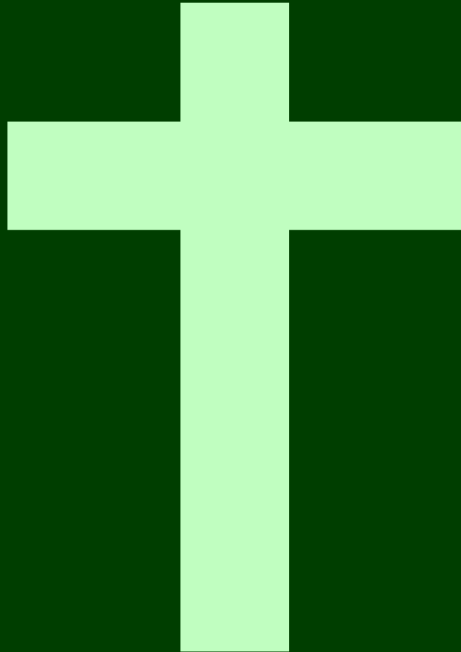

Diilonj-nelma
Tobisĩfelenni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

Diilon-nelma Tobisĩfelenni
New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Cerma)

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Cerma

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

All rights reserved.

2014-04-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
5ffe1c98-1ba9-54d8-8f4c-03a7c12fba11

Contents

Matie seβε	1
Marke seβε	49
Like seβε	78
Nsāa seβε	126
Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma	160
Ɔromutaamba seβε	203
Korēntitaamba seβεdielāno	223
Korēntitaamba seβεhāalino	242
Galasitaamba seβε	255
Efesitaamba seβε	262
Filiputaamba seβε	268
Kolɔsitaamba seβε	273
Tesaloniketaamba seβεdielāno	278
Tesaloniketaamba seβεhāalino	282
Timote seβεdielāno	285
Timote seβεhāalino	291
Tite seβε	295
Filemɔ seβε	298
Ebire ba seβε	300
Sake seβε	316
Pier seβεdielāno	322
Pier seβεhāalino	328
Nsāa seβεdielāno	332
Nsāa seβεhāalino	337
Nsāa seβεsielino	338
Yuda seβε	339
Ampigāama	341

Matien nyegãan Yesu maama man Nelmuoyamma

Matie waa Yesu *hãalãbilonjo (9.9; 10.3). U nyegãan u sebe-i a vii *Yuifubaa. U taa u taara u pigãan-ba wuɔ nuharunju si dii, Diilonj un pãa nunju-i aa saanj *Konkortienjo man, u yaa Yesu-i. Aa Diilonj un waanj mamanj *Tobisicɔlɔnninj-sebe-i-na, u yaa juɔ ji ce-ma hiere.

Yesun huɔnj dumaa, Matie duɔnj u sebe-i baa ku yaa-i aa suonu-kuɔ baa u *batemu-i ka cor baa *Sitãninj juɔ tuɔ taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hiekuraangu-na (sap. 1-4).

Ku huonju-na, u dii u nunju-i Yesunj cie u maacemma-i dumaa *Galile-i-na: U waanj Diilonj-nelma-i baa nuɔmba-i, aa sire jaamba-i, aa donya *jinabaa-ba-i nuɔmba yunnina. U cie gberε-wεima bɔi (sap. 5-18). U siire kusuɔnj-nu'i a kã *Yerusalemu-i-na ba ka ta ba ko-yo. Banj fiε ko-yo, Diilonjo siire-yuɔ u temma-i (sap. 19-28).

Yesu waanj nelma bɔi a kã *Diilonj-nellentesinni kũngu-na.

Matie huɔnu u sebe-i sɔmma ndii: Bamanj hũyãa Diilonj-maama-i banj saaya ba ta ba wuɔ dumaa (sap. 5-7). Yesunj puɔraa u *hãalãbiemba-i ba ka wanj *Diilonj-bãangu maama-i kusuɔnj-nu (sap. 10). Gbãncini manj pigãan Diilonj-nellentesinni-i (sap. 13). Diilonj-dũnj-baambanj saaya ba bel ba-naa dumaa (sap. 18), baa miwaanjo timmanj-maama-i (sap. 24-25).

Yesu bincuɔmbanj cuu ba-naa dumaa (Like 3.23-38)

¹ Yesu-Kirsa bincuɔmbanj cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Yesu-Kirsa hilaa *Davidi hãayɛlm̄ba-na. Davidi fuɔ u hel *Abiramu hãayɛlm̄ba-na.

² Abiramu siire da *Isaki.

Isaki sire da *Yakɔbu.

Yakɔbu sire da *Yuda a naara bisãlm̄ba namba.

³ Yuda sire da Perεsi baa Sera. Bisãlnj daaba nyu-i ba taa ba bi-yo Tamar.

Perεsi sire da Esirɔmu.

Esirɔmu sire da Aramu.

⁴ Aramu sire da Aminadabu.

Aminadabu sire da Naacũɔnj.

Naacũɔ sire da Salmɔ.

⁵ Salmɔ sire da Bosi. Bosi nyu-i ba taa ba bi-yo Araabu.

Bosi sire da Obɛdi. Obɛdi nyu-i ba taa ba bi-yo Uruti.

Obɛdi sire da Yese.

⁶ Yese sire da Davidi. Davidi fanjo yaa juɔ ce nellentienjo-i.

Fuɔ sire da *Salomɔ. Salomɔ nyu-i, Uri cienjo'i waa.

⁷ Salomɔ sire da Orobamu.

Orobamu sire da Abiya.

Abiya sire da Asa.

⁸ Asa sire da Yosafa.

Yosafa sire da Yoram.

Yoram sire da Osiyasi.

⁹ Osiyasi sire da Yotamu.

Yotamu sire da Akasi.

Akasi sire da Esekiyasi.

¹⁰ Esekiyasi sire da Manase.

Manase sire da Amɔ.

Amɔ sire da Yosiyasi.

11 Yosiyasi sire da Yekoniya a naara bisâlm̄ba namba.

Huɔŋgu fan̄gu'i nuɔ-i ban̄ bilaa *Isirahel-baamba-i kâ baa-ba *Babilɔni-i-na.

12 Ban̄ kâa Babilɔni-i-na, Yekoniya wuɔ ka da Salatiel.

Salatiel sire da Sorobabel.

13 Sorobabel sire da Abiyudi.

Abiyudi sire da Elakimu.

Elakimu sire da Asɔr.

14 Asɔr sire da Sadaki.

Sadaki sire da Akimu.

Akimu sire da Eludi.

15 Eludi sire da Elasar.

Elasar sire da Matã.

Matã sire da Yakɔbu.

16 Yakɔbu sire da Yosefu. Yosefu sire bie ciɛŋo.

U ciɛŋo-i ba taa ba bi-yo Maari.

Maari fan̄o yaa huɔŋ Yesu man̄ ban̄ biŋ-yon̄ *Kirsa-i.

17 Kuu dii ŋaa a don̄ Abiramu-i-na a ji hi Davidi-i, tonaamba cinciueluo ba naa-i dii. Aa a don̄ Davidi-i-na a ji hi ban̄ bilaa *Isirahel-baamba-i huɔŋgu man̄ nuɔ-i, tonaamba cinciueluo ba bi naa-i dii. A don̄ huɔŋgu fan̄gu-na, ji hi Kirsa homma-i, tonaamba cinciueluo ba bi naa-i tiraa ba ye dii hɔlma-na.

*Yesu-Kirsa homma-i
(Like 2.1-7)*

18 Yesu-Kirsan̄ huɔŋ homma man̄, ma yaa daama: U nyu-i, Maari-i, Yosefu yaa naa bel-o u dɔrŋo. Huɔŋgu nan̄gu juɔ hi, *Diilon̄-Yal die ce kusũngu yiɛra Maari-i-na. A ne da Yosefu saa naa hi suɔ-yo ciɛŋo yogo. 19 Yosefu waa nelfɛfɛiŋo. Un̄ daa kusũngun̄ yiɛraaya u dɔrŋo-na dumaan̄o-na, u sa taara u dii senserre yuɔ; wuɔ tuɔ taara u hiel u gboluon̄gu-i u maama-na molo baa suɔ. 20 Un̄ diyaa mafamma-i u huɔŋga-na, Itien̄o *dɔrpɔpuɔrbilon̄o nan̄ wuɔ carra-yuɔ dânsãan̄-nu a wan̄ baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Davidi hãayɛlŋ nuɔ, *Diilon̄-Yalle yaa cie kusũn̄ daaku yiɛra Maari-i-na; baa kãalã, bie-yo. 21 U ka hon̄ naacombilon̄o. Duɔ hon̄-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu; ku yun̄gu yaa wuɔ kon̄kortien̄o. U yaa ka kor u nellen̄-tobimba-i ba âmbabalma-na.»

22 Itien̄ un̄ cie u *pɔpuɔrbilon̄o wan̄ man̄, ma'i sa ciɛŋ daama-i wei? Pɔpuɔrbilon̄o waan̄-ma wuɔ:

23 «Bilonyɔnyuro ka ce kusũngu

a hon̄ naacombilon̄o.

Ba ka ta ba bi-yo Emaniel.»*

Ku yun̄gu yaa wuɔ Diilon̄o dii baa-ye.

24 Yosefun̄ juɔ sire duɔfũmmu-na, wuɔ ce Itien̄o dɔrpɔpuɔrbilon̄ un̄ waan̄ man̄ baa-yo aa u dɔrŋo kãal jo ji tɛna baa-yo. 25 Maarin̄ kãalãa jo, u juɔ bɔrɔ dumaa Yosefu saa suɔ-yo ciɛŋo. Un̄ buɔra, Yosefu wuɔ haa bilon̄o yerre-i Yesu.

2

Hiriemba namba taara Yesu terien̄gu-i

1 Yesu huɔŋ Betelɛmu, dii *Yude mara nuɔ. Huɔŋgu fan̄gu-na, *Erɔdi yaa waa *Yude yun̄gu-na. Un̄ huɔŋ, hiriemba namba waa bãpagũngu-na; baa sire a jo *Yerusalemu-i-na 2 a ji ta ba yuure u kũngu-i wuɔ: «*Yuifu ba nellentien̄o man̄ huɔŋ fɛlɛmma-i uu dii hie? I daa u mæle-i bãpagũngu-na ku'i cie i sire tie jo die ji jaal-o.»

3 Erɔdin̄ nuɔ nel daama-i, u huɔŋ kaa pãŋ cu ka hel baa Yerusalemutaamba-i hiere.

4 Wuɔ bi *Diilojigãntaamba yuntaamba man̄ waa nelle-na hiere baa *ãnjĩnamma

* 1:23 Isayi (Ésaie) 7.14

pigáataamba-i a ji yuu-ba wuɔ: «Diilon ɯŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo* man, u saaya u hon terien haku-i nuɔ-i?» ⁵ Baa cira: «U saaya u hon Betelɛmu dii Yude mara nuɔ. *Diilopɔpuɔrbilonjo nyegãan ma yaa-i wuɔ:

⁶ *Betelɛmutaan namaa,
baa na ta na ne wuɔ sɪ Yude nilɛiŋa-na hiere
namaa nelle yaa huon-nu dɛ!
Uman ka waa *Isirahel-baamba yun-nu,
uman ka ta mi baamba yaan-na tuɔ ne-ba,
u ka hon namaa nelle yaa nuɔ-i.»†*

⁷ Erɔdin juɔ suɔ *Kirsu munhommun-terien-gu-i, wuɔ cuo bɪ hirien daaba-i a ji yuu-ba suɔ mɔɛl daaden duɔŋ ta di hel huon-gu man nuɔ-i. ⁸ Uŋ juɔ yuu ba piiye tũnu-yuɔ, wuɔ cira: «Kãan Betelɛmu-i-na na ka yuure u kũngu-i jeje na ne; da na ka da-yo, na jo na ji tũnu muɔŋo-i mi bi kã ka jaal-o.»

⁹ Erɔdin piiye baa-ba tɪ, baa sire ta ta ba kã Betelɛmu-i-na. Ba'a ba ne, tiraa da mɔɛl daade-i ba yaanga-na di wuɔ di kã. Baa ta ba nyaanu-diɛ. Din kaa hi bilon ɯŋ waa terien-gu man nuɔ-i, diɛ yiera ku yudɔrɔ-i-na. ¹⁰ Ba hon muɔ gbuu pãŋ fɛ. ¹¹ Baa har suur ka da bilonjo-i baa u nyu-i. Baa dũna jaal-o aa naa fir ba congorni-i hiel sɛnɛ hã-yo baa wusũnanjo a naara *miir-namma.

¹² Ban juɔ'a ba bir, Diilon wuɔ piiye baa-ba dãnsãan-nu wuɔ ba baa kã Erɔdi terien-gu-na ka tũnu-yuɔ. Baa pãŋ biɛ ba den hũmelle.

Yosefubaa-ba gbaraa kã Esipi

¹³ Hirien ban taa, Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo wuɔ carra Yosefu-i dãnsãan-nu a wan baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Erɔdi ka sire wuɔ u taara naacombilonjo-i ko-yo. Sire ŋ gbar baa-yo baa nyunjo-i hiere na ka tɛna Esipi. Da mi saa ji cira na jo, molo baa jo.» ¹⁴ Yosefu wuɔ bi sire isuon-gu fan-gu-na a biɛ naacombilonjo-i baa u nyu-i hũu ŋ hã-mi! Esipi. ¹⁵ U kãa ka tɛna kusuon-nu'i Erɔdi ji tuɔ ku. Itien ɯŋ ciɛ u *pɔpuɔrbilonjo wan nelma man, ma'i sa juon daama-i wei? Pɔpuɔrbilonjo waan-ma wuɔ:

«Mi ciɛ mi biɛŋo hel Esipi-i-na.»‡

Erɔdin ciɛ karaan-gu man baa Betelɛmutaamba-i

¹⁶ *Erɔdin juɔ niya naa, wuɔ suɔ wuɔ hirien daaba tãalãa-yo aa cor ba den. U huon kaa gbuu pãŋ du. Wuɔ cira ba wuɔra ko naacombiamba man saa cor biena hãi yogo Betelɛmu-i-na hiere baa nilɛiŋa man u kɔtɔnni-na. Hiriamba naa pigãan-yo huon-gu fan-gu yaa-i wuɔ mɔɛle duɔŋ ta di hel. ¹⁷ *Diilon ɯŋ puɔraa *Seremi wan maman, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waan-ma wuɔ:

¹⁸ «*I nu molo kaal Arama-i-na;
kutienjo kaal kuliin-kaaluŋgu.
Arasɛl yaa kaalaan wuɔ ba kuɔ u bisalmba.
U sa nu gbɛnyɛmma.
U bisalmba taa aa yan-yo.»§*

Yosefubaa-ba siire ka tɛna Nasarɛti

¹⁹ *Erɔdin juɔ ku, Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nan wuɔ carra Yosefu-i dãnsãan-nu dii Esipi-i-na ²⁰ a wan baa-yo wuɔ: «Baman taa ba taara ba ko naacombilonjo-i ba kuu. Sire ŋ biɛ-yo baa nyunjo-i na bir na kã *Isirahel-na.» ²¹ Yosefu wuɔ bi sire a biɛ naacombilonjo-i baa u nyu-i ba bir kã Isirahel-na. ²² Erɔdi biɛŋo nanjo waa, ba taa ba bɪ-yo Arkelɔsi. Yosefun kãa, wuɔ nu-ma wuɔ tuon ɯŋ kuu, u yaa ciɛ nellentienjo-i *Yude-i-na. Kor maa ta ma da Yosefu-i u saa siɛ duɔ kã ka tɛna terien-gu-na. Diilon wuɔ piiye baa-yo dãnsãan-nu

* 2:4 Ban gbɛŋ Yuifu ba nellentienjo man, baa Konkortienjo-i, nelduonjo yaa-i bande-i-na. † 2:6 Mise (Michée) 5.1

‡ 2:15 Ose (Osée) 11.1 § 2:18 Seremi (Jérémie) 31.15

wuɔ u kã u ka t̄ena *Galile mara nuɔ. ²³ Wuɔ kã ka t̄ena Galile nelle nande-na ba bi-de Nasareti. *Diilopɔpuɔrbiemba waɲ-ma wuɔ: «Ba ka ta ba bi *Kɔŋkɔrtienɔ-i Nasaretiyiɛŋɔ», ma bi ciɛ.

3

Nsãa-Batise andaɲgu-i

(Marke 1.1-8; Like 3.1-18; Nsãa 1.19-28)

¹ Ku huɔŋgu-na, *Nsãa-Batise wuɔ ji sire tuɔ waɲ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i dii *Yude *h̄ɛkuraɲgu-na. U taa u piiye wuɔ: ² «Naanaɲ na cilɔbabalaŋo-i, *Diilonɔ-bãɲgu piyaa t̄i!»

³ Diilonɔ puɔraa *Isayi waɲ Nsãa fuɔ maama yaa wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola h̄ɛkuraɲgu-na wuɔ:

«Migaaɲ Itienɔ h̄umienɔ-i

Cãɲ-yaɲ na viinu-yei.»*

⁴ Jɔŋgoruo maɲ waa Nsãa nuɔŋgu-na, baa sũo-yo baa nyɔgɔmekuɔsinni aa u taa u p̄ɛyɛ u negelle-i baa cãanun-kp̄ɲkpaɲgu. U taa u wuɔ d̄uŋgbermba baa sɔllu.

⁵ Yerusalemutaamba-i baa Yudetaamba-i hiere ka hel baa bamaɲ waa *Yurdɛ nuoraɲgu kɔtɔnni-na hiere ba taa ba kã u wulaa ⁶ ba kã ba waɲ ba cãlmuɔ-i baa-yo aa u tuɔ *batiseɲ-ba Yurdɛ nuoraɲgu-na.

⁷ Nsãaɲ juɔ da *Farisebaa-ba-i baa *Sadusebaa-ba kũɔl ba-naa ba jo u wulaa wuɔ u batiseɲ-ba, wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Nelbabalaɲ namaa temma-i daana-i! Hai juɔ t̄unu-nei wuɔ da na batiseɲ Diilonɔ sie ka gãɲ baa-na? ⁸ Yaɲ aa na ta na ce kumaɲ faa, ku yaa ka pigãaɲ wuɔ na naana na cilɔbabalaŋo-i kelkel. ⁹ Baa na da nie s̄i *Abiramuɲ yeɲ na b̄incɔiɲo Diilonɔ sie ka gãɲ baa-na. Mi t̄unu-nei: Naɲ fiɛ da tãmp̄iɛɲa maɲ daaya-i, Diilonɔ gbãa bir-a ce-ya Abiramu h̄ayɛlmba namaa fuɔŋgu-na. ¹⁰ Maale nuŋgu saaraa j̄ina. Tibiɲgu maɲ da ku saa maɲ biefɛfɛiɲa, ku j̄uɲ aa senu. ¹¹ Muɔmi batiseɲ-na baa h̄umma yon da mi pigãaɲ wuɔ na naana na cilɔbabalaŋo-i; nga molo ka jo mi huɔŋgu-na. Kutienɔ f̄ɔŋgũɔ j̄ienya mei wuonɔ-i. Mei saa piera u natãaɲgu-i. Fuɔ ka batiseɲ-na baa *Diilonɔ-Yalle baa d̄ãamu. ¹² Kɔkɔruɔŋgu dii u naŋga-na. U ka pe u dimma-i. Duɔ ji pe-ma t̄i hiere torre-na, u ka kũɔl belle-i dii-de inɔŋgɔ-na aa senu fuoru-i baa d̄ãamu. D̄ãamu fammu sa d̄iɲ dede.»

Yesu batiseɲma-i

(Marke 1.9-11; Like 3.21-22)

¹³ Nsãa uɲ taa u *batiseɲ nuɔmba-i huɔŋgu-na, Yesu wuɔ sire *Galile-i-na a kã *Yurdɛ-i-na u duɔ ka batiseɲ-yo. ¹⁴ Nsãa wuɔ ka muo j̄aɲ wuɔ fuɔ sie ce-ma. Aa naa tuɔ piiye baa-yo wuɔ: «Nuɔnei saaya ɲ batiseɲ muɔ, nuɔ da ɲ bir yaɲ aa jo wuɔ mei ji batiseɲ-ni, mi batiseɲ-ni nie?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Diilonɔ uɲ'a ma ce dumaa, yaɲ i ce-ma dumɛi. Yaɲ aa ɲ ce-ma ɲaa miɲ waɲ-ma dumaa.» Nsãa wuɔ naa wuɔ h̄u-ma.

¹⁶ Baɲ juɔ batiseɲ Yesu-i t̄i aa u hel h̄umma-na, d̄ɔrɔ wuɔ puur. Wuɔ u ne da *Diilonɔ-Yalle hilaa kɔŋhurun temma jo ji diire-yuɔ. ¹⁷ Baa nu molo piiye d̄ɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛɲo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa d̄ɔlnu-miɛ. U yaa fiɛɲ mi huɔŋga-i.»

4

Sitãni taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i

(Marke 1.12-13; Like 4.1-13)

¹ Ku huɔŋgu-na, *Diilonɔ-Yalle kã baa Yesu-i *h̄ɛkuraɲgu-na *Sitãni duɔ ka guɔl u gbeini-i. ² Uɲ kãa, wuɔ ce bãaɲ-yinni komuɔɲa h̄ai baa isuɔyinni komuɔɲa h̄ai u saa dii kuuwuɔŋgu u nuŋgu-na. Yiɲ daaniɲ juɔ cor, nyulmu sire cuɔl-o. ³ Sitãni wuɔ jo ji waɲ

* 3:3 Isayi (Ésaïe) 40.3

baa-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilon-ɓiɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce tãmpɛɛŋ daaya bir niiwuoni i ne!»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Niiwuoni-i yon, ni siɛ gbãa ce nelieŋ nuɔ ŋ ba. N saaya ŋ bi ta ŋ nu Diilonɔ nuŋ-ãndaŋgu-i hiere naara.»*»*

⁵ Uŋ piiye dumaŋo-na, Sitãni wuɔ kã baa-yo *Yerusalɛmu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔrɔ-i-na ⁶ aa naa cira: «Da kuɔ Diilon-ɓiɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire i ne! Ma sɪ ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Diilonɔ ka ce *dɔrpɔpuɔrbiemba tũu-ni ba nammu-na ŋ baa ji tisiŋ ŋ ferɛ† kɛ?»*

⁷ Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Baa dɔŋ Itieŋo-i Diilonɔ-i ŋ ne.»‡*»

⁸ Sitãni wuɔ tiraa kã baa-yo tãnuŋgu nanŋu dɔrɔ-i-na, ku maama saa fa baa jaatamma-i, ka pigãaŋ-yo nilɛiŋa-i hiere baa a huɔya-niini-i ⁹ aa naa cira: «Da ŋ dũuna jaal-mi, nin daa nilɛiŋa maŋ daaya-i hiere mi ka hã-ni baa-ya.»

¹⁰ Uŋ waŋ mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Sitãni, kã ŋ filieŋ ŋ halaŋ! Ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«N saaya ŋ ta ŋ dũuna ŋ jaal Itieŋo-i Diilonɔ yaa-i, aa ta ŋ cãa u yaa u diei yon.»§*»

¹¹ Sitãni wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo. Uŋ taa, dɔrpɔpuɔrbiemba namba jo ji ta ba kãyã-yuɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na

(Marke 1.14-15; Like 4.14-15)

¹² Huɔŋgu nanŋu juɔ hi, baa bel Nsãa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ nu-ma aa bir kã *Galile-i-na. ¹³ Uŋ kãa, u saa ka tɛna Nasareti-i-na, wuɔ kã ka tɛna Kafarnamu, dii dalaŋga caaŋgu-na. Terieŋgu faŋgu-i, Sabulɔ hɛma, fuɔ baa Nefutali. ¹⁴ Diilon ŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma' i sɪ daama-i wei? ¹⁵ Isayi waŋ-ma wuɔ:

«Sabulɔ hɛma-na, Nefutali nelle-na,

dii dalaŋga caaŋgu-na,

kã ka hel dii *Yurdɛ nuoraŋgu bomborma-na,

a biɛ Galile-i hiere, *niɛraamba nelle-i,

bamaŋ waa hiere kukulma-na, cecerma hilaa-bei.

¹⁶ *Bamaŋ waa kukulmaŋ-nelle-na kuliŋgu nammu-na, bãaŋgu paa-bei.»**

¹⁷ Yesuŋ kãa dumaŋo-na, wuɔ don tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaŋ na cilɔbabalaŋo-i, *Diilon-bãaŋgu piyaa tɪ!»

Yesu biɛ gbosobaa-ba namba

(Marke 1.16-20; Like 5.1-11)

¹⁸ Yiŋgu nanŋu-na, Yesu wuɔ ji tuɔ cor a da gbosobaa-ba namba nan juɔŋo *Galile dalaŋga-na. Ba waa ba hãi; nelieŋo baa u hãaŋo. Ba bɪ mɔŋo-i Simɔ, u yerre nande yaa Pier, aa bɪ hãaŋo-i Andere. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilieŋ-gbosobaa namaa.» ²⁰ Baa bi pãŋ nanna ba jɔnaamba-i aa cu Yesu huɔŋ-nu. ²¹ Ba'a ba kã yaŋga-na, a tiraa da naacolŋo naŋo baa u hãaŋo a naara ba to. Ba bɪ tuɔŋo-i Sebede aa bɪ bɛpomɔŋo-i Sake aa hãaŋo-i Nsãa. Ba waa beŋ-na ta ba migãaŋ ba jɔnaamba. Yesu wuɔ bɪ bɛpuɔmba-i. ²² Bafaŋ baa tiraa nanna ba beŋo-i baa ba to-i aa cu u huɔŋ-nu.

Yesu waŋ Diilon-nelma-i aa sire jaamba

²³ Yesu taa u wuɔra *Galile-i-na hiere u waŋ Diilon-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na, aa tuɔ waŋ *Diilon-bãaŋgu *Neldɔdɔlma-i, aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sɪnni-na hiere u kã.

²⁴ Siiritaamba-i hiere baa nu u maama-i ka saa. Baa ta ba jo baa jaamba-i ba sɪnni-na hiere ba jo ba hã u tuɔ sire-bei. *Jɪnabaa-baŋ waa bamaŋ nuɔ-i ba waa, kurmɔrɔntaamba waa, ka hel baa murgubaa-ba-i hiere. Yesu wuɔ sire-bei kpɛmmu! ²⁵ Nuɔŋ baa sire

* **4:4** Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 8.3 † **4:6** Gbeliɛmaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 91.11-12 ‡ **4:7** Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 6.16 § **4:10** Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 6.13 * **4:16** Isayi (Ésaïe) 8. 23-9.1

kūol ba-naa ta ba nyaanu-yuō; Galiletaamba waa, a naara banamba naa hel Dekapol jo, banamba *Yerusalemu, banamba *Yude, banamba hel *Yurdē bāpagūngu-na jo.

5

Bamaṅ yunni-i dɔlaa

(Like 6.20-23)

¹ Yesuṅ daa nuōmbaṅ kūolāa ba-naa ta ba nyaanu-yuō dumaango-na, wuō kā ka nyugūṅ tānuṅgu naṅgu-na tīena. U *hāalābieṅ baa jo ji ciilā-yuō. ² Wuō don tuō piiye baa-ba wuō:

³ «Bamaṅ kaalaṅ baa Diilonṅo-i, ba yunni dɔlaa;

*Diilonṅ-nelle-i bafamba diele-i.

⁴ Bamaṅ dii kaaluṅgu-na, ba yunni dɔlaa;

Diilonṅo ka hur ba nyinyolma-i.

⁵ Hōhīnantaamba yunni dɔlaa;

hīema ka ce ba maama.

⁶ Bamaṅ kuuyey kuuviingu cemma-i, ba yunni dɔlaa;

ma ka dɔl-ba.

⁷ Hujarrey yey bamaṅ nuō-i, ba yunni dɔlaa;

Diilonṅo ka bi ce hujarre bei.

⁸ Bamaṅ hōmmu-i kuōṅ, ba yunni dɔlaa;

ba ka da Diilonṅo-i.

⁹ Bamaṅ fiṅ ba muntīenammu-i, ba yunni dɔlaa;

Diilonṅo ka tuō bī ba yaa u bisālm̄ba-i.

¹⁰ Baṅ ceṅ bamaṅ kpāncōlgūō ba viisīnni maama-na, ba yunni dɔlaa;

Diilonṅ-nelle-i bafamba diele-i.

¹¹ «Da ba ta ba tuora-nei, aa ta ba ce-na sūlma, aa haa balaangu sīnni-i hiere nei mei maama-na, na yunni dɔlaa. ¹² Taa na gbu na nye aa na fē na hōmmu-i; Diilonṅo ka pā-na bōi dōrō-i-na. Na saa da, *Diilopōpuōrbiemba maṅ siire namaa yaanga-na, ba ciε-ba sūlma dumēi.»

Namei dāmma, namei cecerma

(Marke 9.50; Marke 4.21; Like 14.34-35)

¹³ «Namei dii dāmma-i hīema-na. Nga dāṅ da ma ji saara, ma gbāa tiraa ce niε ce kpēnnε? Ma siε gbāa fa wεima; ba biε ka kūnna fuoreṅ.

¹⁴ «Namei fitimbāa namaa hīema-na. Na saa da, nelle maṅ da di waa tānuṅ dōrō, di sa fuo. ¹⁵ Na suyaa wuō ba sa celieṅ fitinuō-i aa biε bīṅkūṅgu cure-yuō. Ba haa-yo dōrō terieṅgu ce hiere da gbāa. ¹⁶ Fitinuōṅ ceṅ gbagbaama-i dumaa, namaa na saaya na ta na ce gbagbaama-i dumēi nuōmba hōlma-na; ku yaa ba ka da na maacenfafamma-i aa ta ba kaal na To-i dōrō-i-na.»

Yesu saa jo baa u deṅ hūmelle

¹⁷ Ku huongu-na, Yesu wuō cira: «Baa na da niε sī *Moisi-i baa *Diilopōpuōrbiembaṅ nyegāaṅ mamaṅ hā-na wuō na ta na ce, mi juō da mi ji gbuonu ma yaa-i, ma'i sī. Mi juō da mi ji pigāaṅ-na nelma famma belle yaa-i. ¹⁸ Yaṅ mi waṅ ninsoṅo-i baa-na: Dōrō-i baa hīema-i da ni gbāṅ waa tī, nelma diei siε gbāa gbuo nel daama-na. Halle cekūō, ma siε gbāa gbuo, fuō miwaanṅo tīm̄ma. ¹⁹ Terieṅgu faṅgu-na, halle nelma maṅ yuraanu yaṅ nel daama-na, umaṅ duō saa wuō ma hūmelle-i, aa tiraa ce banamba ce fuō temma-i, u yaa ka waa huongu-na *Diilonṅ-nelle-na. Nga umaṅ duō wuō ma hūmelle-i, aa ce banamba ce fuō temma-i, kutieṅo ka ce nelbuō Diilonṅ-nelle-na. ²⁰ Mi tūnu-nei: Da na saa vii yaṅ *ānjīnamma pigāataamba-i baa *Fariśiēbaa-ba-i, na cεraa na suur Diilonṅ-nelle-na.»

Yesuṅ waṅ mamaṅ a kā hōdulle-na

(Marke 11.25; Like 12.57-59)

21 «Nan̄ siire, na nū wū ma waan̄ baa i b̄incūmba-i wū molo saa saaya u ko u nanol̄jo.* Da η ko η nanol̄jo-i ba saaya ba b̄i-ni f̄āmaan̄ ba terien̄-nu. 22 N̄ga ma min̄ ka wañ maman̄ baa-na ma yaa daama: Nūni man̄ da η nȳo η nuon̄gu baa η nanol̄jo-i, ba saaya ba b̄i-ni f̄āmaan̄ ba terien̄-nu. Uman̄ dū tuora u nanol̄jo-i wū mimil̄ā̄jo, ba ka b̄i kutien̄jo-i f̄āmaan̄ ba terien̄-nu. Uman̄ dū bi gb̄ē u nanol̄jo-i wū nels̄s̄ōin̄jo, ba ka caa kutien̄jo-i. 23 A ce dumaan̄jo-na, da η fie k̄ā baa b̄in̄k̄un̄gu da η ka p̄ā-ku h̄ā Diilon̄jo-i, aa ka ne da wēima dii nū baa molon̄ h̄ol̄ma-na, 24 yan̄ ku b̄in̄k̄un̄gu-i dii mumbuol̄mun̄-terien̄gu caan̄gu-na aa η jo na ji nunu na-naa baa kutien̄jo-i iḡēna aa η sūo η k̄ā η ka p̄ā-ku η h̄ā Diilon̄jo-i.

25 «Molon̄ c̄ēm̄el da di waa-nie aa wū u ka b̄i-ni, gb̄ān̄ baa-yo; baa yan̄ āndaan̄gu hi f̄āamaambaa-ba-i. Da ku hi-ba, ba ka h̄ā f̄ō̄nḡō̄taamba-i baa-ni, f̄ō̄nḡō̄taamba bel-ni ka dii-ni kaso. 26 Mi wañ nin̄sōn̄jo-i baa-ni: Da ba dii-ni kaso-i-na, da η saa ji p̄ā η c̄ēm̄elle t̄i hiere, η c̄eraa η da mun̄helmu.»

Yesuñ waan̄ maman̄ a k̄ā cak̄un̄gu-na
(Matie 18.8-9; Marke 9.43,47-48)

27 «Nan̄ siire, na nū ba cīera wū η saa saaya η ce *fuoces̄inni.† 28 N̄ga ma min̄ ka wañ maman̄ baa-na ma yaa daama: Nūni man̄ da η ne molon̄ cīen̄jo-i baa yufelle nande, kuu dii ηaa η gaala baa-yo t̄i η hūon̄ga-na. 29 Terien̄gu fan̄gu-na, da η da η nadiyufelle dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, hiel-de η fara η nanna dii daalei. Da η suur yufedūla nū Diilon̄-nelle-na, ku b̄oyaa ba da ba ka caa-ni baa η yufien̄ja-i a h̄āi-i-na. 30 Da η da η nadien̄an̄ga dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, kar-ka η fara η nanna dii daalei. Da η suur naḡādūla nū Diilon̄-nelle-na, ku b̄oyaa ba da ba ka caa-ni baa η nammu-i mu h̄āi-i-na.»

Yesuñ waan̄ maman̄ a k̄ā ānsorre b̄or̄amma-na
(Matie 19.7-9; Marke 10.11-12; Like 16.18)

31 «Nan̄ siire, na nū ba cīera wū: «Uman̄ dū nanna u cīen̄jo-i, u saaya u nyeḡēñ sebe h̄ā-yo. Sebe man̄ piḡāan̄ wū ba ānsorre būra.»‡ 32 N̄ga ma min̄ ka wañ maman̄ baa-na ma yaa daama: Cīen̄jo man̄ dū u sa wūra u ce b̄emba, aa u b̄ol̄o nanna-yūo, kuu dii ηaa u diyaa-yo *fuoces̄inni-na. Aa da ba bi nanna cīen̄jo man̄ aa η bīe-yo, η saa wū Diilon̄-h̄umelle; η cīe fuoces̄inni-i dumaan̄jo-na.»

Yesuñ waan̄ maman̄ a k̄ā Diilon̄-yerre b̄imma-na

33 «Nan̄ siire, na nū wū ma waan̄ baa na b̄incūmba-i wū: «Da η p̄ā nun̄gu aa b̄i Diilon̄jo yerre-i wū η ka ce maman̄, ce-ma; baa yan̄-ma.»§ 34 N̄ga ma min̄ ka wañ maman̄ baa-na ma yaa daama: Molo baa tiraa u ce wēima aa u b̄i Diilon̄jo yerre-i u nun̄gu-na gbula. Molo baa hiel u niele d̄or̄o-i-na; Diilon̄-munt̄ien̄ammu. 35 Molo baa bi hiel u niele h̄īema-na; Diilon̄ gbeiniñ-mun̄jin̄ammu. Molo baa bi cira fūo baa *Yerusalemu; Itien̄jo nelle yaa difande-i. 36 Molo sīe gb̄āa ce halle kūs̄in̄gu diei pus̄ūñ u yun̄gu-na, u sīe bi gb̄āa ce ku biil; terien̄gu fan̄gu-na, molo baa bi cira fūo baa u yun̄gu. 37 Da ba yuu-na maman̄, da kū ma yaa-i, na cira: «Ūu, ma yaa-i.» Da kū ma'i s̄i, na cira: «E'e, ma'i s̄i.» Baa na cira: «Mūo baa Diilon̄jo mi saa ce daama-i!» *Sit̄āni-nelma-i mafamma-i.»

Yesuñ waan̄ maman̄ a k̄ā s̄olaan̄gu maama-na
(Like 6.29-30)

38 «Nan̄ siire, na nū ba cīera uman̄ dū muonu u nanol̄j yufelle, ba bi muonu kutien̄jo diele-i ku s̄olaan̄gu. Uman̄ dū ka u nanol̄j nyil̄āan̄gu, ba bi ka u k̄un̄gu-i ku s̄olaan̄gu.*

* 5:21 Helman̄-sebe (Exode) 20.13; An̄jin̄amma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 5.17 † 5:27 Helman̄-sebe (Exode) 20.14; An̄jin̄amma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 5.18. ‡ 5:31 An̄jin̄amma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 24.1 § 5:33 Nīen̄ Buolman̄-sebe-i-na (Lévitique) 19.12; K̄āman̄-sebe-i-na (Nombres) 30.3; An̄jin̄amma tiyemman̄-sebe-i-na (Deutéronome) 23.22-24. * 5:38 Nīen̄ Helman̄-sebe-i-na (Exode) 21.23-25; Buolman̄-sebe-i-na (Lévitique) 24.19-20; An̄jin̄amma tiyemman̄-sebe-i-na (Deutéronome) 19.21.

³⁹ Nga ma minj ka wanj mamanj baa-na, ma yaa daama: Unanj nuɔ η baa ji ce η nanolj-o-i kuubabalaangu wuɔ η suu solaanju. Umanj duɔ caa η nadietunju-i, bir daaku-i η hã-yo. ⁴⁰ Umanj duɔ u ka bĩ-ni fõngõtaanj-terienj-nu a hũu η jongoryelle-i, hã-yo baa-yo baa η jongorbuɔ-i hiere. ⁴¹ Fõngõtienj manj duɔ haa congoruonju hã-ni wuɔ η tũu saanj-yo celle, saanj-yo η maa baa-yo. ⁴² Umanj duɔ cãrã η wulaa, hã-yo. Umanj duɔ jo wuɔ η hor-o, baa balan-yo.»

Taa na dɔl baa na bigãarãamba-i

(Like 6.27-28,32-36)

⁴³ «Nanj siire, na nuɔ ba ciëra wuɔ: *«N saaya η ta η dɔl baa η nanuɔmba-i†* aa bigãanj η bigãarãamba-i.» ⁴⁴ Nga ma minj ka wanj mamanj baa-na, ma yaa daama: Taa na dɔl baa na bigãarãamba-i, taa na cãrã Diilonj-o-i na hã bamanj ciëj-nanj kpãncõlgũ-i, ⁴⁵ ku yaa na ka waa na To-i dɔrɔ-i-na u bej namaa kelkel. U yaa hielaanj bãangu-i u hã nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hiere aa bi tuɔ dãa u hã nelfafaamba-i baa nelbabalaamba-i hiere. ⁴⁶ Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yonj, yunj haku-i dii-kuɔ? Halle nelbabalaamba‡ gbã ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ⁴⁷ Da na ta na fienu na jaal na sɔsuɔtaamba yonj, hai moloj-o-i sië gbãa ce kufangu-i? Bamanj sa suyaanj Diilonj-o-i ba sa ce-ku dii wei, aa ji da baa namaa? ⁴⁸ Yaanj aa na ta na ce kumanj faa, ηaa na To manj dɔrɔ-i-na unj cej dumaa.»

6

Ba hã moloj-o-i bĩnkũngu-i nië?

¹ Ku huonju-na Yesu wuɔ cira: «Baa na ta na wuɔ na Diilonj-hũmelle-i wuɔ nuɔmba da-na; da na ce mafamma-i, na To-i dɔrɔ-i-na u sië ka pã-na. ² Da η da bĩnkũngu da η hã sũntienj-o-i, baa ce ηaa yetaarataambanj cej dumaa *Diilonelhãalãdũnni-na baa nellenj-huonja-na; ba taara nuɔmba da-ba aa cira bafamba faa. Mi wanj ninsoj-o-i baa-na: Bamanj ciëj kufangu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ³ Nga da η'a η hã moloj-o-i bĩnkũngu-i, hã-yo aa η baa yanj halle η jiekpekpelj-o suɔ, ⁴ ku yaa ma sië hel bomborma-na. Ninj cië kumanj, η To-i Diilo fuɔ daa-ku, u ka pã-ni ku solaanju.»

Diilonj unj saaya u cãrã dumaa

⁵ «Da na η'a na cãrã Diilonj-o-i baa na ta na ce ηaa yetaarataambanj cej dumaa. Yetaarataanj da ba'a ba cãrã Diilonj-o-i *Diilonelhãalãdũnni-na, halle baa nellenj-huonja-na, ba sire yiëra ba gbeiniη nuɔmba da ba da-ba. Mi wanj ninsoj-o-i baa-na: Bamanj ciëj kufangu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ⁶ Da η'a η cãrã Diilonj-o-i, suur dũj-nu aa η bĩnkũ ku η fërej nuɔ, η To dii terienju fanju-na, cãrã-yuɔ. Ninj fuyaa ta η ce kumanj u daa-ni, u ka pã-ni.

⁷ «Da na ta na cãrã Diilonj-o-i, baa na ta na piye pirri ηaa bamanj sa suyaanj Diilonj-o-i banj cej dumaa. Bafamba daa nië sĩ da ba piye agaga ku yaa Diilonj ka nu ba nuŋgu-i. ⁸ Baa na suur ba nallu-na. Na saa da, namaanj-o-i, aa na suɔ da na puur na nunni-i da na cãrã, na To suyaa kumanj maama-i dii-nei tĩ.»

(Like 11.2-4)

⁹ «Taa na cãrã Diilonj-o-i dumandë:

‡ I To nuɔni manj dii dɔrɔ-i-na,
yanj nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diilonj nuɔj-o-i.

¹⁰ Pa η bãangu-i yië.

‡ Huonjanj cej dumaa dɔrɔ-i-na, yanj ka ta ka ce dumei hiëma-na.

¹¹ Hã-ye nyunjo ku niuwuoni-i i wuɔ.

¹² Ce jande yië ηaa mië inj cej jande-i dumaa bamanj cãlãanj-yen.

† 5:43 Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18 ‡ 5:46 Nelbabalaamba: Ma nyegãanj girëkimma-na wuɔ: «Halle *nam-pohũutaamba gbã ba dɔl baa ba dɔdɔltaamba-i.» Bafamba taa ba kãnj nam-pohũutaamba-i nelbabalaamba. Niëj anfirnumma-na.

¹³ Baa yaŋ weima gbãa tãal-e dii-ye kuubabalaanɔu cemma-na. Hũu-ye *Bigãarãŋo nyisɛnni-na.

[Fõŋgũɔ dii baa nuɔnei hɔnni-na hiere baa himma-i aa ŋ tiraa waa bɔi.]

¹⁴ «Na saa da, moloŋ duɔ cãl-ni aa ŋ yaŋ ma tĩ, nuɔ da ŋ bi cãl ŋ To-i dɔrɔ-i-na, u ka bi yaŋ ma tĩ. ¹⁵ Nɔga namaa da na'a na siɛ yaŋ banamba maama tĩ, na To ce niɛ aa yaŋ namaa maama tĩ u huɔŋga-na?»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã sũŋgu yaŋga-na

¹⁶ «Da na dii sũŋgu-i, baa na vãa na yammu-i ŋaa yetaarataambaŋ ceŋ dumaa. Yetaarataaŋ da ba dii sũŋgu-i, ba vãa ba yammu-i nuɔmba da ba suɔ wuɔ bafamba diyaa sũŋgu. Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bamaŋ ciɛŋ kufanɔu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ¹⁷ Nɔga da ŋ dii sũŋgu-i, saar ŋ yaanɔga-i da welewele aa ŋ migãaŋ ŋ yukuɔsɛnni-i fafamma, ¹⁸ ku yaa molo siɛ suɔ wuɔ ŋ diyaa sũŋgu. Nɔga ŋ To maŋ fuyaa, u yaa ka suɔ u diei yoŋ. U da mamaŋ fuyaa hiere. U ka pã-ni.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã weisɛnni yaŋga-na
(Like 12.33-34)

¹⁹ «Baa na ta na gbagbarra miwaan daayo weisɛnni huon-nu. Na saa da, nyɛiŋo dii, gbɛllũɔ bi dii a naara cuobaa-ba bi dii ta ba kanu dũnni-i. ²⁰ Yaan aa na ta na taara dɔrniini yaa-i. Nyɛiŋo si dii terienɔu-na duɔ ji wuo-ni, gbɛllũɔ si dii, cuobaa-ba bi si dii. ²¹ Na saa da, nelien nuɔ da ŋ tiera kusuon-nu, ŋ huonɔga dii kusuon-nu'i.»

Yufelle-i baa fitɛnuɔ-i kuuduonɔgu yaa-i
(Like 11.34-36)

²² «Nelien nuɔ ŋ yufienɔ yaa ŋ ferɛŋ kerre fitɛnuɔ-i. N yufien da a fa, ŋ waa cecerma-na. ²³ Nɔga ŋ yufien da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. Kumaŋ ciɛŋ cecerma-i ku hã nuɔ, da ku diŋ aa yaŋ-ni, ŋ ce niɛ ŋ siɛ waa kukulberre-na?»

Diilonɔ-i baa gbeinɔ-i nan par bige-i?
(Like 16.13)

²⁴ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ cira: «Nelie siɛ gbãa tuɔ cãa nuɔmba hãi. N ka da u bigãaŋ u diei aa dɔl u diei; u ka waa baa u diei aa cɛina u diei. Ku yaa ŋaa namaa kũŋgu-i, na siɛ gbãa ta na kuye Diilonɔ-i aa bi ta na kuye gbeinɔ-i terduonɔgu fanɔgu-na.

(Like 12.22-31)

²⁵ «Baa na ta na tie holle baa na niwuonin-kũŋgu-i baa na niidiinin-kũŋgu-i. Nelien nuɔ ŋ yunɔgu saa buɔ niwuoni-na wei? Aa ŋ kũɔma saa buɔ niidiini-na wei? ²⁶ Niɛŋ huriimba-i dɔrɔ-i-na, ba sa guona, aa inonɔgɔbaa-ba sɪ baa-ba, ŋga na To-i dɔrɔ-i-na u hã ba ta ba wuo. Namaa saa buɔ huriimba-na titirre wei? ²⁷ Namaanɔ-na, hai moloŋo-i baa u hɔculle-i u gbãa naara kuanɔgu u yinni-na? ²⁸ Mafammaŋ yaraa-na, bige-i ciɛ na hɔmmu ta mu cu baa na niidiinin-kũŋgu-i? Na sa ne hienɔguŋ puŋ fafamma dumaa wei? Ku sa bi ce maacemma, ku sa bi sũ jonɔgorbaa. ²⁹ Mi tũnu-nei: *Salomɔ-i baa u weisɛnni-i hiere u saa ji dii kompanɔga maŋ faa yii baa pũlma-i dede. ³⁰ Hienɔgu maŋ hienɔgu, Diilonɔ duɔ diiya-kuɔ fafamma nyunɔgo-i-na diiyaŋ daama temma-i, aa bisɛnuɔ dãamu waa da mu caa-ku, namaa namaŋ nelbilien namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanɔga-i Diilonɔ-na ku haama. ³¹ Baa na ta na cira: <I ka wuo bige-i? I ka nyon bige-i? I ka dii bige-i?> ³² Bamaŋ sa suyaan Diilonɔ-i, ba yaa gbagbaraayan nifanni huon-nu. Nɔga namaa To-i dɔrɔ-i-na, u suyaa wuɔ ni maama dii-nei. ³³ Yaan *Diilon-nelle maama yaa yu na hɔmmu-i igɛna aa na ta na ce u huonɔga-i, na ka da u hãa-na baa daani-i hiere naara. ³⁴ Yaan bisin ku maama-i na hã bisin ku yiinɔgu baa-ma. Yiinɔgu yiinɔgu, baa ku yun-maama.»

7

Yesuŋ waan mamaŋ a kã cãlma yanŋa-na
(Like 6.37-38,41-42)

¹ «Baa na ta na cãl banamba-i ku yaa Diilonŋo siɛ ka cãl-na. ² Nan cãl nuɔmba-i dumaa, Diilonŋo bi ka cãl-na dumɛi. Aa nan fin baa kekerienŋu man na hã nuɔmba-i ba ka bi fi baa ku yaa-i hã namaanŋo-i. ³ Nan ciɛ niɛ da hũyãŋo-i unan yufelle-na, aa daabolma man nan yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴ Daabolma-i nan yufelle-na jũnnu dumandɛ-i, ŋ bir gbɛ ŋ nabentienŋo-i wuɔ: «Yan mi hiel hũyãŋo-i ŋ yufelle-na hã-ni!» ⁵ Anŋbãŋgbãama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igɛna ku yaa ŋ ka ta ŋ da dɛi a gbãa hiel hũyãŋo-i ŋ nabentienŋo yufelle-na.

⁶ «Baa na ta na hã juoraamba-i Diilonŋ-bĩmbĩnni-i. Da na hã-ba baa-ni, ba gbãa sire pu baa-na. Baa na ta na nanna na niibilenni-i pɛrmba hɔlma-na, ba ka fiɛna-niɛ muonu-niɛ hã-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã Diilocãrãlle-na
(Like 11.9-13)

⁷ «Cãarãŋ! Ba ka hã-na. Taaraayan! Na ka da. Biɛŋ! Ba ka siɛ-na. ⁸ Uman duɔ tuɔ cãrã, ba hã u yaa-i, uman duɔ tuɔ taara, u yaa daan, aa uman duɔ tuɔ bĩ, ba siɛ kufanŋu tienŋo yaa-i. ⁹ Namaanŋo-na, hai molonŋ biɛŋo-i duɔ cãrã *buruo u wulaa, u yan-yo aa biɛ tãmpɛlle hã-yo? ¹⁰ Ni ma'i sĩ, duɔ cãrã teterienŋo, u yan-yo aa bel jienŋo hã-yo? ¹¹ Namaa namaŋ balaan, da na ta na suɔ-ma na hã na bisãlmba-i bĩmbĩfafanni, ku ce niɛ aa na To-i dɔrɔ-i-na, bamanŋ cãarãŋ bĩmbĩfafanni-i u wulaa, u siɛ hã-ba baa-ni?

¹² «Da na ta na taara ba ta ba ce kumanŋ ba hã-na, taa na ce ku temma na hã banamba-i. *Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i ba'a i tiɛ ce ku yaa-i.»

Hũmeyelle baa hũmbuɔ
(Like 13.24)

¹³ «Suuriinŋ baa dumelle man wullu-diele yaa-i, baa na suur baa dimanŋ gbaa-diele-i, difande kã dãamu-na. Hũmelle man bi kãanŋ dãamu-na dii bi dii gbaa dumɛi. Nuɔmba bɔi cor baa di yaa-i. ¹⁴ Nga hũmelle man kãanŋ Diilonŋ-nelle-na, di wuɔsaanŋu jan, aa di dumelle tiraa waa wullu. Nuɔmba bɔi sa biɛ difande-i.»

Ba suɔ nelfɛfɛiŋo-i u ciluɔ yaa nuɔ-i
(Like 6.43-44)

¹⁵ «Coikartaamba man wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba, bilaanŋ na fɛrɛ bɛi. Da ŋ da-ba, ŋ cira nelfafaamba, nga ba hɔmmu sa suɔ aa donŋ ŋaa maamunaamba. ¹⁶ Da na da ba ciluɔ-i, na ka pãŋ suɔ-ba. Namaa daa ba yagal musiɛŋa kaapugammu-na wei? Aa ba sa bi biera hãlɛiŋa caaterrenŋ-yun-nu. ¹⁷ Tibifafaanŋu man biefɛfɛiŋa, aa tibibabalaanŋu man biebabalɛiŋa. ¹⁸ Tibifafaanŋu siɛ gbãa man biebabalɛiŋa, aa tibibabalaanŋu siɛ bi gbãa man biefɛfɛiŋa. ¹⁹ Tibiinŋu man da ku saa man biefɛfɛiŋa ba ka jũŋ-ku aa senu-kuɔ. ²⁰ Terienŋu fanŋu-na, coikartaamba man wuɔ bafamba Diilopɔpuɔrbiemba, na ka bi suɔ-ba ba ciluɔ yaa nuɔ-i.»

A bĩ mi yerre-i aa ce mi huɔŋga-i kuuduɔŋgu sĩ
(Like 13.25-27)

²¹ «Baa na da niɛ sĩ bamanŋ hilaanŋ ba bĩ-mi yinni man jonŋ «Itie, Itie», ba'i ka suur *Diilonŋ-nelle-na dɛ! Ba'i sĩ. Bamanŋ ciɛŋ mi To man dɔrɔ-i-na u huɔŋga-i, ba'i ka suur. ²² Gɛŋgeryiinŋ da ku ji hi, nuɔmba bɔi ka cira: «Itie, i saa tiɛ ce Diilopɔpuɔrunŋu-i nan yerre yaa nuɔ-i wei? I taa i gbuuse nuɔnei aa tiɛ donya *jinabaa-ba-i. I ciɛ gbɛrɛ-weima-i baa nan yerre yaa-i.» ²³ Da ba wanŋ mafamma-i, mi ka gbɛ-ba miɛ: «Kãanŋ na halanŋ mi caanŋ-nu; mi sa suɔ-na! Na hieronŋo-i ãmbabalmanciraanŋ namaa.»

*Jaagɔciraamba hai maama
(Like 6.47-49)*

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Uman duɔ nu mi nelma-i aa ce-ma, kutienjo-i mi gbɔa saa-yo baa cɛcɛmuntienjo man maa u dɔŋgu-i tɔmpɛllen. ²⁵ Diilon un juɔ tɔ, kanni gbar, fafalmu sire mu siremma-i dɔŋ daaku saa sagalla. ²⁶ Nga uman duɔ nu mi nelma-i aa u saa ce-ma, kutienjo saa baa mimilɔŋo man maa u dɔŋgu-i hiɛmugaaŋ-nu. ²⁷ Diilon un juɔ tɔ, kanni gbar, fafalmu sire, ku pɔŋ cii hiere biŋkɔŋgu saa tiɛ!»

²⁸ Yesuŋ juɔ piiye ti, u nel maa cu nuɔmba hɔmmu-i. ²⁹ U taa u piiye baa bibɛsinni u yan *ɔnjɔnamma pigɔataamba-i.

8

*Yesu siire wontorŋo nanjo
(Marke 1.40-45; Like 5.12-16)*

¹ Yesuŋ juɔ piiye ti, wuɔ hiire tɔnuŋgu-na tuɔ kɔ. Nuɔŋ baa sire cu u huon-nu. ² *Wontorŋo nan juɔ jo ji dɔuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-miɛ, ku siɛ yar-ni.»

³ Yesu wuɔ haa u nanŋa-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ma ta!» Naacolŋo jarma pɔŋ ta-yuɔ terduɔŋgu fanŋu-na. ⁴ Yesu wuɔ cira: «Baa tɔnu neliɛŋo baa-ma dɛ! Maman dii, kɔ *Diilojigantienjo wulaa u ka ne-ni aa ŋ pɔ niikonni man dii pɔmma ŋ hɔ-yo ŋaa *Moisiŋ nyɛgaaŋ-ma dumaa* ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-niɛ.»

*Yesu siire sorosi ba yuntienjo nanjo maacembilonjo-i
(Like 7.1-10)*

⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kɔ Kafarnamu. Un kaa tuɔ suur nelle-na, *Oromɛ ba sorosi ba yuntienjo nan wuɔ kɔ u wulaa ⁶ ka cira: «Itie, mi maacembilonjo nanjo gaala dii ciŋgu-na u sa gbɔa sire, kuu dii-yuɔ kpelle! Jande, kɔyɔ-miɛ!»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi ka kɔ ka sire-yuɔ.»

⁸ Sorosi ba yuntienjo cira: «Itie, nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur mɛi temman-temma dumelle-na. Nga yan aa ŋ wan nelma diei yon, mi maacembilonjo ka sire. ⁹ ŋ saa da, ma miŋ yɛŋ terienŋu man nuɔ-i, nuɔmba dii mi yun-nu; aa mɛi bi dii banan yun-nu. Da mi gbɛ uman miɛ: «Kɔ!» ŋ da u kɔa. Da mi bi cira: «Jo!» ŋ da u juɔ. Da mi bi gbɛ mi maacembilonjo-i miɛ: «Ce daama!» ŋ da u ciɛ-ma.»

¹⁰ Yesu wuɔ kar da hɔmmu! Naacolŋ un juɔ piiye ti, Yesu wuɔ wan baa nuɔmba-i wuɔ: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: *Isirahɛl-baamba-na, mi saa da uman haa u nanŋa-i miɛ *nieryiɛŋ daayo temma-i! ¹¹ Mi tɔnu-nei: Niɛraamba bɔi ka hel bɔpagunŋu-na baa bɔsuurunŋu-na a ka tiɛna baa *Abiramubaa-ba-i† dii *Diilon-nelle-na ta ba gbu ba ce ba bɔanŋu-i. ¹² Aa baman naa saaya ba suur, ba nyaa bafamba-i hiel-ba fuoren dii kukulma-na. Kaaluŋgu siɛ waa dɛi terienŋu-na!»

¹³ Un piiye dumaanjo-na, wuɔ bir wan baa sorosi ba yuntienjo-i wuɔ: «Bir ŋ kɔŋ, niŋ haa ŋ nanŋa-i miɛ ma ka dɔl-ni.» Un taa u wan mafamma-i huonŋu man nuɔ-i, maacembilon wuɔ sire dii ciŋgu-na.

*Yesu siire jaamba bɔi
(Marke 1.29-34; Like 4.38-41)*

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta kɔ Pier dumelle-na kɔ ka da Pier cura‡ si dii hinni. U kɔɔma gbuu huol da pɔmpɔmpɔŋ, u galla. ¹⁵ Yesu wuɔ bel u nanŋa-i, fafal muɔ pɔŋ da-yuɔ terduɔŋgu fanŋu-na. Wuɔ sire a tuɔ ce u nersinni-i.

* **8:4** Buolman-sebe (Lévitique) 14.2-32 † **8:11** Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyɛgaaŋ girekimma-na wuɔ... a ka tiɛna baa *Abiramu baa *Isaki baa *Yakɔbu dii *Diilon-nelle-na. ‡ **8:14** Curanjo waa ciɛŋo a saanu baa manan nyɛgaaŋ girekimma-na.

¹⁶ Bãanɗun juɔ suur huɗngu manɗ nuɔ-i, baa fūnunɗ jo baa *jina ba nuɔmba-i ji hã Yesu-i. Wuɔ donya jinabaa daaba-i baa u nuɗ-ãndaanɗu aa naa bi sire jaamba manɗ waa hiere. ¹⁷ Diilonɗ un puɔraa *Isayi wanɗ mamanɗ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waanɗ-ma wuɔ: «U hũyãa i mulɛma-i ce-ma u maama. U siire-yiɛ i jarma-na.» §

Nuɔmba namba taara da ba ta ba nyaanu Yesu-i
(Like 9.57-62)

¹⁸ Yesuɗ daa nuɔmbanɗ yuu-yuɔ dumaanɗo-na, wuɔ wanɗ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ ba jãal kã dalanɗa bomborma namma-na. ¹⁹ *Anjinamma pigãatienɗo nanɗ wuɔ piɛ a wanɗ baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ niɗ kãɗ terni manɗ nuɔ-i hiere.»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jɪɛ, ne! Muncɔmmu dii baa bũɔrãamba-i aa kamma dii baa huriimba-i. Nɗa terienɗu sɪ baa *Molon-Bienɗo-i u duɔ tuɔ cinnu u yunɗu-i.»

²¹ U hãalãbilonɗo nanɗ wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, yanɗ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tɪ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

²² Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Jo i ta aa ɗ yanɗ, kuomba ka fuure ba nakuomba-i.»

Yesu yiɛraaya fafalbuɔ nanɗo
(Marke 4.35-41; Like 8.22-25)

²³ Yesuɗ piiye dumaanɗo-na, wuɔ kã ka suur beɗo-na baa u *hãalãbiemba-i ta ba karnu dalanɗa-i. ²⁴ Ba'a ba hi yaanɗa-i Yesu wuɔ duɔfūɗ. Fafalmu nanɗ temma sire suuye-bei dii dalanɗa-na, ta mu pe hũmma-i mu dii beɗo-na. ²⁵ Hãalãbienɗ baa cira «Itie, sire ɗ kor-e! I yii die ku!»

²⁶ Yesu wuɔ sire aa naa cira: «Korɗ hama-i temma-i dumaanɗo-na? Na saa haa na nanɗa-i Diilonɗo-na ku haama.» Aa naa nuola fafalmu-i baa hũmma-i niɛ kã ka ciire. ²⁷ Kuɔ cu hãalãbiemba hɔmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Neliɛɗ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu siire pepetaamba hãi
(Marke 5.1-20; Like 8.26-39)

²⁸ Yesubaa-banɗ karaanu kã bomborre manɗ nuɔ-i, ba bi nelle fande-i Gadara. Pepetaamba namba waa Gadara-i-na, ba waa ba hãi. Ba taa ba cɔ cincuɗɗ-na. Baa naa silaa balanɗ cor, a ce molo saa tuɔ siɛ u cor baa hũmelle fande-i. *Jinabaa-ba'i naa ciɛ-ba dumaanɗo-na. Banɗ juɔ da Yesu-i, baa sire ta ba jãrã-yuɔ ²⁹ aa ta ba kaasɪɗ wuɔ: «Diilonɗ-Bie, i ciɛ-ni niɛ? Nɗ juɔ da ɗ ji haa kakãlle-i yiɛ a ne da ku yiɗngu saa hi yogo.»

³⁰ Persãlle nande waa ba yaanɗa-na ta di wuora. ³¹ Jinabaa baa ta ba cãrã Yesu-i wuɔ: «Da ɗ'a ɗ ka nyaa-ye, jande yanɗ i hel ka suur perɗ daaba-na.»

³² Yesu wuɔ cira: «Hilaanɗ na kã!» Baa hel ka suur permba-na. Perɗ baa pãɗ ta ba gbar ba hiire ba kã ba tie ba suur dalanɗa-na ba kunu.

³³ Nuɔmba waa ta ba ceɗ perɗ daaba-i. Banɗ gbaraa ka kunu hiere dumaanɗo-na, kutaanɗ baa gbar ka wanɗ-ma ciɗngu-na. Pepetaanɗ daaba maama yaa waa ba nunni-na. ³⁴ Nuɗɗ baa hel hiere da ba ji ne Yesu-i. Banɗ juɔ ji da-yo, baa cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ta u halanɗ ba terienɗu-na.

9

Yesu siire murgu nanɗo
(Marke 2.1-12; Like 5.17-26)

¹ Banɗ birii Yesu-i dumaanɗo-na, wuɔ biɛ beɗo-i a karnu kã ba nelle-na.* ² Baa jo baa murgu nanɗo-i kuugallanɗ-nu ji hã-yo wuɔ u sire-yuɔ. Wuɔ ne da ba haa ba nanɗa-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jɛinɗo-i wuɔ: «Mi jɪɛ, baa tie holle. Nɗ ãmbabalma hurii hiere.» ³ Unɗ piiye

§ 8:17 Isayi (Ésaïe) 53.4 * 9:1 Ba waa tɛna Kafarnamu. Niɛɗ 4.13.

dumaanjo-na, *ānjīnamma pigāataamba namba ta ba piiye ba huon-na wuo: «Naacolŋ daa u tuora Diilonjo-i de!»

⁴ Yesu wuo suɔ baa-ba. Wuo cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguon nelbalaŋ daama temma-i na hɔmmu-na? ⁵ Namaa wulaa, a hur u āmbabalma-i, baa a ce u sire tuɔ wuo-i, ma hāi-i na hama-i ce fɛu yan? ⁶ Mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuo Diilonjo hāa *Molon-Bieŋo-i ku fɔŋgũo-i u tuɔ hur nelbiliemba āmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu-i wuo: «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ.» ⁷ Naacolŋ wuo bi sire ba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋgu-i tuɔ wuo u kũŋ. ⁸ Korma bir yan aa bel nuɔmba-i, baa ta ba piiye wuo: «Diilonjo-i bibieŋo! Hiŋ daama temma-i u hāa nelbiliemba baa-ma.»

*Matie ciɛ Yesu hāalābilonjo
(Marke 2.13-17; Like 5.27-32)*

⁹ Yesuŋ hilaa terienju-na, wuo u cor da *nampohūutienjo nanjo tienaana u maaceman-ɔ-dūŋgu-na. Ba taa ba bi-yo Matie. Yesu wuo cira: «Matie, sire i ta.» Matie wuo bi sire cu u huon-nu.

¹⁰ Yiingu nanju-na, Yesu wuo ji waa baa u *hāalābiemba-i Matie dumelle-na ba ta ba wuo niwuoni. Nampohūutaamba bɔi waa a naara āmbabalmanciraamba namba. ¹¹ *Farisiebbaa-ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa ta ba piiye baa Yesu hāalābiemba-i wuo: «Bige-i ciɛ na hāalātienjo tuɔ wuo niwuoni-i baa nelbalaŋ daaba temma-i?»

¹² Yesu wuo nu baŋ piiyen; wuo wan baa-ba wuo: «Da ŋ waa hinni, ŋ ka ce bige-i perruntien terien-nu? ¹³ Diilonjo ciɛra: «*Taa na ce hujarre na-naa nuɔ, ku yaa dɔlaa-min ku yan na niikonni-i.*»† Kāaŋ na ka taara nelma famma yunju-i. Na saa da, muɔmi saa jo nelfafaŋ maa-na, mi juɔ nelbalaŋ maa-na.»

*Kuucolaanju saa saaya ku guɔl baa kuufelienju-i
(Marke 2.18-22; Like 5.33-39)*

¹⁴ Ku huonju-na, *Nsāa-Batise *hāalābien baa jo Yesu wulaa ji cira: «Hāalātie, miɛŋo-i baa *Farisiebbaa-ba-i i hinu i dii sūŋgu, bige-i ciɛ nan hāalābiemba sa dii?»

¹⁵ Yesu wuo cira: «ŋ jien duɔ tuɔ jā ciɛŋo, ŋ gbāa kā ka vāa ŋ yaanŋa-i tiena wei? Ku yaa ŋaa bafamba kũŋgu-i: Da mi saa ji waa ba hɔlma-na yiingu man nuɔ-i, ba ka suɔ dii sūŋgu-i.» ¹⁶ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelɛŋga a nar jonŋorɔɔlonjo. Da ŋ ce-ma, jonŋorɔɔlonjo migāaŋ tuɔ taalnu u kā. ¹⁷ Aa ba sa bi dii duvɛnfelɛŋo cirkpɔɔɔlon-na. Uman duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duvɛŋo tiraa kũnna. Ŋga da ŋ'a ŋ dii duvɛnfelɛŋo-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔɔɔlon-na, ni yaa gbɛ baa ni-naa.»

*Yesu yieraaya ciɛŋo nan tamma aa sire bikulonjo nanjo
(Marke 5.21-43; Like 8.40-56)*

¹⁸ Nelma saa ji ti Yesu nunju-na, ba'a ba ne da *Yuifu ba yuntienjo nanjo juɔ ji dūuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Mi bilonjo jarma yaraa-yo, ŋga jo i ta ŋ ka haa ŋ nanŋa-i yuɔ u ka sire.» ¹⁹ Yesu wuo sire baa u *hāalābiemba-i ba ta ta ba kā baa naacoljo-i.

²⁰ A ne da ciɛŋo nanjo waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kũnna ku bien cinciɛluo baa a hāi waa belle fande-na. Wuo piɛ Yesu huon-yanŋa a yiɛya u jonŋoruo tũŋgu-i. ²¹ U taa u piiye u huon-na wuo: «Da mi gbāŋ hi yiɛya u jonŋoruo-i yon, mi kuraa.» ²² Uŋ yiɛyaaya-yuɔ dumaanjo-na, Yesu wuo miel da-yo, wuo cira: «Mi bilo, baa tie holle, nin haa ŋ nanŋa-i miɛ, ŋ kuraa.» Terduonju fanju-na, ciɛŋo tãŋ maa pãŋ yiera.

²³ Baŋ kaa hi Yuifu ba yuntienjo ciŋgu-i, baa da niimarnintaamba, aa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal terni-na hiere. ²⁴ Yesu wuo wan baa-ba wuo: «Biriin na kũŋ, bilonjo saa ku, u duɔfũŋ.» Baa bir yan aa ta ba cɔmuon-yo. ²⁵ Baa hiel nuɔmba-i kulon uŋ waa dũŋgu man nuɔ-i aa Yesu wuo suur. Uŋ suuri, wuo bel bilonjo nan-na, wuo bi sire. ²⁶ Nelma fan maa pãŋ gbuo terienju fanju-i hiere.

† 9:13 Ose (Osée) 6.6

Yesu puurii yiriemba hāi yufienja

²⁷ Yesuŋ juɔ hel tuɔ kũŋ, yiriemba namba cu u huonŋ-nu. Ba waa ba hāi; ta ba fara ba piiye baa-yo wuɔ: «*Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre-yiɛ aa ŋ puur i yufienja-i.» ²⁸ Uŋ kaa hi ciŋgu-i, baa jo ji yiɛra u caaŋgu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na hūyāa-ma wuɔ mi gbāa puur na yufienja-i wɛi?»

Baa cira: «Itie, i hūyāa-ma.»

²⁹ Yesu wuɔ yiɛya ba yufienja-i aa naa cira: «Ma ce ŋaa naŋ hūyāa-ma dumaa!» ³⁰ Ba yufienja aa bi pāŋ puur. Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel. ³¹ Baŋ taa, ba saa gbāa fiinaŋ-mɛi, baa wuɔra gbuo nelle-i hiere baa-ma.

Yesu ciɛ bobo naŋo gbāa tuɔ piiye

³² Yirienja daabaŋ birii ta ba hel, baa jo baa bobo naŋo Yesu wulaa. *Jina'i naa ciɛ-yo dumaŋo-na. ³³ Yesu wuɔ donya jina daayo-i naacolŋo-na. Naacolŋ wuɔ pāŋ donj tuɔ piiye. Kuɔ ce nuɔmba-i gberɛ. Baa ta ba piiye wuɔ: «In siire, i saa da daama temma-i dede *Isirahel-na!»

³⁴ *Fariŋbaa-baŋ'a ba ka waŋ mamaŋ, baa bir yaŋ aa ta ba piiye wuɔ: «Jina ba yuntienjo‡ yaa hāa-yo himma famma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i nuɔmba-na.»

Nuɔmba hujarre bilaa Yesu-i

³⁵ Yesu taa u wuɔra nilɛiŋa-na hiere u waŋ Diilonŋ-nelma-i *Diilonelhāalādūnni-na aa tuɔ waŋ *Diilonŋ-bāaŋgu *Neldɔdɔlma-i aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sinni-na hiere u kā. ³⁶ Nuɔmba naa mulienja aa ba kũma naa tiraa kara ŋaa tũlmba maŋ tienjo si-bei. Yesuŋ daa-ba dumaŋo-na, ba hujarre gbuu bel-o. ³⁷ Wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Dĩmma dii bɔi a ne da ma kartaamba saa ciinu. ³⁸ Cāarāŋ suontienjo-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

10*Yesu hāa u hāalābiemba-i himma
(Marke 3.13-19; Like 6.12-16)*

¹ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ bi u *hāalābienja cinciɛluo ba hāi baamba-i a hā-ba himma ba da ba gbāa ta ba donya *jinabaa-ba-i aa ta ba sire jaamba-i ba sinni-na hiere. ² U hāalābiemba famba yaa u *pɔpuɔrbiemba-i. Ba yiriɛiŋa yaa daaya: Diɛlā-wuonjo yaa Simɔ, baa u hāaŋo-i Andere. Simɔ yerre nande yaa Piɛr. A naara Sebede bɛmba-i ba hāi-i-na: Sake baa Nsāa-i. ³ A naara Filipu baa Batelemi. Toma baa Matie. Matie waa *nampohūtienjo. A naara Sake maŋ Alfe biɛŋo-i, baa Tade. ⁴ A naara Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i, baa *Yuda-Isikaro. U yaa juɔ hel Yesu huonŋgu-na.

*Yesu puɔraa u pɔpuɔrbiemba-i
(Marke 6.7-13; Like 9.1-6)*

⁵ Yesuŋ hāa u *pɔpuɔrbiemba-i himma-i, wuɔ puɔr-ba aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Mi saa cira na kā *niɛraaŋ wulaa, mi saa bi cira na kā *Samari. ⁶ Kāaŋ *Isirahel-baamba yaa wulaa-i. Ba baala ŋaa tũlmba. ⁷ Da na hi terienju terienju, na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilonŋ-bāaŋgu piyaa ti. ⁸ Taa na sire jaamba-i baa bikuomba-i baa *wontuɔrmba-i. Taa na donya *jinabaa-ba-i nuɔmba-na. Na daa ku fɔŋgũo-i gbāŋgbāŋ, taa na bi ce na hā nuɔmba-i gbāŋgbāŋ. ⁹ Da na'a na ta, molo baa biɛ gbeiŋa, ¹⁰ molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ jonŋoruo naŋo a naara uŋ diyaa umaŋ, molo baa biɛ naatenni, molo baa bi biɛ bũɔle. Maacembilonjo saaya baa u yerrenja kalaanŋu.

¹¹ «Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, na taara hartiefɛiŋo baa na fɛrɛ igɛna. Da na da hartienjo, na tiɛna baa u yaa-i a ji hi na tamma-i nelle fande-na. ¹² Da na suur dumelle maŋ nuɔ-i, na cira: «Tiyāaŋ dei!» ¹³ Da ba siɛ na har dumelle fande-na, Diilo yaŋ na jaaluŋgu kāyā di taamba-i; ŋga da ba saa siɛ na har-bei, Diilo yaŋ ba tiɛ ba temma-i. ¹⁴ Da

‡ 9:34 Ba bi *Sitāni yaa *jina ba yuntienjo-i. Niɛŋ 12.22-28.

na kā terienḡu maḡ nuᵛ-i aa ba'a ba sa taara ba da na yufelle, na pir na nallu-i na ta aa naa yaḡ-ba. ¹⁵ Mi waḡ ninsoḡo-i baa-na: Bamaḡ da ba ce mafamma-i, Diilonḡ duᵛ ji tuᵛ yuu nuᵛmba-i yiḡḡu maḡ nuᵛ-i, uḡ ka haa kumaḡ kutaamba-na, ku ka balanḡ yaḡ Sodᵛmutaamba kūḡḡu-i baa Gomᵛrtaamba kūḡḡu-i.»*

Mulḡema maḡ dii Diilonḡ-maacemma-na
(Marke 13.9-13; Like 21.12-19)

¹⁶ «Na saa da, miḡ puᵛraa-na dumandḡ-i, kuu dii ḡaa mi ciḡḡ tᵛlmba ka dii-ba maamunaamba-na. Terienḡu fanḡu-na, taa na suᵛ na fḡḡḡ belma, aa na baa yaḡ ba da cālmuᵛ haa-nei. ¹⁷ Yaanḡ mi gboya-nei ḡina: Ba ka bī-na fāamaambaa-ba wulaa ka ḡḡḡ-na. Ba ka muᵛ-na *Diilonelḡāalādūnni-na. ¹⁸ Ba ka kā baa-na fḡḡḡḡtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Na ka hi-ba kusuᵛḡ-nu'i baa *niḡraamba-i hiere a piiye naḡ suᵛnuḡ kumaḡ mei kūḡḡu-na. ¹⁹ Da ba ji bel-na da ba ka yuu-na, baa na tie holle wuᵛ na siḡ ka suᵛ naḡ ka waḡ mamaḡ; yaanḡ mafamma-i na hā Diilonḡ, u kaa pigāanḡ-na baa-ma terduᵛḡḡu fanḡu-na. ²⁰ Ku saa ce ḡaa nelma famma-i namaa kusūnniḡ-maama'i kaa waa dḡ! Na To yaa kaa ce u *Yalle dii-ma na hᵛmmu-na na waḡ-ma.

²¹ «Banamba ka bel ba fḡḡḡ hāmba hā-ba wuᵛ ba ko-ba, banamba ba fḡḡḡ mᵛlbaa, banamba ba bisālmba, banamba bi sire pu baa ba bīncuᵛmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ²² Nuᵛmba-i hiere ba ka bigāanḡ-na mei maama-na. ḡḡa umaḡ duᵛ nyaar ka hi ku bālma-i, kutienḡo ka kor. ²³ Da ba donya-nei nel daade-na, na ḡbar na kā daade-na. Mi waḡ ninsoḡo-i baa-na: *Molonḡ-Bienḡo ka bir jo ji da na saa hi *Isirahel niḡḡḡa-i hiere.

²⁴ «Na saa da, *hāalābilonḡo sa maar u hāalātienḡo-i, aa maacembilonḡo sa bi maar u yuntienḡo-i. ²⁵ Hāalābilonḡo ḡḡḡuᵛ u ce u hāalātienḡo temma aa maacembilonḡo ḡḡḡuᵛ u ce u yuntienḡo temma. Da ba ḡbḡ dumḡllentienḡo-i wuᵛ *Belsebul† ba ka tuora u dumḡllenḡ-baamba-i ka hi hie?»

Umaḡ saaya kāalām̄ma
(Like 12.2-9)

²⁶ Yesuḡ waanḡ mafamma-i wuᵛ cira: «Terienḡu fanḡu-na, baa na ta na kāalā nuᵛmba-i. Mamaḡ fuyaa hiere, ma ka hel. ²⁷ Da mi fuo waḡ mamaḡ baa-na, hilaanḡ na muonu-mei na ḡbuo terni-i hiere. ²⁸ Baa na ta na kāalā bamaḡ ḡbāa ko-na aa ba siḡ ḡbāa ce bīḡkūḡḡu na yaleḡḡa-na. Umaḡ dii kāalām̄ma, u yaa ḡaa Diilonḡo-i; u yaa ḡbāa caa-na baa na yaleḡḡa-i hiere. ²⁹ Tigālāamba hāi sully saa cor warbelle diei; a ne da na To duᵛ saa hūu-ma, u diei siḡ ḡbāa par diire. ³⁰ Halle na yukuᵛsīnni maḡ daani-i, Diilonḡo kāanḡ-ni hiere. ³¹ Terienḡu fanḡu-na, baa na ta na tie holle; na bᵛyaa tigālāamba-na titirre.

³² «Umaḡ duᵛ yiḡra-mei nuᵛmba yaanḡa-na wuᵛ mei wuᵛḡo, muᵛmi ka bi yiḡra-mei mi To maḡ dᵛrᵛ-i-na u yaanḡa-na wuᵛ kutienḡo-i mei bi wuᵛḡo. ³³ ḡḡa umaḡ duᵛ cīina-mie nuᵛmba yaanḡa-na, muᵛmi ka bi cīina kutienḡo-i mi To maḡ dᵛrᵛ-i-na u yaanḡa-na.»

Yesu saa jo baa yaafḡlle
(Like 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Baa na ta na ne wuᵛ sī mi juᵛ baa yaafḡlle hiḡma-na; mi saa jo baa yaafḡlle, mi juᵛ baa bḡrru. ³⁵ Mi juᵛ da mi ji ḡbo bḡpuᵛmba-i baa ba tobaa-ba-i, aa ḡbo biemba-i baa ba nyubaa-ba-i, aa bi ḡbo caamba-i baa ba hūᵛbaa-ba-i. ³⁶ Naḡ fḡḡḡ dūḡ-baamba ka bigāanḡ-ni.‡

³⁷ «Umaḡ duᵛ dᵛl u bīncuᵛmba-i yaḡ muᵛḡo-i, kutienḡo siḡ ḡbāa cu mi huᵛḡ-nu. Umaḡ duᵛ bi dᵛl u bisālmba-i yaḡ muᵛḡo-i, kutienḡo siḡ ḡbāa cu mi huᵛḡ-nu. ³⁸ Aa umaḡ duᵛ u sa siḡ mulḡema-i baa kuliḡḡu-i, u siḡ ḡbāa cu mi huᵛḡ-nu. ³⁹ Umaḡ duᵛ tuᵛ kaal baa u yuḡḡu yonḡ, kutienḡo ka kᵛsuᵛḡ u fḡḡḡ. ḡḡa umaḡ duᵛ tuᵛ kᵛsuᵛḡ u fḡḡḡ mei maama-na, u ka da cicḡlma maḡ sa tḡḡḡ dede-i.»

* **10:15** Sodᵛmutaamba kūḡḡu-i baa Gomᵛrtaamba kūḡḡu-i: Niḡḡ Miwaanḡo ḡnammanḡ-sebe-i-na (Genḡse) 18-19.

† **10:25** *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul. Niḡḡ 12.24-28. ‡ **10:36** Mise (Michḡe) 7.6

Anfafamma pã ma tienjo-i
(Marke 9.41)

⁴⁰ «Umanj duo suo na belma, kutienjo suyaa mei belma yaa-i. A ne da umanj duo suo muomi belma, u suyaa mi pɔpuɔrtienjo belma yaa-i. ⁴¹ Umanj duo ne *Diilopɔpuɔrbilonjo maacemma-i aa bel-o fafamma, Diilonj unj ka pã u pɔpuɔrbilonjo-i dumaa, u ka bi pã kutienjo-i dumei. Umanj duo bel nelviinj-o-i fafamma wuo nelviinj-o, Diilonjo ka pã kutienjo-i a saa baa nelviinj-o-i. ⁴² Umanj duo ne mi *hãalãbilonjo-i baa u yornumma-i aa hã-yo hũnkoljo-i yonj u nyonj, mi wanj ninsoj-o-i baa-na, u sie naa u daluo-i Diilonjo wulaa.»

11

Nsãa-Batise puɔraa ba jo Yesu wulaa
(Like 7.18-23)

¹ Yesunj juo piiye ti baa u *hãalãbienj cincienuo ba hãi baamba-i, wuo sire suur niliɛna-na tuo wuɔra u wanj Diilonj-nelma-i. ² Nsãa wuo tie dii kaso-i-na aa naa nu *Kirsanj cej mamanj hiere. Wuo puɔr u hãalãbiemba-i wuo ba ka yuu-yo ³ keɛ *Konjortienjo manj saaya u jo, u yaa ufanjo-i wei sisɔ uu dii huonj-nu? Baa kã ka hi Yesu-i baa-ma. ⁴ Yesu wuo gbẽ-ba wuo: «Kãanj na ka tũnu Nsãa-i baa nanj nunj mamanj baa nanj danj mamanj: ⁵ Yiriemba yufienja puurii, murgubaa-ba wuo, *wontuɔrmba jarma taa-bei, tugbentaamba tũnni puurii, bikuomba siire aa sũntaamba nuɔ *Neldɔdɔlma.* ⁶ Umanj gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonju-na, kutienjo yunju dɔlaa.»

Nsãa-Batise sinni-i
(Like 7.24-35)

⁷ Nsãa pɔpuɔrbiembanj taa, Yesu wuo tuo taara u pigãanj nuɔmba-i Nsãa sinni-i. Wuo yuu-ba wuo: «Na kãa ka ne bige-i hienju-na? Fafalmunj sagallanj hienju-i dumaa, na kãa ka ne ku yaa wei? ⁸ Namaa kãa ka ne bige-i? Na kãa ka ne umanj diyaa bimbifafanni wei? Ma si bamanj diyaa bimbifafanni-i baa dii tiɛna fɔngɔtaamba dũnninj ke? ⁹ Nja namaa kãa ka ne bige-i? Ma si na kãa ka ne *Diilopɔpuɔrbilonjo-i ke? Aa naacoljo fanjo-i, mi tũnu-nei: U maaraa Diilopɔpuɔrbilonjo-i. ¹⁰ Ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuo:

*«Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonjo wuɔya ta nj yaanj-na
ka cãa nj hũmelle-i†,*

ba gbẽ Nsãa yaa-i. ¹¹ Mi wanj ninsoj-o-i baa-na: *Nsãa-Batise temma saa hi honj yogo caanj-biemba-na. A ne da umanj si dii baa yunju *Diilonj-nelle-na, u maaraa Nsãa-i. ¹² A donj dii Nsãa-Batise bãanj-nu, ji hi baa nyunjo, nelbabalaamba ciinaana *Diilonj-nellentesinni-i aa ta ba taara ba hũu u nelle-i ce-de ba diele.‡ ¹³ Diilopɔpuɔrbiemba-i hiere ka hel baa *Moisi-i ba siire piiye Diilonj-nellentesinni maama a ji hi Nsãa-Batise bãangu-i. ¹⁴ Na saaya na suo wuo banj waanj *Eli manj maama-i wuo u ka jo, u yaa juo Nsãa-i. ¹⁵ Umanj duo u ka nu, u nu!»

¹⁶ Aa naa cira: «Mi gbãa saa fiɛfiɛ ku nuɔmba-i baa haba-i? Mi gbãa saa-ba baa bisãlmba manj tiɛnaana ponsanatigerrenj. Banamba ta ba wanj baa banamba-i wuo:

¹⁷ «I hulii tulammu hã-na, na saa nyenj.

I hãl kuliinj-neini hã-na, na saa kaal.»

¹⁸ Nsãa juo, u sa dii dibelle u nunju-na, u sa nyonj kolma, na cira wuo *jina dii u yunju-na. ¹⁹ *Molonj-Bienj unj wuo aa tuo nyonj, na sire ta na piiye wuo: «Naacolj daa fuo bi yii baa niuwuoni yaa-i yonj baa konyolle! Aa tiraa sire bel jieru baa *nampohũutaamba baa nelbabalaamba.» Nja Diilonj-nelma fafaangu da u maacemma-i nuɔ-i.»

* 11:5 Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1. † 11:10 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 11:12 Girekimma-na terienj daaku gbãa bi nu nunj daama-i: Dii Nsãa-Batise bãanj-nu ji hi baa nyunjo *Diilonj-nelle kpakpaa di hũmelle-i di hiel-de. Aa nuɔmba gbãanj kpelle da ba suur-die.

Sulma haraa niliŋa nanja-na
(Like 10.13-15)

²⁰ Yesuŋ cie gberε-weima bɔi niliŋa maŋ nuɔ-i, a taan baa sa hūu-ma nanna ba cilɔbabaŋo-i. Yesu wuɔ doŋ tuɔ waŋ baa-ba wuɔ: ²¹ «Korasitaanŋ namaaŋo-i, sulma haraa-nei! Betisadataanŋ namaaŋo-i, sulma haraa-nei! Gberε maŋ cie namaa hɔlma-na, kuɔ uu naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidɔ nelle-na, dii yiinaa baa naa kŋnna cuoŋgu ba ferεŋ nuɔ aa dii buɔr ba joŋgorbaa a pigaaŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabaŋo-i! ²² Terienŋu faŋgu-na, mi tŋnu-nei: Diiloŋ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balanŋ yanŋ Tiirtaamba kŋngu-i baa Sidɔtaamba kŋngu-i hiere. § ²³ Kafarnamutaanŋ namaaŋo-i, na daa nie sɪ na kaa da Diiloŋo-i wei? Na taa na ferε, na ta na kaa daamu-na. Gberε maŋ cie namaa nelle-na*, kuɔ uu naa ce Sodomu yaa nuɔ-i, nyuŋgo daayo-na, nelle fande naa waa yogo. † ²⁴ Terienŋu faŋgu-na, mi tŋnu-nei, kumaŋ ka haa-nei gɛŋgeryiŋgu-na, Sodomu kŋngu ka waa haaŋo.»

(Like 10.21-22)

²⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntienŋ nuɔ dɔrɔ-i-na baa hiema-na hiere. Niŋ fuyaa ŋ huonŋa-i cɛcɛmuntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na aa cer pigaaŋ bisambiamba-i baa-ka, ŋ jaaluŋgu bɔi. ²⁶ Ninsoŋo, ŋ cie ŋ huonŋa yaa dumaanŋo-na, Baba.»

²⁷ Aa naa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Mi To birii weima-i hiere haa-mi. Da ma hel Tuonŋo-na, molo sa suɔ Berpolŋo-i, aa da ma bi hel Berpolŋo-na baa uŋ taaranŋ u pigaaŋ bamanŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuonŋo-i.»

Fiisaanŋu dii Yesu huonŋu-na

²⁸ Yesuŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa namanŋ tŋyaa conŋorni ta ni ko-na, juonŋ mi ji har-na na fiisa. ²⁹ Mi huonŋa sa doŋ, aa mi sa tetεŋ mi ferε. Juonŋ mi ji haa mi conŋoruonŋu-i haa-na na cu mi huonŋ-nu ku yaa na ka da fiisaanŋu. ³⁰ Mi conŋoruonŋu si dii yonduo, mi tusalle dii fiεfiεfiε.»

12

Yitiŋanŋu maama-i
(Marke 2.23-28; Like 6.1-5)

¹ Yibienŋa faŋa-na, *yitiŋanŋu nanŋu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. A ne da nyulmu waa u *haalabiamba-na. Baa doŋ ta ba kar bile-i ba wuɔ. ² *Farisεbaa-ba daa mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba piiye baa Yesu-i wuɔ: «Ne ŋ haalabiamba-i, kumaŋ saa saaya ku ce yitiŋanŋu-na ba ce ku yaa-i!»

³ Yesu wuɔ cira: «Nyulmu nanŋ bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuɔ ce kumaŋ, ma sɪ na kalaanŋ-ku ke? ⁴ Davidi suurii Diiloŋ-dŋngu-na a bie Diiloŋ-buruo-i ba wuɔ baa u nuɔmba-i.* A ne da a saa baa mie Diiloŋ-hŋmelle-i, da kuɔ *Diiloŋjigantienŋ nuɔ sɪ, ŋ sie gbaa wuɔ buruo faŋo-i. ⁵ Ma sɪ na bi kalaanŋ *anŋnamma-i ke? Wuɔ nelie saa saaya u ce maacemma yitiŋanŋu-na, ŋga Diiloŋjigantaamba ce maacemma-i *Diilodubuɔ-i-na aa molo sa kaaŋ-ku wuɔ calmuɔ. ⁶ A ne da bande-i-na, kuanŋu dii kumaŋ maaraa Diilodubuɔ-i. ⁷ Diiloŋo ciεra wuɔ: «Taa na ce hujarre na-naa nuɔ ku yaa dɔlaanŋ-minŋ ku yanŋ na niikonni-i.» † Kuɔ na taa na suɔ nel daama yuŋgu-i, naa naa saa ta na cal nuɔmba-i na yuŋ-nu. ⁸ A tiraa naara kufanŋu-i: *Molonŋ-Bienŋo yaa yitiŋanŋu tienŋo-i.»

Yesu siire nagaduɔla nanŋo
(Marke 3.1-6; Like 6.6-11)

§ **11:22** Kumaŋ haa Tiirtaamba-na baa Sidɔtaamba-na: Nienŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 23.1-18; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26; Yowel sebe-i-na (Joël) 4.4-8; Amosi sebe-i-na (Amos) 1.9-10. * **11:23** Nienŋ 8.5-17; 9.1-8; na ka da gberε-weima namma. † **11:23** Sodomu: Nienŋ u kŋngu-i Miwaanŋo jŋnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28. * **12:4** Nienŋ Samiel sebedelɛlanŋo-na (1 Samuel) 21.2-7. † **12:7** Ose (Osée) 6.6

⁹ Yesuŋ juɔ piiye baa *Farisɛbaa-ba-i tɪ, wuɔ ta kã *Diilonelhãalãdũngu-na. ¹⁰ Naacolŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u naŋga diei naa minañ. Farisɛbaa baa ta ba taara ãntãalãmma da ba haa Yesu-i-na, a ce dumaanŋo-na baa yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diilonŋ-hũmelle-i, ŋ gbãa sire jɛiŋo *yitɛnanŋu-na wɛi?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Namaanŋo-na, umañ duɔ waa baa tũmaanŋo diei yonŋ u kũndũngu-na aa tũmaanŋ daayo par suur fuonŋ-nu yitɛnanŋu-na, kutienŋo ka yanŋ-yo dii fuonŋu-na wuɔ yitɛnanŋu wɛi? ¹² Nelbilonŋo-i baa tũmaanŋo-i, hai bɔyaa? Terienŋu fanŋu-na, ãnfafamma gbãa ce yitɛnanŋu-na, wɛima si dii.» ¹³ Aa naa wanŋ baa naacolŋ daayo-i wuɔ: «Fara ŋ nanŋa-i.» Naacolŋ wuɔ bi fara u nanŋa-i, kaa firnu kananŋa temma-i. ¹⁴ Farisɛbaa baa pãŋ hel ka ta ba da ba-naa Yesu kommanŋ-kũngu-na.

Yesu yaa Itienŋo cãarãŋo-i

¹⁵ Yesuŋ juɔ suɔ wuɔ ba taara ba ko-yo, wuɔ ta halanŋ terienŋu-na. Nuonŋ baa kũɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. Jaamba waa ba hɔlma-na. Wuɔ sire-bei hierɛ ¹⁶ aa naa wanŋ-ma kuolamei baa-ba wuɔ ba baa yanŋ molo suɔ wuɔ u yaa siire-bei. ¹⁷ Diilonŋ unŋ puɔraa *Isayi wanŋ mamananŋ, ma'i sɪ daama-i wɛi? Isayi waanŋ-ma wuɔ:

«Diilonŋo ciɛra wuɔ:

¹⁸ *Mi hielaa mi cãarãŋo yaa daayo.*

U maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ.

U yaa fɛŋ mi huonŋga-i.

Mi ka hã-yo mi *Yalle-i.

U yaa ka pigãanŋ nuɔmba-i nilɛiŋa-na hierɛ baa hũmeviile-i.

¹⁹ *U siɛ gãŋ baa moloŋo.*

U sa jo duɔ ji hohuola baa moloŋo.

Molo siɛ nu u piiye hũŋgbɛsɛnniŋ.

²⁰ *U siɛ perienŋ terre manŋ kaanu tɪ,*

aa u siɛ dɪŋ dãamu manŋ kusiriye tɪ.

U ka waa ma yaa nuɔ-i fuɔ nuɔmba-i nilɛiŋa-na hierɛ ba ji hũu viisɪnni maama-i.

²¹ *Nuɔmba-i hierɛ ba ka haa ba nanŋga-i yuɔ.»*‡

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Marke 3.22-30; Like 11.14-23)

²² Ku huonŋu-na, baa ji jo baa bobo-yironŋo naŋo-i Yesu wulaa. *Jinabaa-ba'i naa ciɛ-yo dumaanŋo-na. Yesu wuɔ puur u yufienŋa-i aa naa ce u tuɔ gbã u piiye. ²³ Kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku biyaa ŋaa *Davidi hãayɛlŋo yaa-i?»

²⁴ *Farisɛbaa-banŋ juɔ nu-ma, baa gbɛ-ku dumaa wuɔ: «Jĩna ba yuntienŋo-i *Belsebulŋ yaa hãa naacolŋ daayo-i himma-i u tuɔ donya jĩnabaa-ba-i.»

²⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduɔlenŋ-baanŋ namaanŋo-i na sa gbo, yiingŋu dii baa yiingŋu na nelle ka muonu. Da na bi waa ciingŋu-na sisɔ dumelle-na aa na sa taara na da na-naa, na dumelle ka muonu. ²⁶ *Sitãni duɔ tuɔ donya fuɔ fɛrɛŋ baamba-i, ma sɪ kuu dii ŋaa u gãŋ baa u fɛrɛ kɛ? Dumaanŋo-na, u fɔŋgũɔ ce niɛ aa cɔ u wulaa? ²⁷ Na gbɛ-ku dumaa wuɔ Belsebul yaa hãa muɔ himma-i mi ta mi donya jĩnabaa-ba-i, namaa nuɔmba fuɔ, hai moloŋo-i hãa bafamba-i himma-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa fɛrɛŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁸ Muɔ fuɔ, *Diilonŋ-Yalle yaa hãa-mi himma-i mi ta mi donya jĩnabaa-ba-i. Ku yaa pigãanŋ wuɔ *Diilonŋ-bãanŋu paa-nei tɪ.

²⁹ «Hai moloŋo-i gbãa suur u nabiɛŋ dũngu-na a biɛra u bimbɪnni-i hel baa-ni aa u nabiɛŋo yanŋ-yo dumaa? Nŋa kutienŋ duɔ bel u nabiɛŋo-i vaa-yo igɛna, u gbãa suur biɛra u bimbɪnni-i hierɛ ta baa-ni.

³⁰ «Umanŋ duɔ uu si dii baa-mi, kuu dii ŋaa kutienŋo bigãanŋ-mi; aa umañ duɔ u sa tigiinŋ baa-mi, kuu dii ŋaa u pisãllã.

‡ 12:21 Isayi (Ésaïe) 42.1-4 § 12:24 *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul.

¹ Yinduonngu fangu-na, Yesu wuɔ sire hel kã ka tiena dalanga nunngu-na. ² Nuɔmba jo ji yu-yuɔ. Wuɔ bel nyugũn beno nano-na tiena aa nuɔmba waa bomborma-na. ³ Un tienaana, wuɔ bie gbãɛini tuɔ nan baa-ba wuɔ: «Naacolno nano kãa ka nan fuma u suonngu-na. ⁴ Fuma nano kã ka diire hũmellen-huon-na, huriimba jo ji wuo ufanɔ-i. ⁵ Unano kã ka diire tãmpellen-terien-nu. Hiema saa waa boi terienngu-na; a ce u pa yan unano-i. ⁶ Un paa, u kaasinni saa gbãa suur kã yaan-na. Bãangun juɔ don ta ku jo, wuɔ kuol hiere kpẽmmu! ⁷ Unano kã ka diire hiẽn-nu. Hiẽngu tu suuye-yuɔ. ⁸ Uman diiriye suon-huonnga-na munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unano biena komuonja da-a-ndii, unano biena komuonja sa-a-siei, unano komuonja baa cincielsea.»

⁹ Yesun waan mafamma-i wuɔ cira: «Uman duɔ u ka nu, u nu!»

*Kuman cie Yesu tuɔ nan gbãɛini-i
(Marke 4.10-12; Like 8.9-10)*

¹⁰ Yesun juɔ nan ti, u *hãalãbiemba pie u caan-nu ka cira: «Itie, bige-i cie n ta n nan gbãɛini baa nuɔmba-i?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilonɔ cie baa namaano-i. U *nellentesinni maama man fuyaa, u pigãan namaano-i baa-ma, a ne da banamba sa suɔ kunangu mei. ¹² Uman duɔ tuɔ suɔ yiẽngu, kunangu ka ta ku naara u sasuomungu-i; nga uman duɔ u sa suɔ bĩnkũngu, cellẽ-kũngu man un suɔ-kun, ku ka kor-yuɔ. ¹³ Na saa da, kuman cie mi ta mi nan gbãɛini-i baa-ba, yufienja dii baa-ba, nga ba sa da baa-ya. Tũnni dii baa-ba, nga ba sa nu baa-ni. Ba sa suɔ nelman kãn yanga man nuɔ-i. ¹⁴ Diilon un puɔraa *Isayi wan man, ma'i si daama-i wei? Isayi waan-ma wuɔ: «Diilonɔ ciera wuɔ:

«Na ka ta na nu nelma-i,
nga na sie ta na suɔ ma yaanga-i.
Na ka ta na ne colcol, nga na sie ta na da bĩnkũngu.

¹⁵ Hama-i nuɔ-i?

Bande ku nuɔmba nyaaya ba fere cor;

ba suunu ba tũnni-i
aa suuye ba yufienja-i.

Ba sa taara ba da bĩnkũngu.

Ba sa taara ba nu weima.

Ba sa bi taara ba suonu kunangu aa jo mi wulaa mi ji kor-ba.»*

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Namaa fuɔ, na yunni dɔlaa; na da baa na yufienja-i aa ta na nu baa na tũnni-i. ¹⁷ Mi wan ninsonɔ-i baa-na: *Diilopɔpuɔbiemba boi baa nelviimba boi taa ba taara ba da nan dan kuman, aa nu nan nun man, nga ba saa da ma diei, ba saa bi nu ma diei.»

*Yesu firiinu fumanarãno gbãnalãangu-i
(Marke 4.13-20; Like 8.11-15)*

¹⁸ Yesun waan mafamma-i, wuɔ cira: «Karaan na tũnni-i na nu fumanarãno gbãnalãangu yungu-i. ¹⁹ Nuɔmba nan hommu dii nãa hũmellen-huonnga; da ba nu *Diilon-bãangu maama-i ba sa bel-ma nammu hãi, ba yan *Bigãarãno jo ji hiel-ma aa yan-ba. ²⁰ Banan hommu dii nãa tãmpellen-terienngu; da ba nu Diilon-nelma-i ma pãn dɔlnu-bei ba hũu-ma. ²¹ Nga ma sie gbãa nan kaasinni. A ce dumaano-na wein da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. ²² Banan hommu dii nãa hiẽn-terienngu; da ba nu Diilon-nelma-i ba yan anjoguoma-i baa gbein-maama jo ji suuye-mei; a ce ma sa da belle ba wulaa. ²³ A ne da banan hommu dii nãa hiefafamma; da ba nu Diilon-nelma-i ba suɔ ma yungu-i aa wuɔ ma hũmelle-i diɔ saaya di wuɔ dumaa. Kufangu taamba yaa dii nãa fuma man gbuu sire kpatalla; unano biena komuonja da-a-ndii, unano biena komuonja sa-a-siei, unano komuonja baa cincielsea.»

* 13:15 Isayi (Ésaie) 6.9-10

Suontienjo nano baa u bigaarāno

²⁴ Yesu wuɔ tiraa nanj gbānalāangu nanju baa-ba wuɔ: «*Diilonj-nellentesinni dii nja moloŋo manj siire ka duu dimma u suonju-na aa jo ji tiena. ²⁵ Isuonju nanju-na, u bigaarāno nano yan nuamba duɔfūŋ aa sire ka nanj hēbienja dimma hōlma-na. ²⁶ Dimman juɔ ta ma honj huonju-na, suontienjo maacembiemba da hien daaku-i. ²⁷ Ba jo ji ta ba yuu suontienjo-i wuɔ: «Yuntie, ma si ŋ duu dimma'i ma kula suonju-na ke, hienju maama nie?»

²⁸ «Suontienjo gbē-ba wuɔ: «Unano si, mi bigaarāno nano'i cie mafamma-i.»

«Maacembiemba cira: «I kā ka for-ku nanna wei?»

²⁹ «Suontienjo gbē-ba wuɔ: «Yaanj-kun, baa na for-ku; da na'a na for-ku, na ka for baa dimma namma. ³⁰ Yaanj ni vaa hiere. Din da ma ji hi karma, mi ka ce ba for ku yaa igēna a tigiinj-ku caa-ku aa suɔ kar mi dimma-i dii-ma inonjō-na hā-mi.»»

Diilonj-nellentesinni dii nja mutardi-belle

(Marke 4.30-32; Like 13.18-19)

³¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ tiraa nanj gbānalāangu nanju baa-ba wuɔ: «*Diilonj-nellentesinni dii nja mutardi-belle manj banj duu-de. ³² Mutardi-belle yaa yuraanu yan hiere, nga da di pa, di sire maar niifielu-i hiere a ce tibiingu huriimba ta ba jo ba se kamma kuɔ.»

Diilonj-nellentesinni dii nja konsiini

³³ Aa naa tiraa cira: «*Diilonj-nellentesinni dii nja konsiini. Da ba par-ni ba nakoluonj-nu a du burjūmmu-i kolloyufienja siei baa-ni, ni sire-muɔ hiere.»

Kumanj cie Yesu tuɔ nanj gbānēini-i?

(Marke 4.33-34)

³⁴ Yesu waanj nel daama-i hiere baa nuamba-i gbānēiniŋ; duɔ puur duɔ piye gbānalāangu, a puur duɔ piye gbānalāangu. ³⁵ *Diilopɔpuɔrbilonj unj waanj manj ma'i si daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilonjo waanj-ma wuɔ: «Diilonjo ciera wuɔ:

«Mi ji ta mi piye baa-ba gbānēiniŋ.

Mamanj naa fuo dii miwaanjo domma-na,

mi ka wanj-ma baa-ba.»»†

Yesu firnu suontienjo-i baa u bigaarāno-i ba gbānalāangu-i

³⁶ Yesun juɔ piye ti, wuɔ yan nuamba-i aa naa ta kūŋ. U *hāalābiemba kā u wulaa ka cira: «Ninj naanj gbānalāangu manj wuɔ suontienjo nano duu dimma aa u bigaarāno kā ka nanj hēbienja dimma hōlma-na, ŋ sa firnu-kuɔ baa-ye i suɔ ku yunju-i wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*Molonj-Bienjo yaa suontienjo-i; u yaa duu dimma-i. ³⁸ U suonju yaa miwaanjo-i. Dimma yaa bamanj cuu Diilonjo huonj-nu aa hēbienja yaa bamanj cuu *Bigaarāno huonj-nu. ³⁹ Suontienjo bigaarāno yaa *Sitāni-i. U yaa kāa ka nanj hēbienja-i dimma hōlma-na. Dikara-huonju yaa miwaanjo timmanj-huonju-i aa dikartaamba yaa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i. ⁴⁰ Banj kaal hienju-i ba caa-ku dumaa, miwaanjo timma-na, ku ka waa dumei. ⁴¹ Yiingu fanju-na, Molonj-Bienjo ka ce u dɔrpɔpuɔrbiemba jo ji bel bamanj guɔlaanj nuamba gbeini-i baa bamanj cienj āmbabalma-i hiere a hiel-ba u nelle-na ⁴² ka caa-ba dāŋgbɔguonju-na. Kaalunju sie ji waa dei. ⁴³ Nga bamanj wuɔyaanj Diilonj-hūmelle-i, ba ka waa huonju fanju-na ba To nelle-na ta ba gbu ba caa nja bāansēniengu. Umanj duɔ u ka nu, u nu!»

Diilonj-nellentesinni dii nja sēne

⁴⁴ «*Diilonj-nellentesinni dii nja sēne manj fuyaa suonju nanju-na, naacoljo nano kā ka paya-yuɔ. U huonja gbuu fē, u migāanj fuo-yo aa kā ka suor u nagānj-niini-i hiere a jo ji sāa suonju fanju-i.»

Diilonj-nellentesinni dii nja niibilienju

† 13:35 Gbeliemanj-nalāangu (Psaume) 78.2

⁴⁵ «*Diilonj-nellentesĩnni tiraa ni ye ŋaa torgoceroŋo maŋ taaraayaŋ niibilefafanni duo sãa. ⁴⁶ U juo da sukpekpellunj-kũŋgu nanju-i, u kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a sãa-ku.»

Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa juoŋo

⁴⁷ «*Diilonj-nellentesĩnni tiraa ni ye ŋaa tetebeljuoŋo. Da ba nan juoŋo-i, duo hi teterieŋo teterieŋo, u bel. ⁴⁸ Da ba fa-ba hel baa-ba hũmma-na, ba kã ka tĩena fiel baafafaamba-i aa nanna baababalaamba-i. ⁴⁹ Miwaanjo tĩmma ka waa dumei: *Dorɔɔpuɔrbiemba ka jo ji fiel nelbabalaamba-i hiel-ba nelfafaamba-na ⁵⁰ ka dii-ba dãŋgbɔguoŋgu-na. Kaaluŋgu sie ji waa dei.»

⁵¹ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo yuu u *hãalãbiemba-i wuo: «Miŋ waan mamaŋ, na nuo-ma hiere wei?»

Baa cira: «Ũu, i nuo-ma.»

⁵² Yesu wuo cira: «*Anjĩnamma pigãatieŋo maŋ duo hũu-ma hãalã Diilonj-nellentesĩnni kũŋgu-i, uu dii ŋaa dumellentieŋo maŋ hielaan bĩmbifelenni-i baa niicolonni-i u muntierammu-na u hã nuomba-i.»

Nasarɛtitaamba cĩnaana Yesu-i (Marke 6.1-6; Like 4.16-30)

⁵³ Yesuŋ juo nan gbãɛini-i tĩ, wuo ta terieŋgu fanju-na ⁵⁴ a kã ba nelle-na‡. Uŋ kãa, wuo kã ba *Diilonelhãalãdũŋgu-na ka tuo wan Diilonj-nelma-i baa-ba. Kuɔ cu ba hommu-i. Baa ta ba piiye wuo: «Fuɔ kaa hel baa nelnul daade-i hie? U cie nie tuo gbã u ce hiŋ daama temma-i? ⁵⁵ Ma sĩ fãnaŋo bieŋo yaa ke? Maari bieŋo'i sĩ wei? Fuɔ hãaŋo naŋo yaa ban biŋ-yoŋ Sake-i, unano-i Yosefu, unano-i Simo aa unano-i *Yuda. ⁵⁶ U tũbaa-ba dii baa-ye tĩnamma-na. Fuɔ kaa hel baa hiŋ daama-i hie?»

⁵⁷ Kuŋ cie dumaano-na, ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i. Yesu wuo gbẽ-ba wuo: «Ba kãŋ *Diilopɔpuɔrbiloŋo-i terni-na hiere; ŋga u nellenj-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãŋ-yo.»

⁵⁸ Ban¹ a ba saa hũu u nelma-i dumaano-na, u saa ce gbɛɛ-weima boi terieŋgu-na.

14

Nsãa-Batisiŋ kuu kuliŋgu maŋ (Marke 6.14-29; Like 9.7-9)

¹ Yibienja fanja-na, fãamaanjo maŋ waa *Galile yunju-na, wuo nu ba piiye Yesu maama-i. Ba taa ba bi-yo *Erɔdi-Antipasi. ² Wuo gbẽ u maacembiemba-i wuo: «Naacolŋ daayo-i mi suyaa mie *Nsãa-Batisei yaa birii jo. U hilaa kuonj-nelle-na jo, ku'i cie u hi hiŋ daama temma-i.» ³ A ne da Erɔdi fuɔ fɛɛɛ yaa naa cie ba bel Nsãa-i vaa-yo aa dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi fanjo waa u mɔlɔ cieŋo aa u hũu-yo mɔlŋo wulaa. Ba taa ba bi mɔlŋo-i Filipu. ⁴ Uŋ hũyãa-yo dumaano-na, Nsãa wuo wanj-ma baa-yo wuo fuɔ uudiŋo sĩ. ⁵ Erɔdi wuo tuo taara u ko-yo. Ŋga nuomba-i hiere baa naa suo wuo Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbiloŋo. Erɔdi duɔ ne terieŋgu fanju-i, korma da-yo baa nuomba-i.

⁶ Yiŋgu nanju-na, Erɔdi wuo ji tuo ce u hommanj-yiŋgu ponsaangu-i aa naa bi u jẽnaamba-i. Erodiyadi bilonj wuo nyen Erɔdi jẽnaamba yaannga-na ponsaanj daaku-na; kuɔ fũnunj dɔlnu Erɔdi. ⁷ Wuo pã nunju baa bilonj-o-i wuo fuɔ baa Diilonjo, keɛɛ uŋ taaranj kumanj, u wanj-ma, u ka hã-yo baa-ku. ⁸ Bilonj nyu wuo gbo-yo wuo u cira u taara Nsãa-Batisei yunju. Bilonj wuo bi cira: «Mi taara ŋ kar Nsãa-Batisei yunju-i a dii-ku tasaan-na jo baa-ku ji hã-mi bande.» ⁹ Fãamaanjo yaan kaa pãŋ bir ka denj birma; ŋga u ka ce-ma nie? U yaa pãa nunju-i baa-yo nuomba-na. Wuo naa wuo cira: «Weiima sĩ.» ¹⁰ Aa naa puɔr ba kã ka kar Nsãa-Batisei yunju-i dii kaso-i-na ¹¹ a dii-ku tasaan-na ji hã bilonj-o-i baa-ku. Bilonj wuo hũu-ku hã nyunjo-i baa-ku. ¹² Nsãa *hãalãbieŋ baa kã ka bie u bomborre-i ka fuure-die aa naa kã ka tũnu Yesu-i baa-ma.

‡ 13:54 Ba nelle yaa Nasarɛti. Nieŋ Like 4.16.

1 Ku huonḡu-na, *Farisíebaa-ba namba-i baa *anjínamma pigáataamba namba sire *Yerusalému-i-na a kã Yesu wulaa 2 ka yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ η *hãalãbiemba sa wuɔ bĩncuɔŋ-hũmelle-i? Da ba'a ba wuo niwuoni-i ba sa saara ba nammu-i?»

3 Yesu wuɔ cira: «Bige-i bi ciɛ namaa na yaŋ Diilonḡo uŋ waŋ mamaŋ aa ta na ce na bĩncuɔŋ-maama? 4 Diilonḡo ciɛra: <Ta η dii η bĩncuɔmba nuŋgu-i.>* Aa tiraa cira: <Umaŋ duɔ waŋ andaparaaŋgu hã u to-i sisɔ u nyu-i, kutieŋo saaya komma.>† 5 Nga namaa birii cira wuɔ umaŋ duɔ waŋ baa u bĩncɔiŋo-i wuɔ: <Miŋ ηa naa da kumaŋ da mi kãyã-nie, mi pãa-ku hã Diilonḡo.> Kerɛ umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji feŋ da bĩŋkũŋgu hã u bĩncɔiŋo-i wɛima sɪ. 6 Terieŋgu faŋgu-na, na huraa Diilonḡ-nelma-i baa na bĩncuɔŋ-maama. 7 Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i; *Isayiŋ fii-na baa kumaŋ, na yuu-ku. Isayi waŋ-ma wuɔ: <Diilonḡo ciɛra wuɔ:

8 «Nel daade taamba kaŋ-mi ba nuŋ-nu yoŋ.

Mi maama si dii ba hɔmmu-na.

9 Baŋ pigáaŋ nuɔmba-i hũmelle maŋ, bafamba diele.

A ce dumaŋo-na, yuŋgu si dii ba Diilojaale-na.»‡»

Kumaŋ gbãa guɔla nelieŋ nuɔŋo-i

(Marke 7.14-23)

10 Yesuŋ piie mafamma-i, wuɔ bĩ nuɔmba-i a ji cira: «Karaŋ na tũnni-i fafamma na nu mi nelma-i: 11 Kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ η nuŋgu-na, ku sie gbãa guɔla-nie Diilonḡ-hũmelle-na. Kumaŋ hilaŋ, ku yaa gbãa guɔla-nie.»

12 U *hãalãbiemba piɛ u caaŋ-nu ka cira: «Ŋ saa suɔ wuɔ η nelma jaŋ *Farisíebaa-ba-i wei?»

13 Yesu wuɔ cira: «Mi To maŋ dɔrɔ-i-na, uŋ'a u saa sũ tibinni maŋ hiere, ni ka fuur halaŋ. 14 Yaŋ-baŋ, baa dii ŋaa yiriemba maŋ bilaa ba nayirien nammu. Na suyaa kerre yiron duɔ bel u nayiron naŋga, ba ka par suur fuon-nu ba hãi-i-na hiere.»

15 Pier wuɔ cira: «Niŋ waŋ nelma maŋ daama-i i saa suɔ ma yaŋga-i; firnu-mɛi baa-ye.»

16 Yesu wuɔ cira: «Bisãlmba'i namaŋo-i yogo wei? 17 Namaa saa suɔ wuɔ kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ η nuŋgu-na ku kã η kusũŋ-nu aa cor ka ce binieŋa wei? 18 A ne da nelieŋ nuɔ niŋ waŋ mamaŋ η nuŋgu-na, ma hel η huɔŋga'i nuɔ-i; ma yaa gbãa guɔla-nie Diilonḡ-hũmelle-na. 19 Anjɔgɔbabalamma hel nelieŋ nuɔ η huɔŋga'i nuɔ-i: Ŋ huɔŋga'i diyaŋ-niŋ nelkollé-na, *fuocesinni-na, bĩŋwosinni-na, cuosinni-na, coikarre-na, baa yebiɛnandé-na. 20 Daama temma yaa guɔlaayan nelieŋ nuɔŋo-i. Nga a wuo niwuoni-i η saa saara nammu-i, kufaŋgu sie gbãa guɔla-nie.»

Nercieŋo naŋo haa u naŋga Yesu-i-na

(Marke 7.24-30)

21 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ta terieŋgu faŋgu-na a kã Fenisi mara nuɔ. § 22 A ne da nercieŋo* naŋo waa terieŋgu faŋgu-na. Yesuŋ kãa, ciɛŋ daa wuɔ cu u huon-nu tuɔ fara u piie baa-yo wuɔ: «Itie, *Davidi hãayɛlŋ nuɔ, jande ce hujarre-mie! *Jina naŋo dii mi bilonḡo yuŋgu-na, kuu si dii-yuɔ dei.» 23 Yesu saa seŋ sũnuŋgu yuɔ. U *hãalãbiemba piɛ u caaŋ-nu ka cira: «Itie, η sa bir ciɛŋ daayo-i i huonḡu-na wei? Ŋ saa da uŋ ceŋ ijieni-i u nyaanu-yie wei?»

24 Yesu wuɔ cira: «Diilonḡo puɔraa-mi *Isirahel-baamba yaa wulaa-i yoŋ, baa dii ŋaa tũlmba maŋ baala.»

25 Ciɛŋ daa wuɔ jo ji dũuna u yaŋga-na aa naa cira: «Itie, jande suuye-mie!»

* 15:4 Helmaŋ-sebe (Exode) 20.12; Anjĩnammaŋ-sebe 5.16 † 15:4 Helmaŋ-sebe (Exode) 21.17 ‡ 15:9 Isayi (Ésaie) 29.13 § 15:21 Ku birii a saanu baa cerma; ni ma'i sɪ ma nyegãŋ girekimma-na wuɔ «Tiir baa Sidɔ mara». Nieleŋa faŋa dii Fenisi huon-nu. * 15:22 Ciɛŋ daayo bĩncuɔmba taa ba hel Kanaa; ku kaalaaya girekimma-na. Ku pigáaŋ wuɔ ba saa waa *Yuifubaa.

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da η bie bisālm̄ba niiwuoni-i hā juoraamba baa-ni ku saa fa.»

²⁷ Ciɛŋ wuɔ cira: «Itie, η waan ninsoŋo, ηga ma sī juoroŋo tien duɔ wuo niiwuoni-i aa niman diire, juoroŋo wuo-ni ke?»

²⁸ Uη waan mafamma-i Yesu wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, η haa η nanga-i mie kelkel! Nin taaran kuman, Diilo ka hā-ni baa-ku.»

Terduŋgu fan̄gu-na, bilon wuɔ bi pāŋ da u fere.

Yesu siire jaamba b̄ai

²⁹ Yesu wuɔ ta terien̄gu fan̄gu-na a kā *Galile dalan̄ga-na ka nyugūŋ t̄anun̄gu nan̄gu-na t̄ena. ³⁰ Nuɔŋ baa kūl ba-naa ta ba kā u wulaa baa ba jaamba-i: Cis̄duɔlbaa-ba waa, yiriemba waa, murgubaa-ba waa, bobobaa-ba waa a naara jaamba namba. Ba saa waa dei. Uman duɔ jo baa u wuoŋo, u jo ji j̄ina-yuɔ Yesu caan̄gu-na. Yesu wuɔ sire-bei hiere kp̄em̄mu! ³¹ Bobobaa-ba piiye, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, cis̄duɔlbaa-ba wuɔ fafamma, yiriemba yufien̄a puurii. Kuɔ ce nuɔmba-i gber̄e. Baa ta ba gb̄elien̄ *Isirahel-baamba Diilon̄o-i.

Nuɔmba neifien̄a h̄ai wuyaa buruo nieh̄ai yar-ba (Marke 8.1-10)

³² Yesuŋ waa dalan̄ga-na, yiin̄gu nan̄gu-na, wuɔ b̄i u *h̄aalābiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuɔŋ daaba hujarre ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da b̄in̄kūŋgu wuo. Da mi ce ba ta baa nyulmu-i, ku kaa nuɔl-ba h̄umelle-na.»

³³ U h̄aalābiemba yuu-yo wuɔ: «I ka da niiwuoni-i hie h̄ien̄ daaku-na die hā nelpūŋ daaku da ku wuo ye?»

³⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo nieh̄ai baa tetebiemba namba.»

³⁵ Yesu wuɔ gb̄e nuɔmba-i wuɔ ba t̄ena h̄ema-na ³⁶ aa naa bie buruo nieh̄ai daayo-i baa tetebien̄ daaba-i a jaal Diilon̄o-i aa naa b̄ulnu-nie hā u h̄aalābiemba calnu-nie hā nuɔmba-i. ³⁷ Nuɔmba-i hiere baa wuɔ nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufien̄ nieh̄ai. ³⁸ Baman̄ naa waa, ba gb̄aa yu nuɔmba neifien̄a h̄ai temma. Caamba nun̄gu sī baa bisālm̄ba-i. ³⁹ Ban̄ juɔ wuɔ t̄i, Yesu wuɔ ce ba b̄or̄o kūŋ ba cinn̄iŋ aa fuɔ wuɔ kā ka bie beŋo tuɔ kā Magadā.

16

Yesu suɔraaya

(Marke 8.11-13; Like 12.54-56)

¹ Ku huon̄gu-na, *Faris̄iebaa-ba namba-i baa *Sadus̄iebaa-ba namba siire kā Yesu wulaa wuɔ ba ka piiye cure-yuɔ. Ban̄ kāa, baa cira: «H̄aalāt̄ie, ce himma namma i ne, maman̄ pigāan̄ wuɔ η juɔ Diilon̄-jomma.»

² Yesu wuɔ cira: «B̄aan̄ da ku ta ku suur huon̄gu man̄ nuɔ-i, da na ne diilon̄o yaan̄ga-i da-ka d̄aa, na cira: «Diilon̄o sie d̄aa, terien̄gu ka fa.» ³ Aa da na sire cucuuyun̄gu-na a da diilon̄o yaan̄ga saa fa, na cira: «Diilon̄o ka d̄aa nyun̄go-i-na.» Na cie nie ta na suɔ diilon̄o yammu-i na b̄or̄o-muɔ aa na sa suɔ maman̄ ciɛŋ fiefie-i-na ma yun̄gu-i? ⁴ Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba j̄enaamba sa ku. Ba gb̄ie-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. B̄in̄kūŋgu sa ce dii h̄a-na. *Yonasi maama ka saanu baa-na.»

Uη waan mafamma-i, wuɔ ta aa naa yan̄-ba.

Yesu gbuɔya u h̄aalābiemba-i

(Marke 8.14-21)

⁵ Yesubaa-ban̄ taa terien̄gu-na, baa kā ka bie beŋo ta ba karnu ba kā dalan̄ga yiin̄gu nan̄gu-na. A ne da ban̄'a ba ta, ma saa t̄enu u *h̄aalābiemba bie *buruo. ⁶ Yesu wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «Jande, bilaan̄ na fere *Faris̄ie ba siini-na baa *Sadus̄ie ba bi niini-na.»

⁷ U hāalābien baa donj ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «In'a i saa biɛ buruo ku'i ciɛ u tuɔ piiye dɛ-i-na.»

⁸ Yesu wuɔ suɔ banj wanj mamaŋ. Wuɔ cira: «Na saa haa na nanga-i miɛ ku haama. Na bilaa-ma niɛ aa cira nanj'a na saa biɛ buruo ku'i ciɛ mi ta mi piiye dɛ-i-na? ⁹ Na saa suɔ ku yaannga-i yogo wei? Nanj calaanu buruo u ndii manj hā nuɔmba neifienja hāi nuɔsiba ndii ba wuo u yar-ba,* u maama karaanu-nei wei? Aa nanj biyaa segeyufienja manj ta ku yiingu-na, a maama karaanu-nei wei? ¹⁰ A naara buruo niehāi manj nanj calaanu-yuɔ hā nuɔmba neifienja hāi ba wuo u yar-ba,† mafamma karaanu-nei wei? A tiraa naara segeyufienja manj nanj biyaa-ya ta kufanngu yiingu-na a maama karaanu-nei wei? ¹¹ Naa naa gbɛ na suɔ wuɔ miŋ ciɛra na bel na fɛrɛ Farisiɛ ba siini-na baa Sadusiɛ ba niini-na, mi sa wanj bur-maama!» ¹² Terienngu fanngu-na, u hāalābiemba suɔ suɔ wuɔ u saa cira ba bel ba fɛrɛ siiniŋ-kerreŋ, nga wuɔ ba bel ba fɛrɛ Farisiɛ ba nelma'i nuɔ-i baa Sadusiɛ ba maama-na.

Yesu sinni yaa hani-i?

(Marke 8.27-30; Like 9.18-21)

¹³ Yesubaa baa kāa kuanngu-i Sesare manj Filipu wuonjo-na. Yesu wuɔ ka yuu u *hāalābiemba-i wuɔ: «Nuɔŋ ba'a hai moloŋo-i *Moloŋ-Bienjo-i?»

¹⁴ U hāalābien baa cira: «Banamba ciɛra nuɔnei *Nsāa-Batishi-i; banan ba'a nuɔnei *Eli-i; banan ba'a *Seremi; banan ba'a *Diilopɔpuɔrbiloŋo nanj nuɔ.»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

¹⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Diiloŋ unj pāa nunngu-i aa saan *Konkortienjo manj, u yaa nuɔŋo-i. Cicɛlmantienjo Biɛŋo yaa nuɔŋo-i.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Pier, Nsāa bien nuɔ, nanj yunngu dɔlaa, niŋ waan mamaŋ daama-i nanj kusun-jaama sɪ, mi To manj dɔrɔ-i-na, u yaa diyaa-ma ŋ nunngu-na.» ¹⁸ Aa naa cira: «Pier, ŋ yerre yunngu yaa wuɔ tãmpɛlle. Mi tũnu-niɛ: Mi ka fu mi dũngu-i tãmpɛlle fande yaa nuɔ-i. *Sitāni yufelle kuɔ, u siɛ gbāa ce-ku binjũngu. ¹⁹ Mi ka hā-ni *Diiloŋ-nelle dienja-i: Da ŋ ciina kumanj hiɛma-na bande-i-na, ba ka ciina ku binjũngu-i dɔrɔ-i-na; da ŋ bi siɛ kumanj hiɛma-na bande-i-na, ba ka bi siɛ ku binjũngu-i dɔrɔ-i-na.» ²⁰ Aa naa wanj-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yan ma hel wuɔ Diiloŋ unj saan *Konkortienjo manj u yaa ufanjo-i.

Yesu kaal u muliɛma-i baa u hāalābiemba-i

(Marke 8.31-9.1; Like 9.22-27)

²¹ A donj huonngu fanngu-na, Yesu wuɔ donj tuɔ piiye u pigāan u *hāalābiemba-i wuɔ: «Da ku fiɛ ce niɛ niɛ, fuɔ mi kā *Yerusalemu-i-na. Da mi kā, nelle binuɔmba-i baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *ānjinaamma pigāataamba ka ce-mi sũlma aa ko-mi. Nga da ba ko-mi, mi ka ce yinni hāi yonj hiɛma-na, siɛlin-yiingu-i, mi ka sire hel jo.» ²² Unj waan mafamma-i, Pier wuɔ bi-yo ba kā ba denj ka tuɔ wanj baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ŋ piiye dumaa, ku saa fa. Diilo baa jo baa-ma, Diilo siɛ hũu-ma ma ce.»

²³ Yesu wuɔ ne-yo da fiɛ aa naa cira: «*Sitāni, kā ŋ halan mi caan-nu! Nj taara ŋ guɔl mi gbeini-i wuɔ niɛ? Nj kusun-jaama-i Diiloŋ-maama sɪ, nelbilien-jaama.»

²⁴ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ gbɛ u hāalābiemba-i wuɔ: «Umanj duɔ tuɔ taara u cu mi huon-nu, kutienjo saaya u ciina u fɛrɛ, aa u bi saaya u siɛ muliɛma-i baa kuliingu-i.

²⁵ Umanj duɔ tuɔ kaal baa u yunngu yonj, kutienjo ka kɔsuonj u fɛrɛ; nga umanj duɔ tuɔ kɔsuonj u fɛrɛ mei maama-na, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tiɛŋ dede-i. ²⁶ Neliɛŋ nuɔ ŋ da ŋ da ŋ yufien-niini-i hiere miwaanjo-na aa ka caa, yun haku-i dii-kuɔ? Neliɛŋ nuɔ ŋ gbāa sāa ŋ yunngu-i baa bige-i Diiloŋo wulaa? ²⁷ *Moloŋ-Bienjo ka jo baa u To fɔŋgũ-i baa u *dɔrɔpuɔrbiemba-i. Duɔ jo, u ka pā nuɔmba-i ba maacemma sullu-i. ²⁸ Yaan mi wanj

* 16:9 Niɛŋ 14.15-21. † 16:10 Niɛŋ 15.32-38.

ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba siɛ hi ku, ba ka da Molon-Bieŋo juɔ u fɔŋgɔtesinnij-jomma-i.»

17

Yesu birii u den birma

(Marke 9.2-13; Like 9.28-36)

¹ Yesuŋ waan mafamma-i, yinni niediei ku huonŋu-na, wuɔ ce fuɔ baa Pier baa Sake a naara Sake hãanŋo-i Nsãa, ba kã ba den ka nyugun tãnujaataama nanŋo-na. ² Ba'a ba ne da Yesu birii u den birma: U yaanŋa caa dumaa ka feren nuɔ ŋaa bãanŋu, u jonŋorbaa-ba bir baapielmba ta ba caa da muimui. ³ Ba'a ba tiraa ne da *Moisi-i baa *Eli-i ba caraaya-bei ta ba piiye baa Yesu-i. ⁴ Pier wuɔ gbẽ Yesu-i wuɔ: «Itie, i jomma faa bande-i-na dɛ! Da ŋ siɛ, ŋ yan mi ce gbuganni siei: ku diei nan kũŋgu, ku diei Moisi kũŋgu, aa ku diei kũŋgu nanŋu-i Eli kũŋgu.» ⁵ Nelma saa ji tĩ u nuŋgu-na, nyaasinni nanni jo ji cinnu-bei. Ba'a ba ne da, molo piiye ni huonŋa-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa daayo-i, u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie. U yaa fiɛŋ mi huonŋa-i. Taa na nu u nuŋgu-i!»

⁶ Molon daa un piiye, *hãalãbiemba kũɔma pãŋ ta ma nyɛŋ; baa dũuna hiere nisɩŋ ba yunni-i hiema-na. ⁷ Yesu wuɔ piɛ a wuɔra haa u nanŋa-i bei aa naa cira: «Baa na kãalã; siiren!» ⁸ Ba ciirii ba yunni-i ku yaa nuɔ-i, a da Yesu yaa u diei yon.

⁹ Ban juɔ ta ba hiire tãnuŋgu-na, Yesu wuɔ wan-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ *Molon-Bieŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa wan nel daama-i baa moloŋo.

¹⁰ U hãalãbien baa cira: «Ma sɩ *ãnjɩnamma pigãataamba ciɛra wuɔ Eli yaa saaya u bir jo igɛna aa Diilon un pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienŋo man, u suɔ jo kɛ?»*

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima, Eli naa saaya u jo ji migãan wɛima-i hiere, ¹² ŋga mi tũnu-nei: Eli juɔ tĩ. Un juɔ, ba saa suɔ wuɔ u yaa-i, ba ce ba bãanŋu-i yuɔ. Ba ka bi ce ba bãanŋu-i Molon-Bieŋo-na dumɛi.» ¹³ Terienŋu fanŋu-na, u hãalãbiemba suɔ suɔ wuɔ u gbẽ *Nsãa-Batise yaa dumaanŋo-na.

Yesu donya jina naacombilonŋo nanŋo-na

(Marke 9.14-29; Like 9.37-43)

¹⁴ Ban hiiriye tãnuŋgu-na ka hi nuɔmba terienŋu-i, naacolŋo nan wuɔ piɛ ka dũuna Yesu yaanŋa-na aa naa cira: ¹⁵ «Itie, jande ce hujarre mi bieŋo-na aa ŋ sire-yuɔ; kurmɔrɔŋo dii-yuɔ, ku si dii-yuɔ dɛi. Da ku sire-yuɔ dɛ-i-na, kuniɛ u cii suur dãamu-na, kuniɛ u cii suur hũmma-na. ¹⁶ Mi juɔ baa-yo ŋ *hãalãbiemba wulaa, ŋga u maama yaraa-ba.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Fiɛfiɛ ku nuon namaanŋo-i na sa hũu nɛliɛŋ maama, na saa fa! Na daa niɛ sɩ mi ka tɛna baa-na gbula wɛi? Namaa ji hũu mɛi maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juon baa naacombilonŋo-i bande.» ¹⁸ Baa jo baa naacombilonŋo-i. *Jina'i naa ciɛ-yo dumaanŋo-na. Yesu wuɔ nuola jina-i wuɔ u cor u hel naacombilonŋo-na. Jina wuɔ bi hel. Naacombilon wuɔ da u fɛrɛ.

¹⁹ Jinaŋ hilaa, hãalãbiemba piɛ ba kula a yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ miɛ i saa gbãa donya-yuɔ?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Na saa haa na nanŋa-i miɛ ku haama ku'i ciɛ. Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Halle da na fiɛ haa na niele-i miɛ yon, wɛima siɛ gbãa yar-na cemma: Na gbãa gbẽ tãnuŋ daaku-i wuɔ ku sire kã dii daalei, aa ma bi ce.» [²¹ Aa naa cira: «Jina daayo temma-i, da na saa dii sũŋgu aa cãrã Diilonŋo-i na siɛ gbãa donya-yuɔ.»]

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i

(Marke 9.30-32; Like 9.43-45)

²² Yiinŋu nanŋu-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba waa ta ba wuɔra *Galile huonŋa-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Yiinŋu dii baa yiinŋu, ba ka bel *Molon-Bieŋo-i hã nuɔmba-i

* 17:10 Malaki (Malachie) 3.23

baa-yo ²³ ba ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yon hīema-na, sielin-yiingu-i u ka sire hel jo.» U hāalābiemba nuō mafamma-i ce nie? Baa gbuu pān vāa ba yammu-i.

Nampo kūngu

²⁴ Baŋ kaa hi Kafarnamu-i, bamaŋ hūyāaŋ *Diilodubuō nampo-i, baa piē yuu Pier wuō: «Na hāalātienjo pā Diilodubuō nampo-i wei?»

²⁵ Pier wuō cira: «U sa pā-yo wuō bige-i cie?»

Pierŋ juō jo ji tuō suur, Yesu wuō sīēŋ-yo cira: «Pier, naŋ wulaa haba-i pāaŋ nampo-i ba hā fāŋgōtaamba-i hīema-na bande-i-na? Ba bisālmba'i pāaŋ-yon waa niēraamba'i pāaŋ-yon?»

²⁶ Pier wuō cira: «Niēraamba'i pāaŋ-yon.»

Yesu wuō cira: «Kuu dii ŋaa ba bisālmba nuŋgu si dii nampo pāmna-na; dumei sī wei?»

²⁷ Nga, mi sa taara i guōla Diilodubuō yaataamba hōmmu-i. Kā nuoraanŋu-na ŋ ka dii halle. Da ŋ ka bel teterienjo maŋ dīēlā-wuonjo-i, ŋ gbaar u nuŋgu-i, ŋ ka da warbelle nande, ŋ hiel-de ŋ ka pā mēi nampo-i baa naŋ bi wuonjo-i hiere; di ka gbē.»

18

Hai moloŋo-i nelbuō-i Diilon-nelle-na?

(Marke 9.33-37,42-48; Like 9.46-48; 17.1-2)

¹ Huonŋu faŋgu-na, Yesu *hāalābien baa piē u caaŋ-nu ka cira: «Itie, hai nelbuō-i *Diilon-nelle-na?» ² Yesu wuō bi bisāmbilonjo naŋo a ji yiēra-yuō ba hōlma-na ³ aa naa cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa bir ce bisāmbien temma, na cēraa na suur Diilon-nelle-na. ⁴ Uman duō hiire u fēre a ce u fēre cekūō bisāmbilon daayo temma-i, kufanŋu tienjo yaa nelbuō-i Diilon-nelle-na. ⁵ Na saa da, uman duō ne muonjo-i aa bel bisāmbilon daayo temma-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa mēi fēre yaa-i.

⁶ «Bisāmbiemba maŋ haa ba naŋga miē daaba-i hiere, uman duō guōl unan gbeini bei Diilon-hūmelle-na, sūlma haraa kutienjo-na! Kuō baa na to namelle u nuonŋu-na aa se-yo dii-yo nuoraan-nu u ciire, kuu naa buō-yuō.

⁷ «Sūlma haraa nelbiliemba-na; ba siē gbāa naa kuubabalaanŋu muncemmu-i, ŋga uman duō dii u nanoljo-i ku cemma-na, sūlma haraa kutienjo-na.

⁸ «Da ŋ da ŋ naŋga dii-ni kuubabalaanŋu cemma-na, sisō ŋ gboluonŋu, kar-ku ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur Diilon-nelle-na ba naŋga diei, sisō baa gboluonŋu diei, ku bōyaa ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-i-na, sisō baa ŋ gbeini-i ni hāi-i-na.

⁹ «Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanŋu cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei! Da ŋ suur Diilon-nelle-na baa yufelle diei, ku bōyaa ba ka caa-ni baa ŋ yufienja-i a hāi-i-na.»

Diilonjo sa siēya u bisālmba-i

(Like 15.3-7)

¹⁰ Ku huonŋu-na, Yesu wuō cira: «Nien, taa na kāŋ bisālŋ daaba-i hiere, baa na yan u diei. Mi tūnu-nei: *Dōrpōpuōrbiemba maŋ niēyaŋ-bei, baa dii baa mi To-i dōrō-i-na bāanŋu-i baa isuonŋu-i. [¹¹ *Molon-Bienjo juō duō ji taara bamaŋ baala a kor-ba.]» ¹² Aa naa cira: «Namaa wulaa, tūlmba komuōŋa ndii da ba waa baa uman, aa u diei balla-bei, kutienjo siē yan komuōŋa naa baa cīncieluo nennaa maŋ tīyāa ba ta ba wuora* aa kā ka taara u diei-wuon daayo-i wei? ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Duō ka da-yo, u huonŋa ka gbuu fē. A ne da komuōŋa naa baa cīncieluo nennaa maŋ tīyāa ba saa balla, bafamba kūngu saa gbāa fē u huonŋa-i fēŋ daama temma-i. ¹⁴ Ku yaa ŋaa na To maŋ dōrō-i-na u kūngu-i; u sa taara u diei balla bisāmbien daaba-na.»

Nelmaŋ saaya ma ta ma fiēnu dumaa

* **18:12** Ma nyegāaŋ girekimma-na wuō: «Kutienjo siē yan komuōŋa naa baa cīncieluo nennaa maŋ tīyāa dii tānunŋu-na.» Bafamba hīema-i hiere tānni.

15 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «ŋ natobiŋ duɔ cāl, kā u wulaa ŋ ka pigāaŋ-yo uŋ cālāa kusuɔŋ-nu; na hā-na-hāi. Duɔ hūu-ma wuɔ u cālāa, na cor baa na horre-i. 16 Duɔ saa hūu-ma, ŋ yaŋ-yo aa ŋ taara nelduɔŋo ŋ naara ŋ fere, sisɔ nuɔmba hāi na kā u wulaa na ka fiɛnu-mei ŋaa Diilonḡ-nelmaŋ waanḡ-ma dumaa wuɔ: *«Siertaamba hāi sisɔ ba siei da ba da nelma maŋ nuɔ-i, ma ka fiɛnu.»*† 17 Duɔ saa ka hūu bafamba maama-i, kā ŋ ka hi Diilonḡ-dūŋ-baamba-i baa-ma. Duɔ saa nu Diilonḡ-dūŋ-baamba nuŋgu-i, baa tiraa ŋ ta ŋ kāŋ-yo na horre-na; ta ŋ kāŋ-yo baa *nieraamba sisɔ ŋ ta ŋ kāŋ-yo baa nelbabalaamba.‡

18 «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na ciina biŋkūŋgu biŋkūŋgu hiɛma-na bande-i-na, ba ka ciina-kuɔ dɔrɔ-i-na. Da na bi sie biŋkūŋgu biŋkūŋgu hiɛma-na bande-i-na, ba ka sie-ku dɔrɔ-i-na. 19 Aa mi tūnu-nei: Na hɔlma-na, bamaŋ da ba nunu ba-naa hiɛma-na bande-i-na aa cārā biŋkūŋgu mi To-i dɔrɔ-i-na u wulaa, u ka hā-ba baa ku biŋkūŋgu-i. 20 Na saa da, nuɔmba hāi sisɔ nuɔmba siei da ba tigiŋ ba-naa mei yerre-na, mi dii ba hɔlma-na.»

Diilonḡo taara i tie ce jande i-naa nuɔ

21 Yesuŋ waanḡ mafamma-i, Pier wuɔ piɛ yuu-yo wuɔ: «Itie, moloŋ duɔ tuɔ cāl-mi aa mi ta mi yaŋ ma ta ma tī, da ku ji hi niel hade-i mi saaya mi pē? Da ku ji hi niehāi wei?»

22 Yesu wuɔ cira: «Mi sie cira niehāi yoŋ de! Nga mi ka cira da ku hi komuɔŋa siei baa cīncieluo a tir sɔmma niehāi.»

23 Aa naa cira: «Na saa da, *Diilonḡ-nellentesiŋni dii ŋaa nellentienḡo maŋ taaraayanḡ duɔ yuu u cēmienḡa-i u maacembiemba wulaa. 24 U ce ba ta ba bī-ba ba hā-yo u tuɔ yuu-ba. Ku juɔ hi unano-i u cēmelle waa gbɛgɛ-diele. § 25 U saa naa waa duɔ gbāa pā-de. Nellentienḡo cira: «Da ma waa dumaanḡo-na, suoraanḡ-yoŋ baa u ciɛŋo-i baa u bisāimba-i a naara u nagāŋ-niini-i hiere na suu u cēmelle-i.»

26 «Naacolḡo kā ka dūuna nellentienḡo yaanḡa-na aa cira: «Jande, ne Diilonḡo-i aa ŋ fē ŋ huonḡa-i, mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» 27 Uŋ piye dumaanḡo-na, u hujarre ko nellentienḡo-i, u cira u yaŋ u baa tiraa u pā biŋkūŋgu aa u sire u kā.

28 «Maacembilonḡ daa u bi hilaa ku yaa nuɔ-i a suu baa u nabentienḡo naŋo. Ba ce maacemma-i baa ba-naa. U cēmelle waa u nabentienḡo faŋo-na. Di saa bi waa bɔi.* U pāŋ nyonḡ u nuhɔɛŋ-na aa cira: «Jo baa mi gbeinḡa-i!» 29 U nabentienḡo dūuna u yaanḡa-na aa cira: «Jande, ne Diilonḡo-i aa ŋ fē ŋ huonḡa-i mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» 30 Naacolḡ wuɔ ma sa tī. Aa ce ba bel-o dii-yo kaso wuɔ duɔ saa suu cēmɛl daade-i u sa da hel. 31 Ku saa dɔlnu u nabaamba-i. Baa kā ka tūnu nellentienḡo-i baa-ma. 32 Nellentienḡ wuɔ ce ba bī u jo. Uŋ juɔ, nellentienḡ wuɔ cira: «Nelbabalaŋ nuɔ naŋ temma-i daani-i, ma sī naŋ cārā-muɔ mei ce naŋ yaŋ mei gbeinḡa-i ke? 33 Ma miŋ ciɛ hujarre-i nuɔ-na dumaa, naŋ saa waa ŋ ce hujarre-i ŋ nabentienḡo-na dumɛi wei?» 34 U huonḡaŋ guɔlaaya baa-yo cor dumaanḡo-na, wuɔ pāŋ saanḡ-yo u ka tuɔ ce pɔrtamma duɔ suu u cēmelle-i.»

35 Yesuŋ waanḡ mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa da na saa bi ta na ce hujarre na-naa nuɔ, mi To maŋ dɔrɔ-i-na u bi ka ce-na dumɛi.»

19

Bige-i gbāa biɛna ānsorre-i?

(Marke 10.1-12)

1 Yesuŋ juɔ waŋ nel daama-i tī baa nuɔmba-i *Galile-i-na, wuɔ ta kā *Yude ka waa dii *Yurdē bomborma namma-na. 2 Nuonḡ baa sire kūɔl ba-naa kā u wulaa baa ba jaamba-i. Wuɔ sire-bei hā-ba.

† 18:16 Anjīnamma tiyemmanḡ-sebe (Deutéronome) 19.15 ‡ 18:17 Ma nyegāaŋ girekimma-na wuɔ: «... ta ŋ kāŋ-yo baa *nieraamba sisɔ *nampohūutaamba.» Bafamba taa ba kāŋ nieraamba-i baa nampohūutaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ Anfirnumma-na. § 18:24 Cēmelle maŋ waa-yuɔ di gbāa pā goŋguonaamba neifiera ndii a ka hi bienḡ cīncieluo a ndii a saa baa gbeinḡ nuŋgu maŋ biɛ girekimma-na. * 18:28 Girekimma-na ba ciera u cēmelle waa «*deniebaa komuɔŋa ndii». A ne da ba taa ba pā goŋguonaŋo-i denie diei bāduonḡu-na. A ce dumaanḡo-na caamba siei baa yinni cīnciel maacemmanḡ-sullu'i waa-yuɔ.

³*Farisēbaa-ba nanj baa ta ba ne wuɔ sɪ ba ka gbāa piiye cure-yuɔ. Baa piɛ u caaŋ-nu a yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diilonj-hūmelle-i, da ku dɔl-ninŋ ŋ gbāa nanna ŋ ciɛŋo-i wɛi?»

⁴Yesu wuɔ cira: «Namaa saa kalanj mamanj nyɛgāaŋ Diilonj-nelma-na wɛi? Ma sɪ ma waanŋ Diilonj-nelma-na wuɔ Diilonj unj'a u jina miwaanjo-i «u maa biɛŋo baa ciɛŋo»* ⁵ aa cira: «A ce dumaanjo-na bibiɛŋo ka yanŋ u bɪncuɔmba-i aa waa baa u ciɛŋo ba gbonu ce kuuduŋgu.»[†] ⁶ Da ba waa dumaanjo-na, ba sa tiraa kãŋ-ba nuɔmba hãi, ba kãŋ-ba ŋaa nelduɔŋo. Terienju fanju-na, Diilonj duɔ gbonu kumanj, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

⁷Farisēbaa baa yuu-yo wuɔ: «Manj yenj dumaanjo-na, bige-i ciɛ *Moisi wuɔ umanŋ duɔ nanna u ciɛŋo-i u nyɛgɛŋ sebe hã-yo a pigāaŋ wuɔ ba ānsorre buɔra?»[‡]

⁸Yesu wuɔ cira: «Diilonj unj taa u ma miwaanjo-i u saa naa dii mafamma-i u huɔŋga-na, ŋga Moisi daa na tūnni sa nu, ku'i ciɛ u hã-na hūmelle-i wuɔ na ta na nanna na caamba-i.

⁹Ŋga mi tūnu-nɛi: Umanŋ ciɛŋo-i duɔ u sa ce bɛmba fuɔ aa u nanna-yuɔ aa jã unanjo, kutienjo saa wuɔ Diilonj-hūmelle; u ciɛ *fuocesinni'i dumaanjo-na.»

¹⁰Unj waanŋ mafamma-i, u *hãalãbiemba cira: «Da kuɔ maa dii dumɛi, ba'a ŋ biɛ ciɛŋo-i tiŋgu wɛi? Ŋ sa yanŋ aa tiɛ sɛrŋ nuɔ bɔlbɔl wɛi?»

¹¹Yesu wuɔ cira: «Diilonj duɔ hã bamanj ku fɔŋgũo-i ba'i gbāa hūu nel daama-i, da ma'i sɪ nuɔmba-i hiere ba maahūuma sɪ. ¹² Na saa da, banamba huɔŋ baa ba sersinni-i, banamba nelbiliemba'i diyaa-ba niɛ, banamba Diilonj-maama'i diyaa-ba niɛ. Umanŋ duɔ u ka gbāa hūu-ma u hūu-ma.»

Yesu cāarā Diilonjo-i hã bisãmbiembra namba

(Marke 10.13-16; Like 18.15-17)

¹³Ku huonju-na, baa jo baa bisãmbiembra namba-i Yesu wulaa wuɔ ji haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hã-ba. *Hãalãbienj baa sire ta ba nuola bamanj juɔ baa-ba. ¹⁴Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ bisãlmba ta ba jo mi wulaa, baa na ta na cie-ba. Na saa da, bamanj dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele.» ¹⁵Aa naa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hã-ba. Unj ciɛ mafamma-i, wuɔ ta halanŋ terienju-na.

Weiŋo nanj maama

(Marke 10.17-31; Like 18.18-30)

¹⁶Banŋ taa dumaanjo-na, naacolŋo nanj wuɔ piɛ tuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, mi saaya mi ce ānfafanŋ hama-i da mi gbāa da cicɛlma manŋ sa tiɛŋ dede-i?»

¹⁷Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ yuu-mi baa ānfafamanŋ-maama? Nelduɔŋo diei dii umanŋ faa; u yaa Diilonjo-i. Da ŋ ta ŋ taara ŋ da cicɛlma manŋ sa tiɛŋ dede-i, ŋ saaya ŋ ta ŋ wuɔ unj'a i tiɛ wuɔ hūmienja manŋ.»

¹⁸Naacolŋ wuɔ cira: «A yaa haya-i?»

Yesu wuɔ cira: ««Baa ko neliɛŋo, baa ce *fuocesinni, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molo-na, ¹⁹ ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunju-i, ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa ninŋ dɔl ŋ fɛrɛ duma.»[§]»

²⁰Naacolŋ wuɔ cira: «Mafamma-i daama-i hiere mi ciɛ-ma. Mi saaya mi tiraa ce hama-i naara?»

²¹Yesu wuɔ cira: «Da ŋ ta ŋ taara ŋ gbuo-ma ma tuole-na hiere, kã ŋ ka suor ŋ nagãŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeinja fanja-i ŋ hã sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weiŋ nuɔ dɔrɔ-i-na; aa ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miɛ.» ²²Naacolŋ daayo naa silaa waa weiŋo cor. Yesunŋ juɔ wanŋ mafamma-i, wuɔ pãŋ vãa u yaanŋa-i aa naa ta.

²³Yesu wuɔ tuɔ piiye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Yaanŋ mi wanŋ ninsoŋo-i baa-na: Kumanŋ ka ce weiŋo duɔ gbāa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁴Na suyaa wuɔ kumanŋ ka ce nyɔgãmɛ duɔ gbāa cor misɛnɛ-fuonju-na kuu dii kpelle dɛ! Ŋga mi tūnu-nɛi: Kumanŋ ka ce weiŋo duɔ gbāa suur Diilonj-nelle-na, kufanŋu dii kpelle yanŋ.»

* **19:4** Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 1.27 † **19:5** Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 2.24 ‡ **19:7** Anjɪnamma tiyemmanj-sebe 24.1 § **19:19** Helmanj-sebe (Exode) 20.12-16; Anjɪnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 5.16-20; Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18

²⁵ Uŋ waan mafamma-i, u hāalābiemba hōŋ muo gbuu cu da kullu! Baa ta ba piye wuo: «Dumaŋo-na, hai moloŋo-i ka gbāa suur Diiloŋ-nelle-na?»

²⁶ Yesu wuo ne-ba aa naa cira: «Nelbiliemba wulaa ma sie gbāa ce, ŋga weima sa yar Diiloŋo-i.»

²⁷ Terienŋu fangu-na, Pier wuo cira: «Itie, ne, mie man yaan i weima-i hiere aa tie nyaanu-nie i ka da bige-i ku?»

²⁸ Yesu wuo cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Bimbin da ni ji bir hiere niifelenni, *Moloŋ-Bieŋo ka tiena u fōŋgōtesinni-na aa namaa naman nyaanun-mie cinciueluo baa na hāi, na ka bi tiena fōŋgōtesinni-na ta na fienu *Isirahel dūnni cinciueluo ni hāi niini yun-maama-i. ²⁹ Aa uman duo ta aa yan u dumelle-i, u hāmba-i, u mōlbaa-ba-i, u tūōbaa-ba-i, u to-i, u nyu-i, u bisāimba-i, u sonni-i mei maama-na, un taa aa yan niman, u ka da ni temma sōmma komuōŋa ndii. Aa u ka tiraa da cicēlma man sa tēŋ dede-i. ³⁰ Na saa da, baman taa yaanŋa fiēfiē-i-na, ba bōi ka bir waa huon-nu, aa baman dii huonŋu-na fiēfiē-i-na, ba bōi ka ta yaanŋa.»

20

Suontieno nanjo baa u maacenciraamba

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo cira: «*Diiloŋ-bāanŋu dii ŋaa suontieno man siire naar taara maacenciraamba ba da ba ka guona u suonŋu-na. ² Uŋ daa maacenciraamba-i ba wan ma saa wuo u pā-ba *deniebaa-ba* da-ba-diei bāduōŋu-na aa ce ba kā suonŋu-na.

³ «Bāanŋun juo bon, u kā nellen-huōŋga-na ka tiraa da banamba wuora ba bin ba sa ce binŋunŋu. ⁴ U gbē-ba wuo: «Kāan mi suonŋu-na, mi ka pā-na, mi sie du-na.» ⁵ Bafan baa bi ta kā.

«Bāanŋun juo huol, u tiraa hel da banamba-i, u tiraa ce bafamba kā. Bātarunŋu-na, maaduōma. ⁶ U juo tiraa hel bāan-yufellen kāŋ suurma huōŋu-na, a tiraa da banamba-i, u yuu-ba wuo: «Bige-i cie na tiena nan bāanŋu-i na saa ce binŋunŋu?»

⁷ «Baa cira: «I saa da maacemma ku'i cie.»

«Suontien wuo gbē-ba wuo: «Da ma waa dumaŋo-na, kāan mei suonŋu-na.»

⁸ «Bāanŋun juo ti huōŋu-na, suontien wuo wan baa u suon-tayaana-i wuo: «Bi maacenciraamba-i ŋ pā-ba. N don baa baman juo huonŋu'i nuo-i ŋ ka bāl baa dielā-baamba-i.» ⁹ Baman juo bāanŋun kāŋ suurma-i huōŋu-na, ba bi bafamba jo, ji hā-ba deniebaa-ba da-ba-diei ba yunnin. ¹⁰ Kun juo hi dielā-baamba-i, bafamba da nie si ba ka da maar baman juo huonŋu-na; ba hā-ba kuuduōŋu yaa baa-ba; deniebaa-ba da-ba-diei. ¹¹ Baa sire ta ba waana baa suontieno-i ¹² wuo: «Baman juo huonŋu-na ba saa da ce binŋunŋu aa bāanŋu ti aa ŋ bel diiloŋo-i pā-ba kuuduōŋu baa mie man juo dii cucuuyun-nu, bāanŋu ye-ye nan bāanŋu!»

¹³ «Suontien wuo gbē unanjo-i wuo: «Mi jīe, mi saa du-ni. Ma si i naa saa-ma wuo dānambāanŋu-na mi pā-ni denie u diei ke? ¹⁴ N gbeina'i si a nunŋu-na wei? Biē-ya ŋ kā. Muōmei ciēra mi ka hā uman juo huonŋu-na kuuduōŋu baa uman juo yaanŋa-i, nan nunŋu dii-kuo wei? ¹⁵ Mei gbeina-i, mi baa ce kuman dōlaanu-mie baa-ya wei? Sisō min cie ānfafamma-i ma'i jaa-ni?»

¹⁶ Yesun waan mafamma-i wuo cira: «Na saa da, baman dii huonŋu-na, ba ka ta yaanŋa, aa baman dii yaanŋa-na, ba bir tē huon-nu.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i

(Marke 10.32-34; Like 18.31-34)

¹⁷ Yesun juo biē hūmelle-i tuo kā *Yerusalemu-i-na, wuo bi u *hāalābien cinciueluo ba hāi baamba-i ba den a wan baa-ba wuo: ¹⁸ «Na daa in kāŋ Yerusalemu-i-na ke. Die kā, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i a hā *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjinna

* **20:2** Ba taa ba pā gonŋuonaŋo-i denie diei bāduōŋu-na.

pigãataamba-i baa-yo. Da ba hã-ba baa-yo, bafamba ka cira u saaya komma ¹⁹ aa bel-o hã *niëraamba-i baa-yo ba nyε-yo sũlma aa muo-yo aa gbu-yo *daañ-nu ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hã yon hĩema-na aa sielin-yiingu-i u ka sire hel jo.»

Nelbuo saaya u ce u fεε maacembilonjo
(Marke 10.35-45; Like 22.25-27)

²⁰ Ku huonju-na, Sebede ciεn wuo pie Yesu caañ-nu baa u bepuamba-i ba hã-i-na† ka dũuna duo cãrã. ²¹ Yesu wuo yuu-yo wuo: «ŋ taara bige-i?»

Wuo cira: «Mi taara da ŋ ji da ŋ nellentesinni-i, ŋ yan mi bepuon daaba-i ba hã-i-na unano tĩena ŋ nadienja-na unano-i ŋ nanyuonju-na.»

²² Yesu wuo cira: «Na saa suo nan cãrãñ kumanj de! Yaahuolo manj ka haa-mie, namaa ka sie u temma haa-nei wei?»

Bisãlj daa baa cira: «Ūu, i ka sie u haa-yie.»

²³ Yesu wuo cira: «Yaahuolo manj ka haa-mie, u ka haa-nei ninsoŋo, nga mei sie gbãa pã nuŋgu wuo meljo'i ka tĩena mi nadienja-na aa meljo'i ka tĩena mi nanyuonju-na. Mi To unj tigiin muntĩenammu fammu-i tuo cie bamanj, ba yaa ka da-mu.»

²⁴ U *hãalãbienj cinciël-baamba namanj juo nu nel daama-i, ba hõn muo pãnj guola baa ba hã-baanj daaba-i. ²⁵ Yesu wuo bi-ba hiere a ji tuo piye baa-ba wuo: «Na suyaa wuo fãamaambaa-ba ce hãlmaanju baa ba fãamaansinni-i aa nelbõmbõmbaa-ba ta ba haa fõngũo-i nuamba-na. ²⁶ Nga ku saa saaya ku waa dumaanjo-na namaa na wulaa. Umanj duo tuo taara u ce nelbuo-i na hõlma-na, kutienjo saaya u ce u fεε na maacembilonjo, ²⁷ aa umanj duo tuo taara yaanja-i, u saaya u ce u fεε na korieŋo. ²⁸ Na saa da, *Molon-Bienjo juo jomma famma yaa-i hĩema-na duo ji cãa nuamba-i, aa pã u fεε duo sãa nuamba bõi yunni, u saa jo ba da ba ji cãa-yo.»

Yesu puurii yiriemba nanj yufienja
(Marke 10.46-52; Like 18.35-43)

²⁹ Banj siire Yeriko-i-na, nelpũngu nanj temma cu Yesu huon-nu. ³⁰ Yiriemba namba waa tĩena hũmelle tũngu-na, baa tũnu-bei wuo Yesu yaa curaanj. Ba waa ba hãi. Baa pãnj donj ta ba piye da gbagaga wuo: «Itie, *Davidi hãayẽlj nuo, jande ce hujarre yie!» ³¹ Nuonj baa ta ba nuola-bei wuo ba budii. Baa migãanj ta ba kaasij ba naara wuo: «Itie, Davidi hãayẽlj nuo, jande ce hujarre yie!»

³² Yesu wuo yiera aa naa yuu-ba wuo: «Na taara mi ce bige-i hã-na?»

³³ Baa cira: «Itie, i taara ŋ puur i yufienja-i.» ³⁴ Banj piye dumaanjo-na, ba hujarre ko Yesu-i, wuo wuora yieya ba yufienja-i. Terduonju fanju-na, aa pãnj puur. Anj puurii dumaanjo-na, baa cu u huon-nu.

21

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Marke 11.1-11; Like 19.29-40; Nsãa 12.12-19)

¹ Yesubaa-banj kaa pie *Yerusalemu-i, a saanu baa Betifage-i, dii *Olivi-tibinni-tãnuŋgu hõlma-na, Yesu wuo wanj baa u *hãalãbiemba hãi wuo: ² «Kãanj nelle manj i yaanja-na daade-i, na ka da ba vaa kakũncienjo nanjo baa u bilonjo. Na fir-ba na jo baa-ba. ³ Umanj duo yuu-na, na cira: «Itienjo'i puwraa-ye.» Da na wanj mafamma-i, ba ka yan na ta baa-ba.» ⁴ *Diilopõpuorbilonj unj waanj mananj ma'i sa ciεn daama-i wei? Diilopõpuorbilonjo waanj-ma wuo:

⁵ «Waanj baa *Sinyõtaamba-i wuo:

*Nienj, na nellentienjo'i juonj daayo na wulaa,
uu dii hõhĩnantienjo.*

† 20:20 Sebede bepuonj daaba-i ba gbẽ Sake baa Nsãa. Nienj 4.2.

U nyugāaŋ tɛna kakūnyuŋ-na, baa kakūmbilon-na.»*

⁶ Hāalābien baa kā ku yaa nuɔ-i, ka bi da-ma ŋaa Yesuŋ waan-ma dumaa. ⁷ Baa jo baa kakūmuɔ-i baa u bilonɔ-i. Baŋ juɔ baa-ba, baa hiel ba jongorbaa-ba-i haa ba honni-na aa Yesu wuɔ nyugūŋ tɛna. ⁸ Nuɔmba maŋ waa hiere, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hūmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba dɔrɔ. Banan baa kar fielu ta ba jina. ⁹ Bamaŋ naa waa u yaan-ga-na baa u huon-gu-na hiere, baa ta ba piiye da gbagaga wuɔ:

«*Davidi hāayɛlŋo temma si dii!

Itien uŋ saan umaŋ u jo, Diilo baa-yo!

Dɔrwuonɔ temma si dii!»†

¹⁰ Yesuŋ kaa ka suur Yerusalemu-i-na, nelle-i hiere diɛ sire yiɛra di gbeiniŋ. Da ba cor kusuon-nu, nuɔmba ta ba yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i?» ¹¹ Baa ta ba siɛ-ba wuɔ: «Yesu maŋ Diilopɔpuɔrbilonɔ yaa-i. U hilaa Nasareti, dii *Galile.»

Yesu donya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Marke 11.15-19; Like 19.45-48; Nsaa 2.13-22)

¹² Yesuŋ kaa *Yerusalemu-i-na, wuɔ kā ka suur *Diilodubuɔ-i-na a donya niisuorn-intaamba-i baa niisāanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa naa kā ka tisŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa sɛ bamaŋ suoraan nansɔr ba huriimba-i ba titien-a-i nanna. ¹³ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ cira: «Ma nyɛgāaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: «*Ba ka ta ba bi mi dūŋgu-i Diilojaaldūŋgu*‡, ma sinni niɛ namaa ce-ku cuo ba terien-gu?»

¹⁴ Yesuŋ suurii Diilodubuɔ-i-na, yiriemba namba-i baa cisɛduɔlbbaa-ba namba kā u wu-laa u ka sire-bei. ¹⁵ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjɛnamma pigāataambaŋ daa uŋ ceŋ gbɛrɛ-wɛima-i, aa bisāimba maŋ waa baa-yo ba ta ba piiye gbagaga Diilodubuɔ-i-na, ku saa dɔlnu-bei. Bisāln daaba taa ba piiye wuɔ: «*Davidi hāayɛlŋo temma si dii.» ¹⁶ Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa ānjɛnamma pigāataaŋ baa ta ba piiye baa Yesu-i wuɔ: «ŋ nuɔ bisāimbaŋ waŋ mamaŋ wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Mi nuɔ.» Aa naa cira: «Diilon-nelmaŋ piiye terien-gu maŋ nuɔ-i wuɔ: «*N ciɛ halle bisāimba-i baa tontobaa-ba tuɔlnu nuɔnɛi*§ namaa saa kalaŋ terien-gu fan-gu-i dede wɛi?» ¹⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ta kā Betani aa naa yaŋ-ba. U kaa cɔ kusuon-nu'i.

Yesu ciɛ yensāan-gu nan-gu kuol

(Marke 11.12-14,20-24)

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ sire cucuuyun-gu-na tuɔ jo nellen-huon-ga-na, a ne da nyulmu waa-yuɔ. ¹⁹ U juɔ hi hɔlma namma-i a da *yensāan-gu nan-gu-i hūmelle tūŋgu-na. Wuɔ piɛ kā ka da fiɛgbāŋgbāŋlāndu. Wuɔ gbɛ yensāan-gu-i wuɔ: «Ma bālāa nyun-gu, nan cɛraa ŋ ji maŋ bien-a!» Terduon-gu fan-gu-na, yensāan-gu pāŋ kuol. ²⁰ Kuɔ cu u *hāalābiemba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ciɛ ceŋ hama-i aa yensāan daaku kuol hɔdɔmma dumandɛ-i-na?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Da na saa ce na hɔmmu-i mu hāi, aa haa na nan-ga-i miɛ, miŋ ciɛ kumaŋ daaku-i na gbāa ce ku temma. Halle na gbāa gbɛ tānuŋ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halaŋ bande-i-na ŋ ka suur nuoraan-gu-na», ŋ da ma bi ciɛ. ²² Da na cārā bɛŋkūŋgu bɛŋkūŋgu Diilonɔ wulaa, aa haa na nan-ga-i yuɔ, na ka da ku bɛŋkūŋgu-i.»

Hai hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(Marke 11.27-33; Like 20.1-8)

²³ Yesuŋ juɔ ji hi, wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na don tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bincuoŋ baa piɛ yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i, hai moloŋo-i hāa-ni hūmelle-i ŋ ta ŋ ce-ku?»

* **21:5** Sakari (Zacharie) 9.9. Nellentienɔ maŋ duɔ nyugūŋ kakūmuɔ-i-na ku pigāan wuɔ u hiiriye u fɛrɛ. † **21:9** Gbeliemaŋ-nalāan-gu (Psaume) 118.25-26 ‡ **21:13** Isayi (Ésaïe) 56.7 § **21:16** Gbeliemaŋ-nalāan-gu (Psaume) 8.3

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei. Da na siɛ-mi, mi ka pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hũmelle-i. ²⁵ Hai moloŋo-i puɔraa Nsãa jo ji tuɔ *batisenŋ nuɔmba-i? Diiloŋo'i puɔraa-yo waa nelbiliemba'i puɔraa-yo?» Baa donŋ ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diiloŋo'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nanŋ suyaa-ma dumaanŋo-na bige-i ciɛ na saa hũu u nelma-i?» ²⁶ Die bi hɔr-ma cira: «Nelbiliemba'i puɔraa-yo», bamaŋ dii bande-i-na hiere ba suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbiloŋo, ba siɛ yaŋ-ye.» ²⁷ Baa naa baa cira: «I saa suɔ umaŋ puɔraa-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce kumaŋ daaku-i.»

Bɛpuɔmba hãi maama

²⁸ Ku huonŋu-na Yesu wuɔ cira: «Niɛŋ, naacolŋo nanŋo waa baa bɛpuɔmba hãi. Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ ji gbɛ moloŋo-i wuɔ: «Sire ŋ kã suonŋu-na.»

²⁹ «Naacombiloŋ wuɔ: «Mi siɛ kã.» Aa ji jɔguɔŋ aa ta kã.

³⁰ «Tuonŋ wuɔ kã ka ce maaduɔma baa hãanŋo-i. Hãanŋ wuɔ: «Baba, wɛima sɪ, mi ka kã.» Aa u saa ji kã.»

³¹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba hãi-i-na, hai moloŋo-i nuɔ tuonŋo nunŋu-i?»

Baa cira: «Dĩelã-wuonŋo yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Mi wanŋ ninsoŋo-i baa-na: *Nampohũutaamba-i baa saasorbaa-ba ka suur yaanŋa nɛi *Diiloŋ-nelle-na. ³² Na saa da, Nsãa juɔ ji pigãaŋ-na hũmeviile-i na yagar na saa hũu u nelma-i, ŋga nampohũutaamba-i baa saasorbaa-ba hũyãa-ma. Mafammaŋ fiɛ ce na da-ma, ku saa jaŋ-na na nanna na cilɔbabalaŋo-i aa hũu Nsãa nelma-i.»

Suontienŋo nanŋo baa u maacembiemba

(Marke 12.1-12; Like 20.9-19)

³³ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ mi tiraa nanŋ gbãnalãanŋu nanŋu baa-na: Naacolŋo nanŋo diyaa *ɛrɛsɛ-suonŋu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hiŋ fuonŋu ba da ba ta ba kãmal ɛrɛsɛ-i aa ce felge ba ta ba nyugũŋ ba niya suonŋu-i. Uŋ ciɛ mafamma-i, u biɛ maacenciraamba jina-kuɔ aa ta kã nelle.»

³⁴ «ɛrɛsɛŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiemba siɛi maacenciraamba wulaa wuɔ ba ji hũu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. ³⁵ Maacembiembanŋ juɔ, maacenciraamba bel diiloŋo-i a muo unanŋo-i aa ko ba hãi-baamba-i. Ba naanŋ unanŋo-i baa tãmpɛlɛiŋa'i ko-yo. ³⁶ Suontienŋo tiraa puɔr maacembiemba namba. Bafamba maaraa dĩelã-baamba-i. Banŋ juɔ, maacenciraamba tiraa ce-ba ŋaa banŋ ciɛ dĩelã-baamba-i dumaa. ³⁷ Suontienŋo naa u puɔr u biɛnŋo yaa wuɔ u jo u fɛrɛ ba wulaa. U taa u ne wuɔ sɪ bɛpolŋ duɔ jo, ba ka kãŋ-yo.»

³⁸ «Banŋ juɔ'a ba ne da bɛpolŋo-i, ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienŋo yaa juɔŋ daayo! Yaanŋ i ko-yo aa ciilunŋu ce miɛ kũŋgu!» ³⁹ Ba siire ku yaa nuɔ-i a bel naacombiloŋo-i hel baa-yo suonŋu-na ka ko-yo.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontienŋo duɔ jo, u ka ce maacenciraanŋ daaba-i niɛ?»

⁴¹ Baa cira: «Kartaanŋ daaba-i! Duɔ jo, u ka ko-ba hiere aa hã banamba baa suonŋu-i. Bafamba ka ta ba hã-yo u yufelle-i ku huonŋ-nu.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Na saa kalaŋ nel daama-i Diiloŋ-nelma-na wɛi? Ma nyɛgãanŋ wuɔ:

Ɗũmarãambaŋ ciinaana kpãŋkpara man,
u yaa juɔ bella dũŋgu-i.

Itienŋo yaa wuɔ ma ce dumaanŋo-na.

Miɛ fuɔ ku ciɛ nerma i wulaa.»*

⁴³ «Ku'i ciɛ mi ta mi tũnu-nɛi miɛ: Ba ka hũu *Diiloŋ-nelle-i na wulaa a hã *niɛraamba manŋ nuɔŋ Diiloŋo nunŋu-i baa-de. [⁴⁴ ŋga minŋ waanŋ kpãŋkpara manŋ maama-i, umaŋ duɔ par diire nanŋ u fɛrɛ yuɔ, u ka kara u fɛrɛ; duɔ bi par nanŋ umaŋ, u ka putĩenu kutienŋo-i.]]»

* 21:42 Gbeliɛmanŋ-nalãanŋu (Psaume) 118.22-23

²³ *Sadusiebaa-ba wulaa kuomba sie sire. Yinduŋgu fanġu-na, banamba pie Yesu-i a yuu-yo wuɔ: ²⁴ «Hāalātie, *Moisi ciera wuɔ uman duɔ saa da bilonjo baa u cienjo-i aa ku, u hāanjo saaya u bie cienjo-i a hon bilonjo hā kulonjo-i.» ²⁵ A ne da i hōlma-na, naacombiamba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mōljo sire jā cienjo, u saa da bilonjo baa-yo aa ku. Uman cuu-yo u bie cienjo-i ²⁶ u saa da bilonjo baa-yo. Sielin-wuonjo-i maaduoma. Ba cie dumei ka ku gbuo hiere niehāi-i-na molo saa ji da bilonjo baa cien daayo-i. ²⁷ Ku huonġu-na, cie fuɔ fere u suɔ tuɔ nyaanu-bei. ²⁸ Ba hieronjo-na, ban diyaa-yo ba cienjo cor, kuonj da ba ji sire yiinġu man nuɔ-i, u ka ce hai wuonjo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Na piera! Na saa suɔ Diilonj-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i. ³⁰ Na saa da, kuonj da ba ji sire, cadiile sie ji waa, ba ka waa ŋaa *dɔrpɔpuɔrbiemba.» ³¹ Aa naa cira: «Kumanj ŋaa kuomba siremmanj-kūnġu-i, na saa kalanj Diilonj-nelma-i wei? ³² U ciera wuɔ: † *Abiramu Diilonjo yaa muonjo-i, *Isaki Diilonjo yaa muonjo-i, *Yakabu Diilonjo yaa muonjo-i.» † Ku pigāan wuɔ Diilonjo-i cicēlmantaan-wuonjo; bikuonj-wuonjo si.» ³³ Bamanj waa terienġu-na nu nel daama-i maa gbuu suurnu-bei.

Nelma manj dii yunġu Diilonj-nelma-na
(Marke 12.28-34; Like 10.25-28)

³⁴ *Farisiebaa-ban juɔ nu-ma wuɔ Yesu piiye yar *Sadusiebaa-ba-i, baa ne ba-naa kā u wulaa ³⁵ da ba ka piiye cure-yuɔ. *Anjnamma pigāatienjo nanjo waa ba hōlma-na, wuɔ bie āndaanġu-i wuɔ: ³⁶ «Hāalātie, Diilonj un'a i tie wuɔ hūmienja manj, hade-i yunġu?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «N saaya ŋ dɔl Itienjo-i Diilonjo-i baa ŋ huonġa-i hiere, baa ŋ kusūnġu-i hiere, baa ŋ anjōġuoma-i hiere.» ‡ ³⁸ Hūmelle fande yaa yunġu aa tiraa maar ananja-i hiere. ³⁹ Hāalin-diele manj nyaanu di-naa baa difande-i di yaa daade: † N saaya ŋ dɔl ŋ nanoljo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa. § ⁴⁰ *Moisi hūmienja-i hiere a yunġu dii hūmien daaya'i nuɔ-i a hāi-i-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i hiere.»

Konkortienjo bige-i baa Davidi-i?
(Marke 12.35-37; Like 20.41-44)

⁴¹ *Farisiebaa-ban tigiin ba-naa dumaanjo-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: ⁴² «Naaa na'a Diilonj un pāa nunġu-i wuɔ u ka saanj *Konkortienjo manj, u ka honj dūn haku-i nuɔ-i?»

Baa cira: «*Davidi dūn-nu, u ka waa *Davidi hāayēljo.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «A ma ce nie *Diilonj-Yalle ce Davidi bi-yo u Tienjo? Ma si Davidi fuɔ fere ciera wuɔ:

⁴⁴ † Itienjo gbiē mi Tienjo-i wuɔ:

«Jo ŋ ji tlena mi caan-nu

aa ŋ yanj mi mal ŋ bigāaraamba-i hā ŋ ce ŋ bāanġu-i bei.» *

⁴⁵ Diilonj un pāa nunġu-i aa saanj Konkortienjo manj, Davidi fuɔ fere duɔ tuɔ bi-yo u Tienjo, u ce nie aa ce u hāayēljo yonj?» ⁴⁶ Unj piiye dumaanjo-na, molo saa da nelma duɔ sie-yo. A bāl dii yiinġu fanġu-na, ba saa ji tiraa da holle yuu-yo baa nelma.

23

Baa na suur anjnamma pigāataamba kuucenġu-na
(Marke 12.38-39; Like 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ku huonġu-na, Yesu wuɔ wanj baa nuamba-i baa u *hāalābiemba-i wuɔ: ² «*Moisiŋ'a i tie wuɔ hūmienja manj, *anjnamma pigāataamba-i baa *Farisiebaa-ba yaa saaya ba ta ba pigāan nuamba-i a wuɔsaanġu-i. ³ A ce dumaanjo-na, da ba wanj mamanj baa-na, na ce-ma; ŋga baa na suur bafamba kuucenġu-na. Ban wanj mamanj ba sa ce-ma. ⁴ Da ba ce ba haa conġorni-i hā nuamba ta ba kpekpelle aa yagar wuɔ ba sie kāyā-bei ba migāan

* 22:24 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 25.5-6 † 22:32 Helmanj-sebe (Exode) 3.6 ‡ 22:37 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 6.5 § 22:39 Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18 * 22:44 Gbeliemanj-nalāanġu 110.1

tūu. ⁵ Ba ce ba weima-i hiere ba taara yerre baa-ma. Na saa da, bafamba kuɔlbaa-ba* maar banamba baamba-i. Aa ban nan kompammu man, bafamba muumu comienja dii pōmpōr banamba waan-na. ⁶ Da ba kã kãlle man nuɔ-i, sisɔ *Diilonelhãalãdũngu man nuɔ-i, ba taara ba t̄ena yaan-na. ⁷ Aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba aa ta ba bi-ba hãalãtaamba. ⁸ Jande, namaanjo-i, baa na yan ba ta ba bi-na hãalãtaan namaa. Namei baaduɔn namaa aa na hãalãtienjo dii u diei yon. ⁹ Mi baa da na biɛ moloŋo h̄ɛma-na wuɔ na to. Na To dii u diei yon, u yaa d̄ɔrɔ-i-na. ¹⁰ Na baa bi ce ba ta ba bi-na yuntaan namaa. Na yuntienjo dii u diei yon, u yaa *Kirsa-i. ¹¹ Uman na yungu-na, u saaya u ce u fɛɛ na maacembilonjo. ¹² Na saa da, uman duɔ tuɔ tetɛn u fɛɛ, ba ka hiire-yuɔ, ŋga uman duɔ tuɔ hiire u fɛɛ, ba ka tetɛn-yo.»

Sulma haraa huhurmantaamba-na
(Marke 12.40; Like 11.39-52; 20.45-47)

¹³ Yesun waan mafamma-i wuɔ cira: «*Ånjĩnamma pigãataan namaanjo-i baa *Faris̄ɛbaa namaanjo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nɛi! Na suu *Diilon-nelle hũmelle-i, namaa fɛɛ-i na siɛ suur, baman taaraayan da ba suur na suu-de bɛi.

[¹⁴ «Ånjĩnamma pigãataan namaanjo-i baa Faris̄ɛbaa namaanjo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nɛi! Da na ce na bel diilonjo-i a hũu bikulcaamba nagãn-niini-i a wuo-ni, aa da na'a na cãrã Diilonjo-i, na cãrã-yuɔ da agaga wuɔ ba cira namaa faa. Kuman ka haa-nɛi, ku ka balan cor.]

¹⁵ «Ånjĩnamma pigãataan namaanjo-i baa Faris̄ɛbaa namaanjo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nɛi! Da na ce na wuɔra gbuo terni-i hiere a taara nuɔmba-i dii-ba na hũmelle-na. Nga uman duɔ gbãn suur ti, na bir-o na birma a ce u bir balan yan namaa fɛɛ-i titirre.

¹⁶ «Namaa yirii aa bi cira na pigãan banamba hũmelle. Sũlma haraa-nɛi! Na gb̄ɛ-ku dumaa wuɔ moloŋ duɔ pã nunɔgu aa bi *Diilodubuɔ yerre-i, duɔ fiɛ'a u saa ji gbãa ce-ma, weima s̄i. Nga uman duɔ cira: «Muɔ baa s̄ɛnɛ man Diilodubuɔ-i-na mi ka ce daama-i.» Da ku fiɛ balan niɛ niɛ, u saaya u ce-ma. ¹⁷ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yan-na. Diilodubuɔ-i baa s̄ɛnɛ-i haku-i bɔyaa haku-i nuɔ-i? S̄ɛnɛ un yɛn Diilodubuɔ-i-na ku'i saa ce-yo Diilon-wuonjo wɛi?

¹⁸ «Da na bi ce na ta na piye wuɔ moloŋ duɔ pã nunɔgu aa bi mumbuolmun-terienɔgu yerre-i, duɔ fiɛ'a u saa ji gbãa ce-ma, weima s̄i, ŋga uman duɔ cira: «Muɔ baa tãmmaŋ-kũŋgu man mumbuolmun-terienɔgu d̄ɔrɔ-i-na mi ka ce daama-i», da ku fiɛ gbãn niɛ niɛ, u saaya u ce-ma. ¹⁹ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yan-na. Mumbuolmun-terienɔgu-i baa tãmmaŋ-kũŋgu-i haku-i bɔyaa haku-i nuɔ-i? Tãmmaŋ-kũŋgu yɛn mumbuolmun-terienɔgu d̄ɔrɔ-i-na, ku'i saa ce-ku Diilon-kũŋgu wɛi?

²⁰ «Uman duɔ pã nunɔgu aa bi mumbuolmun-terienɔgu yerre-i, kuu dii ŋaa u biɛ baa niman dii ku d̄ɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Uman duɔ pã nunɔgu aa bi Diilodubuɔ yerre-i, kuu dii ŋaa u biɛ baa ku tienjo-i hiere. ²² Uman duɔ pã nunɔgu aa hiel u niele d̄ɔrɔ-i-na, kuu dii ŋaa kutienjo biɛ Diilonjo yerre-i baa u munt̄ɛnammu-i hiere.

²³ «Ånjĩnamma pigãataan namaanjo-i baa Faris̄ɛbaa namaanjo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nɛi! Da na ce na dii Diilonjo *yufelle-i ka cor baa niifiɛlu-i du sinni-na hiere, a ne da kuman yungu *ãnjĩnamma-na na sa ce-ku: Na sa ce kuman vii, na siɛ bi tiraa ce kuman faa, na sa wuɔ Diilonjo-hũmelle-i. Naa na saaya na yu nyɔlma baa ma yaa iḡɛna aa suɔ haa manamma-i ma d̄ɔrɔ. ²⁴ Namaa yirii aa bi cira na pigãan banamba hũmelle. Da na ce na sen hũmma-i wuɔ na sa taara na nyɔn baa kilekilebaa, a ne da nan nyɔn baa niman ni saa baa nyɔḡɔmɛbaa-ba-i.

* 23:5 *Yuifubaa-ba taa ba ce Diilon-nelma-i ba pũu kuɔlbaa baa-ma. Da ba'a ba jaal Diilonjo-i ba biɛ kuɔlbaa-ba famba-i a vaa-ba: unanjo ba napuɔn-na, unanjo ba yaadãmma-na. Ba ce mafamma-i wuɔ Diilonjo un hãa-ba *ãnjĩnamma man, ma maama baa karaanu-bɛi.

²⁵ «Ǽnjɪnamma pigāataan namaaŋo-i baa Farisɛbaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nei! Naa dii ŋaa nelieŋo maŋ saaraa kalni honni-i aa yaŋ ni hõmmu yu baa duganni. Da na ce na migāan na kũɔma yaa da welewele aa yaŋ na hõmmu yu baa cuosinni baa nenemuŋgu. ²⁶ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yaŋ-na. Saaraaŋ kalni hõmmu yaa igēna, na ka da ni honni bi kuɔŋ.

²⁷ «Ǽnjɪnamma pigāataan namaaŋo-i baa Farisɛbaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nei! Naa dii ŋaa cɪncuɔŋa maŋ baŋ puu-ya baa pilammu a ta a ne da fafamma, a ne da a hõmmu yuu baa kokonni baa hũlābabalaanŋu. ²⁸ Ku yaa ŋaa namaa kũŋgu-i. Nuɔŋ da ba da-na, ba cira: «Bamaŋ wuɔyaan Diilonŋ-hũmelle-i fafamma ba yaa daaba-i.» A ne da na hõmmu yuu baa huhurma baa balaanŋu.

²⁹ «Ǽnjɪnamma pigāataan namaaŋo-i baa Farisɛbaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sũlma haraa-nei! Na siire ta na ma *Diilopɔpuɔrbiemba cɪncuɔŋa-i aa ta na tuɔlɪnu bamaŋ siire wuɔ Diilonŋ-hũmelle-i fafamma aa ku ba waanŋa-i ³⁰ aa ta na piiye wuɔ: «Kuɔ ii naa waa i bɪncuɔmba bāanŋu-na, ii naa saa cu ba huonŋ-nu Diilopɔpuɔrbiemba kommana.» ³¹ Terieŋgu fanŋu-na, na pigāan wuɔ bamaŋ kuɔ Diilopɔpuɔrbiemba-i namaa bɪncuɔmba. ³² Ku faa! Gbāan na cor baa na bɪncuɔmba maacemma-i na ka bāl-ma. ³³ Nelbabalaan namaa temma-i daana-i! Diilonŋo ce niɛ aa u siɛ ka caa namaa? ³⁴ Niɛŋ, mi ka saan Diilopɔpuɔrbiemba hā-na, baa nelnurāamba a naara ānjɪnamma pigāataamba namba. Da ba kā, na ka ko banamba bei, aa gbu banamba dɛnniŋ aa muo banamba na *Diilonelhāalādũnni-na. Na ka nyaa ba huonŋ-nu nilɛiŋa-na hiere ce-ba kpāncɔlgũɔ. ³⁵ Terieŋgu fanŋu-na, baŋ fiɛŋ bamaŋ ko-ba hiere a donŋ Abɛl-na a ji hi Barasi biɛŋo-i Sakari-i, nanŋ kuɔ umaŋ mumbuolmuŋ-terieŋgu hɔlma-na baa Diilodubuɔ-i, Diilonŋo ka haa-ma hā namei baa-ma hiere. ³⁶ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Diilonŋo ka haa nuɔŋ daaba kuliinŋu maama-i hiere hā fiɛfiɛ ku nuɔŋ namei baa-ma.»

Yesu kũɔma siɛŋ baa Yerusalemutaamba-i (Like 13.34-35)

³⁷ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «E Yerusalemutaan namaa! Namei kuɔŋ *Diilopɔpuɔrbiemba-i. Diilonŋ duɔ saan umaŋ hā-na, na bel diilonŋo-i nanŋ kutieŋo-i baa tãmpɛlɛiŋa ko-yo. Mɛi ciɛ ji gbɛ; mi na'a mi tigiinŋ-na ŋaa kũɔnanŋ uŋ tigiinŋ u biemba-i dumaa aa pũl-bei. Ŋga na saa hũu-ma. ³⁸ Kunŋ hii terieŋgu maŋ fiɛfiɛ-i-na, Diilonŋo ka yaŋ na nelle-i hā-na. ³⁹ Aa mi tũnu-nei, da na saa ji ta na cira: «*Itieŋ uŋ saan umaŋ u jo, Diilo baa-yo*»† na siɛ tiraa da mi yufelle.»

24

Mamaŋ ka da nelbiliemba-i aa miwaanŋo suɔ duɔ tĩ (Marke 13.1-13; Like 21.5-19)

¹ Yesuŋ juɔ hel *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ta, u *hāalābiemba kā u wulaa ka ta ba piiye baa-yo wuɔ u ne Diilodubuɔ-i kɛrɛ u mamma faa. ² Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nanŋ daa dũŋgu maŋ daaku-i, yiinŋu dii baa yiinŋu ku ka fara hiere hɛma-na!»

³ Uŋ kaa hi *Olivi-tibinni tãnuŋgu-i, wuɔ tĩɛna. U hāalābiemba piɛ kā u wulaa ba kula, a ka yuu-yo wuɔ: «Itie, ninŋ waanŋ nelma maŋ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce niɛ suɔ ŋ jommaŋ-huonŋu-i baa miwaanŋo tĩmmaŋ-huonŋu-i?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ moloŋo ji pira-nei. ⁵ Nuɔmba bɔi ka jo ji biɛ mi yerre-i ce-de ba diele. Umaŋ duɔ jo, u ka cira Diilonŋ uŋ saan *Konkortieŋo maŋ, u yaa ufanŋo-i. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ⁶ Na ka da berru ce terni-na hiere. Ŋga da na ji ta na da-ma, baa na tie holle, mafamma saaya ma ce, ŋga miwaanŋo tĩmma'i siɛ pāŋ waa huonŋu fanŋu-na. ⁷ Nuɔmba kaa ta ba gāŋ siyaabaa siyaabaa, baa nilɛiŋa nilɛiŋa. Nyulmu kaa ta mu suur

† 23:39 Gbeliemanŋ-nalāanŋu (Psaume) 118.26

aa hiema kaa ta ma sagalla terni nanni-na. ⁸ Nifanni-i daani-i hiere hãaŋo. Ku domma'i dumaanjo-na.

⁹ «Ba kaa bel-na ce-na sũlma aa ko-na. Ba ka bigãaŋ-na nilɛiŋa-na hiere meɪ maama-na. ¹⁰ Huɔŋgu fanɔu-na, nuɔmba bɔi kaa nanna Diilonɔ-hũmelle-i. Ba kaa hel ba-naa honniŋ aa bigãaŋ ba-naa. ¹¹ Nuɔmba bɔi ka jo ji ta ba tãal nuɔmba-i wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ¹² Ambabalma kaa ta yaanɔa nuɔmba-na a ce ba bɔi siɛ tiraa ta ba ce nelnyulmu-i. ¹³ Nɔga umanɔ duɔ nyaar ka hi ku bãlma-i, kutienjo ka kor. ¹⁴ *Diilonɔ-bãanɔu *Neldɔdɔlma ka wuɔra wan terni-na hiere nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba suɔ-ma aa fiɛfiɛ-i-na miwaanjo timma suɔ da ma hi.»

(*Marke 13.14-23; Like 21.20-24*)

¹⁵ «Nuɔni manɔ da ŋ kalan terienɔ daaku-i, ŋ gbãŋ kpelle ŋ suɔ ku yunɔu-i. Diilonɔ unɔ puɔraa Daniel wan Terbiɛnatiɛnjo manɔ maama-i,* da na ji da u juɔ ji tiɛna *Diilodubuɔ-i-na, ¹⁶ bamanɔ da ba waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tãnniŋ. ¹⁷ Umanɔ duɔ ji waa u dũŋgu dɔrɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar, u baa cira u suur biɛ biŋkũŋgu. ¹⁸ Umanɔ duɔ ji waa suonɔ-nu, u baa cira u jo ciŋ-nu ji biɛ waanɔ-joŋgoruo.

¹⁹ «Kusũntaamba-i baa biantaamba-i sũlma haraa-bei yinni fanni-na. ²⁰ Taa na cãrã Diilonɔ-i ku baa ji ce waanɔ-huɔŋgu aa ku baa ji waa *yitiɛnanɔu. ²¹ Diilonɔ unɔ jiɛna miwaanjo-i ji hi baa nyunɔo, yaahuolo manɔ temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa yaahuolo daayo temma sa ji tiraa da-ba dede. ²² Kuɔ Diilonɔo saa naa hiel kunanɔu yin daani-na, molo naa saa kor. Nɔga u yufellen hilaa bamanɔ nuɔ-i, u ka ne ba yaa-i aa parra yin daani-i.

²³⁻²⁴ «Coikartaamba ka ta ba jo. Umanɔ duɔ jo, u ka cira Diilonɔ unɔ saanɔ *Konkortiɛnjo manɔ, u yaa ufanjo-i. Bananɔ ba'a bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka ce nelma bɔi baa himma bɔi da ba gbãŋ pira halle Diilonɔo yufellen hilaa bamanɔ nuɔ-i. A ce dumaanjo-na, umanɔ duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonɔ unɔ saanɔ Konkortiɛnjo manɔ, uu dii bande, sisɔ uu dii daalɛi, baa na hũu-ma; u tãal-na. ²⁵ Muɔ fuɔ, meɪ gbuɔya-nei jina.

²⁶ «Terienɔu fanɔu-na, molonɔ duɔ ji gbɛ-na wuɔ: <*Kirsã juɔ; uu dii hiɛŋgu-na>, baa na kã; u tãal-na. Da ba bi gbɛ-na wuɔ: <Niɛŋ, uu dii fuo bande>, ba tãal-na; baa na hũu-ma. ²⁷ Diilonɔ unɔ nyiesiŋ dumaa nuɔmba da-yo a donɔ bãpagũŋgu-na ka jũŋ bãsuurunɔu-na, *Molonɔ-Bienɔ duɔ jo, ba ka da-yo dumɛi. ²⁸ Biŋkũkuliinɔ da ku waa kusuɔŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiinɔ kusuɔŋ-nu'i.»

(*Marke 13.24-31; Like 21.25-33*)

²⁹ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ bãl, *bãanɔu ka bir cure, ceinjo ka ce da bintũu. Mɔɛŋa ka par diire, aa bĩmbĩnni manɔ dii dɔrɔ-i-na hiere ni ka hel ni fonni-na.*† ³⁰ Huɔŋgu fanɔu'i nuɔ-i *Molonɔ-Bienɔo dãnyuɔ ka carra dɔrɔ-i-na. Duɔ carra, nuɔmba-i hiere hiema-na ba ka haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba gbu ba kaal. Da ba'a ba ne, ba ka da u hiire u jo baa duherru. Ba ka da u yuntesĩnni-i baa u bɔbɔima-i. ³¹ Huɔŋgu fanɔu-na, na ka da ba buu yerre manɔ bãmbãale diele-i. Da ba bu-de terienɔu manɔ nuɔ-i, u ka ce u *dɔrɔpuɔrbiemba wuɔra terni-na hiere a tigiinɔ u yufellen hilaa bamanɔ nuɔ-i ba waa terduɔŋ-nu.

³² «Na saa da *yensãanɔu-i wei? Da na ji da ku caa fiɛlu-i huɔŋgu manɔ nuɔ-i, na bi suɔ kerre ifelle hii ti. ³³ Kuuduɔŋgu yaa-i, da na bi ji da mamanɔ daama duɔŋ ta ma ce huɔŋgu manɔ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ Molonɔ-Bienɔo jomma piyaa. ³⁴ Yaanɔ mi wan ninsoŋo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³⁵ Dɔrɔ-i baa hiema-i ni ka gbuo, nɔga meɪ nelma sa ji gbuo dede.»

(*Marke 13.32-37; Like 17.26-30,34-36*)

³⁶ «Nɔga kumanɔ nãa yiinɔu fanɔu ferɛ-i, baa huɔŋgu-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔrɔpuɔrbiemba famba ferɛ-i dɔrɔ-i-na baa Bɛpolɔ fuɔ ferɛ-i ba sa suɔ-ku. U To yaa suyaaŋ-kunɔ u diei yonɔ. ³⁷ Kumanɔ ciɛ *Nowe bãanɔu-na, *Molonɔ-Bienɔ duɔ u bir jo, ku

* **24:15** Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11 † **24:29** Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10 baa 34.4.

temma ka ce. ³⁸ Nowe bāanġu-na, aa diilobuɔ suɔ duɔ dāa, nuɔmba naa gonya niiwuoni baa kolma baa cejälle a ji hi yiingu maŋ Noweŋ suurii begubuɔ-i-na. ³⁹ Ba saa suɔ wuɔ weima jo dii. Ba juɔ'a ba ne da diilopepetieŋo naŋo-i duɔŋ tuɔ dāa. Hūmma wuo-ba hiere kpēm̄mu!‡ Molon-Bieŋ duɔ ji'a u jo, ku ka tugol nuɔmba-i dum̄ei. ⁴⁰ Nuɔmba hāi gbāa waa ta ba guona, ba bie u diei ta, aa yaŋ unanjo-i. ⁴¹ Caamba hāi gbāa waa ta ba sɔɔŋ, ba bie u diei ta, aa yaŋ unanjo-i. ⁴² Terieŋgu faŋgu-na, baa na gonya duɔfūmmu, na saa suɔ na Tienjo jommaŋ-yiingu-i. ⁴³ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo uŋ ka suur-nie huɔŋgu maŋ nuɔ-i isuɔŋgu-na, ŋ ka tlena cie-yo, ŋ sie yaŋ u ji kanu ŋ dūŋgu-i. ⁴⁴ Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na tigiin na fere. Naŋ'a na saa tlena baa-ma wuɔ Molon-Bieŋo ka jo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u bi jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i.»

Maacembiemba hai maama
(Like 12.41-48)

⁴⁵ «Da ŋ nu wuɔ maacembiemba maŋ vii aa tuɔ cē, u yaa umaŋ u yuntienjo kāa nelle aa haa-yo u namaacembiemba namba yuŋ-nu u tuɔ hā-ba niiwuoni-i fafamma. ⁴⁶ U yuntienjo duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i fafamma, fuɔ yuŋgu dɔlaa. ⁴⁷ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Yuntienjo ka haa-yo u nagāŋ-niini yuŋ-nu hiere. ⁴⁸ Nġa da ku waa maacembiemba-balaŋo, u ka tuɔ jɔguɔŋ wuɔ u yuntienjo sie jo fiefie, ⁴⁹ aa doŋ tuɔ muo u nabaamba-i, aa tle tuɔ wuo aa tuɔ wuɔra u nyɔŋ kolma baa konyɔrāamba. ⁵⁰ Uŋ'a u saa tlena baa yiingu maŋ maama-i, baa huɔŋgu maŋ maama-i, u yuntienjo jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i. ⁵¹ Duɔ jo ji da-yo dumaanjo-na, baŋ ka haa kumaŋ huhurmantaamba-na, u ka haa ku yaa yuɔ. Kaaluŋgu sie gbuu waa dei.»

25

Nyɔnyuriimba nan maama

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ naŋ gbānalāan daaku-i baa-ba wuɔ: «*Diilon-nelle suurmaŋ-kūŋgu ka waa ŋaa biemba cincielluo naŋ kūŋgu: Ba siire isuɔŋgu nanġu-na a bie ba fitimbaa-ba-i wuɔ ba ka jārā dərbiem̄o. ² Ba hɔlma-na, ba ndii cē aa ba ndii baamba namba sa cē. ³ Bamaŋ sa cāan ba biyaa ba fitimbaa-ba-i aa ba saa bie namma bel ba naŋ-na. ⁴ Bamaŋ cāan, bafamba bie ba baamba-i aa bie namma bel ba naŋ-na wuɔ ba sa suɔ weimaŋ maa-na. ⁵ Baŋ kāa, dərbiem̄o jomma ka ce pānna, ba kor duɔfūŋ hiere.

⁶ «Isuɔhollen juɔ hi, ba nu molo piiye da gbagaga wuɔ: «Dərbiem̄o'i juɔŋ daayo! Hilaan na jārā-yuɔ!» ⁷ Ba sire ku yaa nuɔ-i ba hieroŋo-i, ta ba migāan ba fitimbaa-ba-i. ⁸ Bamaŋ saa bie namma-i, ba ta ba piiye baa bamaŋ biyaa wuɔ: «I namma tie, i fitimbaa-ba ce da ba dīŋ; na sa hā-ye manamma wei?» ⁹ Bamaŋ biyaa namma-i ba cira: «Mie in biyaa mamaŋ, ma sie gbē i calnu-m̄ei. Kumaŋ bɔyaa, kāan na ka sāa manamma na jo.» ¹⁰ Ba sire ku yaa nuɔ-i da ba ka sāa. Baŋ taa, dərbiem̄o jo. Ba ndii baamba suur baa-yo källen-dūŋgu-na aa ba gbonu-kuɔ. ¹¹ Daabaŋ kaa jo, ba jo ji ta ba muo dūŋgu-i wuɔ ba hīl-ku ba suur. ¹² Dərbiem̄o gbē-ba wuɔ: «Mi sa suɔ namaanjo-i, mi sie fuo-ma nei!»

¹³ Yesu wuɔ miel gbē u *hāalābiemba-i wuɔ: «Terieŋgu faŋgu-na, baa na gonya duɔfūmmu. Na sa suɔ *Molon-Bieŋo jommaŋ-yiingu ka feŋ bī u jommaŋ-huɔŋgu.»

Ba sa biera japūŋgu hieŋ-nu gbāŋgbāŋ
(Like 19.11-27)

¹⁴ «*Diilon-nelle kūŋgu ka waa ŋaa naacolġo maŋ wuɔ u kā nelle aa bī u maacembiemba-i a ji hā-ba u gbein̄a-i. ¹⁵ U hāa unanjo-i tāmabaa-ba* ndii, aa hā unanjo-i ba hāi, aa hā sielin̄-wuoŋo-i u diei. U nie ba fōŋgōbaa-baŋ hii ba ce mamaŋ aa hā-ba saanu baa ku yaa-i, aa ta. ¹⁶ Umaŋ daa tāmabaa-ba ndii-i, u pāŋ kā ka doŋ tuɔ bibirre u naŋga baa u

‡ 24:39 Miwaanjo jnammaŋ-sebe (Genèse) 6-7

* 25:15 Bafamba tāma diei gbāa pā goŋguonanjo-i bien cincielluo baa a ndii.

⁴⁴ «Duɔ waŋ mafamma-i, ba ka cira: «Itie, i daa nyulmu taa mu ko-ni yaku-i aa i yagar wuɔ i sie hã ŋ wuo? Yiin haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsinni-i waa-nie aa i balan-ni hũmma-i? Yiin haku-i nuɔ-i ŋ juɔ i wulaa aa i saa hũu-ma ŋ har-yie? Aa yiin haku-i nuɔ-i i daa-ni bebelle i saa hã-ni nyarkpātanni-i ŋ cinnu ŋ kũma-i? N taa ŋ jaŋ yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i aa i saa kã ka ne-ni?»

⁴⁵ «U ka gbẽ-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nan ŋa naa ta na yagar ma cemma da na hã mi baamba-i baa ba hãasimma-i, kuu dii ŋaa na taa na yagar da na ce-ma hã muɔmei.» ⁴⁶ Terienŋu fanŋu-na, bafamba ka ta ba kã dāamuŋ-nellen aa nelfafaamba ta ba kã Diilon-nellen.»

26

Ba saa Yesu belmaŋ-maama-i

(Marke 14.1-2; Like 22.1-2; Nsãa 11.47-53)

¹ Yesuŋ juɔ waŋ nel daama-i hiere ti, wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: ² «Ma si na suyaa wuɔ yinni hãi tiyãa aa *kɔrsinni timmaŋ-ponsaŋgu da ku hi ke? Da ku hi, ba ka bel *Molon-Bienŋo-i a hã ba gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo.»

³ Yibienŋa fanŋa-na, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bincuoŋ baa tigiin baa-naa *Diiløjigãntaamba yuntienŋo dumelle-na, ba taa ba bi-yo Kayifu, ⁴ a saa-ma baŋ ka ce dumaa bel Yesu-i ko-yo. ⁵ Ba taa ba piiye wuɔ: «I saa saaya i bel-o ponsaŋgu yinni-na ni ma'i si ku ka du.»

Cienŋo nanŋo kũna natikolo-hũmma Yesu yunŋu-na

(Marke 14.3-9; Nsãa 12.1-8)

⁶ Huoŋgu fanŋu-na, Yesu waa Betani, *jardãaman waa Simo maŋ nuɔ-i u dumelle-na. ⁷ Cienŋo nanŋo wuɔ kã u wulaa baa sukpepelluŋ-natikolo nanŋo *alabati-kamoelen. Yesubaa-ba waa ta ba wuo niwuoni. Wuɔ kã ka kũna-yuɔ Yesu yunŋu-na. ⁸ *Hãalãbiembaŋ daa kufanŋu-i, ba hõmmu gbuu pãŋ guɔla. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i cie u biena natikolofeiŋ daayo-i? ⁹ Uu naa gbãa suor-o a da gbeibuɔ a calnu hã sũntaamba-i do!»

¹⁰ Yesu wuɔ suɔ baa-ba; wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na piiye na guɔla cienŋo huoŋga-i? Uŋ cie kumaŋ mie daaku-i, ku faa. ¹¹ Na saa da, sũntaamba dii baa-na bãanŋu-i baa isuŋgu-i, ŋga muɔmi sie tiena baa-na gbula. ¹² U kũna natikolo daayo-i mie tuɔ cie mi kuliin-yiinŋu yaa-i. ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔdɔl daama da ma waŋ terienŋu terienŋu hĩema-na bande-i-na, cienŋ daa uŋ cie mamaŋ daama-i, ma ka bi waŋ nuɔmba suɔ-ma.»

Yuda suora Yesu-i

(Marke 14.10-11; Like 22.3-6)

¹⁴ Ku huoŋgu-na, Yesu *hãalãbienŋ cincienu ba hã baamba-na, baŋ biŋ umaŋ *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ sire kã *Diiløjigãntaamba yuntaamba wulaa ¹⁵ ka yuu-ba wuɔ: «Da mi kãyã-nei na bel Yesu-i, na ka hã-mi bige-i?» Baa kãŋ bafamba warbienŋ komorre baa cincienu a hã-yo. ¹⁶ A doŋ huoŋgu fanŋu-na, Yuda wuɔ doŋ tuɔ ne uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Kɔrsinni timmaŋ-ponsaŋgu tigiima-i

(Marke 14.12-16; Like 22.7-13)

¹⁷ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u ponsaŋgu yidielãŋgu-na, Yesu *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ŋ taara i ce *kɔrsinni timmaŋ-ponsaŋgu niwuoni-i hie a hã-ni?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Kãanŋ nellen-huoŋga-na melŋ daayo wulaa, na ka waŋ baa-yo wuɔ: «Hãalãtienŋ wuɔ ku hii u wulaa ti, u ka ce kɔrsinni timmaŋ-ponsaŋgu-i nanŋ terien-nu'i baa u hãalãbiemba-i.»

¹⁹ Hãalãbiemba ta kã nellen-huoŋga-na ŋaa Yesuŋ bi waanŋ-ma dumaa ka ce kɔrsinni timmaŋ-ponsaŋgu niwuoni-i.

Kərsinni tımmanj-ponsaanjgu niiwuoni wuoma-i
(Marke 14.17-21; Like 22.14; Nsaa 13.21-30)

²⁰ Bāanjanj juo suur huonjgu manj nuo-i, Yesu-i baa u *hāalābiēj cīncieluo ba hāi baamba kā ka tīēna ta ba wuo niiwuoni-i. ²¹ Yesu wuo wanj baa-ba wuo: «Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Na hōlma-na unaa ka hel mi huonj-nu.»

²² Ba yammu pānj vāa hiere; baa doŋ ta ba yuu-yo, wulawula wuo: «Itie, muōmei wei?»

²³ Yesu wuo cira: «Umanj wuyaanj baa-mi kaladuonjgu-na u yaa ka hel mi huonj-nu.

²⁴ *Molonj-Bieŋo ka ku ŋaa manj nyegāan Diilonj-nelma-na dumaa; ŋga umanj ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa-yuo! Bōlbōl uu naa baa honj.»

²⁵ *Yuda wuo suuye u yufieŋa-i aa naa cira: «Hāalātie, muōmei wei?»

Yesu wuo cira: «ŋ suō-ma ŋ yanj muō.»

(Marke 14.22-25; Like 22.15-20; Kor. dīe. 11.23-25)

²⁶ Baŋ waa ta ba wuo niiwuoni-i, wuo bie *buruo aa jaal Diilonj-o-i aa būlnu-yuo hā u hāalābiēmba-i aa cira: «Hūyāan mi kūōma yaa-i daama na wuo.» ²⁷ Ku huonjgu-na, wuo bie duvēŋo ciinj-na, aa jaal Diilonj-o-i aa hā-ba baa-yo aa cira: «Nyuoŋ hiere, ²⁸ mi tām̄ma yaa-i, *tobisinninj-tām̄ma yaa-i. Ma ka kūnna pir nuōmba bōi āmbabalma. ²⁹ Mi tūnu-nei: Da ma hel fiēfiē-i-na, ni mi To nellenj sī, mi sie tiraa nyōŋ duvēŋo baa-na.»

³⁰ Ku huonjgu-na, baa hāl neini gbelieŋ Diilonj-o-i aa sire ta ba kā *Olivi-tibinni-tānūŋu-na.

Yesu gboya Pier wuo u ka cīna-yuo

(Marke 14.27-31; Like 22.31-34; Nsaa 13.36-38)

³¹ Baŋ kānj hūmelle-na, Yesu wuo gbē u *hāalābiēmba-i wuo: «Mamanj nyegāan Diilonj-nelma-na wuo:

«Mi ka ko āncīnanj-o-i

aa yanj tūlmba pisāllā hiere,*

ma yaa ka da-mi isuōŋ daaku-na. Na ka nanna-miē na hieroŋo-i hiere. ³² Ŋga da mi sire, mi ka kā ka cie-na *Galile-i-na.»

³³ Pier wuo cira: «Bananj da ba fiē nanna-niē hiere, muō fuō, mi cēraa mi nanna-niē gbula.»

³⁴ Yesu wuo cira: «Pier, mi wanj ninsoŋo-i baa-ni: Isuōŋ daaku-na, kōhōldīelāŋo sie hi bu, ŋ ka cīna-miē da i siei wuo nanj sa suō-mi.»

³⁵ Pier wuo dii u nanja-i dāamu-na wuo da ba fiē'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuō cēraa u cira u sa suō-yo. Hāalābiēmba namba-i hiere baa bi wanj maaduōma.

Yesubaa-ba hii Getisemane

(Marke 14.32-42; Like 22.39-46; Nsaa 18.1)

³⁶ Yesubaa-ba kaa hi terienjgu nanju-i ba bi-ku Getisemane. Yesu wuo gbē u *hāalābiēmba-i wuo: «Tīēnaananj bande aa mi kā dii daalei ka cārā Diilonj-o-i aa bir jo.»

³⁷ Aa naa kā baa Pier baa Sebede bepuōmba-i ba hāi-i-na.† Unj kāa terienjgu-na, u huonja doŋ ta ka guōla aa korma tiraa ta ma da-yo. ³⁸ Wuo gbē-ba wuo: «Mi huonja si dii huonja, tīēnaananj bande-i-na na cie-mi; baa na duōfūŋ.» ³⁹ Aa kā yaan-na cellē ka dūuna nisīŋ u yunju-i hīēma-na aa cira: «Baba, da ŋ'a ŋ ka gbāa, hiel-muō yaahuolo daayo-na. Ŋga baa cira ŋ fer-muō, ce-ma niŋ taaranj ma ce dumaa.»

⁴⁰ Ku huonjgu-na, wuo bir jo u hāalābiēmba siei baanj daaba wulaa, a jo ji da ba kuraa duōfūŋ. Wuo piŋj-ba aa naa tuō piīye baa Pier wuo: «Halle na saa gbāa tīēna da huonjgu cellē baa-mi! ⁴¹ Baa na duōfūŋ, taa na cārā Diilonj-o-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaanju cemma-na. Anfafamma cemmaŋ-maama dii nelbiloŋo huonja-na, ŋga ku fōŋgūō yaa si dii-yuo.»

* 26:31 Sakari (Zacharie) 13.7 † 26:37 Sebede bepuōŋ daaba-i ba gbē Sake baa Nsaa. Nierj 4.2.

⁴² Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bir ta ka cārā Diilonjo-i. Uŋ waan maman gboluonju fanju-na, u ciera: «Baba, da kuɔ yaahuolo daayo saaya u da-mi, wɛima sɪ, ma ce niŋ taaran ma ce dumaa.» ⁴³ Aa naa bir jo u hāalābiemba wulaa jo ji da duɔfūmmu kuure-bei. ⁴⁴ Wuɔ bir ta ka tiraa cārā Diilonjo-i baa āndaduɔŋ daaku yaa-i. Ku ce i siei. ⁴⁵ Uŋ juɔ kufanju-i, wuɔ jo ji gbē u hāalābiemba-i wuɔ: «Na saa ye dumaa duɔfūmmu-na wɛi? Ku piyaa. Ba ka hā āmbabalmanciraamba-i baa *Molon-Bieŋo-i. ⁴⁶ Siireŋ i ta! Uman ka hā-ba baa-mi u'i juɔŋ daayo, u saa maa!»

Yesu belma hii

(Marke 14.43-50; Like 22.47-53; Nsāa 18.2-12)

⁴⁷ Nelma saa tɪ Yesu nunju-na; ba'a ba ne da ban bin uman *Yuda-i u *hāalābien cɪncieluo ba hāi baamba-na, u juɔ ji tuɔ yiera baa nelpūngu nanju u huonju-na. Ba-namba waa baa jigāmmu, banamba bōɛŋa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bɪncuamba yaa puɔraa-ba. ⁴⁸ A ne da ban'a ba jo, Yuda naa gboya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā uman da mi jaal-o, u yaa-i; na bel-o.»

⁴⁹ Ban kaa ka hi, Yuda wuɔ pāŋ piɛ Yesu caan-nu aa cira: «Hāalātie, jaalunju yaa-i!» Aa kā ka pūrā-yuɔ.

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jɪɛ, niŋ juɔ maman nuɔ-i ce-ma.»

Baman juɔ baa Yuda-i baa pāŋ piɛ bel Yesu-i. ⁵¹ Baman waa baa Yesu-i, unan wuɔ fa u jigāŋga-i hiel-ka a jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembielonjo tūngu-i a kar-ku.

⁵² Yesu wuɔ cira: «Dii ŋ jigāŋga-i ka foguonju-na. N saa da, uman duɔ tuɔ ce berru-i baa jigāŋga, jigāŋga'i ji wuyaŋ-yon. ⁵³ N daa nie sɪ mi sie gbāa muo mi natiɛŋa mi To-i-na wɛi? Aa da ŋ bi da mi muyaa mi natiɛŋa yuɔ, hoi huonju-i baa huonju-i, uŋ ka saan *dɔrɔpuɔrbiemba man ba ji kāyā-miɛ, ba ka cor pūnni cɪncieluo baa ni hāi. ⁵⁴ Nga da ba jo, maman nyegāŋ Diilon-nelma-na ma ka ce nie aa gbāa ce? Diilon wuɔ ma ce dɛ'i nuɔ-i.»

⁵⁵ Aa naa wan baa nuamba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōɛŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. Yinni man jon mi wan Diilon-nelma-i baa nuamba-i *Diilodubuɔ-i-na, bige-i cie na saa bel-mi terienju-na? ⁵⁶ Nga *Diilopɔpuɔrbiemban waan maman Diilon-nelma-na, ma saaya ma ce, ku'i cie.» Hāalābiemba gbar hiere aa nanna-yuɔ.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Marke 14.53-65; Like 22.54-55,63-71; Nsāa 18.12-14,19-23)

⁵⁷ Ban bilaa Yesu-i, baa kā baa-yo Kayifu terien-nu. U yaa waa *Diilojigāntaamba yuntienjo-i. *Anjinamma pigāataamba-i baa nelle bɪncuamba waa tigiin kusuɔŋ-nu'i.

⁵⁸ Ban kāŋ baa Yesu-i, Pier wuɔ yan ba maa aa suɔ cu ba huon-nu. Ban kaa hi Diilojigāntaamba yuntienjo cɪngu-i, wuɔ suur tɪena baa maacembiemba-i duɔ ne kun ka cor dumaa.

⁵⁹ Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara āntaalamma da ba haa Yesu-i-na da ba gbāa ko-yo, ⁶⁰ nga ma saa dɔl-ba. Nuamba bɔi juɔ ji kar coima haa-yuɔ. Ku huonju-na, banamba sire ba hāi ⁶¹ ta ba piiye wuɔ: «U ciera wuɔ fuɔ gbāa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei.»

⁶² Diilojigāntaamba yuntien wuɔ sire yiera aa naa cira: «Naacolŋ nuɔ, ban cāl-niŋ nan'a nie?» ⁶³ Yesu saa sen sūnunu yuɔ. Diilojigāntaamba yuntien wuɔ cira: «Diilon uŋ pāa nunju-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo man, u yaa nuonjo-i wɛi? Nuɔnei Diilon-Bieŋ nuonjo-i wɛi? Da kuɔ nuɔnei, hiel ŋ niele-i Cicɛlmantienjo-na aa ŋ sie-ma i ne.»

⁶⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi. Aa mi gbar-ma baa-na: A don fɛfɛ daayo-na, na ka da *Molon-Bieŋo tɪenaana Itienjo caanju-na, na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na tuɔ jo baa duherru.»‡

⁶⁵ Terienju fanju-na, Diilojigāntaamba yuntienjo huon kaa pāŋ guɔla. Wuɔ pāŋ fa fuɔ fereŋ jongorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «U tuoraaya Diilonjo-i! Ii si dii die ka tiraa

‡ 26:64 Gbelieman-nalāanju (Psaume) 110.1; Daniel (Daniel) 7.13

yuu molonɔ; ma ciɛ miɛ fɛrɛ-i i yufellen!» ⁶⁶ Aa naa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Uɲ tuoraaya Diilonɔ-i, namaa na'a niɛ?»

Nuɔɲ baa cira: «U cālāa, u saaya komma.» ⁶⁷ Aa naa ta ba tu taalni u yaanɲa-na aa ta ba dudul-o. Banamba ta ba caa u tūnni-i. ⁶⁸ Da ba muo-yo, ba cira: «Da kuɔ Diilonɲ uɲ saan *Konkortienɔ man u yaa nuɔɲo-i, suɔ umanɲ muyaa-ni i ne!»

Pier cīnaana Yesu-i

(*Marke 14.66-72; Like 22.56-62; Nsāa 18.15-18,25-27*)

⁶⁹ Banɲ taa ba muo Yesu-i huɔɲgu-na, Pier waa tīɛna dumellen-huɔɲga-na. Maacembilonɔ§ nanɔ piɛ kā u wulaa ka cira: «Ma sī nuɔ ɲ bi waa baa Galiletaanɲ Yesu daayo-i kɛ?» ⁷⁰ Pier wuɔ hel-kuɔ nuɔmba yaanɲa-na hiere. U birii yuu ciɛɲo-i wuɔ: «ɲ taara ɲ wan wuɔ niɛ?» ⁷¹ Aa naa sire ta tuɔ kā fondumelle-na. Ciɛɲo nanɔ tiraa da-yo aa tuɔ piye baa bamanɲ terienɲu-na wuɔ: «Naacolɲ daa u waa baa Nasaretitaanɲ Yesu-i.»

⁷² Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonɔ, mi sa suɔ naacolɲ daayo-i.»

⁷³ Kuɔ ku ce cɛllɛ, bamanɲ waa, baa piɛ Pier caanɲ-nu ka cira: «Coima saa fa, unanɔ'i nuɔɲo-i. Da ɲ ta ɲ piye, ba pāɲ suɔ niɲ hilaa kusuɔɲ-nu.»

⁷⁴ Pier wuɔ pāɲ cira: «Muɔ baa Diilonɔ, mi sa suɔ naacolɲ daayo-i! Aa da kuɔ mi kar coima, Diilo baa yan-mi!» Uɲ taa u wanɲ mafamma-i huɔɲgu manɲ nuɔ-i, kɔhɔldiɛlāɲo don tuɔ bu. ⁷⁵ Yesuɲ ɲa naa wanɲ manɲ baa-yo wuɔ: «Kɔhɔldiɛlāɲo siɛ hi bu, ɲ ka cīna-miɛ da i siɛi wuɔ nanɲ sa suɔ-mi», maa pāɲ tīɛnu-yuɔ. Wuɔ hel gbuu pāɲ tuɔ kaal.

27

Ba kaa baa Yesu-i Pilati wulaa

(*Marke 15.1; Like 23.1; Nsāa 18.28*)

¹ Ku cuo kaala-i-na kāɲkāɲkāɲ, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i hiere baa nelle bīncuɔmba wanɲ-ma aa yiera-mɛi wuɔ ba ko Yesu-i. ² Aa bel-o vaa-yo kā baa-yo ka hā *Pilati-i baa-yo, u yaa waa *Yude yunɲu-na.

Yuda kuɔ u fɛrɛ

(*Pɔpuɔr. 1.16-20*)

³ *Yudanɲ juɔ da ba'a ba ko Yesu-i, a ne da u yaa suuraa-yo baa-ba, kuɔ ce-yo bīɲkūɲgu. Banɲ hāa-yo komorre baa cīncieluo* manɲ, wuɔ biɛ-ya bir kā baa-ya ba wulaa ⁴ ka cira: «Mi saa ce maacenfamma; mi bilaa diilonɔ-i hā-na nɛliɛɲo manɲ saa ce bīɲkūɲgu na da na ko-yo.»

Baa bir gbɛ-yo wuɔ: «Maasūmpɛ! Ma sūlma dii ɲaa nuɔnɛi.» ⁵ Yuda wuɔ nanna gbeinɲa-i *Diilodubuɔ-i-na aa ta ka nuɲ u fɛrɛ.

⁶ *Diilojigāntaamba yuntaamba biera gbeinɲa-i aa naa cira: «Gbeinɲ daaya-i tāmmanɲ-gbeinɲa, a saa baa miɛ hūmelle-i, i siɛ gbāa dii-ya Diilonɲ-waanɲa-na.» ⁷ Baa saa-ma, aa kā ka sāa bitomarāɲo suonɲu-i baa-ya, wuɔ ba ce terienɲu-i ta ba fuure niraamba kuɔ. ⁸ Ku'i ciɛ na da a ji hi baa nyunɲo, ba bī suonɲu fanɲu-i «tāmmanɲ-suonɲu.» ⁹ *Diilonɲ uɲ puɔraa *Seremi wanɲ manɲ, ma'i saa ce daama-i wɛi? Seremi waanɲ-ma wuɔ:

«*Ba biyaa komorre baa cīncieluo daayo-i.*

*Isirahɛl-baamba naa kar u sullu-i dumɛi.

¹⁰ *Ba biyaa-ya a dii-ya bitomarāɲo suonɲu-na ɲaa Itienɲ uɲ ɲa na'a mi ce-ma duma.*»†

Pilati tīɛnaana Yesu āndaanɲu-na

(*Marke 15.2-15; Like 23.3-5,13-25; Nsāa 18.29-40; 19.4-16*)

¹¹ Banɲ kāa baa Yesu-i *Pilati wulaa, wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentienɔ yaa nuɔɲo-i wɛi?»

§ 26:69 Maacembilonɲ daayo waa ciciɛɲo a saanu baa manɲ nyɛgāan girɛkimma-na. * 27:3 Niɛɲ 26.15. † 27:10 Sakari (Zacharie) 11.12-13; Seremi (Jérémie) 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15.

Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.» ¹² *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔmba don ta ba cāl-o. Wuɔ finan̄ u sa wan̄ wɛima. ¹³ Pilati wuɔ cira: «Ban̄ cāl-nin̄ ŋ sa nu wɛi?» ¹⁴ Yesu saa ji seŋ sūnun̄gu yuɔ. Kuɔ bir yan̄ aa cu u huɔŋga-i.

¹⁵ Belle belle, Yuifu ba *kɔrsinni tīmmaŋ-ponsaan̄ da kuɔ hi, Pilati ce ba pigāan̄ kasobilon̄o diei u nanna-yuɔ. ¹⁶ A ne da naacolŋo nan̄o waa huɔŋgu fan̄gu-na kaso-i-na, u yerre naa silaa du cor. Ba taa ba bī-yo Yesu-Barabasi. ¹⁷ Pilati wuɔ yuu nuɔmba-i wuɔ: «Yesu-Barabasi-i, baa Yesu man̄ ban̄ bīŋ-yo *Kirsai, na taara mi nanna hai?» ¹⁸ Pilati wuɔ suyaa wuɔ nenemun̄gu'i ciɛ ba bel Yesu-i ka hā-yo baa-yo.

¹⁹ Uŋ waa tuɔ ger āndaan̄ daaku-i, u ciɛŋo puɔr ba ka tūnu-yuɔ wuɔ u baa dii u nun̄gu Yesu āndaan̄gu-na, u saa ce bīŋkūŋgu, kɛɛ isuɔŋgu man̄ curaa u mulāan̄ fuɔ dānsāan̄gu-na.

²⁰ Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔŋ baa gbo nuɔmba ta ba piiye wuɔ ba taara ba nanna Barabasi yaa-i aa ko Yesu-i. ²¹ Pilati wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna hai ba hāi-i-na?»

Baa cira: «I taara ŋ nanna Barabasi yaa-i!»

²² Pilati wuɔ cira: «Aa Yesu man̄ ban̄ bīŋ-yoŋ *Kirsai mi ce ufan̄o-i niɛ?»

Baa cira: «U saaya u gbu *daan̄-nu!»

²³ Pilati wuɔ cira: «U guɔlaaya bige-i aa na'a mi gbu-yo?»

Baa migāan̄ dii kunan̄gu naara wuɔ: «U saaya u gbu daan̄-nu! U saaya u gbu daan̄-nu!»

²⁴ Pilatiŋ juɔ da ijieni maara ni kã, wuɔ ne da fuɔ jāŋ vakulon̄-juuru. Wuɔ biɛ hūmma a saar u nammu-i nuɔmba yaan̄ga-na aa naa cira: «Da na ko naacolŋ daayo-i, na da-na-diei, mi nun̄gu sī.»

²⁵ Baa siɛ hiere wuɔ: «I hūyāa-ma! Die ko-yo, miɛ yun̄-maama-i baa i bisāimba!» ²⁶ Pilati wuɔ nanna Barabasi-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dɛi aa hā-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daan̄gu-na.

Sorosibaa-ban̄ haa kuman̄ Yesu-i-na

(Marke 15.16-32; Like 23.11,26-43; Nsaa 19.2-3,17-22)

²⁷ *Pilatiŋ hāa-ba Yesu-i, u sorosibaa-ba hūu-yo suur baa-yo cīŋ-huɔŋga-na aa bī ba nabaamba-i hiere ba jo. ²⁸ Ban̄ ciɛ mafamma-i, baa hiel u jon̄gorbaa-ba-i aa dii jon̄gorbuɔ nan̄o hā-yo. Jon̄gorbuɔ fan̄o waa dāa-wuon̄o. ²⁹ Aa ce huɔni sū nyantuoluo a dii u yun̄gu-na aa hā-yo gboruon̄gu u nadien̄ga-na u bella. Ban̄ ciɛ mafamma-i, baa ta ba dūuna u yaan̄ga-na ba jaal-o. Ba taa ba nyɛ-yo'i dumaan̄o-na. Uman̄ duɔ dūuna wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!»

³⁰ Ba taa ba tu taalni yuɔ aa hūu gboruon̄gu-i u nan̄ga-na ta ba muo-yo baa-ku u yun̄-nu.

³¹ Ban̄ gbuu ji nyɛ-yo ye huɔŋgu-na, baa hiel jon̄gorbuɔ-i aa bir dii fuɔ fɛɛŋ bīmbīnni yaa hā-yo aa kã baa-yo da ba ka gbu-yo *daan̄gu-na.

³² Ban̄ ŋ'a ba hel nellen̄-huɔŋga-na, baa suu baa Sireniyiɛŋo nan̄o, ba bī-yo Simɔ. Baa guor u tūu daan̄gu-i. ³³ Ba kaa hi terien̄gu man̄ ban̄ bīŋ-kun̄ «Gɔlgota-i» ku yun̄gu yaa wuɔ yukoluon̄-terien̄gu. ³⁴ Baa guɔl gbɛgege kūŋgu nan̄gu baa duvɛŋo a hā Yesu-i wuɔ u nyɔŋ. Yesu wuɔ dāa ne aa naa cira u siɛ nyɔŋ.

³⁵ Ban̄ juɔ gbu Yesu-i daan̄gu-na tī, baa ful tien̄a a cal u jon̄gorbaa-ba-i ³⁶ aa naa tīena ta ba niya-yuɔ. ³⁷ Ban̄ gbuu-yo yun̄gu man̄ nuɔ-i, baa nyɛgɛŋ-ku jīna u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Uman̄ daayo-i Yesu, Yuifu ba nellentien̄o yaa-i.» ³⁸ Baa bi gbuu cuobaa-ba hāi baa-yo; unan̄o-i u nadien̄ga-na unan̄o-i u nanyuɔŋgu-na.

³⁹ Hūncortaamba ta ba misīrrā ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁰ Ba taa ba piiye wuɔ: «Nuɔni man̄ ciɛra nan̄ gbāa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siɛi hɔlma-na, kor ŋ fɛɛɛ i ne! Da kuɔ Diilon̄-Bien̄o yaa nuɔŋo-i, hiire daan̄gu-na i ne!» ⁴¹ Halle *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjīnamma pigāataamba-i a naara nelle bīncuɔmba taa ba bi nyɛ-yo aa ta ba piiye wuɔ: ⁴² «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u siɛ gbāa kor u fɛɛɛ! Da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentien̄o-i u hiire fiefie daan̄gu-na i ne ku yaa i ka hūu-ma.

⁴³ Ma sí u haa u nanŋa-i Diilonŋo'i nuo-i aa cira fuo Diilonŋ-Bieŋo ke? Da kuo Diilonŋo dɔl-o, u kor-o i ne!» ⁴⁴ Baŋ ŋa nanŋ gbuu cuobaa-ba maŋ baa-yo, baa bi kã ba ta ba tuora-yuo hiere.

Yesu kuliŋgu-i

(Marke 15.33-41; Like 23.44-49; Nsãa 19.25-30)

⁴⁵ Bãanŋuŋ juo hi yuhuŋga-i huŋgu maŋ nuo-i, ba'a ba ne da terienŋu cuure hiere. Ku tiyãa dumei fuo bãanŋu ji terenŋ. ⁴⁶ Bãanŋuŋ juo terenŋ, Yesu wuo kaasŋ da gbagaga wuo: «Eli, Eli, lama sabatani?» Ku yunŋu yaa wuo: Diilo, Diilo, bige-i cie ŋ nanna-mie?‡ ⁴⁷ Bamaŋ waa, banamba ta ba piiye wuo: «U bi *Eli!» ⁴⁸ Unanŋo pãŋ gbar ka bie kãnsaarma namma a nyie-ma niisaarniŋ aa ful-ma gboruon-nu a kã baa-ma Yesu nuŋgu-na wuo u mɔsũnya. ⁴⁹ Banamba bir yanŋ aa gbẽ-yo wuo: «Yanŋ i ne sí Eli ka jo ji kor-o!» ⁵⁰ Yesu wuo tiraa kaasŋ da gbagaga aa bi pãŋ hũu u ferɛ.

⁵¹ Hɔduŋgu fanŋu-na, kompanŋa maŋ naa karnu *Diilodubuŋ-i kaa pãŋ taalnu sɔmma hãi; a donŋ dɔrɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. Hiŋ maa sagalla; tãŋ nie wuora muo hiere, ⁵² cĩcuŋaŋ aa puur. Bamaŋ waa Diilonŋ-baamba-i aa ku, ba fõŋgũŋ baa sire. ⁵³ Yesuŋ juo sire, baa hel ba cĩcuŋaŋ-na a suur *Yerusalemu-i-na. Baŋ suurii, nuomba bɔi daa-ba.

⁵⁴ Sorosibaa-ba maŋ taa ba niya Yesu-i baa ba yuntienŋo-i, baŋ juo da hiema sagalaaya a naara mamaŋ taa ma ce hiere, korma gbuu bel-ba. Baa ta ba piiye wuo: «Naacolŋ daayo waa Diilonŋ-Bieŋo kelkel!»

⁵⁵ Caamba bɔi waa yiɛra da yargaa ta ba fara ba ne. Ba yaa naa nyaanu Yesu-i a hel *Galile-i-na ji ta ba kãya-yuo. ⁵⁶ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba, baa u duonŋo-i Sake ba nyu-i§ a naara Sebede cienŋo-i.

Yesu fuuremma-i

(Marke 15.42-47; Like 23.50-56; Nsãa 19.38-42)

⁵⁷ Bãanŋuŋ juo hir huŋgu maŋ nuo-i, weiŋo nanŋo jo. Ba taa ba bi-yo Yosefu; u taa u hel Arimate. Fuo bi waa Yesu huŋgu-na. ⁵⁸ Uŋ juo, wuo kã *Pilati wulaa ka cãrã kuloŋo-i. Pilati wuo hã-yo baa-yo. ⁵⁹ Yosefu wuo kã ka har-o a fiŋya-yuo baa kompafelenŋa ⁶⁰ aa kã ka fuure-yuo fuo ferenŋ cĩcorrenŋ. Wuo cie ba hiŋ-de felemma; di waa tãmpellenŋ. Uŋ fuuriiye-yuo, wuo bũmal tãmpɛkãŋkarre nande-i a suuye di nuŋgu-i aa ta. ⁶¹ Maari maŋ ta u hel Magidala-i-na wuo tiɛna cĩcorre yaanŋa-na baa u duonŋo-i hiere.

⁶² Yesuŋ kuu yiŋgu maŋ nuo-i*, *Yuifubaa-ba taa ba tigiŋ ba *yitiɛnanŋu-i yiŋgu fanŋu'i nuo-i. Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba kũl ba-naa kã Pilati wulaa baa *Farisiebbaa-ba-i. ⁶³ Baŋ kãa ka hi, baa cira: «Yuntie, coikartienŋ daayo naa cira wuo da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yonŋ hiema-na aa sielinŋ-yiŋgu-i u sire hel jo. ⁶⁴ Ku'i cie i tiɛ jo ŋ wulaa yiɛ ŋ hã-ye nuomba ba ka ta ba niya u cĩcorre-i yinŋ daani-i ni siei-i-na, ni ma'i sí u *hãalãbiemba gbãa kã ka hiel-o ka fuo-yo aa tãal nuomba-i wuo u siire. Da ba ce mafamma-i ma ka balanŋ yanŋ kulonŋ uŋ cie mamaŋ.»

⁶⁵ Pilati wuo cira: «Sorosibaa-ba yaa-i. Nanŋ taaranŋ ba ka niya-diɛ dumaa, kãanŋ baa-ba ba ka niya-diɛ.»

⁶⁶ Baa ta ku yaa nuo-i baa sorosibaa-ba-i kã cĩcorre terienŋu-na. Baŋ kãa ka hi, baŋ ŋa naa bũmal tãmpellenŋ maŋ suuye cĩcorre nuŋgu-i, baa tiɛla-diɛ aa ce sorosibaa-ba tiɛna ta ba niya-diɛ.

28

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Marke 16.1-8; Like 24.1-12; Nsãa 20.1-2)

‡ 27:46 Gbeliemãŋ-nalãanŋu (Psaume) 22.2 girekimma-na wuo: Sake baa Yosefu ba nyu.

§ 27:56 Sake ba nyu-i: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãan
* 27:62 Yesuŋ kuu yiŋgu maŋ nuo-i ku waa jumayiŋgu.

¹ *Yitiēnanḡun juo cor, ku cuo kaala waa jumaansi. Maari maḡ taa u hel Magidala-i-na, baa u duoḡo-i, baa naar sire ta ba kā da ba ka ne cīncorre-i. ² Ba'a ba ne da hīema sagalaaya hōduḡḡu baa fōḡḡū! Itienḡo *dōrpōpuōrbilonḡo naḡo hiire jo ji būmal tāmpēlle-i halan-de aa bel nyugūḡ tīēna di dōrō. ³ U taa u caa ḡaa diilonḡ duo nyiesīḡ uḡ caa dumaa, aa u jonḡorbaa-ba pusūḡ ḡaa cēikoīḡo. ⁴ Korma gbuu da sorosibaa-ba maḡ taa ba niya cīncorre-i fuo ba kūōma ta ma nyenḡ; baa galla ḡaa bikuomba. ⁵ Dōrpōpuōrbilonḡ wuḡ tuḡ piiye baa caaḡ daaba-i wuḡ: «Baa na yaḡ korma da-na. Mi suyaa miē baḡ gbuu Yesu maḡ *daaḡḡu-na ko-yo, na taara u yaa-i. ⁶ Uu si dii bande-i-na, u siire hel ḡaa uḡ ḡa naa waḡ-ma baa-na dumaa. Juḡḡ na ji da, ba ḡa naa galla-yuḡ terienḡu maḡ nuḡ-i ku yaa daaku. ⁷ Biriīḡ na kūḡ donduo na ka tūnu u *hāalābiemba-i wuḡ u siire hel kuomba hōlma-na. U taa duḡ ka cie-na dii *Galile, na ka da-yo kusuḡḡ-nu'i. Ma yaa waa mi da mi waḡ-ma baa-na.»

⁸ Caaḡ daaba saa tiraa yiēra, baa pāḡ ḡūunu ta ba gbar ba kūḡ da ba ka waḡ baḡ kaa da mamaḡ baa hāalābiemba-i. Korma'i daama, hōfēlle-i daade. ⁹ Ba'a ba ne da hai moloḡo-i juḡḡ daayo-i ba yaaḡḡa-na? Yesu fuo fere yaa-i. Wuḡ cira: «Mi jaalaa-na!» Baa piē kā ka dūuna u yaaḡḡa-na aa pūrā u gbeini-i. ¹⁰ Wuḡ gbē-ba wuḡ: «Baa na yaḡ korma da-na. Kāaḡ na ka waḡ baa mi baamba-i wuḡ ba ka da-mi Galile-i-na.»

¹¹ Caaḡ daabaḡ curaa ta ba kūḡ, sorosibaa-ba maḡ taa ba niya cīncorre-i, banamba sire kā nellenḡ-huḡḡa-na ka tūnu *Diilōḡigāntaamba yuntaamba-i baa mamaḡ curaa hiere. ¹² Diilōḡigāntaamba yuntaamba tigiīḡ ba-naa baa nelle bīncuōmba-i a waḡ ma saa, aa naa hā sorosibaa-ba-i gbeibuḡ ¹³ aa gbē-ba wuḡ: «Wuḡraayan na waḡ baa nuōmba-i, wuḡ namaa gaala ta na duḡfūḡ isuḡḡḡu-na, u hāalābiemba jo ji hiel-o ta baa-yo na saa suḡ ku huḡḡḡu.» ¹⁴ Aa naa cira: «*Pilati duḡ fiē nu-ma, i ka suḡ iḡ ka waḡ mamaḡ baa-yo u baa ḡāḡ baa-na.» ¹⁵ Sorosibaa-ba hūu gbeīḡa-i dii ba jufanniḡ aa bi wuḡra ce baḡ'a ba ce kumaḡ. A ji hi baa nyuḡḡo, da ḡ cor terienḡu terienḡu, nelma famma yaa dii *Yuifubaa-ba nunni-na ba ta ba waḡ-ma.

Yesu caraaya u hāalābiemba-i

(Marke 16.14-18; Like 24.36-49; Nsāa 20.19-23; Pōpuōr. 1.6-8)

¹⁶ Yibiēḡa faḡa-na, *hāalābiēḡ cīncieluo u diei maḡ tīyāa, baa sire kā Yesuḡ ḡa na'a ba ta ba jā ba-naa tānuḡḡu maḡ nuḡ-i dii *Galile-i-na. ¹⁷ Baḡ ka'a ba ne da-yo, baa dūuna hiere. Banaḡ hōmmu saa hūu-ma. ¹⁸ Yesu wuḡ piē ba caaḡ-nu aa naa cira: «Diilonḡo hāa-mi dōrfōḡḡū-i baa hīemaḡ-wuḡḡo-i hiere. ¹⁹ Terienḡu faḡḡu-na, kāaḡ nilēīḡa-na hiere na ka gbāḡ baa nuōmba cu mi huḡḡ-nu. Umanḡ duḡ hūu-ma, na *batisenḡ-yo Tuḡḡo-i baa u Biēḡo-i a naara u *Yalle yerre-na. ²⁰ Miḡ ciēra na ta na ce mamaḡ hiere, na bi hāalā-bei ma cemma-i ba ta ba ce-ma. Niēḡ, mi ka waa baa-na yinni maḡ jon a ji hi miwaanḡo tīmma.»

Marken nyɛgāan Yesu maama man Nelmuoyamma

Marke nyɛgāan u sebɛ-i a vii *nieraamba baa-yo, u saa nyɛgɛn-yo hã *Yuifubaa. Sebɛ domma-na, u waan-ma wuɔ Yesu-i Diilon-Bienjo. Nga wuɔ Yesu saa tuɔ taara nuɔmba gbāana suɔ u sinni-i a ce u taa u hinu u bi u fɛrɛ «*Molon-Bienjo». U juɔ ku yaa aa sire, ku suɔ kaala dɛi wuɔ Diilon-Bienjo.

*Nsāa-Batisin tigiin nuɔmba-i dumaa hã Yesu-i, Marke duɔn u sebɛ-i baa ma yaa-i, aa suonu-mɛi baa Yesu batisemman-kūngu-i, ka cor baa *Sitānin taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hɛkuraangu-na. Un hilaa mafamma-na, u wan-ma kaala-mɛi wuɔ bɪŋkūngu sa yii baa Yesu-i: Duɔ bi uman wuɔ u nyaanu-yuɔ kutienjo siɛ gbāa yagar; duɔ cira jɛinjo man sire, u bi sire; duɔ donya *jina man u bi ta; duɔ pir āmbabalma man, ma bi halan (sap. 1.1–8.30). Yesun gbuɔya u *hāalābiemba-i baa u kuliin-maama-i kusuɔn-nu, u nunngu hii-ma (sap. 8.31–10.52).

U piraan u sebɛ-i baa Yesu kuliin-maama yaa-i. U suurma-i *Yerusalemu-i-na, nuɔn ban jaarā-yuɔ fafamma dumaa, Yuifu ba yuntaamban bigāan-yo dumaa, ban gbuu-yo *daangu-na dumaa ko-yo, aa Diilon un siire-yuɔ dumaa, u nunngu hii-ma hiere (sap. 11–16).

*Nsāa un tigiin Yesu jomma-i dumaa
(Matie 3.1-12; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)*

¹ Yesu *Kirsā *Neldɔɔlma duɔn bande yaa nuɔ-i. U yaa Diilon-Bienjo-i.

² Ma duɔn ŋaa man bi nyɛgāan dumaa *Isayi* sebɛ-i-na wuɔ: «Diilonjo ciera: *Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonjo ta ŋyaan-na ka cāa ŋ hūmelle-i.*†

³ U ka kā ka tuɔ hohuola baa nuɔmba-i *hɛkuraangu-na wuɔ: «Migāan Itienjo hūmienja-i. Cāan-yan na viinu-yɛi.»‡»

⁴ Pɔpuɔrbilonjo faɔ yaa juɔ jo Nsāa-i, a ji kā ka waa hɛkuraangu-na tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanan na cilɔbabalanjo-i aa na jo na ji *batisen, ku yaa Diilonjo ka hur na āmbabalma-i.» ⁵ Yudetaamba-i hiere ka hel baa Yerusalemutaamba-i ba taa ba kā u wulaa ba kā ba wan ba cālmuo-i baa-yo aa u tuɔ batisen-ba *Yurdɛ nuoraangu-na.

⁶ Nsāan taa u dii jongoruo man, baa sūo-yo baa nyɔgōmekuɔsinni, aa tuɔ pɛyɛ u nɛgelle-i baa cāanun-kpānkpaaŋgu. U taa u wuɔ dūngbermba, baa sɔllu. ⁷ U taa u piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Molo ka jo mi huɔngu-na. Kutienjo fɔngūo jɛnya mɛi wuonjo-i, mɛi saa piɛra u natāangu-i. ⁸ Muɔmi batisen-na baa hūmma yon, ŋga fuɔ duɔ jo, u ka batisen-na baa *Diilon-Yalle.»

*Yesu batisemma-i
(Matie 3.13-4.11; Like 3.21-22; 4.1-13)*

⁹ Nsāa un waa *Yurdɛ-i-na tuɔ *batisen nuɔmba-i, Yesu wuɔ hel Nasareti-i-na, dii *Galile mara-i-na a kā u wulaa u ka batisen-yo. ¹⁰ Un baatisen aa u tuɔ hel hūmma-na, wuɔ u ne da dɔrɔ puurii aa *Diilon-Yalle hel konhurun temma jo ji diire-yuɔ. ¹¹ Baa nu molo piiye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Bienjo yaa nuɔnjo-i, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-mie; nuɔnei fiɛn mi huɔnga-i.»

* **1:2** Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girɛkimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonjo. † **1:2** Malaki (Malachie) 3.1 ‡ **1:3** Isayi (Ésaie) 40.3

¹² Diilonj-Yalle pãñ ce Yesu ta kã *hĩekuraañ-nu. ¹³ Uñ kãa, *Sitãni wuɔ ka tuɔ tãal-o duɔ guɔl u gbeini-i. U ciɛ yinni komuɔña hãi bĩmbaamba hɔlma-na. *Dɔrɔpɔuɔrbiemba taa ba kãyã-yuɔ.

Yesu biɛ nuɔmba naa cu u huonj-nu
(Matie 4.12-22; Like 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Huonjgu nanju juɔ hi, baa bel Nsãa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ sire kã *Galile-i-na ka tuɔ wanj *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. ¹⁵ U taa u piiye wuɔ: «Ku hii, *Diilonj-bãañgu piyaa. Naanañ na cilɔbabalañ-o-i aa na siɛ Neldɔdɔlma-i.»

¹⁶ Yiingju nanju-na, wuɔ ji bella Galile dalanga nunju-i tuɔ wuɔ u kã, a ka da gbosobaa-ba namba nan juɔñ; nelieñ baa u hãañ. Ba bĩ mɔlñ-o-i Simɔ aa bĩ hãañ-o-i Andere. ¹⁷ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Juɔñ i ta, mi ka ce-na nelbilienj-gbosobaa namaa.» ¹⁸ Baa bi pãñ nanna ba jɔnaamba-i aa cu u huonj-nu. ¹⁹ Ba'a ba kã yaanga-na, a da naacolñ nanjo-i ba bĩ-yo Sebede, u tiɛnaana baa u bɛpuɔmba hãi beño nanjo-na ta ba migãañ ba jɔnaamba. Ba bĩ bɛpolñ-o-i Sake, aa bĩ hãañ-o-i Nsãa. ²⁰ Yesu wuɔ bĩ-ba. Baa yanj tuonjo-i beño-na baa maacembemba waa, aa sire cu u huonj-nu.

Yesu duɔnya jina nanjo
(Like 4.31-37)

²¹ Ku huonjgu-na, Yesubaa-ba ji kã Kafarnamu. *Yitiɛnanjuñ juɔ hi, Yesu wuɔ kã *Diilonelhãalãdũngju-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i u pigãañ nuɔmba-i. ²² U taa u piiye baa bibɛsinni u yanj *añjinamma pigãataamba-i; a ce dumaanjo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ²³ Naacolñ nanjo waa ba hɔlma-na, *jina waa u yunju-na. Wuɔ kaasñ wuɔ: ²⁴ «Nasaretitañ Yesu, i ciɛ-ni niɛ? N juɔ da ñ ji kɔsuonj-ye wuɔ bige-i ciɛ? Mi suɔ-ni; Diilonj-nolñ yaa nuonjo-i.»

²⁵ Yesu wuɔ nuola-yuɔ wuɔ: «Suuye ñ nunju-i aa ñ cor hel naacolñ-o-na.» ²⁶ Jina wuɔ gbuu sagalla naacolñ-o-i aa naa kaasñ da gbagaga aa suɔ hel-yuɔ. ²⁷ Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gbɛɛ, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i dumandɛ-i? Naacolñ daayo hii dɛ! Anfɛlɛñ-o-i daayo-i. Halle baa jɛnabaa-ba-i hiere ba nu u nunju-i.» ²⁸ Kunj ciɛ dumaanjo-na, Yesu yer die pãñ gbuo *Galile-i hiere.

Yesu siire jaamba bɔi
(Matie 8.14-17; Like 4.38-41)

²⁹ Ku huonjgu-na, Yesu wuɔ hel *Diilonelhãalãdũngju-na, fuɔ baa Sake baa Nsãa, a kã Simɔ baš dumellenj. ³⁰ Simɔ cura saa waa hĩnni; u kũɔma naa gbuu huol da pãmpãmpãñ, u galla. Ba himma-i, baa tũnu Yesu-i wuɔ ciɛñ daayo si dii hĩnni. ³¹ Yesu wuɔ kã ka bel u nanj-na u sire; terduonju fanju-na, fafal muɔ pãñ da-yuɔ. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersĩnni-i.

³² Bãañguñ juɔ suur huonjgu man juɔ-i, nuɔmba kã baa jaamba-i baa jina ba nuɔmba-i hiere Yesu wulaa. ³³ Nuɔmba-i hiere nelle-na baa hel kã ka yu dumelle yaanga-i. ³⁴ Yesu wuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na, aa bi donya *jɛnabaa bɔi hiel-ba nuɔmba-na. Jɛnabaa-ba taa ba suɔ Yesu-i, a ce dumaanjo-na u saa tuɔ yanj ba ta ba da ba piiye.

Yesu wuɔra Galile-i-na u wanj Diilonj-nelma-i
(Like 4.42-44)

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ naar sire cicãnjãale-na kã hĩɛñ-nu ka tuɔ cãrã Diilonjo-i. ³⁶ Simɔ-i baa u nabentaambañ juɔ sire naa-yo, baa hel ta ba taara-yuɔ. ³⁷ Bañ kaa da-yo, baa cira: «Itie, nuɔmba-i hiere ba taara-niɛ.»

³⁸ Yesu gbẽ-ba wuɔ: «Yaañ i ta i halañ bande-i-na mi bi ka wanj Diilonj-nelma-i nilɛiña man dii kɔtɔnni-na; mi jommanj-yunju yaa kufañgu-i.» ³⁹ Ba taa ku'i nuɔ-i a wuɔra gbuo *Galile *Diilonelhãalãdũnni-i hiere u tuɔ wanj Diilonj-nelma-i aa tuɔ donya *jɛnabaa-ba-i nuɔmba-na.

§ 1:29 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyɛgãañ girekimma-na wuɔ: Ba kãa Simɔ baa Andere ba dumellenj.

Yesu siire wontorŋo nanjo
(*Matie 8.1-4; Like 5.12-16*)

⁴⁰ Yiinggu nanngu-na, *wontorŋo nanjo kãa ka dũuna Yesu caangu-na aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, ku sie yar-ni.» ⁴¹ U hujarre gbuu bel Yesu-i. Wuɔ haa u nanŋa-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta-nie.» ⁴² Naacolŋo jarma pãŋ ta-yuɔ terduŋgu fanŋu-na. ⁴³ Yesu wuɔ hã-yo hũmelle-i aa naa waŋ-ma kuola-mei baa-yo wuɔ: ⁴⁴ «Baa tũnu nelieŋo baa-ma de! Yanŋ aa ŋ kã *Diilojigãntienŋo wulaa u ka ne-ni, aa ŋ pã niikonni maŋ dii pãmma ŋ hã-yo u migãaŋ ŋ yuŋ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegãaŋ-ma dumaa*, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-nie.» ⁴⁵ Naacolŋo taa ku yaa nuɔ-i, u saa ka gbãa fiinaŋ, wuɔ wuɔra waŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. A ce dumaanŋo-na, Yesu wuɔ kã ka tiena u den dii hieŋ-nu u sa sie suur nileiŋa-na. Uŋ fie ce mafamma-i, nuɔmba ta ba hel terni-na hiere ba kã u wulaa.

2

Yesu siire murgu nanjo
(*Matie 9.1-8; Like 5.17-26*)

¹ Yesuŋ siire *wontorŋ daayo-i, ku saa da yinni wuɔ bir kã Kafarnamu-i-na. Nuɔmbaŋ juɔ nu-ma wuɔ u juɔ, ² baa kã ka suur yu uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i ka hel baa gõŋgũŋgu-i hiere, halle gboluon-munjinammu saa waa. Yesu wuɔ don tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa-ba. ³ Ba juɔ'a ba ne da nuɔmba naa tũyãa murgu nanjo-i ta ba jo baa-yo Yesu wulaa. ⁴ Baŋ juɔ ji da nuɔmba yuu dũŋgu-i dumaanŋo-na, ba saa da munsuurmu. Baa nyugũŋ dũŋgu dɔrɔ-i-na, a ne Yesuŋ waa hɔlma maŋ nuɔ-i aa kaasŋ dũŋgu-i a dii jeiŋo-i baa u kuugallaŋgu-i hiere. ⁵ Yesu wuɔ ne da ba haa ba nanŋa-i yuɔ cor. Wuɔ gbẽ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jĩe, ŋ ãmbabalma hurii hiere.» ⁶ *Anjinamma pigãataamba namba waa tiena terienŋu-na. Ba nuɔ mafamma-i ce nie? Baa don ta ba jɔguŋ wuɔ: ⁷ «Bige-i cie naacolŋ daayo tuɔ tuora Diilonŋo-i tuoraŋ daama temma-i? Da ma hel Diilonŋo-na, hai gbãa hur u nanolŋ ãmbabalma?» ⁸ Yesu wuɔ pãŋ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na jɔguŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ⁹ A hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire bie u kuugallaŋgu-i tuɔ wuɔ-i, ma hã-i-na, namaa daa hama-i ce fẽu yanŋ? ¹⁰ Nga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonŋo hãa *Molon-Bienŋo-i ku fãŋgũɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbẽ murgu daayo-i wuɔ: ¹¹ «Sire ŋ bie ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ, muɔmei waan-ma dumaa.» ¹² Naacolŋ wuɔ bi pãŋ sire nuɔmba yufelle-na a bie u kuugallaŋgu-i ta tuɔ kũŋ. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gberɛ, baa ta ba gbeliŋ Diilonŋo-i aa ta ba piye wuɔ: «In huɔŋ, i saa da nel daama temma dede.»

Yesu bie Levi
(*Matie 9.9-13; Like 5.27-32*)

¹³ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji bir kã *Galile dalanga-na. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigãaŋ-ba. ¹⁴ Wuɔ u cor a da Alfe bieŋo maŋ *nampohũutienŋo-i, u tienaana u maacemmaŋ-dũŋgu-na. Ba taa ba bi-yo Levi. Yesu wuɔ cira: «Levi, sire i ta!» Levi wuɔ bi sire cu u huon-nu.

¹⁵ Nuɔmba bɔi taa ba nyaanu Yesu-i. Yiinggu nanngu-na, wuɔ ji kã Levi wulaa ba ka ta ba wuo niwuoni baa u *hãalãbiemba-i. Nampohũutaamba waa bɔi a naara ãmbabalmanciraamba namba. ¹⁶ *Anjinamma pigãataamba maŋ waa *Farisiebbaa-ba-i, ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i cie na hãalãtienŋo tuɔ wuo niwuoni-i baa nelbabalaan daaba temma-i?» ¹⁷ Yesu wuɔ nu baŋ piyenŋ; wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa hinni, ŋ ka ce bige-i peruntienŋ terienŋ-nu? Mi saa jo nelfafaan maa-na, ŋga mi juɔ nelbabalaan maa-na.»

* **1:44** Nieŋ Buolmaŋ-sebe-i-na (Lévitique) 14.2-32.

Kuucɔlaanggu saa saaya ku guɔl baa kuufeliɛnggu-i
(Matie 9.14-17; Like 5.33-39)

¹⁸ Yiinggu nanngu-na, *Nsāa-Batisei *hāalābiemba-i baa *Farisebaa-ba naa dii sūngu. Baa jo ji yuu Yesu-i wuo: «Bige-i cie Nsāa hāalābiemba-i baa Farisebaa-ba ta ba dii sūngu aa nan hāalābiemba sa dii?»

¹⁹ Yesu wuo cira: «Namaa daa dɔrbiɛno jēnaamba gbāa dii sūngu a ne da dɔrbiɛno dii ba hɔlma-na wɛi? Na suyaa wuo ma sie gbāa ce! ²⁰ Nga yiinggu dii baa yiinggu, ba ka bel dɔrbiɛno-i ta baa-yo. Kufangu yiinggu'i nuɔ-i ban ka dii sūngu-i.» ²¹ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelɛnga a nar jonjorɔlɔno. Da ŋ ce-ma, kompafelɛnga ka taalnu jonjorɔlɔno-i naara. ²² Aa ba sa bi dii duvɛnfelɛno-i cirkpɔɔlɔn-na. Uman duɔ ce-ma, cirkpɔɔ ka muonu aa duvɛno tiraa kūnna. Duvɛnfelɛno gbɛ baa cirkpɔfelaamba.»

Yitienanggu maama-i
(Matie 12.1-8; Like 6.1-5)

²³ *Yitienanggu nanngu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. U *hāalābiemba ta ba kar bile-i ba wuo ba kā. ²⁴ *Farisebaa-ba ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Bige-i cie ŋ hāalābiemba ta ba ce kuman saa saaya cemma yitienanggu-na?»

²⁵ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Nyulmu nan bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuo ce kuman, ma sɪ na kalaan-ku Diilon-nelma-na kɛ?» ²⁶ U suurii Diilon-dūngu-na Abiyataar waa *Diilojigāntaamba yuntieno-i huɔngu man nuɔ-i, a biɛ Diilon-buruo-i wuo-yo. A ne da a saa baa miɛ Diilon-hūmelle-i, baman si dii *Diilojigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo faɔno-i. Nga Davidi suurii biɛ-yo wuo, aa bi hā u nuɔmba wuo.»

²⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Ku saa ce ŋaa Diilono hielaa nelbilono-i a hā yitienanggu de! Nga u hielaa yitienanggu yaa hā nelbilono. ²⁸ A ce dumaano-na, *Molon-Bieno yaa yitienanggu tieno-i.»

3

Yesu siire nagaduɔla nanjo
(Matie 12.9-14; Like 6.6-11)

¹ Ku huɔngu-na, Yesu wuo ji bir kā *Diilonelhāalādūngu-na. Naacolno nanjo waa ba hɔlma-na u nanga naa minan. ² *Farisebaa-ba tiena ta ba ne Yesu-i wuo duɔ sire naacoln daayo-i *yitienanggu-na ba ka da āntāalamma haa-yuɔ. ³ Yesu wuo gbɛ naacolno-i wuo: «Sire ŋ ji yiera nuɔmba yaanga-na.» Naacoln wuo sire kā ka yiera. ⁴ Yesu wuo yuu-ba wuo: «A saa baa miɛ Diilon-hūmelle-i, bige-i faa cemma yitienanggu-na? Anfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da ŋ da molo yii duɔ ku, ku saaya ŋ kor kutieno-i waa ku saaya ŋ yan u ku?» Ba saa sen sūnungu yuɔ. ⁵ Ba hɔdor die du Yesu huɔnga-i, wuo wuɔra ne ba yammu-i aa naa gbɛ naacolno-i wuo: «Fara ŋ nanga-i.» Naacoln wuo bi fara u nanga-i, kaa bir ka temma-i. ⁶ Farisebaa-ba pān hel ka ta ba da ba-naa baa *Erɔdi baamba-i Yesu komman-kūngu-na.

Nuɔmba kūlāa ba-naa jo Yesu wulaa

⁷ Ku huɔngu-na, Yesu wuo ji ta baa u *hāalābiemba-i a kā Galile dalanga-na. Nuɔmba kūl ba-naa cu ba huon-nu. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, ⁸ banamba *Yerusalemu, banamba Idume, banamba karnu *Yurdɛ-i jo, banamba hel nilɛŋa man Tiir baa Sidɔ-i a kɔtanni-na. Baa nuɔ Yesu maama-i ku'i cie ba kūl ba-naa ta ba jo u wulaa dumaano-na. ⁹ Ban juɔ ji yu-yuɔ dumaano-na, wuo wan baa u hāalābiemba-i wuo ba ne beɔno nanjo hā-yo, jaamba baa ji tisɪn-yo nanna. ¹⁰ U taa u sire-bei bōmbōn a ce ba ta ba nii-yuɔ hiere da ba yiɛya-yuɔ. ¹¹ *Jinabaa-ban waa baman nuɔ-i, da ba da Yesu-i ba kā ka dūuna u yaanga-na aa piye da gbagaga wuo: «Diilon-Bieno yaa nuɔno-i kelkel!»

* 2:25 Niɛn Samiel sebedelɛno-na (1 Samuel) 21.2-7.

¹² Da ba waŋ mafamma-i, Yesu sɛl u yufienja-i a waŋ baa-ba wuɔ ba baa waŋ u sinni-i baa molo.

Yesu fiɛlaa pɔpuɔrbiemba
(*Matie 10.1-4; Like 6.12-16*)

¹³ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ kã ka nyugũŋ tãnuŋgu nanɔŋu-na aa naa bɪ u yufellen-nuɔmba kã u wulaa. ¹⁴ Baŋ kãa, wuɔ hiel nuɔmba cɪncieluo ba hãi bei a ce-ba u *pɔpuɔrbiemba. U hielaa-ba ba da ba waa u caaŋ-nu u tuɔ puɔr-ba baa *Neldɔdɔlma-i ¹⁵ aa duɔ hã-ba himma ba ta ba donya *jɪnabaa-ba-i nuɔmba-na.

¹⁶ Uŋ hielaa nuɔmba cɪncieluo ba hãi maŋ, ba yirɛiŋa yaa daaya: Simɔ, Yesu taa u bɪ Simɔ faŋo-i Piɛr, ¹⁷ baa Sebede bɛmba-i ba hãi-i-na Sake-i a naara Nsãa-i, Yesu taa u bɪ-ba wuɔ «Buwanɛrjesi», ku yunɔŋu yaa diilonɔ-naarmanɔ-bɛmba, ¹⁸ baa Andere, baa Filipu, baa Batelemi, baa Matie, baa Toma, baa Alfe biɛŋo-i Sake, baa Tade, baa Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i ¹⁹ a naara *Yuda-Isikaro maŋ juɔ hel Yesu huonɔŋu-na.

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(*Matie 12.22-32; Like 11.14-23; 12.10*)

²⁰ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ta kũŋ baa u *hãalãbiemba-i. Baŋ kaa hi, nuɔmba tiraa kã ka yu-bei a ce halle ba sa da ba fɛrɛ wuɔ niiwuoni-i. ²¹ U nyu-i baa u hãmbaŋ nuɔ mafamma-i, baa ta ba piiye wuɔ u yunɔŋu si dii; aa sire wuɔ ba ka bel-o kũŋ baa-yo.

²² A ne da *ãnjɪnamma pigãataamba namba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Bafaŋ baa ta ba piiye wuɔ: «*jɪna ba yuntienɔ-i *Belsebul* yaa dii u yunɔŋu-na. U yaa hãa-yo himma-i u tuɔ gbã u donya jɪnabaa-ba-i nuɔmba-na.» ²³ Baŋ piiyenɔ dumaanɔ-na, Yesu wuɔ bɪ ba jo ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ†: «Namaa daa *Sitãni siɛ tuɔ donya fuɔ fɛrɛŋ-baamba-i wei? ²⁴ Nelle maŋ di nuɔmba bigãaŋ ba-naa, yiɪŋgu dii baa yiɪŋgu, nelle fande ka muonu. ²⁵ Aa da na bi da dumelle maŋ di nuɔmba sa dɔl ba-naa, yiɪŋgu dii baa yiɪŋgu dumelle fande ka muonu. ²⁶ Sitãni duɔ bir tuɔ gãŋ baa fuɔ fɛrɛŋ-baamba-i, da ba gãŋ bɔrɔ hiere, u fãŋgũɔ ce niɛ aa cɔ u wulaa? ²⁷ Hai molonɔ-i gbãa suur u nabienɔ dũŋgu-na a biera u bɪmbɪnni-i hel baa-ni aa u nabienɔ yaŋ-yo dumaa? Nga kutienɔ duɔ bel u nabienɔ-i vaa-yo igɛna, u gbãa suur biera u bɪmbɪnni-i hiere ta baa-ni.»

²⁸ Yesuŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaanɔ mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Nel-biliembaŋ ciɛ ãmbabalma maŋ cor hiere, halle baa baŋ waŋ ãndaparni maŋ ba hã Diilonɔ-i, Diilonɔ gbãa ce jande bei aa yaŋ ma tɪ. ²⁹ Nga umanɔ duɔ tuora *Diilonɔ-Yalle-i, kutienɔ cãlãa bɔi cor; jande siɛ gbãa ce-yuɔ.»

³⁰ Baŋ taa ba piiye wuɔ jɪna dii Yesu yunɔŋu-na, ku'i ciɛ u tuɔ waŋ mafamma-i baa-ba.

Yesu nyu-i baa u hãmba kãa u wulaa
(*Matie 12.46-50; Like 8.19-21*)

³¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu nyu-i baa u hãmba jo u wulaa dii uŋ waa kusuɔŋ-nu a ji yiera fuorenɔ aa puɔr wuɔ ba bɪ-yo hã-ba. ³² Nuɔmba waa bɔi tɛna cɪilã Yesu-i. Ba jo ji gbɛ-yo wuɔ: «Itie, ŋ nyu-i baa ŋ hãmba-i [a naara ŋ tũɔbaa-ba] dii yiera fuore-na ta ba cie-ni.»

³³ Yesu wuɔ cira: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hãmba-i wei?» ³⁴ Aa wuɔra ne nuɔmba yammu-i aa cira: «Mi nyu-i baa mi hãmba yaa mi yaanɔga-na daaba-i. ³⁵ Na saa da, bamanɔ ciɛŋ Diilonɔ huonɔŋa-i, ba yaa mi hãmba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

4

Nuɔmbaŋ bel Diilonɔ-nelma-i dumaa
(*Matie 13.1-23; Like 8.4-15*)

¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ji bir kã Galile dalanɔga-na ka tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ bel nyugũŋ tɛna beŋo nanɔ-na dii hũmma-na aa nuɔmba

* **3:22** *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul. † **3:23** Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyɛgãaŋ girekimma-na wuɔ... ba jo ji tuɔ nanɔ gbãncɪŋ daani-i baa-ba wuɔ...

waa yiɛra nuŋgu-na. ² U piiye nelma bɔi baa-ba gbãɛiniŋ. Uŋ'a u don, u gbɛ nuamba-i wuɔ: «Karaan na tũnni-i dɛi na nu: ³ Naacolŋo naŋo kãa ka nan fũma u suonŋu-na. ⁴ Fũma naŋo kã ka diire hũmellen-huɔŋ-na. Huriimba jo ji wuo-yo. ⁵ Unanjo kã ka diire tãmpɛllen-terien-nu. Hiɛma si dii bɔi terienŋu-na, a ce u pa yan unanjo-i. ⁶ Uŋ paa dumaanjo-na, u kaasinni saa gbãa suur kã yaan-na. Bãanŋu juɔ ta ku jo huɔŋu-na, u kuol hiere kpɛmmu! ⁷ Unanjo kã ka diire hiɛŋ-nu. Hiɛŋu tu suuye-yuɔ a ce u saa gbãa dii belle. ⁸ Uman diiriye suon-huɔŋga-na, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unanjo bien komuɔŋa baa cɪncielbaa, unanjo bien komuɔŋa sa-a-siɛi, unanjo bien komuɔŋa da-andii.» ⁹ Uŋ waan mafamma-i, u cira: «Uman duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁰ Baman taa ba nyaanu-yuɔ koko baa u *hãalãbien cɪncieluo ba hãi baamba-i, ban juɔ waa ba kula-i baa-yo, baa ta ba piiye wuɔ ba saa suɔ u gbãɛini yaanŋa-i baa ni huɔŋu-i. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilonjo ciɛ baa namaanjo-i. U *nellentesinni maama man fuyaa, u pigãan namaanjo-i baa-ma, ŋga ma piiye baa banamba-i gbãɛiniŋ,

¹² *a ce da ba ne-ma, ba siɛ da ma terienŋu-i,
da ba nu-ma, ba siɛ suɔ ma yunŋu-i.*

Kuɔ maa naa kaala ba wulaa, baa naa cu Diilonjo huɔŋ-nu

aa ban cãlãa-yo baa maman hiere, uu naa hiel-ma u huɔŋga-na.»*

¹³ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Nan'a na saa suɔ gbãnalãan daaku yunŋu-i, na ka ce niɛ gbãa suɔ ninanni yunni-i? ¹⁴ Fũma yaa Diilon-nelma-i. ¹⁵ Banan hõmmu dii ŋaa hũmellen-huɔŋga, da ba nu Diilon-nelma-i ma sa cɔ; ba yan *Sitãni jo ji hiel-ma aa yan-ba. ¹⁶ Banan hõmmu dii ŋaa tãmpɛllen-terienŋu, da ba nu Diilon-nelma-i, ma pãŋ dɔlnu-bɛi ba hũu-ma. ¹⁷ Ŋga ma siɛ gbãa nan kaasinni. Wɛiŋ da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ji ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. ¹⁸ Banan hõmmu dii ŋaa hiɛŋ-terienŋu; ¹⁹ da ba nu Diilon-nelma-i, ba yan anjoguɔma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusũŋ-maama jo ji suuye-mɛi a ce dumaanjo-na ma siɛ gbãa dii belle. ²⁰ A ne da banan hõmmu dii ŋaa munterfafammu; da ba nu Diilon-nelma-i, ba jãrã-mɛi hũu-ma nammu hãi a wuɔ ma hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa. Kufanŋu taamba yaa dii ŋaa fũma man diyaa bien komuɔŋa baa cɪncielbaa-ba-i, komuɔŋa sa-a-siɛi-i a naara komuɔŋa da-andii-i.»

Fitin-gbãnalãanŋu

(Like 8.16-18)

²¹ Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Namaanjo-na, hai moloŋo-i duɔ celien fitinuɔ-i u ce binŋunŋu cure-yuɔ? Sisɔ u dii-yo muŋgallammun-tuolen? Ma si da na celien-yo, na haa-yo dɔrɔ kɛ? ²² Na saa da, ku wɛima si dii maman siɛ ji hel, aa ku nelma si dii maman siɛ ji nu. ²³ Uman duɔ u ka nu, u nu!»

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Nan nun nelma man, taa na ne-ma torro. Nin fin baa kekerienŋu man ŋ hã banamba-i, ba ka fi baa ku yaa a bi hã nuɔŋo-i aa naara kuanŋu kuɔ. ²⁵ Kun yen baa uman, ba ka hã-yo naara, aa uman kuu si baa-yo, celle kũŋu man dii baa-yo, ba ka hũu-ku aa yan-yo.»

Diilon-nellentesinni dii niɛ?

(Matie 13.31-32; Like 13.18-19)

²⁶ Yesu wuɔ tiraa cira: «*Diilon-nellentesinni dii ŋaa neliɛŋo baa u ðimma. U duu-ma, ²⁷ aa kã ka tuɔ ce u den-maama. Ðimman pan dumaa baa man vãa dumaa, u sa suɔ kuanŋu kuɔ. ²⁸ Hiɛma yaa ciɛŋ ðimma pa ma fɛrɛ, aa ce ma vãa a ji dii bienja. ²⁹ Da ma ji vãa hi karma-i, u jo ji kar-ma.»

³⁰ Aa tiraa cira: «I ka nan gbãnalãan haku-i a pigãan Diilon-nellentesinniŋ yen dumaa? I gbãa saa-ni baa bige-i? ³¹ I gbãa saa-ni baa mutardi-belle, di yaa yuraanu yan. ³² Ŋga

* 4:12 Isayi (Ésaie) 6.9-10

da η duu-de, di sire pa a hiel negemmu a maar niifielu-i hiere, huriimba gbāa jo ji se kamma muo.»

³³ Yesu naan gbānein daani temma bōi a pigāan nuomba-i Diilon-nelma-i a saa baa ba nelnulle-i. ³⁴ Yesu saa tuo wan Diilon-nelma-i aa u saa dii gbānalāangu hōlma-na. Duo puur duo piiye, gbānalāangu, a puur duo piiye, gbānalāangu. Nga da ba ji waa ba kula-i baa u *hāalābiemba-i u suo firnu-nie hiere baa-ba.

Yesu yieraaya fafalmu

(Matie 8.23-27; Like 8.22-25)

³⁵ Bāangu jua hir huongu man nuo-i, Yesu wuo tie dii beŋo-na aa gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Yaan i karnu i kā bombor damaalei!» ³⁶ U hāalābien baa yan nuomba-i terienŋu fanŋu-na aa naa suur baa Yesu-i un waa beŋo man nuo-i a ta ba karnu ba kā. Benni nanni bi waa terienŋu-na, nuomba nan baa bie nifanni-i a cu ba huon-nu. ³⁷ Ba'a ba ne da fafalmu nan temma siire ta mu pe hūmma-i mu dii beŋo-na. Hoi huongu-i baa huongu-i beŋ wuo tuo yii duo yu. ³⁸ Yesu waa galla beŋo huon-yanŋa-na a kuo u yungu-i yukuodaan-nu tuo duofun. U hāalābiemba pin-yo aa cira: «Hāalātie, i tie yii die ku, aa nan waa galla ta η duofun ŋaa weima si dii.»

³⁹ Yesu wuo yiiye sire nuola fafalmu-i aa wan baa hūmma-i wuo ma ciire. Terduongu fanŋu-na, nie kā ka ciire. ⁴⁰ Wuo gbē u hāalābiemba-i wuo: «Bige-i korda-kūngu fuo? Ku ce ŋaa na saa haa na nanŋa-i Diilon-na wei?» ⁴¹ Ba kūo maa pān ta ma nyen, baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Neliŋ hayo-i temma-i dumandē-i? Fuo dii nie aa duo nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

5

Yesu duonya jinabaa naacolŋo nanŋo-na

(Matie 8.28-34; Like 8.26-39)

¹ Yesubaa-ban taa ba karnu dalanŋa-i ba kā bomborre man nuo-i, ba bi nelle fande-i Geresā. ² Ban kaa hi huol, Yesu wuo u ne da naacolŋo nanŋo hilaa cincuŋa-na tuo jārā-yuo. Naacolŋo fanŋo-i *jina waa u yungu-na. ³ U taa u co cincuŋa yaa nuo-i. Ku bibie saa waa uman gbāa bella-yuo u tiēna terduongu-na. Da ba fie vaa-yo baa jalgōbaa u kar-ba. ⁴ Nuomba cie u maama yar-ba. U waa da ba ce ba bel-o dii kollu u gbeini-na aa vaa u nammu-i baa jalgōbaa wuo u baa kā terienŋu. Da ba vaa-yo, u kar jalgōbaa-ba-i aa kara kollu-i hiel-du u gbeini-na aa sire ta. ⁵ U waa da η saa da-yo cincuŋa-na, η ka da-yo tānni-na. Bāangu-i baa isuŋgu-i uu dii tuo wuora u bin yaa-i u kaasŋ aa tuo ce tāmpienŋa-i u posol u fere.

⁶ Un juo fara da Yesu-i, wuo gbar jo ji dūuna u yaanŋa-na ⁷ aa naa piiye da gbagaga wuo: «Yesu, Dōrwuonŋo Biēn nuo, mi cie-ni nie? Jande, baa ce hōdorre baa-mi; ne Diilonŋo-i aa η yan-mi.» ⁸ Yesu wuo nuolaaya jina-i wuo u cor hel-yuo ku'i cie wuo tuo piiye dumaanŋo-na.

⁹ Yesu wuo yuu-yo wuo: «Ba bi-ni nie?»

Wuo cira: «I ciinu, ba bi-mi Sālle.» ¹⁰ Aa gbuu tuo cārā Yesu-i wuo u ce jande aa u baa donya-bei hiel-ba nelle-na.

¹¹ A ne da persālle nande waa ta di wuora tānungu-na. ¹² Jinabaa baa gbē Yesu-i wuo: «Jande, η sa yan i hel ka suur perŋ daaba-na wei?» ¹³ Yesu wuo hā-ba hūmelle-i. Baa hel naacolŋo-na ka suur permba-na. Perŋ daaba naa yu permba neifelle-i. Baa pān ta ba gbar ba hiire ba kā ba suur dalanŋa-na ba kunu.

¹⁴ Nuomba waa ta ba ceŋ-ba. Ban juo da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanŋo-na, baa pisāllā baa gbarungu; banamba kā nellen-huonŋa-na, banamba kā sonni-na ka tūnu nuomba-i. Nuomba hel da ba ji ne. ¹⁵ Ban juo ji hi da naacolŋ daayo diyaa bimbinni tiēna da welewele Yesu caanŋu-na, korma pān ta ma da-ba. ¹⁶ Baman waa da man cie dumaa hiere, baa suur ma yaanŋa-na wan-ma. ¹⁷ Nuon baa cārā Yesu-i wuo u ce jande aa u ta u halan ba terienŋu-na. ¹⁸ Yesu wuo kā ka tuo nyugun beŋo-na duo bir. Un duonya

jɪnabaa-ba-i naacolŋo maŋ nuɔ-i, wuɔ cārā-yuɔ wuɔ u yaŋ u kā baa-yo. ¹⁹ Yesu wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Yaŋ aa ŋ kŭŋ ŋ ka tŭnu ŋ baamba-i Itien ŋ ciɛ hujarre niɛ aa ce baa-ni dumaa.» ²⁰ Naacolŋ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra Dekapol-na u waŋ Yesuŋ ciɛ kumaŋ yuɔ hiere. Uman duɔ nu nel daama-i, ma ce-yo gbɛɛ.

Yesu yiɛraaya ciɛŋo naŋ tamma aa sire bikuloŋo naŋo
(Matie 9.18-26; Like 8.40-56)

²¹ Yesubaa-baŋ birii karnu dalaŋga-i kā bomborre nande-na, nuɔmba kŭɔl ba-naa kā u wulaa dii hŭmma nuŋgu-na. ²² *Diilonelhāalādŭŋgu yuntienŋo naŋo-i ba taa ba bɪ-yo Yarusi; wuɔ kā ka dŭuna Yesu caaŋgu-na ²³ aa naa cira: «Itie, mi bilonŋo ka ku mi wulaa, jande kā ŋ ka haa ŋ nammu-i yuɔ ŋ kor-o ŋ hā-mi.» ²⁴ Yesu wuɔ kā ba ta. Nuɔŋ baa sire hiere ta ba kā baa-ba. Ba nogol Yesu-i terni-na hiere dumaa.

²⁵ Ciɛŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kŭnna ku bien cɪncieluo baa a hāi waa belle fande-na. ²⁶ U ciɛ perrumbaa-ba-i ji gbɛ. U gbeɪŋa ji tɪ hiere aa ku migāaŋ ta ku hor-yuɔ ku kā. Perru bɔi mulāaŋ-yo. ²⁷ Uŋ juɔ nu Yesu maama-i, wuɔ suur nuɔmba hɔlma-na a cor u huon-yaŋga ka yiɛya u joŋgoruo-i. ²⁸ U taa u piiye u huon-na wuɔ: «Da mi gbāŋ hi u joŋgoruo-i yiɛya-yuɔ yon, mi kuraa.» ²⁹ U tāŋ maa pāŋ yiɛra. Terduɔŋgu faŋgu-na, wuɔ pāŋ suɔ wuɔ fafalumu daa-yuɔ. ³⁰ Hɔduɔŋgu faŋgu-na, Yesu wuɔ suɔ wuɔ fŋŋgŭo naŋo hilaa fuɔ-i-na. Wuɔ miɛl yuu nuɔmba-i wuɔ: «Hai moloŋo-i yiɛyaaya-miɛ?» ³¹ U *hāalābien baa cira: «Itie, nuɔmba yuu ta ba nogol-ni terni-na hiere ŋ bir ta ŋ yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i yiɛyaaya-miɛ?»» ³² Yesu wuɔ yaŋ-ba aa tuɔ wuɔra u nira nuɔmba-na u maŋ yiɛyaaya-yuɔ. ³³ Ciɛŋ daa uŋ suyaa wuɔ fafalumu daa-yuɔ, ku ce-yo kŭɔnyelle. Wuɔ piɛ dŭuna Yesu caaŋgu-na aa naa waŋ ma yaaŋga-i hiere baa-yo; u saa fuo ma diei. ³⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi bilo, niŋ haa ŋ naŋga-i miɛ, ŋ kuraa. Kā ŋ kā fiɛi; ŋ cɛraa ŋ ji nunu jarŋ daama-i.»

³⁵ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huonŋu maŋ nuɔ-i, nuɔŋ baa hel Diilonelhāalādŭŋgu yuntienŋo ciŋgu-na ji ta ba piiye baa-yo wuɔ: «Baa yaŋ hāalātienŋo muliɛŋ u fɛɛɛ, ŋ bilonŋo jarma yaraa-yo.» ³⁶ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ waŋ baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Haa ŋ naŋga-i miɛ yon.» ³⁷ Aa naa bir nuɔmba-i hiere aa yaŋ Pier, baa Sake a naara Sake hāaŋo-i Nsāa ba yaa cu u huon-nu yon.

³⁸ Baŋ kaa hi ciŋgu-i, baa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal hiere. ³⁹ Yesu wuɔ suur aa naa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i maacemma-i na wulaa dumaanŋo-i? Bilonŋo saa ku, u duɔfŭŋ.» ⁴⁰ Baa bir yaŋ aa ta ba cɔmuɔŋ-yo. Wuɔ ce ba hel hiere aa naa ce fuɔ baa bilonŋo bɪncuɔmba-i a naara u hāalābiemba'i suur bilonŋoŋ waa dŭŋgu maŋ nuɔ-i.

⁴¹ Baŋ suurii, wuɔ bel bilonŋo naŋ-na aa naa cira: «Talita kumi.» Ku yunŋu yaa wuɔ: Bilo, sire, muɔmɛi waan-ma dumaa! ⁴² Terduɔŋgu faŋgu-na, bilonŋ wuɔ pāŋ sire tuɔ wuɔ. Ku ce-ba gbɛɛ. Bilonŋ daa u waa baa bien cɪncieluo a hāi. ⁴³ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo. Aa naa cira ba hā bilonŋo-i bɪŋkŭŋgu u wuɔ.

6

Nasaretitaamba ciinaana Yesu-i
(Matie 13.53-58; Like 4.16-30)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ sire terienŋ daaku-na baa u *hāalābiemba-i a kā ba nelle-na*.
² *Yitienanŋuŋ juɔ hi, wuɔ kā *Diilonelhāalādŭŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i. U nelma taa ma ce nuɔmba-i gbɛɛɛ, a ne da ba saa waa dɛi baa yuliŋgu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Fuɔ hilaa baa nel daama-i hie? Fuɔ kaa da nelnul daade-i hie baa hiŋ daama-i? ³ Ma sɪ Maari bienŋo maŋ fānaŋo-i, u yaa kɛ? Fuɔ hāaŋo naŋo yaa Sake-i, baa Yose-i, baa *Yuda-i a naara Simɔ-i. Halle u tŭɔbaa-ba dii baa-ye tɪɛnamma-na.» Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na ba saa gbāa hŭu Yesu nelma-i. ⁴ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba kāŋ *Diilopɔpuɔrbilonŋo-i terni-na

* 6:1 Ba nelle yaa Nasareti. Nienŋ Like 4.16.

hiere; nga u nellen-baamba-i baa u dūŋ-baamba sa kãŋ-yo.» ⁵ Kuŋ cie dumaanjo-na, Yesu saa gbãa ce gbɛɛ-wɛima terienju-na. Uŋ cie kumaŋ, ku yaa ŋaa a haa u nammu-i jaamba namba-na a sire-bɛi ba jarma-na. ⁶ U nellen-baambaŋ'a ba saa hūu u nelma-i kuɔ ce-yo gbɛɛ.

*Yesu puɔraa u hãalãbiemba-i
(Matie 10.5-15; Like 9.1-6)*

Ku huonju-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hãalãbiemba-i tuɔ wuɔra nilɛiŋa maŋ Nasarɛti kɔtɔnni-na u waŋ Diilonj-nelma-i baa nuɔmba-i. ⁷ Yiingu nanju-na, wuɔ ji bɪ u hãalãbien cɪncieluo ba hãi baamba-i a puɔr-ba ba hã-ba-hãi aa hã-ba himma ba ta ba gbã ba donya *jɪnabaa-ba-i, ⁸ aa naa gboya-bɛi wuɔ ba tamma-na, molo baa biɛ bɪŋkũŋgu: Molo baa biɛ niiwuoni, molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ gbeiŋa; kɛɛ ba biɛ gborni yonj. ⁹ Wuɔ ba dii naatenni aa molo baa biɛ jonjorbaa-ba hãi. ¹⁰ U taa u bi piiye wuɔ: «Da na har dumelle maŋ nuɔ-i, na tɛna dumelle fande-na fuɔ na tamma. ¹¹ Da ba ka cira ba sa taara ba da na yufelle terienju maŋ nuɔ-i, na pir na nallu-i na ta, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.»

¹² Hãalãbiemba taa ku yaa nuɔ-i ka ta ba waŋ Diilonj-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbabalanjo-i. ¹³ Ba bi hii donya jɪnabaa bɔi nuɔmba-na aa hure namma jaamba bɔi-na sire-bɛi ba jarma-na.

*Nsãa-Batisiŋ kuu kuliingu maŋ
(Matie 14.1-12; Like 9.7-9)*

¹⁴⁻¹⁵ Huonju fanju-na, Yesu yer die wuɔra gbuo terni-i hiere. Banaŋ ba'a *Nsãa-Batisi'i siire hel kuomba hɔlma-na jo, ku'i cie u hi hiŋ daama temma-i. Banaŋ ba'a *Eli yaa siire jo. Banaŋ ba'a yiinataan *Diilopɔpuɔrbilonjo nanjo-i juɔ. *Erɔdi wuɔ nu-ma. U yaa waa *Galile yunju-na. ¹⁶ Wuɔ cira: «Nsãa yaa-i! Nj sie suɔ wuɔ mi cie ba kar u yunju-i, nga u'i siire jo daayo.» ¹⁷ Ninsie ninsie, fuɔ fɛɛ yaa naa cie ba bel Nsãa-i dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi fanjo-i u mɔlɔ ciɛŋo'i waa aa wuɔ hūu-yo mɔlŋo wulaa dii-yo. Ba taa ba bɪ mɔlŋo-i Filipu.

¹⁸ Uŋ hūyãa u mɔlɔ ciɛŋo-i, Nsãa wuɔ waŋ-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiŋo sɪ. ¹⁹ Ciɛŋ wuɔ pãŋ cɔ Nsãa-i aa naa tuɔ taara-yuɔ baa komma. Nga ma saa naa waa ma gbãa ce. ²⁰ A haa hama-i nuɔ-i? Erɔdi taa u kãalã Nsãa-i. Uu naa suɔ wuɔ nelviŋo aa tiraa suɔ wuɔ Diilonj-nolŋo, a ce dumaanjo-na u saa tuɔ siɛya-yuɔ. Nsãa nelma taa ma surnu-yuɔ ma cor. Nga u waa duɔ tuɔ piiye, Erɔdi holle pãŋ caar.

²¹ Erodiyadi maaman'a ma ka fa dumaanjo-na, Erɔdi ji tuɔ ce u homman-yiingu ponsaanju aa bɪ u kuoyataamba-i, baa sorosi ba yuntaamba-i, baa Galile yuntaamba-i hiere. ²² Erodiyadi bilon wuɔ nyɛŋ nyɛmunju nanj temma, kuɔ gbuu dɔlnu Erɔdi-i baa bamaŋ waa hiere. Erɔdi wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ taara bige-i mi hã-ni baa-ku?» ²³ Aa naa cira: «Muɔ baa Diilonjo, niŋ taaranj kumaŋ mi ka hã-ni baa-ku. Halle da ŋ fiɛ cira mi cal mi nelle-i sɔmma hãi, a hã-ni sɔmma diei, mi ka ce-ma.»

²⁴ Bilon wuɔ hel nuɔmba-na ka yuu nyunjo-i. Nyunju wuɔ cira: «Kã ŋ ka cira ŋ taara Nsãa-Batisi yunju.» ²⁵ Bilonjo gūunu baa gbarunju kã nellentienjo wulaa ka cira: «Mi taara ŋ kar Nsãa-Batisi yunju-i dii-ku tasaan-na hã-mi fiɛfiɛ!» ²⁶ Nellentienjo yaan kaa pãŋ bir ka deŋ birma. Nga u ka ce-ma nie, u yaa pãa nunju-i baa-yo nuɔmba-na. ²⁷ Wuɔ naa wuɔ bi pãŋ puɔr sorosiyienjo nanjo-i wuɔ u kã ka kar Nsãa-Batisi yunju-i ji hã-yo baa-ku. Sorosiyien wuɔ bi ta kã kasodunju-na ka kar Nsãa yunju-i ²⁸ a dii-ku tasaan-na jo baa-ku ji hã bilonjo-i baa-ku. Bilon wuɔ hūu-ku ka hã nyunjo-i baa-ku. ²⁹ Nsãa *hãalãbiemban juɔ nu-ma wuɔ ba karaa ba yuntienjo yunju-i, baa kã ka biɛ u bomborre-i ka fuure-die.

*Yesu hãa nelpunju nanju wuo ye
(Matie 14.13-21; Like 9.10-17; Nsãa 6.1-14)*

³⁰ Yesu *pɔpɔwɔrbiembraŋ kaa bir jo, baa jo ji tūnu Yesu-i baa baŋ kaa ce mamaŋ hiere. ³¹ A ne da nuɔmba bɔi taa ba jo u wulaa, a ce halle fuɔ baa u *hāalābiemba-i ba sa da ba fɛrɛ ba wuo niiwuoni-i yɛrɛ. Yesu wuɔ gbɛ u hāalābiemba-i wuɔ: «Yaan̄ i kã h̄iɛŋ-nu na ka fiisa cellɛ.» ³² Baa sire ku yaa nuɔ-i a biɛ beŋo-i ta ta ba kã.

³³ Baŋ taa dumaan̄o-na, nuɔmba bɔi daa-ba aa suɔ baŋ kãŋ kusuɔŋ-nu. Baa hel terni-na hiere a gbar ta yaan̄ga bɛi. ³⁴ Yesuŋ huɔlaa hūmma-na, wuɔ u ne da nelpūŋgu nan̄ temma u yaan̄ga-na; ba ne ŋaa tūlmba maŋ tien̄o s̄i bɛi. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ pãŋ doŋ tuɔ wan̄ Diilon̄-nelma-i baa-ba. U piiye baa-ba vaaya.

³⁵ Bãan̄gun̄ juɔ ta ku hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u hāalābiemba piɛ u caan̄-nu a wan̄ baa-yo wuɔ: «Itie, ŋ suyaa wuɔ ii dii h̄iɛŋ-nu dɛ? Bãan̄gun̄ hir ku kã ³⁶ ŋ sa yan̄ nuɔmba kã nilɛiŋa maŋ kɔtɔnni-na ka taara niiwuoni s̄aa wuo wɛi?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hã-ba niiwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «Itie, diɛ fiɛ s̄aa niiwuoni-i *deniebaa nuɔs̄uɔ, ni siɛ gbɛ!»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Kãan̄ na ka ne, *buruo u niɛ dii baa-na?»

Baa kã ka ne aa jo ji cira: «Buruo u ndii a naara titiraamba hãi.»

³⁹ Yesu wuɔ cira ba ce nuɔmba calnu t̄iena h̄iɛb̄inaan̄gu-na. ⁴⁰ Nuɔŋ baa t̄iena. Banamba komuɔŋa da-a-ndii, banamba komuɔŋa hã-a-hãi baa c̄incielbaa.

⁴¹ Yesu wuɔ biɛ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baan̄ daaba-i a ciir u yun̄gu-i d̄ɔrɔ-i-na aa jaal Diilon̄o-i aa b̄ulnu-yuɔ hã u hāalābiemba calnu-yuɔ a hã nuɔmba-i. Aa bi calnu titiraamba-i hã-ba hiere. ⁴² Nuɔŋ baa wuo ye hiere. ⁴³ Baa gbura ni boini-i a dii-ni segeyufien̄ c̄incieluo baa a hãi.

⁴⁴ Nuɔmba maŋ waa, bibemba-i yon̄, ba kã nuɔmba neifien̄a hãi nuɔsiba ndii temma nuɔ.

Yesu wuɔyaa hūmma d̄ɔrɔ

(Matie 14.22-33; Ns̄aa 6.16-21)

⁴⁵ Baŋ bi wuyaa niiwuoni-i, Yesu wuɔ guor u *hāalābiemba biɛ beŋo-i ta u yaan̄-na ta ba kã Betisada yan̄ga aa fuɔ wuɔ t̄iena duɔ ce nuɔmba b̄ɔrɔ k̄uŋ ba c̄inn̄iŋ. ⁴⁶ Nuɔmban̄ juɔ b̄ɔrɔ hiere, wuɔ kã ka nyugūŋ t̄anun̄gu-na tuɔ c̄ārã Diilon̄o-i.

⁴⁷⁻⁴⁸ Bãan̄gun̄ juɔ suur, Yesu yaa waa yon̄ bomborma-na. A ne da fafalmu taa mu j̄ārã u hāalābiemba-i. Wuɔ fara da ba ce s̄ulma-i dii hūmma holle-na baa beŋo-i. Cuo kaalman̄-caan̄gu-na, wuɔ sire tuɔ wuɔ hūmma d̄ɔrɔ-i-na u kã ba wulaa. Uŋ kaa hi, wuɔ ce ŋaa u ciɛl-ba duɔ cor. ⁴⁹ Hāalābien̄ ba'a ba ne da hai moloŋo-i wuɔyaan̄ hūmma d̄ɔrɔ-i-na daayo-i! Baa doŋ ta ba kaas̄iŋ wuɔ s̄i isuɔtien̄o. ⁵⁰ Baŋ daa-yo, ba huleiŋa caaraa. Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmɛi!» ⁵¹ Aa kã ka bel beŋo-i suur. Fafal muɔ bi pãŋ yiɛra. Hāalābien̄ baa kar da h̄ammu! ⁵² Niiwuoniŋ-k̄uŋgu maŋ fiɛ ce cor, ba saa suɔ ku yaan̄ga-i. Nelma famma yaraa-ba suɔma.

Yesu siire jaamba Genesar̄ti-i-na

(Matie 14.34-36)

⁵³ Fafalman̄ yiɛraaya, Yesubaa-ba perien̄ karnu kã Genesar̄ti. ⁵⁴ Baŋ hii bi huɔl, nuɔmba pãŋ suɔ Yesu-i ⁵⁵ aa gbagbarra tūnu ba-naa terni-na hiere. Da ba nu wuɔ u dii kusuɔŋ-nu, ba biɛ ba jaamba-i ba niigallanni-na gbar kã u wulaa.

⁵⁶ Yesu waa duɔ cor terien̄gu terien̄gu, nuɔmba biɛ ba jaamba-i ka j̄ina ponsanatigerre-na aa c̄ārã-yuɔ wuɔ u yan̄ ba yiɛya-yuɔ; da ku fiɛ'a u jon̄goruo t̄uŋgu, ku ka saanu. Ninsie ninsie, ku waa j̄eiŋo maŋ duɔ yiɛya-yuɔ fafalmu pãŋ da-yuɔ.

7

B̄inc̄uɔŋ-hūmelle saa saaya di gbuonu Diilon̄-hūmelle-i
(Matie 15.1-9)

¹ Yiingu nanɗu-na, *Farisɛbaa-ba-i baa *ɔnjɛnamma pigãataamba man naa hilaa *Yerusalemu-i-na jo, baa kũlãa ba-naa kã Yesu wulaa. ² Ba'a ba ne da Yesu *hãalãbiemba namba wuo niwuoni-i a ne da ba saa saara ba nammu-i a saanu baa *Yuifu ba bɛncuɔŋ-hũmelle-i. ³ A ne da Farisɛbaa-ba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ba sa puona baa ba bɛncuɔŋ-maama-i: Ba sa siɛ wuo niwuoni-i ni ba saa saara ba nammu-i. ⁴ Aa da ba hel sanɗa-na kũŋ, ba ɛ hũmma'i igɛna aa suɔ wuo niwuoni-i. Ba bɛncuɔŋ-maama'i saa waa mafamma-i yonɗ: Hũŋkaacimmuŋ-saarma waa ma denɗ, bũnammuŋ-saarma waa, bitonniŋ-saarma bi waa.

⁵ Baŋ daa ba wuo niwuoni-i dumaanɗo-na, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ hãalãbiemba sa wuɔ bɛncuɔŋ-hũmelle-i? Ku ciɛ niɛ ba saa saara ba nammu-i aa ta ba wuo niwuoni-i?»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaanɗ namaa temma-i daana-i, *Isayinɗ fii-na baa kumaŋ, na yuu-ku. Isayi waanɗ-ma wuɔ: <Diilonɗo ciɛra wuɔ:

«Nel daade taamba kãŋ-mi ba nuŋ-nu yonɗ.

Mi maama si dii ba hãmmu-na.

⁷ Baŋ pigãanɗ nuɔmba-i hũmelle man, bafamba diele.

A ce dumaanɗo-na yunɗu si dii ba Diilojaale-na.»*

⁸ Yesu wuɔ cira: «Na birii yanɗ Diilonɗ unɗ waanɗ mamaŋ aa vaa na fere baa na bɛncuɔŋ-maama ta na ce. ⁹ Maa namaa cã! Na yagaraa Diilonɗo nuŋgu-i aa bir bel na bɛncuɔŋ-maama yaa nammu hãi. ¹⁰ Ma si *Moisi waanɗ-ma wuɔ na ta na dii na bɛncuɔŋ-maama nunnii-ke? Aa tiraa cira umaŋ duɔ wanɗ aŋdaparaanɗu hã u to, sisɔ u nyu, kutienɗo saaya baa komma. ¹¹ Nga namaa birii cira wuɔ umaŋ duɔ wanɗ baa u bɛncuɔŋo-i wuɔ: <Minɗ ŋa naa da kumaŋ da mi kãya-niɛ ku ciɛ «kɔrbã»; ku yunɗu yaa wuɔ mi pãa-ku hã Diilonɗo.> Wuɔ kere umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji fie da biŋkũŋgu hã u bɛncuɔŋo-i weima si. ¹² Terienɗu fanɗu-na, na ce nuɔmba ta ba yanɗ ba bɛncuɔŋ-maama-i ba sa kãya-bei. ¹³ Na birii bie na bɛncuɔŋ-maama yaa-i a dii-ma Diilonɗ-nelma fuonɗu-na ta na hãalã na-naa baa-ma. Na ciɛ ma temma boi cor ti a ne da ma saa fa.»

Kumaŋ gbãa guɔla nelienɗ nuɗo-i

(Matie 15.10-20)

¹⁴ Ku huonɗu-na, Yesu wuɔ tiraa bi nuɔmba-i ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Karaanɗ na tũnni-i fafamma na nu mi nelma-i. ¹⁵ Kumaŋ suuriinɗ nelienɗ nuɗo ŋ nuŋgu-na, ku siɛ gbãa guɔla-niɛ Diilonɗ-hũmelle-na; kumaŋ hilaanɗ, ku yaa gbãa guɔla-niɛ. [¹⁶ Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!]>»

¹⁷ Unɗ juɔ hel nuɔmba hɔlma-na kũŋ ciŋgu-na, u *hãalãbiemba cira u firnu nel daama-i pigãanɗ-ba. ¹⁸ Wuɔ cira: «Bisãlmba'i namaanɗo-i wei? Namaa saa suɔ wuɔ kumaŋ suuriinɗ nelienɗ nuɗo ŋ nuŋgu-na ku siɛ gbãa guɔla-niɛ wei? ¹⁹ Kumaŋ suuriinɗ ŋ nuŋgu-na ku sa kã ŋ huonɗ-na, ku kã ŋ kusũŋ-nu ka ce biniɗa a hel.» Terienɗu fanɗu-na, Yesu taara duɔ pigãanɗ wuɔ niwuoni-i hiere ni gbãa wuo. ²⁰ Aa naa tiraa cira: «Mamaŋ dii nelienɗ nuɗo ŋ huonɗa-na, ma yaa gbãa guɔla-niɛ Diilonɗ-hũmelle-na. ²¹ Anjɔgɔbabalamma hel nelienɗ nuɗo ŋ huonɗa'i nuɗo-i: N huonɗa'i diyaanɗ-ninɗ biŋwosinni-na, cuosinni-na, nelkolle-na, ²² *fuocesinni-na, cãncaya-i-na, hɔdorre-na, nuonɗ-tãalma-na, kakarkuonɗo-na, nen-emunɗu-na, yebiɛnande-na, bombolma-na, anyagarma-na. ²³ Nelbabalanɗ daama-i hiere ma hel nelienɗ nuɗo ŋ huonɗa'i nuɗo-i. Ma yaa guɔlaayanɗ-niɛ Diilonɗ-hũmelle-na.»

Nieryienɗo nanɗo haa u nanɗa Yesu-i-na

(Matie 15.21-28)

²⁴ Ku huonɗu-na, Yesu wuɔ ji ta halanɗ terienɗu-na a kã Tiir. Unɗ kãa, wuɔ suur dũŋgu nanɗu-na duɔ fuo nuɔmba baa da-yo. Nga u saa gbãa. ²⁵ Ciɛŋo nanɗ wuɔ nuɗo u maama nelle fande-na, a ne da *jina waa u bilonɗo-na. Yesu bi himma-i, ciɛŋ daa wuɔ jo ji dũuna u yaanɗa-na ²⁶ a cãrã-yuɔ wuɔ u donya jina daayo-i u bilonɗo-na. Ciɛŋ daa u waa *nieryienɗo.

* 7:7 Isayi (Ésaïe) 29.13

U taa u hel Fenisi maŋ dii Siiri mara-i-na. ²⁷ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ biɛ bisālmba niiwuoni-i hã juoraamba baa-ni ku saa fa. Yan da ba wuo ye, ŋ suɔ ŋ biɛ boini-i ŋ hã juoraamba-i.»

²⁸ Ciɛŋ wuɔ cira: «Itie, ma sɪ bisālmbaŋ wuo aa jubienja maŋ ta a diire hɛma-na, juoraamba biɛra-yɛi ba wuo kɛ?» ²⁹ Uŋ waan mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Niŋ suyaa mafamma-i waŋ-ma, bir ŋ kũŋ, jina taa halan ŋ bilonjo-na.» ³⁰ Ciɛŋo birii ku yaa nuɔ-i kũŋ, kã ka da bilonjo gaala u munjallammu-na: Jina taa.

Yesu ciɛ bobo nanjo tuɔ piye

³¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ sire Tiir-na a hel Sidɔ aa bir hiire kã ka karnu Dekapol nileinja-i kã ka hel Galile dalanga-na. ³² Baa jo baa bobo nanjo-i a ji cãrã-yuɔ wuɔ u haa u nanja-i yuɔ a firnu u jumelle-i aa puur u tũnni-i. ³³ Yesu wuɔ bel-o hel baa-yo nuɔmba-na. Baŋ hilaa, wuɔ dii u nienja-i naacolŋo tũnni-na aa ce u taalunɔŋu-i hure u jumelle-na. ³⁴ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ciir u yunɔŋu-i aa fiisa da fũɔ aa cira: «Efata!» Ku yunɔŋu yaa wuɔ: Puur! ³⁵ Terduonɔŋu fanɔŋu-na, naacolŋo tũŋ niɛ pãŋ puur aa u jumel die bi pãŋ firnu u tuɔ piye da welewele ŋaa u'i sɪ. ³⁶⁻³⁷ Kuɔ fũnuŋ cu nuɔmba hõmmu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolŋ daa u maacemma faa cor! U puur tugbentaamba tũnni-i aa tuɔ ce bobobaa-ba ta ba gbã ba piye.» Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ ba baa yan ma hel. Duɔ waŋ mafamma-i, ku ce ŋaa u kaa namma dii dãamu-na.

8

Nuɔmba neifienja hãi wuyaa buruo niehãi yar-ba (Matie 15.32-39)

¹ Yibienja fanja-na, nuɔmba tiraa kũɔl ba-naa ka tigiin Yesu caanɔŋu-na. A ne da niiwuoni saa waa baa-ba. Yesu wuɔ bi u *hãalãbiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: ² «Nuɔŋ daaba hujarre gbu di ko-mi; ba yinni siei yaa dɛ-i baa-mi ba saa da bɪŋkũŋgu wuo. ³ Banamba hilaa termaan-nu jo, da mi yan ba bir baa nyulmu-i ku kaa nuɔl-ba hũmelle-na.»

⁴ U hãalãbiemba cira: «Itie, i ka da niiwuoni-i hie hɛŋ daaku-na die ji hã nelpũŋ daaku temma da ku wuo ye?»

⁵ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u niɛ dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehãi.» ⁶ Yesu wuɔ ce nuɔmba tɛna hɛma-na aa naa biɛ buruo niehãi daayo-i a jaal Diilonjo-i aa bũlnu-yuɔ hã u hãalãbiemba-i wuɔ ba calnu-yuɔ hã-ba. U hãalãbiemba hũu-yo bi calnu-yuɔ. ⁷ Tetebiemba namba bi waa, wuɔ tiraa biɛ bafamba-i a jaal Diilonjo-i aa hã u hãalãbiemba-i baa-ba wuɔ ba calnu-bɛi hã nuɔmba-i.

⁸ Nuɔmba maŋ waa hiere, baa wuo ye. Baa gbura ni boini-i dii-ni segeyufien niehãi.

⁹ A ne da nuɔmba maŋ waa, ba gbãa yu nuɔmba neifienja hãi temma.

Baŋ juɔ wuo tɪ, Yesu wuɔ hã-ba hũmelle-i wuɔ ba kũŋ ba cɪnnin ¹⁰ aa fuɔ baa u hãalãbiemba-i baa biɛ beŋo-i ta ba kã Dalmanuta.

Nuɔmba ciɛra Yesu ce himma ba ne (Matie 16.1-12)

¹¹ Yesubaa-baŋ kãa Dalmanuta-i-na, *Farisɛbaa-ba namba jo ji ta ba fanu ba-naa baa-yo. Baa ji cira wuɔ da kuɔ Diilonjo'i puɔraa-yo, u ce himma ba ne. Ba taa ba waŋ mafamma-i wuɔ sɪ ba ka gbãa cure-yuɔ. ¹² Yesu wuɔ fiisa da fũɔ aa naa cira: «Bige-i ciɛ fiɛfiɛ ku nuɔŋ namaanjo-i na'a mi ce himma pigãan-na ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo'i puɔraa-mi? Mi waŋ ninsonjo-i baa-na, bɪŋkũŋgu sa ce dii pigãan-na!» ¹³ Aa naa pãŋ ta baa u *hãalãbiemba-i ka suur beŋo-na ta ba karnu ba kã dalanga yienɔŋu nanɔŋu-na.

¹⁴ A ne da ma saa naa tɛnu u hãalãbiemba biɛ *buruo. Buruo diei waa baa-ba yon beŋo huonɔŋa-na. ¹⁵ Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Jande, bilaan na fɛɛ Farisɛ ba siini-na baa *Erɔdi bi niini-na.» ¹⁶ Hãalãbiemba don ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Na saa da, in'a i saa biɛ niiwuoni ku'i ciɛ u tuɔ piye dɛ-i-na.» ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ yuu-ba

wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na piiye wuɔ mi daa na saa biɛ niiwuoni ku'i ciɛ mi ta mi piiye dɛ-i-na? Ku ce ɲaa a ji hi baa nyunɔgo, miɲ waɲ nelma maɲ na saa hi ta na da ma terienɔgu-i wei? ¹⁸ Na sa da baa na yufienɔa-i wei? Aa na sa nu baa na tũnni-i wei? Ma karaanu-nei wei? ¹⁹ Miɲ bũlãanu buruo u ndii-i a hã nuɔmba neifienɔa hãi nuɔsiba ndii-i, na biɛraaya boini-i segeyufienɔa niɛ ta?» Baa cira: «Segeyufienɔa cĩncieluo a hãi.»

²⁰ Wuɔ cira: «Aa miɲ bũlãanu buruo niehãi a hã nuɔmba neifienɔa hãi ba wuo, segeyufienɔa niɛ juɔ tɛ?»

Baa cira: «Segeyufienɔa niehãi juɔ tɛ.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Ji hi baa nyunɔgo na saa hi suɔ ku yaanɔga-i yogo wei?»

Yesu puurii yironɔo naɲo yufienɔa-i

²² Yesubaa-baɲ kaa hi Betisada-i, baa jo baa yironɔo naɲo ji hã-yo wuɔ u ce jande aa u haa u naɲga-i yuɔ a puur u yufienɔa-i. ²³ Yesu wuɔ bel yironɔo daa u naɲ-na ba hel nellenɔ-huɔnɔga-na a kã ba deɲ. Baɲ kaa hi, wuɔ ce taalunɔgu a hure naacolɲo yufienɔa-na aa ce u nammu-i cuye-yɛi ku ce cellɛ aa suɔ halanɔ-mu. Uɲ halanɔ-mu, wuɔ yuu-yo wuɔ: «ɲ da wei?» ²⁴ Naacolɲ wuɔ ne aa naa cira: «Mi da nuɔmba-i ɲga mi sa da-ba dɛi; mi da-ba ɲaa tibinni aa ta ni wuɔ.» ²⁵ Yesu wuɔ tiraa bir cu u nammu-i naacolɲo yufienɔa-na. Uɲ juɔ halanɔ-mu kufanɔgu-i, naacolɲ wuɔ pãɲ tuɔ da fafamma. ²⁶ U yufienɔa ɲ puurii, Yesu wuɔ waɲ baa-yo wuɔ: «Ta ɲ kũɲ ciɲ-nu, baa tiraa ɲ suur nellenɔ-huɔnɔga-na.»

Yesu sɪnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-20; Like 9.18-21)

²⁷ Ku huɔnɔgu-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba ji ta ba kã nilɛiɲa maɲ dii Sesare maɲ Filipu wuonɔo-i u kɔtɔnni-na. Baɲ kãɲ hũmelle-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba ciɛra hai moloɲo-i muɔɲo-i?»

²⁸ U hãalãbiemba cira: «Banamba ciɛra wuɔ nuɔnei *Nsãa-Batise-i, bananɲ ba'a nuɔnei *Eli-i, bananɲ ba'a *Diilopɔpuɔrbilonɔo naɲo-i nuɔɲo-i.»

²⁹ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloɲo-i muɔɲo-i?»

Pier wuɔ cira: «Diilonɔ uɲ pãa nuɲgu-i aa saanɲ *Kɔɲkortienɔo maɲ, u yaa nuɔɲo-i.» ³⁰ Yesu wuɔ waɲ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yaɲ ma hel molo nu-ma.

Yesu kaal u muliɛma-i

(Matie 16.21-28; Like 9.22-27)

³¹ A donɲ huɔnɔgu fanɔgu-na, Yesu wuɔ donɲ tuɔ piiye u pigãanɲ u *hãalãbiemba-i wuɔ *Molonɔ-Bienɔo ka muliɛɲ da dɛi! Nelle bĩncuɔmba-i, baa *Diilɔjigãntaamba yuntaamba-i, a naara *ãɲɲinamma pigãataamba ka ciina-yuɔ aa ko-yo. ɲga da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi hĩɛma-na, siɛliɲ-yiinɔgu-i u ka sire hel jo. ³² Yesu wuɔ waanɲ nel daama-i kaala-mɛi baa-ba. Pier wuɔ bĩ-yo ba kã ba deɲ ka tuɔ waɲ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ɲ piiye dumaa, ku saa fa.» ³³ Yesu wuɔ miɛl ne u hãalãbiemba-i aa naa gbɛ Pier wuɔ: «*Sitãni, kã ɲ halanɲ mi caanɲ-nu! ɲ kusũɲ-maama-i Diilonɔ-maama sɪ, nelbilienɔ-maama.»

³⁴ Ku huɔnɔgu-na, wuɔ bĩ nuɔmba-i baa u hãalãbiemba-i ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuɔni maɲ da ɲ ta ɲ taara ɲ nyaanu-miɛ, ɲ saaya ɲ ciina ɲ fɛɛɛ, aa ɲ saaya ɲ siɛ muliɛma-i baa kuliɲgu-i. ³⁵ Umanɲ duɔ tuɔ kaal baa u yunɔgu yonɲ, u ka kɔsuɔɲ u fɛɛɛ, ɲga umanɲ duɔ tuɔ kɔsuɔɲ u fɛɛɛ mɛi maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, kutienɔo ka da cicɛlma maɲ siɛ ji tɪ dede. ³⁶ Nelienɲ nuɔ, da ɲ da ɲ yufienɔ-niini-i hierɛ miwaanɔ-na aa ka caa, yunɲ haku-i dii-kuɔ? ³⁷ Nelienɲ nuɔ, ɲ gbãa sãa ɲ yunɔgu-i baa bige-i Diilonɔo wulaa? ³⁸ Na saa da, fiɛfiɛ ku nuɔmba saa fa, ba jẽnaamba sa ku. Umanɲ duɔ tuɔ ce senserre bei u sa taara ba suɔ wuɔ mɛi wuonɔo, u sa bi taara u waɲ mi maama-i baa-ba, Molonɔ-Bienɔo duɔ ji jo baa u To fɔɲɔgũɔ-i baa *dɔɔɔpɔpuɔrbiemba-i, u ka bi ce senserre baa kutienɔo maama-i.»

9

¹ Aa naa cira: «Yaaj mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilon-baangu-i aa suɔ da ba ku. Diilon ka ce u baangu-i baa fɔŋgũ.»

Yesu birii u deŋ birma

(Matie 17.1-13; Like 9.28-36)

² Yesuŋ waaj mafamma-i, yinni niediei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Piɛr, baa Sake a naara Nsaa ba kã ba deŋ ka nyugũŋ tãnujaataama naŋo-na. Ba'a ba ne da Yesu birii u deŋ birma. ³ U joŋgorbaa-ba birii baapiɛlmba ta ba caa da kpoikpoi; halle molo sie gbãa ce biŋkũngu pusũŋ dumaŋo-na. ⁴ *Hãalãbien ba'a ba tiraa ne, a da *Eli baa *Moisi ba caraaya-bei ta ba piiye baa Yesu-i. ⁵ Piɛr wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, i jomma faa bande-i-na dɛ! N sa yaŋ i ce gbuganni siei wɛi? Ku diei naŋ kũngu, ku diei Moisi kũngu, aa ku diei kũngu naŋgu-i Eli kũngu.» ⁶ Korma'i naa bilaa Piɛrbaa-ba-i a ce u tuɔ piiye dumaa u yuŋ-nu u sa suɔ uŋ waŋ mamaŋ. ⁷ Duherru nandu jo ji cĩnu-bei. Baa nu molo piiye du huŋga-na wuɔ: «Mĩ Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ, taa na nu u nuŋgu-i.» ⁸ Hãalãbiemba wuɔra ne terni-na hiere ba saa da moloŋo baa Yesu-i.

⁹ Baŋ juɔ ta ba hiire tãnuŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ *Moloŋ-Biɛŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo! ¹⁰ Hãalãbiemba sie aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «A sire hel kuomba hɔlma-na, ku yuŋgu yaa wuɔ nie?»

¹¹ Baŋ kaa hi yaanga-i, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Ma sɪ *ãnjĩnamma pigãataamba ciɛra wuɔ Eli saaya u bir jo igɛna aa Diilon uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saaj *Koŋkortieŋo maŋ u suɔ jo kɛ?»*

¹² Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima; Eli saaya u jo igɛna ji migãaŋ wɛima-i hiere. Nga bige-i ciɛ Diilon-nelma cira wuɔ: «Moloŋ-Biɛŋo ka muliɛŋ da dɛi aa ba sie ta ba kãŋ-yo?»

¹³ Mi tũnu-nei: Eli juɔ tĩ. Uŋ juɔ, nuɔmba ciɛ ba baangu-i yuɔ. Diilon-nelmaŋ waaj-ma dumaa, ba bi ciɛ-ma dumɛi.»

Yesu duɔnya jĩna naacombilonjo naŋo-na

(Matie 17.14-21; Like 9.37-43)

¹⁴ Yesubaa-baŋ hiiriye ka hi u *hãalãbiemba namba terieŋgu-i, baa da nuɔmba juɔ ji yu ba caangu-na, aa da *ãnjĩnamma pigãataamba namba juɔ ba ji ta ba fanu ba-naa baa-ba. ¹⁵ Nuɔmba juɔ'a ba ne da Yesu jo, kuɔ ce-ba gberɛ, baa gbar jãrã-yuɔ ka ta ba jaal-o.

¹⁶ Yesuŋ juɔ ji hi, wuɔ yuu u hãalãbiemba-i wuɔ: «Na fanu na-naa baa-ba nel hama-i nuɔ-i?» ¹⁷ Naacolŋo naŋo tĩɛ dii nuɔmba-na aa cira: «Hãalãtie, *jĩna naŋo dii mi biɛŋo yuŋgu-na a ce-yo bobo. Mi juɔ baa u yaa-i ŋ wulaa. ¹⁸ Duɔ sire-yuɔ terieŋgu terieŋgu, u mal-o. Duɔ mal-o, sãmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na, aa ŋ da u wuɔ u nyieni-i aa kuola da girri. Mi waaj baa ŋ hãalãbiemba-i miɛ ba donya-yuɔ, ba saa gbãa.»

¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Fieɛie ku nuɔŋ namaŋo-i, na sa hũu nelieŋ maama. Na daa nie sɪ mi ka tĩɛna baa-na gbula wɛi? Namaa ji hũu meɪ maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔŋ baa naacombilonjo-i.» ²⁰ Baa ta ta ba kã baa-yo da ba ka hã-yo. Jinaŋ kaa cira u ne da Yesu-i, wuɔ pãŋ bel naacombilonjo-i gbuu sagalla-yuɔ. Naacombilon wuɔ hel cii tuɔ bũmallã aa sãmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na.

²¹ Yesu wuɔ yuu tuoŋo-i wuɔ: «Jĩna daayo dii-yuɔ ku baangu cuɔ wɛi?»

Tuoŋ wuɔ cira: «Uu dii-yuɔ dii u bisãnsinnij. ²² Duɔ ce u ce u suur dãamu-na sisɔ hũmma-na duɔ ko-yo hã-mi. Da ŋ'a ŋ ka gbãa, jande ne Diilonjo-i aa ŋ kãyã-yiɛ.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ'a da miɛ mi ka gbãa? Uman duɔ haa u naŋga-i Diilonjo-na, wɛima-i hiere ma gbãa ce hã kutieŋo-i.»

²⁴ Yesuŋ waaj mafamma-i, naacombilonjo to wuɔ pãŋ cira: «Mĩ haa mi naŋga-i Diilonjo-na ŋga kãyã-miɛ ni meɪ sɪ kuu dii kpelle.»

* **9:11** Malaki (Malachie) 3.23

²⁵ Baŋ tiyāa kufanɔŋu-na, nuɔŋ baa ta ba jo ba naara. Yesuŋ daa ba kũɔlāa ba-naa ta ba jo dumaanɔŋo-na, wuɔ cira: «Jina nuɔ, ma'a ŋ'a ŋ gbāŋ ce nuɔmba-i bobobaa baa tugbentaamba? Cor ŋ hel naacombilonɔŋo-na, mi sa taara mi tiraa da-ni yuɔ gbula.»

²⁶ Jina wuɔ kaasɪŋ da gbagaga aa naa gbuu sagalla naacombilonɔŋo-i aa suɔ hel-yuɔ. Naacombilonɔŋ wuɔ galla ŋaa u kuu. Nuɔmba maŋ waa hiere baa da niɛ sɪ u kuu. ²⁷ Yesu wuɔ bel u nan-na sire-yuɔ u yiɛra u gbeiniŋ.

²⁸ Yesuŋ juɔ kũŋ baa u hāalābiemba-i ba ka waa ba kula-i, baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i cie miɛ i saa gbāa donya jina daayo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Jina daayo temma-i Diilocārālle'i gbāa donya-yuɔ yonɔ.»

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(Matie 17.22-23; Like 9.43-45)

³⁰⁻³¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire terienɔŋu-na a suur *Galile huonɔŋa-na ta ba karnu ba kā. Yesu taa u piye Diilonɔŋ-nelma-i u pigāaŋ u hāalābiemba-i a ce dumaanɔŋo-na u saa tuɔ taara molo suɔ ba saanɔŋu. U taa u piye baa-ba wuɔ: «Ba ka bel *Molonɔŋ-Bienɔŋo-i hā nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yon hɪɛma-na, siɛliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.» ³² Hāalābiemba saa suɔ u nelma yaanɔŋa-i; ŋga ba siɛ bi siɛ yuu-yo.

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i hāalābiemba-na?
(Matie 18.1-5; Like 9.46-48)

³³ Yesubaa-baŋ kaa hi Kafarnamu-i a suur ba dũŋgu-na, Yesu wuɔ yuu u *hāalābiemba-i wuɔ: «In jon hūmelle-na, na taa na fanu na-naa nel hama-i nuɔ-i?»

³⁴ A ne da hūmelle-na, ba taa ba fanu ba-naa da ba suɔ umaŋ nelbuɔ-i ba hɔlma-na. Yesuŋ yuu-ba dumaanɔŋo-na, ba fiinaŋ ba saa waŋ weima. ³⁵ Yesu wuɔ bir tɪɛna aa bɪ-ba cɪncieluo ba hāi-i-na hiere a tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Na hɔlma-na umaŋ duɔ tuɔ taara u waa na yaanɔŋa-na, kutienɔ saaya u jina u fɛɛ na hieronɔ huonɔ-nu aa tiraa ce u fɛɛ na maacembilonɔ.»

³⁶ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bel bisāmbilonɔŋo nanɔŋo-i jo baa-yo ba hɔlma-na. Uŋ juɔ baa-yo, wuɔ tũu-yo aa cira: ³⁷ «Umaŋ duɔ bel bisāmbilonɔŋ daayo temma-i fafamma mɛi maama-na, kuu dii ŋaa u bilaa mɛi fɛɛ yaa-i, aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutienɔ bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Umaŋ duɔ saa bigāaŋ-ye, uu dii baa-ye
(Like 9.49-50)

³⁸ Ku huonɔŋu-na, Nsāa wuɔ cira: «Hāalātie, i daa naacolɔŋo nanɔŋo gbuuse-niɛ aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i, miɛ ne da u sa nyaanu-niɛ baa miɛŋo-i i ce u yaŋ.»

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo. Na saa da, molo siɛ gbāa gbuuse-miɛ a ce gberɛ-weima aa tiraa bir bɪ mi yebabalande-i terduonɔŋu fanɔŋu-na. ⁴⁰ Umaŋ duɔ saa bigāaŋ-ye, uu dii baa-ye. ⁴¹ Aa umaŋ duɔ ne muɔŋo-i aa hā-na hūmma-i na nyɔŋ wuɔ *Kirsaa baanɔŋ namaa, da ku fiɛ waa ciyufelle yonɔ, coima saa fa, kutienɔ siɛ naa u daluɔ-i Diilonɔŋo wulaa.»

Kunanɔŋu bɔyaa kunanɔŋ-na
(Matie 18.6-9; Like 17.1-2)

⁴² «Bisālmba maŋ hūyāa mɛi maama-i, umaŋ duɔ guɔl unanɔŋ gbeini bei Diilonɔŋ-hūmelle-na, sūlma haraa kutienɔŋo-na. Kumaŋ ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuonɔŋu-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraanɔŋ-nu, kuu naa ce bɔlbɔl yuɔ. ⁴³ Da ŋ da ŋ nanɔŋa dii-ni kuubabalaanɔŋu cemma-na, kar-ka ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonɔŋ-nelle-na baa nanɔŋa diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-i-na. [⁴⁴ Jiamba maŋ wuyaŋ nuɔmba-i terienɔŋu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dɪŋ.] ⁴⁵ Da ŋ da ŋ gboluonɔŋu dii-ni kuubabalaanɔŋu cemma-na, kar-ku ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonɔŋ-nelle-na baa gboluonɔŋu diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ gbeini-i ni hāi-i-na. [⁴⁶ Jiamba maŋ wuyaŋ nuɔmba-i terienɔŋu-na ba sa ku, aa ku

dāamu sa dīŋ.] ⁴⁷ Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanɔu cemma-na, hiel-de ŋ nanna. Da ŋ suur *Diilon-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufienɔa-i a hāi-i-na. ⁴⁸ Jiamba maŋ wuyaan nuɔmba-i terienɔu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dīŋ.

⁴⁹ «Na saa da, dāamu ka dii dāmma yiɛ hiere.

⁵⁰ «Dāmma-i bīŋkūfafaanɔu; ŋga da ma ji saara, namaa gbāa ce-ma niɛ ma tiraa ce kpɛnnɛ? Diyaan dāmma na fɛrɛŋ nuɔ aa na bel na-naa fafamma.»

10

Ansorre bɔrɔmmaŋ-kūŋgu-i (*Matie 19.1-12; Like 16.18*)

¹ Ku huonɔu-na, Yesubaa-ba sire terienɔu-na a kā *Yude, kā ka waa dii *Yurdɛ bom-borma namma-na. Nuɔmba tiraa kūɔl ba-naa kā u wulaa. Wuɔ don tuɔ piye Diilon-nelma-i u pigāan-ba ŋaa uŋ cemmaŋ dumaa koko. ² *Farisɛbaa-ba namba ta ba taara ba cure-yuɔ baa nelma-i, baa piɛ a yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diilon-hūmelle-i, nelien nuɔ ŋ gbāa nanna ŋ ciɛŋo-i wɛi?»

³ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «*Moisi hāa-na hama-i wuɔ na ta na ce?»

⁴ Baa cira: «Moisi hāa-ye hūmelle-i wuɔ i gbāa tiɛ nanna i caamba-i; ŋga da ŋ'a ŋ nanna-yuɔ ŋ nyɛgɛŋ sebɛ ŋ hā-yo igɛna uman pigāan wuɔ na ānsorre buɔra.»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Moisi daa na tūnni sa nu ku'i ciɛ u nyɛgɛŋ mafamma-i hā-na. ⁶ Da ma'i sɪ Diilon uŋ'a u jina miwaanɔo-i u maa biɛŋo baa ciɛŋo. ⁷ A ce dumaanɔo-na, bibiɛŋo ka yan u bincuɔmba-i aa waa baa u ciɛŋo ⁸ ba gbonu ce kuuduŋgu.* Da ba waa dumaanɔo-na, ba sa tiraa kāŋ-ba nuɔmba hāi, ba kāŋ-ba ŋaa nelduɔŋo. ⁹ Terienɔu fanɔu-na, Diilon duɔ gbonu kuman, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

¹⁰ Baŋ juɔ kūŋ ciŋgu-na, u *hāalābiemba tiraa sire nel daama-i ta ba yuu-yo. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Uman duɔ nanna u ciɛŋo-i aa jā unanɔ, kutienɔ ciɛ *fuocesinni, u cālāa cɛdɛlāŋo-i. ¹² Ciɛŋo maŋ duɔ bi hel u bɔlɔ wulaa aa kā ka soŋ yanɔa nanɔa, ciɛŋo fanɔ ciɛ fuocesinni'i dumaanɔo-na.»

Yesu cārā Diilonɔo-i hā bisāmbiemba namba (*Matie 19.13-15; Like 18.15-17*)

¹³ Ku huonɔu-na, baa jo baa bisāmbiemba namba-i Yesu wulaa wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cārā Diilonɔo-i hā-ba. U *hāalābiemba sire ta ba nuola baman juɔ baa-ba. ¹⁴ Ku saa dɔlnu Yesu-i, wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Yaan bisālmba ta ba jo mi wulaa, baa na cie-ba. Baman dii bafamba temma-i, *Diilon-nelle dii bafamba diele-i. ¹⁵ Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ u saa siɛ *Diilon-nellentesinni-i ŋaa bisālāanɔ, kutienɔ siɛ gbāa suur *Diilon-nelle-na.» ¹⁶ Ku huonɔu-na, wuɔ tūu bisālŋ daaba-i aa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonɔo-i hā-ba.

Wɛiŋo nan maama (*Matie 19.16-30; Like 18.18-30*)

¹⁷ Ku huonɔu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire biɛ hūmelle-i ta ba kā. Naacolŋo nanɔ gbar jo ji dūuna Yesu yaanɔa-na aa cira: «Hāalātiefɛfɛi, mi saaya mi ce bige-i da mi gbāa da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ bi-mi nelfɛfɛiŋ muɔ? Da ma hel Diilonɔo-na, nelfɛfɛiŋ dii wɛi? ¹⁹ Diilon uŋ'a i tiɛ wuɔ hūmienɔa maŋ, ma sɪ ŋ suɔ-ya kɛ? *Baa ko nelienɔ, baa ce *fuocesinni-i, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molon-na, baa du molonɔ, ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunɔu-i.*†»

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Hāalātie, mi duɔŋ dii mi bisānsinniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

* **10:8** Miwaanɔo jɪnamman-sebɛ (Genèse) 2.24 † **10:19** Helman-sebɛ (Exode) 20.12-17

²¹ Uŋ piiye dumaanɔ-na, u maama gbuu pāŋ dɔlnu Yesu-i; wuɔ ne-yo aa naa cira: «Ma tɪyāa ma diei: Kā ŋ ka suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeɪŋa faŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weɪŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanumiɛ.» ²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weɪŋo cor. Yesuŋ juɔ wan mafamma-i, wuɔ pāŋ vāa u yaanŋa-i aa ta. ²³ Uŋ taa, Yesu wuɔ wuɔra ne u hāalābiemba-i aa cira: «Kumanŋ ka ce weɪŋo duɔ gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na kuu dii kpelle.»

²⁴ Nel daama cu u hāalābiemba hɔmmu-i. Yesu wuɔ tiraa tir-ma wuɔ: «Mi jēnaan namaa, Diilonŋ-nelle suurma dii kpelle dɛ! ²⁵ Na suyaa wuɔ nyɔgɔmɛ duɔ gbāa cor misēne-fuonŋu-na kuu dii kpelle dɛ! Nŋa weɪŋo duɔ gbāa suur Diilonŋ-nelle-na kufanŋu dii kpelle yan.»

²⁶ Nel daama migāanŋ cu u hāalābiemba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Dumaanɔ-na, hai molonŋo-i ka gbāa kor?»

²⁷ Yesu wuɔ ne-ba aa cira: «Nelbiliemba wulaa ma siɛ gbāa ce, nŋa weɪma sa yar Diilonŋo-i.»

²⁸ Piɛr wuɔ cira: «Hāalātie, aa miɛ manŋ naana i weɪma-i hiere aa tiɛ nyaanumiɛ fuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi wanŋ ninsonŋo-i baa-na: Umanŋ duɔ ta aa yanŋ u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u nyu-i, u to-i, u bisālmba-i, sisɔ u sonni-i mɛi maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, ³⁰ kutienŋ unŋ ka da nimanŋ hɛma-na bande-i-na, ni ka maar unŋ taa aa yanŋ nimanŋ sɔmma komuɔŋa ndii. U ka da dumienŋa-i, hāmba-i, mɔlāamba-i, nyunaamba-i, bisālmba-i, sonni-i, aa bi da mulɛma-i naara. Aa bisɪnuɔ-i-na, u ka da cicɛlma manŋ sa tɛŋ dede-i. ³¹ Na saa da, bamanŋ taa yaanŋa fiɛfiɛ-i-na, ba bɔi ka bir waa huonŋ-nu, aa bamanŋ dii huonŋu-na fiɛfiɛ-i-na, ba bɔi ka ta yaanŋa.»

*Mamanŋ dii ta ma cie Yesu-i Yerusalemu-i-na
(Matie 20.17-19; Like 18.31-34)*

³² Ku huonŋu-na, Yesubaa-ba ji sire ta ba kā *Yerusalemu. Yesu wuɔ ta nuɔmba yaanŋ-na hiere. Banŋ kāŋ dumaanɔ-na, korma donŋ ta ma da u *hāalābiemba-i baa bamanŋ naa cuu ba huonŋ-nu hiere. Yesu wuɔ bɪ u hāalābienŋ cɪncieluo ba hāi baamba-i ba denŋ ka tuɔ piiye baa-ba wuɔ: ³³ «Na daa inŋ kāŋ Yerusalemu-na kɛ? Die kā, ba ka bel *Molonŋ-Bienŋo-i hā *Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjɪnamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hā-ba baa-yo, ba ka cira wuɔ u saaya komma aa bir-o hā *niɛraamba-i baa-yo ³⁴ ba nyɛ-yo sūlma aa tu taalni yuɔ aa muo-yo aa suɔ ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hɛma-na, sielinŋ-yiɪŋgu-i u ka sire hel jo.»

*Sebede bɛmbanŋ muyaa ba natienŋa Yesu-i-na
(Matie 20.20-28)*

³⁵ Ku huonŋu-na, Sebede bɛmba manŋ waa baa Yesu-i, ba taa ba bɪ unanŋo-i Sake aa bɪ unanŋo-i Nsāa, baa piɛ Yesu caanŋ-nu ka cira: «Hāalātie, i juɔ die ji cārā bɪŋkūŋgu nanŋu ŋ wulaa, jande baa yagar.»

³⁶ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na'a mi ce bige-i hā-na?»

³⁷ Baa cira: «I taara da ŋ ji waa ŋ fɔŋgūɔ-i-na, ŋ yanŋ miɛŋo-i, u diei tɛna ŋ nadiɛyanŋa-na aa u diei bi tɛna ŋ nanyuɔyanŋa-na.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ nanŋ cārāŋ kumanŋ dɛ! Yaahuolo manŋ ka haa-miɛ na ka siɛ u temma haa-nei wei? Na ka siɛ mulɛŋ mɛi temma-i wei?»

³⁹ Baa cira: «Ūu, i ka siɛ.»

Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo manŋ ka haa-miɛ, baa mulɛma manŋ ka bi haa-miɛ, ni ka bi haa-nei ninsonŋo. ⁴⁰ Nŋa mɛi siɛ gbāa pā nunŋu wuɔ mɛlŋo'i ka tɛna mi nadiɛŋga-na aa mɛlŋo'i ka tɛna mi nanyuɔŋgu-na. Muntɛnammu fammunŋ tigiinŋ ta mu cie bamanŋ, ba yaa ka da-mu.»

⁴¹ Ba nahāalābienŋ cɪncieluo baambanŋ juɔ nu nel daama-i, ba hɔmmu pāŋ du baa-ba.

⁴² Yesu wuɔ bɪ-ba hiere a ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ fāamaambaa-ba ce

hālmaanḡu baa ba fāamaansinni-i aa nelbōmbōmbaa-ba ta ba haa fōḡgūo-i nuōmba-na. ⁴³ Nga ku saa saaya ku waa dumaa namaa na wulaa. Umanḡ duō tuō taara u waa nelbuō-i na hōlma-na, kutienḡo saaya u ce u fere na maacembilonḡo; ⁴⁴ aa umanḡ duō tuō taara yaanḡa-i, kutienḡo saaya u ce u fere na kōrienḡo. ⁴⁵ Na saa da, *Molon-Bienḡo juō kufanḡu jomma yaa-i hēma-na duō ji cāa nuōmba-i aa pā u fere duō sāa ba bōi yunni; u saa jo ba da ba ji cāa-yo.»

Yesu puurii Bartime yufienḡa-i
(*Matie 20.29-34; Like 18.35-43*)

⁴⁶ Ku huonḡu-na, Yesu wuō kā ka hi Yeriko. A ne da nelpūḡu nanḡ temma taa ku nyaanu-yuō a naara u *hāalābiemba-i. Banḡ juō ta ba hel Yeriko-i-na da ba ta, yironḡo nanḡo waa tēna hūmelle tūḡu-na tuō cārā. Ba taa ba bī-yo Bartime aa bī u to-i Time. ⁴⁷ Yironḡ daa uḡ nuō nuōmba piiye ba cor, wuō yuu. Baa cira wuō Nasarētitaanḡ Yesu yaa curaanḡ. Wuō pānḡ sire tuō fara u bī da gbagaga wuō: «Yesu, *Davidi hāayēlḡ nuō, jande ce hujarre miē!» ⁴⁸ Uḡ faranḡ u bī dumaanḡo-na, nuōmba bōi baa yanḡ aa ta ba nuola-yuō wuō u budii. Wuō migāanḡ dii kuanḡu naara wuō: «Davidi hāayēlḡ nuō, jande ce hujarre miē!» ⁴⁹ Yesu wuō yiēra aa naa cira: «Bīenḡ u jo.»

Baa cira: «U bī-ni, fē ḡ huonḡa-i aa ḡ sire ḡ kā.» ⁵⁰ Yironḡ wuō pānḡ nanna u jonḡoruo-i aa tie sire ta tuō kā. ⁵¹ Uḡ kaa hi, Yesu wuō yuu-yo wuō: «ḡ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Wuō cira: «Hāalātie, mi taara ḡ puur mi yufienḡa-i.»

⁵² Yesu wuō cira: «Kā! Niḡ haa ḡ nanḡa-i miē, ḡ kuraa.» Terduonḡu fanḡu-na, naacolḡo yufienḡa pānḡ puur. Wuō cu Yesu huonḡ-nu ba ta ba kā.

11

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(*Matie 21.1-11; Like 19.28-40; Nsāa 12.12-19*)

¹ Yesubaa-banḡ kaa ta ba piē *Yerusalemu-i, a saanu baa nilēiḡa nanḡa hōlma-i, dii *Olivi-tibinni-tānunḡu-na, ba bī dinande-i Betifage aa bī dinande-i Betani. Yesu wuō wanḡ baa u *hāalābiemba hāi wuō: ² «Kāanḡ nelle manḡ i yaanḡa-na daade-i, na suurma-i, na ka da ba vaa kakūmbilonḡo nanḡo, molo saa nyugūḡ-yuō dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³ Umanḡ duō yuu-na, na cira: «Tienḡo yaa wuō i ji fir-o ka hā-yo; wuō u ka bir jo baa-yo fiēfiē.»

⁴ Baa kā ka bi da ba vaa kakūmbilonḡo nanḡo-i dumelle nande yaanḡa-na; hūmelle tūḡu-na. Baa ture ta ba fir-o. ⁵ Nuōmba waa, banamba ta ba piiye baa-ba wuō: «Haba-i daaba-i! Na ce bige-i dumaanḡo-na?» ⁶ Yesuḡ waanḡ manḡ baa-ba, baa bi wanḡ ma yaa-i baa-ba. Banḡ piiye dumaanḡo-na, baa yanḡ ba ta baa-yo.

⁷ Banḡ kāa baa-yo, baa hiel ba jonḡorbaa-ba-i haa u huonḡu-na aa Yesu wuō nyugūḡ tēna-yuō. ⁸ Nuōmba fōḡgūo baa hiel ba jonḡorbaa-ba-i fara-bēi hūmelle-na Yesu tuō wuō ba dōrō u kā. Banamba kar fiēlu ta ba jina. ⁹ Bamanḡ waa u yaanḡa-na baa u huonḡu-na hiere baa ta ba piiye da gbagaga wuō:

«Diilonḡo temma si dii.

Itienḡ uḡ saanḡ umanḡ jo, Diilo baa-yo!*

¹⁰ I bīncōiḡo-i *Davidi fōḡgūo temma yaa juonḡ!

Diilo migāanḡ-yo hā-ye.

Dōrwoonḡo temma si dii!»

¹¹ Yesuḡ kaa suur Yerusalemu-i-na, wuō kā *Diilodubuō-i-na ka wuōra ne kumanḡ ciēḡ hiere. Bāanḡu naa tī tī, wuō ta baa u hāalābienḡ cīncieluo ba hāi baamba-i a kā Betani.

Yesu ciē yensāanḡu nanḡu kuol
(*Matie 21.18-19*)

* 11:9 Gbeliēmanḡ-nalāanḡu (Psaume) 118.25-26

12 Ku cuo kaala-i-na, Yesubaa-ba sire Betani-i-na ta ba kā *Yerusalemu-i-na, a ne da nyulmu waa Yesu-i-na. 13 Ba kaa hi hɔlma namma-i, wuɔ da *yensāanɔŋu nanɔŋu fiɛlu gbu caa da fafamma ŋaa ku maan, a ne da ku mamman-huɔŋgu'i saa waa huɔŋgu fanɔŋu-na. Yesu wuɔ haar duɔ ka ne sɪ u ka da biena kuɔ. Uŋ kaa piɛ, wuɔ da fiɛgbāŋgbāŋlāndu yon du kula. 14 Wuɔ gbɛ yensāanɔŋu-i u *hāalābiemba yufelle-na wuɔ: «Ma bālāa nyunɔŋo; nan cɛraa ŋ ji man biena hā molo wuɔ.»

Yesu duɔnya torgociraamba-i hiel-ba Diilodubuɔ-i-na
(Matie 21.12-17; Like 19.45-48; Nsāa 2.13-22)

15 Yesubaa-ban kaa hi *Yerusalemu-i, wuɔ kā *Diilodubuɔ-i-na ka donya niisuorn-intaamba-i baa niisāanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa kā ka tisɪŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa sɛ baman suoraŋ nɔnsɔr ba huriimba-i ba titiɛŋa-i nanna, 16 aa cie-ba wuɔ molo baa suur baa kuusuornɔŋu Diilodubuɔ dumelle-na. 17 Uŋ cie mafamma-i, wuɔ biɛ Diilon-nelma-i tuɔ piiye u pigāan-ba wuɔ: «Ma nyegāan Diilon-nelma-na wuɔ: *«Ba ka ta ba bi mi dūŋgu-i nilɛiŋa-i hiere a Diilojaaldūŋgu.»*† Ma sɪnni niɛ namaa ce-ku cuo ba terienɔŋu?» 18 Nel daama kā ka hi *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjɪnamma pigāataamba-i. Baa pān ta ba taara-yuɔ baa komma. A ne da u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor, a ce dumaanɔ-na ba taa ba kālā-yuɔ. 19 Bāanɔŋu juɔ suur huɔŋgu man nuɔ-i, Yesu-i baa u *hāalābien baa hel nellen-huɔŋga-na.

A haa ŋ nanɔŋa-i Diilonɔ-na ku fa wɛima
(Matie 21.20-22)

20 Ku cuo kaala-i-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba naar sire biɛ hūmelle-i. Ban kaa hi *yensāanɔŋu terienɔŋu-i, ba'a ba ne da ku kuolaa baa ku yunɔŋu-i hiere. 21 Maman cie cor hiere ba kāmna-na *Yerusalemu-i-na, maa tɛnu Piɛr. Wuɔ tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, ne, niŋ waasaan yensāanɔŋu man, ku kuolaa hiere.»

22 Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Haan na nanɔŋa-i Diilonɔ-na. 23 Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Da na haa na nanɔŋa-i Diilonɔ-na, na gbāa gbɛ tānuŋ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halan bande-i-na ŋ ka suur nuoraanɔŋu-na», aa ma bi ce. Ŋga nan waan man, da na saa hūu-ma wuɔ ma gbāa ce, ma sɛ bi ce. 24 Ku'i cie mi ta mi piiye baa-na miɛ: Da na ta na cārā kuman Diilonɔ wulaa, na saaya na hūu-ma wuɔ na daa ku bɪŋkūŋgu-i tɪ. Da na hūu-ma, ku yaa Diilonɔ ka hā-na baa-ku. 25 Aa da ŋ'a ŋ cārā Diilonɔ-i, a ji ne da molo cālāa-ni, ce kutienɔ-i jande aa ŋ hiel-ma ŋ huɔŋga-na, ku yaa nuɔ niŋ cie man, na To man dɔrɔ-i-na u ka bi ce-ni jande aa hiel-ma u huɔŋga-na. [26 Ŋga da na'a na sa hiel nuɔŋ-maama-i na hɔmmu-na, na To man dɔrɔ-i-na, u sɛ bi hiel namaa maama-i u huɔŋga-na.]»

Hai hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?
(Matie 21.23-27; Like 20.1-8)

27 Yesubaa-ban kaa hi *Yerusalemu-i, baa kā *Diilodubuɔ-i-na. Yesu wuɔ tuɔ wuɔra u bɪŋ dumellen-huɔŋga-na. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjɪnamma pigāataamba-i a naara nelle bɪncuɔmba sire jo u wulaa 28 ji yuu-yo wuɔ: «Niŋ cɛn man daama-i, hai moloŋo-i hāa-ni hūmelle-i ŋ ta ŋ ce-ma?»

29 Yesu wuɔ cira: «Mi ka bi yuu-na baa nelma diei, da na sɛ-mi, mi ka pigāan-na uman hāa-mi hūmelle-i.» 30 Aa naa yuu-ba wuɔ: «Hai moloŋo-i naa puɔr Nsāa jo ji tuɔ *batisen nuɔmba-i? Diilonɔ'i naa puɔr-o waa nelbiliemba'i naa puɔr-o?» 31 Baa don ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Die cira Diilonɔ'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nan suyaa-ma dumaanɔ-na bige-i cie na saa hūu u nelma-i?» 32 I sɛ bi sɛ cira nelbiliemba'i puɔraa-yo.» Nuɔmba-i hiere baa suyaa wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbilonɔ, da ŋ da ba ciɛra nelbiliemba'i puɔraa-yo, maacemma haraa-bei. 33 Baa naa ba cira: «I saa suɔ moloŋo man naa puɔr-o.»

Yesu wuɔ bi cira: «Muɔ mi sɛ bi pigāan-na uman hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce miŋ cɛn man daama-i.»

† 11:17 Isayi (Ésaïe) 56.7

12

Suontienjo nanjo baa u maacenciraamba (Matie 21.33-46; Like 20.9-19)

¹ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ biɛ gbãɛini tuɔ nanj baa-ba wuɔ: «Naacolŋo nanjo diyaa *ɛrɛsɛ-suonngu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hɪŋ fuonngu ba da ba ta ba kãmal ɛrɛsɛ-i, aa ce felge ba ta ba nyugũŋ ba niya suonngu-i. Uŋ ciɛ mafamma-i, u biɛ maacenciraamba jina-kuɔ aa ta kã nelle.»

² «Tibibienja karman juɔ hi, wuɔ puɔr u maacembilonjo nanjo-i maacenciraamba wulaa, wuɔ u ji hũu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. ³ Maacembilonj unj juɔ, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o ba saa hã-yo biŋkũngu. ⁴ U tiraa puɔr maacembilonjo nanjo ba wulaa. Baa muo ufaŋo-i kaasinya-yuɔ aa naa tuora-yuɔ. ⁵ U tiraa puɔr maacembilonjo nanjo ba wulaa. Baa ko ufaŋo-i. Ba muyaa ba fõŋgũɔ aa ko ba fõŋgũɔ. ⁶ Maacembiemba ji tĩ suontienjo wulaa aa ku tĩɛ u bɛduɔla yaa-i. U cira: «Fiɛfiɛ fuɔ, mi ka puɔr mi bɛduɔla yaa ba wulaa. Fuɔ duɔ kã, ba ka kãŋ-yo.» Aa ce bɛpolŋo sire ta. ⁷ Maacenciraamban juɔ'a ba ne da bɛpolŋo jo, baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienjo yaa juɔŋ daayo, yaan duɔ jo i ko-yo aa ciilunngu ce miɛ kũngu.» ⁸ Ba siire ku yaa nuɔ-i, naacombilonj unj hii, a bel-o ko-yo, aa hel baa-yo suonngu-na ka nanna.»

⁹ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontienj daa u ka ce bige-i fiɛfiɛ-i-na? U ka jo ji ko maacenciraan daaba-i aa hã banamba baa suonngu-i. ¹⁰ Na saa kalan nel daama-i Diilonj-nelma-na wɛi wuɔ:

*«Dũmarãamban ciinaana kpãŋkpara man,
u yaa juɔ bella dũŋgu-i.»*

¹¹ Ku ciɛ nerma miɛ i wulaa.

«Itienjo yaa wuɔ ma ce dumaanjo-na.»*

¹² *Yuifu ba yuntaamba pãŋ suɔ wuɔ Yesu naan gbãnalãan daaku-i hã ba yaa-i. Baa ta ba taara ba bel-o. A ne da ba taa ba kãalã nuɔmba-i, baa naa ba yan-yo aa ta.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wɛi? (Matie 22.15-22; Like 20.20-26)

¹³ Ku huonngu-na, baa ji puɔr *Farisɛbaa-ba namba-i baa *Erɔdi baamba namba-i Yesu wulaa, wuɔ ba ka gbãŋ baa-yo bel-o fuɔ fɛrɛŋ nuŋ-ãndaanngu-na. ¹⁴ Banj kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ wanj ninsonjo yaa-i, ŋ sa kãalã nɛlienjo baa ŋ ninsonjo-i, ŋ sa bi ce ciɛluɔ. Nj gbu ŋ pigãan nuɔmba-i Diilonj-hũmelle yaa kelkel.» Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saanu baa miɛ hũmelle-i, ku saaya i tiɛ pã nampo-i i hã *Oromɛ ba *jãmatigi-i wɛi?»

¹⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Na taara na cure muɔmɛi wɛi? Hãa-minj warbelle mi ne.» ¹⁶ Baa hã-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yunngu-i die?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jãmatigi yunngu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyɛgãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyɛgãan Oromɛ ba jãmatigi yerre'i die.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Kumanj da ku waa jãmatigi kũngu-i, pãan-kunj na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumanj da ku bi waa Diilonj-kũngu-i, na bi pã-ku na hã Diilonjo-i baa-ku.» U kũŋ kuɔ cu ba hõmmu-i.

Kuomba siremmanj-kũŋgu-i (Matie 22.23-33; Like 20.27-40)

¹⁸ *Sadusɛbaa-ba wulaa kuomba siɛ sire. Banan baa kã ka gbɛ Yesu-i wuɔ: ¹⁹ «Hãalãtie, *Moisi nyɛgãan nelma namma hã-ye wuɔ: «*Umanj duɔ saa da bilonjo baa u ciɛŋo-i aa ku aa yan-yo, u hãanjo saaya u biɛ-yo a honj bilonjo hã kulonjo-i.*»† ²⁰ A ne da naacombiemba namba waa niehã ba nyu wulaa. Mɔlŋo sire jã ciɛŋo, u saa da bilonjo baa-yo aa ku. ²¹ Umanj cuu-yo, u biɛ ciɛŋo-i u saa da bisãlmba baa-yo, fuɔ u ku aa yan-yo. Siɛlinj-wuonjo-i maaduɔma.

* 12:11 Gbeliɛmanj-nalãanngu (Psaume) 118.22-23 † 12:19 Anjɪnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 25.5-6

22 Ba kuu dumɛi ka gbuo hiere unaa saa ji da bilonɔ baa ciɛn daayo-i. Ku huonɔgu-na, ciɛ fuɔ fɛrɛ suɔ tuɔ nyaanu-bɛi. 23 Ba hieronɔ-na ban diyaa-yo ba ciɛnɔ cor, kuonɔ da ba ji sire, u ka ce hai wuonɔ-i?»

24 Yesu wuɔ cira: «Na piera. Aa na suyaa kumanɔ ciɛ na pira wɛi? Na saa suɔ Diilonɔ-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i ku'i ciɛ. 25 Na saa da, kuonɔ da ba ji sire, cadiile siɛ waa. Ba ka waa ɲaa *dɔrɔpɔuɔrbiemba. 26 Kumanɔ ɲaa kuomba siremmanɔ-kunɔgu-i, Moisinɔ piiye dāamu nanɔ bilaa perfiɛlu‡ manɔ du maama-i Diilonɔ-nelma-na terienɔgu manɔ nuɔ-i, na saa kalanɔ ku terienɔgu-i wɛi? Ma nyegāan terienɔgu-na wuɔ: Diilonɔ gbiɛ Moisi-i wuɔ: ‹*Abiramu Diilonɔ yaa muɔnɔ-i, *Isaki Diilonɔ yaa muɔnɔ-i, *Yakabu Diilonɔ yaa muɔnɔ-i.›§ 27 Ku pigāan wuɔ Diilonɔ-i cicɛlmantaan-wuonɔ, bikuonɔ-wuonɔ sɪ. Na piera bɔi.»

Nelma manɔ dii yunɔgu Diilonɔ-nelma-na
(Matie 22.34-40; Like 10.25-28)

28 *Anɲinamma pigāatienɔ nanɔ unɔ daa Yesu suyaa *Sadusɛbaa-ba siɛma, wuɔ piɛ u caan-nu a yuu-yo wuɔ: «Diilonɔ unɔ ciera i tiɛ wuɔ hūmienɔa manɔ hiere, hade-i yunɔgu?»

29 Yesu wuɔ cira: «Hūmelle manɔ yunɔgu, di yaa daade: ‹*Isirahɛl-baanɔ namaa, karaanɔ na tūnni-i! Diilonɔ yaa Itienɔ-i u diei yonɔ. 30 ɲ saaya ɲ dɔl Itienɔ-i Diilonɔ-i baa ɲ huɔnɔga-i hiere, baa ɲ kusunɔgu-i hiere, baa ɲ anɲɔguɔma-i hiere, baa ɲ fɔnɔgūɔ-i hiere.›* 31 Mamanɔ cuu mafamma-i ma yaa daama: ‹ɲ saaya ɲ dɔl ɲ nanolɔnɔ-i ɲaa ninɔ dɔl ɲ fɛrɛ dumaa.›† Diilonɔ unɔ'a i tiɛ wuɔ hūmienɔa manɔ hiere, a hāi-waanɔ daaya yaa yunɔgu.»

32 Anɲinamma pigāatienɔ wuɔ cira: «Hāalātie, ɲ waanɔ ninonɔ, Diilonɔ dii u diei yonɔ, unanɔ si dii yanɔa nanɔa. 33 Terienɔgu fanɔgu-na, ku saaya nɛlienɔ nɛlienɔ, u dɔl-o baa u huɔnɔga-i hiere, baa u anɲɔguɔma-i hiere, baa u fɔnɔgūɔ-i hiere; aa u saaya u dɔl u nanolɔnɔ-i ɲaa unɔ dɔl u fɛrɛ dumaa. Kufanɔgu bɔyaa tāmmanɔ-niini pāmmanɔ-na.» 34 Yesu wuɔ ne da u siyaa-yo baa cɛcɛmunɔgu. Wuɔ cira: «ɲ saa maa baa *Diilonɔ-nelle-i.» A hel mafamma-na, molo saa tiraa siɛ yuu-yo baa wɛima.

Konɲkortienɔ bige-i baa Davidi-i?
(Matie 22.41-46; Like 20.41-44)

35 Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ biɛ Diilonɔ-nelma-i tuɔ piiye u pigāan nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na aa ji yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ Diilonɔ unɔ pāa nunɔgu-i aa saanɔ *Konɲkortienɔ manɔ, *anɲinamma pigāataamba ta ba piiye wuɔ u ka waa *Davidi hāayɛlnɔ? Ba taara ba wanɔ wuɔ niɛ dumaa-nanɔ? 36 Ma sɪ Davidi fuɔ fɛrɛ-i, *Diilonɔ-Yalle ciɛ u nyegɛnɔ-ma wuɔ: ‹Itienɔ gbiɛ mi Tienɔ-i wuɔ:

«Jo ɲ ji tɛna mi caan-nu

aa ɲ yanɔ mi mal ɲ bigāarāamba-i hā ɲ ce ɲ bāanɔgu-i bɛi.»‡

37 «Diilonɔ unɔ pāa nunɔgu-i aa saanɔ Konɲkortienɔ manɔ, Davidi fuɔ fɛrɛ bi-yo u Tienɔ, u ce niɛ aa ce u hāayɛlnɔ yonɔ?»

Yesu firiiye anɲinamma pigāataamba-i
(Matie 23.1-36; Like 20.45-47)

Nuɔmba bɔi waa ta ba nu Yesu tuɔ piiye. U nelma taa ma dɔlnu-bɛi ma cor. 38 Wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Bilaanɔ na fɛrɛ, baa na ta na ce *anɲinamma pigāataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonɔgorbɔmbɔmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba. 39 Da ba suur *Diilonɔnelhāalādunɔgu-na, sisɔ da ba kā kalle manɔ nuɔ-i, ba taara ba tɛna yaanɔ-na. 40 Da ba ce ba bel diilonɔ-i a hūu bikulcaamba nagān-niini-i wuo-ni, a ne da da ba'a ba cārā Diilonɔ-i ba cārā-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kumanɔ ka haa-bɛi, ku ka balanɔ cor.»

‡ 12:26 Helmanɔ-sebɛ (Exode) 3.2-6 § 12:26 Helmanɔ-sebɛ (Exode) 3.2,6 * 12:30 Anɲinamma tiyemmanɔ-sebɛ (Deutéronome) 6.4-5 † 12:31 Buolmanɔ-sebɛ (Lévitique) 19.18 ‡ 12:36 Gbeliemanɔ-nalāanɔgu (Psaume) 110.1

Bikulciɛŋo naŋo maama
(Like 21.1-4)

⁴¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ kã ka tɛna kekerienŋu caanŋu-na *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ne nuɔmba ta ba dii ba gbeinŋa-i ba hã Diilonŋo-i. Waamba bɔi taa ba kã ba dii gbeibɔmbɔmbaa. ⁴² Bikulɛsũntienŋo naŋo jo ji dii tãmbienŋa hãi. ⁴³ Yesu wuɔ bɪ u *hãalãbiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Yaan mi wan ninsonŋo-i baa-na: Ciɛŋ daa un diyaa kuman, ku maaraa banamban diyaa kuman hiere. ⁴⁴ Bafamba paraa dii aa yan boluonŋu; ŋga ciɛŋ daa un diyaa kuman, ku yaa waa u yunŋu-na yon; kunanŋu si dii yanŋa nanŋa.»

13

Maman ka da nelbiliemba-i aa miwaanŋo suɔ duɔ tɪ
(Matie 24.1-2; Like 21.5-6)

¹ Yesun juɔ tuɔ hel *Diilodubuɔ-i-na, u *hãalãbilonŋo naŋo tuɔ piiye baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, ne dubuɔ daayo temma-i! Ne ban maa-yo baa tãmpɪɛŋa man! A faa cor!»

² Yesu wuɔ cira: «Ŋ daa dũŋgu man daaku-i kɛ? Yiinŋu dii baa yiinŋu ku ka fara hiere hɪɛma-na!»

(Matie 24.3-14; Like 21.7-19)

³ Ban kaa hi *Olivi-tibinni-tãnunŋu-i, Yesu wuɔ tɛna bir u yaanŋa-i *Diilodubuɔ-i-na. A ne da huonŋu fanŋu-na, Pier baa Sake baa Nsãa, a naara Andere, ba yaa waa baa-yo yon. Baa yuu-yo wuɔ: ⁴ «Hãalãtie, ninŋ waan nelma man daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suɔ ma cemman-huonŋu-i?»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Gbãan molo baa ji pira-nei. ⁶ Nuɔmba bɔi ka jo ji bie mi yerre-i ce-de bafamba diele. Uman duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilon un pãa nunŋu-i wuɔ u ka saan *Konkortienŋo man, u yaa ufanŋo-i. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ⁷ Da na ji da berru ce terni-na hiere, baa na tie holle. Mafamma saaya ma ce, ŋga miwaanŋo tɪmma'i sie pãn waa huonŋu fanŋu-na. ⁸ Nuɔmba kaa ta ba gãŋ siyaabaa siyaabaa, baa nileinŋa nileinŋa. Hɪɛma kaa ta ma wuɔra ma sagalla. Nyulmu kaa bi waa. Nifanni-i daani-i hiere hãanŋo. Ku domma'i dumaanŋo-na.

⁹ «Namaanŋo-i, mi ka gbuya-nei jina. Ba ka bi-na fãamaambaa-ba wulaa. Ba ka muo-na *Diilonelhãalãdũnni-na. Ba ka kã baa-na fõŋgõtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Huonŋu fanŋu'i nuɔ-i na ka da na fɛɛ piiye mi maama-i baa-ba. ¹⁰ Aa miwaanŋo suɔ duɔ tɪ, nuɔmba-i nileinŋa-na hiere ba saaya ba nu *Neldɔdɔlma-i ka saa. ¹¹ Da ba ji bel-na ta ba kã baa-na fãamaambaa-ba wulaa, baa na tie holle wuɔ na sie ka suɔ nan ka wan maman. Da na ka hi, maman da ma ka par hã-na, na wan ma yaa-i. Ma sie ji hel namaa hõmmu-na, ma kaa hel *Diilon-Yalle huonŋu-na.

¹² «Banamba kaa bel ba fɛɛŋ hãmba-i a hã ba ko-ba, banamba ba fɛɛŋ mɔlbaa, banamba ba bisãlmba, banamba bi sire pu baa ba bĩncuɔmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ¹³ Nuɔmba-i hiere ba kaa bigãan-na mei maama-na. Ŋga uman duɔ nyaar ji hi ku bãlma-i, kutienŋo ka kor.»

(Matie 24.15-28; Like 21.7-19)

¹⁴ «Nuɔni man da ŋ kalan terien daaku-i, ŋ gbãŋ kpelle ŋ suɔ ku yunŋu-i. Da na ji da Terbiɛnatienŋo juɔ ji tɛna terienŋu man u saa saaya u tɛna-kuɔ*, namaa naman da na ji waa *Yude-i-na, na ta na gbar na kã tãnnin. ¹⁵ Uman duɔ ji waa u dũŋgu dɔɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar; u baa cira u suur bie bĩnkũŋgu dũŋgu-na. ¹⁶ Uman duɔ ji waa suon-nu, u baa cira u jo ciin-nu ji bie waan-jonŋoruo. ¹⁷ Kusũntaamba-i baa biantaamba-i, sũlma haraa-bei yinni fanni-na. ¹⁸ Taa na cãrã Diilonŋo-i ku baa ji ce waan-huonŋu. ¹⁹ Diilon un jɛna miwaanŋo-i ji hi baa nyunŋo, yaahuolo man temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa da ma hel ufanŋo-na, u temma sa ji da-ba. ²⁰ Kuɔ Itienŋo saa naa hiel

* 13:14 Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11

kunaŋgu yin daani-na, molo naa saa kor. Nga u yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i, u nie ba yaa-i aa hiel kunaŋgu nie.

²¹⁻²² «Na saa da, coikartaamba ka ta ba jo; umaŋ duɔ jo, wuɔ Diilon ʊŋ p̄aa nunɔ-i wuɔ u ka saan *Kɔŋkortieno maŋ, u yaa ufaŋo-i, banamba ka cira bafamba *Diilonɔpɔuɔrbiemba. Ba ka ce nelma bɔi baa gbere-weima bɔi da ba pira halle Diilonɔ yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i. A ce dumaanɔ-na, umaŋ duɔ ji gbẽ-na wuɔ Diilon ʊŋ p̄aa nunɔ-i wuɔ u ka saan Kɔŋkortieno maŋ uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na hũu-ma, u taal-na. ²³ Terienɔ fangu-na, bilaan na fere, mi gbuɔya-nei jina.»

(Matie 24.29-31; Like 21.25-28)

²⁴ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ b̄al, *b̄aanɔ* ka bir cure, *ceiŋo* ka ce da bintuu. ²⁵ *Mɔɛŋa* ka par diire, *b̄imb̄inni* maŋ d̄ɔɔ-i-na hiere ni ka halan ni fonni-na. †

²⁶ «Huɔŋgu fangu'i nuɔ-i ba ka da *Molon-Bienɔ jo duherru-na. Ba ka da u yuntesinni-i baa u bɔbɔima-i. ²⁷ Duɔ jo, u yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i, u ka ce *d̄ɔɔpɔuɔrbiemba wuɔra terni-na hiere baa h̄ema-na hiere a tigiin-ba terduɔŋ-nu.»

(Matie 24.32-35; Like 21.29-33)

²⁸ «Na saa da *yensaanɔ-i, da na ji da ku caa fielu-i, na bi suɔ kerre ifelle hii. ²⁹ Kuuduɔŋgu yaa-i, da na bi ji da mamaŋ daama ce, na saaya na suɔ wuɔ *Molon-Bienɔ jomma piyaa. ³⁰ Mi wan ninsono-i baa-na, nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³¹ D̄ɔɔ-i baa h̄ema-i ni ka gbuo, ŋga mei nelma sa ji gbuo dede.»

(Matie 24.36-44)

³² «ŋga kumaŋ ŋaa yiingu fangu fere-i, sisɔ huɔŋgu fangu fere-i, molo sa suɔ-ku. Halle *d̄ɔɔpɔuɔrbiemba famba fere-i d̄ɔɔ-i-na baa Bepolɔ fuɔ fere-i, ba sa suɔ-ku. Tuono yaa suyaan-kun u diei yon. ³³ Nan'a na sa suɔ yiingu-i, baa na duɔfɔŋ. ³⁴ Mi gb̄aa saa-ku baa naacolɔ naŋ maama. U taa u k̄a nelle. Uŋ'a u ta, u dii u dumelle weima-i hiere u maacembiemba nan-na; nelienɔ nelienɔ baa u maacemma. Uŋ cie mafamma-i, u wan baa umaŋ taa u niya fondumelle-i wuɔ: «Baa duɔfɔŋ!» ³⁵ Terienɔ fangu-na, baa na bi duɔfɔŋ, na sa suɔ dumellentien ʊŋ ka jo huɔŋgu maŋ nuɔ-i: U ka jo d̄anamb̄aan-nu wa, isuɔhollen wa, k̄oh̄laamba-na wa, cucuuyun-nu wa, na sa suɔ. ³⁶ Duɔ fie jo huɔŋgu huɔŋgu, na baa yan u jo ji da na duɔfɔŋ. ³⁷ Min waan mamaŋ daama-i baa-na, mi bi wan maaduɔma famma yaa-i baa nuɔmba-i hiere wuɔ ba baa duɔfɔŋ.»

14

Ba saa Yesu belman-maama-i

(Matie 26.1-5; Like 22.1-2; Ns̄aa 11.45-53)

¹ *Diilɔjiḡantaamba yuntaamba-i, baa *an̄jinamma piḡaataamba taa ba taara nelma da ba cure Yesu-i gb̄aa bel-o ko-yo. *K̄ors̄inni timman-ponsaanɔ-i, baa *ban'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u k̄unɔŋ juɔ tie yinni h̄ai aa da ni hi, ² baa ta ba piye wuɔ: «I saa saaya i bel-o ponsaanɔ h̄alma-na ni ma'i s̄i ku ka du.»

Cienɔ nanɔ k̄ɔna natikolo Yesu yunɔ-na

(Matie 26.6-13; Ns̄aa 12.1-8)

³ Yibienɔ faŋa-na Yesu waa Betani baa u *h̄aal̄abiemba-i tuɔ wuɔ niwuoni *jard̄aman waa Simɔ maŋ nuɔ-i u dumelle-na. Cienɔ nanɔ jo baa natikolo nanɔ *alabati-kamoelen. Natikolo faŋo cie baa *naar-yɔmma ma kula. U sullu waa kpelle. Uŋ juɔ, wuɔ kaya kamoele nunɔ-i aa k̄unna natikolo-i Yesu yunɔ-na. ⁴ Nuɔmba maŋ waa, banamba h̄ammu p̄an du baa cien daayo-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Bige-i cie u biɛna natikolofefien daayo-i temma-i? ⁵ Uu naa gb̄aa suor-o *deniebaa nuɔs̄uɔ komuɔŋa ndii a k̄aȳa s̄untaamba-i.» Aa ta ba waana. ⁶ Yesu wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «Yaan cienɔ fiisa! Bige-i cie na ta na guɔla u huɔŋga-i? Uŋ cie kumaŋ mie daaku-i, ku faa. ⁷ S̄untaamba-i dii baa-na

† 13:25 Nien Isayi sebe-i-na (Êsaie) 13.10; 34.4.

bãanġu-i baa isuonġu-i; na gbãa kãyã-bei huonġu maŋ dolaanu-nei. Nga muomi si dii baa-na gbula. ⁸ Cien daayo cie u kuusaanunġu yaa-i: U kũona naticolo-i miẽ tuo cie mi kuliinġ-yiinġu yaa-i. ⁹ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldodolma da ma waŋ terienġu terienġu hĩema-na bande-i-na, cien daa uŋ cie mamanġ daama-i, ba ka bi ta ba waŋ-ma nuomba ta ba suoma.»

Yuda suora Yesu-i
(Matie 26.14-16; Like 22.3-6)

¹⁰ Yesu *hãalãbienġ cĩncieluo ba hãi baamba-na, ba naŋ biŋ umanġ *Yuda-Isikaro-i, wuo ta ka waŋ baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i wuo fuo gbãa kãyã-bei ba bel Yesu-i. ¹¹ Ku gbuu silaa dolnu-bei. Baa pã nunġu baa-yo wuo duo gbãa ce-ma, ba ka hã-yo gbeinġa. Yuda wuo donġ tuo taara uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Yesu ce kãrsinni timmanġ-ponsaanġu-i baa u hãalãbiemba
(Matie 26.17-25; Like 22.7-14,21-23; Nsãa 13.21-30)

¹² *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuo-i u ponsaanġu yidielãnġu-na, baŋ konġ *kãrsinni timmanġ-ponsaanġu niikonni-i yiinġu maŋ nuo-i, Yesu *hãalãbiemba yuu-yo wuo: «Hãalãtie, ŋ taara i ka ce kãrsinni timmanġ-ponsaanġu niwuoni-i terienġ haku-i nuo-i a hã-ni?» ¹³ Yesu wuo waŋ baa ba hãi wuo: «Kãanġ nellenġ-huonġa-na na ka da naacolġo nanġo tũyãa hũmmanġ-bũnanġa, na cu u huonġ-nu. ¹⁴ Duo ka suur dumelle maŋ nuo-i, na suur baa-yo. Da na suur, na waŋ baa dumellentienġo-i wuo hãalãtienġ wuo u pigãanġ-na dũnġu maŋ uŋ ka hã-yo baa-ku u wuo kãrsinni timmanġ-ponsaanġu niwuoni-i baa u hãalãbiemba-i. ¹⁵ U ka pigãanġ-na dubuo nanġo dorõ-i-na. U tigiinġ tĩ; bĩmbĩnni-i dii-yuo. Na ce niwuoni-i kusonġ-nu'i i ka wuo.» ¹⁶ Hãalãbiemba ta. Baŋ kãa ka hi, ba bi da-ma ŋaa Yesuŋ waanġ-ma dumaa. Baa ce niwuoni-i.

¹⁷ Bãanġunġ juo suur, Yesu wuo jo baa u hãalãbienġ cĩncieluo ba hãi baamba-i. ¹⁸ Baŋ juo tĩena ta ba wuo niwuoni-i, Yesu wuo cira: «Yaanġ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hõlma-na, unaa ka hel mi huonġ-nu; kutienġo-i dii tuo wuo baa-mi bande-i-na.» ¹⁹ Ba yammu pãŋ vãa. Baa ta ba yuu-yo ba da-ba-diei. Umanġ duo puur wuo: «Hãalãtie, muomei wei?»

²⁰ Yesu wuo cira: «Kutienġo dii hãalãbienġ cĩncieluo ba hãi baanġ namaa hõlma yaa nuo-i; kutienġo wuo baa-mi kaladuonġ-nu. ²¹ *Molonġ-Bienġo ka ku ŋaa Diilonġ-nelmanġ waanġ-ma dumaa, nuharunġu si dii-mei. Nga umanġ ka hã-ba baa-yo ba ko-yo, sũlma haraa kutienġo-na; bõlbõl uu naa baa honġ.»

(Matie 26.26-30; Like 22.15-20; Kor. d̄ie. 11.23-25)

²² Baŋ waa ta ba wuo niwuoni-i, Yesu wuo ji bie *buruo, aa jaal Diilonġo-i aa bũlnu-yuo hã-ba aa cira: «Hũyãanġ, mi kũoma yaa daama.» ²³ Ku huonġu-na, u bie duvẽŋo ciinġ-na aa jaal Diilonġo-i aa hã-ba baa-yo ba nyonġ hierẽ. ²⁴ Baŋ juo nyonġ tĩ, wuo cira: «Mi tãmma yaa-i; tobisifelenninġ-tãmma yaa-i. Ma ka kũnna nuomba bõi maa-na.» ²⁵ Aa cira: «Yaanġ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Ni *Diilonġ-nellenġ sĩ, mi sie tiraa nyonġ duvẽŋo.» ²⁶ Ku huonġu-na, baa hãl neini gbelienġ Diilonġo-i aa sire ta kã *Olivi-tibinni-tãnunġu-na.

Yesu gboya Pier wuo u ka cĩina-yuo
(Matie 26.31-35; Like 22.31-34; Nsãa 13.36-38)

²⁷ Yesubaa-baŋ kãa *Olivi-tibinni-tãnunġu-na, Yesu wuo tuo piiye baa u *hãalãbiemba-i wuo: «Ma nyegãanġ Diilonġ-nelma-na wuo: «*Mi ka ko ancĩinanġo-i aa yanġ tũlmba pisallã.*» * Yesu wuo cira: «Terienġu fanġu-na, namaa na ka nanna-mie hierẽ. ²⁸ Nga da mi ji sire, mi ka kã ka cie-na *Galile-i-na.»

²⁹ Pier wuo cira: «Banamba da ba fie nanna-nie, muo fuo mi cẽraa mi nanna-nie.»

³⁰ Yesu wuo cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni, nyunġo daayo-na, isuoduonġ daaku-na, kõhõldielãnġo sie hi tir bu, ŋ ka cĩina-mie da i siei wuo naŋ sa suomi.»

* 14:27 Sakari (Zacharie) 13.7

³¹ Piɛr wuɔ dii u nanɟa-i dāamu-na wuɔ da ba fiɛ'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Banamba bi waɲ maaduɔma.

Yesubaa-ba kaa Getisemane
(*Matie 26.36-46; Like 22.39-46*)

³² Ku huɔŋgu-na, Yesubaa-ba sire kā terienɟu nanɟu-na ba bɪ-ku Getisemane. Baɲ kaa, Yesu wuɔ waɲ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tɛnaananɟ bande mi ka cārā Diilonɟo-i aa jo.»

³³ Uɲ'a u ta, wuɔ ta baa Piɛr, baa Sake a naara Nsāa. Baɲ kāɲ hūmelle-na, u holle doɲ ta di tie, korma ta ma da-yo. ³⁴ Wuɔ waɲ baa-ba wuɔ: «Mi huɔŋga si dii huɔŋga; tɛnaananɟ bande na cie-mi. Baa na duɔfūɲ!» ³⁵ Aa kā yaan-na cɛllɛ ka dūuna tuɔ cārā Diilonɟo-i wuɔ duɔ siɛ u baa yaɲ yaahuolo daayo haa-yuɔ. ³⁶ Uɲ waanɟ mamaɲ ma yaa daama, u ciɛra: «Baba, wɛima si dii mamaɲ gbāa yar-ni cemma, jande maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ŋga baa fer-muɔ, ce-ma ninɲ taaranɲ ma ce dumaa.»

³⁷ Ku huɔŋgu-na, wuɔ sire duɔ ji ne Piɛrbaa-ba-i; a jo ji da ba kuraa duɔfūɲ. Wuɔ cira: «Simɔ, ŋ duɔfūɲ wɛi? Halle ŋ saa gbāa tɛna da huɔŋgu cɛllɛ, ŋ yaɲ duɔfūmmu nuɔl-ni.

³⁸ Baa na duɔfūɲ, taa na cārā Diilonɟo-i wɛima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaanɟu cemma-na. Anfafamma cemmaɲ-maama dii nelbilonɟo huɔŋga-na, ŋga ku fōŋgūɔ yaa si dii-yuɔ.» ³⁹ Uɲ waanɟ mafamma-i, wuɔ tiraa bir ta ka cārā Diilonɟo-i baa nelduɔɲ daama yaa-i.

⁴⁰ Uɲ kaa cārā tɪ aa bir jo hāalābiemba wulaa, wuɔ jo ji da duɔfūmmu yirii-ba. Ba saa suɔ baɲ ka waɲ mamaɲ baa-yo. ⁴¹ Wuɔ tiraa bir ta. Uɲ kaa bir tuɔ jo siɛliɲ-jomma-i, wuɔ jo ji gbɛ-ba wuɔ: «Na saa duɔfūɲ ye dumaa wɛi? Ku hii. Ba ka hā āmbabalmanciraamba baa *Molon-Biɛɲo-i. ⁴² Siirenɲ i ta, umanɲ ka hā-ba baa-mi u'i juɔɲ daayo.»

Yesu belma hii
(*Matie 26.47-56; Like 22.47-53; Nsāa 18.3-12*)

⁴³ Nelma saa ji tɪ Yesu nunɟu-na, ba'a ba ne da *Yuda juɔ ji tuɔ yiera baa nelpūɲgu nanɟu u huɔŋgu-na. Yuda nunɟu waa baa u *hāalābiɛɲ cɪncieluo ba hāi baamba-i. Bamaɲ waa baa-yo, banamba waa baa jigāmmu, banamba bōɛɲa. *Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i, baa *āɲjɪnamma pigāataamba-i, a naara nelle bɪncuɔmba yaa naa puɔraa-ba.

⁴⁴ A ne da baɲ'a ba jo, Yuda gbuɔya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā umanɲ jaal-o, u yaa-i, na bel-o fafamma na kā baa-yo.» ⁴⁵ Baɲ juɔ ji hi, wuɔ piɛ Yesu caan-nu aa naa cira: «Hāalātie» aa pūrā-yuɔ jaal-o. ⁴⁶ Bamaɲ waa u huɔŋgu-na baa bi pāɲ piɛ bel Yesu-i. ⁴⁷ Hāalābilonɟo naɲ wuɔ pāɲ fa u jigāɲga-i hiel-ka a jafūɲ *Diilɔjigāntaamba yuntienɟo maacembilonɟo tūɲgu-i a yer-ku. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōɛɲa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁴⁹ Ma sɪ i da i-naa yinni maɲ joɲ *Diilodubuɔ-i-na kɛ? Mi kā mi waɲ Diilonɟ-nelma-i mi pigāanɲ nuɔmba-i kusuɔɲ-nu'i. Bige-i ciɛ na saa siɛ bel-mi? Ŋga mamaɲ nyegāan Diilonɟ-nelma-na, ma saaya ma ce ku'i ciɛ.» ⁵⁰ Hāalābiemba gbar hiere aa yaɲ-yo.

⁵¹ Baɲ bilaa Yesu-i ta ba kā baa-yo, naacombilonɟo naɲo cu ba huon-nu. Naacombilonɟo faɲ wuɔ naanɲ kompanɟa yoɲ u kūɔma-na. Bamaɲ bilaa Yesu-i, baa kā nii-yuɔ da ba bel-o.

⁵² Wuɔ nanna kompanɟa-i hā-ba aa gbar tāmporuonɟu.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(*Matie 26.57-68; Like 22.54-55,63-71; Nsāa 18.13-14,19-24*)

⁵³ Baɲ bilaa Yesu-i, baa kā baa-yo *Diilɔjigāntaamba yuntienɟo ciɲgu-na. *Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bɪncuɔmba-i, a naara *āɲjɪnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa terienɟu-na. ⁵⁴ A ne da baɲ taa ba kā baa Yesu-i, Piɛr wuɔ yaɲ ba maa aa suɔ cu ba huon-nu kā ka suur baa-ba Diilɔjigāntaamba yuntienɟo ciɲgu-na. Uɲ suurii, wuɔ kā ka tuɔ yiraanɲ dāamu baa bamaɲ niɛyanɲ dumelle-i. ⁵⁵ Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara āntāalāmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbāa ko-yo, ŋga ma saa dɔl-ba. ⁵⁶ Nuɔmba bɔi taa ba kar coima-i ba haa-yuɔ, ŋga ba nelma taa ma hel ma-naa honniɲ. ⁵⁷ Banaɲ baa sire baa coinɲ daama-i ta ba piiye

wuɔ: ⁵⁸ «I nuɔ u ciɛra wuɔ: «Nelbiliɛmbaŋ maa *Diilodubuɔ maŋ daayo-i, mi ka muonu-yuɔ aa ma uufɛlɛŋo yinni siɛi hɔlma-na; ufaŋo siɛ waa nelbilien yumanɔ.» ⁵⁹ Halle baŋ fiɛ waŋ mafamma-i, ma saa ce kuuduɔŋgu. ⁶⁰ Diilojigāntaamba yuntien yuɔ sire yiɛra nuɔmba-na aa naa cira: «Naacolɛŋ nuɔ, baŋ cāl-nin naŋ'a niɛ?» ⁶¹ Yesu saa sen sūnuŋgu yuɔ. Wuɔ cira: «Diilon yŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ maŋ, u yaa nuɔŋo-i wɛi? In tuɔlnuŋ Diilonɔ maŋ, fuɔ biɛŋo'i nuɔŋo-i wɛi?»

⁶² Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.» Aa naa cira: «Yiingu dii baa yiingu na ka da *Molon-Bienɔ tɛnaana Itienɔ caaŋgu-na. Na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo.» ⁶³ Uŋ waan mafamma-i, Diilojigāntaamba yuntienɔ huɔŋ kaa pāŋ du; wuɔ fa fuɔ ferɛŋ jonɔrbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «Ii si dii diɛ ka tiraa yuu molonɔ! ⁶⁴ Uŋ tuoraaya Diilonɔ-i namaa na'a niɛ?» Baa sire hiere wuɔ u cālāa, kɛɛ u saa baa kuliingu. ⁶⁵ Banamba pāŋ ta ba tu taalni yuɔ, aa naa vaa u yufienɔ-i aa ta ba dudul-o. Da ba dudul-o, ba yuu-yo wuɔ: «Ŋ suyaa umaŋ muyaa-ni wɛi? Bi kutienɔ yerre-i i ne!» Bamaŋ naa niɛyaŋ dumelle-i, baa bel-o ta ba caa u tūnni-i.

Pier ciinaana Yesu-i

(Matie 26.69-75; Like 22.56-62; Nsāa 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Baŋ taa ba ce Yesu-i kpāncɔlgūɔ faŋo-i, Pier waa yogo hiɛma-na† dumellen-huɔŋga-na. *Diilojigāntaamba yuntienɔ maacembilonɔ‡ naŋo jo ⁶⁷ ji da u yiraan dāamu-i. Wuɔ ne-yo da kelkelkel aa cira: «Ma sɪ nuɔ ŋ waa baa Nasaretitaan Yesu-i kɛ?»

⁶⁸ Pier wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, mɛi saa suɔ ŋ nelma yaanɔga-i; ŋ taara ŋ waŋ wuɔ niɛ?» Uŋ waan mafamma-i, wuɔ pāŋ hel ka yiɛra fondumelle-na. [Kɔhɔldiɛlāŋ wuɔ don tuɔ bu.]

⁶⁹ Uŋ kāa ka yiɛra fondumelle-na, maacembilonɔ daayo daa-yo. Wuɔ tuɔ piiye baa bamaŋ waa dumelle-na wuɔ: «Unaŋo yaa yiɛraaya daayo-i.» ⁷⁰ Pier wuɔ tiraa ju-ma wuɔ coima. Cɛllɛ, bamaŋ waa, baa gbɛ-yo wuɔ: «Ma sɪ Galileyien nuɔ kɛ? N ju-ma gbāŋgbāŋ, unaŋo'i nuɔŋo-i.»

⁷¹ Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonɔ mi sa suɔ naacolɛŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi karaa coima, Diilonɔ baa yaŋ-mi!» ⁷² Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, kɔhɔldiɛlāŋ wuɔ don tuɔ bu hāalɛŋ-bumma-i. Yesuŋ ŋa naa waŋ mamaŋ baa-yo wuɔ: «Kɔhɔldiɛlāŋo siɛ hi tir bu, ŋ ka ciina-miɛ da i siɛi wuɔ naŋ sa suɔ-mi» nelma famma pāŋ tɛnu-yuɔ. Wuɔ pāŋ naŋ yunɔŋ tuɔ kaal.

15

Ba kāa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Matie 27.1-2,11-14; Like 23.1-5; Nsāa 18.28-38)

¹ Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba naar tigiin ba-naa, baa nelle biɛcuɔmba-i, a naara *ānjinamma pigāataamba-i. Kuu dii ŋaa *Yuifu ba *nellentaamba yaa naa naaraa tigiin ba-naa, a da ba-naa, aa bel Yesu-i vaa-yo kā baa-yo ka hā *Pilati-i baa-yo. ² Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Yuifu ba nellentienɔ yaa nuɔŋo-i wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.» ³ Diilojigāntaamba yuntaamba don ta ba cāl-o baa nelma bɔi.

⁴ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Baŋ cāl-nin balbalbal naŋ'a niɛ?» ⁵ Yesu saa ji sen sūnuŋgu yuɔ. Kuɔ bir yaŋ aa cu Pilati huɔŋga-i.

Pilati hāa-ba Yesu-i wuɔ ba ka ko-yo

(Matie 27.15-26; Like 23.13-25; Nsāa 18.39-19.16)

⁶ Belle belle, *kɔrsinni timmaŋ-ponsaan da kuɔ hi, *Pilati nanna kasobilonɔ diei. Nuɔmba yaa pigāan ba yufellen-nolɔŋo u nanna-yuɔ. ⁷ Naacolɔŋo naŋo waa kaso-i-na, ba taa ba bi-yo Barabasi. U waa baa bubɔlaamba namba. Ijieni naŋ niɛ ciɛ nelle-na

† 14:66 Ba waa baa Yesu-i sāŋkānsɔ-dɔrɔ. ‡ 14:66 Maacembilonɔ daayo waa ciciɛŋo a saanu baa mamaŋ nyegāan girekimma-na.

bafamba hi ko neliɛŋo, baa bel-ba ka suuye-bei. ⁸ Nuɔmba sire kã Pilati wulaa dii u ciɛŋu-na ka ta ba cãrã-yuɔ wuɔ u hã-ba kasobilonjo-i ŋaa unj jo u hã-ba dumaa koko. ⁹ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna *Yuifu ba nellentienjo yaa wɛi?» ¹⁰ Fuɔ fɛɛ wuɔ suyaa wuɔ nenemunɣu'i ciɛ *Diilojigãntaamba yuntaamba bel Yesu-i ka hã-yo. ¹¹ Pilatinj yuu dumaanjo-na, Diilojigãntaamba yuntaamba gbo nuɔmba-i wuɔ ba cira u nanna Barabasi. ¹² Pilati wuɔ tiraa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Na'a mi ce nanj bɛŋ umanj Yuifu ba nellentienjo-i niɛ?»

¹³ Baa kaasɛŋ hiere wuɔ: «Gbu-yo *daan-nu!»

¹⁴ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «U guɔlaaya bige-i?»

Baa migãan ta ba kaasɛŋ bɔmbɔŋ wuɔ: «Gbu-yo *daan-nu! Gbu-yo daan-nu!» ¹⁵ Pilati wuɔ hiel Barabasi-i kaso-i-na duɔ fɛ ba hɔmmu-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dɛi aa suɔ hã-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daanɣu-na.

Sorosibaa-ban ciɛ karaanɣu manj baa Yesu-i
(*Matie 27.27-31; Nsãa 19.2-3*)

¹⁶ *Pilatinj hãa-ba Yesu-i, sorosibaa baa hũu-yo suur baa-yo ciɛŋ-huɔŋga-na aa naa bɛi ba nabaamba jo hiere. ¹⁷ Ban juɔ, baa biɛ jonɣorbuɔ nanjo dii hã-yo. Jonɣoruo fanjo waa dãa-wuonjo, aa naa ce huɔni sũ nyantuoluo dii u yunɣu-na. ¹⁸ Ban ciɛ mafamma-i, baa ta ba nyɛ-yo aa cira ba jaal-o. Umanj duɔ puur wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!» ¹⁹ Aa ta ba muo u yunɣu-i baa gboruonɣu aa ta ba tu taalni yuɔ, aa naa ta ba cor ba dũuna u yaanɣa-na. ²⁰ Ban juɔ nyɛ-yo ye huɔŋgu manj nuɔ-i, baa hiel ba jonɣorbuɔ-i u nuonɣu-na aa bir dii fuɔ fɛɛŋ bɛmbɛnni-i hã-yo aa hel baa-yo da ba ka gbu-yo *daanɣu-na.

Yesu gbuman-huɔŋgu hii

(*Matie 27.32-44; Like 23.26-43; Nsãa 19.17-27*)

²¹ Sorosibaa-ban hilaa baa Yesu-i ta ba kã da ba ka gbu-yo, baa suu baa Sireniyiɛŋo nanjo hilaa suon-nu tuɔ jo. Ba taa ba bɛi-yo Simɔ. U bɛmba waa ba hãi; ba taa ba bɛi unanjo-i Alesãndire aa bɛi unanjo-i Urufusi. Ban taa ba kã baa *daanɣu manj da ba ka gbu Yesu-i, baa bel u yaa-i a haa-ku hã-yo. ²² Ban kãa baa Yesu-i terienɣu manj nuɔ-i, ba bɛi-ku Gɔlgota, ku yunɣu yaa wuɔ yukoluon-terienɣu. ²³ Ban hii, baa guɔl *miir baa duvɛŋo a hã-yo wuɔ u nyon. Wuɔ yagar wuɔ u siɛ nyon. ²⁴ Baa gbu-yo daanɣu-na aa naa ful tienja a cal u jonɣorbaa-ba-i. ²⁵ Ban gbuu Yesu-i huɔŋgu manj nuɔ-i, bãanɣu naa bonj tɛi. ²⁶ Ban gbuu-yo yunɣu manj nuɔ-i, baa nyɛgɛŋ-ku jina u yudɔɔ-i-na wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo.» ²⁷ Baa bi gbuu cuobaa-ba hãi baa-yo. Unanjo-i u nadienɣa-na, unanjo-i u nanyuonɣu-na. [²⁸ Mamanj nyɛgãan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Ba diyaa-yo baa nelbabalaamba**», ma'i saa ce daama-i wɛi?]

²⁹ Hũncortaamba ta ba misirrã ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. Ba taa ba piiye wuɔ: «Hai daayo-i! Nanj saa cira wuɔ nanj ka muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siɛi wɛi?» ³⁰ Kor ŋ fɛɛ i ne! Hiire daanɣu-na i ne!» ³¹ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *anjɛnamma pigãataamba taa ba bɛi nyɛ-yo aa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u siɛ gbãa kor u fɛɛ. ³² Da kuɔ u yaa-i *Konkortienjo-i Diilon unj saan-yo, da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentienjo-i, u hiire fiɛfiɛ daanɣu-na i ne, ku yaa i ka hũu u maama-i.» Ban ŋa nanj gbuu bamanj baa-yo, baa kã ba ta ba tuora-yuɔ hiere.

Yesu kuliɛŋu-i

(*Matie 27.45-56; Like 23.44-49; Nsãa 19.28-30*)

³³ Bãanɣun juɔ hi yuhuɔŋga-i, ba'a ba ne da terienɣu cuure hiere. Ku tɛyãa dumɛi fuɔ bãanɣu ji tɛɛŋ. ³⁴ Kun juɔ tɛɛŋ, Yesu wuɔ kaasɛŋ da gbagaga wuɔ: «*Eloyi, Eloyi, lama sabatani?*» Ku yunɣu yaa wuɔ: Diilo, Diilo, bige-i ciɛ ŋ nanna-miɛ? ³⁵ Bamanj waa, bananj baa ta ba piiye wuɔ: «Niɛŋ, u bɛi *Eli.» ³⁶ Unanj wuɔ gbar kã ka nyiɛ kãnsaarma namma-i niisaarninj aa to-ma gboruon-nu a hã-yo wuɔ u mɔsũnya hɛŋ, aa naa cira: «Yaan mi hã u

* 15:28 Isayi (Ésaïe) 53.12

məsūnya, aa i ne si Eli ka jo ji har-o *daangu-na.» ³⁷ Yesu wuɔ tiraa kaasɪŋ da gbagaga, aa bi pāŋ hūu u fɛɛ.

³⁸ Kompanɔa maŋ naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pāŋ taalnu sɔmma hāi; a doŋ dɔɔ-i na ji hel cicaara-i-na. ³⁹ Sorosi ba yuntienɔ naŋo waa yiɛra Yesu caangu-na. Uŋ juɔ da u kuu kuliinɔ daaku-i, wuɔ cira: «Naacolɔŋ daayo waa Diilonɔ-Bienɔ kelkel.»

⁴⁰ Caamba namba bi waa yiɛra yargaa ta ba fara ba ne. Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba baa u duonɔ-i Sake bisālāanɔ-i ba nyu-i†. A naara Salome bi waa. ⁴¹ Ba yaa naa cuu Yesu huonɔ-nu ta ba kāyā-yuɔ uŋ waa *Galile-i-na. Caamba namba naa bi nyaa u huonɔ-nu jo *Yerusalemu-i-na. Caamba faŋ baa ciinu.

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Like 23.50-56; Nsāa 19.38-42)

⁴² Yesuŋ hūyāa u fɛɛ huonɔgu maŋ nuɔ-i, bāanɔgu naa ta ku kā suurma-na. Aa ba *yitiɛnanɔgu waa ŋaa bisɪŋ ku temma, a ce dumaanɔ-na ba waa gbagbarramma-na.

⁴³ Naacolɔŋo naŋ wuɔ doŋ holle kā *Pilati wulaa ka cārā kulonɔ-i. Ba taa ba bi-yo Yosefu, u taa u hel Arimate. U waa nelbuɔ *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na. U taa u niya *Diilonɔ-bāanɔgu domma-i. ⁴⁴ Pilatiŋ nuɔ wuɔ Yesu kuu, kuɔ ce-yo gbɛɛ. Fuɔ wulaa u kuu donduo. Wuɔ ce ba bi sorosi ba yuntienɔ-i a ji yuu-yo da kuɔ u kuu yiinaa. ⁴⁵ Sorosi ba yuntienɔ wuɔ suur ma yaanɔa-na a waŋ-ma baa-yo. Wuɔ suɔ hā Yosefu-i hūmelle-i wuɔ u ka har-o. ⁴⁶ Yosefu wuɔ kā ka sāa kompanɔa-i aa kā ka har-o *daangu-na a fiɲya-yuɔ aa kā baa-yo ka fuure-yuɔ cɪncorre nande-na baa naa hɪŋ-de tāmpɛllenɔ.

Baŋ kaa nanna tɪ, wuɔ būmal tāmpɛlle nande-i a suuye cɪncorre nunɔgu-i. ⁴⁷ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na baa u duonɔ-i Yose ba nyu-i, baa yiɛra ne baŋ gaala Yesu-i kusuwɔŋ-nu.

16

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Matie 28.1-8; Like 24.1-12; Nsāa 20.1-10)

¹ *Yitiɛnanɔguŋ juɔ cor, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, baa u duonɔ-i Sake ba nyu-i, a naara Salome-i, baa sāa natikolo wuɔ ba ka kūnna Yesu-i-na. ² Ku cuo kaala-i-na*, baa naar biɛ hūmelle-i ta ba kā cɪncorre-na. ³ Baŋ kāŋ, baa ta ba piiye wuɔ: «I kaa da hai u būmal tāmpɛlle-i halaŋ-de cɪncorre nunɔgu-na hā-ye?»

⁴ Baŋ kaa piɛ, baa fara da tāmpɛlle būmalāa halaŋ. A ne da di maama saa naa fa baa bɔbɔima-i. ⁵ Baa kā ka suur cɪncorre-na. Ba'a ba ne da naacolonɔ naŋo tiɛnaana ba nadieyanɔa-na baa jonɔgorpilaŋo. Korma pāŋ ta ma da-ba. ⁶ Naacolonɔ daa wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Baa na yaŋ korma da-na, mi suyaa miɛ baŋ gbuu Nasaretitaanɔ Yesu maŋ *daangu-na ko-yo, na taara u yaa-i. Uu si dii bande-i-na, u siire hel kuomba hɔlma-na. Niɛŋ, baa naa galla-yuɔ bande yaa nuɔ-i. ⁷ Kāan na ka tūnu u *hāalābiemba-i baa Pier, wuɔ u taa duɔ ka cie-na *Galile; na ka da-yo kusuwɔŋ-nu'i ŋaa uŋ ŋa naa waŋ-ma baa-na dumaa.» ⁸ Caanɔ daaba kūɔma gbuu ta ma nyɛŋ; baa hel baa gbarunɔgu ta. Baŋ taa dumaanɔ-na, ba saa ka gbāa waŋ wɛima baa molonɔ korma nammu-na.

Yesu caraaya Maari-i

(Matie 28.9-10; Nsāa 20.11-18)

[⁹ Yesuŋ naaraa sire jumaansi cucuuyunɔgu-na, u caraaya Magidalataanɔ Maari yaa igɛna. Wuɔ duɔnya *jinabaa niehāi fuɔ-i-na. ¹⁰ U yaa kāa ka tūnu Yesu wuɔrataamba-i. U kāa ka da-ba kuliinɔ-kaalunɔgu-na yogo. ¹¹ Wuɔ cira: «Yesu siire, mi daa-yo nuɔ baa mi yufelle!» U wuɔrataamba saa hūu-ma wuɔ ninsonɔ.

† 15:40 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāan girɛkimma-na wuɔ: Sake bisālāanɔ-i baa Yose ba nyu-i. * 16:2 Ku cuo kaala waa jumaansi.

*Yesu caraaya u haalabiemba-i**(Matie 28.16-20; Like 24.13-49; Nsaa 20.19-23)*

¹² Ku huongu-na, Yesu *haalabiemba hai baamba namba ji ta ba ka neyelle nandena; Yesu wuɔ bir u den birma carra-bei. ¹³ Haalabien daaba bir ka wan-ma baa ba nabaamba-i. Ba saa tiraa huɔ bafamba maama-i.

¹⁴ Kufangun curaa, Yesu fuɔ fere wuɔ yan u haalabiemba man tiyaa cinci Luo baa u diei wuonɔ-i ba tiena ta ba wuo niwuoni aa u carra-bei tuɔ wan baa-ba wuɔ: «Bige-i cie min siire ba da-mi aa jo ji wan-ma baa-na na saa huɔ-ma?» ¹⁵ Aa naa cira: «Kaɔn nileina-na hiere na ka wan *Neldɔɔlma-i baa nuamba-i hiere. ¹⁶ Uman duɔ huɔ-ma aa *batsen, u kuraa. Nga uman duɔ saa huɔ-ma, kutienɔ ka caa. ¹⁷ Baman da ba huɔ-ma, ban ka ta ba suɔ-ba dumaa ku yaa daaku: Ba ka ta ba gbuuse-mie aa ta ba donya *jinabaa-ba-i, ba ka ta ba piiye nelfemma-na; ¹⁸ da ba fie bel jienɔ-i, u sie gbãa ce-ba binkungu, aa da ba fie nyɔn puɔsɔnɔ-i, u sie gbãa ce-ba weima. Ba ka ta ba haa ba nammu-i jaamba-na aa ta ba carã Diilonɔ-i ba sire-bei.»

*Yesu tamma-i duɔ ka dɔrɔ-i-na**(Like 24.50-53; Pɔpuɔr. 1.9-11)*

¹⁹ Itienɔ-i Yesun juɔ piiye baa-ba ti, wuɔ nyugun ka tiena Diilonɔ caan-nu. ²⁰ Un taa dumaanɔ-na, u *haalabiemba ta ka ta ba wura terni-na hiere ba wan *Neldɔɔlma-i. Itien wuɔ tuɔ kayã-bei ba maacemma-na aa bi tuɔ kayã-bei ba ta ba ce gbereweima ba pigaan nuamba-i ba da ba suɔ wuɔ ban wan man ninsonɔ.]

Liken nyegãan Yesu maama man Nelmuoyamma

Like nungu saa waa Yesu *pɔpuɔrbiemba-na, nga fuɔ wuɔraaya baa Pol ba ta ba wan Diilon-nelma-i (File. 24). U yaa bi nyegãan Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sebɛ-i. Yesun siire ce maman hierɛ, u wuɔraaya yuure ma yaanga-i aa suɔ nyegɛn-ma. U sebɛ-i-na, u pigãan wuɔ Yesu yaa *Konkortieno-i. U juɔ duɔ ji kor *Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i hierɛ ɔmbabalma nammu-na. U waan Yesu nelnyulmun-kungu-i bai u sebɛ-i-na. Wuɔ nuɔmba maama dɔlnu Yesu-i, nawalaamba hujarre ko-yo, baa jaamba-i baa sũntaamba-i hierɛ.

U duɔn u sebɛ-i baa *Nsãa-Batisti homman-kungu ka cor baa Yesu homman-kungu (sap. 1-2). Ku huɔngu-na, u piiye Nsãa-Batistin *baatisen Yesu-i dumaa baa *Sitãnin taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hɛkuraangu-na (sap. 3.1-4.13). Kufangu huɔngu-na, u suɔ dii u nungu-i Yesu nun-ãndaangu-na baa u ɔncemma-na *Galile-i-na (sap. 4.14-9.50). Yesun taa dumaa Galile-i-na kã *Yerusalemu-i-na, u nungu hii-ku. U waan nelma bai u sebɛ-i-na, a ne da banamba nunni saa hi-ma (sap. 9.51-19.27).

U piraan u sebɛ-i baa maman daa Yesu-i Yerusalemu-i-na. Wuɔ ba gbuu-yo *daan-nu ko-yo, Diilonjo yan-ba aa sire-yuɔ. Kufangu huɔngu yaa nuɔ-i un nyugãan kã Tuonjo wulaa (sap. 19-24).

Like piiye un nyegãan u sebɛ-i yungu man nuɔ-i

¹ Tofil, mi ninsontien nuɔ, Yesun siire ce nelma man i hɔlma-na, nuɔmba bai duɔn ta ba nyegɛn-ma. ² Baman waa da-ma baa ba yufelle dii ma domma-na, aa ce ma wataamba, ban waan-ma baa-ye dumaa, nuɔmba bi nyegãan-ma dumɛi. ³ Ku'i ciɛ, mɛi fɛrɛ-i, mi bi sire wuɔra yuure-mɛi fafamma a ne man ciɛ dumaa. Min juɔ suɔ ma yaanga-i, mi da ku saaya mi gbura-mɛi nyegɛn-ma hã-ni ⁴ n da n suɔ wuɔ ban waan maman baa-ni u maama-na coima sɪ.

Dɔrpɔpuɔrbilonjo caraaya Sakari-i

⁵ *Erɔdin waa nellentesinni-na huɔngu man nuɔ-i *Yude-i-na, *Diilojigãntienjo nanjo waa Abiya baamba-na, ba taa ba bi-yo Sakari. U ciɛnjo waa *Aarɔ hãayɛlnjo; ba taa ba bi-yo Elisabeti. ⁶ Sakari-i baa u ciɛnjo-i baa naa vii baa Diilonjo-i. Ba taa ba nu u nungu-i aa ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma. ⁷ Nga Elisabeti waa cɛnyɛinjo, a ce ba ji vãa ba hã-i-na hierɛ ba saa da bilonjo baa ba-naa.

⁸ Yiingu nanngu-na, Sakari wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ce u maacemma-i, bafamba yiingu'i waa. ⁹ Ku waa da ku bibirre hi baman, ba hiel nelduɔ suur ka ce maman dii cemma. Yiin daaku-na, baa hiel Sakari yaa suur ka dii wusũnanjo-i. ¹⁰ Nuɔn baa yiera gɔngũɔngu-na ta ba cãrã Diilonjo-i. ¹¹ Sakari juɔ'a u ne da Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nanjo-i u caan-nu. Dɔrpɔpuɔrbilonjo waa yiera wusũnan-igãnga nadien-na. ¹² Sakari holle gbuu pãn caar, u kũɔma ta ma nyɛn. ¹³ Dɔrpɔpuɔrbilonjo cira: «Sakari, baa yan korma dani. Nin cãrãn kuman Diilonjo wulaa, u ka hã-ni baa-ku. N ciɛnjo ka ce kusungu, a hon naacombilonjo. Duɔ hon-yo, n haa u yerre-i Nsãa. ¹⁴ U homma ka dɔlnu-niɛ aa fɛ n huɔnga-i nãa bige-i! Ku ka bi dɔlnu nuɔmba bai. ¹⁵ U ka waa nelbuɔ Diilonjo wulaa. U siɛ ji tuɔ nyɔn kolma man gbãa bel nelienjo. *Diilon-Yalle ka yu u huɔnga-i aa u suɔ duɔ hon. ¹⁶ U ka ce *Isirahɛl-baamba bai bir jo ba Tienjo-i Diilonjo wulaa. ¹⁷ U ka ce Diilonjo maacemma-i baa *Eli huɔnga temma, baa u himma bi temma a dii bisãlmba-i baa ba

bĩncuamba-i ba-naa nuɔ. Baman sa nuɔŋ Diilonɔ nunɔgu-i, u ka ce ba ta ba nu-ku. U ka tigiin nuamba hɔmmu-i a ce ba ta ba niya Itienɔ jomma-i.»*

¹⁸ Sakari wuɔ cira: «Muɔ baa mi ciɛŋo-i i v̄aa t̄i, dɛ-i-na mi ce niɛ suɔ wuɔ ŋ wan ninsoŋo?»

¹⁹ Dɔrpɔpuɔrbilonɔ wuɔ cira: «Ba b̄i-mi Gabiryɛl. Mii dii baa Diilonɔ-i u tuɔ puɔr-mi. U yaa puɔraa-mi wuɔ mi ji t̄unu-niɛ baa neldɔdɔl daama-i. ²⁰ Nga nin'a ŋ saa h̄uu mi nelma-i, ŋ ka ce bobo nuɔ, ŋ siɛ gb̄aa ta ŋ piye a ji hi man ka ce yiinɔgu man nuɔ-i. Miŋ waan-ma baa-ni dumaa, ma yiin da kuɔ hi, ma ka bi ce.»

²¹ Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, Sakari wuɔ vaaya dii huɔŋga-na. A ne da nuamba taa ba cie u helma-i ḡɔŋḡuɔŋgu-na. Uŋ vaaya dumaanɔ-na, kuɔ cu ba hɔmmu-i. ²² Uŋ juɔ hel, u saa gb̄aa duɔ puur u nunɔgu-i piye baa-ba; wuɔ naa u tuɔ piye baa u nammu. Baa p̄an suɔ wuɔ b̄iŋk̄uŋgu ciɛ-yo dii d̄uŋ-huɔŋga-na.

²³ Uŋ juɔ b̄al u maacemma-i, wuɔ k̄uŋ. ²⁴ Yinni saa da, kus̄uŋgu yiɛra u ciɛŋo-na. Wuɔ ce caamba ndii u sa hel, aa naa tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: ²⁵ «Diilonɔ niɛ mi yaan-na; senserre man taa di da-mi baa nuamba-i, u hurii-de.»

Dɔrpɔpuɔrbilonɔ caraaya Maari-i

²⁶ Caamba niediei ku huɔŋgu-na, Diilonɔ wuɔ puɔr *dɔrpɔpuɔrbilonɔ-i† *Galile nelle nande-na ba b̄i-de Nasareti, ²⁷ bilonyɔnyuroŋo nanɔ wulaa ba b̄i-yo Maari. Baa naa bel-o d̄orruŋ t̄i. U d̄orŋo-i ba taa ba b̄i-yo Yosefu. U waa j̄amatigi *Davidi h̄ayɛlŋo.

²⁸ Dɔrpɔpuɔrbilonɔ k̄a ka suur Maari wulaa aa naa cira: «Maari, gbun f̄ɛ ŋ huɔŋga-i; Itienɔ ciɛ baa-ni. U kuɔnu u huɔŋga-i baa-ni cor.» ²⁹ Nel daama cu Maari huɔŋga-i, u tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandɛ-i?»

³⁰ Dɔrpɔpuɔrbilonɔ gb̄ɛ-yo wuɔ: «Diilonɔ ciɛ baa-ni, baa yan korma da-ni. ³¹ Ŋ ka ce kus̄uŋgu a hoŋ naacombilonɔ. Da ŋ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu. ³² U ka waa nelbuɔ, ba ka ta ba b̄i-yo D̄orwuonɔ Biɛŋo. Diilonɔ ka ce-yo f̄ɔŋḡɔtienɔ u haayienɔ-i Davidi temma. ³³ U ka t̄iɛna *Isirahɛl-baamba yun-nu gbula, aa u f̄ɔŋḡuɔ sa ji t̄i dede.»

³⁴ Maari wuɔ cira: «Muɔmi sa bi suɔ bibienɔ yogo, ma ka ce niɛ gb̄aa ce?»

³⁵ Dɔrpɔpuɔrbilonɔ gb̄ɛ-yo wuɔ: «*Diilonɔ-Yalle ka jo ŋ wulaa, D̄orwuonɔ ka h̄a-ni ku f̄ɔŋḡuɔ-i. Ku'i ciɛ miɛ nin ka hoŋ naacombilonɔ man, ba ka ta ba b̄i-yo Diilonɔ-Biɛŋo. ³⁶ Ŋ daa na horonɔ-i Elisabeti-i ke! Naacombilonɔ-kus̄uŋgu yiɛraaya-yuɔ; ŋ siɛ suɔ wuɔ u yaanɔga c̄aa. Ban taa ba gb̄ɛ uman wuɔ c̄enyɛinɔ, u caamba niediei yaa dei kuŋ yaraa-yo. ³⁷ Weima sa yar Diilonɔ-i.»

³⁸ Maari wuɔ cira: «Mii dii Itienɔ nan-na, u yan ma ce ŋaa nin waan-ma dumaa.» Uŋ waan mafamma-i, dɔrpɔpuɔrbilonɔ bir ta.

Maari k̄aa Elisabeti terien-nu

³⁹ Yibienɔ faŋa-na, Maari wuɔ sire gb̄aana k̄a *Yude nelle nande-na duɔ ka ne Elisabeti-i. Nelle fande waa t̄annin. ⁴⁰ Uŋ kaa hi dii u gboluonɔgu-i Sakari dumelle-na a jaal Elisabeti-i, ⁴¹ bilonɔ p̄an sagalla Elisabeti kus̄uŋgu-na. *Diilonɔ-Yalle p̄an yu Elisabeti huɔŋga-i. ⁴² U tuɔ piye baa Maari-i da gbagaga wuɔ: «Diilonɔ ciɛ baa-ni a yan caamba-i hiere, aa bi ce baa bilonɔ man ŋ kus̄uŋgu-na.» ⁴³ Aa cira: «Mi Tienɔ nyu waa hie ji har mei temma-i mi wulaa? ⁴⁴ Miŋ nuɔ ŋ jaaluŋgu-i, ku gbuu d̄alnu bilonɔ-i mi kus̄uŋgu-na; u sagalla. ⁴⁵ Itien un puɔraa ba ji wan maman baa-ni, nin h̄uȳaa-ma wuɔ ma ka ce, nan yunɔgu d̄alaa.»

⁴⁶ Maari wuɔ bi p̄an don tuɔ h̄al wuɔ:

«Mei gbu mi jaal Itienɔ yaa mi huɔŋga-na.

⁴⁷ Diilonɔ man kuraan-miŋ,

mi huɔŋga gbuu f̄ɛ baa-yo da h̄ininni!

* 1:17 Malaki (Malachie) 3.23-24 † 1:26 Dɔrpɔpuɔrbilonɔ daayo-i ba b̄i-yo Gabiryɛl, niɛŋ 1.19.

48 U niε u maacembilonjo yaaŋ-na.

Coima saa fa, a donj fiεfiε-i-na, nuɔmbaŋ sireŋ ba jo dumaa, ba ka cira mi yuŋgu dɔlaa.

49 Itienjo ciε baa-mi cor.

U fafaan̄gu temma si dii.

50 Bamaŋ k̄aal̄āyāŋ-yuɔ, u ka tuɔ ce baa-ba baŋ sireŋ ba cu ba-naa dumaa.

51 U ciε bemma;

u duɔnya bombolmantaamba-i.

52 U hūyāa f̄oŋgūɔ-i f̄oŋgōtaamba wulaa

aa ce nawalaamba da yuŋgu.

53 Nyulmuŋ waa bamaŋ nuɔ-i, u hāa ba wuo ye,

aa bir waamba-i u saa hā-ba b̄iŋkūŋgu.

54 U juɔ ji kāyā *Isirahel-baamba-i.

U juɔ ji kor u cāarāamba-i.

U saa yaŋ u ānfafamma cemma-i

55 *Abiramu-i-na baa u huon̄-baamba-na.

Uu naa p̄a nuŋgu faŋgu yaa baa i b̄incuɔmba-i.»

56 Maariŋ k̄aa Elisabeti terien̄gu-na, u ciε caamba siεi temma aa suɔ bir kūŋ.

Nsāa homma-i

57 Elisabeti kusūŋguŋ juɔ vāa, wuɔ b̄ɔrɔ naacombilonjo. 58 U caantaamba-i baa u huraamba nu-ma wuɔ u buɔra. Kuɔ gbuu d̄alnu-b̄ei wuɔ Diilonjo friinu u huɔŋga-i baa-yo. 59 Yinni niehāi cor, niisiei-yiŋgu-na, ba *j̄ā bilonjo-i‡ aa haa tuonjo yerre yaa yuɔ wuɔ Sakari. 60 Nyuŋgo yagar aa cira: «I ka tiε b̄i-yo Nsāa.»

61 Baa cira: «Ba b̄i naŋ d̄ūŋ-wuon̄ hayo-i dumaan̄o-na?» 62 Aa yuu tuonjo-i bobomma-na uŋ taaraŋ u haa yerre maŋ u bieŋo-na. 63 Tuon̄ wuɔ ce ba hā-yo yilaan̄gu. Uŋ hūyāa yilaan̄gu-i wuɔ nyegēŋ wuɔ: «U yerre yaa Nsāa.» Kuɔ cu ba h̄ommu-i hiere. 64 Terduon̄gu faŋgu-na, u jumelle p̄aŋ firnu, wuɔ donj tuɔ piye aa tuɔ gb̄eliεŋ Diilonjo-i. 65 Korma p̄aŋ bel ba nellen̄-baamba-i baa-yo. Yibien̄a faŋa-na, nelma famma yaa waa *Yude nil̄ein̄a faŋa-na hiere. 66 Diilonjo naa silaa ce baa naacombilon̄ daayo-i cor, a ce umaŋ duɔ nu nel daama-i, kutien̄o tuɔ yuu u f̄εε wuɔ: «Aa naacombilon̄ daayo duɔ ji waa nie?»

Diilonjo diyaa nalāan̄gu Sakari nuŋgu-na

67 Terduon̄gu faŋgu-na, *Diilon̄-Yalle p̄aŋ yu Sakari huɔŋga-i. Diilon̄ wuɔ dii nel daama-i u nuŋgu-na u tuɔ hāl-ma nalāan̄gu wuɔ:

68 «Itienjo gb̄iε baa jaaluŋgu.

*Isirahel-baamba Diilonjo temma si dii.

U juɔ ji kor u baamba-i.

69 U hāa-ye ninson̄-kon̄kortien̄o.

U hielaa-yo *Davidi hāayēlmba-na.

U hielaa-yo u cāarāŋo d̄ūŋ-nu hā-ye.

70 Wuɔ ciε u *p̄ɔpuɔrbiemba waŋ ma yaa dii ku huɔŋgu-na

71 wuɔ u ka hūu-ye i bigāarāamba nammu-na.

72 Diilonjo friinu u huɔŋga-i baa i b̄incuɔmba-i.

Uŋ p̄aa nuŋgu maŋ u *tobis̄inni-na, ku maama saa karaanu-yuɔ.

73 U p̄aa nuŋgu faŋgu yaa baa i b̄inc̄oin̄o-i *Abiramu-i

74 wuɔ u ka hūu-ye i bigāarāamba nyis̄enni-na

aa ce i tiε cāa u yaa-i aa korma baa ta ma da-ye.

75 I ka waa nelfafaan̄ miε baa nelviin̄ miε yinni maŋ jon̄ a ji hi i kuliŋgu.»

76 Aa gb̄ē b̄epol̄o-i wuɔ:

«Mi biε, nuɔ fuɔ, ŋ ka ta yaan̄ga Itienjo-na

‡ 1:59 Buolman̄-sebe (Lévitique) 12.3

ka cãa u hūmelle-i, §
a ce dumaano-na ba ka ta ba bi-ni Dɔrwuono ɔpɔwɔrbilonɔ nuɔ.

⁷⁷ N ka ce u baamba suɔ wuɔ

Diilonɔ ka hur ba āmbabalma-i a kor-ba.

⁷⁸ Miɛ Diilonɔ faa aa u tiraa waa hujantienɔ.

U ka pa bāfeliengu yiɛ.

Ku ka waa ŋaa bāansēniengu.

⁷⁹ U ka pa-ku hā bamaŋ dii kukulma-na.

U ka pa-ku hā bamaŋ dii kuliin-hūmelle-na.

Bāfeliengu fanɔgu ka dii-ye yaafēllen-hūmelle-na.»*

⁸⁰ Naacombilonɔ wuɔ tuɔ vāa u jo, kunaŋ kuɔ bi ta ku naara u nelnulle-i. U waa tīɛna hīɛn-nu. Huɔŋgu nanɔgu juɔ hi, u donɔ tuɔ wanɔ Diilonɔ-nelma-i baa Isirahel-baamba-i.

2

Yesu homma-i (*Matie 1.18-25*)

¹ Maari kusūŋguɔ juɔ vāa, kuɔ saanu baa *Oromɛ ba *jāmatigi wuɔ ba kāŋ nuɔmba-i hiere nelle-na. Ba taa ba bi-yo Ogisi. ² Nuɔkāl daade temma saa ce dede. Huɔŋgu fanɔgu-na, Kirinisi yaa waa Siiri yunɔgu-na. ³ Neliɛno neliɛno, u saaya u kā u nehollenɔ ka nyegēŋ u yerre-i. ⁴⁻⁵ Yosefu waa *Davidi hāayēlɔ. U waa tīɛna Nasarɛti, dii *Galile huɔŋ-na. Fuɔ wuɔ sire teriengu-na tuɔ kā u tonelle-na duɔ ka nyegēŋ u yerre-i baa u dɔrɔŋo-i Maari-i. Ba bi ba nelle-i Betelɛmu; Davidi ba nelle yaa-i difande-i. Dii dii *Yude huɔŋ-na. ⁶ Baŋ kāa, Maari kusūŋgu ka bel-o dii teriengu-na ⁷ u hoŋ u bilodīɛlāŋo-i naacombilonɔ. Ba saa naa da muncɔmmu niraan-dūŋgu-na. Wuɔ ce nyarkpātānni fīnya bilonɔ-i aa galla-yuɔ kūnaŋ-na.

⁸ Nelle kɔtuɔŋgu-na, āncīinaamba namba waa ta ba cɔ ba tūlmba caan-nu ba niya-bei. ⁹ Ba juɔ'a ba ne da Itienɔ *dɔrpɔwɔrbilonɔ naŋo-i ba yaanɔga-na; u caraaya-bei baa cecerma naŋ temma; ba huleiŋa pāŋ caar. ¹⁰ Dɔrpɔwɔrbilonɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na yan korma da-na, mi juɔ baa neldɔdɔlma da mi ji tūnu-nei. Ma ka fɛ nuɔmba hɔmmu-i hiere: ¹¹ Isuɔŋ daaku-na, na koŋkortienɔ huɔŋ Davidi ba nelle-na. Diilonɔ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɔ *Koŋkortienɔ maŋ u yaa-i, aa u yaa Itienɔ-i. ¹² Naŋ ka suɔ-yo dumaa ku yaa daaku: Da na ka hi, na ka da ba fīɛnya bilosīɛlāŋo naŋo baa nyarkpātānni aa galla-yuɔ kūnaŋ-na; u yaa-i.» ¹³ Ba'a ba ne, a da dɔrpɔwɔrbiemba namba juɔ ji naara daayo-i, ba ta ba hāl ba tuɔlnu Diilonɔ-i. Ba maama saa waa dɛi baa yuliŋgu-i. Ba taa ba hāl wuɔ:

¹⁴ «Diilonɔ gbɛ baa tuɔlnumma dii dɔrɔ-i-na, aa uŋ dɔlaa nelbiliemba-i, yaafēlle waa hīɛma-na.»

¹⁵ Dɔrpɔwɔrbiembanɔ juɔ hāl tī, ba ta nyugūŋ dɔrɔ. Baŋ taa, āncīinaamba cira: «Yaan i kā nellen-huɔŋga-na i ka ne Diilonɔ uŋ puɔraa ba ji wanɔ mamaŋ baa-ye maŋ ciɛ dumaa.»

¹⁶ Baa sire gbāana kā ka da Maari-i baa Yosefu-i baa bilosīɛlāŋo-i kūnaŋo-na. ¹⁷ Baŋ daa bilonɔ-i, baa donɔ ta ba piiye dɔrpɔwɔrbilonɔ uŋ waanɔ mamaŋ u kūŋgu-na. ¹⁸ Umanɔ duɔ nu-ma, ku ce-yo gberɛ. ¹⁹ Maari wuɔ bella nel daama-i hiere u huɔŋ-na tuɔ jɔguɔŋ-ma; u saa yan ma diei karaanu-yuɔ. ²⁰ Ku huɔŋgu-na, āncīinaamba bir gūunu. Dɔrpɔwɔrbilonɔ uŋ waanɔ-ma baa-ba dumaa, ba bi kaa da-ma dumɛi. Baa ta ba hāl nei ni ba gbɛliɛŋ Diilonɔ-i ba kūŋ.

Yesu yerre haama-i

²¹ Bilonɔ uŋ juɔ da yinni niisiei-i, baa *jā-yo* aa haa u yerre-i Yesu†. *Dɔrpɔwɔrbilonɔ naa pigāanɔ Maari-i yerre fande yaa-i aa u kusūŋgu suɔ da ku yiera-yuɔ.

§ 1:76 Malaki (Malachie) 3.1 * 1:79 Isayi (Ésaïe) 9.1 * 2:21 Buolmanɔ-sebe (Lévitique) 12.3 † 2:21 Niɛŋ Like 1.31.

Yesu pamma-i da ba hã Diilonjo-i

²² Naacombilonj u bincũmba yuŋ-maama migãamanj-yiingunj juo hi ŋaa manj waan duma *Moisi *anjĩnamma-na‡, baa bi kã baa naacombilonjo-i *Diilodubuõ-i-na dii *Yerusalemu-i-na da ba ka pã-yo hã Diilonjo-i ²³ ŋaa manj bi nyegãan duma Diilonj-nelma-na wuõ: «*Naacombilodielãño saaya u pã hã Diilonjo.*» § ²⁴ Baa naa bi saaya ba pã niikonni a saa baa anjĩnaduõŋ daama-i: konjhuriimba hãi sisõ nõnsõr ba huriimba hãi.

²⁵ A ne da bincõinjo nanjo waa Yerusalemu-i-na, ba taa ba bi-yo Siminyõ. U taa u nu Diilonjo nunju-i aa tiraa vii baa-yo. Umanj naa saaya u jo ji kor *Isirahel-baamba-i u taa u niya u jomma-i. *Diilonj-Yalle waa-yuõ. ²⁶ Dii naa tũnu-yuõ wuõ Itienj unj ka saan *Konjortienjo manj, u ka da-yo baa u yufelle aa suõ ku. ²⁷ Diilonj-Yallenj waa-yuõ dumaanjo-na, wuõ kã Diilodubuõ-i-na. Baŋ kãa baa Yesu-i da ba ka pã-yo hã Diilonjo-i ŋaa manj nyegãan duma anjĩnamma-na, ²⁸ Siminyõ wuõ hũu-yo tũu-yo aa naa cira:

²⁹ «Itie, fiẽfiẽ fuõ, niŋ waanj mamanj ma ciẽ.

Nj cãarãño huõŋga fiẽ; ŋ gbãa hũu-yo duma.

³⁰ Mi daa Konjortienjo-i baa mi yufelle.

³¹ Niŋ saanj umanj hã nelbiliemba-i hiere, mi daa-yo.

³² U yaa *niẽraamba fitnuõ-i.

U yaa ka ce ba suõ ŋ saanju.

Aa ce ŋ baamba-i Isirahel-baamba da yerre.»

³³ Kuõ cu naacombilonjo bincũmba hõmmu-i. ³⁴ Siminyõ wuõ cãrã Diilonjo-i hã-ba aa naa gbẽ nyuõ-i wuõ: «ŋ bienjo jomma ka kõsuõnj nuõmba bõi *Isirahel-na aa bi kor nuõmba bõi. U ka pigãan Diilonjo sinni-i, ŋga nuõmba ka bigãan-yo. ³⁵ A ce dumaanjo-na, u ka puure nuõmba bõi kusũnj-maama. Aa nuõ fuõ, ciẽnj nuõ, anjõguõma ka gbuu ko-ni.»

³⁶ *Diilopõpuõrbilonjo nanjo bi waa ba taa ba bi-yo Ani. Aser dũnj-wuõnj'o'i waa. Ba taa ba bi u to-i Faniel. Uu naa gbuu vãa ce cicõrjo. Unj siire u bilosĩnni-na aa naacoljo manj jã-yo, naacoljo ciẽ bienj niehãi baa-yo aa ku aa yanj-yo. ³⁷ U saa tuõ naa Diilodubuõ-i-na. U taa u dii sũngu-i aa tuõ cãrã Diilonjo-i bãanju-i baa isuõngu-i. A ne da u bienj komuõŋa naa baa a naa'i waa belle fandena. ³⁸ Fuõ wuõ bi jo huõngu fanju-na ji da naacombilonjo-i. Wuõ jaal Diilonjo-i aa naa tuõ piiye u maama baa bamanj taa ba niya Yerusalemu kormanj-yiingui.

³⁹ Mamanj nyegãan anjĩnamma-na, Yesu bincũmbanj kaa ce-ma ti, baa bir kã Nasareti-i-na; ba nelle yaa-i difandena dii *Galile-i-na.

⁴⁰ Naacombilonj wuõ tuõ vãa u jo; u taa u nu nelma-i ŋaa bige-i! Diilonjo naa firnu u huõŋga-i baa-yo.

Ba kãa baa Yesu-i ponsaanju-nu

⁴¹ Belle belle, Yesu bincũmba taa ba kã ba ce *kõrsĩnni timmanj-ponsaanju-i *Yerusalemu-i-na. ⁴² Yesunj juõ da bienj cĩncieluo a hãi, baa kã baa-yo. ⁴³ Ponsaanjuŋ kaa bãl, baa gũunu. Yesu wuõ yanj-ba aa tĩena dii Yerusalemu-i-na ba saa suõ. ⁴⁴ Nuõmba naa maara cor hũmelle-na. Baŋ naa-yo, ba da niẽ sĩ uu dii nuõmba hõlma-na. Ba wuõ yififingui, molonj yufelle saa haa-yuõ. Ba donj ta ba taara-yuõ nuõmba-na ⁴⁵ ba sa da-yo. Ba naa ba bir ta ba taara ba kã Yerusalemu-i-na. ⁴⁶ Yinni hãi cor, sielinj-yiingui, ba kã ka da-yo *Diilodubuõ-i-na; u tĩenaana *anjĩnamma pigãataamba hõlma-na tuõ yuu-ba ba ta ba piiye u tuõ nu. ⁴⁷ Bamanj waa hiere, u maama cu ba hõmmu-i. ⁴⁸ U bincũmbanj kaa da-yo dumaanjo-na, kuõ ce-ba gbẽrẽ. Nyunj wuõ cira: «Naacombilo, ŋ ciẽ bige-i yiẽ dumandena-na? Nj ciẽ i hulẽiŋa fũnuŋ caar i sire tiẽ taara-niẽ.»

⁴⁹ Yesu wuõ cira: «Bige-i ciẽ na ta na taara-miẽ? Na saa suõ wuõ mi saaya mi waa mi To dũngu-na wei?»

‡ 2:22 Niẽnj Buolmanj-sebe-i-na (Lévitique) 12.3-8. § 2:23 Helmanj-sebe (Exode) 13.2,12

⁵⁰ Ba saa suo u nelma yungu-i. ⁵¹ Wuo naa wuo sire ba ta Nasareti-i-na. U taa u nu u bincumba nunju-i. Mamanj cie cor hiere, nyunjo saa yanj ma diei karaanu-yuo.

⁵² Yesu wuo tuo vaa u jo aa kunanju bi ta ku naara u nelnulle-i. U maama taa ma dolnu Diilonjo-i aa bi ta ma dolnu nuamba-i.

3

Nsaaŋ cie u maacemma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Nsaa 1.19-28)

¹ *Orome ba *jamatigi manj ba nanj bin-yonj Tiber, unj daa bienj cinciueluo baa a ndii-i belle manj nuo-i fõngũ-i-na, belle fande-na *Põse-Pilati yaa waa *Yude yungu-na aa *Erõdi waa *Galile yun-nu, u mõi-i Filipu fuo waa Iture yun-nu baa Tirakoniti bi yun-nu, Lisaniyasi fuo waa Abileni yun-nu. ² Ani-i baa Kayifu-i ba yaa waa *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i. Belle fande'i nuo-i Diilonj unj caraaya Sakari bienjo-i Nsãa-i *hiekuraangu-na a piye baa-yo. ³ Unj piye baa-yo dumaanjo-na, wuo tuo wuora nilenja manj *Yurdẽ kotõnni-na u wanj baa nuamba-i wuo ba nanna ba cilõbabaanjo-i aa ba *batisenj ku yaa Diilonjo ka hur ba ambabalma-i. ⁴ Diilonj unj puõraa *Isayi wanj mamanj, ma'i sã daama-i wei? Isayi waan-ma wuo:

«Molo dii tuo hohuola hiekuraangu-na wuo:

Migaaŋ Itienjo hũmienja-i.

Caaŋ-yanj na viinu-yei.

⁵ *Diyaanunj fonni-i!*

Tãnnij yenj terni manj nuo-i baa tãntũnni-i,

na herra-nie na saanu-nie.

Hũmienjaŋ mielãa terni manj nuo-i, na viinu-yei,

aa amanj cuolaanu, na diinu-yei.

⁶ *Nuamba-i hiere ba ka da Diilonj unj ka kor-ba dumaa.»**

⁷ Nuamba bõi taa ba jo Nsãa tuo batisen-ba. Wuo tuo wanj baa-ba wuo: «Nelbabalaan namaa temma-i daana-i, hai juo tũnu-nei wuo da na batisen Diilonjo sie ka gãnj baa-na?

⁸ Taa na ce kumanj faa, ku yaa ka pigãan wuo na naana na cilõbabaanjo-i kelkel. Baa na ta na ne wuo sã *Abiramunj yenj na bincõinjo Diilonjo sie ka gãnj baa-na! Mi tũnu-nei, nanj fie da tãmpienja manj daaya-i, Diilonjo gbãa bir-a ce-ya Abiramu hãayẽlmba namaa fuõngu-na†. ⁹ Maale nunju saaraa jina. Tibiinju manj da ku saa manj biefefienja, ku jũnj aa senu.»

¹⁰ Nuõnj baa ta ba yuu-yo wuo: «Kufangu terienju-na, i saaya i ce bige-i?»

¹¹ Wuo gbẽ-ba wuo: «Jonjorbaa-ba hãi da ba waa baa nuõni manj, umanj saa da binjũngu nj hã-yo u diei, aa niwuõnj da ni bi waa baa nuõni manj, umanj saa da duo wuo nj hã-yo.»

¹² *Nampohũutaamba namba naa bi jo u duo ji batisen-ba, bafanj baa yuu-yo wuo: «Hãalãtie, miẽ i saaya i ce bige-i?»

¹³ Wuo gbẽ bafamba-i wuo: «Nuõmbanj saaya ba ta ba pã kumanj ba hã-na, baa na ta na hũu na cor kufangu-i.»

¹⁴ Sorosibaa-ba namba yuu-yo wuo: «Aa miẽ fuo, i saaya i ce bige-i?»

Wuo gbẽ bafamba-i wuo: «Baa na ta na du nuõmba-i na hũu ba gbeinja-i. Taa na yii baa na cufalungu yaa yonj.»

¹⁵ Diilonj unj pãa nunju-i wuo u ka saanj *Konjortienjo manj, nuõmba taa ba niya u jomma-i. Banj juo da Nsãa-i ba da nie sã u yaa-i. ¹⁶ Nsãa wuo gbẽ-ba wuo: «Muõmi batisen-na baa hũmma yonj, nga unaa jo dii, u fõngũ jienya mei wuõnjo-i, mei saa piera u natãangu-i. Fuo ka batisen-na baa *Diilonj-Yalle baa dãamu. ¹⁷ Kõkõruõngu dii u nanjana. U ka pe u ãimma-i. Duo ji pe-ma ti hiere torre-na, u ka kũõl belle-i dii-de inõngõ-na aa senu fuõru-i baa dãamu. Dãamu fammu sa ãinj dede.»

* **3:6** Isayi (Ésaie) 40.3-5 † **3:8** Nienj Nsãa sebe-i-na 8.33-39.

¹⁸ Nsãa taa u dii nelma bɔi nuɔmba tũnni-na, a ce dumaanɔ-na u taa u wan *Neldɔdɔlma-i baa-ba. ¹⁹ Erɔdi wuɔ hũyãa u mɔlɔ cienɔ a dii-yo. Ba taa ba bɪ cienɔ-i Erodiyadi. Aa naa tiraa ce wɛima bɔi ma saa fa. U yaa waa nellentienɔ-i Galile-i-na. Nsãa wuɔ fulnu-yuɔ wuɔ u maacemma saa fa. ²⁰ Wuɔ ce baa bel Nsãa-i dii-yo kaso, a migãan tuɔ naara kunanɔgu u cãlmuɔ-i-na.

Yesu batisemma-i
(*Matie 3.13-17; Marke 1.9-11*)

²¹ Nuɔmba-i hiere ba kãa ka *batischen. Ban taa ba batischen huɔnɔgu-na, Yesu wuɔ bi kã ba ka batischen-yo. Ban baatischen-yo tɪ, wuɔ tuɔ cãrã Diilonɔ-i. Dɔrɔ wuɔ puur. ²² *Diilonɔ-Yalle hel konɔhurun temma jo ji diire-yuɔ. Baa nu molo piye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛnɔ yaa nuɔnɔ-i, ɲ maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ; nuɔnɛi fɛɛn mi huɔnɔga-i.»‡

Yesu bɪncuɔmbanɔ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku
(*Matie 1.1-17*)

²³ Yesun duɔn u maacemma-i huɔnɔgu manɔ nuɔ-i, u waa baa bienɔ komorre baa cɪnciel temma. Nuɔmba taa ba jɔguɔn wuɔ Yosefu bienɔ.

Yosefu to-i ba taa ba bɪ-yo Eli.

²⁴ Eli to-i ba taa ba bɪ-yo Mata.

Mata to-i ba taa ba bɪ-yo Levi.

Levi to-i ba taa ba bɪ-yo Mɛlki.

Mɛlki to-i ba taa ba bɪ-yo Yanai.

Yanai to-i ba taa ba bi bɪ-yo Yosefu.

²⁵ Yosefu faɲo to-i ba taa ba bɪ-yo Matatiyasi.

Matatiyasi to-i ba taa ba bɪ-yo Amɔsi.

Amɔsi to-i ba taa ba bɪ-yo Nahɔmu.

Nahɔmu to-i ba taa ba bɪ-yo ɛsili.

ɛsili to-i ba taa ba bɪ-yo Nagai.

²⁶ Nagai to-i ba taa ba bɪ-yo Maatɪnɔ.

Maatɪnɔ to-i ba taa ba bi bɪ-yo Matatiyasi.

Matatiyasi faɲo to-i ba taa ba bɪ-yo Semie.

Semie to-i ba taa ba bɪ-yo Yoseki.

Yoseki to-i ba taa ba bɪ-yo Yoda.

²⁷ Yoda to-i ba taa ba bɪ-yo Yohana.

Yohana to-i ba taa ba bɪ-yo Eresa.

Eresa to-i ba taa ba bɪ-yo Sorobabel.

Sorobabel to-i ba taa ba bɪ-yo Salatɪɛl.

Salatɪɛl to-i ba taa ba bɪ-yo Neri.

²⁸ Neri to-i ba taa ba bi bɪ-yo Mɛlki.

Mɛlki faɲo to-i ba taa ba bɪ-yo Adi.

Adi to-i ba taa ba bɪ-yo Kosamu.

Kosamu to-i ba taa ba bɪ-yo Elmadamu.

Elmadamu to-i ba taa ba bɪ-yo ɛr.

²⁹ ɛr to-i ba taa ba bi bɪ-yo Yesu.

Yesu faɲo to-i ba taa ba bɪ-yo Eliesɛr.

Eliesɛr to-i ba taa ba bɪ-yo Yorimu.

Yorimu to-i ba taa ba bi bɪ-yo Mata.

Mata faɲo to-i ba taa ba bi bɪ-yo Levi.

³⁰ Levi faɲo to-i ba taa ba bɪ-yo Siminyɔ.

Siminyɔ to-i ba taa ba bɪ-yo Yuda.

‡ 3:22 Gbelieman-nalãanɔgu (Psaume) 2.7; Isayi (Ésaie) 42.1

Yuda to-i ba taa ba bi bi-yo Yosefu.
 Yosefu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Yonamu.
 Yonamu to-i ba taa ba bi-yo Eliyakimu.
³¹ Eliyakimu to-i ba taa ba bi-yo Meleya.
 Meleya to-i ba taa ba bi-yo Mena.
 Mena to-i ba taa ba bi-yo Matata.
 Matata to-i ba taa ba bi-yo Natamu.
 Natamu to yaa *Davidi.
³² Davidi to yaa Yese.
 Yese to yaa Yobedi.
 Yobedi to yaa Bosi.
 Bosi to yaa Sala.
 Sala to yaa Nasõ.
³³ Nasõ to yaa Aminadabu.
 Aminadabu to yaa Adime.
 Adime to yaa Arni.
 Arni to yaa Esirõmu.
 Esirõmu to yaa Peresi.
 Peresi to yaa *Yuda.
³⁴ Yuda faṅo to yaa *Yakõbu.
 Yakõbu to yaa *Isaki.
 Isaki to yaa *Abiramu.
 Abiramu to yaa Tera.
 Tera to yaa Nahõr.
³⁵ Nahõr to yaa Seruge.
 Seruge to yaa Erehu.
 Erehu to yaa Pelegi.
 Pelegi to yaa Eber.
 Eber to yaa Sala.
³⁶ Sala faṅo to yaa Kanamu.
 Kanamu to yaa Arpasadi.
 Arpasadi to yaa Semu.
 Semu to yaa *Nowe.
 Nowe to yaa Lemeki.
³⁷ Lemeki to yaa Matusalemu.
 Matusalemu to yaa Enõki.
 Enõki to yaa Yeredi.
 Yeredi to yaa Maleleyel.
 Maleleyel to yaa Kenamu.
³⁸ Kenamu to yaa Enõsi.
 Enõsi to yaa Seti.
 Seti to yaa Adãma.
 Diilonṅ unṅ hielaa miwaanṅo-i u maa Adãma faṅo yaa jina.

4

Sitãni taara duõ guõl Yesu gbeini-i
(Matie 4.1-11; Marke 1.12-13)

¹ *Diilonṅ-Yalle naa yu Yesu huõṅga-i. Unṅ hilaa *Yurdẽ-i-na, diẽ kã baa-yo *hiẽkuraanṅu-na. ² Unṅ kãa terienṅu-na, *Sitãni wuõ nyaanu-yuõ duõ ka guõl u gbeini-i. U ciẽ yinni komuõṅha hãi baa-yo tãalma-na. Yinni fanni-na, Yesu saa dii kuuwuõṅgu u nuṅgu-na. Ku

huoŋgu-na, nyulmu sire cuəl-o. ³ Sitāni wuɔ gbɛ̄-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilon-ɓieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce tãmpɛl daade bir kuuwuŋgu i ne!»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Niiwuoni-i yon, ni sie gbãa ce neliɛŋ nuɔ ŋ ba.»*» ⁵ Uŋ waan mafamma-i, Sitāni nyugũŋ baa-yo dɔrɔ a ka pigãaŋ-yo nilɛiŋa-i hiere hiɛma-na da hɔlhɔlhɔl ⁶ aa cira: «Niŋ daa nilɛiŋa maŋ daaya-i hiere baa a huɔya-niini-i, mɛi waanɔ; da miɛ mi ka ce kumaŋ baa-ya mi ce. ⁷ Da ŋ dũuna jaal-mi, mi ka hã-ni baa-ya.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Ŋ saaya ŋ ta ŋ dũuna ŋ jaal Itieŋo-i Diilonɔ yaa-i; aa ŋ ta ŋ cãa u yaa u diei yon.»*†»

⁹ Sitāni wuɔ hiire baa-yo a kã baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔrɔ-i-na aa cira: «Da kuɔ Diilon-ɓieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire hiɛma-na i ne. Ma sɪ ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ:

¹⁰ *«Diilonɔ ka ce u *dɔrɔpɔpuɔrbiemba ta ba niya-niɛ.»*

¹¹ Aa tiraa cira:

*«Ba ka tũu-ni ba nammu-na
ŋ baa ka tisɪŋ ŋ fɛɛɛ terienɔ.»*‡»

¹² Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Baa dɔŋ Itieŋo-i Diilonɔ-i ŋ ne.»*§»

¹³ Sitāni wuɔ ce ji gbɛ̄; u saa ji gbãa guɔl Yesu gbeini-i. Wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo tuɔ cie huɔŋgu nanɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na

(Matie 4.12-17; Marke 1.14-15)

¹⁴ *Sitāniŋ juɔ ta aa yaŋ Yesu-i, wuɔ bir kã *Galile-i-na baa *Diilon-Yalle fɔŋgũɔ-i. Uŋ kãa, baa fũnuŋ ta ba gbɛliɛŋ-yo terni-na hiere. ¹⁵ U taa u waŋ Diilon-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na. Nuɔmba-i hiere ba taa ba kaal-o.

(Matie 13.53-58; Marke 6.1-6)

¹⁶ Yiinɔŋgu nanɔŋu-na, wuɔ ji kã Nasareti-i-na. U vãa kusuɔŋ-nu'i. *Yitɛnanɔŋgu juɔ hi, wuɔ kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na. U taa u kã koko. Diilon-nelmaŋ juɔ hi kalamma, wuɔ sire duɔ kalaŋ. ¹⁷ Baa hã-yo *Diilopɔpuɔrbilonɔ-i *Isayi sebɛ yaa wuɔ u kalaŋ. Wuɔ puur terienɔŋgu maŋ uŋ nyegãaŋ wuɔ:

¹⁸ *«Itieŋo *Yalle dii mi yunɔŋu-na.*

Na saa da, u hiela-mi

mi da mi waŋ *Neldɔdɔlma-i baa sũntaamba-i.

U puɔraa-mi

mi da mi waŋ baa kɔraamba-i wuɔ kɔrsɪnni tɛ,

aa waŋ baa yiriemba-i wuɔ ba yufienɔ ka puur;

aa bamaŋ dii pɔrtɔmma-na wuɔ pɔrtɔmma tɛ,

¹⁹ *aa waŋ baa-ba wuɔ Diilonɔ ka firnu u huɔŋga-i baa nuɔmba-i flɛflɛ-i-na.»**

²⁰ Uŋ kalaan tɪ, wuɔ suuye sebɛ-i aa hã Diilonelhãalãdũŋgu maacencerɔŋo-i baa-yo aa tɛna. Nuɔmba-i hiere baa diŋ-yuɔ ta ba ne-yo. ²¹ Wuɔ cira: «Miŋ kalaan nelma maŋ daama-i, ma cie nyuŋgo daayo'i nuɔ-i.» ²² Nuɔmba kar da hãmmu! Wuɔ cor tuɔ piiye. U nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. Ba hãmmu cu; ba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Yosɛfu biɛŋo'i sɪ wɛi?»

²³ Yesu wuɔ gbɛ̄-ba wuɔ: «Yiinɔŋgu dii baa yiinɔŋgu, na ka naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa-mi wuɔ: «Perruntie, sire ŋ fɛɛɛ i ne!» Aa na ka cira: «I nuɔ niŋ cie mamaŋ hiere Kafarnamu-i-na, ce ma temma nanɔ fɛɛɛŋ nelle-na i ne.»» ²⁴ Aa tiraa gbɛ̄-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Diilopɔpuɔrbilonɔ-i, u nellen-baamba sa kãŋ-yo. ²⁵ Yaan mi tũnu-nei, *Eli bãaŋgu-na, bikulcaamba boi waa *Isirahel-na, Diilon wuɔ ce bienɔ siɛi baa caamba niediei u saa

* 4:4 Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 8.3 † 4:8 Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 6.13 ‡ 4:11 Gbelieman-nalãaŋgu (Psaume) 91.11-12 § 4:12 Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 6.16 * 4:19 Isayi (Ésaïe) 61.1-2

dāa. Nyul muo suur nelle-na†. 26 Nga Diilonj wuo yan bafamba-i aa puor Eli-i bikulcieno nanj wulaa Sareputa, dii Sidō‡. 27 Aa Diilopopuorbilono-i Elise bāangū-na, *wontuormba bōi waa Isirahel-na, nga Elise saa ji sire u diei *Isirahel-baamba-na; u yaan bafamba-i aa sire umanj naa hilaa Siiri mara-i-na jo, ba taa ba bi-yo Naama§.»

28 Ban juo nu mafamma-i, ba hōmmu pānj guola hiere. 29 Ba nelle waa tānunū-nu. Baa sire tisiņ-yo hiel-o Diilonelhāalādūngū-na, a hel baa-yo nellen-huōngā-na, a nyugūnj baa-yo tānunūgu dōrō-i-na wuo ba ka se-yo nanna. 30 Yesu wuo yan-ba aa yegēl hel ba hōlma-na ta.

Yesuņ siire jaamba-i dumaa Kafarnamu-i-na

(Marke 1.21-28)

31 Yesuņ hilaa Nasareti-i-na, wuo ta kā Kafarnamu. *Galile nelle nande-i difande-i. Uņ kaa, wuo kā *Diilonelhāalādūngū-na *yitiēnangu-na ka tuo wanj Diilonj-nelma-i. 32 U taa u piiye baa bibesinni u yanj *ānjīnamma pigāataamba-i; a ce dumaano-na, u nelma taa ma suurnu nuomba-i ma cor. 33 Naacolho nano waa ba hōlma-na, *jīna waa u yungū-na. Wuo kaasīnj da gbagaga wuo: 34 «Nasaretitaan Yesu! I cie-ni niē? Nj juo da nj ji kōsuōņ-ye wuo bige-i cie? Mi suō-ni, Diilonj-nolho yaa nuōņo-i.»

35 Yesu wuo cira: «Suuye nj nunģu-i aa nj cor nj hel naacolho-na.» Jīna wuo mal naacolho-i nuomba-na aa naa hel u saa ce kuubabalaangu yuo. 36 Kuō ce nuomba-i gberē, baa ta ba piiye baa ba-naa wuo: «Naacolh daayo hii dē! Baa jīnabaa-ba-i hiere u donya-bei baa u nunj-āndaangu.» 37 Kuņ cie dumaano-na, u yerre gbuo terni-i hiere.

(Matie 8.14-17; Marke 1.29-34)

38 Uņ hilaa *Diilonelhāalādūngū-na, wuo kā Simō cīiņ-nu. Simō cura sa waa hīnni; u kūōma naa gbuu huol da pāmpāmpāņ, u galla. Ba cārā Yesu-i wuo u sire-yuo. 39 U kā ka ture ciēņo yudōrō-i-na, a nuola jarma-i. Ciēņo pāņ da u fēre terduōņgu fangu-na. Wuo sire tuo ce ba nersinni-i.

40 Bāangūņ juo ta ku suur huōņgu manj nuō-i, jaamban waa baa bamanj hiere nelle-na, baa jo baa-ba. Yesu wuo tuo haa u nammu-i bei u sire-bei. 41 Jaan daaba hōlma-na, *jīnabaa-ba waa nuomba bōi-na. Duo donya umanj baamba-i, ba ta ba kaasīnj wuo: «Diilonj-Bieņo yaa nuōņo-i kelkel!» Jīnabaa-ba naa suō wuo Diilonj uņ pāa nunģu-i aa saanj *Kōņkortieņo manj, u yaa Yesu-i; a ce dumaano-na Yesu tuo nuola-bei, u sa yanj ba da piiye.

(Marke 1.35-39)

42 Cuōņ juo kaal, u sire kā hīēņ-nu. Nuomba taara-yuo ka da-yo aa ta ba taara ba bella-yuo u baa da ta aa yanj-ba. 43 Wuo wanj baa-ba wuo: «Mi saaya mi wuōra wanj *Diilonj-bāangu *Neldōdōlma-i nilēiņa nanja-na hiere; Diilonjo puōraa-mi baa ma yaa.» 44 Aa naa ta tuo wuōra *Yude *Diilonelhāalādūnni-na u wanj Diilonj-nelma-i.

5

Gberē-tetebelle

1 Yiingū nanģu-na, Yesu kāa Genesareti dalangā-na. Nuomba kūōl ba-naa kā u wulaa da ba ka nu Diilonj-nelma-i. 2 Wuo da benni nanni-i ni hāi hūmma nunģu-na, ni taamba naa hel ta ba saara ba jōnaamba-i. 3 Wuo kā ka suur kunangu-na, Simō kūņģu'i waa aa ce u forra-kuō cēlle kōņkondaangu-na. Uņ furaaya-kuō, Yesu wuo tīēna a doņ tuo wanj Diilonj-nelma-i u pigāan nuomba-i.

4 Uņ juo piiye tī, wuo gbē Simō-i wuo: «Kā pututu terieņģu-na, na ka nanj na jōnaamba-i.»

5 Simō wuo cira: «Hāalātīe, i naanj juōņo-i cō i saa da bīņkūņģu bel, nga niņ waanj-ma dēi, mi sie yagar nj nunģu-i.» Aa naa ta. 6 Ban kāa ka nanj ba jōnaamba-i, baa bel titiraamba-i jōnaamba yu ta ba yii da ba kar. 7 Ba nabentaamba namba waa, baa fara bi ba jo baa ba beņo-i a ji kāyā-bei ba jul titiraamba-i. Ban julii-ba, benni-i ni hāi-i-na niē yu ta ni yii da

† 4:25 Jāmatigi ba sebedielāņo (1 Rois) 17.1   ‡ 4:26 Jāmatigi ba sebedielāņo (1 Rois) 17.8-16   § 4:27 Jāmatigi ba sebehāalīņo (2 Rois) 5.1-14

ni nyierā hūmma-na. ⁸ Simɔ-Pierrɔ daa mafamma-i, wuɔ kā ka dūuna Yesu caaŋgu-na aa naa cira: «Itie, muɔŋo-i āmbabalmancerɔŋ muɔ, baa piɛ-mi.» ⁹ Titiraanɔ daaba ciinumma diyaa korma yuɔ baa bamanɔ waa baa-yo hiere beŋo-na. ¹⁰ Halle u nagbosobaa-ba-i Sebede bepuɔmba-i korma bi bilaa-ba. Ba taa ba bɪ unanɔ-i Sake aa bɪ unanɔ-i Nsāa. Yesu wuɔ wanɔ baa Simɔ-i wuɔ: «Baa yanɔ korma da-ni, a donɔ nyunɔ, ŋ ka yanɔ tetebelle-i aa ta ŋ dii nuɔmba-i Diilonɔ-hūnuɔ-nu.» ¹¹ Yesuɔn waanɔ mafamma-i, baa hel baa ba benni-i bomborma-na ka yanɔ-ni aa cu u huonɔ-nu.

Yesu siire wontorŋo nanɔ

(Matie 8.1-4; Marke 1.40-45)

¹² Yiinɔ nanɔ-nu, Yesu kāa nelle nande-na. *Wontorŋo nanɔ da-yo aa piɛ ka dūuna u caanɔ-nu aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-miɛ, mi suyaa miɛ ku siɛ yar-ni.» ¹³ Yesu wuɔ haa u nanɔ-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta.» Naacolŋo jarma pāŋ ta yuɔ terduɔŋgu fanɔgu-na. ¹⁴ Yesu wuɔ wanɔ-ma kuola-mɛi baa-yo wuɔ u baa yanɔ ma hel; aa u kā *Diilojigāntienɔ wulaa u ka ne-yo, aa u pā niikonni manɔ dii pāmma u hā-yo u migāanɔ u yunɔ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegāanɔ-ma dumaa*. Ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ u jarma taa-yuɔ kelkel.

¹⁵ Kufanɔŋu ciɛ, Yesu yerre migāanɔ ta di du di kā. Nuɔmba bɔi taa ba jānu ba-naa ba nu u nelma-i. Jaamba taa ba cārā-yuɔ u tuɔ sire-bɛi ba jarma-na. ¹⁶ Nɔga huonɔgu nanɔ-nu duɔ ce, u yanɔ-ba aa ta kā u deŋ ka cārā Diilonɔ-i aa bir jo.

Yesu siire murgu nanɔ

(Matie 9.1-8; Marke 2.1-12)

¹⁷ Yiinɔ nanɔ-nu, Yesu taa u wanɔ Diilonɔ-nelma-i u pigāanɔ nuɔmba-i. A ne da *Farisiɛbaa-ba namba waa tɛna ba hɔlma-na, baa *ānjɪnamma pigāataamba namba. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, halle banamba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Itienɔ fɔŋgū waa baa-yo u tuɔ sire jaamba-i. ¹⁸ Balamba namba tūu murgu nanɔ-i kuugallaŋ-nu jo baa-yo, wuɔ ba ji suur jina-yuɔ Yesu caaŋgu-na. ¹⁹ A ne da nuɔmba naa yu dūŋgu-i, ba saa suɔ banɔ ka suur baa-yo dumaa. Ba naa ba nyugūŋ dūŋgu dɔrɔ-i-na, aa kaasɪŋ-ku dii-yo baa u kuugallaŋgu-i nuɔmba hɔlma-na jina-yuɔ Yesu caaŋgu-na. ²⁰ Yesu wuɔ ne da ba haa ba nanɔ-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jɪɛ, ŋ āmbabalma hurii hiere.» ²¹ Anjɪnamma pigāataamba-i baa Farisiɛbaa-ba donɔ ta ba piiye wuɔ: «Hai molonɔ-i daayo-i aa u tuɔ tuora Diilonɔ-i? Da ma hel Diilonɔ-na, hai molonɔ-i gbāa hur u nanolŋo āmbabalma-i?»

²² Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguonɔ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ²³ A hur u āmbabalma-i, baa a ce u sire a tuɔ wuɔ-i, ma hāi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yanɔ? ²⁴ Nɔga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonɔ hāa *Molonɔ-Bienɔ-i ku fɔŋgū-i hɪɛma-na u tuɔ hur nelbiliemba āmbabalma-i.» Unɔ waanɔ mafamma-i, wuɔ gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kūŋ, muɔmɛi waanɔ-ma dumaa.»

²⁵ Naacolŋo bi sire ba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋgu-i tuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i u kūŋ. ²⁶ Maa ce-ba hiere gbɛɛ; baa ta ba piiye wuɔ: «Diilonɔ-i bibienɔ!» Korma taa ma da-ba a ce ba ta ba piiye wuɔ: «I daa gbɛɛ-weima nyunɔgo-i-na.»

Yesu bɪ Levi-i

(Matie 9.9-13; Marke 2.13-17)

²⁷ Yesuɔn hilaa terienɔgu-na, wuɔ da *nampohūutienɔ nanɔ tɛnaana u maacemmaŋ-dūŋgu-na, ba taa ba bɪ-yo Levi. Wuɔ wanɔ baa-yo wuɔ: «Levi, sire i ta.» ²⁸ Levi bi pāŋ nanna u maacemma-i aa sire cu u huonɔ-nu.

²⁹ Ku huonɔgu-na, Levi wuɔ ce källe u dumelle-na Yesu yerrenɔ aa bɪ u jo ba ji ta ba wuo niwuoni-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba. Nampohūutaamba waa ba hɔlma-na.

* **5:14** Niɛŋ Buolmanɔ-sebɛ-i-na (Lévitique) 14.2-32.

³⁰ *Farisɛbaa-ba daa mafamma-i ce bige-i baa *ānjɪnamma pigāataamba-i? Kuɔ gbuu jan-ba; baa ta ba waana aa naa ta ba piiye baa Yesu *hāalābiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na wuo aa ta na nyɔŋ baa nelbabalaan daaba temma-i?»

³¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ waa hinni, ŋ ka ce bige-i perruntienj terienj-nu? ³² Mi saa jo nelfafaan maa-na, ŋga mi juɔ nelbabalaan maa-na ba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i.»

Yesu piiye sūŋgu maama

(Matie 9.14-17; Marke 2.18-22)

³³ Ban waa mafamma-na, *Farisɛbaa-ba namba yuu-yo wuɔ: «*Nsāa-Batise *hāalābiemba dii sūŋgu-i aa ta ba cārā Diilonjo-i, miɛ baamba bi dii aa ta ba cārā, bige-i ciɛ nanj baamba sa dii?»

³⁴ Yesu wuɔ siɛ-ba baa gbānalāŋgu wuɔ: «Neliɛ gbāa tuɔ jā ciɛŋo aa na ce u jēnaamba dii sūŋgu ku yiŋgu-na dɔrbienjo yufelle-na wei? ³⁵ Ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu, ba ka bel dɔrbienjo-i ta baa-yo. Kufanɔ yinni'i nuɔ-i ban ka dii sūŋgu-i.»

³⁶ Aa naa tiraa nanj gbānalāŋgu nanɔ baa-ba wuɔ: «Ba sa taal jonɔrfelɛŋo-i a nar uucɔlɔŋo. Da ŋ ce-ma, jonɔrfelɛŋo kompanɔa siɛ biɛ baa uucɔlɔŋo kaanɔa-i, u yaa daayo u taalaa tɪ. ³⁷ Ba sa bi dii dūvɛnfelɛŋo-i cirkpɔcɔlɔŋ-na. Umanj duɔ ce-ma, cirkpɔ ka muonu aa dūvɛŋo ka kūnna. ³⁸ Ŋga da ŋ'a ŋ dii dūvɛnfelɛŋo-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔfelɛŋ-na. ³⁹ Na saa da, umanj duɔ tuɔ nyɔŋ dūvɛncɔlɔŋo-i uufelɛŋo sa dɔlnu-yuɔ a ce dumaanjo-na u sa taara-yuɔ.»

6

Yitɛnanɔgu maama

(Matie 12.1-8; Marke 2.23-28)

¹ *Yitɛnanɔgu nanɔgu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni ba cor. U *hāalābiemba ta ba kar bile-i ba hu-yo ba natiɛŋa-na ba wuo. ² *Farisɛbaa-ba namba ta ba wanj baa-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na ce kumanj saa saaya cemma yitɛnanɔgu-na?»

³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Nyulmu nanj bilaa *Davidi-i wuɔ ce kumanj baa u nuɔmba-i*, ma sɪ na kalaan-ku ke? ⁴ U nanj suurii Diilon-dūŋgu-na dumaa a biɛ Diilon-buruo-i ba wuo. A ne da a saa baa miɛ Diilon-hūmelle-i, bamanj si dii *Diilojigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo fanjo-i.» ⁵ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «*Molon-Biɛŋo yaa yitɛnanɔgu tienjo-i.»

Yesu siire nagāduɔla nanjo

(Matie 12.9-14; Marke 3.1-6)

⁶ *Yitɛnanɔgu bi nanɔgu-na, Yesu wuɔ suurii *Diilonelhāalādūŋgu-na tuɔ wanj Diilon-nelma-i. A ne da naacoljo nanjo waa ba hɔlma-na, u nadienɔŋa naa minan. ⁷ *Anjɪnamma pigāataamba-i baa *Farisɛbaa-ba kā ka tɛna ta ba ne Yesu-i wuɔ duɔ sire jeinjo yitɛnanɔgu-na ba da āntāalāmma haa-yuɔ. ⁸ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ naacoljo-i wuɔ: «Sire ŋ jo ŋ ji yiɛra nuɔmba yaanɔa-na.» Naacolj wuɔ sire jo ji yiɛra. ⁹ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi yuu-na nelma diei: A saa baa miɛ Diilon-hūmelle-i, bige-i faa cemma yitɛnanɔgu-na? Anfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da ŋ da molo yii duɔ ku, ku saaya ŋ kor-o waa ku saaya ŋ yanj u ku?» ¹⁰ Aa naa wuɔra ne ba yammu-i hiere aa wanj baa naacoljo-i wuɔ: «Fara ŋ nanɔa-i.» Naacolj wuɔ bi fara u nanɔa-i, kaa bir ka temma-i. ¹¹ Ba hɔmmu gbuu pāŋ du hiere; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «I ka ce Yesu daayo-i niɛ?»

Yesu fiɛlaa u pɔpuɔrbiemba-i

(Matie 10.1-4; Marke 3.13-19)

¹² Yibienɔ fanɔa-na, Yesu wuɔ kā tānɔŋgu nanɔgu-na ka cārā Diilonjo-i cɔ u yufien-na. ¹³ Cuonj juɔ kaal, wuɔ bɪ u *hāalābiemba-i a fiɛl cɪncieluo ba hāi bei, a tuɔ bɪ-ba

* **6:3** Niɛŋ Samiel sebedɛlɛlɔŋo-na (1 Samuel) 21.2-7.

ce ānfafamma-i bamaŋ cieŋ ānfafamma-i nei yoŋ, na jaaluŋgu sī Diilonjo wulaa. Halle bamaŋ sa wuɔyaan Diilonjo-hūmelle-i ba ce kufanŋu-i. ³⁴ Aa da na ta na dii cēmieŋa-i naŋ suyaa wuɔ bamaŋ ka gbāa suu-ya, na jaaluŋgu sī Diilonjo wulaa. Halle bamaŋ sa wuɔyaan Diilonjo-hūmelle-i, da ba suɔ wuɔ umaŋ ka gbāa suu cēmelle-i ba dii-de u'i nuɔ-i. ³⁵ Nga, taa na dɔl na bigāarāamba-i, taa na ce ānfafamma bei, taa na hā aa na baa ta na cie ku sɔlaanŋu huonŋu-na. Ku yaa Diilonjo ka pā-na boi. Aa na ka waa Dɔrwuonjo beŋ namaa. U yaa faa. U faa baa nuɔmba-i hiere ka hel baa bamaŋ sa suyaaŋ ānfafamma-i baa nelbabalaamba-i hiere. ³⁶ Na saaya na waa hujantaan namaa, ŋaa na Toŋ yeŋ hujantienjo dumaa.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kā cālmuo yanŋa-na
(Matie 7.1-5)

³⁷ «Baa na ta na cāl na-naa, ku yaa Diilonjo sie ka cāl-na. Baa na ta na haa cālmuo-cāŋkuɔle na-naa nuɔ, ku yaa Diilonjo sie ka haa cālmuo-cāŋkuɔle nei. Umaŋ duɔ cāl nuɔni maŋ, ce jande aa ŋ yan-yo, ku yaa nuɔ da ŋ bi cāl Diilonjo-i u ka ce jande aa yan-ni. ³⁸ Niŋ fiŋ baa kekerienŋu maŋ ŋ hā nuɔmba-i, ba ka fi baa ku yaa hā-ni, terienŋu fanŋu-na, yan ŋ nanŋa ta ka fara, ku yaa ba ka fi naŋ kūŋgu-i aa fēl-ku ku yu kūnna hā-ni.»

³⁹ Yesu wuɔ naŋ gbānalāanŋu baa-ba wuɔ: «Namaa daa yiro gbāa bel u nayiron nagāŋ-na ba kā terienŋu aa ba sie ka par suur fuon-ŋu wei? ⁴⁰ *Hāalābilonjo sa suɔ u yan u hāalātienjo-i, ŋga hāalābilonjo maŋ duɔ hāalā ka hi u fuonŋu-i, u ka tuɔ suɔ ŋaa u hāalātienjo uŋ suɔ dumaa.»

⁴¹ «Naŋ cie nie da hūyāŋo-i unaŋ yufellen aa daabolma-i naŋ yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴² Daabolma-i naŋ fereŋ yufelle-na jūnnu dumande-i ŋ bir ŋ gbē ŋ nabentienjo-i wuɔ: «Yan mi hiel hūyāŋo-i ŋ yufelle-na hā-ni.» Anŋbāŋgbāama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igēna, ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gbāa hiel hūyāŋo maŋ ŋ nabentienjo yufelle-na.»

(Matie 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Tibifafaanŋu sa maŋ biebabaleiŋa, tibibabalaanŋu sa bi maŋ biefefeŋa. ⁴⁴ Ba suɔ tibinni-i ni biena'i nuɔ-i. Ba sa yagal muŋieŋa kaapugammu-na, aa ba sa bi biera hālēiŋa caaterren-yuŋ-nu. ⁴⁵ Neliēŋ nuɔ ŋ huonŋan yuu baa mamaŋ, ma yaa hilaan ŋ nuŋgu-na. Nelfefeŋo-i u ānfafamma hel u hɔfafanŋa'i nuɔ-i aa nelbabalaŋo-i u maacembabalamma hel u hɔbabalaŋa'i nuɔ-i.»

Jaagɔciraamba hāi maama
(Matie 7.24-27)

⁴⁶ «Bige-i cie na ta na bī-mi «Itie, Itie», aa da mi waŋ mamaŋ baa-na, na sie ce-ma? ⁴⁷ Umaŋ duɔ jo ji nu mi nelma-i aa ce-ma, mi ka pigāan-na kutienjo uŋ saa baa umaŋ: ⁴⁸ U saa baa neliēŋo maŋ wuɔ u ma dūŋgu, aa hīŋ ka hi tāmpēlle-i jīna ku tuole-i. Ku tuolen jīna fafamma aa u ma-ku, diilonjoŋ juɔ tā, kanni gbar, hūmma būŋ ka naŋ-ku, ma saa gbāa naara-kuɔ. ⁴⁹ Nga umaŋ juon u nu mi nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umaŋ wuɔ u ma dūŋgu aa u saa hīŋ jīna ku tuole-i aa ma-ku. Diilonjoŋ juɔ tā, hūmma būŋ ka naŋ-ku, ku pāŋ cii hiere, bīŋkūŋgu saa tīe.»

7

Yesu siire sorosi ba yuntienjo nanjo maacembilonjo-i
(Matie 8.5-13)

¹ Yesuŋ juɔ piye u nelma-i ti baa nuɔmba-i, wuɔ ta kā Kafarnamu. ² *Oromε ba sorosi ba yuntienjo nanjo waa nelle fande-na, u maacembilonjo nanjo maama waa kpelle yuɔ. Maacembilonjo daayo tuɔ jaŋ. U jarma waa kpelle. ³ Yesuŋ juɔ, sorosi ba yuntienjo daayo nu-ma. Wuɔ puɔr *Yuifu ba bīncuamba namba-i u wulaa, wuɔ ba ka cārā-yuɔ u ji sire u maacembilonjo-i hā-yo. ⁴ Bīncuonjo daaba kā ka ta ba cārā Yesu-i aa ta ba piye wuɔ:

«Naacolŋ daayo saaya kāyāmma. ⁵ Yuifubaa miε i maama dɔlnu-yuɔ; ŋ saa da, u'i maa i *Diilonelhāalādūŋgu-i hā-ye.»

⁶ Yesu wuɔ ta tuɔ kā baa-ba sorosi ba yuntienŋo ciŋgu-na. Baŋ kaa piε ciŋgu-i, ba suu baa sorosi ba yuntienŋo tiraa puɔr u jēnaamba namba Yesu wulaa. Baa waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Itie, i jien wuɔ i ji waŋ baa-ni, wuɔ ŋ baa mulien ŋ fere; kere nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur fuɔ temma dumelle-na ⁷ ku'i cie ŋ da u saa sie jo u fere ŋ wulaa. Nga da ŋ sie, ŋ waŋ nelma diei, u maacembilonŋo ka sire. ⁸ Wuɔ fuɔ fere-i nuɔmba dii u yuŋ-nu, aa fuɔ bi waa banan yuŋ-nu. Duɔ gbē uman wuɔ: «Kā ŋ ka ce daaku!» N da kutienŋo kāa. Duɔ bi gbē uman wuɔ: «Jo bande!» N da kutienŋo bi juɔ. Duɔ bi tiraa gbē u maacembilonŋo-i wuɔ: «Ce daama!» N da u cie-ma.»

⁹ Yesu wuɔ kar da hāmmu! Naacolŋ uŋ juɔ piiye ti, Yesu wuɔ bir u yaanŋa-i nuɔmba-na aa naa cira: «Yaan mi tūnu-nei; *Isirahel-na hiere, mi saa da uman haa u nanŋa-i miε naacolŋ daayo temma-i.» ¹⁰ Sorosi ba yuntienŋo pɔpuɔrbien baa bir ta ba kūŋ. Baŋ kaa hi ciŋgu-i, baa da maacembilonŋo daayo siire da yeryer u temma-i.

Bikulciŋo nanŋo biŋo kuu Yesu sire-yuɔ

¹¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kā nelle nande-na, ba bi-de Nayine. U *hāalābiemba waa baa-yo a naara nelpūŋgu nanŋu. ¹² Baŋ kaa ta ba suur nelle-na, baa suu baa ba tūyāa bikulonŋo nanŋo ta ba kā da ba ka fuure. U waa naacombilonŋo, aa u yaa waa u diei u nyu wulaa, a ne da u to naa ku aa yaŋ-ba. Nuɔmba bɔi taa ba kā u fuuremma-na. ¹³ Yesuŋ daa nyuŋo-i, u hujarre gbuu ko-yo, wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Cien nuɔ, budii; baa kaal.» ¹⁴ Aa naa piε ka haa u nanŋa-i kulonŋo-na. Baman naa tūyāa-yo baa yiera. Wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Naacombilo, sire!» ¹⁵ Wuɔ bi yiiye sire tiεna, aa don tuɔ piiye. Yesu wuɔ gbē nyuŋo-i wuɔ: «Bie ŋ biŋo yaa-i.» ¹⁶ Korma pāŋ bel-ba hiere terienŋu fanŋu-na. Baa ta ba gbelen Diilonŋo-i aa ta ba piiye wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilobuɔ hilaa-yie. Diilonŋo juɔ ji kāyā u nuɔmba-i.» ¹⁷ Nelma famma gbuo *Yude-i hiere baa nileiŋa maŋ u kɔtɔnni-na.

Nsāa-Batise puɔraa u hāalābiemba-i Yesu wulaa (Matie 11.2-6)

¹⁸ Yesuŋ cie maman hiere, Nsāa *hāalābiemba kā ka tūnu-yuɔ baa-ma. ¹⁹ Wuɔ bir puɔr ba hāi Yesu wulaa wuɔ ba ka yuu-yo kere *Konkortienŋo maŋ saaya u jo, u yaa ufanŋo-i wei sisɔ uu dii huon-nu? ²⁰ Baa kā ka da Yesu-i, baa cira: «*Nsāa-Batise puɔraa-ye ŋ wulaa, wuɔ i ji yuu-ni kere Konkortienŋo maŋ saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i wei sisɔ uu dii huon-nu?» ²¹ A ne da huonŋu fanŋu-na, Yesu waa tuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i nuɔmba yunni-na aa bi tuɔ puur yiriemba yufienŋa-i. ²² Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Kāan na ka tūnu Nsāa-i baa nan daa kuman, baa nan nuɔ maman: *Yiriemba yufienŋa puurii, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ*, *wontuɔrmba jarma taa bei, *tugbentaamba tūnni puurii, bikuomba siire aa sūntaamba nuɔ *Neldɔdɔlma-i.*» ²³ Uman gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonŋu-na kutienŋo yuŋgu dɔlāa.»

Nsāa-Batise sinni-i (Matie 11.7-19)

²⁴ Nsāa pɔpuɔrbien baŋ taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigāan nuɔmba-i baa Nsāa sinni-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kāa ka ne bige-i *hiεkuraanŋu-na? Fafalmuŋ sagallaŋ hiεŋgu-i dumaa na kāa ka ne ku yaa wei? ²⁵ Namaa kāa ka ne bige-i? Na kāa ka ne uman diyaa bimbifafanni wei? Ma si baman diyaaŋ bimbifafanni-i aa ta ba ce ba bāanŋu-i baa dii jamatigi ba dūnniŋ ke? ²⁶ Nga namaa kāa ka ne bige-i? Ma si na kāa ka ne *Diilopɔpuɔrbilonŋo-i ke? Aa naacolŋo fanŋo-i, mi tūnu-nei, u maaraa Diilopɔpuɔrbiemba-i. ²⁷ Maman nyegāan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonŋo wuɔya ta ŋ yaan-na ka cāa ŋ hūmelle-i*†, ba gbē Nsāa yaa-i. ²⁸ Yaan mi tūnu-nei, Nsāa temma saa hi hon

* 7:22 Niεŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 35.5-6; 61.1. † 7:27 Malaki (Malachie) 3.1

caañ-biemba-na yogo, a ne da umañ si dii baa yunḡu *Diilonḡ-nelle-na u maaraa Nsāa-i. ²⁹ Nuḡmba-i hiere ka hel baa *nampohūutaamba-i ba nuḡ Nsāa nelma-i aa suḡ wuḡ Diilonḡo maacemma vii, ba ce Nsāa *batisenḡ-ba. ³⁰ Nḡa *Farisīḡbaa-ba-i baa *añḡinamma pigāataamba yagaraa wuḡ Nsāa baa batisenḡ-ba. A ce dumaanḡo-na, Diilonḡ uḡ taa u taara u ce kumaḡ ḡā-ba, ba cīinaana-kuḡ.»

³¹ Yesu wuḡ tiraa cira: «Mi gbāa saa fiēfiē ku nuḡmba-i baa haba-i? ³² Mi gbāa saa-ba baa bisāimba maḡ tīenaana ponsanatigerreḡ. Banamba ta ba waḡ baa banamba-i wuḡ: «I hulii tulammu ḡā-na, na saa nyēḡ, i ḡāl kuliḡ-neini ḡā-na, na saa kaal.»

³³ *Nsāa-Batisinḡ juḡ aa u sa dii dībelle u nuḡḡu-na, u sa nyḡḡ kolma, na cira wuḡ *ḡīna dii u yunḡu-na. ³⁴ *Molonḡ-Biēḡ uḡ wuḡ aa tuḡ nyḡḡ, na tiraa sire ta na piie wuḡ: «Naacolḡ daa fuḡ bi yii baa niiwuoni yaa yonḡ baa konyḡlle, aa tiraa sire bel ḡḡeru baa nampohūutaamba baa nelbabalaamba.» ³⁵ Nḡa bamaḡ siyaa Diilonḡo nelma-i ba suyaa wuḡ ma faa.»

Yesu kāa Simḡ cīḡ-nu

³⁶ *Farisīḡyiēḡo naḡo waa, ba taa ba bī-yo Simḡ. Yiḡḡu naḡḡu-na, wuḡ ḡi bī Yesu-i wuḡ ba ka wuḡ niiwuoni u teriēḡu-na. Yesu wuḡ kā ba ka ta ba wuḡ. ³⁷ A ne da saasorciēḡo naḡo waa nelle fande-na. Wuḡ nu-ma wuḡ Yesu dii Simḡ teriēḡu-na ba ta ba wuḡ niiwuoni. Wuḡ kā baa natikolo-hūmma *alabati-kamoelenḡ ³⁸ ka yiēra saanu baa Yesu gbeini-i tuḡ kaal. Uḡ kaal dumaanḡo-na, nyinyḡlma ta ma kūnna Yesu gbeini-na. Wuḡ ce u yukuḡsīnni-i a hurre-niē aa pūrā-niē nammu ḡāi aa ce natikolo-hūḡ daama-i a kūnna-niē.

³⁹ Simḡ daa mafamma-i ce bige-i, u pāḡ tuḡ piie u huḡḡ-na wuḡ: «Kuḡ naacolḡ daayo waa *Diilonḡoḡpurbilonḡo ninsonḡo, ciēḡo maḡ yiēyaayanḡ-yuḡ daayo-i uu naa suḡ wuḡ cefefiēḡo sī.»

⁴⁰ Yesu wuḡ cira: «Simḡ, nelma dii mi da mi waḡ-ma baa-ni.»

Simḡ wuḡ: «ḡāalātie, waḡ-ma.»

⁴¹ Yesu wuḡ cira: «Naacolḡo naḡo cēmelle waa nuḡmba ḡāi nuḡ; dīelā-wuḡḡo-i neifiēḡ-komuḡḡa ḡāi baa cīncieluo, ḡāalḡ-wuḡḡo-i neifiēḡa ndii. ⁴² Ba saa gbāa da ba pā-ya, u ce hujarre bei aa ce ba yaḡ-ya. Ba ḡāi-i-na, cēmellentienḡo maama ka dḡlnu hai yaḡ?»

⁴³ Simḡ wuḡ cira: «Mei huḡḡ-na, umañ gbeḡḡa-i waa bḡi u maama ka dḡlnu u yaa yaḡ.»

Yesu wuḡ cira: «ḡ waanḡ ninsonḡo.» ⁴⁴ Aa naa bir u yaanḡa-i ciēḡo-na, aa gbē Simḡ-i wuḡ: «ḡ daa ciēḡ daayo-i kē? Miḡ diyaa mi gboluḡḡu-i ḡ dumelle-na, ḡ saa ḡā-mi hūmma mi saara mi gbeini-i. Nḡa fuḡ kaalaa kūnna u nyinyḡlma-i mi gbeini-na a saara-niē ḡā-mi, aa hurre-niē baa u yukuḡsīnni-i. ⁴⁵ Nḡ saa ḡārā-miē pūrā-miē, ḡa fuḡ-i, dii uḡ suuriḡ ḡ dumelle-na ḡi ḡi baa fiēfiē, u saa yaḡ mi gbeini pūrāmma-i. ⁴⁶ Nḡ saa hure namma mi yunḡu-na, ḡa ciēḡ daayo kūḡna natikolo-hūmma mi gbeini-na. ⁴⁷ Ku'i ciē mi ta mi tū-niḡ miē: Mi maamaḡ dḡlaanu-yuḡ dḡlnumma maḡ daama-i, ku pigāanḡ wuḡ u āmbabalma-i baa ma ciinumma-i hiere, ma hurii. Nḡa umañ āmbabalma-i da ma saa hur bḡi, mi maama sa dḡlnu kutienḡo-i bḡi.» ⁴⁸ Aa naa waḡ baa ciēḡo-i wuḡ: «ḡ āmbabalma hurii.»

⁴⁹ Bamaḡ waa juwuoteriēḡu-na baa dḡḡ ta ba ḡḡḡuḡ wuḡ: «Naacolḡ daa fuḡ ḡilaa ḡiē aa tuḡ gbā u hur āmbabalma-i?» ⁵⁰ Yesu wuḡ waḡ baa ciēḡo-i wuḡ: «Niḡ ḡa ḡ naḡḡa-i miē ḡ kuraa, kā fiēi.»

8

Caamba namba taa ba kāyā Yesu-i baa u ḡaalābiemba-i

¹ Ku huḡḡu-na, Yesu wuḡ ḡi sire tuḡ wuḡra nilēḡḡa-na hiere u waḡ *Diilonḡ-bāanḡu *Neldḡdḡlma-i u kā. U *ḡāalābiēḡ cīncieluo ba ḡāi baamba waa baa-yo ² a naara caamba namba. Wuḡ duḡnya *ḡinabaa ḡalaḡ-ba caamba famba yunni-na, aa naa bi sire banamba jarma namma-na. Ba taa ba bī unanḡo-i Maari. Fuḡ taa u hel Magidala. ḡinabaa nieḡāi

naa hilaa fuɔ-i-na. ³ Aa bɪ unanjo-i Sani. Fuɔ bɔɔ waa *Erɔdi dumelle maacembiemba yuntienjo nanjo, ba taa ba bɪ-yo Kusa. Aa ta ba bɪ unanjo-i Susani a naara capũngu nanngu. Ba taa ba ce ba nagãnj-niini-i ba kãyã Yesu-i baa u hãalãbiemba-i.

Nuɔmban bel Diilonj-nelma-i dumaa
(Matie 13.1-23; Marke 4.1-20)

⁴ Nuɔmba taa ba hel nilɛɪna-na hiere ba jo ba nu Yesu nelma-i. Yiingu nanngu-na, wuɔ nanj gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: ⁵ «Naacoljo nanjo kãa ka nanj fũma u suonngu-na. Unanjo kã ka diire hũmellen-huɔn-na. Nuɔmba ta ba cor ba fiɛna-yuɔ; huriimba jo ji wuoyo hiere. ⁶ Unanjo kã ka diire tãmpellen-terien-nu a pa, kpekpelma ce u ku. ⁷ Unanjo kã ka diire hɛn-nu; hɛngu tu suuye-yuɔ. ⁸ Umanj diiriye suon-huɔnga-na, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla.» Yesunj waan mafamma-i, u piiye da gbagaga wuɔ: «Umanj duɔ u ka nu, u nu!»

⁹ U *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Gbãnalãan daaku yungu yaa wuɔ niɛ?»

¹⁰ U cira: «Diilonjo ciɛ baa namaanjo-i. U *nellentesinni maama manj fuyaa, u pigãan namaanjo-i baa-ma. Nga ma piiye baa banamba-i gbãɛiniɪ; a ce dumaanjo-na, *da ba ne-ma, ba siɛ da ma terienngu-i, aa da ba nu-ma, ba siɛ suɔ ma yungu-i.**»

¹¹ Aa naa cira: «Mi gbãnalãanngu yungu yaa daaku: Diilonj-nelma yaa fũma-i, aa nuɔmba hɔmmu yaa u mundiiremmu-i. ¹² Nuɔmba nanj hɔmmu dii ŋaa hũmellen-huɔnga, da ba nu Diilonj-nelma-i, ba yanj *Sitãni jo ji hiel-ma ba hɔmmu-na, a ce dumaanjo-na ba siɛ da hũu-ma aa kor. ¹³ Bananj hɔmmu dii ŋaa tãmpellen-terienngu, da ba nu Diilonj-nelma-i, ma gbuu dɔlnu-bɛi; ba hũu-ma. Nga ma siɛ gbãa nanj kaasinni. Da ku ji huol, ba har jina. ¹⁴ Bananj hɔmmu dii ŋaa hɛn-terienngu, da ba nu Diilonj-nelma-i, ba yanj anjoguɔma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusũn-maama jo ji suuye-mɛi. A ce dumaanjo-na ma siɛ gbãa dii belle ba wulaa. ¹⁵ Bananj hɔmmu dii ŋaa hɛfafamma, da ba nu Diilonj-nelma-i, ba hũu-ma aa bel-ma baa hɔfafanja aa nyaar ta ba wuɔ ma hũmelle-i diɪ saaya di wuɔ dumaa.»

Fitɪn-gbãnalãanngu
(Marke 4.21-25)

¹⁶ Yesu wuɔ tiraa nanj gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: «Ba sa celienj fitɪnuɔ-i aa ce bɪnkũngu cure-yuɔ. Da ba celienj-yo, ba haa-yo dɔrɔ ku yaa ŋ da dũn-huɔnga ciɛ gbaa hiere. ¹⁷ Ku wɛima si dii mananj siɛ ji hel bomborma-na, aa ku nelma si dii mananj siɛ ji nu. ¹⁸ Kunj yɛn baa umanj, ba ka hã-yo naara, aa umanj kuu sɪ baa-yo, cellɛ kũngu manj unj haa u nanja-i kuɔ, ba ka hũu-ku aa yanj-yo. Terienngu fanngu-na, na saaya na ta na suɔ nelma numma.»

Yesu nyu-i baa u hãmba juɔ u wulaa
(Matie 12.46-50; Marke 3.31-35)

¹⁹ Yesunj waa tuɔ wanj Diilonj-nelma-i, u nyu-i baa u hãmba jo da ba ji ne-yo; jo ji da nuɔmba yuu, ba saa gbãa da ba piɛ u caan-nu. ²⁰ Baa wanj ba Yesu-i wuɔ: «Ŋ nyu-i baa ŋ hãmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii gɔngũɔngu-na.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Bamanj nuɔn Diilonj-nelma-i aa ce-ma, ba yaa mɛi nyubaa-ba-i, ba yaa mɛi hãmba-i.»

Yesu yiɛraaya fafalmu
(Matie 8.23-27; Marke 4.35-41)

²² Yiingu nanngu-na, Yesu wuɔ ji bel nyugũn beɲo nanjo-na baa u *hãalãbiemba-i aa naa cira: «Yaanj i karnu dalanja-i i kã bombor damaalɛi-i.» Baa bi ta ta ba karnu ba kã. ²³ Ba'a ba kã yaanga-na, Yesu wuɔ duɔfũn. Ba kaa hi hɔlma namma-i, fafalmu nanj temma sire suuye-bɛi. Hũmma doɲ ta ma suur beɲo-na. Baa ta ba yii da ba kunu. ²⁴ Hãalãbiemba ta ba kaasɪn wuɔ: «Hãalãtie, sire, i yii diɛ ku!» Yesu wuɔ sire nuola fafalmu-i baa hũmma-i

* 8:10 Isayi (Ésaïe) 6.9

niɛ kã ka ciire. ²⁵ Kuɔ cu ba hɔmmu-i, ba kũɔŋ maa ta ma nyɛŋ. Wuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Naa na'a na haa na nan̄ga-i miɛ hie?» Baa ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Nɛliɛŋ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu duɔnya j̄nabaa naacol̄ŋo nan̄o-na
(*Matie 8.28-34; Marke 5.1-20*)

²⁶ Yesubaa-ban̄ karaanu ka hi Geres-a dii Galile dalan̄ga bomborma namma-na, baa huɔl. ²⁷ *J̄ina ba nol̄ŋo nan̄o waa nelle fande-na, u b̄an̄gu cuɔ. U waa tuɔ wuɔra u b̄in̄ t̄am̄poruon̄gu aa tuɔ kã u cɔ c̄incuɔŋ-na. Yesubaa-ban̄ huɔlaa u da-ba, u ta tuɔ j̄ar̄ã-bɛi. ²⁸ Uŋ juɔ hi, u kaas̄iŋ aa dũuna Yesu caan̄gu-na aa piiye da gbagaga wuɔ: «D̄arwuon̄ŋo Biɛŋ nuɔ, mi ciɛ-ni niɛ? Jande, baa ce h̄odorre baa-mi.»

²⁹ Yesu wuɔ nuolaaya j̄nabaa-ba-i wuɔ ba hel-yuɔ ku'i ciɛ wuɔ tuɔ piiye dumaan̄ŋo-na. Ku waa da ku sire-yuɔ yiin̄gu man̄ nuɔ-i, ba bel-o vaa-yo baa j̄olgɔbaa j̄ina. N̄ga da ba fiɛ vaa-yo, u kar j̄olgɔbaa-ba-i aa suur h̄iɛŋ-nu. ³⁰ J̄inabaa daaba naa ciinu cor u yun̄gu-na. Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba b̄i-ni niɛ?»

Wuɔ cira: «Ba b̄i-mi Sãlle.»

³¹ J̄inabaa-ba bir yan̄ aa ta ba c̄ar̄ã Yesu-i wuɔ u baa donya-bɛi ba kã yaahuol-terien̄gu-na.

³² A ne da p̄ersãlle nande waa ta di wuora t̄an̄un̄gu-na. J̄inabaa-ba c̄ar̄ã Yesu-i wuɔ u yan̄ ba ka suur p̄erm̄ba famba yaa nuɔ-i. Yesu wuɔ h̄ã-ba hũmelle-i. ³³ Baa hel naacol̄ŋo-na a kã ka suur p̄erm̄ba-na. P̄erm̄ba p̄an̄ ta ba gbar ba hiire, ba kã ba kunu dalan̄ga-na. ³⁴ Nuɔmba waa ta ba ceŋ-ba. Ban̄ juɔ da ba gbaraa ka kunu hiere dumaan̄ŋo-na, baa pisãllã baa gbarun̄gu; banamba kã nellen̄-huon̄ga-na, banamba kã sonni-na ka wan̄-ma. ³⁵ Nuɔmba hel da ba ji ne. Ban̄ juɔ ji hi, baa da naacol̄ŋ daayo diyaa b̄imb̄inni t̄iɛna da welewele Yesu caan̄gu-na. Korma p̄an̄ ta ma da-ba. ³⁶ Baman̄ waa da ban̄ duɔnya j̄inabaa daaba-i dumaa naacol̄ŋo-na, baa ta ba piiye ba tũnu banamba-i. ³⁷ Kor maa gbuu ta ma da Geresataamba-i. Baa c̄ar̄ã Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halan̄ ba terien̄gu-na. Wuɔ kã ka nyugũŋ beŋo-na duɔ bir. ³⁸ Uŋ duɔnya j̄inabaa-ba-i naacol̄ŋo man̄ nuɔ-i, wuɔ c̄ar̄ã-yuɔ wuɔ u yan̄ u kã baa-yo. Yesu wuɔ cira: ³⁹ «Yan̄ aa ŋ kũŋ ŋ ka tũnu nuɔmba-i Diilon̄ŋ un̄ ciɛ kuman̄ niɛ.» Naacol̄ŋ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra u wan̄ Yesun̄ ciɛ kuman̄ yuɔ hiere.

Yesu yiɛraaya ciɛŋo nan̄ tãmma aa sire bikulon̄ŋo nan̄o
(*Matie 9.18-26; Marke 5.21-43*)

⁴⁰ Yesun̄ hilaa Geres-a-na jo, nuɔmba kũɔl ba-naa kã ka yu-yuɔ. Ba taa ba niya u jomma-i hiere. ⁴¹ Naacol̄ŋo nan̄o waa, ba taa ba b̄i-yo Yarusi. U waa *Diilonel̄hãalãdũŋgu yuntien̄ŋo. Wuɔ jo ji dũuna Yesu caan̄gu-na a tuɔ c̄ar̄ã-yuɔ wuɔ u kã u dumelle-na ⁴² k̄ɛɛ u biloduɔla yii baa u yun̄gu. Bilon̄ŋo bien̄ c̄incieluo baa a h̄ãi waa belle fande-na. Yesu wuɔ ta ba ta ba kã. Nuɔmba fũnuŋ yu-yuɔ ta ba nogol-o terni-na hiere. ⁴³ Ciɛŋo nan̄o bi waa ba h̄olma-na, u tãmma taa ma kũnna. Ku bien̄ c̄incieluo baa a h̄ãi waa belle fande-na. U ciɛ p̄erru-i ji gb̄ɛ. U gbein̄a tiraa t̄i aa tãmma saa yiɛra. ⁴⁴ Ciɛŋ daayo piɛ Yesu huon̄-yan̄ga a yiɛya u jon̄goruo tũŋgu-i. Uŋ yiɛyaaya jon̄goruo-i terien̄gu man̄ nuɔ-i, tãmma p̄an̄ yiɛra. ⁴⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ molo yiɛyaaya-yuɔ. Wuɔ yuu wuɔ: «Hai molon̄ŋo-i yiɛyaaya-miɛ?»

Wulawula wuɔ fuɔ s̄i, wulawula wuɔ fuɔ s̄i. Piɛr wuɔ cira: «Hãalãtie, molo saa yiɛya-niɛ, nuɔmba yaa yuu ta ba tis̄iŋ-ni.»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Molo yiɛyaaya-miɛ. Mi daa kunan̄gu paraaya-miɛ ku'i ciɛ mi suɔ.»

⁴⁷ Ciɛŋ daa un̄ daa Yesu suyaa dumaan̄ŋo-na, u kũɔma don̄ ta ma nyɛŋ. Wuɔ piɛ dũuna u yaan̄ga-na, aa naa piiye nuɔmba-i hiere ba yufelle-na kuman̄ ciɛ u yiɛya-yuɔ. Aa fafalmun̄ daa-yuɔ terduon̄gu fan̄gu-na dumaa, wuɔ tiraa wan̄ mafamma-i. ⁴⁸ Yesu wuɔ gb̄ɛ-yo wuɔ: «Mi bilo, nin̄ haa ŋ nan̄ga-i miɛ, ŋ kuraa. Kã ŋ kã fiɛi.»

⁴⁹ Yesun̄ taa u wan̄ mafamma-i huon̄gu man̄ nuɔ-i, molon̄ wuɔ hel Diilonel̄hãalãdũŋgu yuntien̄ŋo c̄iin̄gu-na ji wan̄ baa-yo wuɔ: «Baa yan̄ hãalãtien̄ŋo mul̄iɛŋ u fɛɛ, ŋ bilon̄ŋo jarma

yaraa-yo.» ⁵⁰ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ wan̄ baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Da ŋ haa ŋ nan̄ga-i miɛ, ŋ bilon̄o ka sire.» Un̄ waan̄ mafamma-i, baa cor ta ba kã. ⁵¹ Ban̄ kaa hi c̄iŋgu-i, u saa siɛ molo suur baa-yo d̄un̄gu-na. U ciɛ fuɔ baa Piɛr baa Nsãa baa Sake a naara bilon̄o to-i baa u nyu-i ba'i suur baa-yo yon̄. ⁵² Nuɔmba-i hiere ba waa kaaluŋ-nu. Yesu wuɔ gbɛ̄-ba wuɔ: «Baa na kaal, u saa ku, u duɔfũŋ.» ⁵³ Baa bir yan̄ aa ta ba cõmuɔŋ-yo. Bafamba wulaa ma t̄iɛ. ⁵⁴ Yesu wuɔ bel bilon̄o nan̄ga-i, aa naa piie da gbagaga wuɔ: «Bilo, sire!» ⁵⁵ Bilon̄ wuɔ puur u yufien̄a-i aa p̄an̄ yiie sire. Yesu wuɔ cira ba hã-yo b̄iŋkũŋgu u wuo. ⁵⁶ Kuɔ ce u b̄incuɔmba-i gbɛɛ. Yesu wuɔ wan̄ baa-ba wuɔ ba baa yan̄ ma hel.

9

Yesu puɔraa u hãalãbiemba-i (Matie 10.5-15; Marke 6.7-13)

¹ Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ tigiin̄ u *hãalãbien̄ c̄incieluo ba hãi baamba-i a hã-ba himma baa f̄on̄gũɔ ba da ba gbãa ta ba donya *jinabaa-ba-i hiere aa ta ba sire jaamba-i. ² Un̄ ciɛ mafamma-i, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba wuɔra wan̄ *Diilon̄-bãan̄gu maama-i aa sire jaamba-i. ³ Aa naa wan̄ baa-ba wuɔ: «Da na'a na ta, molo baa biɛ bũɔle, molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ niwuoni, molo baa biɛ gbein̄a, molo baa bi biɛ jon̄gorbaa-ba hãi. ⁴ Da na kã terien̄gu terien̄gu, aa ba ka hã-na d̄un̄gu wuɔ na ta na cɔ, na t̄iɛ d̄un̄gu fan̄gu-na fuɔ na tamma. ⁵ N̄ga da na kã da na ka har baman̄ nuɔ-i aa ba yagar, na pir na nallu-i na ta. Ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.» ⁶ U hãalãbiemba ta ta ba wuɔra nilein̄a-na hiere ba wan̄ *Neldɔɔlma-i aa ta ba sire jaamba-i ba kã.

Erɔdi huon̄ga cuu (Matie 14.1-12; Marke 6.14-29)

⁷ Maman̄ ciɛn̄ hiere, *Erɔdi man̄ waa *Galile yun̄gu-na wuɔ nu-ma. Un̄ nuɔ-ma, u huon̄ kaa cu. Banamba taa ba piie wuɔ *Nsãa-Batisei yaa siire kuon̄-nelle-na a jo. ⁸ Banan̄ ba'a *Eli yaa caraaya-bei. Banan̄ ba'a yiinataan̄ *Diilopɔpuɔrbilon̄o nan̄o'i siire kuon̄-nelle-na jo. ⁹ Erɔdi wuɔ cira: «Mi ciɛ ba kar Nsãa yun̄gu-i, hai molon̄o-i daayo fuɔ?» Aa naa tuɔ taara u da Yesu yufelle.

Yesu hãa nelp̄un̄gu nan̄gu wuo ye (Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Nsãa 6.1-14)

¹⁰ Yesu *pɔpuɔrbiemban̄ kaa bir jo, baa jo ji t̄inu-yuɔ baa ban̄ kaa ce maman̄ hiere. Yesu wuɔ ce ba hel nellen̄-huon̄ga-na kã ba den̄, dii nelle nande caan̄gu-na ba b̄i-de Betisada. ¹¹ Ban̄ fiɛ ta, nuɔmba yagar nu-ma, aa sire nyaa u huon̄-nu. Ban̄ kaa hi, Yesu wuɔ hã-ba munt̄ien̄ammu aa biɛ *Diilon̄-nellentesinni maama-i wan̄ baa-ba aa bi sire jaamba man̄ waa ba hɔlma-na.

¹² Bãan̄gun̄ juɔ don̄ ta ku hir huon̄gu man̄ nuɔ-i, u *hãalãbien̄ c̄incieluo ba hãi baamba kã u wulaa ka cira: «Itie, in̄ yen̄ h̄ien̄gu-na dumand̄ɛ-i aa bãan̄gu ta ku suur, ŋ sa ce nuɔmba bɔrɔ kã nilein̄a man̄ kɔtɔnni-na ka taara niwuoni wuo, baa muncɔmmu wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hã-ba niwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye yon̄ baa titiraamba hãi. Da ŋ bi'a miɛmei ka sãa ji hã nelp̄un̄ daaku-i hiere ŋ wan̄-ma.» ¹⁴ A ne da bɛmba man̄ waa, ba yuu nuɔmba neifien̄a hãi nuɔsiba ndii temma.

Yesu wuɔ cira: «Ciɛn̄ ba t̄iena nuɔmba komuɔŋa hã-a-hãi baa c̄incielbaa.» ¹⁵ U hãalãbiemba ce nuɔmba t̄iena. ¹⁶ Yesu wuɔ biɛ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baan̄ daaba-i a ciir u yun̄gu-i d̄ɔrɔ-i-na aa jaal Diilon̄o-i. Un̄ jaalaa Diilon̄o-i, wuɔ b̄ulnu-niɛ hã u hãalãbiemba calnu-niɛ hã nuɔmba-i. ¹⁷ Nuɔmba wuo hiere niɛ yar-ba. Hãalãbiemba gbura ni boini-i a dii-ni segeyufien̄ c̄incieluo baa a hãi a ta baa-ni.

Yesu sinni yaa hani-i? (Matie 16.13-28; Marke 8.27-9.1)

¹⁸ Yiingu nanɔŋu-na, Yesu k̄aa u deŋ ka tuɔ c̄ar̄a Diilonɔŋo-i. U *h̄aal̄abiemba waa baa-yo. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba waŋ wuɔ nie mei k̄uŋgu-na?»

¹⁹ Baa cira: «Banamba ciera wuɔ nuɔnei *Ns̄aa-Bat̄isi-i, bananɔŋ ba'a nuɔnei *Eli-i, bananɔŋ ba'a yiinataanɔŋ *Diilopɔpuɔrbilonɔŋ nanɔŋo'i birii jo nuɔŋo-i.»

²⁰ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Namaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

Pier wuɔ cira: «Diilonɔŋ uŋ p̄aa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɔŋ *Kon̄kortienɔŋ manɔŋ, u yaa nuɔŋo-i.»

²¹ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yan molo nu-ma. ²² Aa naa cira: «*Molonɔŋ-Bienɔŋ saaya u gbuu mulienɔŋ. Nelle b̄incuɔmba-i baa *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i a naara *an̄jinamma piḡaataamba ka c̄ina-yuɔ aa bel-o ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni h̄ai yonɔŋ h̄iema-na, sielinɔŋ-yiingu-na u ka sire hel jo.»

²³ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Nuɔni manɔŋ da ŋ ta ŋ taara ŋ nyaanu-mie, ŋ saaya ŋ c̄ina ŋ ferɛ aa ŋ jo i ta. Aa ŋ saaya ŋ ta ŋ sie muliema-i baa kuliingu-i yinni manɔŋ jonɔŋ. ²⁴ Umanɔŋ duɔ tuɔ kaal baa u yunɔŋ yonɔŋ, kutienɔŋ ka k̄osuɔŋ u ferɛ; nga umanɔŋ duɔ tuɔ k̄osuɔŋ u ferɛ mei maama-na, kutienɔŋ ka da cic̄elma manɔŋ sie ji t̄i dede. ²⁵ Da ŋ da ŋ yufienɔŋ-niini-i hiere h̄iema-na aa ka caa, yunɔŋ haku-i dii-kuɔ? ²⁶ Umanɔŋ duɔ tuɔ ce senserre u sa taara ba suɔ wuɔ u cuu mi huonɔŋ-nu, aa bi tuɔ ce senserre baa mi nelma wamma-i, Molonɔŋ-Bienɔŋ duɔ ka bir jo baa u f̄on̄gũɔ-i, baa u To wuonɔŋo-i a naara u To u d̄orɔpuɔrbiemba wuonɔŋo-i, u ka bi ce senserre baa kutienɔŋ maama-i. ²⁷ Yaanɔŋ mi waŋ ninsonɔŋo-i baa-na: Banamba dii na h̄olma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonɔŋ-b̄aanɔŋu-i baa ba yufelle aa suɔ ku.»

Yesu birii u deŋ birma

(Matie 17.1-8; Marke 9.2-8)

²⁸ Yesuŋ waanɔŋ mafamma-i, yinni niisie temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Ns̄aa a naara Sake ba k̄a t̄anunɔŋu nanɔŋu-na da ba ka c̄ar̄a Diilonɔŋo-i. ²⁹ Uŋ kaa tuɔ c̄ar̄a Diilonɔŋo-i u yaanɔŋa f̄ununɔŋ bir ka deŋ birma aa u jon̄gorbaa-ba bir baapielmba ta ba gbu ba caa da muimui. ³⁰ Wuɔ u ne da nuɔmba h̄ai juɔ ji ta ba piiye baa-yo: *Moisi baa *Eli. ³¹ D̄or̄cecerma namma'i naa dii-ba huonɔŋa ba ta ba piiye baa Yesu-i uŋ ka ku kuliingu manɔŋ *Yerusalemu-i-na a perienɔŋ u maacemma-i b̄al-ma. ³² Ŋ sie suɔ wuɔ Pierbaa-ba naa kor duɔf̄unɔŋ bir ba nammui-i ba honniŋ, nga ba yagar sire da cecer daama diyaa Yesu-i huonɔŋa baa muonɔŋ daaba-i ba h̄ai-i-na u caanɔŋ-nu. ³³ Nuonɔŋ daabanɔŋ juɔ ta ba ta, Pier wuɔ waŋ baa Yesu-i wuɔ: «H̄aal̄atie, i jomma faa bande-i-na de! Ŋ sa yan i ce gbuganni siei wei? Ku diei nanɔŋ k̄uŋgu, ku diei Moisi k̄uŋgu, aa ku diei k̄uŋgu nanɔŋu-i Eli k̄uŋgu.» U taa u piiye dumaa u yunɔŋ-nu, u sa suɔ uŋ waŋ mamanɔŋ. ³⁴ Uŋ taa u waŋ mafamma-i huonɔŋu manɔŋ nuɔ-i, duherru nandu jo ji c̄innu-bei. Korma ta ma da-ba. ³⁵ Ba'a ba ne, da molo piiye duherru-na wuɔ: «Mi Bienɔŋ yaa daayo-i, mi hielaa u yaa-i. Taa na nu u nuŋgu-i*.» ³⁶ Molonɔŋ daa uŋ juɔ piiye t̄i, *h̄aal̄abiemba da Yesu yaa u diei yonɔŋ; ba saa da moloŋo baa-yo. Kunɔŋ cie dumaanɔŋo-na, ba fiinanɔŋ nel daama-na, ba saa waŋ-ma baa moloŋo huonɔŋu fanɔŋu-na.

Yesu duɔnya j̄ina naacombilonɔŋ nanɔŋo-na

(Matie 17.14-18; Marke 9.14-27)

³⁷ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ hiere t̄anunɔŋu-na baa u *h̄aal̄abiemba-i. Nelpunɔŋu nanɔŋu jo u wulaa. ³⁸ Naacolɔŋo nanɔŋo waa ba h̄olma-na. Wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «H̄aal̄atie, jande, ne mi bienɔŋo-i, u yaa u diei yonɔŋ mi wulaa. ³⁹ *J̄ina dii u yunɔŋu-na. Duɔ sire-yuɔ dumandɛ-i, u tugol kaas̄inɔŋ. Duɔ kaas̄inɔŋ, j̄ina mal-o u tuɔ t̄ar̄a aa s̄ampugaaru ta du hel u nuŋgu-na. Duɔ sire-yuɔ, u mulienɔŋ-yo da suu aa suɔ ji ciire-yuɔ. ⁴⁰ Mi c̄ar̄a ŋ h̄aal̄abiemba-i mie ba donya-yuɔ, ba saa gb̄aa.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Fieɛɛ ku nuonɔŋ namaanɔŋo-i na sa h̄uu nelienɔŋ maama; na saa fa. Na daa nie s̄i mi ka t̄iena baa-na gbula a tiera na nonni-i wei?» Aa naa gb̄e naacolɔŋo-i wuɔ: «Jo baa ŋ bienɔŋo-i bande.» ⁴² Naacombilonɔŋ uŋ kaa tuɔ pie Yesu-i, j̄ina wuɔ sire-yuɔ. Wuɔ

* 9:35 Isayi (Ésaie) 42.1; Like 3.22

cii p̄an̄ tuɔ̄ t̄ārā. Yesu wuɔ̄ nuola j̄ina-i wuɔ̄ u cor hel naacombilon̄o-na. U bi siremma yaa dumaan̄o-na u jarma-na. Wuɔ̄ h̄a u to-i baa-yo. ⁴³ Nuɔ̄mba man̄ waa hiere kuɔ̄ ce-ba gbɛɛ. Wulawula wuɔ̄ Diilon̄o hii, wulawula wuɔ̄ Diilon̄o hii.

Yesu tirii u kuliingu maama-i

(Matie 17.22-23; Marke 9.30-32)

Yesu āncemman̄ taa ma ce nuɔ̄mba-i hiere gbɛɛ dumaan̄o-na, wuɔ̄ wan̄ baa u *h̄aalābiemba-i wuɔ̄: ⁴⁴ «Karaan̄ na t̄ūnni-i na nu nel daama-i fafamma: Ba ka bel *Molon̄-Bieŋo-i h̄a nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.» ⁴⁵ U h̄aalābiemba saa suɔ̄ u nelma yaan̄ga-i; ma yun̄gu naa fuo-bei, ba saa gb̄aa da ba suɔ̄-ma. Ba siɛ bi siɛ da ba yuu-yo.

Hayo-i nelbuɔ̄-i h̄aalābiemba-na?

(Matie 18.1-5; Marke 9.33-37)

⁴⁶ Ku huon̄gu-na, Yesu *h̄aalābiemba ji ta ba fanu ba-naa da ba suɔ̄ uman̄ nelbuɔ̄-i ba h̄alma-na. ⁴⁷ Yesu wuɔ̄ suɔ̄ baa-ba, wuɔ̄ biɛ bis̄ambilon̄o nan̄o j̄ina u caan̄gu-na aa naa wan̄ baa-ba wuɔ̄: ⁴⁸ «Uman̄ duɔ̄ ne muɔ̄ŋo-i aa bel bis̄ambilon̄o daayo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutien̄o bilaa m̄ei fɛɛ yaa-i; aa uman̄ duɔ̄ bel muɔ̄ŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa uman̄ puɔ̄raa-mi. Na saa da, uman̄ duɔ̄ ce u fɛɛ c̄ekūɔ̄ na h̄alma-na hiere, u yaa-i nelbuɔ̄-i.»

⁴⁹ Ns̄aa wuɔ̄ wan̄ baa-yo wuɔ̄: «H̄aalāt̄ie, i daa naacol̄ŋo nan̄o taa u b̄i ŋ yerre-i aa tuɔ̄ donya *j̄inabaa-ba-i. Miɛ ne da u sa nyaanu-niɛ baa miɛŋo-i, i ce u yan̄.»

⁵⁰ Yesu wuɔ̄ cira: «Baa na cie-yo, uman̄ duɔ̄ saa biḡaan̄-na, kutien̄o dii baa-na.»

Yesu k̄amma-i Yerusalemu-i-na

⁵¹ Diilon̄o un̄ ŋa naa saaya u h̄ūu Yesu-i yinni man̄ nuɔ̄-i, nin̄ juɔ̄ ta ni piɛ, wuɔ̄ sire wuɔ̄ fuɔ̄ fuɔ̄ k̄a *Yerusalemu-i-na. ⁵² Aa naa puɔ̄r nuɔ̄mba ta u yaan̄-na. Kutaamban̄ kaa hi *Samari nelle nande-i, baa yiɛra wuɔ̄ ba tigiin̄ cie-yo. ⁵³ Ŋga ban̄ waa da ba cor k̄a Yerusalemu-i-na, nelle fande taamba saa h̄ūu-ma u duɔ̄ har ba nelle-na. ⁵⁴ Ban̄ juɔ̄ hi da-ma dumaan̄o-na, Sake-i baa Ns̄aa-i baa cira: «Itie, ŋ sa yan̄ i ce Diilon̄o naar ko-ba w̄ei?» ⁵⁵ Yesu wuɔ̄ bir nuola-bei.† ⁵⁶ Aa ba cor ta ba k̄a nelle nande.

Ba nyaanu Yesu-i niɛ?

(Matie 8.19-22)

⁵⁷ Ban̄ k̄an̄ h̄ūmelle-na, naacol̄ŋo nan̄o gb̄ɛ Yesu-i wuɔ̄: «Itie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ nin̄ k̄an̄ terni man̄ nuɔ̄-i hiere.»

⁵⁸ Yesu gb̄ɛ-yo wuɔ̄: «Munc̄ammu dii baa b̄ūɔ̄r̄aamba-i, aa kamma dii baa huriimba-i; ŋga terien̄gu si dii baa *Molon̄-Bieŋo-i u duɔ̄ tuɔ̄ c̄innu u yun̄gu-i.» ⁵⁹ Aa naa miɛl wan̄ baa unan̄o-i wuɔ̄: «Jo i ta.»

Naacol̄ŋo gb̄ɛ-yo wuɔ̄: «Yan̄ mi to duɔ̄ ku mi fuure-yuɔ̄ t̄i, mi ka suɔ̄ jo i ji tiɛ wuɔ̄ra.»

⁶⁰ Yesu wuɔ̄ gb̄ɛ-yo wuɔ̄: «Yan̄ kuomba fuure ba nakuomba-i, aa nuɔ̄ŋo-i ŋ k̄a ŋ ka ta ŋ wuɔ̄ra ŋ wan̄ *Diilon̄o-b̄aan̄gu maama-i baa nuɔ̄mba-i.»

⁶¹ Unan̄ wuɔ̄ tuɔ̄ piye baa Yesu-i wuɔ̄: «Itie, m̄ei ka ta mi nyaanu-niɛ, ŋga yan̄ mi ka c̄ārā h̄ūmelle-i c̄iingu-na iḡɛna.»

⁶² Yesu wuɔ̄ cira: «Ŋ saa da, uman̄ duɔ̄ tuɔ̄ k̄ū baa niimba-i aa tuɔ̄ miɛl u ne u huon̄gu-na, kutien̄o siɛ gb̄aa guona Diilon̄o-suon̄gu-na.»

10

Yesu puɔ̄raa nuɔ̄mba komuɔ̄ŋa siɛi baa c̄incieluo ba h̄ai

¹ Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ̄ tiraa hiel nuɔ̄mba komuɔ̄ŋa siɛi baa c̄incieluo ba h̄ai a puɔ̄r-ba ba h̄a-ba-h̄ai nil̄eiŋa-na hiere baa terni man̄ un̄ ŋa naa saaya u k̄a-niɛ, ba da b̄a ta u yaan̄-na. ² Aa naa wan̄ baa-ba wuɔ̄: «D̄imma dii b̄oi ŋga ma kartaamba saa ciinu. C̄ārāŋ suontien̄o-i u puɔ̄r nuɔ̄mba namba naara.» ³ Aa naa cira: «Min̄ puɔ̄raa-na dumand̄e-i,

† 9:55 Banamba naaraaya wuɔ̄: «Na saa suɔ̄ wuɔ̄ na balaan̄ cor w̄ei? *Molon̄-Bieŋo saa jo duɔ̄ ji ko nuɔ̄mba, ŋga u juɔ̄ duɔ̄ ji kor-ba.» Saa-ku baa Like 19.10.

kuu dii ɲaa mi ciɛŋ tūlmba ka dii-ba maamunaamba-na. ⁴ Da na'a na ta, molo baa biɛ gbeɲa, molo baa biɛ buɔra, molo baa bi biɛ naatɛnni. Aa da na ta na kã, molo baa ka yiɛra hūmelle-na wuɔ u jaal moloŋo. ⁵ Da na ka suur ciɲgu maŋ nuɔ-i, mamaŋ dii cemma igēna ma yaa daama, na cira: <Tiyāaŋ dɛi.> ⁶ Da kuɔ yaafɛllentienjo dii ciɲgu faŋgu-na, na jaaluŋgu ka hi-yo, da ma'i sɪ ku ka bir jo na wulaa. ⁷ Da ba jārā-nei fafamma terienju maŋ nuɔ-i, na har na tɛna kusuɔŋ-nu'i. Da ba hã-na kumaŋ, na hūu na wuo. Da ba bi hã-na kuunyɔŋgu maŋ, na hūu na nyɔŋ. Maacembilonjo saaya baa u maacemma sullu. Baa na ta na horuonu na muɲharmunterni-i. ⁸ Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, da ba bel-na fafamma aa hã-na kumaŋ, na hūu na wuo fiɛi. ⁹ Aa jaamba maŋ dii nelle fande-na, na sire-bei aa na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilon-ɓāaŋgu piyaa-ba tɪ. ¹⁰ Nga da na suur nelle maŋ nuɔ-i, aa ba yagar ba saa hã-na muntɛnammu, na kã nellen-huɔŋga-na na ka cira: ¹¹ † piri i nallu-i na nelle-na, ɲga mamaŋ dii, na saaya na suɔ wuɔ Diilon-ɓāaŋgu piyaa tɪ.> ¹² Mi tūnu-nei, bamaŋ da ba saa ka hã-na muntɛnammu, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiɲgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ kutaamba-na, ku ka balan yaŋ Sodɔmutaamba kūŋgu-i*.>

(Matie 11.20-24)

¹³ Aa naa cira: «Korasitaan namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Betisadataan namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Gberɛ-wɛima maŋ ciɛ namaa hɔlma-na, kuɔ maa naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidɔ nelle-na, dii yiinaa nilɛiŋa faŋa taamba naa kūnna cuoŋgu ba fɛɛŋ nuɔ aa dii buɔrbaa joŋgor ba temma a pigāaŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabalaŋo-i. ¹⁴ Terienju faŋgu-na, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiɲgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balan yaŋ Tiirtaamba kūŋgu-i baa Sidɔtaamba kūŋgu-i hiere. ¹⁵ Kafarnamutaan namaaŋo-i, na daa niɛ sɪ namei ka maar nuɔmba-i hiere wɛi? Na tãal na fɛɛ; namei ka waa ba hieroŋo-i hiere ba huon-nu.»

¹⁶ Aa naa waŋ baa uŋ hielaa bamaŋ duɔ puɔr-ba wuɔ: «Da na kã, umaŋ duɔ ka nu na nunni-i, kutienjo nuɔ mɛi nuŋgu yaa-i; umaŋ duɔ ka ciina-nei, u ciinaana muɔmɛi. A ne da umaŋ duɔ ciina muɔŋo-i, u ciinaana umaŋ puɔraa-mi.»

¹⁷ *Pɔpuɔrbiembaŋ kãa aa jo, ba jo ji ta ba nyɛ da musɛmusɛ aa ta ba piiye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, halle baa *jɪnabaa-ba-i hiere, diɛ piiye baa-ba aa bɪ ɲ yerre-i ba nu i nunni-i.»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi daa *Sitāni hilaa dɔrɔ-i-na jo ji diire ɲaa diilon-nyiesɪmma. ¹⁹ Niɛŋ, mi hãa-na himma-i ninsoŋo na ta na gbã na fiɛna jɛnaamba-i baa namɛlmba-i, aa ta na gbã na yar bigāarāŋo-i; a ce dumaanjo-na biŋkūŋgu siɛ gbãa ce kuubabalaŋgu nei. ²⁰ Na saa da! Kumaŋ saaya ku fɛ na hɔmmu-i ku'i sɪ wuɔ *jɪnabaa-ba nuɔ na nunni-i, ɲga ku yaa daaku: Na saaya na suɔ wuɔ na yireiŋa nyegāaŋ dii dɔrɔ-i-na.»

Yesu huɔŋga fɛ

(Matie 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Terduoŋgu faŋgu-na, *Diilon-Yalle pāŋ ce Yesu huɔŋga fɛ. Wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntien nuɔ dɔrɔ-i-na baa hiɛma-na hiere. Niŋ fuyaa ɲ huɔŋga-i cɛcɛmuntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na, aa cɛr pigāaŋ bisāmbiamba-i baa-ka, ɲ jaaluŋgu bɔi. Ninsoŋo, ɲ ciɛ ɲ huɔŋga yaa dumaanjo-na Baba.»

²² Aa naa cira: «Mi To birii wɛima-i hiere hã-mi. Da ma hel Tuoŋo-na, molo sa suɔ Bɛpolŋo-i, aa da ma bi hel Bɛpolŋo-na baa uŋ taaraŋ u pigāaŋ bamaŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuoŋo-i.» ²³ Aa naa bir fulnu u *hãalābiemba-i ba kula wuɔ: «Naŋ daŋ kumaŋ daaku-i, bamaŋ daaŋ-kun ba yunni dɔlaa. ²⁴ Yaan mi tūnu-nei, *Diilopɔpuɔrbiemba bɔi baa fɔŋgɔtaamba bɔi taa ba taara ba da naŋ daŋ kumaŋ, aa nu naŋ nuŋ mamaŋ, ɲga ba saa ji gbãa†.»

Samariyenjo nanjo maama

* **10:12** Sodɔmutaamba kūŋgu-i: Niɛŋ Miwaanjo jɪnammaŋ-sebɛ-i-na (Genèse) 19.24-28. † **10:24** Niɛŋ Pier dɛ. 1.10-12.

25 *Anjɪnamma pigāatienjo nanjo sire yiera aa yuu Yesu-i baa nel daama-i duɔ cure-yuɔ wuɔ: «Hāalātie, da mi ta mi taara mi ka da cicēlma man sa tɪen dede-i, mi saaya mi ta mi ce bige-i?»

26 Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba nyegāan wuɔ niɛ *anjɪnamma-na?»

27 Naacolɪ wuɔ cira: «Ba ciɛra wuɔ: *Ŋ saaya η dɔl Itienjo-i Diilonjo-i baa η huɔŋga-i hiere, baa η kusɔŋgu-i hiere, baa η fɔŋgũ-i hiere, baa η ānjɔguɔma-i hiere, aa η bi dɔl η nanoljo-i ŋaa niŋ dɔl η fɛrɛ dumaa.*‡»

28 Yesu wuɔ cira: «Ma yaanɔa yaa-i. Da η ta η ce mafamma-i, η ka da cicēlma man sa tɪen dede-i.» § 29 Ŋga ānjɪnamma pigāatienjo tuɔ taara u pigāan Yesu-i wuɔ u nelma saa kā hɪen-nu. U bir yuu-yo wuɔ: «Mi nanoljo yaa hai?»

30 Yesu wuɔ siɛ-yo baa nel daama-i wuɔ: «Naacolɪ nanjo hilaa *Yerusalemu-i-na a tuɔ hiire u kā Yeriko. Uŋ kɔŋ hūmelle-na, cuobaa-ba ka cie-yo hūu u bɪmbɪnni-i, aa gbuu muo-yo ta ba yii da ba ko-yo. Baŋ muyaa-yo dumaanjo-na, ba nanna-yuɔ aa ta.

31 *Diiljigāntienjo nanjo tuɔ jo ji da-yo, u ciɛl cor aa yan-yo. 32 *Levitiyenjo nanjo jo ji ce maaduɔma. 33 *Samariyenjo nanjo jo ji hi da-yo, u hujarre gbuu ko-yo. 34 U yiera. Duvɛ waa baa-yo, u ce duvɛŋ daayo-i a saar u pānni-i aa hure namma niɛ aa vaaya-niɛ. Uŋ ciɛ mafamma-i, kakūmuɔ waa baa-yo; u tɛtɛn-yo haa-yo u kakūmuɔ-i-na a kā baa-yo niraan-muŋharmu nammu-na ka migāan bel-o fafamma. 35 Ku cuo kaala-i-na, u hiel warbienja* hā terientienjo-i, wuɔ u hūu u tuɔ bel jɛinjo-i, kɛrɛ fuɔ cor yaan-na. Da a ji yor a da u saa jo, u ce fuɔ waanɔa u tuɔ bel-o, duɔ ji jo, u ka pā-ya hā-yo.»

36 Yesu wuɔ yuu ānjɪnamma pigāatienjo-i wuɔ: «Nan huɔŋga-na, balan daaba-i ba siɛi-i-na, hayo-i niɛ jɛin daayo-i wuɔ u nanoljo?»

37 Anjɪnamma pigāatien wuɔ cira: «Uman ciɛ hujarre-i yuɔ, u yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Kā η ka ta η ce dumei!»

Neliɛŋ saaya u par maman

38 Yesuŋ taa u kā *Yerusalemu-i-na baa u *hāalābiemba-i, ba kā ka hi nelle nande-i. Ciɛnjo nanjo waa nelle fande-na, ba taa ba bɪ-yo Marti. Marti wuɔ ce ba har u wulaa. 39 U hāanjo waa, ba taa ba bɪ-yo Maari. Maari wuɔ kā ka tɪɛna Yesu caanɔa-na tuɔ nu u tuɔ piiye. 40 A ne da huɔŋgu fanɔa-na, Marti yaanɔa naa gbuu huol baa gonyamma-i. Wuɔ jo ji tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mi hāanɔa yaan mi ta mi gonya mi da-mi-diei nan daa ku biyaa wei? Ŋ sa wan baa-yo u jo ji kāyā-miɛ wei?»

41 Yesu wuɔ cira: «Marti, ne hāa, η huɔŋga yuu baa nelma bɔi, ku'i ciɛ η yaanɔa huol huolɪ daama temma-i. 42 Neliɛn nuɔ η saaya η ne weima diei par. Dan'a η par, η ne maman faa. Maariŋ paraa maman, ma yaa faa; molo si dii duɔ ji hūu-ma u wulaa.»

11

Yesu pigāan u hāalābiemba-i ban cārāŋ Diilonjo-i dumaa (Matie 6.9-13; 7.7-11)

1 Yiinɔa nanɔa-na, Yesu waa terienɔa nanɔa-na tuɔ cārā Diilonjo-i. Uŋ juɔ cārā tɪ, u *hāalābilonjo nanjo wan baa-yo wuɔ: «Itie, hāalā-yiɛ i tiɛ cārā Diilonjo-i ŋaa Nsāa uŋ hāalāyā u hāalābiemba-i dumaa.»

2 Yesu wuɔ cira: «Da na'a na cārā Diilonjo-i, ciɛraŋ:

«I To nuɔ,

yan nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnɛi Diilonjo nuɔŋo-i.

Pa η bāanɔa-i yiɛ.

3 Ta η hā-ye niwuoni-i yinni man jonɔ.

‡ 10:27 Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 6.5; Buolman-sebɛ (Lévitique) 19.18 § 10:28 Niɛŋ Buolman-sebɛ-i-na (Lévitique) 18.5. * 10:35 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāan girekimma-na wuɔ: «Wuɔ hiel *deniebaa-ba hāi hā terientienjo-i.»

4 Umanɔ duɔ cāl miɛŋo-i i ce-yo jande.
 Diɛ bi cāl-ni ŋ ce-ye jande;
 ŋ baa gāŋ baa-ye.

Baa yan weima gbāa tāal-e dii-ye kuubabalaanɔu cemma-na.»

5 Uŋ waan mafamma-i, u tiraa cira: «Namaanɔ-na, umanɔ duɔ sire kā u jienɔ nanɔ wulaa isuɔhollen ka tuɔ muo dūŋgu-i yuɔ, wuɔ u sire hā-yo niiwuoni, ⁶ kɛɛ u jienɔ nanɔ haraa-yuɔ, u saa da kuuwuonɔu duɔ hā-yo. ⁷ U jienɔ tɛ dii dūŋgu-na aa cira: «Baa mulien-muɔ; mi gaala tɛ baa mi bisālmba-i aa dūŋgu tiraa gbonu, mi siɛ gbāa sire da mi biɛ niiwuoni hā-ni.» ⁸ Yaan mi tūnu-nɛi, naacolɔ duɔ cor tuɔ muo dūŋgu-i, u jienɔ duɔ fiɛ'a u saa ne ba jiesinni-i aa sire, unɔ muo u huol u yaan-na u ka sire hā-yo unɔ taaranɔ nimanɔ hiere.

⁹ «Yaan mi tūnu-nɛi: Cāarāŋ! Ba ka hā-na. Taaraayanɔ! Na ka da. Biɛŋ! Ba ka siɛ-na. ¹⁰ Umanɔ cāarāŋ ba hā u yaa-i, umanɔ taaraayanɔ u yaa daanɔ, aa umanɔ biɛŋ ba siɛ u yaa-i.

¹¹ «Namaanɔ-na, hai moloŋ biɛŋo-i duɔ cārā teterienɔ u wulaa, u yan-yo aa bel jienɔ hā-yo? ¹² Sisɔ duɔ cārā cumelle, u yan-yo aa bel namienɔ hā-yo? ¹³ Namaa namanɔ balaanɔ, da na ta na suɔ-ma na hā na bisālmba-i bimbifafanni, ku ce niɛ aa na To-i dɔrɔ-i-na, bamanɔ cāarāŋ u *Yalle-i u siɛ hā-ba baa-de?»

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(Matie 12.22-30; Marke 3.22-27)

¹⁴ Yiinɔu nanɔu-na, Yesu waa tuɔ donya *jina nanɔo-i naacolɔo nanɔo-na. Jina wuɔ ciɛ naacolɔo-i bobo. Uŋ juɔ hel, naacolɔo donɔ tuɔ piiye, kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i.

¹⁵ Banamba ta ba piiye wuɔ: «Jina ba yuntienɔo-i *Belsebul* yaa hāa-yo himma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i.» ¹⁶ Banamba ta ba taara ba cure-yuɔ, baa cira wuɔ da kuɔ Diilonɔo puɔraa u yaa-i, u ce binɔkūŋgu pigāan-ba ba ne. ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduɔlen-baanɔ namaanɔo-i na sa gbo, yiinɔu dii baa yiinɔu, na nelle ka muonu. ¹⁸ Namaa nanɔ ciɛra wuɔ Belsebul hāa-mi himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i hāa, *Sitāni duɔ tuɔ gāŋ baa fuɔ ferɛŋ baamba-i, u fōŋgūɔ ce niɛ aa cɔ u wulaa? ¹⁹ Sitāni duɔ hā-muɔ himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i, namaa baamba fuɔ, hai moloŋo-i hāa bafamba-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferɛŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁰ Muɔ fuɔ, Weimantienɔo yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i. Ku yaa pigāanɔ wuɔ *Diilonɔo-bāanɔu paa-nɛi tɛi.

²¹ «Fōŋgōtienɔo manɔ jienɔa kuumuonɔu u caanɔ-nu tuɔ niya u dumelle-i, cuoyuo sa siɛ suur-yuɔ. ²² Nɔga umanɔ fōŋgūɔ-i jienya fuɔ wuonɔo-i duɔ jo, unɔ haa u nanɔa u kuumuonɔu manɔ nuɔ-i, u hūu-ku aa biɛra u bimbinni-i hiere calnu-niɛ hā nuɔmba.

²³ «Umanɔ duɔ uu si dii baa-mi, kutienɔo bigāan-mi, aa umanɔ duɔ u sa tigiinɔ baa-mi, u pisāllā.»

(Matie 12.43-45)

²⁴ «*Jina duɔ hel moloŋo-na, u kā ka tuɔ wuɔra u binɔ hienɔ-nu duɔ taara muntienammu. Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kā mi muntercɔlɔmmu-na.» ²⁵ Aa bi bir. Duɔ kā ka da kutienɔo gbuu migāanɔ u huonɔga-i da welewele aa tigiinɔ-ka, ²⁶ u bir ka bi u najinabaa niehāi, bamanɔ balaanɔ yanɔ ufanɔo-i, ba jo ji suur tɛna-kei. Da ba jo ji waa dumaanɔo-na, ku migāanɔ balanɔ kutienɔo-na a yanɔ diɛlā-kūŋgu-i.»

²⁷ Yesuŋ taa u wanɔ mafamma-i, ciɛŋo nanɔo piiye da gbagaga nuɔmba-na wuɔ: «Ciɛŋo manɔ huonɔ-ni aa fiɛ-ni u yunɔgu dɔlaa!» ²⁸ Yesu wuɔ yanɔ aa gbɛ-yo wuɔ: «Cira, bamanɔ nuonɔ Diilonɔo-nelma-i aa wuɔ ma hūmelle-i ba yunni dɔlaa.»

Nuɔmba ciɛra Yesu ce binɔkūŋgu ba ne
(Matie 12.38-42)

* 11:15 *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul.

²⁹ Nuomban gbuu ji ta ba ciinu huonngu man nuo-i Yesu caanngu-na, wuo cira: «Fiefie ku nuon namaano-i na saa fa; na ciera mi ce binngu ha na ne. Nga binngu sa ce dii ha-na, man daa *Yonasi-i ma ka saanu baa-na. ³⁰ Yonasi waa kuman Ninivetaamba wulaa†, *Molon-Bieno ka waa kufangu temma yaa-i namaa na wulaa. ³¹ Genyeringu-na, Seba nellentieno ka da nungu fiefie ku nuon namaano-na. Fuo siire terman daaku-na a karnu nilenja-i hiere duo ji nu *Salomo nelma-i‡, a ne da namaa holma-na bande-i-na, molono dii uman maaraa Salomo-i aa na yagar na sa nu u nungu-i. ³² Ninivetaamba nuo Yonasi nungu-i aa nanna ba cilobabalan-i§, a ne da namaa holma-na bande-i-na, molono dii uman maaraa Yonasi-i, aa na yagar wuo na sie nu u nungu-i. Terienngu fangu-na, Diilon duo ji tuo yuu nuomba-i, Ninivetaamba ka cira na calaa cemma.»

Fitin-gbanalangu

(Matie 5.15; 6.22-23)

³³ «Molo sa celien fitinuo-i aa fuo-yo, siso aa ce binngu cure-yuo. Da n celien-yo, n haa-yo doru dun-huanga ce cerre hiere. ³⁴ Nelen nu n yufienja yaa nan feren kerre fitinuo-i. N yufien da a fa, n waa cecerma-na; nga n yufien da a saa fa, n waa kukulma-na. ³⁵ Terienngu fangu-na, gban fitinuo man dii baa-ni u baa ji din aa yan-ni. ³⁶ Da n waa hiere cecerma-na, n binngu diei si dii kukulma-na, n ka waa naa n suuri fitin-dun-nu.»

Yesu haa calmuo Farisebaa-ba-na

(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

³⁷ Yesu juo piye ti, *Fariseyenonano bi-yo wuo ba ka wuo niwuoni u cinngu-na. Yesu wuo ka ba ka ta ba wuo. ³⁸ Un na u saa saara u nammu-i aa suo duo wuo niwuoni-i, ku ce Fariseyen daayo-i gberu. ³⁹ Yesu wuo gbeyo wuo: «Farisebaa namaano-i, naa dii naa neleno man saaraa kalni honni-i aa yan ni hommu yu baa duganni. Da na ce na migaan na kuma yaa da welewele aa na hommu yu baa cuosinni baa balaangu. ⁴⁰ Mimi namaa temma-i daana-i, uman cie huonngu-i u'i saa ce huanga-i wei? ⁴¹ Firiinun na hommu-i baa suntaamba-i n ka da na birii nuofafaan namaa.

⁴² «Farisebaa namaano-i, sulma haraa-nei; da na ce na dii Diilonon *yufelle-i ka cor baa niifelu-i du sinni-na hiere aa na sie bi ce kuman vii, na sie bi tiraa dal Diilonon-i. A ne da, naa naa saaya na ta na ce ma yaa-i igena aa suo haa manamma-i ma doru.

⁴³ «Farisebaa namaano-i, sulma haraa-nei; da na suur *Diilonelhaaladungu-na, na taara na tiena yaan-na. Na taara da na waa nuomba-na, ba ta ba pie ba jaal-na. ⁴⁴ Sulma haraa-nei; naa dii naa cincunja man gbuyaanu, nuomba saa suo wuo munterbabalammu, ba ta ba wuo ba cor a doru.»

⁴⁵ *Anjnamma pigatienonano gbeyo wuo: «Haalatie, da n ta n piye de-i-na, ma si n bi tuora mie feru-i ke?»

⁴⁶ Yesu wuo cira: «Anjnamma pigataan namaano-i, sulma bi haraa-nei; da na ce na bie congorni man neliu sie gbaa tuu-ni a ha nuomba-i wuo ba tuu, aa na sie bi bel ba tuu.

⁴⁷ Sulma haraa-nei; na bincunban ku *Diilopuorbiemba man, na siire ta na ma ba cincunja-i. ⁴⁸ Nan cie mafamma-i, kuu dii naa na pigaan wuo na bincunban cie kuman ku faa. Bafamba ku Diilopuorbiemba-i aa namaa ta na ma ba cincunja-i. ⁴⁹ Ku'i cie Diilonun suo weima-i hiere, u wan-ma gbar-ma wuo: «Mi ka saan mi puorbiemba namba ha-ba. Ba ka ko banamba bei, aa ce banamba kpancolgu.» ⁵⁰ Diilopuorbiemba man ban ku-ba a don dii miwaan domma-na, Diilonon kaa yuu fiefie ku nuon namaano-i kuman cie na ko-ba. ⁵¹ Yaan mi tunu-nei, ban ku Abel* aa ko baman cu-yo hiere a ji hi Sakari† man ban ku-yo mumbuolmun-terienngu holma-na baa *Diilodubu-i, ba kaa yuu-na kuman cie na ko-ba.

† 11:30 Yonasi (Jonas) 3.3-5   ‡ 11:31 Jamatigi ba sebedielano (1 Rois) 10.1-10   § 11:32 Yonasi (Jonas) 3.5-10

* 11:51 Miwaanon jnamman-sebe (Genese) 4.8   † 11:51 Ancolomman-sebehailon (2 Chroniques) 24.20-22

⁵² «Ǽnjɪnamma pigāataan namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Naŋ fuyaa maman gbāa ce nuɔmba suɔ Diilonjo-i; naa dii ŋaa neliɛŋo maŋ gbuɔnu dɔŋgu aa fuo diele-i. Fuo sie suur aa bamaŋ taaraayan ba suur u sie bi yan ba da suur.»

⁵³ Yesuŋ juɔ hel juwuoterienɟu-na, Ǽnjɪnamma pigāataamba-i baa Farisɛbaa-ba jo ji yu-yuɔ ta ba waana baa-yo aa ta ba yuu-yo baa nelma bɔi ⁵⁴ wuɔ sɪ u ka piiye cāl ba da ǼntǼalǼmma haa-yuɔ.

12

Uman saaya kǼalǼmma (Matie 10.26-33)

¹ Yesuŋ taa u piiye baa *Farisɛbaa-ba-i, nuɔŋ baa kūl ba-naa jo ji yu-yuɔ. Wuɔ wan baa u *hǼalǼbiemba-i wuɔ: «Bilaan na fɛrɛ Farisɛ ba dawɔruɔ-i-na; uu dii ŋaa konsiini. Baa na yan ba ji celien-na baa-yo. ² Nelma maŋ fuyaa hiere, ma ka hel. ³ Da na fiɛ fuo wan maman, ma ka nu.

⁴ «Mi jǼnaan namaa, yaan mi tūnu-nei, baa na ta na kǼalǼ uman gbāa ko-na yon aa u sie gbāa ce kuanɟu nei. ⁵ Mi ka pigāan-na nan saaya na ta na kǼalǼ uman. Na saaya na ta na kǼalǼ Diilonjo yaa-i. Da ŋ ku, u yaa gbāa dii-ni dāamu-na. Coima saa fa, na saaya na ta na kǼalǼ u yaa-i. ⁶ Na saa da, ba sa suor tigǼlǼamba ndii warbienja hǼi yon wei? A ne da u diei maama sa karaanu Diilonjo-i. ⁷ Halle na yukuɔsɪnni maŋ daani-i, Diilonjo kǼan-ni hiere. Terienɟu fanɟu-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigǼlǼamba-na titirre.

⁸ «Mi tūnu-nei: Uman duɔ yiera-mɛi nuɔmba yaanɟa-na wuɔ mɛi wuonjo, *Molon-Bienjo kaa yiera-mɛi *dɔrpɔpuɔrbiemba yaanɟa-na wuɔ kutienjo-i fuɔ bi wuonjo. ⁹ Nga uman duɔ cɪina-miɛ nuɔmba yaanɟa-na, Molon-Bienjo kaa bi cɪina kutienjo-i dɔrpɔpuɔrbiemba yaanɟa-na. ¹⁰ Uman duɔ wan noparaan-Ǽndaanɟu baa Molon-Bienjo-i, jande gbāa ce kutienjo-na, ŋga uman duɔ wan noparaan-Ǽndaanɟu baa *Diilon-Yalle-i, jande cɛraa u ce kutienjo-na. ¹¹ Da ba bɪ-na yiinɟu yiinɟu *DiilonelhǼalǼdūnni-na, sisɔ yaataamba wulaa, sisɔ fǼamaan ba terien-nu; baa na yan na hɔmmu cu wuɔ na sie ka suɔ nan ka wan maman a kor. ¹² Da na ka hi, Diilon-Yalle ka pigāan-na nan saaya na wan maman.»

Weinjo man milǼan u gbǼnalǼanɟu

¹³ Yesuŋ taa u piiye, naacoljo nanjo tɛe dii nuɔmba-na aa gbɛ-yo wuɔ: «HǼalǼtie, wan baa mi mɔlɔ-i u yan i calnu i to ciilunɟu-i.»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi jɛe, hai juɔ haa-mi ɟɛŋgertie muɔ na yunɟu-na, sisɔ caltie muɔ, mi da mi cal namaa ciilunɟu?» ¹⁵ Aa naa wan baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Bilaan na fɛrɛ, baa na yan gbein-maama yu na hɔmmu-i ji cor. Na suyaa wuɔ neliɛŋ nuɔ da ŋ fiɛ waa wein nuɔ nie nie, ŋ weisɪnni sie gbāa haa kuanɟu ŋ yinni-na.» ¹⁶ Aa naa nan gbǼnalǼan daaku-i baa-ba wuɔ: «Belle nande-na, weinjo nanjo dɪmma naa gbuu ce. ¹⁷ U tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Mundiimu sɪ baa-mi, mi ka ce dɪŋ daama-i nie?» ¹⁸ Aa ji cira: «Mi suyaa min ka ce kuman. Mi ka muonu mi inɔŋgɔbaa-ba-i aa ma bɔmbɔŋ-baamba a dii-ma baa mi nagǼn-niini-i hiere. ¹⁹ Da mi gbāa ce mafamma-i, mi dɪmman ciinu, mi ka tɛena ta mi wuɔ yon aa ta mi nyɔŋ, aa bi ta mi ce mi bǼanɟu-i. Mi ka ce bienja bɔi, mi sie guona.» ²⁰ Diilonjo gbɛ-yo wuɔ: «Ŋ milǼan ŋ sa cɛ, isuɔŋ daaku-na ŋ ka ku. Da ŋ ku, nin daa dɪmma man daama-i ma ka ce hai maama-i?»»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Kuuduɔŋgu yaa baa bamaŋ gbaraan ba nyaanu miwaan daayo weisɪnni-i aa yan Diilon-niini-i.»

HɔcugbǼnɟbǼlǼnde (Matie 6.25-34)

²² Ku huonɟu-na, Yesu wuɔ gbɛ u *hǼalǼbiemba-i wuɔ: «Da mi ta mi piiye baa-na wuɔ na baa tie holle baa na niwuonin-kunɟu-i, baa na niidiinin-kunɟu-i; ²³ kuu dii ŋaa neliɛŋ nuɔ ŋ yunɟu bɔyaa niwuoni-na aa ŋ kūɔma bɔyaa niidiini-na. ²⁴ Niɛŋ huriimba-i! Ba sa

guona, aa inɔŋgɔbaa-ba bi sɪ baa-ba, ŋga Diilonɔ hã ba ta ba wuo. Na saa buɔ huriimba-na titirre wei? ²⁵ Namaaŋo-na, hai moloŋo-i baa u hɔculle-i hiere u gbãa naara kunɔŋu u yinni-na? ²⁶ Ku fɔŋgũo ŋ'a uu si dii-nei na da na ce maayilemma famma-i, bige-i cie na hɔmmu ta mu cu baa na niwuoniŋ-kũŋgu-i baa na niidiiniŋ-kũŋgu-i? ²⁷ Nieŋ pũlmanɔ puŋ ma fa dumaa, a ne da ma sa ce maacemma, ma sa bi sũ jonɔgorbaa. Mi tũnu-nei, halle *Salomɔ-i baa u weisɪnni-i hiere, u saa ji dii kompanɔa manɔ faa yanɔ pũlma-i dede. ²⁸ Hiɛŋgu manɔ hiɛŋgu, Diilonɔ duɔ diyaa-kuɔ fafamma nyunɔgo-i-na diyaanɔ daama temma-i, aa bisɪnuɔ dãamu waa da mu caa-ku; namaa namaŋ nelbilienɔ namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanɔga-i Diilonɔ-na ku haama. ²⁹ Baa na yanɔ na hɔmmu ta mu cu baa na niwuoniŋ-kũŋgu-i. Baa na ta na hel na jɔguɔŋ-ma. ³⁰ Bamanɔ sa suyaanɔ Diilonɔ-i, ba yaa gbagbaraayanɔ nifanni huonɔ-nu. Namaa To suya wuo ni maama dii-nei. ³¹ Yaanɔ u maama yaa yu na hɔmmu-i igɛna, na ka da u hãa-na baa daani-i naara.

³² «Celle-baanɔ namaa namaŋ nuɔ mi babɪmuɔ-i, baa na yanɔ korma da-na. Ku dɔlaanu na To-i u hã-na u nelle-i. ³³ Suoraanɔ na nagãŋ-niini-i aa na hã sũntaamba baa gbeinɔ fanɔa-i. Da na ce mafamma-i, kuu dii ŋaa na tieraaya gbeibuɔ jina *Diilonɔ-nelle-na. Gbeinɔ fanɔa sa ji ti dede, a sa bi ji kã terienɔgu. Molo si dii duɔ ji bie-ya na wulaa terienɔgu-na, nyɛi bi si dii duɔ ji wuo-ya. ³⁴ Nelienɔ nuɔ ninɔ tieraaya kusuonɔ-nu ŋ huonɔga dii kusuonɔ-nu'i.»

Baa na gonya duɔfũmmu

³⁵ «Tigiinɔ na fɛrɛ, baa na yanɔ na fitimbaa-ba dɪŋ. ³⁶ Na saaya na waa ŋaa maacembiamba manɔ ba yuntienɔ kãa bilohiyãlle aa ba tɛna ta ba cie u jomma-i wuo duɔ jo ba hɪl dumelle-i hã-yo. ³⁷ Ba yuntienɔ duɔ jo ji da ba saa kor duɔfũŋ, ba yunni dɔlaa. Mi tũnu-nei, ŋ da ba yuntienɔ biyaa maacemmanɔ-jonɔgoruo dii, aa ce ba tɛna u hã-ba niwuoni ba wuo. ³⁸ Duɔ fie jo isuɔhollenɔ, sisɔ cuo kaalmanɔ-caanɔ-nu, a jo ji da ba saa duɔfũŋ, ba yunni ka dɔl. ³⁹ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo unɔ ka suur-nie huonɔgu manɔ nuɔ-i, ŋ sie yanɔ u ji kanu ŋ dũŋgu-i. ⁴⁰ Namaa fɛrɛ-i nanɔ'a na saa tɛna baa-ma wuo *Molonɔ-Bienɔ ka jo huonɔgu manɔ nuɔ-i, u jo huonɔgu fanɔgu'i nuɔ-i. Terienɔgu fanɔgu-na, na saaya na tigiinɔ na fɛrɛ.»

⁴¹ Pier yuu-yo wuo: «Itie, gbãnalãanɔ daaku vii *hãalãbienɔ mie yonɔ wei, sisɔ ku vii nuamba-i hiere?»

⁴² Yesu wuo cira: «Da ŋ nu wuo maacembilonɔ manɔ vii, aa tuɔ cɛ, u yaa umanɔ u yuntienɔ kãa nelle aa ce u tuɔ ne u dumelle-i aa tuɔ hã u namaacembiamba namba-i niwuoni-i fafamma. ⁴³ U yuntienɔ duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i manɔ saaya ma ce dumaa, fuɔ yunɔgu dɔlaa. ⁴⁴ Mi tũnu-nei, u yuntienɔ ka haa-yo u nagãŋ-niini yunɔ-nu hiere. ⁴⁵ ŋga duɔ da nie sɪ u yuntienɔ sie bir jo fiefie, aa donɔ tuɔ muo u namaacembiamba-i, ku bamba-i baa ku caamba-i hiere, tuɔ wuo aa tuɔ nyonɔ u ye; ⁴⁶ unɔ ŋ'a u saa tɛna baa yiinɔgu manɔ maama-i, baa huonɔgu manɔ maama-i, u yuntienɔ jo huonɔgu fanɔgu'i nuɔ-i. Duɔ jo ji da-yo dumaanɔ-na, unɔ ka haa kumanɔ yuɔ, u'i ka suɔ-ku. U ka ce-yo ŋaa bamanɔ sa nuonɔ Diilonɔ-nunɔgu-i banɔ cenɔ-banɔ dumaa.

⁴⁷ «Maacembilonɔ manɔ suya u yuntienonɔ taaranɔ kumanɔ, aa u saa taara u ce-ku, fuɔ temma-i ba sa muo-yo ce hujarre-yuɔ. ⁴⁸ ŋga maacembilonɔ manɔ sa suyaanɔ u yuntienonɔ taaranɔ kumanɔ, duɔ ce mamanɔ saaya ba muo-yo, ba sa muo fuɔ temma-i bɔi. Da ba hã nuoni manɔ bɔi, ba ka yuu-ni bɔi, da ba hã nuoni manɔ bɔi ŋ tiera, ba ka yuu-ni cor nunɔgu fanɔgu-i.»

Yesu saa jo baa yaafɛlle

(Matie 10.34-36)

⁴⁹ «Muɔmi juɔ baa dãamu'i hɛma-na. Mi taara dãanɔ daamu ta mu caa. ⁵⁰ Weima dii da ma da-mi, da ma saa da-mi cor, mi huonɔga sie gbãa tɛna terduonɔ-nu.

⁵¹ «Na daa nie sɪ mi juɔ baa yaafɛlle'i hɛma-na wei? Coima, mi juɔ baa bɔrɔmma. ⁵² Nuamba ka donɔ ta ba gãŋ dũnni dũnni. Bamanɔ da ba waa ba ndii ba dũŋgu-na, ba siei ka ta ba gãŋ baa ba hãi aa ba hãi bi ta ba gãŋ baa ba siei. ⁵³ Tonaamba ka ta ba gãŋ

baa bɛpuɔmba-i; bɛpuɔmba bi ta ba gāŋ baa tonaamba-i. Nyunaamba ka ta ba gāŋ baa ba biemba-i; biemba bi ta ba gāŋ baa nyunaamba-i. Hūyāamba ka ta ba gāŋ baa ba caamba-i; caamba bi ta ba gāŋ baa hūyāamba-i*.»

(Matie 16.2-3)

⁵⁴ Yesu wuɔ tiraa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Da na da diilonɔ biilii, na cira: «U ka dāa», aa ma bi ce. ⁵⁵ Aa da na da fafalmu kā bāpagūŋgu-na, na cira: «Babāaŋgu ka waa», aa ma bi ce. ⁵⁶ Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i, na ciɛ niɛ ta na suɔ diilonɔ yammu-i na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ mamaŋ ciɛŋ fiɛfiɛ-i ma yuŋgu-i? ⁵⁷ Bige-i ciɛ na sa suɔ-ma ce kumaŋ faa cemma? ⁵⁸ Moloŋ cēmɛl da di waa-niɛ, aa kutienɔ bī-ni, da na ta na kā hūmelle-na, gbāŋ baa-yo ŋ cārā-yuɔ. Ni ma'i sī, duɔ kā baa-ni fāamaambaa-ba wulaa, ba ka hā kpāŋkpānnintaamba baa-ni ba dii-ni kaso. ⁵⁹ Mi tūnu-nei, da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pā ŋ cēmelle tī hiere, ŋ cɛraa ŋ da muŋhelmu.»

13

Yesu wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i

¹ *Pilati wuɔ puɔraa ba ka ko Galiletaamba namba *Diilodubuɔ-i-na. Ba waa ta ba buol. Yesuŋ waa tuɔ waŋ nel daama-i, nuɔmba namba jo ji ta ba piye mafamma-i baa-yo. ² Yesu wuɔ cira: «Na daa niɛ sī Galiletaŋ daabaŋ kuu kuliŋgu maŋ, ku pigāaŋ wuɔ ba yaa balaŋ yaŋ Galiletaamba-i hiere wei? ³ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.» ⁴ Aa naa cira: «Nuɔmba cīncieluo niisiei maŋ Siloe dujaataama naŋ cii haa-bei ko-ba, na daa niɛ sī ba yaa balaŋ yaŋ Yerusalemutaamba-i hiere wei? ⁵ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.»

⁶ Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Naacolŋo naŋo diyaa *ɛrɛsɛ-suonɔ, aa sū *yensāaŋgu kuɔ. Yiŋgu naŋgu-na, u jo ji taara u saa da belle kuɔ. ⁷ U waŋ baa u maacembilonɔ-i wuɔ: «Bieŋa siei yaa dɛ-i tibiŋ daaku sa maŋ. Jā-ku ŋ nanna! Ku tīyāa ta ku bōnɔŋ hīema-i gbāŋgbāŋ.» ⁸ Maacembilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «Yaŋ ku cɔnu bende-i-na; mi ka hīŋ ku yuŋgu-i aa dii hūɔŋgu ne ⁹ sī ku ka maŋ belle maŋ juɔŋ. Da ku saa maŋ, i ka suɔ jā-ku nanna.»»

Yesu siire ciɛŋo naŋo yitienanɔgu-na

¹⁰ *Yitienanɔgu naŋgu-na, Yesu kāa *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigāaŋ nuɔmba-i. ¹¹ A ne da ciɛŋo naŋo waa baa-ba dūŋgu-na, *jīna waa u yuŋgu-na a ce-yo jɛiŋo. Uŋ gaala jarma-na, ku bieŋ cīncieluo baa niisiei waa belle fande-na. U saa gbāa tuɔ ciir u wuɔ. ¹² Yesuŋ daa-yo, wuɔ bī u jo. Uŋ juɔ, wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, ŋ jarma taa-niɛ.» ¹³ Aa naa bi haa u nammu-i yuɔ. Ciɛŋ wuɔ bi pāŋ ciir yiera derre! Uŋ ciirii yiera dumaŋo-na, wuɔ tuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i.

¹⁴ Yesuŋ siire jɛiŋo-i yitienanɔgu-na, ku saa dɔlnu Diilonelhāalādūŋgu yuntienɔ-i, wuɔ tuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Maacemmaŋ-yinni dii yinni niediei saahɔlma-na*; na saaya na ta na jo yinni fanni'i nuɔ-i ba ta ba sire-nei na jarma-na; bige-i ciɛ na sire jo yitienanɔgu-na?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i! Namaaŋo-na, niintaamba-i baa kakūntaamba-i, da ku waa yitienanɔgu-i ba sa kā baa-ba ba ka nyɔŋ hūmma wei? ¹⁶ Aa ciɛŋo maŋ daayo-i, ma sī *Abiramu hāayɛlŋo naŋo-i kɛ? *Sitāniŋ ciɛ-yo jɛiŋo ku bieŋ cīncieluo baa niisiei yaa dɛ-i. Miŋ daa-yo, mii naa yaŋ-yo baa u jarma-i wuɔ yitienanɔgu wei?»

¹⁷ Yesu bigāarāamba waa nuɔmba hɔlma-na. Uŋ piye dumaŋo-na, senserre gbuu da-ba. A ne da uŋ taa u ce himma maŋ, ma taa ma dɔlnu nuɔmba-i hiere.

* **12:53** Mise (Michée) 7.6 * **13:14** Helmaŋ-sebɛ (Exode) 20.9-10; Anjīnamma tiyemmaŋ-sebɛ 5.13-14

⁵ Naacolŋ uŋ taa, wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Namaanŋo-na, umanŋ biɛŋo-i duɔ par suur hũnfuoŋ-nu yitĩenanŋu-na, kutienŋo yanŋ-yo dii wuɔ yitĩenanŋu wei? Da ku fiɛ waa u niinŋo, u yanŋ-yo dii hũnfuoŋ-nu wuɔ yitĩenanŋu-na wei?» ⁶ Ba saa da mumpiiyemmu.

⁷ Banŋ biɛ bamanŋ kãlle-na, Yesu wuɔ ne da umanŋ duɔ jo, u tuɔ taara u tĩɛna yaanŋ-na. Wuɔ wanŋ baa-ba wuɔ: ⁸ «Molonŋ duɔ bi-ni u kãlle-na, da ŋ kã, baa wuɔya ŋ ka tĩɛna yaanŋa-na. Uŋ biɛ bamanŋ, kunie sĩ unaa maaraa nuɔŋo-i ŋ sa suɔ. ⁹ Da ŋ kã ka tĩɛna yaanŋa-na, kãllentienŋo duɔ ka jo ji cira ŋ sire ka tĩɛna huonŋ-nu aa hã unanŋo teterre fande-i, ŋ yaanŋa ka ce wullu. ¹⁰ Da ba bi-ni, da ŋ kã, tĩɛna huonŋ-nu. Ku yaa umanŋ biɛ-na duɔ ka jo ji da-ni huonŋu-na, u ka cira: «Mi jĩɛ, sire ŋ ji tĩɛna yaanŋ-na.» Kufanŋu huonŋu-na, u ka ce-ni bɔi nuɔmba-na. ¹¹ Umanŋ duɔ tuɔ tɛtɛŋ u fɛrɛ, ba ka hiire-yuɔ, ŋga umanŋ duɔ tuɔ hiire u fɛrɛ, ba ka tɛtɛŋ-yo.»

¹² Mafamanŋ curaa, wuɔ wanŋ baa umanŋ taa u ce kãlle-i wuɔ: «Da ŋ ta ŋ ce kãlle-i, ku saa saaya ŋ bi ŋ jɛnaamba yonŋ, baa ŋ hãmba, baa ŋ huraamba, baa ŋ caantaamba manŋ waamba-i. Da ŋ bi ba yaa yonŋ, yiinŋu dii baa yiinŋu, bafamba ka bi ce aa bi-ni. Niŋ cie ãnfafamma manŋ bei, ma sɔlaanŋu ka suu yiinŋu fanŋu-na. ¹³ Da ŋ'a ŋ ce kãlle-i, ŋ saaya ŋ bi baa sũntaamba-i, baa jaamba-i, baa murgubaa-ba-i, baa yiriemba-i. ¹⁴ Bafamba siɛ gbãa pã ŋ babĩmuɔ sullu-i hã-ni. Diilonŋo'i kaa pã-ni uŋ ka sire nelviimba-i yiinŋu manŋ nuɔ-i. A ce dumaanŋo-na ŋ yunŋu ka dɔl.»

¹⁵ Naacolŋo nanŋo waa tuɔ wuɔ baa-ba, uŋ juɔ nu nel daama-i, wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Jaa bamanŋ ka da wuɔ niiwuoni-i *Diilonŋ-nelle-na ba yunni ka dɔl dumɛi!»

¹⁶ Yesu wuɔ nanŋ gbãnalãanŋ daaku-i baa-yo wuɔ: «Naacolŋo nanŋo taa u ce kãlle aa tũnu nuɔmba bɔi. ¹⁷ Niiwuoniŋ-huonŋuŋ juɔ hi, u puɔr u maacembilonŋo-i wuɔ u ka bi-ba. ¹⁸ Maacembilonŋ duɔ kã ka bi umanŋ, kutienŋo gbɛ-yo wuɔ u siɛ gbãa kã. Diɛlã-wuonŋo gbɛ-yo wuɔ: «Mi sãa suonŋu, mi saaya mi kã ka ne-ku. Kã ŋ ka wanŋ baa ŋ yuntienŋo-i wuɔ u ce jande mi siɛ gbãa hi baa-na.» ¹⁹ U cor kã unanŋo wulaa, fuɔ ka gbɛ-yo wuɔ: «Mi sãa niikũrãamba duɔŋa ndii, mi saaya mi kã ka kũ baa-ba ne. Kã ŋ ka wanŋ baa ŋ yuntienŋo-i wuɔ u ce jande kɛrɛ mi siɛ gbãa hi baa-na.» ²⁰ U cor kã unanŋo wulaa, fuɔ ka tiraa gbɛ-yo wuɔ: «Mi jãa cienŋo felemma mi siɛ gbãa hi baa-na.»

²¹ «Maacembilonŋo bir kã ka tũnu u yuntienŋo-i baa-ma. U yuntienŋo huonŋa pãŋ guɔla, u wanŋ baa-yo wuɔ: «Baa tĩɛna; bir ŋ kã nellenŋ-huonŋa-na ŋ ka bi sũntaamba-i baa nagãduɔlbaa-ba-i baa yiriemba-i baa murgubaa-ba-i ba jo.» ²² Maacembilonŋo bir ta. Uŋ kãa aa bir jo kufanŋu-i, u jo ji wanŋ baa u yuntienŋo-i wuɔ: «Mi biɛ nuɔmba jo, ŋga muntĩɛnammu tĩyãa yogo.» ²³ U yuntienŋo tiraa wanŋ baa-yo wuɔ: «Bir ŋ kã sonnĩŋ-hũmienŋa-na ŋ ka gbãŋ baa nuɔmba-i ba jo ji yu mi dũŋgu-i. ²⁴ Yaanŋ mi tũnu-nɛi, miŋ biɛ bamanŋ diɛlũɔ-i-na, ba siɛ da wuɔ mi niiwuoni-i.»

*Nj saaya ŋ ce bige-i igɛna aa suɔ cu Yesu huonŋ-nu?
(Matie 10.37-38)*

²⁵ Nuɔmba bɔi baa cuu Yesu huonŋ-nu ta ba kã *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ wanŋ baa-ba wuɔ: ²⁶ «Nuɔni manŋ da ŋ ta ŋ nyaanu-miɛ, ŋ saaya ŋ ce-mi bɔlbɔl ŋ to-i-na, baa ŋ nyu-i-na, baa ŋ cienŋo-na, baa ŋ bisãlmba-na, baa ŋ hãmba-na, baa ŋ mɔlbaa-ba-na, baa ŋ tũɔbaa-ba-na, halle baa nanŋ fɛrɛ-i-na. Ni ma'i sĩ, ŋ siɛ gbãa cu mi huonŋ-nu. ²⁷ Aa nuɔni manŋ da ŋ'a ŋ sa siɛ mulĩɛma-i baa kuliinŋu-i, ŋ siɛ gbãa cu mi huonŋ-nu. ²⁸ Na hɔlma-na, umanŋ duɔ cira u ma dubuɔ, ma sĩ u tĩɛna igɛna a ne dũŋguŋ ka yu dumaa, aa ne da kuɔ gbeinŋa manŋ dii baa-yo a ka gbãa baal-ku. ²⁹ Ni ma'i sĩ, duɔ jĩna ku tuole-i, aa u saa ji gbãa baal-ku, nuɔmba ka ta ba nyɛ-yo ³⁰ aa ta ba piiye wuɔ: «Bombolma sa suɔ aa dɔlnu naacolŋ daayo-i; u siire wuɔ fuɔ ma dubuɔ, u yaa daayo ku juɔ yar-o baalma.» ³¹ Kuuduonŋu yaa-i baa nellentienŋo manŋ dii baa sorosibaa neifienŋa ndii. Duɔ da berru baa u nanellentienŋo manŋ dii baa sorosibaa neifienŋ-cĩncieluo, u saaya u tĩɛna igɛna a ne da kuɔ fuɔ sorosibaa neifienŋa ndii ka gbãa ce berru-i baa sorosibaa neifienŋ-cĩncieluo-i. ³² Duɔ da u siɛ gbãa, ŋ

da u diyaa nuamba ka cārā-yu; u sie yan u ji jo ji diire-yu. ³³ Maman dii, uman du saane u nagān-niini-i aa yan-ni, kutieno sie gbāa cu mi huon-nu.

³⁴ «Dāmma-i bīnkūfafaangu, nga da ma ji saara, ma gbāa tiraa ce nie ce kpēnne? ³⁵ Ma sie bi gbāa ce hūngu, ma sie bi tiraa gbāa fa manamma ba bie ka kūnna fuoren. Uman du u ka nu, u nu!»

15

Bige-i fien Diilonjo huonga-i?

(Matie 18.12-14)

¹ *Nampohūtaamba-i baa āmbabalmanciraamba taa ba kā Yesu wulaa ba kā ba nu u nelma-i. ² *Farisiēbaa-ba-i baa *ānjīnamma pigāataamba ta ba waana wu u cie nie yan nelbabalaamba ta ba pie-yo aa tiraa tu sie u wuo niuwuoni-i baa-ba?

³ Yesu wu nan gbānalān daaku-i baa-ba wu: ⁴ «Namaano-na, tūlmba komuona ndii da ba waa baa uman, aa u diei balla-bei, kutieno sie yan komuona naa baa cīncieluo nennaa baamba ta ba wuora aa kā ka taara uman baala wei? ⁵ Du ka da-yo, u huonga ka gbuu fē u tū-yo kūn baa-yo ⁶ ka bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a wan baa-ba wu: «Mi daa mi tūmaano-i, yaan na hōmmu fē mei kaanga temma-i.»

⁷ Yesu wan mafamma-i, wu cira: «Yaan mi tūnu-nei, āmbabalmancerono diei du nanna u cilōbalaano-i, kun fēn Diilonjo huonga-i dumaa doro-i-na, nuamba komuona naa baa cīncieluo nennaa man saa nanna ba cilōbalaano-i wu sī bafamba vii, ba sie gbāa fē-ka dumaano-na.»

⁸ Aa naa tiraa cira: «Neifien-cīncieluo du waa baa cieno man, aa neifelle balla dūn-huonga-na u wulaa, u sie celien fitinu aa pir dūngu-i hiere a taara-die wei? ⁹ Du da-de, u huonga ka gbuu fē u bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a wan baa-ba wu: «Mi daa mi warbelle-i, yaan na hōmmu fē mei kaanga temma-i.» ¹⁰ Yaan mi tūnu-nei, āmbabalmancerono diei du nanna u cilōbalaano-i, *dōrpōpuarbiemba waa hōfelle fande temma yaa nu-i doro-i-na.»

Naacoljo nano bieno gbaraa aa ka bir jo

¹¹ Yesu wu tiraa cira: «Naacoljo nano waa baa bepuamba hāi. ¹² Yiingu nanju-na, bisālāno gbē tuono-i wu: «Baba, mie in saaya i da kuman n nagān-niini-na, hā mu baa mi kūngu-i fiefie.» Tuono cal u nagān-niini-i hā-ba. ¹³ Yinni saa da, hāno suor fu niini-i aa bie gbeina faja-i kā hien-nu baa-ya, kā ka biēna-yei hiere kakarkuon-na. ¹⁴ U gbeinan kaa tī huongu man nu-i, nyulmu nan temma suur nelle fande-na a ce u sa da niuwuoni u wu. ¹⁵ A ne da naacoljo nano waa nelle fande-na tu hen permba, naacombilono kā u wulaa wu u ka taara maacemma. Naacoljo bie-yo u tu cen u permba-i. ¹⁶ Nyulmun gbu mu ko-yo dumaano-na, u tu nenu permba niuwuoni-i. Nga hai ka hā fu baa-ni? ¹⁷ U gbuu ji tēna jōguon da suu, aa cira: «Maacembiemba man dii baa mi to-i hiere, niuwuoni sa tī-bei, aa mu mei daami ta mi ku nyulmu-na. ¹⁸ Mi ka sire bir kā mi to wulaa ka wan baa-yo wu mi cālāa Diilonjo-i aa tiraa cāl fu fere-i. ¹⁹ U baa tiraa u tu kān-mi u bien mu, u yan aa u bel-mi nāa u maacembielon mu.» ²⁰ Aa sire ta.

«Un kaa tu pie cīngu-i, tuono fara da-yo, u hujarre gbuu bel-o, u gbar jārā-yu kā ka gbuu pūrā-yu u feren nu. ²¹ Bepolno gbē-yo wu: «Baba, mi cālāa Diilonjo-i aa tiraa cāl nan fere-i, baa tiraa n ta n bī-mi n bien mu.» ²² Tuono fara bī u maacembiemba-i a wan baa-ba wu: «Gbaraan na ka bie jōngoro man faa yan dūngu-na, baa naafontarre, baa naatenni na ji dii na hā-yo. ²³ Aa in muyaa balyungu man, na kā na ka bel-ku na ji ko-ku i ce ponsaangu. ²⁴ Mi taa mi kān mi bien daayo-i baa bikuomba, nga mi daa-yo nyungo-i cicēlma; uu naa balla, mi daa-yo.» Ponsaangu yaa bi duon dumaano-na.

²⁵ «A ne da huɔŋgu fanɔŋu-na, bepomɔlɔŋo waa dii suon-nu. Uɲ juɔ tuɔ jo ji pie cɪŋgu-i, u nu niimarni du, baa kaasɪŋgu. ²⁶ U bɪ maacembilonɔ diei a yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie cɪŋgu-na?»

²⁷ «Maacembilonɔ cira: «N̄ hãaŋo yaa birii jo. Uɲ juɔ hɪnni ɲ to ji da-yo, u huɔŋga gbuu fɛ. U ce i bel balyunɔŋu maŋ inɲ muyaa-ku ko-ku hã-yo.» ²⁸ Mɔlɔŋo huɔŋga pãŋ du. U cɪina wuɔ u sie suur cɪŋgu-na.

«Ba kã ka tũnu tuonɔ-i. U hel jo ji tuɔ cãrã-yuɔ. ²⁹ Naacombilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «Baba, mei dii ɲ caaŋgu-na ta mi cãa-ni ku daa biena bɔi. Mi saa yagar ɲ nuɲ-ãndaanɔ-i dede. Nga yinduonɔŋu ɲ saa ji bel-ku a cira yolonɔ wuɔ: «Hũu ɲ ka ko ɲ wuɔ baa ɲ jɛnaamba-i.» ³⁰ Aa ɲ bienɔ maŋ daayo-i, fuɔ maŋ kãa ka bɪena ɲ nagãŋ-niini-i baa saasorbaa aa bir jo, ɲ ce ba bel balyunɔŋu ko hã-yo.»

³¹ «Tuonɔ gbɛ-yo wuɔ: «Nuɔ ɲ dii baa muonɔ-i bãanɔ-i baa isuonɔŋu-i, mei nagãŋ-niini-i hai niini-i? Naŋ niini sɪ wei? ³² N̄ hãaŋo-i, mi taa mi kãŋ-yo baa bikuomba, ɲga mi daa-yo nyunɔŋo-i cicɛlma; uu naa balla, mi daa-yo. Yan aa ɲ kũnna ɲ huɔŋga-i aa i ce ponsaanɔŋu-i.»

16

Cɛcɛmuntienɔ nanɲ maama

¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wan baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Weiŋo nanɔ waa, kombiyie waa baa-yo. Baa ji tũnu-yuɔ wuɔ kombiyienɲ daayo bɪena u nagãŋ-niini-i. ² Wuɔ bɪ-yo ji wan baa-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ mamaŋ hiere mi nuɔ-ma. A bãl nyunɔŋo, ɲ sie tiraa gbãa waa mi kombiyienɲ nuɔ. Ce aa ɲ tagaaya niŋ daa kumaŋ ɲ pigãan-mi.» ³ Kombiyienɔ tɛna tuɔ jɔguonɲ wuɔ: «Mi yuntienɔ wuɔ u nanna-mie maacemma-na. Duɔ nanna-mie, mi ka ce nie? Mi sie bi gbãa kũ, aa da mie mi ta mi wuɔra mi cãrã, senserre ka ta di da-mi.» ⁴ Aa ji cira: «Ahãa! Mi suyaa miŋ ka ce kumaŋ da ba nanna-mie nuɔmba baa bi nanna-mie.» ⁵ U yuntienɔ cɛmienanɲ waa bamaŋ nuɔ-i hiere, u tuɔ bɪ-ba ba da-ba-diei ba ta ba jo. Dielã-wuonɔ juɔ, u yuu-yo wuɔ: «N̄ saaya ɲ pã nie hã mi yuntienɔ-i?»

⁶ «U cira: «Mi saaya mi pã namma gbongboyufienɲ komuonɲa ndii.»

«Kombiyienɔ wan baa-yo wuɔ: «N̄ cɛmellenɲ nyegãanɲ sebe maŋ nuɔ-i, u yaa daayo. Tɛna donduo ɲ nyegãŋ gbongboyufienɲ komuonɲa hãi baa cɪncieluo.» ⁷ Aa bɪ unanɔ jo. Uɲ juɔ, u yuu ufanɔ-i wuɔ: «Nuɔ ɲ saaya ɲ pã nie?»

«U cira: «Mi saaya mi pã ðimma buorbãa komuonɲa ndii.»

«Kombiyienɔ wan baa-yo wuɔ: «N̄ cɛmellenɲ nyegãanɲ sebe maŋ nuɔ-i, u yaa daayo. Nyegãŋ buorbãa komuonɲa naa.» ⁸ Uɲ cie baa u yuntienɔ cɛmientaamba-i cemma maŋ daama-i, u yuntienɲ uɲ juɔ nu-ma, u gbelenɲ-yo wuɔ u cɛ u cor.»

Yesu wuɔ cira: «Na saa da, bamaŋ sa wuɔyaanɲ Diilonɲ-hũmelle-i ba suɔ ba suuye banna ba yan bamaŋ wuɔyaanɲ-deŋ. ⁹ Mi tũnu-nei, nelie sa ji ku aa ba dii-yo baa u gbeinɲa-i. Terienɔŋu fanɔŋu-na, gbeinɲa maŋ dii baa-na hɛma-na bande-i-na, cienɲ-yan na bel jɛnaamba baa-ya, ku yaa da na saa ji waa yiŋgu maŋ nuɔ-i, ba hã-na muntɛenammu Diilonɲ caanɔŋu-na. ¹⁰ Umanɲ duɔ suɔ bɪŋkũcɛkũma belma, kutienɔ ka suɔ bɪŋkũbuɔ belma. Umanɲ duɔ cãl bɪŋkũcɛkũma belma, kutienɔ ka cãl bɪŋkũbuɔ belma. ¹¹ Da na cãl miwaanɲ daayo gbeinɲa belma, hai ka sie hã namaa ninsonɲ-bɪŋkũŋgu na tiera? ¹² Da ɲ cãl molonɲ bɪŋkũŋgu belma, Diilonɲ uɲ ɲa na'a u hã nuɔ kumaŋ, u ka ce nie aa hã-ni baa-ku? ¹³ Na suyaa wuɔ maacembilonɔ diei sie gbãa cãa nuɔmba hãi. N̄ ka da u bigãanɲ u diei aa dɔl u diei, u ka waa baa u diei aa cɪina u diei. Ku yaa ɲaa namaa kũŋgu-i, na sie gbãa ta na kuye Diilonɲo-i aa bi ta na kuye gbeinɲa-i terduonɔŋu fanɔŋu-na.»

¹⁴ Gbeinɲa taa a dɔlnu *Farisɛbaa-ba-i a cor. Yesuŋ waanɲ nel daama-i, baa bir yan aa ta ba nyɛ-yo. ¹⁵ Wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Namaanɔ-i, da na da nuɔmba-i na ce na ferɛ nelviinɲ namaa, ɲga Diilonɲo suɔ na hɔmmu-i. Nelbiliembanɲ kaal kumaŋ, Diilo sa hiel u yufelle ku. ¹⁶ Yiinaa-i-na, nuɔmba taa ba nu *Moisi anɲinamma yaa-i baa *Diilopɔpuorbemba

nelma-i aa ta ba ce ba weima-i. Ba cie kufanġu-i a ji hi Nsāa bāanġu-i. A donġ Nsāa bāanġu-na, ba duoġ ta ba nu *Diilonġ-nelle maama-i. A ce dumaanġo-na, nuamba-i hiere ba gbānġ kpelle da ba suur-die.

¹⁷ «Doro-i baa hēma-i ni gbuonumma dii fēu yaġ anġinamma nelbelle diei gbuonumma-i.

¹⁸ «Na saa da; umaġ duo nanna u cieġo-i aa jā unaġo, kutieġo cie *fuocesinni-i dumaanġo-na; aa da ba nanna cieġo maġ aa ŋ biε-yo, ŋ bi cie fuocesinni-i dumaanġo-na.»

Weinġo baa sūntieġo

¹⁹ «Weinġo naġo waa tuo gbu u diiya u fεε. U taa u ce u bāanġu-i aa bi tuo wuo niiwuofafanni yaa yinni maġ joġ. ²⁰ A ne da sūntieġo naġo waa tuo galla u dumelle yaanġa-na, ba taa ba bi-yo Lasaar. Pānni'i naa gbuyaa u kūoma-i hiere. ²¹ Weinġo duo wuo aa juuru maġ diire hēma-na, Lasaar tuo nenu-duo, ŋga u sie bi da-du. Juoraamba tiraa waa hie ta ba nallā u pānni-i? ²² U ŋ juo ku, *dorpōpuorbiemba biε-yo kā baa-yo *Abiramu caanġ-nu dii ninsoġ-nelle-na. Ku huonġu-na, weinġo bi ji ku, ba fuure-yuo. ²³ U kā ka tuo gbu u ce sūlma-i dāamu-na. U juo ciir u yunġu-i ku yaa nuo-i, a fara da Lasaar dii Abiramu caanġu-na. ²⁴ U fara tuo piye da gbagaga wuo: «Abiramu, mi to nuo, mi muliēŋ mi cor dāanġ daamu-na, jande, ce hujarre miε aa ŋ puor Lasaar ka dii u niele-i hūmma-na a ji dii mi nuġu-na mi nuholle fērē.»

²⁵ «Abiramu gbē-yo wuo: «Mi biε, ma sī ŋ suyaa wuo niŋ waa miwaanġo-na, ŋ waa ŋ fεreŋ nuo aa Lasaar waa sūlma-na ke? Fiεfiε-i-na, uu dii fiisaanġ-nu bande-i-na aa nuo ŋ cer waa sūlma-na. ²⁶ Da mi fiε hūu-ma, fobāmbāale dii i hōlma-na. Molo sie gbāa hel bande-i-na a karnu kā namaa terieġu-na, aa molo sie bi gbāa hel namaa terieġu-na a karnu jo bande-i-na.»

²⁷ «Weinġo gbē-yo wuo: «Da ma waa dumaanġo-na, yaġ aa ŋ puor-o miε ciinġu-na ²⁸ u ka piye tūnu mi hāmba-i, baa dii ba ndii; ba baa ji jo yaahuol-terieġ daaku-na.»

²⁹ «Abiramu gbē-yo wuo: «*Moisi nelma dii baa-ba, a naara *Diilopōpuorbiemba maama-i, mafamma ka saanu baa-ba.»

³⁰ «Weinġo cira: «Abiramu, mi to nuo, mafamma sie gbē baa-ba. Ŋga molonġ duo hel kuonġ-nelle-na a ka piye baa-ba, ŋ ka da ba naana ba cilōbabaanġo-i.»

³¹ «Abiramu gbē-yo wuo: «Da ba'a ba sa nu Moisi nelma-i baa Diilopōpuorbiemba maama-i, molo duo fiε hel kuonġ-nelle-na kā, u kāa gbānġbānġ.»»

17

Baġ gāanġ hāalābiemba-i baa nelma maġ (Matie 18.6-7,21-22; Marke 9.42)

¹ Ku huonġu-na, Yesu wuo waġ baa u *hāalābiemba-i wuo: «Nuamba sie gbāa naa kuubabalaanġu muncemmu-i, ŋga umaġ duo dii u nanolġo-i kuubabalaanġu cemma-na, sūlma haraa kutieġo-na. ² Kumaġ ka haa-yuo, kuo baa naa to namelle u nuonġu-na aa se-yo dii-yo nuoraanġ-nu kuu naa ce bōlbōl yuo. ³ Terieġu fanġu-na, bilaanġ na fεε.

«ŋ natobiŋ duo cāl-ni, ŋ piye baa-yo da yambaa. Duo sie u cālmuo-i, ŋ yaġ ma tī. ⁴ Duo fiε cāl-ni ku yu niehāi yinduonġu-na aa tuo suo-ma u jo u cārā-niε, baa gānġ baa-yo.»

⁵ Yesu *pōpuorbienġ baa waġ baa-yo wuo: «Itie, inġ haa i nanġa-i niε dumaa, kāyā-yiε kunanġu naara-kuo.»

⁶ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Halle da ku fiε waa na haa na niele'i miε yonġ, na gbāa gbē tibiinġ daaku-i wuo ku fuur ka sū ku fεε nuoraanġu-na, aa ma bi ce.»

⁷ Aa naa cira: «Namaanġo-na, umaġ duo biε maacembilonġo jīna u suonġu-na, sisō u biyaa-yo u tuo ceŋ u muoru, duo hel hienġu-na jo, kutieġo ka gbē-yo wuo u tīena donduo wuo niiwuoni-i wei? ⁸ Ma sī u bir gbē-yo wuo: «Ce mei niiwuoni-i aa ŋ hor ŋ niidiini-i aa ŋ biε ŋ hā mi wuo igēna. Da mi wuo tī, nuo ŋ ka suo wuo.» Ma sa ce dumei wei? ⁹ Maacembilonġ duo ce u maacemma-i, ku saaya ba jaal-o tīinġu wei? ¹⁰ Ku yaa ŋaa namaa kūnġu-i. Baġ

¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa u *hāalābiemba-i duɔ pigāaŋ-ba wuɔ ba saaya ba ta ba cārā Diilonɔ-i yinni maŋ joŋ; ba baa yaŋ ba kūɔma seŋ. U gbɛ-ba wuɔ: ² «Gēŋgertienɔ naŋo waa nelle nande-na, u saa tuɔ kālā Diilonɔ-i aa u saa bi tuɔ kāŋ moloŋo. ³ A ne da, bikulciɛŋo naŋo bi waa nelle fande-na. Bikulciɛŋ daayo ji da weima baa moloŋo naŋo; u kā ka bɪ kutienɔ-i gēŋgertienɔ wulaa. ⁴ Duɔ kā, gēŋgertienɔ siɛ ne u yaaŋ-na. Ciɛŋo siɛ bi bir. Yiingu naŋgu-na, gēŋgertienɔ ji cira: «Mi suyaa miɛ mi sa kālā Diilonɔ-i aa mi sa bi kāŋ neliɛŋo. ⁵ Nga ciɛŋ daa uŋ jo u muliɛŋ-mi yinni maŋ joŋ dumandɛ-i-na, mi ka ce ba āndaanɔŋu-i aa gbuu da fiisa; ni ma'i sɪ u ka tuɔ jo u huol mi yaaŋ-na.»»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Na nuɔ gēŋgertiebabalaŋ daa uŋ waan mamaŋ kɛ? ⁷ Aa Diilonɔ maŋ Diilonɔ, ku ce niɛ aa u yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i, da ba ta ba cārā-yuɔ bāanɔŋu-i baa isuonɔŋu-i u siɛ ne ba yaaŋ-na? ⁸ Mi tūnu-nɛi: U siɛ dure aa ce-ma. *Molon-Biɛŋ duɔ ka bir jo, u ka jo ji da nuɔmba haa ba naŋga yuɔ wɛi?»

Ba sa cārā Diilonɔ-i baa bombolma

⁹ Nuɔmba namba taa ba ne ba fɛɛ wuɔ ba vii, a ce dumaanɔ-na, ba taa ba ne wuɔ ba bɔyaa banamba-na. Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i hā-ba wuɔ: ¹⁰ «*Farisiɛyiɛŋo naŋo-i baa *nampohūtienɔ naŋo-i ba kāa *Diilodubuɔ-i-na da ba ka cārā Diilonɔ-i. ¹¹ Farisiɛyiɛŋ wuɔ sire yiera aa naa cira: «Diilo, mi jaal-ni. Mi jaal-ni hama-i nuɔ-i? Mi sa ce kuubabalaanɔŋu ŋaa banambaŋ ceŋ dumaa: Mi sa cuo, mi huonɔŋa saa balaŋ baa neliɛŋo, mi sa wuɔra mi ce caamba. Mii si dii ŋaa nampohūtienɔ maŋ yieraaya duɔkɛi u temma. ¹² Mi dii sūŋgu-i i hāi saaholma-na, aa da mi da bɪŋkūŋgu bɪŋkūŋgu, mi hiel ŋ *yufelle-i hā-ni.»

¹³ «Nampohūtienɔ wuɔ yiera dii huonɔ-nu, u saa siɛ duɔ ciir u yaanɔŋa-i, aa tuɔ muo u pāmpinaŋga-i aa cira: «Diilo, mi suyaa miɛ mi ciluɔ saa fa, jande, baa gāŋ baa-mi.»»

¹⁴ Yesu wuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Yaaŋ mi tūnu-nɛi, balaŋ daaba-i ba hāi-i-na, aa ba suɔ da ba bir kūŋ, Diilonɔ hurii nampohūtienɔ āmbabalma-i aa yaŋ Farisiɛyiɛŋo maama-i. Na saa da, umaŋ duɔ tuɔ tetɛŋ u fɛɛ, ba ka hiire-yuɔ; ŋga umaŋ duɔ tuɔ hiire u fɛɛ, ba ka tetɛŋ-yo.»

Yesu cārā Diilonɔ-i hā bisāmbiembra namba (Matie 19.13-15; Marke 10.13-16)

¹⁵ Ku huonɔŋu-na, baa jo baa tontobaa-ba namba Yesu wulaa wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cārā Diilonɔ-i hā-ba. U *hāalābiembaŋ daa mafamma-i, baa sire ta ba nuola bamaŋ juɔ baa-ba. ¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Yaaŋ bisālmba jo mi wulaa, baa na cie-ba». Baŋ juɔ, wuɔ cira: «Bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diilonɔ-nelle dii bafamba diele. ¹⁷ Yaaŋ mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Umaŋ duɔ saa siɛ *Diilonɔ-nellentesīnni-i ŋaa bisālāaŋo, kutienɔ siɛ gbāa suur *Diilonɔ-nelle-na.»

Weiŋo naŋ maama (Matie 19.16-30; Marke 10.17-31)

¹⁸ *Yuifu ba yuntienɔ naŋ wuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hāalātiefɛfɛi, da mi ta mi taara mi da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i, mi saaya mi ce bige-i?»

¹⁹ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bɪ-mi nelfɛfɛiŋ muɔ? Da ma hel Diilonɔ-na, nelfɛfɛiŋo dii wɛi? ²⁰ Diilonɔ uŋ'a i tiɛ wuɔ hūmienɔa maŋ, ma sɪ ŋ suɔ-ya kɛ? Ta ŋ wuɔ a yaa-i: «Baa ce *fuocesīnni, baa ko neliɛŋo, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molon-na, aa ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunɔŋu-i.»*

²¹ Naacolŋ wuɔ bir waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Mi duonɔ dii mi bisānsīnniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

* 18:20 Helmaŋ-sebɛ (Exode) 20.12-16; Anjɪnamma tiyemman-sebɛ 5.16-20

²² Uŋ piiye dumaanɔ-na, Yesu wuɔ cira: «Ma tɔyāa ma diei: Suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeɪŋa faŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weɪŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miɛ.»

²³ Naacolŋ daayo naa silaa waa weɪŋo cor. Yesuŋ juɔ waŋ mafamma-i, wuɔ gbuu pāŋ vāa u yaanŋa-i. ²⁴ Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ ka ce weɪŋo duɔ gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁵ Na saa da, kumaŋ ka ce nyɔgɔmɛ duɔ gbāa cor misɛnɛ fuonŋu-na kuu dii kpelle dɛ! Nŋa kumaŋ ka ce weɪŋo duɔ gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na, kufanŋu dii kpelle yaŋ.»

²⁶ Nuonŋ baa yuu-yo wuɔ: «Dumaanɔ-na, hai moloŋo-i ka gbāa da Diilonŋo-i?»

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Mamaŋ da ma yar nuɔmba-i cemma, ma siɛ gbāa yar Diilonŋo-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Itie, aa miɛ maŋ yaanŋ i nagāŋ-niini-i hiere aa tiɛ nyaanu-niɛ, i ka da bige-i kuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umanŋ duɔ ta aa yaŋ u dumelle-i, u ciɛŋo-i, u hāmba-i, u bɪncuɔmba-i, u bisālmba-i Diilonŋ-maama-na, ³⁰ kutienŋ uŋ ka da kumaŋ hɛma-na bande-i-na, ku ka maar uŋ taa aa yaŋ kumaŋ. Aa u ka da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i bisɪnuɔ-i-na.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i
(Matie 20.17-19; Marke 10.32-34)

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ bɪ u *hāalābiɛŋ cɪncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ, a waŋ baa-ba wuɔ: «Na daa inŋ kāŋ *Yerusalemu-i-na ke? *Diilopɔpuɔrbiemanŋ nyɛgāanŋ mamaŋ *Molonŋ-Biɛŋo maama-na, ma ka ce kusuonŋ-nu'i. ³² Ba ka bel-o hā *niɛraamba-i baa-yo ba nyɛ-yo sūlma, aa tuora-yuɔ, aa tu taalni yuɔ, ³³ aa muo-yo, aa ko-yo. Nŋa da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hɛma-na, siɛlinŋ-yiinŋu-na, u ka sire hel jo.» ³⁴ Hāalābiɛmba saa suɔ u nelma yaanŋa-i, ma yunŋu naa fuo-bei, a ce dumaanɔ-na, ba saa suɔ uŋ taaranŋ u waŋ mamaŋ baa-ba.

Yesu puurii yironŋo nanŋ yufienŋa
(Matie 20.29-34; Marke 10.46-52)

³⁵ Yesuŋ kaa tuɔ pie Yeriko-i, yironŋo nanŋo waa tɛna hūmelle tūŋgu-na tuɔ cārā. ³⁶ Uŋ juɔ nu nuɔmba ce ijieni-i ba cor, wuɔ yuu wuɔ: «Bige-i ciɛ?»

³⁷ Baa cira: «Ma sɪ Nasaretitaanŋ Yesu'i curaanŋ.»

³⁸ Wuɔ pāŋ tuɔ fara u piiye da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hāayɛlŋ nuɔ, jande, ce hujarre miɛ!» ³⁹ Bamaŋ naa taa yaanŋa-na, baa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u suuye u nunŋu-i. Wuɔ migāanŋ tuɔ kaasŋ u naara wuɔ: «Davidi hāayɛlŋ nuɔ, jande, ce hujarre miɛ!»

⁴⁰ Yesuŋ juɔ saanu baa-yo, wuɔ yiɛra aa naa ce ba jo baa-yo. Baŋ juɔ baa-yo, wuɔ yuu-yo wuɔ: ⁴¹ «ŋ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Naacolŋ wuɔ cira: «Itie, mi taara ŋ puur mi yufienŋa-i.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Puur ŋ yufienŋa-i! Niŋ haa ŋ nanŋa-i miɛ ŋ kuraa.» ⁴³ U yufienŋ aa bi pāŋ puur terduonŋu fanŋu-na, wuɔ cu Yesu huonŋ-nu tuɔ gbɛliɛŋ Diilonŋo-i u kā. Nuɔmbanŋ daa mafamma-i, ba hieronŋo-i baa bi kā ba ta ba gbɛliɛŋ Diilonŋo-i.

19

Yesu haraa Sase terienŋ-nu

¹ Yesuŋ suurii Yeriko-i-na tuɔ karnu duɔ cor, ² *nampohūutaamba yuntienŋo nanŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bɪ-yo Sase. Sase waa bɪŋkūntienŋo. ³ Yesuŋ kāa, Sase wuɔ tuɔ taara u da-yo suɔ-yo; a ne da u waa beterie. Nuɔmbanŋ yuu dumaanɔ-na, u saa gbāa duɔ hi da Yesu-i. ⁴ Wuɔ gbar ta u yaanŋ-na ka nyugūŋ tibiinŋ-nu wuɔ duɔ ji tuɔ cor fuɔ da-yo. ⁵ Yesuŋ juɔ hi terienŋu fanŋu-i, wuɔ ciir u yunŋu-i a waŋ baa-yo wuɔ: «Sase, hiire i ta, mi saaya mi har nuɔnei nuɔ-i nyunŋo-i-na.»

⁶ Sase huonŋ kaa pāŋ fɛ, wuɔ hiire da donduo kūŋ baa-yo. ⁷ Nuɔmba daa mafamma-i ce bige-i? Baa ta ba waana wuɔ Yesu ciɛ niɛ jo ji har nelbabalanŋ daayo temma wulaa? ⁸ Sase

wuɔ sire yiɛra Yesu yaan̄ga-na aa naa cira: «Itie, ne, mi ka calnu mi nagān̄-niini-i sɔmma hāi, a hā sūntaamba-i sɔmma diei aa muɔmi ce sɔmma diei-maama namma-i. Miŋ duu bamaŋ a hūu ba gbein̄a-i, mi ka hā-ba a temma sɔmma naa.»

⁹ Yesu wuɔ cira: «Naacol̄ŋ daa uŋ bi yeŋ *Abiramu hāyēl̄ŋo, koŋkoro suurii u dumelle-na nyuŋgo-i-na. ¹⁰ *Molon̄-Bieŋo juɔ duɔ ji taara bamaŋ baala a kor-ba.»

*Ba sa biɛra japūŋgu h̄l̄eŋ-nu gbāŋgbāŋ
(Matie 25.14-30)*

¹¹ Baŋ kaa ta ba piɛ *Yerusalemu-i, nuɔŋ baa da niɛ s̄i *Diilon̄-bāan̄gu ka pāŋ doŋ huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i. Yesu wuɔ suɔ baa-ba. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, u waa tuɔ piiye baa-ba.

¹² Wuɔ nan̄ gbānalāan̄ daaku-i baa-ba wuɔ: «Nelbuɔ nan̄o kāa nemaale ba da ba ka hā-yo nellentes̄inni u duɔ ji t̄iɛna u nelle-na. ¹³ Uŋ'a u ta, u b̄i u maacembiemba c̄ncieluo a ji cal gbein̄a hā-ba, aa waŋ baa-ba wuɔ: «Taa na torgoŋ baa gbein̄ daaya-i, mi k̄a aa jo.»

¹⁴ A ne da u nellen̄-baamba naa bigāan̄-yo. Uŋ taa, ba sire puɔr nuɔmba u huɔŋ-nu dii ku yuŋ-teriŋgu-na wuɔ ba ka waŋ baa-ba wuɔ ba sa taara naacol̄ŋ daayo nellentes̄inni-i.

¹⁵ «Naacol̄ŋ uŋ kaa da nellentes̄inni-i aa bir jo, u ce ba b̄i u maacembiemba maŋ uŋ ŋa naa cal gbein̄a-i hā-ba wuɔ ba ta ba torgoŋ, duɔ ji ne baŋ daa kumaŋ. ¹⁶ Dielā-wuɔŋo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriiye mi nan̄ga-i baa niŋ hāa-mi gbein̄a maŋ, a da gbeinyuŋo temma sɔmma c̄ncieluo.»

¹⁷ «Nellentien̄o cira: «Ku faa, maacembilofef̄eŋ nuɔ; niŋ suyaa c̄lle-kūŋ daaku belma, mi ka haa-ni nilein̄a c̄nciel yuŋ-nu.»

¹⁸ «Hāal̄iŋ-wuɔŋo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriiye mi nan̄ga-i baa niŋ hāa-mi gbein̄a maŋ, a da gbeinyuŋo temma sɔmma ndii.»

¹⁹ «Nellentien̄o gb̄ɛ-yo wuɔ: «Mi ka bi haa nuɔŋo-i nilein̄a ndii yuŋ-nu.»

²⁰ «Sieliŋ-wuɔŋ wuɔ jo ji cira: «Yuntie, ŋ gbein̄a yaa daaya, mii naa fiŋya-yiɛ baa f̄ɔt̄ɔruɔ j̄ina k̄ɔtuɔŋgu. ²¹ Nan̄ huɔŋga doŋ ka cor a ce mei sa h̄irā-niɛ, ku'i ciɛ mi fiŋya-yiɛ j̄ina k̄ɔtuɔŋgu. Da ŋ saa j̄ina kumaŋ, ŋ biɛ ku yaa-i; aa da ŋ saa duu kumaŋ, ŋ kar ku yaa-i.»

²² «Nellentien̄o gb̄ɛ-yo wuɔ: «Maacembilobabalan̄ nuɔ nan̄ temma-i daani-i, ŋ piiye bel ŋ f̄ɛɛ. Niŋ suyaa wuɔ mi huɔŋga doŋ, aa da mi saa j̄ina kumaŋ mi biɛ ku yaa-i, da mi saa duu kumaŋ mi kar ku yaa-i; ²³ bige-i ciɛ ŋ saa k̄a ka j̄ina mi gbein̄a-i gbein̄-dūŋ-nu? Miŋ juɔ d̄ɛ-i-na, mii naa saa jo ji da a huonaana mi hūu-ya w̄ɛi?» ²⁴ Nuɔmba waa u caan̄gu-na, u waŋ baa-ba wuɔ: «Hūyāan̄ u gbein̄a-i na hā umaŋ daa gbeinyuŋo-i sɔmma c̄ncieluo-i.»

²⁵ «Ba cira: «Yuntie, ma s̄i fuɔ daa gbeinyuŋo temma sɔmma c̄ncieluo k̄ɛ!»

²⁶ «U cira: «Yaan̄ mi tūnu-n̄ɛi, umaŋ duɔ da, kumaŋgu ka naara u kūŋgu-i, ŋga umaŋ duɔ saa da, c̄lle-kūŋgu maŋ dii, ku hūu.» ²⁷ Uŋ waan̄ mafamma-i, u cira: «Mi bigāarāamba maŋ saa ta ba taara mi waa ba yuŋgu-na, bilaan̄-baŋ na jo baa-ba bande, na ji ko-ba mi yufellen̄.»»

²⁸ Yesuŋ juɔ piiye t̄i, wuɔ ta nuɔmba yaan̄-na ba ta ba k̄a Yerusalemu-i-na.

*Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Nsāa 12.12-19)*

²⁹ Yesubaa-baŋ kaa ta ba piɛ Betani-i baa Betifage-i dii *Olivi-tibinni-tān̄uŋgu caan̄gu-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba hāi wuɔ: ³⁰ «Kāan̄ nelle maŋ i yaan̄ga-na daade-i, na suurma-na, na ka da ba vaa kakūmbilon̄o nan̄o, molo saa nyugūŋ-yuɔ dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³¹ Umaŋ duɔ yuu-na, na cira Itien̄o yaa ciɛra na fir-o ka hā-yo.»

³² Uŋ puɔraa bamaŋ, baa k̄a ka bi da kakūmbilon̄o-i ŋaa uŋ waan̄-ma dumaa. ³³ Ba ture ta ba fir-o, u taamba yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na fir kakūmbilon̄o-i?»

³⁴ Baa cira: «Itien̄o yaa ciɛra i fir-o ka hā-yo.» ³⁵ Aa naa fir-o ka hā Yesu-i baa-yo.

Baŋ k̄a baa-yo, baa hiel ba jon̄gorbaa-ba-i haa u huɔŋgu-na aa ce Yesu nyugūŋ ba ta ba wuɔ ba suur nelle-na. ³⁶ Nuɔmba maŋ waa, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei h̄iɛma-na u tuɔ wuɔ ba d̄ɔrɔ u k̄a. ³⁷ Baŋ kaa ta ba hiire Olivi-tibinni-tān̄uŋgu-na aa da ba suur

*Yerusalemu-i-na, hāalābiemba-i ba kūngu-na hiere, ba hōmmu gbuu fɛ. Baa donɔ ta ba hāl nɛini da kabakaba ba gbɛliɛn Diilonɔ-i wuɔ u ciɛ gbɛrɛ-wɛima bɔi pigāan-ba. ³⁸ Ba taa ba hāl wuɔ:

«*Itieɲ un saan nellentienɔ man u jo, Diilo baa-yo!*»*

I suuriinu i-naa baa Diilonɔ-i

Dɔrwuonɔ gbɛ baa tuɔlnumma.»

³⁹ A ne da *Farisɛbaa-ba namba waa ba hōlma-na. Baɲ juɔ da ba hāl nɛini-i kabakaba dumaanɔ-na, baa wan baa Yesu-i wuɔ: «ɲ sa wan baa ɲ hāalābiemba budii wɛi?»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi tūnu-nɛi, da ba fiɛ budii, tāmɲiɛnɔ ka sire ta a hāl ba sɔlaangu-i.»

Yesu kaalaa Yerusalemutaamba maama-na

⁴¹ Yesun kaa piɛ da nelle-i, wuɔ pān tuɔ kaal ⁴² aa naa cira: «E! Yerusalemutaan namaa, kuɔ naa naa suɔ kuman ka fɛ na hōmmu-i nyungo daayo-na, kuu naa fa. Nɲa ku fuyaa-nɛi; na siɛ gbāa suɔ-ku. ⁴³ Yiingu dii baa yiingu, na bigāarāamba ka jo ji dii-na huɔnɲa. Ba ka suuye-nɛi terni-na hiere na siɛ da muɲkormu. ⁴⁴ Diilonɔ un juɔ duɔ ji kor-na aa na saa hūu-ma, ba ka muonu na nelle-i aa ko-na hiere. Ba siɛ yan dūngu diei ku gbeiniɲ.»

Yesu duɔnya niisuornintaamba-i Diilodubuɔ-i-na

(*Matie 21.12-17; Marke 11.15-19; Nsaa 2.13-22*)

⁴⁵ Yesun kaa ka suur *Diilodubuɔ-i-na da niisuornintaamba-i, wuɔ tuɔ donya-bɛi

⁴⁶ aa naa tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Ma nyegāan Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Mi dūngu ka ce Diilojaaldūngu.*»† Ma sinni niɛ namaa ce-ku *cuo ba terienɲu*‡?»

⁴⁷ Yesu taa u wan Diilonɔ-nelma-i u pigāan nuɔmba-i yinni man jon Diilodubuɔ-i-na. *Diilojigāntaamba yuntaamban daa-ma dumaanɔ-na, baa *ānjɲamma pigāataamba-i, a naara nelle yuntaamba-i, baa ta ba taara ba ko-yo. ⁴⁸ Nɲa u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor a ce ba saa suɔ baɲ ka ce-yo dumaa da-yo ko-yo.

20

Hai moloɲo-i hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(*Matie 21.23-27; Marke 11.27-33*)

¹ Yesun kaa ka tuɔ wan *Neldɔdɔlma-i u pigāan nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, yiingu nanɲu-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjɲamma pigāataamba-i a naara nelle bɲncuɔn baa kā ² ka cira: «Naacolɲ nuɔ, hai hāa-nuɔ hūmelle-i ɲ ta ɲ ce niɲ ceɲ kuman daaku-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei: ⁴ Pigāan-muɔ uman naa puɔraa Nsāa tuɔ *batisɛn nuɔmba-i; Diilonɔ'i naa puɔraa-yo sisɔ nelbiliemba'i naa puɔraa-yo?» ⁵ Baa donɔ ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonɔ'i naa puɔraa-yo, u ka cira: «*Nanɲ suyaa-ma dumaanɔ-na, bige-i ciɛ na saa hūu u nelma-i?*» ⁶ Die bi hɔr-ma cira nelbiliemba'i naa puɔraa-yo, baman dii bande-i hiere, ba suyaa wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbilonɔ; ba ka nanɲ-ye baa tāmɲɛlɛɲa ko-ye.»

⁷ Baa naa ba cira: «I saa suɔ uman naa puɔraa-yo.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigāan-na uman hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce miɲ ceɲ kuman daaku-i.»

Suontienɔ nanɔ baa u maacembienba

(*Matie 21.33-46; Marke 12.1-12*)

⁹ Ku huonɲu-na, Yesu wuɔ nanɲ gbānalāan daaku-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naacolɲo nanɔ diyaa *ɛrɛsɛ-suonɲu* aa biɛ maacenciraamba jina-kuɔ aa kā nelle duɔ ka vaaya.

¹⁰ Tibibienan juɔ hi karma, u puɔr u maacembilonɔ diei maacenciraamba wulaa, wuɔ u ka hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. Maacembilonɔ ta kā. Un kaa, maacenciraamba bel-o

* 19:38 Gbɛlieman-nalāangu (Psaume) 118.26 † 19:46 Isayi (Ésaïe) 56.7 ‡ 19:46 Seremi (Jérémie) 7.11 * 20:9 Nien Isayi sebɛ-i-na (Ésaïe) 5.1.

muo-yo aa bir-o; ba saa hã-yo bĩnkũngu. ¹¹ Suontienjo tiraa puor maacembilonjo nanjo ba wulaa. Ba tiraa bel ufaño-i a muo-yo aa gbuu tuora-yuò aa bir-o; ba saa hã-yo bĩnkũngu. ¹² U tiraa puor maacembilonjo nanjo ba wulaa ba ce ba siei. Ba muo ufaño-i posol-o aa donya-yuò. ¹³ Suontienjo cira: «Mi ka ce nie?» Aa ji cira: «Mi ka puor mi beduola yaa ba wulaa; fuò duò kã, kuniε sĩ ba ka kãñ-yo.» Aa ce u bienjo ta kã ba wulaa. ¹⁴ Ban juò'a ba ne da u jo, ba piiye baa ba-naa wuò: «Ciiluwotienjo yaa juòñ daayo. Yaan i ko-yo aa ciilungu ce miε kũngu.» ¹⁵ Ba sire ku yaa nuò-i a bel naacombilonjo-i hel baa-yo suonngu-na ka ko-yo.»

Yesu wuò cira: «Suontien daa u ka ce bige-i? ¹⁶ U ka jo ji ko-ba aa hã banamba baa suonngu-i.»

Nuòñ baa cira: «Diilo baa jo baa-ma!» ¹⁷ Ban piiye dumaanjo-na, Yesu wuò cira: «Mafamma da ma saa ce, ban nyegãan nelma man Diilonj-nelma-na wuò:

Dũmarãambañ cĩnaana kpãñkpara man,

u yaa juò bella dũngu-i†,

nelma famma yungu yaa haku-i? ¹⁸ Nuòni man da ñ par diire a nan ñ ferε kpãñkpara daayo-na, ñ ka kara ñ ferε; duò bi par diire nan nuòni man, u ka putĩenu-nie.»

¹⁹ *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *anjĩnamma pigãataañ baa pãñ suò wuò Yesu naan gbãnalãañ daaku-i hã ba yaa-i, baa ta ba taara ba bel-o huòngu fanngu-na, ñga ba taa ba kãalã nuamba-i.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wẽi?

(Matie 22.15-22; Marke 12.13-17)

²⁰ A don huòngu fanngu-na, baa don ta ba cumañ Yesu-i da ba bel-o. Ban puu mafamma-i, baa ce huhurmantaamba namba kã u wulaa ka ce ba ferε nelfafaamba wuò sĩ ba ka gbãa ce u piiye cãl ba bel-o hã fãamaambaa-ba-i baa-yo. ²¹ Ban kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuò ñ wan ninsoño yaa-i, aa ñ sa kãalã nelienjo baa ñ ninsoño-i, ñ sa bi ce cieluò, ñ gbu ñ pigãañ nuamba-i Diilonj-hũmelle yaa-i kelkel. ²² Nga, a saa baa miε hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Oromε ba *jãmatigi-i wẽi?» ²³ Yesu wuò suò baa-ba, wuò gbẽ-ba wuò: ²⁴ «Hãa-minj warbelle mi ne.» Baa hã-yo warbelle-i. Wuò yuu-ba wuò: «Ba cie hai yungu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Oromε ba jãmatigi yungu.»

Wuò tiraa yuu-ba wuò: «Ba nyegãañ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãañ Oromε ba jãmatigi yerre-i die.»

²⁵ Yesu wuò cira: «Kumañ da ku waa jãmatigi kũngu, pãañ-kun na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumañ da ku waa Diilonj-kũngu-i, na bi pã-ku na hã Diilonjo-i baa-ku.» ²⁶ Ba saa gbãa cure-yuò bel-o nuamba yaannga-na. U nel maa bir yan aa naa cu ba hõmmu-i, baa naa ba par fiinama.

Kuomba siremmanj-kũngu-i

(Matie 22.23-33; Marke 12.18-27)

²⁷ *Sadusĩεbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banañ baa kã ka gbẽ Yesu-i wuò: ²⁸ «Hãalãtie, *Moisi nyegãañ nelma namma hã-ye wuò: «*Umañ duò ku aa yan u cienjo-i u saa da bilonjo baa-yo, u hãañ saaya u bie-yo a honj bilonjo hã kulonjo-i.*» ²⁹ A ne da naacombiamba namba waa niehãi ba nyu wulaa. Mõlño sire jã cienjo, u saa da bisãlmba baa-yo aa ku. ³⁰ Umañ cuu-yo, u bie cienjo-i u saa da bisãlmba baa-yo, fuò tiraa ku aa yan-yo; ³¹ sielinj-wuonjo-i maaduoma. Ba kuu dumei niehãi-i-na ka gbuo hiere unaa saa da bilonjo baa cienj daayo-i. ³² Ku huongu-na, fuò ferε u suò tuò nyaanu-bei. ³³ Ba hieronjo-na, ban diyaa-yo ba cienjo cor, yiingu man kuonj da ba ji sire, u ka ce hai wuonjo-i?»

³⁴ Yesu wuò cira: «Miwaan daayo-na cadiile dii, ³⁵ ñga Diilonj unj ka fiel bamañ wuò nelfafaamba a sire-bei hiel-ba kuomba hõlma-na ba da ba tiena u nelle-na, bafamba

† 20:17 Gbeliemañ-nalãanngu (Psaume) 118.22 ‡ 20:28 Anjĩnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 25.5-6

sie ji ta ba dii caamba. ³⁶ Ba kaa waa gbula ŋaa *dɔrpɔpuɔrbiemba; ba sie tiraa gbãa ku. Baŋ siire hel kuomba hɔlma-na ba ciɛ Diilonɔ-biemba. ³⁷ Moisi bi waan kuomba siremmaŋ-kɔŋgu-i unɔ piye pɛrfielu maama-i kusuŋ-nu wuɔ dāamu bilaa-du. U gbaraa-ma wuɔ: ⟨*Abiramu Diilonɔ, *Isaki Diilonɔ, *Yakɔbu Diilonɔ!⟩[§] ³⁸ Diilonɔ-i cicɛlmantaan-wuonɔ, bikuon-wuonɔ sɪ. Diilonɔ wulaa nuɔmba-i hiere baa dii cicɛlma.»

³⁹ Unɔ piye dumaanɔ-na, *anɔŋamma pigãataamba nanɔ baa cira: «Hãalãtie, ŋ suyaa piyemma.» ⁴⁰ Aa ba saa sie da ba tiraa yuu-yo baa nelma namma.

Koŋkortienɔ bige-i baa Davidi-i?
(Matie 22.41-45; Marke 12.35-37)

⁴¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ Diilonɔ unɔ pãa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Koŋkortienɔ manɔ, nuɔmba ta ba piye wuɔ u ka waa *Davidi hãayɛlɔ? Ba taara ba wan wuɔ niɛ dumaanɔ-na? ⁴² Ma sɪ Davidi fuɔ fɛɛ waan-ma gbar-ma Gbelieman-nejini-na wuɔ: *Itienɔ gbɛ mi Tienɔ-i wuɔ:*

«Jo ŋ ji tɛna mi caan-nu,

⁴³ aa ŋ yan mi mal ŋ bigãaraamba-i hã ŋ ce ŋ bãanɔgu-i beɪ.»*

⁴⁴ Diilonɔ unɔ pãa nunɔgu-i aa saan Koŋkortienɔ manɔ, Davidi bɪ-yo u Tienɔ, u ce niɛ aa ce u hãayɛlɔ yonɔ?»

Yesu firiiye anɔŋamma pigãataamba-i
(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

⁴⁵ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ wan baa u *hãalãbiemba-i nuɔmba-na wuɔ: ⁴⁶ «Bilaan na fɛɛ, baa na ta na ce *anɔŋamma pigãataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonɔorbɔmbɔmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba. Da ba kã *Diilonelhãalãdunɔgu manɔ nuɔ-i, sisɔ kãlle manɔ nuɔ-i, ba taara ba tɛna yaan-na. ⁴⁷ Da ba ce ba bel diilonɔ-i a hũu bikulcaamba nagãŋ-niini-i hiere a wuɔ-ni, a ne da da ba'a ba cãrã Diilonɔ-i, ba cãrã-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kumanɔ ka haa-bei ku ka balan cor.»

21

Bikulciɛnɔ nanɔ ciɛ sãmma
(Marke 12.41-44)

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ne da waamba namba dii gbeinɔ-i kekerienɔgu-na da ba hã Diilonɔ-i. ² Wuɔ u ne da bikulciɛnɔ nanɔ kãa ka dii tãmabienɔ hãi. A ne da u waa sũntienɔ. ³ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsonɔ-i baa-na: Ciɛn daayonɔ diyaa kumanɔ, ku maaraa banambanɔ diyaa kumanɔ hiere. ⁴ Bafamba paraa dii aa yan boluonɔgu; ŋga ciɛn daa unɔ diyaa kumanɔ, ku yaa waa u yunɔgu-na yonɔ; kuanɔgu si dii yanɔ nanɔ.»

Mamanɔ ka da nelbiliemba-i aa miwaanɔ suɔ duɔ tɪ
(Matie 24.1-14; Marke 13.1-13)

⁵ Nuɔmba nanɔ baa yiɛraaya ta ba piye wuɔ: «*Diilodubuɔ daayo faa cor. Ba maa-yo baa tãmpɛfɛfɛinɔ, aa baŋ pãa bɪmbɪnni manɔ hã ba tuɔlɔnu-yuɔ ni bi tiraa fa cor.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ⁶ «Nanɔ daa dũnɔgu manɔ daaku-i, yiinɔgu dii baa yiinɔgu, ku ka fara hiere hɛma-na!»

⁷ Baa yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, mafamma ka ce yaku-i, aa i ka ce niɛ suɔ huonɔgu fanɔgu-i?»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Baa na yan molo ji pira-nei. Nuɔmba bɔi ka ta ba jo. Umanɔ duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilonɔ unɔ pãa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Koŋkortienɔ manɔ, u yaa ufanɔ-i, aa tiraa cira, miwaanɔ tɪmma hii. Baa na cu ba huon-nu! Ba tãal-na. ⁹ Da na ji ta na da berru ce terni-na hiere, aa nuɔmba ta ba ciina ba yuntaamba-i, baa na yan korma

da-na. Mafamma'i saaya ma ce igēna, nga miwaanjo timma'i sie pān waa huɔngu fangu-na. ¹⁰ Nuɔmba kaa ta ba gān siyaabaa siyaabaa, baa nileiŋa nileiŋa. ¹¹ Hiema kaa ta ma sagalla bōmbōŋ a naara nyulmu-i baa jarcelienumma kaa waa terni nanni-na. Kordabimbinni kaa ta ni hel dɔrɔ-i-na. ¹² Nga, aa mafamma suɔ da ma ce, ba ka bel-na ce-na kpāncōlgū. Ba ka kã baa-na *Diilonelhāalādūnni-na ka ger-na aa dii-na kaso. Nan cuu muɔmi huon-nu, yiingu dii baa yiingu ba ka bel-na kã baa-na fāamaambaa-ba wulaa, baa fōngōtaamba wulaa. ¹³ Huɔngu fangu'i nuɔ-i na ka da na fere piiye kumanj cie na ta na nyaanu-mie. ¹⁴ Baa na tie holle wuɔ na sie ji suɔ nanj kaa piiye mamanj a kor. ¹⁵ Nanj ka wanj mamanj, mei fere'i ka dii-ma na nunni-na. A ce dumaanjo-na, da na wanj-ma, na bigāarāamba sie gbāa da manamma wanj. ¹⁶ Halle na tobaa-ba-i baa na nyubaa-ba-i, baa na mɔlbaa-ba-i, baa na hāmba-i, baa na huraamba-i, a naara na jēnaamba ka dii-na na bigāarāamba nammu-na ba ko banamba nei. ¹⁷ Nuɔmba-i hiere ba ka bigāan-na mei maama-na. ¹⁸ Nga, halle unanj yukuɔsibelle diei sie kar diire. ¹⁹ Da na hirā na kūma-i na ka da cicēlma manj sa tieŋ dede-i.»

(Matie 24.15-21; Marke 13.14-19)

²⁰ «Da na ji da sorosibaa-ba ciilāayā *Yerusalemu-i huɔngu manj nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ u muonumma hii ti. ²¹ Bamanj da ba ji waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tānninj; bamanj da ba ji waa Yerusalemu huɔnga-na ba hel; aa bamanj da ba ji waa hiengu-na, ba baa cira ba suur nelle huon-na. ²² Mamanj nyegāanj hiere Yerusalemu kūngu-na Diilon-nelma-na, ma ka ce yinni fanni'i nuɔ-i. *Isirahel-baambaŋ cie āmbabalma manj, ba ka pã ma sullu-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²³ Yiŋ daani ka huol. Kusūntaamba-i baa biantaamba-i sūlma haraa-bei yinni fanni-na. Diilonjo ka pigāan Isirahel-baamba-i u jāyāmma-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²⁴ Ba ka ko banamba baa jigāmmu, aa bel banamba a pisallā baa-ba jāmalābaa-ba-na hiere. *Niεraamba ka jo ji muonu Yerusalemu-i aa sere-yuɔ ce ba bāanju-i.»

(Matie 24.29-35; Marke 13.24-31)

²⁵ «Bāanju kaa bir ku denj birma baa ceinjo-i baa mɔɔŋa-i hiere.* Dāmmanj-nuoraanju sie ji ta ku suɔ dumma, a ce dumaanjo-na, nuɔmba hōmmu kaa cu baa-ku, korma sie ji waa dei bei. ²⁶ Bimbinni manj dii dɔrɔ-i-na hiere, ni ka hel ni fonni-na. Nuɔmba da ba jɔguonj ne mamanj ka da-ba, korma ka ce ba nanj yir. ²⁷ Huɔngu fangu'i nuɔ-i, banj ka da *Molon-Bienjo hilaa dɔrɔ-i-na baa u fōngū-i duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo. ²⁸ Mafamma da ma ji donj ta ma ce, siirenj na ta na ne u hūmelle-i, na kormanj-huɔngu piyaa.» ²⁹ Aa naa wanj nel daama-i pigāan-ba wuɔ: «Niεnj *yensāangu-i baa tibinni nanni-i hiere, ³⁰ da na ji da ni duonj ta ni caa fielu-i, na bi suɔ kerre ifelle hii ti. ³¹ Kuuduonju yaa-i, da na bi ji da mamanj daama duonj ta ma ce, na saaya na suɔ wuɔ *Diilon-bāanju hii ti. ³² Yaanj mi wanj ninsonjo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiεfiε ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³³ Dɔrɔ-i baa hiema-i ni ka gbuo, nga mei nelma sa ji gbuo dede. ³⁴ Bilaanj na fere, baa na yanj na hōmmu yu baa ponsanninj-maama, baa konyollenj-maama, baa ānjɔguɔma. Da na saa bel na fere, yiinj daaku ka tugol-na. ³⁵ Ku ka tugol nuɔmba-i hiere ŋaa kəllunj tugol biŋwuonjo dumaa bel-o. ³⁶ Yaahuolo manj juonj, vaanj na fere baa Diilocārālle-i ku yaa u ka kāyā-nei na hel-yuɔ. Da na hel yaahuolo daayo-na, na gbāa yiera Molon-Bienjo yaanjan-na a piiye.»

³⁷ Yesu taa u dii bāanju-i *Diilodubuɔ-i-na u wanj Diilon-nelma-i u pigāan nuɔmba-i, aa tuɔ kã u cɔ *Olivi-tibinni-tānuj-nu. ³⁸ Cuo duɔ kaal, nuɔmba naar kūl ba-naa jo Diilodubuɔ-i-na ji ta ba nu u nelma-i.

22

Yuda suuraa Yesu-i

(Matie 26.1-5,14-16; Marke 14.1-2,10-11; Nsāa 11.45-53)

* 21:25 Niεnj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.10; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 32.7; Yowel sebe-i-na (Joël) 3.3-4.

¹ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuo-i u ponsaanŋu juo ta ku pie, ba bi bi ponsaanŋu faŋgu yaa *korsinni timmaŋ-ponsaanŋu-i, ² *Diiløjigantaamba yuntaamba-i, baa *anjamma pigataaŋ baa ta ba taara ba ko Yesu-i, nga ba taa ba kaalā nuomba-i.

³ Huoŋgu faŋgu'i nuo-i, *Sitaniŋ suurii *Yuda-i-na, u yerre nande yaa Isikaro. Yuda nuŋgu waa Yesu *haalābien cincielluo ba hāi baamba-na. ⁴ Wuō sire kā ba ka nunu baa baa Diiløjigantaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuō niyataamba yuntaamba-i, uŋ ka kāyā-bei dumaa ba bel Yesu-i. ⁵ Kuō gbuu dōlnu-bei, baa cira ba ka hā-yo gbeija. ⁶ Yuda wuō hūu-ma aa naa tuō ne uŋ ka da hōfafaŋgu maŋ ba bel Yesu-i nuomba baa suō.

Yesu puōraa ba da ba ka ce korsinni timmaŋ-ponsaanŋu niwuoni-i
(*Matie 26.17-25; Marke 14.12-21; Nsaa 13.21-30*)

⁷ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuo-i u ponsaanŋu juo hi, baŋ koŋ *korsinni timmaŋ-ponsaanŋu tūmba-i yiŋgu maŋ nuo-i, ⁸ Yesu wuō waŋ baa Pier-i baa Nsāa-i wuō: «Kāaŋ na ka ce ponsaanŋu niwuoni-i, die kā i ka wuo.»

⁹ Baa yuu-yo wuō: «I ka ce-ni hie?»

¹⁰ Wuō cira: «Da na ka suur nellen-huoŋga-na, na ka da naacolŋo naŋo tūyāa hūmmaŋ-būnaŋga, na cu u huon-nu. Duō ka suur dumelle maŋ nuo-i, na suur baa-yo. ¹¹ Da na suur, na waŋ baa dumellentienŋo-i wuō haalātien wuō u pigaaŋ-na dūŋgu maŋ uŋ ka hā-yo baa-ku u wuo korsinni timmaŋ-ponsaanŋu niwuoni-i baa u *haalābiemba-i. ¹² U ka pigaaŋ-na dubuō naŋo dōrō-i-na; bimbinni dii-yuō ti. Na ce niwuoni-i kusuōŋ-nu'i.» ¹³ Pierbaa-ba ta. Baŋ kāa ka hi, baa bi da-ma ŋaa Yesuŋ waŋ-ma dumaa. Baa ce korsinni timmaŋ-ponsaanŋu niwuoni-i.

(*Matie 26.26-30; Marke 14.22-26; Kor. die. 11.23-25*)

¹⁴ Niwuoniŋ-huoŋgu juo hi, Yesu wuō jo ji tēna baa u *pōpuōrbiemba-i. ¹⁵ Wuō waŋ baa-ba wuō: «Mi gbuu ta mi taara mi ce ponsaanŋ daaku-i baa-na aa suō suur yaahuolona. ¹⁶ Yaŋ mi tūnu-nei, da ŋ da yie i da i-naa die tiraa ce ponsaanŋ daaku-i ku sie waa bande; ku ka waa *Diilon-nellen. Kuŋ donyaŋ kumaŋ kuu dii kusuōŋ-nu'i.» ¹⁷ Uŋ waŋ mafamma-i, wuō bie duvēŋo ciŋ-na a jaal Diilonŋo-i, aa cira: «Hūyāaŋ na nyōŋ tēntēŋ. ¹⁸ Mi tūnu-nei, *Diilon-bāaŋ da ku saa ji doŋ, mi sa ji tiraa dii duvēŋo mi nuŋgu-na.»

¹⁹ Ku huonŋu-na, wuō bie *buruo aa jaal Diilonŋo-i aa būlnu-yuō hā-ba, aa cira: «Mi kūōma yaa-i, ma ka ce tammaŋ-kūŋgu na maama-na. Taa na ce miŋ cie kumaŋ daaku-i mi maama ta ma tēnu-nei.»

²⁰ Baŋ juō wuo niwuoni-i ti, wuō tiraa bie duvēŋ-ciŋga-i hā-ba aa cira: «Mi tamma maŋ ka kūnna na maama-na ma yaa daama ciŋga-na. Diilonŋo ka bel u *tobisifelenni-i baa ma yaa-i. ²¹ Niēŋ, umaŋ ka hel mi huon-nu, uu dii tēna tuō wuo baa-ye bande-i-na. ²² Ba ka ko *Molon-Bieŋo-i ninsoŋo ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa, nga umaŋ ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa kutienŋo-na.»

²³ *Haalābien baa doŋ ta ba yuu ba-naa wuō: «Miēŋo-na bande-i-na, hai molonŋo-i sie ce daama temma-i?»

Haalābiemba-na hai molonŋo-i yuŋgu?

²⁴ Ku huonŋu-na, *haalābien baa ta ba taara ba suō umaŋ yuŋgu ba hōlma-na. Kuō ce ijieni. ²⁵ Yesu wuō waŋ baa-ba wuō: «Nellentaamba haa fōŋgūō-i nuomba-na, fōŋgōtaamba ta ba guor nuomba ta ba bi-ba nelfafaamba. ²⁶ Ku saa saaya ku waa dumaŋo-na namaa na wulaa. Umaŋ duō waa nelbuō-i na hōlma-na, kutienŋo saaya u ce u fere cekūō, umaŋ duō waa na yuŋgu-na, kutienŋo ce u fere ŋaa maacembilonŋo. ²⁷ Yaŋ mi yuu-na nelma diei: Nuō baa ŋ maacembilonŋo-i hai nelbuō-i? Nuōnei si wei? Nga mei dii na hōlma-na ŋaa na maacembilonŋ muō. ²⁸ Miŋ cie muliema maŋ cor hiere, na hīerā na kūōma-i a tēna baa-mi. ²⁹ Terienŋu faŋgu-na, mi To uŋ hāa-mi fōŋgūō-i dumaa, muōmi ka bi hā-na baa-yo dumai, ³⁰ i die ka waa baa i-naa mi nelle-na a tie wuo aa tie nyōŋ baa i-naa. Aa na ka waa *Isirahel dūnni cincielluo ni hāi-niini yuŋ-nu.»

Yesu gboya Simo-Pier wuɔ u ka ciina-yuɔ
(*Matie 26.31-35; Marke 14.27-31; Nsaa 13.36-38*)

³¹ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ tuɔ piye baa Simo-i wuɔ: «Simo, ne! *Sitani caara-nei Diilonjo wulaa duɔ sagalla-nei ne si u ka gbãa hũu-na mi wulaa. ³² Nga mei caara Diilonjo-i a hã nuɔŋo-i wuɔ ŋ Diilon-hũmellen-kũngu baa ku. Ŋ ka nanna-mie nga ŋ ka bir jo. Da ŋ jo, ŋ kãya ŋ nabaamba-i.»

³³ Pier wuɔ cira: «Itie, da ba fie dii-ni kaso, ŋ ka bi da ba diyaa muɔŋo-i baa-ni. Halle da ku fie waa kuliingu, mi dii ŋ huon-nu.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Pier, yan ŋ ferε, muɔmei tũo-nin, isuɔduɔŋ daaku-na, kɔhɔldielãŋo sie hi bu, ŋ ka ciina-mie da i siei wuɔ nan sa suɔ-mi.»

³⁵ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ wan baa *hãalãbiemba-i hiere wuɔ: «Mi nan puɔraa-na aa naa cira nelie baa bie gbeinã, nelie baa bie buɔra, nelie baa bie naatenni; bĩnkũngu kaa naa na wulaa wei?»

Baa cira: «E'e, ma saa ka ce.»

³⁶ Wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Fiefie ku kũngu-i kuuduɔŋgu si: Gbein da a waa baa uman, u bie-ya. Buɔra duɔ waa baa uman, u bie-yo. Aa nuɔni man jigãnga si baa-ni, ŋ suor ŋ jonjoruo-i ŋ sãa kananga. ³⁷ Yaan mi tũnu-nei, manan nyegãan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Ba ka ce-yo nelbalaŋo*»*, ba gbẽ muɔmei. Ma ka bi ce. Mi maama man nyegãan sebe-i-na, ma cemman-yiingu hii.»

³⁸ Hãalãbien baa cira: «Itie, jigãmmu hãi daa ti.»

Yesu wuɔ cira: «Ku ka saanu.»

Yesu kuliingu pie ku jo
(*Matie 26.36-46; Marke 14.32-42*)

³⁹ Yesun waan mafamma-i, wuɔ hel ta tuɔ kã *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na. Ba taa ba kã koko terienngu fanngu-na. U *hãalãbien baa bi sire cu u huon-nu.

⁴⁰ Ban kaa hi, wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Cãarãŋ Diilonjo-i weima baa gbãa taal-na dii-na kuubabalaanngu cemma-na.» ⁴¹ Aa fuɔ wuɔ cor kã yaan-na celle ka dũuna tuɔ cãrã wuɔ: ⁴² «Baba, da ŋ sie ŋ maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; nga baa cira ŋ fer muɔ, ce-ma nin taaran ma ce dumaa.» [⁴³ Huonngu fanngu-na, *dɔrpɔpuɔrbilonjo nan wuɔ jo ji carra-yuɔ a dii holle yuɔ. ⁴⁴ U huongan ŋa na'a ka saa waa huonnga dumaanjo-na, kunan ku migãan naara u Diilocãrãlle-i. U cufalun ku ta ku kũnna ŋaa tãmma.]

⁴⁵ Un juɔ cãrã ti, wuɔ sire jo u hãalãbiemba wulaa jo ji da hɔculle cie ba kor duɔfũŋ. ⁴⁶ Wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na duɔfũŋ? Siiren na ta na cãrã Diilonjo-i bĩnkũngu baa gbãa taal-na dii-na kuubabalaanngu cemma-na.»

Yesu belma hii
(*Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Nsaa 18.3-11*)

⁴⁷ Nelma saa ji ti Yesu nunngu-na, ba'a ba ne da nuɔmba namba jo. Yesu *hãalãbien cinciueluo ba hãi baamba-na, ban taa ba bi uman *Yuda-i, u yaa waa nuon daaba yaangan-na. Ban juɔ hi, wuɔ pie duɔ pũrã Yesu-i jaal-o. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Yuda, ŋ ka jaal *Molon-Bienjo-i baa jaalun daaku yaa-i a da ŋ pigãan-ba baa-yo ba bel-o ke?»

⁴⁹ Baman waa baa Yesu-i baa suɔ suɔ fiefie-i-na wuɔ ku huonngu sie fa. Baa yuu Yesu-i wuɔ: «Itie, i bie i jigãmmu-i bei wei?» ⁵⁰ Unan wuɔ pãŋ bie u kaanga-i a jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntienjo maacembilonjo nanjo nadietũngu-i a yer-ku. ⁵¹ Yesu wuɔ cira: «Yaan dumaa, daaku ka saanu!» Aa naa kã ka bel naacoljo tũngu-i a nar-ku ku temma-i. ⁵² Un naraa-ku, wuɔ wan baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *Diilodubuɔ niyataamba yuntaamba-i, a naara bĩncuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigãmmu baa bɔeŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁵³ Ma si yinni man jon i da i-naa Diilodubuɔ-i-na ke? Bige-i cie na saa sie bel-mi terienngu fanngu-na? Fiefie yaa namaa huonngu-i, baa *Sitani bi huonngu-i; na gbãa ce kuman dolaanu-nei.»

* 22:37 Isayi (Ésaie) 53.12

*Piɛr cɪinaana Yesu-i**(Matie 26.57-58,69-75; Marke 14.53-54,66-72; Nsaa 18.12-18,25-27)*

⁵⁴ Baŋ bilaa Yesu-i, baa ta baa-yo ta ba kã baa-yo *Diiløjigãntaamba yuntienjo cɪinguna. Piɛr wuɔ yan ba maa aa suɔ cu ba huon-nu. ⁵⁵ Un kaa hi, wuɔ da nuɔmba namba yiraan dãamu gõngũon-huonnga-na, wuɔ kã ka tɛna baa-ba. ⁵⁶ Maacembilonjo nan wuɔ ne Piɛr da kelkelkel aa naa cira: «Naacolŋ daayo waa baa Yesu-i.»

⁵⁷ Piɛr wuɔ cira: «Ciɛn nuɔ, mɛi sa suɔ-yo.»

⁵⁸ Cellɛ, naacolŋo nanjo da-yo, wuɔ cira: «Ma sɪ nuɔ ŋ bi waa baa-ba kɛ?»

Piɛr wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ haanu, muɔ sɪ!»

⁵⁹ Kuɔ vaaya cellɛ, unanjo saa hũu-ma, wuɔ cira: «Coima saa fa, naacolŋ daayo hel *Galile; u waa baa-yo.»

⁶⁰ Piɛr wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ wan wuɔ niɛ dumandɛ-i?» Un taa u wan mafamma-i, kãhaldɛlãŋo donj tuɔ bu. ⁶¹ Yesu wuɔ miɛl ne-yo. Un ŋa naa gboya-yuɔ baa nelma man wuɔ isuɔduon daaku-na, kãhaldɛlãŋo siɛ hi bu, kɛrɛ u ka cɪina-yuɔ da i siɛi wuɔ u sa suɔ-yo† maa pãŋ tɛnu Piɛr-i. ⁶² Wuɔ hel fuorenj gbuu pãŋ tuɔ kaal.

*Ba kãa baa Yesu-i da ba ka yuu-yo**(Matie 26.59-68; Marke 14.55-65; Nsaa 18.19-24)*

⁶³ Baŋ bilaa Yesu-i aa jina nuɔmba man ta ba niya-yuɔ ba taa ba muo-yo aa ta ba nyɛ-yo. ⁶⁴ Baa naa vaa u yufienja-i aa ta ba muo-yo. Umanj duɔ muo, ba yuu-yo wuɔ: «Hai moloŋo-i muyaa-ni? Bɪ kutienjo yerre-i i ne!» ⁶⁵ Aa ba tuoraaya-yuɔ ŋaa ba ka ko-yo.

⁶⁶ Cuonj juɔ kaal, *Yuifu ba bɪncuɔmba-i, baa *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjɪnamma pigãataanj baa jãnu ba-naa aa naa ce ba jo baa-yo wuɔ ba ji ce u ãndaangui.

⁶⁷ Baŋ juɔ baa-yo, baa yuu-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonj un pãa nunju-i wuɔ u ka saanj *Kõnkortienjo manj u yaa nuɔŋo-i wanj-ma baa-ye.»

Yesu wuɔ cira: «Da mi fiɛ wanj wuɔ niɛ, na siɛ hũu-ma, ⁶⁸ aa da mi yuu-na baa mamanj, na siɛ siɛ-mi. ⁶⁹ Nŋa mamanj dii, *Molonj-Bienjo ka kã ka waa Itienjo caanj-nu.»‡

⁷⁰ Un waanj mafamma-i, ba hieronjo-i baa cira: «Diilonj-Bienjo yaa nuɔŋo-i wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.»

⁷¹ Baa cira: «Ii si dii diɛ ka yuu moloŋo, miɛ fɛrɛ-i i nuɔ-ma u nunju-na; wuɔ fuɔ Diilonj-Bienjo.»

23*Ba kãa baa Yesu-i fãamaan ba terien-nu**(Matie 27.1-2,11-14; Marke 15.1-5; Nsaa 18.28-38)*

¹ Ku huonju-na, baa sire hiere a kã baa Yesu-i *Pilati wulaa. ² Baŋ kaa hi, baa gbɛ Pilati-i wuɔ: «I daa naacolŋ daa u wuɔra u gbo nuɔmba-i nelle-na wuɔ ba baa pã nampo-i a hã *Oromɛ ba *jãmatigi-i. Aa cira Diilonj un pãa nunju-i wuɔ u ka saanj *Kõnkortienjo manj, u yaa ufanjo-i aa tiraa cira fuɔ nellentienjo.»

³ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo yaa nuɔŋo-i wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.»

⁴ Pilati wuɔ wanj baa *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Mɛi saa da cãlmuɔ naacolŋ daayo-na.»

⁵ Baa yagar aa naa ta ba kaasɪŋ wuɔ: «U saa fa; nelgboronjo. U duonj baa-ku dii *Galile a jo ji wuɔra gbuo *Yude-i hiere baa-ku, fiɛfiɛ-i u juɔ ji cor baa ku yaa-i *Yerusalemu-i-na bande-i-na; wuɔ nuɔmba ta ba ce ba fɛrɛŋ-maama.»

⁶ Pilatinj juɔ nu ba bɛ Galile yerre-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naacolŋ daayo-i Galileyienjo-i wɛi?»

⁷ Baa cira: «Ûu, Galileyienjo.» A ne da huonju fanju-na, *Erɔdi yaa waa Galile yunju-na. Kuɔ bi saanu u juɔ yinni fanni-na Yerusalemu-na. Pilati wuɔ saanj Yesu-i a hã-yo.

† 22:61 Niɛn 22.34. ‡ 22:69 Gbeliemanj-nalãanju (Psaume) 110.1

⁸ Erɔdi wuɔ nuɔ Yesu maama-i ku bāanɔu cuɔ, wuɔ tuɔ taara u da u yufelle nɔa u saa ji da-yo. Pilatin juɔ saan-yo hā-yo, kuɔ gbuu dɔlnu-yuɔ; wuɔ tuɔ taara u ce gbɛɛ-wɛima fuɔ ne. ⁹ Wuɔ yuu-yo baa nelma bɔi, nɔa Yesu saa ji sen sūnɔngu yuɔ. ¹⁰ A ne da huɔngu fanɔuna, *Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjɔnamma pigāntaamba waa Erɔdi terienɔuna gbuu ta ba kar coikānkarɛiɔa ba haa-yuɔ. ¹¹ Erɔdi-i baa u sorosibaa-ba-i baa nyɛ-yo aa tuora-yuɔ da dei aa dii yuntaan-jɔngoruo hā-yo ku da ku col-o aa bir saan-yo hā Pilati-i baa-yo. ¹² Erɔdi-i baa Pilati-i ba saa ta ba gbo, nɔa yiingu fanɔuna, baa pān bel jɛru.

(*Matie 27.15-26; Marke 15.6-15; Nsaa 18.39-19.16*)

¹³ Yesuɔ birii jo, *Pilati wuɔ bɪ *Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i, baa *Yuifu ba yuntaamba-i, a naara nellen-nuɔmba-i ¹⁴ a ji cira: «Namei juɔ baa naacolɔ daayo-i ji hā-mi wuɔ u wuɔra u gbo nuɔmba-i. Mei yuu-yo namaa fɛɛ-i na yufellen, nan haa mamaɔ yuɔ mi saa da-ma yuɔ. ¹⁵ Na saa da *Erɔdin birii saan-yo hā-mi wei? Fuɔ saa bi da un ciɛ kumaɔ aa ku hi u kuliingu. ¹⁶ Mi ka ce ba muo-yo yon aa nanna-yuɔ.»

[¹⁷ Belle belle, *Yuifubaa da ba'a ba ce ba *kɔrsinni tɪmmaɔ-ponsaanɔ-i, Pilati nanna ba kasobilonɔ diei.] ¹⁸ Nuɔn baa sire hiere ta ba kaasɔn wuɔ: «Ko naacolɔ daayo-i aa n nanna Barabasi yaa-i!» ¹⁹ Barabasi wuɔ gbuɔ nuɔmba ce ijieni nanni nellen-huɔnga-na, aa naa tiraa ko nelienɔ. Baa bel-o dii-yo kaso-i-na. ²⁰ Pilati saa tuɔ taara ba ko Yesu-i, wuɔ tiraa piiye baa-ba. ²¹ Baa yagar aa ta ba kaasɔn wuɔ: «Gbu-yo *daan-nu! Gbu-yo daan-nu!» ²² Pilati wuɔ yuu-ba ku yu u beyufienɔa siɛi wuɔ: «U guɔlaaya hama-i? Mei saa da un ciɛ kumaɔ aa na'a i ko-yo. Mamaɔ dii, mi ka ce ba muo-yo aa nanna-yuɔ.» ²³ Baa yagar aa naa gbuu pān ta ba kaasɔn da gbagaga wuɔ ba saaya ba gbu-yo daan-nu ko-yo. ²⁴ Baɔn kaasɔn dumaanɔ-na, Pilati saa gbāa duɔ yagar, wuɔ naa u hūu-ma. ²⁵ Un hūyāa-ma dumaanɔ-na, wuɔ ce ba nanna Barabasi-i, fuɔ maɔn gbuɔ nuɔmba ce ijieni-i aa tiraa ko nelienɔ, aa hā-ba Yesu-i wuɔ ba kā, kumaɔn da ku ka dɔlnun-bei, ba ce-ku yuɔ.

Yesu-i u kuliin-hūmelle-na

(*Matie 27.32-34; Marke 15.21-23*)

²⁶ *Pilatin hāa-ba Yesu-i, sorosibaa baa biɛ baɔn ka gbun-yonɔ *daanɔ maɔn nuɔ-i a haa-ku hā-yo, aa naa ta baa-yo da ba ka ko-yo. Baɔn kān hūmelle-na, baa suu baa Sirɛniyiɛnɔ nanɔ hilaa suon-nu. Ba bɪ-yo Simɔ. Baa bel-o haa daanɔ-i hā-yo, aa ce u cu Yesu huon-nu. ²⁷ Nuɔmba saa waa dei ba huonɔna. Caamba bi waa ba hɔlma-na, baa haa ba nammu-i ba yunnɔn ta ba kaal. ²⁸ Yesu wuɔ miɛl tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «*Yerusalemu caan namaa, baa na kaal mei maama-na, taa na kaal namaa fɛɛn maa-na baa na bisāimba maa-na. ²⁹ Na saa da, yiingu dii baa yiingu, ba kaa cira: «Caamba maɔn saa hon da, baa bamaɔn saa fiɛ dede, ba yunni dɔlaa.» ³⁰ Yiingu fanɔuna, nuɔmba kaa ta ba gbɛ tānni-i wuɔ: «Ciin na haa-yiɛ!» aa gbɛ tānyienɔa-i wuɔ: «Suuyen-yiɛ!»* ³¹ Da ba dii daabinaanɔ-i dāamu-na, ba ka ce daakuraanɔ fuɔ nie?»

³² Baa bilaa gburaɔgbotaamba namba ba hāi, baa gbonu-bei baa Yesu-i da ba ka ko-ba.

Yesu gbumaɔn-huɔngu hii

(*Matie 27.35-44; Marke 15.24-41; Nsaa 19.17-27*)

³³ Tānyelle nande dii ba bɪ-de Yukoluonɔ. Baɔn kaa hi tānyelle fande-i baa gbu Yesu-i baa gburaɔgbotaan daaba-i ba hāi-i-na. Unanɔ-i u nadien-na, unanɔ-i u nanyuon-nu.† ³⁴ Baɔn gbuu-ba, Yesu wuɔ cira: «Baba, baa gān baa-ba; baɔn cen kumaɔn ba sa suɔ-ku.» Sorosibaa-ba-i ba-naa nuɔ, baa ta ba taara ba calnu u jɔngorbaa-ba-i, ba saa suɔ baɔn ka hā umaɔn aa yan umaɔn. Baa naa ba ful tienɔa calnu-bei.‡ ³⁵ Nuɔn baa yiɛra ta ba fara ba ne. *Yuifu ba yuntaan baa ta ba piiye wuɔ: «U kuraa banamba-i, fiɛfiɛ-i ku hii u yaa-i, u kor u fɛɛ i ne. Duɔ kor u fɛɛ, ku yaa i ka suɔ wuɔ Diilonɔ un pāa nunɔ-i aa saan *Konkortienɔ maɔn u yaa ufanɔ-i.» ³⁶ Sorosibaa baa bi ta ba nyɛ-yo aa naa hā-yo niisaarni wuɔ u nyon,§

* 23:30 Ose (Osée) 10.8 † 23:33 Nien Isayi sebɛ-i-na (Ésaïe) 53.12. ‡ 23:34 Gbeliemaɔn-nalāanɔ (Psaume) 22.19

§ 23:36 Gbeliemaɔn-nalāanɔ (Psaume) 69.22

³⁷ aa naa cira: «Da kuɔ nuɔnei Yuifu ba nellentien nuɔŋo-i, kor ŋ fɛɛ i ne.» ³⁸ Baa nyegāan u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Yuifu ba nellentien yaa daayo.»

³⁹ Ba nan gbuu gburanɔgbotaamba man, unan wuɔ bir gbɛ Yesu-i wuɔ: «Nan saa cira wuɔ Diilonɔ un pāa nunɔ-i aa saan Konkortien man u yaa nuɔŋo-i wei? Kor ŋ fɛɛ aa ŋ kor miɛŋo-i ke!»

⁴⁰ Ku saa dɔlnu u nawuonɔ-i, wuɔ tuɔ wan baa-yo wuɔ: «Nan sa kālā Diilonɔ-i dɛ! Ma sɪ ii dii mulɛnduɔma yaa nuɔ-i baa-yo ke? ⁴¹ Ban bilaa miɛŋo-i ba ninsonɔ. Miɛ āntaamma'i diyaa-ye kuliŋ daaku-na, aa fuɔ saa bi guɔla binjūŋu ba bel-o da ba ko-yo gbāŋgbāŋ.» ⁴² Aa naa wan baa Yesu-i wuɔ: «Yesu, da ŋ ji waa ŋ nellentesinni-na, ŋ baa yan mi maama karaanu-niɛ.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «Mi wan ninsonɔ-i baa-ni: Nyunɔ daayo-na, ŋ ka suur baa-mi Diilon-nelle-na.»

Yesu kuliŋu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Nsāa 19.28-30)

⁴⁴ Bāanɔŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, ba'a ba ne da terienɔ cuure hiere da bintūu. Ku tiyāa dumɛi fuɔ bāanɔŋu ji tɛɛŋ. ⁴⁵ Kompanɔ man naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pāŋ taalnu ka holle-na sɔmma hāi. ⁴⁶ Yesu wuɔ kaasŋ da gbagaga wuɔ: «Baba, hūu-mi.» Aa bi hūu u fɛɛ. ⁴⁷ Sorosi ba yuntienɔ nan un daa mafamma-i, wuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i aa naa cira: «Coima saa fa, naacolŋ daayo naa vii.» ⁴⁸ Nuɔmba man naa kāa ka ta ba ne, ban juɔ da-ku dumaanɔ-na, baa bir ta ba misirrā ba yunni-i ba kūŋ. ⁴⁹ Yesu sɔsuɔtaamba-i baa caamba man naa nyaanu-yuɔ a hel *Galile-i-na kā, baa yiɛra da yargaa ta ba fara ba ne.

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Nsāa 19.38-42)

⁵⁰ Naacofɛŋinɔ nanɔ waa *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Yosefu. Yosefu naa tuɔ kālā Diilonɔ-i. ⁵¹ U nabaamanɔ ciɛ kumanɔ Yesu-i-na, u saa siɛ dii u nunɔ-i baa-ba. U taa u hel Arimate. Yuifu ba nelle nande'i difande-i. U taa u niya *Diilon-bāanɔŋu domma-i. ⁵² Yesuŋ kuu, wuɔ kā *Pilati wulaa ka cārā-yuɔ. Pilati wuɔ hā-yo baa-yo. ⁵³ Wuɔ kā ka har-o a finya-yuɔ aa kā ka fuure-yuɔ cɪncorre nande-na, baa hɪɛŋ-de tāmpɛllɛŋ. Baa sa fuure moloŋo diɛ dede. ⁵⁴ Yiŋgu fanɔŋu waa jumayiŋgu, Yuifu ba *yitɛnanɔŋu naa saaya ku donɔ bāsuurunɔŋu-na. ⁵⁵ Caamba man naa hilaa *Galile-i-na a nyaanu Yesu-i, baa cu Yosefu huon-nu ka ne ban naana dumaa. ⁵⁶ Ban kaa nanna tɪ, baa bir kūŋ da ba ka taara nantiilma baa natikolo ka kūnna-yuɔ. Ban'a ba ce mafamma-i bāl, bāanɔŋu suurii tɪ. Yitɛnanɔŋu hii. Baa tɛna fiisa ŋaa man nyegāan dumaa *ānjɪnamma-na.*

24

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Matie 28.1-10; Marke 16.1-8; Nsāa 20.1-10)

¹ *Yitɛnanɔŋu cuo kaala-i-na,* caan daaba naar kā cɪncorre-na baa natikolo-i ² kā ka da tāmpɛlle man ban ŋa naa ce-de suu cɪncorre nunɔ-i di būmalāa halan. ³ Ba suurii ku yaa-i, ba saa da kulonɔ-i. ⁴ Ba hɔŋ muɔ cu, ba'a ba ne da nuɔmba hāi, ba jonɔgorbaa-ba caa da kpɛikpɛi. ⁵ Kor maa ta ma da-ba, baa nisŋ ba yammu-i. Nuɔŋ daa baa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na jo ji ta na taara umanɔ dii cicɛlma-i bikuonɔ hɔlma-na? ⁶ Uu si dii bande-i, u siire hel. Un taa u wan maman baa-na *Galile-i-na, ma tiyāanu-nɛi wei? ⁷ Ma sɪ uu naa cira: «Fuɔ ba hā nelbabalaamba baa *Molon-Biɛŋo-i ba gbu-yo *daan-nu ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonɔ hɪɛma-na, siɛliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.»† Ma saa wan wei?»

* 23:56 Helman-sebɛ (Exode) 20.10; Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 5.14

* 24:1 Ku cuo kaala waa

jumaansi. † 24:7 Niɛŋ 9.22; 17.25; 18.32-33.

⁸ Yesu nel maa p̄aŋ t̄ienu-bei. ⁹ Baa ta k̄uŋ ka t̄unu u *h̄aalābiemba-i ba k̄uŋgu-na hiere. ¹⁰ Caamba maŋ waa da mafamma-i ba yireiŋa yaa daaya: Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa, a naara u duoŋo-i Sake nyu-i, baa Sani, a naara caamba namba. Ba yaa daa-ma aa kā ka t̄unu Yesu *p̄oɔpuɔrbiemba-i. ¹¹ Baŋ t̄uɔnu-bei, p̄oɔpuɔrbiemba da nie s̄i ba ce k̄orni; ba saa h̄uu-ma. ¹² Piɛr wuɔ sire gbar kā c̄incorre-na ka gbiina ne, a da kompaŋga yaa yoŋ h̄iema-na. U huɔŋ kaa cu, wuɔ naa wuɔ bir k̄uŋ.

Emawusi h̄umelle-na
(Marke 16.12-13)

¹³ Yinduɔŋgu faŋgu-na, bamaŋ taa ba nyaanu Yesu-i, ba h̄ai baa sire ta ba kā nelle nande-na, ba b̄i-de Emawusi. Di h̄alma yuu kilobaa c̄incieluo u diei temma baa *Yerusalemu-i. ¹⁴ Ba taa ba piiye Yesu maama yaa-i ba kā. ¹⁵ Yesu wuɔ jo ji hi-ba ba gbonu. ¹⁶ Ba daa moloŋo-i, ŋga ba yammu cuu-yuɔ, ba saa suɔ-yo. ¹⁷ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na waŋ wuɔ nie?» Baa yiera, ba yammu gbuu v̄aa hiere. ¹⁸ Unaŋo-i ba taa ba b̄i-yo Kilopasi. Fuɔ wuɔ cira: «Ku ce naŋ saa nu mamaŋ cie Yerusalemu-i-na yin daani-na wei?»

¹⁹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie?»

Baa cira: «Mamaŋ daa Nasaretitaŋ Yesu-i, naŋ saa nu-ma wei? Da ŋ nu wuɔ *Diilop̄oɔpuɔrbiloŋo-i, u yaa waa naacolŋ daayo-i. Uŋ taa u ce mamaŋ hiere, ma taa ma d̄olnu Diiloŋo-i aa bi ta ma d̄olnu nelbiliemba-i. ²⁰ *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i, baa i yuntaamba h̄aa sorosibaa-ba-i baa-yo wuɔ ba ko-yo. Ba bel-o gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. ²¹ Ii naa haa i naŋga-i u yaa nuɔ-i wuɔ u'i ka kor *Isirahel-baaŋ miɛŋo-i. ŋga ba kuɔ-yo ku yinni siei yaa nyuŋgo-i. ²² Caamba maŋ dii baa-ye, banamba naaraa kā c̄incorre-na, aa jo ji tiraa cu i h̄ommu-i ²³ wuɔ ba saa ka da-yo. Aa tiraa cira *d̄oɔp̄oɔpuɔrbiemba kaa carra-bei a waŋ baa-ba wuɔ u siire hel. ²⁴ Baŋ piiye dumaŋo-na, i nabaamba namba bi sire kā ka da-ma ŋaa baŋ waŋ-ma dumaa. Ba saa da Yesu yufelle.»

²⁵ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Namaŋo-i, na sa gbuu suɔ ku yuŋgu. Na sa h̄uu nelieŋ maama donduo. Diilop̄oɔpuɔrbiemba saa waŋ-ma baa-na wei? ²⁶ Ba saa waŋ-ma wuɔ Diiloŋ uŋ p̄aa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Konkortieŋo maŋ, duɔ jo, u ka ce s̄ulma aa suɔ doŋ u yuntesinni-i wei?» ²⁷ Baŋ nyeḡaaŋ u maama maŋ Diiloŋ-nelma-na, wuɔ suur ma yaaŋga-na tuɔ waŋ-ma baa-ba. U duɔŋ *Moisi sebebba-ba yaa nuɔ-i ka cor baa Diilop̄oɔpuɔrbiemba baamba-i hiere, aa baa cor ta ba kā.

²⁸ Baŋ kaa hi Emawusi-i, Yesu wuɔ ce ŋaa u cor yaaŋ-na. ²⁹ Ba saa h̄uu-ma u duɔ cor; aa naa cira: «B̄aaŋgu t̄iɛ t̄i, yaŋ aa ŋ haar ŋ c̄o bande.» Yesu wuɔ haar duɔ ka c̄o baa-ba.

³⁰ Baŋ juɔ cira ba wuɔ niiwuoni-i, wuɔ bie *buruo-i aa jaal Diiloŋo-i, aa b̄ul-oŋ h̄a-ba. ³¹ Huɔŋgu faŋgu-na, ba yammu suɔ kaala-yuɔ baa suɔ-yo. Baŋ bi suyaa-yo terieŋgu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne naa-yo. ³² Baa ta ba piiye wuɔ: «Uŋ taa u piiye Diiloŋ-sebɛ maama-i baa-ye h̄umelle-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i h̄ommu naa gbuu f̄ɛ ŋaa ba k̄uɔna h̄uŋh̄inaŋo muɔ.» ³³ Ba saa tiraa t̄iɛna, baa p̄aŋ sire bir kā Yerusalemu-i-na kā ka da *h̄aalābiemba maŋ t̄iyāa c̄incieluo u diei, ba tigiin ba-naa, a naara ba nabaamba namba. ³⁴ Baŋ k̄aa ka da bamaŋ, baa cira: «Itieŋo siire ninsoŋo, Simɔ daa-yo.» ³⁵ Bafambaŋ bi daa mamaŋ Emawusi h̄umelle-na, baa bi suur ma yaaŋga-na waŋ-ma. Aa naa cira: «U juɔ tuɔ calnu buruo yaa i suɔ suɔ-yo.»

Yesu caraaya u h̄aalabiemba-i

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Ns̄aa 20.19-23; P̄oɔpuɔr. 1.6-8)

³⁶ *H̄aalābieŋ baŋ waa ta ba piiye, ba'a ba ne da Yesu fuɔ f̄ɛɛ-i ba h̄alma-na. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «T̄iyāaŋ dei!» ³⁷ Korma p̄aŋ ta ma da-ba wuɔ s̄i *j̄ina. ³⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i kormaŋ-k̄uŋgu fuɔ? Bige-i cie na ta na dii nuharuŋgu mie? ³⁹ Nieŋ mi nammu-i baa mi gbeini-i. Muɔmei mi f̄ɛɛ! Juɔŋ na ji yieya-mie na ne. J̄ina muɔ s̄i. J̄ina dii ŋaa fafalmu; k̄uɔma si dii-yuɔ, kokonni bi si dii-yuɔ, ŋga ni yaa daani muɔmi-na.» ⁴⁰ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, wuɔ tuɔ piḡaaŋ-ba u nammu-i baa u gbeini-i. ⁴¹ Ba h̄oŋ muɔ gbuu

fɛ da yogogo, ŋga ba saa hũu-ma wuɔ u yaa-i. Baa yiera kar da hãmmu! Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuuwuɔŋgu dii baa-na bande-i-na wei?» ⁴² Teterieŋo naŋo waa boluɔŋgu, baa hɛ-yo, baa biɛ-yo hã-yo. ⁴³ Wuɔ hũu-yo wuɔ-yo ba yufelle-na. ⁴⁴ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa-na i wuɔramma-na, ma'i sɪ daama-i wei? Mi maama maŋ nyegãaŋ *Moisi *ãnjĩnamma-na, baa *Diilopɔpuɔrbiemba seɛbaa-ba-na a naara gbɛliemaŋ-neini-na, maa naa saaya ma ce; ma bi cie.» ⁴⁵ Uŋ piiye dumaŋo-na, kuɔ kãyã-bei ba suɔ Diilonɔ-nelma yaŋga-i. ⁴⁶ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Baŋ nyegãaŋ mamaŋ, ba ciɛra wuɔ: Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu-i aa saŋ *Konkortieŋo maŋ, u saaya u ku a ce yinni hãi hɛma-na aa sieliŋ-yiingɔ-na u sire hel kuomba hɔlma-na ⁴⁷ aa nuɔmba ka nu u maama-i nilieŋa-na hiere ka saa. Ba ka don ta ba waŋ-ma *Yerusalemu yaa nuɔ-i wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ku yaa Diilonɔ ka ce jande ba ãmbabalma-na hiere. ⁴⁸ Mamaŋ cie daama-i hiere, namei daa-ma, namei saaya na wuɔra waŋ-ma. ⁴⁹ Terieŋgu faŋgu-na, mi To uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka hã-na fɔŋgũɔ maŋ, da mi kã, mi ka saŋ-yo hã-na. Baa na kã terieŋgu; tɛnaanaŋ na cie u jo igɛna.»‡

Yesu tamma-i duɔ kã dɔrɔ-i-na
(Marke 16.19-20; Pɔpuɔr. 1.9-11)

⁵⁰ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ce ba hel *Yerusalemu-huɔŋga-na a kã Betani caaŋ-nu. Baŋ kaa hi, wuɔ sire u nammu-i dɔrɔ tuɔ cãrã Diilonɔ-i u hã-ba. ⁵¹ Ba juɔ'a ba ne da u nyugũŋ dɔrɔ. § ⁵² Baa jaal-o aa naa ta kũŋ, ba hãmmu gbuu fɛ da yogogo. ⁵³ Ba saa ta ba naa *Diilodubuɔ-i-na; ba taa ba kã ba jaal Diilonɔ-i.

‡ 24:49 Pɔpuɔr. 1.4-5 § 24:51 Niɛŋ Pɔpuɔr. 1.9.

Nsáan nyegáan Yesu maama man Nelmuoyamma

Nsáa nunngu waa Yesu *háalábienj c̄ncieluo ba hái baamba-na. Duo tuó wanj fuo ferēj maama-i, u sa bí u yerre-i; kunie u cira «*háalábilonjo nanjo» (18.15), kunie wuo «háalábilonjo man maama-i taa ma d̄lnu Yesu-i ma yanj» (13.23).

Sébe domma-na, u taara u cira wuo Yesu yaa Diilonj-ándaangu-i, nga u cie u ferē nelienjo jo híema-na (sap. 1). Ku huongu-na, Nsáa piiye gberē-weima niehá maama. Yesu cie gberē-weima famma-i a pigáan u sínni. Aa bi piiye Yesu wuoraaya suu baa nuamba man ba maama. Ba suumanj k̄ayā nuamba-i dumaa baa kutaamba famba ferē-i, u nunngu hii-ma. *Yuifu ba yuntaamban c̄uó Yesu-i dumaa, banj c̄inaana-yuó dumaa wuo u'í sí Diilonj-Konjortienjo-i, Nsáa nunngu bi hii mafamma-i (sap. 2-12).

Ku huongu-na, banj bilaa Yesu-i isuonju man nuó-i, mamanj cie, u suurii ma yaanga-na wanj-ma: Yesu diyaa nelma-i dumaa u *p̄puw̄biemba t̄nni-na, unj c̄arā Diilonjo-i dumaa (sap. 13-17), baa banj cie u ándaangu-i dumaa a ji ta ba ko-yo (sap. 18-19). Sébe periema-na, u wanj Yesu siremmanj-k̄ungu-i aa wanj fuo unj nyegáan u sébe-i yunngu man nuó-i (sap. 20-21).

Nelma cie ma ferē nelbilonjo

¹ Ku domma-na, Nelma naa waa tí. Nelma naa waa baa Diilonjo, aa maa naa waa Diilonjo. ² Ku domma-na, Nelma naa waa baa Diilonjo. ³ Diilonjo cie ma yaa ce b̄imb̄inni-i hiere. B̄imb̄inni manj cie hiere, ma nunngu dii ni cemma-na. ⁴ Cicēlma waa Nelma yaa nuó-i. Aa cicēlma famma yaa waa nelbiliemba fit̄nuó-i. ⁵ Fit̄nuó unj juó, kukulma saa gb̄aa cie-yo.

⁶ Huongu nanju juó hi, Diilonjo saanj molo jo. Ba taa ba bí kutienjo-i Nsáa. ⁷ U saanj-yo wuo u ji piiye fit̄nuó maama baa nuamba-i kumanj ka ce ba h̄u u maama-i. ⁸ Ku saa ce ŋaa Nsáa yaa waa fit̄nuó-i de! Nga uu naa jo duo ji wanj fit̄nuó maama yonj baa nelbiliemba-i. ⁹ Nelma yaa waa ninsonj-fit̄nuó-i. Ma juó híema-na ji kaala nuamba yammu-i hiere.

¹⁰ Nelma waa tí miwaanjo-na. Ma yaa j̄ena miwaanjo-i. Nga nelbiliemba yagaraa-ma. ¹¹ Ma juó ma ferēj nelle-na, ma nellenj-baamba c̄ina-m̄ei. ¹² Nga banamba siyaa-ma aa h̄u ma maama-i. Ma háa kufanjgu taamba-i ku f̄nḡuó-i ba da ba ce Diilonj-bisálmba. ¹³ Diilonj-bisálmba famba-i ku saa ce ŋaa u huonj-ba nelbilonj temma, ku saa bi ce ŋaa ku d̄laanu molonjo-i u ce u honj-ba, nga ku d̄laanu fuo ferē yaa u honj-ba.

¹⁴ Nelma cie ma ferē nelbilonjo jo ji waa i h̄alma-na. I daa u fafaangu-i. U waa hujantienjo aa tiraa waa ninsowaranjo. Fafaangu fangu-i i To-i háa u Beduola-i baa-ku. ¹⁵ Nsáa yaa juó ji tuó wanj u maama-i. U taa u piiye baa nuamba-i wuo: «Minj taa mi gb̄e umanj mie uu dii huonj-nu, u yaa daayo-i. Aa m̄ei suó da mi honj, uu naa waa tí; a ce dumaanjo-na u maaraa muonjo-i.» ¹⁶ U cie baa-ye cor. Cuobaa-banj kaal, u bi ce baa-ye dum̄ei. ¹⁷ *Moisi yaa juó baa *ánj̄inamma-i ji há-ye, nga hujarre-i baa ninsonjo-i, Yesu-Kirsa yaa juó baa-ni. ¹⁸ Molonj yufelle saa haa Diilonjo-na dede. Nga u Beduola pigáan-ye u sínni-i. U yaa dii t̄ena baa-yo.

Nsáa-Batise ándaangu-i

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Like 3.1-18)

¹⁹ Nsáa nunj-ándaangu yaa daaku. Unj waa tuó *batisenj nuamba-i, *Yuifu ba yuntaamba manj waa *Yerusalemu-i-na, baa puw̄r *Diilojigántaamba namba-i baa *Levitibaa-ba namba-i wuo ba ka yuu u sínni-i. Banj k̄aa ka hi, baa cira: «Naacolj nuó,

naŋ hilaa hie?» ²⁰ Nsāa saa fuo ma diei bei; wuɔ cira: «Baa na ta na ne wuɔ sɪ Diilon ŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieno man, u yaa juɔ muɔŋo-i, muɔ sɪ.»

²¹ Baa cira: «Nuɔnei *Eli-i wei?»

Nsāa wuɔ cira: «E'e, muɔ sɪ.»

Baa cira: «Nuɔnei *Diilopɔpuɔrbilon nuɔŋo-i wei?»

Wuɔ cira: «E'e.»

²² Baa cira: «A naŋ hilaa hie? Nuɔmba'i puɔraa-ye; pigāan-ye ŋ sinni-i i ka tūnu-bei.»

²³ Nsāa wuɔ siɛ-ba baa *Isayi* āndaan daaku-i wuɔ:

«Muɔmei *hohuolaayan *hɛkuraan*gu-na wuɔ:

«*Siireŋ na cāa Itieno hūmelle-i.*†»

²⁴ *Farisɛbaa-ba waa pɔpuɔrbien daaba hɔlma-na. ²⁵ Baa cira: «Ŋ ciera wuɔ Diilon ŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan Konkortieno man, u'i sɪ nuɔŋo-i, aa cira Eli'i sɪ nuɔŋo-i aa tiraa cira Diilopɔpuɔrbilon'o'i bi sɪ nuɔŋo-i; a ma bilaa niɛ ŋ ta ŋ batisen nuɔmba-i?»

²⁶ Nsāa wuɔ cira: «Muɔmi batisen-na baa hūmma yon, ŋga moloŋo naŋo dii na hɔlma-na, na sa suɔ-yo. ²⁷ Mi juɔ yaanŋa kufanŋu tieno-na, ŋga mi saa piera u natāanŋu-i.»

²⁸ Nel daama-i hiere ma ciɛ Betani. Nsāa taa u batisen nuɔmba-i kusuɔŋ-nu'i, dii *Yurdɛ bomborma-na.

Yesu yaa Diilon-Tūmbilon-o-i

²⁹ Ku cuo kaala-i-na, Nsāa wuɔ u ne da Yesu jo u wulaa. Wuɔ cira: «*Diilon-Tūmbilon-o yaa juɔŋ daayo. U yaa piriin nelbiliemba āmbabalma-i. ³⁰ Mi taa mi gbɛ u yaa-i miɛ uu dii huon-nu, ŋga u taa yaanŋa muɔŋo-na, a ce dumaanŋo-na u maaraa-mi. ³¹ Mei saa ta mi suɔ-yo, ŋga mi juɔ ji ta mi *batisen nuɔmba-i hūmma-na da mi ce *Isirahel-baamba suɔ-yo.»

³² Ŋŋ waan mafamma-i, u cira: «Mi daa *Diilon-Yalle hilaa dɔrɔ-i-na konhuruŋ temma jo ji diire-yuɔ. ³³ Mi saa ta mi suɔ-yo. Ŋga uman puɔraa-mi wuɔ mi ji batisen nuɔmba-i hūmma-na, uu naa gbɛ-mi wuɔ: «Da ŋ ji da mi Yalle hiiriye ji diire uman nuɔ-i, u yaa ka tuɔ batisen nuɔmba-i baa-de.» ³⁴ Mi daa mafamma-i nuɔ baa mi yufelle. Mi siɛ fuo-ma: Naacolŋ daa u yaa Diilon-Bien-o-i.»

Baman cuu Yesu huon-nu dɛlɛɔ

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Nsāa wuɔ tiraa kā baa u *hāalābiemba hāi terduonŋu fanŋu-na. ³⁶ U juɔ'a u ne da Yesu cor. Wuɔ cira: «*Diilon-Tūmbilon-o yaa kāan daayo!» ³⁷ Hāalābien daaban nuɔ mafamma-i, baa pān ta cu Yesu huon-nu. ³⁸ Yesu wuɔ u miɛl ne ku yaa nuɔ-i, a da-ba u huonŋu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuu dii niɛ?»

Baa cira: «Arabi, ŋ haraa hie?» (Arabi yunŋu yaa wuɔ hāalātie.)

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ i ta, na ka suɔ-ku.» Baa kā baa-yo ka suɔ ŋ haraa kusuɔŋ-nu. Bāanŋu naa tɛrɛŋ tɪ, baa pān perien bāanŋu boluonŋu-i baa-yo.

⁴⁰ Hāalābien daaba-i ba hāi-i-na, ba taa ba bɪ unanŋo-i Andere, Simɔ-Pier hāanŋo'i waa.

⁴¹ Fuɔ wuɔ ta kā mɔŋo yaa wulaa-i igɛna ka wan baa-yo wuɔ: «Diilon ŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieno man, i daa-yo.» (Ba bɪ u yaa-i *Kirsa-i girekimma-na.) ⁴² Aa naa kā baa Simɔ-i Yesu wulaa. Yesu wuɔ ne-yo aa naa cira: «Nsāa biɛŋ nuɔ, ba bɪ-ni Simɔ; i ka tiɛ bɪ-ni fiɛfiɛ-i-na Sefasi.» (Sefasi yunŋu yaa wuɔ tāmpɛlle.)

⁴³ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ cira u kā *Galile. Ŋŋ hilaa, wuɔ suu baa naacolŋo naŋo-i ba bɪ-yo Filipu; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Filipu, jo i ta!» ⁴⁴ Filipu taa u hel Betisada. Ba taa ba hel neduɔle baa Andere-i baa Pier hiere. ⁴⁵ Ku huonŋu-na, Filipu wuɔ bi kā ka da Natanayɛl; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «*Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbien ban waan naacolŋo man maama-i ba seɛbaa-ba-na, i daa-yo. Ba bɪ-yo Yesu, Nasaretitaan Yosefu biɛŋo.»

⁴⁶ Natanayɛl wuɔ cira: «Niŋ huon, ŋ nuɔ ba'a bɪnkūfafaanŋu hilaa Nasarɛti-i-na dede wei?»

* **1:23** Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonŋo.

† **1:23** Isayi (Ésaie) 40.3

Filipu wuɔ cira: «Jo i ta η ka da baa η yufelle.»

⁴⁷ Yesu j uɔ'a u ne da Natanayel jo, wuɔ cira: «*Isirahelyien kerre yaa daade-i; huhurma diei maa si dii-yuɔ.»

⁴⁸ Natanayel wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nan suyaa muɔ hie?»

Yesu wuɔ cira: «Aa Filipu suɔ duɔ bi-ni, mii naa da-ni *yensāangu yungu-na.»

⁴⁹ Uη waan mafamma-i, Natanayel wuɔ cira: «Hāalátie, Diilon-Bienjo yaa nuɔŋo-i, *Isirahel-baamba nellentienjo yaa nuɔŋo-i!»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Min ciɛra mi daa-ni yensāangu yungu-na ku'i ciɛ η hūu mi nelma-i. Yiingu dii baa yiingu, η ka da maman maaraa daama-i.» ⁵¹ Aa naa cira: «Mi wan ninsoŋo-i baa-na: Yiingu dii baa yiingu na ka da dɔrɔ puurii aa *dɔrpɔpuɔrbiemba ta ba nyugūŋ aa ta ba hiire *Molon-Bienjo yudɔrɔ-i-na.»‡

2

Yesu birii hūmma-i kolma

¹ Yesu biɛ Filipu-i baa Natanayel, yiingu diei cor, hāalīŋ-yiingu-na, ba ta ba jā ciɛŋo dii nelle nande-na ba bi-de Kana; dii dii *Galile huɔŋ-na. Yesu nyu waa källe fande-na ² a naara Yesu-i baa u *hāalābiemba-i. ³ Huɔŋgu nanŋu juɔ hi, ba kolma yor. Yesu nyu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ba kolma* yuraa.»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Nnaa, yan-ma η hā muɔ, ku saa hi mi wulaa yogo.»

⁵ Nyuŋ wuɔ wan baa maacembiemba-i wuɔ: «Duɔ wan maman baa-na, na ce-ma.» ⁶ A ne da bɔɛŋa nanja waa terienŋu-na; baa naa jina-yei ta ba dii hūmma ba saara ba fɛɛ a saa baa *Yuifu ba Diilon-hūmelle-i. A waa bɔɛŋ niediei. Di diei gbāa yu litiribaa komuɔŋa ndii temma. ⁷ Yesu wuɔ wan baa maacembiemba-i wuɔ: «Kāan na ka hu hūmma na ji dii bɔɛŋ daaya yu.» Baa kā ka hu hūmma-i ji dii bɔɛŋa yu.

⁸ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kaan manamma na ka hā uman niɛŋ niuwuoni-i.» Ba kaa ka hā-yo.

⁹ Hūmma birii kolma! Wuɔ hūu nyɔŋ, u saa suɔ man hilaa kusuɔŋ-nu. Maacembiemba fuɔ ba suyaa. Wuɔ bi dɔrbiɛŋo-i ¹⁰ a ji tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Kolma man dɔlaan, ba hā nuɔmba-i ma yaa-i igēna. Da ba ji nyɔŋ ye, ba suɔ hā-ba maman sa dɔlaan. Nuɔ fuɔ, nan bir yan kondɔdɔlma-i ji ta η hā-ba baa-ma huɔŋ-nu!»

¹¹ Yesu kaan ce hiŋ daama yaa-i. U ciɛ-ma Kana dii Galile mara nuɔ. U pigāan u fɛɛ pigāan daama temma yaa-i u hāalābiemba hūu u maama-i.

¹² Uη hilaa terienŋu-na, u kā Kafarnamu ka ce yinni cɛllɛ. U nyu waa baa-yo baa u hāmba-i a naara u hāalābiemba-i.

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Matie 21.12-13; Marke 11.15-17; Like 19.45-46)

¹³ *Yuifu ba *kɔrsinni timman-ponsaanguŋ juɔ ta ku piɛ, Yesu wuɔ kā *Yerusalemu-i-na. ¹⁴ Uη kāa, wuɔ kā ka da ba suor niimba baa tūlmba baa nɔnsɔr ba huriimba *Diilodubuɔ-i-na. Aa da baman huraan gbeŋa-i ba tiɛnaana ba taabalebaa-ba cannina ta ba hor gbeŋa-i. ¹⁵ Wuɔ ce iyiemba a pāl comelle a muo-ba hiere donya-bei hiel-ba Diilodubuɔ-i-na baa ba niimba-i baa ba tūlmba-i hiere. Aa naa sɛ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna baa ba gbeŋa-i. ¹⁶ Aa gbɛ baman taa ba suor nɔnsɔr ba huriimba-i wuɔ: «Biyaan na huriimba-i na hiel-ba bande-i-na; baa na ce mi To dūŋgu-i gbeitaara-terienŋu.»

¹⁷ Uη ciɛ mafamma-i, maman nyɛgāan Diilon-nelma-na wuɔ: «Diilo, mi kuye η dūŋgu maama-i. Ma gbu ma ko-mi»†, nelma fan maa tiɛnu u *hāalābiemba-i. ¹⁸ Yuifubaa baa yuu-yo wuɔ: «ŋ ka ce hiŋ hama-i pigāan-ye i suɔ wuɔ niŋ ciɛ maman daama-i, ba hāa-ni hūmelle-i aa η suɔ ce-ma?»

‡ 1:51 Niɛŋ Miwaanjo jŋnamman-sebe-i-na (Genèse) 28.12. * 2:3 *Yuifubaa-ba taa ba fɛ ba kolma-i baa tibibienja nanja ba bi-ya *ɛresɛ. Ba bi ba kolma-i duvɛŋo. † 2:17 Gbelieman-nalāangu (Psaume) 69.10

¹⁹ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Muyaanuɗ Diilodubuɔ-i, na ka da mi maa-yo yinni siei hɔlma-na yonɗ.»

²⁰ Baa cira: «Ban maa bɪŋkũngu man bien komuɔŋa hãi baa niediei, nan'a nan ka ma-ku yinni siei hɔlma-na yonɗ!»

²¹ Yesuɗ taa u wan Diilodubuɔ man maama-i, u yaa fuɔ fɛrɛɗ kerre-i. ²² Un juɔ ku aa sire, nelma fan maa tɛnu u *hãalãbiemba-i; baa pãŋ hũu maman nyegãan hiere Diilon-nelma-na baa Yesuɗ waan maman hiere.

Yesu suɔ nelbilibemba kusũni-i

²³ Yesuɗ kãa *Yerusalemu-i-na, u cie gberɛ-weima boi *korsinni timman-ponsaanɗu yinni-na. A ce dumaanɔ-na, nuamba man daa gberɛ-wein daama-i, ba fõngũɔ baa hũu u maama-i. ²⁴ Nga Yesu naa konnu-bei, a ce u saa haa u nanɗa bei. ²⁵ Fuɔ fɛrɛ taa u suɔ nelbilonɔ kusũngu-i, u saa waa duɔ ka yuu moloŋo wuɔ melɗo dii nie?

3

A hon fɛlemma

¹ *Farisɛyienɔ nanɔ waa ba taa ba bi-yo Nikodemu; u waa *Yuifu ba yuntienɔ. ² Isuɔŋgu nanɗu-na, wuɔ sire kã Yesu wulaa ka cira: «Hãalãtie, i suyaa yie nuɔŋo-i Diilonɔ'i puɔraa-ni baa u nelma-i; ni ma'i sɪ nin ceŋ gberɛ-weima man daama-i, nelgbãŋgbãlãan sie gbãa ce-ma.»

³ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi wan ninsoŋo-i baa-ni: Uman duɔ saa puma hon fɛlemma, kutienɔ yufelle sie gbãa haa *Diilon-nelle-na.»

⁴ Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nelienɔ man vãa tɪ, u ce nie gbãa puma hon fɛlemma-i? U gbãa bir suur u nyu kusũngu-na u tiraa hon-yo wei?»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi wan ninsoŋo-i baa-ni: Uman duɔ saa hon hũmma-na baa *Diilon-Yalle-na, kutienɔ sie gbãa suur Diilon-nelle-na. ⁶ Da ŋ hon nelbilon homma-i, nelbilon huɔŋga'i waan-nie, da ŋ bi hon Diilon-Yallen homma-i, Diilon-Yallen huɔŋga'i waan-nie. ⁷ Min ciera na puma hon fɛlemma-i, baa yaŋ ma cu ŋ huɔŋga-i. ⁸ N saa da, terienɗu man da ku dɔlnu fafalmu-i mu sire; da ŋ ji cira ŋ suɔ, ŋ da mu du; ŋ sie suɔ mun hilaa kusuɔŋ-nu, ŋ sie bi tiraa suɔ mun kãŋ kusuɔŋ-nu. Baman huɔŋ Diilon-Yalle homma-i baa dii dumei.»

⁹ Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nel daama gbãa ce nie ce?»

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Ŋ sie suɔ wuɔ nelpigãatien nuɔ *Isirahel-na, nel daama cie nie yar-ni suɔma? ¹¹ Yaŋ mi wan ninsoŋo-i baa-ni: In suɔ maman, i piye ma yaa-i; aa in daa maman, i wan ma yaa-i aa na sa taara na hũu-ma. ¹² Nelma man cien hɛma-na bande-i-na, da mi wan-ma na sa hũu-ma, na ka ce nie gbãa hũu dɔr-maama-i mi wulaa? ¹³ Molo saa kã dɔrɔ-i-na dede, da ku saa waa *Molon-Bienɔ yaa-i. U yaa hilaa dɔrɔ-i-na jo. ¹⁴ *Moisi nan haa kɔvɛllun-jienɔ-i daanɗu-na dumaa *hɛkuraanɗu-na, ba ka bi haa Molon-Bienɔ-i daanɗu-na dumei. ¹⁵ Ku yaa baman hũyãa u maama-i, ba ka da cicɛlma man sa tɛŋ dede-i. ¹⁶ Na saa da, nelbilibemba maama gbuu silaa dɔlnu Diilonɔ-i u naa u hã-ba u Bɛduɔla-i wuɔ uman duɔ hũu u maama-i, kutienɔ baa ka caa, ŋga u da cicɛlma man sa tɛŋ dede. ¹⁷ Diilonɔ saa saan u Bienɔ jo hɛma-na duɔ ji kɔsuɔŋ nelbilibemba-i, ŋga u saan-yo wuɔ u ji kor-ba. ¹⁸ Uman duɔ hũu Diilon-Bienɔ maama-i, ba sa ka yuu kutienɔ-i baa weima. Nga uman duɔ saa hũu-ma, kuman cie u saa hũu Diilon-Bɛduɔla maama-i, Diilonɔ ka gãŋ baa-yo. ¹⁹ Kuman juɔ baa kufanɗu-i ku yaa daaku: Fitɪnuɔ juɔ miwaanɔ-na, ŋga nelbilibemba ciluɔŋ balaan dumaanɔ-na, ba bir yaŋ aa par kukulma. ²⁰ Nelienɔ man duɔ tuɔ ce kuubabalaanɗu-i, cecerma sa dɔlnu-yuɔ. U sa taara u carra wuɔ ba ka da u cilɔbabalaanɔ-i. ²¹ Nga nelfɛfeinɔ sa fuo; u ce u weima-i hiere cecerma-na wuɔ nuamba da un ceŋ Diilonɔ huɔŋga-i dumaa.»

Nsāa taara duɔ yaŋ terienɗu-i hã Yesu

²² Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ji kã *Yude baa u *hãalãbiemba-i ka tuɔ *batisen nuɔmba-i. ²³ *Nsāa waa terienḡu nanḡu-na bi tuɔ batisen. Ba bĩ terienḡu fanḡu-i Ayinɔ. Kuu dii Salimu caan-nu. Hũmma waa bɔi terienḡu-na ku'i cie Nsāa wuɔ kã ka waa terienḡu-na. ²⁴ Huonḡu fanḡu-na, ba saa naa hi dii-yo kaso-i-na yogo.

²⁵ Yiinḡu nanḡu-na, u hãalãbiemba namba ji ta ba fanu ba-naa baa *Yuifuyienḡo nanḡo-i neliēn nuɔ nin saaya ḡ migãan ḡ fere duma a saanu baa Yuifu ba Diilonḡ-hũmelle-i. ²⁶ Baa kã ka gbẽ Nsāa-i wuɔ: «Hãalãtie, nin waan naacolḡo man maama-i baa-ye; uman waa baa-ni dii *Yurdẽ bomborma namma-na, u duon tuɔ batisen nuɔmba-i, a ce dumaanḡo-na nuɔmba-i hiere ba kã fuɔ yaa wulaa-i.»

²⁷ Nsāa wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Diilonḡ duɔ saa hã-ni baa kuman, ḡ sie gbãa da-ku. ²⁸ Namaa fere-i mi waan-ma na yufellen mie Diilonḡ un pãa nunḡu-i wuɔ u ka saan *Konkortienḡo man, u'i sĩ muonḡo-i, ḡga u puɔraa muomi da mi jo u yaan-na yon.»

²⁹ Un waan mafamma-i, wuɔ nan gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ da ḡ ta ḡ jã cienḡo, ḡ huonḡa gbuu fẽ da yogogo wuɔ ḡ ka da hũnyomma. N jien duɔ ne da ḡ huonḡa fie, ḡ bi da fuɔ kaanḡa fie. Muɔ mii dii ḡa dɔrbiēnḡo jienḡo'i baa-mi; mi huonḡa fie gbarnu. ³⁰ Ku saaya kunanḡu ta ku suur-yuɔ ku naara aa kunanḡu cer ta ku hel muomi-na.

³¹ «Uman hilaa dɔrɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. Uman duɔ hon hĩema-na, hĩeman-wuonḡo, u wan hĩeman-timma. Uman hilaa dɔrɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. ³² Un daa manan baa un nuɔ manan, u wan ma yaa-i, ḡga molo sa hũu u nelma-i. ³³ Uman duɔ hũu u nelma-i, kutienḡo pigãan wuɔ Diilonḡo wan ninonḡo. ³⁴ Na saa da, Diilonḡ un puɔraa uman, u yuu kutienḡo huonḡa-i baa u *Yalle-i, a ce dumaanḡo-na u wan Diilonḡ-nelma. ³⁵ Bepolḡo maama dɔlnu Tuonḡo-i a ce Tuonḡo diyaa weima-i hiere u nan-na. ³⁶ Uman duɔ hũu Bepolḡo maama-i, kutienḡo ka da cicelma man sa tien dede-i. Nḡa uman duɔ saa hũu Bepolḡo maama-i, u sie da cicelḡ daama-i aa Diilonḡo tiraa ḡan baa-yo.»

4

Yesu cãarã hũmma Samariciēnḡo nanḡo wulaa

¹ Nuɔmban kãn Yesu tuɔ *batisen-ba, ba kã ka tũnu *Farisĩbaa-ba-i wuɔ Yesu da nuɔmba u batisen u yan Nsāa-i. ² A ne da fuɔ saa tuɔ batisen-ba u fere, u *hãalãbiemba'i taa ba batisen-ba. ³ Man juɔ waa dumaanḡo-na, wuɔ sire *Yude-i-na a bir tuɔ kã *Galile-i-na. ⁴ Uu naa saaya u karnu *Samar-i cor. ⁵ Un kãa ka hi tuɔ karnu, wuɔ kã ka suur nelle nande-na ba bĩ-de Sikaar. Dii dii Yosefu suonḡu caan-nu. Suonḡu fanḡu-i *Yakɔbu yaa hãa Yosefu-i baa-ku.* ⁶ Yakɔbu kolēnḡo waa kusuonḡ-nu'i. Yesun wuɔyaa mulien dumaanḡo-na, wuɔ tien kolēn daayo nunḡu-na tuɔ fiisa. Bãanḡu naa hi yuhuonḡa-i ti. ⁷ Samariciēnḡo nanḡo jo duɔ ji hu hũmma. Yesu wuɔ cira: «Cienḡo nuɔ, ḡ sa hã-mi hũmma namma mi nyon wei?» ⁸ A ne da u hãalãbiemba naa kã nellen-huonḡ-na da ba ka sãa niwuoni.

⁹ Cienḡo gbẽ-yo wuɔ: «Ma sĩ *Yuifuyienḡo nuɔ ke? A bige-i cie ḡ ta ḡ cãrã hũmma-i *Samariyienḡo muomi wulaa?» Ninsie ninsie, Yuifubaa-ba saa ta ba sie ba ce weima baa Samaritaamba-i.

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ ḡ taa ḡ suɔ Diilonḡ-caluo-i aa suɔ uman cãarãn hũmma-i ḡ wulaa, nuonēi naa bir cãrã u wulaa aa uu naa hã-ni cicelmanḡ-hũmma.»

¹¹ Cienḡo wuɔ cira: «Kolēnḡo-i filofilo dumandē-i-na aa kolēncanḡa bi sĩ baa nuɔ, nan ka da kufanḡo cicelmanḡ-hũmma-i hie a hã muɔ baa-ma? ¹² I bincɔinḡo-i Yakɔbu yaa birii kolēn daayo-i hã-ye, fuɔ fere nyuon u hũmma-i, u bisãlmba sire nyon-ma baa ba muoru-i hiere. Nan ne wuɔ sĩ nan maaraa Yakɔbu-i wei?»

* 4:5 Niēn Miwaanḡo jĩnamman-sebe (Genèse) 33.19; Yosuwe (Josué) 24.32.

13 Yesu wuɔ cira: «Umanɔ duɔ nyɔn hūnɔ daama-i, hūnkuɔsinni ka tiraa bir bel-o. 14 Nga muɔ da mi hā umanɔ mi hūmma-i u nyɔn, ma ka ce hūnfoele kutienɔ huɔngana, aa cicɛlma manɔ sa tɛnɔ dede ma'i ka ta ma hel hūnfoele fande-na, a ce dumaanɔ-na hūnkuɔsinni cɛraa ni ji bel-o.»

15 Cienɔ wuɔ: «Hā muɔ hūmma famma-i hūnkuɔsinni baa ji tiraa bel-mi aa mi baa ji tiraa jo bande-i-na wuɔ mi ji hu hūmma.»

16 Yesu wuɔ: «Kā nɔ ka bɪ nɔ bɔlɔ-i na jo.»

17 Cienɔ wuɔ: «Bɔlnɔ si dii baa-mi.»

Yesu wuɔ: «Ma dɔlaa-ni! 18 Nɔ tɛnaana baa bibɛmba ndii cor tɪ. Aa ninɔ yenɔ baa umanɔ fiɛfiɛ-i-na, nɔ bɔlɔ-i sɪ. Nɔ saa kar coima.»

19 Unɔ waanɔ mafamma-i, cienɔ wuɔ: «Ku biyaa nɔa nuɔnɔ-i *Diilonɔpuɔrbilonɔ nuɔ.» 20 Aa naa cira: «Yanɔ mi yuu-ni nelma diei: Samari-bɪncuɔmba siire jaal Diilonɔ-i tɔnuɔ daaku yaa nuɔ-i, bige-i cie Yuifubaa namaanɔ-i na'a Diilojaalterienɔ dii *Yerusalemu?»

21 Yesu wuɔ: «Cienɔ nuɔ, yanɔ mi wanɔ ninsonɔ-i baa-ni: Yiingu dii baa yiingu na sie ji tiraa ta na jaal i To-i Diilonɔ-i tɔnuɔ daaku-na, na sie bi ji tiraa ta na jaal-o Yerusalemu-i-na. 22 Samaritanɔ namaanɔ-i na sa suɔ nanɔ jaal umanɔ, a ne da Yuifubaa miɛnɔ-i, Konkortienɔ hilaa miɛmei nuɔ-i, a ce dumaanɔ-na i suɔ inɔ jaal umanɔ. 23 Nga yiingu dii baa yiingu, *Diilonɔ-Yalle ka ce ninsonɔ-Diilojaaltaamba ta ba jaal i To-i Diilonɔ-i baa huɔnga diei. Yiingu fangu hii tɪ yɛɛ. I To-i Diilonɔ-i taara ba ta ba jaal-o dumei. 24 Diilonɔ-i molo sa da-yo; bamanɔ jaalaanɔ-yonɔ ba saaya ba ta ba jaal-o baa huɔnga diei, aa ba yanɔ u *Yalle dii-ba hūmelle-na.»

25 Cienɔ wuɔ: «Mi suyaa miɛ Diilonɔ unɔ pɔa nunɔ-i wuɔ u ka saanɔ *Konkortienɔ manɔ, u ka jo. Ba bɪ u yaa-i *Kirsai. Duɔ jo, u ka wanɔ ma yaanɔ-i hiere baa-ye.»

26 Yesu wuɔ: «Ninɔ gbɛnɔ umanɔ, u yaa piiyenɔ baa-ni daayo-i.»

27 Unɔ taa u wanɔ mafamma-i, u hāalɔbiemba jo ji ta ba yiera.

Banɔ juɔ ji da u piiye baa cienɔ daayo-i, kuɔ cu ba hɔmmu-i. Nga molo saa sie duɔ yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie nɔ ta nɔ piiye baa cienɔ daayo-i? N'a u ce bige-i hā-ni?»

28 Cienɔ wuɔ yanɔ u bɪnanɔga-i aa naa gbar kā nellenɔ-huɔnga-na ka tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: 29 «Juɔnɔ i ta na ka da, ma minɔ siire ce mamanɔ hiere, naacolnɔ nanɔ waanɔ-ma baa-mi. Ku biyaa nɔa Diilonɔ unɔ pɔa nunɔ-i wuɔ u ka saanɔ Konkortienɔ manɔ, u yaa juɔ.» 30 Nuɔnɔ baa hel kā Yesu wulaa. 31 A ne da huɔngu fangu-na, u hāalɔbiemba waa ta ba cārɔ-yuɔ wuɔ u wuo niwuoni-i. 32 Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi daa niwuoni nanni da mi wuo nɔa namaa na sa suɔ niwuoni fanni-i.»

33 Hāalɔbiemba baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku ce molo juɔ baa niwuoni ji hā-yo wei?»

34 Yesu wuɔ cira: «Umanɔ puɔraa-mi, da mi gbɔa ce u huɔnga-i, a ce u maacemma ka bɔl, mei niwuoni yaa nifanni-i. 35 Ma sɪ namaa fɛɛ-i da na ce na ta na piiye wuɔ dɪmma ce caamba naa aa ba suɔ kar-ma kɛ? Ciiriinɔ na yunni-i na ne; nuɔmba manɔ juɔnɔ, baa dii nɔa dɪmma manɔ vɔa hi karma. 36 Umanɔ karaanɔ dɪmma-i u ka da u cufalunɔgɔ sullu-i aa unɔ karaa dɪmma manɔ, ma ka kā Diilonɔ-nellenɔ. A ce dumaanɔ-na, umanɔ duunɔ baa umanɔ karaanɔ, ba hɔfɛlle-i diiduɔle. 37 Da ba cira: «Unanɔ-i duunɔ aa unaa kar» ba saa kar coima. 38 Suonɔgɔ manɔ namaa saa kɔ-kɔ, mi puɔraa na ka ta na ka kufangu dɪmma yaa-i. Banamba'i kɔ-kɔ cufal, aa namaa kā ka ta na ka ku dɪmma-i.»

39 Cienɔ unɔ tɔnɔ nuɔmba-i wuɔ unɔ siire ce mamanɔ hiere Yesu waanɔ-ma baa-yo, ba fɔngɔ hūu Yesu maama-i nelle fande-na. 40 A ce dumaanɔ-na, banɔ juɔ ji da-yo, baa cārɔ-yuɔ wuɔ u tɛna baa-ba. Yesu wuɔ tɛna ce yinni hāi 41 a piiye baa-ba u fɛɛ.

Unɔ cie mafamma-i, nuɔmba bɔi tiraa hūu u maama-i naara. 42 Baa ta ba piiye baa cienɔ-i wuɔ: «Inɔ nuɔ nanɔ nelma-i aa jo ji nu fuɔ maama-i a suɔ wuɔ u yaa miwaanɔ konkortienɔ-i kelkel, ku yaa kāyɔ-yie i hūu u maama-i.»

Yesu siire nelbuɔ nanɔ biɛnɔ

⁴³ Yesuŋ siire Sikaar-na, wuɔ cor baa u hūmelle-i tuɔ kã *Galile-i-na. ⁴⁴ Fuɔ fεε wuɔ waan-ma wuɔ: «Ba sa kãŋ *Diilopɔpuɔrbilonjo-i u fεεŋ nelle-na.» ⁴⁵ Uŋ kaa hi Galile-i, Galiletaanŋ baa gbuu bel-o da fafamma. Baŋ ŋa naa kã *Yerusalemu-i-na *kɔrsinni timmanŋ-ponsaanŋu-na, ba daa uŋ ciε mamanŋ hiere, ku'i ciε uŋ kãa ba terienŋu-na, ba suɔ u belma.

⁴⁶ Ku huonŋu-na, wuɔ ji tiraa kã Kana-i-na uŋ ŋa nan birii hūmma-i kolma-i kusuonŋ-nu. A ne da fãamaanjo nanjo biεŋo taa u jan. U waa Kafarnamu. ⁴⁷ Tuonŋ uŋ juɔ nu wuɔ Yesu hilaa *Yude-i-na jo Galile-i-na, wuɔ kã ka cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u kã baa-yo Kafarnamu-i-na ka sire u biεŋo-i hã-yo, kεε jarma cɔraanu-yuɔ cor. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Ku ce ŋaa da na saa da gberε-i baa na yufelle-i na sa hūu-ma wei?»

⁴⁹ Naacolŋ wuɔ cira: «Itie, jande baa sεε. Da ŋ sεε, mi biεŋo ka ku.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Bir ŋ kũŋ, ŋ biεŋo siire.»

Naacolŋ wuɔ bi hūu-ma aa naa bir tuɔ kũŋ. ⁵¹ Uŋ kãŋ hūmelle-na, wuɔ suu baa u maacembiemba jo u wulaa. Wuɔ yuu-ba. Baa cira: «Ŋ biεŋo siire, i taa i kã die ka wanŋ ma yaa baa-ni.»

⁵² Wuɔ yuu-ba wuɔ: «U siire yaku-i?»

Baa cira: «U siire cicuonŋ-nu, bãanŋu naa ciεl yuhuonŋga-na cεlle.» ⁵³ Tuonŋ wuɔ bi ne da huonŋu bi fanŋu'i nuɔ-i Yesu naa gbε-yo wuɔ u biεŋo siire. Kuŋ ciε dumaanjo-na, fuɔ baa u dumellenŋ-baamba-i hiere baa pãŋ hūu Yesu maama-i.

⁵⁴ Yesuŋ hilaa Yude-i-na bir kã Galile-i-na, u gberε daayo yaa ciε ba ce ba hãi terienŋu fanŋu-na.

5

Yesu siire murgu nanjo

¹ Ku huonŋu-na, *Yuifubaa-ba ji ta ba ce ba ponsaanŋu nanŋu-i *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ kã. ² A ne da Tũlŋ-dumelle* caanŋu-na hūnfuonŋu nanŋu dii, ba bĩ-ku ebiremman-na «Betisata»†. Gbuganni ndii waa ciilã-kuɔ. ³⁻⁴ [*Dɔrpɔpuɔrbilonjo nanjo waa tuɔ jo u sagalla hūmma-i hūnfuonŋ daaku-na. Duɔ sagalla-mεi, jeiŋo man duɔ gbãa suur igēna, u janŋ da ma fiε kuola niε niε, fafalmu pãŋ da-yuɔ.] A ce dumaanjo-na, jaamba bɔi waa terienŋu-na ta ba cɔrɔ gbuganŋ daani-na [ba ciε hūmma sagallamma-i]: Yiriemba waa, cisεduɔlbaa-ba waa a naara murgubaa-ba bi waa. ⁵ Unanjo waa ba hɔlma-na, uŋ gaala jarma-na, ku bien komorre baa cinciεluo niisiεi waa belle fande-na. ⁶ Yesuŋ kãa ka da u gaala, aa nu wuɔ u bãanŋu cuɔ jarma-na, wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara ŋ sire wei?»

⁷ Jeiŋ wuɔ cira: «Hãalãtie, hũŋ da ma sagalla, mi siε da molo dii-mi; muɔ da mi namallã da mi ka suur dii huonŋu-na, unaa ta yaanŋa miε suur. Mi ce-ma niε?»

⁸ Yesu wuɔ: «Sire ŋ biε ŋ figiŋgu-i ŋ kũŋ.»

⁹ Terduonŋu fanŋu-na, fafalmu pãŋ da naacolŋo-na. Wuɔ sire biε u figiŋgu-i tuɔ kũŋ. A ne da yiŋgu fanŋu waa *yitiεnanŋu. ¹⁰ Yuifu ba yuntaambanŋ daa u tũyãa figiŋgu-i, baa ta ba wanŋ baa-yo wuɔ: «Ŋ saa suɔ wuɔ nyunŋo-i yitiεnanŋu wei? Bige-i ciε ŋ sire biε figiŋgu tũu?»

¹¹ Naacolŋ wuɔ: «Umanŋ siire-miε u yaa ciεra mi biε mi figiŋgu-i kũŋ.»

¹² Baa cira: «Hai molonjo-i ufanjo-i?»

¹³ Naacolŋo yiεra bege! U sa suɔ Yesu-i duɔ pigãanŋ-yo. A ne da nuɔmba naa maara cor. Yesu baala ba hɔlma-na.

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji da naacolŋo-i *Diilodubuɔ-i-na. Wuɔ wanŋ baa-yo wuɔ: «Nuɔnεi daani yeryer fiεfiε-i-na, da ŋ'a ŋ sa taara wei ma namma da-ni mamanŋ balaanŋ yanŋ diεlã-maanŋ daama-i, baa tiraa ŋ cãl Diilonjo-i.»

* **5:2** Baa naa ma koko dii Yerusalemu-i huonŋa aa hiel dumieŋa. Dumieŋa fanja-i yireiŋa waa-yiε. Dimanŋ daade-i ba taa ba bĩ-de Tũlŋ-dumelle. † **5:2** «Betisata» yunŋu yaa wuɔ «hujarrenŋ-dũnni».

¹⁵ Naacolŋ wuɔ kã ka waŋ baa Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ naacolŋ daayo yaa naa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁶ Yuifu ba yuntaaŋ baa sire ku yaa nuɔ-i a cõ Yesu-i wuɔ u ciɛ niɛ sire moloŋo yiŋenangu-na?

¹⁷ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Mi biyaa mi to-maama. Mi To sa nanna yiŋgu baa u maacemma-i.»

¹⁸ Uŋ waŋ mafamma-i, Yuifu ba yuntaaŋ baa pãŋ ta ba taara-yuɔ baa komma, wuɔ u saa kãŋ yiŋenangu-i aa tiraa cira Diilonŋo-i fuɔ tohoiŋo; dumaanŋo-na, u saa u fɛɛ baa Diilonŋo-i. ¹⁹ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bɛpolŋo siɛ gbãa da dumaa u tuɔ ce. U ne Tuonŋo yaa-i aa tuɔ ce. Tuonŋ uŋ ceŋ mamaŋ, Bɛpolŋo bi ce ma yaa-i. ²⁰ Bɛpolŋo maama dɔlnu Tuonŋo-i, u yaa pigãaŋ-yoŋ u maacemma-i u tuɔ ce. U ka pigãaŋ-yo mamaŋ maaraa daama-i a ce-na gbɛɛ. ²¹ Tuonŋ uŋ piŋ bikuomba-i dumaa ba sire, Bɛpolŋ duɔ tuɔ taara umaŋ waa u gbeini-na u sire-yuɔ dumɛi. ²² Aa Tuonŋo sa ce moloŋ ãndaangu, u yaŋ ãndacelle-i hã Bɛpolŋo yaa-i, ²³ ku yaa nuɔmba ka ta ba kãŋ-yo ŋaa baŋ kãŋ Tuonŋo-i dumaa. Umaŋ duɔ u sa kãŋ Bɛpolŋo-i, kuu dii ŋaa u sa kãŋ u To maŋ puɔraa-yo.

²⁴ «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanŋo-na umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa haa u nanŋa mi To-i-na, kutienŋo daa cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i tɛ. Ba siɛ ka yuu-yo baa wɛima. Kuu dii ŋaa kutienŋo kuu tɛ aa sire. ²⁵ Yaŋ mi tũnu-nɛi: Yiŋgu dii baa yiŋgu, bikuomba ka nu Diilonŋ-Bienŋo piye. Ku yiŋgu hii tɛ yɛɛ. Umaŋ duɔ nu u nuŋgu-i, kutienŋo ka da cicɛlma maŋ siɛ ji tɛ dede. ²⁶ Cicɛlmaŋ yeŋ baa Tuonŋo-i dumaa u tuɔ hã nuɔmba-i baa-ma, u bi hãa Bɛpolŋo-i baa-ma dumɛi u tuɔ hã-ba. ²⁷ Aa u birii ãndacelle-i hã Bɛpolŋo yaa baa-de wuɔ u yaa *Molonŋ-Bienŋo-i. ²⁸ Baa na yaŋ ma ce-na gbɛɛ. Na saa da, yiŋgu dii baa yiŋgu, bamaŋ suurii hɛma-na ba ka nu Molonŋ-Bienŋo piye. ²⁹ Da ba ji nu u piye, ba ka sire hel cɪncuɔŋa-na. Bamaŋ taa ba ce ãnfafamma-i ba ka kã Diilonŋ-nellenŋ, ŋa bamaŋ taa ba ce kuubabalaangu-i ba ka kã dãamu-na. ³⁰ Mɛi siɛ gbãa ce biŋkũŋgu mi fɛɛ. Baŋ ciɛra mi gɛr dumaa, mi gɛr dumɛi. Mi sa ce kumaŋ dolaanu muɔ, umaŋ puɔraa-mi, mi ce fuɔ kuudɔlnuŋgu'i. Terienŋu fanŋu-na, mi gbãa cira mi suɔ gɛrma.

³¹ «Kuɔ muɔmɛi taa mi waŋ mi maama-i mi fɛɛ, yuŋgu naa saa waa mi nelma-na. ³² Ŋga unanŋo-i waŋ-maŋ, aa mi suyaa miɛ u waŋ ma yaŋga yaa-i. ³³ Ma sɪ na puɔraa nuɔmba Nsãa wulaa wuɔ ba ka yuure mi sɪnni-i kɛ? Baŋ kãa, Nsãa saa ka fuo ninsoŋo-i bɛi. ³⁴ Uŋ waŋ mamaŋ baa-ba mi maama-na, ma sa kãyã muɔ, ma kãyã namɛi. Mi waŋ mafamma-i da mi kor namɛi. ³⁵ Nsãa waa ŋaa fitɪnuɔ na hɔlma-na, na hũyãa-ma ce na bãaŋgu-i cellɛ yoŋ baa-yo. ³⁶ A ne da mɛi maaraa Nsãa-i. Mi Toŋ hãa-mi maacemma maŋ mi ta mi ce, ma yaa pigãaŋ mi sɪnni-i aa ma yaa bi pigãaŋ wuɔ mi To yaa puɔraa-mi. ³⁷ Aa umaŋ puɔraa-mi, u bi bɪ mi yefafalle. Ŋga na saa nu u yalle-i dede, na saa bi da u yufelle dede. ³⁸ Uŋ puɔraa umaŋ, nanŋ'a na saa hũu u nelma-i, na ce niɛ aa gbãa hũu fuɔ maama-i? ³⁹ Na suyaa wuɔ cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede ma da Diilonŋ-nelma yaa nuɔ-i, ku'i ciɛ na vaa na fɛɛ baa ma kalamma-i. A ne da ma yaa bi piyenŋ mɛi maama-i ⁴⁰ aa na sa taara na cu mi huonŋ-nu a ji kor.

⁴¹ «Mi sa taara nuɔmba dɔl-mi. ⁴² Mi suɔ-na. Mi suyaa miɛ Diilonŋo maama sa dɔlnu-nɛi. ⁴³ Mi juɔ mi To yerrenŋ aa na sa taara na da mi yufelle. Ŋga moloŋ duɔ jo u fɛɛŋ jomma, na sire ta na gbar na nyaanu-yuɔ. ⁴⁴ Namaa nanŋ birii yaŋ Diilonŋo-i aa ta na taara nelbiliemba'i dɔl-na, na ka ce niɛ gbãa hũu u maama-i? ⁴⁵ Baa na da niɛ sɪ muɔmɛi kaa cãl-na mi To terienŋu-na; muɔ sɪ. Nanŋ haa na nanŋa-i *Moisi maŋ nuɔ-i, u yaa ka cãlãaŋ-nanŋ. ⁴⁶ Na saa da, Moisi nyɛgãaŋ mɛi maama'i u sebe-i-na. Kuɔ naa naa hũu u maama-i, naa naa bi hũu mɛi maama-i. ⁴⁷ Ŋga nanŋ'a na saa hũu uŋ nyɛgãaŋ mamaŋ, na ka ce niɛ gbãa hũu mɛi nelma-i?»

6

Yesu hãa nelpũngu nan̄gu wuo ye
(*Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Like 9.10-17*)

¹ Ku huon̄gu-na, Yesu wuo kã *Galile dalan̄ga yienḡu nan̄gu-na; ba bi bi dalan̄ga fan̄ga-i Tiberiyadi-dalan̄ga. ² Un̄ taa u ce himma-i u sire jaamba-i dumaan̄o-na, nuon̄ baa kũal ba-naa ta ba nyaanu-yuo. ³ Wuo kã ka nyugũn̄ tãnun̄gu nan̄gu-na tĩena baa u *hãalãbiemba-i. ⁴ *Yuifu ba *kãrsinni timman̄-ponsaan̄gu naa piẽ tĩ. ⁵ Wuo u ne da nelpũngu nan̄gu jo. Wuo yuu Filipu-i wuo: «I ka da niwuoni-i hie diẽ sãa hã nuon̄ daaba-i hiere ba wuo?» ⁶ Uu naa suo un̄ saaya u ce kuman̄, n̄ga u taa u yuu duon̄ ne Filipun̄ ka wan̄ man̄.

⁷ Filipu wuo cira: «Da n̄ fiẽ biẽ *deniebaa nuosũo a sãa niwuoni-i wuo n̄ cal hã-ba tẽntẽn̄, ba siẽ da hiere.»

⁸ U hãalãbilon̄o nan̄o waa, Simo-Pier hãan̄o; ba taa ba bi-yo Andere. Fuo wuo cira: ⁹ «*Buruo u ndii dii baa naacombilon̄o nan̄o bande-i-na a naara titiraamba hãi. N̄ga nifanni gbãa fa hama-i a hã nelpũn̄ daaku temma-i?»

¹⁰ Yesu wuo wan̄ baa-ba wuo: «Cien̄ ba tĩena hiere.» Hõlma famma-na, hienḡu waa bõi. Nuon̄ baa tĩena. Bibemba man̄ waa, ba gbãa yu nuomba neifien̄a hãi nuosiba ndii temma. ¹¹ Yesu wuo biẽ buruo-i a jaal Diilon̄o-i aa naa calnu-yuo hã-ba. Aa naa bi hã-ba titiraamba-i ban̄ taaran̄ duma.

¹² Ban̄ gbuu ji wuo ye tĩ huon̄gu man̄ nuo-i, wuo wan̄ baa u hãalãbiemba-i wuo: «Biẽraayan̄ boini man̄ tiyãa, mi sa taara ni biẽna.» ¹³ Baa biẽra ban̄ wuyaa buruo u ndii daayo-i aa boini man̄ tĩe, niẽ yu segebaa cinciẽluo ba hãi.

¹⁴ Nuomban̄ daa gberẽ fan̄o-i, baa ta ba piiye wuo: «*Diilopõpuorbilon̄o man̄ naa saaya u jo hiẽma-na, u yaa juo daayo-i, nuharun̄gu si dii-mei.» ¹⁵ Yesu wuo suo wuo ba ka jo ji bel-o fõngũo ce-yo nellentien̄o; wuo ta halan̄ ba caan̄gu-na bir ka tĩena u da-u-diei dii tãnun̄gu-na.

Yesu wuoyaa hũmma dõrõ
(*Matie 14.22-23; Marke 6.45-52*)

¹⁶ Bãan̄gun̄ juo hir huon̄gu man̄ nuo-i, Yesu *hãalãbien̄ baa hiire kã dalan̄ga-na, ¹⁷ ka biẽ ben̄o ta ba karnu ba kã Kafarnamu yan̄ga. Bãan̄gu ji tĩ ba sa da Yesu-i. ¹⁸ Fafalpepetien̄o nan̄o sire tuo sagalla hũmma-i dalan̄ga-na. ¹⁹ Ba gbaraa kilobaa-ba ndii, sisõ niediei temma, ba'a ba ne da Yesu-i ba caan̄-nu; u wuo hũmma dõrõ-i-na u jo. Kor maa pãn̄ ta ma da-ba. ²⁰ Yesu wuo cira: «Baa na tie holle, muõmei!» ²¹ Ba'a ba yiẽra biẽ-yo ku yaa nuo-i, a da ba hii ban̄ taa ba kã kusuon̄-nu.

Niiwuoni man̄ hãan̄ nelbiliemba-i ninson̄-cicẽlma-i

²² Ku cuo kaala-i-na, nuomba man̄ naa tiyãa bomborma namma-na ba saa da Yesu-i. A ne da u *hãalãbiemban̄ taa ba ta dẽndiẽle-na, ben̄o diei waa yon̄ hũmma nun̄gu-na. Ba biyaa u yaa-i ta. Cuon̄ kaalaa nuomba saa da Yesu-i, baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Naacoln̄ daayo curaa hie? U saa naa bi suur baa u hãalãbiemba-i cicuon̄gu-na!» ²³ Ba'a ba ne da benni nanni hilaa Tiberiyadi-i-na jo ji yiẽra Yesun̄ n̄a naa jaal Diilon̄o-i aa hã-ba *buruo-i kusuon̄-nu ku caan̄gu-na. ²⁴ Baa ne da Yesu-i baa u hãalãbiemba-i molo si dii benaamba famba-na. Baa bel-ba nyugũn̄ ta ba karnu ba kã Kafarnamu-i-na da ba ka taara-yuo.

²⁵ Ban̄ karaanu ka da-yo, baa cira: «Hãalãtie, n̄ juo yaku-i bande-i-na?»

²⁶ Yesu wuo cira: «Yaan̄ mi wan̄ ninson̄o-i baa-na: Min̄ cen̄ gberẽ man̄, ku saa ce n̄aa na suyaa fuo yun̄gu yaa-i aa ta na taara-miẽ, n̄ga min̄ hãa-na niwuoni-i na wuo ni yar-na, ku'i ciẽ na ta na taara-miẽ. ²⁷ Baa na ta na ce maacemma-i na taara niwuoni man̄ biẽnaan̄an̄, taa na ce na taara niwuoni man̄ sa biẽnaan̄an̄ aa ta ni kã baa nelien̄o Diilon̄-nelle-na. *Molon̄-Bien̄o hã nuomba-i ni yaa-i; u To-i Diilon̄o haa u dãnyuo-i u yaa nuo-i duõ pigãan̄ wuo u'i hãa-yo ku fõngũo-i.»

28 Baa yuu-yo wuɔ: «I saaya i tie ce Diilonjo huɔŋga-i nie?»

29 Yesu wuɔ cira: «Diilonj uŋ taaranj kumanj na wulaa, ku yaa daaku: U taara uŋ puɔraa umanj, na hūu u maama-i.»

30 Baa cira: «ŋ ka ce gberɛ hayo-i pigāan-ye i suɔ wuɔ Diilonjo puɔraa nuɔnei? 31 I bincuwambanj waa *hɛkuraanġu-na, Diilonjo naa tuɔ hā-ba niiwuoni ba ta ba wuo. Ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«U hielaa niiwuoni dɔrɔ-i-na nanna hā ba wuo.»*»

32 Yesu wuɔ cira: «Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Niiwuoni manj hilaa dɔrɔ-i-na *Moisi saa hā-na baa-ni. Mi To yaa hāan-nanj ninsoŋ-niiwuoni manj hilaan dɔrɔ-i-na. 33 Diilonj-niiwuoni yaa nimanj hilaan dɔrɔ-i-na. Ni yaa hāan nuamba-i ninsoŋ-cicɛlma-i.»

34 Uŋ waanj mafamma-i, baa cira: «Itie, ta ŋ hā-ye niiwuoni fanni-i i tie wuo.»

35 Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muɔmei cicɛlmanj-niiwuoni-i. Umanj duɔ cu mi huɔŋ-nu, nyulmu cɛraa mu bel-o aa umanj duɔ hūu mi nelma-i, hūŋkuɔsinni cɛraa ni bel-o. 36 Mi waanj-ma baa-na cor tɪ, aa na tiraa da-ma baa na yufienja-i, ŋga na saa hūu-ma. 37 Mi To duɔ hā-mi bamanj hiere, ba ka cu mi huɔŋ-nu. Umanj duɔ cu mi huɔŋ-nu, mi sa ji donyayuo mi ferɛŋ nuɔ dede. 38 Hama-i nuɔ-i? Mi saa hel dɔrɔ-i-na da mi ji ce mi kuudɔlnunġu, mi juɔ da mi ji ce umanj puɔraa-mi u kuudɔlnunġu. 39 A ne da umanj puɔraa-mi u sa taara uŋ hāa-mi bamanj, u diei balla-bei. U taara miwaanjo tɪmmanj-yiinġu-i, mi sire kutaamba-i hiel-ba cincuwana-na. 40 Na saa da, mi To taara umanj duɔ suɔ-mi aa hūu mi nelma-i, kutienjo da cicɛlma manj sa tɪɛŋ dede-i aa mi sire-yuo miwaanjo tɪmmanj-yiinġu-na.»

41 Yesuŋ ciera wuɔ u yaa-i cicɛlmanj-niiwuoni manj hilaa dɔrɔ-i-na, ku saa dɔlnu *Yuifubaa-ba-i. 42 Baa ta ba piye wuɔ: «Yosɛfu biɛŋ daa u sa suɔ aa cɔrnu! I suɔ u to-i aa suɔ u nyu-i, u bir gbɛ-ye dumaa wuɔ fuɔ hilaa dɔrɔ.»

43 Yesu wuɔ cira: «Baa na yanj na hɔmmu ġuɔla. 44 Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanjo-na molo sie gbāa cu mi huɔŋ-nu u ferɛ ni u saa dii u nunġu-i. Umanj duɔ cu mi huɔŋ-nu, duɔ fie ku, miwaanjo tɪmmanj-yiinġu-na, mi ka sire-yuo. 45 *Diilopɔpuɔrbiemba nyegāan nel daama-i wuɔ:

«Diilonjo ka hāalā-bei hiere baa u nelma-i.» †

Umanj duɔ nu mi To nelma-i aa sie u nun-āndaanġu-i, kutienjo ka cu mi huɔŋ-nu. 46 Dumaanjo-na ku saa ce ŋaa molo daa mi To-i dede dɛ! Ma'i sɪ. Umanj hilaa Diilonjo wulaa jo, u yaa daa-yo u diei yonj.

47 «Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ hūu mi nelma-i, kutienjo daa cicɛlma manj sa tɪɛŋ dede-i tɪ. 48 Muɔmei cicɛlmanj-niiwuoni-i. 49 Na tobaa-ba wuyaa niiwuoni-i hɛkuraanġu-na ŋga ba kuu. 50 A ne da niiwuoni manj hilaan dɔrɔ-i-na, umanj duɔ wuo-ni, kutienjo sa ku. 51 Muɔmei cicɛlmanj-niiwuoni manj hilaa dɔrɔ-i-na jo. Umanj duɔ wuo-ni, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɪɛŋ dede-i. Minj ka hā nelbiliemba-i niiwuoni manj ba da ba da ninsoŋ-cicɛlma-i, mei ferɛŋ kūɔma yaa-i.»

52 Uŋ waanj mafamma-i, maa gbuu janj Yuifubaa-ba-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacolj daa wuɔ u hā-ye u kūɔma-i i wuo-ma wuonj hama-i temma-i?»

53 Yesu wuɔ cira: «Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa wuo *Molonj-Bienjo kūɔma-i aa nyɔŋ u tamma-i, na sie da ninsoŋ-cicɛlma-i. 54 Umanj duɔ wuo mi kūɔma-i aa nyɔŋ mi tamma-i, u daa cicɛlma manj sa tɪɛŋ dede-i tɪ. Duɔ fie ku, miwaanjo tɪmmanj-yiinġu-na, mi ka sire-yuo. 55 Mi kūɔma-i ninsoŋ-niiwuoni aa mi tamma-i ninsoŋ-kuunyɔŋġu.

56 Umanj duɔ wuo mi kūɔma-i aa nyɔŋ mi tamma-i, kutienjo dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo. 57 Mi To manj puɔraa-mi, cicɛlma dii baa u yaa-i. U yaa hāa muɔŋo-i cicɛlŋ daama-i; a ce dumaanjo-na, umanj duɔ wuo mi kūɔma-i, mi ka bi hā kutienjo-i cicɛlma famma-i. 58 Niiwuoni manj hilaa dɔrɔ-i-na jo, ni yaa daani. Nii sɪ niiduɔni baa na tobaa-banj wuyaa nimanj aa ku. Umanj duɔ wuo niiwuonj daani-i, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɪɛŋ dede-i.»

* 6:31 Helmanj-seɓe (Exode) 16.4,15; Gbeliemanj-nalāanġu (Psaume) 78.24 † 6:45 Isayi (Ésaie) 54.13

59 Yesuŋ waanŋ mamanŋ baa nuɔmba-i Kafarnamu *Diilonelhāalādūngu-na ma yaa mafamma-i.

Yesu nelma ciε kpelle u hāalābiemba wulaa

60 Yesuŋ piiye dumaanjo-na, u *hāalābiemba fōngūɔ baa cira: «Nel daama cemma dii kpelle cor; hai gbāa siε daama temma-i?» 61 Yesu wuɔ suɔ wuɔ ku saa dɔlnu-bei, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nel daama ciε kpelle na wulaa wei? 62 Aa da na ji da *Molon-Bienjo nyugūŋ u kā u muntercɔlɔmmu-na, na ka wanŋ wuɔ niε? 63 *Diilonŋ-Yalle yaa hāanŋ nelienŋ nuɔŋo-i cicēlma-i, ni ma'i sī nelienŋ nuɔŋo-i baa ŋ yundaanŋu-i ŋ siε gbāa ce bīŋkūŋgu. Miŋ waanŋ nelma manŋ baa-na, Diilonŋ-Yalle dii ma yaa nuɔ-i baa cicēlma-i hiere. 64 Nga banamba dii na hɔlma-na, ba saa hūu-ma.» Ninsie ninsie, Yesu wuɔ suyaa ānyagarmantaamba-i dii ku domma-na, aa wuɔ bi suyaa umanŋ ka hel u huonŋ-nu, ku'i ciε wuɔ tuɔ wanŋ mafamma-i. 65 Uŋ piiye dumaanjo-na, wuɔ cira: «Da na da mi ciεra molo siε gbāa cu mi huonŋ-nu ni Diilo saa dii u nunŋu, ku yunŋu yaa kufanŋu-i.»

66 A donŋ yiinŋu fanŋu-na, u hāalābiemba fōngūɔ bir, ba sa tiraa nyaanu-yuɔ. 67 Banŋ birii, Yesu wuɔ yuu u hāalābienŋ cīncieluo ba hāi baamba-i wuɔ: «Namaa na bi taara na bir mi huonŋ-nu wei?»

68 Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, cicēlma manŋ sa tīenŋ dede-i ma nelma dii baa nuɔnei; i bir nanŋ huonŋu-na ka nyaanu hai? 69 I haa i nanŋa-i nuɔnei nuɔ-i, aa i suyaa wuɔ Diilonŋ unŋ puɔraa u nolŋo manŋ jo, u yaa nuɔŋo-i.»

70 Yesu wuɔ cira: «Ma sī naa dii cīncieluo baa na hāi ke? Hai fiεlāa-na? Muɔmēi sī wei? A ne da Sitāni-nolŋo dii na hɔlma-na.» 71 U gbē *Yuda yaa dumaanjo-na. Simɔ-Isikaro bienjo. U nunŋu waa Yesu hāalābienŋ cīncieluo ba hāi baamba-na. U yaa juɔ hel Yesu huonŋu-na.

7

Yesu hāmba taara u hel pigāanŋ u fεε

1 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cor tuɔ wuɔra *Galile yaa nuɔ-i, u sa taara u kā *Yude-i-na. *Yuifu ba yuntaamba taa ba taara-yuɔ baa komma ku'i ciε u saa tuɔ taara u kā. 2 A ne da huonŋu fanŋu-na Yuifu ba ponsaanŋu manŋ banŋ bīŋ-kunŋ *gbuganninŋ-ponsaanŋu-i kuu naa piε tī. 3 U hāmba gbē-yo wuɔ: «ŋ sa ta bande-i-na kā Yude-i-na wei? Da ŋ kā, ŋ *hāalābiemba manŋ dii terienŋu-na ba ka bi da ŋ āncemma-i. 4 Nelienŋ nuɔ da ŋ ta ŋ taara ba suɔ-ni, ŋ saaya ŋ hel pigāanŋ ŋ fεε. Niŋ cenŋ himma manŋ daama-i, ŋ saaya ŋ hel nuɔmba-i hiere ba da-ni.» 5 A ne da bafamba fεε-i ba saa naa haa ba nanŋa Yesu-i-na.

6 Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Namaa daa ma cemmaŋ-huonŋu hii, ŋga mēi wulaa ku saa hi yogo. 7 Nelbiliemba siε gbāa bigāanŋ namaanjo-i, ŋga ba bigāanŋ muɔŋo-i wuɔ mi ciε niε ta mi piiye wuɔ ba maacemma saa fa?» 8 Aa naa cira: «Taa na kā mi yaanŋ-na ponsaanŋu-na, muɔmi kāmmanŋ-huonŋu saa hi.» 9 U waanŋ ma yaa-i baa-ba aa bir tīena Galile-i-na.

Yesu nelma ciε Yuifubaa-ba-i gbεε

10 Yesu hāmbanŋ taa ponsaanŋu-na, wuɔ bi sire nyaa ba huonŋ-nu. Nga u saa yanŋ molo da-yo. 11 Ponsaanŋunŋ kaa donŋ, *Yuifu ba yuntaamba taara-yuɔ ba saa da-yo. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» 12 Fuɔ nelma yaa waa nuɔmba nunni-na. Bananŋ ba'a nelfεfεinjo. Bananŋ ba'a nelfεfεinjo sī, kεε u pira nuɔmba-i. 13 Nga ba taa ba kālā Yuifu ba yuntaamba-i a ce ba sa siε piiye u maama-i gbagaga.

14 Ponsaanŋunŋ juɔ hi ku holle-i, Yesu wuɔ kā *Diilodubuɔ-i-na ka tuɔ wanŋ Diilonŋ-nelma-i. 15 Kuɔ ce Yuifubaa-ba-i gbεε. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daa u saa bi ce kalaŋo, fuɔ ciε niε tuɔ suɔ Diilonŋ-nelma-i jeje dumandε-i?»

16 Yesu wuɔ cira: «Miŋ wanŋ mamanŋ daama-i mēi huɔya-maama sī, Diilonŋo'i puɔraa-mi baa-ma. 17 Umanŋ duɔ hūu-ma duɔ ce Diilonŋo huonŋa-i, kutienjo ka suɔ wuɔ mēi nelma sī. 18 Umanŋ duɔ tuɔ wanŋ fuɔ fεεŋ maama-i, ŋ da kutienjo kaal u fεε. Nga umanŋ duɔ tuɔ taara u ce u pɔpuɔrtienjo ce boi, fuɔ yaa ninsontienjo-i, huhurma sa waa u nelma-na. 19 Ma sī

*Moisi yaa hāa-na *ānjīnamma-i kε? A bige-i ciε na sa wuɔ ma hūmelle-i? Ma bilaa niε na ta na taara na ko-mi?»

²⁰ Nuɔŋ baa cira: «ŋ yuŋgu siire wεi? Hai taaraayan duɔ ko-ni?»

²¹ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Mi ciε nelma diei yon aa ma ce-na gbεε. ²² Moisi wuɔ na ta na *jā bibemba-i; ŋga ku saa don fuɔ bāaŋ-nu, ku duɔŋ i bīncuɔŋ-bāaŋ-nu. Ŋga Moisiŋ waan-ma, da ku fiε waa *yitiŋaŋgu-i na jā nuɔmba-i. ²³ Namaa da na ta na jā yitiŋaŋgu-na wuɔ na wuɔ Moisi hūmelle, ku ce niε muɔ miŋ siire nelfifiŋo-i yitiŋaŋgu-na, na sire wuɔ hīi? ²⁴ Baa na ta na ne nuɔmba yammu aa na ta na piiye. Da na da mamaŋ, na taara ma yaanŋa-i igēna ku yaa na ka suɔ naŋ saaya na wan mamaŋ.»

Yesu yaa Koŋkortieŋo-i wεi?

²⁵ Yesuŋ waa tuɔ piiye, Yerusalemutaamba namba da-yo. Baa ta ba piiye wuɔ: «Baŋ taaraŋ naacolŋ maŋ da ba ko-yo, u'i sī daayo-i wεi? ²⁶ U yaa piiyen daayo nuɔmba-na aa ba fiinan aa yan-yo. Ku baa ji waa i yuntaamba daa niε sī u yaa *Koŋkortieŋo-i? ²⁷ Ba sie sie! Naacolŋ daayo-i i suɔ uŋ hilaa kusuɔŋ-nu, a ne da Koŋkortieŋ duɔ ji jo, molo sie suɔ uŋ hilaa kusuɔŋ-nu.»

²⁸ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu waa tuɔ wan Diilon-nelma-i *Diilodubuɔ-i-na, wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Ma sī na'a na suɔ-mi aa tiraa suɔ mi muŋhelmu-i? Na saaya na suɔ wuɔ mi saa jo mi fεreŋ jomma; moloŋo-i ciε mi jo. Aa kutieŋo-i huhurmantieŋo sī, ŋga na sa suɔ-yo. ²⁹ Muɔ fuɔ, mēi suɔ-yo. Kumaŋ ciε mi ta mi suɔ-yo, mi hilaa fuɔ terieŋ-nu'i jo, aa u yaa puɔraa-mi.»

³⁰ Yesuŋ waan mafamma-i, baa pāŋ ta ba taara ba bel-o. Ŋga u belmaŋ-huɔŋgu saa naa hi, a ce molo saa sie duɔ haa u naŋga yuɔ. ³¹ Mafammaŋ fiε ce, nuɔmba bɔi yagar hūu u nelma-i ba hɔlma-na aa naa ta ba cuo ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan Koŋkortieŋo maŋ, duɔ fiε ji jo, u ji ce gbεε hayo-i u maar naacolŋ daayo wuɔŋo-i?»

Yesu nelma cuu Yuifubaa-ba hɔmmu-i

³² Nuɔmbaŋ cuo ba wan Yesu maama-i, *Farisiebbaa-ba ji nu-ma. Baŋ nuɔ-ma, ba sire baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i a puɔr *Diilodubuɔ niyataamba namba wuɔ ba ka bel-o. ³³ Yesu wuɔ ka gbē-ba wuɔ: «Mi ka tiεna baa-na ce yinni cεlle aa suɔ bir kā umaŋ puɔraa-mi u wulaa. ³⁴ Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbāa kā, a ce dumaanŋo-na, na ka taaramiε na sie da-mi.»

³⁵ *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Wuɔ u kā hie aa cira i sie gbāa da-yo? Ku ce Yuifubaa-ba maŋ dii hieŋgu-na u taara duɔ kā ba yaa wulaa-i ka wan Diilon-nelma-i baa *niεraamba-i wεi? ³⁶ Nel hama-i temma-i dumandε-i? «Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu namaa na sie gbāa kā, a ce dumaanŋo-na na ka taaramiε na sie da-mi?»»

Yesu wan Diilon-Yalle maama

³⁷ *Gbuganniŋ-ponsaanŋu timmaŋ-yiŋgu yaa waa yibuɔ-i. Yiŋgu faŋguŋ juɔ hi, Yesu wuɔ sire yiεra aa naa piiye da gbagaga baa nuɔmba-i wuɔ: «Hūŋkuɔsīŋ da ni bel umaŋ, u jo mi wulaa u ji nyɔŋ hūmma-i. ³⁸ Ŋaa maŋ waan duma Diilon-nelma-na wuɔ: «Umaŋ duɔ haa u naŋga miε, cicēlmaŋ-hūmma ka ta ma būŋ kutieŋo huɔŋga-na ŋaa nuoraanŋu.»*» ³⁹ Bamaŋ naa hūyāa Yesu nelma-i, baŋ ŋa naa saaya ba da *Diilon-Yalle maŋ, Yesu taa u wan difande maama yaa dumaanŋo-na. Huɔŋgu faŋgu-na, Diilonŋo saa naa hi pigāaŋ Yesu bɔbɔima-i, a ce dumaanŋo-na, molo saa naa hi da Diilon-Yalle-i yogo.

Nuɔmba saa nunu ba-naa Yesu kūŋgu-na

⁴⁰ Yesuŋ piiye dumaanŋo-na, banaŋ baa ta ba piiye dii nuɔmba hɔlma-na wuɔ: «Coima saa fa, naacolŋ daayo yaa *Diilopɔpuɔrbilonŋo-i!» ⁴¹ Banaŋ ba'a: «Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Koŋkortieŋo maŋ, u yaa-i!» Banaŋ ba'a: «Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka

* 7:38 Niεŋ Esekīel (Ézéchiel) 47.1; Sakari (Zacharie) 14.8.

saan Konkortienjo man, u ce niε aa hel *Galile? ⁴² Diilonj-nelma saa cira wuɔ Konkortienjo ka waa *Davidi hāayēl̄jo wēi? Aa tiraa cira wuɔ u ka honj Betelēmu, Davidi ba nelle-na.» ⁴³ Kunj cie dumaanjo-na, ba saa nunu ba-naa Yesu kūngū-na. ⁴⁴ Banaj baa ta ba taara ba bel-o, ŋga hai ka siε haa u nanja yuɔ?

⁴⁵ *Diilodubuɔ niyataamba bir kā bamanj puɔraa-ba ba wulaa.† Banj kāa, baa yuu-ba wuɔ: «Ku kaa ce niε aa na saa bel-o jo baa-yo?»

⁴⁶ Baa cira: «Inj siire, i saa da molo piiye naacolj daayo temma-i dede.»

⁴⁷ *Farisēbaa baa cira: «Ku ce namaa na bi yaan j u pira-nei t̄i yaa dε-i-na wēi? ⁴⁸ Na nuɔ ba'a i yuntienj hayo-i cuu u huonj-nu? Sisɔ Farisēyienj hayo-i cuu u huonj-nu? ⁴⁹ Bamanj cuu u huonj-nu, u diei sa suɔ *ānj̄inamma-i. Ninj daaba dε-i hiere Diilonjo gāan baa-ba!»

⁵⁰ Farisēyienjo nanjo waa ba hɔlma-na, ba taa ba b̄i-yo Nikodemu; u yaa naa kāa Yesu wulaa isuɔŋgu nanju-na.‡ Fuɔ wuɔ gbē-ba wuɔ: ⁵¹ «Na suyaa wuɔ a saa baa miε ānj̄inamma-i, diε saa yuu molonjo-i a suɔ unj cie kumanj, i siε gbāa ce-yo b̄inj̄kūngū dε?»

⁵² Baa cira: «Nuɔ ŋ taara ŋ cu Galiletaamba huonj-nu wēi? Kā ŋ ka migāan ŋ kalanj Diilonj-nelma-i fafamma ŋ ne, ŋ sa ka da *Diilopɔpuɔrbilo nanjo hilaa Galile-i-na.»

⁵³ [Banj juɔ piiye t̄i, baa sire bɔrɔ kūŋ ba c̄innij.

8

Ba bilaa ciεjo nanjo-i baa bibiεjo jo baa-yo Yesu wulaa

¹ Nuɔmban buɔra, Yesu wuɔ ta kā *Olivi-tibinni-tānunju-na. ² Ku cuo kaala-i-na, wuɔ naar jo *Diilodubuɔ-i-na. Nuɔmba-i hiere baa kūl ba-naa jo u wulaa. Wuɔ t̄ena tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa-ba. ³ U juɔ'a u ne da *ānj̄inamma pigāataamba-i baa *Farisēbaa-ba juɔ ji j̄ina molonj ciεjo nanjo-i ba yaan̄ga-na, wuɔ ba bilaa-yo baa bibiεjo. ⁴ Banj j̄ena-yuɔ, baa gbē Yesu-i wuɔ: «Hāalāt̄ie, i bilaa ciεj daayo-i baa bibiεjo. ⁵ A ne da ānj̄inamma-na, *Moisi ciεra wuɔ i tiε nanj caamba famba temma-i baa tāmp̄ēl̄iŋa i ko-ba. Nuɔ fuɔ, nan' a niε?»

⁶ Ba yuu-yo dumaanjo-na da ba ne s̄i u ka piiye cāl ba bel-o. Yesu wuɔ yanj-ba aa naa ture u yunju-i tuɔ nyegēŋ h̄iema-na baa u niele. ⁷ Baa cor ta ba yuu-yo. Banj yuu-yonj ba titirre dumaanjo-na, wuɔ ciir u yunju-i aa naa cira: «Namaanjo-na, umanj duɔ saa ce kuubabalaan̄gu dede, kutienjo donj u nanj-yo mi ne.» ⁸ Aa naa tiraa ture u yunju-i tuɔ nyegēŋ h̄iema-na. ⁹ Unj piiye baa-ba dumaanjo-na, baa donj ta ba ta ba da-ba-diei. Ba b̄inc̄oinjo yaa taa igēna aa banamba cu. Ba taa dumēi hiere aa ji yanj Yesu yaa yonj baa ciεj daayo-i. ¹⁰ Yesu wuɔ ciir u yunju-i aa naa cira: «Ciεj nuɔ, ba curaa hie? Molo saa nanj-ni wēi?»

¹¹ Ciεj wuɔ cira: «Hāalāt̄ie, molo saa nanj-mi.»

Yesu wuɔ cira: «Āhāa! Kā, muɔmi siε bi gāŋ baa-ni. Ŋga baa tiraa ŋ ce kuubabal-aan̄gu.»]

Yesu yaa fit̄nuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na

¹² Ku huonju-na, Yesu wuɔ ji tiraa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Muɔmēi fit̄nuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na. Umanj duɔ cu mi huonj-nu, u siε waa kukulma-na, u ka da gbagbaama manj kāan baa-yo Diilonj-nelle-na.»

¹³ *Farisēbaa baa gbē-yo wuɔ: «Nuɔ da ŋ ji ta ŋ wanj nanj fεrεŋ maama-i, yunju ce niε waa nanj nelma-na?»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔ mi suyaa mi mun̄helmu-i aa tiraa suɔ mi mun̄kammu-i, a ce dumaanjo-na, da mi fiε ta mi wanj mananj mi kūngū-na, mi sa kar coima. A ne da namaanjo-i, na sa suɔ mi mun̄helmu, na sa suɔ mi mun̄kammu. ¹⁵ Namaa ne nelma-i nelbilienj nemma aa ta na cāl nuɔmba-i, a ne da mēi sa cāl nelienjo. ¹⁶ Aa da mi fiε cāl umanj, da ŋ ne-ma, ŋ da-ma ninsonjo. Hama-i nuɔ-i? Mi sa ce wεima-i mi diei; umanj

† 7:45 *Diilojigāntaamba yuntaamba yaa naa puɔraa-ba baa *Farisēbaa-ba-i. Niεŋ 7.32. ‡ 7:50 Niεŋ 3.1-2.

puɔraa-mi, uu dii baa-mi. ¹⁷ Ma sɪ ma nyɛgāan na *ānjɪnamma-na wuɔ: «*Siertaan da bayu ba hāi nelma man nuɔ-i, ninsoŋo.*»* ¹⁸ Terienɟu fanɟu-na, muɔ baa mi To-i miɛmei siertaan miɛ mei maama-na; u yaa puɔraa-mi.»

¹⁹ Farisɪɛbaa-ba yuu-yo wuɔ: «ŋ to dii hie?»

Yesu wuɔ cira: «Na sa suɔ muɔŋo-i na ka ce niɛ gbāa suɔ mi To-i. Kuɔ na taa na suɔ muɔŋo-i, naa naa gbāa suɔ mi To-i.»

²⁰ Yesu waa *Diilodubuɔ-na tuɔ wan Diilonɟ-nelma-i aa tuɔ piiye nel daama-i. U waa ban dii gbeɪŋa-i kusuɔŋ-nu ba hā Diilonɟo-i. U belmanɟ-huɔŋɟun ŋa naa ku saa hi dumaanɟo-na, molo saa haa u nanɟa yuɔ.

Yesu pigāan u sɪnni-i

²¹ Yesu wuɔ suonu u āndaanɟu-i baa-ba wuɔ: «Mi ka ta. Aa mi suyaa miɛ na ka taara-miɛ. Na siɛ bi gbāa kā miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu; a ce dumaanɟo-na, na ka ku baa na āmbabalma-i.»

²² *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i ciɛ wuɔ i siɛ gbāa kā un kāŋ kusuɔŋ-nu? U taara duɔ ko u fɛɛ wɛi?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Naaa hilaa hɪɛmanɟ bande aa mei hel dɔɔ. Hɪɛmanɟ-baamba'i namaanɟo-i aa muɔŋo-i hɪɛmanɟ-wuɔŋ muɔ sɪ, ²⁴ku'i ciɛ miɛ na ka ku baa na āmbabalma-i. Coima saa fa, da na saa hūu-ma wuɔ umanɟ dii gbula u yaa muɔŋo-i, na ka ku baa na āmbabalma-i.»

²⁵ Baa yuu-yo wuɔ: «Nuɔŋo-i hai molonɟ nuɔŋɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Mi pigāan-na mi sɪnni-i dii ku domma-na. ²⁶ Na nelma bɔi dii mi da mi wan-ma baa-na, na yun-maama bɔi bi dii mi da mi fiɛnu-mɛi. Ŋga umanɟ puɔraa-mi huhurmantiɛŋo sɪ. Un pigāan-mi mamanɟ, mi wan ma yaa-i baa nuɔmba-i.»

²⁷ Yesunɟ piiye baa-ba, ba saa suɔ wuɔ u gbɛ u To yaa-i. ²⁸ Wuɔ cira: «Da na ji haa *Molonɟ-Biɛŋo-i dɔɔ huɔŋɟu manɟ nuɔ-i, na ka suɔ suɔ wuɔ umanɟ dii gbula u yaa muɔŋo-i. Na ka bi suɔ wuɔ mi sa ce wɛima mi fɛɛ. Mi Tonɟ waanɟ mamanɟ baa-mi, mi wan ma yaa-i. ²⁹ Umanɟ puɔraa-mi, mi ce u huɔŋga-i; a ce dumaanɟo-na uu dii baa-mi; u saa nanna-miɛ mi diei yonɟ.»

³⁰ Yesunɟ piiye dumaanɟo-na, nuɔmba bɔi hūu u nelma-i.

Ninsoŋo sa dɔlnu nelbiliɛmba-i

³¹ *Yuifubaa-ba manɟ naa hūyāa Yesu nelma-i, wuɔ wanɟ baa-ba wuɔ: «Da na bel mi nelma-i nammu hāi, na ka ce mi *hāalābiɛŋ namaa kelkel. ³² Na ka suɔ ninsoŋo-i aa ninsoŋo ka ce na waa na fɛɛŋ nuɔ.»

³³ Baa cira: «ŋ wanɟ wuɔ niɛ dɛ-i? Miɛŋo-i *Abiramu hāayɛlɟ miɛ, ii dii i fɛɛŋ nuɔ, i saa ce nelɛŋ-kɔrsɪnni dede.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaanɟ mi wanɟ ninsoŋo-i baa-na: Umanɟ duɔ ce āmbabalma-i, kutienɟo ciɛ kɔriɛŋo āmbabalma wulaa. ³⁵ A ne da kɔriɛŋo siɛ gbāa ce dūŋɟu baa u yuntienɟo-i, ŋga u yuntienɟo biɛŋo yaa gbāa ce dūŋɟu-i baa u to-i. ³⁶ Terienɟu fanɟu-na, Bɛpolɟ duɔ cira nuɔni manɟ dii ŋ fɛɛŋ nuɔ, nii dii ŋ fɛɛ nuɔ kelkel. ³⁷ Mi suyaa miɛ Abiramu hāayɛlɟ namaa, ŋga na taara na ko-mi wuɔ mi nelma sa dɔlnu-ɛi. ³⁸ Muɔ miŋ daa mamanɟ mi To wulaa, mi wanɟ ma yaa-i. Ŋga namaanɟo-i, na tonɟ hāalāyā-ɛi mamanɟ, na ce ma yaa-i.»

³⁹ Baa cira: «Miɛ to yaa Abiramu.»

Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa waa Abiramu bisālɟ namaa kelkel, naa naa ta na ce Abiramu temma-i. ⁴⁰ Ŋga na bir yanɟ aa ta na taara na ko-mi a ne da miŋ daa ninsoŋo manɟ mi To wulaa, mi waanɟ u yaa baa-na. Nanɟ ceŋ mamanɟ mafamma-i Abiramu maacemma'i wɛi? ⁴¹ Na biyaa na to u maama.»

Baa cira: «Miɛŋo-i būrāanɟ miɛ sɪ; i to dii u diei yonɟ, u yaa Diilonɟo-i.»

* **8:17** Anjɪnamma tiyemmanɟ-sebe (Deutéronome) 17.6, 19.15; Kāmmanɟ-sebe (Nombres) 35.30

⁴² Yesu wuɔ gbê-ba wuɔ: «Muɔmi hilaa Diilon-terien-nu'i jo, aa mi juɔ fuɔ jomma'i. Kuɔ na to yaa naa waa Diilonɔ-i ninsonɔ, muɔmi kũngu naa ta ku dɔlnu-nei. Mi saa jo mi fereɲ jomma, u yaa puɔraa-mi. ⁴³ Nan'a na sa nu mi nelma-i ku'i cie miɲ waɲ mamaɲ baa-na, na sa suɔ ma yungu-i. ⁴⁴ Na to yaa *Sitāni. Na taara na ce fuɔ kusungu yaa-i. Dii ku domma-na, u yii baa nelkolle yaa-i. Uɲ'a u sa waɲ ninsonɔ-i dumaanɔ-na, u saa sie ninsonɔ-i dede. U yaa coima tienɔ-i, a ce dumaanɔ-na u nelma-i hiere coima. ⁴⁵ Nga muɔ fuɔ, mei waɲ ninsonɔ yaa-i; ku'i cie ɲ da na saa hũu mi nelma-i. ⁴⁶ Namaanɔ-na, hai gbāa da cālmuo haa-mie? Da kuɔ mi waɲ ninsonɔ, bige-i cie na ta na ciina mi nelma-i? ⁴⁷ Umanɲ duɔ waa Diilon-wuonɔ, ɲ da kutienɔ nu Diilonɔ nelma-i. Nga namaanɔ-i, Diilon-baanɲ namaa sɪ, ku'i cie na sa nu mi nelma-i.»

⁴⁸ Baa cira: «Die cira nuonɔ-i *Samariyienɲ nuɔ, i saa kar coima; aa *jina ka sire ɲ yungu-i dii.»

⁴⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi yungu saa sire; mi kãɲ mi To yaa-i aa namaa na yagar wuɔ na sie kãɲ muonɔ-i. ⁵⁰ Mei sa taara mi jina mi fere dɔrɔ, molonɔ'i dii tuɔ ce mafamma-i, aa kufangu tienɔ yaa suyaanɲ nelienɔ nelienɔ kumanɲ gbɛ baa-yo. ⁵¹ Yaanɲ mi waɲ ninsonɔ-i baa-na: Umanɲ duɔ tuɔ nu mi nunɲu-i u sa ji suu baa kuliingu-i dede.»

⁵² Yesuɲ waanɲ mafamma-i, Yuifubaa-ba gbê-yo wuɔ: «Fieɲie fuɔ, nuharungu si dii, i suyaa wuɔ nii si dii gbãɲgbãɲ. Abiramu-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i ba kuu hiere, aa nanɲ ta ɲ piiye wuɔ umanɲ duɔ tuɔ nu nanɲ nunɲu-i kutienɔ sa ji suu baa kuliingu-i dede. ⁵³ Daa u cɔrnu de! Nanɲ daa nie sɪ nanɲ maaraa i to-i Abiramu-i wei? Nga fuɔ u kuu, Diilopɔpuɔrbiemba tiraa ku.»

⁵⁴ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ muɔmei taa mi kaal mi fere, yungu naa saa waa-kuɔ. Nga mi To yaa kaalaan-miɲ. Na gbê u yaa-i wuɔ namaa Diilonɔ ⁵⁵ aa na sa bi suɔ-yo. Muɔ fuɔ, mei suɔ-yo. Da mi cira mi sa suɔ-yo, mi ka ce coikartienɲ muɔ namaa temma-i. Mi suɔ-yo aa tiraa ta mi nu u nunɲu-i. ⁵⁶ Abiramu manɲ namaa to, uɲ juɔ suɔ wuɔ u ka hi mi jommanɲ-yiingu-i, u huonɲa gbuu pãɲ fɛ. Uɲ juɔ da-mi, kuɔ gbuu silaa dɔlnu-yuɔ ɲaa bige-i?»

⁵⁷ Yuifubaa baa cira: «Nanɲ saa bi hi da bienɲ komuonɲa hãi baa cincienuo-i yogo aa cira nanɲ daa Abiramu-i; ɲ daa-yo danɲ hama-i temma-i?»

⁵⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaanɲ mi waɲ ninsonɔ-i baa-na: Aa Abiramu suɔ duɔ honɲ, muɔmi manɲ dii gbula mii naa waa.»

⁵⁹ Uɲ waanɲ mafamma-i, baa biera tãmpɛlɛinɲa wuɔ ba nanɲ-yo. Wuɔ yanɲ-ba aa naa fuo hel *Diilodubuɔ-i-na ta.

9

Yesu puurii yironɔ nanɲ yufienɲa

¹ Yesuɲ taa ka hi hɔlma namma-i, wuɔ da yironɔ nanɔ. Kutienɔ huonɲ baa u yirsinni-i. ² U *hāalābienɲ baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i yirii naacolɲ daayo-i? Fuɔ fereɲ āmbabalma'i yirii-yo waa u bincuoɲ-maama'i yirii-yo?»

³ Yesu wuɔ cira: «Fuɔ āmbabalma sɪ, u bincuoɲ-maama bi sɪ. Diilonɲ uɲ hii dumaa, u yirii duɔ pigāanɲ nelbiliemba-i ku yaa-i. ⁴ Cuo duɔ gbãɲ kaal, i saaya i tie ce mi pɔpuɔrtienɔ maacemma-i, ni ma'i sɪ, bāanɲ da ku tɪ, molo sie gbāa ce bɪɲkũngu. ⁵ Miɲ yenɲ nelbiliemba hɔlma-na, muɔmei ba fitnuɔ-i.»

⁶ Uɲ waanɲ mafamma-i, wuɔ tu taalungu hɛma-na aa guɔlnu-kuɔ baa hɛma-i a hure yironɲ daa u yufienɲa-na ⁷ aa naa cira: «Kã ɲ ka saar ɲ yaanɲa-i Siloe hũnfuonɲu-na.» (Siloe yungu yaa wuɔ pɔpuɔrbilonɔ.) Naacolɲ wuɔ kã ka saar u yaanɲa-i, u yufienɲ aa pãɲ puur; wuɔ bir tuɔ kũɲ.

⁸ Uɲ kãa ka hi, u caantaamba-i baa bamanɲ taa ba suɔ-yo hiere baa piel u maa-na. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolɲ daa u yaa saa tuɔ tɛna u cārã wei?» ⁹ Bananɲ ba'a u yaa-i, bananɲ ba'a u'i sɪ kere u nabieranɔ. Naacolɲ fuɔ fere wuɔ cira: «Muɔmei mi fere!»

¹⁰ Baa yuu-yo wuɔ: «ɲ cie ɲ yufienɲa-i nie a puur?»

11 Wuɔ cira: «Ban bɪn naacolɔ man Yesu-i, u yaa ciɛ kpɔkpɔtuɔŋgu hure-yɛi aa cira mi kã Siloe-i-na ka saar-a. Mi kãa ku yaa-i ka saar-a, a pãn puur.»

12 Baa yuu-yo wuɔ: «Naacolɔ faŋo we-i-na?»

Wuɔ cira: «Na feŋ muɔ, mɛi suɔ hie?»

Diilonɔ gbãa nu nelbabalaŋo nunɔgu-i wei?

13-14 Yesuŋ puurii naacolɔ daayo yufienɔ-i yiingu man nuɔ-i, ku waa *yitienanɔgu. Naacolɔ uŋ piiye dumaanɔ-na, baa bel-o kã baa-yo *Farisiebãa-ba wulaa. 15 Farisiebãa baa bi yuu-yo u yufienanɔ ciɛ dumaa puur. Wuɔ cira: «U huure kpɔkpɔtuɔŋgu yɛi aa cira mi kã ka saar mi yaanɔga-i. Mi kãa ka saar-ka ku yaa nuɔ-i, mi yufienɔ puur.»

16 Farisiebãa-ba namba ta ba piiye wuɔ: «Naacolɔ man ciɛ maacɛŋ daama-i u siɛ gbãa jo Diilonɔ-jomma. Na saa da, u sa kãŋ yitienanɔgu baa u maacemma-i.»

Banaŋ ba'a: «ãmbabalmanceron hayo-i gbãa ce nel daama temma-i?» Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, baa hel ba-naa honniŋ.

17 Farisiebãa baa yuu naacolɔ-i wuɔ: «Nuɔ fuɔ, nan'a niɛ naacolɔ daayo kũŋgu-na?»

Wuɔ cira: «Mɛi wulaa, *Diilopɔpuɔrbilonɔ.»

18 *Yuifubaa baa sire wuɔ naacolɔ daa u saa naa yir. Baa bɪ u bɪncuɔmba jo. 19-20 Ban juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Naaa biɛŋo-i naacolɔ daayo-i wei?»

Baa cira: «Ûu, miɛ biɛŋo.»

Yuifubaa ba'a: «U huɔŋ baa yirsinni-i wei?»

Naacolɔ bɪncuɔŋ ba'a: «Ûu, u huɔŋ baa-ni.»

Yuifubaa ba'a: «U yufienɔ ciɛ niɛ aa puur fiɛfiɛ-i-na?»

21 U bɪncuɔŋ ba'a: «Coima saa fa, i saa suɔ u yufienanɔ ciɛ dumaa puur, aa i saa bi tiraa suɔ uman puurii-ya.» Aa naa cira: «Yuuŋ fuɔ fɛɛ-i, bisãlãanɔ sɪ; man ciɛ dumaa, u ka wan-ma baa-na.» 22 Kuman naa ciɛ ba wan mafamma-i, Yuifubaa baa wurii-ba wuɔ uman duɔ cira Diilonɔ uŋ pãa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ man u yaa Yesu-i, ba nyaa kutienɔ-i *Diilonelhãalãdũŋgu-na. 23 Kufanɔgu korma'i naa ciɛ u bɪncuɔmba cira ba yuu fuɔ fɛɛ-i bisãlãanɔ sɪ.

24 Ku huonɔgu-na, Farisiebãa-ba tiraa ji bɪ naacolɔ-i ji cira: «Ne Diilonɔ-i aa ŋ wan ninsonɔ-i; naacolɔ daayo-i nelfɛfɛiŋo sɪ, miɛ fɛɛ-i i suyaa-ma.»

25 Naacolɔ wuɔ cira: «Mɛi siɛ gbãa cira nelfɛfɛiŋo, mɛi siɛ bi gbãa cira nelfɛfɛiŋo sɪ. Nga ma diei maama man mɛiŋ suyaa-ma: U puurii mɛi yufienɔ-i.»

26 Baa yuu-yo wuɔ: «U ciɛ-ni niɛ? U puurii ŋ yufienɔ-i puur hama-i temma-i?»

27 Naacolɔ wuɔ cira: «Mi waan-ma baa-na, na saa yiera nu-ma. Bige-i ciɛ na'a mi tira-ma? Naaa na bi taara da na ce u *hãalãbiɛŋ namaa wei?»

28 Baa pãn ta ba tuora-yuɔ aa naa cira: «Nuɔnɛi u hãalãbilonɔ nuɔ! Miɛ fuɔ, *Moisi hãalãbiɛŋ miɛ. 29 I suyaa wuɔ Diilonɔ piiye baa Moisi-i, nga daayo-i i sa suɔ u munhelmu!»

30 Naacolɔ wuɔ cira: «Naaa gberɛ! Na sa suɔ u munhelmu a ne da u puurii mɛi yufienɔ-i! 31 Na suyaa kerre wuɔ Diilonɔ sa nu nelbabalaamba nunni-i dɛ! Uman duɔ tuɔ wuɔ u hũmelle-i aa tuɔ ce u huɔŋga-i u nu fuɔ nunɔgu yaa-i. 32 Molonɔ man huɔŋ baa yirsinni-i, iŋ siire ji hi baa nyunɔgo, i saa nu-ma dede wuɔ mɛlŋ daayo puurii kutienɔ yufienɔ-i. 33 Kuɔ naacolɔ daa u saa naa jo Diilonɔ-jomma, uu naa saa gbãa ce bɪnkũŋgu.»

34 Baa cira: «Daa u cɔrnu dɛ! Nuɔni man huɔŋ baa ãmbabalma-i, nuɔnɛi gbãa pigãan mienɔ-i nelma wei?» Aa naa pãn nyaa-yo hiel-o Diilonelhãalãdũŋgu-na.

Yirsinni dii ni hai

35 Ban duɔnya naacolɔ-i, Yesu wuɔ nu-ma aa kã u wulaa ka yuu-yo wuɔ: «ŋ haa ŋ nanɔga-i *Molon-Bienɔ-na wei?»

36 Naacolɔ wuɔ: «Hãalãtie, u yaa hai? Pigãan-mi baa-yo; mi taara mi hũu u maama-i!»

37 Yesu wuɔ: «U yaa ŋ yaanɔga-na; u yaa piiyen baa-ni.»

38 Naacolɔ wuɔ: «Itie, mi hũyãa-ma.» Aa naa pãn dũuna Yesu yaanɔga-na.

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi juɔ hɛma-na da mi ji ce nelma diei. Mi juɔ da mi ji puur yiriemba yufienja-i aa suuye bamanɗ daanɗ ba waanja-i.»

⁴⁰ *Farisiɛbaa-ba namba waa u caanɗu-na, baa cira: «Miɛ fuɔ i saa yir yogo.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa suɔ-ma wuɔ na yirii, āmbabalma naa saa waa-nei, nɗa naɗ ciɛra namaa saa yir, na āmbabalma dii ma temma-i yogo.»

10

Yesu yaa ānciinafɛfɛiŋo-i

¹ Banɗ tiyāa nelma famma-na, Yesu wuɔ ji naɗ gbānalāan daaku-i baa-ba wuɔ: «Umanɗ duɔ yanɗ naatuɗngu dumelle-i aa suur yanga nanga, coima saa fa, ba bɪ u yaa-i cuoyuo-i.

² Nɗa umanɗ duɔ suur baa dumelle-i, u yaa naatuɗntienɗo-i, u yaa ānciinaŋo-i. ³ Tūlmba suɔ ba tienɗo-i. Duɔ kā de-i-na, umanɗ niɛyanɗ naatuɗngu-i u sire puur dumelle-i hā-yo, u tuɔ bɪ tūlmba-i ba yireiŋ-na ba da-ba-diei, ba ta ba hel. ⁴ Banɗ suɔ-yonɗ dumaanɗo-na, duɔ ji bɪ-ba ba hel hiere, u ta ba yaanɗ-na aa ba cu-yo. ⁵ Nɗa da ba'a ba sa suɔ-ni, ba siɛ siɛ cu ŋ huonɗ-nu. Ban'a ba sa suɔ ŋ yalle-i, da ŋ bɪ-ba, ba bir yanɗ aa ta ba gbar-niɛ.»

⁶ Yesuŋ naanɗ gbānalāan daaku-i, ba saa suɔ ku yunɗu-i. ⁷ Wuɔ tiraa cira: «Yaanɗ mi wanɗ ninsoŋo-i baa-na: Muɔmei naatuɗngu dumelle-i. ⁸ Bamanɗ juɔ yaanga muɔmi-na hiere, cuobaa; nɗa tūlmba saa nu ba nunni-i. ⁹ Muɔmei dumelle-i. Umanɗ duɔ suur baa dumelle-i, kutienɗo kuraa. U gbāa tuɔ suur aa tuɔ hel kuŋ dolaanu-yuɔ dumaa, aa u ka tuɔ da u niwuoni-i. ¹⁰ Cuoyuo jommanɗ-yunɗu yaa a ji cuo, sisɔ a ji ko, da ma'i bi sɪ a ji guɔla. Nɗa muɔmi juɔ da mi ji kor nelbiliemba-i ba waa ba fereŋ nuɔ.

¹¹ «Da ŋ nu wuɔ ānciinafɛfɛiŋo-i, u yaa muɗo-i. Umanɗ ka hūu-ma ku u tūlmba maama-na, u yaa ānciinafɛfɛiŋo-i. ¹² Da ba biɛ umanɗ u tuɔ ceŋ tūlmba-i, ba sa bɪ ufanɗo-i ānciinaŋo. Tūlmba-i fuɔ baamba sɪ; u taara gbeiŋa. Fuɔ temma-i, duɔ ji da jara jo, u gbar aa yanɗ u jo ji bel u yufellenɗ-wuonɗo-i ta. ¹³ Fuɔ juɔ duɔ ji taara gbeiŋa; tūlmba maama ce niɛ aa waa kpelle u huonɗa-na? ¹⁴⁻¹⁵ Muɔmei ānciinafɛfɛiŋ muɗo-i. Muɔ baa mi To-i iŋ suɔ i-naa dumaa, muɔ baa mi tūlmba-i i bi suɔ i-naa dumɛi. Aa mi hūyāa-ma da mi ku ba maama-na. ¹⁶ Tūlmba namba bi dii baa-mi yanga nanga. Mi saaya mi kā ka nyaa-ba jo baa-ba tūusɛlle ji ce di diei aa ānciinaŋo bi waa u diei. Da mi kā, ba ka nu mi nunɗu-i.

¹⁷ «Miŋ hūyāa-ma da mi ku mi tūlmba maama-na aa da mi sire, ku ciɛ mi maama ta ma dɔlnu mi To-i. ¹⁸ Muɔ da mi saa siɛ, molo siɛ gbāa ko-mi. Ku dolaanu muɔmei mi pā mi fere. Ku fɔŋgūɔ dii-miɛ mi da mi ku aa sire. Mi To puɔraa-mi baa ma yaa-i.»

¹⁹ Yesuŋ waanɗ mafamma-i, *Yuifubaa baa tiraa hel ba-naa honniŋ. ²⁰ Ba fɔŋgūɔ baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolɗ daa u yunɗu si dii! *Jina dii-yuɔ! Baa na ta na nu u nelma-i.»

²¹ Bananɗ ba'a: «Jina duɔ waa moloŋo manɗ nuɔ-i, u siɛ gbāa piiye dumandɛ-i-na. Namaa daa jina ba nolɗo gbāa puur moloŋ yufienja wei?»

Yuifubaa-ba ciinaana Yesu-i

²² Waanɗ-huonɗuŋ juɔ hi, *Yuifubaa baa ta ba ce *Diilodubuɔ *migāamanɗ-ponsaanɗu-i *Yerusalemu-i-na. ²³ Yesu wuɔ kā ka tuɔ wuɔra u biŋ *Salomɔ kukuruunɗu-na.

²⁴ Yuifubaa baa kā ka ciilá-yuɔ aa naa yuu-yo wuɔ: «ŋ ka kaala ŋ nelma-i baa-ye yaku-i? Da kuɔ Diilonɗ uŋ pāa nunɗu-i wuɔ u ka saanɗ *Konɗortienɗo manɗ u yaa nuɗo-i, wanɗ ninsoŋo-i baa-ye ke!»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Mi waanɗ-ma baa-na cor tɪ, nɗa na saa hūu-ma. Miŋ ceŋ mananɗ mi To yerre-na ma yaa pigāanɗ mi sɪnni-i. ²⁶ Nɗa nan'a naa sɪ meɪ tūlɗ namaa, na saa hūu mi nelma-i. ²⁷ Mi suɔ mi tūlmba-i. Ba nu mi nelma-i aa ta ba nyaanu-miɛ. ²⁸ Mi hā-ba cicɛlma manɗ sa tienɗ dede. Ba cɛraa ba ku, aa molo siɛ gbāa hūu-ba mi wulaa. ²⁹ Mi To yaa hāa-mi baa-ba, u fɔŋgūɔ jienya nuɔmba-i hiere ba wuonɗo-i, a ce dumaanɗo-na, molo siɛ gbāa hūu u diei u wulaa. ³⁰ Muɔ baa mi To-i kuuduɗngu yaa-i.»

¹⁷ Yesuŋ k̄aa ka hi, wuɔ nu wuɔ baŋ fuuriye Lasaar u yinni naa yaa waa yiingu fanḡu-na. ¹⁸ Betani-i baa *Yerusalemu-i ku saa yu kilobaa-ba siɛi, ¹⁹ a ce dumaanjo-na, *Yuifubaa bɔi baa hilaa k̄a da ba ka jaal kuliingu-i.

²⁰ Martiŋ juɔ nu wuɔ Yesu jo dii, wuɔ sire tuɔ jārā-yuɔ aa naa yaŋ Maari yaa t̄ena dumelle-na baa niraamba-i. ²¹ Uŋ kaa hi, wuɔ gb̄e Yesu-i wuɔ: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi t̄uɔ naa saa ku. ²² Nga mi suyaa miɛ niŋ yeŋ terienḡu maŋ nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, da ŋ cārā kumaŋ Diilonjo wulaa, u ka h̄a-ni baa-ku.»

²³ Yesu wuɔ cira: «ŋ t̄uɔ ka sire.»

²⁴ Marti wuɔ cira: «Mi suyaa miɛ miwaanjo t̄immaŋ-yiingu-na, kuonjo da ba ji ta ba sire, u ka sire.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Muɔm̄ei siireŋ kuomba-i aa muɔm̄ei cic̄lma-i. Umaŋ duɔ haa u naŋga miɛ, duɔ fiɛ ku, u ka sire. ²⁶ Aa umaŋ duɔ haa u naŋga miɛ, u c̄eraa u ku; ku yunḡu yaa wuɔ u daa cic̄lma maŋ sa t̄ieŋ dede-i. Ŋ h̄ȳāa mafamma-i wei?»

²⁷ Marti wuɔ: «Itie, mi h̄ȳāa-ma. Mi h̄ȳāa-ma wuɔ *Konkortienjo maŋ naa saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i. Nuɔnei Diilon-Bieŋ nuɔŋo-i.»

²⁸ Martiŋ waan mafamma-i, wuɔ ta k̄uŋ. Uŋ kaa hi, wuɔ cuo b̄i Maari-i a waŋ baa-yo wuɔ: «H̄aal̄atienjo juɔ; wuɔ mi ji waŋ baa-ni ŋ k̄a u wulaa.»

²⁹ Maariŋ nuɔ mafamma-i, wuɔ p̄aŋ sire baa gbarunḡu tuɔ k̄a Yesu wulaa. ³⁰ Yesu wuɔ sa hi suur nellen-huonḡa-na yogo, Martiŋ k̄aa ka da-yo terienḡu maŋ nuɔ-i, u waa yogo kusunḡ-nu'i. ³¹ Yuifubaa-ba maŋ waa ta ba ce jaalunḡu-i, baŋ juɔ da Maari t̄aanu hel dumaanjo-na, baa sire cu u huonḡ-nu wuɔ s̄i u k̄a t̄ɛŋo c̄incorre'i nuɔ-i duɔ ka kaal. ³² Wuɔ k̄a ka hel Yesu terienḡu-na. Uŋ kaa'a u ne da Yesu-i, wuɔ k̄a ka d̄uuna u yaanḡa-na aa naa cira: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi t̄uɔ naa saa ku.» ³³ Aa p̄aŋ haa u nammu-i u yunḡ-nu. Bamaŋ naa k̄aa baa-yo, baa bi k̄a ba ta ba kaal hiere.

Yesuŋ daa baŋ kaal dumaanjo-na, u huonḡ kaa p̄aŋ k̄uɔl. ³⁴ Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na fuuriye-yuɔ hie?»

Baa cira: «Itie, jo i ta i ka piḡaŋ-ni baa terienḡu-i.» ³⁵ Yesu wuɔ p̄aŋ donḡ tuɔ kaal. ³⁶ Yuifubaa baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Na saa da, kulonjo maama taa ma d̄olnu-yuɔ d̄e!» ³⁷ Banaŋ baa ta ba piye wuɔ: «Ma s̄i u yaa puurii yironjo yufienja-i k̄e? Bige-i cie u saa cie Lasaar baa ku?»

³⁸ Yesu huonḡaŋ ŋa naa gbuu k̄uɔl dumaanjo-na, wuɔ k̄a ba k̄a c̄incorre terienḡu-na. Di waa t̄amp̄ɛfuonḡ-nu aa ba ce t̄amp̄ɛlle suuye di nunḡu-i. Baŋ kaa hi, ³⁹ wuɔ cira: «Halaŋ t̄amp̄ɛlle-i!»

Marti wuɔ cira: «Itie, u yinni naa yaa d̄e-i uŋ fuuriye; u ka donḡ tuɔ h̄uŋ dii.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Marti, ma s̄i mi waan-ma baa-ni miɛ da ŋ haa ŋ naŋga miɛ ŋ ka da Diilon uŋ h̄ii dumaa k̄e?»

⁴¹ Baa halaŋ t̄amp̄ɛlle-i. Yesu wuɔ t̄a u yunḡu-i d̄ɔrɔ aa naa cira: «Baba, niŋ nuɔ mi nunḡu-i mi jaal-ni b̄oi. ⁴² Mi suyaa miɛ ŋ sa yagar mi nunḡu-i, ŋga bamaŋ dii mi caanḡu-na mi piye ba yaa da ba suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi.» ⁴³ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Lasaar, sire ŋ hel ŋ jo bande!» ⁴⁴ Kulon wuɔ hel jo; u gbeini fiɛnya baa u nammu-i hiere ka hel baa u yunḡu-i. Yesu wuɔ cira: «Firiin-yon aa na yaŋ u k̄a!»

*Ba taara ba ko Yesu-i
(Matie 26.1-5; Marke 14.1-2; Like 22.1-2)*

⁴⁵ *Yuifubaa b̄oi baa k̄aa Maari ba terienḡu-na da ba ka jaal ba t̄uɔ kuliingu-i. Baŋ juɔ da Yesu cie nel daama-i, ba f̄ɔŋḡuɔ baa h̄u u maama-i. ⁴⁶ Banaŋ baa bir yaŋ aa k̄a ka t̄unu *Faris̄ebaa-ba-i baa uŋ cie mamaŋ. ⁴⁷ Baŋ t̄uɔnu-bei dumaanjo-na, *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i baa Faris̄ebaa baa tigiin *nellentaamba-i aa naa cira: «Naacolŋ daa u wuɔra u ce himma b̄oi, i ka ce nie? ⁴⁸ Diɛ bi yaŋ u cor tuɔ ce, nuɔmba-i hiere ba ka cu u huonḡ-nu. Da ŋ bi da ba cuu u huonḡ-nu, *Orom̄ebaa-ba ka jo ji muonu i *Diilodubuɔ-i aa ko-ye hiere.»

49 Unaño waa ba hōlma-na, ba taa ba bī-yo Kayifu. U yaa waa *Diiløjigāntaamba yuntienjo-i belle fande-na. Fuo wuo cira: «Na sa suo ku yaanga-i de! 50 Na saa suo wuo nelduonj duo ku a kor nelle-i hiere ku boyaa nelle da di muonu wei?»

51 Kayifunj waan nelma manj daama-i fuo maawamma si. Unj waa Diiløjigāntaamba yuntienjo-i belle fande-na dumaano-na, Diilonjo yaa diyaa-ma u nunju-na, wuo Yesu yaa saaya u ku Yuifubaa-ba maama-na 52 aa bi ku tigiinj Diilon-bisāimba manj dii hienju-na a ce-ba kuuduonju. 53 Yinduonju fanju-na, Yuifu ba yuntaan baa yiera-mei wuo fuo ba ko Yesu-i. 54 Banj puu mafamma-i, Yesu wuo yan-ba aa tuo fuo u hel. Duo hel u sa yan ba da-yo. Ku huonju-na, wuo ji ta baa u *hāalābiemba-i ka tiēna nelle nande-na ba bī-de Eframū, di saa maa baa hēkuraanju-i.

55 *Kōrsinni timmanj-ponsaanju jūo piē, *Yuifubaa baa jānu ba-naa da bāmbāale *Yerusalemu-i-na da ba tigiinj ba fere a saa baa ba Diilon-hūmelle-i aa ponsaanju suo da ku hi. 56 Nuombanj juo dumaano-na, baa ta ba taara Yesu-i Diilodubuō dumelle huonjana, ba sa da-yo ba da-yo. Baa ta ba piiye wuo: «Na yuu ba'a naacolj daayo ka jo ponsaanj daaku-na wei?» 57 A ne da Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa Farisēbaa-ba naa wanj baa nuamba-i wuo umanj duo suo unj yenj kusuonj-nu, kutienjo pigāanj-ba baa-yo ba ka belo.

12

Maari kūna natikolo-hūmma Yesu gbeini-na (Matie 26.6-13; Marke 14.3-9)

1 *Kōrsinni timmanj-ponsaanju jūo tiē yinni niediei aa da ku hi, Yesu wuo kā Lasaarbaa-ba wulaa dii Betani-i-na. Lasaar faño yaa naa kuu aa Yesu wuo sire-yuo. 2 Unj kāa, baa haa bituonju u yerrenj. Marti yaa ciē niuwuoni-i aa biē hā-ba. Lasaar waa baa-ba tuo wuo. 3 Maari wuo biē natikolo nanjo-i litiri boluonju, a kūnna Yesu gbeini-na aa ce u yukuosinni-i hurre-niē. Natikolo faño-i baa ciē-yo baa *naar-yomma ma kula. U sullu waa kpelle. Wuo sire nyaayā dūnju-i. 4 Yesu *hāalābilonjo manj ba nanj binj-yonj *Yuda-Isikaro-i, umanj juo hel Yesu huonju-na, wuo cira: 5 «Natikolo daayo naa gbāa da *deniebaa nuosūo komuonja ndii. Bige-i ciē u saa yanj i suor-o a hā sūntaamba baa gbeinjan faña-i?» 6 Ku saa ce ŋaa sūntaamba hujarre waa-yuo ku'i ciē u tuo wanj mafamma-i de! U taa u wanj-ma baa u huoya-maama. U yaa taa u tiera ba gbeinjan-i, a ne da u taa u cuo; a ce dumaano-na u taa u dii u nanja-i yei.

7 Unj waanj mafamma-i, Yesu wuo cira: «Yuda, yanj ciēño fiisa! U kūna natikolo daayo-i miē tuo cie mi kuliinju yaa-i. 8 Sūntaamba dii baa-na bāanju-i baa isuonju-i, ŋga muōmi siē tiēna baa-na gbula.»

Nuomba gbagbarra Yesu huon-nu

9 *Yuifubaa-banj juo nu wuo Yesu juo dii Betani-i-na, baa sire kaal ba-naa kā da ba ka ne-yo aa bi ne Lasaar. 10 *Diiløjigāntaamba yuntaan baa sire wuo ba ko Lasaar 11 wuo u siremma ciē Yuifubaa bōi nanna ba bīncuonj-hūmelle-i aa hūu Yesu maama-i.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na (Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Like 19.28-40)

12 Ku cuo kaala-i-na, nelpūnju manj naa juo *Yerusalemu-i-na da ba ji ce *kōrsinni timmanj-ponsaanju-i, baa nu-ma hiere ka saa wuo Yesu jo dii. 13 Baa sire kar nampurni ta ba kā da ba ka jārā-yuo. Ba taa ba hāl wuo:

«Diilonjo temma si dii!

Itienj unj saanj umanj jo, Diilo baa-yo!

Diilo baa *Isirahel-baamba nellentienjo-i!»*

* 12:13 Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 25.26

14 Yesuŋ jon hūmelle-na, wuɔ ji da kakūmuɔ naŋo-i, wuɔ bel-o nyugūŋ. Ma bi nyegāan dumei Diilon-nelma-na wuɔ:

15 «*Sinyotaan namaa, baa na tie holle.

Nieŋ, na nellentieno'i juon daayo na wulaa.

U nyugāan tiena kakūmbilon-na.»†

16 Nel daaman taa ma ce huonŋu man nuɔ-i, u *hāalābiemba saa naa suɔ ma yaanŋa-i. Yesuŋ juɔ nyugūŋ kā doro-i-na, maa suɔ tēnu-bei wuɔ *Diilopɔpuɔrbiebanŋ waan maman u kūŋgu-na, ma yaa taa ma ce-yuɔ dumaanŋo-na.

17 Baman waa hiere da uŋ siire Lasaar dumaa, baa ta ba wanŋa-baa nuɔmba-i.

18 Nuɔmbanŋ nuɔ gberε daayo maama-i, baa kūɔl ba-naa ta ba jo u wulaa. 19 *Farisiebaa baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ma sī na daa ke? Nuɔmba-i hiere baa dii u huonŋu; ma maaraa-na na gbāa ce binŋkūŋgu!»

Yesu wanŋ u kuliŋgu maama

20 Baman naa juɔ *Yerusalemu-i-na da ba ji jaal Diilonŋo-i ponsaanŋu-na, Girekibaa-ba bi waa-bei. 21 Baa kā ka ta ba piye baa Filipu-i wuɔ: «I taara die piye baa Yesu-i.» Filipu waa Yesu *hāalābilonŋo. U taa u hel Betisada dii *Galile mara nuɔ. 22 Filipu wuɔ kā ka tūnu Andere. Baa sire ba hāi-i-na ka hi Yesu-i baa-ma. 23 Yesu wuɔ cira: «*Molon-Bienŋo uŋ ka da yerre huonŋu man nuɔ-i, ku yaa hii daaku-i.» 24 Aa naa cira: «Yaan mi wanŋ ninŋonŋo-i baa-na: Da ŋ da dibelle saa suur hīema-na a hɔr, di bi tē di diei yaa-i; ŋga da di suur hīema-na a hɔr, ŋ da di diyaa bienŋa bɔi. 25 Uman duɔ tuɔ dɔl u fεrε, kutienŋo ka kɔsuonŋ u fεrε; ŋga uman duɔ hiel u nanŋa u fεrεŋ nuɔ miwaanŋ daayo-na, kutienŋo ka da cicēlma man sa tēŋ dede-i. 26 Uman duɔ tuɔ taara duɔ ce mi cāarāŋo, kutienŋo saaya u tuɔ nyaanu-miε. Muɔ da mi waa kusuonŋ-nu, mi cāarāŋo ka bi waa kusuonŋ-nu'i. Mi To ka ce mi cāarāŋo ce bɔi.

27 «Min yen terienŋu man nuɔ-i fiefie-i-na, mi huonŋa si dii huonŋa. Mi sa suɔ min ka wanŋ maman baa mi To-i. Mi juɔ yaahuolo daayo maama yaa nuɔ-i, mi sie bi sie cira u kor-mi yuɔ.» 28 Aa naa cira: «Baba, ce ŋ yerre ce bɔi!» Uŋ waanŋ mafamma-i, baa nu molo piye doro-i-na wuɔ: «Mi cie mi yerre ce bɔi tī, mi ka tiraa ce di ce bɔi.» 29 Baman waa nu molonŋ daa uŋ piye, baa ta ba piye wuɔ: «Diilonŋo'i naaraa!» Bananŋ ba'a: «*Dɔrpɔpuɔrbilonŋo'i piye baa-yo!»

30 Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Molonŋ daa u saa piye mei maa-na, u piye namaa maa-na. 31 Fiefie yaa Diilonŋo ka pigāan nelbiliemba-i u jāyāmma-i. Kuŋ hii terienŋu man fiefie-i, Diilonŋo ka donya miwaanŋ daayo tienŋo-i‡. 32 Aa da ba ji haa-mi doro, mi ka fa nelbiliemba-i hiere pie-ba mi caan-nu.»

33 Yesu waanŋ nel daama-i a pigāan uŋ ka ku kuliŋgu manŋ. 34 Nuonŋ baa cira: «*Ānjinamma ciεra wuɔ Diilonŋ uŋ pāa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ *Konkortienŋo manŋ, u sa ku dede. Ma da nie nanŋ'a Molon-Bienŋo gbīε ba haa-yo doro? Ma diei ma hāi Molon-Bienŋo yaa hai molonŋo-i?»

35 Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fitinuɔ dii baa-na yogo, ŋga u sie cɔ. Terienŋu fanŋu-na, wuɔsaanŋu manŋ dii na gbeini-na, siireŋ na ce-ku, ku yaa na ka hi baa cecerma-i. Na saa da, da ŋ ta ŋ wuɔ kukulma-na ŋ sa suɔ ninŋ kāŋ kusuonŋ-nu. 36 Da na ta na taara na waa cecerma-na, fitinuonŋ yen baa-na huonŋu manŋ nuɔ-i, haanŋ na nanŋa yuɔ huonŋu fanŋu'i nuɔ-i.»

Yesuŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ hel ba hɔlma-na ka fuo.

Yuifubaa-ba saa hūu Yesu nelma-i

37 Yesuŋ fie ce gberε-weima bɔi *Yuifubaa-ba yufelle-na, molo saa hūu u nelma-i.

38 Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayinŋ wanŋ mamanŋ, ma'i sī daama-i wei? Isayi ciεra wuɔ:

«Itie, ŋ daa hai molonŋo-i hūyāa i nelma-i?»

† 12:15 Sakari (Zacharie) 9.9 ‡ 12:31 Miwaanŋ daayo tienŋo yaa *Sitāni-i.

Ny pigāaŋ hai moloŋo-i wuɔ ŋ hii?» §

³⁹ Kumaŋ cie ba sie gbāa hūu-ma, Isayi bi waan-ma. U ciera wuɔ: «Diiloŋo ciera:

⁴⁰ *«Mi cie-ba yiriemba,
a ce ba baa ta ba da baa ba yufien-a-i.
Mi guɔlaa ba anjɔguɔma-i,
a ce ba baa ta ba suɔ nelma yaanŋa-i.*

Ku'i cie ba sie gbāa hūu mi nelma-i aa jo mi ji sire-bei ba jarma-na.»*

⁴¹ Isayi naa fara da Yesu bɔbɔima-i ku'i cie u piiye nel daama-i. U waan Yesu maama'i dumaanŋo-na.

⁴² *Yuifu ba yuntaamba famba ferε-i, ba fɔŋgũɔ baa hūyāa Yesu nelma-i, ŋga baa kālā *Fariŋbaa-ba-i wuɔ da ba waŋ-ma, ba ka nyaa-ba *Diilonelhāalādūŋgu-na. ⁴³ Bafamba wulaa, bɔlbɔl nelbiliemba dɔl-ba aa Diiloŋo bigāaŋ-ba.

Yesu jomman-yiinŋu-i

⁴⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa nuɔmba-i da gbagaga wuɔ: «Umaŋ duɔ hūu mi nelma-i, kutienŋo saa hūu mei nelma, u hūyāa umaŋ puɔraa-mi u nelma. ⁴⁵ Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa umaŋ puɔraa-mi. ⁴⁶ Muɔmi dii ŋaa fitɔnuɔ. Mi juɔ hīema-na mie umaŋ duɔ hūu mi maama-i, kutienŋo baa tīe kukulma-na. ⁴⁷ Mi saa jo da mi ji gāŋ baa nelbiliemba-i, mi juɔ da mi ji kor-ba; a ce dumaanŋo-na, umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa yagar ma hūmelle wuɔsaanŋu-i, mei sa gāŋ baa-yo. ⁴⁸ Umaŋ duɔ cīina-mie baa mi nelma-i hiere, kutienŋo daa muotienŋo u ferεŋ nuɔ tī. Miŋ waan nelma maŋ baa-yo, ma'i ka gāŋ baa-yo miwaanŋo tīmmaŋ-yiinŋu-na. ⁴⁹ Hama-i nuɔ-i? Mi sa waŋ mei kusūŋ-maama. Mi To yaa puɔraa-mi, aa miŋ gbīe mi waŋ mamaŋ hiere, u pigāaŋ-mi baa-ma u ferε. ⁵⁰ Aa mi suyaa mie uŋ waan mamaŋ baa-mi, ma yaa diyaan neliŋ nuɔŋo-i cicēlmanŋ-hūmelle-na. A ce dumaanŋo-na uŋ waan-ma baa-mi dumaa, mi bi waŋ-ma dumēi.»

13

Yesu saaraaya u hāalabiemba gbeini-i

¹ *Kɔrsinni tīmmaŋ-ponsaanŋu waa ŋaa bisinŋ ku temma. Nyunŋo ku temma-i, Yesu wuɔ suɔ wuɔ u tammanŋ-huonŋu hii tī duɔ kā Tuonŋo wulaa. Bamaŋ waa baa-yo hīema-na, ba maama taa ma dɔlɔnu-yuɔ. U dɔlaa-ba a ji hi u tamma. ² Ku isuonŋu-na, baa tīena ta ba wuo niwuoni-i. A ne da huonŋu fanŋu-na, *Sitāni naa dii-ma tī *Yuda huonŋa-na wuɔ u hel Yesu huonŋu-na. Yuda to yaa Simɔ-Isikaro-i. ³ ŋga Yesu wuɔ suyaa wuɔ fuɔ ferε hilaa Diiloŋ-terienŋ-nu jo, aa u ka bir ká u wulaa. Aa tiraa suɔ wuɔ u To birii weima-i hiere hā-yo. ⁴ Wuɔ sire jukalaanŋu-na a hiel u jonŋoruo-i aa bie kompanŋa nanŋa pēyē u negelle-i. ⁵ Uŋ cie mafamma-i, wuɔ bie bīŋkūŋu a dii hūmma tuɔ saara u *hāalābiemba gbeini-i aa tuɔ hurre-nie baa kompanŋa maŋ u negelle-na. ⁶ Uŋ kaa hi Simɔ-Pier, Simɔ-Pier wuɔ gbē-yo wuɔ: «Itie, nanŋ sie gbāa saara mei gbeini-i.»

⁷ Yesu wuɔ: «Pier, miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i ŋ sie gbāa suɔ ku yunŋu-i nyunŋo-i-na, ŋga yiinŋu dii baa yiinŋu ŋ ka suɔ-ku.»

⁸ Pier wuɔ: «Mi sie sie aa yanŋ nuɔ ŋ saara mi gbeini-i!»

Yesu wuɔ: «Da ŋ saa yanŋ mi saara-nie, ŋ suɔ kerre ŋ nunŋu sí baa-mi weima-na!»

⁹ Simɔ-Pier wuɔ: «Da ma waa dumaanŋo-na, saara-nie aa ŋ saara baa mi nammu-i baa mi yunŋu-i hiere.»

¹⁰ Yesu wuɔ: «Umaŋ duɔ ce hūmma-i u ne welewele hiere, u kuɔŋ, u saara u ferε ce nie? Mi saa yagar-ma u gbeini. Namaa na kuɔŋ, ŋga na hieronŋo sí.» ¹¹ Uu naa suɔ umaŋ ka hel u huonŋu-na ku'i cie wuɔ ba saa koŋ hiere.

¹² Uŋ juɔ saara ba gbeini-i tī, wuɔ bie u jonŋoruo-i dii, aa ká ka tīena u muntīenammu-na aa cira: «Miŋ cie kumaŋ nei daaku-i, na suyaa ku yunŋu-i wei? ¹³ Da na ce na ta na

bī-mi wuɔ: «Hāalātie.» Kuniε na'a: «Itie.» Ma dɔlaa-na; na saa kar coima. ¹⁴ Muɔmi maŋ na Tien muɔ baa na hāalātien muɔ, da mi saara na gbeini-i, namaa na saaya na bi ta na saara na-naa gbeini. ¹⁵ Mi pigāaŋ-na nelma'i. Taa na ce ku yaa-i na hɔlma-na. ¹⁶ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Maacembiloŋo sa maar u yuntieno-i, aa pɔpuɔrbiloŋo sa maar umaŋ puɔraa-yo. ¹⁷ Da kuɔ na saa naa suɔ-ma, fiefie-i-na na suyaa-ma. Da na wuɔ ma hūmelle-i, na yunni dɔlaa.

¹⁸ «Da na da mi piiye de-i-na, mi sa gbɛ na hieroŋo. Mi suɔ miŋ fiɛlaa bamaŋ. Nga mamaŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na, ma gbɛ ma ce. Ma nyegāaŋ wuɔ: «Umaŋ taa u wuo baa-mi kaladuɔŋgu-na, u birii tuɔ gāŋ baa-mi.»*

¹⁹ Mi ka wuɔya waŋ-ma baa-na aa ma suɔ da ma ce; ku yaa da ma ji ce, na ka hūu-ma wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i. ²⁰ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ bel mi pɔpuɔrbiloŋo-i fafamma, kutieno bilaa muɔmei; aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, u bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Yesu firiye Yuda-i

²¹ Yesuŋ waan mafamma-i, u huɔŋga pāŋ kūɔl. Wuɔ cira: «Mi sie fuo-ma nei: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔŋ-nu.»

²² *Hāalābien baa bir ta ba ne ba-naa aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U gbɛ hai?»

²³ Hāalābiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ, u waa tiena u caaŋgu-na.

²⁴ Simɔ-Pier wuɔ piiye baa-yo baa u naŋga, wuɔ u yuu-yo u gbɛ hai? ²⁵ Hāalābiloŋ wuɔ miɛl cira: «Itie, ŋ gbɛ hai moloŋo-i?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da mi nafiiye *buruo-i hā umaŋ, u yaa-i.» Aa naa būl buruo-i a nafiiye hā *Yuda-Isikaro. ²⁷ Yudaŋ hūyāa buruo-i, *Sitāni wuɔ pāŋ sire-yuɔ. Yesu wuɔ cira: «Yuda, sire ŋ ce niŋ saaya ŋ ce mamaŋ, baa seɛ baa-ma!» ²⁸ Bamaŋ waa hiere juwuoterienŋu-na ba saa suɔ u nelma yaanŋa-i. ²⁹ Yudaŋ taa u tiera ba gbeina-i, banamba da nie sī Yesu taara u ka sāa baŋ saaya ba ce ponsaanŋu-i baa nimaŋ, sisɔ wuɔ u ka hā sūntaamba-i bīŋkūŋgu. ³⁰ Yudaŋ hūyāa buruo-i dumaanŋo-na, wuɔ pāŋ sire hel. Ku waa isuɔŋgu.

Taa na dɔl na-naa

³¹ *Yudaŋ hilaa, Yesu wuɔ cira: «Fiefie-i-na, nuɔmba daa *Moloŋ-Bieno bɔbɔima-i baa Diiloŋo maama-i Moloŋ-Bieno-na. ³² [Uŋ cie ba da Diiloŋo bɔbɔima-i yuɔ,] ku sie vaaya, Diiloŋo ka bi ce ba da Moloŋ-Bieno maama-i fuɔ-i-na.» ³³ Aa naa cira: «Mi jēnaaŋ namaa, mi yinni saa tiraa tīe bɔi na hɔlma-na. Na ka taara-mie na sie da-mi. Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa *Yuifubaa-ba-i, mi waŋ-ma baa namei fiefie-i-na: «Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbāa kā.» ³⁴ Mi ka hā-na nelfɛlemma aa suɔ ta. Nelfɛlemma famma yaa daama: Taa na dɔl na-naa. Muɔ miŋ dɔlaa-na dumaa, taa na dɔl na-naa dumɛi. ³⁵ Da na ta na dɔl na-naa, nuɔmba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ meɪ baan namaa.»

³⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, ŋ kā hie?»

Yesu wuɔ cira: «Pier, miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu, ŋ sie gbāa kā baa-mi fiefie-i-na, ŋga ŋ ka ta ŋ jo huɔŋ-nu.»

³⁷ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, bige-i dii fiefie-i-na aa ŋ'a mi sie gbāa kā baa-ni? Da mi fie'a mi ka ku naŋ maama-na, weɪma sī.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «ŋ ka sie ku meɪ maama-na ninsoŋo wei? Ne! Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Kɔhɔldielāŋo sie hi bu, ŋ ka ciina-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

14

Da ŋ da Yesu-i ŋ daa Diiloŋo yaa-i

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ na hɔmmu cu. Yaan aa na haa na naŋga-i Diiloŋo-na baa muɔmi-na. ² Muntienammu bɔi dii mi To dumelle-na. Kuɔ muntienammu

* 13:18 Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 41.10

saa naa waa, mii naa waa hie wuɔ mi ka tigiin muntienammu cie-na? ³ Da mi kā ka tigiin na muntienammu-i ti, mi ka bir ji biε-na na ka tiena mi caaŋ-nu.» ⁴ Aa naa cira: «Minj kãŋ kusuɔŋ-nu na sa bi yaŋ ku hūmelle-i suɔma.»

⁵ Toma wuɔ cira: «Itie, i sa suɔ ninj kãŋ kusuɔŋ-nu, i ce nie gbãa suɔ ku hūmelle-i?»

⁶ Yesu wuɔ: «Muɔmei hūmelle-i, muɔmei ninsoŋo-i aa muɔmei cicēlma-i. Molo sie gbãa kā mi To wulaa ni kutienjo saa cor baa muɔ. ⁷ Da na suɔ muɔŋo-i, na ka suɔ mi To-i. Nga fiefie-i-na, na suyaa-yo aa na daa-yo.»

⁸ Filipu wuɔ cira: «Itie, da ŋ pigãaŋ-ye ŋ To-i i sie tiraa yuu-ni baa weima.»

⁹ Yesu wuɔ: «Filipu, mi bãaŋgu cuɔ baa-na, aa naŋ waa yogo naŋ sa suɔ-mi! Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa mi To yaa-i; ku ce nie ŋ'a mi pigãaŋ-na mi To-i? ¹⁰ Nj saa hūu-ma wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduŋgu yaa-i wei? Minj waŋ nelma maŋ baa-na, mei huɔya-maama si. In yey kuuduŋgu baa mi To-i, u'i cieŋ u ferεŋ maacemma. ¹¹ Da mi cira muɔ baa mi To-i kuuduŋgu yaa-i, na saaya na hūu-ma wuɔ ninsoŋo. Da kuɔ coima, na sa ne minj ceŋ mamaŋ wei? ¹² Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na, minj ceŋ mamaŋ daama-i, umaŋ duɔ haa u naŋga mie, u gbãa ce ma temma. Aa ji da minj kãŋ mi To wulaa de-i-na, kutienjo gbãa ce mamaŋ maaraa daama-i yere. ¹³ Da na cãrã bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu, aa bĩ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na a ce mi To ce boi. ¹⁴ Da na cãrã kumaŋ aa bĩ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na.»

Yesu waŋ u hortienjo maama

¹⁵ «Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, na ka vaa na ferε ta na ce minj waŋ mamaŋ baa-na. ¹⁶ Mi ka waŋ baa mi To-i u hã-na kakãyãtienjo u ji tie baa-na gbula. ¹⁷ Kakãyãtienjo faŋo yaa *Diilon-Ŷalle-i; di yaa ninsontienjo-i. Nelbiliemba sa da-yo, ba sa bi suɔ-yo, a ce dumaŋo-na u sie gbãa jo ba wulaa. Nga uŋ yey baa namaŋo-i, na suɔ-yo aa u ka tie baa-na gbula. ¹⁸ Mi sie ta aa yaŋ-na yombĩŋ namaa; mi ka bir jo. ¹⁹ Cεlle, nuɔmba sie tiraa ta ba da-mi, nga namaŋo-i, na ka ta na da-mi. Mi ka tie gbula aa namaa na ka tie gbula. ²⁰ Ku yiin da ku hi, na ka suɔ wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduŋgu yaa-i, aa namaa baa muɔŋo-i kuuduŋgu bi yaa-i. ²¹ Umaŋ duɔ bella mi nelma-i aa tuɔ ce-ma, mi maama dɔlnu u yaa-i. A ne da mi mamaŋ dɔlnuŋ umaŋ, kutienjo maama ka dɔlnu mi To-i aa bi dɔlnu mei ferε-i, aa mi ka pigãaŋ kutienjo-i mi ferε.»

²² *Yuda naŋo waa a naara *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ cira: «Itie, bige-i cie ŋ'a ŋ ka yaŋ nuɔmba namba-i aa pigãaŋ miεmei baa ŋ ferε?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Mi maama da ma ta ma dɔlnu umaŋ, u ka tuɔ ce minj waŋ mamaŋ. Duɔ tuɔ ce-ma, u maama ka dɔlnu mi To-i. Aa u maŋ da ma dɔlnu mi To-i, i ka jo ji har kutienjo-na. ²⁴ Mi maŋ da ma'a ma sa dɔlnu umaŋ, u sa ce minj waŋ mamaŋ. A ne da minj waŋ mamaŋ baa-na, mei kusũŋ-maama si, mi To maama. U yaa puɔraa-mi. ²⁵ Mii dii baa-na yogo aa waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁶ Mi To ka saŋ Diilon-Ŷalle jo mei yerreŋ. Di ka kãyã-nei. Di ka jo ji waŋ ma yaŋga-i baa-na hiere aa minj waŋ mamaŋ cor hiere, di ka ce ma tĩenu-nei. ²⁷ Mi fε na hɔmmu-i, aa mi fε-mu mei fεmma. Mi sa fε-mu ŋaa nelbiliembaŋ fεŋ ba-naa hɔmmu dumaa. Baa na yaŋ na hɔmmu cu, baa na bi yaŋ korma ta ma da-na. ²⁸ Ma si mi waŋ-ma baa-na mie: «Mi ka ta nga mi ka bir jo ke?» Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, minj kãŋ mi To wulaa, ku saaya ku dɔlnu-nei. Hama-i nuɔ-i? Mi To maaraa muɔŋo-i. ²⁹ Mi waliεya waŋ nel daama-i baa-na ku yaa da ma ji ta ma ce na ka suɔ wuɔ mi waŋ ninsoŋo. ³⁰ Miwaan daayo tienjo* jo dii mi huon-nu; a ce dumaŋo-na, mi sie tiraa da piye boi baa-na. Nga u sie gbãa ce bĩŋkũŋgu mie. ³¹ Nelbiliemba saaya ba suɔ wuɔ mi To maama dɔlnu-mie, aa tiraa suɔ wuɔ mi Toŋ'a mi ce mamaŋ, mi ce ma yaa-i ku'i cie *Bigãarãŋo tuɔ jo. Siiren i halaŋ bande-i-na!»

15

Yesu dii ŋaa εreεē-tibiin-kerre

* 14:30 Miwaan daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ji nanḡ gbānalāan daaku-i baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Muɔmei *erēsē-tibiin-kerre-i aa mi To yaa ku tienḡo-i. ² Mi negemmu manḡ sa maanḡ hiere, u ka kar-mu nanna aa mumanḡ maanḡ, u ka jūrā-muɔ a ce mu migāanḡ ta mu manḡ fafamma. ³ Minḡ waanḡ nelma manḡ baa-na, ma migāanḡ-na tī. ⁴ Nyaarāanḡ-mie ḡaa muɔ minḡ nyaarāa-nei dumaa. Na suyaa wuɔ negenḡa manḡ da ka saa nyaar ka nyu-i-na ka sie gbāa manḡ de! Kuuduḡu yaa baa namaanḡo-i: Da na saa nyaar muɔmi-na, na sie gbāa ce binḡkūfafaanḡu.

⁵ «Muɔmei tibiinḡu-i, aa namei ku negemmu-i. Muɔ da mie mii si dii, na sie gbāa ce binḡkūḡu. Umanḡ duɔ nyaar-mie aa muɔmi bi nyaar-yuɔ, kutienḡo gbāa ce weima bɔi. ⁶ Umanḡ duɔ saa nyaar-mie, ba būul kutienḡo-i ka nanna puona ḡaa da ba jā negenḡa-i banḡ būul-kanḡ ka nanna dumaa ka kuol ba biε-ka dii-ka dāamu-na caa-ka. ⁷ Nḡa da na nyaar-mie, aa mi nelma waa na hōmmu-na, da na ta na taara kumanḡ, na cārā-kuɔ, na ka da-ku. ⁸ Da na ta na ce maacenfafamma na hā Diilonḡo-i, aa cu mi huonḡ-nu, ku yaa cieḡ mi To ce bɔi. ⁹ Mi Tonḡ dɔlaa-mi dumaa, muɔmi bi dɔlaa namaanḡo-i dumei. Tiyāanḡ mi caanḡ-nu mi ta mi ce baa-na. ¹⁰ Minḡ waanḡ mamanḡ baa-na, da na ta na ce-ma, na maama ka ta ma dɔlnu-mie ḡaa muɔ minḡ ceḡ mi To maama-i mi maama ta ma dɔlnu-yuɔ dumaa.»

Yesu hāalābiemba birii u jēnaamba

¹¹ Yesunḡ waanḡ mafamma-i, wuɔ cira: «Mi taara na hōmmu fē da yogogo mei kaanḡa temma-i ku'i cie mi ta mi wanḡ nel daama-i baa-na. ¹² Mi nelma yaa daama: Taa na dɔl na-naa ḡaa muɔminḡ dɔlaa-na dumaa. ¹³ Nelieḡ nuɔ da ḡ hūu-ma ku ḡ jēnaamba maama-na, nelnyul hamu-i dii ji maar mufammu-i? ¹⁴ Minḡ waanḡ mamanḡ baa-na, da na ce-ma, na ka ce mi jēnaanḡ namaa. ¹⁵ Mi sa tiraa mi bi-na maacembienḡ namaa, mi bi-na mi jēnaanḡ namaa. Hama-i nuɔ-i? Maacembilonḡo sa suɔ u yuntienḡo kusūḡu-i. A ne da namaanḡo-i, mi Tonḡ waanḡ mamanḡ baa-mi hiere, mi waanḡ-ma baa-na. Terieḡu fanḡu-na, mi sie gbāa bi-na mi maacembienḡ namaa. ¹⁶ Ku saa ce ḡaa namei fiela muɔ, muɔmei fiela namaa aa puɔr-na wuɔ na ka ce maacenfafamma aa na yanḡ na maacemma da belle, ku yaa da na cārā binḡkūḡu binḡkūḡu mi To wulaa aa bi mi yerre-i u ka hā-na baa-ku. ¹⁷ Nḡa minḡ taaranḡ kumanḡ na wulaa, ku yaa daaku: Taa na dɔl na-naa.»

Nelbiliemba bigāan Diilonḡo-i

¹⁸ «Da na da nelbiliemba bigāanḡ-na, na saaya na suɔ wuɔ ba bigāanḡ muɔmei igēna. ¹⁹ Kuɔ na waa baa-ba, baa naa dɔl-na wuɔ bafamba baanḡ namaa. Nḡa mi fiela namaanḡo-i hiel-na ba hɔlma-na; bafamba baanḡ namaa sī, ku'i cie ba bigāanḡ-na. ²⁰ Yaanḡ mi nel daama ta ma tīenu-nei: «Maacembilonḡo sa maar u yuntienḡo-i.» * Da ba huol mi yaanḡ-na, ba ka bi huol namaa na yaanḡ-na. Da ba nu mi nuḡu-i, ba ka bi nu namaa kūḡu-i. ²¹ Ba ka ce mafamma-i mei maa-na. Banḡ'a ba saa suɔ umanḡ puɔraa-mi, ku'i cie. ²² Kuɔ mi saa naa jo ji piiye baa-ba, molo naa saa cāl-ba. Nḡa de-i-na, ba sie gbāa da āntāalamma.»

²³ «Umanḡ duɔ bigāanḡ muɔḡo-i, kutienḡo bi bigāanḡ mi To-i. ²⁴ Minḡ cie himma manḡ ba daa-ma. Aa ba suyaa wuɔ molo sie gbāa ce ma temma. Kuɔ ba saa naa da-ma, molo naa saa cāl-ba. Nḡa ba daa-ma aa cor ta ba bigāanḡ-mi baa mi To-i hiere. ²⁵ Na saa da! Mamanḡ nyegāanḡ ba *ānjīnamma-na, ma'i saa ce daama-i wei? Ma nyegāanḡ wuɔ: «*Ba bigāanḡ-mi gbānḡbānḡ.*»†

²⁶ «Mi To unḡ ka hā-mi kakāyātienḡo manḡ mi saanḡ-yo hā-na, u yaa ninsontienḡo-i. Duɔ jo, u ka piiye mi maama-i tūnu nuɔmba-i. ²⁷ Aa namaa fεε-i, inḡ waa baa i-naa dii ku domma-na, na ka bi ce mi siertaanḡ namaa.

16

Diilonḡ-Yallen ka jo ji ce mamanḡ

* 15:20 Niεḡ Matie 10.24; Nsāa 13.16. † 15:25 Gbeliemān-neini (Psaumes) 35.19; 69.5

¹ «Mi sa taara ku ji nuɔl-na Diilonɔ-hūmelle-na ku'i ciɛ mi ta mi waŋ daama-i hiere baa-na. ² Ba ka nyaa-na *Diilonelhāalādūnni-na. Aa yiingu dii baa yiingu, bamaŋ ji taa ba ko-na, ba ka da niɛ sɪ ba cāa Diilonɔ'i dumaanɔ-na. ³ Baŋ'a ba saa suɔ mi To-i baa mɛi fɛɛ-i hiere, ku'i ka dii-ba mafamma cemma-na. ⁴ Kumaŋ ciɛ mi wuɔya ta mi waŋ-ma baa-na, mi taara da ma ji ta ma ce, na suɔ wuɔ mi waan-ma baa-na cor tɪ. Mii naa waa na caaŋ-nu ku'i ciɛ mi saa waŋ-ma baa-na dii ku domma-na. ⁵ Dɛ-i-na, mi ta da mi kā umaŋ puɔraa-mi u wulaa, aa molo saa da duɔ yuu-mi wuɔ: «Nj kā hie?» ⁶ Mi suyaa miɛ miŋ waan mamaŋ baa-na daama-i, ma'i saa dɔlnu-nɛi. ⁷ A ne da mi waan ninsoŋo yaa baa-na. Da mi ta, ku ka kāyā-nɛi. Na saa da, da mi saa ta, kakāyātienɔ siɛ gbāa jo. Fuɔ mi kā ka hi aa saan-yo hā-na. ⁸ Duɔ jo, u ka pigāaŋ nelbiliemba-i wuɔ ba piɛra āmbabalma kūŋgu-na, ba piɛra viisinni kūŋgu-na aa pira Diilonɔ-berru kūŋgu-na. ⁹ Baŋ'a ba saa hūu mɛi nelma-i, ku'i pigāaŋ āmbabalma-i. ¹⁰ Aa miŋ kāŋ mi To wulaa, na siɛ tiraa da-mi, ku'i pigāaŋ viisinni-i. ¹¹ Aa miwaan daayo tienɔ* yuŋ-maamaŋ fielaanu tɪ, ku'i pigāaŋ Diilonɔ-berru-i.»

¹² «Nelma bɔi dii yogo mi da mi waŋ-ma baa-na, ŋga da mi waŋ-ma baa-na fiɛfiɛ-i-na, ma ka muliɛŋ-na. ¹³ *Diilonɔ-Yalle da di ji jo, di yaa ninsoŋo tienɔ-i, di ka kaala ninsoŋ-belle-i baa-na. Di sa ji waŋ difande kusūŋ-maama. Diŋ nuɔ mamaŋ, di ji waŋ ma yaa-i aa bi tūnu-nɛi mamaŋ juɔŋ. ¹⁴ Di ka da mi kusūŋ-maama-i ji piiye tūnu-nɛi, a ce dumaanɔ-na di ka ce-mi bɔi. ¹⁵ Mi To maama-i hiere mɛi maama, ku'i ciɛ na da mi ciɛra di ka da mi kusūŋ-maama-i ji piiye tūnu-nɛi.»

Yesu tamma saa dɔlnu u hāalābiemba-i

¹⁶ Kufanɔgu huonɔgu-na, Yesu wuɔ gbɛ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.»

¹⁷ U hāalābiemba namba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma'i dumandɛ-i: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi»? Aa tiraa cira u kā u To wulaa. ¹⁸ Uŋ gbɛŋ celle maŋ, u yuŋgu yaa wuɔ niɛ? I saa suɔ u nelma yaanɔga-i.»

¹⁹ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba taara ba yuu-yo. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi waan-ma baa-na miɛ: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.» Na yuu na-naa ma yaa nuɔ-i wɛi? ²⁰ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Namaanɔ-i na kaa haa na nammu-i na yunniŋ ta na gbu na kaal aa banamba waa ponsaan-nu. Na hɔmmu ka guɔla, ŋga na hɔguɔla ka bir ce hɔfɛlle. ²¹ Ciɛŋo kusūŋ da ku bel-o, yaanɔga sa waa-yuɔ. Nga duɔ ji gbāŋ da u yuŋgu-i, bilonɔ fɛ u huonɔga-i a ce u muliɛma karaanu-yuɔ. ²² Ku yaa ŋaa namaa kūŋgu-i: Na yammu vāa fiɛfiɛ-i-na, ŋga yiingu dii baa yiingu, mi ka tiraa da-na. Da mi ji'a mi da-na, na hɔmmu ka fɛ aa molo cɛraa u gbāa guɔla-muɔ. ²³ Ku yiin da ku ji hi, na siɛ yuu-mi baa nelma. Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na cārā kumaŋ aa bɪ mi yerre-i, mi To ka hā-na baa-ku. ²⁴ Na saa hi cārā bɪŋkūŋgu yogo aa bɪ mi yerre-i. Cāaraŋ, na ka da, aa da na da, na hɔmmu ka fɛ gbarnu.»

²⁵ «Mi waan nel daama-i hiere baa-na gbānɛiniŋ. Nga yiingu dii baa yiingu, mi siɛ tiraa ta mi piiye baa-na dumaanɔ-na. Mi To u maamaŋ yeŋ dumaa, mi ka bi waŋ-ma baa-na dumɛi. ²⁶ Ku yiingu da ku hi, na ka cārā Diilonɔ-i aa bɪ mi yerre-i. Mi saa cira mi kaa cārā Diilonɔ-i hā-na dɛ! Na maama dɔlnu-yuɔ, na gbāa cārā-yuɔ na fɛɛ. ²⁷ Naŋ dɔlaa muonɔ-i aa hūu-ma wuɔ mi hilaa fuɔ terienɔ-nu'i jo, ku'i ciɛ na maama ta ma dɔlnu-yuɔ. ²⁸ Mi hilaa mi To yaa wulaa-i jo hiɛma-na. Fiɛfiɛ-i-na, mi ka ta hiɛma-na bir kā mi To wulaa.»

²⁹ Uŋ waan mafamma-i, u hāalābien baa cira: «Fiɛfiɛ fuɔ, ŋ yaan gbānɛini-i aa ta ŋ kaala ŋ nelma-i. ³⁰ I suyaa yende-i-na wuɔ ŋ suɔ wɛima-i hiere. Diɛ tiɛ taara diɛ yuu-ni baa mamaŋ, ŋ wuɔya suɔ-ma. Terienɔgu fanɔgu-na, i hūyāa-ma wuɔ ŋ juɔ Diilonɔ-jomma.»

³¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ma sɪ na'a na hūyāa mi nelma-i fiɛfiɛ-i-na kɛ? ³² Nga mi tūnu-nɛi, huonɔgu nanɔgu ka hi, aa ku hii tɪ yɛɛ, na ka pisāllā; nelienɔ nelienɔ baa u munɔkammu

* **16:11** Miwaan daayo tienɔ yaa *Sitāni-i.

aa yaŋ mi t̄ie mi diei yoŋ. Nga mi siε t̄ie mi diei; mi To dii baa-mi. ³³ Naŋ cuu mi huoŋ-nu, mi taara na hōmmu f̄ε ku'i ciε mi ta mi waŋ mafamma-i baa-na. Nelbiliemba ka mul̄ieŋ-na miwaan̄ daayo-na, nga vaan̄ na fεε, mi guolaaya ba f̄oŋgūo-i.»

17

Yesu Diilocārālle-i

¹ Yesuŋ juo piiye t̄i, wuo t̄ā u yuŋgu-i d̄oɔ aa naa cira: «Baba, ku hii. Ce η Biεŋo ce b̄oi, kumaŋ ka ce fuo bi ce nuo η ce b̄oi. ² N̄ haa-yo nelbiliemba yuŋ-nu wuo u h̄ā u dombūurāamba-i cic̄lma maŋ sa t̄ieŋ dede-i. ³ A ne da cic̄lma maŋ sa t̄ieŋ dede-i ma yaa a suo ninsoŋ-Diiloŋ nuoŋo-i aa bi suo *Kon̄kortieŋo muomi maŋ niŋ puoɔaa-mi. ⁴ Mi ciε η ce b̄oi h̄iema-na. Niŋ ηa naa h̄ā-mi maacemma maŋ, mi ciε-ma. ⁵ Baba, miŋ ηa naa waa baa-ni aa miwaan̄o suo duo doŋ, niŋ ηa naa ce mi ce b̄oi dumaa, ce mi ce b̄oi dum̄ei fiεfiε-i-na.

⁶ «Niŋ fiεlāa bamaŋ miwaan̄o-na h̄ā-mi, mi pigāaŋ-ba η s̄inni-i. Naŋ baamba'i waa, η bir-ba h̄ā muo baa-ba. Ba nuo η nuŋgu-i. ⁷ Ba suyaa fiεfiε-i-na wuo niŋ h̄āa-mi mamaŋ hiere, naŋ kusūŋ-maama. ⁸ Niŋ waan̄ mamaŋ baa-mi, mi waan̄-ma baa-ba. Ba siyaa-ma. Ba suyaa wuo mi hilāa naŋ terieŋ-nu'i jo. Aa ba suyaa wuo nuoŋei puoɔaa-mi. ⁹ Mi cārā-nie da mi h̄ā-ba. Mi sa cārā-nie da mi h̄ā nelbiliemba-i hiere de! Niŋ h̄āa-mi bamaŋ, mi cārā-nie da mi h̄ā ba yaa-i; naŋ baamba-i. ¹⁰ Mei kūŋgu-i naŋ kūŋgu, aa naŋ kūŋgu-i mei kūŋgu. Mi b̄ob̄oima da ba yaa nuo-i. ¹¹ Muomi sa tiraa mi ye dii miwaan̄o-na, mi kā naŋ terieŋ-nu, a ne da bafamba dii-yuo yogo. Baba, c̄almuo s̄i nuoŋi maŋ nuo-i, jande, ta η niya-bei η fεε baa naŋ fεεŋ f̄oŋgūo; η h̄āa muoŋo-i u yaa-i. Ku yaa ba ka waa baaduomba ηaa muo baa nuoŋo-i iŋ yeŋ baaduŋ mie dumaa. ¹² Niŋ h̄āa-mi f̄oŋgūo maŋ, miŋ ciε huoŋgu maŋ baa-ba, mi niεya-bei baa u yaa-i. Mi niεya-bei, u diei saa j̄i balla mi wulaa, da ku saa waa umaŋ naa saaya u balla ηaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na.*

¹³ «Fiεfiε-i-na, mi ka bir kā η wulaa. Mi taara ba hōmmu f̄ε gbarnu mei kaan̄ga temma-i, ku'i ciε mi t̄ie h̄iema-na aa ta mi waŋ mafamma-i. ¹⁴ Miŋ waan̄ η nelma-i baa-ba, nelbiliemba bigāaŋ-ba wuo ba sa wuo h̄ūmeduole baa-ba ηaa muo. ¹⁵ Ku saa ce ηaa mi cārā-nie wuo η hiel-ba miwaan̄o-na de! Ma'i s̄i. Mi cārā-nie wuo η ta η niya-bei *Bigāarāŋo baa da suur ba h̄olma-na. ¹⁶ Ba sa wuo h̄ūmeduole baa nelbiliemba-i ηaa muo. ¹⁷ Naŋ nelma yaa ninsoŋo-i. Pigāaŋ-ba baa-ma ba suo-ma aa ta ba c̄āa nuoŋei yoŋ. ¹⁸ Niŋ puoɔaa muomi-i dumaa miwaan̄o-na, mi bi puoɔaa bafamba-i dum̄ei miwaan̄o-na. ¹⁹ Muo mi c̄āa nuoŋei yoŋ ba da ba da ninsoŋo-i aa fulnu nuoŋei ta ba bi c̄āa-ni.

²⁰ «Mi sa cārā-nie da mi h̄ā bafamba yoŋ de! Bamaŋ ka nu ba nelma-i aa h̄ūu mi maama-i, mi bi cārā-nie da mi h̄ā kutaamba-i. ²¹ Baba, mi cārā-nie wuo η yaŋ ba ce kuuduŋgu ηaa muo baa nuo iŋ yeŋ baaduŋ mie dumaa. Yaŋ i suurnu i-naa, ku yaa nuomba ka suo wuo nuoŋei puoɔaa-mi. ²² Niŋ ciε mi ce b̄oi dumaa, mi bi ciε ba ce b̄oi dum̄ei, ku yaa ba ka gb̄āa ce kuuduŋgu ηaa muo baa nuo iŋ yeŋ kuuduŋgu dumaa. ²³ Ku yuŋgu yaa daaku: Mi ka waa baa-ba aa η waa baa-mi, ku yaa ba ka gb̄āa ce kuuduŋgu kelkel. Dumaan̄o-na, nuomba ka suo wuo nuoŋei puoɔaa-mi aa tiraa suo wuo ba maama d̄olnu-nie ηaa mei maamaŋ d̄olnuŋ-nie dumaa.

²⁴ «Baba, niŋ d̄olaa-mi dumaa aa miwaan̄o suo duo doŋ, mi taara niŋ ciε mi ce b̄oi dumaa, da mi waa kusoŋ-nu, mi dombūurāamba waa mi caaŋ-nu ta ba da-mi. ²⁵ Baba, η faa teu! Nelbiliemba saa suo-ni, nga mei suyaa-ni aa dombūurāamba suyaa wuo nuoŋei puoɔaa-mi. ²⁶ Mi pigāaŋ-ba η s̄inni-i, aa mi ka cor ta mi pigāaŋ-ba baa-ni, ku yaa niŋ d̄olaa muoŋo-i dumaa, bafamba ka bi d̄ol ba-naa dum̄ei, aa muo baa bafamba-i i gbonu ce baaduŋ mie.»

* 17:12 Niεŋ Nsāa sebe-i-na 13.18 baa naaruo-i-na cicaara-i-na.

18

*Yesu belma hii**(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Like 22.47-53)*

¹ Yesuŋ juo cārā Diilonjo-i tí, wuɔ hel baa u *hāalābiemba-i a jāal Sedurō kaanġu-i kā bomborma namma-na. Tibinniŋ-suonġu nanġu waa terienġu fanġu-na, baa kā ka suur-kuo. ² Ba taa ba kā terienġ daaku-na koko; a ce dumaanjo-na, *Yuda manġ taa u taara u hel u huonġu-na, u taa u suɔ ku saanġu. ³ Wuɔ sire nyaa ba huonġ-nu dii tibinniŋ-suonġu-na baa sorosibaa-ba-i a naara *Diilodubuɔ niyataamba namba. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Farisiebaa-ba yaa naa hāa-yo Diilodubuɔ niyataamba-i. Fitimbaa-ba waa baa-ba a naara jigāmmu. ⁴ Yesu wuɔ suyaa mamanġ ka da-yo. Baŋ kaa ka hi, wuɔ pie yuu-ba wuɔ: «Na taara hai moloŋo-i?»

⁵ Baa cira: «I taara Nasaretitaanġ Yesu.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Yuda manġ taa u taara u hel u huonġu-na, u waa baa-ba.

⁶ Yesuŋ ciera muɔmei terienġu manġ nuɔ-i, baa bir baa ba honni kā ka cii da buronġ!

⁷ Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara hai?»

Baa cira: «I taara Nasaretitaanġ Yesu.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi saa cira muɔmei wei? Da na'a na taara muɔmei, yaanġ bamanġ daaba kā.» U gbē u hāalābiemba yaa-i. ⁹ Uŋ ŋa naa wanġ mamanġ, ma'i sa cienġ daama-i wei? Uu naa cira: «Baba, ninġ hāa-mi bamanġ, u diei saa balla mi wulaa.»*

¹⁰ A ne da jigāŋga waa baa Simɔ-Pier; wuɔ fa-ka hiel-ka pāŋ jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembilonjo nadietūŋgu-i a yer-ku. Ba taa ba bī naacoljo-i Malkusi. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Pier, dii ŋ jigāŋga-i ka foguonġu-na!» Aa naa cira: «Mi To uŋ ciera mamanġ da-mi, ŋ sa taara ma da-mi wei?»

¹² Yesuŋ bi waanġ mafamma-i, sorosibaa-ba-i baa ba yuntienjo-i a naara Diilodubuɔ niyataamba kā ka bel-o vaa u nammu-i mu hāi-i-na.

¹³ Belle fande-na, Kayifu yaa waa Diilojigāntaamba yuntienjo-i. Baŋ vaa-yo, baa kā baa-yo Kayifu cura yaa wulaa-i igēna. Ba taa ba bī-yo Ani. ¹⁴ A ne da Kayifu duonjo fanjo yaa naa gbē *Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ nelduonġ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku boyyaa nelle da di muonu.†

*Simɔ-Pier cīnaana Yesu-i**(Matie 26.69-70; Marke 14.66-68; Like 22.55-57)*

¹⁵ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba kā baa-yo, Simɔ-Pier baa u nahāalābilonjo nanjo-i baa cu ba huonġ-nu. *Diilojigāntaamba yuntienjo taa u suɔ Simɔ-Pier nabentienjo-i, a ce dumaanjo-na, baŋ kaa hi Diilojigāntaamba yuntienjo cīŋgu-i, *hāalābilonġ daa wuɔ kā ka suur baa Yesu-i hiere. ¹⁶ Pier wuɔ yiera fondumelle-na u saa suur. Hāalābilonġ daa wuɔ hel piye baa cienjo manġ taa u niya dumelle-i aa naa ce Pier suur. ¹⁷ Cienġ daa wuɔ yuu Pier wuɔ: «Ma sī naacolġ daa u hāalābilonjo nanjo'i nuonjo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonjo sī muɔ de!» ¹⁸ Waanġu waa; *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembiemba-i baa bamanġ niyanġ-yuɔ baa dii dāamu ta ba yiraanġ. Pier wuɔ kā ka tuɔ yiraanġ baa-ba.

(Matie 26.59-66; Marke 14.55-64; Like 22.66-71)

¹⁹ Baŋ kaa baa Yesu-i, *Diilojigāntaamba yuntienjo wuɔ yuu-yo a kā u *hāalābiemba yanġa, baa uŋ wuɔranġ u wanġ nelma manġ baa nuɔmba-i ma yanġa. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mamanġ waa mi wulaa, mi piye-mei nuɔmba-i hiere ba yufellenġ. Mi piye-mei *Diilonelhāalādūnni-na aa piye-mei *Diilodubuɔ-i-na. *Yuifubaa-ba jānu ba-naa terni fanni'i nuɔ-i. Mi saa fuo ma diei bei. ²¹ Ma ce niē ŋ ta ŋ yuu-mi? Miŋ piye baa bamanġ, ba suyaa miŋ waanġ mamanġ baa-ba; yuu ba yaa-i, ba ka wanġ ma yaanġa-i baa-ni.»

* 18:9 Niēŋ 6.39; 17.12. † 18:14 Niēŋ 11.50.

²² Yesuŋ piye dumaanjo-na, Diilojigāntaamba yuntienjo niyatienjo nanj wuɔ caa u tūŋgu-i aa naa cira: «Ŋ piye baa Diilojigāntaamba yuntienjo yaa de-i-na wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Da kuɔ mi cālāa piyemma, pigāan-mi minj cālāa kusuɔŋ-nu; ŋga da kuɔ mi saa cāl piyemma, ŋ muyaa-mi hama-i nuɔ-i?»

²⁴ Ani wuɔ yan-yo baa iyiemba-i aa saan-yo hā Kayifu-i baa-yo, u yaa waa Diilojigāntaamba yuntienjo-i.

(Matie 26.71-75; Marke 14.69-72; Like 22.58-62)

²⁵ Banj taa baa Yesu-i ta ba kā Kayifu terienju-na, Simɔ-Pier wuɔ tiena dii dāntorre-na. Naacolŋo nanj wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ma sī naacolŋ daa u *hāalābilonjo nanjo'i nuɔŋo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonjo sī muɔ de!» ²⁶ *Diilojigāntaamba yuntienjo maacem-bilonjo nanjo waa, ba kuuduɔŋgu'i baa Pierŋ jafāan umanj tūŋgu-i yer-ku. Fuɔ wuɔ cira: «Ma sī mei daa nuɔ baa naacolŋ daayo-i tibinnij-suonju-na ke?» ²⁷ Pier wuɔ tiraa hel-kuo wuɔ coima, fuɔ sī. Kəhəldielān wuɔ donj tuɔ bu.

Ba kaa baa Yesu-i fāamaan ba terien-nu

(Matie 27.1-2,11-31; Marke 15.1-20; Like 23.1-5,13-25)

²⁸ Cuonj kaalaa kəŋkəŋkəŋ, baa naar hel baa Yesu-i Kayifu terienju-na a kā baa-yo ba fāamaanjo wulaa. Fāamaanjo faŋo waa *Oromeyienjo. Banj kaa hi, *Yuifu ba yuntaamba saa sie suur fāamaanjo dumelle-na; wuɔ da ba suur, ba ka guɔla ba fere a ce ba sie gbāa wuɔ *kərsinni timmanj-ponsaanju niwuoni-i. ²⁹ *Pilati yaa waa fāamaanjo-i belle fandena. Wuɔ hel yuu-ba wuɔ: «Na'a naacolŋ daayo cie bige-i?»

³⁰ Baa cira: «Kuɔ u maacemma naa fa, ii naa saa jo baa-yo ji hā-ni.»

³¹ Pilati wuɔ gbē-ba wuɔ: «Biyaaŋ-yonj na kā baa-yo na ka ce u āndaanju-i namaa cemma.»

Baa cira: «Mie sie gbāa hā-ba hūmelle-i i fere wuɔ ba ko moloŋo.» ³² Yesuŋ ŋa na'a u ka ku kuliŋgu manj, ku'i sa juonj daaku-i wei?‡

³³ Pilati wuɔ bir suur u dumelle-na aa bī Yesu-i ji yuu-yo wuɔ: «Nuɔnei Yuifu ba nellentien nuɔŋo-i wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Moloŋo-i waan mi maama baa-ni wei? Sisɔ nanj kusūŋ-maama'i?»

³⁵ Pilati wuɔ cira: «Ne ninj feŋ-minj! Nj daa muɔ Yuifuyien muɔ wei? Nj nellentien-baamba'i hāa muɔ baa-ni baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ŋ guɔlaaya bige-i ba wulaa?»

³⁶ Yesu wuɔ cira: «Mei nellentesinni sa hel hīema-na bande. Kuɔ ni taa ni hel hīema-na bande, bamanj cuu mi huon-nu baa naa gbān kpelle a hūu-mi Yuifubaa-ba nammu-na. Nga mei nellentesinni-i miwaan daayo niini sī.»

³⁷ Uŋ waan mafamma-i, Pilati wuɔ cira: «Terienju fangu-na, nellentien nuɔ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Nellentien muɔ ŋaa ninj waan-ma dumaa. Mi juɔ ji honj hīema-na da mi wanj ninsoŋo maama. Umanj duɔ cu ninsoŋo huon-nu ŋ da kutienjo nu mi nelma-i.»

³⁸ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ninsoŋo yaa bige-i fuɔ?» Aa naa tiraa hel kā Yuifubaa-ba wulaa ka cira: «Mei saa da kumanj cie na'a na ko naacolŋ daayo-i. ³⁹ Nga ma diei dii, kumanj cienj koko, belle belle, da na'a na ce na kərsinni timmanj-ponsaanju-i, mi nanna kasobilonjo diei hā-na. Na taara bende-i mi nanna Yuifu ba nellentienjo yaa hā-na wei?»

⁴⁰ Baa kaasŋ wuɔ: «I sa taara ŋ nanna ufaŋo-i! I taara ŋ nanna Barabasi!» A ne da Barabasi faŋo waa cuoyuo.

19

Pilati hāa-ba hūmelle-i wuɔ ba ko Yesu-i

¹ Manj juɔ waa dumaanjo-na, *Pilati wuɔ cira ba jo baa Yesu-i ji muo-yo. ² Sorosibaa baa ce huoni a sū nyantuoluo dii u yunju-na. Aa naa bi dii jonjorbuɔ hā-yo ce-yo ŋaa nellentienjo. Jonjorbuɔ faŋo waa dāa-wuonjo. ³ Banj cie mafamma-i, baa ta ba pie ba jaalo. Umanj duɔ pie, wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni.» Aa caa u tūŋgu-i.

‡ 18:32 Niŋj 12.32-33.

⁴ Pilati wuɔ tiraa hel waŋ baa-ba wuɔ: «Mi ka ce ba hel baa-yo jo baa-yo, ku yaa na ka suɔ wuɔ mɛi saa da kumaŋ ciɛ na'a na ko-yo.» ⁵ Aa naa bi ce ba hel baa Yesu-i baa huɔniŋ-nyantuoluo-i u yunŋu-na a naara joŋgorbuɔ-i u nuonŋu-na. Baŋ juɔ baa-yo, Pilati wuɔ cira: «U yaa daayo!»

⁶ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuɔ niyataaŋ baŋ juɔ'a ba ne da Yesu-i, baa pāŋ doŋ ta ba kaasīŋ wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu! Gbu-yo daaŋ-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Kāaŋ na ka gbu-yo na fɛrɛ; mɛi saa da kumaŋ ciɛ na'a na ko-yo.»

⁷ Yuifubaa baa cira: «U ciɛ u fɛrɛ Diilonŋ-Bieŋo; a ne da a saa baa mie *ānjīnamma-i, fuɔ temma-i i saa saaya i yaŋ-yo, i gbīɛ i ko-yo.»

⁸ Baŋ waaŋ mafamma-i, Pilati holle pāŋ caar. ⁹ Wuɔ bir suur baa Yesu-i ka yuu-yo wuɔ: «Naŋ hel hie?» Yesu saa seŋ sūnuŋgu yuɔ.

¹⁰ Pilati wuɔ cira: «Ŋ fiinaaŋ muɔmɛi nuɔ-i wɛi? Ŋ saa suɔ wuɔ mi gbāa nanna-niɛ, mi gbāa bi ce ba gbu-ni *daaŋgu-na wɛi?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ Diilo saa naa hā-ni baa ku fōŋgūo-i, nii naa saa gbāa ce bīŋkūŋgu muɔmi-na. Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ juɔ baa-mi ji hā-ni, fuɔ cālmuɔ maaraa naŋ wuoŋo-i.» ¹² Pilatiŋ nuɔ nel daama-i wuɔ pāŋ tuɔ taara u nanna Yesu-i. Yuifubaa baa sire ta ba kaasīŋ wuɔ: «Da kuɔ naŋ jīeŋo sī *jāmatigi-i, nanna-yuɔ! Umaŋ duɔ ce u fɛrɛ nellentieŋo, jāmatigi bigāarāŋo!»

¹³ Baŋ piiye dumaŋo-na, Pilati wuɔ tiraa hel baa Yesu-i kā baa-yo terieŋgu naŋgu-na ba bī-ku «Gabata» ebiremma-na. Fāamaaŋo tīɛna kusuɔŋ-nu'i u gɛr. Baŋ kāa, wuɔ tīɛna u teterre-na. ¹⁴ Bāaŋgu naa hi yuhuɔŋga-i tī, aa *kōrsīnni tīmmanŋ-ponsaŋgu waa ŋaa bisīŋ ku temma. Pilati wuɔ gbɛ Yuifubaa-ba-i wuɔ: «Na nellentieŋo yaa daayo!» ¹⁵ U waan mafamma-i ce niɛ? Baa sire ta ba kaasīŋ wuɔ: «Ko-yo! Ko-yo! Gbu-yo daaŋ-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Na'a mi gbu na nellentieŋo yaa daaŋgu-na wɛi?»

*Diilojigāntaamba yuntaaŋ baa cira: «Da ma hel *Oromɛ ba *jāmatigi-i-na, nellentieŋo naŋo si dii baa-ye.» ¹⁶ Pilati wuɔ hā-ba Yesu-i wuɔ ba ka gbu-yo daaŋgu-na.

Ba taa baa Yesu-i da ba ka ko-yo

(Matie 27.32-44; Marke 15.21-32; Like 23.26-43)

¹⁷ *Pilatiŋ hāa-ba hūmelle-i, baa hel baa Yesu-i nellenŋ-huɔŋga-na kā baa-yo baŋ bīŋ terieŋgu maŋ ebiremma-na «Gɔlgota-i», ku yunŋu yaa wuɔ yukoluonŋu. Baŋ ka gbuŋ-yoŋ *daaŋgu maŋ nuɔ-i, baa haa-ku hā fuɔ fɛrɛ yaa tūu-ku. ¹⁸ Ba kāa baa-yo kusuɔŋ-nu'i ka gbu-yo, a naara nuɔmba namba ba hāi; unāŋo-i kɔtuɔŋ daaku-na, unāŋo-i kɔtuɔŋ daaku-na.

¹⁹ Pilati wuɔ nyegēŋ haa Yesu yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Nasaretitaŋ Yesu, *Yuifu ba nellentieŋo.» ²⁰ Ba naŋ gbuu-yo terieŋgu maŋ nuɔ-i, kuɔ sa maa baa nellenŋ-huɔŋga-i, aa ba naŋ nyegāaŋ nelma maŋ haa u yudɔrɔ-i-na, baa nyegāaŋ-ma ebiremma-na, baa latemma-na, baa girekimma-na; a ce dumaŋo-na, Yuifubaa bɔi baa kalaŋ-ma. ²¹ *Diilojigāntaamba yuntaaŋ baa sire kā Pilati wulaa ka cira: «Hur Yuifu ba nellentieŋo-i aa ŋ nyegēŋ wuɔ: «Naacolŋ daayo ciɛra u yaa Yuifu ba nellentieŋo-i.»

²² Pilati wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Miŋ nyegāaŋ kumaŋ, mi nyegāaŋ ku yaa-i; mi siɛ gbāa hurku aa nyegēŋ kumaŋ.»

²³ Sorosibaa-baŋ gbuu Yesu-i, baa biɛ u niidiini-i calnu-niɛ sɔmma naa; nelduɔŋo biɛ sɔmma diei. Aa naa bi biɛ u joŋgorbuɔ-i. Joŋgorbuɔ daayo-i muŋgbommu saa waa-yuɔ; kompaŋga diei duɔŋ dɔrɔ-i-na ji hi cicaara-i. ²⁴ Baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Baa na yaŋ i taalnu joŋgorbuɔ daayo-i, yaan i ful tieŋa i ne umaŋ ka da-yo.» Mamaŋ nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na ma'i sī daama-i wɛi? Ma nyegāaŋ wuɔ: «*Ba calaanu mi niidiini-i ba-naa nuɔ aa ful tieŋa biɛ mi joŋgorbuɔ-i.*»*

* 19:24 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 22.19

²⁵ Baŋ gbuu Yesu-i, u nyu waa u caaŋgu-na baa u nyu hāaŋo naŋo, a naara Maari maŋ Kulopasi cieŋo-i, baa Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na. ²⁶ Yesu wuɔ ne da u nyu-i baa u *hāalābiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlnu-yuɔ ba waa yiɛra ba-naa canniŋ; wuɔ gbɛ nyuŋo-i wuɔ: «Nnaa, ŋ bieŋo yaa-i.» ²⁷ Aa gbɛ hāalābiloŋo-i wuɔ: «ŋ nyu yaa-i.»

Uŋ piye dumaanŋo-na, hāalābiloŋ daa u saa bir u huonŋu nyuŋo-na; wuɔ bie-yo u ka tɛna fuɔ terieŋ-nu.

Yesu kuliŋgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Like 23.44-49)

²⁸ Yesuŋ cie mafamma-i, wuɔ ne da mamaŋ waa cemma hiere ma cie. Wuɔ cira: «Hūŋkuɔsɪnni bilaa-mi.»† U waan ma yaa-i a ce mamaŋ nyegāan Diilon-nelma-na ma da ma gbāa ce. ²⁹ Būnaŋga naŋga waa terieŋgu-na niisaarni'i naa yuu-ka. Sorosibaa baa dii kānsaarma niisaarŋ daani-na aa naa ful-ma *isopegboruon-nu kā baa-ma Yesu nuŋgu-na. ³⁰ Yesu wuɔ mɔsūnya niisaarŋ daani-i aa naa cira: «Fiɛfiɛ fuɔ, wɛima tɛ.» Aa naa bi nisiŋ u yuŋgu-i, u tamma yaa dumaanŋo-na.

Ba fūɔ Yesu gbugbeinŋo-i baa puɔluŋgu

³¹ Baŋ gbuu Yesubaa-ba-i yiŋgu maŋ nuɔ-i, ku waa jumayiŋgu. Ku cuo kaala waa *yitiɛnaŋgu; a ce dumaanŋo-na, *Yuifu ba yuntaamba saa ta ba taara yitiɛnaŋgu hi Yesubaa-ba-i dii dɔrɔ-i-na. A tiraa naara yitiɛnaŋgu faŋgu waa yibuɔ ba wulaa. Baa kā ka cārā *Pilati-i wuɔ u yaŋ ba ka kara ba gbeini-i ku yaa ba ka ku donduo ba har-ba aa yitiɛnaŋgu suɔ da ku hi. ³² Pilati wuɔ hā-ba hūmelle-i. Sorosibaa baa kā. Baŋ ŋa naa gbu bamaŋ baa Yesu-i, baa kara diɛlā-wuonŋo gbeini-i aa kā ka kara hāaliŋ-wuonŋo niini-i. ³³ Ba birii ku yaa nuɔ-i da ba kara Yesu niini-i, a da u kuu; a ce dumaanŋo-na ba saa karaniɛ. ³⁴ Sorosiyieŋo naŋo yagar fɔ u gbugbeinŋo-i baa u puɔluŋgu-i. Uŋ fūɔ-yo dumaanŋo-na, tāŋ maa ta ma hel baa hūmma.

³⁵ Umanŋ nyegāan nel daama-i, u daa-ma nuɔ baa u yufelle, u sa kar u huɔyasana. Fuɔ fɛɛɛ suyaa wuɔ u waŋ ninsonŋo. U taara na hūu-ma wuɔ ninsonŋo ku'i cie u tuɔ waŋ-ma baa-na. ³⁶ Diilon-nelmaŋ piye terieŋgu maŋ nuɔ-i wuɔ: «Ba siɛ kanu halle u gboluŋgu diei»‡, ma'i saa ce daama-i wɛi?

³⁷ Aa ma tiraa piye terieŋgu naŋgu-na wuɔ: «Ba ka bir ta ba ne baŋ fūɔ uman.»§

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Like 23.50-56)

³⁸ Ku huonŋu-na, Yosefu maŋ taa u hel Arimate-i-na, wuɔ kā ka cārā *Pilati-i aa duɔ ka har Yesu-i. Fuɔ bi waa Yesu huonŋu-na, ŋga fuɔ taa u kāalā *Yuifu ba yuntaamba-i, a ce dumaanŋo-na, u taa u fuo u kūŋgu-i. Pilati wuɔ hā-yo hūmelle-i u kā ka har Yesu-i. ³⁹ Nikodemu maŋ naa kāa Yesu wulaa isuonŋu naŋgu-na, wuɔ kā ka naara-yuɔ. Nikodemu wuɔ guɔlaa *miir-namma baa alowesi*-namma a kā. Ma yoyondonŋ maa yuu kilobaa komorre baa cinciɛl temma. ⁴⁰ Baa kāyā ba-naa ba hāi-i-na a tiil kulonŋo-i baa natikolonanŋ daama-i aa fiŋya-yuɔ. Ba migāan-yo ŋaa Yuifubaa-baŋ bi migāanŋ ba kuomba-i dumaa aa suɔ fuure-bei.

⁴¹ Ba naŋ gbuu Yesu-i kusuonŋ-nu, tibinniŋ-suonŋu naŋgu waa ku caaŋgu-na. Tibinniŋ-suonŋ daaku huonŋa-na, cincorfelende waa, baa sa hi fuure molonŋo die yogo. ⁴² *Yitiɛnaŋguŋ hii ti dumaanŋo-na, baa kā baa Yesu-i kusuonŋ-nu'i ka fuure-yuɔ aa da ba da ba fɛɛɛ tigiŋ cie yitiɛnaŋgu-i.

† 19:28 Nieiŋ Gbeliemaŋ-neini (Psaumes) 69.22 baa 22.16. ‡ 19:36 Helmaŋ-sebe (Exode) 12.46; Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 34.21 § 19:37 Sakari (Zacharie) 12.10 * 19:39 Alowesi: Tibiŋgu naŋ yerre-i dumaanŋo-na, ba ce natikolo baa-ku.

20

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na (*Matie 28.1-8; Marke 16.1-8; Like 24.1-12*)

¹ *Yitiɛnɔŋgu cuo kaala-i-na*, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, wuɔ sire naar cicɔnjɔale-na a kɔ Yesu cɔncorre-na. Tɔmpɛbuɔ naŋo naa suuye di nuŋgu-i. Uŋ kɔa ka hi, wuɔ da tɔmpɛl daade bɔmalɔa halan. ² Wuɔ bir gɔunu baa gbarunɔgu kɔ ka da Simɔ-Pier baa *hɔalɔbilonɔ maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba hielaa Itienɔ-i cɔncorre-na, aa i saa suɔ ban diyaa-yo kusuɔŋ-nu.»

³ Pier baa hɔalɔbilonɔ daayo-i baa sire ta ba gbar ba kɔ cɔncorre terienɔgu-na. ⁴ Hɔalɔbilonɔ daa wuɔ gbar ka hi yaanɔga Pier-na. ⁵ Uŋ hii, u saa suur, wuɔ yiɛra aa naa gbɔina tuɔ ne. U niɛ ku yaa-i a da kompabienɔ† yaa yonɔ cɔncorre huɔŋga-na. ⁶ Simɔ-Pierŋ juɔ ji hi, wuɔ cor suur a bi da kompabienɔ jɛna dumandɛ hɛma-na. ⁷ Baa naa ce kompanɔga nanɔga a fɛnya kulonɔ yaanɔga-i, wuɔ da kafanɔga fiɛŋ jɛna ka den. ⁸ Hɔalɔbilonɔ daayo suɔ suur fiɛfiɛ-i-na. Uŋ suurii ka da-ku dumaanɔ-na, wuɔ suɔ hɔu-ma wuɔ Yesu siire ninsonɔ. ⁹ Ninsie ninsie, Diilonɔ-nelmaŋ waanɔ mamaŋ wuɔ Yesu naa saaya u sire hel kuomba hɔlma-na, u hɔalɔbiemba saa naa hi suɔ ma yaanɔga-i yogo. ¹⁰ Hɔalɔbienɔ daabanɔ kaa da-ma dumaanɔ-na, baa bir kɔŋ.

Yesu caraaya Magidalataaŋ Maari-i (*Matie 28.9-10; Marke 16.9-11*)

¹¹ *Hɔalɔbienɔ daabanɔ taa, Maari wuɔ yiɛra cɔncorre nuŋgu-na tuɔ kaal. Uŋ kaal, wuɔ ji gbɔina wuɔ fuɔ ne cɔncorre huɔŋga-i; ¹² a da bige-i daaku-i? *Dɔrpɔpuɔrbiemba hɔi baa jonɔgorpiɛlmba. Ba tiɛnaana banɔ ŋa naa galla Yesu-i kusuɔŋ-nu: Unanɔ-i u yunɔŋ waa kusuɔŋ-nu, unanɔ-i u gbɛiniŋ waa kusuɔŋ-nu. ¹³ Dɔrpɔpuɔrbiemba yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ kaal?»

Maari wuɔ cira: «Ba hielaa mi Tienɔ-i aa mi saa suɔ ban diyaa-yo kusuɔŋ-nu.»

¹⁴ Wuɔ u miɛl ne ku yaa-i a da Yesu-i u huɔŋgu-na, ŋga u saa suɔ wuɔ u yaa-i; ¹⁵ u daa niɛ si ban fuuriye Yesu-i suonɔgu maŋ nuɔ-i kutienɔ yaa-i.

Yesu wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ kaal? N taara hai molonɔ-i?»

Wuɔ cira: «Naacolɔ nuɔ, da kuɔ nuɔnei biyaa-yo, pigɔan-mi ninɔ jɛna-yuɔ kusuɔŋ-nu mi ka biɛ-yo.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Maari!»

U miɛlɔa ku yaa-i a suɔ suɔ-yo. Wuɔ piiye ebiremma-na wuɔ: «Araabuuni!» Ku yunɔgu yaa wuɔ: Hɔalɔtie.

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Baa bella-miɛ! Mi saa hi nyugɔŋ kɔ mi To wulaa yogo. Mamaŋ dii cemba: Kɔ ŋ ka wanɔ baa mi baamba-i wuɔ miɛ mi nyugɔŋ kɔ mi To wulaa, u yaa namaa bi To. Mi kɔ mi Diilonɔ wulaa, u yaa namaa bi Diilonɔ.»

¹⁸ Maari wuɔ bi ta ka tɔnu hɔalɔbiemba-i wuɔ u daa Itienɔ-i, aa bi wanɔ unɔ puɔraa-yo baa mamaŋ.

Hɔalɔbiemba daa Yesu yufelle (*Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Like 24.36-49*)

¹⁹ Yinduɔŋgu fanɔgu dɔnambɔanɔgu-na, *hɔalɔbiemba tigiinɔ ba-naa dɔŋgu nanɔgu-na aa naa gbonu-kuɔ ba fɛrɛŋ nuɔ. Ba taa ba kɔalɔ *Yuifu ba yuntaamba-i ku'i ciɛ baa gbonu-kuɔ ba fɛrɛŋ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Tiyɔanɔ dei!»

²⁰ Uŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ pigɔan-ba u nammu-i baa u gbugbɛinɔ-i. Hɔalɔbiembanɔ daa-yo, ba hɔmmu gbuu pɔŋ fɛ da yogogo. ²¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Tiyɔanɔ dei!» Aa naa cira: «Mi To unɔ puɔraa-mi dumaa, muɔ mi bi puɔr-na dumɛi.»

* 20:1 Ku cuo kaala waa jumaansi. † 20:5 Bafamba taa ba fɛnya ba kuomba-i baa kompabienɔ.

²² Uŋ waan mafamma-i, wuɔ hul fafalmu dii-bei aa naa cira: «Mi hāa-na *Diilon-Yalle yaa-i. ²³ Da na pir baman āmbabalma-i, ma ka pir, ŋga da na saa pir baman maama-i, ma ka t̄ie ba yunni-na.»

Toma daa Yesu yufelle

²⁴ *Hāalābiemban daa Yesu-i, Toma man ba nan b̄in-yon P̄iebaa-ba-i u saa waa. ²⁵ U nabaamba kā ka t̄inu-yuɔ wuɔ ba daa Itienjo-i. Toma wuɔ cira: «Muɔ da mi saa da hein̄a fonni-i u nammu-na, da mi saa dii mi niele-i fon daani-na, da mi saa dii mi nan̄ga-i u gbugbein̄o-na, mi c̄eraa mi h̄ūu-ma.»

²⁶ Yinni niediei cor, nieh̄ai yin̄gu-na, hāalābiemba tiraa tigiin̄ ba-naa duduɔŋgu fan̄gu-na. Toma waa baa-ba kufan̄gu-i. Baa gbonu d̄un̄gu-i ba f̄ereŋ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne tiraa da Yesu-i ba h̄olma-na. Wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «T̄iyāan̄ dei!» ²⁷ Aa naa cira: «Toma, jo baa ŋ niele-i bande. Ne mi nammu-i. Dii ŋ nan̄ga-i mi gbugbein̄o-na ŋ ne. Baa ce ŋ h̄ommu-i mu h̄ai; h̄ūu-ma wuɔ muɔm̄ei!»

²⁸ Toma wuɔ cira: «Nuɔnei mi Tien̄ nuɔ, nuɔnei mi Diilon nuɔ!»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «ŋ daa mi yufelle ku'i c̄ie ŋ h̄ūu-ma; yan̄ mi t̄inu-nie: Baman̄ da ba saa da mi yufelle aa h̄ūu-ma, kutaamba yunni d̄olaa.»

³⁰ Yesu c̄ie gb̄ere-weima namma u hāalābiemba h̄olma-na aa ma saa wan̄ sebe daayo-na. Gb̄ere-weima famma bi ciinu. ³¹ Ŋga maman̄ nyegāan̄ daama-i, ma nyegāan̄ wuɔ na suɔ aa h̄ūu-ma wuɔ Yesu yaa *Kon̄kortien̄o man̄ Diilon̄ un̄ saan̄-yo, u yaa Diilon̄-Bien̄o-i. Aa da na h̄ūu u nelma-i, na ka da cic̄elma man̄ sa t̄ien̄ dede-i fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i.

21

Hāalābiemba tiraa da Yesu-i

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu *hāalābiemba namba tiraa da-yo dii Tiberiyadi dalan̄ga-na. Ban̄ daa-yo dumaa ku yaa daaku: ² Simɔ-Pier, baa Toma man̄ ba nan̄ b̄in-yon P̄iebaa-ba-i, ba waa yin̄gu nan̄gu-na baa ba-naa, a naara Natanayel man̄ taa u hel Kana nelle-na dii *Galile mara-i-na, baa Sebede b̄epuɔmba-i a naara hāalābiemba namba ba h̄ai. ³ Simɔ-Pier wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «M̄ei taara da mi ka nan̄ juɔŋo.»

Baa cira: «M̄ie f̄ere-i i ka kā baa-ni.» Ba taa ku yaa-i, ku waa isuɔŋgu, kā ka suur beŋo-na a nan̄ juɔŋo-i da suu, ba saa da b̄in̄k̄un̄gu bel.

⁴ Kun̄ juɔ ta ku kaala huɔŋgu man̄ nuɔ-i, baa da moloŋo nan̄o yieraaya bomborma-na; ŋga ba saa suɔ wuɔ Yesu yaa-i. ⁵ Yesu wuɔ cira: «Mi j̄enaan̄ namaa, na daa bel wei?»

Baa cira: «I saa da b̄in̄k̄un̄gu.»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Nan̄ juɔŋo-i na nadieyan̄ga-i na ka da.» Baa bi nan̄ juɔŋo-i a bel titiraamba-i juɔŋo yu tuɔ yar-ba famma. ⁷ *Hāalābilon̄o man̄ maama-i taa ma d̄olnu Yesu-i u waa. Fuɔ wuɔ gb̄e Simɔ-Pier wuɔ: «Itien̄o yaa-i!» Simɔ-Pierŋ nuɔ mafamma-i, uu naa hiel u jon̄goruo-i, wuɔ p̄an̄ bie-yo dii-yo aa naa tie suur h̄ūmma-na. ⁸ U nabaan̄ baa fa titiraan̄ daaba-i kā baa-ba bomborma-na baa beŋo-i. Ku saa naa gb̄aa maa dumaa, metiribaa komuɔŋa ndii temma.

⁹ Ban̄ huɔlaa, baa da d̄āamu baa teterien̄o mu d̄orɔ a naara *buruo. ¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Nan̄ bilaa titiraamba man̄, juɔŋ baa banamba bande.» ¹¹ Simɔ-Pier wuɔ suur beŋo-na a fa juɔŋo-i hel baa-yo bomborma-na. Uu naa yu baa tetek̄an̄kar̄ein̄a. Ba waa komuɔŋ-nieh̄ai baa c̄incieluo titiraamba siei juɔŋo-na. Ban̄ fie ciinu dumaan̄o-na, juɔŋo saa kar. ¹² Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ na ji wuo nīiwuoni-i.» Hāalābien̄ baa p̄an̄ suɔ wuɔ Itien̄o yaa-i, ŋga hai ka sie yuu-yo? ¹³ Yesu wuɔ pie a bie buruo-i b̄ūlnu-yuɔ h̄a-ba; aa naa bi h̄a-ba titiraamba-i.

¹⁴ Yesun̄ siire hel kuomba h̄olma-na, u caraaya u hāalābiemba-i i siei yaa de-i.

Yesu yuu Pier a ka hi u b̄eyufien̄a-i

¹⁵ Baŋ juɔ wuo niwuoni-i tɪ, Yesu wuɔ cira: «Simɔ, Nsãa biɛŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-niɛ a yaŋ daaba-i wei?»

Simɔ wuɔ siɛ wuɔ: «Ũu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ fɛɛ ɲ suyaa wuɔ ɲ maama dɔlnu-miɛ.»

Yesu wuɔ cira: «Bel mi dombũurãamba-i* dei.» ¹⁶ Aa naa tiraa cira: «Simɔ, Nsãa biɛŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-niɛ wei?»

Simɔ wuɔ siɛ wuɔ: «Ũu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ fɛɛ ɲ suyaa wuɔ ɲ maama dɔlnu-miɛ.»

Yesu wuɔ cira: «Ta ɲ ne mi dombũurãamba-i.» ¹⁷ Aa naa tiraa yuu-yo ku yu u bɛyufiɛŋa-i wuɔ: «Simɔ, Nsãa biɛŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-niɛ wei?» Simɔ huɔŋ kaa pãŋ du baa Yesu-i, wuɔ u ciɛ niɛ tuɔ yuu-yo i sa-i-siɛ dumaanjo-na. Wuɔ cira: «Itie, ɲ suɔ nelma-i hiere, aa ɲ suyaa kerre wuɔ ɲ maama dɔlnu-miɛ!»

Yesu wuɔ cira: «Bel mi dombũurãamba-i dei.» ¹⁸ Aa naa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Niŋ ɲa naa waa naacolɔŋ nuɔŋo-i, ɲ taa ɲ pɛyɛ ɲ nɛgɛlle-i ɲ fɛɛɛ, aa teriɛŋgu maŋ dɔlaanu-niɛ ɲ kã kusuɔŋ-nu'i; ɲga da ɲ ji vãa, ɲ ka tetɛŋ ɲ nammu-i ba pɛyɛ ɲ nɛgɛlle-i hã-ni, aa niŋ'a ɲ sa taara ɲ kã kusuɔŋ-nu, ba kã baa-ni kusuɔŋ-nu'i.» ¹⁹ Yesu piiye ãndaan daaku-i duɔ pigãan Piɛɲŋ ka ku kuliŋgu maŋ a ce Diilonjo ce bɔi. Uŋ waan mafamma-i, wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Suur mi nallu-na.»

²⁰ Piɛɲ wuɔ u miɛl ne ku yaa nuɔ-i, a da *hãalãbilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ ba huonju-na. Hãalãbilonjo faŋo yaa naa yuu Yesu-i jukalaanju-na wuɔ: «Itie, ɲ'a hai ka hel ɲ huonju-na?» ²¹ Piɛɲŋ daa-yo dumaanjo-na, wuɔ cira: «Itie, daa fuɔ, hama-i ka da-yo?»

²² Yesu wuɔ cira: «Da mi fiɛ cira u tɛɛ ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i? Nuɔ suur mi nallu-na.» ²³ Nel daa maa sire gbuo terni-i hiere wuɔ hãalãbilonjo daayo siɛ ku. A ne da Yesu saa waŋ mafamma; u ciɛra: «Da mi fiɛ cira u tɛɛ ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i?»

²⁴ Hãalãbilonjo faŋo yaa daa nel daama-i aa nyegɛŋ-ma, aa i suyaa wuɔ u saa kar u huɔyasanja.

²⁵ Yesu ciɛ nelma bɔi. Diɛ i biɛ-ma ma yuŋ-nu hiere nyegɛŋ-ma maŋ ciɛ dumaa, mɛi huɔŋ-na, sebebãa-ba famba siɛ gbãa suur miwaanjo-na.

---

* **21:15** Dombũurãamba-i: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba biɛ-ba tũmbiamba. Bamaŋ hũyãa Yesu maama-i u taa u hinu u bɪ-ba u tũmbiamba. Nier sap. 10.

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ Nelmuoyamma

Like sɛbɛbaa-ba dii ba hāi Diilonj-nelmaŋ-sɛbɛ-i-na. Yesuŋ siire ce mamaŋ hiere, u nyɛgāaŋ ma yaa-i u sɛbɛdiɛlāŋo-na (Yesu maama maŋ Likɛŋ nyɛgāaŋ-ma). Hāalɪŋ-wuonjo yaa daayo-i. Mamaŋ ciɛ Yesu huonju-na, ma yaa dii-yuɔ: *Hāalābiembaŋ daa *Diilonj-Yalle-i dumaa kuu dii, a naara Diilonj-Yalleŋ ciɛ ba da holle-i dumaa a waŋ *Kirsa-nelma-i aa nuɔmba bɔi hūu-ma. Diilonj-dūŋ-baambaŋ ciɛ sūlma maŋ, u nuŋgu bi hii-ma. Diilonj-Yalleŋ bi kāayā-bɛi dumaa ba nyaar aa ma dɔl-ba, u bi waan mafamma-i.

Hāalābiembaŋ duɔŋ dumaa ta ba waŋ Kirsa-nelma-i baa *Yuifubaa-ba-i *Yerusalɛmu-i-na, sɛbɛ daayo duɔŋ baa ku yaa-i (sap. 1-7). Ku huonju-na, maŋ hii *Yude-i baa *Samari-i dumaa, mafamma suɔ waŋ (sap. 8-12). Aa perieŋ baa Pol baa u nabaamba-i baŋ wuɔraaya dumaa yayargaa-terni-na a waŋ Kirsa-nelma-i baa *niɛraamba-i (sap. 13-28).

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ pigāaŋ wuɔ molo siɛ gbāa fillā Diilonj-nelma-i baa u Yalle-i wuɔ ni siɛ da ce ni maacemma-i. Yesu maama-i nelduɔŋ-maama sɪ, nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba maama.

Yesu nyugūmma-i duɔ kā Tuonjo wulaa

¹⁻² Tofil, Yesuŋ siire waŋ Diilonj-nelma-i aa ce mamaŋ hiere a ji hi u nyugūmma-i, mi waan ma yaa-i mi sɛbɛdiɛlāŋo-na. Aa suɔ duɔ ta, uŋ ŋa naa hiel bamaŋ ce-ba u *pɔpuɔrbiemba, *Diilonj-Yalle ciɛ u pigāaŋ-ba ba maacemma-i. ³ Uŋ kuu aa sire, u taa u carra ba yaa-i ba da ba suɔ wuɔ u siire. U ciɛ yinni komuɔŋa hāi baa-ba tuɔ carra-bɛi u piiye *Diilonj-bāaŋgu maama-i.

⁴ Yiinju nanju-na, ba waa ta ba wuo niiwuoni, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na maa *Yerusalɛmu-i-na; miŋ waan mamaŋ baa-na wuɔ mi To pāa-na nuŋgu, ciyaan ma ce igɛna. ⁵ Na saa da, Nsāa *baatiseŋ nuɔmba-i baa hūmma, ŋga namaaŋo-i, ku siɛ da yinni, mi ka batisɛŋ-na baa Diilonj-Yalle-i.»

⁶ Yiinju nanju-na, baa ji tigiin ba-naa. U pɔpuɔrbiemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋ ka bir hā *Isirahɛl-baamba-i baa fɔŋgūɔ-i fiɛfiɛ dumandɛ wɛi?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi To uŋ diyaa huonju maŋ baa ma cemma-i, kuu sɪ namaa kuusuonju. ⁸ ŋga u Yalle da di jo-nei, na ka da fɔŋgūɔ ta na waŋ mi maama-i Yerusalɛmu-i-na, baa *Yude-i-na, baa *Samari-i-na ka cor baa nilɛiŋa nanja-i hiere hɛma-na.»

⁹ Uŋ waan mafamma-i, ba'a ba ne da u nyugūŋ u kā dɔrɔ, u nyugūŋ u kā dɔrɔ, kā ka balla nyaasinni-na. ¹⁰ Baa bi yagar yiera tā ba yunni-i ta ba ne. Ba juɔ'a ba ne da jonjorpiɛlntaamba hāi ba caaŋgu-na. ¹¹ Jonjorpiɛlntaan daaba gbɛ-ba wuɔ: «Galiletaan namaa, bige-i ciɛ na yiera diŋ dɔrɔ-i-na ta na ne dumaanjo-na? Nan daa Yesuŋ taa dumaa kā dɔrɔ-i-na, duɔ ji cira u jo, u ka bi jo dumɛi.»

¹² Ba waa *Olivi-tibinni-tānuŋ-nu. Ku hɔlma yuu kilo diei temma baa Yerusalɛmu huonja-i. Baa bir gūunu jo Yerusalɛmu-i-na. ¹³ Baŋ juɔ, baa kā ka nyugūŋ suur dūŋgu nanju-na, ba jo ba tigiin ba-naa kusuonju-nu'i koko. Bamaŋ waa, ba yaa daaba: Pier, Nsāa, Sake baa Andere, Filipu baa Toma, Batelemi baa Matie, Sake maŋ Alfe biɛŋo waa, Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i a naara *Yuda maŋ Sake biɛŋo-i, ba'i waa dumaanjo-na.

¹⁴ Ba hieronjo-i, baa ta ba tigiin ba-naa kpɛkpɛ ba cārā Diilonjo-i. Caamba namba waa baa-ba, Yesu nyu waa a naara u hāmba-i.

Hai ka suur Yuda fuonju-na?

15 Yiingu nanġu-na, Pier wuɔ ji sire yiera Diilonġ-dünġ-baamba hɔlma-na, ba waa nuɔmba komuɔŋ-niediei temma, aa naa cira: 16 «Tobiŋ namaa, nelma maŋ nyegāaŋ Diilonġ-nelma-na, maa naa saaya ma ce. *Diilonġ-Yallenġ cie *Davidi waŋ mamaŋ* *Yuda künġu-na, ma cie. Yuda yaa juɔ ce tayaana ba ka bel Yesu-i. 17 Yuda waa baa-ye i tie ce maacenduɔma. 18 Uŋ cie maacembabalaŋ daama-i da gbeinġa maŋ, u sãa suonġu baa-ya.† U juɔ par diire u yuŋ-nu suonġu fanġu-na a muonu u kusünġu-i, u purru hel hiere bomborma-na. 19 Yerusalemutaamba nuɔ nel daama-i hiere ka saa, a ce ba haa suonġu fanġu yerre-i ba nelma-na wuɔ «Hakeldama», ku yuŋu yaa wuɔ tãmmaŋ-suonġu. 20 A ne da ma nyegāaŋ Gbeliemaŋ-neini-na wuɔ:

«U dumelle saaya di muonu;

molo baa waa tiena-die.»‡

Aa tiraa nyegēŋ wuɔ:

«Molo saaya u biε u maacemma-i.»§

21 «Terienġu fanġu-na, bamaŋ waa baa-ye i wuɔramma-na hiere baa Itienġo-i, 22 a donġ Nsãa uŋ *baatisenġ-yo huonġu maŋ nuɔ-i, a ka hi u nyugümmanġ-yiingu-i, kutienġo saaya u hel ba yaa nuɔ-i a naara-yiε i tie waŋ u siremma künġu-i.»

23 Uŋ juɔ piye tĩ, baa hiel nuɔmba hãi da ba fiεl u diei bei: Yosefu baa Matiyasi. Yosefu yerre nande yaa waa Barsabasi aa dinande-i Yutusi. 24 Baŋ cie mafamma-i, baa cãrã Diilonġo-i cira: «Itienġ nuɔ, nuɔnei suyaanġ i hõmmu-i hiere. Niŋ ka hiel umaŋ ba hãi baanġ daaba-na, pigāaŋ-ye baa-yo 25 u biε maacemma* maŋ Yudaŋ naana-meı aa kã u muŋkãmmu.» 26 Baŋ juɔ cãrã tĩ, baa ful tienġa a hiel. Tienġa bel Matiyasi. Matiyasi wuɔ suur naara *pəpuərbiemba-i. Baa naa tĩε cıncieluo u diei.

2

Diilonġ-Yalle jomma-i

1 *Pãntekoti-yiingu-na, Diilonġ-dünġ-baamba waa hiere tigiinġ terduonġ-nu. 2 Ba juɔ'a ba ne da ijieni nanġ temma hilaa dɔrɔ-i-na ŋaa fafalmu, a jo ji yu baŋ waa dünġu maŋ nuɔ-i. 3 Ba'a ba tiraa ne, a da dãamu nammu calnu mu haa ba yunni-na. 4 Muŋ calaanu haa bei dumaanġo-na, *Diilonġ-Yalle pãŋ yu ba hõmmu-i a ce ba donġ ta ba piye niεraanġ-nelma.

5 A ne da *Yuifubaa-ba maŋ wuɔyaanġ ba Diilonġ-hümelle-i fafamma, ba fõŋgũɔ baa hilaa nilēŋa-na hiere jo *Yerusalemu-i-na yibienġa faŋa-na. 6 Baa tiena ji nu ijienġ daani-i, baa sire gbar kã ka yu. Bamaŋ waa hiere, nelienġo nelienġo u nuɔ Yesu *pəpuərbiemba piye fuɔ fεrenġ nelma-i. 7 Kuɔ cu ba hõmmu-i, baa ta ba piye wuɔ: «Ma sı Galiletaamba-i daaba-i hiere kε? 8 Ba cie nie ta ba nu i nelma-i hiere ba waŋ-ma baa-ye? 9 Nj sie suɔ wuɔ mie maŋ jāanu i-naa bande-i-na, Partitaamba dii-yiε, Meditaamba dii, Elamutaamba dii, Mesopotamitaamba dii, bamaŋ hilaa *Yude-i-na baa bi dii, Kapadɔsitaamba dii, Põtaamba dii, Asitaamba dii, 10 Firgitaamba dii, Pãnfilitaamba dii, Esipitaamba dii, Libitaamba maŋ dii Sireni caanġu-na baa dii, bamaŋ hilaanġ *Ɔrɔmu-i-na bafamba bi dii, 11 Yuifukireinġa dii, bamaŋ bi suurii Yuifusinni-na baa bi dii, Kirεtitaamba dii, Arabubaa-ba dii, aa i hieronġo-na, Diilonġ uŋ cie maacenfafamma maŋ, nelienġo nelienġo u nuɔ-ma u fεrenġ nelma-na.» 12 Kuɔ ce-ba gberε, ba sa suɔ baŋ jɔguonġ mamaŋ. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandε-i?» 13 Banaŋ baa bir yanġ aa ta ba nye pəpuərbiemba-i wuɔ ba nyuonġ kolma.

Pier andaanġu-i

14 Maŋ juɔ waa dumaanġo-na, Pier wuɔ sire yiera baa u nabaamba-i* aa naa donġ tuɔ piye da gbagaga wuɔ: «*Yuifubaa namaa, baa namaa namaŋ dii tiena *Yerusalemu-i-na,

* 1:16 Niεŋ Gbeliemaŋ-nalãanġu (Psaume) 41.10. † 1:18 Niεŋ Matie sebε-i-na 27.3-8. ‡ 1:20 Gbeliemaŋ-nalãanġu (Psaume) 69.26 § 1:20 Gbeliemaŋ-nalãanġu (Psaume) 109.8 * 1:25 Yudaŋ taa u ce maacemma maŋ baa Yesu *pəpuərbiemba-i ba gbε ma yaa-i. * 2:14 Yesu pəpuərbiemba yaa baŋ gbēŋ-baŋ.

mi ka wan nelma diei baa-na, karaan na tūnni-i dɛi na nu-ma. ¹⁵ Na suyaa wuɔ bāanɔu saa hi bon yogo aa na'a ba nyuɔn kolma, ba daa-ma hie? ¹⁶ Na saa da, Diilonɔ un puɔraa Yowel wan maman, ma'i ciɛn. ¹⁷ Yowel waan-ma wuɔ:

«Diilonɔ ciɛra wuɔ:

«Miwaanɔ tɪmmanɔ-huɔnɔgu-na,
mi ka gbuo nuɔmba-i hiere baa mi *Yalle-i.
Na bisalmba ka ta ba ce mi pɔpuɔrunɔgu-i.
Mi kaa ta mi carra naaciemba-i mi piye baa-ba.
Aa ta mi piye baa bɪncuɔmba-i dānsānniɔ.

¹⁸ Coima saa fa, baman cāa-miɔ hiere,
caamba-i baa bɛmba-i,
mi ka gbuo-ba baa mi Yalle-i huɔn daaku-na,
ba ka waa mi pɔpuɔrbiemba.

¹⁹ Mi ka ce gbɛɛ-wɛima dɔrɔ-i-na baa hɛma-na hiere:
Tāmma kaa waa, dāamu kaa waa, nyaasɪnni kaa bi waa bɔi.

²⁰ Bāanɔu kaa bir cure ɔaa isuɔnɔgu
aa cɛiɔ bir ce dāa ɔaa tāmma.
Mafamma ka ce aa Itienɔ jommanɔ-yiɔnɔgu suɔ hi.
Yiɔnɔ fanɔgu temma siɛ ji waa;
ku kaa waa yibuɔ.

²¹ A ce dumaanɔ-na, uman duɔ ji tuɔ gbuuse Itienɔ-i, kutienɔ ka kor.»†»

²² Pier wuɔ suonu u āndaanɔgu-i wuɔ: «*Isirahɛl-baan namaa, yaan mi wan nelma diei baa-na: Diilonɔ pigāan-na Nasaretitaan Yesu fɔnɔgū-i. U ciɛ u ce gbɛɛ-wɛima bɔi na hɔlma-na. Namaa fɛɛ-i na saa yan-ma damma. ²³ Ba bel diilonɔ-i bel-o hā-na. Diilonɔ suɔ wɛima-i hiere; uu naa suɔ wuɔ na siɛ yan-yo. Ma bi ciɛ: Na bilaa-yo a hā baman sa kāan Diilonɔ-i ba gbu-yo *daan-nu ko-yo. ²⁴ Nga hɛma saa naa waa ma gbāa wuo-yo. A ce dumaanɔ-na, ban kuɔ-yo, Diilonɔ yan-ba aa sire-yuɔ. ²⁵ Na saa da, *Davidi piye u maama wuɔ:

«Mi da Itienɔ-i hɔnni man jon mi yaanɔga-na.
U sa taara mi kūma nyɛn,
ku'i ciɛ u jo ji waa mi caan-nu.

²⁶ Kufanɔgu hɔfɛlle yaa yuu mi huɔnɔga-i
a ce mi ta mi piye dumandɛ-i-na.

Mi suyaa wuɔ da mi ku, mi ka fiisa.

²⁷ Diilo, mi suyaa wuɔ ɔ siɛ yan mi tɛ dii kuon-nelle-na.

ɔ siɛ siɛ yan nan nolɔ hɔr dii hɛma-na.

²⁸ Hūmelle man kāan ɔ wulaa,
ɔ pigāan-mi baa-de.

Da mi waa ɔ caanɔgu-na
ɔ ka ta ɔ ce baa-mi.»‡»

²⁹ Pier wuɔ cor baa u āndaanɔgu-i wuɔ: «Tobin namaa, mi ka wan ninonɔ-i baa-na i bɪncɔiɔ-i Davidi kūnɔgu-na: Davidi kuu ba fuure-yuɔ, a ji hi baa nyunɔgu u cɪncorre dii i hɔlma-na. ³⁰ Davidi waa Diilopɔpuɔrbilonɔ. Diilonɔ naa pā nunɔgu baa-yo wuɔ duɔ saa ji waa, u jāmatigisɪnni-i, u ka hā u hāayɛlɔ nano'i baa-ni. ³¹ A ce dumaanɔ-na, Davidi naa tɛna baa-ma wuɔ *Konkortienɔ ka ku aa sire. Na saa da u ciɛra: «Diilonɔ siɛ yan u nolɔ tɛ dii kuon-nelle-na» aa «u siɛ yan u hɔr dii hɛma-na.» ³² Konkortienɔ fanɔ yaa Yesu-i. Diilonɔ un siire-yuɔ, miɛ man daaye-i hiere i daa-ma nuɔ. ³³ Diilonɔ kaa baa-yo u ka tɛna u caan-nu, aa un ɔ naa pā nunɔgu man baa-yo wuɔ u ka hā-yo u Yalle-i, u hā-yo

† 2:21 Yowel (Joël) 3.1-5a ‡ 2:28 Gbelieman-nalāanɔgu (Psaume) 16.8-11

baa-de u gbuo-ye baa-de hiere. Nan dan maman daama-i baa nan nun maman, difande maacemma'i. ³⁴ Davidi fuɔ fεε saa kā dɔrɔ-i-na, nga u piiye Yesu kũngu-i wuɔ:

Itieno gbɛ mi Tieno-i wuɔ:

«Jo η ji tɛna mi caaη-nu

³⁵ aa η yaη mi mal η bigaaraamba-i hã η ce η baaηgu-i bei.»§

³⁶ Terienḡu fanḡu-na, nuharunḡu si dii, Isirahel-baan namaaηo-i hiere na saaya na suɔ wuɔ nan gbuu Yesu maη *daanḡu-na, Diilonḡo ciε u yaa-i Itieno-i aa tiraa ce-yo Konkortieno.»

³⁷ Baη juɔ nu nel daama-i, kuɔ ce-ba biηkũngu. Baa yuu Pierbaa-ba-i* wuɔ: «Dumaanḡo-na, i saaya i ce bige-i?» ³⁸ Pier wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Naanaη na cilɔbabalaηo-i aa na jo ba ji *batisen-na Yesu-Kirsa yerre-na, ku yaa Diilonḡo ka hur na ãmbabalma-i. Mafaη da ma ce, Diilonḡo ka hã-na u Yalle-i. ³⁹ Na saa da, Diilonḡo pãa nunḡu-i baa namei baa na bisãlmba, wuɔ u ka hã-na u Yalle-i. U bi pãa-ku baa uη ka bi bamaη yaayargaa-terni-na hiere ba cu u huon-nu.»

⁴⁰ Pier waan nelma bɔi baa-ba a dii sireiηa bei ba da ba hũu-ma. U taa u piiye baa-ba wuɔ: «Siyaan konkoro-i, ku yaa mamaη kaa da fiεfiε ku nuɔmba-i ma siε ka da-na.»

⁴¹ Yiinḡu fanḡu-na, nuɔmba bɔi hũyãa Pier nelma-i aa ce ba batisen-ba. Ba yuu nuɔmba neifelle nuɔsiba ndii temma bamaη naa suurii naara Diilonḡ-dũη-baamba-i. ⁴² Baa bilaanu ta ba jo ba nu Diilonḡ-nelma-i Yesu pɔpuɔrbiemba wulaa. Ba waa ηaa ceɗuon-biemba, ta ba wuo niwuoni-i baa ba-naa aa ta ba bi cãrã Diilonḡo-i baa ba-naa. ⁴³ Yesu pɔpuɔrbiemba taa ba ce gberε-weima bɔi, a ce dumaanḡo-na korma taa ma da nuɔmba-i baa-ba.

⁴⁴ Diilonḡ-dũη-baamba naa bel ba-naa hiere, ba saa ta ba ce huonḡa baa ba nagãη-niini-i. ⁴⁵ Ba waa umaη duɔ da kumaη, u suor-ku aa jo baa gbeiηa-i ba ji cal-a ba-naa nuɔ a saa baa gbeiη-maamaη yeη-bei dumaa. ⁴⁶ Yinni maη jon baa dii *Diilodubuɔ-i-na, ba sa nanna yiinḡu. Ba taa ba wuo niwuoni-i baa ba-naa cinni-na. Ba niwuoni wuoma taa ma dɔl aa ba hɔmmu na firnu baa mu-naa. ⁴⁷ Ba taa ba hãl neini-i ba tuɔlnu Diilonḡo-i. Ba maama taa ma dɔlnu nuɔmba-i hiere nelle-na. Aa yinniη taa ni cor dumaa, Itieno taa u kor nuɔmba-i dumɛi u naara ba kãlle-na.

3

Murgu naηo siire

¹ Yiinḡu nanḡu-na, batarunḡu-na, Pier baa Nsãa-i ba taa ba kā da ba ka cãrã Diilonḡo-i. ² A ne da naacolḡo naηo waa, uη siire, u saa gbãa wuɔ dede. Yinni maη jon, ba biε-yo ba kā ba jina *Diilodubuɔ dumelle nande yaanḡa-na u tuɔ cãrã bamaη suuriin ba wulaa. Dumelle fande-i, ba bi-de wuɔ «Dumefafalle». ³ Pierbaa-baη kãa da ba ka suur, wuɔ tuɔ cãrã ba wulaa. ⁴ Baa ne-yo aa naa cira: «Ne bande.» ⁵ Naacolḡ wuɔ tuɔ ne-ba wuɔ sɪ ba taara ba hã-yo biηkũngu. ⁶ Pier wuɔ cira: «Warbelle sɪ mi yerren, nga kumaη dii baa-mi, mi ka hã-ni baa-ku.» Aa naa cira: «Nasaretitaan Yesu-Kirsa yerre-na, sire η ta η wuɔ!» ⁷ Aa kā ka bel u nadienḡa-i duɔ sire-yuɔ. Naacolḡo gbeiη niε pãη firnu. ⁸ Wuɔ wuɔr sire pãη tuɔ wuɔ. Uη siire dumaanḡo-na, wuɔ tuɔ gbɛliεη Diilonḡo-i aa tuɔ tetiera aa kā ba ta ba suur baa Pierbaa-ba-i Diilodubuɔ-i-na. ⁹ Nuɔmba juɔ'a ba ne da hai moloηo-i gbelaan Diilonḡo-i u suur daayo-i? ¹⁰ Umaη tienaanaη Diilodubuɔ dumelle yaanḡa-na u cãrã, u yaa-i. Kuɔ ce-ba gberε aa tiraa dii kũonyelle-bei.

Pierη waan mamaη Diilodubuɔ-i-na

¹¹ Naacolḡ daa uη siire, wuɔ pãη nyaarãa Pierbaa-ba-i. Nuon baa jo ji yu-bei dii *Salomɔ kukuruunḡu-na ta ba ne-ba. ¹² Pierη daa baη neη-baη dumaanḡo-na, wuɔ cira: «*Isirahel-baan namaa, baa na yaη ku ce-na gberε. Baa na ta na ne wuɔ sɪ miεmei siire

§ 2:35 Gbeliemaη-nalãanḡu (Psaume) 110.1 * 2:37 Pierbaa-ba-i: Ba gbɛ Pier baa u napɔpuɔrbiemba namba yaa-i.

naacolŋ daayo-i baa i fereŋ fŋŋgũ, sisə i wuə Diilonŋ-hūmelle-i fafamma ku'i ciε i gbāa sire-yuə; ku'i si. ¹³ I bincuəmbaŋ siire wuə Diilonŋo maŋ hūmelle-i, *Abiramu-i baa *Isaki-i a naara *Yakəbu-i, baŋ siire wuə Diilonŋo maŋ hūmelle-i, u'i ciε u cāarāŋo ce bəi. U cāarāŋo faŋo yaa Yesu-i. Na ciε ba bel-o ka hā *Pilati-i baa-yo. Pilati wuə u nanna-yuə, na'a ma siε gbāa wuə. ¹⁴ Na ciinaana Diilonŋ-nolŋo-i, na ciε ba bel nelviinŋo-i aa ce ba nanna nelkoronŋo-i. ¹⁵ Na ciε ba ko cicēlma tienŋo-i. Nga naŋ fiε ko-yo, Diilonŋo siire-yuə hiel-o kuomba həlma-na, i daa-yo nuə. ¹⁶ Inŋ haa i nanŋa-i yuə ku'i kāayā naacolŋ daayo-i; na sa bi yaŋ-yo suəma. Inŋ haa i nanŋa-i Yesu-i-na, ku'i ciε u sire-yuə yeryer dumandε-i-na na yufelle-na.

¹⁷ «Tobiŋ namaa, mi suyaa miε na saa naa suə-ma aa ce-ma, halle baa na yuntaamba-i hiere. ¹⁸ Nga Diilonŋ uŋ ŋa naa ce u *pəpuərbiemba wuəya waŋ mamaŋ, wuə uŋ ka saan *Konkortienŋo maŋ, u ka mulienŋ; nelma famma yaa ciε.

¹⁹ «Mamaŋ dii cemma fiεfiε-i-na, naanaŋ na ciləbabalaŋo-i aa na bir na jo Diilonŋo wulaa, ku yaa u ka hur na āmbabalma-i. ²⁰ Mafaŋ da ma ce, u ka pa kufienŋ-bāaŋgu nei. Aa uŋ ŋa naa hiel Konkortienŋo maŋ dii ku domma-na, u ka bir saan u jo. Konkortienŋo faŋo yaa Yesu-i. ²¹ Dumandε-i-na, uu dii tēna dii dərə-i-na tuə cie miwaanŋo duə bibirre ŋaa Diilonŋ uŋ ciε u pəpuərbiemba waŋ-ma dumaa dii ku bembienŋa-na. ²² Na saa da, *Moisi waan Yesu-Kirsa maama yaa wuə: *«Diilonŋo ka hiel u *pəpuərbiembaŋo nanŋo mei temma na həlma-na. Pəpuərbiembaŋo faŋ duə waŋ mamaŋ, baa na yagar-ma. ²³ Umanŋ duə saa nu u nunŋu-i, ba ka hiel kutienŋo nunŋu-i Diilonŋo baamba-na aa ba ka ko-yo.»* ²⁴ Diilopəpuərbiemba maŋ siire piiye hiere, a doŋ *Samiel-na, ba waan nyunŋo ku yinŋ daani maama-i. ²⁵ Diilonŋ uŋ pāa nunŋu maŋ aa ce u pəpuərbiemba waŋ ku maama-i, u pāa-ku baa namei. Aa uŋ pāa nunŋu-i baa na bincuəmba-i kusuəŋ-nu aa gbē Abiramu-i wuə: *«Mi ka ta mi cor baa nanŋ hāyēlmba yaa-i mi ce baa dūnni-i hiere hēma-na»*†, na nunŋu dii nupālle fande-na. ²⁶ Ku'i ciε na da Diilonŋo ciε u cāarāŋo jo namei wulaa-i igēna duə ji kāyā-nei na nanna na maacembabalamma-i.»

4

Ba bilaa Pierbaa-ba-i

¹ Pier baa Nsāa-i baŋ waa ta ba piiye baa nuəmba-i, *Diilojigāntaamba-i baa *Diilodubuə sorosibaa-ba yuntienŋo-i, a naara *Sadusiεbaa-ba jo ji da-ba. ² Pierbaa-ba taa ba piiye baa nuəmba-i wuə Yesu kuu aa sire, kere yinŋu dii baa yinŋu kuomba ka bi sire fuə temma-i. Baŋ juə ji da ba piiye dumaanŋo-na, ku saa dəlnu-bei. ³ Baa bel-ba. Bāaŋgu naa tī tī. Baa kā ka dii-ba kaso ba cə. ⁴ Baŋ fiε bel-ba, baŋ hii piiye baa bamaŋ hiere, ba fŋŋgũ baa hūu-ma. Bamaŋ naa hūyāa-ma, ba gbāa yu nuəmba neifienŋa hāi nuəsiba ndii temma.

⁵ Ku cuo kaala-i-na, *Yuifu ba yuntaamba-i baa nelle bincuəmba-i, a naara *ānjnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa *Yerusalemu-i-na. ⁶ *Diilojigāntaamba yuntienŋo maŋ ba naŋ biŋ-yonŋ Ani-i, u waa baa u dumellenŋ-baamba-i hiere, a naara Kayifu, baa Nsāa, baa Alesāndire. ⁷ Baŋ jānu ba-naa, baa ce ba jo baa Pierbaa-ba-i. Baŋ juə, baa yuu-ba wuə: «Namaa hilaa baa hiŋ daama-i hie a ji sire naacolŋ daayo-i? Hai molonŋo-i puəraa-na?» ⁸ Huəŋgu faŋgu-na, *Diilonŋ-Yalle naa yu Pier huəŋga-i, wuə cira: «Nelle yuntaanŋ namaa, baa bincuəŋ namaa, ⁹ i ciε ānfafamma molo-na aa na bi-ye ji ta na yuu-ye inŋ ciε dumaa sire-yuə u murgusinni-na, dumei si wēi? ¹⁰ Nelma diei dii na saaya na suə-ma hiere baa *Isirahel-baamba-i: Naŋ gbuu Nasaretitaanŋ Yesu maŋ *daaŋgu-na ko-yo aa Diilonŋo sire-yuə, fuə barguə yaa nuə-i naacolŋ daayonŋ siire yeryer na yufelle-na dumandε-i. ¹¹ Ba waanŋ Yesu fuə maama yaa Diilonŋ-nelma-na wuə:

«Tāmpēlle maŋ dumarāanŋ namaanŋo-i nanŋ ciinaana-diε,

* 3:23 Anjnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 18.15,18,19. † 3:25 Miwaanŋo jnammanŋ-sebe (Genèse) 22.18

di yaa juɔ bella dũngu-i.)*

¹² Yesu yaa gbãa kor nelbiliemba-i u diei yonɔ. Da ma hel ufanɔ-na, Diilonɔ saa hã-ye moloɔ yonɔ nanɔ nanɔ uman gbãa kor-e.»

¹³ Pɛɛbaa-banɔ daa holle-i piiye dumaa, kuɔ cu āndacetaamba hɔmmu-i. Da ba ne, ba da-ba nelgbãngbãlãamba; ba sa suɔ sɛbɛ. Baa pãɔ suɔ wuɔ Yesu wuɔrataamba. ¹⁴ Da ba ne naacolɔ manɔ siire ba caanɔ-na, ba siɛ suɔ banɔ ka wanɔ manɔ. ¹⁵ Baa ce ba hiel Pɛɛbaa-ba-i gɔngũɔn-nu aa naa yuu ba-naa wuɔ: ¹⁶ «I ka ce-ba niɛ? Nuɔmba-i hiere Yerusalemu-i-na ba suyaa wuɔ ba yaa siire naacolɔ daayo-i, nuharunɔ si dii-mɛi; i siɛ bi gbãa ju-ma. ¹⁷ Nga die i sa taara nel daama gbuo nelle-i hiere, i saaya i gboya-bei wuɔ ba baa yanɔ i tiraa nu ba bɛ Yesu yerre-i baa moloɔ. Umanɔ duɔ bɛ-de, kumanɔ da ku waa, u ka da-ku.»

¹⁸ Banɔ juɔ da ba-naa tɛ, baa bɛ Pɛɛbaa-ba-i a ji wanɔ baa-ba wuɔ ba baa yanɔ ba tiraa nu ba bɛ Yesu yerre-i ba nunni-na, ba baa bi wanɔ u maama baa moloɔ. ¹⁹ Pɛɛbaa baa gbɛ-ba wuɔ: «Namaa fɛɛ-i niɛ-kuɔ na ne! I ce namaa maama yaa-i aa yanɔ Diilonɔ-maama-i wei? ²⁰ Miɛ fuɔ, inɔ nuɔ manɔ, aa da manɔ, i siɛ gbãa finanɔ-mɛi.»

²¹ Banɔ siire naacolɔ-i, kuɔ gbuu dɔlnu nuɔmba-i, baa ta ba gbɛliɛn Diilonɔ-i, a ce dumaanɔ-na āndacetaamba saa da nelma da ba cãl-ba; baa naa ba sɛl ba yufienɔ yaa piiye baa-ba aa nanna-bei ba kã. ²² Banɔ siire naacolɔ manɔ, u bienɔ naa cor bienɔ komuɔnɔ hãi.

Diilonɔ-dũn-baamba cãarã Diilonɔ-i

²³ Banɔ naana Pɛɛ-i baa Nsãa-i, baa ta kã ba nabaamba wulaa. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa bɛncuɔmbanɔ wanɔ manɔ baa-ba hiere, baa tũnu ba nabaamba-i baa-ma. ²⁴ Banɔ tũnu-bei dumaanɔ-na, baa gbonu cãrã Diilonɔ-i wuɔ: «Itie, nuɔnɛi hielaa dɔɔ-i baa hɛma-i, baa dãmmanɔ-nuoraanɔ-i. Aa bi hiel ni huɔya-niini-i hiere. ²⁵ Nuɔnɛi cie nɔ *Yalle dii nel daama-i i bɛncuɔnɔ-i *Davidi† nunɔ-na u wanɔ-ma wuɔ:

Bige-i cie nuɔmba sire ta ba pepiena nilɛnɔ-na?

Ba saa suɔ wuɔ banɔ puu manɔ, ma siɛ kã terienɔ wei?

²⁶ Fɔngɔtaamba siire tɛɛnɔ yiera,

aa yuntaamba pũulã Itienɔ-i baa u Yufellen-Nolɔ-i.‡

²⁷ Ninsie ninsie, *Erɔdi-i baa *Pɔse-Pilati-i a naara *niɛraamba-i baa *Isirahel-baamba-i hiere, ba tigiinɔ ba-naa nel daadeŦ yaa nuɔ-i, a pũulã nɔ cãarãnɔ-i Yesu-i. Ba tigiinɔ ba-naa a pũulã nɔ Yufellen-Nolɔ-i. ²⁸ Dumandɛ-i-na, ninɔ nɔ naa pu manɔ, manɔ waa nɔ huɔnɔga-na, ba cie ma yaa-i. ²⁹ Fieɛ-i-na, Itie, nɔ daa banɔ wur nɔ cãarãnɔ miɛnɔ-i dumaa. Hã-ye holle i tie gbã i wanɔ nɔ nelma-i. ³⁰ Kãyã-yiɛ i tie gbã i sire jaamba-i aa bi tie ce nelma bɔi baa gbɛɛ-weima bɔi nɔ cãarãnɔ-i Yesu yerre-na.»

³¹ Banɔ juɔ cãrã Diilonɔ-i tɛ, hɛnɔ maa sagalla banɔ waa tigiinɔ kusuɔnɔ-nu. Diilonɔ-Yalle pãnɔ yu ba hɔmmu-i hiere. Baa da holle ta ba wanɔ Diilonɔ-nelma-i.

Diilonɔ-dũn-baamba bilaa ba-naa dumaa

³² Diilonɔ-dũn-baamba-i baa ba ciinumma-i hiere baa naa gbuu bel ba-naa fafamma. Ba hɔlma-na, nɔ siɛ gbãa suɔ wuɔ mɛl kũngu-i daaku-i aa mɛl kũngu-i daaku-i. ³³ Himma nanɔ temma waa Yesu *pɔpuɔɔɔɔɔɔɔ maacemma-na ta ma pigãanɔ wuɔ Yesu siire kelkel. Diilonɔ naa silaa tuɔ ce baa-ba u cor. ³⁴⁻³⁵ Sonninɔ waa baa bamanɔ hiere, baa cinninɔ bi waa baa bamanɔ, ba taa ba suor-ni ba jo ba hã Yesu pɔpuɔɔɔɔɔ maacemma-i baa ni gbeinɔ-i. Bafanɔ da ba hũu-ya, ba ne ba gbeinɔ-maamanɔ jɛnya ma-naa dumaa aa bi hɔnu-yɛi dumɛi. A ce dumaanɔ-na sũntie saa waa ba hɔlma-na.

* 4:11 Gbɛliemanɔ-nalãanɔ (Psaume) 118.22 † 4:25 Ku birii a saanu baa cerma. Girɛkimma-na ba naaraaya Davidi yerre-na wuɔ Diilonɔ-cãarãnɔ. ‡ 4:26 Gbɛliemanɔ-nalãanɔ 2.1-2 § 4:27 Ba gbɛ *Yerusalemu.

³⁶ Unanjo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Yosefu. U waa *Levitiyiɛno. U taa u hel Sipire. Pɔpuɔrbiemba taa ba bi-yo Barnabasi, ku yungu yaa wuɔ Sirɛintienjo. ³⁷ Suonju nanju waa baa-yo, wuɔ suor-ku aa naa jo baa ku gbeɲa-i ji hã pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

5

Diilo sa siɛ huhurma-i

¹ Naacoljo nanjo waa, ba taa ba bi-yo Ananiyasi aa bi u ciɛno-i Safira. Terienju nanju waa baa-ba, baa suor terien daaku-i ² aa naa saa-ma aa bɔljo hiel gbeɲa nanja aa kã baa a boluonju-i ka hã Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

³ Uɲ kãa, Pier wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ananiyasi, bige-i ciɛ ɲ yan *Sitãni tãal-ni ɲ hiel kunanju gbeɲa-na aa jo ji ta ɲ kar coima-i baa *Diilonj-Yalle-i? ⁴ Terienju-i nanj kũngu, molo saa cira ɲ suor-ku. Niɲ fiɛ suor-ku, gbeɲa-i nanj waɲa. Bige-i ciɛ ɲ ce maacen daama temma-i? Niɲ karaa coima man, ɲ saa kar-ma baa ɲ nanuɔmba, ɲ karaa-ma baa Diilonjo.»

⁵ Ananiyasin nuɔ nel daama-i, u pãɲ cii, u bi kuliingu yaa dumaano-na. Uman duɔ nu nel daama-i, u kũma pãɲ ta ma nyɛɲ. ⁶ Naacien baa jo ji biɛ-yo ka fuure.

⁷ Ciɛno saa waa. Bɔljon kuu, lɛbaa-ba siɛi temma cor aa u suɔ tuɔ jo. Uɲ juɔ ji suur, u saa suɔ wuɔ wɛima ciɛ. ⁸ Pier yuu-yo wuɔ: «Ciɛɲ nuɔ, na suora na terienju-i sul daadu'i nuɔ-i wɛi?»

Ciɛɲ wuɔ siɛ wuɔ: «Õu, ku sullu yaa-i.»

⁹ Pier wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na saa-ma baa ɲ bɔlɔ-i aa da na cure Diilonj-Yalle-i? Ne, baman kãa ka fuure ɲ bɔlɔ-i ba yaa bi suuriɲ daaba, ba ka bi biɛ nuɔno-i ka fuure-niɛ.» ¹⁰ Ciɛɲ wuɔ pãɲ cii terienju fanju-na a ku Pier caanju-na. Naacien ba'a ba suur ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. Baa tiraa biɛ ufanjo-i bir gũunu ka fuure bɔljo caanju-na. ¹¹ Diilonj-dũɲ-baamba kũma migãan ta ma nyɛɲ ma naara. Uman duɔ nu nel daama-i, ku ce-yo kũonyelle.

Gberɛkulanjo

¹² Yesu *pɔpuɔrbiemba taa ba ce nelma bɔi baa gberɛ-wɛima bɔi nuɔmba hɔlma-na. Ba taa ba tigiɲ ba-naa *Salomɔ kukuruunju yaa nuɔ-i. ¹³ Nuɔmba-i hiere nelle-na ba taa wan ba yefafalle, ɲga molo saa tuɔ siɛ u piɛ-ba. ¹⁴ Caamba-i baa bɛmba man naa hũyãan Itienjo maama-i baa sa waa dɛi baa yuliingu-i. ¹⁵ Nuɔmba waa da ba ce ba hel baa gbãɲgbaarbaa, baa figinni a galla ba jaamba-i Pier muncormu-na, wuɔ duɔ tuɔ cor aa u yalle yiɛya uman, u sire. ¹⁶ Nilɛɲa man *Yerusalemu kɔtɔnni-na hiere, nuɔmba bɔi taa ba hel-yɛi ba jo baa ba jaamba-i pɔpuɔrbiemba wulaa. *Jinabaa-ban bi waa baman nuɔ-i, ba taa ba jo baa-ba. Uman duɔ jo baa u wuonjo, u sire.

Ban haa kuman Yesu pɔpuɔrbiemba-na

¹⁷ Nuɔmban jon pirpir Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa dumaano-na, ku saa dɔlnu *Diilojigãntaamba yuntienjo-i baa u kuoyataamba-i *Sadusiɛbaa-ba-i. Baa ce-ku nenemuɲgu ¹⁸ aa naa bel pɔpuɔrbiemba-i ka dii-ba kaso. ¹⁹ Ku isuonju-na, Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo jo ji hɪl kaso-i a hiel-ba aa naa gbɛ-ba wuɔ: ²⁰ «Kãan *Diilodubuɔ-i-na na ka wan hũmefɛlende maama-i hiere baa nuɔmba-i.»

²¹ Ku cuo kaala-i-na, pɔpuɔrbien baa naar kã Diilodubuɔ-i-na ka donj ta ba wan Diilonj-nelma-i. Diilojigãntaamba yuntienjo-i baa u kuoyataamba saa suɔ wuɔ ba hilaa. Cuonj kaalaa, baa bi bincuɔmba-i da ba ji ce ãndaangu-i. Ban juɔ, baa puɔr wuɔ ba ka hiel-ba kaso-i-na jo baa-ba. ²² Baa kã ba saa ka da-ba. Baa bir jo ji cira: ²³ «I saa ka da moloɲo kaso-i-na. In kãa, kaso naa waa biɲ u temma-i, aa baman niɛyan-yuɔ ba waa ba munyɛrammu-na hiere dumienja yammu-na. I hɪlãa-yo ku yaa nuɔ-i, i saa da moloɲo huonja-na.»

²⁴ Sorosibaa-ba man niɛyan Diilodubuɔ-i ba yuntienjo-i, baa *Diilojigãntaamba yuntaamban nuɔ nel daama-i, ba hɔɲ muɔ pãɲ cu; ba sa suɔ ku huonjuɲ ka jo baa kuman.

²⁵ Ba'a ba ne da naacolŋo naŋo juo ji tuo tūnu-bei wuo: «Naŋ bilaa balamba maŋ ka dii-ba kaso-i-na, baa dii ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i dii Diilodubuɔ-i-na.» ²⁶ Sorosi ba yuntienŋ wuo pāŋ sire baa u sorosibaa-ba-i ka bel-ba jo baa-ba. Baŋ kaa, ba saa kā baa bubuɔsinni, wuo sɪ nuomba ka naŋ-ba baa tāmpɛlɛiŋa.

Ba ce Yesu pəpuərbiemba āndaanŋu-i

²⁷ Baŋ kaa ka bel Yesu *pəpuərbiemba-i jo baa-ba, *Diilojigāntaamba yuntienŋ wuo yuu-ba wuo: ²⁸ «Ma sɪ i waanŋ-ma baa-na kuola-mɛi wuo na baa bɪ naacolŋ daayo yerre-i baa moloŋo kɛ? Ma daa niɛ na yaŋ-ye aa sire gbuo *Yerusalemu-i hiere baa u maama-i? Na taara na cira miɛmɛi kuɔ-yo kɛ?»

²⁹ Pier baa u nabaamba-i baa cira: «I sie gbāa maar Diilonŋo nuŋgu-i ka ce nelbilienŋ kūŋgu. ³⁰ Naŋ gbuu Yesu maŋ *daanŋu-na ko-yo, i tobaa-baŋ siire wuo Diilonŋo maŋ hūmelle-i, u siire-yuo ³¹ aa kā baa-yo ka jina u caanŋ-nu. U hāa-yo yuntɛsinni-i aa ce-yo koŋkortienŋo. U ciɛ kufanŋu-i duo kāyā *Isirahel-baamba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa u duo hur ba āmbabalma-i. ³² Nel daama-i miɛ i daa-ma nuo, *Diilonŋ-Yalle bi daa-ma. Bamaŋ nuoŋ Diilonŋo nuŋgu-i, u hā-ba di yaa-i.»

³³ *Nellentaambaŋ juo nu nel daama-i, ba hōmmu pāŋ guɔla. Baa pāŋ ta ba taara ba komma. ³⁴ *Fariŋɛyienŋo naŋo waa baa-ba, ba taa ba bɪ-yo Gamaliel. U waa *ānjinamma pigāatienŋo. Nuomba taa ba kāŋ-yo nelle-na. Wuo sire yiera ba hōlma-na aa naa cira: «Ciɛŋ ba hel gōŋgūoŋ-nu.»

³⁵ Baŋ hilaa, wuo gbɛ nuomba-i wuo: «Isirahel-baanŋ namaa, jogaanŋ na ne igēna aa na suo na ce naŋ taaranŋ na ce kumanŋ balaŋ daaba-na. ³⁶ Ku belle-na, Tedasi siire ce u fɛɛ nelbuo. Nuomba sire cu u huonŋ-nu ta ba kā nuomba nuosiba hāi caanŋ-nu. Baŋ juo ko-yo, ba curaa hie? Ba saa pisallā hiere wɛi? ³⁷ Fuo kūŋguŋ curaa, baŋ taa ba kāŋ nuomba-i belle-na, Yuda maŋ taa u hel *Galile-i-na, u siire hiel u yerre-i. Nuomba bɔi cu u huonŋ-nu. Baŋ juo ko ufaŋo-i, bamaŋ naa cu u huonŋ-nu, na daa-ba wɛi? ³⁸ Fiefiɛ-i-na, bamaŋ daaba-i, mi gbāa waŋ mamaŋ: Niɛŋ-baŋ aa na yaŋ-ba. Da kuɔ ba ce nelienŋ-maama, yiinŋgu dii baa yiinŋgu, ma ka bɛna. ³⁹ Nŋa da kuɔ Diilonŋ-maama ninsoŋo, na sie gbāa bɛna-mɛi. Niɛŋ torro, na baa ji ta na gāŋ baa Diilonŋo aa cira na gāŋ baa nelbiliemba?»

⁴⁰ Gamalielŋ piye dumaanŋo-na, ba kā ka ciire aa naa bɪ pəpuərbiemba suur. Baŋ suurii, baa bel-ba muo-ba da dɛi aa naa waŋ baa-ba wuo ba baa tiraa yaŋ ba da ba bɛi Yesu yerre-i baa moloŋo! Baŋ ciɛ mafamma-i, baa nanna-bei ba ta.

⁴¹ Baŋ bilaa-ba muo-ba Yesu maama-na, kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei wuo Diilonŋo ka tuo kāŋ-ba nelfafaamba Yesu huonŋu-na. ⁴² Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, yinni maŋ joŋ, ba waŋ *Neldɔdɔlma-i *Diilodubuɔ-i-na baa cinni-na wuo Yesu yaa *Koŋkortienŋo maŋ Diilonŋ uŋ saanŋ-yo.

6

Yesu pəpuərbiemba calaanu maacemma-i

¹ Nuomba bɔi taa ba hūu Yesu maama-i huonŋ daaku-na, a ce dumaanŋo-na bamaŋ piyenŋ girekimma-i, baa ta ba waana wuo bamaŋ piyenŋ ebiremma-i, ba cal niuwuoni-i yinni maŋ joŋ aa ba sa hā bafamba bikulcaamba-i. ² Yesu *pəpuərbiembanŋ daa ba waana dumaanŋo-na, baa tigiinŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere a waŋ baa-ba wuo: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuo i sie gbāa yaŋ Diilonŋ-nelma wamma-i aa die ne niuwuoniŋ-kūŋgu, ku saa bɛi dumaanŋo-na. ³ Hielaanŋ nuomba niehāi na hōlma-na. Nuomba famba yefafalle saaya di waa nuomba nunni-na. *Diilonŋ-Yalle saaya di yu ba hōmmu-i aa ba saaya ba ta ba nu nelma. Da na hiel-ba, i ka bir maacenŋ daama-i hā ba yaa-i ⁴ aa miɛ i fulnu Diilocārälle baa u nelma wamma.»

⁵ Bamaŋ waa hiere, baa hūu-ma aa naa sire hiel Etiɛni. Diilonŋ-maama-i baa Diilonŋ-Yalle naa yu Etiɛni huonŋa-i. Baŋ hielaa Etiɛni-i, baa hiel Filipu, baa Purokɔr, baa Nikanɔr, baa Timɔ a naara Parmenasi, baa Nikola. Nikola taa u hel Antiyɔsi, nŋa uu naa suur

Yuifusinni-na. ⁶ Baŋ hielaa-ba, baa pigāaŋ pəpuərbiemba-i baa-ba. Baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cārā Diilonjo-i hā-ba.

⁷ Diilonj-nelma taa ma gbuo terni-i ma kā. Yinniŋ cor dumaa, nuamba hūu-ma dumei *Yerusalemu-i-na. *Diilojigāntaamba maŋ naa hūyāa Yesu maama-i baa sa waa dei.

Ba bilaa Etiēni-i

⁸ Diilonjo naa silaa ce baa Etiēni-i: Uu naa hā-yo himma u tuo ce gberε-weima boi nelle-na. ⁹ A ne da *Yuifubaa-ba namba taa ba kā *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ba kā ba nu Diilonj-nelma-i. Ba taa ba bī Diilonelhāalādūŋgu faŋgu-i «Kufiēŋ ba dūŋgu»*. Yuifubaa-ba famba kā ba ta ba fanu ba-naa baa Etiēni-i Diilonj-nelma-na. Ba hōlma-na, banamba taa ba hel Sirēni, banamba Alēsāndiri, banamba Silisi, banamba *Asi. ¹⁰ *Diilonj-Yalle naa waa baa Etiēni a ce ba saa gbāa piye yar-o.

¹¹ Kuŋ nuolaa-ba, ba bir yaŋ aa biε nuamba gbeiŋa-na ba ta ba wuora ba waŋ wuɔ: «Naacolŋ daayo u wuora u tuora *Moisi-i baa Diilonjo-i; baŋo sī.» ¹² Ba ciε ku yaa-i nuamba hōmmu du baa Etiēni-i nelle-na. Bīncuamba-i baa *ānjīnamma pigāataamba-i hiere ba hōmmu duu baa-yo. Baŋ ciε kufaŋgu-i, ba kā ka bel-o kā baa-yo *nellentaamba wulaa.

¹³ Baŋ kāa baa-yo, ba tiraa bī coikartaamba namba kā, wuɔ siertaamba. Baa kā ka ta ba kar coima-i ba haa-yuɔ wuɔ: «Naacolŋ daayo sa gbuu piye *Diilodubuɔ yefafalle, halle baa *ānjīnamma-i hiere. ¹⁴ I daa u wuora u piye wuɔ Nasaretitaan Yesu ka muonu Diilodubuɔ-i aa bir Moisi nelma-i birma namma.» ¹⁵ Bamaŋ waa hiere gēŋgerterienŋu-na, baa dīŋ-yuɔ ta ba ne-yo. U yaanŋa taa ka caa ŋaa *dərɔpəpuərbilon yaanŋa.

7

Etiēni āndaanŋu-i

¹ Siertaambaŋ juɔ piye tī, *Diilojigāntaamba yuntien wuɔ yuu Etiēni-i wuɔ: «Baŋ waŋ mamaŋ ninsoŋo wēi?» ² Etiēni wuɔ cira: «Mi nellen-tobiŋ namaa, baa mi tobaa namaa, mi ka waŋ nelma diei baa-na: Na suyaa wuɔ aa i bīncōiŋo-i *Abiramu suɔ duɔ sire Mesopotami-i-na ka tīena Arā-i-na, Cagaŋ-Diilonjo naa carra-yuɔ ³ a waŋ baa-yo wuɔ u yaŋ u huraamba-i aa u sire ba jāmalā-i-na, kεε u ka pigāaŋ-yo jāmalā naŋo u ka tīena. ⁴ Abiramu sire* ka tīena Arā-i-na. Uŋ kāa terienŋu-na, u ton juɔ ku, Diilonjo ce u jo ji tīena naŋ yen jāmalā maŋ nuɔ-i daayo-i.

⁵ «Uŋ juɔ, Diilonjo saa hā-yo munturemmu aa bi cira mu yaa daamu. U yaan aa pā nuŋgu baa-yo wuɔ: «Mi ka hā-ni jāmalā daayo-i. Da ŋ saa ji waa, ŋ huon-baamba ka biε-yo cor.»† A ne da huonŋu faŋgu-na, bilo saa waa baa Abiramu-i. ⁶ Diilonjo gbē-yo wuɔ: «*Nhuon-baamba ka waa juɔma-na, ba ka bel-ba kərsinni-na jāmalā faŋo-na gbuu muliēŋ-ba. Ba ka ce bien nuosiba hāi muliēma.* ⁷ *Nga bamaŋ ka bel-ba kərsinni-na, muɔmēi ka pā kutaamba-i mi fεε. Da mi ji ce mafamma-i, ŋ hāayēlmba ka suɔ sire terienŋu-na ji tīena bande ta ba buolmi.*‡

⁸ «Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bel *tobisinni baa Abiramu-i aa naa ce u *jā a dānya tobisinni fanni-iŌ. Ku'i ciε na da *Isakiŋ juɔ hoŋ, yinni niehāi cor, niisiei yiinŋu-na, Abiramu jā-yo. Isakiŋ bi siire da *Yakəbu-i, u bi jā-yo. Yakəbu bi sire ce maaduɔma baa i bīncuamba-i*.

⁹ «I bīncuamba sire bigāaŋ ba hāaŋo-i Yosefu-i aa bel-o suor-o ba sāa-yo kā baa-yo Esipi. Nga Diilonjo waa baa Yosefu-i. ¹⁰ U hielaa u yunŋu-i muliēma-na hiere aa ce-yo

* **6:9** Baa bilaa Yuifubaa-ba namba-i kərsinni-na a kā baa-ba *Ōromu aa ji nanna-bei. Ku gbāa waa Yuifubaa-ba famba hāayēlmba yaa baŋ gbēŋ-baŋ bande-i-na. * **7:4** Girekimma-na ba ciera u siire Kalde jāmalā-i-na. Kalde-i baa Mesopotami-i jāmalā duoŋo yaa-i. † **7:5** Nieŋ Miwaanjo jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 12.7; 13.15; 15.18; 17.8.

‡ **7:7** Nieŋ Miwaanjo jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 15.13-14, Helman-sebe-i-na (Exode) 3.12. § **7:8** Nieŋ Miwaanjo jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 17.10-14. * **7:8** Yakəbu bepuɔmba waa cīncieluo baa ba hāi. Etiēni bīε ba yaa-i bande-i-na wuɔ ba bīncuamba.

nelnurāŋo aa tiraa ce u kūŋgu dɔlnu Esipitaan jāmātigi-i. Jāmātigi haa-yo u jāmālā yuŋ-nu baa u dumelle bi yuŋgu-na.

11 «Nyulmu nammu ji suur Esipi-i-na, ka hel baa *Kanaa jāmālā-i hiere. Kuu naa balan cor, a ce i bīncuamba sa da niwuoni ba wuo dii Kanaa-i-na. 12 Yakabu ji nu wuo ba suor dīmma dii Esipi-i-na. U puər i bīncuamba kā ka sāa bir kūŋ.

13 «Baŋ juo kā hāaliŋo-i, Yosefu pigāan-ba u fere wuo fuo yaa Yosefu-i. Terienŋu fanŋu'i nuo-i, jāmātigin suya Yosefu baamba-i. 14 Yosefu wuo ce u mɔlbaa-ba bir kūŋ ka jo baa tuoŋo-i baa u dumellen-baamba-i hiere. Ba kūŋgu-na, ba waa nuamba komuŋa siei baa cīncieluo nuamba ndii. 15 Yakabu kāa kamma famma yaa-i Esipi-i-na. Diilon-babīmuo kaa hi-yo kusuŋ-nu'i baa i bīncuamba-i hiere. 16 Ba waa umaŋ duo ku, ba biε-yo ka fuure-yuo Sisemu. Ba fuuriye-bei Abiramuŋ sāa cīncorre maŋ Amər bisāimba wulaa†.

17 «Diilon uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, ku cemman-huŋguŋ juo ta ku piε, miε baamba sire gbuu ciinu Esipi-i-na. 18 Jāmātigi naŋo ji nyugūŋ. Jāmātigi faŋo saa tuo suo Yosefu-i. 19 Wuo fūnuŋ tuo ce karaanŋu baa i bīncuamba-i. U waa ciεŋo maŋ duo hoŋ u biloŋo-i, u bel diilonŋo-i ce u nanna-yuo u kaal ji ku. 20 *Moisi huŋ huŋgu fanŋu'i nuo-i. U maama saa naa fa baa fafaanŋu-i. Uŋ huŋ, u bīncuamba gbāan fuo-yo ba dūŋgu-na u ce caamba siei yoŋ baa-ba. 21 Baŋ juo suo baa-ba aa ce ba biε-yo ka nanna, jāmātigi biloŋ wuo biε-yo ce-yo ŋaa fuo bilohoiŋo, a fiε-yo u ji vāa. 22 Ku ciε dumei Moisi suo Esipitaamba āncemma-i hiere. U taa u nu nelma-i ŋaa u yuŋgu ka muonu aa weima saa ta ma yar-cemma.

23 «Uŋ juo da bien komuŋa hāi, wuo kā duo ka ne u nellen-baamba-i‡. 24 Yiinŋu nanŋu-na, wuo ji da Esipiyienŋo naŋo ce ba wuoŋo naŋo-i sūlma. Wuo hūu naacolŋo-i aa naa muo Esipiyienŋo-i ko-yo. 25 U taa u taara u ce u nellen-baamba suo wuo Diilonŋo ciε u'i jo duo ji kor-ba. Ŋga ba saa suo-ma.

26 «Ku cuo kaala-i-na, wuo da ba baamba namba gāŋ. Wuo karnu-bei aa naa tuo piye baa-ba wuo: «Bige-i ciε na ta na gāŋ, ma sī namei kuuduŋgu?» 27 Umaŋ taa u jīnya u nawuoŋo-i wuo se Moisi-i da yer, aa naa cira: «Hai moloŋo-i diyaa nanŋuŋu-i? 28 Ŋ taara da ŋ ko-mi ŋaa niŋ kuo Esipiyienŋo-i dumaa cicuŋgu-na wei?» 29 Uŋ piye dumaanŋo-na, Moisi saa gbāa duo tiraa tīena; wuo gbar ka tīena Madiyā. U kaa biε ciεŋo-i kusuŋ-nu'i a hoŋ bisāimba hāi baa-yo.

30 «Bien komuŋa hāi cor. Yiinŋu nanŋu-na, *dərpuərbiilonŋo naŋo carra Moisi-i dii *hīekuraanŋu-na Sinayi tānuŋgu hɔlma-na. Wuo u ne da bige-i daaku-i? Dāamu'i caan tibiyelle nande-i aa dərpuərbiilonŋo waa dii mu huŋga-na. 31 Ku cu u huŋga-i. Wuo ta tuo piε duo ka ne dāamu fammu-i dei. Wuo u ne da Itienŋo piye baa-yo wuo: 32 «Moisi, ŋ bīncuamba Diilonŋo yaa muŋo-i: Abiramu siire wuo mei hūmelle yaa-i, Isaki-i baa Yakabu-i hiere maaduama.» Moisi kūama pāŋ ta ma nyen, a ce u saa tiraa sie duo ne terienŋu fanŋu yanŋa-na. 33 Itienŋo gbē-yo wuo: «Hiel naatenni-i ŋ gbeini-na; niŋ yen terienŋu maŋ nuo-i daaku-i Diilon-terienŋu. 34 Mi baambaŋ ceŋ sūlma maŋ Esipi-i-na, mi daa-ma; baŋ bireŋ, mi nuo, ku'i ciε mi hiire jo miε mi ji kor-ba. Jo mi ji puər-ni ba wulaa.»§

35 «*Isirahel-baambaŋ sie Moisi maŋ wuo u halaŋ, molo saa dii u nuŋgu ba berru-na, Moisi duŋo faŋo yaa Diilon uŋ ciε dərpuərbiilonŋo jo ji puər-o wuo u ka waa ba yuŋ-nu aa hūu-ba Esipitaamba nyisenni-na. 36 Moisi yaa ciε himma-i a hiel i bīncuamba-i Esipi-i-na. U ciε-ma Esipi-i-na, aa ce-ma dāmmaŋ-nuoradāama-i-na aa tiraa ce-ma hīekuraanŋu-na duo gbāa kor-ba. U ciε kufanŋu-i bien komuŋa hāi.

† 7:16 Niεŋ Miwaanŋo jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 23.1-18; 33.19; 50.7-13. ‡ 7:23 Moisi waa *Isirahel wuoŋo naŋo.

§ 7:34 Niεŋ Helman-sebe-i-na (Exode) 3.1-10.

37 «Moisi duəŋo faŋo yaa gbɛ Isirahel-baamba-i wuə Diilonŋo ka hiel ba neller-ŋuonŋo naŋo ce-yo u *pəpuərbielonŋo fuə temma hā-ba*. 38 Aa i bincuəmbanŋ waa hiekuraanŋu-na, u yaa waa ba həlma-na baa Diilonŋo-i. Dərpəpuərbielonŋo taa u piye baa u yaa-i Sinayi tənunŋu-na u tuə kã u tūnu i bincuəmba-i. U yaa taa u jo baa cicəlman-nelma-i u jo u wanma baa-ye. 39 I bincuəmba bir yanŋ ba sa nu u nuŋu-i. Ba cinaana-yuə aa ta ba taara ba bir kã Esipi-i-na.

40 «Banŋ diyaa mafamma-i ba həmmu-na, ba gbɛ *Aarō-i wuə: *«Ce tinni ŋ hā-ye, nimanŋ ka kāyā-yi i hi i munŋkammu-i. Moisi hielaa-ye Esipi-i-na, u yaa daayo i sa suə uŋ curaa kusuw-ŋu.»*† 41 Yibienŋa faŋa-na, baa sire kul nambilonŋo a ce-yo tiiŋgu ta ba buol. Banŋ kulii nambilonŋo-i, kuə silaa gbuu dəlnu-bei ŋaa bige-i! Baa ce ponsaanŋu ma yerrenŋ. 42 Diilonŋ wuə ne-ba aa yanŋ-ba ba ta ba buol mæŋa baa ceinŋo baa bāanŋu ŋaa manŋ nyegāanŋ dumaa Diilopəpuərbiemba sebe-i-na wuə:

«Isirahel-baanŋ namaa,

nanŋ ciə bienŋ komuəŋa hāi manŋ hiekuraanŋu-na,

na taa na ko niikonni-i na hā muəmei wei?

Na taa na bi pã niipānni-i na hā muəmei wei?

43 *Ma sɪ na birii yanŋ aa kul tinni ta na buol?*

Na saa tūu Moloki‡dunŋu-i

baa Erefā§mæle-i ta baa-ni wei?

Na ciə kəllunŋ-nobimba famba-i ta na buol-ba.

Mi ka ce ba kã baa-na dii *Babiloni huonŋ-nu.»*

44 Etieni wuə cor baa u āndaanŋu-i wuə: «*Tobisinninŋ-dunŋu waa baa i bincuəmba-i hiekuraanŋu-na. Diilonŋ-nelma waa ku yaa nuə-i. Moisi ciə-ku ŋaa Diilonŋ pigāanŋ-yo ku cemma-i dumaa. 45 Ku huonŋu-na, i bincuəmba huonŋ-baamba ji wuo dūŋ daaku ciilunŋu-i. Yosuwe yaa waa ba yaanŋa-na. Diilonŋ wuə kāyā-bei ba donya nuəmba manŋ waa hiere jāmālā daayo-na aa biə dūŋ daaku-i ji tiena baa-ku. Ku tiyāa dumei ji hi *Davidi bāanŋu-i.

46 Diilonŋo taa u ce baa Davidi-i u cor; Davidi wuə cārā hūmelle-i u wulaa wuə u yanŋ u maninŋonŋ-dunŋu hā-yo *Isirahel-baamba ta ba jo ba jaal-o kuə.† 47 Dūŋgu faŋgu-i, *Salomōi juə ma-ku hā Diilonŋo-i.‡ 48 Ŋga Dərwuonŋo sa cə dūŋ-nu ŋaa Diilopəpuərbielonŋ unŋ waanŋ-ma dumaa wuə: 49 «Itienŋo ciəra wuə:

«Dərwə yaa mei fŋŋgōtesinninŋ-teterre-i.

Mi ciə hɛma-i ta mi haa mi gbeini.

Namaa gbāa ma dūŋ haku-i hā muəŋo-i?

Mi munfiisammunŋ-terienŋu yaa hie hɛma-na?

50 *Bimbinni manŋ dii hiere,*

mei napərrenŋ-niini'i sɪ wei?»§»

51 Etieni wuə cira: «Anyagarmantaanŋ namaa temma-i daana-i, Diilonŋo biə-na ji gbɛ! Na sa siə *Diilonŋ-Yalle wulaa. Na biyaa na bincuənŋ-maama. 52 Diilopəpuərbielonŋ hayo-i siire aa na bincuəmba saa ce-yo sūlma? Halle bamanŋ siire piye Nelviinŋo jommanŋ-kūŋu-i, na bincuəmba kuə-ba. Fiɛfiɛ-i-na Nelviinŋ unŋ juə, namaa na hel u huonŋ-nu aa bel-o ko-yo.

53 Ŋ siə suə wuə Diilonŋo puəraa dərpəpuərbiemba ji hā namei baa u *ānjinamma-i, na yanŋ aa hūu-ma nanna.»

Ba naanŋ Etieni-i ko-yo

* 7:37 Anjinamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 18.15. † 7:40 Helmanŋ-sebe-i-na (Exode) 32.1,23. ‡ 7:43 Moloki: Tiinŋu nanŋ yerre-i dumaanŋo-na. Isirahel-baamba naa biə tiinŋu faŋgu-i Kanaataanŋ wulaa ta ba buol-ku. § 7:43 Erefā: Tiinŋu nanŋ yerre-i dumaanŋo-na. Baa kulii-ku ŋaa mæle ta ba buol-ku, Isirahel-baamba bi niya kutaamba-i kul ku temma ta ba bi buol. * 7:43 Amōsi (Amos) 5.25-27 † 7:46 Niēŋ Samiel sebehāalinŋo-na (2 Samuel) 7.1-16. ‡ 7:47 Niēŋ Jāmatigi ba sebedelāŋo-na (1 Rois) 6.1-38. § 7:50 Isayi (Ésaïe) 66.1-2a

⁵⁴ Etienin piye dumaano-na, u piye suur *nellentaamba-na. Baa pañ pu baa-yo. ⁵⁵ A ne da *Diilonj-Yalle naa yu u huonga-i. Wuɔ tã u yungu-i tuɔ ne dərɔ. Wuɔ u ne da Diilonjo yaanga caa da kpoikpoi aa da Yesu yieraaya Diilonjo caangu-na. ⁵⁶ Wuɔ cira: «Niɛn, dərɔ puurii, aa *Molon-Bienjo yaa yieraaya daayo Diilonjo caangu-na!» ⁵⁷ Baa pañ suunu ba tünni-i aa naa ta ba kaasɪn, aa kã ka yu-yuɔ bel-o.

⁵⁸ Bañ bilaa-yo, baa hel baa-yo nellenj-huonga-na, kã baa-yo kətuɔngu ka ta ba nanj-yo baa tãmpɛlɛina da ba ko-yo. Naacombilonjo nano waa baa-ba, ba taa ba bi-yo Sol. Siertaan baa hielaa ba jongorbaa-ba-i hã u yaa tuɔ niya-bei aa kã ka ta ba nanj Etieni-i. ⁵⁹ Bañ nanj-yonj dumaano-na, wuɔ ji cira: «Yesu, Itien nuɔ, hũu-mi.» ⁶⁰ Unj waan mafamma-i, wuɔ dũuna aa naa piye da gbagaga wuɔ: «Itie, baa ne bañ ceñ kumanj.» Unj waan mafamma-i, wuɔ cii, u kuliingu yaa dumaano-i.

8

Solj haa kumanj Diilonj-dũnj-baamba-na

¹ Etieni kuliingu dolaanu Sol ŋaa bige-i! Etienin kuu yiingu manj nuɔ-i, baa sire suye Diilonj-dũnj-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baa pisállã hiere; banamba ta ba kã *Yude, banamba *Samari aa naa yanj Yesu *pəpuərbiemba yaa yonj. ² Nelfafaamba namba biɛ Etieni-i ka fuure aa ce mamanj waa cemma hiere u kuliingu-na. ³ Sol wuɔ gbuu faya u fɛɛ tuɔ ce karaangu-i baa Diilonj-dũnj-baamba-i: U taa u wuɔra cinni-na u bel caamba-i baa bamba-i hiere u kã u dii-ba kaso.

Diilonj-nelma hii Samari-i

⁴ Diilonj-dũnj-baamba manj gbaraa pisállã, ba taa ba wuɔra ba wanj *Neldɔdɔlma-i nileina-na. ⁵ Filipu wuɔ kã ka hel *Samari nelle nande-na, a donj tuɔ piye *Konkortienjo maama-i. ⁶ U bi taa u ce gberɛ-weima ba hɔlma-na. U waa duɔ wanj mamanj, u ce-ma nuɔmba yufelle-na. A ce dumaano-na duɔ tuɔ piye, ba kar ba tünni-i fafamma ta ba nu. ⁷ U duɔnya *jinabaa bɔi nuɔmba-na. Duɔ donya umanj, u kaasɪn da gbagaga aa hel. U bi siire murgubaa bɔi baa jaamba bɔi. ⁸ Kuɔ gbuu fũnuj dɔlnu nuɔmba-i nelle fande-na.

⁹ A ne da hironjo nano waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Simɔ. Simɔ himma naa ce *Samaritaamba-i gberɛ, a ce dumaano-na u saa tuɔ jina u fɛɛ kpaga. ¹⁰ Bincuɔmba-i baa bisálmba-i hiere, ba taa ba kãalã-yuɔ. Ba taa ba piye wuɔ: «Diilonj-himma yaa dii baa naacolj daayo-i, bañ binj mamanj <ninsoj-himma-i.>» ¹¹ Simɔ naa da yinni baa u himma cemma-i ba hɔlma-na, ku'i ciɛ ba ta ba kãalã-yuɔ kãalãnj daama temma-i. ¹² Filipunj juɔ kã ka wanj *Diilonj-bãangu maama-i baa Yesu-Kirsa maama-i, caamba-i baa bamba-i hiere baa hũu Neldɔdɔlɔnj daama-i aa naa ce ba *batisenj-ba. ¹³ Simɔ fuɔ fɛɛ wuɔ bi hũu-ma aa ce ba *batisenj-yo. Bañ baatisenj-yo, wuɔ pañ nyaarãa Filipu-i. Filipu himma bir yanj aa ta ma ce fuɔ fɛɛ-i gberɛ.

¹⁴ Yesu *pəpuərbiembanj juɔ nu-ma dii *Yerusalemu-i-na wuɔ Samaritaamba hũyãa Diilonj-nelma-i, baa saanj Pier-i baa Nsãa-i ba wulaa. ¹⁵ Pier-i baa Nsãa-i bañ kãa, baa cãrã Diilonjo-i hã-ba wuɔ u hã-ba u *Yalle-i. ¹⁶ Huongu fanju-na, Samaritaamba saa naa hi da *Diilonj-Yalle-i yogo. Baa baatisenj-ba yaa yonj. ¹⁷ Ku'i ciɛ Pierbaa-bañ kãa, baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diilonjo hã-ba u Yalle-i. ¹⁸ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i? Wuɔ hiel gbeina duɔ hã Pierbaa-ba-i. Aa naa cira: ¹⁹ «Hãanj-muɔ baa hiñ daama-i; da mi haa mi nammu-i umanj nuɔ-i, kutienjo da Diilonj-Yalle-i!» ²⁰ Pier wuɔ cira: «Simɔ, ŋ daa nie si ba sãa Diilonj-caluɔ-i baa gbeina wei? Niñ diyaa mafamma-i ŋ huonga-na, mi waasaanj ni baa ŋ gbeina-i hiere. ²¹ Nj saa konj baa Diilonjo-i. Nj sie gbãa da binjkungu bande-i-na. ²² Hiel nel daama-i ŋ huonga-na, ma saa fa, aa ŋ cãrã Itienjo-i si u ka ce jande nie. ²³ Mi nie da ŋ balaanj cor, aa da *Sitãni taa yaanga nie.»

²⁴ Unj piye dumaano-na, Simɔ wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Namaa fɛɛ-i, cãarãnj Itienjo-i na hã-mi, wuɔ nanj waan mamanj daama-i, u baa yanj ma da-mi.»

²⁵ Piərbaa-baŋ juo waŋ Itieŋo melma-i ti, baa bir kã Yerusaləmu-i-na. Ba taa ba waŋ Neldədalma-i Samari niləiŋa bəi-na ba kã.

Fāamaaŋo naŋo hūyāa Yesu maama-i

²⁶ Yiingu naŋgu-na, Itieŋo *dərɔpɔuərbiŋo ji waŋ baa Filipu-i wuɔ: «Sire ŋ ka biε hūmelle maŋ hilaa *Yerusaləmu-i-na ta di kã Gasa-i-na. Hūmelle fande-i nuɔmba sa biε-de duma.» ²⁷ Filipu wuɔ sire ta, u saa sɛrɛ. Uŋ biyaa hūmelle-i tuɔ kã, wuɔ fara da wotortieŋo naŋo kã u yaaŋga-na. Fāamaaŋo naŋo'i waa u huɔŋga-na. U taa u hel Etiyopi. Jāmatigi* maŋ waa Etiyopi-i-na ba ta ba bi-yo Kāndasi, u yaa waa u nagāŋ-niimi yuŋgu-na. Wuɔ juo Yerusaləmu-i-na ji jaal Diiloŋo ²⁸ aa bir tuɔ kūŋ. U taa u kalaŋ *Isayi sɛbɛ-i u kūŋ.

²⁹ *Diiloŋ-Yalle gbɛ Filipu-i wuɔ: «Gbāana ŋ ka hi wotortieŋ daayo-i.» ³⁰ Filipu wuɔ gbar ka hi-yo. Uŋ hii, wuɔ da u kalaŋ *Isayi sɛbɛ. Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Niŋ kalaŋ mamaŋ, ŋ suɔ-ma wɛi?» ³¹ Naacolŋ wuɔ cira: «Molo duɔ saa hielnu-mɛi baa-mi, mi siε gbāa suɔ-ma.» Aa naa ce Filipu nyugūŋ tɛna u caaŋgu-na. ³² Uŋ taa u kalaŋ terieŋgu maŋ, ku yaa daaku:

«Ba ciε-yo sūlma

u saa ji puur u nuŋgu-i waŋ wɛima ŋaa tūmaŋo.

Ba bilaa-yo da ba ka ko-yo wa,

ba bilaa-yo ta ba karra u kuɔsɪnni-i wa,

u sa waŋ wɛima.

³³ *Ba ciε-yo nelsəɔiŋo*

aa hūu ninsoŋo-i u wulaa.

Baŋ kuɔ-yo, u ka ce niε da huɔŋgu molo duɔ ji waŋ ku maama?»†

³⁴ Naacolŋ wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «*Diilopɔuərbiŋo piiye hai maama-i dumandɛ-i? U piiye fuɔ maama waa u piiye unan maama?» ³⁵ Filipu wuɔ suur nelma yaaŋga-na, a doŋ tuɔ piiye Yesu *Neldədalma-i baa-yo. ³⁶ Baŋ kaa hi yaaŋga-i, baa da hūmma namma. Naacolŋ wuɔ cira: «Hūmma namma yaa daama, ŋ sa *batisɛŋ-mi wɛi?» [³⁷ Filipu wuɔ cira: «Da kuɔ ŋ hūyāa Yesu maama-i hɪŋ, mi gbāa batisɛŋ-ni, wɛima si dii.» Naacolŋ wuɔ cira: «Mi hūyāa-ma wuɔ Yesu-Kirsa yaa Diiloŋ-Bieŋo-i.»] ³⁸ Aa naa ce ba yiɛra. Baŋ yiɛraaya, baa hiire ba hāi-i-na suur hūmma-na, Filipu wuɔ batisɛŋ-yo. ³⁹ Baŋ hilaa, naacolŋo huɔŋga gbuu fɛ. Wuɔ u ne naa Filipu-i; Diiloŋ-Yalle biyaa-yo ta baa-yo. Ku saa ce-yo bɪŋkūŋgu; wuɔ cor baa hɔfɛlle-i tuɔ kūŋ. ⁴⁰ Filipu juo'a u suɔ da u fɛrɛ Asɔti. Wuɔ cor tuɔ waŋ Neldədalma-i niləiŋa-na hiere u kã. U ciε dumɛi fuɔ ka hi Sesare.

9

Solŋ hūyāa Yesu maama-i dumaa

(Pəpuər. 22.5-16; 26.12-18)

¹ A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Sol waa yogo u sa taara u da Itieŋo baamba-i baa u yufelle, wuɔ duɔ hi umaŋ, u ko-yo. Yiingu naŋgu-na, wuɔ ji sire kã *Diilojigāntaamba yuntieŋo wulaa, ² wuɔ u ce sɛbɛbaa hā-yo, u kã Damasi *Diilonelhāalādūnni-na, wuɔ ba hā-yo hūmelle-i duɔ da bamaŋ suurii Itieŋo hūmelle-na; caamba-i ka hel baa bɛmba-i hiere, u bel-ba jo baa-ba *Yerusaləmu-i-na. ³ Diilojigāntaamba yuntieŋo ce sɛbɛbaa-ba-i hā u ta.

Uŋ kaa tuɔ piε Damasi-i, wuɔ u ne da cecerma naŋ temma hilaa dɔrɔ-i-na jo ji dii-yo huɔŋga. ⁴ Wuɔ pāŋ hel cii. Uŋ cii dumaŋo-na, wuɔ nu molo piiye baa-yo wuɔ: «Sol, bige-i ciε ŋ ta ŋ ce karaaŋ daaku temma-i baa-mi?» ⁵ Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo'i?» Kutieŋ wuɔ cira: «Muɔ Yesu. Ŋ ce karaaŋgu-i baa muɔmɛi. ⁶ Sire ŋ perieŋ ŋ suur nelle-na; mamaŋ dii cemma, da ŋ suur ba ka waŋ-ma baa-ni.»

* 8:27 Jāmatigi daayo waa ciεŋo a saanu baa mamaŋ nyegāaŋ girekimma-na. † 8:33 Isayi (Ésaie) 53.7-8a

⁷ Nuɔmba namba waa baa Sol-i, bafamba bi nuɔ molon daayo piiye, da ba ne, ba sie da-yo. Baa yiera kar da hāmmu! ⁸ Sol wuɔ sire. Duɔ puur u yufienja-i, u sie da bɪŋkūngu. Baa bel u naŋ-na, a perien suur baa-yo Damasi-i-na. ⁹ U cie yinni siei aa u yufienja suɔ da a puur. Yiŋ daani-i ni siei-i-na, u saa dii bɪŋkūngu u nuŋgu-na.

¹⁰ A ne da Itienjo wuonjo naŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bi-yo Ananiyasi. Itien wuɔ carra-yuɔ aa naa cira: «Ananiyasi!»

Ananiyasi wuɔ cira: «Mi siyaa.»

Itien wuɔ cira: ¹¹ «Sire mi puər-ni naacoljo naŋo wulaa, ba bi-yo Sol; u hel Tarse. U haraa Yuda dumellen, dii hūmelle maŋ baŋ bɪŋ-den Hūmeviile-i di tūngu-na. Dumandε-i-na, uu dii tuɔ cārā Diilonjo-i, ¹² aa u daa ŋ kāa u wulaa dii dūngu-na ka haa ŋ nammu-i yuɔ a cārā Diilonjo-i u yufienja da a puur.»

¹³ Ananiyasi wuɔ cira: «Itie, nuɔmba bɔi waan naacolj daayo maama baa-mi. Bamaŋ cuu ŋ huon-*nu* Yerusalemu-i-na, uŋ haa kumaŋ bei, mi nuɔ-ku. ¹⁴ Niŋ daa uŋ juɔ bande-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba'i hāa-yo hūmelle-i u duɔ ji bel bamaŋ gbuusiŋ ŋ yerre-i.»

¹⁵ Itien wuɔ cira: «Yaŋ aa ŋ kā, mi hielaa naacolj daayo-i u duɔ pigāan *nieraamba-i mi sinni-i, aa bi pigāan nellentaamba-i baa-ni, baa *Isirahel-baamba-i hiere. ¹⁶ Uŋ ka mulien dumaa mi maama-na, mei fεε yaa ka pigāan-yo baa-ku.»

¹⁷ Uŋ juɔ piiye dumaanjo-na, Ananiyasi wuɔ sire ta kā Yuda cīngu-na ka haa u nammu-i Sol-na aa naa cira: «Sol, Itienjo yaa puəraa-mi ŋ wulaa wuɔ mi ji puur ŋ yufienja-i aa yu ŋ huonga-i baa *Diilonj-Yalle-i. Ba bi-yo Yesu. Niŋ taa ŋ jo hūmelle-na u yaa caraayaniε.» ¹⁸ Uŋ bi waan mafamma-i, ninanni nanni yer u yufienja-na ŋaa tetefuoru a diire. U yufienja pāŋ puur. Wuɔ pāŋ sire baa *batisenjo-yo. ¹⁹ Ku huongu-na, wuɔ wuɔ niwuoni-i a da fōŋgūɔ.

Sol yufienjan puurii, wuɔ tiena Damasi-i-na ce yinni celle baa Yesu baamba-i. ²⁰ Uŋ tienaana, wuɔ don tuɔ wan Yesu maama-i Diilonelhāalādūnni-na, wuɔ Yesu yaa Diilon-Bienjo-i. ²¹ Kuɔ cu nuɔmba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bamaŋ taa ba gbuuse Yesu yerre-i Yerusalemu-i-na, naacolj daayo'i saa tuɔ huol ba yammu-i wei? Ku baa ji waa u suyaa u fεε jo duɔ ji bel-ba ka hā Diilojigāntaamba yuntaamba yaa baa-ba?»

²² Baŋ fie ba wan mafamma-i, Sol kūɔma saa kara; yinniŋ cor dumaa, kungaŋu'i suuriŋ-yuɔ ku naara. Duɔ bie tagaaya pigāan wuɔ Diilonj uŋ saan *Konkortienjo maŋ, u yaa Yesu-i, *Yuifubaa-ba maŋ Damasi-i-na ba sie da nelma wan.

²³ Ku huongu-na, Yuifubaa-ba ji saa-ma wuɔ ba ko-yo. ²⁴ Baŋ puu mafamma-i, baa ta ba niya nelle munsuurmu-i* bāanŋu-i baa isuonŋu-i. Sol wuɔ nu-ma wuɔ ba'a ba ko-yo. ²⁵ Isuonŋu nanŋu-na, bamaŋ waa u huongu-na, baa dii-yo sāmbaga nuɔ a hiire-yuɔ jina nelle huon-yanŋa-na.

Sol birii kā Yerusalemu-i-na

²⁶ Baŋ hiiriye Sol jina nelle huongu-na, wuɔ ta bir kā *Yerusalemu-i-na. Uŋ kāa ka hi, wuɔ kā Diilon-dūŋ-baamba wulaa. Baa bir yaŋ aa ta ba kālā-yuɔ. Baa sa hūu-ma wuɔ u hūyāa Yesu maama-i ninsoŋo. ²⁷ Barnabasiŋ daa ba kālā-yuɔ dumaanjo-na, wuɔ kā baa-yo Yesu *pəpuərbiemba wulaa. Baŋ kāa, Itien uŋ caraaya-yuɔ dumaa Damasi hūmelle-na a piiye baa-yo, Barnabasi wuɔ suur ma yaanŋa-na hiere a wan-ma baa-ba, aa uŋ bi daa holle-i dumaa a wan Yesu maama-i Damasi-i-na, wuɔ bi wan mafamma-i baa-ba. ²⁸ A don huongu fanŋu-na, Sol wuɔ ce ba wuəratienjo: U taa u wuəra baa-ba Yerusalemu huongu-na u wan Itienjo maama-i. Uu naa fε u huonga-i baa ma wamma-i. ²⁹ Ba taa ba bi fanu ba-naa baa *Yuifubaa-ba maŋ piyen girεkimma-i, a ce bafamba ta ba taara-yuɔ

* **9:24** Nelle munsuurmu: Yiinaa-i-na, nuɔmba bɔi taa ba ma kokobaa ba cīlāa ba nilienja-i aa hiel dumienja. Ba taa ba ce mafamma-i ba bigāarāamba baa gbāa tugol-ba. Dumienja yammu-na, ba taa ba jina nuɔmba ta ba niya-yei.

baa komma. ³⁰ Diilon-dūn-baambaŋ juɔ nu wuɔ ba taara-yuɔ baa komma, baa saan-yo ba kā Sesare, ka ce u cor kā Tarse.

³¹ Huɔŋgu fanɔgu-na, Diilon-dūn-baamba waa ba fɛrɛŋ nuɔ *Yude-i-na, baa *Galile-i-na, baa *Samari-i-na hiere. Kunanɔgu taa ku naara ba Diilon-hūmellen-kūŋgu-na. Ba taa ba siɛ Itienɔ wulaa aa *Diilon-Yalle naa ce ba ta ba ciinu ba kā.

Ene siire u jarma-na

³² Pier fuɔ taa u wuɔra terni-na hiere u wan Diilon-nelma-i. Yiinɔgu nanɔgu-na, wuɔ ji kā Lida duɔ ka ne Diilon-dūn-baamba man waa terienɔgu-na. ³³ A ne da murgu nanɔ waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Ene. U bien niisiɛi waa belle fande-na u sa gbāa sire. ³⁴ Pier wuɔ kā ka da-yo. Wuɔ cira: «Ene, Yesu-Kirsa siire-niɛ! Sire ŋ pɔŋ ŋ figiŋgu-i ŋ jina.» Ene wuɔ bi pāŋ yiiye sire. ³⁵ Uŋ siire dumaanɔ-na Lidataamba da-yo, baa pāŋ hūu Itienɔ maama-i baa Sarɔtaamba-i hiere.

Tabita kuu aa sire

³⁶ Diilon-dūn-wuonɔ nanɔ waa Yope-i-na, ba taa ba bi-yo Tabita, Girekibaa ba'a Dɔrkasi. Ku yunɔgu yaa wuɔ yɔrɔŋo. U waa ciɛŋo. Uu naa firnu u nanɔga-i cor baa nuɔmba-i. U taa u kāyā sūntaamba-i. ³⁷ Pierŋ waa yibienɔ man nuɔ-i Lida-i-na, Dɔrkasi wuɔ cii jarma-na a ji yii ji ku. Baa ce-yuɔ hūmma-i aa biɛ-yo ka galla-yuɔ dūŋgu nanɔgu-na. Dūŋgu fanɔgu waa dɔrɔ. ³⁸ Lida-i baa Yope-i ni saa gbāa da hɔlma baa ni-naa, a ce dumaanɔ-na, Diilon-dūn-baamba naa nu-ma Yope-i-na wuɔ Pier juɔ ji waa dii Lida-i-na. Baa puɔr nuɔmba hāi u wulaa wuɔ ba ka cārā-yuɔ u jo donduo.

³⁹ Pɔpuɔrbiemban kāa ka hi, baa wan ma yaanɔga-i baa Pier. Pier saa tiraa tɛna; wuɔ kā ba gbonu ta ba jo Yope-i-na. Ban juɔ ji hi, baa nyugūŋ baa Pier kulon uŋ waa dūŋgu man nuɔ-i. Bikulcaamba sire baa kaaluŋgu-i jo ji ta ba pigāan Pier kulon uŋ waa baa-ba aa nyɛ jonɔgorbaa-ba man hā-ba. ⁴⁰ Pier wuɔ ce nuɔmba hel hiere dūŋgu-na aa wuɔ dūuna cārā Diilonɔ-i. Uŋ juɔ cārā tɛ, wuɔ bir u yaanɔga-i kulonɔ-na aa naa cira: «Tabita, sire!» Kulon wuɔ puur u yufienɔ-i. Uŋ puurii u yufienɔ-i da-yo, wuɔ sire tɛna. ⁴¹ Pier wuɔ bel u nan-na u sire u gbeiniŋ. Uŋ siire, wuɔ bi Diilon-dūn-baamba-i baa bikulcaamba-i ji pigāan-ba baa-yo. ⁴² Nel daa maa sire gbuo Yope-i hiere, a ce dumaanɔ-na, Yopetaamba fɔŋgū baa hūu Itienɔ maama-i. ⁴³ Pier wuɔ tɛna Yope-i-na da huɔŋgu. U nan haraa naacolɔŋo man nuɔ-i, ba bi-yo Simɔ, u waa jeruo.

10

Kɔrnei hūyāa Yesu maama-i

¹ *Oromɛ ba sorosibaa-ba namba waa Sesare-i-na, ba taa ba bi-ba *Italitaan-sorosibaa. Ba yuntienɔ nanɔ waa, ba taa ba bi-yo Kɔrnei. ² U taa u wuɔ *Yuifu ba Diilon-hūmelle-i fafamma baa u dumellen-baamba-i. U taa u kālā Diilonɔ-i. U taa u kāyā sūntaamba-i aa bi tuɔ cārā Diilonɔ-i bāanɔgu-i baa isuɔŋgu-i.

³ Bātarunɔgu nanɔgu-na, wuɔ tɛna u dūŋgu-na a ji da *dɔrpɔpuɔrbilonɔ nanɔ suurii-yuɔ ka cira: «Kɔrnei!» ⁴ Kɔrnei kūma pāŋ don ta ma nyɛŋ. Wuɔ diŋ dɔrpɔpuɔrbilonɔ-na tuɔ ne aa yuu-yo wuɔ: «Kuu dii niɛ?»

Dɔrpɔpuɔrbilonɔ cira: «Diilonɔ'i puɔraa-mi ŋ wulaa; niŋ cārāŋ-yuɔ aa bi tiraa ta ŋ kāyā sūntaamba-i ku dɔlaanu-yuɔ. ⁵ Ku'i ciɛ wuɔ mi ji wan baa-ni ŋ puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bi naacolɔŋo nanɔ jo; ba bi-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pier. ⁶ Uŋ haraa uman nuɔ-i, ba bi bi-yo Simɔ; jeruo. U ciŋgu dii dāmman-nuoraanɔgu nun-nu.»

⁷ Dɔrpɔpuɔrbilonɔŋ juɔ piiye tɛ aa ta, Kɔrnei wuɔ bi u maacembiemba hāi baa u sorosiyienɔ nanɔ. Sorosiyienɔ fanɔ taa u bi wuɔ Yuifu ba Diilon-hūmelle-i fafamma. ⁸ Ban juɔ, u biɛ piiye manɔ ciɛ hiere tūnu-bɛi, aa puɔr-ba Yope-i-na Pier wulaa.

⁹ Ku cuo kaala-i-na, Pier fuɔ saa bi suɔ wuɔ ba puɔraa nuɔmba ta ba jo dii u wulaa. Bāanɔgun juɔ hi yuhuɔŋga-i, u nyugūŋ dūŋgu nanɔgu dɔrɔ-i-na duɔ jaal Diilonɔ-i. A ne da

huəŋgu faŋgu-na, Kərnei pəpuərbiemba naa piε nelle-i tī. ¹⁰ Nyulmu ji bel Pier dii dərɔ-i-na, u ce ba ta ba ce niiwuoni da ba hā-yo. Wuɔ u ne dərɔ-i-na, a da bige-i daaku-i? ¹¹ Dərɔ puurii aa bīŋkūŋgu naŋgu ta ku hiire ku jo. Ku waa ŋaa kompaŋga, da bāmbāale aa to ka nunni naa-i-na hiere. ¹² Bimbaamba-i ba sinni-na hiere ba waa: Hīεŋ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabūlāamba waa hiere. ¹³ Kaŋ juɔ saanu baa Pier, wuɔ nu molo piiye wuɔ: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!»

¹⁴ Pier wuɔ cira: «Mi siε wuo; niiwuoni maŋ nyaa-ye, niiwuoni maŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa wuo-ni dede.»

¹⁵ Molon daa wuɔ cira: «Diilon ŋ migāŋ kumaŋ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaŋgu.»

¹⁶ Ku tirii ce i siεi aa kompaŋga bir nyugūŋ dərɔ-i-na.

¹⁷ Kərnei pəpuərbiembaŋ kāa ka hi Yope-i, baa yuure ba pigāŋ-ba Simɔ dumelle-i. A ne da huəŋgu faŋgu-na, Pier waa tuɔ jɔguŋ nel daama-i u sa da yaŋga mēi. Pəpuərbiembaŋ kāa ka hi fondumelle-i, ¹⁸ ba fara ta ba yuu wuɔ: «Baŋ bīŋ Simɔ maŋ Pier, u haraa bande yaa nuɔ-i wēi?»

¹⁹ *Diilon-Yalle gbē Pier wuɔ: «Sire, nuɔmba namba juɔ ji ta ba yuu ŋ maama, baa dii nuɔmba siεi. ²⁰ Hiire ŋ kā na kā, muɔmēi puɔraa-ba ŋ wulaa, baa ce ŋ hɔmmu-i mu hāi.»

²¹ Pier wuɔ hiire jo ji cira: «Muɔmēi Pier. Ku faa wēi?»

²² Baa cira: «Ku faa. Sorosi ba yuntienɔ naŋo'i puɔraa-ye ŋ wulaa, ba bī-yo Kərnei. Naacolŋ daayo-i nelfeŋiŋo aa u kālā Diilonɔ-i. Yuifubaa-ba-i hiere ba bī u yefafalle. Diilonɔ puɔraa dərɔpəpuərbiilonɔ naŋo ji waŋ baa-yo wuɔ u ce ŋ kā u wulaa kere nelma dii ŋ da ŋ ka piiye baa-yo.» ²³ Pier wuɔ ce ba suur nyɔŋ hūmma-i aa naa cɔ yiŋgu faŋgu-na. Ku cuo kaala-i-na, wuɔ sire baa-ba ba ta ba kā Sesare-i-na. Diilon-dūŋ-baamba maŋ waa Yope-i-na, banan baa sire kā baa-ba.

²⁴ Pierbaa-ba wuɔyaa yififiŋgu diei. Ku cuo kaala-i-na, ba suɔ hi Sesare-i. Ba kāa ka da Kərnei tigiŋ u dūŋ-baamba-i baa u jēnakpekpemba-i tuɔ cie-ba. ²⁵ Pierŋ kāa ka tuɔ suur, Kərnei wuɔ sire jārā-yuɔ kā ka dūuna duɔ jaal-o. ²⁶ Pier wuɔ cira: «Baa ce dumaa, Diilon muɔ sī, sire!» Aa naa bel u sire. ²⁷ Uŋ siire, baa ta ba piiye ba suur. Pier suurii ku yaa-i, a da nuɔmba tīenaana da bāmbāale. ²⁸ Wuɔ jaal-ba aa naa cira: «Na suyaa wuɔ a saanu baa *Yuifubaa miε Diilon-hūmelle-i, Yuifubaa-ba saa saaya ba ta ba piε *niεraamba-i, ba saa bi saaya ba ta ba suur ba dumieŋa-na. Nga ma miŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i nyuŋgo-i-na, Diilonɔ pigāŋ-mi wuɔ mi baa ta mi ne moloŋo wuɔ u balaŋ. ²⁹ Ku'i cie na da naŋ bīε-mi, mi saa ce mi hɔmmu-i mu hāi, mi sire ta jo. Dε-i-na mi taara mi suɔ, ku faa na bī-mi wēi?»

³⁰ Kərnei wuɔ cira: «Ku faa. Ku yinni naa yaa dε-i, bāŋgu naa bi doŋ ta ku tereŋ fiεiε ku bi temma yaa dε-i. Mi suur mi dūŋgu-na ta mi jaal Diilonɔ-i. Mi juɔ'a mi ne da naacolŋo naŋo-i mi yaŋga-na, u joŋgorbaa-ba carra ŋaa duɔleŋo. ³¹ Naacolŋo gbē-mi wuɔ: «Kərnei, niŋ cārāŋ kumaŋ Diilonɔ wulaa u ka hā-ni baa-ku. Aa niŋ kāyāŋ sūntaamba-i u daani. ³² Puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bī naacolŋo naŋo jo, ba bī-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pier. Uŋ haraa naacolŋo maŋ nuɔ-i, ba bi bī-yo Simɔ; jeruo. U ciŋgu dii dāmman-nuoraŋgu nuŋ-nu.» ³³ Miŋ nuɔ mafamma-i mi saa sere; mi pāŋ puɔr miε ba ka bī-ni. Niŋ hūyāa-ma jo, ku faa. Itieŋ uŋ hāa-ni mamaŋ ŋ da ŋ ji waŋ baa-ye, i tigiŋ i-naa die nu ma yaa-i.»

Pierŋ āndaŋgu-i

³⁴ Pier wuɔ biε āndaŋgu-i aa naa cira: «Yende-i-na, mēi suyaa miε Diilonɔ sa ce ciεluɔ. ³⁵ Da ŋ fiε ta ŋ hel hie, aa ta ŋ kāŋ-yo, aa bi ta ŋ ce kuuviŋgu, ŋ maama ta ma dɔlnu-yuɔ. ³⁶ U puɔraa ba ka waŋ *Neldɔdɔlma-i baa *Isirahel-baamba-i, wuɔ Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo, kere u yaa nuɔmba-i hiere ba Tienɔ-i. ³⁷ Nsāŋ waŋ Diilon-nelma-i aa *batisen nuɔmba-i aa kumaŋ ce *Yude-i-na hiere na suyaa-ku. Ku duɔŋ *Galile yaa nuɔ-i. ³⁸ Diilon uŋ hielaa Nasaretitaŋ Yesu-i dumaa aa hā-yo u *Yalle-i baa himma-i, na suyaa-ku. Diilonɔ waa baa-yo, a ce duɔ cor terieŋgu terieŋgu, u kāyā

nuamba-i aa donya *jinabaa-ba-i nuamba-na. ³⁹ Uŋ cie maman *Yerusalemu-i-na baa *Yuifu ba nileiŋa naŋa-na hiere i daa-ma nuə. Ba yaŋ aa bel-o gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. ⁴⁰ Baŋ fiε ko-yo, u cie yinni hāi yon hēma-na, sieliŋ-yiingu-i, Diilonjo sire-yuə aa ce u wuəra carra nuamba-i. ⁴¹ Nuamba hiero saa da-yo. Diilonj uŋ hielaa miε maŋ ku domma-na wuə siertaŋ miε, miεmei daa-yo. I wuyaa baa i-naa, aa nyəŋ baa i-naa. ⁴² U puəraa-ye wuə i waŋ Neldəɔɔlma-i baa Isirahel-baamba-i, aa waŋ baa-ba wuə Diilonjo haa u yaa-i gēŋgertienjo-i nuamba-i hiere ba yuŋgu-na ka hel baa bikuomba-i. ⁴³ *Diilopəpuərbiemba-i hiere ba siire waŋ u maama cor, wuə nuəni maŋ da ŋ hūu u maama-i, ŋ āmbabalma hur halaŋ.»

Nieraamba daa Diilonj-Yalle-i

⁴⁴ Nelma saa ji tī Pier nuŋgu-na, Diilonj wuə saŋ u *Yalle-i Kərneibaa-ba-na hiere. ⁴⁵ *Yuifubaa-ba maŋ naa hilaa jo baa Pier, kuə ce-ba gbεε wuə *nieraamba bi daa *Diilonj-Yalle-i. ⁴⁶ Nieraan baŋ daa Diilonj-Yalle-i, baa donj ta ba piiye nelfelemma-na aa ta ba hāl neini ba tuəlnu Diilonjo-i. Pier wuə cira: ⁴⁷ «Ba daa Diilonj-Yalle-i miε bi temma-i, hai gbāa cie-ba wuə ba siε da *batisen.» ⁴⁸ Aa naa ce ba *batisen-ba Yesu-Kirsa yerre-na. Kərneibaa baa cārā-yuə wuə u tīena ce yinni cεlle baa-ba.

11

Yerusalemutaamba cāl Pier

¹ *Nieraambaŋ hūyāa Yesu maama-i, Yesu *pəpuərbiemba-i baa Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa *Yude-i-na baa nu-ma. ² Pierŋ juə bir kā *Yerusalemu-i-na, Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa *Yuifubaa-ba-i, baa ta ba waŋ baa-yo ³ wuə u cie niε suur *nieraamba dūnni-na, aa tiraa wuo niiwuoni-i baa-ba? ⁴ Maŋ cie dumaa hiere, Pier wuə suur ma yaanŋa-na a waŋ-ma baa-ba wuə: ⁵ «Mi waa Yope-i-na ta mi cārā Diilonjo-i, mi juə'a mi ne da bīŋkūŋgu naŋgu hilaa dərɔ-i-na ta ku jo. Ku waa ŋaa kompanŋa, da bāmbāale aa to ka nunni naa-i-na. Kaŋ juə saanu baa-mi, ka yiεra. ⁶ Mi ne kā huəŋga-na da suu a da bīmbaamba-i ba sinni-na hiere: Hiεŋ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabūlāamba waa hiere. ⁷ Miŋ daa-ba dumaanjo-na, mi nu molo piiye baa-mi wuə: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!» ⁸ Mie: «Molonj nuə, meī siε wuə. Niiwuoni maŋ nyaa-ye baa nimanj saa fa hiere, miŋ siire mi saa dii ku diei mi nuŋgu-na dede.» ⁹ Molonj daa u tīε dii dərɔ-i-na aa cira: «Diilonj duə migāaŋ kumaŋ, nuə baa ce-ku kuubabalaanŋu.» ¹⁰ Ku tirii ce i siεi aa kompanŋa bir nyugūŋ baa bīmbaamba-i hiere dərɔ-i-na.

¹¹ «Kaŋ bi birii nyugūŋ, miε mi ne da nuamba siεi juə ji ta ba suur miŋ haraa dumelle maŋ nuə-i, wuə ba hilaa Sesare. Ba puəraa-ba muəmei wulaa-i. ¹² *Diilonj-Yalle gbē-mi wuə: «Baa ce ŋ hōmmu-i mu hāi, sire na kā.» Naŋ daa nuamba niediei maŋ daaba-i, ba yaa saan-mi i kā Kərnei terienŋu-na. ¹³ Inj kāa, u biε piiye pigāaŋ-ye, wuə u tīenaana u dūŋgu-na, a ji da *dərɔpəpuərbielonjo naŋo caraaya-yuə a waŋ baa-yo wuə u puər ba ka bī-mi Yope-i-na ¹⁴ mi ka waŋ nelma namma baa-yo, kεε nelma famma ka kor-o baa u dumellenj-baamba-i hiere. ¹⁵ Miŋ kāa ka hi donj ta mi piiye, ku saa vaaya, Diilonj-Yalle suur ba hōmmu-na ŋaa diŋ bi suurii miεŋo-na dumaa ku domma-na. ¹⁶ Itienj uŋ waan nelma maŋ, wuə Nsāa *baatisen-ye baa hūmma, ŋga yiingu dii baa yiingu Diilonjo ka batisen-ye baa u *Yalle-i; nelma famma pāŋ tīenu-miε. ¹⁷ Miε inj hūyāa Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-i aa Diilonjo hā-ye kumaŋ, u bi hāa bafamba-i kuuduəŋgu faŋgu yaa-i. Muəmi naa gbāa cie Diilonjo-i wuə u baa hā-ba wεi?»

¹⁸ Pierŋ juə piiye dumaanjo-na, ba hōmmu suə ciire. Baa ta ba piiye wuə: «Diilonjo-i bibienjo! U bi kāayā nieraamba da ba nanna ba ciləbabalaŋo-i aa duə kor-ba.»

Antiyəsi Diilonj-dūŋ-baamba maama

19 Baŋ kuə Etiəni-i aa pisállá* Diilon-đün-baamba maŋ, banamba kã ka hel dii Fenisi, banamba Sipire, banamba Antiyəsi. Baa naa fulnu *Yuifubaa-ba yaa yoŋ ta ba waŋ Yesu maama-i baa-ba. 20 Sipiretaamba namba waa ba hălma-na baa Sirenitaamba namba. Baŋ kaa hi Antiyəsi-i, baa bi piiye-mei baa *niəraamba-i. 21 Itieŋo taa u kãyã-bei, a ce dumaanjo-na, nuamba bəi baa hũyãa Diilon-nelma-i a cu Itieŋo huon-nu. 22 Nel daama kã ka hi Diilon-đün-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baŋ nuə-ma, baa saan Barnabasi-i ba wulaa dii Antiyəsi-i-na. 23 Barnabasiŋ kãa ka hi da Diilon uŋ ciə baa-ba cemma maŋ, kuə gbuu fũnuŋ dəlnu-yuə. Wuə dii sireiŋa bei, wuə ba baa hel Itieŋo huon-nu. 24 Barnabasi waa nelviinjo, *Diilon-Yalle naa yu u huonŋa-i baa Yesu maama-i, a ce dumaanjo-na, nuamba bəi baa hũyãa Itieŋo maama-i.

25 Ku huonŋu-na, Barnabasi ji ta kã Tarse duə ka taara Sol-i. 26 Uŋ kaa da-yo, wuə ce ba bir kã Antiyəsi-i-na ka t̄ena ce benfille baa Diilon-đün-baamba-i. Ba hãalãayã nuamba bəi Diilon-hümelle-i terienŋu-na. Ba duon Antiyəsi yaa nuə-i ta ba b̄i Diilon-đün-baamba-i «Kert̄iebaa-ba-i».

27 Huonŋu fanŋu-na, *Diilopəpuərbiemba namba hel Yerusalemu-i-na a kã Antiyəsi-i-na. 28 Ba taa ba b̄i unanjo-i Agabusi. Diilon-Yal die sire-yuə a ce u tuə piiye wuə nyulbabalammu ka suur niləiŋa-na hiere. (Ninsie ninsie, nyulmu fammu yaa juə suur *Oromə ba *jãmatigi maŋ ba nan b̄iŋ-yon Kulodi-i u bãanŋu-na.)

29 Uŋ piiye dumaanjo-na, Diilon-đün-baamba-i Antiyəsi-i-na, baa saa-ma wuə uman duə saanu kumaŋ, u jo baa-ku ba saan-ku hã tobimba maŋ *Yude-i-na ba kãyã ba f̄er̄e. 30 Baŋ saanu baa kumaŋ hiere, baa jãnu-kuə a puər Barnabasi baa Sol ba ka hã yaataamba-i baa-ku dii Yude-i-na.

12

Ba diyaa Pier kaso

1 Huonŋu bi fanŋu-na, jãmatigi maŋ waa *Yude-i-na, wuə bel Diilon-đün-baamba namba-i tuə ce-ba sũlma. Ba taa ba b̄i-yo *Erədi*. 2 U t̄iyãa kufanŋu-na ji ce ba ko Nsãa mlə̄-i Sake-i†. 3 Uŋ ciə mafamma-i, wuə ne da ku dalaanu *Yuifubaa-ba-i, wuə tiraa ce ba bel Pier. Baŋ bilaa Pier yibienja maŋ nuə-i, *ban'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuə-i, ba taa ba ce u ponsaanŋu-i yinni fanni yaa nuə-i. 4 Wuə ce ba kã ka dii-yo kaso aa naa ce sorosibaa c̄incieluo niediei ba ta ba niya-yuə ba hor ba-naa, ba na-ba-naa. U taa u ne wuə *kərs̄inni timmaŋ-ponsaan da ku cor, u b̄i nuamba-i ji ce u andaanŋu-i. 5 Pier wuə t̄ie ba nammu-na dii kaso-i-na. Diilon-đün-baamba gbuu faya ba f̄er̄e ta ba cãrã Diilonjo-i ba hã-yo.

6 Andaanŋu naa saaya ku ce ŋaa bisin ku temma, isuonŋu-na, sorosibaa-ba hãi jo ji yiera Pier yudə̄o-i-na u tuə duəfün aa banamba waa dumelle yaanŋa-na. Baa naa vaa-yo baa jəlgəbaa-ba hãi. 7 Itieŋo *dər̄pəpuərbilonjo nanjo hiire jo. Pierŋ waa d̄unŋu maŋ nuə-i, kuə p̄an ce da cerre. Wuə kã ka muo Pier aa cira: «Sire donduo!» Pier wuə sire. Jəlgəbaa-ba fir u nammu-na hiere. 8 Dər̄pəpuərbilonjo cira: «Migãan ŋ vaa ŋ kpaŋkpaanŋu-i aa ŋ vaa naatenni comienja-i.» Pier wuə migãan vaa u kpaŋkpaanŋu-i aa naa bi vaa u naatenni comienja-i. Dər̄pəpuərbilonjo wuə cira: «Dii ŋ jonŋoruo-i i ta.» 9 Pier wuə dii u jonŋoruo-i aa naa hel ba ta. Ku waa u wulaa ŋaa dãnsãanŋu. 10 Ba kã ka cor munniyadielãmmu-i, aa sire ka cor hãalŋ-muumu-i. Baŋ kaa hi dumebuə-i, wuə puur u f̄er̄e ba hel. Dumelle fande waa kəllun-diele. Baŋ hilaa a wuə maa cəllə, Pier wuə u ne naa dər̄pəpuərbilonjo-i, u taa. 11 Uŋ taa huonŋu-na, Pier wuə suə suə wuə dãnsãanŋu s̄i. Wuə cira: «F̄iefiə-i-na, mi suyaa miə Itieŋo yaa puəraa dər̄pəpuərbilonjo ji hũu-mi Erədi nyisenni-na. Yuifubaa-baŋ taa ba jəguon-mi baa mamaŋ, Diilonjo saa hũu-ma.»

* 11:19 Nieŋ 8.1.4. * 12:1 Ba gb̄e *Erədi maŋ ba nan b̄iŋ-yon Agirpa-d̄ielãno-i. † 12:2 Ba gb̄e Sebede bamba maŋ waa Yesu *pəpuərbiemba yaa-i. Yesu pəpuərbiemba-na, ba kaan ko Sake yaa Yesu maama-na.

¹² Piern juo suo u fereŋ maa-na dumaanjo-na, wuo ta kã Nsãa maŋ ba naŋ biŋ-yon Marke-i u nyu dumelle-na; ba taa baa bi nyuŋo-i Maari. Nuomba boi waa terienŋu-na ta ba cãrã Diilonjo-i. ¹³ Uŋ kaa ka hi tuo muo dumelle-i, maacembilonjo† naŋo waa, ba taa ba bi-yo Jɔɔdi, wuo kã duo ka hil-de. ¹⁴ Uŋ kaa nu Pier yalle-i, u huŋga pãŋ fẽ a ce dumelle hilma maama karaanu-yuo. Wuo bir gũunu baa gbarunŋu ka tũnu-bei wuo Pier juo. ¹⁵ Nuon baa cira: «ŋ yunŋu si dii wei?» Maacembilonŋ wuo cira: «Mi sa kar coima, Pier yaa-i.» Baa cira: «Pier sɪ, ku ka waa u jufoinjo.» ¹⁶ Pier wuo bi faya u fere tuo muo dumelle-i. Ba ji naa ba kã ka hil-de a da-yo; ku ce-ba gberɛ. ¹⁷ Pier wuo ce u nanŋa-i ce ba budii aa naa suur ma yaanŋa-na piye tũnu-bei Itienŋ uŋ hielaa-yo dumaa kaso-i-na. Uŋ juo piye ti, wuo cira: «Kãan na ka tũnu Sake-i§ baa tobimba namba-i.» Aa naa hel ta tuo kã yanŋa nanŋa.

¹⁸ Cuon juo kaal, sorosibaa-ba saa suo Piern curaa kusuon-nu. Baa ta ba yuu ba-naa wuo: «U curaa hie?» ¹⁹ Jãmatigi wuo ce ba wuora taara-yuo ba saa da-yo. Wuo ce ba bel sorosibaa daaba-i ka yuu-ba baŋ cie dumaa u ji tuo kor, aa naa ko-ba. Uŋ cie mafamma-i, wuo ta kã Sesare ka da yinni cellɛ.

Erɔdiŋ kuu dumaa

²⁰ *Erɔdi waa berrunŋ baa Tiirtaamba-i baa Sidõtaamba-i. A ne da niwuoni hel *Erɔdi jãmalã yaa nuo-i ni kã ba wulaa. Baa nunu ba-naa da ba ka cãrã-yuo. Umanŋ taa u ce maacemma-i Erɔdi ducunŋu-na, ba taa ba bi-yo Bilatusi; baa cãrã u yaa duo ta ba yaan-na. ²¹ Baŋ diyaa yiinŋu maŋ kuŋ juo hi, Erɔdi wuo dii u nellentesinninŋ-jonŋoruo-i ka tiena u fãŋgõsinninŋ-teterre-na tuo gbu u piye baa nuomba-i. ²² Duo piye, nuon ba'a: «Diilonjo'i piyenŋ daayo-i, nelbilonjo sɪ.» ²³ Terduonŋu fanŋu-na, Itienjo *dɔrpəpuərbilonjo pãŋ naŋ Erɔdi-i baa jarma, wuo u cie nie hũu Diilonjo yerre-i ce-de u diele? U naan-yo baa jian-jarma. Jãamba wuo-yo ko-yo.

²⁴ Diilon-nelma taa ma muonu terni-na hiere ma kã. ²⁵ Barnabasi-i baa Sol baŋ kãa baa conŋoruonŋu* maŋ *Yerusalemu-i-na, baŋ kaa hũu-ku, baa gũunu kã Antiyosi-i-na. Ba kãmma-na, baa kã baa Nsãa maŋ ba naŋ biŋ-yon Marke-i†.

13

Diilonjo puwraa Sol baa Barnabasi

¹ *Diilopəpuərbiemba namba waa Antiyosi Diilon-dün-baamba-na, baa Diilonelpigãataamba namba. Ba hõlma-na Barnabasi waa a naara Siminyo. Siminyo fanjo-i, ba taa ba bi-yo Uubilonjo. Lusiwusi maŋ taa u hel Sireni-i-na, u waa. Manhai maŋ cie niŋgu-i baa *Erɔdi-Antipasi-i, u waa; Sol bi waa. ² Yiinŋu nanŋu-na, ba ji dii sũŋu aa tigiinŋ ba-naa ta ba cãrã Itienjo-i. *Diilon-Yalle gbɛ-ba wuo: «Minŋ hãa Barnabasi-i baa Sol maacemma maŋ, yaan-baŋ ba fereŋ nuo ba ce-ma.» ³ Baŋ juo bãl sũŋu-i baa Diilojaale-i, baa haa ba nammu-i Barnabasibaa-ba-na aa cãrã Diilonjo-i hã-ba, aa hã-ba hũmelle-i ba ta.

Barnabasibaa-ba kãa Sipire

⁴ *Diilon-Yallenŋ cie Barnabasi-i baa Sol ba ta dumaanjo-na, baa kã Selusi ka bie baatonjo-i ta ba kã Sipire. ⁵ Baŋ kaa hi Sipire-i, baa hiire Salamine ta ba waŋ Diilon-nelma-i *Yuifu ba *Diilonelhãalãdũnni-na. Baŋ biŋ Nsãa maŋ Marke-i, u waa baa-ba tuo kãya-bei. ⁶ Baa karnu Salamine huŋga-i hiere ka hi Pafosi. Baŋ kãa Pafosi-i-na, ba da hironjo naŋo-i, ba bi-yo Bar-Yesu. U waa Yuifuyienjo. U taa u wuora u tãal nuomba-i wuo fuo Diilopəpuərbilonjo. ⁷ U waa Serju-Polusi dumellenŋ. Serju-Polusi yaa waa fãamaanjo-i nelle fande-na. U taa u cẽ ŋaa jumelienjo. Barnabasibaa-baŋ kãa, wuo ce ba bi-ba wuo ba ka waŋ Diilon-nelma-i baa-yo, kerɛ ma nyulmu dii-yuo. Baa kã ku'i nuo-i ka ta ba

‡ 12:13 Maacembilonŋ daayo waa cieŋo. § 12:17 Ba gbɛ Yesu hãanjo yaa-i. * 12:25 Nieŋ 11.30. † 12:25 Barnabasi horonjo-i Nsãa fanjo-i. Nieŋ Kol. 4.10.

piiye. ⁸ Hironɔ daayo-i Girɛkibaa-ba taa ba bɪ-yo Elimasi, ku yunɔu yaa wuɔ hironɔ. Wuɔ sire wuɔ hɪi, wuɔ Sɛrju-Polusi baa hɪu ba nelma-i, kɛɛ ba taaal-o. ⁹ Sol yerre nande yaa wuɔ Pol, Diilonɔ-Yalle naa yu u huɔŋga-i. Wuɔ dɪŋ hironɔ-na tuɔ ne, ¹⁰ aa ji gbɛ-yo wuɔ: «Huhurmantien nuɔni maŋ daani-i, ɲ balaŋ cor. Nuɔŋo-i Sitɔnitien nuɔ. ɲ sa taara ɲ da ɔnfafamma-i baa ɲ yufelle. ɲ sa yaŋ Itienɔ maacemma bɪɛnamma-i dumaa wei? ¹¹ Ne! Diilonɔ ka gɔŋ baa-ni, u ka ce ɲ yir suur dɪŋ-nu a da huɔŋgu cɛllɛ.» Terduɔŋgu fanɔu-na, hironɔ daa u yufienɔ pɔŋ dɪŋ aa yaŋ-yo. Wuɔ da terienɔu-i hiere da kullu. Wuɔ tuɔ wuɔra u tafurrɔ u taara molo duɔ bel u nanɔ-na. ¹² Sɛrju-Polusiŋ daa mafamma-i, Itienɔ nelma pɔŋ ce-yo gbɛɛ; wuɔ pɔŋ hɪu-ma.

Polbaa-ba kɔa Pisidi

¹³ Ku huɔŋgu-na, Pol baa u wuɔrataamba sire Pafɔsi-i-na a biɛ baatonɔ-i kɔ Pɛrge, dii Pɔnfili mara nuɔ. Baŋ kɔa Pɛrge-i-na, Nsɔa wuɔ ka bir kɔ *Yerusalemu aa yaŋ-ba. ¹⁴ Pol baa Barnabasi baa cor kɔ Antiyɔsi, dii Pisidi mara nuɔ. *Yitɛnanɔuŋ juɔ hi, baa kɔ *Diilonelhaalɔdɪŋgu-na ka suur tɛna. ¹⁵ Baŋ juɔ kalan *ɔnjɪnamma sebe-i tɪ, baa *Diilopɔpuɔrbiemba baamba-i, Diilonelhaalɔdɪŋgu yuntaamba puɔr ba waŋ baa Polbaa-ba-i wuɔ da kuɔ nelma dii ba da ba piiye dii sireɪŋa nuɔmba-na, kɛɛ ba gbɔa sire piiye.

¹⁶ Pol wuɔ sire yiɛra aa naa ce nuɔmba budii baa u nanɔa. Baŋ budii, wuɔ cira: «*Isirahel-baan namaa, baa *niɛraan namaa naman suurii *Yuifu ba Diilonɔ-hɪmelle-na, karaan na tɪnni-i na nu mi nelma-i. ¹⁷ Isirahel-baan miɛ in wuɔ Diilonɔ maŋ hɪmelle-i, Diilonɔ faŋo yufelle hilaa miɛ bɪncuɔmba yaa nuɔ-i u hɔ-ba huɔŋgu bɔi baŋ ɲa naa waa juɔma-na huɔŋgu-na dii Esipi-i-na. Un cɛɛ mafamma-i, u kɔyɔ-bei ba hel terienɔu fanɔu-na, ¹⁸ aa fiɛ-ba biɛŋ komuɔŋa hɔi temma *hɛkuraanɔu-na. ¹⁹ Mafaman curaa, u ko siyaabaa niehɔi *Kanaa jɔmalɔ-i-na aa hɔ Isirahel-baamba-i baa ba terienɔu-i*. ²⁰ Nel daama-i hiere ma cɛɛ biɛŋ nuɔsiba hɔi komuɔŋa hɔi baa cɪnciel temman hɔlma-na. Ku huɔŋgu-na, u hɔ-ba yuntaamba. Yuntaan daaba tɪyɔa baa-ba a ji hi *Samiel† bɔanɔu.

²¹ «Kufanɔu huɔŋgu-na, i bɪncuɔmba ji cira ba taara jɔmatigi. Diilonɔ hɔ-ba Sawul. Ba taa ba bɪ u to-i Kisi. *Bensaamiɛ dɪŋ-baamba'i waa. Sawul cɛɛ biɛŋ komuɔŋa hɔi jɔmatigisɪnni-na. ²² Ku huɔŋgu-na, Diilonɔ halan-yo aa haa *Davidi. Un haa Davidi-i, u cira: «Miŋ taa mi taara uman, mi daa-yo, u yaa Davidi-i Yese biɛŋo-i. U'i ka tuɔ ce mi huɔŋga-i.»

²³ «Diilonɔ cɛɛ Davidi hɔayɛlɲo nanɔ yaa jo Yesu-i ji kor Isirahel-baamba-i ɲaa un ɲa nan pɔa ma nunɔu-i dumaa. ²⁴ Aa Yesu suɔ duɔ don u maacemma-i, Nsɔa waan Diilonɔ-nelma-i baa Isirahel-baamba-i hiere, aa cira ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa jo u ji *batisen-ba.

²⁵ «Nsɔa maaceman juɔ piɛ tɪmma, wuɔ tuɔ piiye wuɔ: «Uman saaya u jo, uu dii huɔŋ-nu. Baa na ta na ne wuɔ sɪ muɔmɛi; muɔ sɪ. Naacolɲo faŋo-i mɛi saa piɛra u natɔanɔu-i.»

²⁶ «Tobiŋ namaa, nelma maŋ kuraan-yen, Diilonɔ saan-ma hɔ miɛmɛi baa-ma. U saan-ma hɔ *Abiramu hɔayɛlɪmba-i aa bi saan-ma hɔ namaa naman suurii Yuifu ba Diilonɔ-hɪmelle-na. ²⁷ Yerusalemutaamba-i baa ba yuntaamba saa suɔ Yesu sɪnni-i, ba bel-o ko-yo. Baŋ waŋ manan yitɛnanni-na hiere *Diilopɔpuɔrbiemba sebebba-ba-na, ba cɛɛ ma yaa-i.

²⁸ «Baŋ bilaa-yo a fiɛ ka da u saa cɔl, ba yagar ce *Pilati ko-yo. ²⁹ Maama nyɛgɔan Yesu kɪŋgu-na, maŋ juɔ ce-yuɔ hiere, ba har-o *daanɔu-na ka fuure-yuɔ. ³⁰ Diilonɔ yaŋ-ba aa sire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na. ³¹ Baman cuu u huɔŋ-nu a hel *Galile-i-na a kɔ Yerusalemu-i-na, un siire, u caraaya ba yaa-i yinni bɔi-na. Nyunɔu ku bɔanɔu-na, ba yaa dii ta ba waŋ u maama-i baa Isirahel-baamba-i. ³² Miɛ fɛɛɛ-i, i juɔ die ji waŋ *Neldɔɔlma famma yaa baa-na wuɔ Diilonɔ un pɔa nunɔu maŋ baa i bɪncuɔmba-i, ³³ u

* 13:19 Nieŋ Anjɪnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutɛronome) 7.1; Yosuwe (Josue) 14.1. † 13:20 Ku birii a saanu baa cerma. Girɛkimma-na ba naaraaya *Samiel yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbielonɔ.

ciε-ku hā ba huon-baan miεmēi: U siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na ŋaa maŋ nyεgāan duma Gbelieman-nalāanŋu maŋ hāalŋ-kūŋgu-na wuɔ:

«Mi biεŋo yaa nuɔŋo-i.

Muɔmēi huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.»‡

³⁴ Diilonŋo siire-yuɔ hiel-o kuomba hōlma-na, u saa yaŋ u hɔr. Uu naa hi waŋ-ma wuɔ:

«Min pāa nufafaanŋu maŋ baa Davidi-i,

nuharuŋgu si dii, mi ka ce-ku hā-na.»§

³⁵ Ku'i ciε na da ma waan terienŋu nanŋu-na wuɔ:

«N siε siε yaŋ ŋ nolŋo hɔr hīema-na.»*

³⁶ A ne da Davidi maŋ waan mafamma-i, u siire ce Diilonŋo huɔŋga-i ji ku. Uŋ kuu, ba fuuriye-yuɔ baa u bīncuɔmba-i aa u hɔraa. ³⁷ Nŋa Diilonŋo siire Yesu yaa hiel-o hīema-na, u saa da hɔr. ³⁸ Tobinŋ namaa, terienŋu fanŋu-na, na saaya na suɔ wuɔ fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i in juɔ ji tiε waŋ āmbabalma hurman-maama-i baa-na. *Moisi ānjinamma saa gbāa hur na āmbabalma-i. ³⁹ Nŋa bamaŋ hūyāa fuɔ maama-i, ba āmbabalma hurii aa yaŋ-ba ba fεrεŋ nuɔ. ⁴⁰ Terienŋu fanŋu-na, bilaan na fεrε, baa na yaŋ Diilopəpuərbiemban waan mamaŋ, ma ji wuo-na. ⁴¹ Ba ciεra wuɔ: «Diilonŋo ciεra:

«Bombolmantaan namaa, niεŋ!

Mi ka ce nelma namma na bāanŋu-na.

Nelma famma-i molo duɔ waŋ-ma baa-na na siε hūu-ma.

Ma ka ce-na gberε aa na ka ku halan.»†»

⁴² Baŋ juɔ hel Diilonelhāalādūŋgu-na, nuɔmba jo ji ta ba cārā Pol baa Barnabasi-i wuɔ yitienanŋu maŋ juɔŋ, ba tiraa ba tir nelduɔŋ daama-i. ⁴³ Nuɔmban juɔ bɔrɔ, Yuifubaa-ba-i baa niεraamba maŋ suurii Yuifusinni-na, baa cu Pol baa Barnabasi-i ba huon-nu ta ba piiye baa-ba ba dii sireiŋa bei wuɔ ba ne Diilonŋo ānfafamma-i aa ba nyaar-yuɔ. Ba maama saa waa dei baa yuliŋgu-i.

⁴⁴ Yitienanŋuŋ juɔ hi, nuɔmba-i hiere nelle-na baa tigiin ba-naa da ba nu Itienŋo nelma-i.

⁴⁵ Yuifubaa-ban juɔ da nelpūŋ daaku temman hilaa, ba bir yaŋ aa ce-ku nenemuŋgu. Pol duɔ waŋ mamaŋ, ba'a coima aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁶ Polbaa-ba donŋ holle waŋ baa-ba wuɔ: «Diilonŋ-nelma naa vii Yuifubaa namei igēna. Nŋa nan juɔ ta na ciina-mēi wuɔ na sa taara na da cicēlma maŋ sa tīεŋ dede-i, i ka yaŋ-na aa ka waŋ-ma baa niεraamba. ⁴⁷ Itienŋo waan ma yaa baa-ye wuɔ:

«Mi ciε-ni niεiŋa-i hiere a fitnuɔ nuɔ

ŋ da ŋ gbāa hi terni-i hiere baa koŋkor-nelma-i.»‡»

⁴⁸ Niεraamban juɔ nu nel daama-i, kuɔ gbuu dɔlnu-bei. Baa pāŋ ta ba kaal Itienŋo nelma-i wuɔ ma faa. Bamaŋ naa waa da ba da kor, baa hūu-ma. ⁴⁹ Itienŋo nelma donŋ ta ma gbuo niεiŋa faŋa-i hiere. ⁵⁰ Yuifubaa-ba bir yaŋ aa tāal caamba maŋ waa bīŋkūntaamba-i aa suur Yuifu ba Diilon-hūmelle-na, baa nellen-bīncuɔmba-i a gbo-ba Polbaa-ba-na. Baa bel-ba huol ba yammu-i da dei aa donya-bei ba nelle-na. ⁵¹ Pol baa Barnabasi-i baa pir ba nallu-i ba terienŋu-na, aa ta kā Ikoniyɔmu. ⁵² Baŋ fiε donya-bei, bamaŋ naa cu Yesu huonŋu-na, baa cor baa ba hɔfēlle-i. *Diilonŋ-Yalle naa bi yu ba hɔmmu-i.

14

Polbaa-ban ciε kumaŋ Ikoniyɔmu-i-na

¹ Pol baa Barnabasi-i baŋ kāa Ikoniyɔmu-i-na, baa tiraa kā *Yuifu ba *Diilonelhāalādūŋgu-na ka ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i. Baŋ waŋ-maŋ duma, Yuifubaa-ba saa gbāa da ba yagar-ma baa *niεraamba-i. Ba bɔi baa hūyāa-ma. ² Yuifubaa-ba maŋ saa hūu-ma, baa yaŋ aa kā ka gbo niεraamba-i baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i. ³ Baŋ fiε gbo-ba,

‡ 13:33 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 2.7 § 13:34 Isayi (Ésaïe) 55.3 * 13:35 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 16.10

† 13:41 Abakuke (Habaquq) 1.5 ‡ 13:47 Isayi (Ésaïe) 49.6

Polbaa-ba saa ta; baa tɛna da huɔŋgu Ikoniyo-mu-i-na. Baa naa haa ba nanɔa Itienjo-na aa ta ba piiye. U taa u kɔyɔ-bei ba ta ba ce nelma bɔi baa gbɛɛ-weima bɔi a pigɔan wuɔ ban wan u ɔnfafamma man, coima si. ⁴ Kuɔ cie dumaanjo-na, nuɔmba saa gbɔa nunu ba-naa nelle-na: Banamba waa baa Yuifubaa-ba-i, banamba waa baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i. ⁵ Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba-i a naara ba yuntaamba-i, baa nunu ba-naa da ba bel Polbaa-ba-i huol ba yammu-i aa nan-ba baa tɔmpɛlɛina ko-ba. ⁶⁻⁷ Polbaa-ba nu-ma. Ban nuɔ-ma, baa gbar kɔ Likawoni ka ta ba wan *Neldɔdɔlma-i. Ba waan-ma Lisire-i-na, baa Derbu-i-na baa nilɛina man kɔtɔnni-na hiere.

Maman cie Lisire-i-na

⁸ Naacoljo nanjo waa Lisire-i-na, u saa gbɔa tuɔ sire u yiɛra. Un siire, u saa gbɔa tetɛn u gboluonɔgu-i dede. ⁹ Yiingu nanɔgu-na, wuɔ tɛna tuɔ nu Pol tuɔ piiye. Pol wuɔ ji diŋ-yuɔ tuɔ ne, a ji da u suyaa wuɔ Diilonjo gbɔa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁰ Wuɔ piiye baa-yo da gbagaga wuɔ: «Sire ŋ yiɛra ŋ gbɛiniŋ!» Naacolɔ wuɔ tie sire pɔn tuɔ wuɔ. ¹¹ Lisiretaamban daa mafamma-i, baa ta ba piiye likawonimma-na wuɔ: «I tinni cieŋ nelbiliemba a hiire* jo ji tɛna baa-ye.» ¹² Kuɔ cie dumaanjo-na, baa ta ba bi Barnabasi-i Yewusi. Ba waa da ba cor kusuɔn-nu Pol yaa piyen, a ce dumaanjo-na baa ta ba bi ufanjo-i Hermesi.†

¹³ Yewusi jigantien wuɔ kɔ ba nunu ba-naa baa nuɔmba-i aa wuɔ bel balmba namba a tuɔnu-bei jo baa-ba u tinniŋ-dunɔgu-na duɔ ji ko-ba tinni-na hɔ Pol baa Barnabasi-i. U tinniŋ-dunɔgu waa nelle munsuurmu-na‡. ¹⁴ Polbaa-ba saa suɔ ku yungu. Ban juɔ suɔ, ba hɔmmu pɔn guɔla; baa taalnu ba jonɔgorbaa-ba-i aa gbar kɔ ba wulaa ka ta ba wan baa-ba wuɔ: ¹⁵ «Na ce bige-i maacemma-i dumandɛ-i-na? Caamba'i bi huɔn miɛnjo-i namaa temma-i. I juɔ baa *Neldɔdɔlma'i die ji tɔnu-nei, wuɔ na nanna ɔnsɔsɔn daama-i aa na cu Cicɛlmantienjo huon-nu. U yaa hielaa dɔrɔ-i baa hiɛma-i baa damman-nuoraanɔgu-i baa ni huɔya-niini-i hiere. ¹⁶ Yiinaa-i-na, u yaan nuɔmba-i ba fɛɛn nuɔ ba sire wuɔ ba hɔmienja. ¹⁷ Nan fie waa na fɛɛn nuɔ, u saa yan u ɔnfafamma cemma-i: U dɔa u hɔ-na dii, u ce na dimma ta ma ce fafamma, u hɔ na ta na wuɔ na ye aa tiraa tuɔ fɛ na hɔmmu-i.» ¹⁸ Polbaa-ban fie piiye dumaanjo-na, nuɔmba saa ta ba ne da ba yan niin daaba komma-i da ba hɔ-ba.

¹⁹ Ku huonɔgu-na, *Yuifubaa-ba namba ji jo; banamba hilaa Ikoniyo-mu, banamba hel Antiyosi man Pisidi mara-i-na. Ban juɔ, baa gbo nuɔmba-i Polbaa-ba-na. Ba sire ta ba nan Pol baa tɔmpɛlɛina wuɔ ba ko-yo. Huɔnɔgu nanɔgu juɔ hi, ba da nie si u kuu, baa buul-o hel baa-yo nelle-na ka nanna. ²⁰ Diilon-dun-baamba kɔ ka tigiin u caanɔgu-na, wuɔ sire ba bir suur nellen-huonɔga-na.

Polbaa-ba birii ta ba kɔ Antiyosi man Siiri-i-na

Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ ta baa Barnabasi-i ta ba kɔ Derbu. ²¹ Ban kaa hi, baa wan *Neldɔdɔlma-i baa Derbutaamba-i. Nuɔmba fɔngɔ baa hɔu-ma. Ban siire Derbu-i-na, baa bir kɔ Lisire-i-na ka cor kɔ Ikoniyo-mu. Ban hilaa Ikoniyo-mu-i-na, baa kɔ Antiyosi man Pisidi mara-i-na. ²² Ba waa da ba cor terienɔgu terienɔgu, ba ta ba piiye ba dii sirɛina Diilon-dun-baamba-na wuɔ ba bel Yesu maama-i nammu hɔi. Aa bi ta ba piiye baa-ba wuɔ: «I saaya i mulien da dei aa suɔ die suur *Diilon-nelle-na.» ²³ Diilon-dun-baamba man waa hiere nilɛina fan-na, Polbaa-ba hiel yaataamba bei aa dii sunɔgu, aa cɔrɔ Itienjo-i hɔ-ba, ba haa ba nanɔa-i u yaa nuɔ-i.

²⁴ Ban cie mafamma-i, baa sire karnu Pisidi mara-i a kɔ Pɔnfilii mara nuɔ. ²⁵ Ban kɔ Pɔnfilii-i-na, baa wan Diilon-nelma-i Pɛrge-i-na, aa cor kɔ Atali ²⁶ ka bie baatonjo-i ta ba kɔ Antiyosi man Siiri-i-na. Ba wuɔsaanɔgu duɔn kusuɔn-nu'i. Ban wuɔraaya ce manan daama-i hiere, ba cɔrɔ Diilonjo-i hɔ-ba kusuɔn-nu'i aa ba suɔ ta. ²⁷ Diilon un kɔyɔ-bei

* **14:11** Bafamba wulaa tinni waa tanun-nu. † **14:12** Girekibaa-ba wulaa, tinni waa bɔi. Ba tinni yuntienjo yaa ban taa ba bi-yo Yewusi-i, aa u pɔpuɔrbilonjo-i Hermesi. ‡ **14:13** Nelle munsuurmu: Nieŋ 9.24 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

ba ce mamanɗ hiere, banɗ kãa ka hi, baa tigiin Diilonɗ-dũn-baamba-i hiere tũnu-bei baa-ma, aa unɗ bi kãayã *niɛraamba-i dumaa ba hũu Yesu maama-i, baa tiraa wanɗ mafamma-i baa-ba. ²⁸ Banɗ ciɛ mafamma-i, baa tĩena ce huɔnɗu baa-ba cɛllɛ.

15

Niɛraamba saaya ba jã wei?

¹ Nuɔmba nanɗ baa hilaa *Yude-i-na jo Antiyoosi-i-na ji ta ba piiye baa *niɛraamba manɗ hũyãa Yesu maama-i wuɔ: «Da na saa *jã ɗaa *Moisi *anjɛnammanɗ waanɗ-ma dumaa, na siɛ gbãa kor.» ² Pol baa Barnabasi-i ba saa hũu-ma baa-ba. Kuɔ sire bel vaa.

Diilonɗ-dũn-baamba ji naa ba hiel Pol baa Barnabasi-i a naara terienɗu fanɗu taamba namba, wuɔ ba kã *Yerusalemu-i-na ka hi Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba-i baa-ma. ³ Aa naa tigiin ba hũmelle-i hã-ba; ba sire ta. Ba kãmma-na, ba curaa baa Fenisi, a kã ka hel *Samari. Niɛraambanɗ hũyãa Itienɗo maama-i dumaa, da ba hi nelle nelle, ba tũnu Diilonɗ-dũn-baamba-i baa-ma aa cor. Da ba wanɗ-ma baa bamanɗ, ku gbuu fũnuɗ dɔlnu kutaamba-i.

⁴ Banɗ kaa hi Yerusalemu-i, Diilonɗ-dũn-baamba jãrã-bei. Yaataamba waa hiere baa Yesu pɔpuɔrbiemba-i. Diilonɗ unɗ kãayã Polbaa-ba ce mamanɗ hiere, baa tũnu-bei baa-ma.

⁵ Banɗ juɔ piiye tĩ, *Farisɛbaa-ba manɗ hũyãa Yesu maama-i ba hɔlma-na, banamba sire wuɔ niɛraamba manɗ hũyãa Yesu maama-i, ba saaya ba jã aa ta ba wuɔ Moisi anjɛnamma hũmelle-i.

Nelma ka da yaanɗa

⁶ Banɗ piiye dumaanɗo-na, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba da ba-naa ku andaanɗu-na. ⁷ Andanɗ daaku waa pãna cor. Pier wuɔ ji naa u sire yiɛra aa naa cira: «Tobinɗ namaa, na suyaa wuɔ dii ku domma-na Diilonɗ unɗ hielaa-mi na hɔlma-na wuɔ mi ka wanɗ *Neldɔdɔlma-i baa *niɛraamba-i ba nu-ma aa hũu-ma. ⁸ Fuɔ manɗ suyaanɗ nuɔmba kusũnni-i, da na da u hãa-ba u *Yalle-i ɗaa unɗ hãa miɛnɗo-i baa-de dumaa, kuu dii ɗaa u pigãanɗ wuɔ u hũyãa-ma ba da ba piɛ-yo. ⁹ Diilonɗo kãnɗ-ye kuuduɔnɗu hiere baa-ba. Ba hũyãa u maama-i ku'i ciɛ u hur ba ambabalma-i aa yanɗ-ba welewele waanɗ daama temma-i. ¹⁰ Conɗoruɔnɗu manɗ i bĩncuɔmba saa gbãa tũu-ku, miɛ fɛrɛ-i i saa gbãa tũu-ku, bige-i ciɛ na'a i haa-ku hã niɛraamba-i baa-ku? Baa na fenɗ Diilonɗo-i. ¹¹ I hũyãa-ma wuɔ Yesu kuraa-ye gbãnɗgbãnɗ, kuuduɔnɗu yaa baa bafamba-i.»

¹² Pierɗ piiye dumaanɗo-na, terienɗu ce da sensensenɗ ɗaa molo si dii. Diilonɗ unɗ kãayã Pol baa Barnabasi-i ba ce nelma manɗ hiere niɛraamba hɔlma-na, ka hel baa gbɛrɛ-weima-i, bafanɗ baa suur ma yaanɗa-na ta ba wanɗ-ma. ¹³ Banɗ juɔ piiye tĩ, Sake* wuɔ cira: «Tobinɗ namaa, niɛnɗ, ¹⁴ dii ku domma-na, Diilonɗ unɗ curaa corma manɗ duɔ hiel niɛraamba namba ce-ba fuɔ baamba, Simɔ† waanɗ ma yaanɗa-i hiere baa-ye. ¹⁵ Kunɗ curaa corma manɗ, ku juɔ ji ce kuuduɔnɗu baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i. Diilopɔpuɔrbiemba nyɛgãanɗ wuɔ: ¹⁶ Itienɗo ciera: *Yiinɗu dii baa yiinɗu, mi ka bir jo.*

Da mi jo, *Davidi dũnɗu manɗ cii,

mi ka sire-kuɔ.

Mi ka migãanɗ-ku ma-ku

ku yiɛra ku gbɛininɗ.

¹⁷ *Mafanɗ da ma ce, nuɔmba manɗ saa hi suɔ-mi yogo,*

ba ka taara-miɛ suɔ-mi.

Miɗ bĩɛ bamanɗ nilɛiɗa-na hiere da mi ce-ba mi baamba,

ba ka ta ba taara ba Tienɗo-i.

Muɔmɛi waanɗ-ma dumaa.

Da mi wanɗ mamanɗ, mi ce-ma.

* **15:13** Ba gbɛ Yesu hãanɗo yaa-i. Niɛnɗ 12.17 baa 21.18. † **15:14** Ba gbɛ Pier yaa bande-i-na, u yerre nande yaa Simɔ-i.

18 *Aa miŋ waan-ma ku bāanġu cu.†»*

19 Sake wuɔ suonu u āndaanġu-i wuɔ: «Ku'i cie na da niēraamba maŋ cuu Itieno huon-nu, mei sa taara i muliēŋ-ba. 20 Nġa mamaŋ dii cemma, i nyegēŋ sebe a waŋ baa-ba wuɔ ba yaŋ cufiēŋ-kūɔma wuoma-i, baa bīmbaamba maŋ ba saa cāa ba nonni-i, ka hel baa tām̄ma-i hiere. Aa ba hiel ba nanġa bīŋwosīnni-na. 21 Na saa da, a doŋ dii i bīncuōŋ-bāan-nu, *Moisi *ānġinamma waŋ nilēiŋa-na hiere, aa ba sa nanna *yitiēnaŋgu baa ma kalamma-i *Diilonelhāalādūnni-na.»

22 Sakenġ juɔ piye dumaanġo-na, Yesu pəpuərbiemba-i baa Diilonġ-dūŋ-baamba-i, ka hel baa ba yaataamba-i hiere, baa cira ba ka hiel nuɔmba ba hōlma-na a puər-ba baa Polbaa-ba-i Antiyōsi-i-na. Aa naa sire hiel yaataamba hāi; Silasi baa *Yuda. Yuda yerre nande yaa waa Barsabasi.

23 Baŋ hielaa-ba, baa nyegēŋ sebe-i hā-ba. Sebe huɔya-maama yaa daa-ma:

«I natobiŋ namaa namaŋ niēraanġ namaanġo-i Antiyōsi-i-na, baa Siiri-i-na, baa Silisi-i-na, i jaalaa-na.

Yesu pəpuərbiēŋ miēŋo-i a naara *Yerusalemu Diilonġ-dūŋ-baamba yaataamba-i, miēmei nyegāanġ sebe daayo-i diē hā-na.

24 I nuɔ wuɔ i nellenġ-baamba namba kāa na terienġu-na ka piye cu na hōmmu-i. Baa na tie holle, miē saa puər-ba. 25 In nuɔ-ma, i daa i-naa aa hiel nuɔmba diē puər-ba na wulaa. Kutaamba ka gbonu baa Pol baa Barnabasi-i. 26 Ba yaa i jēnaamba. Ba siyaa kuliŋgu-i Itieno-i Yesu-Kirsa maama-na. 27 I hielaa Yuda baa Silasi ba da ba ka waŋ in nyegāanġ mamaŋ sebe-i-na hā-na baa ba fereŋ nunni. 28 *Diilonġ-Yalle-i baa miē fere-i i sa taara i haa conġoruonġu nanġ temma hā-na, nġa mamaŋ siē gbāa ciel kōtuonġu ma yaa daa-ma: 29 Na hiel na nanġa cufiēŋ-kūɔma wuoma-na, baa bīmbaamba maŋ ba saa cāa ba nonni-i, baa tām̄ma-i. Aa na ne bīŋwosīnni-i aa na yaŋ-ni. Da na ce-ma nġa in waanġ-ma dumaa, ku ka fa.

I ka waa Diilonġ-yiŋgu.»

30 Ba taa baa sebe-i ku yaa nuɔ-i, kā ka hi Antiyōsi-i; ba tigiinġ Diilonġ-dūŋ-baamba-i hiere a hā-ba baa-yo. 31 Diilonġ-dūŋ-baamba hūu-yo kalaŋ-yo. Baŋ kalaanġ-yo, u huɔya-maama gbuu silaa dōlnu-bei hiere nġa bige-i! Ba kūɔma pāŋ firnu.

32 Yuda-i baa Silasi-i ba waa *Diilopəpuərbiemba, baa piye nelma bōi baa Diilonġ-dūŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei ba migāanġ bel Yesu maama-i nammu hāi. 33 Ba daa huonġu cēlle baa-ba aa suɔ da ba bir kūŋ. Baŋ'a ba ta yiŋgu-na, Diilonġ-dūŋ-baamba gbuu jaal-ba da dēi aa hā-ba hūmelle-i. 34 [Baŋ hāa-ba hūmelle-i, Silasi saa ta.]

35 Pol baa Barnabasi-i bafamba waa tiēna Antiyōsi ta ba waŋ Itieno maama-i. Nuɔmba bōi waa baa-ba naara.

Pol baa Barnabasi-i ba buɔra

36 Huonġu nanġu juɔ hi, Pol wuɔ gbē Barnabasi-i wuɔ: «In curaa waŋ Itieno maama-i nilēiŋa maŋ nuɔ-i hiere, yaŋ i bir i kā-yei i ka ne bamaŋ hūyāa-ma baŋ yeŋ mamaŋ nuɔ-i.»

37 Barnabasi wuɔ tuɔ taara ba kā baa Nsāa maŋ ba nanġ bīŋ-yonġ Marke-i. 38 Pol saa hūu-ma, wuɔ uu naa kā baa-ba aa ka bir aa yaŋ-ba dii Pānfili. 39 Kuɔ sire bel vaa. Ba saa ji nunu ba-naa, ba naa ba bōrɔ. Barnabasi wuɔ biē Marke-i ba kā ka biē baatonġo ta ba kā Sipire. 40 Diilonġ-dūŋ-baamba cārā Diilonġo-i hā Pol aa u biē Silasi-i ba ta. 41 Ba wuɔraaya bīŋ Siiri nilēiŋa-na hiere baa Silisi waanġa-i ta ba dii sireiŋa Diilonġ-dūŋ-baamba-na.

16

Timote cuu Polbaa-ba huon-nu

1 Pol baa Silasi-i baŋ taa dumaanġo-na, ba kā ka hel Dērbu, cor ka hel Lisire. A ne da Yesu wuonġo nanġo waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Timote. U nyu waa *Yuifuyiēŋo aa hūu

† 15:18 Amōsi (Amos) 9.11-12

Yesu maama-i aa u to-i Girəkiiyeŋo. ² Tobimba maŋ waa Lisire-i-na baa Ikoniyoŋmu-i-na, ba taa ba bi Timote yefafalle. ³ Pol wuɔ tuɔ taara u ta baa-yo. A ne da Yuifubaa-ba maŋ waa terienŋu-na, baa suyaa wuɔ Timote to-i Girəkiiyeŋo. Pol wuɔ naa u *jā-yo aa ba suɔ ta. ⁴ Yesu *pəpuərbiemba-i baa *Yerusalemu Diilonŋ-dūŋ-baamba yaataambaŋ yieraaya nelma* maŋ nuɔ-i, Polbaa da ba cor terienŋu terienŋu, ba waŋ ma yaa-i baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i; aa cira ba wuɔ ma hūmelle-i ŋaa baŋ waŋ-ma dumaa. ⁵ Yinnij taa ni cor dumaa, Diilonŋ-dūŋ-baamba taa ba naŋ kaasinni Diilonŋ-hūmelle-na dumɛi, aa bi ta ba ciinu ba kā.

Pol dānsaŋ Torasi-i-na

⁶ Ku huonŋu-na, Polbaa-ba ji ta ba taara ba ka waŋ Diilonŋ-nelma-i *Asi nilɛiŋa-na. *Diilonŋ-Yalle saa hūu-ma. Ba naa ba karnu Firgi mara-i cor baa Galasi wuonŋo-i. ⁷ Baŋ kaa piɛ Misi-i, baa ta ba taara ba kā Bitini. Yesu Yalle saa hūu-ma. ⁸ Ba naa ba karnu Misi-i cor, a kā ka hi Torasi. ⁹ Isuonŋu naŋgu-na, Pol wuɔ dānsā da Maseduoniyieŋo naŋo juɔ ji yiera tuɔ cārā-yuɔ wuɔ u kā ka kāyā-bei dii Maseduoni-i-na. ¹⁰ Yiɛ† pāŋ suɔ yie Diilonŋo taara i ka waŋ *Neldədəlma-i baa Maseduonitaamba-i. I saa tiraa tɛna, yie pāŋ sire tie tigiŋ i hūmelle-i.

¹¹ In juɔ'a i ta yiŋgu maŋ nuɔ-i Torasi-i-na, yie biɛ baatonŋo-i pāŋ kar vii Samotirase, ka hiire. In hii yiŋgu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie cor kā Neyapolisi. ¹² In siire terienŋu-na, yie kā Filipu ka tɛna da yinni terienŋu faŋgu-na. Filipu yaa waa nebuɔ-i Maseduoni-i-na. *Oromɛbaa-ba'i waa tɛna terienŋu-na.

Lidi hūyāa Itienŋo maama-i

¹³ In kāa Filipu-i-na, *yitiɛnaŋuŋ juɔ hi, yie hel nellenŋ-huonŋa-na a kā kaanŋu naŋgu nuŋgu-na. Ii naa suɔ wuɔ Diilojaalterienŋu ka waa terienŋu-na. In kāa, yie da caamba namba; yie tɛna piye baa-ba. ¹⁴ Unanŋo waa ba həlma-na, ba taa ba bi-yo Lidi. U taa u hel Tiyatire. U taa u suor nelbōmbōŋ ba kompammu aa u taa u kuye Diilonŋ-kūŋgu-i. In kāa ka tie piye dumaanŋo-na, wuɔ kar u tūŋgu-i tuɔ nu in waŋ mamaŋ. Polŋ waŋ mamaŋ hiere, Itienŋ wuɔ kāyā-yuɔ ma suur u tūnni-na dɛi. ¹⁵ Maŋ suurii u tūnni-na dɛi dumaanŋo-na, wuɔ ce ba *batisenŋ-yo baa u dumellenŋ-baamba-i hiere aa naa gbɛ-ye wuɔ: «Da kuɔ na hūyāa-ma wuɔ mi hūyāa Itienŋo maama-i kelkel, juonŋ na ji har mɛi terienŋ-nu.» Aa naa gbāŋ baa-ye i ji hūu-ma.

Ba diyaa Polbaa-ba-i kaso Filipu-i-na

¹⁶ Yiŋgu naŋgu-na, i taa i kā Diilojaalterienŋu-na a suu baa maacembilonŋo‡ naŋo. Maacembilonŋ daayo-i, *jina waa u yunŋu-na a ce u tuɔ suɔ mamaŋ juonŋ u waŋ-ma. U taa u da gbeŋa bəi kufanŋu-na u hā bamaŋ biyaa-yo maacemma-na. ¹⁷ Maacembilonŋ daa wuɔ cu i huonŋ-nu tuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Balaŋ daaba cāa Dərwuonŋo. Ba pigāanŋ-na konkor-hūmelle yaa-i.» ¹⁸ U cie kufanŋu-i da yinni bəi i huonŋu-na. Pol huonŋa ji guɔla baa-yo. Wuɔ waŋ baa u jina-i wuɔ: «Yesu-Kirsa yerre-na, cor ŋ hel ciɛŋo-na!» Terduonŋu faŋgu-na, jina wuɔ pāŋ yaŋ ciɛŋo-i.

¹⁹ U taambaŋ juɔ da u sa tiraa u da biŋkūŋgu u hā-ba, baa bel Pol baa Silasi-i kā baa-ba āndacetaamba wulaa dii gēŋerterienŋu-na§ ²⁰ ka hā *Oromɛ ba fāamaambaa-ba-i baa-ba aa cira: «*Yuifubaa-ba'i daaba-i, ba juɔ ji ta ba guɔl nelle-i ba hā-ye. ²¹ Ba juɔ baa hūmefelende. A ne da hūmelle fande nyaa Oromɛbaa miɛŋo-i: I siɛ gbāa siɛ-de, i siɛ bi gbāa wuɔ-de.»

²² Baŋ piye dumaanŋo-na, nuɔmba maŋ waa hiere, baa sire wuɔ ba siɛ yaŋ Polbaa-ba-i. Fāamaambaa-ba ce ba col ba jonŋorbaa-ba-i aa hā-ba hūmelle-i wuɔ ba muo-ba. ²³ Baa fūnuŋ muo-ba da dɛi aa kā ka dii-ba kaso. Baŋ diyaa-ba, baa waŋ baa umaŋ niɛyaŋ

* **16:4** Nelma famma yaa piye cor 15.29. † **16:10** Like naa bi tuɔ wuɔra baa Pol hōnni nanni. ‡ **16:16** Maacembilonŋ daayo waa ciɛŋo. § **16:19** Bafambaŋ ger āndɛnni-i kusuonŋ-nu ba bi nyonŋ sanŋa-i kusuonŋ-nu'i. Terienŋu faŋgu dii yuɔyuɔ hōnni-na hiere.

kasobiemba-i wuɔ u tuɔ ne-ba dei. ²⁴ Naacolŋ uŋ nuɔ mafamma-i, wuɔ kã baa Polbaa-ba-i dubilonŋo maŋ dii tuogbuole-na ka sɔgɔlnu ba gbeini-i daanŋu naŋ-nu.

²⁵ Isuɔhollen juɔ hi, Pol baa Silasi-i baa ta ba cãrã Diilonŋo-i aa ta ba hãl neini ba tuɔlnu-yuɔ. Kasobiemba namba waa dii ba dũnni-na aa ta ba fara ba nu. ²⁶ Ba juɔ'a ba suɔ, da hieema sagalaaya hɔduɔŋgu, ka hel baa kasodũŋgu-i hierere! Dũnfenni pãŋ puur. Baŋ ŋa naa vaa kasobiemba-i baa jɔlgɔbaa-ba maŋ, ba fir hierere. ²⁷ Umanŋ taa u niya kasobiemba-i u taa u duɔfũŋ; wuɔ cẽ. Wuɔ u ne da dũnfenni puurii hierere. Wuɔ fa u taacereŋo-i hiel-o duɔ ko u fere wuɔ sɪ kasobiemba gbaraa hierere. ²⁸ Pol wuɔ kaasiŋ wuɔ: «Baa ce ŋ fere gbomma, molo saa kã terienŋu!»

²⁹ Naacolŋo kũɔma nyenŋ dumaa ma ferenŋ nuɔ. Wuɔ ce ba hã-yo dãamu; u gbar kã ka dũuna Polbaa-ba caanŋu-na ³⁰ aa cira ba hel gɔŋgũɔŋ-nu. Baŋ hilaa, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Mi jẽnaaŋ namaa, muɔmi saaya mi ce bige-i a gbãa da mi kor?» ³¹ Baa cira: «Da ŋ hũu Itienŋo-i Yesu maama-i, ku yaa gbãa kor-ni baa ŋ dumellenŋ-baamba-i hierere.» ³² Aa naa donŋ ta ba waŋ Itienŋo maama-i baa-yo baa u dumellenŋ-baamba-i hierere.

³³ Isuɔduɔŋgu faŋgu-na, wuɔ kã baa-ba ka saar ba pãnni-i aa naa pãŋ ce ba *batisenŋ-yo baa u baamba-i hierere. ³⁴ Baŋ juɔ batisenŋ-ba tɪ, wuɔ kã baa Polbaa-ba-i u dumelle-na ba ka wuo niwuoni. Uŋ hũyãa Yesu maama-i baa u baamba-i hierere, ba hɔmmu gbuu pãŋ fẽ da yogogo.

³⁵ Cuonŋ juɔ kaal, fãamaambaa-ba puər sorosibaa-ba ka waŋ baa kasobiemba niyatienŋo-i wuɔ u nanna Polbaa-ba-i. ³⁶ Naacolŋ wuɔ kã ka cira: «Pol, fãamaambaa-ba puɔraa ba jo wuɔ mi nanna-nei. Hilaanŋ na kã na munŋãmmu.» ³⁷ Pol wuɔ yagar aa naa gbẽ sorosibaa-ba-i wuɔ: «Ku cie nie ba bel-e ba saa bi yuu-ye, ba muo-ye nuɔmba-na ŋ sie suɔ wuɔ Oromɛbaa mie*, aa jo ji dii-ye kaso. Fiefie-i, ba ta ba taara ba fuo nanna-yie! Ma sie gbãa wuɔ dumaanŋo-na! Kãanŋ na ka waŋ baa-ba wuɔ ba jo ba fere ba ji hiel-e.»

³⁸ A ne da fãamaambaa-ba saa naa suɔ wuɔ Pol baa Silasi-i Oromɛbaa. Sorosibaa-baŋ kãa ka hi-ba baa nelma-i, ba kũɔma pãŋ ta ma nyenŋ. ³⁹ Baa sire jo ba wulaa ji cãrã-bei aa ce ba hel kaso-i-na. Baŋ hilaa, baa cãrã-bei wuɔ ba ce jande aa ba hel nelle-na. ⁴⁰ Baa ta kã Lidi terienŋ-nu; kã ka da Diilonŋ-dũŋ-baamba-i. Baa piiye dii sireiŋa bei aa naa cãrã hũmelle-i ta.

17

Mamanŋ daa Polbaa-ba-i Tesalonike-i-na

¹ Pol baa Silasi-i baŋ taa Filipu-i-na, baa cor baa Anfipolisi, kã ka hel Apoloni a suɔ ta ba kã Tesalonike-i-na. *Diilonelhãalãdũŋgu waa baa *Yuifubaa-ba-i nelle fande-na. ² A ne da Pol sa da Diilonelhãalãdũŋgu aa cor-ku. Wuɔ kã ka suur a tuɔ firnu Diilonŋ-nelma-i baa-ba. U cie mafamma-i *yitienanni sisi. ³ U tagaaya pigãanŋ-ba wuɔ *Konŋkortienŋo naa saaya u mulienŋ aa ku. Aa duɔ ku, Diilonŋo sire-yuɔ. Aa Konŋkortienŋo faŋo yaa Yesu maŋ uŋ waŋ u maama-i baa-ba.

⁴ Polŋ piiye dumaanŋo-na, Yuifubaa-ba namba hũu-ma cu ba huonŋ-nu fuɔ baa Silasi-i, a naara Girekibaa-ba maŋ taa ba kuye Diilonŋ-kũŋgu-i ba boi bi cuu ba huonŋ-nu, baa caamba boi. Caamba famba waa nelbɔmbɔmbaa. ⁵ Ku saa dɔlnu Yuifubaa-ba namba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu aa wuɔra taara nanŋgalbaa a tigiinŋ nuɔmba-i ta ba wuɔra ba ce ijieni ba du nelle-i. Aa naa kũɔl ba-naa kã Yasɔ dumelle-na wuɔ ba ka bel Polbaa-ba-i ka hã fãamaambaa-ba-i baa-ba. Polbaa-ba naa har kusuɔŋ-nu'i. ⁶ Ba kãa ku yaa-i ba saa ka da-ba. Baa bel Yasɔ yaa-i baa Diilonŋ-dũŋ-baamba namba kã baa-ba fɔŋgɔtaamba wulaa ka ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Balanŋ daaba wuɔraaya du nilienŋa-i hierere, ba hii bande yaa

* **16:37** *Yuifubaa boi saa naa gbãa da *Orome ba sɪnni-i, ŋga Pol naa da-ni (nieŋ Pəpuər. 22.25-29; 23.27). Da ŋ waa Oromeyienŋ nuɔŋo-i, molo saa saaya u muo-ni baa daanŋu, molo saa bi saaya u muo-ni baa nyanŋgbãanŋu.

fiɛfiɛ-i-na. ⁷ Yasō yaa haraa-ba u dumelle-na. Ba maacemma saa fa; ba yagaraa *jāmatigi nunḡu-i aa ta ba piye wuō jāmatigi naḡo dii, kere ba bi-yo Yesu.»

⁸ Nel daama saa dɔlnu nuɔmba-i baa fōḡḡtaamba-i hiere. ⁹ Yasōbaa-ba juō pā gbeibuō hā-ba aa ba suō nanna-bei.

Polbaa-ba kaa Bere

¹⁰ Ku isuḡḡu-na, Diilonḡ-dūḡ-baamba ce Polbaa-ba ta kā Bere. Baḡ hii, baa kā *Yuifu ba *Diilonelhāalādūḡu-na ka ta ba waḡ Diilonḡ-nelma-i. ¹¹ Yuifubaa-ba maḡ waa Bere-i-na baa naa fa waḡ bamaḡ waa Tesalonike-i-na. Diilonḡ-nelma numma taa ma dɔlnu bafamba-i ḡaa bige-i! Yinni maḡ jonḡ ba kalaḡ-ma ba ne da kuō Polḡ waḡ mamaḡ baa-ba ma yaaḡa yaa-i. ¹² Nuɔmba bɔi baa hūyāa Yesu maama-i ba hɔlma-na. Aa Girɛkibaa-ba maḡ bi waa, ba fōḡḡūō baa hūyāa-ma. Caamba waa-bei. Caamba famba waa nelbōmbōmbaa.

¹³ Yuifubaa-ba maḡ waa Tesalonike-i-na baḡ juō nu wuō Pol kaa Bere-i-na ka tiraa tuō waḡ Diilonḡ-nelma-i, baa sire nyaa u huḡḡ-nu wuō ba ka du teriḡḡu-i aa gbo nuɔmba-i yuō. ¹⁴ Diilonḡ-dūḡ-baambaḡ daa-ma dumaḡḡo-na, baa kā baa Pol dāmmanḡ-nuoraḡḡu-na ka biɛ baatoḡo ta, aa waḡ Silasi yaa baa Timote-i Bere-i-na. ¹⁵ Ba saḡḡ Pol ka hi Ateni aa bir. Baḡ'a ba bir, wuō puər-ba wuō ba ka waḡ baa Silasi-i baa Timote-i ba jo u wulaa donduo.

Polḡ waḡ mamaḡ baa Atenitaamba-i

¹⁶ Polḡ tiɛnaana Ateni-i-na tuō cie Silasi-i baa Timote-i, duō cor kusuḡḡ-nu, u da cufɛllu, a cor kusuḡḡ-nu, u da tinni; kuō gbuu fūnuḡ ta ku kukul-o. ¹⁷ A ce duō kā *Diilonelhāalādūḡu-na, u waḡ ma yaa-i baa *Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba maḡ taa ba kuye Diilonḡ-kūḡḡu-i. Aa yiḡḡu yiḡḡu, duō kā nellenḡ-huḡḡa-na ka da bamaḡ, u bi piye baa-ba.

¹⁸ Bamaḡ naa cie Epikure ba kalaḡo-i baa Sitoyisi ba kalaḡo-i kā yaḡḡ-na, yiḡḡu nanḡu-na, banamba jo ji ta ba piye baa Pol. Banamba ta ba yuu ba-naa wuō: «Āndapirrentienḡ daa u waḡ wuō niɛ?» Bamaḡ naa nuō Polḡ piyenḡ Yesu maama-i baa kuomba siremmaḡ-kūḡḡu-i, baa cira: «Ku biyaa ḡaa u piye Diilohūmefelendenḡ-maama.»

¹⁹ Baḡ piye dumaḡḡo-na, baa bel Pol kā baa-yo ḡḡḡḡtaamba* wulaa ka cira: «Niḡ juō ji ta ḡ piye hūmefelende maḡ maama-i, i taara i suḡḡu kunaḡḡu die. ²⁰ Niḡ waḡ mamaḡ, ma cie nerma miɛḡḡo-na, i taara i suḡḡu ma yaḡḡa-i.» ²¹ A ne da nelfelɛmma numma-i baa ma wamma taa ma dɔlnu Atenitaamba-i baa niraamba maḡ waa ba hɔlma-na ḡaa bige-i! ²² Pol wuō sire yiɛra ḡḡḡḡtaamba yaḡḡa-na aa naa cira: «Atenitaḡḡ namaa, ma miḡḡ daa-na damma maḡ, ku biyaa ḡaa cufɛllu sa cor-na. ²³ Na saa da, mi wuḡḡamma-na, mi daa na cufɛllu-i hiere nellenḡ-huḡḡa-na. Aa mi daa ba nyegāḡḡ dunandu-na wuō: «Cufɛnerienḡ.» Naḡ buol cufɛnerienḡ maḡ aa na sa suḡḡo, muḡmi juō da mi ji pigāḡḡ-na u yaa-i. ²⁴ U yaa Diilonḡo-i. U yaa hielaa bimbinni-i hiere. U yaa dɔrɔ-i baa hiɛma-i ni Tienḡo-i. Molo sie ḡbāa ma dūḡḡu a hā u suur. ²⁵ U yaa hāḡḡ-yenḡ fafalmu-i i tie fiisa. Biḡkūḡḡu biḡkūḡḡu, u yaa hāḡḡ nelbiliemba-i baa-ku, a ce dumaḡḡo-na, u sa taara molonḡ napḡrrenḡ-biḡkūḡḡu. ²⁶ U hielaa siyaabaa-ba-i hiere nelduḡḡo diei nuō ba tiɛna ḡbuo hiɛma-i hiere. U huḡḡu huḡḡḡu-i hā-ba belle-na aa dii yumma ba nileiḡḡa-na. ²⁷ U taara nelbiliemba taara-yuō, ku'i cie u ce-ma dumaḡḡo-na. Da ku fiɛ balanḡ niɛ niɛ, ḡ ḡbāa tafūrrā da-yo. Coima saa fa, Diilonḡo saa maa baa-ye. ²⁸ Fuō barguō yaa nuō-i inḡ yenḡ hiɛma-na tie ḡbā i ce i weimambaa-ba-i. Na fānaamba namba waḡḡ ma yaa-i wuō: «Diilonḡo bisāmba namba'i miɛḡḡo-i.» ²⁹ Inḡ yenḡ Diilonḡ bisāḡḡ miɛ, bige-i cie da na ce na kul sɛne jina wuō Diilonḡo yaa dumaḡḡo-na? Bige-i cie da na ce na kul wargbe? Bige-i cie da na ce na sisinḡ tāmpɛlle jina? Diilonḡo-i nelie sie ḡbāa suḡḡo kul-o. ³⁰ Mamaḡ cie cor ku huḡḡḡu-na, Diilonḡo sa ne-ma, wuō nuɔmba saa ta ba suō kuyunḡu. Fiɛfiɛ-i-na, u

* 17:19 Ba taa ba bi ḡḡḡḡtaḡḡ daaba belienḡḡu-i Aropasi.

taara neliəŋo neliəŋo, duə fiə waa hie, u nanna u ciləbabalaŋo-i. ³¹ Bige-i ciə wuə ma ce dumaanə-na? U diyaa yiinggu duə ce nuəmba-i hiere ba āndaanġu-i ku cemma-i. U hiela molo duə ji ce-ma. U siire kutienə-i hiel-o kuomba həlma-na a pigāan wuə u yaa hielaayo.»

³² Polŋ juə cira Diilonə siire moloŋo hiel-o kuomba həlma-na, banan baa bir yan aa ta ba nyε-yo, banan baa cira: «Cie yiinggu nanġu ŋ ji wan mafamma-i baa-ye.» ³³ Pol wuə ta aa naa yan-ba.

³⁴ Kuŋ fiə ce dumaanə-na, banamba yagar hūu Yesu maama-i a cu u huon-nu. Ba həlma-na, gēŋgertienə nanə waa, ba taa ba bi-yo Deni, aa ciəŋo nanə bi waa, ba taa ba bi-yo Damarisi, a naara nuəmba namba.

18

Pol kaa Korēnti

¹ Ku huonġu-na, Pol wuə ji ta Ateni-i-na kā Korēnti. ² Belle fande-na, *jāmatigi man waa *Ōromu-i-na, wuə ciəra *Yuifubaa-ba sire hiere Ōromu-i-na. Ba taa ba bi-yo Kulodi. A ne da Yuifuyienə nanə waa, ba taa ba bi-yo Akilasi, u taa u hel Pō. Ba taa ba bi u ciəŋo-i Pirsili. Bafamba waa tiəna *Itali. Ban juə cira ba sire, baa sire kā Korēnti-i-na. Ban kāa, ku saa da huonġu Pol wuə kā ka da-ba; wuə bel jieru baa-ba. ³ Ba taa ba ce maacenduəma hiere. Ba taa ba ce kompadūnni. Polŋ wuə har ba yaa nuə-i ba ta ba gbonu ba ce maacemma-i. ⁴ Da ku waa *yitiēnanġu-i, u kā *Diilonelhāalādūŋgu-na ka tuə gbāŋ baa Yuifubaa-ba-i baa *niəraamba-i ba da ba hūu Yesu maama-i.

⁵ Silasi-i baa Timote-i ban juə hel Maseduəni-i-na jo, Pol wuə yan u maacemma-i aa fulnu Diilon-nelma wamma yaa yon. U taa u piiye u pigāan Yuifubaa-ba-i wuə Yesu yaa *Konkortienə-i. ⁶ Baa bir yan aa bigāan-yo aa ta ba tuora-yuə. Pol wuə muora u jonġorbaa-ba-i* aa gbē-ba wuə: «Maman da ma ji da-na, namaa yun-maama-i; na baa feŋ-mi! Mi ka ta kā niəraan wulaa.»

⁷ Uŋ taa terienġu-na, wuə kā nieryienə nanə ciinggu-na, ba taa ba bi-yo Titiyusi-Yutusi. U taa u kuye Diilon-kūŋgu-i. U ciinggu naa kuo Diilonelhāalādūŋgu-na. ⁸ Uman waa Diilonelhāalādūŋgu yunġu-na, ba taa ba bi-yo Kiripusi. Fuə wuə hūu Itienə maama-i baa u dumellen-baamba-i hiere. Korēntitaamba bəi taa ba hūu Yesu maama-i Pol wulaa aa ta ba ce ba ta ba *batiŋ-ba.

⁹ Isuonġu nanġu-na, Itienə ji piiye baa Pol dānsāan-nu wuə: «Baa kālā, cor ŋ ta ŋ piiye. ¹⁰ Mi dii baa-ni, molo siə gbāa ce-ni biŋkūŋgu. Mi baamba dii bəi nel daade-na, ta ŋ piiye.» ¹¹ Pol wuə tiəna Korēnti-i-na tuə wan Diilon-nelma-i. U tiənaana ce belle diei baa boluonġu.

¹² Yiinggu nanġu-na, Yuifubaa-ba ji gbo ba-naa bel Pol kā baa-yo fāamaan ba terien-nu. Uman waa ku huonġu-na Akayi† yunġu-na, ba taa ba bi-yo Galinyə. ¹³ Ban kāa baa-yo, baa gbē-yo wuə: «Naacolŋ daa u juə baa u deŋ Diilojaale, a ne da di sa kā hūmeduəle baa *ānjīnamma-i.» ¹⁴ Pol wuə u puur u nunġu-i duə piiye, Galinyə wuə sien-yo cira: «Yuifubaa namaa, kuə uu naa ce kuubabalaanġu nan temma-i, mii naa ce āndaanġu-i ku cemma-i. ¹⁵ Nga nan ceŋ na-naa na Diilon-hūmellen-kūŋ-nu, baa yireiŋ-kūŋ-nu, baa na ānjīnamman-kūŋ-nu, namei saaya na fiənu-kuə na-naa nuə; mei nunġu sī.» ¹⁶ Aa naa hiel-ba gēŋgerdūŋgu-na.

¹⁷ Ban hilaa, ba hieronə-i baa bel Diilonelhāalādūŋgu yuntienə-i ta ba muo-yo gēŋgerdūŋgu yaanġa-na. Ba taa ba bi naacolŋo-i Səsitəni. Galinyə wuə gbuu fiinaan ce ŋaa u saa da-ba.

Pol birma-i duə kā Antiyəsi-i-na

* **18:6** Pol ciə kufanġu-i a pigāan wuə u siə tiraa dii u nunġu-i ba wəima-na. † **18:12** Korēnti dii Akayi huon-nu.

18 Ijien daaniŋ cie cor, Pol wuɔ tiraa tɛna da huɔŋgu Korɛnti-i-na. Ku huɔŋgu-na, wuɔ ji cārā hūmelle-i tobimba wulaa duɔ kā Siiri mara nuɔ; fuɔ baa Akilasi-i baa u cieŋo-i Pirsili-i hiere. Wuɔ pāa nuŋgu baa Diilonɔ-i, a ce dumaŋo-na baŋ kaa hi Sāŋkire-i, wuɔ ce ba cir u yuŋgu-i aa ba suɔ da ba suur baatonɔ-na.

19 Baŋ kaa hi Efesi-i, baa bɔrɔ. Pol wuɔ kā *Diilonelhāalādūŋgu-na ka tuɔ piiye baa *Yuifubaa-ba-i. 20 Uŋ juɔ'a u ta, baa cārā-yuɔ wuɔ u yaŋ aa tɛna ce yinni celle baa-ba. 21 Wuɔ cira: «Yaan mi ta. Diilonɔ duɔ sie, mi ka bir jo.» Aa naa ta ka biɛ baatonɔ-i ka hiire Sesare.

22 Uŋ hiiriiye Sesare-i-na, wuɔ kā *Yerusalemu-i-na ka jaal Diilonɔ-dūŋ-baamba-i aa suɔ tuɔ kā Antiyosi-i-na.

23 Polŋ kāa Antiyosi-i-na, wuɔ tɛna da huɔŋgu celle aa naa tiraa sire biɛ Galasi nilɛiŋa-i a yuŋ-nu baa Firgi waanɔ-i tuɔ wuɔra u dii sireiŋa bamaŋ cuu Yesu huɔŋ-nu hiere.

Apolɔsi maama

24 Polŋ taa u wuɔra u dii sireiŋa-i Diilonɔ-dūŋ-baamba-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, *Yuifuyieŋo naŋ wuɔ jo Efesi-i-na, ba taa ba bɪ-yo Apolɔsi. U taa u hel Alɛsāndiri. Naacolŋ daa u taa u suɔ u piiye aa tiraa tuɔ suɔ Diilonɔ-nelma-i ŋaa bige-i! 25 U taa u suɔ Yesu hūmelle-i aa u taa u hinu pāama baa u nelma wamma-i. Aa duɔ u waŋ-ma, ma sa ciɛ; ŋ sie suɔ wuɔ u taa u suɔ Nsāa *batɛmu yaa yon.

26 Yiingu nanɔgu-na, wuɔ gbuu fɛ u huɔŋga-i baa nelma-i *Diilonelhāalādūŋgu-na. Akilasi waa baa u cieŋo-i. Baŋ juɔ hel, baa bɪ-yo ka migāaŋ kaala Diilonɔ-hūmelle-i baa-yo. 27 Akayi kāmman-maama waa-yuɔ, Diilonɔ-dūŋ-baamba dii sireiŋa yuɔ aa naa nyegɛŋ seɛ hā Akayi Diilonɔ-dūŋ-baamba-i wuɔ duɔ kā, ba bel-o dɛi.

Uŋ kāa, Diilonɔ uŋ cie baa bamaŋ ba hūu Yesu maama-i, ku kāayā-bei bɔi. 28 U waa duɔ ce u biɛ Diilonɔ-nelma-i a tagaaya pigāaŋ Yuifubaa-ba-i nuɔmba-na, wuɔ ba suurii hɛŋ-nu, kɛɛ Diilonɔ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieŋo maŋ, u yaa juɔ Yesu-i.

19

Pol birii kā Efesi-i-na

1 Apolɔsiŋ waa Korɛnti-i-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Pol wuɔ karnu tānni-i kā ka hi Efesi-i. Uŋ kāa, wuɔ da Diilonɔ-dūŋ-baamba namba-i, 2 wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naŋ hūyāa Yesu maama-i, na daa *Diilonɔ-Yalle-i wei?»

Baa cira: «Ba bɪ bige-i Diilonɔ-Yalle-i? I saa nu di maama dede!»

3 Pol wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naaa daa *batɛmu hayo-i?»

Baa cira: «Nsāa batɛmu.»

4 Pol wuɔ cira: «Bamaŋ naana ba cilɔbabalaŋo-i Nsāa taa u hā ba yaa-i u batɛmu-i aa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ umaŋ ka jo fuɔ huɔŋgu-na, ba haa ba nanɔga yuɔ. U taa u gbɛ Yesu yaa-i.»

5 Polŋ piiye baa-ba dumaŋo-na, baa ce ba *batisɛŋ-ba Itieŋo-i Yesu yerre-na. 6 Baŋ baatisɛŋ-ba, wuɔ haa u nammu-i bei aa cārā Diilonɔ saan u *Yalle-i hā-ba. Baŋ juɔ da Diilonɔ-Yalle-i, baa doŋ ta ba piiye nelfɛlemma-na. Diilonɔ uŋ diyaa mamaŋ ba nunnina, baa ta ba waŋ-ma baa nuɔmba-i. 7 Bamaŋ naa cieŋ mafamma-i, ba gbāa yu nuɔmba cɪncieluo baa ba hāi temma.

8 Pol saa tuɔ naa *Diilonelhāalādūŋgu-na. Duɔ kā, u biɛ *Diilonɔ-bāaŋgu maama-i a piiye ma yaanɔga-i baa nuɔmba-i ba da ba hūu-ma. U nuŋgu saa ta ku ce yelma baa ma wamma-i. U cie mafamma-i caamba siei. 9 Nɔga banamba saa hūu-ma, aa bir ta ba nye Itieŋo hūmelle-i nuɔmba-na. Polŋ juɔ da ba ce dumaŋo-na, wuɔ kā baa bamaŋ hūyāa-ma Tiranusi nakoleŋ-ciiŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i baa-ba kusuɔŋ-nu'i yinni maŋ jon. 10 U cie mafamma-i biena hāi. A ce dumaŋo-na, *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere *Asi-i-na baa *niɛraamba-i, baa nu Itieŋo maama-i.

11 Diilonjo naa hã Pol himma nanj temma u tuɔ ce gberɛ-weima-i. 12 A ce nyarkpâtãangu manj da ku yiɛya Pol kũma-i aa ba haa-ku jɛiŋo manj nuɔ-i, u sire. Jaamba bɔi siire dumaanjo-na, aa *jinabaa-ba bi hilaa nuɔmba bɔi-na dumaanjo-na.

Sikeva bɛpuɔmba maama

13 *Yuifubaa-ba namba bi waa ta ba wuɔra ba donya *jinabaa-ba-i ba hiel-ba nuɔmba-na. Yiinggu nanjgu-na, baa ji sire wuɔ bafamba ciŋ Yesu-i-na aa donya-bei ne si ba ka gbãa. Aa naa maa cira: «Polŋ piiyenj Yesu manj maama-i, fuɔ yerre-na curaan na hel naacolŋ daayo-na!» 14 Diiløjigãntaamba yuntienjo manj ba nanj biŋ-yonj Sikeva-i, fuɔ bɛpuɔmba'i naa ciɛ maacemma famma-i. Ba waa nuɔmba niehãi.

15 Banj piiye dumaanjo-na, jina bir gbɛ-ba wuɔ: «Mi suɔ Yesu-i baa Pol hierɛ, namaa fuɔ, namaa hilaa hie?» 16 Uŋ waa naacolŋo manj nuɔ-i wuɔ pãŋ diire-bei baa muoru. Ma saa ji fa baa gbar. Ba gbaraa hel tãmporni naacolŋo ciinggu-na, baa tãmma-i nyelɛlɛ ba kũma-na. 17 Korma pãŋ ta ma da Yuifubaa-ba manj waa Efesi-i-na hierɛ baa *niɛraamba-i, a ce ba sa siɛ bɛ Yesu yerre-i ãnsɔsɔmma-na.

18 Bamanj naa hũyãa Yesu maama-i, banj ciɛ guɔyuɔ manj cor hierɛ, ba fõngũɔ baa ta ba jo ba yiera nuɔmba-na ba wanj-ma a pigãan wuɔ ba siɛ tiraa ce ma temma. 19 Bamanj naa bi waa hiriembra-i, ba fõngũɔ baa jo baa ba himmanj-sebebaa-ba-i ji tigiinj-ba caa-ba nuɔmba yufelle-na. Baa tagaaya sebebaa daaba sullu-i, a da ba yuu bafamba neifienj-komorre baa a ndii* temma. 20 Itienjo barguɔ-i-na, Diilonj-nel maa da fõngũɔ ta ma gbuo terni-i hierɛ ma kã.

Efesi siire yiera u gbeinj

21 Ku huonjgu-na, Pol wuɔ ji cira u ka cor kã *Yerusalemu. Nga aa suɔ duɔ kã Yerusalemu-i-na, u ka cor Maseduɔni igɛna baa Akayi. U taa u bi piiye wuɔ duɔ hi Yerusalemu-i, u saaya u bi kã *Ɔrɔmu. 22 Uŋ puu mafamma-i dumaanjo-na, wuɔ saan kakãyãtaamba hãi Maseduɔni-i-na: Timote baa Erati; aa fuɔ wuɔ tɛna *Asi-i-na a ce yinni cellɛ. 23 Kufanju yinni-na, Itienjo hũmelle kũŋ kuɔ ce nelle sire du. 24 Fãnanjo nanjo waa tuɔ kul niikulni, ba taa ba bɛ-yo Demetursi. Uu naa biɛ maacenciraamba ta ba kul baa-yo. Tiinggu nanjgu waa Efesi-i-na, ba taa ba bɛ-ku Artemisi. Tiinggu fanju dũŋgu-i, Demetursibaa-ba taa ba kul ku temma baa wargbɛ ba suor. Ba taa ba kũɔl gbeinj-a ku maacemma-na.

25-26 Polŋ kãa ka tuɔ wanj Yesu maama-i, Demetursi wuɔ da u gbuonu bafamba sanja. Wuɔ bɛ u maacenciraamba-i baa u nafãnaamba-i hierɛ a ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Naacolŋo manj juɔ ji tuɔ wuɔra u piiye daayo-i, wuɔ ba bɛ-yo Pol; uŋ wuɔranj u wanj mamanj na saa bi yanj-ma numma. Wuɔ inj kul tinni manj, yunju si dii-niɛ. A ne da miɛ i wuo ma'i nuɔ-i. Nuɔmba cuu u huonj-nu wuɔ u wanj ninsonjo. U saa bãl-ku Efesi bande yonj; u yii duɔ gbuo Asi nilɛinj-a-i hierɛ baa nel daama-i. 27 Mamanj jaan muɔ, ku saa ce ŋaa u yii duɔ bɛna hã miɛ yonj, ŋga u ka ce Artemisi dũŋgu nuonju hel nuɔmba-na, a ce ba siɛ tiraa ta ba kãŋ Artemisi fuɔ fɛrɛ-i, a ne da Asitaamba-i baa nuɔmba-i hierɛ miwaanjo-na ba buol u yaa-i.»

28 Demetursinj piiye dumaanjo-na, nuɔmba hõmmu gbuu pãŋ guɔla; baa sire ta ba kaasinj wuɔ: «Efesitaan Artemisi temma si dii!» 29 Ijienj daa niɛ ce nelle-i hierɛ di sire yiera di gbeinj. A ne da Maseduɔnitaamba namba naa nyaanu Pol jo. Ba waa ba hãi. Ba taa ba bɛ unanjo-i Gawusi aa bɛ unanjo-i Aritarke. Baa bel bafamba-i kã baa-ba ponsanatigerre-na. 30 Pol wuɔ cira u kã. Diilonj-dũŋ-baamba ciɛ-yo wuɔ u baa kã. 31 U jãnaamba namba bi waa nelbõmbõmbaa Asi-i-na, bafamba puɔr ba ji wanj baa-yo wuɔ u baa kã. 32 Ijieni saa waa dɛi ponsanatigerre-na: Hooi haai! Hooi haai! Ba fõngũɔ waa da ŋ yuu-ba, ba siɛ suɔ kumanj ciɛ nuɔmba tigiinj ba-naa.

* 19:19 Huonju fanju-na, ku waa ba gbãa pã maacembienj komuonj-niehãi baa cinciɛluo baa gbeinj daaya-i belle diei-i-na.

³³*Yuifuyieŋo naŋo waa ba həlma-na, ba taa ba bī-yo Alesāndiri. Baa waŋ ma yaanŋa-i baa-yo aa naa titiire-yuə dii-yo nuəmba həlma-na wuə u piie baa-ba. Wuə sire u naŋa-i wuə nuəmba budii. ³⁴Nuəmba saa naa suə wuə Yuifuyieŋo. Baŋ juə suə, baa cor ta ba kaasŋ wuə: «Efesitaŋ Artemisi temma si dii! Efesitaŋ Artemisi temma si dii!» Ba cie lərbaa-ba həi temma kaasŋgu-na.

³⁵Kombiyieŋo maŋ waa ba nelle-na, u yaa juə gbāŋ baa nuəmba-i ba budii. Baŋ budii, wuə cira: «Efesitaŋ namaa, hai moloŋo-i dii aa u saa suə wuə Artemisi dūŋgu-i baa ku nobiŋo maŋ hilaa dərɔ-i-na diire, miε niini?» ³⁶Kutieŋo si dii. Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na budii. Aa da na'a na ce kumaŋ, na jəguəŋ na ne aa na suə na ce-ku. ³⁷Naŋ siire bel balan daaba-i ta na jo baa-ba, ba saa bi guəla bŋkūŋgu Artemisi dūŋgu-na, ba saa bi bī u yebabalande, na'a i ce-ba niε? ³⁸Demetursi-i baa u nabaamba-i, da ba'a ba ka bī umaŋ, gēŋgertaamba dii, ba bī kutieŋo-i kusuəŋ-nu'i; ba jīena yinni ta ba ce āndenni-i. ³⁹Da ku bi waa nelma namma dii na wulaa, diε ji tigiŋ i-naa hiere, na jo, i ka fiεlnu-mēi. ⁴⁰Ni ma'i sī, dumandε-i-na, fōŋgōtaŋ da ba bī-ye yuu-ye wuə: «Bige-i dii nyuŋgo-i-na aa na tigiŋ na-naa?» I da hama-i waŋ-ma aa ba hūu-ma? I ka ce ba da niε sī i taara i hel ba huəŋ-nu, a ne da ma'i sī.» ⁴¹Uŋ waŋ mafamma-i, wuə ce nuəmba bərɔ kūŋ ba cŋnŋŋ.

20

Pol taa Efesi-i-na

¹Ijien daaniŋ juə bāl, Pol wuə tigiŋ Diilon-dūŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei, aa cārā hūmelle-i ba wulaa a ta tuə kā Maseduəni. ²Uŋ kaa hi, wuə tuə waŋ Diilon-nelma-i baa tobimba-i u dii sireiŋa bei u kā, ka hi Giresi. ³Uŋ hii Giresi-i wuə tīena ce caamba siei. Ku huəŋgu-na, u ji tuə taara u biε baatoŋo-i kā Siiri. Baa gbuya-yuə wuə *Yuifubaa-ba taara-yuə baa wεima. Wuə yaŋ baatoŋo-i aa naa bir hel Maseduəni yanŋa. ⁴Bamaŋ taa ba wuəra baa-yo, ba yireiŋa yaa daaya: Sopater waa. Sopater to-i ba taa ba bī-yo Pirusi, ba taa ba hel Bere. Aritarke waa, baa Sekōndusi. Bafamba taa ba hel Tesalonike. Gawusi waa, fuə taa u hel Dərbu. Tisike waa baa Turofimu. Bafamba taa ba hel *Asi. A naara Timote-i. ⁵Yiε ce ba ta yaanŋa ka ta ba cie-ye Torasi. ⁶*Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuə-i, u ponsaŋgu naa piε tī, kuŋ juə ce cor tī, yiε biε baatoŋo-i Filipu-i-na a nyaa ba huəŋ-nu Torasi-i-na. I cie yinni ndii hūmelle-na aa suə diε hi.

Pol siire naacombilonə naŋo

Iŋ kāa Torasi-i-na, yiε ce yinni niehāi terieŋgu-na. ⁷Sāmadi-dānambāŋgu-na, yiε tigiŋ i-naa baa Diilon-dūŋ-baamba-i diε wuə Itieŋo niwuoni-i. Pol naa saaya u ta ku cuo kaala-i-na, a ce dumaŋo-na u nelma sa tī. U piie ji tuə hi isuəholle. ⁸Ii naa waa sāŋkānsɔ dərɔ. Iŋ waa dūŋgu maŋ nuə-i, fitimbaa-ba waa bəi kuə. ⁹Naacombilonə naŋo waa baa-ye tīena fēnētiri-i-na tuə nu Pol tuə piie; ba bī-yo Etike. Nelmaŋ juə'a ma sa tī ma tī dumaŋo-na, naacombilonə daa wuə kor duəfūŋ. Iŋ juə'a i suə, u hilaa dii sāŋkānsɔ dərɔ-i-na a cor dūnni siei jo ji diire hīema-na. I kāa ka sire-yuə ku yaa nuə-i, a da u kuu. ¹⁰Pol wuə hiire pāŋ jo ji tūu-yo aa naa cira: «Baa na tie holle, uu dii cicēlma!» ¹¹Iŋ birii nyugūŋ kufaŋgu-i, wuə calnu Itieŋo niwuoni-i i wuə aa tiraa cor baa u nelma-i. U piie dumēi ji kaal cuo-i aa suə ta. ¹²Uŋ siire naacombilonə-i, kuə fūnuŋ dəlnu nuəmba-i ŋaa bige-i! Baa saŋ-yo kūŋ baa-yo.

Pol curaa kə Miletī

¹³Iŋ siire Torasi-i-na, yiε kā Asəsi. Iŋ'a i ta, Pol wuə fuə ka wuə kā. Miε yiε suur baatoŋo-na ta yaanŋa ka tie cie-yo. ¹⁴Uŋ juə jo, wuə suur baa-ye yiε cor kā Mitilēni. ¹⁵Iŋ siire Mitilēni-i-na yiŋgu maŋ nuə-i, ku cuo kaala-i-na, yiε kā ka tie hi Kiyəsi. Iŋ siire Kiyəsi-i-na, cuo kaal yiε kā ka tie hi Saməsi. Sieliŋ-yiŋgu-i, i suə tie suur Miletī-i-na.

¹⁶Pol taa u taara u hi *Yerusalemu-i donduo a ce *Pāntekəti-i kusuəŋ-nu'i, a ce dumaŋo-na, wuə bella Efesi-i cor; wuə duə haar ba kaa bella-yuə.

17 In hii Mileti-i, wuɔ puər ba ka bī Diilon-dūŋ-baamba yaataamba yaa Efesi-i-na ba jo. 18 Baŋ juɔ, wuɔ cira: «Miŋ waa waama maŋ na hɔlma-na ji ta mi ta, na suɔ-ku. 19 Mi saa ce Itienjo maacemma-i baa bombolma. Da ku ce kunie mi ji ta mi hiel nyinyɔlma. *Yuifubaa-baŋ haa kumaŋ mie, Diilonjo'i suyaan-kuŋ. 20 Maman gbāa fa na maama-i hiere, mi saa fuo ma diei nei: Mi waan-ma baa-na puonja-na aa tiraa waŋ-ma baa-na na dumienja-na. 21 Mi muyaa mi natiɛŋa Yuifubaa-ba-na baa *niɛraamba-i hiere wuɔ ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i a gbāa cu Diilonjo huon-nyu, aa hūu Itienjo-i Yesu maama-i. 22 Dumandɛ-i, *Diilon-Yalle cie mi ta mi kā Yerusalemu; mi saa suɔ maman ciyaan-miŋ terienju-na. 23 Miŋ suyaa maman, da mi kā terienju terienju, Diilon-Yalle gbuja-mie wuɔ ba kaa huol mi yaan-na aa dii-mi kaso. 24 Da mi fie ku, mei wulaa weima sī. Kumaŋ gbāaŋ, miŋ biyaa mi gboluonju-i maman nuɔ-i, mi ce-ma ma cemma-i. Diilon uŋ cie baa nelbilibemba-i cemma maŋ, aa Itien wuɔ mi wuɔra waŋ-ma, mi donya ku yaa-i.

25 «Mi curaa na terni-na hiere a waŋ *Diilon-bāanju maama-i baa-na, ŋga fiefie-i-na, mi suyaa mie na sie tiraa da mi yufelle. 26 Ku'i cie mi ta mi kuola-mei baa-na nyunjo-i-na mie nuɔni maŋ da ŋ hūu mi nelma-i nanna, mei yuŋ-maama sī. 27 Diilon uŋ taaraŋ kumaŋ, mi waan-ku baa-na hiere, mi saa fuo ma diei nei. 28 Bilaan na fere fafamma, aa na bi bel Diilon-Yallen hāa-na bamaŋ. Taa na ne Diilon-dūŋ-baamba-i fafamma. Diilonjo pāa fuɔ fereŋ Biɛŋo yaa duɔ gbāa da-ba. 29 Mi suyaa mie da mi bir mi huonju-i, nelbabalaamba ka jo ji suur na hɔlma-na a guɔla-nei. Ba sa ce hujarre ŋaa maamunaamba. 30 Namaa fere-i na hɔlma-na, banamba ka sire baa coima-i a t̄aal Diilon-dūŋ-baamba cu ba huon-nyu. 31 Terienju faŋgu-na, suyaan na fereŋ belma, aa na baa yaŋ ma karaanu-nei wuɔ mi cie bienja siei baa-na ta mi dii nelma-i na t̄unni-na bāanju-i baa isuonju-i, kunie mi ji ta mi kaal baa-ma yere.

32 «Fiefie-i-na, mi diyaa-na Diilonjo naŋ-na aa tiraa dii-na u hujarren-nelma naŋ-na. U yaa gbāa ce na naŋ kaasinni u hūmelle-na aa hā-na ciilunju maŋ j̄ena ta ku cie u baamba-i. 33 Miŋ waa baa-na, mi saa ji nenu molon warbelle dede, mi saa bi nenu molon nyarkpātāanju dede. 34 Nieŋ mi nammu-i, mi cie maacemma-i baa mu yaa-i a yiera baa i yuŋ-maama-i muɔ baa mi nabaamba-i hiere; namaa fere-i na suyaa-ma. 35 Mi taa mi ce da mi pigāaŋ-na wuɔ na saaya na sieya na napuonja-i dumei a gbāa da na da kāyā sūntaamba-i aa yaŋ Itienjo-i Yesu nelma ta ma t̄enu-nei wuɔ: «Yudɔdolle dii hāmma-na yaŋ hūuma-na.»»

36 Polŋ juɔ piiye t̄i, baa dūuna hiere cārā Diilonjo-i. 37 Baŋ juɔ ta ba jaal-o aa u duɔ ta, baa naŋ yunju hiere ta ba kaal. 38 Uŋ ciɛra ba sie tiraa da u yufelle, ku yaa migāaŋ ce ba ta ba kaal. Baŋ juɔ jaal-o t̄i, baa saan-jo u ka suur baatonjo-na.

21

Pol kamma-i Yerusalemu-i-na

1 In buɔra baa Efesi Diilon-dūŋ-baamba yaataamba-i, mie yie ta baa baatonjo-i tie kā Kɔsi. Ku cuo kaala-i-na, yie sire Kɔsi-i-na a kā Ōrɔdi. In siire Ōrɔdi-i-na, yie kā Patara. 2 In kāa Patara-i-na, yie da baatonjo naŋo kā Fenisi; yie suur ufaŋo-na a ta. 3 In kaa pie Sipire-i, yie yaŋ-jo i nanyuon-nyu aa naa bella cor tie kā Tiir, dii Siiri mara nuɔ. Congorni maŋ waa baatonjo-na, nii naa saaya ni hiire kusuon-nyu'i. 4 In hii terienju-i, yie da Diilon-dūŋ-baamba namba, yie t̄ena ce yinni niehāi baa-ba. Bafaŋ baa ta ba piiye baa Pol wuɔ u baa kā *Yerusalemu-i-na. *Diilon-Yalle'i naa diyaa nelma famma-i ba nunni-na. 5 In juɔ'a i ta yiinju maŋ nuɔ-i, baa hel hiere baa ba caamba-i baa ba bisālmba-i a saan-ye kā baa-ye dāmman-nuoraanju-na. In kaa hi nuoraanju nunju-i, yie dūuna cārā Diilonjo-i 6 aa sire jaal i-naa. In jaalaa i-naa, mie yie suur baatonjo-na aa bafaŋ baa gūunu ta ba kūŋ.

7 In siire terienju-na, yie kā Pitolemayisi. In hiiriye Pitolemayisi-i-na, molo saa ji tiraa suur baatonjo-na. In hiiriye, yie kā ka jaal tobimba maŋ dii terienju-na aa t̄ena ce yiinju diei baa-ba. 8 Ku cuo kaala-i-na, yie sire cor kā Sesare. In hii, yie har Filipu terien-nyu.

Filipu faŋo waa Diilonelwaraŋo. Ba naŋ hielaa nuɔmba niehāi maŋ Yerusalemu-i-na wuɔ ba ta ba kāyā Yesu *pɔpuɔrbiemba-i, u waa ba hɔlma-na.* ⁹ U biemba waa ba naa. Ba saa naa hi soŋ yogo. Ba waa *Diilopɔpuɔrbiemba hiere.

¹⁰ Yiingu nanɔgu-na, *Diilopɔpuɔrbiloŋo nanɔ wuɔ hel *Yude-i-na jo, ba taa ba bī-yo Agabusi. ¹¹ Uŋ juɔ ji da-ye, wuɔ biɛ Pol kpaŋkpaanɔgu-i a vaa fuɔ fɛrɛŋ gbeini-i baa u nammu-i aa cira: «Diilonɔ-Yalle ciɛra wuɔ kpaŋkpaanɔ daaku tienɔ duɔ kā Yerusalemu-i-na, *Yuifubaa-ba ka bel-o vaa-yo dumandɛ yaa nuɔ-i a hā *niɛraamba-i baa-yo.» ¹² Uŋ piiye dumaanɔ-na, miɛ fɛrɛ-i yiɛ gbuu cārā Pol baa terienɔgu faŋgu taamba-i wuɔ u baa kā Yerusalemu-i-na. ¹³ Wuɔ bir gbɛ-ye wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na kaal da na caar mi holle-i? Da ba ka vaa-mi, wɛima sī. Da ba fiɛ ka ko-mi, wɛima sī. Mi hūyāa-ma da mi ku Yerusalemu-i-na Itienɔ-i Yesu maama-na.» ¹⁴ Uŋ yagaraa miɛ nuŋgu-i, i saa ce-ku ku hāi; yiɛ yan-yo aa naa cira: «Ma ce ŋaa Itienɔ uŋ taaran-mɛi dumaa.»

¹⁵ Ku huonɔgu-na, yiɛ tigiinɔ ta tiɛ kā Yerusalemu-i-na. ¹⁶ Diilonɔ-dūŋ-baamba namba hel Sesare-i-na a cu i huonɔ-nu. Inɔ kaa hi, baa ce i kā ka har naacolɔŋo nanɔ-na, ba bī-yo Minasō. U taa u hel Sipire. U huonɔgu cuɔ Yesu hūmelle-na.

Pol kāa Sake dumellenɔ

¹⁷ Inɔ kaa *Yerusalemu-i-na, kuɔ fūnuŋ dɔlnu tobimba maŋ waa terienɔgu-na! ¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ kā baa-ye Sake† dumelle-na. Yiɛ kā ka da Diilonɔ-dūŋ-baamba yaataamba-i hiere terienɔgu-na. ¹⁹ Pol wuɔ jaal-ba, aa Diilonɔ uŋ kāayā-yuɔ u ce mamanɔ hiere *niɛraamba hɔlma-na, wuɔ suur ma yaanɔga-na a wanɔ-ma baa-ba.

²⁰ Uŋ juɔ piiye ti, baa gbɛliɛŋ Diilonɔ-i aa naa cira: «Pol, ne, *Yuifubaa-ba maŋ cuu Yesu huonɔ-nu aa yagar nyaar *Moisi *ānɔŋinamma-na ba ciinu cor. ²¹ Ba nuɔ ŋ maama-i. Ba gbɛ-ba wuɔ nanɔ wuɔra ŋ piiye baa Yuifubaa-ba maŋ dii juɔma-na wuɔ ba nanna Moisi ānɔŋinamma-i. Wuɔ nanɔ ciɛra ba baa tiraa ba ta ba *jā ba bisālmba-i aa ba nanna ba bīncuɔŋ-maama-i. ²² De-i-na, nuharunɔgu si dii-mɛi, ba ka suɔ wuɔ ŋ juɔ. Terienɔgu faŋgu-na, i ka ce-ma niɛ?» ²³ Aa naa cira: «Ne, mamanɔ dii cemma, nuɔmba naa dii bande-i-na, ba pāa nuŋgu baa Diilonɔ-i, ²⁴ ne-ba na ka migāanɔ na yunninɔ-maama-i aa ŋ yiɛra baa nimanɔ dii pāmma hiere ba yunni-na aa ba cir ba yunni-i. Da ŋ ce mafamma-i, nuɔmba ka ne da nanɔ fɛrɛ-i ŋ wuɔ Moisi ānɔŋinamma hūmelle-i. Ba ka suɔ terienɔgu faŋgu-na wuɔ banɔ wanɔ mamanɔ ŋ kūŋgu-na hiere coima. ²⁵ Aa niɛraamba maŋ cuu Yesu huonɔ-nu, inɔ yiɛraaya mamanɔ‡, i nyɛgāanɔ-ma hā-ba, wuɔ ba yanɔ cufiɛŋ-kūɔma wuoma-i, baa bīmbaamba maŋ ba saa cāa ba nonni-i, baa tāmma famma fɛrɛ-i aa ba hiel ba nanɔga bīŋwosinni-na.»

²⁶ Banɔ piiye dumaanɔ-na, ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ gbonu baa balanɔ daaba-i ka donɔ tuɔ migāanɔ u yunɔ-maama-i. Banɔ hilaa migāmmaŋ-terienɔgu-na, wuɔ kā *Diilodubuɔ-i-na ka tūnu *Diilojigāntaamba-i kuŋ saaya ku bāl yiingu maŋ nuɔ-i aa ba ko ba niikonni-i.

Ba bilaa Pol Diilodubuɔ-i-na

²⁷ Polbaa-ba yunninɔ-maama migāama naa saaya ma ce yinni niehāi. Yinɔ daaninɔ juɔ ta ni kā bālma-i, *Yuifubaa-ba nanɔ baa da Pol *Diilodubuɔ-i-na, baa gbo nuɔmba-i yuɔ ba bel-o. Yuifubaa-ba famba taa ba hel *Asi. ²⁸ Ba siire ta ba kaasɔŋ wuɔ: «*Isirahel-baanɔ namaa, kuraanɔ-kunɔ! Naacolɔŋo maŋ wuɔraayanɔ u biɛna i yerre-i terni-na hiere u yaa daayo. U wuɔra u piiye wuɔ Isirahel-baanɔ miɛ i saa fa, nuɔŋ miɛ sī. Aa tiraa cira *Moisi *ānɔŋinamma saa fa baa Diilodubuɔ-i hiere. U yaa tiraa sire biɛ *niɛraamba jo ji suur baa-ba Diilodubuɔ-i-na a guɔla-yuɔ hā-ye.» ²⁹ Kumanɔ ciɛ ba ta ba piiye wuɔ u juɔ baa niɛraamba Diilodubuɔ-i-na, ba daa-yo baa Efesiyeŋo nanɔ nellenɔ-huonɔga-na, ba da niɛ sī u juɔ baa-yo Diilodubuɔ-i-na. Efesiyeŋo faŋo-i, ba taa ba bī-yo Turofimu.

* **21:8** Niɛŋ 6.5. † **21:18** Sake yaa waa Diilonɔ-dūŋ-baamba yunɔ-nu Yerusalemu-i-na. Niɛŋ Gal. 1.19. ‡ **21:25** Niɛŋ 15.1-29.

³⁰ Ijien daani sire gbuo nelle-i hiere. Nuamba hel terni-na hiere jo ji yu Pol-na a bel-o hiel-o Diilodubuo-i-na§ aa pān bīn dūnfenni-i. ³¹ Baŋ hielaayo, baa ta ba taara ba ko-yo. Yalle kā ka hi *Oromε ba sorosi ba yuntieno-i, wuə *Yerusalemu huolaa. ³² Sorosi ba yuntieno pān sire ne sorosibaa-ba namba baa u nayuntaamba namba, ba ta ta ba gbar ba kā. Nuambaŋ juə'a ba ne da sorosibaa-ba jo dii, baa yaŋ Pol muoma-i aa naa yiera ta ba ne.

³³ Baŋ juə ji hi, sorosi ba yuntieno bel Pol aa ce ba vaa-yo baa jəlgəbaa-ba hāi. Baŋ vaa-yo, wuə yuu u sīnni-i aa naa yuu uŋ ciε kumaŋ. ³⁴ Nga, nuambaŋ yuu dumaano-na, ba piye ba da-ba-deŋ hiere; a ce sorosi ba yuntieno saa ji suə baŋ waŋ mamaŋ. Wuə naa wuə cira ba kā baa-yo sorosi ba ciin-nu. ³⁵⁻³⁶ Baa biε-yo ta. Nuamba-i hiere baa cu ba huon-nu ta ba kaasiŋ wuə: «Kuəŋ-yon! Kuəŋ-yon!» Baŋ kaa ta ba nyugūŋ baa-yo munyugūmmu-na da ba suur baa-yo, baa ta ba nii-yuə. Sorosibaa baa naa baa tūu-yo ta ba suur baa-yo.

Polŋ waan mamaŋ baa Yerusalemutaamba-i

³⁷ Baŋ suur baa Pol sorosi ba ciingu-na, wuə yuu sorosi ba yuntieno-i girekimma-na wuə: «Mi gbāa piye baa-ni wei?»

Sorosi ba yuntieno cira: «Naŋ daa girekimma-i hie ta ŋ nu-ma? ³⁸ Esipiyieno maŋ siire pu aa nuamba neifienā hāi cu u huon-nu hienngu-na, mei na'a sī u yaa nuəŋo-i.»

³⁹ Pol wuə cira: «Muəŋo-i, *Yuifuyien muə, mi huəŋ Tarse, dii Silisi mara nuə; mi hel nebuə-na; nelgbāŋgbālāŋ muə sī. Jande mi cārā-niε, yaŋ mi piye cellε baa nuamba-i.»

⁴⁰ Sorosi ba yuntieno hā-yo hūmelle-i. Pol wuə yiera munyugūmmu-na aa naa ce u naŋga-i wuə nuamba budii. Baa bi budii. Wuə biε nelma-i ebiremma-na wuə:

22

¹ «Mi məlbāa namaa, baa mi tobāa namaa, yaan mi waŋ nelma yaan-ga-i baa-na.» ² Polŋ duəŋ tuə piye ebiremma-na, baa gbūu budii da tententēŋ ŋaa molo si dii. Wuə cira: ³ «Muəŋo-i *Yuifuyien muə. Mi huəŋ Tarse, dii Silisi mara nuə; ŋga mi vāa bande yaa nuə-i. Mi waa baa Gamaliel. U yaa hāalāyā-miε bīncuəŋ-hūmelle-i hiere. Mi Diilon-kūŋgu waa kpelle ŋaa kūŋ yeŋ kpelle namaa na wulaa dumaa nyun-go-i-na. ⁴ Bamaŋ naa suur Itieno hūmelle-na, mi taa mi ko-ba. Mi ciε ba bel caamba namba baa bamba namba dii-ba kaso. ⁵ Da na'a mi tāal-na, na yuu *Diiløjigāntaamba yuntieno-i baa nelle bīncuamba-i, ba ka waŋ-ma baa-na.»

(Pəpuər: 9.1-19; 16.12-18)

«Ba nyegāŋ sebaa hā-mi wuə mi ka hā i nellen-tobimba maŋ dii Damasi-i-na, wuə ba hā-mi hūmelle-i mi bel bamaŋ cuu Yesu huon-nu terienngu-na jo baa-ba *Yerusalemu-i-na bande-i-na ji huol ba yammu-i. ⁶ Mi taa ku yaa-i. Miŋ kaa ta mi piε Damasi-i, bāanngu naa hi yuhuəŋga-i tī. Mi juə'a mi suə da cecerma naŋ temma hilaa dərə-i-na jo ji dii-mi huəŋga. ⁷ Mi pāŋ cii. Miŋ cii dumaano-na, mi nu molo piye baa-mi wuə: «Sol, bige-i ciε ŋ ta ŋ ce karaan daaku temma-i baa-mi?»

⁸ «Mi yuu miε: «Hai moloŋo-i piyen?»

Kutieno gbē-mi wuə: «Muə Nasaretitaan Yesu, muəmei piyen. Ŋ ce karaan-gu-i baa muəmei.» ⁹ Bamaŋ waa baa-mi, ba daa cecerma-i, ŋga moloŋ daa uŋ waan mamaŋ ba saa nu-ma. ¹⁰ Uŋ piye dumaano-na, mi yuu miε: «Mei Tie, mi saaya mi ce niε?»

U gbē-mi wuə: «Diilon uŋ taaran ŋ ce mamaŋ, sire ŋ kā Damasi-i-na ba ka pigāan-ni baa-ma.» ¹¹ Cecerŋ daama pāŋ yir muə gbula. Baa bel mi naŋ-na kā baa-mi Damasi-i-na.

¹² «A ne da naacolŋo naŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bī-yo Ananiyasi. U taa u wuə *āŋjīnamma-i fafamma. *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere Damasi-i-na, ba taa ba bī u yefafalle. ¹³ Wuə jo ji da-mi. Wuə piε mi caan-nu aa naa cira: «Sol, puur ŋ yufienā-i!» Mi

§ 21:30 Ba saa hiel-o *Diilodubuo-i-na koi koi, ba kāa baa-yo nieraan-gōŋgūŋgu'i nuə-i.

yufienja bi pān puur terduəŋgu fanġu-na mi ta mi da. ¹⁴ Wuə gbē-mi wuə: «I bīncuəmban siire cu Diilonjo maŋ huon-nu'i, u hielaa-ni duə pigāaŋ-ni u huəŋga-i aa duə ce ŋ da ŋ da Nelviŋo-i baa ŋ yufelle, aa tiraa ce u piie baa-ni baa fuə fereŋ nuŋgu. ¹⁵ U taara niŋ daa mamaŋ aa nu mamaŋ, ŋ wuəra ŋ waŋ-ma baa nuəmba-i hiere. ¹⁶ Baa sere, sire ŋ ce ba *batiŋ-ni aa ŋ gbuuse-yuə u hur ŋ āmbabalma-i hiere niē.»

¹⁷ «Miŋ juə bir kā Yerusalemu-i-na, yiŋgu nanġu-na, mi kā *Diilodubuə-i-na ka ta mi cārā Diilonjo-i. Itieŋ wuə carra-miē. ¹⁸ Miē mi ne da-yo. U gbē-mi wuə: «Pol, da ŋ fiē waŋ wuə niē mi maama-na, Yerusalemutaamba siē hūu-ma. Sire ŋ hel ba nelle-na donduo, baa tīena!»

¹⁹ «Miē cira miē: «Itie, ba suyaa wuə bamaŋ cuu ŋ huon-nu muəmei taa mi wuəra *Diilonelhāalādūnni-na mi bel-ba mi muo-ba aa ta mi dii-ba kaso. ²⁰ Aa mi waa baŋ taa ba ko Etiēni maŋ taa u waŋ ŋ maama-i. U kuliŋgu dolaanu-miē. Bamaŋ kuə-yo, muəmei taa mi niya ba joŋgorbaa-ba-i.»* ²¹ Miŋ waŋ mafamma-i, Itieŋo gbē-mi wuə: «Sire ŋ kā, mi taara mi puər-ni termaŋ-nu *niēraamba wulaa.»»

²² Nuəmba naa kar ba tūnni-i ta ba nu Pol tuə piie. Uŋ juə cira wuə Diilon wuə u ka saŋ u yaa-i niēraamba wulaa, baa pān doŋ ta ba kaasŋ wuə: «Kuəŋ naacolŋ daayo-i, baa na waŋ-yo!» ²³ Ba taa ba kakarra aa hiel ba joŋgorbaa-ba-i ta ba nan-ba dərə aa ta ba bi kūəl hīema-i ba nan dərə-i-na. ²⁴ Maŋ juə waa dumaŋo-na, sorosi ba yuntieŋ wuə cira ba suur baa Pol ba cīŋgu-na ka muo-yo, ku yaa u ka waŋ ninsoŋo-i. ²⁵ Baa suur baa-yo ka vaa-yo aa da ba muo-yo. Wuə yuu sorosi ba yuntieŋo maŋ waa u caŋgu-na wuə: «Hai hāa-na hūmelle-i wuə da na bel *Oromeyieŋo maŋ, na gbāa muo-yo a ne da na saa ce u āndaŋgu-i yogo?»

²⁶ Uŋ piie dumaŋo-na, yuntieŋ daayo kā ka gbē ba yuntieŋo maŋ naa cira ba muo-yo wuə: «Yuntie, i taa i yii diē cāl de! Naacolŋ daayo-i Oromeyieŋo.» ²⁷ Sorosi ba yuntieŋ wuə sire jo ji yuu Pol wuə: «Nuəŋo-i Oromeyieŋ nuə wei?»

Pol wuə cira: «Ūu.»

²⁸ Sorosi ba yuntieŋo cira: «Muəmi hielaa gbeibuə da mi gbāa da Oromesinni-i.»

Pol wuə cira: «Muə fuə, mi huəŋ baa-ni.» ²⁹ Uŋ piie dumaŋo-na, bamaŋ naa saaya ba muo-yo, baa pān forra u caŋgu-na. Sorosi ba yuntieŋ uŋ ciē ba vaa-yo, kor maa pān ta ma da-yo.

Ba juə baa Pol Yuifu ba nellentaamba wulaa

³⁰ Ku cuo kaala-i-na, sorosi ba yuntieŋo ce ba bī *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *nellentaamba-i duə ji suə baŋ cāl Pol mamaŋ nuə-i jebi. Baŋ juə, wuə ce ba fir Pol jo baa-yo ba wulaa.

23

¹ Pol wuə tuə ne *nellentaamba-i da kelkelkel, aa naa cira: «Tobiŋ namaa, mi suyaa miē ji hi baa nyuŋgo, mi wuəyaa Diilon-hūmelle-i baa huəŋga diei; terieŋgu fanġu-na, mi sa cāl mi fere baa weiima.» ² *Diilojigāntaamba yuntieŋo-i ba taa ba bī-yo Ananiyasi; wuə gbē bamaŋ waa Pol caŋgu-na wuə: «Muyaŋ u nuŋgu-i na hā-yo!»

³ Pol wuə cira: «Ŋ ciēra ba muo muəmei wei? Diilonjo ka bi muo nuəŋo-i. Huhurmantieŋ nuəni maŋ daani-i; ma sī ŋ juə da ŋ ji ce āndaŋgu-i a saanu baa *ānjīnamma yaa ke? Ma ce niē ŋ bir ciēl-ma jīna aa cira ba muo-mi?»

⁴ Nuəŋ baa cira: «Ŋ tuora Diilojigāntaamba yuntieŋo yaa wei?»

⁵ Pol wuə cira: «Aoo! Tobiŋ namaa, mi saa naa suə wuə u yaa-i Diilojigāntaamba yuntieŋo-i, mi cālāa. Diilon-nelma ciēra wuə: «*Baa piie babalaa ŋ hā nellentieŋo-i.*»*»

⁶ Pol wuə suyaa wuə nellentaamba namba waa *Sadusiēbaa aa banamba *Farisiēbaa, wuə cira: «Tobiŋ namaa, muəŋo-i Farisiēyieŋ muə, mi bīncuəmba-i Farisiēbaa. Da na

* 22:20 Niēŋ 7.58; 8.1. * 23:5 Helmaŋ-sebe (Exode) 22.27

da na ce mei āndaan̄gu-i nyun̄go-i-na, kuu dii ŋaa min̄ h̄iŋ taalun̄gu-i kuomba siremma-na, ku'i juo baa mafamma-i.» ⁷ Uŋ piye dumaan̄o-na, Sadus̄iebaa-ba-i baa Faris̄iebaa-ba sire ta ba fanu ba-naa u nelma-na, a ji ce calnu s̄omma h̄ai. ⁸ Kuman̄ cie ku ce ijieni-i, Sadus̄iebaa-ba ciera bafamba saa h̄uu-ma wuɔ kuomba ka sire, ba saa bi h̄uu-ma wuɔ *d̄ərp̄əpuərbiemba dii baa Diilon̄o-i, ba saa bi tiraa h̄uu-ma wuɔ j̄inabaa-ba dii. Faris̄iebaa ba'a bafamba h̄uyāa-ma wuɔ daani-i hiere nii dii; ku'i juo baa ijieni-i.

⁹ *Anj̄inamma pigāataamba namba waa ba h̄olma-na, ba waa Faris̄iebaa; bafamba sire muo j̄an̄ wuɔ bafamba saa da Pol̄j̄ cālāa kusuɔŋ-nu, kere j̄ina'i ka carra-yuɔ dii; da ma'i s̄i d̄ərp̄əpuərbielon̄o. ¹⁰ Kuɔ sire bel vaa. Korma don̄ ta ma da sorosi ba yuntien̄o-i wuɔ s̄i ba ka h̄onu Pol. Wuɔ ce sorosibaa-ba jo ji hiel-o ba h̄olma-na a k̄ā baa-yo ba c̄iŋgu-na.

¹¹ Ku isuɔŋgu-na, Itien̄ wuɔ carra Pol a wan̄ baa-yo wuɔ: «Vaa ŋ fere! Niŋ waan̄ mi maama-i dumaa *Yerusal̄emu-i-na bande-i-na, da ŋ k̄ā, ŋ wan̄-ma dumei *Ɔr̄omu-i-na.»

Yuifubaa-ba saa-ma da ba ko Pol

¹² Ku cuo kaala-i-na, *Yuifubaa-ba sire nunu ba-naa cucuuyun̄gu-na da ba ko Pol, aa naa waasa wuɔ da ba saa ko-yo, juuru sa wuo, h̄umma sa nyɔŋ. ¹³ Baman̄ naa cie mafamma-i baa curaa nuɔmba komuɔŋa h̄ai-i. ¹⁴ Baa sire k̄ā ka ne *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle b̄incuɔmba-i a wan̄ baa-ba wuɔ: «I daa i-naa, aa i waasaan̄ wuɔ die saa ko Pol, molo sa dii b̄iŋk̄un̄gu u nun̄gu-na. ¹⁵ Fiefie-i-na, namaa da na sie baa *nellentaamba-i, na k̄ā sorosi ba yuntien̄o wulaa, wuɔ u ce ba jo baa-yo na ji migāan̄ ce u āndaan̄gu-i fafamma. Da ba ta ba jo baa-yo, miε i ka gb̄an̄ kpelle ko-yo h̄umelle-na.»

¹⁶ Pol h̄as̄iŋo nan̄o waa nu-ma. Wuɔ k̄ā ka t̄unu Pol baa-ma dii sorosi ba c̄iŋgu-na. ¹⁷ Pol wuɔ b̄i sorosi ba yuntien̄o nan̄o-i a ji wan̄ baa-yo wuɔ: «K̄ā baa naacombilon̄ daayo-i na yuntien̄o wulaa, nelma dii u duɔ wan̄-ma baa-yo.» ¹⁸ Sorosiyien̄ wuɔ k̄ā baa naacombilon̄o-i ba yuntien̄o wulaa ka cira: «Pol yaa b̄ie-mi h̄ā-mi naacombilon̄ daayo-i wuɔ mi jo baa-yo ŋ wulaa, kere ŋ p̄əpuərŋgu dii u wulaa.» ¹⁹ Ba yuntien̄ wuɔ bel naacombilon̄o nan̄-na ba k̄ā ba den̄ ka yuu-yo wuɔ: «Ku faa wei?»

²⁰ Naacombilon̄ wuɔ cira: «Ku faa. Kuu dii ŋaa Yuifubaa-ba saa-ma wuɔ ba ka jo ji wan̄ baa-ni ŋ k̄ā baa Pol bis̄inuɔ-i-na ba ka migāan̄ ce u āndaan̄gu-i. ²¹ Da ba jo, ŋ baa h̄uu-ma. Baman̄ taaraayan̄-yuɔ baa komma-i ba curaa nuɔmba komuɔŋa h̄ai-i. Ba waasaan̄ wuɔ da ba saa ko-yo, molo sa dii b̄iŋk̄un̄gu u nun̄gu-na. Bafamba tigiin̄ t̄i, ba cie nuɔnei.» ²² Sorosi ba yuntien̄ wuɔ cira: «Mi nuɔ, ŋga ma diei dii: Baa yan̄ molo suɔ wuɔ ŋ t̄ūnu-miε.» Aa naa ce u bir k̄un̄.

Ba saan̄ Pol h̄ā f̄āmaan̄o-i baa-yo

²³ Naacombilon̄ un̄ taa, sorosi ba yuntien̄o b̄i baman̄ cuu ufan̄o-i ba h̄ai, a ji gb̄e-ba wuɔ: «Hielaan̄ sorosibaa nuɔs̄ūɔ na tigiin̄-ba, baa s̄un̄gbartaamba komuɔŋa siei baa c̄incieluo, a naara puɔlnintaamba nuɔs̄ūɔ. Die wuo isuɔn̄iiwuoni-i t̄i, na ka k̄ā Sesare. ²⁴ Niŋ s̄ūnaamba namba na ji k̄ā baa Pol. Mi taara u hi f̄āmaan̄o terien̄gu-i u yun̄gu baa jan̄-yo.» F̄āmaan̄o fan̄o-i ba taa ba b̄i-yo Felisi. ²⁵ Aa nyeḡen̄ sebe daayo-i h̄ā-ba wuɔ ba ka h̄ā-yo. U nyeḡan̄ wuɔ:

²⁶ «F̄āmaa, mi p̄āa-ni jaalun̄gu.

Muɔ Kulodi-Lisiyasi, muɔmei nyeḡan̄ sebe daayo-i da mi h̄ā-ni. ²⁷ Ban̄ k̄āa baa naacol̄o man̄, *Yuifubaa-ba naa bel-o ta ba taara ba ko-yo. Min̄ juo suɔ miε *Orom̄eyien̄o, mi k̄ā baa sorosibaa-ba-i ka h̄uu-yo ba wulaa ²⁸ k̄ā baa-yo ba *nellentaamba wulaa da mi ka suɔ ban̄ cāl-on̄ maman̄ nuɔ-i jebi. ²⁹ Mi k̄āa ku yaa nuɔ-i, ka da ba cāl-o ba h̄umellen̄-k̄un̄-nu. U saa ce maman̄ h̄ii ba bel-o dii-yo kaso aa ji da baa a ko-yo. ³⁰ Dumand̄e-i-na, mi nuɔ ba'a ba j̄oguɔŋ-yo baa komma, ku'i cie mi saan̄-yo h̄ā-ni. Mi waan̄-ma baa-ba miε da kuɔ weima dii, ba k̄ā nan̄ wulaa.

I ka waa.»

³¹ Sorosibaa baa bi biε Pol isuəŋgu fanġu-na a kã ka hi Antipatirisi. ³² Ku cuo kaala-i-na, bamaŋ waa baa ba gbeini-i, baa ġunu aa naa yaŋ bamaŋ waa baa sūnaamba yaa cor baa Pol.

³³ Baŋ kaa hi Sesare-i, baa dii seβε-i fāamaaŋo naŋ-na baa Pol hierε. ³⁴ Fāamaaŋ wuə kalaŋ seβε-i aa naa yuu Pol uŋ hel yasinni maŋ nuə-i. Pol wuə cira u hel Silisi mara nuə. ³⁵ Fāamaaŋ wuə cira: «Bamaŋ cālāaŋ-niŋ da ba jo, nelma maŋ dii yuuma-i, mi ka yuu-ni baa-ma.» Aa naa ce ba kã baa-yo ka ĵina-yuə *Erədi cīiŋ-nu.

24

Fāamaaŋo tīenaana Pol āndaanġu-na

¹ Baŋ juə baa Pol ji hã fāamaaŋo-i, yinni naa cor, diiluŋ-yiŋgu-na, *Diiløjigāntaamba yuntienġo-i Ananiyasi wuə sire baa nelle bīncuəmba namba-i a jo baa āndaanġu-i fāamaaŋo wulaa. Baa naa bi jo baa naacolġo naŋo u duə ji piie cu ba huon-nu. Ba bī naacolġo-i Tertulusi. ² Baŋ juə, fāamaaŋ wuə ce ba bī Pol jo. Uŋ juə, Tertulusi wuə doŋ tuə piie wuə: «Yuntie, iŋ yeŋ fiisaanġu maŋ nuə-i daaku-i nuənei juə baa-ku. N migāaŋ weima bəi hã-ye. ³ I siε gbuu gbāa jaal-ni. ⁴ Mi sa taara mi bella-niε ĵina ku'i ciε mi ta mi cārā-niε miε ŋ ce jande aa ŋ kar ŋ tūŋgu-i i piie cεlle yon baa-ni. ⁵ Naacolġ daayo-i neliεŋo sī; i daa u wuəra u gbo *Yuifubaa-ba-i baa ba-naa terni-na hierε. Nasaretitaŋ Diilon-ġūmelle yuntienġo naŋo'i. ⁶ U taa u yii duə bi bīena *Diilodubuə-i hã-ye, ku'i ciε i bel-o. [Ii naa cira i ce āndaanġu-i miε cemma, ⁷ Lisiyasi* yaŋ aa kã ka hūu-yo i wulaa fōŋġū ⁸ aa cira mamaŋ da ma waa i jo naŋ wulaa.] Miŋ waan mamaŋ, da kuə coima, u yaa-i ŋ yuu-yo.» ⁹ Yuifubaa baa cira ma yaanġa yaa-i, kεε ma ciε dumei.

¹⁰ Fāamaaŋ wuə hã Pol baa āndaanġu-i. Pol wuə cira: «Yuntie, mi suyaa miε nyunġo saa ĵina-niε āndacelle-na miε ĵamalā-i-na. Terienġu fanġu-na, mi holle sa tie baa weima. ¹¹ Mi kãa *Yerusalemu-i-na da mi ka jaal Diilonġo. Miŋ kãa, ku saa cor yinni cīncieluo ni hāi yogo. Da ŋ'a mi tāal-ni yuu-ba ŋ ne. ¹² Aa ŋ yuu-ba da kuə ba daa mi ciε āndapirre baa moloŋo Diilodubuə-i-na, sisə *Diilonelhāalādūnni-na, da ma'i bi sī yaŋa naŋa, ba waŋ-ma. Da kuə ba bi daa mi wuəra mi gbo nuəmba-i, ba bi tiraa ba waŋ mafamma-i.

¹³ «Baŋ waan mamaŋ hierε daama-i āŋgbāŋgbālamma. ¹⁴ Mi gbāa waŋ mamaŋ baa-ni, ma yaa daama: Ĥūmelle maŋ bafamba ciεra di saa fa, muə mi suurii di yaa nuə-i ta mi cāa i bīncuəmbaŋ siire cu Diilonġo maŋ huon-nu'i. Mamaŋ nyεgāaŋ *āŋĵinamma-na baa *Diilopəpuərbiemba seβεbaa-ba-na, mi hūyāa-ma wuə ninsoŋo. ¹⁵ Mi hūyāa-ma miε nelfafaamba maŋ kuu baa nelbabalaamba-i hierε, yiŋgu dii baa yiŋgu, Diilonġo ka sire-bei. Bafamba fεε maŋ daaba-i ba bi hūyāa-ma mei temma-i. ¹⁶ Terienġu fanġu-na, ku'i ciε mi ta mi gbāŋ kpelle, mi baa cāl Diilonġo-i, mi baa bi cāl moloŋo.

¹⁷ «Miŋ hilaa Yerusalemu-i-na ku bāanġu cuə. Miŋ kaa wuəra, mi da gbeinġa cεlle bel mi naŋ-na da mi ji kāyā mi nellen-baamba-i aa bi da hã Diilonġo-i. ¹⁸ Da ŋ da ba daa-mi Diilodubuə-i-na, kuu dii ŋaa mii naa kã baa ma yaa-i: Mi kãa ka migāaŋ mi yuŋ-maama. Nuəmba bəi saa waa baa-mi! Ijieni saa bi waa! ¹⁹ Da ku waa weima, Yuifubaa-ba maŋ hilaŋ *Asi-i-na, ba yaa waa. Kuə mii naa cāl, ba yaa naa saaya ba waa nyunġo-i-na a pigāaŋ-ni miŋ cālāa terienġu maŋ nuə-i. ²⁰ Baŋ kãa baa-mi *nellentaamba wulaa, ba kaa da cālmuə hayo-i haa-miε? ²¹ Iŋ kãa, aa mi sire yiεra waŋ nelma maŋ miε: «Mi suyaa miε da ŋ da ba ce mei āndaanġu-i nyunġo-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hīŋ taalunġu-i kuomba siremma-na ku'i juə baa mafamma-i, ba ka ta ba nii-miε ma yaa nuə-i, ni ma'i sī, ba nuə wuə mi ġuəlaaya bige-i?»

²² Fāamaaŋo-i ba taa ba bī-yo Felisi, wuə suyaa Yesu ġūmelle-i konnu-diε. Polŋ juə piie tī, u saa kar āndaanġu-i yiŋgu fanġu-na, wuə gbē-ba wuə: «Lisiyasi duə ji jo, mamaŋ da ma waa, mi ka tūnu-nei baa-ma.» ²³ Aa naa waŋ baa sorosi ba yuntienġo naŋo-i wuə u

* 24:7 Sorosi ba yuntienġo maŋ bilaa Pol ba bi u yaa dumaanġo-na. Niεŋ 23.26.

dii Pol kaso jina. Duɔ dii-yo, u yan u waa u fereŋ nuɔ u jēnaamba ta ba gbā ba kā ba ne-yo aa ta ba ce u pəpuərni-i.

²⁴ Ku saa da yinni, wuɔ jo baa u ciɛŋo-i aa naa puər ba ka bɪ Pol wuɔ u ji piiye Yesu-Kirsa hūmellen-kūngu-i pigāaŋ-ba. U ciɛŋo-i, ba taa ba bɪ-yo Durusil, u waa Yuifuyieŋo. ²⁵ Pol wuɔ jo ji tuɔ piiye baa-ba neliɛŋ nuɔ nin saaya ŋ ce Diilonŋo huɔŋga-i dumaa, baa nin saaya ŋ bel ŋ fere dumaa, baa Diilonŋ uŋ kaa yuu-ye dumaa. Uŋ piyeŋ, Felisi hol diɛ don ta di tie, wuɔ cira: «Yiera dumaa nyunŋo-i-na; da mi ji da mi fere yiuŋgu maŋ nuɔ-i, mi ka tiraa ce ba bɪ-ni ŋ jo.» ²⁶ U taa u bi ne wuɔ sɪ Pol ka hā-yo gbeina. A ce dumaanŋo-na, wuɔ tuɔ puər ba ta ba bɪ-yo kpəkpe ba hā-yo. ²⁷ U ciɛ dumei suu! Naacolŋo naŋo ji jo ji hor-o fāamaansinni-na. A ne da biena hāi naa cor ti. Naacolŋo faŋo-i ba taa ba bɪ-yo Pərkusi-Fetusi. Felisiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanŋo-na, wuɔ yan Pol dii kaso-i-na u saa hiel-o.

25

Fetusi tēnaana Pol āndaanŋu-na

¹ Fetusiŋ juɔ ji hor Felisi-i, wuɔ ce yinni siei aa naa sire kā *Yerusalemu-i-na. ² Uŋ kaa, *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa nelle yuntaamba sire kā baa Pol maama-i u wulaa ka ta ba waana. ³ Aa naa cira wuɔ u ce jande aa u jo baa-yo Yerusalemu-i-na ba ji ce u āndaanŋu-i. A ne da ba taa ba taara u jomma-na ba ko-yo hūmelle-na. ⁴ Fetusi wuɔ waŋ baa-ba wuɔ Pol sie gbāa jo, uu dii kaso. Aa cira fuɔ fere-i u saa jo duɔ ji vaaya Yerusalemu-i-na; ⁵ da kuɔ Pol cālāa, duɔ u ta, ba hiel nuɔmba ba gbonu, da ba ka hi Sesare-i ba ka ce u āndaanŋu-i.

⁶ Fetusiŋ ciɛ yinni maŋ Yerusalemu-i-na aa bir kā Sesare-i-na, ni saa cor yinni cɪncieluo-i. Uŋ kaa yiuŋgu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, wuɔ kā gēŋgerterienŋu-na aa naa ce ba jo baa Pol. ⁷ Baŋ juɔ baa-yo, *Yuifubaa-ba maŋ hilaa Yerusalemu-i-na kā, baa sire cɪilā-yuɔ hiere ta ba gbu ba kar coikāŋkareina ba haa-yuɔ. ⁸ Pol wuɔ cira: «Mi saa cāl manamma Yuifu ba Diilonŋ-hūmelle-na, mi saa bi cāl manamma *Diilodubuɔ-i-na, mi saa bi tiraa cāl *Oromɛ ba *jāmatigi-i, na hiire-miɛ hama-i nuɔ-i?»

⁹ Fetusiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanŋo-na, wuɔ yuu Pol wuɔ: «Ŋ taara mi kā baa āndaanŋ daaku-i ka ce-ku Yerusalemu wei?»

¹⁰ Pol wuɔ cira: «Mei āndaanŋuŋ hii fāamaanŋ ba terienŋu-i ku kar kusuɔŋ-nu'i, ku sie gbāa bir kā terienŋu naŋ-nu. Naŋ fere-i ŋ suyaa kerre wuɔ mi saa cāl Yuifubaa-ba-i. ¹¹ Da kuɔ mi cālāa ninsoŋo, aa miŋ ciɛ mamanŋ ma hii ba ko-mi, mi sie cɪina kuliinŋu-i. Nga baŋ haa mamanŋ miɛ, da kuɔ mi saa ce-ma, molo sie gbāa hā-ba baa-mi. Kuŋ hii terienŋu maŋ daaku-i, yaan āndaanŋu-i na hā Oromɛ ba jāmatigi-i baa-ku.» ¹² Fetusi wuɔ piiye baa u caantaamba-i aa naa waŋ baa Pol wuɔ: «Niŋ'a i yan āndaanŋu-i hā jāmatigi-i, ŋ ka kā u wulaa.»

Fetusibaa-ba saa Pol āndaanŋu maama

¹³ A ne da nellentienŋo naŋo waa ba taa ba bɪ-yo Agirpa*. Agirpa tūɔ naŋo waa, ba taa ba bɪ-yo Berenisi. Fetusiŋ ciɛ Pol āndaanŋu-i, ku saa da yinni, Agirpa-i baa u tūɔ-i baa jo Sesare-i-na wuɔ ba ji jaal Fetusi-i. ¹⁴ Baŋ juɔ ji ta ba da yinni dumaanŋo-na, yiuŋgu naŋu-na, Fetusi wuɔ bie Pol kūngu-i tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Mi juɔ ji da Felisi bilaa naacolŋo naŋo-i jina dii kaso-i-na. ¹⁵ Miŋ kaa *Yerusalemu-i-na, *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa *Yuifu ba bɪncuɔmba jo mi wulaa wuɔ mi ko-yo, mi baa yan-yo. ¹⁶ Mi gbē-ba miɛ *Oromɛbaa miɛ diɛ bel moloŋo-i aa i saa ce u āndaanŋu-i i sie gbāa ko-yo. ¹⁷ Ba sire jo baa-mi. Inŋ juɔ mi saa sere; ku cuo kaala-i-na, mi ce ba jo baa-yo i diɛ ji ce u āndaanŋu-i. ¹⁸ Mei na'a sɪ u ciɛ kuubabalaanŋu naŋ temma-i, a ji da ma'i sɪ. ¹⁹ Ba fanu ba-naa ba Diilonŋ-hūmellen-kūŋ-nu, baa naacolŋo naŋ kūŋ-nu. Naacolŋo faŋo-i wuɔ ba bɪ-yo Yesu. U

* 25:13 Ba gbē Erɔdi-Agirpa maŋ hāalŋu-wuoŋo yaa-i. Nieŋ *Erɔdi sinni-na dii ānfirnumma-na.

kuu, Pol fuɔ wuɔ u kuu aa sire. ²⁰ Mɛi ne nel daama cu mi huɔŋga-i; mi saa suɔ miŋ ka ce kumaŋ. Mi naa mi yuu Pol da kuɔ u taara āndaanŋ daaku kã Yerusalemu. ²¹ Pol wuɔ fuɔ āndaanŋu sa kã terienŋu, kɛɛ kuŋ hii terienŋu maŋ nuɔ-i, i yaŋ-ku i hã *jãmatigi-i baa-ku. Mi naa mi ce ba bir dii-yo jina miɛ da mi da yiinŋu, mi saan-yo hã jãmatigi-i baa-yo.»

²² Agirpa wuɔ cira: «Naacolŋ daayo-i mɛi taara mi da-yo baa mi yufelle u piiye mi nu.»

Fɛtusi wuɔ cira: «Wɛima sɪ, bisinuɔ ŋ ka da-yo.»

²³ Ku cuo kaala-i-na, baa saan Agirpa-i baa niimarni u jo ji suur gɛŋgɛrdũŋgu-na baa u tũɔ-i baa sorosi ba yuntaamba-i a naara nelbõmbõmbaa-ba maŋ waa nelle-na. Baŋ juɔ, Fɛtusi wuɔ ce ba jo baa Pol. ²⁴ Baŋ juɔ baa-yo, Fɛtusi wuɔ cira: «Nellentienjo-i baa namaa namaŋ dii bande-i-na hiere, na daa naacolŋ daayo-i kɛ? Miŋ kãa Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba sire jo mi wulaa, aa tiraa nyaanu-miɛ jo bande-i-na, wuɔ naacolŋ daa u saa baa kuliinŋu. ²⁵ Muɔ da mi ne, mi siɛ da uŋ ciɛ kumaŋ aa ba'a ba ko-yo. Nga uŋ ciɛra i yaŋ āndaanŋu-i hã jãmatigi-i baa-ku, mi ka saan-yo hã-yo baa-yo. ²⁶ Mi saa da nelma jebi u kũŋgu-na da mi nyegɛŋ saan hã jãmatigi-i, ku'i ciɛ na da mi ciɛ ba jo baa-yo nyuŋgo-i-na i die ji yuu-yo Agirpa naŋ fɛɛ-i ŋ yufelle-na, ku nie sɪ mi ka gbãa da manamma nyegɛŋ. ²⁷ Mɛi nie da, da na bel moloŋo-i da na saan-yo terienŋu naŋ-nu, uŋ ciɛ kumaŋ na bel-o, na saaya na nyegɛŋ-ku hã terienŋu fanŋu taamba-i bafamba bi suɔ.»

26

Polŋ waan mamaŋ baa Agirpa-i

¹ Agirpa wuɔ cira: «Pol, āndaanŋu-i dii nuɔnei wulaa-i; piiye mamaŋ dii naŋ wulaa.» Pol wuɔ fara u nanŋa-i aa naa cira: ² «Nellentie, *Yuifubaa-baŋ haa mamaŋ miɛ hiere, niŋ hãa-mi hũmelle-i mi da mi waŋ maŋ bilaa dumaa tũnu-niɛ nyuŋgo-i-na, ku dɔlaanu-miɛ cor. ³ Na niŋ yeŋ terienŋu maŋ nuɔ-i, molo siɛ gbãa pigãan-ni Yuifu ba bĩncuɔŋ-maama-i, aa ŋ suɔ baŋ fanuŋ ba-naa nelma maŋ nuɔ-i hiere. Terienŋu fanŋu-na, jande, fɛ ŋ huɔŋga-i aa ŋ nu mi nelma-i.

⁴ «Ma miŋ siire ce kumaŋ *Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba suyaa-ku. ⁵ Nyuŋgo saa jina-yiɛ baa i-naa. Ba suyaa wuɔ *Fariŋeyiɛŋ muɔ, aa tiraa suɔ wuɔ i Diilonŋ-hũmellenŋ-kũŋgu kuolaaya yaŋ Yuifubaa-ba namba-i. Da ŋ yuu-ba, da ba'a ba ka waŋ ninsoŋo-i baa-ni, ba ka waŋ-ma baa-ni. ⁶ Aa da ŋ da ba ce mɛi āndaanŋu-i nyuŋgo-i-na, kuu dii ŋaa Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu maŋ baa i tobaa-ba-i, miŋ hiŋ ku taalunŋu-i, ku'i juɔ baa mafamma-i. ⁷ *Isirahel-baamba-i hiere ba kũŋgu-na ba hiŋ ku taalunŋu-i, ku'i ciɛ ba ta ba cãrã Diilonŋo-i bãanŋu-i baa isuɔŋgu-i.

«Nellentie, muɔ miŋ bi hiŋ taaluduɔŋgu fanŋu-i, Yuifubaa-ba gãŋ baa-mi ma yaa nuɔ-i. ⁸ Namaa nie-ma nie, Yuifubaa namaanjo-i, aa cira Diilonjo siɛ gbãa sire kuomba-i? ⁹ Mɛi fɛɛ maŋ daami-i, mii naa da nie sɪ mi saaya mi gbãŋ kpelle a hiel Nasaretitaanŋ Yesu yerre-i nuɔmba nunni-na. ¹⁰ Mi taa mi ce ma yaa-i Yerusalemu-i-na. Bamaŋ naa cu Yesu huonŋ-nu, *Diiloljigãntaamba yuntaamba naa hã-mi hũmelle-i mi bel ba fõŋgũ dii-ba kaso, aa da ba'a ba ko-ba, mi sa yagar. ¹¹ Mi taa mi wuɔra *Diilonelhãalãdũnni-na hiere mi ce-ba gbomma. Mi taa mi taara mi kpakpaa-ba hiel-ba Yesu hũmelle-na. Mi huɔŋgaŋ ŋa naa gbuu du baa-ba dumaanjo-na, da mi ce mi hel nyaa ba huonŋ-nu nilɛiŋa naŋa-na.»

(Pɔpuɔr. 9.1-19; 22.5-16)

¹² «Miŋ waa ta mi ce karaanŋu fanŋu-i, yiinŋu nanŋu-na, Diiloljigãntaamba yuntaamba ji hã-mi hũmelle-i mi ta mi kã Damasi. ¹³ Mi waa baa nuɔmba namba. Nellentie, muɔmɛi tũɔ-niŋ, bãanŋuŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, miɛ mi ne da cecerma naŋ temma hilaa dɔrɔ-i-na jo ji dii-ye huɔŋga. Cecerŋ daama taa ma carra ma yaŋ bãanŋu-i. ¹⁴ Yiɛ pãŋ cii hiere, mɛi nu molo piiye baa-mi ebiremma-na wuɔ: «Sol, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ ce karaanŋ daaku temma-i baa-mi? N saa suɔ wuɔ ŋ ce gbãŋgbãŋ wei?»

¹⁵ «Miɛ yuu miɛ: «Hai moloŋo-i piiyen?»

«Kutienjo gbē-mi wuɔ: «Muɔ Yesu, muɔmɛi piiyen, η ce karaan̄gu-i baa muɔmɛi. ¹⁶ Sire η yiera. Mi caraaya-niɛ da mi ce-ni mi cāarān̄ nuɔ, aa nin̄ daa maman̄ daama-i nyun̄go-i-na, η ce ma watien̄ nuɔ baa min̄ ka ta mi pigāan̄-ni maman̄ hiere. ¹⁷ Mi ka puɔr-ni η nellen̄-baamba wulaa baa *niɛraamba bi wulaa. Mi ka waa baa-ni, molo siɛ gbāa ce-ni bin̄kūngu. ¹⁸ Kā η ka hiel-ba kukulma-na η dii-ba cecerma-na. Kā η ka hūu-ba *Sitāni wulaa η hā Diilon̄o-i baa-ba. Da ba hūu mi maama-i, ba āmbabalma ka hur aa ba nun̄gu ka waa baa Diilon̄-baamba-i.»

¹⁹ «Nellentie, Itien̄ un̄ caraaya-miɛ a wan̄ maman̄ baa-mi mi siɛ gbāa yagar-ma. ²⁰ Mi duɔn̄ Damasi yaa nuɔ-i igēna ta mi wan̄ u maama-i, aa hel terien̄gu-na kā *Yerusalemu. Min̄ siire Yerusalemu-i-na, mi wuɔra gbuo *Yude nilɛiŋa-i hiere ka cor baa niɛraamba-i. Mi taa mi piiye baa-ba miɛ: «Naanan̄ na cilɔbabalaŋo-i aa na suur Diilon̄-hūmelle-na. Yaan̄ na ciluɔ tuɔ fa ku yaa pigāan̄ wuɔ na naana na cilɔbabalaŋo-i nin̄soŋo.» ²¹ Da η da *Yuifubaa-ba bilaa-mi *Diilodubuɔ-i-na ta ba taara ba ko-mi, ku yun̄gu yaa kufan̄gu-i. ²² Nga Diilon̄o saa hūu-ma. Ji hi baa nyun̄go, muɔmɛi daami ta mi wan̄ u maama-i baa nuɔmba-i hiere, mi sa bɔ moloŋo baa-ma. *Diilopɔpuɔrbiemban̄ siire wan̄ maman̄ a naara *Moisi-i, mi tir ma yaa-i; mi saa haa manamma mɛi. ²³ Ba waan̄-ma wuɔ: «Diilon̄ un̄ ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, u ka muliɛn̄. Aa duɔ ku, u yaa ka sire igēna kuomba hɔlma-na. Duɔ sire, u ka pigāan̄ i baamba-i kon̄kor-hūmelle-i baa niɛraamba-i hiere.»»

²⁴ Pol̄n̄ juɔ piiye hi terien̄ daaku-i, Fɛtusi wuɔ kaasiŋ da gbagaga wuɔ: «Pol, nuɔ η siɛ waa dii η fɛɛ nuɔ! Sebe siire η yun̄gu-i!»

²⁵ Pol wuɔ cira: «Fɛtusi, mi saa piel. Min̄ wan̄-man̄ dumaa ma ciɛ dumɛi. ²⁶ Man̄ ciɛ terien̄gu man̄ nuɔ-i, ku saa fuo. Agirpa suyaa-ma hiere, ku'i ciɛ mi da holle yiera u yaan̄ga-na ta mi wan̄-ma.» ²⁷ Aa naa cira: «Nellentie, Diilopɔpuɔrbiemban̄ waan̄ maman̄, η hūyāa-ma wei? Mi suyaa miɛ η hūyāa-ma.»

²⁸ Agirpa wuɔ cira: «Pol, η taara η ce-mi Kirsa wuon̄ muɔ hoi dumandɛ-i-na wei?»

²⁹ Pol wuɔ cira: «Da ku fiɛ waa fiɛfiɛ sɪ, weiima sɪ. Aa nan̄ diei sɪ, min̄ piiyen̄ baa namaa naman̄ hiere nyun̄go-i-na, mi cārā Diilon̄o-i miɛ u ce-na mɛi temma-i; nga maman̄ daa-mi daama-i u baa yan̄ ma yaa da-na.»

³⁰ Pol̄n̄ juɔ piiye tɪ, Agirpa-i baa Fɛtusi-i a naara Berenisi-i baa baman̄ waa hiere, baa sire ta ba hel. ³¹ Uman̄ duɔ puur duɔ piiye, wuɔ: «Mɛi saa suɔ kuman̄ ciɛ ba bel naacoln̄ daayo-i aa migāan̄ ta ba taara ba ko-yo.» ³² Agirpa wuɔ tuɔ piiye baa Fɛtusi-i wuɔ: «Kuɔ u saa naa cira na yan̄ āndaan̄gu-i hā *jāmatigi-i baa-ku, dumandɛ-i-na nii naa nanna-yuɔ.»

27

Ba kaa baa Pol jāmatigi wulaa

¹ I tamman̄ juɔ hel yiin̄gu-na die kā *Itali-i-na, baa cira i ta baa baaton̄o, aa naa dii Pol sorosi ba yuntien̄o nan̄o nan̄-na a naara kasobiemba namba. Ba taa ba bɪ sorosi ba yuntien̄o fan̄o-i Yulusi. U waa *jāmatigi sorosibaa-ba yaa nuɔ-i. ² In̄ taa baa baaton̄o man̄, uu naa hel Adarmiti jo aa bir tuɔ kā *Asi-i-na. Naacoln̄o nan̄o waa baa-ye, ba taa ba bɪ-yo Aritarke; u taa u hel Tesalonike, dii Maseduɔni mara nuɔ. ³ In̄ taa yiin̄gu man̄ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yiɛ kā ka hi Sidō. Yulusi taa u ce baa Pol u cor. In̄ hii Sidō-i, wuɔ hā-yo hūmelle-i u suur nellen̄-huon̄ga-na ka taara u yufien̄-niini-i u jēnaamba wulaa bir jo.

⁴ In̄ siire Sidō-i-na die cor, fafal muɔ ta mu jārā-yiɛ. Yiɛ naa yiɛ ciil ka bella Sipire kɔtuon̄gu-i tiɛ kā, ⁵ kā ka cor Silisi-i aa sire ka cor Pānfil-i kā ka hi Mira, dii Lisi mara nuɔ. ⁶ In̄ hii Mira-i, sorosi ba yuntien̄ wuɔ da baaton̄o nan̄o hilaa Alesāndiri tuɔ kā Itali-i-na, wuɔ ce i hel suur u yaa nuɔ-i.

⁷ In̄ biyaa hūmelle-i, i saa gbāa tiɛ gbar fafamma; i ciɛ sūlma-i dumɛi die ka hi Kinide-i. Kun̄ ciɛ dumaan̄o-na, i daa yinni hūmelle-na. In̄ juɔ ne da fafalmu sa hūu-ma, yiɛ karnu hel Salmone, a ciil Kirɛti kɔtuon̄gu nan̄gu-na. ⁸ In̄ fiɛ kā terien̄gu-na, i ciɛ sūlma-i dumɛi

aa diε hi baatoŋ ba munyierammu maŋ baŋ bīŋ-muŋ «Munyierafafammu-i»; dii Lase caaŋgu-na.

⁹ I bāaŋgu cuo hūmelle-na cor, a ce *Yuifu ba sūŋgu maŋ baŋ dii-kuŋ dīkara-huoŋgu-na, ku ji cor. Kuo migāaŋ ta ku balan-yiε baatoŋo gbarma-na ku kā. Polŋ daa-ku dumaano-na, wuo gboya bamaŋ waa baatoŋo-na wuo: ¹⁰ «Mi jēnaaŋ namaa, diε suuye i yufieŋa-i aa cor, i siε ka hi. Baatoŋo siε hi, conŋorni siε hi! Aa miε fεε-i diε saa gbāŋ, i ka tīε-manŋ.» ¹¹ Baatoŋo yuntieŋo-i baa u tieŋo-i baa yagar Pol nuŋgu-i. Sorosi ba yuntieŋ wuo bi cu ba huon-nu. ¹² Inŋ ŋa naa yiεra munyierammu maŋ nuo-i, mu saa fa waan-huoŋgu-i. Munyierammu nammu bi waa Feniki-i-na dii Kireti bāsuurungu-na. Inŋ waa baa bamaŋ, ba fōŋgūo baa cira i gbāŋ kpelle a hi terieŋgu faŋgu-i, kεε ba taara ba ka tīεna kusuon-nu'i aa waanŋu cor. ¹³ Fafalmu maŋ taa mu jo huonŋu faŋgu-na, mu saa waa baa fōŋgūo dumaa. Muo hilaa cicaaryanŋa ta mu kā doryanŋa. Baa da niε sī ma ka dəl-ba. Baa ce yiε sire bella Kireti kətuonŋu-i tiε kā.

¹⁴ I saa maa, fafalmu naŋ teŋ muo sire i doryanŋa-na a jo ji suuye-yiε; ba bī fafalmu fammu-i «Erakilō». ¹⁵ Baatoŋ wuo tuo kā kətuonŋu; i saa gbāa diε yiεra-yuo, yiε naa yiε yaŋ muo ta mu kā baa-ye mu muŋkammu. ¹⁶ Yiε kā ka cor terieŋgu naŋgu kətuonŋu-na aa yaŋ-ku i nadien-na. Ba bī terieŋgu-i Koda. Kuo cīnnu-yiε cεlle fafalmu-na. Beŋo beŋo waa baa-ye tuo kāyā-yiε. Inŋ cīenu dumaano-na, yiε gbāŋ baa ufaŋo-i haa-yo baatoŋo-na. ¹⁷ Inŋ haa-yo, maacenciraamba maŋ dii baatoŋo-na, baa ce iyiemba a pērā baatoŋo-i wuo u baa ji biεna. Yiε kāalā yiε sī fafalmu ka kā baa baatoŋo-i Libi jāmālā yanŋa u ka nyugūŋ hīemugāaŋgu-na yiεra i wulaa; a ce dumaano-na, yiε hiire baatoŋo kompaŋga-i aa naa yaŋ i fεε hā fafalmu ta mu kā baa-ye mu muŋkammu.

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, fafalmu yagar ce hūmma ta ma sagalla-yiε bōmbōŋ ma naara. Yiε naa yiε parra conŋorni-i nanna hūmma-na. ¹⁹ Yiinŋu faŋgu curoŋo-na, bamaŋ ciεŋ maacemma-i baatoŋo-na, baa biε baatoŋ-bīmbīnni-i baa ba fεεŋ nammu a nanna-niε.

²⁰ I ciε yinni bāi molo sa da bāaŋgu yufelle baa mœŋa-i hiere. Fafal muo bi tīε mu temma-i kuaŋgu sa parra-muo. I saa tiraa tiε hīŋ taalunŋu i fεεŋ nuo. ²¹ I daa yinni i saa wuo kuuwuonŋu. Pol wuo sire yiεra i hōlma-na aa cira: «Mi jēnaaŋ namaa, ku naa naa nu mi nuŋgu-i aa i tīεna dii Kireti-i-na, mamaŋ juo ta ma da-ye daama-i a ji ce i tiε nanna conŋorni-i, maa naa saa da-ye. ²² Mamaŋ dii fiεfiε-i-na, fiεŋ na hōmmu-i, molo siε ku, baatoŋo yaa ka tīε-manŋ yon. ²³ Miŋ cuu Diiloŋo maŋ huon-nu'i ta mi cāa-yo, u puōraa *dərpuərbieloŋo naŋo-i mi wulaa isuonŋu-na u ji waŋ baa-mi ²⁴ wuo mi baa kāalā, kεε da ku fiε ce niε niε, mi ka hi jāmātigi-i u ce mi āndaanŋu-i. A ce dumaano-na, bamaŋ dii baa-mi hiere u ka bi kor-ba, u siε yaŋ ba ku. ²⁵ Terieŋgu faŋgu-na, fiεŋ na hōmmu-i, mi haa mi naŋga-i Diiloŋo-na. Uŋ waan-ma dumaa u ka bi ce-ma dumēi. ²⁶ Mi suyaa miε fafalmu ka kā baa-ye ka nanna bomborma nammanŋ.»

²⁷ Fafalmu biεŋ baa-ye da suu hūmma-na a ce yinni cīncieluo ni siεi. Cīncieluo ni naa yiinŋu isuonŋu-na, isuohollen juo ta di hi, bamaŋ ciεŋ maacemma-i baatoŋo-na, baa suo wuo i piε bomborma namma. ²⁸ Baa fi hūmma pupurma-i a da ma yuu metiribaa komorre baa cīncieluo niehāi. Yiε cor. Inŋ kaa maa cεlle, ba tiraa fi-ma, a da ma yuu metiribaa komorre baa niisiεi. ²⁹ Baa ta ba kāalā wuo sī baatoŋo ka kā ka jūŋ tāmpīeŋa hūmma-na. Baa ful baatoŋo fagammu naa huon-yanŋa-na aa tīεna ta ba niya cuo kaalma-i. ³⁰ Ku huonŋu-na, baa ji ta ba taara ba hel gbar. Baa hiire beŋo maŋ waa baa-ye baatoŋo-na aa gbē-ye dumaa wuo ba taara ba hiire gbu baatoŋo fagammu nammu yaanŋa-na a bella-yuo u baa ji bibirre. ³¹ Pol wuo gbē sorosibaa-ba-i baa ba yuntieŋo-i wuo: «Da ŋ da na yaan balan daaba hel, na ka tīε-manŋ.» ³² Baa naa hiel beŋo-i aa vaa-yo baa iyiemba namba bella-yuo. Polŋ juo piye dumaano-na, sorosibaa baa kar iyieŋ daaba-i aa naa yaŋ beŋo ta.

³³ Inŋ tīεnaana tiε cie cuo kaalma-i, Pol wuo cira: «I ciε yinni cīncieluo baa ni naa yaa dēi hōculle-na, aa molo saa dii kuuwuonŋu u nuŋgu-na. ³⁴ Jande, wuyaŋ! Ku yaa fōŋgūo

ka da-nei na hel-məi. Baa na tie holle, i ka hi hinni hiere unan̄ yun̄gu siə jan̄-yo.» ³⁵ Un̄ piye dumaan̄o-na, *buruo nan̄o waa, wuə biə-yo aa jaal Diilon̄o-i ba yaan̄ga-na hiere aa bül-on̄ a don̄ tuə wuo. ³⁶ Sirəiṅa suə da-ba hiere baa kā ba ta ba wuo. ³⁷ Miə man̄ waa baaton̄o-na, i waa nuəṅ miə nuəsūə komuəṅa siəi baa c̄ncieluo nuəṅ miə niediei.

³⁸ Baaton̄ daa wuə tūyāa d̄imma yaa b̄oi. Ban̄ juə wuo t̄i, baa huəl-ma kūnna hūmma-na a parra con̄gorni-i aa baaton̄o duə ce fiəfiə.

³⁹ Cuon̄ juə kaal, maacenciraan̄ baa fara da terien̄gu nan̄gu-i ba saa suə-ku, aa da hūmma wuyaa terien̄gu fan̄gu yiəṅgu nan̄gu-i. Baa cira ba ka gb̄an̄ kpelle hi terien̄gu fan̄gu-i. ⁴⁰ Baa fir baaton̄o-i aa yan̄ fagammu-i dii hūmma-na, aa naa bi fir yilemmu ijiemba-i. Ban̄ ciə mafamma-i, baa vaa baaton̄o kompan̄ga-i yaan̄ga-na fafalmu da mu kā baa-ye terien̄ daaku-na.

⁴¹ In̄ taa ka hi h̄olma namma-i, h̄iemugāan̄ kuə yiəra baaton̄o-i u saa gb̄aa duə cor. U yaan̄ga suurii hiere h̄iemugāan̄gu-na. Hūṅ maa ta ma jo ma nan̄ u tuole-i ma kara-die.

⁴² Sorosibaa-ban̄ daa-ma dumaan̄o-na, baa cira ba ko kasobiemba man̄ waa baa-ye hiere wuə s̄i da ba s̄o hel ba ka gbar. ⁴³ Ba yuntien̄ wuə cie-ba. U saa tuə taara ba ko Pol ku'i cie wuə cie-ba aa naa cira: «Baman̄ suyaan̄ s̄omma, ba ta yaan̄ga ba ta ba s̄o ba kā bomborma-na, ⁴⁴ banamba ka nyugūṅ baaton̄-yilanni-na cu ba huon̄-nu.» Ba ciə duməi a gb̄aa huəl hiere; molo saa t̄iə-man̄.

28

Polbaa-ba huəlaa kā Malti

¹ In̄ namalāayā huəl hūmma-na t̄i huəṅgu man̄ nuə-i, yiə yuu, baa cira terien̄gu fan̄gu-i ba b̄i-ku Malti.* ² A ne da diilo taa u d̄āa, waan̄gu'i daaku. Terien̄gu fan̄gu taamba silaa ce baa-ye, a dii d̄an̄gb̄oguəṅgu nan̄ temma aa b̄i-ye i ka tie yiraan̄. ³ Pol wuə kaal daamien̄a nan̄a duə dii d̄āamu-na, a ne da gbeina waa galla-yəi, Pol saa da-yo. D̄āamuṅ wurii bel-o, wuə don̄ Pol nan̄ga-i a p̄an̄ nyaar. ⁴ Terien̄gu fan̄gu taamban̄ daa mafamma-i, ba t̄iṅgu nan̄gu waa ba taa ba b̄i-ku «Ninsontien̄o», baa ta ba piye baa ba-naa wuə: «Naacol̄ daayo siə waa dii nelfəfiəṅo, u ka waa nelkoron̄o. Na saa da, un̄ fiə kor hūmma-na, Ninsontien̄o saa yan̄-yo.» ⁵ Pol wuə misirrā j̄ien̄o-i dii-yo dii d̄āamu-na aa yiəra tuə ne; b̄iṅkūṅgu saa ce-yo. ⁶ Ba taa ba ne wuə s̄i u ka p̄an̄ nyurā terduəṅgu fan̄gu-na, sisə u ka p̄an̄ ku. Baa niya, niya, ba saa ji da b̄iṅkūṅgu ciə. Baa bir yan̄ aa ta ba piye wuə: «Naacol̄ daa u siə waa dii gb̄an̄gb̄an̄.»

⁷ In̄ waa terien̄gu man̄ nuə-i, ba f̄āamaan̄o dumelle saa naa maa baa-ku. Ba taa ba b̄i-yo Pubilusi. Wuə gbuu bel-e ṅaa u j̄ēnaan̄ miə aa ce i ce yinni siəi baa-yo u dumelle-na.

⁸ U to wuə waa galla; wuə sa waa h̄inni, t̄əgət̄əgəṅniṅo'i waa-yuə aa u kūəma tiraa huol da p̄āmp̄āmp̄an̄. Pol wuə suur ka haa u nammu-i yuə aa c̄ārā Diilon̄o-i h̄ā-yo; wuə p̄an̄ sire.

⁹ Pol̄ siire b̄inc̄oiṅo-i, jaamba man̄ waa nelle-na, baa jo u ji sire-b̄ei. ¹⁰ Un̄ siire jaamba-i dumaan̄o-na, baa migāan̄ bel-e fafamma naara. In̄ juə'a i ta, b̄imb̄inni man̄ maama-i waa-yiə hiere, baa h̄ā-ye baa-ni wuə i bel i nan̄-na tie kā.

Polbaa-ba curaa Ḑrəmu

¹¹ I ciə caamba siəi Malti-i-na aa suə die cor. In̄'a i ta, yiə suur baaton̄o nan̄o-na, ba b̄i-yo «Diyəsikuur» ku yun̄gu yaa wuə p̄iəbaa.† Baaton̄o fan̄ wuə hilaa Aləsāndiri a jo ji yiəra ciə waan̄-huəṅgu cor. ¹² In̄ taa dumaan̄o-na, yiə kā ka hi Sirakuse; yiə ce yinni siəi kusuəṅgu-na aa cor. ¹³ In̄ curaa, yiə bella kon̄kondaan̄gu-i kā ka hi Erejo.

Ku cuo kaala-i-na, fafalmu nan̄ muə sire i huon̄-yaan̄ga-na ta mu tis̄iṅ-ye; a ce dumaan̄o-na, yiə ce yinni h̄āi yon̄ aa hi Pus̄oli-i. ¹⁴ In̄ hii nelle fande-i, yiə da Diilon̄-dūṅ-baamba namba. Baa cira i t̄iəna ce yinni nieh̄āi baa-ba. Yiə t̄iəna ce yinni fanni-i aa suə cor tie

* **28:1** Hūmma-i diyaa Malti-i huəṅga. † **28:11** P̄iəbaa daaba-i, ba taa ba b̄i unan̄o-i Kasitor aa b̄i unan̄o-i Polusi. Gireki ba t̄iṅgu-i waa. Baaton̄o-maacenciraan̄ baa biyaa-ku ku ta ku niya-b̄ei.

kā *Ɔrəmu-i-na. ¹⁵ Diilon-ɗūŋ-baamba maŋ Ɔrəmu-i-na baŋ juɔ nu wuɔ i jo dii, baa sire jārā jo nelle nande-na, ba bī-de «Ducənni siɛi». Banəŋ baa cor jo Apiyusi saŋga-na da ba ji jārā-yiɛ. Polŋ juɔ'a u ne da-ba, wuɔ jaal Diilon-ɔ-i aa naa migāŋ dii sirɛiŋa u fɛrɛŋ nuɔ. ¹⁶ In kaa hi Ɔrəmu-i, ba saa dii Pol kaso-i-na baa kasobiemba namba-i; baa ce u kā ka biɛ ɗūŋgu u deŋ, aa jina sorosiyiɛ tuɔ niya-yuɔ.

Polŋ ciɛ kumaŋ Ɔrəmu-i-na

¹⁷ Polbaa-baŋ hii *Ɔrəmu-i, wuɔ ce yinni hāi, siɛliŋ-yiŋgu-i, wuɔ bī *Yuifu ba bīncuɔmba maŋ waa teriŋgu-na ba jo u wulaa. Baŋ juɔ, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Tobiŋ namaa, naŋ daa mi biɛ-na de-i, ku saa balan. Mi saa cāl miɛ nellen-baamba-i, mi saa bi guɔla manamma i bīncuɔŋ-hūmelle-na, ŋga ba bilaa-mi *Yerusalemu-i-na a hā *Oromɛbaa-ba-i baa-mi. ¹⁸ Oromɛbaa-ba yuu-mi, mi biɛ piye. Ba ne da mafamma saa hi mi kuliŋgu. Ba'a ba nanna-miɛ, ¹⁹ ŋga i nellen-baamba yagar wuɔ ma siɛ gbāa ce. Ku yaa nuɔ-i mi naa miɛ ba yaŋ mi āndaŋgu-i hā *Oromɛ ba *jāmatigi ka ce-ku. Na baa ji da niɛ sī mi taara da mi dii mi nellen-baamba yunni-i wɛima-na? Ma'i sī. ²⁰ Ku'i ciɛ mi bī-na da mi ji waŋ ma yaŋga-i baa-na. *Isirahɛl-baambaŋ hiŋ kumaŋ taalunŋu-i, ba bilaa muɔŋo-i kufaŋgu maama'i nuɔ-i dumandɛ-i-na.» ²¹ Bīncuɔŋ baa cira: «Fɛ ŋ huŋga-i; i saa da seɛe hilaa *Yude-i-na jo wuɔ ŋ ciɛ wɛima, i saa bi da i natobiŋo naŋo juɔ wuɔ ŋ guɔlaaya bīŋkūŋgu. ²² I suyaa yiɛ niŋ suurii Diilon-hūmelle maŋ nuɔ-i, nuɔmba cina-diɛ terni-na hiere, ŋga miɛ taara naŋ fɛrɛ-i ŋ waŋ di maama baa-ye.» ²³ Baŋ piye dumaŋo-na, baa dii yiŋgu baa ba-naa.

Yiŋgu faŋguŋ juɔ hi, baa jo maar yidiɛlāŋgu-i Pol wulaa dii u dumelle-na. Pol wuɔ biɛ *Diilon-bāŋgu maama-i tuɔ piye baa-ba, a doŋ cucuuyunŋu-na ji tuɔ hi dānambāŋgu. Duɔ tuɔ piye u kā, u ka biɛ *Moisi *ānjīnamma-i piye baa-ba, kunie u biɛ *Diilopəpuərbiemba maama-i a piye baa-ba. U taa u ce mafamma-i ba da ba suɔ wuɔ uŋ waŋ mamaŋ Yesu kūŋgu-na coima sī. ²⁴ Banəŋ baa hūu-ma, banamba saa hūu-ma. ²⁵ Kuŋ ciɛ dumaŋo-na, baa hel ba-naa honniŋ aa naa sire ta ba ta. Pol wuɔ cira: «Ma dɔlaa *Diilon-Yalle puɔr *Isayi-i i bīncuɔmba wulaa. Diilon-Yalle gbɛ-ɔ wuɔ:

²⁶ *Kā ŋ ka waŋ baa Isirahɛl-baamba-i
wuɔ ba nu nelma-i ŋga ba sa suɔ ma yaŋga-i;
ba ne colcol ŋga ba sa da bīŋkūŋgu.*

²⁷ *Ba nyaayā ba fɛrɛ.*

*Ba suuye ba tūnni-i ba sa taara ba nu baa-ni,
aa suuye ba yufieŋa-i ba sa taara ba da baa-ya.*

Ba sa taara ba suɔ mi nelma yaŋga-i aa jo mi ji kor-ba.‡»

²⁸ Pol wuɔ cira: «Teriŋgu faŋgu-na, na saaya na suɔ wuɔ fiɛfiɛ-i-na, Diilon-ɔ birii saŋ koŋkor-nelma-i hā *niɛraamba baa-ma. Bafamba fuɔ, ba ka nu-ma.» [²⁹ Polŋ piye dumaŋo-na, Yuifubaa baa gbuu ta ba fanu ba-naa u nelma-na ba kūŋ.]

³⁰ Pol wuɔ biyaa u yerreŋ ɗūŋgu Ɔrəmu-i-na. U ciɛ bienja hāi ɗūŋgu faŋgu-na. Nuɔmba taa ba kā u wulaa. U saa tuɔ donya moloŋo u fɛrɛŋ nuɔ. ³¹ U taa u waŋ Diilon-bāŋgu maama-i baa nuɔmba-i aa tuɔ kalaŋ-ba baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-i. U holle saa ta di tie baa ma cemma-i aa u waa u fɛrɛŋ nuɔ.

Polɔ nyegãan seɓe maɔ hã Ɔrɔmɔtaamba-i Nelmuoyamma

Ɔrɔmɔtaamba nuɔ Diilonɔ-nelma-i nuɔmba naɔ wulaa aa hũu-ma. Polɔ nuɔ ba maama-i dumaanɔ-na, uɔ juɔ'a u kã, u nyegẽn seɓe daayo-i duɔ tũnu-bei wuɔ u ka kã ba terienɔgu-na ka jaal-ba.

Pol firiinu *Neldɔɔɔlma-i baa-ba seɓe daayo-na. U nelma-i hiere ma kãa ka jũn nelma diei nuɔ; wuɔ *Yuifuyien nuɔ o, Yuifuyien nuɔ sɪ o, da ɔ haa ɔ naɔga-i Yesu-i-na yon, Diilonɔ tuɔ kãn-ni nelviin nuɔ aa u *Yalle ta di kãyã-nie ɔ wuɔsaɔngu-na (sap. 1-8).

U piiye Yuifubaa-ba maɔ cɪnaana Yesu-i ba kũngu-i: Wuɔ baɔ cɪnaana Yesu-i, Diilonɔ firiinu u huɔnga-i baa *nieraamba maɔ hũyãa u maama-i a kor-ba. U cie kufanɔgu-i a pigãan wuɔ nuɔmba-i hiere ba maama dɔlnu-yuɔ, u sa ce ciɛluɔ. A ce dumaanɔ-na u saa bi nanna Yuifubaa-ba-i. Yiinɔgu dii baa yiinɔgu ba ka hũu Yesu maama-i aa Diilonɔ kor-ba (sap. 9-11).

U bi tagaaya pigãan Diilonɔ-dũn-baambaɔ saaya ba waa dumaa ba-naa nuɔ, baa baɔ bi saaya ba bel banamba-i dumaa tɛnamma-na (sap. 12-15). U perien u seɓe-i baa jaalupãlle, aa cira ba ta ba cãrã Diilonɔ-i ba hã-yo u wuɔsaɔngu-na, aa duɔ hi ba terienɔgu-i ba kãyã-yuɔ u cor baa u hũmelle-i (sap. 15-16).

Jaaluɔgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyegãan seɓe daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãn muɔ. Diilonɔ cie-mi Yesu *pɔpuɔrbilon muɔ aa bɔ-mi mi den mi ta mi wuɔra mi waɔ u *Neldɔɔɔlma-i baa nuɔmba-i. ² Nelma famma-i Diilonɔ uɔ pãa ma nuɔngu-i ku bãanɔgu cuɔ. Wuɔ cie u *pɔpuɔrbiemba yaa nyegẽn-ma u seɓe-i-na. ³ Ma vii u Biɛnɔ yaa-i Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i. A saa baa u nelbilosɪnni-i, u waa jãmatigi *Davidi hãayɛlnɔ. ⁴ Nga uɔ kuu aa sire, *Diilonɔ-Yalle pigãan wuɔ Diilonɔ-Biɛnɔ kelkel. ⁵ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i Diilonɔ uɔ cie baa-mi a ce-mi u pɔpuɔrbilon muɔ u yerre fafaanɔgu maama-na, nuɔmba-i nilɛinɔ-na hiere ba da ba haa ba naɔga yuɔ aa ta ba nu u nuɔngu-i. ⁶ Diilonɔ uɔ bɛ namaa naman a hã Yesu-Kirsa-i, na nuɔngu bi dii nuɔn daaba-na.

⁷ Diilonɔ uɔ dɔlãa namaa naman Ɔrɔmu-i-na hiere aa bi-na ce-na u baan namaa, mi nyegẽn seɓe daayo-i da mi hã namei.

I To-i Diilonɔ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

Pol taara u ce horre baa Ɔrɔmɔtaamba-i

⁸ Mi ka jaal Diilonɔ yaa igẽna na maama-na, Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. Hama-i nuɔ-i? Ku yunɔgu yaa daaku: Nilɛinɔ-na hiere ba waɔ na Diilonɔ-hũmellen-kũngu-i. ⁹ Yinni maɔ jon na maama sa karaanu-mie mi Diilocãrãlle-na; Diilonɔ yaa mi siera. Mi waɔ u Biɛnɔ *Neldɔɔɔlma-i baa nuɔmba-i, kuu dii ɔaa mi cãa Diilonɔ-i baa huɔnga diei yon. ¹⁰ Mi bi cãrã-yuɔ bãanɔgu-i baa isuɔngu-i, wuɔ duɔ sie, u yaɔ mi da kã na wulaa. ¹¹ Mi gbu mi taara mi da na yufelle a cal Diilonɔ sãmma-i baa-na ku yaa fõngũ ka da-nei. ¹² Mi taara mi cira: Da mi kã i ka da i-naa, i ka gbãa dii sirɛinɔ i-naa nuɔ i Diilonɔ-hũmelle wuɔsaɔngu-na.

¹³ Tobin namaa, mi taara na suɔ wuɔ min duɔn ta mi dii yinni-i wuɔ mi kã na terienɔgu-na ku yuu niele, nga ji hi baa nyunɔgo, mi saa hi da mi fere yogo. Mi taara mi maacemma da belle na hɔlma-na ɔaa maɔ daa belle dumaa yammu nammu-na. ¹⁴ Mi saaya mi hi nuɔmba-i hiere baa Neldɔɔɔlma-i: bamaɔ yufienɔ-i puurii baa bamaɔ yufienɔ-i saa puur, ka cor baa bamaɔ suyaan yiɛngu-i baa bamaɔ sa suyaan yiɛngu-i hiere. ¹⁵ Ku'i cie mi ta mi taara mi ka waɔ-ma baa namaa naman bi dii tɛna Ɔrɔmu-i-na.

Fõngũ dii Neldɔɔɔlma-na

16 Senserre sa da-mi baa *Neldɔdɔlma wamma-i. Ma yaa Diilonjo fɔŋgũo-i. U ce ma yaa-i u kor bamanj hũyãa-ma hiere, a donj *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *nieraamba-i hiere. 17 Neldɔdɔl daama pigãanj Diilonj unj kãnj nuɔmba-i dumaa nelviimba. Viisinni da Yesu yaa nuɔ-i yonj; da nj haa nj nanja-i yuɔ, Diilonjo tuɔ kãnj-ni nelviinj nuɔ njaa manj nyegãanj dumaa u nelma-na wuɔ: «*Umanj duɔ haa u nanja-i Diilonjo-na, nelviinj; u ka kor.*»*

Nelbiliemba cãl ba cor

18 Diilonjo tiyãa dii dɔrɔ-i-na aa tuɔ pigãanj nelbiliemba-i wuɔ u huɔŋga duu baa-ba, kere ba sa kãnj-yo aa ba sa bi tiraa ce u huɔŋga-i. Ba ce ba maacembabalamma-i ba fiɛna ninsoŋo-i. 19 Nj siɛ suɔ wuɔ kumanj gbãa suɔ Diilonj-kũŋgu-na, ku saa fuo-bei. Diilo fuɔ fere yaa pigãanj-ba baa-ku. 20 U pigãanj-ba baa-ku niɛ niɛ? Molonj yufelle saa haa Diilonjo-na dede, njga die ne unj hielaa miwaanjo-i dumaa dii ku huɔŋgu-na ji hi baa nyunjo, i da u sinni-i baa u himma-i u maacemma-na. A ce dumaanjo-na nelbiliemba siɛ da ãntãalãmma. 21 Ba suyaa Diilonjo-i aa yagar ba sa dii u nuŋgu-i ku diima, ba sa jaal-o ku jaaluŋgu. Ba yunni kuu aa yanj-ba, ba ãnjɔguɔma piera-bei dii-ba kukulma-na. 22 Ba daa niɛ sɪ ba cẽ a ne da ba milãanj. 23 Ba birii yanj Cagaan-Diilonjo manj sa ji kãanj terienjo aa sisinj nelbiliemba baa bĩmbaamba-i ta ba buol. Huriimba-i dii, baabũulãamba bi dii. A ne da tãmanj-bĩŋkũŋgu sa cɔ. 24 Diilonjo daa-ma dumɛi u yanj-ba ba ferenj nuɔ ba kakarkuonj-maacemma-na ba ta ba ce kumanj dɔlaanunj-bei. Ba tiyãa ku yaa nuɔ-i ta ba ce sensenda-weima-i ba-naa nuɔ. 25 Ba yaanj Diilonjo ninsoŋo-i aa cu coimanj huonj-nu. Diilonj unj hielaa bĩmbĩnni manj, ba buol ni yaa-i aa ta ba pã niipãnni ba hã-ni aa bir yanj umanj hielaa-ni. A ne da u yaa saaya gbeliɛma hɔnni manj jonj. Ma ciɛ! 26 Diilonjo daa-ma dumɛi u yanj-ba ba ferenj nuɔ ba ta ba ce ba sensenda-weima-i. Ba caamba birii yanj bɛmba-i aa ta ba galla baa ba nacaamba. 27 Bɛmba-i maaduɔma, ba yaanj caamba-i aa ta ba ku banna maa-na. Ba naanj bĩŋwosĩnninj; ba galla baa ba nabɛmba. A ce dumaanjo-na, banj taaranj kumanj ba da-ku. 28 Banj ju'a Diilonj-maama saa hi-ba, Diilonjo naa u yanj-ba baa ba ãnjɔgɔbabalamma-i ba ta ba ce kumanj saa saaya cemma. 29 Balaanjo-i hiere ku gbuɔra ku-naa bei. Ba sa fũnunj suɔ banj bĩnj kumanj ãnfafamma-i gbula: cãncaya'i daayo, hɔbabalanja'i daaka, nenemunjo'u daaku, nelkolle'i daade, berru'i daadu, huhurma'i daama, balaanjo'u daaku. Ba yaa sikuɔntaamba, 30 yebĩɛnataamba. Ba bigãanj Diilonjo-i, bubɔlaamba, bombolmantaamba, fofortaamba, ba hinu kuubabalaanjo cemma'i njaa bige-i, ba sa nu ba bĩncɔinj nuŋgu. 31 Ba yunni kuu aa yanj-ba, ba sa kã yaduɔŋga, hɔduraamba, ba sa ce hujarre nelienj-na. 32 A ne da ba suyaa wuɔ Diilonjo wulaa, bamanj ciɛnj kumanj daaku temma-i, ba saa baa kuliŋgu! Nja ba suuye ba yufienja-i ta ba ce-ku, aa tiraa ta ba dii sũnunjo ba hã bamanj ciɛnj-kuŋ.

2

Diilonj unj ger dumaa

1 Nuɔni manj daanj nelma nj cãl banamba-i, da nj fiɛ waa niɛ niɛ, nj siɛ kor. Da nj ta nj cãl banamba-i, kuu dii njaa nj cãl nj fere. Hama-i nuɔ-i? Naa dii kuuduɔŋgu yaa hiere. 2 I suyaa wuɔ bamanj ciɛnj maacembabalanj daama temma-i, Diilonj unj haa kumanj bei, u ninsoŋo. 3 Nuɔ da nj ta nj cãl banamba-i, aa bi ta nj ce ba temma-i, nj yuu wuɔ nj ka kor Diilonjo wulaa wei? 4 Sisɔ Diilonj unj gbuu fũnunj fa aa waa hɔhĩnantienjo, nanj daa kufanjo-i ãnsɔsɔmma wei? Nj saa suɔ wuɔ u fafaanjo saaya ku ce nj bir nj ciluɔ-i wei? 5 Nja nin'a nj sa nu baa nj tũnni-i, aa yagar wuɔ nj siɛ bir nj ciluɔ-i, nanj fere'i taaraayanj yaahuolbabalanjo-i nj hã nj fere Diilonj unj ka pigãanj nuɔmba-i u jãyãmma-i yiŋgu manj nuɔ-i. U suɔ u pã. 6 U ka pã nelienjo nelienjo baa u maacemma sullu-i. 7 Bamanj vaa ba fere baa ãnfaanjo-i Diilonjo duɔ gbeliɛnj-ba aa da ba da cicɛlma manj sa fiɛnj dede-i, ma ka dɔl-ba. 8 Nja bamanj puu bubuɔsĩnni baa-yo, bamanj ciɛnaana ninsoŋo-i aa faya ba fere baa ãmbabalma cemma-i, u ka pigãanj-ba u

* 1:17 Abakuke (Habaquq) 2.4

jāyāmma-i. ⁹ Bamaŋ ciɛŋ āmbabalma-i, ba ka da yaahuolo-i baa muliɛma yar-ba. A donɔ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *niɛraamba-i hiere. ¹⁰⁻¹¹ A ne da umaŋ ciɛŋ ānfafamma-i, duɔ fiɛ tuɔ hel hie, Diilonɔ sa ce ciɛluɔ; u ka gbɛliɛŋ kutiɛŋo-i aa ce-yo bɔi aa fɛ u huɔŋga-i. A donɔ Yuifubaa-ba-na ka cor baa niɛraamba-i hiere.

¹² Bamaŋ saa suɔ *Moisi *ānjɛnamma-i aa ta ba wuɔ ba cāl, Diilonɔ ka caa-ba; ŋga u sa ka ne ānjɛnamma aa caa-ba. A ne da bamaŋ suyaa-ma hiere aa suuye ba yufiɛŋa-i ta ba wuɔ ba cāl-ma, u ka yuu-ba saa baa ma yaa-i aa caa-ba. ¹³ Baa na ta na ne wuɔ sɪ bamaŋ nuɔŋ ānjɛnamma-i yonɔ ba yaa nelviimba-i Diilonɔ wulaa; ba'i sɪ. Bamaŋ wuɔyaanɔ ma hūmelle-i di kūŋgu-na hiere, ba yaa nelviimba-i. ¹⁴ Na saa da, ānjɛnamma si dii baa niɛraamba-i, ŋga ba suɔ-ma ba karnu ba wuɔ ma hūmelle-i. Maŋ fiɛ'a maa si dii baa-ba ba nammu-na, maa dii ba hɔmmu-na. ¹⁵ Dumaanɔ-na, ba ciluɔ pigāanɔ wuɔ ānjɛnammanɔ taaranɔ nuɔmba ta ba ce kumaŋ, kuu dii ba hɔmmu-na. A naara kufanɔgu-i, banɔ suɔ ānfafamma-i bɔ-ma āmbabalma-na, ba hɔmmu sa hūu-ma ba ce mananɔ temma, ku bi pigāanɔ wuɔ ānjɛnamma dii ba hɔmmu-na. ¹⁶ Gɛŋgeryiŋgu-na, mafamma-i hiere ma ka suɔ. A saanu baa miŋ warɔ *Neldɔdɔlma maŋ, yiŋgu fanɔgu-na, Diilonɔ ka ce Yesu-Kirsa gɛr nuɔmba yunɔ-maama-i. Mamanɔ fuyaa hiere, ma ka hel bomborma-na.

Yuifubaa-ba-i baa ānjɛnamma-i

¹⁷ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔ *Yuifuyiɛŋ nuɔ, wuɔ nanɔ suɔ *Moisi *ānjɛnamma-i, ŋ kaal ŋ fɛrɛ wuɔ Diilonɔ-i namaa wuonɔ, ¹⁸ ŋ suɔ Diilonɔ kusūŋgu-i, aa ānjɛnamma ciɛ ŋ ta ŋ suɔ kumaŋ faa cemma. ¹⁹ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔnɛi diyaanɔ nuɔmba-i hūmelle-na, wuɔ nuɔnɛi puuriŋ nuɔmba yufiɛŋa-i, ²⁰ wuɔ nuɔnɛi pigāanɔ bamaŋ sa suyaanɔ kuyunɔgu, wuɔ nuɔnɛi kalaanɔ bamaŋ sa suyaanɔ yiɛŋgu, wuɔ ānjɛnamma ciɛ nanɔ suɔ nelma-i hiere baa ninsonɔ-i hiere. ²¹ Nuɔni maŋ hāalāayāŋ banamba-i, bige-i ciɛ ŋ sa hāalā ŋ fɛrɛ? Nuɔni maŋ wuɔ cuoyunɔgu saa fa, bige-i ciɛ nanɔ ta ŋ cuo? ²² Nuɔni maŋ wuɔ *fuocesinni saa fa, bige-i ciɛ nanɔ ta ŋ ce-ni? Nuɔni maŋ sa taaraayanɔ ŋ da tinni-i baa ŋ yufelle, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ biɛ bimbinni-i tinniŋ-dūnni-na? ²³ Nuɔni maŋ kaalaanɔ ŋ fɛrɛ wuɔ ānjɛnamma dii baa-ni, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ cāl ma wuɔsaŋgu-i ŋ biɛna Diilonɔ yerre-i. ²⁴ Diilonɔ-nelma gbaraa-ma wuɔ: «*Namei ciɛ *niɛraamba sa kāŋ Diilonɔ-i.*»*

²⁵ Da ŋ ta ŋ wuɔ ānjɛnamma-i, yunɔgu dii ŋ *jāmma-na. Ŋga da ŋ'a ŋ sa wuɔ ānjɛnamma-i, yunɔgu si dii ŋ jāmma-na. ²⁶ Ŋaa umaŋ duɔ saa *jā aa tuɔ wuɔ ānjɛnamma-i fafamma, ku ce Diilonɔ ka ciina-yuɔ wuɔ u saa jā wɛi? ²⁷ Teriɛŋgu fanɔgu-na, nuɔni maŋ jāa aa ānjɛnamma sɛbɛ waa baa-ni aa ŋ sa wuɔ ma hūmelle-i, fuɔ maŋ saa jā aa tuɔ wuɔ-de u ka cira ŋ cālāa cemma. ²⁸ Da ŋ nu wuɔ Yuifuyiɛŋo-i, yufiɛŋ-nemma sɪ; aa *sɪnjāanɔgu-i pādorre sɪ. ²⁹ Ŋga da ŋ nu wuɔ Yuifuyiɛŋo-i, ba suɔ-yo u huɔŋ-na. Aa da ŋ bi nu wuɔ sɪnjāanɔgu-i ba da-ku ŋ huɔŋ-na. *Diilonɔ-Yallenɔ-sɪnjāanɔgu yaa kufanɔgu-i, ānjɛnammanɔ-sɪnjāanɔgu sɪ. Yuifuyiɛŋ fuɔ temma-i nuɔmba sa gbɛliɛŋ-yo, ŋga Diilonɔ'i gbelaanɔ-yonɔ.

3

¹ Teriɛŋgu fanɔgu-na, yunɔ haku-i dii Yuifusinni-na? Yunɔgu dii sɪnjāanɔgu-na wɛi? ² Yunɔgu dii Yuifusinni-na bāmbāale. Diɛlā-kūŋgu yaa daaku: Diilonɔ diyaa u nelma-i *Yuifubaa-ba nammu yaa nuɔ-i. ³ Banɔ fiɛ'a ba hiero saa ji yiɛra-mɛi, ku ce Diilonɔ ka bir baa huonɔ-āndaanɔgu wuɔ ba saa ji yiɛra-mɛi wɛi? ⁴ U sɛ bir baa huonɔ-āndaanɔgu. Nelbiliɛŋ da ba fiɛ waa huhurmantaamba hiere, Diilonɔ sɛ gbāa ce huhurmantiɛŋo dede, ŋaa maŋ nyɛgāanɔ dumaa u nelma-na wuɔ:

«*Ninsonɔ ka waa baa-ni ŋ nelma-na hiere.*

Umaŋ duɔ cāl-ni, u cālāa-ni gbāŋgbāŋ.»*

⁵ Nelbiliɛmba gbāa bi cira wuɔ diɛ tiɛ ce āmbabalma-i ku saa balanɔ, kɛrɛ ku faa. Ku faa yunɔgu maŋ nuɔ-i ku yaa daaku: Diɛ ne miɛ āncemma-i baa Diilonɔ-maama-i, i suɔ ku'i nuɔ-i

* **2:24** Isayi (Ésaïe) 52.5   * **3:4** Gbɛliɛmanɔ-nalāanɔgu (Psaume) 51.6

wuɔ Diilonɔ faa. Wuɔ da kuɔ miɛ āmbabalma ce i tiɛ da Diilonɔ fafaaŋgu-i, ma bilaa niɛ u tuɔ gāŋ baa-ye? ⁶ Diilonɔ duɔ tuɔ gāŋ baa-ye, u ninsoŋo! Kuɔ u saa naa fa, uu naa ce niɛ tuɔ suɔ nuɔmba pāmma baa ba maacemma sullu-i? ⁷ Nɔga da kuɔ miŋ kar coima maŋ, ma kaala Diilonɔ sɔnni-i ninsoŋo aa ta ma ce Diilonɔ-i bɔi, ma da niɛ u dii-mi baa āmbabalmanciraamba tuɔ gāŋ baa-mi? ⁸ Da kuɔ miɛ āmbabalma yaa ciɛŋ i tiɛ da Diilonɔ fafaaŋgu-i, i gbāa cira ku saaya i tiɛ ce āmbabalma-i Diilonɔ tuɔ pigāaŋ u fafaaŋgu-i kɛ? Yebiɛnataamba gbɛ-ku dumaa wuɔ meɪ wuɔra mi waŋ ma yaa-i. Kutaamba-i Diilonɔ ka gāŋ baa-ba; aa ba yaa taaraaya-meɪ.

Molo saa vii

⁹ Mi gbāa waŋ wuɔ niɛ? *Yuifubaa miɛ i bɔyaa banamba-na wei? I saa buɔ-bei! Mi tagaaya pigāaŋ-na cor miɛ Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere āmbabalma nyugāaŋ-bei hiere ka saa. ¹⁰ Ma nyɛgāaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«*Nelviinɔ si dii aa bi cira u yaa daayo.*

¹¹ *Molo sa nu nelma, molo si dii umaŋ taaraayaŋ Diilonɔ-i.*

¹² *Ba naana hūmelle-i hiere, ba ciɛ nelsɔsɔyaamba.*

Anfafammancero si dii aa bi cira u yaa daayo.†

¹³ *Ba nuŋ-āndɛnni balaan ŋaa kuudālāŋgu.*

Ba nunni yii baa huhurma yaa yoŋ.

Ba nuŋ-āndɛnni dii ŋaa tɔmma.‡

¹⁴ *Ba haa ba nubabalaanɔgu yaa nuɔmba-na ka nanɔ bāaŋgu-i.*

Ba nunni yuu baa āndababalanni.§

¹⁵ *Aa ba nammu dii fiɛfiɛ nelkolle-na.*

¹⁶ *Da ba cor kusuɔŋ-nu, ba guɔla-kuɔ aa kɔsuɔŋ nuɔmba-i aa cor baa ba fɛrɛ.*

¹⁷ *Ba sa suɔ banɔ biŋ kumaŋ yaafɛlle-i.**

¹⁸ *Ba sa kālā Diilonɔ-i halle cɛkūɔ.»†*

¹⁹ A ne da i suyaa wuɔ *āŋjɔnammanɔ waanɔ mamanɔ hiere, ma vii bamanɔ dii āŋjɔnamma yaa nuɔ-i. Mafamma ciɛ molo baa gbāa duɔ da āntāalāmma aa nuɔmba-i hiere ba da ba suɔ wuɔ ba cālāa Diilonɔ-i. ²⁰ Na saa da, molo siɛ gbāa wuɔ āŋjɔnamma-i ma kūŋgu-na hiere a vii Diilonɔ wulaa. Anjɔnamma ce nelieŋ nuɔ ŋ suɔ wuɔ āmbabalmanceroŋ nuɔ.

Viisɔnni da niɛ?

²¹ Nɔga fiɛfiɛ-i-na, Diilonɔ pigāaŋ-ye uŋ kāŋ-yeŋ nelviinɔ miɛ dumaa aa u sa ne *Moisi *āŋjɔnamma-i, ŋaa maŋ nyɛgāaŋ dumaa āŋjɔnammanɔ-seɓe-i-na baa *Diilonɔpɔurɔbiemba seɓeɓaa-ba-na. ²² Diilonɔ ne nelbiliembanɔ haa ba nanɔga Yesu-Kirsa-i-na dumaa aa suɔ tuɔ kāŋ-ba nelviimba. Nuɔni maŋ da ŋ hūu *Kirsa maama-i, u tuɔ kāŋ-ni nelviinɔ nuɔ. Na saa da, nuɔmba-i hiere baa dii kuuduɔŋgu, ²³ ba cālāa Diilonɔ-i; a ce dumaanɔ-na molo sa gbāa piɛ Diilonɔ-i. ²⁴ Nɔga Diilonɔ-i baa u fafaaŋgu-i u ce-ba nelviimba ba ta ba gbā ba piɛ-yo. U ce mafamma-i gbāŋgbāŋ u sa hūu biŋkūŋgu ba wulaa. U ciɛ Yesu-Kirsa yaa hūu-ba āmbabalma nammu-na ce-ba nelviimba. ²⁵ Diilonɔ ciɛ u yaa-i tāmmanɔ-kūŋgu a pir āmbabalma-i bamanɔ haa ba nanɔga yuɔ ba yunni-na. Ambabalma maŋ ciɛ yiinaa-i-na, uu naa suuye u yufieŋa meɪ, u saa yuu ma cēmelle; ŋga u pigāaŋ baa tāmmanɔ-kūŋ daaku-i wuɔ u wuɔ hūmelle. ²⁶ Tāmmanɔ-kūŋ daaku bi pigāaŋ Diilonɔ viisɔnni-i nyuŋgo ku bāaŋ daaku-na. Ku pigāaŋ wuɔ Diilonɔ-i nelviinɔ dii yiinaa, aa u bi kāŋ bamanɔ haa ba nanɔga-i Yesu-i-na nelviimba.

²⁷ Da ma waa dumaanɔ-na, molo gbāa kaal u fɛrɛ wuɔ fuɔ nelviinɔ wei? Molo siɛ gbāa kaal u fɛrɛ. Hama-i nuɔ-í? Diilonɔ sa kāŋ-ye nelviinɔ miɛ wuɔ i wuɔ āŋjɔnamma, ŋga inɔ haa i nanɔga Yesu-Kirsa-i-na, ku'i ciɛ u tuɔ kāŋ-ye nelviinɔ miɛ. ²⁸ I gbāa waŋ mamanɔ ma yaa

† 3:12 Gbeliemanɔ-neini (Psaumes) 14.1-3; 53.2-4   ‡ 3:13 Gbeliemanɔ-nalāaŋgu (Psaume) 140.4   § 3:14 Gbeliemanɔ-nalāaŋgu (Psaume) 10.7   * 3:17 Isayi (Ésaie) 59.7-8   † 3:18 Gbeliemanɔ-nalāaŋgu (Psaume) 36.2

daama: Diilonɔ kãŋ nelieŋ nuɔŋo-i nelviin nuɔ wuɔ ŋ haa ŋ nanɔa-i Yesu-Kirsa-i-na, u sa kãŋ-ni wuɔ ŋ wuɔyaa ɔnjɔnamma. ²⁹ Mi saa yagar-ma da kuɔ Diilonɔ cie *Yuifu ba wuonɔ yon. Diilonɔ bi si dii baa banamba-i wei? Uu dii baa-ba. ³⁰ Diilonɔ dii u diei yon, unanɔ si dii yanɔa nanɔa. Yuifubaa-ba man haa ba nanɔa Yesu-i-na u ka tuɔ kãŋ-ba nelviimba, aa *niɛraamba man bi haa ba nanɔa Yesu-i-na u ka bi tuɔ kãŋ bafamba-i nelviimba. ³¹ Die cira wuɔ Diilonɔ ne nelieŋ nuɔ nin haa ŋ nanɔa Yesu-i-na dumaa aa suɔ tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ, ku pigãan wuɔ yunɔu si dii ɔnjɔnamma-na wei? Ku'i si; ŋga ku ce i migãan suɔ ɔnjɔnamma munyierammu-i Diilon-ɔhũmelle-na.

4

Abiramu nahaale maama

¹ Nieŋ i bɔnciɔŋo-i *Abiramu kũŋgu-i. I gbãa wan wuɔ nie u maama-na? Uŋ siire u daa bige-i? ² Uŋ cie kuman, kuɔ Diilonɔ naa ne ku yaa-i aa cira nelviinɔ, uu naa gbãa tuɔ kaal u fere. Ŋga u sie gbãa kaal u fere Diilonɔ yaanɔa-na. ³ Diilon-nelma waan wuɔ nie u kũŋgu-na? Ma ciɛra wuɔ: «*Abiramu haa u nanɔa Diilonɔ-na, Diilonɔ ne u nahaale-i aa cira nelviinɔ.*»* ⁴ Nelieŋ nuɔ da ŋ ta ŋ taara bɔŋkũŋgu, ŋ ce maacemma-i a gbãa da ku bɔŋkũŋgu-i. Dumaanɔ-na, ŋ saa da-ku gbãŋgbãŋ; ŋ cufalaa aa da-ku. ⁵ Kuuduonɔu si baa viisinni-i. Ŋ sie gbãa ce maacemma da viisinni-i; ŋga da ŋ haa ŋ nanɔa-i Diilonɔ-na yon, wuɔ u yaa ciɛ nelbabalanɔ-i nelviinɔ, Diilonɔ ne nin haa ŋ nanɔa-i yuɔ dumaa aa tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ. ⁶ Diilon uŋ'a u saa ne uman ciluɔ-i aa suɔ tuɔ kãŋ-yo nelviinɔ, *Davidi hãlãa kutieŋo yudɔdallen-nalãanɔu yaa wuɔ:

⁷ «*Diilon uŋ cie jande baman calmuɔ nuɔ-i, uŋ hurii baman ambabalma-i, kutaamba yunni dɔlaa.*

⁸ *Itieŋ uŋ'a u sa kãŋ uman ambabalma-i, kutieŋo yunɔu dɔlaa.*»†

⁹ Yudɔdalle fande vii baman *jãa yon wei? Baman saa jã, ba nunɔu bi si dii-die wei? I waan ma yaa cor yie: «*Diilonɔ nie Abiramun haa u nanɔa-i yuɔ dumaa yaa aa cira nelviinɔ.*» ¹⁰ Mafamma cie yaku-i? Abiramu naa jã tɔ sisɔ u saa naa hi jã yogo? U saa naa hi jã yogo. ¹¹ Aa Abiramu suɔ duɔ jã, uu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na, a ce dumaanɔ-na Diilonɔ naa tuɔ kãŋ-yo nelviinɔ. Ku huonɔu yaa nuɔ-i Diilonɔ cie u suɔ jã a duɔ pigãan wuɔ fuɔ viisinni dãnyuɔ yaa *jãmma-i‡. A ce dumaanɔ-na, baman saa jã hiere aa haa ba nanɔa-i Diilonɔ-na, Abiramu cie ba to. Diilonɔ bi kãŋ bafamba-i nelviimba. ¹² Baman jãa, u yaa bi cie ba to-i. Mi sa gbẽ baman jãa yon de; ŋga mi gbẽ baman jãa aa tiraa haa ba nanɔa-i Diilonɔ-na ŋaa fuon ŋa naa haa-ka yuɔ dumaa aa suɔ duɔ jã.

Diilon-nupãlle vii baman haa ba nanɔa yuɔ

¹³ Ku saa ce ŋaa Diilonɔ nie *Abiramun wuɔyaa *ɔnjɔnamma-i dumaa aa pã nunɔu-i baa-yo de! Ŋga uŋ haa u nanɔa-i Diilonɔ-na dumaa, Diilonɔ nie ku yaa-i aa pã nunɔu-i baa-yo. Diilonɔ kãan-yo nelviinɔ aa pã nunɔu-i baa-yo wuɔ u ka hã fuɔ baa u huonɔu-i hiɛma-i§. ¹⁴ Diilon uŋ pãa nunɔu man, kuɔ baman taa ba wuɔ ɔnjɔnamma-i ba yaa naa saaya ba da-ku yon, yunɔu naa saa waa nahaale-na, aa Diilonɔ nupãlle naa waa ɔndagbãŋgbãlãanɔu. ¹⁵ Die i ne, ɔnjɔnamma jo baa Diilon-berru; a ne da ɔnjɔnamma da ma'a maa si dii kusuon-nu, calmuɔ si dii.

¹⁶ Ku'i cie ŋ da Diilonɔ pãa u ciilonɔu nunɔu-i baa baman haa ba nanɔa yuɔ, ku da ku ce gbãŋgbãŋ-kũŋgu a vii Abiramu hãayɛlmba-i hiere. Ku saa ce ŋaa baman wuɔyaan ɔnjɔnamma-i bafamba da-ba-die kũŋgu-i; Abiramun yeŋ i to hiere, baman haa ba nanɔa-i Diilonɔ-na fuɔ temma-i, ba nunɔu bi dii-kuɔ. ¹⁷ Ma nyegãan Diilon-nelma-na wuɔ:

* **4:3** Miwaanɔ jɔnamman-sebe (Genèse) 15.6 † **4:8** Gbelieman-nalãanɔu (Psaume) 32.1-2 ‡ **4:11** Nieŋ Miwaanɔ jɔnamman-sebe-i-na (Genèse) 17.9-14 § **4:13** Nieŋ Miwaanɔ jɔnamman-sebe-i-na 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18.

«Mi ka ce-ni siyaabaa bɔi bɛncɔiŋ nu.»* Diilonjo maŋ siirenj bikuomba-i, umaŋ hielaan bimbinni maŋ saa hi hel yogo baa u nuŋ-ãndaanŋu, Abiramu haa u nanŋa-i Diilonjo faŋo yaa nuɔ-i. Diilonjo faŋo wulaa Abiramu yaa i to-i.

¹⁸ Nelma maŋ nelie sie gbãa hũu-ma, Abiramu hũyãa ma yaa-i. U haa u nanŋa-i Diilonjo-na ma yaa nuɔ-i aa tɛna tuɔ cie. U cie dumɛi a ce siyaabaa bɔi bɛncɔiŋo ŋaa Diilonj un'la naa waŋ-ma duma baa-yo wuɔ: «ŋ huonŋu ka ciinu.»† ¹⁹ U bienja taa a kã bienj komuɔŋa ndii-i-na; duɔ ne, u da fuɔ kuu tɛi aa u ciɛŋo-i Sara naa cor bilodalle-i aa u nanŋa saa kã u huon-ɛnu dede; ŋga Abiramu saa kar Diilonjo-na. ²⁰ Uu naa tɛna baa-ma wuɔ Diilonj un' pãa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku. U saa naa ce u hɔmmu-i mu hãi. Un' haa u nanŋa-i Diilonjo-na, ku diyaa sireiŋa yuɔ a ce u gbeliɛŋ Diilonjo-i. ²¹ Uu naa fũnun' suɔ wuɔ Diilonj un' waan' mamaŋ, ku fɔŋgũɔ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. ²² Ku'i cie Diilonjo ne un' haa u nanŋa-i yuɔ duma a cira nelviinjo. ²³ «Diilonjo nie un' haa u nanŋa-i yuɔ duma a cira nelviinjo»‡: Nelma famma saa nyegɛŋ vii fuɔ da-u-diei. ²⁴ Ma bi vii mie maŋ haa i nanŋa-i Diilonjo-na. U yaa siire Itienjo-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na. U ji ne in' haa i nanŋa-i yuɔ duma a cira nelviin' mie. ²⁵ U siyaa ba ko Yesu-i i ãmbabalma maama-na aa sire-yuɔ ce-ye nelviin' mie.

5

I suuriinu i-naa baa Diilonjo-i

¹ In' haa i nanŋa Diilonjo-na a ce nelviin' mie u wulaa, Itienjo-i Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo fiefie-i-na. ² In' haa i nanŋa Diilonjo-na, fuɔ yaa cie i tie da u hujarre-i. Hujar daade dii baa-ye bãanŋu-i baa isuonŋu-i. Aa in' tɛnaana baa-ma wuɔ i ka ce i bãanŋu-i baa Diilonjo-i, ku'i gbu ku fɛi i hɔmmu-i. ³ Aa ku'i si yon', die fie waa yaahuolo-na, i hɔmmu fɛi. I suyaa wuɔ yaahuolo yaa ciɛŋ i dɔluonu-mɛi. ⁴ Aa die dɔluonu-mɛi ku ce i nyaar-mɛi. Aa die nyaar-mɛi ku ce i tie hɛŋ ma taalunŋu. ⁵ In' hɛŋ taalunŋu maŋ, ku sie gbãa tãal-e. Hama-i nuɔ-i? Diilonjo silaa ce baa-ye cor; un' hãa-ye u *Yalle maŋ di cie i tie suɔ un' kuŋ i maama-na duma.

⁶ Coima saa fa, kuŋ ŋa naa gbuu bɛŋ dũŋgu ye huonŋu maŋ nuɔ-i, Diilonj un' ŋa naa dii huonŋu maŋ, kuŋ juɔ hi, *Kirsa kuu ãmbabalmanciraan' mie i maama-na. ⁷ A hũu-ma ku nelviin' maama-na kuu dii kpelle! Molo gbãa ji da sireiŋa a ku nelfɛiŋ maa-na. ⁸ A ne da mie in' ŋa naa gbuu suur ãmbabalma-na bãl i nuhɔɛŋ-na, Kirsa kuu i maama-na. Diilonjo cie ku yaa-i a pigãan'-ye un' dɔlãa-ye ka hi kusuonŋu-nu. ⁹ Fiefie-i-na, Yesun' cie u fɛɛɛ tãmmaŋ-kũŋgu a ce-ye nelviin' mie Diilonjo yaanŋa-na, u ce nie aa u sie kor-e u berru-na? ¹⁰ Ii naa waa bigãaruŋ baa Diilonjo-i, u sie u Biɛŋjo ku a dii-ye i-naa nuɔ baa-yo. In' suurii i-naa nuɔ tɛi, fiefie-i-na u Biɛŋon' siire, u ce nie aa u sie kor-e? ¹¹ A naara kufanŋu-i, Itienjo-i Yesu-Kirsa cie i hɔmmu gbuu fɛi baa Diilonjo-i. U yaa diyaa-ye i-naa nuɔ fiefie-i-na baa Diilonjo-i.

Adãman' guɔlaaya kumaŋ Yesu migãan'-ku

¹² Adãma yaa diyaa ãmbabalma-i hɛma-na. Kuu dii ŋaa nelduonjo-i diyaa ãmbabalma-i hɛma-na aa kuliinŋu nyaanu ãmbabalma-i jo. A ce dumaanjo-na nuɔmba-i hiere baŋ cie ãmbabalma-i, kuliinŋu naa cure-bei hiere. ¹³ Aa Diilonjo suɔ duɔ hã *Moisi-i *ãnjɛnamma-i, ãmbabalma naa suur tɛi hɛma-na, ŋga ãnjɛnammaŋ ŋa na'a ma saa waa dumaanjo-na, Diilonjo saa tuɔ kãŋ ãmbabalma-i. ¹⁴ A ne da a don' Adãma bãanŋu-na, a ji hi Moisi kũŋgu-i, kuliinŋu cie ku bãanŋu-i, halle bamaŋ saa cãl Adãma temma-i a yagar Diilonjo nuŋgu-i, ku taa ku wuo-ba.

Adãma-i baa *Konkortienjo maŋ naa saaya u jo, ba maacemma nyaanu ma-naa. Adãma guɔlaaya nelbiliemba-i, Konkortienjo jo ji migãan'-ba. ¹⁵ Adãma cãlmuɔ sie gbãa fi baa Diilonj-sãmma-i. Nelduon' cãlmuɔ maama-na kuliinŋu wuyaa nuɔmba bɔi ninsonjo, ŋga

* 4:17 Miwaanjo jɛnammaŋ-seɓe (Genèse) 17.5 † 4:18 Miwaanjo jɛnammaŋ-seɓe (Genèse) 15.5 ‡ 4:23 Miwaanjo jɛnammaŋ-seɓe 15.6

Diilonjo hujarre temma si dii. Aa uŋ ciɛ sãmma maŋ nelduɔŋ maama-na, Yesu-Kirsa maama-na, ma maaraa kufanɗu-i aa ma bi hii nuɔmba ɓɔi. ¹⁶ Aa Diilonj-sãmmaŋ juɔ baa kumaŋ, kuuduɔŋgu sɪ baa nelduɔŋ cãlmuɔŋ juɔ baa kumaŋ. Ambabalma dieiŋ juɔ baa gɛŋgeruɔ maŋ, gɛŋgerɔ faŋo juɔ baa Diilonj-berru, a ne da iŋ ciɛ ɔmbabalpepetieŋo maŋ, Diilonjo ciɛ hujarre yiɛ u saa cãl-e. ¹⁷ Da kuɔ cãlmuɔtieŋo diei maama-na kuliŋgu ciɛ ku ɓãanɗu-i ninsoŋo, bamaŋ siyaa Diilonjo sãmma-i aa u ce-ba nelviimba u saa hũu ɓiŋkũŋgu ba wulaa, Yesu-Kirsa da-u-diei ciɛ ba da ba ce ba ɓãanɗu-i ka hi hie?

¹⁸ Terieŋgu fanɗu-na, nelduɔŋ ɔmbabalmaŋ ciɛ Diilonjo gãŋ baa nelbiliemba-i hiere dumaa, nelduɔŋ ɔncenviima bi kuraa nelbiliemba-i hiere dumɛi aa hiel-ba kuliŋgu-na. ¹⁹ Nelduɔŋo diei uŋ yagaraa Diilonjo nuŋgu-i dumaa a ce nuɔmba ɓɔi ce ɔmbabalmanciraamba, nelduɔŋo diei bi siyaa Diilonjo nuŋgu-i dumɛi a ce nuɔmba ɓɔi ce nelviimba Diilonjo wulaa.

²⁰ Kumaŋ ŋaa *ɔnjɪnamma-i, Diilonjo hãa-ye baa-ma i die suɔ wuɔ i ɔmbabalma maaraaya cor. Ŋga i ɔmbabalma-i baa ma maaramma-i hiere Diilonj-hujarre maaraa-ma aa bir jãrã. ²¹ Diilonjo ciɛ hujarre yiɛ aa ce-ye nelviin miɛ i die da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i Itieŋo-i Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. A ce dumaanjo-na ɔmbabalmaŋ ciɛ ma ɓãanɗu-i baa nelkoll-e-i dumaa, Diilonj-hujarre ce di ɓãanɗu-i baa koŋkoro-i dumɛi.

6

I karaanu i-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i

¹ Kufanɗu terieŋgu-na i gbãa cira niɛ? I saaya i cor baa ɔmbabalma-i Diilonjo duɔ ce hujarre yiɛ ɓɔi wei? ² Ma'i sɪ! Ii dii ŋaa i kuu a karnu i-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i, i ce niɛ gbãa tiraa cor baa-ma?

³ Na saa suɔ wuɔ miɛ maŋ *baatisen hiere a suur Yesu-Kirsa horre-na, kuu dii ŋaa i kuu baa-yo'i wei? ⁴ Iŋ daa *batɛmu-i, kuu dii ŋaa i kuu baa *Kirsa-i aa ba fuure-yiɛ baa-yo i To-i Diilonjo duɔ sire-yiɛ ŋaa uŋ siire fuɔ-i dumaa baa u himma-i i die waa ɓãfɛliɛŋ-nu. ⁵ Na saa da, da kuɔ i kuu kulduɔŋgu baa Kirsa-i, i ka bi sire sireduɔma baa-yo. ⁶⁻⁷ Uman duɔ ku, u kuraa ɔmbabalma nammu-na. Terieŋgu fanɗu-na na saaya na suɔ wuɔ ba gbuu i cicuɔŋgu-i baa Kirsa-i a ko i balaanɗu-i a hũu-ye ɔmbabalma nammu-na. ⁸ Da kuɔ i kuu baa Kirsa-i, i suyaa wuɔ i ka sire waa baa-yo. ⁹ I suyaa kerre wuɔ Kirsaŋ siire hel kuomba hɔlma-na, u siɛ tiraa ku; kuliŋgu siɛ tiraa gbãa ce ɓiŋkũŋgu yuɔ. ¹⁰ Kirsa kuu i diei a kure ɔmbabalma-i gbula. Uŋ siire fiɛfiɛ-i-na, u cãa Diilonjo. ¹¹ Kuuduɔŋgu yaa baa namaa bi fɛrɛ-i: Na gbɛ na dii-ma na hɔmmu-na wuɔ na kuu a karnu na-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i aa sire waa Yesu-Kirsa horre-na ta na cãa Diilonjo.

¹² Terieŋgu fanɗu-na, ɔmbabalma saa saaya ma tiraa ta yaanɗa nei a ce na ta na ce kumaŋ dɔlaanɗu-nei. ¹³ Baa na tiraa na nanna na fɛrɛ na hã ɔmbabalma-i ma ce-na kɔraan namaa ta ma ce kuubabalaanɗu baa-na. Ŋga nan kuu aa sire waa cicɛlma fiɛfiɛ-i-na, yaan aa na hã Diilonjo-i baa na fɛrɛ u ce-na ɔnfafammanciraan namaa, tuɔ ce ɔnfafamma baa-na. ¹⁴ Nan yaan ɔnjɪnamma-i aa cu Hujarrentieŋo huon-nu, ɔmbabalma siɛ tiraa gbãa ce ɓiŋkũŋgu nei.

¹⁵ Ŋga iŋ yaan ɔnjɪnamma-i aa cu Hujarrentieŋo huon-nu, i ka cor tiɛ ce ɔmbabalma-i wuɔ ɔnjɪnamma sa tiraa ma ye dii i yuŋ-nu wei? Ma'i sɪ! ¹⁶ Na saa suɔ wuɔ da ŋ nanna ŋ fɛrɛ hã nelieŋo ŋaa kɔrieŋ nuɔ, a ta ŋ nu u nuŋgu-i, ŋ ciɛ kutieŋo kɔrieŋ nuɔ ninsoŋo wei? Ku gbãa waa ŋ naana ŋ fɛrɛ hã ɔmbabalma, mafamma kã baa-ni kuliin-nu. Ku gbãa bi waa ŋ naana ŋ fɛrɛ hã Diilonjo ta ŋ nu u nuŋgu-i; kufanɗu kã baa-ni viisɪnniŋ. ¹⁷ Ŋga yaan i tiɛ jaal Diilonjo-i: Namaa namaŋ ɔmbabalma naa ce-na kɔraan namaa, na yaan fiɛfiɛ-i-na aa ta na nu Diilonjo nuŋgu-i baa huɔŋga diei, aa siɛ ɓan waan mamaŋ baa-na. ¹⁸ Na hilaa ɔmbabalma kɔrsɪnni-na a suur viisɪnniŋ-kɔrsɪnniŋ. Kuu dii ŋaa na hielaa na nanɗa ɔmbabalma cemma-na, na suurii kuuviin-nu fiɛfiɛ-i-na. ¹⁹ Na nelnulle gbɛ baa-na ku'i ciɛ mi biɛ nel daama-i da mi tagaaya pigãan-na. Diɛlũɔ-i-na, nan ŋa naa nanna na fɛrɛ

dumaa ɗaa kɔraaŋ namaa a hã āmbabalma-i ta na ce kakarkuonjo-i, a ji ce na pu baa Diilonjo-i, naanaŋ na fereɗe dumɛi fiɛfiɛ-i-na na hã Diilonjo-i, na ta na ce kuuviingu a waa nelfafaan namaa.

²⁰ Ambabalman ɗa naa ta na yaan-na huɔngu-na, na saa ta na yuure viisinniŋ-maama.

²¹ Nan taa na ce kuman ku huɔngu-na, na daa bige-i kuɔ? Ma si nyunjo-i-na ku da-na senserre ke? Maacemma famma temma ka baa neliɛŋo kuliŋ-nu.

²² Nga fiɛfiɛ-i-na, na kuraa āmbabalma nammu-na ta na cāa Diilonjo. Nan daa kuman kuɔ, ku yaa daaku: Na ciluɔ faa a saanu baa Diilon ɗa taaran-yuɔ dumaa, aa na ka da cicɛlma man sa tiɛŋ dede-i. ²³ Na saa da, āmbabalma pã ma tiɛŋo-i baa kuliingu, a ne da da ɗ waa Itienjo-i Yesu-Kirsa horre-na, Diilonjo hã-ni baa cicɛlma man sa tiɛŋ dede-i gbãŋgbãŋ.

7

I karaanu i-naa nuɔ baa ānjɪnamma-i

¹ Tobin namaa, mi suyaa miɛ na suɔ kuŋ wuɔ dumaa i hɔlma-na. Na suyaa wuɔ neliɛŋ nuɔ da ɗ waa cicɛlma yaa-i ɗ saaya ɗ ta ɗ wuɔ hũmienja-i an saaya a wuɔ dumaa. ² Terienŋu fanŋu-na, casoŋo bɔɔ duɔ waa cicɛlma, u siɛ gbãa hel ānsorre-na. Nga bɔɔŋ duɔ ku, bɪŋkũŋgu siɛ gbãa bella-yuɔ ba ānsorre-na. ³ Duɔ yan u bɔɔ-i cicɛlma aa ka ka soŋ bibienjo nan-na, u cālãa; u ciɛ *fuocesinni. Nga u bɔɔ duɔ ku, nelma siɛ gbãa yuu-yo; u gbãa soŋ bibienjo nan-na aa u siɛ cāl. ⁴ Tobin namaa, kuuduɔŋgu yaa baa namaanjo-i; nan kuu baa *Kirsa-i, kuu dii ɗaa na karaanu na-naa nuɔ baa *Moisi *ānjɪnamma-i. Na ciɛ unan baan namaa. Uman siire kuomba hɔlma-na, i ciɛ fuɔ baan miɛmɛi diɛ gbãa tiɛ ce kuman dɔlaanun Diilonjo-i. ⁵ In waa tiɛ ce kuman dɔlaanun-yiɛ, ānjɪnamma taa ma pigãan kuman saa fa cemma. Da ma cira kuman saa fa, i tiɛ taara i ce ku yaa-i, a ne da ku yaa kãan baa-ye kuliingu-na. ⁶ Nga fiɛfiɛ-i-na, in kuu baa Kirsa-i, kuu dii ɗaa i karaanu i-naa nuɔ baa ānjɪnamma-i. Iyonjo man waa i gbeini-na, u karaa aa yan-ye i fereŋ nuɔ; i gbãa cāa Diilonjo-i cāafɛlemma. I yan cāacɔlomma-i, Moisin nyegãan manan, aa i tiɛ nu *Diilon-Yalle yaa wulaa-i.

Anjɪnamma sinni-i

⁷ Terienŋu fanŋu-na, i gbãa cira niɛ? Anjɪnamma balaan āmbabalma temma-i wei? Ma'i si! Anjɪnamma yaa ciɛ mi suɔ āmbabalma-i. Kuɔ ānjɪnamma saa naa cira: «Baa ce nenemunŋu-i»*, mii naa saa suɔ wuɔ nenemunŋu balaan. ⁸ Ambabalma dɛraa ānjɪnamma yaa nuɔ-i a ce muɔŋo-i nenemuntien muɔ. Anjinan da ma'a maa si dii, āmbabalma kure. ⁹ Diɛlũɔ-i-na, ānjɪnamman ɗa na'a ma saa waa, mi taa mi ce mi bãanŋu-i; ɗga ānjɪnamman juɔ jo, āmbabalma yaa ciɛŋ ma bãanŋu-i ¹⁰ aa muɔmi cɛr kure. Anjɪnamma man naa saaya ma kãyã-yiɛ i tiɛ ce i bãanŋu-i, ma birii yan aa kɔsuɔŋ muɔŋo-i. ¹¹ Ambabalma dɛraa ānjɪnamma yaa nuɔ-i a tãal-mi kɔsuɔŋ-mi.

¹² Anjɪnamma famma fere-i Diilon-maama, ma hũmienja-i Diilon-waana. A vii aa tiraa fa. ¹³ Bɪŋkũfafaanŋu gbãa jo baa mɛi kɔsuɔma-i wei? Ku siɛ gbãa! Ambabalma yaa juɔ baa-ma. Ma ciɛŋ bɪŋkũfafaanŋu yaa nuɔ-i a kɔsuɔŋ-mi da ma pigãan ma balaanŋu-i baa ma hɔdorre-i.

Ambabalma taa yaanŋa nelbilonjo-na

¹⁴ I suyaa wuɔ *ānjɪnamma hilaa Diilon wulaa, a ne da muɔŋo-i nelbilogbãŋgbãlãŋ muɔ, aa āmbabalma tiraa ta yaanŋa miɛ. ¹⁵ Mi sa suɔ miŋ ceŋ kuman: Miŋ taaran kuman mi sa ce kufanŋu, kuman sa dɔlaa-miŋ mi bir mi ce ku yaa-i. ¹⁶ Mi suyaa wuɔ miŋ ceŋ kuman ku saa fa. Terienŋu fanŋu-na mi suyaa wuɔ ānjɪnamma faa. ¹⁷ A ce dumaanjo-na ku pigãan wuɔ mɛi maacemma si mafamma-i; āmbabalma man mi huɔnga-na, mafamma

* 7:7 Helman-seɓe (Exode) 20.17; Anjɪnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 5.17

maacemma'i. ¹⁸ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanjo-na, mi suyaa wuɔ ɔnfafamma si dii mi kusunju-na. Mi nie da ɔnfafamma cemman-noonju dii-mie, nga ma cemman-fɔngɔ yaa hie? ¹⁹ Miŋ taaran ɔnfafamma maŋ, mi sa ce mafamma; miŋ'a mi sa taara ɔmbabalma maŋ, mi ce ma yaa-i. ²⁰ Da mi ta mi ce kumaŋ mi sa taara-kuɔ, mei maacemma si mafamma-i; ɔmbabalma maŋ mi huɔnga-na, mafamma maacemma'i.

²¹ Fiɛfiɛ-i-na, mi suyaa kumaŋ dii-mie: Da mi ta mi taara mi ce ɔnfafamma-i, ɔmbabalma yaa bir ta yaanga. ²² Mi huɔnga-na, Diilon-ɔnjɔnamma dɔlnu-mie. ²³ Nga mi nie da nelma namma'i dii ta ma gaŋ baa mamaŋ dɔlaa-miŋ mi huɔnga-na. Ma ciɛ ɔmbabalma ta yaanga mie, a ce mi ta mi hel mi ce ma yaa-i. ²⁴ Mei sunŋ daama fuɔ! Ma ka baa muɔmei daami da ma ka kɔsuɔŋ-mi, hai ka hu-mi? ²⁵ Mi jaal Diilonjo yaa Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-na, u yaa huɔyaa-mi.

Mi gbɔa cira: Muɔ fuɔ, mi siyaa Diilonjo ɔnjɔnamma-i, ma dɔlnu-mie, nga mi kusun-
maama ce mi ta mi cu ɔmbabalman-huon-nu.

8

Iyunni dii Diilon-Yalle nammu-na

¹ Fiɛfiɛ-i-na fuɔ! Bamaŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, Diilonjo sie ka gaŋ baa-ba. ² Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanjo-na? *Diilon-Yalle fɔngɔ maŋ haan-yeŋ ninsoŋ-cicɛlma-i Yesu-Kirsa horre-na, u kuraa-ye ɔmbabalma nammu-na baa kuliingu bi nammu-na. ³ *Moisi *ɔnjɔnamma saa waa ma gbɔa ce mafamma-i. Nelbiliemba nayusinni yaa naa ce ku ta ku yar ɔnjɔnamma-i. Kumaŋ yaraa ɔnjɔnamma-i, Diilonjo ciɛ u Biɛŋjo ce-ku: U saan-jo u jo ɔmbabalmanciraan mie temma, a ji bal baa ɔmbabalma-i nelbilien mie i holma-na. U ciɛ dumɛi a kure-mei. ⁴ Mie maŋ yaan i kusun-maama-i aa tie ce Diilon-Yalle kusunju, Diilonjo ciɛ mafamma-i i die gbɔa tie wuɔ ɔnjɔnamma-i maŋ saaya ma wuɔ dumaa. ⁵ Bamaŋ ciɛŋ ba ferɛŋ kusun-maama-i, ba yii baa kumaŋ dɔlaanun-bei. A ne da bamaŋ ciɛŋ Diilon-Yalle kusunju-i, ba yii baa kumaŋ dɔlaanun Diilon-Yalle. ⁶ Da ŋ ta ŋ yii baa nan kusun-maama yon, ma ka baa-ni kɔsuɔma-na; nga da ŋ ta ŋ yii baa kumaŋ dɔlaanun Diilon-Yalle-i, ku ka baa-ni cicɛlma-na baa hɔfellen. ⁷ Bamaŋ hommu-i yuu baa bafamba ferɛŋ kusun-maama yon, kutaamba-i Diilon-bigaaramba; ba sa sie Diilonjo wulaa aa ba sie gbɔa sie u wulaa. ⁸ Bamaŋ yaan ba kusun-maama ta yaanga bei, ba sie gbɔa ce binƙunju hel Diilonjo yufellen. ⁹ Nga namaanjo-i, Diilon-Yallen yeŋ na hommu-na, na sa ce na kusun-maama. Diilon-Yallen taaran kumaŋ, na ce ku yaa-i. *Kirsa Yal da die di si umaŋ nuɔ-i, kutienjo-i Kirsa wuonjo si. ¹⁰ A ne da da kuɔ Kirsa dii na hommu-na, Diilonjo ciɛ-na nelviin namaa, a ce dumaanjo-na u Yalle haana cicɛlma maŋ sa tien dede-i. Ambabalma ka ce na ku banamba temma-i, ¹¹ nga umaŋ siire Yesu-i hiel-o kuomba holma-na, u Yallen yeŋ baa-na, u ka bi sire namaanjo-i baa-de.

¹² Terienju fanju-na tobin namaa, cemelle dii-yie. Nga cemelle maŋ dii-yie di yaa daade: I yan i kusun-maama-i aa i tie ce kumaŋ dɔlaanun Diilon-Yalle yaa-i. ¹³ Na saa da, da na ta na ce kumaŋ dɔlaanun-nei, na ka kɔsuɔŋ na ferɛ. Nga da na yan Diilon-Yalle kayã-nei na hiel na gboluonju kuubabalaanju cemma-na, na ka da cicɛlma maŋ sa tien dede-i.

Diilon-Yalle ce-ye Diilon-bisɔlɔ mie

¹⁴ Bamaŋ yaan *Diilon-Yalle ta ba yaan-na hiere, Diilon-bisɔlɔmba. ¹⁵ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanjo-na, nan daa Diilon-Yalle maŋ, di sa ce-na kɔraan namaa, a ce na ta na kaalã; nga di ce-na Diilon-bisɔlɔ namaa, a ce i tie gbã i bi Diilonjo-i «Baba!» ¹⁶ Diilon-Yalle fande ferɛ yaa fiɛŋ i hommu-i a pigaan-ye wuɔ Diilon-bisɔlɔ mie. ¹⁷ Aa in yeŋ Diilon-bisɔlɔ mie, u ciilunju vii miemɛi; i ka wuɔ-ku baa i-naa baa *Kirsa-i. In mulien baa-jo, i ka bi ce i baanju-i baa-jo u yuntesinni-na.

¹⁸ Mi suyaa mie in ceŋ muliema maŋ nyunjo-i-na, ma sie gbɔa fi baa in ka ce i baanju-i dumaa bisinuɔ-i-na. ¹⁹ Na saa da, Diilon-bisɔlɔmba sinnin ka suɔ yiingu maŋ nuɔ-i,

hiɛmanj-niini-i hiere ni niya yiingu fanɔu himma-i. ²⁰ Hiɛmanj-niini-i hiere ni naa yungu, aa ni nagān-na sɪ, Diilonɔ yaa ciɛ-ni dumaanɔ-na. Mafammanj fiɛ ce, kuu dii ŋaa ku cii ŋga ku saa kũna. ²¹ Yiingu dii baa yiingu, Diilonɔ ka hũu-ni guɔyuɔ nammu-na ni waa ni fɛɛɛn nuɔ Diilonɔ-bisālɔ temma, ta ni ce ni bāanɔ-i. ²² I suyaa kerre wuɔ ji hi baa nyungo, hiɛmanj-niini-i hiere ni gbu ni bireɛn aa ta ni cufal ŋaa kusũngu bilaa ciɛnɔ. ²³ Aa ni'i sɪ yon, Diilonɔ-bisālɔ miɛ i bi bireɛn dii cicaara. Diilonɔ hāa-ye u Yalle-i i diɛ suɔ wuɔ uŋ pāa nunɔu man, u ka ce-ku. I ciɛ Diilonɔ duɔ hā-ye Diilonɔ-bisālmba munyierammu-i a kor-e muliɛma-na hiere gbula. ²⁴ I kuraa, ŋa i hɪn konkoro fanɔ taalunɔu yon. Niŋ hɪn kumanj taalunɔu-i, da ŋ da-ku, ŋ siɛ gbāa tiraa ta ŋ hɪn ku taalunɔu-i. Hai molonɔ'i daa bɪnkũngu dede aa tiraa cor tuɔ hɪn ku taalunɔu-i? ²⁵ Ŋga niŋ hɪn kumanj taalunɔu-i, da ŋ'a ŋ sa da ku yufelle, ŋ da ŋ fiɛ ŋ huɔŋga-i ta ŋ ciɛ-ku.

²⁶ A naara kufanɔu-i, kuŋ nuɔl-ɛn dumaanɔ-na, Diilonɔ-Yalle bi kāyā-yiɛ. Na saa da, i sa suɔ kumanj saaya cārāmma Diilonɔ wulaa. Ŋga Diilonɔ-Yalle fande fɛɛ yaa gbua di bireɛn di cārā Diilonɔ-i di hā-ye. Diŋ bireɛn baa mamanj, ma siɛ gbāa hel nelieɛn nuŋ-nu. ²⁷ Diilonɔ uŋ suɔ nuɔmba kusũn-maama-i dumaanɔ-na, u suɔ u Yallen cārān kumanj u wulaa. Diilonɔ uŋ taaranj kumanj, u Yalle cārā ku yaa-i u wulaa di hā u baamba-i. ²⁸ I suyaa wuɔ Diilonɔ maamanj dɔlnun bamanj, uŋ biɛ bamanj a saanu baa uŋ yieraaya-mɛi dumaa, wɛima-i hiere ma fa ba maama. ²⁹ Kumanj ciɛ mi wanj-ma dumaanɔ-na, Diilonɔ yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i dii ku domma-na, u ciɛ ba yaa da ba ce u Biɛnɔ nabieraamba a ce u Biɛnɔ duɔ da hāmba bɔi. ³⁰ U yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i dii ku domma-na, u biɛ ba yaa-i piɛ-ba u caan-nu. Aa uŋ biɛ bamanj, u ciɛ ba yaa-i nelviimba. Aa uŋ ciɛ bamanj nelviimba-i, u ciɛ ba yaa da ba ce ba bāanɔ-i baa u Biɛnɔ-i.

Diilonɔ-nelnyulmu temma si dii

³¹ I gbāa tiraa naara hama-i? Diilonɔ duɔ gbān waa baa-ye ti, hai gbāa biɛna i maama-i? ³² U saa nyaayā fuɔ fɛɛɛn Biɛnɔ-i; u hāa-ba baa-yo ba ko-yo i maama-na hiere. U ce niɛ aa u siɛ hā-ye bimbinni-i hiere a naara u Biɛnɔ-i? ³³ Diilonɔ yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, hai molonɔ'i gbāa cāl-ba? Diilonɔ fuɔ fɛɛɛ wuɔ ba saa cāl, ³⁴ hai gbāa cira ba cālāa? Yesu-Kirsa yaa kuu i sɔlaanɔu-i, aa ku'i sɪ yon; u siire ka waa Diilonɔ caanɔu-na tuɔ cārā Diilonɔ-i u hā-ye. Terieɛnɔ fanɔu-na molo siɛ gbāa cāl-e. ³⁵ I maamanj dɔlnun *Kirsa-i dumaa, bige-i gbāa bɔrɔ-yiɛ baa-yo? Muliɛma siɛ gbāa, sũlma siɛ gbāa, yaahuolo siɛ gbāa, nyulmu siɛ gbāa, naaluɔ siɛ gbāa, bāani siɛ gbāa, kuliingu siɛ bi gbāa. ³⁶ Ŋaa manj nyɛgāanj dumaa Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Itie, nanj maama-na, cuo duɔ kaal, kuliingu hũn ku cu-ye dumaa ka nanj bāanɔu-i.

Ba hɔmmu donj baa-ye mu cor:

Ba ce-ye ŋaa banj kān baa tũmba manj da ba ka ko-ba banj ceŋ-banj dumaa.»*

Miɛ ii bi dii dumɛi i muntienammu-na.

³⁷ Ŋga mafammanj fiɛ ma ce, i maamanj dɔlnun umanj, u ce ma ta ma tiɛ miɛ maama'i nuɔ-i. ³⁸ Coima saa fa, mi suyaa miɛ Diilonɔ uŋ dɔlaa-ye dumaa, bɪnkũngu siɛ gbāa bɔrɔ-yiɛ baa-yo. Kuliingu siɛ gbāa, cicɛlma siɛ bi gbāa, *dɔrɔpɔuɔrbiemba siɛ gbāa, *jɪnabaa-ba siɛ bi gbāa, isuɔtaamba siɛ gbāa, nyungo ku wɛima siɛ gbāa, bisɪn ku wɛima siɛ bi gbāa, himma siɛ gbāa, ³⁹ dɔr-niini siɛ gbāa, hiɛmanj-niini siɛ bi gbāa. Diilonɔ uŋ pigāan-ye uŋ dɔlaa-ye dumaa Itienɔ-i Yesu-Kirsa jomma-na, ku bɪnkũngu si dii kumanj gbāa bɔrɔ-yiɛ baa-yo.

9

Diilonɔ uŋ hielaa u yufelle bamanj nuɔ-i

¹ Muɔnɔ-i *Kirsa wuonj muɔ, a ce dumaanɔ-na miŋ ka wanj mamanj coima sɪ; ninsonɔ yaa-i. *Diilonɔ-Yalle ce mi ta mi suɔ-ma mi huɔŋga-na wuɔ mi wanj ninsonɔ. ² Miŋ taaranj

* 8:36 Gbeliɛmanj-nalāanɔu (Psaume) 44.23

mi waŋ maman ma yaa daama: Mi huɔŋga si dii huɔŋga, ma gbu ma kukul-mi. ³ Kuɔ Diilonjo naa gāŋ baa muɔmei aa hiel mi nuŋgu-i Kirsa horre-na aa ceɾ yaŋ mi nellen-tobimba-i, kuu naa dɔlnu-mie yaŋ. ⁴ Ba yaa haba-i? Ba yaa *Isirahel-baamba-i. Diilonjo cie ba yaa-i u bisalmba, u caraaya ba yaa-i, u bilaa *tobisinni-i baa ba yaa-i, u hāa ba yaa u *ānjinna-ma-i, u pigāaŋ ba yaa ba ta ba buol-o, u pāa nuŋgu-i baa ba yaa-i. ⁵ Bafamba bincuamba yaa Abiramubaa-ba-i. Aa nelsinni-na, Kirsa maŋ bimbinni-i hiere ni yuŋgu-na, u bincuamba yaa bafamba-i. Kirsa-i Diilonjo, u gbɛ baa gbɛliema hɔnni maŋ joŋ. Ma cie!

⁶ Nga ban'a ba saa hūu Kirsa maama-i, ku pigāaŋ wuɔ Diilon-nupalle cie gbāŋgbāŋ wei? Ku'i sɪ! Na saa da, Isirahel-baamba-i hiere, ba hieroŋo sɪ Isirahel-baamba Diilonjo wulaa; ⁷ aa *Abiramu bisalmba-i hiere, ba hieroŋo sɪ Abiramu bisalŋ-kirɛiŋa. Hama-i nuɔ-i? Diilonjo gbɛ Abiramu-i wuɔ: «*Miŋ pāa nuŋgu maŋ baa-ni wuɔ mi ka hā-ni huɔŋgu, *Isaki yaa ka hā-ni baa huɔŋgu faŋgu-i.*»* ⁸ U taara u cira wuɔ Abiramuŋ huɔŋ bisalmba maŋ hiere fuɔ homma-i, Diilonjo sa kāŋ-ba Abiramu bisalmba. Nga uŋ pāa nuŋgu-i aa hā-yo bamaŋ, u kāŋ ba yaa-i Abiramu bisalmba-i. ⁹ Diilonjo pāa nuŋgu-i baa-yo wuɔ: «*Mi ka bir jo belle maŋ juɔŋ fiɛfiɛ ku temma-i, huɔŋgu faŋgu-na, Sara ka da bɛpolho.*»†

¹⁰ Aa u'i sɪ yoŋ. Erebeka bi daa piɛbaa baa i bincɔiŋo-i Isaki-i. ¹¹ Bisalŋ daaba saa naa hi hoŋ yogo, ba saa naa ce kuufafaŋgu dede, ba saa naa bi ce kuubabalaŋgu dede. Nga Diilonjo hiel nuamba-i fuɔ hielma. ¹² Wuɔ gbɛ Erebeka-i wuɔ: «*Bɛpomɔho ka tuɔ cāa hāaŋo-i.*»‡ U cie mafamma-i duɔ pigāaŋ wuɔ u sa ne moloŋo āncemma aa hiel-o, ŋga u nyaanu fuɔ fɛɛŋ nuŋ-āndaŋgu. ¹³ Ma bi nyɛgāaŋ dumɛi wuɔ: «**Yakɔbu-i baa Esawu-i, mi yufelle hilaa Yakɔbu yaa nuɔ-i.*»§

Diilonjo yufelle bi hilaa banamba-na

¹⁴ Terieŋgu faŋgu-na, i gbāa cira niɛ? Diilonjo maacemma saa fa wei? Ku'i sɪ! ¹⁵ U gbaraa-ma baa *Moisi-i wuɔ: «*Da mi ta mi taara mi ce hujarre umaŋ nuɔ-i, mi ce-yuɔ. Da mi ta mi bi taara mi ce baa umaŋ, mi bi ce baa-yo.*»* ¹⁶ Diilonjo sa ne ŋ huɔŋga, u sa bi ne ŋ āncemma. U ne u hujarre yoŋ. ¹⁷ Diilon-nelmaŋ-seɓe-i-na, Diilonjo gbɛ Esipi jamatigi-i wuɔ: «*Mi cie-ni jamatigi nuɔ da mi pigāaŋ-ni mi fɔŋgūɔ-i, ku yaa mi yerre ka du terni-na hiere ka saa.*»† ¹⁸ Terieŋgu faŋgu-na, Diilonjo duɔ tuɔ taara u ce hujarre umaŋ nuɔ-i, u ce. Duɔ bi tuɔ taara u naara kunaŋgu ānyagarma maŋ nuɔ-i, u bi naara.

¹⁹ Unaa ka gbɛ-mi wuɔ: «*Bige-i cie Diilonjo tiraa tuɔ cāl-e? Hai moloŋo-i gbāa cie Diilonjo-i u huɔya-maama cemma-na?»* ²⁰ Naŋ hilaa hie, nuɔni maŋ nelbilon nuɔ, aa ta ŋ fanu baa Diilonjo-i? Bireŋga gbāa gbɛ ka matieŋo-i wuɔ: «*Bige-i cie ŋ ma-mi dumandɛ-i?»* ²¹ Kumaŋ da ku dɔlnu bitomarāŋo-i u ma ku yaa-i baa u yemaŋgu-i. Da ku dɔlnu-yuɔ u ma sukpekpelluŋ-bituɔŋgu, da ku bi dɔlnu-yuɔ u ma sudɔdɔlluŋ-bituɔŋgu baa yemaduɔŋgu faŋgu-i.

²² Bamaŋ duu Diilonjo huɔŋga-i, bamaŋ gbɛ kɔsuɔma-i, Diilonjo duɔ tiera ba nuɔŋgu-i duɔ ji pigāaŋ-ba u jāyamma-i baa u fɔŋgūɔ-i yiŋgu naŋgu, naŋ'a niɛ? ²³ Aa uŋ cie hujarre-i bamaŋ nuɔ-i, uŋ tigiŋ bamaŋ dii ku domma-na ba da ba ta ba ce ba bāaŋgu-i baa-yo, duɔ ce baa-ba ceŋ daama temma-i, a pigāaŋ wuɔ hujantieŋo, naŋ'a niɛ? ²⁴ Uŋ bɛ mie maŋ *Yuifubaa-ba hɔlma-na baa *niɛraamba bi hɔlma-na hiere, u cie baa miɛmei, u saa ce baa Yuifubaa yoŋ. ²⁵ U waan ma yaa-i Ose seɓe-i-na wuɔ:

«*Bamaŋ saa waa mi baamba,*

mi ka ce-ba mi baamba.

Bamaŋ maama-i saa ta ma dɔl-miŋ,

mi ka ta mi ku ba maama-na ŋaa nɛliɛŋo baa u dɔrŋo.

* 9:7 Miwaanjo jɪnamman-seɓe (Genèse) 21.12 † 9:9 Miwaanjo jɪnamman-seɓe (Genèse) 18.10 ‡ 9:12 Miwaanjo jɪnamman-seɓe (Genèse) 25.23 § 9:13 Malaki (Malachie) 1.2-3 * 9:15 Helmaŋ-seɓe (Exode) 33.19 † 9:17 Helmaŋ-seɓe (Exode) 9.16

26 *Aa ban ɲa naa gbɛ nuɔmba-i terni man nuɔ-i wuɔ mɛi baamba si, kufanɲu terni-na, ba ka ta ba bi-ba Cicɛlmantienɔ bisalmba.»*‡

27 *Isayi bi waan *Isirahɛl-baamba maama wuɔ: «*Halle da ku fi'e'a Isirahɛl-baamba ka ciinu niɛ niɛ, ba da-ba-diei ka kor-bei yon;* 28 *kɛrɛ Itien ɯn waan maman nelbiliemba kɔŋgu-na, u ka ce-ma hiere aa u ka tiraa ce-ma pampɔn.»* § 29 Isayi duɔŋo fanɔ naa bi wuɔya wan-ma wuɔ: «*Kuɔ Dombuɔ saa naa yan huonɲu hɔ-ye, ii naa gbuo hiere ɲaa Sodɔmɔtaambaŋ gbuyaa dumaa. Maman daa Gomɔtaamba-i maa naa bi da-ye.»* *

Viisinni da Diilonɲ-na, ni sa da anɲinamma-na

30 In taaran i wan maman ma yaa daama: *Nieraamba man saa ta ba wuɔ *anɲinamma-i da ba da viisinni-i, ba daa-ni. Ba daa-ni dan hama-i temma-i? Ban haa ba nanɲa-i *Kirsa-i-na ku'i ciɛ ba da-ni. 31 A ne da *Isirahɛl-baamba famba man taa ba wuɔ anɲinamma-i da ba da-ni, ba saa gbɔa da-ni. 32 Bige-i ciɛ ba saa gbɔa da-ni? Ba saa haa ba nanɲa Kirsa-na taara-niɛ, ba taaraaya-niɛ baa ba ciluɔ, ku'i ciɛ ba saa gbɔa da-ni. Ba kɔa ka tisin ba fɛrɛ tɔmpɛlle† man malɔan nuɔmba-i. 33 Diilonɲ ɯn waan diman maama-i u sebe-i-na wuɔ:

«*Mi ka jina tɔmpɛlle *Sinyɔ-i-na, nuɔmba ka ta ba tisin ba fɛrɛ die.*

Di ka ta di mal nuɔmba-i.

Ngɔ uman duɔ haa u nanɲa die, u yaanɲa sie ture.»‡

10

1 Tobin namaa, maman yuu mi huonɲa-i, mi taara *Yuifubaa-ba kor. Mi gbu mi cɔrɔ ku yaa Diilonɲo wulaa mi hɔ-ba. 2 Coima saa fa: Ba hinu pɔama baa Diilonɲ-kɔŋgu-i, ɲa ba saa suɔ hɔmefafalle-i. 3 Nelien nuɔ nin saaya ɲ ce kuman Diilonɲo tuɔ kɔn-ni nelviin nuɔ, ba saa suɔ-ku aa ta ba taara ba ce nelviimba bafamba fɛrɛn cemma. A ce dumaanɔ-na, Diilonɲ ɯn ciɛ kuman duɔ gbɔa ce-ye nelviin miɛ, ba saa sie-ku. 4 A ne da *Kirsa yaa juɔ ji baal *Moisi *anɲinamma-i. U ciɛ mafamma-i kuman ka ce baman da ba haa ba nanɲa-i yuɔ Diilonɲo tuɔ kɔn-ba nelviimba.

5 Na saa da, uman taaraayan viisinni-i anɲinamma barguɔ-i-na, Moisin waan maman ku kɔŋgu-na, ma yaa daama wuɔ: «*Uman duɔ gbɔa wuɔ anɲinamma hɔmienɔ-i hiere, a ka kor-o.»* * 6 Ngɔ uman hɔyɔa Diilonɲ-maama-i duɔ taara viisinni-i, maman waan baa-yo ma yaa daama wuɔ: «*Baa cira: <Hai ka nyugɔn dɔrɔ-i-na ka bi Kirsa-i?>* 7 Baa bi tiraa ɲ cira: «*Hai ka suur hɛma-na ka sire Kirsa-i?>*» 8 Ma nyɛgɔan wuɔ: «*Diilonɲ-nelma dii ɲ caanɲu-na; maa dii ɲ nunɲu-na, maa dii ɲ huonɲa-na.»*† Ma ciɛra wuɔ na hɔu Diilonɲ-maama-i. I wuɔra i wan ma yaa-i baa nuɔmba-i. 9 Na saa da, da ɲ puur ɲ nunɲu-i a wan-ma nuɔmba yufelle-na wuɔ Yesu yaa Itienɔ-i, aa hɔu-ma hin wuɔ Diilonɲo siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ɲ ka kor. 10 Da ɲ hɔu-ma hin, Diilonɲo tuɔ kɔn-ni nelviin nuɔ. Da ɲ puur ɲ nunɲu-i a wan-ma, Diilonɲo kor-ni. 11 Na saa da, Diilonɲ-nelma ciɛra wuɔ: «*Uman duɔ haa u nanɲa yuɔ, kutienɔ yaanɲa sie ture.»*‡ 12 A ce dumaanɔ-na Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i kuuduonɲu yaa-i; bin kɔŋgu saa bɔrɔ-bei. Yunteduonɲo'i yiɛn ba yun-nu hiere tuɔ ce anɲafamma-i baman muyan ba natiɛna yuɔ. 13 Naa man nyɛgɔan dumaa Diilonɲ-nelma-na wuɔ: «*Uman duɔ muo u natiɛna Itienɔ-na, u ka kor-o.»* § 14 Ngɔ da ba saa haa ba nanɲa yuɔ, ba ka ce niɛ gbɔa muo ba natiɛna yuɔ? Aa da ba saa nu u maama-i, ba ka ce niɛ gbɔa haa ba nanɲa yuɔ? Aa molon duɔ uu si dii duɔ tuɔ wan u nelma-i, ba ka ce niɛ gbɔa nu-ma? 15 Aa molon duɔ saa puɔr ma yerren,

‡ 9:26 Ose (Osée) 2.1,25 § 9:28 Isayi (Ésaïe) 10.22-23 * 9:29 Isayi (Ésaïe) 1.9. Maman daa Sodɔmɔtaamba-i baa Gomɔtaamba-i ku da Miwaanɔ jnamman-sebe-i-na (Genèse) 19.23-28. † 9:32 Tɔmpɛlle man malɔan nuɔmba-i: Ba gbɛ Yesu yaa-i. Nien Pier die. 2.4,8. ‡ 9:33 Nien 10.11; Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 8.14; 28.16; Pier die. 2.6-8. * 10:5 Buolman-sebe (Lévitique) 18.5; Gal. 3.12 † 10:8 Anɲinamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 30.12-14 ‡ 10:11 Isayi (Ésaïe) 28.16 § 10:13 Yowel (Joël) 3.5

ma ka ce niε gbāa waŋ? Ma waan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Baman juɔŋ baa neldɔdɔlma-i, ba jomma sa suɔ aafɛ huɔŋga.*»* 16 Nga nuɔmba-i hiere ba saa siε *Neldɔdɔlma-i. *Isayi waan-ma wuɔ: «*Itie, ij waŋ nelma man, η daa hai huyāa-ma?*»† 17 Terienɔ fangu-na, Kirsa nelma numma yaa juɔŋ baa ma hūuma-i.

18 Yaan mi yuu-na: Nuɔmba saa nu nelma famma-i wei? Ba nuɔ-ma! Diilon-nelma ciεra wuɔ:
«*Ba nelma gbuyaa hɛma-i hiere.*

Nuɔmba nuɔ ba nelma-i niɛiŋa-na hiere ka saa.»‡

19 Mi ka tiraa yuu ne: *Isirahel-baambaŋ nuɔ-ma, ba saa naa suɔ ma yaanɔga-i wei? Ma yaanɔga suyaa! Moisi yaa waan-ma diɛlūɔ wuɔ: «*Diilonɔ ciεra:*

*«Nan'a na sa kaŋ baman wuɔ niεraamba,
mi ka ce na ta na ce yelma bei.*

Mi ka ce na hɔmmu du baa baman sa suyaan bɪŋkūŋgu.»§

20 Aa Isayi daa holle cira: «*Diilonɔ ciεra:*

«Baman saa ta ba taara-miε, ba daa-mi.

Baman saa ta ba yuu-mi baa weiima, mi caraaya ba yaa-i.»* »

21 Nga kumanɔŋ ηaa Isirahel-baamba kūŋgu-i, Diilonɔ ciεra:

«Bāanɔgu-i baa isuɔŋgu-i mi bi mi baamba-i, ηga ba sa siε-mi.

Ba sa nu mi nunɔgu-i aa tiraa pu bubuɔsɪnni baa-mi.»†

11

Diilonɔ saa ciina Isirahel-baamba-i

1 Terienɔ fangu-na, yaan mi yuu-na: Diilonɔ ciinaana u baamba-i *Isirahel-baamba-i wei? U saa ciina-bei. Mei fεε-i Isirahel nellen-wuon muɔ, *Abiramu hāayɛlɪŋ muɔ aa *Bensaamiε dūŋ-wuon muɔ. 2 Diilon u yufellen hilaa baman nuɔ-i dii ku domma-na, u siε gbāa ciina-bei. *Eliŋ muyaa u natiεŋa Diilonɔ-na Isirahel-baamba maama-na kusuon-nu Diilon-nelma-na, ma sɪ na suɔ ku terienɔgu-i ke? 3 U ciεra wuɔ: «*Itie, ba kuɔ η *pɔpuɔrbiamba-i aa muonu mumbuolmuŋ-terni-i. Muɔmei tɪyda mi diei η huonɔgu-na, ηga baa dii ta ba taara-miε baa komma.*»* 4 Uŋ waan mafamma-i Diilonɔ siyaa-yo baa hama-i? U ciεra wuɔ: «*η saa tɛ η diei! Nuɔmba neiŋa siεi nuɔsiba ndii dii baa-mi mi jɪnamma-na, kutaamba saa pigeŋ dede Baal†yaanɔga-na.*»‡ 5 Kuubiduon daaku yaa nyunɔgo ku bāanɔgu-na: Diilon uŋ fiɛlaa cellε-baamba man Isirahel-baamba-na, baa dii yogo. 6 U ciε baa-ba aa fiɛl-ba, u saa ne ba maacemma. Kuɔ uu naa ne ba maacemma, baa naa saa cira u ciε baa-ba.

7 Ku yunɔgu yaa daaku wuɔ Isirahel-baambaŋ taa ba taara kumanɔ, ba saa da-ku; Diilon uŋ fiɛlaa baman bei, ba'i daa-ku yon. Ba boluonɔgu ciε anyagarmantaamba 8 ηaa man nyegāan duma Diilon-nelma-na wuɔ: «*Ji hi baa nyunɔgo Diilonɔ ciε ba hɔmmu ku aa yan-ba, aa cu ba yammu-i, aa suuye ba tūnni-i ba sa nu baa-ni.*»§ 9 *Davidi bi ciεra wuɔ:

«Baŋ wuo niidɔdɔlni man,

mi taara Diilonɔ ce-ni ηaa kɔllu a bel-ba,

u ce-ni ηaa juonɔ a cure-bei,

u ce ni yaa u sɔgɔlnu ba gbeini-i a suu ba āmbabalma sɔlaanɔgu-i.

10 *Mi taara u yir-ba, ba baa tiraa ta ba da baa ba yufienɔ-i.*

Aa u haa yaahuolo-i bei, ba baa gbāa ciir wuɔ baa-yo.»*

11 Yaan mi yuu-na: Isirahel-baambaŋ tisāan ba fεε a cii, ba ka pāŋ tɛ dii hɛma-na wei? Ba siε pāŋ tɛ dii. Ba cālmuɔ birii yan aa kāyā *niεraamba kor. A ce dumaanɔ-na,

* 10:15 Isayi (Ésaïe) 52.7 † 10:16 Isayi (Ésaïe) 53.1 ‡ 10:18 Gbelieman-nalāanɔ (Psaume) 19.5 § 10:19 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 32.21 * 10:20 Isayi (Ésaïe) 65.1 † 10:21 Isayi (Ésaïe) 65.2 * 11:3 Jāmatigi ba sebediɛlāŋo (1 Rois) 19.10,14 † 11:4 Baal: Tɪŋgu nan yerre-i dumaanɔ-na. ‡ 11:4 Jāmatigi ba sebediɛlāŋo (1 Rois) 19.18 § 11:8 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 29.3; Isayi (Ésaïe) 6.10; 29.10 * 11:10 Gbelieman-nalāanɔ (Psaume) 69.23-24

Isirahel-baamba ka ta ba ce yelma bei. ¹² Da kuɔ ba cālmuo cie ānfafamma nelbiliba-na, da kuɔ ba ciima kāyā niēraamba-i, da ba sire, ku ka kāyā nelbiliba-i ka hi hie?

Nieraamba korman-kūngu-i

¹³ Fiēfiē-i mi nelma vii *niēraan namei. Namaa naman *Isirahel-baan namaa si, Diilonɔ puɔraa-mi namaa hɔlma yaa nuɔ-i. Mi maacemma sa suɔ aa dɔlnu-miē. ¹⁴ Mi bi ce kufanɔ-i da mi ce mi nellen-tobimba-i yelmantaamba a gbāa da mi kor banamba bei. ¹⁵ Na saa da, Diilonɔ uɔ ciēlaa-ba kɔtuɔngu, ku cie fuɔ baa niēraamba-i ba suurnu ba-naa. Duɔ ji siē ba piē-yo, kufanɔ ka waa niē niē? Ku ka waa ŋaa ba kuu aa sire.

¹⁶ Na saa da, da ŋ pā didiēlamma-i hā Diilonɔ-i, ŋ dimma-i hiere ma cie Diilonɔ-maama. Da ŋ pā tibikāalmba-i hā Diilonɔ-i, tibinegemmu-i hiere mu cie Diilonɔ-muumu. ¹⁷ Isirahel-baamba dii ŋaa ciin-tibiinɔ aa niēraan namaanɔ-i na waa ŋaa hīēn-tibiinɔ. Diilonɔ karaa ciin-tibiinɔ negemmu nammu nanna, aa biē hīēn-tibiinɔ negemmu gbo mu fonni-na. Ciin-tibiinɔ negemmuɔ dan tibiyoɔmma man, namaa na bi da maaduɔma famma yaa-i, aa ma hel hiere kaasiduɔn daani yaa nuɔ-i. ¹⁸ Kufanɔ terienɔ-na, baa na nyē ban karaa negemmu man. Na ce niē aa nyē-mu? Negenɔ sa tūu kaasinni, ŋga kaasinni'i tūyāan negenɔ! ¹⁹ Unaa gbāa bi cira: «Diilonɔ karaa negemmu fammu-i aa dii muɔmēi mu fuonɔ-na.» ²⁰ U waan ninsonɔ, ŋga kuman cie Diilonɔ kar-mu, ku yaa daaku: Mu saa haa mu nanɔa yuɔ ku'i cie u kar-mu halan-mu. Nuɔniŋ haa ŋ nanɔa-i yuɔ ku'i cie u dii-ni mu fuonɔ-na. Yan aa ŋ nanna bombolma-i aa ŋ ta ŋ kāalā Diilonɔ-i. ²¹ Diilonɔ duɔ kar ciin-tibiinɔ negemmu-i nanna, bige-i gbāa cie-yo hīēn-tibiinɔ muumu karma-na? ²² Ŋ saa da, Diilonɔ pigāan u fafaanɔ-i baa u hɔdorre-i pigāan daama temma yaa-i: U huonɔa don baa baman naana u hūmelle-i aa fa baa nuɔni man nyaarāa-yuɔ. Da ŋ bi nanna-yuɔ, u bi kar-ni nanna ciin-negemmu temma. ²³ Aa Isirahel-baan da ba nanna ba ānyagarma-i, Diilonɔ ka bir dii-ba ba fonni-na. Ku fōngūɔ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. ²⁴ Nuɔnɔ-i, nan waa hīēn-tibiin-nu, ba kar-ni jo ji gbo-ni ciin-tibiin-nu; mafan da ma saa yar Diilonɔ-i, ciin-tibiinɔ ferēn negemmu gbomma ce niē gbāa yar-o?

Isirahel-baamba korman-kūngu-i

²⁵ Tobin namaa, mi taara na suɔ Diilonɔ kusunɔ-i, ku yaa na ka suɔ wuɔ na nelnulle gbīē baa-na. *Isirahel-baamba namba nyaayā ba ferē. A ce dumaanɔ-na Diilonɔ yaan-ba tuɔ cie *niēraamba man dii da ba kor hiere, ba kor aa u suɔ kor-ba. ²⁶ Isirahel-baamba ka kor hiere dumēi ŋaa man nyegāan dumaa wuɔ:

«Korkortienɔ ka hel *Sinyɔ;

u ka hiel *Yakɔbu hāyēlmba-i ānyagarma-na.

²⁷ Mi ka hur ba āmbabalma-i halan-ma bei aa bel *tobisinni baa-ba.»†

²⁸ Isirahel-baamba' a ba saa siē *Neldɔdɔlma-i, diē i ne-ku, ba cie Diilonɔ-bigāarāamba, ŋga ku kuraa niēraan namaanɔ-i. A ne da diē ne Diilonɔ u yufellen hilaa-bei dumaa, i ne da ba maama dɔlnu-yuɔ yogo ba bincuamba maa-na. ²⁹ Na saa da, Diilonɔ duɔ hā-ni, u hā-ni. U yufel da di hel-niē, di hilaa-niē; u sa bir baa huon-āndaanɔ. ³⁰ Yiinaa-i-na, namaa na saa ta na nu Diilonɔ nunɔ-i, Isirahel-baamba juɔ ciina u nunɔ-i huonɔ man nuɔ-i, u suɔ ce hujarre namaanɔ-na. ³¹ Ba yagaraa Diilonɔ nunɔ-i fiēfiē-i-na a ce u ce hujarre namaanɔ-na, aa bafamba da ba bi da u hujarre-i. ³² Kuman cie mi wan-ma dumaanɔ-na, Diilonɔ yaan Isirahel-baamba-i baa niēraamba-i hiere ba ferēn nuɔ ba suur āmbabalma-na bāl ba nuhɔen-na aa suɔ duɔ ce hujarre bei hiere.

³³ Coima saa fa, Diilonɔ fafaanɔ temma si dii! U nu nelma-i ma numma-i aa tuɔ suɔ weima-i hiere. Molo siē gbāa suɔ u huoya-maama-i ti-ma, molo siē bi gbāa konnu u kusunɔ-i ³⁴ ŋaa man nyegāan dumaa u nelma-na wuɔ:

«Hai gbāa suɔ Itienɔ kusun-maama-i?

Hai gbāa dii nelma u tūn-nu?»‡

† 11:27 Isayi (Ésaïe) 59.20-21 ‡ 11:34 Isayi (Ésaïe) 40.13

35 *Hai diyaa cēmelle yuɔ dede aa u duɔ ji suu-de huon-nu?»* §

36 Bimbinni-i hiere u yaa hielaa-ni, nii dii fuɔ nagān-na aa ni tiyāa fuɔ tīema. Yaan i tie gbeliɛn u yaa-i hōnni maŋ jon! Ma ciɛ.

12

Diilon-bilon-wuɔsaangu

¹ Tobin namaa, Diilon un ciɛ hujar daade temma-i yiɛ, jande, mi cārā-nei, hāan-yon baa na fere ŋaa ban hān-yon tāmman-kūngu dumaa. Yaan na ciluɔ tuɔ fa. Taa na ce kuman dolaanun-yuɔ. Ba buol Diilonjo-i dumɛi ninsoŋ-buolma-i. ² Baa na ta na nyaanu nelbiliemba kuucenŋu-i, yaan Diilonjo bir-na u birma a hā-na ānjɔgɔfɛlemma, ku yaa na ka ta na suɔ Diilonjo huɔŋga-i: Kuman faa, kuman dolaanun-yuɔ baa kuman vii, na ka ta na suɔ-ku.

³ Diilon un firiinu u huɔŋga-i aa ce baa-mi, mi ka dii nelma na tūnni-na hiere: Yaan bombolma-i aa nelieŋo nelieŋo u jina u fere u fuonŋu-na. Nan haa na nanŋa-i Diilonjo-na aa u hā-na fōŋgōbaa-ba maŋ, taa na ce na weimambaa-ba-i na saanu baa ba yaa-i.

⁴ Nelbilon un yɛn dumaa baa terni bɔi u kūɔma-na, terienŋu terienŋu baa ku maacemma, ⁵ miɛ in fiɛ ciinu, i suuriinu i-naa dumɛi. Ii dii ŋaa i gbuɔnu ce nelduɔŋo *Kirs horrena, nelieŋo nelieŋo baa u munyierammu. ⁶ Diilonjo firiinu u huɔŋga-i a hā-ye i de-i-deŋ fōŋgōbaa. Duɔ hā nuɔni maŋ u pɔpuɔrunŋu cemman-fōŋgūɔ-i, baa haar baa-yo u hūmelle-na. ⁷ Kāyāmmaŋ-fōŋgūɔ duɔ waa baa uman, u tuɔ kāyā. U nelma pigāamaŋ-fōŋgūɔ duɔ waa baa uman, u tuɔ wan-ma u pigāan. ⁸ Sirɛin-fōŋgūɔ duɔ waa baa uman, u tuɔ dii sirɛin-a-i banamba-na. Uman duɔ da u nagān-na, kutienŋo yan u nanŋa ta ka fara baa huɔŋga diei. Uman duɔ da yaanŋa-i, u ce u yaatesinni-i baa pāama. Duɔ hā uman fōŋgūɔ-i wuɔ u tuɔ kāyā sūntaamba-i, kutienŋo tuɔ ce-ma baa hɔfɛlle.

⁹ Na nelnyulmu saaya mu koŋ, huhurma saa saaya ma waa-muɔ. Gbuu na bigāan āmbabalma-i aa na vaa na fere baa ānfafamma yaa-i. ¹⁰ Taa na dɔl na-naa ŋaa cɛduɔŋ-bien namaa. Taa na jina na fere banamba huon-nu. ¹¹ Taa na hinu pāama-i, baa na ce yentaan namaa. Vaan na fere baa Itienŋo maacemma-i, baa na fɛ baa-ma. ¹² Nan hin kuman taalunŋu-i, yaan ku ta ku fɛ na hōmmu-i. Wein da ma da-na, na doluonu-mɛi. Taa na hinu Diilocārālle-i. ¹³ Taa na kāyā Diilon-dūŋ-baamba maŋ naaluɔ un suurii-bɛi. Taa na ce niraamba nersinni-i fafamma. ¹⁴ Taa na cārā Diilonjo-i na hā baman ciɛn-naŋ kpāncōlgūɔ-i. Taa na cārā kuufafaanŋu na hā-ba; baa na haa na nubabalaanŋu bɛi. ¹⁵ Taa na nyɛ baa baman nyien, aa na ta na kaal baa baman kaalaan. ¹⁶ Taa na nunu na-naa. Baa na ta na tetɛn na fere; yaan aa na ta na siɛ maacemma maŋ sɔlsɔl-maama-i*. Baa na da niɛ sɪ na suɔ weima-i hiere.

¹⁷ Baa na ta na suu āmbabalma sɔlaanŋu-i baa āmbabalma. Gbāan na ta na ce kuman faa na hā nuɔmba-i hiere. ¹⁸ Gbāan na ta na gbo baa nuɔmba-i hiere; baa na yan ma hella namaa. ¹⁹ Mi jēnaan namaa, baa na ta na suu sɔlaanŋu-i na fere, yaan Diilonjo yaa tuɔ suu-ku. Na saa da, ma nyɛgāan Diilonjo-nelma-na wuɔ: Itienŋo ciɛra wuɔ: «*Yaan sɔlaanŋu-i na hā muɔ. Muɔmɛi ka pā nelieŋo nelieŋo baa kuman saaya baa-yo.*» † ²⁰ Ŋga kuman namaa kūnŋu-i, ku yaa daaku: «*Nyul da mu ta mu ko ŋ bigāaraŋo-i, hā u wuo. Hūŋkuɔsɪŋ da ni bello, hā u nyɔŋ. Da ŋ ce mafamma-i kuu dii ŋaa ŋ gbālāa dāncienŋa'i kūnna u yunŋu-na.*» ‡ ²¹ Baa na yan āmbabalma da yunŋu nei, ciɛn ānfafamma-i na hiel āmbabalma-i na hɔlma-na.

13

Taa na siɛ fōŋgōtaamba wulaa

§ 11:35 Yɔbu (Job) 41.3 * 12:16 Yaan aa na ta na siɛ maacemma maŋ sɔlsɔl-maama-i: Girɛkimma-na terien daaku gbāa bi nu nun daama-i: «*Yaan aa na ta na siɛ na piɛ nawalaamba-i.*» † 12:19 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 32.35 ‡ 12:20 Bincuaŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbes) 25.21-22

¹ Neliɛŋo neliɛŋo u saaya u tuɔ siɛ fɔŋgɔtaamba wulaa. Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanjo-na, fɔŋgɔtesinni-i hiere ni hel Diilon-na, u yaa jiɛna fɔŋgɔ-i hiere. ² A ce dumaanjo-na umaŋ duɔ tuɔ gɔŋ baa fɔŋgɔtaamba-i, u gɔŋ baa Diilonjo. Bamaŋ ciinaanaŋ fɔŋgɔtaamba nuŋ-ɔndaanjo-i, baŋ taaraŋ kumaŋ ba ka da-ku. ³ Da ŋ ta ŋ ce kuuviingu, korma sa da-ni baa fɔŋgɔtaamba-i. Korma da ɔmbabalmanciraamba'i baa-ba. Terienjo fanjo-na, da ŋ'a ŋ sa taara korma ta ma da-ni baa-ba, yaŋ aa ŋ ta ŋ ce kuuviingu, ku yaa bafamba fere-i ba ka ta ba gbɛliɛŋ-ni. ⁴ Fɔŋgɔtaamba ce Diilon-maacemma'i dumaanjo-na da ba dii-ye hɔmefafalle-na. Nga da ŋ bir yaŋ aa ta ŋ ce kuubabalaanjo, ŋ saaya ŋ kaalɔ-bɛi. Diilon uŋ hɔa-ba comelle maŋ, u saa hɔ-ba baa-de gbɔŋgbɔŋ, ba ce fuɔ maacemma'i baa-de. Umaŋ duɔ cɔl, baŋ haa kumaŋ yuɔ, ku pigɔaŋ Diilon-berru. ⁵ Ku'i ciɛ i gbɛ i tiɛ siɛ fɔŋgɔtaamba wulaa. I baa ne muoru yon aa tiɛ siɛ, i ne i hɔmmu, i suyaa wuɔ ku faa.

⁶ Ku'i bi ciɛ ŋ da na saaya na ta na pɔ na nampobaa-ba-i. Bamaŋ huɔaŋ nampo-i, Diilonjo'i bi hɔa bafamba-i maacemma famma-i. ⁷ Niŋ saaya ŋ pɔ kumaŋ, pɔ-ku ŋ hɔ kuŋ vii umaŋ. Taa na pɔ nampobaa-ba-i na hɔ ba taamba-i, umaŋ duɔ saaya baa kɔmma, na kɔŋ-yo. Umaŋ duɔ saaya baa bɔbɔima, na ce-yo bɔi.

Anjɔnamma tuole-i

⁸ Da ma hel nelnyulmu-na, baa na yaŋ biŋkɔŋ cɛmelle waa unaŋ nuɔ-na. Na saa da, umaŋ duɔ yaŋ banamba maama ta ma dɔlnu-yuɔ, kuu dii ŋaa kutienjo tiɛ baa *Moisi *anjɔnamma-i ma kɔŋgu-na hiere. ⁹ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanjo-na, mamaŋ nyegɔaŋ anjɔnamma-na wuɔ: «Baa ce *fuocesinni, baa ko neliɛŋo, baa cuo, baa nenu neliɛŋo»* ka cor baa manamma-i hiere, ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maanjo daama yaa nuɔ-i wuɔ: «ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanoljo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere duma.»† ¹⁰ Da ŋ ta ŋ dɔl ŋ nanoljo-i, ŋ sa jɔguonjo-yo baa kuubabalaanjo. Terienjo fanjo-na, nelnyulmu da mu waa-niɛ, kuu dii ŋaa ŋ tiɛ baa anjɔnamma-i hiere ma kɔŋgu-na.

Ku piɛ ku jo dii

¹¹ Baa na huɔ nel daama-i na nanna. In yaŋ huɔŋgu maŋ nuɔ-i daaku-i, namaa fere-i na suɔ-ku. Baa na duɔfɔŋ, siirenjo, ku hii! Kɔŋkoro piyaa-ye fiɛfiɛ-i-na a yaŋ in ŋa naa huɔ Diilon-maama-i felemma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ¹² Isuɔŋgu niinu ti, cuo piyaa kaalma. Yaan i nanna kukulmanjo-maacemma-i aa i tiɛ ce bɔantimma. ¹³ Yaan i tiɛ ce kuuviingu, bɔantaamba ce dumɛi. I yaŋ niwuoninjo-gbuolaanjo-i, baa kolmanjo-gbuolaanjo-i, baa biŋwosinni-i ni sinni-na hiere. I yaŋ berkarre-i baa nenemunjo-i. ¹⁴ Yaan i biɛ Itienjo-i Yesu-Kirsa maama aa i ne i kusɔnninjo-maama-i aa i yaŋ-ma.

14

Baa cɔl ŋ nawuonjo-i

¹ Baa na ta na tiɛl umaŋ saa naŋ kaasinni dei yogo Diilon-hɔmelle-na; taa na piɛ-yo na caan-nu. Baa na ta na fanu na-naa baa-yo u anjɔguɔma-na. ² ŋaa unanjo dii u suyaa wuɔ niwuoni-i hiere ni gbɔa wuɔ. A ne da umaŋ saa naŋ kaasinni dei yogo Diilon-hɔmelle-na u sa dii kɔɔma u nuŋgu-na, u wuɔ dimma yon. ³ Umaŋ wuyaanaŋ niwuoni-i hiere, u baa nyɛ umaŋ wuɔ ninanni nyaa-yo, aa umaŋ sa wuyaanaŋ niwuoni-i hiere u baa cɔl umaŋ wuyaanaŋ-ninjo. Diilon uŋ siyaa dii-yo u horre-na, yunjo si dii u cɔlma-na. ⁴ Naŋ hilaa hie aa da manamma ta ŋ cɔl unaŋ cɔaraŋjo-i? Ku nuɔlaa-yo wa, ku saa nuɔl-o wa! Ma hii nuɔ baa bige-i? Aa ku siɛ gbɔa nuɔl-o; Itienjo dii tuɔ kɔyɔ-yuɔ. Ku fɔŋgɔ dii-yuɔ u tuɔ kɔyɔ-yuɔ.

⁵ Banaŋ wulaa, yinni-i hiere ni sa saa; ni maar ni-naa. Banaŋ ba'a yinni-i hiere nii dii niiduɔni. Neliɛŋo neliɛŋo, u yaŋ mamaŋ dii u huɔŋga-na ma ye-yo. ⁶ Umaŋ buɔraŋ yinni-i, u bɔrɔ-niɛ Itienjo maa-na. Umaŋ wuyaanaŋ biɛbini-i hiere, u bi wuɔ-ni Itienjo

* **13:9** Helmanjo-seɓe (Exode) 20.13-17; Anjɔnamma tiyemmanjo-seɓe (Deutéronome) 5.17-21 † **13:9** Buolmanjo-seɓe (Lévitique) 19.18

maa-na. Kumanɔ ciɛ mi wanɔ-ma dumaanɔ-na, kutienɔ jaal Diilonɔ-i ni maama-na. Aa umanɔ wuɔ niiwuoni nanni nyaa-yo, u bi ce-ma Itienɔ maa-na. Fuɔ bi jaal Diilonɔ-i. ⁷ Na saa da, i hɔlma-na, molo si dii tɛna u fɛrɛn maa-na, molo sa bi ku kɔ u fɛrɛn maa-na. ⁸ Da n hon Diilonɔ-horre-na, n huɔn Itienɔ maa-na, aa da n bi ku, n kuu Itienɔ maa-na. A ce dumaanɔ-na ii dii cicɛlma wa, i kuu wa, i tienɔ yaa Yesu-Kirsa-i. ⁹ Bige-i ciɛ mi wanɔ-ma dumaanɔ-na? U kuu aa sire jo ji waa bikuomba-i baa cicɛlmantaamba-i hiere ba yuɔ-nu. ¹⁰ Nga ma bilaa niɛ nanɔ da manamma ta n cɔl n nawuonɔ-i? Ma bilaa niɛ nanɔ ta n nyɛ n nawuonɔ-i sɔlma? I ka cor hiere Diilonɔ-fuore-na u yuu-ye i de-i-diei. ¹¹ Na saa da, ma nyɛgɔan Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Muɔ Cicɛlmantienɔ muɔ,

mi siɛ kar ku coima,

nuamba-i hiere ba ka jo ji dɔuna mi yaanɔ-na.

Aa nɛliɛnɔ nɛliɛnɔ u ka puur u nunɔgu-i wanɔ-ma wuɔ muɔmɛi Diilonɔ-i kelkel.»*

¹² Terienɔgu fanɔgu-na, nɛliɛnɔ nɛliɛnɔ unɔ ciɛ kumanɔ, u ka yiɛra Diilonɔ yaanɔ-na a wanɔ-ku.

Baa guɔl n nawuonɔ gbeini-i

¹³ A ce dumaanɔ-na, yaanɔ i yanɔ i-naa cɔlma. Yaanɔ aa na bel na fɛrɛ unanɔ nuɔ n baa ji guɔl unanɔ gbeini-i a pira-yuɔ Diilonɔ-hɔmelle-na. ¹⁴ Itienɔ-i Yesu ciɛ mɛi suɔ, aa tiraa tir suɔ wuɔ kuuwuonɔ saa nyaa nɛliɛnɔ. Nga umanɔ duɔ tuɔ jɔguɔn wuɔ kuuwuonɔ daaku nyaa-yo, n bi da ku nyaa-yo. ¹⁵ Da n ta n ce kuujanɔgu n natobinɔ-na baa ninɔ wuɔ kumanɔ, n naana nelnyulmunɔ-hɔmelle-i. *Kirsanɔ kuu umanɔ maa-na-i, n ka kɔsuɔnɔ-yo kuuwuonɔ maa-na yonɔ wɛi? ¹⁶ Kumanɔ faa nanɔ yufelle-na, da n suɔ wuɔ ku cemma gbɔa biɛna Diilonɔ-hɔmelle yerre-i, ne-ku aa n yanɔ-ku. ¹⁷ Na saa da, *Diilonɔ-nellenɔ-kɔnɔgu-i niiwuoninɔ-kɔnɔgu sɔ, niinyonninɔ-kɔnɔgu bi sɔ. Diilonɔ-nellenɔ-kɔnɔgu yaa viisinni, baa yaafɛlle baa hɔfɛlle, ni da *Diilonɔ-Yalle yaa wulaa-i. ¹⁸ Umanɔ duɔ tuɔ cɔa Kirsa-i cɔama famma temma-i, u kɔnɔgu dɔlnu Diilonɔ-i aa nuamba bi bi u yefafalle.

¹⁹ Terienɔgu fanɔgu-na, kumanɔ juɔn baa yaafɛlle-i muntɛnammu-na aa ta ku ce i hieronɔ-i i tiɛ nanɔ kaasinni Diilonɔ-hɔmelle-na, yaanɔ i vaa i fɛrɛ baa kufanɔgu cemma yaa-i. ²⁰ Baa na guɔla Diilonɔ-maacemma-i baa niiwuoni. Niiwuoni-i hiere ni faa ninonɔ, nɔga kuuwuonɔgu manɔ ka guɔl n natobinɔ gbeini-i Diilonɔ-hɔmelle-na, ku wuoma saa fa. ²¹ Binɔkɔnɔgu binɔkɔnɔgu, kumanɔ gbɔa guɔl n natobinɔ gbeini-i Diilonɔ-hɔmelle-na, ne-ku aa n yanɔ-ku. Da kuɔ nanɔ kɔwɔle-i sisɔ n konyolle ka guɔl u gbeini-i, ne-ku aa n yanɔ-ku. ²² Ninɔ suɔ kumanɔ n huɔnɔga-na kufanɔgu binɔkɔnɔgu yanɔga-na, yanɔ ku tiɛ nuɔ baa Diilonɔ na hɔlma-na. Umanɔ sa ciɛn u wɛima-i baa hɔmmu hɔi, kutienɔ yunɔgu dɔlaa. ²³ Nga umanɔ duɔ tuɔ wuɔ binɔkɔnɔgu aa u huɔnɔga saa hɔu-ma baa-ku a kɔ u Diilonɔ-hɔmelle yanɔga-na, Diilonɔ ka yuu-yo. U ka yuu-yo niɛ niɛ? U anɛmma-i baa u Diilonɔ-hɔmelle sa kɔ yanduɔnɔga. A ne da kumanɔ sa kɔanɔ yanduɔnɔga baa n Diilonɔ-hɔmelle-i kuubabalaanɔgu.

15

Biyaanɔ Yesu-Kirsa maama

¹ Miɛ manɔ yiɛraaya donɔ Diilonɔ-hɔmelle-na, ku saaya i tiɛ kɔyɔ bamanɔ saa yiɛra donɔ miɛ temma-i. I saa saaya i tiɛ ce kumanɔ dɔlaanunɔ miɛ yonɔ. ² Nɛliɛnɔ nɛliɛnɔ i hɔlma-na, u saaya u vaa u fɛrɛ baa kumanɔ dɔlaanunɔ banamba-i a kɔyɔ-bei ba nanɔ kaasinni Diilonɔ-hɔmelle-na. ³ Na saa da, *Kirsa saa tuɔ ce kumanɔ dɔlaanunɔ fuɔ. Ma nyɛgɔan Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «Diilo, bamanɔ taa ba tuora-niɛ, ba tuosinni birii haa muɔmɛi nuɔ-i.»*

⁴ Mamanɔ nyɛgɔan Diilonɔ-nelma-na hiere dii ku biena-na, ma nyɛgɔan da ma pigɔan-ye nelma. Ma ce-ye hɔhinantaanɔ miɛ aa ta ma dii sireinɔ ye i diɛ gbɔa diɛ tiɛ hinɔ Diilonɔ-ciilunɔgu taalunɔgu. ⁵ Diilo fuɔ manɔ hɔhinammu tienɔ-i baa sireinɔ tienɔ-i, u kɔyɔ-nɛi na

* **14:11** Isayi (Ésaïe) 45.23 * **15:3** Gbelieman-nalɔanɔgu (Psaume) 69.10

ta na nunu na-naa ɲaa Yesu-Kirsan waan-ma dumaa. ⁶ Ku yaa na ka gbonu hiere ce noduɔngu ta na gbɛliɛɲ Diilonjo-i Itienjo-i Yesu-Kirsa To-i.

⁷ Terienɲu fanɲu-na, taa na siɛ na-naa Diilonjo yerre fafaanɲu maama-na, ɲaa Kirsan siyaa namaanjo-i dumaa. ⁸ Yaan mi tũnu-nei, Kirsa juɔ duɔ ji kãyã *Yuifubaa-ba-i. Diilon uɲ ɲa naa pã nuɲgu man baa ba bĩncuɔmba-i, Yesu juɔ ji ce ku yaa-i a pigãan wuɔ Diilon duɔ wan maman, u ce-ma. ⁹ U bi juɔ *niɛraamba da ba gbãa gbɛliɛɲ Diilonjo-i u añfafamma maama-na ɲaa man nyegãan dumaa Diilon-nelma-na wuɔ:

«Ku'i ciɛ mi ka ta mi gbɛliɛɲ-ni niɛraamba hɔlma-na,
aa ta mi hɔl nɛini mi tuɔlnu-ni.»†

¹⁰ Ma bi nyegãan wuɔ:

«Niɛraan namaa, yaan na hɔmmu fɛ Itienjo baamba muumu temma-i.»‡

¹¹ Ma bi tiraa nyegɛɲ wuɔ:

«Niɛraan namaanjo-i hiere, taa na gbɛliɛɲ Itienjo-i!

Nelbilien namaanjo-i hiere nilɛiɲa-na, taa na hɔl nɛini na tuɔlnu-yuɔ.»§

¹² Aa bi tiraa nyegɛɲ *Isayi seɓe-i-na wuɔ:

«Yese *hãayɛlɲo nanjo ka jo.

U ka sire waa niɛraamba yun-nu.

Nuɔmba-i nilɛiɲa-na hiere ba ka haa ba nanɲa-i u yaa nuɔ-i.»†

¹³ Nan haa na nanɲa Diilonjo-na, fuɔ man i cicuɔngu tienjo-i, u fɛ na hɔmmu-i da hĩnni, aa gbuu dii yaafɛlle na muntɛnammu-na, ku yaa *Diilon-Yalle ka ce na ta na hĩɲ u ciilunɲu taalunɲu bɔi.

Maman yuu Pol huɔɲga-i

¹⁴ Tobin namaa, mɛi fɛɛ-i mi suyaa-ma wuɔ na hɔmmu yuu baa añfafamma, na suɔ wɛima-i hiere, aa na gbãa dii nelfafamma na-naa tũnniɲ. ¹⁵ Nga mi suuye mi yufienja-i aa wan manamma cor seɓe daayo terni bɔi-na, da mi ce nelma namma tɛnu-nei. Diilonjo firiinu u huɔɲga-i baa-mi ku'i ciɛ mi ce-ma dumaanjo-na. ¹⁶ U ciɛ-mi Yesu-Kirsa cãarãɲ muɔ *niɛraamba hɔlma-na. U diyaa u *Neldɔɔlma-i mi nammu-na mi ta mi wan-ma baa-ba kuman ka ce *Diilon-Yalle bɔ-ba ba deɲ, a migãan-ba ba pã ba fɛɛ hã Diilonjo-i.

¹⁷ Terienɲu fanɲu-na, Diilo baa Yesu-Kirsa-i, mi gbãa gbɛliɛɲ mi fɛɛ Diilon-maacemma-na. ¹⁸ Mi gbãa cira *Kirsa yaa kãayã-miɛ mi bir niɛraamba yammu-i Diilonjo-na ba ta ba nu u nuɲgu-i. U ciɛ-ma baa mi nuɲ-ãndaanɲu a naara mi añcemma. ¹⁹ U ciɛ-ma baa himma baa gɛɛɛ. U ciɛ-ma baa Diilon-Yalle fɔɲgũɔ yaa-i. Ku ciɛ dumɛi mi gbuo terni-i hiere baa Kirsa Neldɔɔlma-i, a don dii *Yerusalɛmu, jo ji hel baa Iliri nilɛiɲa-i hiere. ²⁰ Maman naa yu mi huɔɲga-i, mi taa mi taara mi fulnu nilɛiɲa man saa nu Kirsa maama-i dede, a wan Neldɔɔlma-i baa-ba. Mi saa ta mi taara mi haaya unan dũɲgu ku'i ciɛ mi fulnu nilɛiɲa man saa nu u maama-i dede. ²¹ Mi ciɛ-ma ɲaa man nyegãan dumaa Diilon-nelma-na wuɔ:

«Ban ɲa na'a ba saa wan u maama baa baman dede,

ba ka da-yo,

aa baman saa naa nu u maama da,

ba ka suɔ ma yaanɲa-i.»‡

Wuɔsaanɲu man dii Pol gbeini-na

²² Maacen daama yaa taa ma bella-miɛ a ce mi saa gbãa kã ka ne-na. ²³ Fiɛfiɛ-i-na ma tɛ terien daaku-na. Min duɔɲ ta mi taara da mi kã ka ne-na ku daa bienja bɔi. ²⁴ Mi ka kã ɛsipanyi. Mi kãmma-na, mi ka yiɛra na terienɲu-na a ce yinni cɛlle baa-na aa suɔ cor, ku yaa mi huɔɲga ka fɛ. Aa mi hil mi ne na kakãyanɲu yaa-i da mi gbãa ka cor

† 15:9 Gbɛliɛman-nalãanɲu (Psaume) 18.50 ‡ 15:10 Anɲnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 32.43 § 15:11

Gbɛliɛman-nalãanɲu (Psaume) 117.1 * 15:12 Yese: Davidi to yaa-i. Niɛɲ u sɪnni-i Samiel seɓedɛlãno-na (1 Samuel) 16.5-13. U bi waa Yesu haayienjo. Niɛɲ Matie seɓe-i-na 1.6. † 15:12 Isayi (Ésaïe) 11.10 ‡ 15:21 Isayi (Ésaïe) 52.15

baa mi hūmelle-i. ²⁵ Dumandε-i-na, mi kā *Yerusalemu da mi ka hā Diilonj-dūnj-baamba-i pɔpuɔrunḡu. ²⁶ Diilonj-dūnj-baamba maṅ Maseduɔni-i-na, baa bamaṅ dii Akayi-i-na, ba naaṅ gbeinḡa da ba kāyā Diilonj-dūnj-baamba maṅ nawalaamba-i Yerusalemu-i-na. Mi kā baa conḡoruonḡu faṅgu yaa-i. ²⁷ Ku dɔlaanu ba yaa-i ba ce-ma. Aa ma cemma faa, baa naa saaya ba ce-ma. Baa naa saaya ba ce-ma yuṅ haku-i nuɔ-i? *Yuifubaa-ba maṅ hūyāa Yesu maama-i, ba calaa ba Diilonj-hūmelle-i baa *niɛraamba-i; niɛraamba saaya ba bi cal ba nagānj-niimi-i baa bafamba-i kε! ²⁸ Da mi ji bāl baa mafamma-i, da mi gbānj kā ka hā-ba conḡoruonḡu faṅgu-i, mi pānj biε Esipanyi hūmelle a ka yiera na terienḡu-na aa suɔ cor. ²⁹ Mi suyaa miε da mi hi na terienḡu-i, *Kirsa ka silaa ce baa-ye cor.

³⁰ Tobinḡ namaa, miṅ ka taara kumaṅ na wulaa, ku yaa daaku: Niεṅ Itienḡo-i Yesu-Kirsa-i baa *Diilonj-Yallenḡ diyaa nelnyulmu maṅ i hɔmmu-na, aa na ta na cārā Diilonḡo-i na hā-mi, a kāyā-miε mi malunḡu-na. ³¹ Cāarānj Diilonḡo-i u kor-mi *Yude ānyagarmantaamba nammu-na, aa miṅ kānj baa pɔpuɔrunḡu maṅ Yerusalemu-i-na, Diilonj-dūnj-baamba ka hūu-ku mi wulaa. ³² Mafaṅ da ma ce, mi ka hi na terienḡu-i baa hɔfēlle, aa Diilonḡ duɔ siε, mi kaa bi da fiisa celle. ³³ Diilonḡo-i Hofēllentienḡo waa baa-na hiere. Ma ce dumaa.

16

Jaalupalle

¹ Mi ka dii i tūɔ-i Febe-i na naṅ-na, u ce Diilonj-maacemma-i u kāyā Diilonj-dūnj-baamba maṅ Sānjkire-i-na*. ² Duɔ kā, na ne Itienḡo-i aa na bel-o fafamma ṅaa maṅ saaya ma ce dumaa Diilonj-dūnj-baanḡ miε i hɔlma-na. Kumaṅ maama-i da ma waa-yuɔ, na kāyā-yuɔ baa ku biṅkūṅgu-i. U kāyā nuɔmba bɔi, halle mei fεε maṅ daami-i.

³ Mi jaalaa Pirsika-i† baa Akilasi-i, ba yaa mi namaacenciraamba Yesu-Kirsa suonḡu-na. ⁴ Ba hīerā kuliinḡu-i da ba gbāa hūu muɔṅo-i kuɔ. Mi jaal-ba. Aa mei da-mi-diei sī yonḡ. Diilonj-dūnj-baamba maṅ *niɛraanj-nileinḡa-na hiere, ba jaalaa-ba.

⁵ Mi jaalaa Diilonj-dūnj-baamba maṅ tigiinḡ ba cārā Diilonḡo-i Akilasi ba dumelle-na.

Mi jaalaa mi jienḡo-i Epayinεti-i. U yaa hūyāa *Kirsa maama-i igēna *Asi-i-na.

⁶ Mi jaalaa Maari-i, u vaa u fεε baa na maama-i.

⁷ Mi jaalaa Andorkusi-i baa Yuniya-i. Bafamba-i mei nellenḡ-tobimba. I waa kaso-i-na baa i-naa. Yesu *pɔpuɔrbiemba namba'i bafamba-i, ba kūṅgu dɔlnu nuɔmba-i. Bafamba daa yuṅ-bīncɔsīnni muɔ-na Kirsa horre-na.

⁸ Mi jaalaa Ampilatusi-i, u maama dii kpelle mi huɔṅga-na Itienḡo horre-na.

⁹ Mi jaalaa Urbē-i, u yaa i namaacenceronḡo Kirsa suonḡu-na. Aa bi jaal Sitakisi-i; fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔṅga-na.

¹⁰ Mi jaalaa Apelesi-i, u pigāanj wuɔ u nyaarāa Kirsa-i-na.

Mi jaalaa Aritobul dumellenḡ-baamba-i.

¹¹ Mi jaalaa mi nellenḡ-tobiṅo-i Erodiyɔ-i. Aa jaal Narsisi dumellenḡ-baamba maṅ hūyāa Itienḡo maama-i.

¹² Mi jaalaa Tirfēni-i baa Tirfosi-i. Caanj daaba-i ba hāi-i-na, ba vaa ba fεε baa Itienḡo maacemma-i. Aa bi jaal Pɛrside-i, fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔṅga-na, aa u bi vaa u fεε baa Itienḡo maama-i.

¹³ Mi jaalaa Urufusi-i, Itienḡo yufellenḡ-nolḡo-i. Aa bi jaal u nyu-i, uu dii ṅaa mei fεε-i mi bi nyu.

¹⁴ Mi bi jaalaa Asēṅkiri-i, baa Fileḡɔ-i, baa Ermesi-i, baa Paturobasi-i, baa Ermasi-i baa tobimba maṅ dii baa-ba hiere.

¹⁵ Mi jaalaa Filologi-i baa Yulusi-i, aa jaal Nerienḡo-i baa tōncienḡo-i, aa bi jaal Olēmpasi-i baa Diilonj-dūnj-baamba maṅ dii baa-ba hiere.

* 16:1 Sānjkire: Niεṅ Pɔpuɔr. 18.18. † 16:3 Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Niεṅ Pɔpuɔr. 18.2.

¹⁶ Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa cɛduɔŋ-bieŋ namaa.
Bamaŋ dii Kirsa horre-na hiere ba pãa-na jaaluŋgu.

¹⁷ Tobinɔ namaa, jande mi cãrã-nei, Diilonɔ-hũmelle maŋ maama-i waanɔ baa-na, bamaŋ mielãa-ma, bilaanɔ na fɛɛ kutaamba-na; ba jo baa bɔrɔmma, aa ba pira nuɔmba-i Diilonɔ-hũmelle-na. Baa na ta na piɛ kutaamba-i. ¹⁸ Ba sa cãa Itienɔ-i *Kirsa-i, ŋga ba cãa ba kusũnni. Ba tãal bamaŋ sa suyaanɔ ku yaanɔga-i baa ba nudɔɔɔlle-i. ¹⁹ Namaanɔ-i, nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ na nu Itienɔ nuŋgu-i. Terienɔgu fanɔgu-na, ku dɔlnu-miɛ baa-na. Ŋga mi taara na ta na suɔ ãnfafamma-i na ce-ma aa na baa yanɔ ãmbabalma ji kpatalla-nei. ²⁰ Diilonɔ-i Hɔfɛllentienɔ-i, a saa baa cɛllɛ, u ka mal *Sitãni-i hã na ce na bãanɔgu-i yuɔ.

Itienɔ-i Yesu u kãyã-nei.

²¹ Mi nabentienɔ-i Timote jaalaa-na, a naara mi nellenɔ-tobimba-i Lusiwusi-i baa Yasɔ-i baa Sosipater hiere.

²² Muɔ Tertusi, mi bi jaalaa-na. Ii dii baa i-naa Itienɔ horre-na. Muɔmei nyegãanɔ Pol seɓe daayo-i hã-yo.

²³ Gawusi bi pãa na jaaluŋgu. Muɔ Pol, mi haraa u yaa nuɔ-i. Diilonɔ-dũŋ-baamba-i hiere ba tigiinɔ fuɔ terienɔ-nu'i ba jaal Diilonɔ-i. Nelle gbeitieratienɔ-i Erati jaalaa-na baa i natobiŋo-i Kartusi-i.

[²⁴ Itienɔ-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.]

Jaaluɔperienɔgu

²⁵ Yaanɔ i tie jaal Diilonɔ-i! Minɔ wanɔ *Neldɔɔɔlma maŋ baa-na Yesu-Kirsa maama-na, u yaa gbãa ce na yiɛra donɔ u hũmelle-na a saa baa nelma famma-i. Diilonɔ kusũŋgu maŋ naa fuo dii ku domma-na, ku puuriye fiɛfiɛ-i-na Neldɔɔɔl daama yaa nuɔ-i. ²⁶ Diilonɔ maŋ si dii duɔ ji kã terienɔgu, u ciɛ u *pɔpuɔrbiemba wanɔ u kusũŋgu-i ba seɓebaa-ba-na nuɔmba-i hiere nilɛiŋa-na ba da ba suɔ-ma aa hũu-ma aa ce-ma.

²⁷ Diilonɔ yaa u diei yonɔ nelnurãŋo-i. Yaanɔ i tie jaal-o hɔnninɔ jonɔ Yesu-Kirsa barguɔ-i-na! Ma ciɛ!

Polņ nyegāņ sebedielāņo maņ hā Korēntitaamba-i Nelmuoamma

Pol cie belle diei baa boluoņgu Korēnti-i-na. Korēntitaamba nuo Yesu maama-i u yaa wulaa-i igēna. Huoņgu faņgu-na, gbeiņa saa waa dei Korēnti-i-na, baa biņwosinni-i ka hel baa sitāni-maacemma-i ma sinni-na hiere. A ce dumaņo-na Diilon- hūmelle wuosaņgu waa kpelle Diilon-dūņ-baamba wulaa.

Huoņgu naņgu juo hi, Pol wuo nu wuo ba sa tiraa ba nunu ba-naa. Bafamba fere-i baa bi nyegāņ sebe hā Pol a yuu-yo baa nelma bai. Pol wuo nyegēņ sebe daayo-i duo dii nelma ba tūnni-na; wuo ba yaņ berru-i aa ba bel ba-naa fafamma ku yaa faa Diilon-dūņ-baamba hōlma-na (sap. 1-4). Aa cira ba hiel ba naņga biņwosinni-na, aa weiņ da ma suur ba hōlma-na, ba fielnu-mei ba fere; ba baa kā nelgbāņgbālāņ wulaa wuo u ka fielnu-mei hā-ba (sap. 5-6). U nuņgu hii ānsorren-maama-i (sap. 7), baa cufieņ-kūōma wuomaņ-kūņgu-i (sap. 8-10), baa Itieņo niuwoniņ-kūņgu-i (sap. 11). *Diilon-Yallen hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ, u nuņgu hii ba kūņgu-i (sap. 12-14). U nuņgu bi hii kuomba siremmaņ-kūņgu-i (sap. 15).

Aa suo duo pā-ba jaaluperieņgu-i, u diyaa sireiņa bei wuo ba naņ gbeiņa ba hā *Yerusalemu Diilon-dūņ-baamba-i (sap. 16).

Sebe daayo-na, Pol yuu nyōlma baa nelnyulmuņ-kūņgu-i: Wuō Diilon-dūņ-wuoņ duo tuo ce biņkūņgu biņkūņgu, u saaya u ce-ku baa nelnyulmu (sap. 13).

Jaaluņgu

¹ Muo Pol, Diilonō biē-mi ce-mi Yesu-Kirsa *pōpuōrbilon muo ņaa uņ'a ma ce dumaa. Muo baa i natobiņo-i Sōsitēni-i ² miēmēi nyegāņ sebe daayo-i die hā Diilon-dūņ-baan namaa namaņ dii Korēnti-i-na. I nyegāņ-yo die hā Diilon uņ buo namaa namaņ na deņ a ce-na fuo baāņ namaa Yesu-Kirsa horre-na. I bi nyegāņ-yo die hā bamaņ biēņ Itieņo yerre-i terni-na hiere. Bafamba Yuntieņo miē bi Yuntieņo.

³ I To-i Diilonō-i baa Itieņo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol pā Diilonō-i jaaluņgu

⁴ Diilonō niē na horre-i baa Yesu-Kirsa-i aa ce baa-na. Terieņgu faņgu-na, mi jaal-o yinni maņ joņ mafamma-na. ⁵ Coima saa fa, naņ hūyāa *Kirsa maama-i Diilonō cie-na biņkūntaāņ namaa weiima-na hiere: Na nu nelma-i ma numma-i aa tiraa ta na suo yiēņgu. ⁶ Kumaņ cie ma ce dumaņo-na, Kirsa nelma daa muntēnafafammu na hōlma-na ku'i cie. ⁷ A ce namaa namaņ niēyaņ Itieņo-i Yesu-Kirsa jommaņ-yiēņgu himma-i, Diilon uņ hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ, u diei saa naa-nei. ⁸ Diilo fuo fere yaa ka kāyā-nei na nyaar u nelma-na a ji hi yiēņgu faņgu-i; ku yaa cālmuo sie ji da haa-nei. ⁹ U yaa biē-na wuo na ce horre baa u Biēņo-i Yesu-Kirsa-i; u sa waņ weiima aa ji bir baa huoņ-āndaāņgu.

Korēnti Diilon-dūņ-baamba sa nunu ba-naa

¹⁰ Tobiņ namaa, jande mi cārā-nei, niēņ Itieņo-i Yesu-Kirsa-i aa na bel na-naa. Baa na bir na honni-i na-naa nuo. Bilaāņ na-naa fafamma na ce noduoņgu aa na waa baa āņjōgōduōma. ¹¹ Tobiņ namaa, kumaņ cie mi ta mi waņ mafamma-i Kiloe dumellen-baamba tūōnu-miē wuo na sa nunu na-naa. ¹² Wuō na hōlma-na, banamba ciēra wuo ba cuu mei huoņ-nu, banaņ ba'a bafamba cuu Apolōsi huoņ-nu, banaņ ba'a bafamba dii Pier* huoņ-nu, banaņ ba'a bafamba dii *Kirsa huoņ-nu. ¹³ Namaa wulaa, Kirsa calaanu wei? Ba gbuu muōmēi *daaņgu-na ko-mi na maama-na wei? Na daa *batēmu-i mei yerre

* 1:12 Pier yerre nande yaa Sefasi. Niēņ Nsāa 1.42.

yaa nuo-i wei? ¹⁴ Da ma hel Kiripusi-i-na baa Gawusi-i-na, mi jaal Diilonjo-i miņ'a mi saa *batiſeņ moloņo na hōlma-na. ¹⁵ Ku yaa molo sie gbāa cira na baatiſeņ mei yerreņ. ¹⁶ Ninsoņo! Muo mei baatiſeņ Sitefanasi dumellen-baamba-i, mafamma naa karaanu-mie. Da ma hel bafamba-na, mi saa hūu-ma mie mi baatiſeņ moloņo na hōlma-na. ¹⁷ Kirsa saa puor-mi wuo mi ji batiſeņ nuomba, űga u puoraa-mi wuo mi wuora waņ *Neldōdōlma yaa-i aa mi baa ce-ma baa nelbilieņ-cēcēmunģu ku yaa Kirsa kuliinģu ka waa baa yunģu daanģu-na.

¹⁸ Na saa da, da ba ta ba waņ Kirsa kuliinģu maama-i daanģu-na, bamaņ piera, ba da-ku miminsinni. űga mie maņ biyaa koņkor-hūmelle-i, i suyaa wuo Diilonjo hii. ¹⁹ Na saa da, ma nyegāaņ Diilon-nelma-na wuo:

«Mi ka bīena nelnurāamba nelnulle-i
aa bīena cēcēmuntaamba cēcēmunģu-i.»†

²⁰ Terieņģu faņģu-na, nelnurāamba gbāa da hama-i waņ? Bamaņ suyaaņ yiēņģu-i, ba gbāa da hama-i? Bamaņ wuo ba suo ba piie, ba gbāa da hama-i? Ma sī Diilonjo birii nelbiliemba cēcēmunģu-i miminsinni ke?

²¹ Na saa da, Diilonjoņ cie u cēcēmunģu-i kusuoņ-nu, nelbiliemba-i baa ba cēcēmunģu-i hiere ba saa suo-yo. Ku'i cie Diilonjo cira wuo nelbiliembaņ neņ kumaņ wuo miminsinni, u ka ce ku yaa-i kor bamaņ hūyāa u maama-i. ²² *Yuifubaa-ba taara ba da gberε-weima-i baa ba yufelle aa suo hūu-ma, Girekibaa ba'a bafamba taara cēcēmunģu. ²³ űga mie fuo, baņ gbuu Kirsa maņ daanģu-na ko-yo, mie waņ fuo maama yaa-i. Yuifubaa da ba nu-ma, ku gbuu jaņ-ba wuo i tuora Diilonjo-i. Girekibaa ba'a i ce miminsinni. ²⁴ űga Diilonjo uņ bīe bamaņ kor-ba hiere, Yuifubaa o, Girekibaa o, iņ waņ Kirsa maņ maama-i daayo-i, ba suyaa wuo u yaa pigāaņ Diilonjo himma-i baa u nelnulle-i. ²⁵ Nelbiliembaņ neņ Diilonjo maacemma maņ wuo miminsinni, ma bōyaa bafamba cēcēmunģu-na, aa baņ neņ kumaņ wuo nayusinni Diilonjo wulaa, ku bōyaa bafamba fōņģōtesinni-na.

²⁶ Tobij namaa, nieņ na hōlma-na na ne. Diilonjoņ bīe namaa namaņ, nelbiliemba ne wuo nelnurāamba si dii bōi nei, fōņģōtaamba si dii bōi, nelbōmbōmbaa-ba bi si dii-nei dumaa. ²⁷ űga nelbiliembaņ neņ bamaņ wuo mimiēlmba, Diilonjo hielaa ba yaa-i a ture nelnurāamba yammu-i. Aa baņ neņ bamaņ wuo yunģu sī-bei, u hielaa ba yaa-i a dii senserre-i fōņģōtaamba-na. ²⁸ Nelbiliembaņ'a ba sa kāņ bamaņ, baņ neņ bamaņ wuo nelsōyaamba, Diilonjo hielaa ba yaa-i duo pigāaņ wuo baņ neņ kumaņ hiema-na wuo biņkūbuo, fuo wulaa yunģu si dii-kuo. ²⁹ U cie mafamma-i molo baa gbāa duo kaal u fεε u yaanģa-na. ³⁰ U yaa cie na ce Yesu-Kirsa baan namaa, aa Yesu-Kirsa yaa cie u hā-ye u cēcēmunģu-i: Na saa da, Yesu-Kirsa yaa cie Diilonjo ce-ye nelviinģ mie, aa ce-ye fuo baan mie aa tiraa hūu-ye *Sitāni nammu-na. ³¹ Terieņģu faņģu-na, űaa maņ nyegāaņ dumaa Diilon-nelma-na wuo: «*Umaņ duo tuo taara u kaal u fεε, u saaya u cira: «Diilo baa Itieņo yaa-i.»‡*

2

¹ Tobij namaa, muo miņ bi kāa na terieņģu-na da mi ka waņ Diilonjo-kusunģu-i baa-na, mi saa ka piie pigāaņ wuo muo mei suyaaņ mi piie mi yaņ nuomba-i hiere, mi saa bi ka piie pigāaņ wuo muo mei suyaaņ yiēņģu mi yaņ-ba. ² Mii naa waņ-ma aa yiera-mei wuo baņ gbuu Yesu-Kirsa maņ *daanģu-na ko-yo, mi kā ka waņ fuo maama yaa yonģ baa-na, mi sie haa manamma mei. ³ Miņ taa mi kā na terieņģu-na, fōņģūo saa waa-mie aa korma naa ce mi kūōma ta ma nyēņ. ⁴ Miņ kāa, mi saa ka puur-na baa neldōdōlma na da na cu mi huoņ-nu űaa nuombaņ puur ba-naa dumaa, űga *Diilonjo-Yalle himma yaa cie na sie mi nelma-i. ⁵ A ce dumaanģo-na, naņ hūyāa Yesu maama-i ku saa ce űaa nelbilieņ-cēcēmunģu'i cie na hūu-ma, űga Diilonjo-himma yaa cie na hūu-ma.

† 1:19 Isayi (Ésaie) 29.14 ‡ 1:31 Seremi (Jérémie) 9.23

Diilonjo nu nelma

⁶ Baman naan kaasinni Diilonj-hümelle-na i häälä-bei nelnulle. Nga nelnulle fande-i diiduole si baa nelbiliemba diele-i, diiduole bi si baa miwaan daayo yuntaamba diele-i. Bafamba yuntesinni sa cō. ⁷ I pigāan nuomba-i Diilonj-nelnulle. Diilonjo kusūngu man fuyaa nelbiliemba-na, i häälä nuomba-i ku yaa-i. Aa miwaanjo suō duō don, Diilonjo naa yiera-mei duō pigāan-ye u kusūngu-i i die ji tie ce i bāanngu-i baa-yo. ⁸ Diilonjo kusūn daaku-i miwaanjo yuntaamba sa suō-ku. Kuō ba taa ba suō-ku, baa naa saa gbu yuntaamba Yuntienjo-i *daanngu-na ko-yo. ⁹ Nga ma cie ŋaa man nyegāan dumaa Diilonj-nelma-na wuō:

«Molonj yufellen'a di saa haa kumanj nuō-i dede,

kumanj maama-i saa suur nelienj tūn-nu dede,*

kumanj molo saa jōguōn ku maama dede,

Diilonjo tigiin ku yaa-i a hä u maamanj dōlnunj bamanj.»

¹⁰ Bīnkūngu fangu-i, Diilonjo cie u *Yalle pigāan miemēi baa-ku. *Diilonj-Yalle suō nelma-i hiere; halle di suō Diilonjo huōya-maama-i. ¹¹ Hai molonjo-i gbāa suō u nanoljo kusūn-maama-i ji cor kutienj fuō ferē-i? Ku yaa ŋaa Diilonjo kūngu-i: Da ma hel u Yalle-na, molo sie gbāa suō u kusūngu-i. ¹² A ne da mie in daa Yalle man, nelbilienj diele si, Diilonj diele. U hāa-ye baa-de i die suō unj cie ānfafamma man yie hiere. ¹³ Anfafaŋ daama-i, die i waŋ ma maama-i, i sa waŋ-ma baa mie cēcēmungu, i waŋ-ma baa nelma man Diilonj-Yallenj hāalāyā-yie baa-ma. A ce dumaanjo-na, i waŋ Diilonj-Yalle maama-i baa Diilonj-Yallenj yenj bamanj nuō-i. ¹⁴ Nelbilonj nuōjo-i ŋ yundaanngu-i, ŋ sie gbāa hūu Diilonj-Yalle maama-i. Diilonj-Yallenj'a di si dii ŋ huōngga-na, ma maaraa-ni ŋ suō ma yaannga-i. Da ŋ num, ŋ da-ma miminsinni. ¹⁵ Diilonj-Yal da di waa umanj nuō-i, u gbāa suō nelma-i hiere ma yaannga-i, a ne da fuōn ceŋ mamanj, nelgbāngbālāan sie gbāa suō ma yaannga-i. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuō:

«Hai suyaan Itienjo kusūngu-i?

Hai gbāa pigāan-yo nelma?»†

Nga miēnjo-i i suō *Kirsa kusūngu-i.

3

I hieronjo-i Diilonj-maacenciraan mie

¹ Tobin namaa, coima saa fa, *Diilonj-Yallenj yenj bamanj nuō-i, banj piiyenj baa-ba dumaa, mi saa gbāa piiye baa-na dumaanjo-na. Mi piiye baa-na ŋaa nuomba man cienj ba ferēn kusūn-maama, aa tiraa piiye baa-na ŋaa tontobaa namaa *Kirsa horre-na. ² Mi hāa-na nyōlma'i dumaanjo-na na mōsūn. Kuō mii naa hā-na juuru, naa naa saa gbāa wuōdu. Halle ji hi baa fiēfiē, na sie gbāa wuō bīnkūngu. ³ Kumanj cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, ku yaa daaku: Naa dii ta na ce na kusūninj-maama-i yogo. Nenemungu man dii na hōlma-na, baa beru man bi dii, ni yaa pigāan wuō na ce na kusūninj-maama, na saa nanna nelbiliemba ciluō-i yogo. ⁴ Da na ta na piiye wuō: «Mēi dii baa Pol», «Mēi dii baa Apolōsi*», bamanj sa suyaan Diilonjo-i ba'i sa piiyenj dumaanjo-na wēi?

⁵ Ma diei ma hāi, hai molonjo-i Apolōsi-i? Aa hai molonjo-i Pol? Ma si Diilonj-maacembienj mie yonj kē? Kunangu si dii ji cor kufangu-i. Mie waan Jesu maama-i baa-na yonj aa na bi sie-ma. Itienj unj calaanu maacemma manj hā-ye, i cie ma yaa-i. ⁶ Kuu dii ŋaa, mei sūō tibinni-i aa Apolōsi kūnna hūmma-i niē, ŋga Diilonjo yaa cie ni cē. ⁷ Umanj sūō, baa umanj kūōna hūmma-i, i sa kān bafamba-i. Umanj cie ni cē, i ne u yaa-i. U yaa Diilonjo-i. ⁸ Umanj sūōn baa umanj kūōnanj hūmma-i ba saa hiere, unaa saa maar unajo; nelienjo nelienjo u ka da u maacemma sullu-i. ⁹ Kumanj cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, i ce maacemma-i baa Diilonjo aa namei u suonngu-i.

* 2:9 Isayi (Ésaïe) 64.3 † 2:16 Isayi (Ésaïe) 40.13 * 3:4 Nienj Pōpuōr. 18.24-28.

Mi gbãa saa-na baa dũngu manj Diilonj unj yenj tuo ma-ku. ¹⁰ Diilonjo cie baa-mi a hã-mi baa-ku mi fu ku tuole-i. Mi fuu-ku fafamma ñaa dumaráfefeinj muo. Fiefiε-i-na, banamba dii ta ba haaya-kuo. Nga nelienjo nelienjo, unj manj dumaa, u tuo ne-ku torro. ¹¹ Dũngu tuole jiena ti; Yesu-Kirsa yaa ku tuole-i, molo sie gbãa tiraa jina dũngu nanj tuole. ¹² Banamba ka jo baa sēne ji ma, banamba wargbe, banamba tãmpēfefeinj, banamba jo baa denni ji ma, banamba hienju, banamba tireinja. ¹³ Nga maacenfafamma-i baa maacembabalamma-i ma ka suo gēngeryiingu yaa nuo-i. Yiingu fanju kaa waa dāamuñ-yiingu. Aa dāamu fammu yaa kaa pigāan nelienjo nelienjo u maacemma sinni-i. ¹⁴ Umanj duo ma baa kumanj aa dāamu sie gbãa caa-ku, kutienjo ka da u maacemma sullu-i. ¹⁵ Nga umanj maacemma-i da ma caa, kutienjo cii. Fuo fuo, u ka kor, ñga u ka waa ñaa nelienjo manj u dũngu bilaa ta ku caa aa u gbãñ gbar hel.

¹⁶ Na saa suo wuo namei Diilonjo dũngu-i aa u *Yalle waa na hõmmu-na wei? ¹⁷ Umanj duo biēna Diilonj-dũngu-i, Diilonjo ka kōsuonj kutienjo-i. Kumanj cie mi wanj-ma dumaanjo-na, Diilonjo cie dũngu fanju-i fuo da-u-diei kũngu aa namei dũngu fanju-i.

¹⁸ Molo baa tãal u ferε na hõlma-na! Umanj duo fer nelbiliemba-i a tuo ne u ferε wuo nelnurãno, kutienj duo tuo taara Diilonj-nelnulle-i, u saaya u ce u ferε mimilãno. ¹⁹ Bige-i cie mi wanj-ma dumaanjo-na? Nelbilienj banj binj kumanj nelnulle-i, Diilonjo daa-ku miminsinni. Na saa da, Diilonj-nelma ciēra wuo: «*Diilonjo bel cēcēmuntaamba-i baa bafamba ferεñ cēcēmunju yaa-i.*»† ²⁰ Ma tiraa nyegēñ wuo: «*Itienjo suo nelnurãamba ãnjoguma-i. U suyaa wuo yunju si dii-mei.*»‡ ²¹ Terienju fanju-na, molo baa kaal u ferε wuo fuo dii baa meljo. Na saa da, bimbinni-i hiere namaa niini-i: ²² Muo baa Apolosi-i baa Pier, namaa baanj miε. Miwaanjo-i baa cicēlma-i a naara kuliingu-i, namaa niini-i. Nyunjo-i baa bisinuo-i, namaa niini-i. ²³ Nga namaanjo-i Kirsa baanj namaa, aa Kirsa-i Diilonj-wuonjo.

4

Kirsa pɔpuɔrbiemba maama

¹ Kumanj ñaa miε kũngu-i, muo baa Apolosi-i, na saaya na ta na kãñ-ye *Kirsa maacembienj miε. Diilonj-kusũngu manj naa fuo, u hãa-ye baa-ku i die puure-kuo pigāan nuomba-i baa-ku. ² A ne da da ba dii weima nelienj nuo ñ nanj-na, ba taara ñ ce-ma manj saaya ma ce dumaa.

³ Mei wulaa, da na fie ta na wanj wuo niε, sisõ nelbilienj da ba fie ta ba wanj wuo niε, maasũmpie. Mei ferε-i, mi sa ji cira mi maacemma faa, mi sa ji cira ma balaan. ⁴ Mi saa da mi cãlmuo terienju-i, ñga minj fie'a mi saa da cãlmuo mi ferεñ nuo, kufanju sa pigāan wuo mi vii de. Itienjo yaa gbãa cira mi maacemma faa sisõ ma balaan. ⁵ Terienju fanju-na, baa na wuoya na ta na cãl nuomba-i a ne da ba cãlmanj-huonju saa hi. Yaanj Itienjo jo. Duo jo, mamanj cie kukulma-na hiere, u ka puure-mei aa bi puure nuomba kusũnninj-maama-i. Mafanj da ma ce, nelienjo nelienjo Diilonjo ka pã-yo baa jaalungu manj saaya baa-yo.

⁶ Tobinj namaa, nelienj nuo ñ saa saaya ñ ce ji cor kumanj nyegāan. A ce dumaanjo-na, mi biyaa nelma boi muo baa Apolosi-i i kũngu-na a tagaaya pigāan-na na da na suo nelma famma yaanga-i. Mi sa taara na hõlma-na, unaa tuo wuora u hõgõrra u ferε wuo fuo dii baa meljo aa cina unanjo-i. Ku'i cie mi bie miε maama-i tagaaya pigāan-na. ⁷ Da ñ ta ñ wuora ñ hõgõrra ñ ferε dumaanjo-na, hai moloño-i juo ce-ni bõlbõl banamba-na? Bige-i dii baa-ni nanj yerrenj-kũngu-i? Nimanj dii baa-ni hiere, Diilonjo'i saa hã-ni baa-ni wei? Da kuõ Diilonjo'i hãa-ni baa-ni, ma bilaa niε ñ ta ñ wuora ñ hõgõrra ñ ferε ñaa nanj niidanni?

⁸ Tobinj namaa, na daa niε si na yiε. Namaa wulaa na cie binjũntaanj namaa. Na duonj yaanga miεno-na ta na ce na yuntesinni-i. Kuõ naa na ce ninsonj-yuntaanj namaa, kuu naa saa gbuu suo aa dõlnu-miε. Ii naa kã ka tie ce i bãangu-i baa-na. ⁹ Mei huonj-na Yesu *pɔpuɔrbienj miεno-i, Diilonjo jiena miemei huonju-na ñaa kasobiemba manj banj jiena-bei

† 3:19 Yõbu (Job) 5.13 ‡ 3:20 Gbeliemanj-nalãangu (Psaume) 94.11

ba deŋ da ba ka ko-ba. A ce dumaanjo-na, nelbiliemba-i baa *darpɔpuɔrbiemba-i hiere ba ta ba hel ba nye-ye. ¹⁰ Miemei birii ce mimiɛl miɛ Kirsa maama-na, aa namaa na ce nelnurāan namaa Kirsa horre-na! Miɛ i naa yunɔu aa fɔŋgũɔ cɛr waa namaanjo-na! Nuɔmba sa kãŋ miɛŋo-i, aa ta ba kãŋ namaanjo-i! ¹¹ A ji hi baa nyunɔgo, ii dii nyulmu-na baa hũŋkuɔsĩnni-na. Niidiini sɪ baa-ye, ba siɛ yan i muoma-i, i siɛ bi da tuoleŋ-muntienammu: Diɛ cor dɛi, i cor dɛi. ¹² I ce maacemma-i ŋaa i ka ku diɛ gbãa diɛ da i nuŋ-juuru-i. Umanɔ duɔ tuora-yiɛ, i cãrã Diilonjo-i hã kutienjo-i. Umanɔ duɔ ce-ye kpãncɔlgũɔ, i hĩrã i kũɔma-i. ¹³ Umanɔ duɔ tuɔ bĩɛna i yireiŋa-i, i suɔ nuonɔgu baa kutienjo-i. A ji hi baa nyunɔgo, nelbiliemba ne-ye nelsɔsaan miɛ, ba ne-ye ŋaa juoraan miɛ.

¹⁴ Ku saa ce ŋaa mi nyegɛŋ nel daama-i da mi ture na yammu-i dɛ! Ku'i sɪ. Kuu dii ŋaa nanɔ yey mi bisãlɔ namaa, aa na maama tiraa ta ma dɔlnu-miɛ, ku'i ciɛ mi ta mi nyegɛŋ-ma da mi tigãan-na nelma. ¹⁵ Na saa da, halle da na fiɛ da nuɔmba neifiɛŋa ndii ba ta ba kalaŋ-na Kirsa maama-i, na to dii u diei yon; u yaa muɔ. Bige-i ciɛ miɛ na to yaa muɔŋo-i? Muɔmei waan *Neldɔdɔlma-i baa-na na hũu-ma a ce Yesu-Kirsa baan namaa. ¹⁶ Terienɔgu fanɔgu-na, jande, mi cãrã-nei, taa na ce mei temma-i. ¹⁷ Mi puu ma yaa-i mi saan mi biɛŋo-i* Timote-i na wulaa. Timote maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ, u vii Diilonjo-hũmelle-na. Miŋ wuɔ wuɔsaanɔ man Yesu-Kirsa hũmelle-na, mi saan-yo u duɔ ka tir kufanɔgu maama yaa baa-na ŋaa miŋ wuɔraŋ mi wan-ma dumaa baa Diilonjo-dũŋ-baamba-i terni-na hiere.

¹⁸ Na hɔlma-na, banamba daa niɛ sɪ mi siɛ bir kã, ba donɔ ta ba hɔgɔrra ba fɛrɛ. ¹⁹ Ŋga Diilonjo duɔ siɛ, ku siɛ vaaya mi ka kã na wulaa. Da mi kã, bombolmantaamba famba-i, mi ka ne da kuɔ ban wan mamann ba gbã ba ce-ma. ²⁰ Da ŋ siɛ Diilonjo nuŋgu-i, ku sa bãl nuŋ-ãndaan-nu yon, ku saaya ku da ŋ ciluɔ-i-na. ²¹ Na taara da mi ta mi kã, mi bel nyanɔgbãanɔgu mi nanɔga-na ta mi kã, sisɔ na taara mi ta mi kã baa hĩhĩɛŋo? Niɛŋ na par.

5

Korëntitaambaŋ ceŋ biŋwosĩnni man

¹ I wuɔra i nu-ma terni-na hiere wuɔ biŋwosĩnni nanni ciɛ na hɔlma-na. Biŋwosĩŋ daani-i, halle baman sa suyaan Diilonjo-i ba sa siɛ ce-ni: Ba'a na hɔlma-na unaa galla baa u to ciɛŋo. ² Mafamman fiɛ ce, na cor ta na kaal na fɛrɛ. Ma sɪ kuu naa saaya ku jan-na, aa umanɔ ciɛ maacembabalamma famma-i na donya-yuɔ hiel-o na hɔlma-na. ³ Muɔ fuɔ, mii si dii baa-na terienɔgu-na, ŋga mi huɔŋga dii. Kumanɔ saaya ku ce kutienjo-na, mi yiɛraaya-kuɔ tɪ ŋaa mii dii baa-na terienɔgu-na. ⁴ Terienɔgu fanɔgu-na, tigiin na-naa Itienjo Yesu yerre-na. Da na tigiin na-naa, u ka kãyã-nei aa muɔmi ka ta mi bi jɔguɔŋ na maama. ⁵ Da na tigiin, na nyaa-yo na hiel-o na hɔlma-na na hã *Sitãni-i baa-yo. Mi taara u nanna u cilɔbabalaŋo-i aa Diilonjo kor-o Itienjo jomman-yiinɔgu-i ku'i ciɛ miɛ na donya-yuɔ hiel-o na hɔlma-na.*

⁶ Na kaal na fɛrɛ gbãŋgbãŋ! Na saa suɔ wuɔ siini-i baa ni yornumma-i ni gbãa sire burjũmmu bɔi wɛi? ⁷ Ambabalma dii ŋaa siini. Hielaan-man na hɔlma-na, ku yaa na ka koŋ hiere, na ka waa ŋaa burjũmmu man siini saa dii muɔ. Aa na kuɔŋ tɪ. Yesu-Kirsa ciɛ u fɛrɛ tãmmaŋ-kũŋgu a migãan na hɔmmu-i. U yaa *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaanɔgu tũmbilonjo-i†. ⁸ Terienɔgu fanɔgu-na, yaan i nanna i cilɔbabalaŋo-i baa biŋwosĩnni-i, nii dii ŋaa siini; aa i ce ponsaanɔgu-i baa huɔŋga diei, ku yaa ŋaa burjũmmu man siini saa dii muɔ.

⁹ Miŋ nyegãan sebe‡ man hã-na cor, mi waan-ma yuɔ miɛ baa na ta na piɛ kakarkuontaamba-i. ¹⁰ Da mi cira na baa piɛ kakarkuontaamba-i, mi sa gbɛ kakarkuontaamba-i

* **4:17** Timote-i, Pol fɛrɛŋ biɛŋo sɪ, ŋga u taa u kãŋ-yo u biɛŋo Diilonjo-hũmelle-na. Niɛŋ Pɔpuɔr. 16.1. * **5:5** Niɛŋ Kor. hãa. 2.6-11: Terienɔgu-na, ŋ gbãa da wuɔ u donyamma-i Diilonjo-dũŋgu-na ku kãyã-yuɔ bɔi. Ku ciɛ u nanna u cilɔbabalaŋo. † **5:7** Kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaanɔgu tũmbilonjo-i: Niɛŋ ku nelma-i Helman-sebe-i-na (Exode) 12.3-21. ‡ **5:9** Sebe fanɔ nuŋgu saa dii Diilonjo-nelman-sebebaa-ba-na.

hiere miwaanjo-na, mi sa bi gbē bamanj ciej cāncaaya-i hiere miwaanjo-na, mi sa gbē bamanj ciej dudubūle-i hiere miwaanjo-na, mi sa bi gbē cufēbuoltaamba-i hiere miwaanjo-na. Da ņ'a ņ sa taara ņ piē bafamba-i hiere daaba-i, ņ ka naa ņ hel miwaanjo-na. ¹¹ Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce kakarkuonjo-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce cāncaaya-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba buol cufienja-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba bīēna nuōmba yirēinja-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa yanj kolma ta yaanja beī. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba du nuōmba-i. Halle na saa saaya na wuo niiwuoni baa kufanju taamba-i.

¹² Bamanj saa hūu Yesu maama-i, mei sie gbāa wanj bafamba yunj-maama-i. Bamanj dii hūmeduole-na baa namaa, na saaya na ta na wanj bafamba yunj-maama yaa-i ¹³ aa na yanj puonj-nuōmba-i na hā Diilonjo baa-ba, u'i ka suō unj ka ce-ba dumaa. Terienju fangu-na, «duōnyanj nelbalaņo-i na hiel-o na hōlma-na» Š, ņaa manj nyegāanj dumaa Diilonj-nelma-na.

6

Taa na fielnu na nelma-i na fere

¹ Bige-i cie nel da ma suur Diilonj-dūņ-baanj namaa na hōlma-na, na sa fielnu-mei na-naa nuō, na sire bī na-naa bamanj sa suyaanj Diilonjo-i ba wulaa wuō ba ka fielnu-mei? ² Namaa saa suō wuō Diilonj-dūņ-baamba yaa kaa ger nuōmba-i hiere hīēma-na ba yunj-maama-i wei? Da na waa da na ji ger nuōmba-i hiere ba yunj-maama-i, nelyilemma gbāa yar-na germa wei? ³ Na saa suō wuō i ka bi ger *dōrpōpuōrbiemba yunj-maama-i wei? Aa ji da baa miwaanj daayo nelma! ⁴ Da na da weima-i baa na-naa, na bir yanj aa kā ka ne umanj si dii baa-na na Diilonj-hūmelle-na u duō fielnu-mei hā-na! ⁵ Senserre sa da-na wei? Ku ce namaa hōlma-na nelnurā si dii umanj gbāa fielnu na nelma-i wei? ⁶ Ma ce nie Diilonj-dūņ-baanj namaanj-o-i na-naa nuō, na ji ta na bī na-naa? Aa tiraa bī na-naa nelgbāņgbālāanj wulaa?

⁷ Da na gbāņ bī na-naa tī, ku'i pigāanj wuō na naana Diilonj-hūmelle-i. Bige-i cie molonj duō ce-na kuujanju, namaa sa tiil-ku nammanj temma? Bige-i cie na sa sie ba cuona? ⁸ Namaa sa sie ba ce kuujanju nei, aa namaa cer ta na ce kuujanju banambana. Na sa sie ba du-na, aa namaa ta na du banamba-i. ņ sie suō wuō na wuō Diilonj-hūmeduole yaa-i hiere. ⁹ Ma sī na suyaa wuō bamanj ciej kuubabalaņgu-i ba sie ka da munsuurmu *Diilonj-nelle-na ke? Baa na tāal na fere: Bamanj ciej kakarkuonjo-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa bamanj ciej fuocesinni-i, baa bēmba manj ciej ba-naa, ¹⁰ baa cuobaa-ba-i, baa cāncaayataamba-i, baa konyōrāamba-i, baa yebienataamba-i, baa bamanj ciej dudubūle-i, ba sie da suur Diilonj-nelle-na. ¹¹ Na hōlma-na banamba waa daama yaa nuō-i. ņga fiefie-i-na, naņ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Diilonj-Yalle cie Diilonjo hur na āmbabalma-i, aa bō-na na derj a ce-na fuō baanj namaa, aa ce-na nelviinj namaa.

¹² Da na ce na ta na piie wuō: «Bīņkūņgu saa nyaa-mi», ninsonjo, ņga bīmbīnni hieronjo saa fa baa-ni. Mi gbāa cira: «Bīņkūņgu saa nyaa-mi.» ņga bīņkūņ maama sa ji ta yaanja mie dede. ¹³ Da na ce na bi ta na piie wuō: «Niiwuoni cie kusūņ maa-na aa kusūņgu bi ce niiwuonij maa-na.» Mafamma-i ninsonjo, ņga yiingju dii baa yiingju Diilonjo ka diņ-ni ni hāi-i-na hiere. I kūōma saa ce da ma ta ma ce kakarkuonjo, ma cie i die tie cāa Itienjo yaa baa-ma; ma tienjo yaa ufaņo-i. ¹⁴ Na saa da, Diilonjonj siire Itienjo-i kuomba hōlma-na baa kumanj, u ka bi sire miēņo-i baa kuuduōņgu fangu yaa-i.

¹⁵ Ma sī na suyaa wuō na kūōma-i *Kirsa kūōma ke? Terienju fangu-na, mi gbāa bie Kirsa kūōma-i ka ce-ma saasorciej maama wei? Ma nu dei wei? ¹⁶ Na saa suō wuō da ņ galla baa saasoro-i ņ cie kuuduōņgu baa-yo wei? Ma nyegāanj Diilonj-nelma-na wuō: «Ba

hái-i-na ba gbonu ce kuuduŋgu.»* ¹⁷ Nga uman̄ duɔ waa horre-na baa Itien̄o-i, Diilon̄-Yalle ce-yo kuuduŋgu baa-yo.

¹⁸ Hielaan̄ na nan̄ga-i figiin̄-kakarkuon̄o-na. Nuɔmban̄ ceŋ āmbabalma man̄, ma sa kpatalla ba kũma-na, nga uman̄ duɔ ce figiin̄-kakarkuon̄o-i, kuu dii ŋaa u ciε gbomma fuɔ fεreŋ kũma yaa nuɔ-i. ¹⁹ Na saa suɔ wuɔ na kũma yaa Diilon̄-Yalle dũngu-i wei? Diilon̄-Yalle fande-i Diilon̄o'i hãa-na baa-de; dii dii na hõmmu-na. Na saa suɔ wuɔ na kũma-i namaa maama si wei? ²⁰ Diilon̄o sãa-na sukpekpellun̄. Terien̄gu fan̄gu-na, taa na ce-yo bɔi baa na kũma-i.

7

Pol piye cejällen-kũngu

¹ Nan̄ nyegãan̄ sebe man̄ hã-mi, i ka wan̄ fuɔ maama yaa fiefie-i-na. Na ciεra wuɔ bibien̄ nuɔ da ŋ saa biε ciεno ku faa. ² Ma min̄ ka wan̄ man̄, ma yaa daama: Da na ta na taara na hiel na nan̄ga-i kakarkuon̄o-na, bibien̄ nuɔ ŋ saaya ŋ biε ŋ yerren̄ ciεno, aa ciεno bi son̄ u yerren̄ bɔɔ nuɔ. ³ Bibien̄on̄ saaya u tuɔ ce kuman̄ u hã u ciεno-i u tuɔ ce-ku, aa ciεnon̄ bi saaya u tuɔ ce kuman̄ u hã u bɔɔ-i u bi tuɔ ce-ku. ⁴ Ansorre-na, ciεno siε gbãa ce kuman̄ dɔlaanu-yuɔ baa fuɔ fεreŋ kũma-i; u bɔɔ maama. Aa bɔɔno siε bi gbãa ce kuman̄ dɔlaanu-yuɔ baa fuɔ bi maama-i, u ciεn̄ maama. ⁵ Unaa baa yagar unan̄o mun̄gallammu-na. Mi saa yagar-ma da na'a na saa-ma wuɔ na ka bel na fεre a da huɔngu cellε a gbãa da na cãrã Diilon̄o-i fafamma aa suɔ cor baa na ānsorre-i di temma-i. Ni ma'i sã da na yan̄ ku vaaya, na siε ji gbãa bel na fεre, a ce dumaan̄o-na, *Sitãni ka hi-na guɔl na gbeini-i. ⁶ Mi waan̄ nelma'i, ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma de!

⁷ Coima saa fa, kuɔ nuɔmba-i hiere baa naa waa siraamba mei temma-i, ku yaa naa dɔlnu muɔ. Nga Diilon̄o saa ce-ye kuuduŋgu hiere: U hãa unan̄o daaku aa hã unan̄o daaku. ⁸ Man̄ dii mi da mi wan̄-ma baa siraamba-i baa bikulcaamba-i, ma yaa daama: Da na t̄ie dei ŋaa muɔmin̄ t̄iyãa dumaa mi saa biε ciεno, ku faa. ⁹ Nga nuɔni man̄ da ŋ suɔ wuɔ ŋ siε gbãa bel ŋ fεre, biε ciεno. Da ŋ biε ciεno-i ku bɔyaa ŋ t̄iena ŋ diei aa ce-maama ta ma ko-ni. Da ku bi waa ciεn̄ nuɔ, ŋ son̄. Da ŋ son̄ bibien̄-na ku bɔyaa ŋ t̄ie ŋ diei aa be-maama ta ma ko-ni.

¹⁰ Baman̄ dii ānsorre-na aa waa Diilon̄-dũn̄-baamba hiere, bafamba maama yaa daama; mei saa wan̄-ma, Itien̄o'i waan̄-ma. Wuɔ ciεno saa saaya u hel u bɔɔ wulaa. ¹¹ Duɔ hel, u saa saaya u biε bɔɔno nan̄o. Da kuɔ bibien̄ maama dii-yuɔ, u bir u kã ba ka nunu ba-naa baa u bɔɔ-i. Aa bibien̄ nuɔ ŋ saa bi saaya ŋ nanna ŋ ciεno-i.*

¹² Mei fεre-i, min̄ ka wan̄ man̄ baa banamba-i ma yaa daama: Da ŋ hũu Diilon̄-maama-i, aa ŋ ciεno saa hũu-ma, aa hũu-ma duɔ t̄iena baa-ni, ŋ saa saaya ŋ nanna-yuɔ wuɔ u saa hũu Diilon̄-maama-i. ¹³ Kuuduŋgu yaa baa caamba-i; nuɔ da ŋ hũu Diilon̄-maama-i, aa ŋ bɔɔ saa hũu-ma, aa hũu-ma ŋ da ŋ t̄iena baa-yo, ŋ saa saaya ŋ hel u wulaa. ¹⁴ Bɔɔno fan̄o temma-i, un̄ hũyãa-ma kert̄ieciε son̄-yuɔ, u piyaa Diilon̄o-i. Aa ciεno man̄ saa hũu Diilon̄-maama-i aa hũu-ma son̄ kert̄ieyiεno-na, u piyaa Diilon̄o-i. Kuɔ ma saa naa waa dumaa, baa naa cira ba bisãlmba-i siε gbãa piε Diilon̄o-i a ne da ba piyaa-yo. ¹⁵ Nga uman̄ duɔ u saa hũu Diilon̄-maama-i, aa u t̄ienatien̄o hũu Diilon̄-maama-i, aa wuɔ fuɔ si dii u t̄ienatien̄o maama-na, ba baa cie-yo; ba yan̄ u kã. Kufan̄gu terien̄gu-na, u t̄ienatien̄o man̄ hũyãa Diilon̄-maama-i, u yaa bɔɔno-i wa, u yaa ciεno-i wa, uu dii u fεreŋ nuɔ. Diilon̄o biε-na wuɔ na waa yaafellen̄. ¹⁶ Da ŋ yagar aa nyaar, nan̄ ka gbãa kor ŋ t̄ienatien̄o-i wei? Ŋ siε gbãa ce Diilon̄ nuɔ suɔ mafamma-i.

T̄iyãan̄ na temma-i

* 6:16 Miwaan̄o j̄namman̄-sebe (Genèse) 2.24

* 7:11 Nien̄ Matie sebe-i-na 5.32.

¹⁷ Da ma hel daama-na, naņ ņa naa waa dumaa aa Diilonjo bī-na, na tīe dumei; Diilonjo yaa wuō ma ce dumaa. Mi wuōra mi waņ ma yaa-i terni-na hiere baa Diilonj-dūņ-baamba-i.

¹⁸ Diilonjoņ taa u bī-na huōņgu maņ nuō-i, da kuō unañ nuō ņ naa *jā, baa yaņ senserre ta di da-ni baa ņ *jāmma-i. Da kuō ņ saa naa bi jā, baa yaņ senserre ta di da-ni wuō ņ saa jā, tīe dumaa, baa cira ņ jā. ¹⁹ ņ jā o, ņ saa jā o, yuņgu si dii-kuō. Kumaņ gbāaņ, ņ baa yagar Diilonjo nuņgu-i. ²⁰ Naņ ņa naa waa waama maņ aa Diilonjo suō duō bī-na, na hieroņo-i hiere na saaya na tīe dumei. ²¹ Diilonjoņ taa u bī-ni, da kuō nii naa waa kōriēņ nuō, baa yaņ ma jaņ-ni. ņga da ba hā-ni hūmelle-i ņ da ņ hel kōrsinni-na, hel-niē. ²² Na saa da, Itieņo-i Yesu-Kirsa duō bī kōriēņo maņ, u jo ji ce nebiņo u wulaa, aa umaņ duō waa nebiņo aa u bī-yo, u jo ji ce u kōriēņo. ²³ Diilonjo sāa-na sukpekpelluņ, baa na bir na ce nelbiliemba kōraaņ namaa. ²⁴ Tobiņ namaa, mi siē kar ku coima, naņ waa dumaa aa Diilonjo bī-na, waaņ waama famma yaa-i u hūmelle-na.

Bamaņ saa hi suur ānsorre-na

²⁵ Kumaņ ņaa bamaņ saa hi suur ānsorre-na ba kūņgu-i, mi ka piiye celle kuō. Miņ ka waņ mamaņ, ma saa hel Itieņo nuņ-nu, mei huōya-maama. Diilonjo faa baa-mi, a ce huhurma si dii mi nelma-na.

²⁶ Mulīemaņ maaraaya fiēfiē-i-na, mei wulaa ku bōyaa nuōmba tīe ba temma-i ba baa suur ānsorre-na. ²⁷ Da kuō cieņo dii baa-ni tī, baa nanna-yuō. Da kuō cie sī baa-ni, baa dii ņ yuņgu-i cakūņgu-na. ²⁸ Ku saa ce ņaa da ņ bie cieņo-i ku balaāņ dē! Ku saa bi ce ņaa cieņ duō soņ ku balaāņ dē! ņga bamaņ suurii ānsorre-na ba ka mulīeņ yaņ siraamba-i ku'i cie miē na baa suur-die.

²⁹ Tobiņ namaa, miņ taaraņ mi waņ mamaņ ma yaa daama: Huōņgu saa tiraa tīe bōi. Terieņgu fanġu-na, a doņ fiēfiē-i-na, caantaamba saaya ba waa ņaa ba saa dii caamba. ³⁰ Bamaņ kaalaāņ ba ce ņaa weiima saa da-ba. Bamaņ nyieņ ba ce ņaa ba hōmmu saa fē. Bamaņ sāa bimbīnni-i, ba baa haa ba naņga niē. ³¹ Bamaņ daaņ miwaāņo tōņo-i, ba baa haa ba naņga yuō. Miwaāņ daa uņ yeņ waama maņ, u siē tiraa cō.

³² Mi sa taara āņjōguōma yu na hōmmu-i. Na saa da, umaņ duō saa dii cieņo, ņ da u yii baa Itieņo maacemma yaa yoņ; u taara u ce kumaņ dōlaanuņ Itieņo-i. ³³ ņga umaņ duō dii cieņo, u yii baa miwaāņ daayo maama; u taara u ce kumaņ dōlaanuņ u cieņo. ³⁴ A ce dumaāņo-na uu dii sōmma hāi. Kuuduōņgu yaa baa caamba-i, umaņ duō saa soņ, ņ da u gbu u yii baa Itieņo maacemma yaa yoņ. U weiima-i hiere ma kāa ka jūņ Diilonjo yaa nuō-i. ņga cieņo maņ duō soņ, u yii baa miwaāņ daayo maama; u taara u ce kumaņ dōlaanuņ u bōlo.

³⁵ Da na da mi piiye dumandē-i-na, mi taara namaa fafaāņgu'i. Na baa da niē sī mi taara mi cie-na, ma'i sī. Mi taara na nyaar Itieņo'i nuō-i baa huōņga diei aa na ta na ce kumaņ faa cemma.

³⁶ Fiēfiē-i-na, umaņ duō ne da u dōrņo maama yuu u huōņga-i, aa ne da fuō duō saa bie-yo ku ka ce kpelle u wulaa, u gbāa bie-yo, bāaniņo sī. ³⁷ ņga umaņ duō yiera-mei wuō u sa taara u dii cieņo, aa ne da da ba bōrō baa u dōrņo-i ku siē ce bāaniņo, aa u gbāa bel u fere cakūņgu-na, da kuō ma hilaa fuō fereņ huōņ-na, ku faa. ³⁸ Terieņgu fanġu-na, umaņ duō jā u dōrņo-i ku faa, umaņ duō hiel u naņga u dōrņo maama-na, kufanġu tiraa fa yaņ.

³⁹ Casoiņ nuōņo-i, ņ bōlo duō waa cicēlma, ņ siē gbāa kā ka soņ yaņga naņga. ņga duō ku, nii dii ņ fereņ nuō, ņ gbāa soņ bibieņo maņ dōlaanu-niē. Kumaņ gbāaņ, bibieņo faņo saaya u hūu Yesu maama-i. ⁴⁰ ņga mei wulaa duō tīe u saa soņ, ku ka buō-yuō yaņ duō kā ka soņ bibieņo naņ-na. Mafamma-i mei huōya-maama, aa mi suyaa miē *Diilonj-Yalle bi dii baa muōņo-i.

¹ Fiefiē-i-na, i ka ne cufieņ-kūōma kūņgu-i. I hieroņo-i i suō wēima bāi fuō ninsoņo ņaa naņ waan-ma dumaa, ņga na saaya na suō wuō sōsuōmunģu jo baa bālbālsinni, a ne da nelnyulmu ce i naņ kaasinni Diiloņ-hūmelle-na. ² Umanģ duō tuō ne wuō fuō suō bīņkūņgu, u saa hi tuō suō ņaa uņ saaya u suō dumaa. ³ ņga umanģ duō yanģ Diiloņo maama ta ma dālnu-yuō, Diiloņo suō u yaa-i.

⁴ Terieņgu faņgu-na, cufieņ-kūōma-i i gbāa tie wuo-ma wēi? I suyaa wuō cufēllu-i bīņkūņgu sī, aa tiraa suō wuō Diiloņo dii u diei yonģ! ⁵ Banamba daa ninanni ta ba buol-ni dāro-i-na baa hīema-na hiere wuō bafamba diiliemba yaa-i. Bafamba wulaa diiliemba dii bāi aa yuntaamba bi dii bāi. ⁶ A ne da miē fuō miē wulaa, Diiloņo dii u diei yonģ. U yaa i To-i. U'i hielaa bīmbīnni-i hiere aa i tīenaana fuō maa-na'i. Aa Itieņo bi dii u diei, u yaa Yesu-Kirsa-i. Diiloņo ciē u yaa hiel bīmbīnni-i hiere aa fuō barguō yaa nuō-i iņ yēņ cīcēlma dumandē-i-na. ⁷ ņga i hieroņo saa suō wuō cufēllu-i bīņkūņgu sī. Banamba miēņ cufieņa-i a ce ji hi baa nyuņgo, da ba ta ba wuo cufieņ-kūōma-i ba ta ba jōguōņ cufieņa maama, aa da ņaa ba guōla ba Diiloņ-hūmelle-i. Ba saa hi naņ kaasinni yogo ku'i juōņ baa āņjōguōma famma-i. ⁸ A ne da ku saa ce ņaa niwuoni yaa gbāa piē-ye Diiloņo-na. Die saa wuo, kuanģu sa hel-yiē, die bi wuo, kuanģu sa suur-yiē.

⁹ Naņ yēņ na fēreņ nuō dumaa ta na ce kumanģ dālaanuņ-nei, gbāaņ bamaņ saa hi naņ kaasinni yogo Diiloņ-hūmelle-na, na baa ji bīēna ba Diiloņ-hūmellenģ-kūņgu-i. ¹⁰ ņaa bamaņ saa hi naņ kaasinni-i yogo, unaa kā ka da nuōni maņ suyaanģ yieņgu ņ tīenaana tīnniņ-dūņ-nu ta ņ wuo kūōma; fuō u siē bi kā na ta na wuo wēi? ¹¹ Duō wuo aa u huōņga saa ji hūu-ma, naņ sōsuōmunģu'i saa jo baa mafamma-i wēi? Nuōnei ciē u kōsuōņ u fēre. A ne da *Kirsa kuu fuō bi maama-na. ¹² Da na ta na ce gbomma famma-i Diiloņ-dūņ-baamba maņ saa hi naņ kaasinni-i yogo na guōl ba gbēini-i Diiloņ-hūmelle-na, na saaya na suō wuō na ce-ma Kirsa fuō fēre yaa nuō-i. ¹³ Ku'i ciē na da muō da mi suō wuō da mi wuo daaku-i, mi ka guōl mēļņo gbēini-i Diiloņ-hūmelle-na, mi ne ku bīņkūņgu-i aa yanģ-ku; mi siē tiraa dii-ku mi nuņģu-na.

9

Kumanģ saaya baa Yesu pōpuōrbiemba-i

¹ Muō mi siē gbāa ce kumanģ dālaanu-miē wēi? Yesu *pōpuōrbilonģ muō sī wēi? Mi saa da Itieņo-i Yesu-i baa mi yufelle-i wēi? Miņ ciē maacemma maņ hā Itieņo-i, ma'i sī namaaņo-i wēi? ² Banaņ da ba fi'a ba saa hūu-ma wuō Yesu pōpuōrbilonģ muō, namaa fuō na saaya na hūu-ma. Naņ hūyāa Itieņo maama-i mi wulaa, ku yaa pigāaņ wuō Yesu pōpuōrbilonģ muō.

³ Bamaņ ciēra mi maacemma saa fa, miņ ka waņ mamaņ baa-ba ma yaa daama: ⁴ Yesu pōpuōrbienģ miēņo-i i sa wuo wēi? I sa nyōņ wēi? ⁵ Mi saa saaya mi jā ciēņo Diiloņ-dūņ-baamba-na u tuō wuōra baa-mi ņaa Yesu pōpuōrbiembaņ ceņ-maņ dumaa baa Itieņo hāmba-i a naara Pier wēi? ⁶ Sisō muō baa Barnabasi-i yonģ, miēmei saaya i ce maacemma-i a taara i nuņ-juuru-i? ⁷ Naņ siire, na nuō wuō molo kāa sorosimma-na aa tuō pā u fēre wēi? Sisō mēļņ daayo sūō tibinni-i aa u sa wuo ni biēņa-i? Da ma'i bi sī āncīnaņ daayo sa nyōņ u muōru nōnō-i? Na nuō-ma dede wēi?

⁸ Miņ waņ nelma maņ daama-i, nelbiliemba'i jōgaanģ dumaanģo-na yonģ wēi? Ma sī maaduōma famma yaa bi nyēgāaņ *Moisi *āņjīnamma-na ke? ⁹ Ma nyēgāaņ āņjīnamma-na ninsoņo wuō: «*Niij duō tuō muo dīmma-i ņ saa saaya ņ vaa u nuņģu-i.*»* Ku ce namaa na'a Diiloņo kaalaaya niimba yaa aa waņ mafamma-i wēi? ¹⁰ Ma sī nel daama waanģ a vii miēmei ke? Coima saa fa, ma fuliinu miēmei. Ma sī umanģ duō tuō kū, u suyaa wuō u ka da bīņkūņgu ku'i ciē u tuō kū ke? Nuō da ņ suō wuō naņ dīmma ciē dēdiēni hiere, ņ waa hie kā wuō naņ ka muo-ma? Da ņ da umanģ muyaanģ u dīmma-i, u suyaa kerre wuō u ka

* **9:9** Anjīnamma tiyemāņ-sebe (Deutéronome) 25.4; Tim. dē. 5.17-18

da belle-mei ku'i cie. ¹¹ Inj cie Diilonj-maacemma-i na hōlma-na, kuu dii ņaa i duu dīmma. Da ņ duu dīmma-i, ņ saa saaya ņ kar-ma wēi? ¹² Bamaņ wuyaāņ na nagāņ-niini-i wuō ni vii-ba, ni vii miēņo-i yaņ bafamba-i. ņga i fiinaāņ aa bel i muliema-i nammu hāi. I sa taara *Kirsā *Neldōdōlma bir baa ma huōņgu ku'i cie i hīrā i muliema-i.

¹³ Ma sī na suyaa kerre wuō bamaņ cieņ maacemma-i *Diilodubuō-i-na, ba niiwuoni hel Diilodubuō yaa nuō-i kē? Aa suō wuō *Diilojigāntaamba niini bi hel ba maacemma'i nuō-i kē? ¹⁴ Kuuduōņgu yaa baa bamaņ waāņ Neldōdōlma-i. Itieņ wuō ba ta ba wuo ma'i nuō-i.†

¹⁵ Na nagāņ-niini vii-mi, ņga mi niē-ni aa yaņ-ni. Baa na da niē sī mei taara na ta na hā-mi bīņkūņgu ku'i cie mi ta mi waņ nel daama-i de! Ma'i sī. Aa mi da mi cārā na wulaa, bōlbōl mi ku. Miņ waņ Diilonj-nelma-i gbāņgbāņ mi sa hūu bīņkūņgu, ku fē mi huōņga-i. Aa molo sie gbāa ce mi yaņ kufaņgu-i. ¹⁶ Mi sie gbāa gbelieņ mi fere wuō mi waņ Neldōdōlma. Maacemma namma-i, ku dōlaanu-miē o, ku saa dōlnu-miē o, mi ka ce-ma. Aa da mi saa ce-ma, sūlma haraa-miē. ¹⁷ Kuō muōmei naa sire mi fereņ nuō ta mi ce-ma, mii naa saaya baa pāmma, ņga mei saa sire mi fereņ siremma, Diilonj'o'i ciera mi ce-ma. ¹⁸ Terieņgu faņgu-na, mei maacemma sullu yaa hadu-i? Du yaa a waņ Diilonj-nelma-i gbāņgbāņ, mi baa hūu bīņkūņgu a ne da mii naa saaya mi hūu.

¹⁹ Mii dii mi fereņ nuō, ņga mi cie mi fere na hieroņo-i na kōrieņ muō da mi gbāņ da nuōmba bōi hā Kirsā-i. ²⁰ Da mi waa baa *Yuifubaa-ba-i, mi ce mi fere Yuifuyieņ muō da mi gbāņ da-ba. Na saa da, Moisi āņjīnamma sie gbāa yuu-mi baa wēima, ņga da mi waa baa bamaņ wuōyaāņ-maņ, mi ta mi wuō-ma da mi gbāņ da-ba. ²¹ Kuuduōņgu yaa baa bamaņ sa suyaāņ Moisi āņjīnamma-i, da mi bi waa bafamba hōlma-na, mi ce mi fere ba temma-i da mi gbāņ da-ba. Ku saa ce ņaa mi taara mi cira mi cīinaana Diilonjō āņjīnamma-i de! Ma'i sī. Mi wuō ma yaa-i Kirsā wuōsaāņgu-na. ²² Da mi waa baa bamaņ saa naņ kaasīnni yogo Diilonj-hūmelle-na, mi ce mi fere ņaa mei fere-i mi saa hi naņ kaasīnni yogo, da mi gbāņ da-ba. Da mi suur terieņgu terieņgu, mi ce mi fere terieņgu faņgu taamba temma, da mi gbāņ da banamba kor-bēi. ²³ Mi ce daama-i hiere Neldōdōlma da ma gbāa hi terni-i hiere aa muōmi bi da mi kūņgu-i.

²⁴ Na suyaa wuō gbaruntaamba gbar hiere, ņga umaņ duō ta yaņ banamba-i u yaa yaraa; aa ba pā u yaa-i. Terieņgu faņgu-na, gbāaņ ba baa ta aa yaņ-na. ²⁵ Bamaņ taaraayaņ ba ka finu gbaruņgu-na, ba hīrā muliema-i ku tigiima-na. Ba ce muliema famma-i da ba ka da kumaņ ku sa gbāņ bīenammas. A ne da miē in donyaņ kumaņ, ku sa bīena da. ²⁶ Ku'i cie na da muō miņ gbar mi kā, mi sa gbar mi yuņ-nu. Mi saa baa ciekūrāņo maņ sa jafāaņ u yuņ-nu. ²⁷ Mi ce mi kūōma-i kpāncōlgūō aa mi suō mi fereņ belma. Mi sa taara da mi ji waņ Diilonj-nelma-i tī baa banamba-i muōmi hel hōntōbiloņo.

10

Yaāņ cufieņa buolma-i

¹ Tobīn namaa, mamaņ daa i bīncuōmba-i *Moisi bāaņgu-na, mi taara na suō-ma hiere. Duherru nandu naa cīnnu-bēi a saāņ-ba ba kā ka karnu dāmmanj-nuoraāņgu-i. ² Ku cie ņaa ba *baatiseņ duherru-na baa dāmmanj-nuoraāņgu-na a ce kuuduōņgu baa Moisi-i. ³ Ba hieroņo-i ba wuyaa Diilonj-niiwuoduōni, ⁴ aa nyōj Diilonj-hūnduōma. Hūmma famma taa ma hel tāmpēlleņ, aa tāmpēlle fande yaa waa *Kirsā-i. U waa baa-ba terni-na hiere. ⁵ Mafammaņ fiē ce, ba fōņgūō saa ta ba ce Diilonjō huōņga-i, ku'i cie ba wuōra ku dii *hīekuraāņgu-na.

⁶ Nel daama cie da ma pigāaņ-ye wuō i saa saaya i yaņ āmbabalma cemmanj-maama ta ma dōlnu-yiē ņaa maņ taa ma dōlnu i bīncuōmba-i dumaa. ⁷ Baa na ta na buol cufieņa-i ņaa i bīncuōmbaņ taa ba ce dumaa. Diilonj-nelma waāņ-ma wuō: «Ba tīenaana

† 9:14 Niēj Like sebe-i-na 10.7.

wuo niwuoni-i aa nyōj kolma-i. Baņ juō wuo tī, ba sire ce ba bāaņgu-i.»* 8 Baa na yaņ i tie ce figiņ-kakarkuōņo-i ņaa i bīncuōmba naņ ceņ dumaa. Ba cie ku yaa-i nuōmba neifieņ-cīncieluo baa di diei nuōmba nuōsiba ndii kuu-bei yinduōņgu-na.† 9 Baa na yaņ i feņ Kirsa-i ņaa i bīncuōmba naņ fieņ-yo dumaa a ce jēnaamba doņ-ba ko-ba.‡ 10 Baa na ta na waana ņaa i bīncuōmba naņ waanaņ dumaa, a ce *dōrpōpuōrbilonō maņ kuōj nuōmba-i u jo ji ko-ba.§

11 Nel daama cie nuōmba da ba gbāa suō ba fereņ belma. Ba nyegāaņ-ma da ba gboya mie maņ piyaa miwaanō timma-i. 12 Terieņgu faņgu-na, umaņ duō tuō ne wuō sī fuō yieraaya u gbeiniņ, u gbāņ u baa ji cii. 13 Maman guōlaaņ nelbiliemba gbeini-i Diilon- hūmelle-na, ma yaa bi guōlaaņ namaa niini-i. ņga Diilonō-i nunni hāi tieņo sī; u sie yaņ ma jīnya-nei. Kumaņ da ku ta ku guōl na gbeini-i, u ka kāyā-nei aa pigāaņ-na naņ ka ce dumaa hel-kuō.

14 Mi jēnaaņ namaa, terieņgu faņgu-na, jande, nieņ cufieņa buolma-i aa na yaņ-ma. 15 Mi suyaa mie na suō kuyunģu ku'i cie mi ta mi piie baa-na dumandē-i. Miņ waņ mamaņ, namaa fere-i nieņ-maņ na ne, coima wei? 16 Die tie wuo Itieņo niwuoni-i, iņ jaal Diilonō-i ciinga maņ maa-na-i, ka sa pigāaņ wuō Kirsa tāmna yaa cie i waa u horre-na wei? Iņ bi calnuj *buruo maņ baa i-naa, u'i sa pigāaņ wuō Kirsa kūōma yaa cie i waa u horre-na wei? 17 Buruo diei dii; iņ fie ciinu, i wuo burduōņo faņo yaa-i. Ku yaa pigāaņ wuō ii dii horduolenj.

18 Nieņ *Isirahēl-baamba-i, ba mumbuolmuņ-terieņgu-i Diilon-kūņgu, a ce dumaaņo-na, bamaņ wuyaāņ bīmbaamba maņ baņ koņ-baņ terieņgu-na, kutaamba dii Diilonō horre-na. 19 Ku saa ce ņaa mi taara mi cira cufēllu-i baa du kūōma-i nii dii baa yuņgu waama namma, 20 ma'i sī. ņga mi taara mi cira baņ koņ bīmbaamba maņ cufieņa-na, ba sa ko-ba ba hā Diilonō, ba ko-ba ba hā *jīnabaa. A ne da mi sa taara weima waa na hōlma-na baa jīnabaa-ba-i. 21 Na sie gbāa nyōj baa Itieņo ciinga-i aa miel nyōj baa jīna ba kaanga-i. Na sie gbāa wuo Itieņo niwuoni-i aa tiraa miel wuo jīna ba niini-i. 22 Die vaaya kufanģu-i, Itieņo huōņga ka du baa-ye; a ne da i sie gbāa fi baa-yo.

Yaāņ i tie kāyā i-naa Diilon-hūmelle-na

23 Na ciera bīnkūņgu saa nyaa-ye. Niņsoņo, bīnkūņgu saa nyaa-ye, ņga bīmbīnni hieroņo saa fa baa-ye. Bīnkūņgu saa nyaa-ye, ņga bīmbīnni hieroņo sa ce i naņ kaasīnni Diilon-hūmelle-na. 24 Neliēņo neliēņo, u saaya u tuō taara banamba fafaanģu, u baa tuō ne fuō kūņgu-i.

25-26 Ma nyegāaņ Diilon-nelma-na wuō: «Miwaanō-i baa u huōya-niini-i hiere Itie fuō niini-i»*, a ce dumaaņo-na, da na da kūōma maņ sanģa-na, na baa cira na yuu ma sīnni-i, na sāa na wuo; na baa jaana na hōmmu-i.

27 Moloņ duō bī-ni wuō ņ kā na ka wuo niwuoni, da kuō kutieņo saa hūu Yesu maama-i, da ņ kā, da ba hā-ni kumaņ, ņ baa jaana ņ huōņga-i, ņ hūu ņ wuo fieya aa ņ baa yuu moloņo baa weima. 28 ņga moloņ duō da tūnu-nie wuō kūōj daama-i cufēlluņ-kūōma, ne kutieņo-i aa ņ yaņ; baa wuo. Da ņ wuo, ņ ka hā kutieņo-i āņjōģōbabalamma. 29 Mi saa ne namaa āņjōģōma aa piie, mi nie umaņ gbuōya-nei fuō maama'i aa piie.

Unaa gbāa cira: «Da kuō bīnkūņgu saa nyaa-mi, ma da nie na'a mi saa saaya mi wuo daaku-i, wuō da mi wuo-ku mi ka hā unāņo āņjōģōbabalamma? 30 Da mi da kuuwuōņgu-i aa jaal Diilonō-i aa suō da mi wuo-ku, ma ce nie unaa jo ji tuō gāņ baa-mi wuō mi cie nie wuo-ku?» 31 Mi gbāa waņ mamaņ, ma yaa daama: Na wuo wa! Na nyōj wa! Sisō da na ta na ce bīnkūņgu bīnkūņgu, na saaya na ta na ce-ku Diilon-yerre fafaanģu. 32 Baa na yaņ na ciluō tuō guōl banamba gbeini-i; u baa guōl *Yuifu ba niini-i, u baa guōl *niēraamba

* 10:7 Helmaņ-sebe (Exode) 32.6

† 10:8 Nieņ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 25.1-9.

‡ 10:9 Nieņ

Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 21.4-7.

§ 10:10 Nieņ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 17.6-14.

* 10:25-26

Gbelieman-nalāanģu (Psaume) 24.1

niini-i, u baa bi guəl Diilon-dūŋ-baamba niini-i. ³³ Taa na ce meɪ temma: Muɔmi vaa mi fere weɪma-na hiere ta mi ce kumaŋ kāayāŋ nuɔmba-i. Mi sa taara meɪ fafaanɔ, mi taara nuɔmba-i hiere ba fafaanɔ Diilonɔ duɔ kor-ba.

11

¹ Muɔmiŋ biyaa *Kirsa maama-i dumaa, namaaŋo-i biyaan meɪ bi maama-i dumɛi.

Cieŋo saaya u suuye u yunɔu-i Diilocārälle-na

² Kasi saa da-na: Miŋ waan nelma maŋ baa-na, na wuɔ ma hūmelle-i. Weɪma-na hiere mi nelma sa karaanu-neɪ. ³ Nga mi taara na suɔ wuɔ *Kirsa yaa nuɔmba-i hiere ba yunɔu-i. Bibieŋo yaa cieŋo yunɔu-i aa Diilonɔ yaa Kirsa yunɔu-i. ⁴ Bibieŋ nuɔ da ŋ yaŋ ŋ cucūŋu-i ŋ yunɔu-na aa ta ŋ cārā Diilonɔ-i, sisɔ ta ŋ waŋ Diilopɔpuɔrunɔu-i, kuu dii ŋaa ŋ saa kāŋ Kirsa yaa-i. ⁵ Aa cieŋ duɔ yaŋ u yunɔu-i gbāŋgbāŋ aa tuɔ cārā Diilonɔ-i sisɔ duɔ yaŋ-ku aa tuɔ waŋ Diilopɔpuɔrunɔu-i, kuu dii ŋaa u saa kāŋ u bɔlɔ yaa-i, a ne da u yaa u yunɔu-i. Cieŋo faŋo temma dii ŋaa cieŋo maŋ cirii u yunɔu-i. ⁶ Cieŋo maŋ duɔ u sa taara u vaa bīŋkūŋu u yunɔu-na, u sa hāyā-kuɔ bɔlbɔl wei? Nga i suyaa wuɔ cieŋ duɔ cir u yunɔu-i, sisɔ duɔ hāyā-kuɔ, ku da-yo senserre, terieŋu faŋu-na bɔlbɔl u tuɔ suuye-kuɔ. ⁷ Bibieŋo yaa Diilonɔ nabieraŋo-i, u yaa pigāaŋ Diilonɔ fafaanɔu-i, a ce dumaanɔ-na, duɔ tuɔ cārā Diilonɔ-i, u saa saaya u suuye u yunɔu-i. Aa cieŋo pigāaŋ bibieŋo fafaanɔ. ⁸ Na saa da, Diilonɔ saa hiel bibieŋo-i cieŋ-na, u hielaa cieŋo yaa bibieŋo-na. ⁹ Aa ku saa ce ŋaa ba maa bibieŋo yaa a hā cieŋo-i de! Ba maa cieŋo yaa a hā bibieŋo-i. ¹⁰ Terieŋu faŋu-na, cieŋo saaya u ne *dɔrpɔpuɔrbiemba-i aa tuɔ suuye u yunɔu-i a pigāaŋ u munyieraŋmu-i. ¹¹ Nga na saaya na suɔ wuɔ Itieŋo wulaa, bibieŋo sie gbāa muo sántorma baa cieŋo-i, aa cieŋo sie bi gbāa muo sántorma baa bibieŋo-i. ¹² Mi taara mi cira, cieŋo hilaa bibieŋ-na aa bibieŋo hel cieŋ-na, aa ba hāi-i-na hiere ba hilaa Diilon-na.

¹³ Namaa fere-i nieŋ-kuŋ na ne! Cieŋ duɔ yaŋ u yunɔu-i u saa suuye-kuɔ aa tuɔ cārā Diilonɔ-i, ku biyaa wei? ¹⁴ Ma sɪ na daa bibieŋo yukuɔsɪŋ da ni tu cor ku ta ku da-yo senserre ke? ¹⁵ A ne da ku'i saaya caamba-i. Diilonɔ hāa bafamba-i yukuɔsɪnni-i ni da ni ta ni suuye ba yunni-i. ¹⁶ Umaŋ duɔ u dii nuharunɔu nel daama-na, kutieŋo saaya u suɔ wuɔ Diilon-dūŋ-baamba-i terni-na hiere a naara mie fere-i i ce-ma dumɛi.

Itieŋo niiwuoni maama-i

¹⁷ Miŋ ka dii mi nunɔu-i mamaŋ nuɔ-i fiefie-i-na, mi sie gbɛlieŋ-na. Na tigiima sa kāyā-neɪ Diilon-hūmelle-na, ma guɔla-neɪ. ¹⁸ Mi nuɔ ba'a da na tigiin na-naa, banamba bɔ ba deŋ, aa mi suyaa mie ma gbāa ce. ¹⁹ Mi suyaa mie na saaya na bɔrɔ ku yaa bamaŋ nyaarāa Diilonɔ-na ba ka suɔ. ²⁰ Da na jānu na-naa da na wuo Itieŋo niiwuoni-i, na sa wuo-ni niŋ saaya ni wuo dumaa. ²¹ Niiwuon da ni hi wuoma, na kā ka bie na juurumbaa. A ce dumaanɔ-na, banaŋ da ba ce ba tɛ baa nyulmu-i aa banamba wuo ye aa nyɔŋ ye ta ba ce koŋhiliinɔ. ²² Da na da na sa taara na cal baa moloŋo, bige-i cie na sa wuo dii na cinnin aa ta na jo? Sisɔ na taara na bɛna Diilon-dūŋ-baamba yerre yaa wei? Bige-i cie na ta na ture sūntaamba yammu-i? Na'a mi waŋ wuɔ nie baa-na? Na taara mi gbɛlieŋ-na wei? Mi sie sie aa gbɛlieŋ-na.

²³ Miŋ daa mamaŋ Itieŋo wulaa aa waŋ-ma baa-na ma yaa daama: Baŋ ŋa naa saaya ba bel Itieŋo-i Yesu-i isuɔŋu maŋ nuɔ-i, wuɔ bie *buruo ²⁴ aa jaal Diilonɔ-i, aa bɔlnu-yuɔ aa cira: «Mi kūma yaa daama-i miŋ hāŋ-naŋ baa-ma, taa na ce miŋ cie kumaŋ daaku-i mi maama ta ma tɛnu-neɪ.» ²⁵ Baŋ juɔ wuo niiwuoni-i tɪ, wuɔ bie duvɛŋo ciin-na hā-ba aa cira: «Ba ka bel-mi ko-mi. Mi tamma maŋ ka kūnna, kuu dii ŋaa ma yaa daama-i ciinɔ-na. Diilonɔ ka bel u *tobisifɛlenni-i baa ma yaa-i. Da na ta na nyɔŋ-yo huɔŋu huɔŋu, na ce miŋ cie kumaŋ daaku-i mi maama tɛnu-neɪ.» ²⁶ Na saa da, aa Itieŋo suɔ duɔ bir jo, huɔŋu huɔŋu, da na wuo buruo-i wuon daama temma-i aa nyɔŋ duvɛŋo-i, na waŋ u kuliinɔ maama yaa dumaanɔ-na. ²⁷ Ku'i cie na da umaŋ duɔ waa waama namma aa

wuo Itienjo buruo-i, sisə aa nyəŋ Itienjo duvëŋjo-i, kutienjo saa kãŋ Itienjo kũəma-i baa u tãmma-i hiere; a ce dumaanjo-na, Diilonjo ka yuu-yo. ²⁸ Terienju fanju-na, nelienjo nelienjo, u saaya u ne u fere igëna aa suə duə wuo buruo daayo-i aa nyəŋ duvëŋ daayo-i. ²⁹ Uman duə saa kãŋ buruo daayo-i baa duvëŋ daayo-i wuo Itienjo kũəma*, aa suuye u yufienja-i a wuo-ni, Diilonjo ka gãŋ baa-yo. ³⁰ Ku'i cië na da jaamba-i baa jëliimba maaraaya na hølma-na baa kuliŋgu-i hiere. ³¹ Kuə i taa i ne i fere igëna aa suə tie wuo, Diilonjo naa waa hie tuə gãŋ baa-ye? ³² Nga Diilonjo sa taara i ka caa baa banamba-i ku'i cië u tuə gãŋ baa-ye u dii-ye hümelle-na.

³³ Tobin namaa, terienju fanju-na, da na jãnu na-naa da na wuo Itienjo niwuoni-i, ciyaan na-naa. ³⁴ Nyul da mu waa uman nuə-i, u wuo dii u ciŋ-nu aa u tuə jo, ku yaa da na ji jãnu na-naa u sië cãl Diilonjo ji tuə gãŋ baa-yo.

Nelma man tiyãa, da mi kã mi ka fielnu-mëi.

12

Diilonj-Yallen hãŋ nuəmba-i fõŋgõbaa-ba man

¹ Tobin namaa, mi nunju ka hi *Diilonj-Yalle maacemma yaa fiëfië-i-na; mi taara ma kaala na wulaa. ² Na suyaa wuo nan ŋa na'a na saa hi hũu Itienjo maama-i na taa na gbar na nyaanu tinni, a ne da nunni sɪ baa-ni ni ta ni piiye. ³ Ku'i cië mi ta mi taara mi wan-ma baa-na mië Diilonj-Yalle sië gbãa waa molon-na aa kutienjo wuo Yesu dãŋgãan! Ma sië gbãa ce. Aa molo sië bi gbãa cira Yesu yaa Itienjo-i, da Diilonj-Yalle saa dii-ma u nunju-nu.

⁴ Diilonj-Yallen hãŋ nuəmba-i fõŋgõbaa-ba man ba ta ba ce Diilonj-maacemma-i baa dii sɪnni bəi, ŋga Diilonj-Yalduəl daade yaa hãan-ban baa-ba. ⁵ Maacemma sɪnni dii bəi, ŋga ma ce hã Yunteduəŋjo yaa-i. ⁶ Ancemma dii bəi, ŋga Diiloduəŋjo fanjo yaa hãan i hieronjo-i ku fõŋgũə-i i tie ce-ma. ⁷ Diilonjo hãa-ye fõŋgõbaa-i yun-ŋin i tie fa i-naa maama. Fõŋgõbaa-ba famba yaa pigãan Diilonj-Yalle maacemma-i. ⁸ Diilonj-Yalle ce unanjo nelnurãno, aa ce unanjo aansuəmantienjo. ⁹ Diilonj-Yalduəl daade hã unanjo fõŋgũə-i u haa u nanja-i Diilonjo-na ninsoŋ-haama, aa hã unanjo fõŋgũə-i u tuə sire jaamba. ¹⁰ Di hã unanjo fõŋgũə-i u tuə gbã u ce himma, aa hã unanjo u tuə ce Diilopəpuərn, aa hã unanjo u tuə suə Diilonj-maacemma-i u bəro-mëi baa *jina ba maama-i. Di hã unanjo fõŋgũə-i u tuə gbã u piiye nelfelemma, aa hã unanjo u tuə gbã u hielnu-mëi. ¹¹ Diilonj-Yal daade yaa ciëŋ mafamma-i di diei yon. Fõŋgũə man duə dəlnu-die di hã-ni baa u yaa-i.

Diilonj-dũŋ-baamba dii ŋaa nelfifinjo

¹² Terni bəi dii nelienjo nuə ŋ kũəma-na. Nga ni gbuənu hiere ce kũəduəma. Tern daani-i baa ni ciinumma-i ni gbuənu ce nelduəŋjo. Baman hũyãa *Kirsaa maama-i baa dii dumëi. ¹³ I hieronjo-i hiere i daa batemu-i Diilonj-Yalduəl daade'i nuə-i a gbonu ce ŋaa nelduəŋjo; *Yuifubaa o, *niëraamba o, kəraamba o, nebimba o, Diilonj-Yalduəl daade yaa dii i həmmu-na. ¹⁴ Nelbilonj kũəma-i terienju diei sɪ, terni bəi gbuənu ce-ma. ¹⁵ Gboluonj da ku cira: «Muə sɪ nanja-i, mi nunju si dii kũəma-na», gbãŋgbãŋ sɪ wëi? Kufanju gbãa bə ku deŋ wëi? ¹⁶ Tũŋ da ku cira: «Muə sɪ yufelle-i, mi nunju si dii kũəma-na», ku saa kar coima wëi? ¹⁷ Kuə nelbilonj kũəma-i hiere maa naa waa yufelle yon, ii naa tie nu nië? Aa kuə maa naa waa hiere tũŋgu, ii naa tie nu hũlãanju-i nië? ¹⁸ Na saa da, Diilonjo saa ma-ye u yun-nu. U maa-ye kuŋ dolaanu-yuə dumaa; a səgəlnu i terni-i un taaran ni waa kusuəŋ-nu. ¹⁹ Kuə terienju diei waa nelbilonjo-na, baa naa saa ta ba bɪ u kũəma-i wuo kũəma. ²⁰ Terni bəi dii nelbilonjo kũəma-na, ŋga ni gbuənu ce kũəma diei.

²¹ Yufelle sië gbãa gbë nanja-i wuo: «Mi sa taara-nië.» Yunju sië bi gbãa gbë gboluonju-i wuo: «Mi sa taara-nië.» ²² In neŋ terni man i kũəma-na wuo yunju si dii-nië, ni yaa faan i maama-i ni yan. ²³ In'a i sa kãŋ terni man, i bel ni yaa-i fafamma. In fuo niman aa

* **11:29** Verse daayo gbãa bi nu nun daama-i: «Uman duə saa kãŋ Itienjo horre-i aa suuye u yufienja-i wuo buruo daayo-i aa nyəŋ duvëŋ daayo-i, Diilonjo ka gãŋ baa-yo.»

i sa sie waņ ni maama, i ne ni yaa-i fafamma ²⁴ a ne da terni maņ niifuoni sī i sa ne-ni dumaano-na. In'a i sa kāņ terni maņ i kūōma-na, Diilonjo maa-ye aa ce terni fanni waa baa yuņgu. ²⁵ U saa tuō taara i kūōma terni muo sāntorma baa ni-naa; u taa u taara ni ta ni jōguoņ ni-naa maama aa ta ni fa ni-naa maama. ²⁶ Terieņgu diei da ku ta ku jaņ, terni nanni ce kuuduōņgu baa-ku hiere. Da ba ce terieņgu diei bōi, ninanni hōmmu bi fē hiere. ²⁷ A ne da namēi Kirsa kūōma-i. Na hieroņo-i hiere naa dii baa na terni u kūōma-na. ²⁸ Ku'i cie na da Diilonjo hāa nuōmba-i ba da-ba-deņ maacemma u dūņgu-na. U duoņ ce banamba Yesu *pōpuōrbiemba igēna, aa ce banamba ta ba ce u pōpuōruņgu, aa ce banamba Diilonelpigāataamba, banamba ta ba ce gbere-weima, banamba ta ba sire jaamba, banamba ta ba kāyā nuōmba, banamba yaataamba, banamba bi ta ba piiye nelfelemma. ²⁹ Ba hieroņo-i Yesu pōpuōrbiemba wei? *Diilopōpuōrbiemba wei? Ba hieroņo-i nelpigāataamba wei? Ba ce gbere-weima wei? ³⁰ Ba hieroņo-i ba sire jaamba wei? Ba gbā ba piiye nelfelemma-i wei? Ba gbā ba hielnu-mēi wei? ³¹ *Diilonj-Yallen hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ, gbāaņ na da bamaņ faa yaņ beī. Gbāaņ na da bamaņ kāyāņ nuōmba-i ba yaņ. Mi ka pigāaņ-na kumaņ yuņgu yaņ hiere; ku yaa ņaa nelnyulmu-i.

13

Nelnyulmu

¹ Halle da ņ fiē ta ņ nu nelma-i hiere hīēma-na ka cor baa *dōrpōpuōrbiemba maama-i, da kuō nelnyulmu si dii-niē, ņ ce gbāņgbāņ. Dumaano-na nii dii ņaa joloņo maņ baņ mar-oņ ba yuņ-nu, sisō kpoņo maņ baņ mar-oņ ba yuņ-nu; u tuō du u ce ijieni nuōmba tūnni-na yoņ. ² Da ņ fiē ta ņ gbāņ ņ ce Diilopōpuōrni-i; aa ta ņ suō weima-i hiere, aa bi ta ņ suō Diilonjo kusūņgu-i, da ņ fiē haa ņ naņga-i Yesu-i-na fuō a gbāa ta ņ ce tānni ta ni forra, nelnyul da muō muu si dii-niē, ņ ce gbāņgbāņ. ³ Da ņ fiē cal ņ nagāņ-niini-i hiere hā sūntaamba, da ņ fiē sie ba dii-ni dāamu-na Diilonj-hūmelle maama-na, nelnyul da muō muu si dii-niē, ņ ce gbāņgbāņ.

⁴ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuō-i, u huōņga sa huol, u faa, u sa nenu, u sa tēteņ u fere, bombolma sa dōlnu-yuō. ⁵ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuō-i, u sa ce senda-weima, u sa taara u fereņ fafaaņgu, u huōņga sa guōla, u sa tiera nelma u huōņ-na. ⁶ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuō-i, āmbabalma sa dōlnu-yuō, ninsoņo yaa dōlaanuņ-yuō. ⁷ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuō-i, u tiil weima-i hiere nammaņ temma, u hūu weima-i hiere, u haa u naņga-i Diilonjo-na weima-na hiere aa tiraa tuō hīrā u kūōma-i.

⁸ Nelnyulmu sa ji tī dede, ņga yiingū dii baa yiingū Diilopōpuōruņgu cemma ka bāl, nelfelemma wamma ka bāl, mēl suō yiēņgu, ku sie ji waa. ⁹ Na saa da, miē sōsuōmuņgu saa hi ku fuoņgu-i aa in ceņ Diilopōpuōruņgu maņ, i sie gbāa ce-ku hi ku fuoņgu-i. ¹⁰ ņga Diilonj duō ji hā-ye kumaņ hii ku fuoņgu-i, kumaņ saa hi ku fuoņgu-i ku ka gbuo.

¹¹ Na saa da, in ņa naa waa bisālņ miēņo-i, i taa i piiye bisānsīnni aa tie jōguoņ bisānsīnni aa bi tie ce bisānsīnni. I yammū juō cē huōņgu-na, i saa nanna bisānsīnni-i wei? ¹² Kuuduōņgu yaa baa daaku-i; in daņ mamaņ nyuņgo-i-na ma saa kaala i wulaa, ņga yiingū dii baa yiingū, ma ka kaala i wulaa hiere da gbaa! I sa suō Diilonjo-i fafamma fiēfiē-i-na, ņga yiingū dii baa yiingū i ka suō-yo ņaa fuō fere uņ suō-yeņ dumaa.

¹³ In yeņ terieņgu maņ nuō-i nyuņgo-i-na, bimbīnni siei dii: āņhūuma, baa nahaale, baa nelnyulmu. ņga ni siei-i-na, nelnyulmu yaa yuņgu.

14

Nelfelemma kūņgu-i baa Diilopōpuōrni kūņgu-i

¹ Gbāaņ kpelle nelnyulmu waa-nei. *Diilonj-Yallen hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ, taa na kuye ba maama. Ku huraa baņ ceņ Diilopōpuōrni-i baa umaņ. ² Umaņ duō tuō piiye nelfelemma-na, molo sa nu u nelma-i, u sa piiye baa nelbiliemba, u piiye baa Diilonjo.

Nelma maņ fuyaa nelbiliemba-na, Diilon-Ŷalle diyaa ma yaa kutienŶo nuņģu-na u tuŶ waņ-ma. ³ Nģa umaņ cieņ DiilopŶpuŶrunģu-i, u kāyā banamba-i ba ta ba naņ kaasinni Diilon-hūmelle-na, u dii sirēiņa bēi, aa bi dii holle bēi. ⁴ Umaņ piiyeņ nelfelemma-na, ku kāyā fuŶ da-u-diei yon. A ne da umaņ cieņ DiilopŶpuŶrni-i, ku kāyā Diilon-dūņ-baamba-i hiere ba kūņģu-na.

⁵ Mi taara na hieroņo-i na ta na piiye nelfelemma-na, ņga mamaņ yuu mi huoņga-i yaņ, ma yaa ņaa na ta na gbā na ce DiilopŶpuŶrni-i. Umaņ cieņ DiilopŶpuŶrni-i u fa weima u yaņ umaņ piiyeņ nelfelemma-na. Mi saa yagar-ma duŶ tuŶ piiye aa tuŶ hielnu-mēi u hā Diilon-dūņ-baamba-i.

⁶ Tobiņ namaa, ņaa muŶ da mi gbuu kā na terienģu-na hāa, aa Diilo saa carra-miē baa nelma mi da mi ka piiye tūnu-nēi, mi saa kā baa sŶsuŶmufelēņģu da mi ka pigāaņ-na, mi saa kā baa DiilopŶpuŶrunģu da mi ka waņ baa-na, mi saa bi kā da mi ka hāalā-nēi bīņkūņģu, aa kā ka ta mi piiye nelfelemma-na, ku gbāa kāyā-nēi bige-i nuŶ-i? ⁷ KuuduŶņģu yaa baa niimarni-i, da ba ta ba mar-ni ba yuņ-nu, naņ gbāa ce niē suŶ baņ mar nalāaņģu maņ? ⁸ Aa umaņ buuņ yerre-i, duŶ saa bu-de fafamma, hai ka suŶ wuŶ ku duu aa hel kā berru-na? ⁹ KuuduŶņģu yaa baa namaaņo-i; da na ta na piiye nelma maņ nuŶmba sa nu-ma, ba ka ce niē suŶ naņ waņ mamaņ? Kuu dii ņaa na hiel na nuņ-fafalmu yon. ¹⁰ Nelma bēi dii hēma-na, aa yuņģu dii ma hieroņo-na hiere. ¹¹ Nģa moloņ duŶ tuŶ piiye baa-mi aa uņ piiyeņ baa-mi nelma maņ nuŶ-i mi sa nu-ma, kutienŶo waa nerienŶo muŶmi wulaa aa mēi fere-i mi bi waa nerienŶo muŶ fuŶ u wulaa. ¹² Terienģu faņģu-na, Diilon-Ŷallen hāņ nuŶmba-i fōņģōbaa-ba maņ, naņ kuņ ba huoņ-nu, gbāaņ na da bamaņ kāyāņ Diilon-dūņ-baamba kā yaaņ-na.

¹³ A ce dumaaņo-na, umaņ piiyeņ nelfelemma-na, u saaya u cārā Diiloņo hā-yo ku fōņģō-i u tuŶ hielnu uņ waņ mamaņ. ¹⁴ Da mi ta mi cārā Diiloņo-i nelfelemma-na, mi huoņga cārā ninsoņo, ņga mi sa suŶ miņ waņ mamaņ. ¹⁵ Terienģu faņģu-na, mi ka ce bige-i? Mi ka cārā Diiloņo-i nelfelemma-na, mi ka bi cārā-yuŶ mi nelma-na. Mi ka hāl nēini-i a tuŶlnu Diiloņo-i nelfelemma-na, mi ka bi hāl-ni tuŶlnu-yuŶ mi nelma-na. ¹⁶ Ni ma'i sī, da ņ jaal Diiloņo-i nelfelemma-na yon, niņ yeņ baa bamaņ ba ka ce niē suŶ wuŶ ņ pāa Diiloņo-i jaaluņģu aa da ba siē wuŶ: «Ma cie»? ¹⁷ N jaaluņ da ku fiē fa niē niē, ku siē gbāa kāyā moloņo Diilon-hūmelle-na.

¹⁸ MuŶ miņ yar-naņ hiere nelfelemma wamma-na, mi jaal Diiloņo-i mafamma-na. ¹⁹ Nģa Diilon-dūņ-baaņ miē diē tigiņ, mēi sa piiye nelfelemma-na agaga aa nuŶmba siē da manamma kūņ. Mēi taara mi piiye da ku fiē waa nelma hāi yon, ma suur nuŶmba tūnni-na ba sire baa-ma.

²⁰ Tobiņ namaa, baa na ta na jŶģuŶ ņaa bisālņ namaa, taa na ce bīncŶmma. Nģa da kuŶ kuubabalaaņ cemma-i, cieņ na fere bisāmbienŶ namaa. Bafamba sa suŶ kuubabalaaņģu cemma-i. ²¹ Ma nyegāaņ *āņjīnamma-na wuŶ: ItienŶo ciēra:

«Miņ taaraņ mi waņ mamaņ baa *Isirahel-baamba-i,

mi ka ce niēraamba yaa waņ-ma baa-ba.

Mi ka piiye niertimma baa-ba.

Mafaņ da ma fiē ce, ba siē nu mi nuņģu-i.»*

²² Terienģu faņģu-na, ku pigāaņ wuŶ nelfelemma saa ce Diilon-dūņ-baaņ maa-na, ma cie bamaņ saa hūu Yesu maama-i ba maa-na; aa DiilopŶpuŶrunģu saa ce bamaņ saa hūu Yesu maama-i ba maa-na, ņga ku cie Diilon-dūņ-baaņ maa-na.

²³ Naa Diilon-dūņ-baaņ da ba tigiņ hiere aa doņ ta ba piiye nelfelemma-na ba hieroņo-na hiere, nelgbāņgbālāņ duŶ jo ji suur na hŶlma-na, sisŶ umaņ saa hi hūu ItienŶo maama-i, a da na ce dumaaņo-na, u siē cira na pielaa wei? ²⁴ Nģa da na waa hiere ta na ce DiilopŶpuŶrni, aa umaņ saa hi hūu ItienŶo maama-i u jo ji suur nu na piiye, u ka suŶ

* 14:21 Isayi (Ésaie) 28.11-12

terienḡu-na wuᵛ u maacemma saa fa. Naḡ waḡ mamaḡ hiere u kūḡu-na u siē gbāa ju-ma. ²⁵ Kufanḡu huonḡu-na, u maama maḡ naa fuo, ma ka hel bomborma-na hiere. Mafan da ma ce, u ka dūuna jaal Diilonḡo-i aa cira: «Coima saa fa, Diilonḡo dii baa-na kelkel!»

Diilojaalen saaya di ce dumaa

²⁶ Tobin namaa, naḡ saaya na ta na ce dumaa ku yaa daaku: Da na tigiin na-naa, umaḡ duᵛ da nalāanḡu, u hāl. Umaḡ duᵛ da nelma duᵛ piye pigāan banamba-i, u gbāa piye-mēi. Diilonḡ duᵛ carra umaḡ baa nelma, u gbāa waḡ-ma. Umaḡ duᵛ waa duᵛ piye nelfelemma-na, u piye. Umaḡ duᵛ waa duᵛ hielnu nelfeḡeḡ daama-i ba nelma-na, u hielnu-mēi. Mamaḡ daama-i hiere ma saaya ma ta ma kāyā Diilonḡ-dūḡ-baamba-i Diilonḡ-hūmelle wuᵛsaanḡu-na. ²⁷ Bamaḡ piyen nelfelemma-na, ba saa saaya ba cor nuᵛmba hāi sisᵛ ba siēi. Aa da ba'a ba piye, ba ta ba piye ba hā ba-naa; aa molo saaya u waa tuᵛ hielnu-mēi. ²⁸ Da kuᵛ molo saa da duᵛ hielnu-mēi, ba yaḡ aa ba ta ba piye ba huonḡ-na baa Diilonḡo. ²⁹ Diilonḡ uḡ puᵛr bamaḡ baa u nelma-i, ba hāi sisᵛ ba siēi da ba piye, banamba ne da kuᵛ baḡ waan mamaḡ ninsonḡo. ³⁰ Nga Diilonḡ duᵛ carra moloḡo na hōlma-na baa nelma, umaḡ duᵛ piye, u saaya u budii aa Diilonḡ uḡ caraaya umaḡ, u piye u maama-i. ³¹ Diilonḡ duᵛ puᵛr-na hiere baa nelma, na gbāa waḡ-ma, nga na saaya na ta na piye na da-na-diei, ku yaa ma ka suur nuᵛmba tūnni-na aa sirēiḡa ka da-ba. ³²⁻³³ Diilonḡo sa taara nuᵛmba ta ba ce weima-i ba yuḡ-nu, u taara ma ta ma ce maḡ saaya ma ce dumaa. A ce dumaanḡo-na, bamaḡ ciēḡ u pᵛpuᵛrni-i, ku fōḡḡūᵛ dii-bei ba ta ba gbā ba bel ba fere.

Naa maḡ ceḡ dumaa Diilonḡ-dūnni-na hiere, ³⁴ Diilonḡ-dūḡ-baan da ba tigiin ba-naa, caamba saaya ba suye ba nunni-i; ba saa saaya ba ta ba piye. Naa maḡ bi nyegāan dumaa *ānjīnamma-na wuᵛ ba saaya ba ta ba hiere ba fere. ³⁵ Ciēḡo maḡ duᵛ tuᵛ taara u yuu nelma namma suᵛ, u cie da ba kūḡ ciinḡu-na u ka yuu u bōᵛ-i. Ciēḡo saa saaya u piye Diilonḡ-dūḡ-baamba hōlma-na, ku saa fa.

³⁶ Na daa niē sī Diilonḡ-nelma hilaa namaa terienḡ-nu'i wei? Sisᵛ na daa niē sī namei nuᵛma na da-na-diei yoḡ wei? ³⁷ Umaḡ duᵛ cira fuᵛ ce Diilopᵛpuᵛrunḡu, sisᵛ *Diilonḡ-Yalle hāa fuᵛ fōḡḡūᵛ, kutienḡo saaya u suᵛ wuᵛ miḡ nyegāan mamaḡ hā-na daama-i ma hilaa Itienḡo nuḡ-nu. ³⁸ Umaḡ duᵛ ciina nel daama-i, Diilonḡo ka bi ciina kutienḡo-i.

³⁹ Tobin namaa, terienḡu fanḡu-na, taa na taara Diilopᵛpuᵛrni cemmanḡ-fōḡḡūᵛ yaa-i, nga baa na cie moloḡo wuᵛ u baa piye nelfelemma-na. ⁴⁰ Kumaḡ gbāan, da na'a na ce mamaḡ, ma saaya ma ce fafamma, ijieni saa saaya ni waa ma cemma-na.

15

Kirsa siremman-kūḡu-i

¹ Tobin namaa, miḡ waan *Neldᵛdᵛlma maḡ baa-na na hūu-ma aa bel-ma nammu hāi, mi taara mi tir ma yaa baa-na fiēfiē-i-na. ² Miḡ waan-ma baa-na dumaa, da na saa bibirre-mēi, aa gbāa bel-ma nammu hāi, ma ka kor-na, da ma'i sī na ce gbāḡḡbāḡ. ³ Nelma maḡ suurii mēi fere-i mi tūnni-na, mi bi diyaa ma yaa-i na tūnni-na. Maa dii baa yuḡu. Ma yaa daama wuᵛ: *Kirsa kuu i āmbabalma maama-na ḡaa maḡ waan dumaa Diilonḡ-nelma-na. ⁴ Uḡ kuu ba fuure-yuᵛ, siēḡi-yiinḡu-i u sire hel cīncorre-na ḡaa Diilonḡ-nelmaḡ waan-ma dumaa. ⁵ Uḡ hilaa, u caraaya Piē aa sire carra u *hāalābiemba maḡ waa cīncieluo ba hāi baamba-i. ⁶ Ku huonḡu-na, tobimba maḡ daa-yo, ba curaa nuᵛmba nuᵛsiba hāi komuḡḡa ndii-i. Ba waa hiere terduḡ-nu aa da-yo. Banamba kuu-bei, nga ba bōi dii yogo. ⁷ Kufanḡu huonḡu-na, u carra Sake-i, aa carra u *pᵛpuᵛrbiemba-i hiere.

⁸ Kufanḡu huonḡu-na fiēfiē-i-na, u suᵛ carra muᵛḡo-i. Mi waa ḡaa bilonḡo maḡ saa vāa aa ba honḡ-yo. ⁹ Na saa da, Yesu pᵛpuᵛrbiemba-i hiere ba bōyaa muᵛmēi nuᵛ-i. Mi ciē karaanḡu baa Diilonḡ-dūḡ-baamba-i cor, ba saa naa saaya ba ta ba bi-mi Yesu pᵛpuᵛrbilonḡ muᵛ. ¹⁰ Nga miḡ yeḡ dumaa nyuḡḡo-i-na, mi saaya mi ta mi jaal Diilonḡo yaa-i. Diilonḡ uḡ

cie baa-mi aa hä-mi fõngũo man, mi saa hũu-yo nanna, mi cie maacemma-i baa-yo a yan Yesu pɔpuɔrbiemba namba-i hiere. Mi suyaa miε mi saa ce-ma baa mei ferεɲ fõngũo, mi cie-ma baa Diilonɔ-fõngũo. ¹¹ Terienɲu fanɲu-na, bafamba o, muo o, i wan Neldɔdɔlduɔɲ daama yaa-i baa nuamba-i. Namaa na bi hũyãa ma yaa-i.

Kuomba siremman-kũngu-i

¹² Bige-i cie die tie piiye yiε *Kirsa siire hel kuomba hɔlma-na, banamba ta ba piiye na hɔlma-na wuo kuomba siε gbãa sire? ¹³ Da kuɔ kuomba siε gbãa sire ninsoɲo, suɔ Kirsa saa sire kε! ¹⁴ Aa da kuɔ Kirsa saa sire, in wan maman nelgbãngbãlãmma, aa na haa na nanɲa-i yuo gbãngbãɲ. ¹⁵ A naara kufanɲu-i, miε in wuɔraɲ i wan maman, da kuɔ kuomba siε gbãa sire, ma sɪ kuu dii ŋaa i wuɔra i kar coima i haa Diilonɔ-na wuo u siire Kirsa-i hiel-o kuomba hɔlma-na. ¹⁶ Da kuɔ kuomba siε gbãa sire, suɔ Kirsa saa sire. ¹⁷ Aa da kuɔ Kirsa saa sire, na haa na nanɲa-i yuo gbãngbãɲ aa na ãmbabalma dii ma yungu. ¹⁸ Dumaanɔ-na, ku bi pigãan wuo Diilonɔ-dũɲ-baamba man kuu ba siε ka da Diilonɔ-i. ¹⁹ Da kuɔ in haa i nanɲa-i Kirsa-i-na ku kãyã-yiε hiεma-na bande yon, nuamba-i hiere ba bɔyaa miεmi nuɔ-i.

²⁰ Nga Diilonɔ wuo i wan ninsoɲo-i, Kirsa siire hel kuomba hɔlma-na. Diilonɔ siire u yaa igēna duɔ pigãan wuo kuomba ka sire fuɔ temma-i. ²¹ Na saa da, nelduɔɲo diei un diyaa kuliɲgu-i dumaa hiεma-na, nelduɔɲo diei ka ce kuomba sire dumεi. ²² Adãma huonɔ-baambaɲ kun hiere dumaa Adãma maama-na, Yesu huonɔ-baamba ka bi sire hiere dumεi Yesu barguɔ-i-na. ²³ Baɲ ka sire cu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Kirsa fuɔ siire tɪ, u yaa siire dielũo. Duɔ ji jo, baman cuu u huonɔ-nu, ba ka suɔ sire. ²⁴ Mafan da ma ce, miwaanɔ tɪmma yaa hii: Kirsa ka hũu fõngũo-i baa yuntesɪnni-i a naara himma-i ni taamba wulaa, aa hä i To-i Diilonɔ-i baa nelle-i. ²⁵ Dumandε-i-na, Kirsa ka tɪε yuntesɪnni-na, Diilonɔ duɔ ji mal u bigãarãamba-i huonɲu man nuɔ-i, u suɔ bir nelle-i hä Diilonɔ-i. ²⁶ Un ka kɔsuɔɲ u bigãarãanɔ man tuogbuole-na u yaa kuliɲgu-i. ²⁷ Ma nyεgãan Diilonɔ-nelma-na wuo: «*Diilonɔ diyaa wεima-i hiere u nan-na.*»* Nga da ba cira Diilonɔ diyaa wεima-i hiere u nan-na, ku saa ce ŋaa fuɔ ferε uu dii u nan-na dε! Ku'i sɪ. ²⁸ Diilonɔ duɔ ji dii wεima-i hiere Bεpolɲo nan-na, Bεpolɲo ka bir dii u ferε Diilonɔ nan-na. A ce dumaanɔ-na, Diilonɔ yaa ka waa wεima-i hiere ma yungu-na.

²⁹ Kuɔ bikuomba saa naa waa da ba sire, baman baatisen ba solaanɲu-i, baa naa waa hie ta ba batisen? Da kuɔ kutienɔ siε sire, ŋ ce ba batisen-ni u maama-na yun haku-i nuɔ-i? ³⁰ Aa miε ferε-i, kuɔ ba saa naa waa da ba sire, ii naa waa hie tie sãa kuliɲgu-i hɔnni man jon? ³¹ Coima saa fa, muɔ baa kuliɲgu-i i huul i-naa yinni man jon. Ma sɪ na suyaa wuo nan hũyãa Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-i mi huonɲa fiε baa-na kε? Terienɲu fanɲu-na na saaya na bi suɔ wuo kuliɲgu hũɲ ku cu-mi yinni man jon. ³² Efesi-i-na bande-i-na, mi bigãarãamba dii mi huonɲu-na ŋaa jarbaa. Miɲ malãa baa-ba dumaa, da kuɔ mi malãa baa-ba da mi da binɲkũngu hiεma-na bande yon, yun haku-i dii-kuɔ? Da kuɔ kuomba sa sire, ban wan-man dumaa: «*Juon i tie ce i bãanɲu-i, kuliɲgu saa maa.*»†

³³ Baa na taal na-naa: Nelfεin duɔ cu nelbaban huonɔ-nu, ku biεna u fafaanɲu-i. ³⁴ Na piεra bɔi, yaan aa na bir na jo hũmefafalle-na aa na ne kuubabalaanɲu cemmi aa na yan-ku. Mi suyaa miε na hɔlma-na banamba saa hi suɔ Diilonɔ-i yogo, ku'i cie mi ta mi wan-ma senserre da di da-na.

Kuomban ka sire waa dumaa

³⁵ Unaa gbãa tuɔ jɔguɔɲ wuo: «Kuomba ka sire niε? Aa da ba sire, ba ka waa niε?» ³⁶ Mimilã, ma sɪ da ŋ duu ðimma-i ma pa aa ðibelle hɔr kε? ³⁷ Niɲ duu kuman, ðibelle yaa yon fielu si dii. Ku gbãa waa jijabelle, ku gbãa bi waa kuanɲu. ³⁸ Da ŋ duu-de, Diilonɔ ce di sire pa a hiel fielu-i kun dɔlaanu fuɔ dumaa. Ðimma dii baa ma fielu

* 15:27 Gbelieman-nalãanɲu (Psaume) 8.7 † 15:32 Isayi (Ésaïe) 22.13

ma fielu. ³⁹ Tāmman-*niini*-i hiere nii bi dii dumēi: Nelbiliemba kūōma dii ma deņ, bimbaamba maama-i ma deņ, huriimba maama-i ma deņ, titiraamba maama-i ma bi deņ. ⁴⁰ Bimbinni bi dii dōrō-i-na baa hīema-na hiere. Dōr-*niini* dii ni deņ baa hīema-*niini*-i. ⁴¹ Bāaņgu carramma dii ma deņ, ceīņo maama-i ma deņ, mōeņa maama-i ma bi deņ. Halle mōeņa-i a-naa nuō, a sa carra carraduōma.

⁴² Kuomba siremman-kūņgu ka waa dumēi. Da ba dii kuloņo-i hīema-na u hōr ņaa dībellen hōr dumaa. Duō ji sire, u sa tiraa suō baņ bīņ kumaņ kuliņgu-i. ⁴³ Umaņ duō tuō suur hīema-na, u ko hujarre aa fōņgūō sa waa-yuō. Duō ji sire hel, u maama sa fa baa fafaanġu-i aa fōņgūō tiraa waa-yuō. ⁴⁴ Da ba ta ba fuure, ba fuure kūōsōsōmma, ņga bamaņ ka sire, ba ka sire baa dōr-kūōma. In yēņ hīema-na baa kūōma-i dumaa, *Diilon-*Yalle* ka bi hā-ye kūōfelemma dumēi dōrō-i-na. ⁴⁵ Na saa da, Diilon-nelma ciēra wuō: «*Diilon un maa nelbiloņo maņ dīelūō-i-na, u diyaa cicēlma-i yuō*»‡; ba taa ba bī u yaa Adāma-i. ņga AdāmaŠ maņ juō jo huonġu-na, u yaa hāaņ nuōmba-i cicēlma-i. ⁴⁶ Kūōsōsōmma yaa juōņ dīelūō aa suō hā dōr-maama-i. ⁴⁷ Ba maa Adāma maņ dīelā-wuonġo-i baa hīema, aa hāalīņ-wuonġo hel dōrō jo. ⁴⁸ Hīema-*baamba* dii ņaa baņ maa umaņ baa hīema-i un yēņ dumaa, aa dōr-*baamba* waa ņaa umaņ hilaa dōrō-i-na jo un yēņ dumaa. ⁴⁹ In yēņ hīema-*wuonġo* temma-i dumaa, i ka bi waa Dōr-wuonġo temma dumēi.

⁵⁰ Tobīņ namaa, miņ taaraņ mi waņ mamaņ baa-na, ma yaa daama: In yēņ baa i kūōma maņ daama-i, i siē gbāa suur *Diilon-nelle-na baa-ma. I kūōņ daama-i kūōsōsōmma, ma hōr, i ce nie gbāa tīē baa-ma aa da cicēlma maņ sa tīēņ dede-i?

⁵¹ Mi ka puure Diilonġo kusūņgu-i pigāaņ Diilon-dūņ-baaņ namaaņo-i: Na saa da, i siē ku hiere ņga i hieroņo-i hiere i kūōma ka bir. ⁵² Miwaanġo tīmman-yiņgu-i, yerre ka bu. Yer da diē ji bu, i kūōma ka pāņ bir hōduoņgu aa kuomba ka sire baa kūōfelemma a waa gbula ba siē gbāa ku. ⁵³ I kūōņ daama-i kuliņgu yar-ma, aa ma hōr, a ce dumaaņo-na, ma saaya ma bir kuliņgu baa ta ku yar-ma, aa ma baa ta ma bi hōr. ⁵⁴ In kuņ aa tīē hōr, i kūōņ da ma ji bir a ce i sa tiraa i ku aa i sa tiraa i hōr, mamaņ nyegāaņ Diilon-nelma-na, ma' i saa ce mafamma-i wei? Ma nyegāaņ Diilon-nelma-na wuō:

«*Kuliņgu gbaraa fuo, ba yaraa-ku!*»*

⁵⁵ *Kuliņ nuō, ņ fōņgūō curaa hie?*

ņ naana ņ puōluņgu-i hie?»†

⁵⁶ Kuliņgu puōluņgu yaa āmbabalma-i aa āmbabalma fōņgūō hel *āņjīnamma yaa nuō-i. ⁵⁷ ņga yaaņ i tīē jaal Diilonġo-i. U yaa ciē ku sa yar-e Itieņo-i Yesu-Kirsa barguō-i-na.

⁵⁸ Terieņgu faņgu-na, mi jēnaaņ namaa, yiēraayaņ na doņ, molo baa ji gbāa halaņ-na na munyīerammu-na. Taa na gbu na kā yamma baa Itieņo maacemma-i. Na saaya na suō wuō naņ ceņ mulīema maņ Itieņo maacemma-na, na sa ce-ma gbāņgbāņ.

16

Korēntitaamba kakāyāņgu-i

¹ Kumaņ ņaa gbeinalle kūņgu-i da na kāyā *Yerusalemu Diilon-dūņ-baamba-i, miņ waaņ mamaņ baa Galasi Diilon-dūņ-baamba-i, ciēņ maaduōma famma yaa-i. ² Jumaansi jumaansi, nelieņo nelieņo, un saanu baa kumaņ, u hiel-ku u tiera-kuō u fereņ nuō u jīna. Baa na cira na cie-muō aa suō da na doņ gbeīņa namma-i. ³ Da mi ji kā, na ka hiel nuōmba, mi puōr-ba baa naņ daa kumaņ Yerusalemu-i-na, aa nyegēņ sebe haa-kuō ba ka hā-ba. ⁴ Da kuō mei fere-i mi saaya mi kā, i ka kā hiere.

Polņ saaya u cor terni maņ nuō-i

‡ 15:45 Miwaanġo jīnamma-*sebe* (Genèse) 2.7 § 15:45 Adāma maņ juō huonġu-na u yaa *Kirsa-i. * 15:54 Isayi (Ésaie) 25.8 † 15:55 Ose (Osée) 13.14

⁵ Mi ka kā Maseduani aa suɔ cor kā na wulaa. ⁶ Da mi kā, mi taara mi da huɔŋgu cellɛ baa-na, halle mi jɔguɔŋ da mi ce waan-huɔŋgu-i hiere kusuɔŋ-nu'i, ku yaa da mi ji'a mi cor kā kusuɔŋ-nu, na ka kāyā-miɛ mi cor. ⁷ Mi sa taara mi ka yiɛra mi gbeiniŋ aa cor. Mi taara Diilonɔ duɔ siɛ, mi da yinni baa-na cellɛ. ⁸ Nga mi taara mi ce *Pāntekɔti-i Efesi bande aa suɔ ta mi kā. ⁹ Diilonɔ tigiin terfafaanɔ hā-mi mi da mi ce mi maacemma-i, ŋ siɛ suɔ wuɔ mi bigāarāamba ciinu.

¹⁰ Timote duɔ kā, na bel-o fafamma u kūɔma baa seŋ. Fuɔ baa muɔŋo-i i ce maacenduɔma yaa-i Itienɔ suɔŋgu-na. ¹¹ Molo baa bēŋ-yo. Duɔ ji hi tamma, na kāyā-yuɔ u jo ji hi-mi baa hɔfɛlle. Mi cie-yo bande-i-na baa Diilonɔ-dūŋ-baamba-i.

¹² Mi diyaa sirɛiŋa Apolɔsi-i-na ji gbē; miɛ u gbonu baa tobimba-i kā na terienɔŋgu-na, u saa hūu-ma duɔ kā fiɛfiɛ. Duɔ ji da huɔŋgu maŋ u ka kā.

Nelperiema

¹³ Baa na duɔfūŋ, yiɛraayan na donɔ Diilonɔ-hūmelle-na. Baa na yan na kūɔma seŋ, vaan na fɛrɛ. ¹⁴ Nanɔ ceŋ mamaŋ hiere, ma saaya ma ta ma pigāan na nelnyulmu nolaanɔŋgu-i.

¹⁵ Ma sɪ na suɔ Sitefanasi-i baa u dumellenɔ-baamba-i kɛ? Ma sɪ na suyaa wuɔ Akayi-i-na hiere ba yaa hūyāa Yesu maama-i igēna, aa ba yaa bi vaa ba fɛrɛ baa Diilonɔ-maacemma-i Diilonɔ-dūŋ-baamba hɔlma-na kɛ? Terienɔŋgu fanɔŋgu-na, tobiŋ namaa, jande, mi cārā-nei, ¹⁶ taa na nu bafamba temma-i ba wulaa baa bamaŋ nyaarāa ta ba ce maacemma-i baa-ba.

¹⁷ Sitefanasi-i, baa Fɔrtunatusi-i, a naara Akayikusi-i ba jomma dɔlaanu-miɛ cor. Miŋ daa bafamba-i, ku cie ŋaa mi daa namei. ¹⁸ Baŋ juɔ, ba fiɛ mi huɔŋga-i ŋaa baŋ bi fēŋ namaa muumu-i dumaa. Bafamba temma-i na gbɛ na ta na gbeliɛŋ-ba, nelfafaamba.

¹⁹ *Asi Diilonɔ-dūŋ-baamba-i hiere ba jaalaa-na. Akilasi-i baa Pirsika-i* a naara Diilonɔ-dūŋ-baamba maŋ tigiin ba terienɔŋgu-na, ba pāa-na Itienɔ horre jaalunɔŋgu. ²⁰ Diilonɔ-dūŋ-baamba maŋ dii hiere bande-i-na, ba jaalaa-na.

Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa cɛduɔŋ-bienɔ namaa.

²¹ Muɔ Pol, mi pāa na jaalunɔŋgu; muɔmei nyegāan terienɔ daaku-i baa mi fɛrɛŋ nanɔga.

²² Umanɔ duɔ cira Itienɔ maama sa dɔlnu-yuɔ, kutienɔ dāŋgāan! «Maranata!»† — Itie, jo!

²³ Itienɔ-i Yesu-i u kāyā-nei.

²⁴ Na maama dɔlnu-miɛ hiere Yesu-Kirsa horre-na.

* **16:19** Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Niɛŋ Pɔpuɔr. 18.2. † **16:22** Maranata: Ku yunɔŋgu yaa wuɔ: Itienɔ nuɔ, jo! Niɛŋ Amp. 22.20.

Polņ nyegāaņ sebehāalīņo maņ hā Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Polņ nyegāaņ sebedielāņo-i hā Korēntitaamba-i, ku huonģu-na, nuōmba namba ji ta ba piiye wuō Yesu *pōpuōrbilonģo sī. Ku saa dōlnu-yuō. Uņ juō'a u bir duō kā ba wulaa, u nyegēņ sebe daayo-i duō kaala nelma namma baa-ba.

Nelma diei yuu u huōņga-i: U taara terni-na hiere nuōmba suō i To-i Diilonģo-i baa Itienģo-i Yesu-Kirsa-i ka saa. U maacemma muliema ciinu cor. Ņga u fiē u huōņga-i baa-ma (sap. 1-7).

U piiye kpōkpuōla naņ maama; wuō Korēntitaamba firnu ba nammu-i a gbāa da kāyā *Yerusalēmu Diilonģ-dūņ-baamba-i fafamma (sap. 8-9).

U nuņģu hii bamaņ yaaņ fuō nelma-i aa jo baa ba deņ maama ji ta ba waņ baa Korēntitaamba-i. Wuō kutaamba ciē ba fere Yesu pōpuōrbiemba yuntaamba a ne da Yesu pōpuōrbiemba sī. Bombolma sa suō aa dōlnu-bei. Wuō Yesu pōpuōrbilonģ-maacemma sī mafamma-i. Fuō fere-i Yesu pōpuōrbilonģo, űga u ciē u fere cēkūō duō gbāa ce banamba da yuņģu. U sa taara yerre, u sa bi taara gbeiņa. U waaņ Diilonģ-nelma-i baa Korēntitaamba-i gbāņgbāņ; u saa ji hūu warbelle moloņ wulaa. U pigāaņ wuō Diilonģo ce u nelnyulmu-i gbāņgbāņ (sap. 10-13).

Jaalunģu

¹ Muō Pol, Yesu-Kirsa *pōpuōrbilonģo muō űaa Diilonģ uņ'a ma ce dumaa. Muō baa mi natobiņo-i Timote-i, miēmei nyegāaņ sebe daayo-i die hā Diilonģ-dūņ-baaņ namaa namaņ dii Korēnti-i-na a naara bamaņ bi dii Akayi* huōņga-na hiere. ² I To-i Diilonģo-i baa Itienģo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

³ Yaaņ i tie tuōlnu Diilonģo-i Itienģo-i Yesu-Kirsa To-i. U yaa hujarre tienģo-i. U yaa Diilonģo maņ diyaaņ sireiņa-i yie weiima-na hiere. ⁴ U dii sireiņa yie i muliemaņ-hōnni-na hiere i die gbāa tie bi dii sireiņa bamaņ ciēņ muliema-i ma sīnni-na hiere űaa fuō uņ dii-yie dumaa. ⁵ Na saa da, iņ siire bie *Kirsa muliema-i bāmbāale dumaa, Diilonģo bi dii sireiņa yie bāmbāale dumei Kirsa barguō-i-na. ⁶ Die tie muliēņ, i sa muliēņ gbāņgbāņ, ku ce sireiņa ta a da-na aa ta ku bi kor-na. Aa Diilonģ duō tuō dii sireiņa yie, u taara i bi tie dii namaaņo-na na ta na hīrā muliema-i miē temma-i. ⁷ Terienģu faņģu-na, i huleiņa sa tie baa na maama-i. I suyaa wuō naņ siyaa ta na muliēņ miē temma-i, na ka bi da sireiņa-i miē bi temma-i.

⁸ Tobinģ namaa, i taara na suō mamaņ daa-ye *Asi-i-na. Muliema naa silaa jīnya-yie cor, i taa i taara i yunni, i saa naa hūu-ma wuō i ka hel-meī. ⁹ Ii naa tiēna baa-ma wuō i kuliinģ-belle hii. Ņga mafamma ciē pigāaņ-ye wuō i baa haa i naņģa-i miē fereņ fōņģūō-i-na. I haa-ka Diilonģ-na, wuō u yaa gbāa sire kuomba-i. ¹⁰ U yaa kuraa-ye kuliinģ daaku-na aa u ka tiraa kor-e ku temma-na. Coima saa fa, i haa i naņģa yuō haama famma-i wuō u ka tiraa kor-e. ¹¹ Aa namaa bi fere-i na kāyā-yie baa na Diilocārālle-i u kor-e. A ce dumaaņo-na duō nu nuōmba bōi cacārāņģu aa ce baa-ye, ku ka bi ce nuōmba bōi da nelma jaal-o i maama-na.

Pol buraana u kamma-i Korēnti-i-na

¹² Iņ bilaa i fere dumaa terni nanni-na ku huraa namaa terienģu-na, ku yaa gbu ku fē i hōmmu-i. I suyaa wuō i ciē maacenfafamma. I sa kā moloņ terienģ-nu baa hōmmu hāi; i kā baa huōņga diei. Diilonģ-āncemma, nelbilienģ-maama sī. Diilonģo kāayā-yie i firnu i hōmmu-i baa-na weiima-na hiere. ¹³ Aa iņ nyegēņ nelma maņ i hā-na, ma yuņģu saa fuo.

* 1:1 Korēnti dii Akayi huōņ-na.

Da na kalaŋ da mamaŋ, ma yaa-i. Mi huoŋ-na ma ka kaala na wulaa. ¹⁴ Dumandε-i-na ku saa kaala na wulaa wuɔ Itienjo-i Yesu jommaŋ-yiinggu-i, na hɔmmu ka fε̃ baa-ye aa miε muumu bi fε̃ baa namaaŋo-i.

¹⁵⁻¹⁶ Miŋ ŋa naa haa mi naŋga-i nei dumaanjo-na wuɔ na hɔmmu fiε baa-ye, mi cira mi ka kã namaa terienju yaa nuɔ-i igēna aa suɔ cor kã Maseduɔni-na. Aa da mi ka hel Maseduɔni-i-na, mi tiraa bir jo na wulaa ku ce i hãi a naara kunaŋgu na hɔfelle-na. Aa da mi ji ta mi cor da mi kã *Yude-i-na, na kãyã-miε mi hi. ¹⁷ Ŋga mi kãmmaŋ'a ma saa ji hel, ku ce ŋaa ku pigãaŋ wuɔ mii naa bel-ma baa mi nanyuɔŋgu wei? Sisɔ huhurmantiŋ muɔ; da mi waŋ mamaŋ, cuo siε kaal, mi bir baa mi huonju. ¹⁸ In waŋ nelma maŋ baa-na, huhurma diei maa si dii mei; Ninsontienjo yaa mi siera. ¹⁹ Mei fε̃ε-i baa Silasi-i a naara Timote-i in waan Diilon-Bienjo maŋ maama-i baa-na, in waan Yesu-Kirsa maŋ maama-i baa-na, huhurma diei maa si dii-yuɔ. U weima-i hiere maa naa koŋ. ²⁰ Na saa da, Diilon uŋ pãa nunn maŋ hiere, fuɔ yaa ka ce-ni. Ku'i cie fuɔ yerre-na i tie jaal Diilonjo-i wuɔ «Ma cie!» a tie ce-yo bɔi. ²¹ Aa Diilo fuɔ fε̃ε yaa kãayãŋ miεŋo-i baa namaaŋo-i hiere *Kirsa huonju-na. U yaa hielaa u yufelle ye ²² aa haa u dãnyuɔ-i ye a ce-ye fuɔ baan miε. U bi hãa-ye u *Yalle-i i die suɔ wuɔ i ka da uŋ jiena ciilunju maŋ tuɔ cie-ye.

²³ Na saa da, kumaŋ cie mi saa tiraa bir kã Korēnti-i-na na wulaa, mi saa ta mi taara mi ce kuujanju nei ku'i cie. Diilonjo yaa mi siera; da kuɔ mi kar coima u baa yaŋ-mi. ²⁴ I sa taara i guor-na baa Diilon-hūmellen-kūŋgu-i. Na bilaa-de nammu hãi ti, ŋga i taara i kãyã-nei na hɔmmu fε̃ baa di wuɔsaanju-i.

2

¹ A ce dumaanjo-na miε mi siε bir kã na wulaa ka tiraa du na hɔmmu-i. ² Namei fiεŋ mi huonja-i, da mi kã ka du na hɔmmu-i, hai ka da fε̃ mei kaanja-i? ³ Bamaŋ saaya ba fε̃ mi huonja-i, mi sa taara mi kã ba ka du-ka, ku'i cie mi naa mi bir aa nyegēŋ sebe* hã-na. Mi suyaa miε mi huon da ka fε̃, ku bi dɔlnu namaaŋo-i hiere. ⁴ Coima saa fa, miŋ taa mi nyegēŋ sebe faŋo-i mi huonja saa naa waa huonja, mi nyegãaŋ-yo baa nyinyɔlma. Mi saa nyegēŋ-yo da mi ce-na kuujanju, ŋga mi nyegãaŋ-yo na da na suɔ wuɔ mi kuye na kūŋgu-i.

Ba sa muo cãlmuotienjo ciilã ctingu

⁵ Uman cie kuujanju-i miε na hɔlma-na, kutienjo saa ce-ku muɔ-na, ŋga u cie-ku na hieronjo'i nuɔ-i. Da miε mi siε dii gbuoya-kuɔ, mi gbãa cira u cie-ku na fɔŋgũɔ nuɔ. ⁶ Naŋ nuolaaya kutienjo-i dumaa, ku ka gbẽ baa-yo. ⁷ Fiefiε-i-na, yaan aa na ce jande yuɔ aa na dii sirɛiŋa yuɔ, ku yaa hɔdulle siε cɔruɔnu-yuɔ a seŋ u kũɔma-i. ⁸ Jande, mi cãrã-nei, bilaan-yon fafamma u suɔ wuɔ u maama dɔlnu-nei. ⁹ Na saa da, miŋ nyegãaŋ sebe-i† hã-na yunju maŋ nuɔ-i ku yaa daaku: Mi taa mi taara mi ce-na ne da kuɔ na nu mi nunju-i weima-na hiere. ¹⁰ Da na ce jande umaŋ nuɔ-i, mei bi ce jande kutienjo-na. Na saa da, da kuɔ naacolŋ daayo cãlãa-mi, mi cie jande yuɔ, aa mi niε namei aa ce jande faŋo-i. *Kirsa yaa mi siera. ¹¹ Mi sa taara i yaŋ ma dɔl *Sitãni-i ku'i cie mi ta mi ce-ma dumaanjo-na. I saa bi yaŋ u kusũŋ-maama-i suɔma.

Pol saa yiera Torasi-i-na

¹² Miŋ kãa Torasi-i-na da mi ka waŋ *Kirsa *Neldɔdɔlma-i, Itienjo naa gbuu tigiin terienju-i hã-mi mi da mi waŋ-ma. ¹³ Ŋga miŋ kãa, mi saa ka da mi natobinjo-i Tite-i, mi huonja saa gbãa tiēna terduɔŋ-nu. Mi naa mi cãrã hūmelle-i Torasitaamba wulaa a nyaanu-yuɔ jo Maseduɔni-i-na.

Kirsa hũlaanju dii-ye

¹⁴ I siε gbuu gbãa jaal Diilonjo-i! In yeŋ horre-na baa *Kirsa-i, Diilonjo taa i yaan-na. A ce die cor terienju terienju, nuamba suɔ wuɔ Kirsa yaraa bigãaraŋo-i. U cie die cor

* **2:3** Sebe faŋo saa dii Diilon-nelma sebe-i-na; nyunjo ku bãanju-na molo sa suɔ uŋ yeŋ kusuɔŋ-nu. † **2:9** U waan sebe faŋo maama yaa-i verse 3-i-na.

terienġu terienġu, ba ta ba nu Kirsa hŭlāanġu-i yiε. ¹⁵⁻¹⁶ Na saa da, Diilonġo wulaa, ii dii ŋaa Kirsa natikolo nuɔmba hɔlma-na. Bamanġ biyaa hŭmebabalalle-i, bafamba wulaa kuliinġ-hŭlāanġu'i dii-yiε ta ku jo baa kuliinġu. Bamanġ biyaa konkor-hŭmelle-i, cicēlmanġ-hŭlāanġu'i dii-yiε ta ku jo baa cicēlma. Hai gbāa ce maacenġ daama temma-i? ¹⁷ Ŋga miεŋo-i Diilonġo'i hāa-ye baa-ma wuɔ i ce-ma. Nuɔmba bɔi ciε Diilonġ-nelma-i ta ba taara gbeinġa baa-ma. Miε ii si dii kufanġu taamba temma-i. Miε inġ yenġ Kirsa horre-na, i sa wanġ Diilonġ-nelma-i baa hɔmmu hāi; i wanġ-ma baa huɔŋga diei Diilonġo yufelle-na.

3

Tobisifēlenni maaraa ānjīnamma-i

¹ Namaa wulaa, miŋ waanġ mamanġ daama-i, na ka tiraa cira i kaal i ferε wei? Sisɔ na taara die i kā na terienġu-na, i kā baa seβε ka pigāanġ wuɔ nelfafaanġ miε ŋaa banambanġ cen-manġ dumaa wei? Mi siε siε aa ce-ma. Mi sa bi taara namaa seβε-i da mi gbāa kā yanġa nanġa. ² Miε seβε yaa namaa ferε-i. Seβε fanġo nyegāanġ i hɔmmu-na. Nuɔmba-i hiere ba gbāa da-yo aa kalanġ-yo. ³ Seβε fanġo-i *Kirsa yaa nyegāanġ-yo. Ku da-nei wuɔ u yaa nyegāanġ-yo aa puɔr miε fuɔ baa-yo. U saa nyegēŋ-yo baa nyegēdiele, u nyegāanġ-yo baa Cicēlmantienġo *Yalle. U saa bi nyegēŋ-yo tāmpēllenġ, u nyegāanġ-yo nelbilienġ-hɔmmu-na.*

⁴ Kirsa ciε i haa i nanġa Diilonġo-na, ku'i ciε i tiε wanġ mafamma-i. ⁵ I suyaa wuɔ ma maaraa-ye i die gbāa ce maacenġ daama-i baa miε ferεŋ fōŋgŭɔ-i. I fōŋgŭɔ hel hiere Diilonġ-na. ⁶ U yaa hāa-ye baa ku fōŋgŭɔ-i i tiε wanġ *tobisifēlenni maama-i baa nuɔmba-i. Tobisifēlenni fanni saa nyegēŋ tāmpēllenġ ŋaa *Moisi *ānjīnammanġ nyegāanġ tāmpēlle-na dumaa. Ŋga ni hilaa *Diilonġ-Yalle-na. Anjīnamma jo baa kuliinġu a ne da Diilonġ-Yalle jo baa cicēlma.

⁷ Anjīnammanġ taa ma nyegēŋ huɔŋgu manġ nuɔ-i tāmpēlenġa-na, Diilonġo naa carra Moisi-i baa cecerma nanġ temma, a ce *Isirahel-baamba saa gbāa da ba ne u yaanġa-i.† Anjīnamma manġ juonġ baa kuliinġu, ma jomma da ma fa fafaanġ daaku temma-i a ne da ma sa cɔ, ⁸ Diilonġ-Yalle maacemma ka fa ka hi hie? ⁹ Anjīnamma manġ cālāanġ nuɔmba-i, ma maacemma da ma fa fafaanġ daaku temma-i, Diilonġ-Yalle manġ ciεŋ nuɔmba-i nelviimba, difande maama ka fa ka hi hie? ¹⁰ Halle i gbāa cira fafaanġu manġ waa ānjīnamma huɔŋgu-na, ku siε gbāa fi baa fiefie ku kŭŋgu-i. ¹¹ Binġkŭŋgu manġ saa waa da ku cɔ, Diilonġ duɔ migāanġ-ku migāanġ daama temma-i, kumanġ cuonġ u ka migāanġ-ku ka hi hie? ¹² I haa i nanġa-i ku yaa nuɔ-i ku'i ciε i nunni sa ce yelma baa nelma-i. ¹³ I sa ce ŋaa Moisinġ taa u ce dumaa. Fuɔ taa u suuye u yaanġa-i baa kompanġa‡ wuɔ *Isirahel-baamba baa da u yaanġanġ dŋŋ ka kā dumaa. ¹⁴ Ŋga kuu naa gbuu binġ dŋŋgu Isirahel-baamba-na a ce ba saa ta ba suɔ u nelma tuole-i. Halle ji hi baa nyunġo, da ba ta ba kalanġ *Tobisicolōnninġ-seβε-i, kompanġa cienu-bei yogo, ba sa da ma tuole-i. Da ŋ haa ŋ nanġa-i Kirsa yaa nuɔ-i, kompanġa halanġ ŋ yaanġa-na. ¹⁵ Ji hi baa nyunġo, Isirahel-baanġ da ba ta ba kalanġ Moisi seβεbaa-ba-i, ku ce ŋaa kompanġa cienu-bei ba sa da ma tuole-i dei. ¹⁶ Ŋga ŋaa manġ nyegāanġ dumaa: «*Umaŋ duɔ bir jo Itienġo wulaa, kompanġa halanġ u yaanġa-na.*»§ ¹⁷ Banġ gbēŋ Itienġo manġ bande-i, Diilonġ-Yalle yaa-i. A ne da Itienġo Yal da di waa kusuonġ-nu, kutaamba waa ba ferεŋ nuɔ. ¹⁸ Miε manġ kompanġa halanġ i yammu-na hiere, Itienġo fafaanġu da-yiε. I duonġ tiε bibirre i kā die ka fa Itienġo temma. Itienġo Yalle maacemma yaa mafamma-i.

* **3:3** Tāmpēllenġ: Pol piye *Moisi *ānjīnamma maama yaa bande-i-na. Maa naa nyegēŋ tāmpēllenġ. Niεŋ Helmanġ-seβε-i-na (Exode) 24.12. Nelbilienġ-hɔmmu-na: *Seremi ciεra wuɔ ānjīnafēlemma ka nyegēŋ nelbiliemba hɔmmu-na. Niεŋ Seremi seβε-i-na (Jérémie) 31.33. † **3:7** Niεŋ Helmanġ-seβε-i-na (Exode) 34.27-35. ‡ **3:13** Niεŋ Helmanġ-seβε-i-na (Exode) 34.33-35. § **3:16** Helmanġ-seβε (Exode) 34.34

4

Pol kũma saa seŋ baa Diilonj-maacemma-i

¹ Diilonjo yaa cie baa-ye aa hã-ye maacenfafan daama-i ku'i cie i kũma sa seŋ baa-ma. ² I ciinaana kukulmanj-maacemma-i baa senda-weima-i hiere. I sa taal nelienjo, i sa bi wanj Diilonj-nelma-i baa huhurma. I wanj ninsonj-belle yaa-i i kaala-die baa nuomba-i Diilonjo yufelle-na. I ce mafamma-i nelienjo nelienjo u duo suo wuo huhurmantaan mie si. ³ Inj wanj *Neldodolma manj, da kuo ma cienu, da kuo ma sa kaala, kuu dii nja ma saa kaala bamanj biyaa humebabalalle-i ba yaa wulaa-i. ⁴ Kufanngu taamba ciinaana Neldodolma-i. *Sitani cuu ba yammu-i hiere. U yaa miwaan daayo tienjo-i. U cie ba sa da cecerma manj dii Neldodolma-na ta ma pigaanj *Kirsa fafaangu-i. A ne da da nj da Kirsa-i nj daa Diilonjo yaa-i. ⁵ I sa wanj mie ferenj-maama baa nuomba-i; i wanj Yesu-Kirsa maama'i baa-ba, wuo u yaa Itienjo-i. Mie fuo, i gbãa wanj kumanj i kungu-na, i gbãa cira i caa namei Yesu fuo maama-na. ⁶ Diilonjo manj naa ciara: «Cecerma saaya ma hel a karnu kukulma-i», uduwoŋo fanjo yaa bi diyaa cecerma-i i hõmmu-na i tie da u fafaangu-i Kirsa yaanga-na i suo-ku.

⁷ Na saa da, i sa gbãnj muonumma nja yerrunj-bitonni, nga Diilonjo hãa miẽnj-i nelfafan daama temma-i i die hi nelbiliemba-i baa-ma. Mafamma cie nuomba da ba suo wuo hinj daama temma hilaa Diilonj-na, mie maacemma si. ⁸ I ce sũlma-i ma sinni-na hiere, nga ku saa nuol-e dede. I hõmmu calaanu, nga i kũma saa seŋ. ⁹ Ba huol i yammu-i, nga Diilonjo saa nanna-yie dede. Ba se-ye ba nanna, nga i saa tie-manj. ¹⁰ Yinni manj jonj Yesu muliema temma haa-yie, i nal u kuliingui i ne. Diilonjo ce mafamma-i Yesu-Kirsa himma da ma ta ma bi da-yie. ¹¹ Mie manj dii cicelma-i, yinni manj jonj kuliingui hũnj ku cu-ye Yesu maama-na. Mafamma ce u himma da ma ta ma da tammanj-nuonj miẽnj-na. ¹² Terienngu fanngu-na, mie i mal baa kuliingui i namaa na da na gbãa da cicelma manj sa tieŋ dede-i.

¹³ Ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuo: «*Mi hũyãa-ma ku'i cie mi wanj-ma.*» * Mie i bi hũyãa Yesu maama-i dumei ku'i cie i tie wanj-ma. ¹⁴ I suyaa wuo umanj siire Itienjo-i Yesu-i hiel-o kuomba holma-na, u ka bi sire miẽnj-o-i u temma-i, aa kã baa-ye ka jina u caanj-nu baa namaanj-o-i hiere. ¹⁵ Kumanj haanj-yie daaku-i hiere, ku haa-yie namaa maa-na. Ku haa-yie Diilonj-hujarre da di ta di hi nuomba-i hiere di kã. A ce dumaanj-o-na, jaalungu manj ka ta ku hã Diilonjo-i, ku ka ciinu, aa nuomba ka ta ba bi u yefafalle.

¹⁶ Ku'i cie na da i kũma sa seŋ da. I kũonj da ma fie ta ma potar, kunangu'i naaraayanj i huleinã-na yinni manj jonj. ¹⁷ Muliema manj haanj-yie fiefie-i-na, ma ka ti. Aa i gbãa cira muliema si. Ma tigiinj fafaangu'i ma cie-ye, aa fafaangu fanngu temma si dii, aa ku sa ji ti dede. ¹⁸ Banja ba sa da kumanj baa ba yufelle, mie i fara i ne ku yaa-i. Banj danj kumanj baa ba yufelle-i ku sa co, nga banja ba sa da kumanj baa ba yufelle, ku sa ji kã terienngu.

5

¹ Na saa da, hĩema-na bande-i-na, i kũma dii nja gbuganni, ma sa co. Nga i suyaa wuo die ku, Diilonjo ka hã-ye kũofelomma dorõ-i-na. Kũofelomma famma ka waa nja kollunjdũnni a ce i sie tiraa gbãa ku. ² Inj yenj terienngu manj nuõ-i fiefie-i-na, i gbu i niya kũma famma damma-i a ce i tie waana. * ³ Nga i suyaa wuo die hel gbuganj daani-na, i sie tie bebelle. ⁴ I sa taara i ku aa suo da kũonj daama-i, i taara i da-ma cicelma ku'i cie i tie niya aa tie waana. ⁵ Diilo fuo fere yaa tigiinj i cicuonngu-i dumaanj-o-na tuo cie-ye, aa hã-ye u *Yalle-i i die suo wuo unj tigiinj kumanj hiere i ka da-ku. ⁶ A ce dumaanj-o-na sireinã da-ye yinni manj jonj, aa i suyaa wuo die waa baa i kũonj daama-i, i maa baa Itienjo nelle-i. ⁷ Kumanj cie mi wanj-ma dumaanj-o-na, i ne inj haa i nanãa-i kumanj nuõ-i aa tie wuo, i sa ne inj danj kumanj baa i yufienã. ⁸ Sireinã dii-yie ninsonjo, nga i taara i yanj i kũonj daama-i aa kã ka waa Itienjo caanj-nu. ⁹ Nga kumanj yungu, i taara i fe Itienjo huonãa-i. Ii dii baa i

* 4:13 Gbeliemanj-nalaanngu (Psaume) 116.10 * 5:2 Nienj Orõm. 8.2.

kūōj daama-i wa, ii si dii baa-ma wa, i taara i fē u huōjga-i. ¹⁰ Na saa da, i ka cor hiere *Kirsa wulaa u yuu-ye. Neliējō neliējō, uŋ cie kumaŋ hiema-na bande-i-na, ku faa wa, ku balaan wa, u ka da u maacemma sullu-i.

Koŋkor-maacemma

¹¹ Baŋ biŋ kumaŋ a kāŋ Itienjō-i i suō-ku, ku'i cie i tie gbāŋ baa nuōmba da ba sie-ku. Diilonjō suō i kusūnni-i hiere fafamma. Aa namaa fere-i mi suyaa wuō na bi suō-ye fafamma. ¹² I sa taara i tiraa kaal i fere baa-na, ŋga i taara na hōmmu fē baa-ye. Ku yaa bamaŋ yaan hōmmu-i aa ta ba ne bomborma, na ka ta na suō ba siema. ¹³ Aa miējō-i, die pepiena kusuōj-nu, i pepienaana Diilonj-maa-na; die bi waa welewele kusuōj-nu, i cie welewele namaa maa-na. ¹⁴ Na saa da, *Kirsa nelnyulmu taa yaanŋa yiē i āncemma-na hiere. Miē maŋ hūyāa-ma wuō nelduōjō diei'i kuu nuōmba-i hiere ba maama-na, miē maŋ hūyāa-ma wuō i kuu baa kutienjō-i, Kirsa nelnyulmu taa yaanŋa yiē i āncemma-na hiere. ¹⁵ Kumaŋ cie u ku nuōmba-i hiere ba maama-na, u taa u taara bamaŋ dii cicēlma-i hiere, ba baa tiraa tīe bafamba fereŋ maa-na, ba tīe fuō maa-na. Fuō maŋ kuu ba solaanju-i aa sire.

¹⁶ Terienju fanju-na, i sa tiraa i ne molojō munyerammu aa kāŋ-yo. Diēlūō-i-na, i taa i ne Kirsa-i nelbilogbāŋgbālāŋjō, ŋga fiēfiē-i-na, i sa tiraa i ne-yo dumaa. ¹⁷ Da ŋ gbāŋ suur Kirsa horre-na, ŋ cie nelfelēj nuō: Ancōlomma curaa, ānfelēmma'i duōj. ¹⁸ Kufanju-i daaku-i hiere Diilonj-maacemma. U yaa cie Kirsa dii-ye i-naa nuō baa-yo aa dii koŋkor-maacemma-i i naŋ-na. ¹⁹ Na saa da, Diilonj puōraa Kirsa ji dii nelbiliemba-i ba-naa nuō baa-yo, u saa fer ba cālmuō-i. Aa u hāa miēmēi baa koŋkor-āndaanju-i.

²⁰ Terienju fanju-na, i cie Kirsa pōpuōrbienj miē. Kuu dii ŋaa Diilonj muo u natienja nei. Jande, niēj Kirsa-i aa na sie Diilonj-koŋkoro-i na suur na-naa nuō baa-yo. ²¹ Kirsa saa naa ce halle āmbabalma diei, ŋga Diilonj haa i āmbabalma-i hā u yaa-i duō gbāa duō ce-ye nelviinj miē fuō barguō-i-na.

6

¹ Terienju fanju-na, inj cenj maacemma-i baa Diilonjō-i, jande, i cārā-nei, Diilonj uŋ cie baa-na cemma maŋ, baa na bel-ku baa na nanyuōjgu. ² Na saa da, Diilonj ciera wuō: «Niŋ cārā kumaŋ, ku huōj da ku hi, mi ka ce-ku hā-ni.

Koŋkor-yiinj da ku hi, mi ka kor-ni.»*

Mi tūnu-nei, koŋkor-yiinjgu yaa daaku-i. Diilonjō taara u kor-na huōj daaku yaa nuō-i.

³ I sa taara i guōl unaj gbeini a ce nuōmba ji da muncālmū i maacemma-na. ⁴ I yaan aa tie ce weima-i hiere i pigāan wuō Diilonj-cāarāan miē kelkel. Mulīema-i baa sūlma-i a naara korma sa ce-ye biŋkūŋgu, i caa-ni hūmmaŋ-temma. ⁵ Ba muyaa-ye babalaa, aa dii-ye kaso-i-na, aa tūu nuōmba-i kūnna-yiē. Kuniē maacemma maaramma ce i sa da duōfūŋ, i sa bi da wuo niwuoni. ⁶ I pigāan wuō Diilonj-cāarāan miē i viisinni-na, baa i Diilonj-hūmelle suōma-na, baa i hōhīnanŋa-na, baa i fafaanju-na, baa *Diilonj-Yalle maacemma-na, baa i nelnyufafammu-na, ⁷ baa i ninsojō wamma-na, baa Diilonj-fōŋgūō bi barguō-i-na. I cie viisinni yaa-i i bercebimbinni-i tie muo baa-ni aa tie cenia i fere baa-ni. ⁸ Yiinjgu nanju ba ce i ce bōi, yiinjgu nanju ba ture i yammu-i. Ba waŋ i yebabalande-i dii, ba waŋ i yefafalle-i dii. Ba ne-ye wuō coikartaan miē, a ne da i waŋ ninsojō yaa-i. ⁹ Ba ne-ye ŋaa ba sa suō-ye, a ne da ba suō-ye fafamma. Ba ne-ye wuō bikuōj miē, a ne da miēmēi daaye i gbeini-na. Ba huol i yammu-i ŋga ba saa gbāa ko-ye. ¹⁰ Ba ce kuujanju yiē, i hōmmu bir yan aa ta mu fē. Ba ne-ye wuō nawalaan miē, a ne da miēmēi cienj nuōmba bōi waamba. Ba ne-ye wuō biŋkūŋgu sī baa-ye, ba saa suō wuō miēmēi biŋkūntaan miējō-i kelkel.

* 6:2 Isayi (Ésaie) 49.8

11 Mi jēnaaŋ namaa, Korēntitaan namaa, i fūnuŋ firnu i hōmmu-i a piye baa-na. 12 I saa fuo i kusūnni-i nei, ŋga namei fuyaa na kusūnni-i miε-na. 13 A ce dumaanjo-na mi ka piye baa-na ŋaa mi piye baa mi bisālmba: Firiinuŋ na bi hōmmu-i baa-ye fafamma!

Cecerma-i baa kukulma-i ni siε gbāa gbonu

14 Bamaŋ saa hūu Kirsa-maama-i, baa na dii na nuŋgu baa-ba ba āncemma-na. Kuufafaanngu-i baa kuubabalaanngu gbāa ce niε kā hūmeduole? Cecerma gbāa nunu ma-naa baa kukulma-i nunuŋ hama-i temma-i? 15 *Kirsa-i baa *Sitāni-i, ba gbāa suurnu ba-naa niε niε? Sisō umaŋ Kirsa horre-na, u gbāa gbonu ce hama-i baa umaŋ si dii-diε? 16 Diilon-đūŋgu-i baa tinni-i ni piyaa ni-naa bige-i nuō-i? Miemei Cicēlmantienjo đūŋgu-i ŋaa fuo fereŋ waan-ma dumaa wuo:

«Mi ka tlena ce mi baaŋgu-i baa-ba.

Mi ka waa ba Diilon muo

aa ba waa mi baamba.»†

17 Terienngu fanngu-na, Itienjo nel daama vii namei wuo:

«Hilaan ba hōlma-na, biriin ba huon-nu.

Baŋ bīŋ kumaŋ bīŋkūbabalaanngu-i, baa na yiεya-kuo,

ku yaa mi ka yaŋ na piε-mi.‡

18 Mi ka waa na To muo

aa na waa mi bepuoŋ namaa baa mi bien namaa.»§

Itienjo-i Weimantienjo āndaanngu yaa-i.

7

1 Mi jēnaaŋ namaa, nuŋ daaku temman pāa baa-ye, yaan i migāan i kūōma-i baa i hōmmu-i i halaŋ dugaanngu maŋ dii-niε hiere aa i vaa i fere i tie kāŋ Diilonjo-i a ce nelfaan miε kelkel.

Pol huonnga fiε

2 Baa na fuo na kusūnni yiε! I saa ce kuujanngu molo-na, i saa kōsuon moloŋo, i saa bi du moloŋo. 3 Na baa da niε sī mi piye de-i-na da mi cāl-na, ma'i sī. Mi waan-ma baa-na cor tī miε: I kuye na maama-i baaŋgu-i baa isuonngu-i, halle kuliinngu siε gbāa hiel na maama-i i hōmmu-na. 4 Mi haa mi nannga-i nei cor. Mi huonnga fiε baa-na cor. Ku'i cie in fiε i mulien, mi kūōma saa kara yinduonngu, aa mi huonnga fiε da yogogo.

5 Na saa da, in juō Maseduoni-i-na* i saa da tuolen-muntienammu. I cie muliema-i ma sinni-na hiere: I bigāarāamba siε yaŋ-ye, korma siε tiraa yaŋ-ye. 6 Ŋga Diilo fuo maŋ diyaan sireiŋa-i nuōmba-na, u cie Tite jomma dii sireiŋa yiε. 7 Aa Tite jomma yaa saa dii sireiŋa-i yiε yon, naŋ diyaa sireiŋa-i yuo baa nelma maŋ, u juō ji hi-ye baa-ma a fē i hōmmu-i. U ciera wuo mi kūōma gbuu bel-na, wuo mamaŋ cie cor ma saa dōlnu-nei, wuo na vaa na fere ta na ce na kāyā-miε. Ku'i cie mi huonnga tiraa fē naara.

8 Na saa da, miŋ saan sebe maŋ hā-na cor, uu naa guōla na hōmmu-i. Miŋ nuō-ma, maa naa jaŋ-mi, aa kuu naa ce-mi bīŋkūŋgu. 9 Ŋga fiεfiε-i-na, u maama sa jaŋ-mi. Mi huonnga fiε. Ku saa ce ŋaa na hōmmuŋ ŋa naa guōla ku'i fiε mi huonnga-i de, ŋga hōguōla daayon juō baa kumaŋ, ku'i fiε-ka. U cie na bir na ciluo-i. Na hōguōla faŋo naa jo Diilon-jomma, a ce dumaanjo-na i saa ce kuujanngu nei. 10 Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanjo-na? Hōguōla maŋ duō jo Diilon-jomma-i, u jo baa bibirremma a ce ŋ biε koŋkor-hūmelle. Hōguōla faŋo temma-i u maama sa jaŋ-ni. A ne da hōguōla maŋ juō nelbilien-jomma-i, u jo baa nelien-kōsuōma. 11 Namaa wuonon juō Diilon-jomma, niεŋ u ānfaanjo-i na hōlma-na: U cie na sire yiera na gbeiniŋ, u cie na gbāa piye kor na fere, u cie mamaŋ cie cor ma jaŋ-na, u cie na

† 6:16 Buolman-sebe (Lévitique) 26.12; Esekiel (Ézéchiel) 37.27   ‡ 6:17 Isayi (Ésaïe) 52.11; Esekiel (Ézéchiel) 20.34

§ 6:18 Samiel sebehāalīŋo (2 Samuel) 7.14; Isayi (Ésaïe) 43.6   * 7:5 In juō Maseduoni-i-na: Niεŋ 2.13.

ta na k̄aalā Diilonŋo-i, u ciε mi k̄ūoma bel-na, u ciε Diilonŋo-maama yu na hōmmu-i, u ciε na cāl āmbabalma cetienŋo-i. Na ciluō pigāaŋ wuō namaa nuŋgu saa waa nel daama-na.

¹² Terienŋu faŋgu-na, da na da mi nyegāaŋ sebe-i hā-na, mi saa nyegēŋ-yo umaŋ cālāa cemma-i fuō maa-na, uŋ cālāa umaŋ†, mi saa bi nyegēŋ-yo fuō maa-na; ŋga nanŋ vaa na fεε baa i maama-i dumaa, mi nyegāaŋ-yo na da na suō ma yaa-i Diilonŋo yufelle-na.

¹³ Ku'i ciε ŋ da sireiŋa daa-ye. A naara kufanŋu-i, na hieronŋo-i nanŋ bilaa Tite-i fafamma dumaa a fē u huōŋga-i, kufanŋu juō ji tiraa naara kuanŋu i hōfelle-na bōi. ¹⁴ Miŋ waŋ ninsonŋo-i baa namaaŋo-i dumaa yinni maŋ jonŋ, mi bi waŋ-yo baa Tite-i dumēi. Miŋ kaalaa na k̄ūŋgu-i baa-yo dumaa, u bi kaa da-ku dumēi, a ce dumaanŋo-na, na saa ture mi yaanŋa-i. ¹⁵ Duō ne na hieronŋo-i nanŋ taa na nu u nuŋgu-i dumaa, nanŋ taa na k̄aalā-yuō dumaa, baa nanŋ bilaa-yo fafamma dumaa, na maama migāaŋ ta ma dōlnu-yuō ma naara. ¹⁶ Terienŋu faŋgu-na mi huōŋga fiε, mi gbāa haa mi nanŋa-i nei weima-na hierε.

8

Yaanŋ na nammu ta mu fara

¹ Tobinŋ namaa, Diilonŋ uŋ ciε baa Maseduōni Diilonŋ-dūŋ-baamba-i dumaa, i taara i pigāaŋ-na ku yaa-i na suō-ku. ² Weima bōi daa-ba. Ŋga banŋ ŋa naa fiε waa muliema-na, ba hōmmu naa gbuu fē da yogogo a ce ba firnu ba nammu-i, ŋ siε suō wuō nawalkireiŋa. ³ Mi daa-ma nuō! Ba muoraaya ba fεε. Mi gbāa cira ba muoraaya ba fεε cor yεε, a ne da molo saa guor-ba. ⁴ Ba fūnuŋ nyaar wuō i ce jande aa i yaŋ bafamba bi da saanŋ ba kakāyāŋgu-i a hā Diilonŋ-baamba maŋ *Yerusalemu-i-na. ⁵ Inŋ taa i jōguōŋ kumaŋ, ba ciε cor kufanŋu-i: Ba siyaa Itienŋo wulaa, aa tiraa sire siε miε i wulaa ŋaa Diilonŋ uŋ taaranŋ-kuō dumaa.

⁶ Maŋ ciε dumaanŋo-na, i dii sireiŋa Tite-i-na wuō uŋ ciε namaa na donŋ kpōkpuōla maŋ da na kāyā sūntaamba-i, u gbāŋ u ka perienŋ-yo. ⁷ Namaanŋo-i Diilonŋo firiinu u huōŋga-i baa-na weima-na hierε. Na wuō u hūmelle-i diŋ saaya di wuō dumaa, na suō u nelma wamma-i, na suō ma belle-i, na hinu pāama-i aa inŋ hāalāyā-nei nelnyulmu* maŋ, na bilaa-mu nammu hāi. Terienŋu faŋgu-na gbāaŋ na firnu na nammu-i kpōkpuōla daayo-na.

⁸ Ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma. Ŋga mi piiye da mi tūnu-nei yonŋ na da na suō banambaŋ yuu nyōlma baa-ma dumaa aa ce ba temma, ku yaa mi ka suō na nelnyulmu nolaanŋu-i. ⁹ Itienŋo-i Yesu-Kirsanŋ ciε baa-ye dumaa, na saa bi yaŋ-ku suōma: U waa muōrēŋo dōrō-i-na, ŋga u niε u muōrētesinni-i aa yaŋ-ni duō gbāa duō ji kāyā nawalaanŋ miēŋo-i. U ciε ku yaa-i a ce-ye muōrāaŋ miε.

¹⁰ Mi piiye mi kusūŋ-maama yaa baa-na, aa ma yaa faa cemma na wulaa. Na saa da, belle maŋ curaa, namei siyaa kpōkpuōla daayo k̄ūŋgu-i igēna, aa namei tiraa sire baa-ku igēna. ¹¹ Nanŋ ŋa naa sire yiεra baa-ma dumaa, ciεŋ-maŋ dumēi bende-i-na a saanu baa kumaŋ dii na nammu-na. ¹² Da ŋ firnu ŋ huōŋga-i baa Diilonŋo-i, ŋ da u siyaa niŋ daa kumaŋ da ŋ hā-yo; u siε cira ŋ ka cuo ji hā-yo.

¹³ Ba saa cira na muora na fεε a hā banamba-i wuō na kāyā-bei. Ŋga ba taara na waa kuuduōŋgu hierε a ta na saa. ¹⁴ Dumandε-i-na, ku haaya baa namaanŋo-i, na gbāa kāyā bamaŋ dii naaluō-i-na. Ku yaa yiŋgu nanŋu namaa da na ji waa naaluō-i-na aa ku haaya baa bafamba-i ba ka ne na yaanŋ-na. Na ka ce dumēi gbāa ce kuuduōŋgu ¹⁵ ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diilonŋ-nelma-na wuō:

«Ku waa umaŋ duō fiε biεra *mani-i bōi, u sa haaya u wulaa, aa umaŋ duō fiε biεra-yuō cekūō, u sa yor-yuō.»†

Titebaa-ba ka k̄a Korēnti-i-na

† 7:12 Ku biyaa ŋaa kutienŋo cālāa Pol fuō fεε yaa-i. Saa-ku baa 2.5.
 † 8:15 Helmanŋ-sebe (Exode) 16.18.

* 8:7 Inŋ hāalāyā-nei nelnyulmu maŋ: Niεŋ

¹⁶ I siε gbuu gbãa jaal Diilonjo-i, u ciε na maama waa kpelle Tite huɔŋga-na ŋaa man yeŋ kpelle miε hɔmmu-na dumaa. ¹⁷ In ciεra u bir kã na wulaa, u saa dure. U ciεra na terienju kãmmaŋ-maama waa u huɔŋga-na dii yiinaa. ¹⁸ I natobiŋo naŋo dii, Diilon-dũŋ-baamba kaal-o terni-na hiere *Neldɔdɔlma wamma-na; i ka ce u saan-yo ba kã. ¹⁹ Diilon-dũŋ-baamba hielaa u yaa-i u duɔ kã baa-ye *Yerusalemu-i-na ka hã-ba congoruon daaku-i. I ce kufanju-i Itienjo duɔ da yefafalle nuɔmba nunni-na, aa ba bi suɔ wuɔ i jɔguɔŋ kuufafaanju baa-ba. ²⁰ I sa taara nuɔmba ji biεna i yerre-i congorbuɔ daayo maama-na. ²¹ I taara i tiε ce kuman faa Itienjo yaanŋa-na halle baa nelbiliemba bi yaanŋa-na.

²² I natobiŋo naŋo bi dii, i daa u hinu pãama. Dumandε-i-na, u fũnuŋ haa u nanŋa nei a ce kuanŋu migãan naara u pãama-na. I ka ce u kã baa-ba. ²³ Terienju fanju-na, kuman ŋaa Tite kũŋgu-i, u yaa mi wuɔratienjo, u yaa mi namaacenceronjo. Aa tobimba hãi baamba man ka saan-yo, bafamba-i Diilon-dũŋ-baamba pɔpuɔrbiemba; ba ancemma ce nuɔmba ta ba bi *Kirsã yefafalle. ²⁴ Da ba ka hi, na bel-ba ku belma. Ciεŋ ba suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nei kelkel, ku yaa Diilon-dũŋ-baamba-i terni-na hiere ba ka suɔ wuɔ na sa dɔl-ba na nuŋ-nu yon, aa ba ka suɔ wuɔ i sa kaal-na gbãŋgbãŋ.

9

Kakãyanju

¹ Kakãyanju man saaya ku kã *Yerusalemu Diilon-dũŋ-baamba wulaa, manamma si dii mi da mi naara ku kũŋgu-na. ² Mi suyaa miε na taara na ce biŋkũŋgu. Mi gbelaan-na Maseduɔnitaamba yaanŋa-na miε: «Akayi* Diilon-dũŋ-baamba tigiin ti dii bendiala da ba kãyã Yerusalemu Diilon-dũŋ-baamba-i.» Man yeŋ kpelle na hɔmmu-na dumaa, ku diyaa sireiŋa ba bɔi-na. ³ Mi sa taara mi ce coikartien muɔ ku'i ciε mi wuɔya puɔr tobiŋ daaba-i na wulaa. Gbãan da mi ji ta mi kã, mi kã ka da na tigiin ninsonjo ŋaa miŋ waan-ma baa-ba dumaa. ⁴ Ni ma'i sɪ, miŋ waan baa Maseduɔnitaamba-i miε i haa i nanŋa nei, diε kã baa-ba ka da na saa tigiin ti, senserre ka da-mi baa-ba; mi siε gbãa wan namaa diele maama. ⁵ Ku'i ciε nan pãa kakãyanju man nuŋgu-i, mi cãrã tobiŋ daaba-i miε ba ta yaanŋa miε ka tigiin-ku cie-mi. Da mi kã ka da-ku mi yaan-na, ku yaa ka pigãan wuɔ ku dɔlaanu namei na ce; molo saa guor-na.

Niŋ duu kuman ŋ kar ku yaa-i

⁶ Na saa da, da ŋ duu cekũɔ, ŋ ka kar cekũɔ. Da ŋ bi duu bɔi, ŋ ka kar bɔi. ⁷ Neliεŋo neliεŋo, u fara u nanŋa-i ŋaa man yeŋ dumaa u huɔŋga-na, u baa ce u hɔmmu-i mu hãi u baa bi guor u fεrε. Bige-i ciε mi wan-ma dumaanjo-na? Ku yunju yaa daaku: Uman faaran u nanŋa-i baa hɔfafanŋa, fuɔ maama yaa dɔlaanuŋ Diilonjo-i. ⁸ Aa Diilonjo yaa gbãa haaya bimbinni-i ni sinni-na hiere hã-na, a ce-na biŋkũntaan namaa, na ta na par na ce sãmma-i ma sinni-na hiere ⁹ ŋaa man nyεgãan dumaa Diilon-nelma-na wuɔ:

«U firiinu u nanŋa baa sũntaamba-i.

U sãmma sa ji ku dede!»†

¹⁰ Uman hãan gonjuonaŋo-i diduuma-i, aa tuɔ hã-yo u nuŋ-juuru-i, u ka bi firnu u huɔŋga-i hã namaanjo-i na diduuma-i aa ce na sãmma da belle. ¹¹ Na ka ce ninson-waan namaa, ta na gbã na ce na sãmma-i hɔnni-na hiere. A ce dumaanjo-na diε hi baman baa na kakãyanju-i, ba ka gbuu jaal Diilonjo-i ku maama-na. ¹² Na saa da, nan cen kakãyanju man daaku-i, ku sa kãyã Diilon-dũŋ-baamba yon, ŋga ku ka ce nuɔmba bɔi ta ba ce Diilonjo-i kasi saa da-yo. ¹³ Kakãyan daaku ka pigãan nan yuu nyɔlma baa Diilon-maama-i dumaa. Nan siyaa *Kirsã *Neldɔdɔlma-i ta na wuɔ baa-ma dumaa, ku ka ce Diilon-dũŋ-baamba famba ta ba gbeliεŋ Diilonjo-i. Nan firiinu na hɔmmu-i a cal na nagãn-niini-i baa bafamba-i dumaa, ka cor baa banamba-i hiere, ba ka gbeliεŋ-yo ku maama-na.

* 9:2 Korënti dii Akayi huɔŋ-na. Niεŋ 1.1. † 9:9 Gbeliεman-nalaanju (Psaume) 112.9

14 Diilonj uŋ ciε baa-na cemmanj, ku ka ce ba ta ba cārā Diilonjo-i ba hā-na a pigāan wuɔ na kūŋgu dɔlnu-bei. 15 Yaan i tie jaal Diilonjo-i! Uŋ ciε sāmmanj yie ma sie gbāa wanj.

10

Pol pigāan u fōŋgōtesinni-i

1-2 Muɔ Pol, mi taara nelma diei na wulaa. Nuɔmba gbīε-ku dumaa wuɔ da mi waa na hɔlma-na mi waa hinni, aa da mi hel na hɔlma-na mi ta mi ce. Jande, mei fεrε'i cārāŋ-nei baa *Kirsa hōhinanŋa temma. Baa na yanj da mi ji kā na wulaa mi kā baa bubuɔsinni. Banamba gbīε-ku dumaa wuɔ nelgbāŋgbālāŋ muɔ, kεrε fōŋgūɔ si dii-mie Diilonj-hūmelle-na. Mi ka pigāanj kutaamba-i mi jāyamma-i. 3 Nelgbāŋgbālāŋ mie ninsoŋo, ŋga i sa mal nelgbāŋgbālāŋ-maluŋgu. 4 Inj kuoraaya i fεrε baa nimanj malunj daaku-na, nelgbāŋgbālāŋ-niini sī; Diilonj-niikuoranni. Ni yaa kāayāŋ-yie i tie muonu Diilonj-bigāarāambanj ciεŋ terni manj nuɔ-i. I suuye coikartaamba nunni-i baa ni yaa-i. 5 Bombolmantaamba manj ciyaan nuɔmba-i Diilonjo suɔma-na, i yar-ba baa ni yaa-i. Bamanj sa hūyāan āŋhūuma-i, i gbāŋ baa-ba ba ta ba nu Kirsa nunju-i baa ni yaa-i. 6 Aa da na ji ta na nu i nunju-i fafamma huɔŋgu manj nuɔ-i, i ka pigāanj ānyagarmantaamba-i i jāyamma-i.

7 Na ne nelma-i dɔrɔ yonj aa ta na piye. Umanj duɔ suɔ wuɔ fuɔ Kirsa wuonjo, kutienjo saaya u bi suɔ wuɔ miεŋo-i Kirsa baan mie fuɔ temma-i. 8 Itienonj hāa-ye fōŋgūɔ manj, da ku fiε waa mi ciε bombolma baa-yo cεlle, senserre sie gbāa da-mi. U hāa-ye baa-yo i die kāyā-nei na nanj kaasinni Diilonj-hūmelle-na, u saa hā-ye baa-yo wuɔ i kɔsuon-na. 9 A ce dumaanjo-na, mi sa taara na ta na jɔguonj wuɔ mi du-na baa mi sebebāa-ba-i. 10 Banamba ciεra wuɔ mi ce mi cor mi sebebāa-ba-na a ne da da mi waa na hɔlma-na, mi waa ŋaa ciεŋ muɔ aa da mi ta mi piye, mi nelma sa sire kūɔma. 11 Bamanj waan mafamma-i, ba saaya ba suɔ wuɔ inj maa aa tie nyεgēŋ manj i hā-na, die kā i ka bi ce-ma.

12 Na saa da, bamanj kaalaan ba fεrε, mie i sie sie saa i fεrε baa-ba, i sie bi gbāa fi baa-ba. Bafamba saa ba fεrε baa bafamba fεrε yonj. Ba fi ba fεrε ba-naa nuɔ. Miminsinni nanni maaraa nifanni-i wei? 13 A ne da miεŋo-i i sie sie kaal i fεrε ji cor ku terienju-i. Diilonj uŋ hāa-ye maacemma manj, i bāl ma yaa nuɔ-i. Ma yaa kāa baa-ye i ka hi namaa terienju-i. 14 Diilonj uŋ'a i kā terni manj nuɔ-i hiere, namaa terienju nunju bi dii. A ce dumaanjo-na, inj kāa ka hi-na baa Kirsa *Neldɔdɔlma-i, i saa cor ku terienju-i. 15 Terienju fanju-na, i sa kaal i fεrε bananj maacemma-na. Ŋga i taara na yiera donj Diilonj-hūmelle-na i maacemma ta ma da belle ma kā na hɔlma-na a saanu baa Diilonj uŋ huɔnu suonju-i dumaa.* 16 Mafanj da ma ce, i ka bi gbāa tie wanj Neldɔdɔlma-i nileinjan manj na kɔtɔnni-na, ku yaa i sie tie kaal i fεrε bananj maacemma-na ba terni-na.

17 Diilonj-nelma ciεra wuɔ: «Umanj duɔ tuɔ taara u kaal u fεrε, u saaya u cira: «Diilo baa Itienjo yaa-i.»† 18 Terienju fanju-na, ku saa ce ŋaa umanj kaalaan u fεrε u yaa faa dε! Ŋga Itienj uŋ kaal umanj u yaa faa.

11

Baa na ta na sie nelma-i hiere

1 Mi ka ce mi miminsinni-i baa-na cεlle, jande, tierayaanj mi nuonju-i. 2 Na saa da, na maama dɔl-minj a ce mi ta mi ce yelma nei. Aa yelma famma hilaa Diilonj-na. Kuu dii ŋaa mi fii-na hiere dɔrru a hā bibienjo diei baa-na. Bibienjo fanjo yaa *Kirsa-i. Mi taara na tie fafamma dumandε-i-na a ji hi na nyεmunj-yiinju-i mi hā-yo baa-na. 3 Mi suyaa mie fuɔ da-u-diei maama yaa yuu na hɔmmu-i. Mi kāalā mie na baa ji yanj ba tāal-na bir-na u

* 10:15 Niεŋ Jɔrɔm. 15.17-21. † 10:17 Seremi (Jérémie) 9.23; Kor. dīε. 1.31

huoŋ-nu ŋaa Awan yaan jienjo tåal-o dumaa baa u nudòdòlŋgu-i.* ⁴ Mi nie da uman duo jo baa manan, na tiera u nuoŋgu-i: Ba juò baa Yesu nan maama o, na sie-ma. Ba juò baa *Diilon-yalle nan maama o, na sie-ma. Ba juò baa neldòdòlma nan maama o, na hũu-ma.

⁵ Nan kaal baman wuò Yesu *pòpuòrbien-kireiŋa, mei wulaa, ba saa buò muò-na. ⁶ Nelma dii yonduo mi nuŋgu-na ninsoŋo, ŋga weiima sa yar-mi suòma. Namaa fere-i na suò-mi nyuŋgo sí.

⁷ Mi waan Diilon-*Neldòdòlma-i baa-na gbãŋgbãŋ mi saa hũu biŋkũŋgu na wulaa. Mi cie mi fere cekũò a gbãa da mi ce na ce bòi. Miŋ cie kufanŋu-i, ku ce mi calåa cemma wei? ⁸ Miŋ waa na terienŋu-na, yammu nan Diilon-dũŋ-baamba'i taa ba kãyã-mie. Kuu dii ŋaa mi hũyãa bafamba nagãŋ-niini yaa a fa namaa maama. ⁹ Ku saa ce ŋaa biŋkũŋmaama saa waa-mie na terienŋu-na de! Ŋga mi saa ji kã yinduòŋgu unan nuò ŋ wulaa wuò ŋ hã-mi daaku baa daaku. Niman maama-i waa-mie hiere, tobimba man naa hel Maseduani-na kã, ba kãa baa-ni ka hã-mi.† Weiima-na hiere mi bilaa mi fere, kuman ka ce mi baa ji ce congoruoŋgu na wulaa, aa mi ka cor ta mi bel mi fere dumei. ¹⁰ Mi huòŋga fie baa mafamma-i. Aa Akayi huòŋga-na hiere, molo sie gbãa ce mi nanna nelma famma-i. Miŋ wan manan coima sí. Kirsa yaa mi siera; u hãalåayã-mie u ninsoŋo wamma-i. ¹¹ Ku ce na maama sa døl-miŋ ku'i cie mi sa sie na nagãŋ-niini-i wei? Ma'i sí. Diilo fuò fere suyaa wuò na maama dølnu-mie. ¹² Ŋga mi sie hũu warbelle na wulaa ku yaa baman taaraayan da ba saa ba fere baa-ye ba sie gbãa. ¹³ Kufanŋu taamba-i Kirsa pòpuòrbiemba sí; huhurmantaamba. Ba cie ba fere Kirsa pòpuòrbiemba. ¹⁴ Baa na yan ku ce-na gberè: *Sitãni fuò fere sa ce u fere dørpòpuòrbiloŋo dii wei? ¹⁵ U cãarãan da ba ce ba fere ånfafammanciraamba, ku ce nie aa ce-na gberè? Ŋga ban cie maacembabalamma man, Diilonjo ka pã-ba baa ma sully-i.

Polŋ daa sũlma man

¹⁶ Mi ka tiraa tir-ma baa-na: Molo baa tuò ne-muò mimilãŋ muò. Da na yagar ta na ne-mi mimilãŋ muò, dumaanjo-na yaan mi bi kaal mi fere baa-na celle a ce mi miminsinni-i. ¹⁷ Miŋ ka wan manan fiefie-i-na, Itienjo kusũŋ-maama sí. Mi ka kaal mi fere ŋaa mimilãŋ muò. ¹⁸ Nuòmba bòi kaal ba fere a saanu baa ban yen dumaa; muòmi ka bi kaal mi fere. ¹⁹ Namaa naman wuò na nu nelma, namei tieraayan mimiẽlmba nonni-i, dumaa sí wei? ²⁰ Na sie ba ta ba ce-na ŋaa kòraan namaa. Na sie ba ta ba du-na. Na sie ba ta ba hũu na nagãŋ-niini-i. Na sie ba ta ba fiẽna-nei. Na sie ba ta ba ture na yammu-i aa na sa wan weiima. ²¹ Mie i saa da holle ce kufanŋu temma-i nei; jande, baa na gãŋ baa-ye!

Mi ka tiraa cor baa mi miminsinni-åndenni-i. Banaman sie ba kaal ba fere manan nuò-i, muòmi ka bi sie kaal mi fere mei. ²² Kutaamba-i *Ebirebaa ninsoŋo. Mei fere-i Ebireyien muò. *Isirahel-baamba. Mei fere-i Isirahel-wuoŋ muò. *Abiramu hãayẽlmba. Mei fere-i unanjo'i muòŋo-i. ²³ Ba cie mi da mi piiye ŋaa mi yuŋgu siire. Ba'a bafamba *Kirsã cãarãamba; ŋga mei curaa bafamba-i. Mi mulãan ku maacemma-na yan-ba. Ban diyaa-mi kaso-i-na dumaa, ku maaraa bafamba kũŋgu-i. Ban muyaa-mi dumaa, ku maaraa bafamba kũŋgu-i. Miŋ yuraaya kuliŋgu-i dumaa, ku maaraa bafamba kũŋgu-i. ²⁴ *Yuifubaa-ba muyaa-mi i ndii. Muoru da-du-diei-na hiere, ba muyaa-mi comeyufien komorre baa cĩncieluo nennaa‡. ²⁵ *Oromɛbaa-ba muyaa-mi i siei aa mi bigãarãamba nan-mi baa tãmpẽlẽiŋa-i da ba ko-mi i diei.§ Baatonjo ciinu baa-mi i siei, aa mi cie isuòyiŋgu diei baa bãan-yiŋgu diei hũmma-na i diei. ²⁶ Mi wuòramma-na nileiŋa-na, hõnni bòi dii hũmma wuyaa-mi naa, cuobaa-ba bilaa-mi naa, mi nellen-tobimba-i Yuifubaa-ba bilaa-mi naa, *niẽraamba bilaa-mi naa. Mi curaa nilebabaleiŋa-na aa cor

* **11:3** Awan yaan jienjo tåal dumaa: Nieŋ Miwaanjo jĩnamman-sebe-i-na (Genèse) 3.1-6,13. † **11:9** Nieŋ Filip. 4.15-18. ‡ **11:24** A saa baa ba *Moisi *ånjĩnamma-i ba saa saaya ba muo nelienjo-i ku cor comeyufien komuòŋa hãi. Ku'i cie ba ta ba muo nuòmba-i ba yiera comeyufien komorre baa cĩncieluo nennaa. Nieŋ Anjĩnamma tiyeman-sebe-i-na (Deutéronome) 25.3. § **11:25** Nieŋ Popuòr. 16.22; 14.19.

terbabalanni-na hīehuleiŋa-na. Dāmman- nuoraanġu wuyaa-mi naa, coikartaamba man wuɔ bafamba Kirsa-baamba, ba ciε-ye sūlma.

²⁷ Mi ciε maacenġkpekpelma bɔi, mi mulāan cor. Hɔnni bɔi dii, mi taa mi cɔ mi yufieŋ-na; nyulmu'i daamu, hūŋkuɔsinni'i daani! Hɔnni bɔi dii, da mi ce mi naa mi cɔ nyulmu. Waanġu mulāan-mi aa niidiini saa bi tiraa waa baa-mi. ²⁸ Mi ka finaŋ ma boluonġu-na. A naara mafamma-i hiere, yinni manġ jonġ mi jɔġuonġ Diilonġ-dūŋ-baamba-i hiere ba maama. ²⁹ Umanġ duɔ saa nanġ kaasinni dei Diilonġ-hūmelle-na, mi da ŋaa muɔmei saa nanġ kaasinni. Molonġ duɔ nanna Diilonġ-hūmelle-i, ku sa suɔ aa jan-mi.

³⁰ Da kuɔ mi saaya mi kaal mi fεε, mi ka kaal mi fεε mi nayusinni yaa nuɔ-i. ³¹ Diilonġo-i Itienġo-i Yesu To-i, banġ gbelieŋ umanġ hɔnninġ jonġ, u suyaa wuɔ mi sa kar coima. ³² Minġ waa Damasi-i-na, fāamaanġ manġ waa terienġu-na Aretasi bāanġu-na, wuɔ jīena nuɔmba nelle dumieŋa yammu-na hiere wuɔ da miε mi hel, ba bel-mi. ³³ Ŋga ba yaan-ba aa dii-mi sām̄baga nuɔ a hiel-mi baa fontālma koko-i-na a jīna-miε bomborma-na mi ta. Ku ciε dumei mi gbāa kor u nammu-na.*

12

Diilonġo caraaya Pol

¹ Na saa da, a kaal ŋ fεε yunġu si dii-kuɔ, ŋga mi siε gbāa budii; fuɔ mi kaal mi fεε. Minġ ka kaal mi fεε mamanġ nuɔ-i gboluonġ daaku-na, Itienġ unġ caraaya-miε a pigāan-mi mamanġ, mi ka dii mi nunġu-i ma yaa nuɔ-i. ² Mi suɔ Diilonġ-dūŋ-wuonġo nanġo-i*, Diilonġo biyaa-yo kã baa-yo dii u terienġu-na dii fēnfēlle-na aa bir jo baa-yo; ku bienġ cīncieluo a naa yaa de-i. U kãa baa fuɔ fεε yaa wa, u kãa baa u yalle wa, mei sa suɔ kunanġu ji cor Diilo fuɔ fεε-i. ³⁻⁴ Minġ suyaa ma diei maama manġ, Diilonġo kãa baa naacolġ daayo-i u nelle-na. U kãa baa fuɔ fεε yaa wa, u kãa baa u yalle wa, mi sa suɔ kunanġu ji cor Diilonġo-i. Unġ kãa terienġu-na ka nu nelma manġ, ma siε gbāa wanġ; aa molo saa saaya u hiel-ma u nunġu-na. ⁵ Mi gbāa kaal fuɔ temma yaa-i a yanġ mei fεε-i. Muɔmi kaal mi fεε mi nayusinninġ yonġ. ⁶ Da ku dɔl-minġ, mi gbāa kaal mi fεε aa mi siε kar mi huɔyasanga ŋaa mimilān muɔ. Ŋga mi siε kaal mi fεε. Mi sa taara ba haa-mi dɔrɔ ji cor. Mi taara banġ nunġ mamanġ mi nunġu-na baa banġ daa mi ciluɔ-i dumaa ba kãŋ-mi saa baa ni yaa-i.

⁷ Na saa da, Diilonġ unġ biyaa-mi ka pigāan-mi nelma manġ u nelle-na ma waa nelbuɔ cor. U sa taara mi ce bombolmantienġ muɔ ku'i ciε u yanġ mi ta mi mulieŋ mi kūɔma-na. Ku ciε ŋaa u hãa *Sitāni-i hūmelle-i u tuɔ gāŋ baa-mi mi baa gbāa ce bombolmantienġ muɔ. ⁸ Mi cāarā Itienġo-i i siei wuɔ u hiel-mi mulieŋ daama-na. ⁹ Minġ cāarā-yuɔ dumaanġo-na, u gbē-mi wuɔ: «Minġ ceŋ baa-ni dumaa ku ka gbē baa-ni. Mi fōŋgūɔ da nayusinninġ-huonġu'i nuɔ-i fafamma.» Unġ juɔ piiye dumaanġo-na, mi naa mi yanġ aa ta mi kaal mi fεε mi nayusinni'i nuɔ-i. Ku yaa *Kirsa fōŋgūɔ ka hiel-mi. ¹⁰ Ku'i ciε na da mi huonġa fiε baa mi nayusinni-i, baa mi tuosinni-i, baa mi yaahuolo-i, baa mi sūlma-i, baa mi muliema-i Kirsa maama-na. Muɔ da mi naa yunġu huonġu manġ nuɔ-i, huonġu fanġu'i nuɔ-i fōŋgūɔ da-miε.

Pol huonġa cuu baa Korēntitaamba-i

¹¹ Na ciε mi ta mi piiye ŋaa mi yunġu siire, a ne da namei naa saaya na ta na kaal-mi. Mi siε gbāa cii muonu canġa ninsonġo, ŋga nanġ kaal bamanġ bafamba-i wuɔ Yesu *pɔpuɔrbien-kireiŋa, ba saa buɔ muɔ-na halle cekūɔ. ¹² Kumanġ pigāan wuɔ Yesu pɔpuɔrbilonġ muɔ, ku ciε na hɔlma-na: Mi fiε mi huonġa-i baa weima-i hiere, Diilonġo kãayā-miε mi ce gbereweima bɔi baa nelma bɔi na hɔlma-na. ¹³ Mi ciε bige-i hã Diilonġ-dūŋ-baamba namba-i aa mi saa ce-ku hã namaanġo-i? Mi saa yagar-ma minġ'a mi saa ce na yiεra baa mi yunġ-maama-i. Da kuɔ minġ ciε mafamma-i mi cālāa cemma, ciεŋ-minġ jande.

* **11:33** Niεŋ Pɔpuɔr. 9.23-25. * **12:2** Pol gbē fuɔ fεε yaa dumaanġo-na. Niεŋ verse 7-i-na.

¹⁴ Muɔmei daami mi tigiin tɪ da mi kã na wulaa sieliŋ-kãmma-i, aa namaa nuŋgu sie waa mi yuŋ-maama-na. Mi taara namei, mi sa taara na nagãŋ-niini. Na saa da, bisãlmba sa fie ba bĩncuɔmba, bĩncuɔmba'i fiyaan ba bisãlmba. ¹⁵ Mi ka hiel mi nanŋa-i mi fere aa tiraa sieya mi kũɔma-i na maama-na. Ku ce na maaman fũnuŋ ma dɔlɔnu-mie dumandɛ-i-na, mi maama ka ta ma balannu namaanɔ-i wei? ¹⁶ Na suyaa wuɔ mi saa har mi yuŋ-maama-i haa hã-na. Nga banamba ka cira huhurmantien muɔ; kere mi yaan-na aa cure-nei. ¹⁷ Min saan baman ba kã na wulaa hiere, mi cie u diei ka taal-na hũu bĩnkũŋgu na wulaa dede wei? ¹⁸ Mi nan cãarã Tite kã na wulaa baa tobiŋo man min waan u maama-i baa-na; Tite kaa taal-na hũu bĩnkũŋgu na wulaa wei? Tite-i baa muɔŋo-i i saa ce maacenduɔma yaa wei? I saa wuɔ hũmeduɔle yaa wei?

¹⁹ Dii yiinaa na jɔguɔŋ wuɔ sɪ i piye die kor i fere. Ma'i sɪ. In yen *Kirsã horre-na, ku'i cie i tie piye dumaanɔ-na; Diilonɔ yaa i siera. Mi jãnaan namaa, i taara na nan kaasinni Diilon-hũmelle-na ku'i cie i tie wan daama-i hiere baa-na. ²⁰ Mi holle tie baa kãmma-i na terienŋu-na wuɔ sɪ mi sie ka da-na min taaran mi ka da-na dumaa. Da mi saa bi ka da-na dumaanɔ-na, namaa na ka bi piel mi maa-na. Berru-i, baa yelma-i, baa hɔdulle-i, baa nenemuŋgu-i, baa yebienande-i, baa dondorre-i, baa bombolma-i, baa anŋuɔlma-i, mi sa taara mi ka da-ni na terienŋu-na. ²¹ Mi holle tie wuɔ sɪ da mi kã na terienŋu-na Diilonɔ ka tiraa ture mi yaanŋa-i na hɔlma-na. Mi holle tie wuɔ sɪ mi ka kã ka da nuɔmba bɔi saa nanna ba maacembabalamma-i yogo. Wuɔ sɪ mi ka kã ka da ba curaa baa ba *fuocesinni-i baa ba bĩŋwosinniŋ-maacemma-i. Kufanŋu ka ce mi kaal ba yuŋ-nu.

13

Nelperiema

¹ Mi kãmma i siei yaa de-i na wulaa. Ma nyegãan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Siertaamba hãi sisɔ ba siei da ba da nelma man nuɔ-i hiere, ma ka fienu.*» * ² Min ŋa naa kã hãaliŋ-kãmma-i mii naa hi gboya ambabalmanciraamba-i. Dumandɛ-i-na, min yen yargaa yogo, mi ka tir-ma baa-na na hieronɔ-i hiere: Da mi kã ka da uman sa wuɔyaan hũmelle-i, mi sie yan-yo. ³ Ma sɪ na taara na suɔ da kuɔ min wan man *Kirsã nuŋ-ãndaanŋu ke? Na ka suɔ-ma. Kirsã-i nayusinnintienɔ sɪ, u ka ce bibesinni na hɔlma-na. ⁴ Ban taa ba gbu-yo huonŋu man nuɔ-i, u waa nayusinnintienɔ ninsonɔ, ŋa un kuu aa sire, Diilon-fõŋgũɔ dii-yuɔ. Mie fere-i maaduɔma, in yen horre-na baa-yo, i naa yuŋgu, ŋa Diilon-fõŋgũɔ cie i ka da fõŋgũɔ. Die kã, i ka pigãan-na baa-yo i ciluɔ-i-na.

⁵ Nieŋ na hɔmmu-i aa na yuu na fere na ne da kuɔ na wuɔ Diilon-hũmelle-i fafamma. Nieŋ na hɔmmu-i na ne, Yesu-Kirsã si dii-muɔ wei? Mi saa yagar-ma da kuɔ na saa hũu u maama-i. ⁶ Nga mi suyaa mie da na ne mie ciluɔ-i, na ka suɔ wuɔ i wuɔ Diilon-hũmelle-i fafamma. ⁷ In cãrãŋ kuman Diilonɔ wulaa, ku yaa daaku: Na hiel na nanŋa ambabalma cemma-na. Ku saa ce ŋaa i taara i pigãan wuɔ mie i faa de! Ma'i sɪ. Nga i taara na vaa na fere baa anfafamma cemma yaa-i, halle nuɔŋ da ba fie cira mie i sa wuɔ Diilon-hũmelle-i fafamma, weima sɪ. ⁸ Na saa da, mie i gbãa cu ninsonɔ huon-nu yon, ŋa i sie gbãa cie-yo u maacemma-na. ⁹ Namaa da na da fõŋgũɔ Diilon-hũmelle-na, aa ba fie ta ba piye wuɔ mie i naa yuŋgu, weima sɪ. In cãrãŋ kuman Diilonɔ wulaa i hã-na, i taara u kãyã-nei na bir jo hũmefafalle-na a ji hi na fuonŋu-i Diilon-hũmelle-na.

¹⁰ Mi sa taara da mi kã, mi ka ta mi nuola-nei ku'i cie mi waa yargaa aa nyegãan sebe daayo-i hã-na. Na saa da, Itien un hãa-mi fõŋgũɔ man, u hãa-mi baa-yo wuɔ mi kãyã-nei na nan kaasinni u hũmelle-na, u saa hã-mi baa-yo wuɔ mi kɔsuon-na.

¹¹ Tobin namaa, man tiyãa ma yaa daama: Taa na nye! Gbãan na hi na fuonŋu-i Diilon-hũmelle-na. Taa na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na nunu na-naa. Bilaan na-naa

* 13:1 Anjĩnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 19.15

fafamma. Mafaŋ da ma ce, Diilonjo-i nelnyulmuntienjo-i baa yaafēllentienjo-i u ka waa baa-na.

¹² Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceɗuŋ-bien namaa.

Diilonjo-dūŋ-baamba-i hiere ba pāa na jaaluŋgu.

¹³ Itienjo-i Yesu-Kirsa kāyā-ŋei. Diilonjo pigāaŋ-na uŋ dɔl-naŋ dumaa aa u *Yalle waa baa-na hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebe maŋ hā Galasitaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyegāaŋ sebe daayo-i hā Galasi Diilonŋ-dūŋ-baamba. *Yuifubaa-ba waa-bei, *niēraamba bi waa. Ba nuō Yesu-Kirsa maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. Nga huōŋgu nanŋu juō hi, nuōmba namba kā ka ta ba guōl ba gbeini-i. Kutaamba taa ba piiye wuō Pol fuō fere-i Yesu *pōpuōrbilonŋ-kerre sī, aa uŋ waŋ Diilonŋ-nelma-i dumaa, ma yaanŋa'i sī. Ba taa ba bi piiye wuō niēraamba maŋ hūyāa Yesu maama-i ba saaya ba *jā a saa baa Yuifu ba *ānjīnamma-i.

Baŋ piiyeŋ dumaanŋo-na, ma kā ka hi Pol. Pol wuō nyegēŋ sebe daayo-i a tagaaya pigāaŋ-ba ba da ba suō wuō fuō-i Yesu pōpuōrbilonŋo-i kelkel (sap. 1–2). U biyaa *Tobisicōlōnniŋ-sebe maama-i tagaaya pigāaŋ-ba wuō molo sie gbāa wuō Yuifu ba ānjīnamma-i a ce nelviinŋo Diilonŋo yufelle-na; kerē da ŋ hūu Yesu maama-i ku yaa gbāa ce-ni nelviinŋ nuō (sap. 3–4). Wuō Yesu-Kirsa hūyāa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i ānjīnamma nyisēnni-na a ce ba waa ba fereŋ nuō; kerē ba yaŋ ba hōmmu fē gbarnu. Nga wuō baŋ yeŋ ba fereŋ nuō, ba baa naŋ hālmaanŋ-nu baa kufanŋu-i a ta ba ce kumaŋ dōlaanŋu-bēi. Ba yaŋ *Diilonŋ-Yalle ta di ta ba yaanŋ-na ba āncemma-na hiere (sap. 5–6).

Jaalunŋu

¹ Muō Pol, Yesu-Kirsa *pōpuōrbilonŋ muō. Pōpuōrbilosīnni fanni-i mi saa da-ni nuōŋ nammu-na, mi saa bi da-ni nelieŋ bargo-na, nga Yesu-Kirsa-i baa i To-i Diilonŋo maŋ siire-yuō hiel-o kuomba hōlma-na, ba yaa hāa-mi baa-ni. ² Muō baa tobimba maŋ dii bande-i-na hiere, i jaalaa Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa namaŋ dii Galasi-i-na. ³ I To-i Diilonŋo-i, baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

⁴ Yesu-Kirsa cie u fere tāmmanŋ-kūŋgu a pir i āmbabalma-i i yunni-na a duō hūu-ye miwababalaŋ daayo nammu-na ŋaa i To-i Diilonŋ uŋ taaraŋ-kuō dumaa. ⁵ Terieŋgu fanŋu-na, yaanŋ bōbōima ta ma haa Diilonŋo-na hōnni maŋ jonŋ! Ma ce dumaa.

Neldōdōlma dii ma diei yonŋ

⁶ Naŋ duōŋ ta na cīina Diilonŋo-i donduo dumaanŋo maŋ nuō-i, ku cuu mi huōŋga-i; ŋ sie suō wuō u yaa cie baa-na aa bī-na *Kirsa barguō-i-na duō ce-na u baanŋ namaa; na bir yaŋ ufaŋo-i aa ta na gbar na nyaanu neldōdōlma namma. ⁷ A ne da neldōdōlma namma si dii ji fa yii baa Kirsa maama-i. Ba tāal-na. Ba taara ba cure Kirsa *Neldōdōlma-i. ⁸ Inŋ waanŋ Neldōdōlma maŋ baa-na, umaŋ duō kā ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieŋo-i. Halle da ku fiē'a miēmei, Diilo baa yaŋ-ye. Da ku fiē'a *dōrpōpuōrbilonŋo, Diilo baa yaŋ-yo. ⁹ I gbuōya-nei baa-ma cor, mi tiraa mi tir ma yaa baa-na daama-i: Naŋ hūyāa Neldōdōlma maŋ, umaŋ duō kā ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieŋo-i. ¹⁰ Namaa wulaa, dumandē-i-na mi taara nelbiliemba'i dōl-mi waa mi taara Diilonŋo'i dōl-mi? Mi taara mi ce kumaŋ dōlaanŋu nelbiliemba wei? Kuō mi taa mi taara nelbiliemba dōl-mi, mii naa saa gbāa waa Kirsa cāaraŋ muō.

Polŋ daa Yesu pōpuōrbilosīnni-i dumaa

¹¹ Tobinŋ namaa, yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Miŋ waanŋ *Neldōdōlma maŋ baa-na, nelbilonŋ huōyasaŋga sī. ¹² Mi saa nu-ma nelieŋ nuŋ-nu, mi saa bi hāalā-meī molonŋ wulaa; Yesu-Kirsa fuō fere yaa tigāaŋ-mi baa-ma.

¹³ Miŋ ŋa naa ta mi wuō *Yuifu ba Diilonŋ-hūmelle-i dumaa, na saa bi yaŋ-ma numma. Mi taa mi ce Diilonŋo dūŋ-baamba-i kpāncōlgūō mi cor. Mi taa mi taara mi muonu Diilonŋo dūŋgu-i. ¹⁴ Mii naa silaa vaa mi fere cor baa Yuifu ba Diilonŋ-hūmelle wuōsaanŋu-i; a ce

dumaanjo-na, mi nabaamba-na, nuamba bai saa ta ba fi baa-mi. ¹⁵ Nga ku huonjgun juo hi, umanj hielaa u yufelle mie dii mi nyu kusungu-na, u cie baa-mi aa bi-mi ce-mi u wuonjuo, ¹⁶ aa pigaan-mi u Biejo-i mi da mi wanj u maama-i baa *nieraamba-i. Mafammanj cie, mi saa pie moloj caanj-nu wuo mi ka yuu-yo baa nelma. ¹⁷ Mi saa bi ka *Yerusalemu-i-na ka ne bamanj taa yaanja muo-na Yesu papuorbilontesinni-na. Mi yaanj aa sire ka Arabi*. Ku huonju-na, mi suo bir jo Damasi-i-na. ¹⁸ Mi cie bienja siei aa suo da mi ka Yerusalemu-i-na da mi ka taara Pier† suo-yo. Minj kaa da-yo, mi cie yinni cincieluo baa ni ndii yonj baa ufanjo-i. ¹⁹ Minj kaa terienju-na, da ma hel fuo baa Itienjo haaajo-i Sake-i-na, mi yufelle saa haa Yesu *papuorbilonoj nanj-na. ²⁰ Minj wanj mamanj daama-i coima si; Diilonoj yaa mi siera.

²¹ Minj hilaa terienju-na, mi ka Siiri mara nuo, aa sire terienju-na a ka Silisi mara nuo. ²² Bamanj cuu Kirsa huonju-nu *Yude-i-na, ba saa naa hi da mi yufelle yogo. ²³ Ba taa ba nu nuamba piiye yonj wuo: «Umanj taa u ce-ye kpāncōlgūo-i, u yaanj fiefie-i-na aa tuo wanj Yesu maama baa nuamba-i; η sie suo wuo uu naa gbuu cō-ma.» ²⁴ Kunj cie dumaaajo-na, baa ta ba gbelienj Diilonoj-i mi maama-na.

2

Yesu papuorbiemba daa ba-naa Yerusalemu-i-na

¹ Bienj cincieluo baa a naa ku huonju-na, mi tiraa bir ka *Yerusalemu-i-na baa Barnabasi. Mii naa bi ce Tite ka baa-mi. ² Mi kaa Diilōj-kamma. Minj kaa, yingju nanju-na, yie da i-naa baa Diilōj-dūj-baamba yaataamba-i ba kula. Minj wanj *Neldōdōlma-i dumaa baa *nieraamba-i, mie suur ma yaanja-na a piiye tūnu-bei. Mi saa ta mi taara mi maacemma ce maacengbāngbālamma ku'i cie mie suur ma yaanja-na a piiye tūnu-bei. ³ Halle mi nawuonjo-i Tite waa nieryienjo, nga molo saa ji guor-o yinduonju wuo u *jā. ⁴ Nj sie suo wuo huhurmantaamba namba waa guol baa Diilōj-dūj-baanj miējo-i. Bafamba taa ba taara u jā. Ba yagalaa suur baa-ye da ba ne inj yēj i ferej nuo dumaa Yesu-Kirsa horre-na aa da ba bir ce ku yaa sōgōlnu *Moisi *anjinnamma-i i gbeini-na. ⁵ I saa hūu aa hā-ba halle cekūo. I cie mafamma-i ninsonjo manj dii Neldōdōlma-na u duo gbāa tie u temma-i na da na suo-yo.

⁶ Minj piiye tūnu yaataamba-i, ba saa da manamma naara. A ne da ba kānj ba yaa-i nelbōmbōmbaa-ba-i Diilōj-dūngju-na, nga banj nie kumanj aa ta ba kānj-ba, mei sa ne kufanj-i. Diilonoj sa ce cielu. ⁷ Ba saa da manamma haa. Nga ba daa Diilōj unj puōraa Pier dumaa wuo u wanj Neldōdōlma-i baa *Yuifubaa-ba-i, u bi puōraa muōjo-i dumei wuo mi wanj-ma baa nieraamba-i. ⁸ Unj puōraa Pier dumaa Yuifubaa-ba wulaa, u bi puōraa muōjo-i dumei banamba wulaa. ⁹ Sake-i baa Pier a naara Nsāa-i ba taa ba kānj ba yaa-i Diilōj-dūj-baamba yuntaanj-kireinja-i. Bafambanj juo suo wuo Diilonoj'i cie baa-mi aa hā-mi maacēj daama-i, baa dii hūmma muo baa Barnabasi-i i nammu-na a pigaanj wuo ba hūyāa-ma. Terienju fanju-na, yie saa-ma baa i-naa; mie yie i ka kā nieraamba hōlma-na ka tie wanj Yesu maama-i, bafanj ba'a ba ka kā Yuifu ba wulaa. ¹⁰ Ba taaraaya nelma diei yonj i wulaa: wuo i baa yanj ba sūntaamba maama karaanu-yie Yerusalemu-i-na. Mi bi cie-ma ma cemma-i.

Pol calāa Pier nuamba-na

¹¹ Ku huonju-na, Pier wuo ji jo Antiyōsi-i-na i wulaa. Unj juo, mi saa yanj-yo; uu naa silaa cāl cor. ¹² Unj juo, u taa u gbonu u wuo niwuoni-i baa tobimba manj *nieraamba-i. Huonju nanju juo hi, Sake wuo saanj nuamba jo. Bafamba taa ba kuye *jāmanj-kūngju-i. Banj juo, Pier wuo kālā, u sa tiraa wuo niwuoni-i baa nieraamba-i. ¹³ *Yuifubaa-ba namba waa baa-yo, bafamba-i hiere baa bi suuye ba yufienja-i aa cu Pier huonju-nu. Halle Barnabasi fuo fere yaanj ba tāal-o dii-yo ba dawōruo-i-na. ¹⁴ Minj juo da ba ciluo sa kā

* **1:17** Arabi: Nelle nanj yerre-i dumaaajo-na. † **1:18** Pier yerre nande yaa wuo Sefasi. Nienj Nsāa 1.42.

hūmeduəle baa ninsoŋo maŋ dii *Neldəɔɔlma-na, miε fulnu Pier nuəmba-na miε: «Nuəni maŋ Yuifuyieŋ nuə, nuə da ŋ yaŋ Yuifusinni-i aa ce ŋ fere nieryieŋ nuə, ma da nie ŋ ta ŋ taara ŋ guor niəraamba-i ce-ba Yuifubaa?»

15 «Miε fuə, miε huəŋ baa Yuifusinni-i; niəraaŋ miε sɪ, ba kəŋ ba yaa-i āmbabalmanciraamba-i wuə ba sa wuə *Moisi *ānjɪnamma-i. 16 Nga i suyaa wuə nelie sie gbāa wuə ānjɪnamma-i a ce nelviinjo Diilonjo yufelle-na. Da ŋ hūu Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa Diilonjo tuə kəŋ-ni nelviin nuə. Ku'i cie miε i bi hūu Yesu-Kirsa maama-i die gbāa ce nelviin miε Diilonjo yufelle-na. Ku saa ce ŋaa ānjɪnamma wuəsaŋgu yaa ka ce-ye nelviin miε Diilonjo yufelle-na de! Inj hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa ka ce-ye nelviin miε, ni ma'i sɪ ānjɪnamma wuəsaŋgu sie gbāa ce moloŋo nelviinjo. 17 Miε maŋ Yuifubaa miε, da kuə inj hūyāa Yesu maama-i die vii Diilonjo yaŋga-na, i cie āmbabalmanciraŋ miε baa niəraamba-i hiere kuuduəŋgu, ku yuŋgu yaa wuə *Kirsa yaa diyaŋ nuəmba-i āmbabalma cemma-na ke! A ne da ma'i sɪ. 18 Miŋ naana hūmelle maŋ, da mi tiraa bir jo-die, ku pigāaŋ wuə mi cālāa cemma. 19 Na saa da, ānjɪnamma cie meɪ hiel mi naŋga ma wuəsaŋgu-na da mi ta mi ce baa Diilonjo. Kuu dii ŋaa ba gbuu-mi baa Kirsa-i ko-mi. A ce dumaŋo-na ānjɪnamma sie gbāa yuu-mi baa weɪma. 20 Kuu dii ŋaa mi kuu, mi yalle taa aa Kirsa diele yaa ceŋ waa-miε. Miŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuə-i nyuŋgo-i-na, mi haa mi naŋga-i Diilonj-Bieŋo yaa nuə-i. U yaa dɔlaa-mi aa hūu-ma ku mi maama-na. 21 Mi sie cɪna Diilonjo hujarre-i. Kuə ānjɪnamma yaa taa ma ce-ye nelviin miε Diilonjo yufelle-na, dumaŋo-na Kirsa kuliŋgu naa ce gbāŋgbāŋ.»

3

Anjɪnamma sa ce nelieŋo nelviinjo

1 Galasitaŋ namaŋo-i daana-i, na yunni kuu aa yaŋ-na. Hai moloŋo-i biənaana na yunni-i biənaŋ daama temma-i? Nj sie suə wuə Yesu-Kirsaŋ kuu yuŋgu maŋ nuə-i *daŋgu-na, ma waŋ kaala baa namaŋo-i.

2 Mi ka yuu-na baa nelma diei yoŋ: Diilonjo hāa-na u *Yalle-i wuə na wuəyaa *Moisi *ānjɪnamma yaa fafamma sisə u hāa-na baa-de wuə na yieraaya nu *Neldəɔɔlma-i aa hūu-ma? 3 Bige-i cie na yunni ku aa yaŋ-na dumaŋo-na? Bige-i cie naŋ duəŋ mamaŋ baa *Diilonj-Yalle-i na ta na taara na perieŋ-ma fiεfiε-i-na baa namaa fereŋ fəŋgūə? 4 Na daa nelma bəi. Na yuu ba'a Diilonjo pigāaŋ-na baa-ma gbāŋgbāŋ wei? U saa pigāaŋ-na baa-ma gbāŋgbāŋ! 5 Diilonj duə hāa-na u Yalle-i aa tuə ce gbere-weɪma-i na hɔlma-na, u ce kufaŋgu-i wuə na wuə ānjɪnamma sisə u ce-ku wuə na nuə Neldəɔɔlma-i aa hūu-ma?

6 Na saa da, Diilonj-nelma ciəra wuə: «*Abiramu hūyāa Diilonj-nelma-i aa haa u naŋga yuə ku'i cie Diilonjo tuə kəŋ-yo nelviinjo.»* 7 Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na suə wuə bamaŋ hūyāa Diilonj-nelma-i Abiramu temma-i, ba yaa Abiramu bisālŋ-kirəiŋa-i. 8 A saanu baa mamaŋ nyegāaŋ Diilonj-nelma-na, Diilonjo taara *niəraamba maŋ da ba hūu u maama-i u dii-ba baa nelviimba, ku'i cie u wuəya waŋ neldəɔɔl daama-i baa Abiramu-i wuə: «*Mi ka ta mi cor baa nuənei mi ce baa dūnni-i hiere hēma-na.*»† 9 A ce dumaŋo-na, Abiramuŋ haa u naŋga-i Diilonjo-na u ce baa-yo dumaa, umaŋ duə bi haa u naŋga-i yuə u ka bi ce baa-yo Abiramu temma-i.

10 A ne da bamaŋ haa ba naŋga ānjɪnamma wuəsaŋgu-na, Diilonjo waasaŋ-ba. Bige-i cie mi waŋ-ma dumaŋo-na? Ma nyegāaŋ Diilonj-nelma-na wuə: «*Bamaŋ sa wuəyaŋ ānjɪnamma-i hiere ma kūŋgu-na, Diilonjo ka waasa-bei.*»‡ 11 Aa bi tiraa nyegēŋ wuə: «*Umaŋ duə haa u naŋga Diilonjo-na, nelviinjo; u ka kor.*»§ Terieŋgu faŋgu-na, ku kaalaaya wuə molo sie gbāa wuə ānjɪnamma-i a ce nelviinjo Diilonjo yufelle-na. 12 Nga ma bi tiraa nyegēŋ wuə: «*Umaŋ duə gbāa wuə ānjɪnamma hūmieŋa-i hiere, a ka kor-o.*»* Terieŋgu faŋgu-na,

* 3:6 Miwaŋjo jɪnammaŋ-sebe (Genèse) 15.6 † 3:8 Miwaŋjo jɪnammaŋ-sebe (Genèse) 12.3 ‡ 3:10 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 27.26 § 3:11 Abakuke (Habaquq) 2.4 * 3:12 Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 18.5; Jram. 10.5

ku pigāan wuɔ a haa ŋ nanŋa-i Diilonŋo-na baa a haa ŋ nanŋa-i ānjīnamma wuɔsaanŋu-na, nelduɔma sɪ.

¹³ Nga molo saa gbāa wuɔ ānjīnamma-i ma kūŋgu-na hiere. A ce dumaanŋo-na Diilonŋo naa waasa-yiɛ. Nga Yesu-Kirsaŋ kuu *daanŋu-na, ku pigāan wuɔ u hūyāa miɛ waasamma-i ce-ma u maama. Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanŋo-na, ma nyɛgāan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Da ba nuŋ umaŋ daan-nu, ku pigāan wuɔ Diilonŋo waasaan kutienŋo-i.*»† ¹⁴ Ku ciɛ dumɛi Diilonŋ uŋ ŋa naa pā nuŋgu maŋ baa Abiramu-i wuɔ u ka ce baa-yo, Yesu-Kirsa ce ku jo ji bure bi hi nieraamba-i. Aa Diilonŋ uŋ pāa u Yalle maŋ nuŋgu-i, i hieronŋo-i in hūyāa u maama-i ku'i ciɛ i tiɛ da-de.

¹⁵ Tobinŋ namaa, mi ka waŋ nelma diei a pigāan-na a saa baa kuŋ ceŋ dumaa i tiɛ da-ku: Moloŋ duɔ pā nuŋgu baa u nanolŋo aa nyɛgēŋ sebe aa haa u niele, u siɛ gbāa ka bir jo baa huon-āndaanŋu. ¹⁶ A ne da Diilonŋo pāa u nuŋgu-i baa Abiramu-i baa u huonŋu-i. Ba saa cira: «U huon-baamba». Ku ka ce ŋaa baa dii bɔi. Ba ciera: «U huonŋu». A pigāan wuɔ uu dii u diei; aa u yaa *Kirsa-i. ¹⁷ Miŋ taaranŋ mi waŋ mamaŋ ma yaa daama: Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, Moisi ānjīnamma siɛ gbāa jo bienŋ nuɔsiba hāi baa bienŋ komorre baa cīncieluo ku huonŋu-na ji boruona-kuɔ. Ma siɛ gbāa ce. ¹⁸ Da kuɔ Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, ku da ānjīnamma wuɔsaanŋu'i nuɔ-i, ba sa tiraa bɪ kufanŋu-i nupālle. A ne da Diilonŋ uŋ ciɛ baa Abiramu-i uu naa pā nuŋgu'i baa-yo aa ce-ma.

Anjīnamma yunŋu yaa haku-i?

¹⁹ Terienŋu fanŋu-na, Diilonŋo hāa-ye *anjīnamma-i yunŋ haku-i nuɔ-i? U naaraaya-meɪ u nupālle-na i die tiɛ da i maacembabalamma-i. U ciɛ ku yaa-i a tuɔ ciɛ *Abiramu hāayēlŋo jomma-i; nupālle vii u yaa-i. Anjīnamma famma-i *dɔrɔpɔuɔrbiemba'i hāa *Moisi-i baa-ma u jo baa-ma ji hā-ye. ²⁰ A ne da Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, molo saa waa ba hɔlma-na, Diilo fuɔ fɛɛɛ yaa piye baa Abiramu-i. ²¹ Terienŋu fanŋu-na, ānjīnammaŋ waanŋ mamaŋ, ma hilaa ma deŋ baa Diilonŋ-nupālle-i wei? Ma saa hel ma deŋ! Kuɔ ānjīnamma namma waa ta ma gbā ma kor nuɔmba-i, maa naa gbāa ta ma ce nelienŋo-i nelviinŋo Diilonŋo yufelle-na. ²² Nga Diilonŋ-nelma karaa āndaanŋu-i wuɔ āmbabalma cuure nuɔmba-i hiere, a ce dumaanŋo-na bamaŋ da ba hūu Yesu-Kirsa maama-i, Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku hā-ba.

²³ Aa *Kirsa maama suɔ da ma jo, ānjīnamma naa ce-ye ŋaa kasobienŋ miɛ fuɔ Diilonŋo ji pigāan-ye Kirsa maama-i i die hūu-ma. ²⁴ A ce dumaanŋo-na, ānjīnamma naa waa i yunŋ-nu ta ma dii-ye hūmelle-na ma ciɛ Kirsa duɔ jo i die hūu u maama-i a ce nelviinŋ miɛ Diilonŋo yufelle-na. ²⁵ Kirsaŋ juɔ aa i hūu u maama-i, ānjīnamma sa tiraa ma ye i yunŋu-na.

²⁶ Fieɛɛ-i-na, nanŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, na ciɛ Diilonŋ-bisālŋ namaa hiere. ²⁷ Namaa namaŋ *baatisenŋ hiere a suur Kirsa horre-na, na biyaa Kirsa maama. ²⁸ *Yuifuyienŋ nuɔ o, Yuifuyienŋ nuɔ sɪ o, kɔrienŋ nuɔ o, kɔrienŋ nuɔ sɪ o, bibienŋ nuɔ o, cicienŋ nuɔ o, yunŋu si dii-kuɔ. Na ciɛ baaduŋ namaa Yesu-Kirsa horre-na. ²⁹ Aa da na waa Kirsa baanŋ namaa, na ciɛ Abiramu huon-baanŋ namaa, a ce dumaanŋo-na, Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i na nuŋgu dii-kuɔ.

4

¹ Miŋ taaranŋ mi waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Kuu dii ŋaa bisālāanŋo maŋ saaya u sire wuo u bīncɔin-ciilunŋu. Ciilunŋu vii u yaa-i, ŋga u yaanŋan'a ka saa hi kaala yogo, uu dii ŋaa kɔrienŋo: U siɛ gbāa ce kumaŋ dɔlaanu-yuɔ baa ciilunŋ daaku-i. ² Nuɔmba'i dii ta ba ne fuɔ fɛɛɛ-i aa bi ta ba ne u wei-ma-i ba ciɛ u bīncɔinŋ uŋ diyaa huonŋu maŋ ku da ku hi.* ³ Ku yaa naa waa ŋaa miɛ kūŋgu-i. I waa ŋaa bisālŋ miɛ. Bīncuonŋ-hūmelle naa guor i tiɛ wuɔ-de ŋaa kɔraanŋ miɛ. ⁴ Nga Diilonŋ uŋ ŋa naa dii huonŋu maŋ, kuŋ juɔ hi, u saanŋ u

† 3:13 Anjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 21.23 * 4:2 Pol ba bāanŋu-na, Girɛkibaa-ba wulaa, tuonŋo yaa pigāan u bɛpolŋonŋ hii bibienŋo huonŋu maŋ nuɔ-i. Huonŋu fanŋu'i nuɔ-i tuonŋ duɔ uu si dii, bɛpolŋo gbāa wuo u ciilunŋu-i.

Bienjo jo. U juo cienjo'i ji honjo-yo *anjinnamma baaŋgu-na⁵ duo gbãa sãa i yunni-i, miε man waa anjinnamma nyisenni-na. U ciε mafamma-i i diε gbãa diε ce Diilonj-bisãlj miε.

⁶ Nan yεj Diilonj-bisãlj namaa, ku'i ciε Diilonjo saanj u Bienjo *Yalle-i† na hõmmu-na. Di yaa ciεj i tiε bi Diilonjo-i «Baba». ⁷ Terienju fanju-na, na sa tiraa na ye koraanj namaa, naa dii bepuoj namaa. Nan yεj u bepuoj namaa, u ka hã-na ciilunju man un jiena-kuo duo hã u bisãlmba-i baa-ku.

Galasitaamba maama yuu Pol huŋga-i

⁸ Dielũo-i-na, na saa ta na suo ninsoj-Diilonjo-i, a ce dumaano-na naa naa ta na ko na fεre na hã diiliesosyaamba. ⁹ Nga fiεfiε-i-na, na suo ninsoj-Diilonjo-i, mi gbãa cira Diilonjo yaa suyaanj-nanj fiεfiε-i-na, ma da niε na ta na taara na bir dii na yunni-i aansosomma-na? Na taara na bir jo korsinni-na wei? ¹⁰ Na fiεlaa yinni nanni, baa caamba namba, baa bienja nanja ta na ce ponsanni aa ta na tiε maraama wuo na ce Diilonj-huŋga. ¹¹ Na ce korma ta ma da-mi baa-na. Ku ce miŋ ciε muliεma man baa-na, mi ciε-ma gbãŋgbãŋ wei?

¹² Tobinj namaa, muo miŋ ciε mi fεre namaa temma-i dumaa, jande, mi cãrã-nei, ciεj na fεre mei bi temma-i dumei. Na saa ce kuujanju diei miε. ¹³ Na suyaa wuo miŋ waanj *Neldodolma-i baa-na dielã-wamma-i, jarma'i ciε mi waŋ-ma baa-na. ¹⁴ Miŋ waa jarma-na, naa naa gbãa ciina-miε, naa naa gbãa bi ta na ce nyenyelma miε, nga mafamma saa ce. Na yaanj aa bel-mi ŋaa *dãrpõpuorbilõj muo, na bilaa-mi ŋaa muomai Yesu-Kirsa-i. ¹⁵ Mi suyaa miε kuo naa na'a na ka gbãa, naa naa hiel na yufienja-i hã-mi. Na hõmmu naa gbuu fε huŋgu fanju-na da yogogo. Bige-i juo ce? Hofelle falle curaa hie? ¹⁶ Miŋ waanj ninsojo-i baa-na ku'i ciε na da niε si mi bigãanj-na wei?

¹⁷ Bamanj gbaraanj ba nyaanu-nei, ban jõguoj mamanj baa-na, ma saa fa. Ba taara ba kar-na muojona na waa baa ba yaa-i ta na gbar na nyaanu-bei. ¹⁸ Da ŋ ta ŋ kuye anfafamma-i hõnni man jõj, ku faa; ku saa saaya ku waa mei yufellenj yonj. ¹⁹ Mi bisãlj namaa, na maama gbu ma ko-mi, ma jan-mi ŋaa ciεjo kusũj da ku bel-o kunj jan-yonj dumaa. Da mi ji suo wuo na ciε baaduoj namaa baa *Kirsa-i, ku yaa jan daama ka ciε-miε. ²⁰ Mi huŋga cuu baa-na, a ce dumaano-na mi gbuu ta mi taara dumandε-i-na mi waa na hõlma-na a suo miŋ ka waŋ mamanj baa-na.

Abiramu horre maama

²¹ Namaa namanj taaraayanj na bir kã *Moisi *anjinnamma-na, na'a niε? Na saa nu mamanj waanj anjinnammanj-sebe-i-na wei? ²² Ma nyegãanj wuo: *Abiramu daa bepoljo diei baa korciεjo-i, aa u bi diei baa nebiciεjo-i.‡ Korciεjo-i ba taa ba bi-yo Agaar aa bi nebiciεjo-i Sara. ²³ Korciεjo bienjo huoj nelbilienj homma, a ne da nebiciεjo bienjo-i Diilonjo'i pãa nunju baa-yo aa hã-yo baa-yo.

²⁴ Nelma famma gbãa bi pigãanj-ye bige-i? I gbãa saa caanj daaba-i ba hãi-i-na baa *tobisinni hãi. Dielã-tobisinni yaa nimanj ciε Sinayi tãnunju-na.§ Ni yaa juo baa korsinni-i. I gbãa saa ni yaa baa Agaar. ²⁵ Agaar yerre yaa haa Sinayi tãnunju-na dii Arabi-i-na. Agaar bi dii ŋaa niŋ daa *Yerusalemu-i dumaa nyunjo-i-na, bamanj dii-yuo, ba yaa u bisãlmba-i; anjinnamma ciε-ba koraamba. ²⁶ Nga Yerusalemu manj doro-i-na, u yaa dii ŋaa nebiciεjo-i, uu dii u fεrenj nuo; u yaa miε nyu-i. ²⁷ Na saa da, Diilonj-nelma ciεra wuo:

«*Cεparŋo bisãlmba ka ciinu yanj cεnikõruo baamba-i.*

Terienju fanju-na, ciεj nuoni man ŋ nanja saa kã ŋ huoj-nu dede, fε ŋ huŋga-i.

Ta ŋ nyε ŋ tataala, nuoni manj saa da ku jamma-i dede.»*

²⁸ Tobinj namaa, *Isakinj yεj nupãllenj-bilõjo dumaa, namaa naa bi dii nupãllenj-bisãlj namaa dumei. ²⁹ Nga naacombilõjo manj huoj nelbilienj homma-i, unj taa u ce umanj huoj *Diilonj-Yalle homma-i kpãncõlgũo-i dumaa, kuu bi dii dumei nyunjo-i-na. ³⁰ Nga

† 4:6 Diilonj-Yalle-i baa u Bienjo Yalle-i Yaduole yaa-i. ‡ 4:22 Niεj Miwaanjo jinnammanj-sebe-i-na (Genèse) 15-21.

§ 4:24 Niεj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19-24. * 4:27 Isayi (Ésaïe) 54.1

Diilonj-nelma waan wuɔ niε kufanɔu kũngu-na? Ma ciεra wuɔ: «*Kɔrciεno biεno siε gbāa wuo tuono ciilunɔu-i kuuduɔnɔu baa nebiciεno biεno-i. A ce dumaano-na, donya kɔrciεno-i baa u biεno-i.*»† ³¹ Tobin namaa, terienɔu fanɔu-na, miε ii si dii kɔrciεno bisālɔ miε, nɔa ii dii nebiciεno bisālɔ miε; ii dii i fεrɛn nuɔ.

5

Ii dii i fεrɛn nuɔ

¹ *Kirsā hũyāa-ye i diε waa i fεrɛn nuɔ kelkel. Terienɔu fanɔu-na, gbāan ba baa ji tiraa dii-na kɔrsinni-na!

² Niεn, muɔ Pol, min ka wan mamān baa-na ma yaa daama: Da na ce ba *jā-na, Kirsā maama siε tiraa waa baa yunɔu na wulaa. ³ Yaan mi tiraa tir-ma baa-na: Uman duɔ ce ba jā-yo, kutienɔ saaya u wuɔ *Moisi *ānjɔnamma-i ma kũngu-na hiere kpānkpaani. ⁴ Namaa manan vaa na fεrε baa ānjɔnamma-i wuɔ na taara na vii Diilonɔ yaanɔa-na, na buɔra baa Kirsā-i; Diilonɔ ānfafamma kuraaya-nei.

⁵ Miε fuɔ, in hũyāa Kirsā maama-i, i suyaa wuɔ Diilonɔ ka tuɔ kān-ye nelviin miε. *Diilonj-Yalle ciε i tɛna kufanɔu tɛnamma yaa-i. ⁶ Da n waa Yesu-Kirsā horre-na, n *jāa o, n saa jā o, yunɔu si dii-kuɔ. Kuman yunɔu, ku yaa i hũu u maama-i a tie dɔl baa i-naa.

⁷ Naa naa biε hũmefafalle. Hai moloɔo-i juɔ ce na nanna-diε? Hai juɔ ce na ciina ninsoɔo-i? ⁸ Na saaya na suɔ wuɔ umān biε-na ce-na u baan namaa, fuɔ maacemma sɔ mafamma-i. ⁹ Siini-i baa ni yornumma-i nin siren burjũmmu-i dumaa, nelduɔno diei gbāa guɔla Diilonj-dũn-baamba-i hiere dumai. ¹⁰ Muɔ fuɔ, Itienɔ ciε mi holle sa tie baa na maama-i. Mi suyaa wuɔ na siε jɔguɔn na den maama baa muɔmin jɔguɔn mamān. Nɔa umān guɔlaan na gbeini-i, duɔ fiε waa niε niε, Diilonɔ ka yuu-yo.

¹¹ Tobin namaa, mamān nāa mēi maama-i, kuɔ mi Diilonj-nelma wamma-na, mii naa cor ta mi piye baa nuɔmba-i wuɔ da n ta n taara n vii Diilonɔ yaanɔa-na fuɔ n jā, baa naa waa hie ta ba huol mi yaan-na? Aa Kirsān kuu *daanɔu-na, baa naa waa hie ta ba ciina ku nelma-i? ¹² Baman huolaan na yammu-i baa *jāman-kũngu-i, ba yaan bafamba fεrɛn canni-i ta ba ciε bige-i? Ba sa funun kar-ni nanna bɔlbɔl wēi? Ku yaa i ka suɔ wuɔ jāman-maama dii kpelle ba wulaa.

I baa fer i kusũn-maama-i

¹³ Tobin namaa, namaano-i Diilonɔ biε-na ce-na u baan namaa, na da na waa na fεrɛn nuɔ. Nɔa baa na ce kufanɔu-i gboruonɔu a ta na ce kuman dɔlaanu-nei. Yaan aa na yan na maama ta ma dɔlnu na-naa na ta na kāyā na-naa. ¹⁴ Na saa da, *Moisi *ānjɔnamma-i hiere ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei man daama yaa nuɔ-i wuɔ: «*Ta n dɔl n nanolɔo-i nāa nin dɔl n fεrε dumaa.*»* ¹⁵ Nɔa da na bir yan aa ta na hel na gān baa na-naa, na bigāan na-naa nāa bɔmbaan namaa; da na saa gbān, na ka kɔsuɔn na-naa.

¹⁶ Min ka wan mamān baa-na ma yaa daama: Yaan *Diilonj-Yalle ta di ta na yaan-na, ku yaa na ka ne na kusũnnin-maama-i aa yan-ma. ¹⁷ Nelbilonɔ kusũn-maama-i baa Diilonj-Yalle kusũn-maama-i maaduɔma sɔ. Diilonj-Yalle kusũn-maama-i baa nelbilonɔ kusũn-maama-i ma sa kā hũmeduɔle. Ma hāi-i-na, ma sa gbo baa ma-naa; ku'i ciε na sa gbā na ce kuman dɔlaanun-nei. ¹⁸ Da na yan Diilonj-Yalle ta na yaan-na, ānjɔnamma siε tiraa gbāa yuu-na baa weima.

¹⁹ Kuman daan nelbiliemba hɔlma-na ku sa puul. Ku yaa daaku: saasorsinni, tilāsinni, binwosinni, ²⁰ cufebuole, isɔmma, bigāaru, berru, nahuɔnɔa, hɔdulle, yelma, bɔrɔmma, nuharunɔu, ²¹ nenemunɔu, konhiliinɔu, gbuolaanɔu, ni yaa kāan dumaano-na. Min waan mamān baa-na cor, mi ka tiraa tir-ma baa-na: Baman ciεn kufanɔu-i, ba siε da munsuurmu *Diilonj-nelle-na.

† 4:30 Miwaanɔ jɔnman-sebe (Genèse) 21.9-10 * 5:14 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

²² Nga Diilonj-Yallenj dii kumanj nelienj nuɔ η huɔŋga-na, ku yaa daaku: nelnyulmu, hɔfɛlle, yaafɛlle, hɔhinanŋa, hujarre, fafaanŋu, viisinni, ²³ hiehiɛŋo, gbɔŋgbɔmunŋu. Anjinamma sa ciina nifanni-i daani-i. ²⁴ Bamanj hũyãa *Kirsã maama-i, ba gbuu ba kusũnninj-maama-i baa ba hɔbabalammu-i *daanŋu-na ko-ni hiere. ²⁵ Da kuɔ ii dii tɛna Diilonj-Yalle tɛnamma, i saaya i tie ce diŋ taaranj i tie ce kumanj. ²⁶ Yaanj i nanna bombolma-i baa ãntaaramma-i baa nenemunŋu-i i hɔlma-na.

6

Yaanj i tie kãyã i-naa

¹ Tobinj namaa, *Diilonj-Yallenj yenj baa namaa namanj, da na da molo ce kuubabal-aanŋu, na bel-o da hiehiɛ na dii-yo hũmefafalle-na. Aa na bel na fere unanj nuɔ η baa ji suur fuɔ nallu-na. ² Taa na kãyã na-naa. *Kirsã taara ku yaa na wulaa. ³ Umanj duɔ tuɔ ne wuɔ si u temma si dii, a ne da u sie gbãa cii muonu canŋa, kutienj tãal u fere. ⁴ Nelienj nelienj, u ne fuɔ ferenj ciluɔ-i u ne. Duɔ da u faa, u gbãa tuɔ muo u pãmpinanŋa-i a saa baa fuɔ ferenj ciluɔ-i; ŋga u baa muo-ka wuɔ fuɔ bɔyaa mel-na. ⁵ Nelienj nelienj baa u yunŋ-maama.

⁶ Umanj duɔ tuɔ hel u wanj Diilonj-nelma-i baa-ni, kutienj saaya u da kuanŋu η nagãŋ-niini-na.

⁷ Baa na tãal na fere: Molo sie gbãa binj Diilonj yaanŋa-i. Da η duu kumanj, η ji kar ku yaa-i. ⁸ Umanj duɔ vaa u fere baa kumanj dɔlaanunj fuɔ fere, ma ka wuo-yo; ŋga umanj duɔ vaa u fere baa kumanj dɔlaanunj Diilonj-Yalle-i, di ka pã-yo baa cicɛlma manj sa tɛŋ dede. ⁹ Baa na yanj i kũɔma senj baa ãnfafamma cemma-i. I kũɔŋ da ma saa kara, i ka da i maacemma sullu-i duŋ saaya du da huɔŋgu manj nuɔ-i. ¹⁰ Terienŋu fanŋu-na, die da i fere huɔŋgu huɔŋgu, i saaya i tie ce ãnfafamma-i nuɔmba-na hiere, ku huraa bamanj dii Diilonj-dũŋ-baamba horre-na.

Andaperienŋu

¹¹ Muɔmei hũyãa ta mi nyegɛŋ fiefie-i-na baa mi ferenj nanŋa, na saa da mei nyegɛmma dii wagaga. ¹² Bamanj guoraanŋ-nanŋ wuɔ na *jã, ba sa taara nelbiliemba bigãanŋ-ba *Kirsã kuliinŋu maama-na *daanŋu-na, ku'i cie. Ba taara yerre yonj. ¹³ Bamanj kuuyenj *jãmanŋ-kũŋgu-i daaba-i wuɔ *ãnjĩnamma, bafamba fere-i ba sa wuɔ ãnjĩnamma-i. Nga ba guorna da na jã aa ba da ba gbeliɛŋ ba fere. ¹⁴ Muɔ fuɔ, mi sa gbeliɛŋ mi fere, ŋga mi gbeliɛŋ Itienj-i Yesu-Kirsã yaa u diei yonj. U yaa siyaa ba ko-yo i sɔlaanŋu-na. Fuɔ kuliinŋu yaa cie miwaanŋo bĩmbĩnni nuonŋu hel muɔ-na; ni sa tiraa gbãa yuu-mi baa wɛima. ¹⁵ Terienŋu fanŋu-na, η *jãa o, η saa jã o, yunŋu si dii-kuɔ. Kumanj yunŋu, ku yaa η ce nelfelenj nuɔ. ¹⁶ Bamanj wuɔyaanŋ hũmel daade-i hiere, Diilonj fɛ ba hɔmmu-i aa kãyã-bei, ba yaa Diilonj-baamba-i kelkel.

¹⁷ Pãduɔŋa manj mi kũɔma-na, a pigãanŋ wuɔ Yesu nolŋ muɔ, molo baa tiraa u mulienj-mi.

¹⁸ Tobinj namaa, Itienj-i Yesu-Kirsã u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.

Polŋ nyegān sebe maŋ hā Efesitaamba-i Nelmuoyamma

Polŋ taa u nyegēŋ sebe daayo-i u waa kaso. U nyegān-yo hā Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ waa Efesi. Ba hōlma-na, *Yuifubaa-ba waa, *niēraamba bi waa. Pol taa u taara ba hieroŋo-i ba suō Diilonŋo kusūŋgu-i ku yaa ku ka gbāa kāyā-bei ba tīenamman-na.

Diilonŋ uŋ taa u taara mamanŋ aa miwaanŋo suō duō donŋ, u waanŋ ma yaa pigāanŋ-ba sebe domma-na; wuō Diilonŋo ciēra *Kirsa yaa ka waa bimbinni-i hiere ni yunŋu-na baa nuōmba-i hiere ba bi yunŋu-na; a ce dumaanŋo-na, bamanŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, Yuifubaa-ba-i baa niēraamba-i hiere, ba ciē baaduōmba fiēfiē-i-na (sap. 1-3).

Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ saaya ba bel ba-naa dumaa, u nuŋgu hii kufanŋu-i; wuō ba yanŋ ba maama ta ma dōlnu ma-naa, ba ta ba kāŋ ba-naa aa bi ta ba kāŋ Diilonŋo-i (sap. 4-6).

Jaaluŋgu

¹ Muō Pol, Yesu-Kirsa *pōpuōrbilonŋ muō ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muōmei nyegān sebe daayo-i da mi hā namaa namanŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Efesi-i-na a ce Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa. ² I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Diilonŋ uŋ ciē baa-ye dumaa Yesu-Kirsa barguō-i-na

³ Yaanŋ i tiē tuōlnu Diilonŋo-i, Itienŋo-i Yesu-Kirsa To-i. Inŋ yenŋ horre-na baa *Kirsa-i, u ciē baa-ye aa hā-ye dōrciilunŋu-i ku sinni-na hiere dōrō-i-na. ⁴ Aa Diilonŋo suō duō jīna miwaanŋo-i, u yufelle naa hel-yiē i diē waa fuō baanŋ miē Kirsa barguō-i-na. U ciē mafamma-i i diē waa welewele u yaanŋa-na cālmuo baa waa-yiē. ⁵ I maama dōlaanu-yuō, a ce dii ku domma-na, u taa u taara u ce-ye u bisālŋ miē Yesu-Kirsa barguō-i-na. ⁶ Terienŋu fanŋu-na, yaanŋ i tiē jaal Diilonŋo-i wuō u firiiinu u huōŋga-i baa-ye cor a hā-ye u Beduōla-i. ⁷ U yaa ciē tāmmanŋ-kūŋgu a sāa i yunni-i aa pir i āmbabalma-i. Diilonŋo pigāanŋ-ye u fafaanŋu-i dumēi ku sinni-na hiere. ⁸ U firiiinu u huōŋga-i baa-ye a ce-ye nelnurāanŋ miē baa cēcēmuntaanŋ miē. ⁹ U pigāanŋ-ye u kusūŋgu-i. Anfafamma maŋ waa u huōŋga-na dii ku domma-na, u pigāanŋ-ye baa-ma. ¹⁰ Ma cemmaŋ-huōŋ da ku hi, u ka ce-ma: U ka tigiinŋ dōrbimbinni-i hiere baa hīēmanŋ-niini-i aa haa Kirsa-i ni yunŋ-nu.

¹¹ Diilonŋo hielaa u yufelle yiē dii ku domma-na a saanu baa fuōŋ taaranŋ ku ce dumaa. Diilonŋo ce wēima-i hiere kuŋ dōlaanu fuō dumaa. Terienŋu fanŋu-na inŋ yenŋ Kirsa horre-na, uŋ pāa nuŋgu maŋ baa-ye, u hāa-ye baa-ku. ¹² A ce dumaanŋo-na, miē maŋ haa i nanŋa-i Kirsa-i-na igēna, yaanŋ i tiē gbēliēŋ Dombuō-i.

¹³ Namaa fēre-i nanŋ bi nuō ninsoŋo-i, nanŋ nuō koŋkor-*Neldōdōlma-i, na hūyāa Kirsa maama-i. Nanŋ hūyāa-ma dumaanŋo-na, Diilonŋo dāanya-nei baa u *Yalle-i uŋ ŋa naa pā dimanŋ nuŋgu-i baa-na. ¹⁴ Di yaa fiēŋ i hōmmu-i wuō Diilonŋ duō ji kor-e gbula i ka da i niēluō-i. Terienŋu fanŋu-na, yaanŋ i tiē jaal Dombuō-i.

Pol cāarā Diilonŋo-i hā Efesitaamba-i

¹⁵ Tobinŋ namaa, ku'i ciē miŋ juō nu wuō na haa na nanŋa Itienŋo-i Yesu-i-na aa ta na dōl Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere, ¹⁶ mi sa nanna yiinŋu baa Diilonŋo jaalma-i na maama-na. Na maama sa karaanu-miē. ¹⁷ Aa mi cārā Itienŋo-i Yesu-Kirsa Diilonŋo-i, i To maŋ fafaanŋu tienŋo-i, wuō u hā-na u *Yalle-i di ce-na nelnurāanŋ namaa a pigāanŋ-na baa-yo na suō-yo dēi. ¹⁸ U puur na yufienŋa-i na suō uŋ biē-na mamanŋ nuō-i, aa uŋ jīna ciilufafaanŋu maŋ tuō ciē u baamba-i na bi suō ku sinni-i, ¹⁹ aa bi tiraa suō uŋ ceŋ maacemma-i baa himma maŋ temma-i u hā miē maŋ hūyāa u maama-i. ²⁰ U siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na baa hiduōma famma yaa-i a jīna-yuō u caanŋu-na dii dōrō-i-na. ²¹ Yuntēsinni-i hiere,

baa f̄nḡōtesinni-i hiere, baa nellentesinni-i hiere ka hel baa himma-i hiere, *Kirsa dii ni d̄or̄o. Nelb̄omb̄ombaa-ba maŋ dii nyuŋgo-i-na baa bamaŋ juoŋ bisinuo-i-na hiere, Kirsa dii ba yuŋ-nu. ²² Diilonjo haa-yo b̄imb̄inni-i hiere ni yuŋ-nu, aa bi haa-yo fuo d̄uŋ-baamba bi yuŋ-nu. ²³ Diilonj-d̄uŋ-baamba yaa Kirsa borre-i; ba weima-i hiere ma k̄aa ka j̄uŋ u yaa nuo-i. U yaa weima-i hiere miwaanjo-na.

2

Diilonjo kuraa-ye gb̄aŋgb̄aŋ

¹ D̄iel̄ūo-i-na, na āmbabalma-i baa na c̄almuō naa ce-na ŋaa bikuoŋ namaa Diilonjo wulaa. ² Na taa na wuō nelbilienj temma; naa naa cu *j̄ina ba yuntienjo huon-nu. Bamaŋ ciinaana Diilonjo nuŋgu-i u yaa diyaa-ba kuō. ³ Mie f̄ere-i ii naa bi waa dum̄ei; i taa i ce kumaŋ d̄olaanu-yiē, i taa i ce i yufienj-maama. A ce dumaanjo-na, Diilonjo naa ka ḡaŋ baa-ye ŋaa uŋ kaa ḡaŋ baa bafamba-i dumaa.

⁴ Ŋga Diilonjo hujarre temma si dii, i maama silaa d̄olnu-yuō cor, ⁵ a ce i āmbabalmaŋ ŋa naa fiē ce-ye bikuoŋ miē, u siire-yiē baa *Kirsa-i. Diilonjo ciē baa-na ku'i ciē na kor. ⁶ Inj suurii Kirsa horre-na, Diilonjo siire-yiē baa-yo a hiel-e kuomba h̄olma-na i ka tiē ce i b̄aanju-i baa-yo d̄or̄o-i-na. ⁷ U ciē mafamma-i duō piḡaŋ bamaŋ juoŋ miē huonju-na hiere wuō Yesu-Kirsa horre ciē u fa baa-ye cor. ⁸ Naŋ h̄uȳaa Kirsa maama-i ku'i ciē Hujarrentienjo kor-na gb̄aŋgb̄aŋ. Namaa cufaluŋgu s̄i; Diilonj-maacemma. ⁹ U saa ne na ānfafamma aa kor-na, ku yaa molo siē gb̄aa gb̄elienj u f̄ere. ¹⁰ Na saa da, Diilonjo yaa maa-ye aa ce-ye nuofelaŋ miē Yesu-Kirsa horre-na i diē tiē ce ānfafamma. Anfafamma famma-i u tigiinj-ma dii ku domma-na i diē tiē ce-ma.

Kirsa horre ciē Yuifubaa-ba-i baa niēraamba ce baaduōmba

¹¹ Ma s̄i na suyaa wuō d̄iel̄ūo-i-na na waa *niēraan namaa? *Yuifubaa-ba taa ba bi-na wuō na saa *j̄ā, aa ta ba gb̄ē ba f̄ere wuō ba j̄ā a saa baa p̄aduōŋa maŋ ba k̄uōma-na. ¹² Huonju fanju-na, naa naa maa *Kirsa-i-na; na waa niēraan namaa, na nuŋgu saa waa baa *Isirahel-baamba-i; na nuŋgu saa waa Diilonj-nup̄aŋgu-na, na saa ta na hiŋ b̄iŋk̄uŋ taalunju, aa na saa ta na suō Diilonjo-i. ¹³ Ŋga fiēfiē-i-na, namaa namaŋ naa gbuu maa Diilonjo-na, naŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, u t̄amma piyaa-na yuō. ¹⁴ Yesu-Kirsa yaa juō baa yaaf̄elle-i. U ciē Yuifubaa-ba-i baa niēraamba ce baaduōmba. Biḡāaru maŋ waa ba h̄olma-na ŋaa d̄uŋk̄oruonju ta ku karnu-b̄ei, u kuu naara-kuō. ¹⁵ U buraana Yuifu ba *ānj̄inamma-i baa ma h̄umienja-i hiere, aa gbonu niēraamba-i baa Yuifubaa-ba-i ce-ba baaduōmba u horre-na. U juō baa yaaf̄elle-i jomma famma yaa-i. ¹⁶ Kirsa kuu *daanju-na a tigiinj niēraamba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ce-ba baaduōmba, aa dii-ba ba-naa nuō baa Diilonjo-i. U kuu a hiel biḡāaru-i ba h̄olma-na.

¹⁷ Terienju fanju-na, namaa namaŋ naa maa, baa namaa namaŋ naa piē hiere, Kirsa juō baa yaaf̄ellenj-nelma ji waŋ baa-na. ¹⁸ Na saa da, Kirsa ciē i hieronjo-i hiere i gb̄aa tiē piē Diilonjo-i *Diilonj-Yalle barguō-i-na.

¹⁹ A ce dumaanjo-na, na sa tiraa na ye niēraan namaa Diilonj-baamba h̄olma-na; na ciē Diilonj-d̄uŋ-baan namaa, gbulgbulgbul. ²⁰ Naa dii ŋaa kp̄aŋkparabaa namaa aa Diilonjo ce-na tuō ma dubuō baa-na. Dubuō faŋo-i Yesu *p̄opuōrbiemba yaa ku tuole-i baa *Diilop̄opuōrbiemba-i, aa Kirsa yaa tint̄iŋgo-i. ²¹ Fuō yaa bilaaya-kuō ku yiera ku gbeini-na ta ku yuure ku k̄a da ku ce Diilonj-d̄uŋgu. ²² Namaa naŋ bi yey Kirsa horre-na, na nuŋgu dii d̄uŋ daaku-na. Diilonj-Yalle d̄uŋgu yaa ka waa d̄uŋgu fanju-i.

3

Polj saaya u ce maacemma maŋ

¹ Ku'i ciε muo Pol, baŋ diyaa muomi maŋ kaso-i-na wuo mi waan Yesu-Kirsa maama-i baa *niεraaŋ namaaŋo-i, mi ta mi cārā Diiloŋo-i mi hā-na. ² Diiloŋ uŋ ciε baa-mi a hā-mi maacemma maŋ, wuo mi ce-ma a kāyā-nεi, na saa bi yaŋ nelma famma-i numma. ³ Diiloŋo pigāaŋ-mi u kusūŋgu-i. Mi hii dii mi nuŋgu-i cεlle nelma famma-na baa-na cor. ⁴ Da na kalaŋ mi seβε-i, na ka da miŋ suyaa Diiloŋo kusūŋgu-i dumaa a kā *Kirsa maama-na. ⁵ Nelma famma-i, Diiloŋo saa naa pigāaŋ yiinataamba-i baa-ma. Nga fiεfiε-i-na, u *Yalle pigāaŋ Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa fuo fεreŋ baamba-i baa-ma hiere. ⁶ Nelma famma yaa daama wuo: Niεraaŋ namaaŋo-i naŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Neldɔdɔlma ciε na da na wuo ciiluduɔŋgu baa *Yuifubaa-ba-i, na ciε baaduɔŋ namaa baa Yuifubaa-ba-i; Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, na nuŋgu dii-kuo.

⁷ Diiloŋo-i bibieŋo! U ciε baa-mi a ce-mi Neldɔdɔl daama watieŋ muo. ⁸ N siε suo wuo Diiloŋ-dūŋ-baamba-i hiere ba bɔyaa muomei nuo-i, nga Diiloŋo ciε baa-mi aa hiel-mi mi da mi ka waŋ Kirsa ānfafamma maŋ maatimma sī baa niεraamba-i. ⁹ Aa Diiloŋ uŋ ceŋ u kusūŋgu-i dumaa, mi kaala-kuo baa nuamba-i. U yaa hielaa bimbinni-i hiere. Dii ku domma-na u yaan nel daama-i u huɔŋ-na. ¹⁰ U ciε-ma dumai duo ce Diiloŋ-dūŋ-baamba da ba pigāaŋ yuntaamba-i baa fŋŋgɔtaamba maŋ dii dɔrɔ-i-na u cēcēmungu-i ku sinni-na hiere. ¹¹ Mafamma-i daama-i hiere ma waa u huɔŋga-na dii ku domma-na. U ciε Itieŋo-i Yesu-Kirsa ce ma yaa daama-i. ¹² In yey baa Yesu-Kirsa-i aa tiraa haa i naŋga yuo, i ka da holle piε Diiloŋo-i. ¹³ Terieŋgu faŋgu-na, jande, miŋ ceŋ sūlma maŋ na maama-na, baa na yaŋ ma seŋ na kūma-i. Sūlŋ daama yaa ka ce na ce boi.

Polŋ cārāŋ kumaŋ Diiloŋo wulaa

¹⁴ Ku'i ciε mi ta mi dūna i To-i Diiloŋo yaanŋa-na aa ta mi cārā-yuo. ¹⁵ Tonaamba-i hiere dɔrɔ-i-na baa hiεma-na ba tosinni hilaa u yaa nuo-i. ¹⁶ Wuo uŋ yey nelbuo, u ce u *Yalle dii holle nεi. ¹⁷ Aa naŋ haa na naŋga-i *Kirsa-i-na, u ce u maama yu na hɔmmu-i. U kāyā-nεi na naŋ kaasinni u hūmelle-na aa nelnyulmu da muntieŋnammu na hɔmmu-na, ¹⁸ ku yaa Diiloŋ-dūŋ-baan namaaŋo-i hiere na kūŋgu-na, na ka gbāa suo Kirsa nelnyulmu nolaanŋu-i. ¹⁹ Kirsa nelnyulmu maŋ cuu nelbiliemba hɔmmu-i, mi cārā Diiloŋo-i wuo u kāyā namaaŋo-i na suo mu yaanŋa-i, ku yaa na hɔmmu ka gbuu yu baa Diiloŋo maama-i.

²⁰ Uman gbāa hā-ye cor in cārā kumaŋ baa in jɔguɔŋ-ma dumaa a saanu baa u fŋŋgū maŋ ciεŋ maacemma-i i hɔmmu-na, ²¹ jaaluŋgu gbie baa u yaa-i Diiloŋ-dūŋgu-na yinni maŋ jon Yesu-Kirsa barguo-i-na! Ma ciε.

4

Diiloŋ-dūŋ-baamba dii baaduamba

¹ Jande, terieŋgu faŋgu-na, baŋ diyaa muomi maŋ kaso-i-na wuo mi cāa Itieŋo-i, mi cārā-nεi, yaan na wuosaanŋu saa baa Diiloŋ uŋ taaraŋ-kuo dumaa. ² Taa na hiere na fεre aa na waa hiεhiε baa na-naa. Baa na yaŋ na hɔmmu ta mu huol. Taa na dɔl baa na-naa aa umaŋ duo ce umaŋ kumaŋ, kutieŋo tiil-ku namman-temma. ³ *Diiloŋ-Yalleŋ ciε na ce kuuduɔŋgu dumaa, gbāaŋ yaafelle ce na tiε dumai. ⁴ *Kirsa borre dii di diei yon, Diiloŋ-Yalle-i di bi diei ŋaa Diiloŋ uŋ ciε na haa na naŋga-i nelduoma diei nuo dumaa. ⁵ Itieŋo dii u diei pe, aa na hūyāa nelduoma diei, aa *batεmu duɔŋo yaa naŋ daa-yo. ⁶ Diiloŋo bi dii u diei, aa u yaa i hieroŋo-i hiere i To-i. U yaa i yuŋ-nu hiere. U bie i hieroŋo-i hiere u ce u maacemma-i, aa waa i hieroŋo-i i hɔmmu-na.

⁷ Nga i hieroŋo-i hiere, Kirsa ciε baa-ye a hā-ye i de-i-deŋ maacemma a saanu baa uŋ taaraŋ-kuo dumaa. ⁸ Ba nyegāaŋ fuo maama'i Diiloŋ-nelma-na wuo:

*«Uŋ nyugāaŋ kā dɔrɔ-i-na,
u kaa baa kasobiemba
aa u calaa bimbinni hā nelbiliemba-i.»**

* 4:8 Gbelieman-nalaanŋu (Psaume) 68.19

⁹ A ne da da ba cira: «U nyugāan kã dərō-i-na» ku pigāan wuō u hiiriye igēna hīema-na. ¹⁰ Uman hiiriye, uuduōño faño yaa tiraa bir nyugūñ kã dərō-i-na duō gbāa duō gbuo terni-i hiere. ¹¹ U yaa hāa nuōmba-i ba da-ba-deñ maacemma: U cie banamba Yesu *pəpuərbiemba, aa ce banamba ta ba ce u pəpuərungu, banamba *Neldədälma waraamba aa banamba tayaanabaa sisō Diilonelpigāataamba. ¹² U cie ma yaa-i a ce Diilon-baamba ta ba gbā ba ce u maacemma-i ba kãyā ba-naa ba nan kaasinni Diilon-hümelle-na. ¹³ Mafan da ma ce, i ka suō Diilon-Bieño-i hiere kuuduōnggu aa hūu u maama-i. I ka ce babīncuōñ miē Diilon-hümelle-na a tiē suō weima-i hiere Kirsa temma-i. ¹⁴ I siē tiraa waa ŋaa bisālñ miē nuōmba ta ba tāal-e ba pira-yiē Diilon-hümelle-na ŋaa fafalmuñ wuōrañ mu bññ baa beño dumaa hūmmañ dərō. Nuōmba siē tiraa ta ba gbā ba guōl i gbeini-i. ¹⁵ Ŋga yaan nelnyulmu waa i ninsoño wamma-na, ku yaa i ka biē Kirsa maama-i hiere. U yaa i yungu-i aa miē i waa u borre-i. ¹⁶ Fuō yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama temma-i tiē kãyā i-naa; nelieño nelieño baa u maacemma. Diē tiē ce i maacemmambaa-ba-i man saaya ma ce dumaa, ŋ da kunganu naara-yiē aa ŋ da i nan kaasinni fafamma nelnyulmu-na.

Anfeleno

¹⁷ Min gbu mi cārā kuman na wulaa Itieño yerre-na ku yaa daaku: Jande, baa na tiraa na ta na ce ŋaa baman sa suyaan Diilon-o-i ban ceñ dumaa. Yungu si dii ba ānjōguōma-na. ¹⁸ Ba nyaayā ba fere aa ba sa bi tiraa suō bññkūnggu; a ce dumaano-na ba nuñgu si dii Diilon-horre-na. Ba ānjōguōma cuure aa yan-ba. ¹⁹ Ba sa suō ban bññ kuman senserre-i; a ce dumaano-na ba maacemma yaa tilāsinni-i; ba naa ma yaa-i ba wuo juuru-i. ²⁰ Na suyaa *Kirsā-i baa ma yaa wei? ²¹ Mi suyaa miē na nuō u maama-i aa ba hāalāayā-nei baa ninsoño man dii u hümelle-na ²² wuō na nanna na āncōmma-i. Nan taa na ce manñ dīelūō-i-na, na hiel na gboluōnggu mei. Ambabalma cemma taa ma dōlnu-nei ŋaa bige-i! Ma yaa taa ma dii-na hūmebabalalle-na. ²³ Aa bi hāalā-nei wuō na yan *Diilon-Yalle bir na ānjōguōma-i. ²⁴ Wuō na biē Diilon-huōngga a ce nuōfelaan namaa aa ninsoño ce na waa nelviin namaa baa nuōfafaan namaa.

²⁵ Terieñgu fanngu-na, hielaan na nannga coima-na. I cie duduōñ-baan miē, a ce dumaano-na na hieroño-i hiere na saaya na ta na wan ninsoño-i baa na-naa. ²⁶ Uman u huōñ da ka guōla, u bel u fere u baa ji ce cāl. Aa u gbāñ u hiire u huōngga-i aa bāañ-yufelle suō da di suur. ²⁷ Baa na yan *Sitāni da mumbelmu nei. ²⁸ Uman duō tuō cuo, u yan cuoyungu-i aa u siēya u napuōña-i a taara u yerren-kūnggu aa bi da kãyā sūntaamba-i. ²⁹ Baa na yan āndababalaanngu diei hel na nunni-na. Nelma man gbāa kãyā tobimba-i aa dii sireññabei, na ta na wan ma yaa-i. ³⁰ Baa na guōla Diilon-Yalle huōngga-i, Diilon dāanya-nei baa di yaa-i tuō cie koñkor-yiinggu-i. ³¹ Baa na ta na nyō na nonni-i baa na-naa. Yaan yavāale-i baa hōdulle-i. Yaan ijieni-i baa tuosinni-i. Nieñ āmbabalma-i ma sinni-na hiere aa na yan-ma. ³² Taa na ce ānfafamma na-naa nuō aa na ta na ce hujarre na-naa nuō. Taa na ce jande na-naa nuō ŋaa Diilon uñ cie jande nei dumaa Kirsa barguō-i-na.

5

Na weima-i hiere ma saaya ma waa cecerma-na

¹ Namei Diilon-bisālñ namaano-i, na maama sa suō aa dōlnu-yuō. Terieñgu fanngu-na, gbāañ na ta na ce u temma. ² Nelnyulmu saaya mu ta na weima-i hiere ma yaan-na *Kirsā temma-i. Kirsa dōlaa-ye fuō a ji hūu-ma ku i maama-na. U pāa u fere, a ce u fere tāmman-kūnggu man dōlaanun Diilon-o-i.

³ Namaano-i Diilon-baan namaa, a ce dumaano-na bññwosinni-i baa pəpərsinni-i ni sinni-na hiere ka hel baa cāncāya-i mi sa taara mi nu ni maama na hōlma-na. ⁴ Tilāsinnin-āndaanngu saa bi saaya ku hel na nunni-na, baa miminsinnin-āndenni-i ka hel baa āndasōsōnni-i hiere. Yaan aa na ta na jaal Diilon yaa. ⁵ Na saa da, da ŋ ta ŋ

ce cāncaaya-i, kuu dii ŋaa ŋ yaan Diilonŋo-i aa ta ŋ kuye ŋ yufien-ŋiini, a ce dumaanŋo-na bamaŋ cieŋ cāncaaya-i, baa biŋwosīnni-i, baa pɔpɔrsīnni-i, ba siε da munsuurmu Kirsa-i baa Diilonŋo-i ba nelle-na.

⁶ Baa na yan ba t̄aal-na baa nelsɔsɔmma pira-nei. Daaku temma yaa cieŋ Diilonŋo tuɔ gāŋ baa ānyagarmantaamba-i. ⁷ Terienŋu fanŋu-na, baa na cu ba huon-nu. ⁸ Dielūo-i-na, naa naa waa kukulma-na; fiεfiε-i-na, nan yen Itienŋo horre-na, naa dii cecerma-na. A ce dumaanŋo-na, taa na wuɔ ŋaa cecermaŋ-biembaŋ wuɔ dumaa; ba hɔmmu kuɔŋ. ⁹ Cecermaŋ-bisālm̄ba āncemma yaa ānfafamma, baa viisīnni, baa ninsowalle. ¹⁰ Gbāan na ta na suɔ kumaŋ dɔlaanun Itienŋo-i. ¹¹ Baa na dii na gboluonŋu kukulmaŋ-maacemma-na; belle si dii-m̄ei. Yaan aa na ta na firre bamaŋ cieŋ-maŋ. ¹² Baŋ fuo ba ce mamaŋ; sensenda-w̄eima; ma siε gbāa waŋ. ¹³ Na saa da, da ŋ firre moloŋo-i, un ceŋ mamaŋ ŋ da ma hilaa hiere bomborma-na. ¹⁴ A ne da w̄eiŋ da ma hel bomborma-na, ma kaala nuɔmba-i hiere ba wulaa. Ku'i cie ba'a:

«Duɔfūmmuntie, sire!

Sire ŋ hel kuomba hɔlma-na

Kirsa ka pa bāanŋu niε.»

¹⁵ Terienŋu fanŋu-na, niεŋ na wuɔsaanŋu-i torro. Baa na ta na ce bisānsīnni, taa na ce bincɔmma. ¹⁶ In yen yinni maŋ nuɔ-i daani-i, yifafanni s̄i. A ce dumaanŋo-na, vaan na fεε baa kuufafaanŋu cemma-i. Baa na gonya ānsɔsɔmma. ¹⁷ Baa na ce bisānsīnni, yaan aa na taara Itienŋo huɔŋga-i na suɔ-ka.

¹⁸ Baa na ta na nyɔŋ kolma-i na ye. Konŋbuolaanŋu biεna nelienŋo. Yaan *Diilonŋ-Yalle yaa ta di yu na hɔmmu-i hɔnni maŋ jonŋ. ¹⁹ Diilonŋ-Yallen diyaa neini maŋ na nunni-na, taa na hāl-ni na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na hāl gbeliemaŋ-neini-i na tuɔlnu Itienŋo-i baa huɔŋga diei. ²⁰ Taa na jaal i To-i Diilonŋo-i hɔnni-na hiere baa w̄eima-na hiere Itienŋo-i Yesu-Kirsa maama-na.

Diilonŋ-dūŋ-baanŋ ansorre

²¹ Niεŋ *Kirsa-i aa na ta na siε na-naa wulaa. ²² Caan namaa, taa na siε na bɔlbaa-ba wulaa ŋaa nan siε Itienŋo wulaa dumaa. ²³ Na saa da, bibienŋo yaa cieŋo yunŋu-na ŋaa Kirsaŋ yen Diilonŋ-dūŋ-baamba yunŋu-na dumaa. Diilonŋ-dūŋ-baamba yaa fuɔ borre-i aa fuɔ u ce ba konkortienŋo. ²⁴ A ce dumaanŋo-na, cieŋo saaya u tuɔ siε u bɔlɔ wulaa w̄eima-na hiere ŋaa Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ siε Kirsa wulaa dumaa.

²⁵ Bɔlaanŋ namaa, taa na dɔl na caamba-i ŋaa Kirsaŋ dɔlaa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i dumaa aa hūu-ma ku ba maama-na ²⁶ a bɔ-ba ba den hā Diilonŋo-i baa-ba. U cie u nelma-i baa hūmma a caya-bei da welewele ²⁷ ba da ba ta ba ne fafamma u yaanŋa-na; dugaanŋu baa waa molo-na, unan kūɔma baa yii iyiεmba, aa cālm̄uɔ baa bi waa molo-na. ²⁸ Bibienŋo saaya u yan u cieŋo maama ta ma dɔlnu-yuɔ dumei ŋaa fuɔ fεεŋ kūɔma maamanŋ dɔlnunŋ-yuɔ dumaa. Uman duɔ tuɔ dɔl u cieŋo-i, kuu dii ŋaa u dɔl u fεε. ²⁹ Na saa da, ŋ siε gbāa bigāan ŋ fεε, ŋga ŋ taara niiwuoni ŋ hā ŋ fεε aa ta ŋ ne ŋ fεε fafamma ŋaa Kirsaŋ nen Diilonŋ-dūŋ-baamba-i dumaa. ³⁰ Ba yaa miεŋo-i aa miεmei Kirsa kūɔma-i. ³¹ Ma nyεgāan Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «Ku'i cie *bibienŋo ka yan u to-i baa u nyu-i aa waa baa u cieŋo ba gbonu ce kuuduonŋu.*»* ³² Nel daama tuole dii purru. Muɔ fuɔ, meɪ ciεra ma vii Kirsa yaa-i baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i. ³³ Ŋga ma bi vii namaanŋo-i: Bibienŋo bibienŋo, u saaya u tuɔ dɔl u cieŋo ŋaa un dɔl u fεε dumaa; aa cieŋo cieŋo, u tuɔ siε u bɔlɔ wulaa.

6

Bīncuɔmba-i baa ba bisālm̄ba-i ban saaya ba waa dumaa

¹ Bisālŋ namaa, taa na nu na bīncuɔmba nunni-i ŋaa Itienŋ un taaranŋ-kuɔ dumaa, ku'i faa. Namaa maama yaa mafamma-i. ²⁻³ «Ta ŋ k̄aŋ ŋ to-i baa ŋ nyu-i ku yaa ŋ huɔŋga

* 5:31 Miwaanŋo j̄nammanŋ-sebe (Genèse) 2.24

ka fē aa η ka da yinni hēma-na.»* Nelma famma yaa Diilon-ānjīnadīlāmma maŋ baa nupālle-i. ⁴Bientobaa namaa, baa na ta na du na bisāimba hōmmu-i, yaan aa na nuola-bei fafamma, na dii nelfafamma ba tūnni-na ŋaa Itien ūŋ taaran-kuo dumaa.

Kōraamba-i baa ba yuntaamba-i ban saaya ba waa dumaa

⁵Kōraan namaa, taa na nu na yuntaamba nunni-i, aa na firnu na hōmmu-i baa-ba na ta na kāŋ-ba ŋaa nan ceŋ dumaa baa *Kirsā-i. ⁶Baa na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dōl-na. Nan yen Kirsā kōraan namaa, firiinun na hōmmu-i na ta na ce Diilon ūŋ taaran kuman. ⁷Fien na hōmmu-i baa ba maacemma-i. Baa na ta na ne-ma ŋaa nelien-maama, taa na ne-ma ŋaa Itieno maama. ⁸Na saaya na suo wuo kōrien nuō o, kōrien nuō sī o, niŋ cie ānfafamma maŋ, Itieno ka pā-ni baa-ma.

⁹Yuntaan namaanō-i, taa na bi ce maaduoma yaa-i baa na kōraamba-i. Baa na ta na nuola-bei. Na saaya na suo wuo namaa baa bafamba-i hiere Yunteduonō'i dii-nei dōrō-i-na. Aa Yuntieno faŋo sa ce cieluō.

Diilon ūŋ hāa-ye bercebimbinni maŋ

¹⁰Maman tīyāa ma yaa daama: Itieno fōŋgūō temma sī, a ce dumaanō-na yaan na fōŋgūō tuō hel u yaa nuō-i. ¹¹Diilon ūŋ hāa-na bercebimbinni maŋ, biyaan-niŋ na tereŋ na yiera, ku yaa *Sitāni sie gbāa yii baa-na. ¹²Na saa da, i sa gāŋ baa nelbiliemba, i gāŋ baa jīnabaa, baa kartaamba, baa hiriemba, baa isuōtaamba. ¹³Terienŋu faŋgu-na, Diilon ūŋ hāa-na bercebimbinni maŋ hiere, biyaan-niŋ; baa na yan ku diei! Ku yaa Sitāni duō diire-nei yiŋgu yiŋgu, na yiera ku diei nuō. Ma ka dōl-na. ¹⁴Siiren na tereŋ na yiera: Na ce ninsoŋo-i ŋaa kpaŋkpaanŋu na pēyē na nageiŋa-i, aa na ce viisinni-i ŋaa kōllun-ŋonŋoro na dii. ¹⁵Na ce *Neldōdōlma wamma-i ŋaa naatenni na dii na gbeini-na; yaafēlle da ma yaa nuō-i. ¹⁶Nan hūyāa Yesu-Kirsā maama-i baa huōŋga maŋ, taa na cinnu na fere baa huōŋga faŋga yaa-i hōnni-na hiere *Bigāarāŋo heiŋa baa ji hi-na. ¹⁷Cien Diilon-konkoro-i ŋaa kōllun-cucūŋgu na dii na yunni-na, aa na bie *Diilon-Yalle jigāŋga-i, ka yaa Diilon-nelma-i.

¹⁸Diilon-Yalle barguō-i-na, taa na gbu na cārā Diilonō-i weima-na hiere. Vaan na fere baa Diilocārālle-i aa na ta na cārā na hā Diilon-dūŋ-baamba-i hiere. ¹⁹Taa na bi cārā na hā muōŋo-i, wuo u kāyā-mie, da mi puur mi nuŋgu-i da mi wan Neldōdōlma-i huōŋgu huōŋgu, mi kūōma baa nyen, aa u pigāan-mi miŋ saaya mi wan maman. ²⁰Min fen mi ye kaso-i-na, ba puōraa muōmei baa nel daama-i. Terienŋu faŋgu-na, maŋ gbīe ma wan dumaa, taa na cārā Diilonō-i wuo u kāyā-mie mi kūōma baa nyen baa ma wamma-i.

Jaaluperienŋu

²¹Maman dii bande-i-na, i natobiŋo-i Tisike duō kā, u ka wan-ma baa-na na suo miŋ yen maman nuō-i. Tisike maama dii kpelle mi huōŋga-na, u vaa u fere baa Itieno maacemma-i. ²²Mi siire-yuō baa ma yaa-i mie u ka wan ma yaanŋa-i baa-na a fē na hōmmu-i.

²³I To-i Diilonō-i, baa Itieno-i Yesu-Kirsā-i, ba fē tobimba hōmmu-i aa ce-ba nelnyul-muntaamba baa ānhūumantaamba. ²⁴Baman gbu ba kuye Itieno-i Yesu-Kirsā maama-i bāanŋu-i baa isuōŋgu-i, Diilo kāyā-bei hiere.

* 6:2-3 Helman-sebe (Exode) 20.12; Anjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 5.16

Polŋ nyegãan sebe maŋ hã Filiputaamba-i Nelmuoyamma

Pol yaa waan Diilonŋ-nelma-i baa Filiputaamba-i ba nu-ma aa hũu-ma (Pɔpuɔr: 16.11-40). Ku huonŋu-na, baa bel-o dii-yo kaso Yesu maama-na. Filiputaan baa hiel moloŋo ba hɔlma-na baa congoruonŋu u kã ka hã Pol dii kaso-i-na. Ba bĩ naacolŋo-i Epafuroditi. Kufanŋu maama yaa nuɔ-i Pol nyegẽŋ sebe daayo-i duɔ jaal-ba.

U duonŋ a dii sireiŋa bei wuɔ ba nyaar *Neldɔdɔlma-na aa ba muonu-mei terni-na hiere. Wuɔ ba ta ba hiire ba fere ŋaa Yesuŋ taa u hiire u fere dumaa (sap. 1-2). U gbuɔya-bei wuɔ ba bel ba fere coikartaamba-na, wuɔ da ŋ haa ŋ nanŋa-i Yesu-i-na, ku yaa gbãa ce-ni nelviin nuɔ Diilonŋo yufelle-na, Yuifu ba Diilonŋ-hũmelle wuɔsaanŋu sɪ (sap. 3). U bi piiey baa-ba wuɔ ba yanŋ aa ba nunu ba-naa ba ce Itienŋo maacemma-i (sap. 4).

U sebe huonŋa-na hiere, u diyaa sireiŋa Diilonŋ-dũŋ-baamba-na wuɔ banŋ yenŋ Itienŋo horrena, ba ta ba nyɛ. Wuɔ Yesuŋ hãa-ye kumanŋ, ku maaraa bimbinni-i hiere, a ce dumaanŋo-na umanŋ duɔ haa u nanŋa-i yuɔ weima-na hiere, kutienŋo huonŋa gbãa fẽ.

Jaalunŋu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Timote, miɛmei nyegãan sebe daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãan miɛ. I nyegãan-yo die hã namaa namanŋ hũyãa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilonŋ-dũŋ-baanŋ namaa Filipu-i-na, baa na yaataamba-i, baa bamanŋ kãayãŋ-bei ba maacemma-na Diilonŋ-dũŋgu-na. ² I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei boi aa fẽ na hɔmmu-i.

Polŋ cãrãŋ kumanŋ u hã Filiputaamba-i

³ Da mi jɔguonŋ na maama huonŋu huonŋu, mi jaal Diilonŋo-i ma yerrenŋ. ⁴ Da mi ta mi cãrã Diilonŋo-i mi hã-na huonŋu huonŋu, mi huonŋa fẽ da yogogo. ⁵ Nanŋ diyaa na nanŋa-i baa-mi *Neldɔdɔlma wamma-na, a donŋ dii yidiɛlãŋgu maŋ nanŋ nuɔ Diilonŋ-nelma-i, ji hi baa nyunŋo, ku'i fiɛŋ mi huonŋa-i. ⁶ Mi suyaa kerre miɛ Diilonŋ unŋ duonŋ maacenfafamma maŋ na hɔmmu-na, u sie yanŋ-ma boluonŋu. U ka ce-ma ka bãl-ma Yesu-Kirsa jommanŋ-yiinŋu-na. ⁷ Na maama dii kpelle mi huonŋa-na cor, a ce da mi ta mi jɔguonŋ na kũŋgu-i jɔguonŋ daama temma-i, mi ninsoŋo. Diilonŋ unŋ cie baa-mi aa hã-mi maacemma maŋ, na kãayã-miɛ mi ce-ma. Na kãayã-miɛ kaso-i-na bande-i-na. Minŋ ŋa naa bi waa mi fereŋ nuɔ huonŋu-na ta mi wanŋ Neldɔdɔlma-i mi pigãan nuɔmba-i, ba da ba hũu-ma wuɔ ninsoŋo, na kãayã-miɛ. ⁸ Yesu-Kirsaŋ dɔl-enŋ dumaa, muɔmi bi dɔl-na dumei, Diilonŋo yaa mi siera.

⁹ Minŋ cãrãŋ mamanŋ Diilonŋo wulaa mi hã-na, ma yaa daama: Mi taara nanŋ dɔl na-naa dumaa, u yanŋ kuanŋu ta ku suur-kuɔ ku naara a ce na ta na suɔ ninsoŋo-i aa ta na nu nelma-i ma numma-i. ¹⁰ Ku yaa na ka ta na suɔ kumanŋ faa cemma. Mafanŋ da ma ce, molo sie da cãl-na, na ka waa nelviin namaa ta na cie *Kirsa jommanŋ-yiinŋu-i. ¹¹ Yesu-Kirsa ka ce na ãncemma-i hiere ma fa. Ku yaa ka ce nuɔmba ta ba gbɛliɛŋ Diilonŋo-i aa ta ba tuɔlnu-yuɔ.

Pol weima-i hiere ma kãa ka jũŋ Kirsa yaa nuɔ-i

¹² Tobinŋ namaa, mi taara na suɔ wuɔ mamanŋ daa-mi daama-i, ma birii yanŋ aa ce *Neldɔdɔlma kã yaanŋ-na. ¹³ A ce dumaanŋo-na, sorosibaa-ba maŋ niɛyanŋ *jãmatigi-i a naara nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ ba diyaa-mi kaso-i-na *Kirsa maama yaa nuɔ-i. ¹⁴ Banŋ bilaa-mi, ku kãayã Diilonŋ-dũŋ-baamba boi ba da holle Itienŋo hũmelle-na. Ba wuɔra ba wanŋ Neldɔdɔlma-i halle ba sa kãalã nelienŋo baa ma wamma-i. ¹⁵ Mi suyaa miɛ ba hɔlma-na, banamba wanŋ Kirsa maama-i baa nenemunŋu, banamba ta ba wanŋ-ma baa yelma; ŋga banamba bi dii ta ba wanŋ-ma baa hɔfafanŋa. ¹⁶ Kufanŋu taamba-i mi maama

dɔlnu-bei. Ba suyaa wuɔ Diilonɔ cie mi jo Neldɔdɔlma maama yaa nuɔ-i da mi ji kaala-mɛi baa nuɔmba-i. ¹⁷ Aa yan bamanɔ waanɔ-manɔ baa yelma-i, ba huɔya-maama saa fa, ba taara kunanɔ naara mi muliɛma-i kaso-i-na. ¹⁸ Nga ba waanɔ-ma baa yelma o, ba waanɔ-ma baa hɔfafanɔ o, wɛima sɪ. Kumanɔ gbãanɔ, Kirsa maama yaa waanɔ. Mi huɔnɔga fiɛ baa ku yaa-i aa mi siɛ yan ka guɔla. ¹⁹ Mi suyaa miɛ mafamma-i daama-i hiere, na Diilocārãlle-i a naara Yesu-Kirsa *Yalle ka ce ma dɔl-mi. ²⁰ Mi tɛnaana baa mafamma cemmanɔ-maama-i mi huɔnɔga-na aa mi yaanɔga siɛ ture gbula. Mi suyaa miɛ mi cicɛlma o, mi kuliɔngu o, mi ka ta mi ce Kirsa yerre ta di du. ²¹ Mɛi wulaa, da mi waa cicɛlma-i, mi wɛima-i hiere ma kãa ka jũn Kirsa yaa nuɔ-i. Da mi bi tiraa ku, mi saa cii. ²² Nga da kuɔ da mi tɛ cicɛlma-i mi ka gbãa fa wɛima, terienɔgu fanɔgu-na da ba yuu-mi, mi sa suɔ minɔ ka par mananɔ. ²³ Da ba cira mi par, mi huɔnɔga dii sɔmma hãi: Kananɔga'a mi ku, kananɔga'a mi tɛ cicɛlma. A ku ka waa baa Kirsa-i, mi taara ku yaa-i. Ku yaa faa yan. ²⁴ Nga namaa maama-na, da mi tɛ cicɛlma, ku ka buɔ-nei. ²⁵ Minɔ suyaa mafamma-i, mi suyaa miɛ mi ka tiraa da huɔnɔgu baa-na, a kãyã-nei Diilonɔ-hũmelle-na aa bi fɛ na hɔmmu-i diɛ. ²⁶ Terienɔgu fanɔgu-na, da mi ji gbãa hel kaso-i-na bir kã na wulaa, ku ka fɛ na hɔmmu-i Kirsa horre-na aa naara kunanɔgu u jaaluɔngu-na.

Vaan na fɛrɛ baa Diilonɔ-maama-i

²⁷ Kumanɔ gbãanɔ, na ta na wuɔ na saanu baa *Kirsa *Neldɔdɔlma-i. A ce dumaanɔ-na, mi juɔ gbãa kã wa, mi saa ji gbãa kã wa, da mi jaal yuu, mi nu ba'a na bilaa Diilonɔ-maama-i nammu hãi, aa bel na-naa fafamma aa ce kuuduɔnɔgu aa vaa na fɛrɛ baa maacemma-i nuɔmba bɔi da ba nu Neldɔdɔlma-i. ²⁸ Baa na ta na kãalã na bigãarãamba-i, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba kã dãamu-na aa namaa na ta na kã Diilonɔ-nellenɔ. Diilonɔ'o'i cie mafamma-i hiere. ²⁹ Kumanɔ cie mi ta mi wanɔ mafamma-i, Diilonɔ saa ce baa-ye wuɔ i hũu Kirsa maama yonɔ, u bi cie baa-ye wuɔ i muliɛnɔ u maama-na. ³⁰ Nanɔ nã naa da-mi malunɔgu manɔ nuɔ-i, mii dii-kuɔ yogo, na saa bi yan-ma suɔma; namaa na suurii ku yaa nuɔ-i dumandɛ-i-na.

2

Biyaan Yesu-Kirsa gboluɔngu-i

¹ Nanɔ dii sirɛinɔ na-naa nuɔ *Kirsa horre-na, aa u nelnyulmu ta mu fɛ na hɔmmu-i, nanɔ yen kuuduɔnɔgu baa *Diilonɔ-Yalle-i, nanɔ dɔl baa na-naa aa ta na ce hujarre na-naa nuɔ, ² da na ta na taara mi huɔnɔga fɛ gbarnu, taa na nunu na-naa. Terienɔgu fanɔgu-na, na saaya na ta na dɔl na-naa aa ce na hɔmmu-i kuuduɔnɔgu baa na añjɔguɔma-i hiere. ³ Da na'a na ce kumanɔ, baa na ce-ku baa yelma, baa na bi ce-ku baa bombolma. Yaanɔ aa na ta na hiire na fɛrɛ. Taa na jina na fɛrɛ banamba huonɔ-nu. ⁴ Baa na ta na jɔguɔnɔ namaa maama yonɔ; taa na bi jɔguɔnɔ banamba maama. ⁵ Biyaan Yesu-Kirsa gboluɔngu-i:

⁶ Uu dii kuuduɔnɔgu baa Diilonɔ-i dii ku domma-na, nɔga u saa ne kufanɔgu-i.

⁷ U yaanɔ aa ce u fɛrɛ nãa kɔriɛnɔ.

U cie u fɛrɛ kuuduɔnɔgu baa nelbiliemba-i.

U cie u fɛrɛ nelbilonɔ nelbiliemba hɔlma-na.

⁸ U siyaa hiire u fɛrɛ a nu Diilonɔ nunɔgu-i aa hũu-ma ku kulbabalaanɔgu-i *daanɔgu-na.

⁹ Ku'i cie Diilonɔ haa-yo dɔrɔ

aa hã-yo yuntesinni manɔ maaraa yuntesinni-i hiere.

¹⁰ U taara bamanɔ dii dɔrɔ-i-na baa hɛma-na baa bamanɔ suurii hɛma-na, ba ta ba dũuna ba jaal-o.

¹¹ U taara nuɔmba-i hiere ba suɔ-ma aa wanɔ-ma wuɔ:

«Yesu-Kirsa yaa Itienɔ-i!» a ce i To-i Diilonɔ yerre ce bɔi.

Diilonɔ-dũn-baamanɔ saaya ba waa dumaa

¹² Terienḡu fanḡu-na, mi jēnaaḡ namaa, miḡ ḡa naa waa baa-na, na taa na nu mi nunḡu-i. Nyunḡo-i-na, miḡ fi'e'a mii si dii, diyaanḡ kunaanḡu na naara-kuo. Vaanḡ na fere baa na konḡoro künḡu-i aa na ta na kãalã Diilonḡo-i. ¹³ Na saa da, Diilonḡ uḡ taaranḡ kumanḡ, u yaa diyaanḡ ku cemmanḡ-maama-i na hoḡmmu-na aa hã-na ku fõḡḡo-i na ta na ce-ku.

¹⁴ Da na ta na ce mamanḡ, molo baa waana, molo baa bi ce andapirre; ¹⁵ ku yaa na ka waa nelfafaanḡ namaa, na hoḡmmu ka waa welewele. Na ka waa Diilonḡ-bisãlḡ namaa. Cãlmuo si'e waa nei huhurmantaamba hoḡlma-na baa nelbabalaamba hoḡlma-na miwaanḡ daayo-na. Na ka waa ḡaa fitinuo ba hoḡlma-na ¹⁶ ta na wanḡ cicelmaḡ-nelma-i baa-ba. Ku yaa *Kirsã jommanḡ-yiinḡu-i mi huonḡa ka fẽ baa-na da yogogo. Dumaanḡo-na, mi maacemma ka waa baa yunḡu, mi muliema si'e ce gbãḡgbãḡ. ¹⁷ Nanḡ hũyãã Yesu maama-i aa ce mamanḡ hiere hã Diilonḡo-i, kuu dii ḡaa na hielaa na fere sãrguo; a ce dumaanḡo-na, da ba fi'e ko-mi, ku ka perienḡ yuliiye na sãrguo-i. Mafanḡ da ma ce, mi huonḡa ka fẽ; aa mi huonḡ da ka fẽ, namaa muumu ka bi fẽ mei kaanḡa temma-i. ¹⁸ Namaa fere-i, na hoḡmmu saaya mu fẽ aa mei kaanḡa bi fẽ namaa muumu temma-i.

Pol taara u puor Timote-i baa Epafuroditi-i

¹⁹ Itienḡo-i Yesu-Kirsã duo si'e, ku si'e vaaya, mi ka puor Timote ka ne-na aa jo ji tũnu-mie mi huonḡa fẽ. ²⁰ Fuo yaa dii tuo hel u joguonḡ na maama-i kelkel mei temma-i. U yaa u da-u-diei yonḡ. ²¹ Banamba-i hiere ba yaanḡ Yesu-Kirsã maama-i aa ta ba yii baa ba fereḡ-maama. ²² Namaa fere-i na daa Timotenḡ cie maacemma-i cemma manḡ: U vaa u fere ce Diilonḡ-maacemma-i baa-mi ḡaa bisãlãanḡ uḡ vaa u fere ce maacemma-i baa u bincõinḡo dumaa. ²³ Mi yunḡ-maanḡ da ma gbãḡ kaala, mi ka puor u yaa na wulaa. ²⁴ Aa mi suyaa mie Itienḡo si'e yanḡ ku da huonḡu u ka ce mei fere-i mi da mi fere kã na wulaa.

²⁵ Mi nie da ku saaya mi ce mi natobinḡo-i Epafuroditi bir kã na wulaa. U yaa mi nabentienḡo maacenḡ daama-na, u yaa kãayãḡ-mie malunḡ daaku-na. Na puora u yaa baa na kakãyanḡu-i u ji hã-mi. ²⁶ Na kũoḡa gbuu bel-o. U nuo wuo na nuo u jarma künḡu-i, a ce dumaanḡo-na u huonḡa saa tieḡa terduonḡ-nu. ²⁷ Coima saa fa, u jaanḡ. U jaanḡ fuo tuo yii duo ku; ḡa Diilonḡo cie hujarre-yuo aa sire-yuo. Aa fuo da-u-diei nuo sã yonḡ, u bi cie hujarre muonḡo-na ni ma'i sã kunaanḡu naa naara mi sũlma-i. ²⁸ Mi ka gbãḡ hã-yo hũmelle-i donduo u kã na ka da-yo si na hoḡmmu ka fẽ. Mafanḡ da ma bi ce, kunaanḡu ka bi parra mei añjoguoma-na. ²⁹ Duo hi, na bel-o fafamma. Namaa wuonḡo-i Kirsã horre-na. Nuomba famba temma saaya na ta na kãḡ-ba. ³⁰ Bige-i cie mi wanḡ-ma dumaanḡo-na? U taa u yii duo ku *Kirsã maacemma maama-na. Nanḡ saanḡ-yo u duo ji ce maacemma manḡ hã-mi na fuonḡu-na, u cie-ma fuo tuo yii duo tie-manḡ.

3

Yesu maama yaa yunḡu

¹ Tobinḡ namaa, mamanḡ tiyãã ma yaa daama: Nanḡ yenḡ Itienḡo horre-na, taa na gbu na ny'e. Miḡ waanḡ mamanḡ baa-na cor, da mi fi'e bir jo-mei, mei wulaa weima sã. Aa ku yaa faa baa namaanḡo-i. ² Bilaanḡ na fere nelbabalaamba-na. Juoraanḡ daaba temma-i, ba yii baa *jãmmaḡ-künḡu yaa yonḡ. ³ Da ḡ nu wuo ninsonḡ-*sijnãanḡu-i, ku yaa mie künḡu-i. Hama-i nuo-i? *Diilonḡ-Yalle fande fere yaa kãayãḡ-yie i tie cãa Diilonḡo-i, aa i sa ne *Kirsã-i ye. A naara kufanḡu-i i saa haa i nanḡa-i nelbilienḡ-ãncemmanḡ. ⁴ A ne da mei naa gbãã bi haa mi nanḡa-i nelbilienḡ-ãncemmanḡ-na a yanḡ nuomba-i hiere. Mii naa gbãã haa-ka yanḡ-ba nie nie? ⁵ Muonḡo-i *Ebireyienḡ muo, mi bincũmba-i Ebirebaa. *Isirahel hãayelḡ muo aa *Bensaamie dũḡ-wuonḡ muo. Miḡ huonḡ, yinni niehãi cor, niisiei yiinḡu-na ba jã-mi. Mi waa *Farisleyienḡ muo, mi wuoyaa *Yuifu ba Diilonḡ-hũmelle-i Farisiebãa-banḡ wuo-deḡ dumaa. ⁶ Mii naa vaa mi fere baa di künḡu-i fuo ta mi wuora mi ce Diilonḡ-dũḡ-baamba-i sũlma.

Mi wuɔyaa-de diŋ saaya di wuɔ dumaa, molo saa naa waa u gbãa cãl-mi di wuɔsaŋgu-na. ⁷ Daama-i hiere mii naa da ŋaa ma gbãa kãyã-miɛ, ŋga nyuŋgo-i-na, miŋ suyaa Yesu-Kirsa-i, mi daa yuŋgu si dii-mɛi. ⁸ Coima saa fa, miŋ juɔ gbãa suɔ Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, mi daa ku temma si dii aa da daama-i hiere ãnsɔsɔmma. Fuɔ maama'i nuɔ-i miŋ siyaa hiel mi naŋga-i wɛima-na hiere. Mi daa daama-i hiere ŋaa hũini. Mi ciɛ mafamma-i da mi gbãa da mi da Kirsa-i ⁹ a waa baa u yaa-i. Ku saa ce ŋaa miŋ wuɔyaa Yuifu ba Diilonj-hũmelle-i ku'i ciɛ-mi nelviin muɔ dɛ! Ku'i sɪ. Miŋ hũyãa Kirsa maama-i, ku'i ciɛ-mi nelviin muɔ. Viisinni fanni-i, da ŋ hũu Kirsa maama-i, Diilonjo jãrã-niɛ baa-ni.

¹⁰ Miŋ taaraŋ kumaŋ, mi taara mi suɔ Kirsa-i baa himma maŋ ciɛ u sire hel kuomba hɔlma-na. Mi taara mi muliɛŋ fuɔ temma-i aa ku fuɔ kuliinju temma-i ¹¹ a gbãa da mi bi sire kuomba hɔlma-na.

Min donyan kumaŋ mi donya ku yaa-i

¹² Ku saa ce ŋaa miŋ donyan kumaŋ mi hii-ku dɛ! Mi saa hi-ku. Yesu-Kirsaŋ hii muɔŋgo-i bel-mi, ku'i ciɛ mi vaa mi fɛrɛ da mi bi hi miŋ donyan kumaŋ.

¹³ Tobin namaa, mɛi huɔŋ-na, miŋ donyan kumaŋ mi saa hi-ku yogo, ŋga mi ciɛ nelma diei: Maman ciɛ cor hiere, mi hielaa-ma mi huɔŋga-na aa vaa mi fɛrɛ baa mamaŋ juɔŋ. ¹⁴ Terienju fanju-na, Diilonj uŋ ciɛ Yesu-Kirsa bi-ye duɔ ka pã-ye baa kumaŋ dɔrɔ-i-na, mi donya ku yaa-i.

¹⁵ Miɛ maŋ naaŋ kaasinni Diilonj-hũmelle-na hiere, nel daama yaa saaya ma waa i hɔmmu-na. Ŋga da kuɔ na hɔmmu calaanu terienju nan-nu, Diilonjo ka kaala ku terienju-i baa-na. ¹⁶ Da ku fiɛ ce niɛ niɛ, in wuɔyaa hũmelle maŋ ji hi baa nyuŋgo, yaan i cor baa-de.

¹⁷ Tobin namaa, taa na ce ŋaa muɔ miŋ ciɛ dumaa. Bamaŋ suurii miɛ nallu-na, taa na ne ba yaa-i aa na ta na ce. ¹⁸ Mi waan-ma titirre-mɛi cor baa-na miɛ *Kirsan kuu yuŋgu maŋ nuɔ-i *daanju-na, nuɔmba bɔi sa kãŋ-ku, a ce dumaanjo-na kutaamba ciɛ Yesu bigãarãamba. Mi tiraa mi tir ma yaa baa-na aa ta mi kaal. ¹⁹ Kufanju taamba yaan Diilonjo-i aa ta ba cãa ba kusunni. Kumaŋ saaya ku da-ba senserre, ba gbɛliɛŋ ba fɛrɛ ku yaa nuɔ-i. Ba sa jɔguɔŋ manamma miwaanjo huɔŋgu-na. Ba kã da ba ka kɔsuɔŋ ba fɛrɛ. ²⁰ A ne da miɛŋgo-i, Diilonj-nelle taamba yaa miɛŋgo-i. Itienjo-i Yesu-Kirsa ka hel kusuɔŋ-nu'i ji kor-e. I ne fuɔ hũmelle yaa-i dɛ-i-na. ²¹ Duɔ jo, u ka bir i kũɔsɔsɔŋ daama-i ce-ma ma waa baa fɔŋgũɔ ŋaa fuɔ maamaŋ yeŋ dumaa. Uŋ ceŋ wɛima hiere baa himma maŋ, u ka ce-ma baa ma yaa-i.

4

Andaperienju

¹ Tobin namaa, na maama dɔlnu-miɛ, na kũɔma gbuu fũnuŋ bel-mi! Namei fiɛŋ mi huɔŋga-i aa namei mi muliɛma sullu-i! Naŋ saaya na bel Itienjo nelma-i kpelle dumaa, mi waan ma yaa baa-na daama-i.

² Evodi, nuɔ baa Sɛntisi-i, jande mi gbu mi cãrã-nɛi, naŋ yeŋ Itienjo horre-na baa na-naa, yaan aa na ta na nunu na-naa. ³ Mi nahãal, naŋ fɛrɛ-i, jande, mi haa mi naŋga-i nuɔnɛi nuɔ-i, kãyã caaŋ daaba-i ba suur ba-naa nuɔ. Ba yaa mulãaŋ baa-mi baa Kilema-i a naara mi nabaamba namba-i *Neldɔdɔlma wamma-na. Diilonjo nyɛgãaŋ bafamba yireiŋa-i tɪ cicɛlman-sebe-i-na.

⁴ Naŋ yeŋ Itienjo horre-na, taa na nyɛ yinni maŋ joŋ. Mi tiraa tir-ma: Taa na nyɛ! ⁵ Bilaan nuɔmba-i hiere da hɛhɛ. Itienjo jomma piyaa. ⁶ Baa na tie holle baa biŋkũngu, kumaŋ maama-i da ma waa-nɛi na cãrã-kuɔ Diilonjo wulaa aa na ta na bi jaal-o. ⁷ Mafaŋ da ma ce, Diilonj-hɔfɛlle maŋ maaraa nelbiliemba ãnjɔguɔma-i hiere, di ka ce Yesu-Kirsa maama tɪɛ na hɔmmu-na baa na ãnjɔguɔma-na.

⁸ Tobin namaa, miŋ ka perien baa mamaŋ ma yaa daama: Nelma maŋ ninsoŋgo-i hiere, baa mamaŋ sa biɛnaanaŋ nelieŋ yerre, mamaŋ vii, mamaŋ kuɔŋ, mamaŋ huhurma si

dii-mei, nelma manj faa hiere, mi taara na ta na yii baa ma yaa-i. ⁹ Minj hãalãayã-nei baa nelma manj, nanj nuɔ mamanj mi nunju-na baa nanj daa minj cie mamanj, taa na ce ma yaa-i. Mafanj da ma ce, Diilonjo-i Hofëllentienjo ka waa baa-na.

Poljaalaa Filiputaamba-i

¹⁰ Na gbãanj tiraa pigãanj-mi wuɔ na saa nanna-mie. Maa naa waa na hɔmmu-na dii yiinaa, nga na saa naa da na fere da na ce-ma. A ce dumaanjo-na, mi huɔnga gbuu fë da yogogo baa Itienjo hümelle wuɔsaangu-i. ¹¹ Ku saa ce njaa mei naaluɔ-i cie mi ta mi piye daama-i de! Ma'i sí. Mei sa jaana bɔnkũngu; ku miɛn-mi. ¹² Mi suɔ mi ferej belma naaluɔ-huɔngu-na, aa bi suɔ mi ferej belma kunj yenj baa-mi huɔngu-na. Hɔnni-na hiere baa weima-na hiere mei dii mi ferej nuɔ. Mi wuyaa ye o, mi saa wuo ye o, mii dii mi ferej nuɔ. Mi daa bɔnkũngu o, mi saa da bɔnkũngu o, mii dii mi ferej nuɔ. ¹³ *Kirsa cie mi ta mi gbã mi hĩrã ku makpãanj-o-i. U yaa diyaanj ku fɔngũ-o-i mie. ¹⁴ Nja nanj suyaa-ma kãyã-mie mi sũlma-na, ku faa.

¹⁵ Filipu Diilonj-dũnj-baanj namaanjo-i, na saa bi yanj-ma suɔma, minj duɔnj *Neldɔdɔlma wamma-i huɔngu manj nuɔ-i aa hel Maseduɔni-i-na, Diilonj-dũnj-baamba-na hiere, namei kãayã-mie yonj baa na nagãnj-niini-i. ¹⁶ Minj njaa naa fie waa Tesalonike-i-na, na kãayã-mie ku yuu niele. ¹⁷ Ku saa ce njaa mi taara na ta na hel na kãyã muɔ yinni manj jonj, nga mi taara kunganj naara na ãnfafamma sullu-i. ¹⁸ Nanj saanj nimanj mie hiere, mi daa-ni; Epafuroditi juɔ ji hã-mi baa-ni. Na cie mi ce bɔnkũntienj muɔ. Mi sa tiraa taara bɔnkũngu. Na kakãyãngu dii njaa tãmmaanj-kũngu. Tãmmaanj-kũngu manj ku hũlãangu dɔlaanu Diilonjo-i u sie-ku. ¹⁹ Minj cuu Diilonjo manj huonj-nu'i, bɔnkũngu saa naa baa-yo. Nanj taaranj nimanj hiere u ka hã-na baa-ni Yesu-Kirsa horre-na. ²⁰ Yaanj i tie gbeliɛnj i To-i Diilonjo-i hɔnni manj jonj. Ma cie.

Jaaluperienju

²¹ Jaalaanj na nellenj-baamba manj hũyãa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilonj-dũnj-baamba. I baamba manj dii baa-mi bande-i-na, ba jaalaa-na.

²² Diilonj-dũnj-baamba manj dii bande-i-na hiere, ba jaalaa-na. I baamba manj bi cienj *jãmatigi maacemma-i ba gbuu pã na jaaluɔngu. ²³ Itienjo-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere.

Polɔ nyegãan seɓe maɗ hã Kolɔsitaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyegãan seɓe daayo-i hã Diilonɔ-dũɗ-baamba maɗ waa Kolɔsi. Ku biyaa ɗaa Pol fuɔ fere saa hi nelle falle-i dede, u wuɔratienɔ naɗo-i kãa ka waɗ Diilonɔ-nelma-i baa-ba ba hũu-ma. U wuɔratienɔ faɗo-i ba taa ba bĩ-yo Epafirasi. Fuɔ taa u bi hel Kolɔsi yaa nuɔ-i.

Huɔɗgu naɗgu juɔ hi, baa dii Pol kaso. Huhurmantaamba namba kã ka ta ba guɔ Kolɔsitaamba gbeini-i wuɔ da ɗ ta ɗ taara ɗ ka da Diilonɔ-i ɗ saaya ɗ ta ɗ buol *dɔrɔpuɔrbiemba-i aa ɗ saaya ɗ *jã. ɗ saaya ɗ bi ne niwuoni nanni baa niinyɔnni nanni aa yaɗ-ni, baa ma temma bɔi. Epafirasi wuɔ kã ka hi Pol baa-ma.

Pol wuɔ nyegẽn seɓe daayo-i a gbuya Diilonɔ-dũɗ-baamba-i wuɔ Diilonɔ uɗ cie Yesu-Kirsa kor-ba dumaa, ku gbẽ; kunaɗgu si dii da ku ce naara-kuɔ. Nelbilien ɗncemma sie gbãa ce nelien nuɔ ɗ ka da Diilonɔ-i. Da ɗ haa ɗ naɗga-i Yesu-Kirsa-i-na yon, ɗ kuraa nyuɗgo, ɗ kuraa bisɗnuɔ (sap. 1-2).

Ku huɔɗgu-na, u dii u nuɗgu-i a piiye pigãan-ba ban saaya ba ta ba wuɔ hũmefelen daade-i dumaa ku ta ku dɔlnu *Kirsa-i (sap. 3.1-4.1-6). U piraan u seɓe-i baa jaalupãlle (sap. 4.7-18).

Jaaluɗgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilon muɔ ɗaa Diilonɔ uɗ'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobiɗo-i Timote-i, miemei nyegãan seɓe daayo-i ² die hã namaa namaɗ hũyãa Yesu-Kirsa maama-i Kolɔsi-i-na a ce Diilonɔ-dũɗ-baan namaa. I natobimba yaa namaanɔ-i Yesu-Kirsa horre-na.

I To-i Diilonɔ kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

Polɔ cãrãɗ Diilonɔ baa maman

³ Hɔnni maɗ jon i cãrã Itienɔ-i Yesu-Kirsa To-i i hã-na, aa tie jaal-o na maama-na. ⁴ Ku yuɗgu yaa daaku wuɔ: Naɗ haa na naɗga-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa naɗ dɔl Diilonɔ-dũɗ-baamba-i hiere dumaa, i nuɔ-ku. ⁵ *Neldɔdɔlma yaa ninson kerre-i, maɗ hii-na, ma pigãan-na Diilonɔ uɗ tigiin kumaɗ tuɔ cie-na dɔrɔ-i-na. Naɗ haa na naɗga-i kufangu binɗkũɗgu-na, ku'i cie na hũu Yesu maama-i aa ta na dɔl na-naa dumandɛ-i-na. ⁶ Neldɔdɔlma gbuo terni-i hiere ma kã, aa ta ma bi ce ma maacemma-i ɗaa maɗ ceɗ dumaa namaa na hɔlma-na. Dii yiinɗgu maɗ nuɔ-i naɗ nuɔ-ma, maa dii ta ma ce maacemma-i na hɔlma-na. Naɗ nuɔ-ma, na suyaa wuɔ ninsonɔ aa tiraa suɔ wuɔ Diilonɔ-i hujarrentienɔ. ⁷ Epafirasi yaa cie kufangu maacemma-i baa-na, u yaa i jienɔ, u yaa i nabentienɔ. Maacembilofɛfeinɔ'i *Kirsa suonɗgu-na na hɔlma-na. ⁸ *Diilonɔ-Yallen diyaa nelnyulmu maɗ na hɔmmu-na, u waan mu maama baa-ye. ⁹ Ku'i cie dii inɗ nuɔ na maama-i, i faya i fere tie cãrã Diilonɔ-i i hã-na. I cãrã-yuɔ wuɔ u yaɗ u *Yalle ce-na nelnurãan namaa baa cẽcẽmuntaan namaa, ku yaa na ka suɔ u huɔɗga-i fafamma. ¹⁰ Ku yaa na ka gbãa ta na ce kumaɗ dɔlaanɗ-yuɔ weima-na hiere. Na ka ta na ce ɗnfafamma-i ma sinni-na hiere, aa na ka migãan ta na suɔ Diilonɔ-i na kã. ¹¹ I cãrã-yuɔ, fuɔ maɗ u fɔɗgũɔ temma si dii, wuɔ u hã-na ku fɔɗgũɔ-i na gbãa ta na yiera baa weima-i hiere na hɔmmu baa ta mu huol. ¹² I Tonɗ jiena ciilufafaanɗu maɗ dii gbagbaaman-nelle-na tuɔ cie u baamba-i, u cie namaanɔ-i ku wuotaan namaa; a ce dumaanɔ-na yaan na hɔmmu fẽ na ta na jaal-o. ¹³ U hũyãa-ye kukulma nyisenni-na a kã baa-ye u Biɛɗo nelle-na. U Biɛɗo maama sa suɔ aa dɔlnu-yuɔ. ¹⁴ Fuɔ yaa cie i kor aa i ɗmbabalma hur halan.

Da ɗ da Yesu-i ɗ daa Diilonɔ yaa-i

¹⁵ Molon yufelle siε gbāa haa Diilonɔ-na, nga un yey duma, ku da u Biεnɔ yaa nuɔ-i. Diilonɔ un maa bimbinni man hiere, uu dii ni yaan-na. ¹⁶ Bige-i ciε mi wan-ma dumaanɔ-na? Diilonɔ ciε u yaa hiel bimbinni-i hiere dɔrɔ-i-na baa hiema-na. In dan niman baa in'a i sa da niman hiere; himma-i baa nellentesinni-i baa fɔngɔtesinni-i ka hel baa yuntesinni-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni a vii u fεε baa-ni. ¹⁷ U yaa taa yaanga bimbinni-na hiere, aa bimbinni-i hiere fuɔ yaa ciε ni tε. ¹⁸ U yaa Diilonɔ-dun-baamba yungu-i aa bafamba waa u borre. U yaa mundommu-i. U yaa siire igēna kuomba hɔlma-na a duɔ gbāa waa yaanga hiere. ¹⁹ Ku dɔlaanu Diilonɔ-i u dii u sinni-i hiere u Biεnɔ-na. ²⁰ U ciε u yaa dii fuɔ fεε-i baa nelbiliemba-i ba-naa nuɔ. U Biεnɔ un kuu kɔnna u tamma man *daangu-na, ma yaa diyaa yaafelle-i hiema-na baa dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Namaa fεε-i, dielɔ-i-na, naa naa maa Diilonɔ-na. Nan taa na ce āmbabalma man, a naara ānjɔɔbabalamma man waa na kusɔnni-na, maa naa ce na bigaan Diilonɔ-i. ²² Nga fiεfiε-i-na, u ciε u Biεnɔ jo ji ku nelbilon temma a dii-na na-naa nuɔ baa-yo, na da na waa nelfafaan namaa u caangu-na cālmɔ baa waa-nei. ²³ Nga na saaya na ce Yesu maama-i nna gboruonɔ a yiiye-mei yiera; na baa yan molo taal-na halan-na na munyerammu-na. Nan nuɔ *Neldɔdɔlma-i aa haa na nanɔga-i Diilonɔ ciilunɔ-na, baa na yan molo pira-nei. Nelma famma-i ba wan ma yaa-i terni-na hiere baa nuamba-i aa muɔ Pol mi ce ma watien muɔ.

Pol maacemma-i

²⁴ Min ceɲ mulɛma man daama-i fiεfiε-i-na na maama-na, ma dɔlnu-miε mi ta mi nyε baa-ma. *Kirsan mulɛn mulɛma man Diilonɔ-dun-baamba* maama-na, muɔmi suyaanu mulɛma famma yaa-i dumande-i-na. ²⁵ Mi ciε Diilonɔ-dun-baamba famba cāarān muɔ. Diilonɔ hāa-mi maacemma famma yaa-i na hɔlma-na wuɔ mi wan u nelma-i hiere baa-na. ²⁶ Nelma famma naa fuo yiinataamba-na, nga fiεfiε-i-na u pigaan u dun-baamba-i baa-ma. ²⁷ U taara ba suɔ nel daama gbāa kāyā nuamba-i niliɔna-na hiere kāyamma man. Nelma famma yaa daama: Kirsa dii na hɔmmu-na, u yaa fiεn na hɔmmu-i wuɔ na ka da Diilonɔ-i. ²⁸ I wan Kirsa faɲo maama yaa-i baa nuamba-i hiere; diε da uman, i dii bincuan-nelma u tunni-na a tigiin-yo fafamma Kirsa horre-na a hā Diilonɔ-i baa-yo. ²⁹ Ku'i ciε na da mi ce maaceɲ daama-i aa Kirsan hāa-mi fɔngū man, mi vaa mi fεε baa u yaa-i. U yaa kāayān-miε.

2

¹ Namaanɔ-i baa Lawodisetaamba-i, ka hel baa baman bi nuɔ mi maama-i namaa temma-i aa ba sa suɔ-mi, mi taara na suɔ min vaa mi fεε duma na maama-na. ² Mi vaa mi fεε vaama famma-i da mi dii sirɔina nei aa nelnyulmu da mu ce na bel na-naa fafamma, aa Diilonɔ duɔ hā-na cēcēmunɔgu-i ku sinni-na hiere. Ku yaa na ka suɔ u kusunɔgu-i, ku yaa na ka suɔ *Kirsai-i. ³ Nelnulli-i hiere baa cēcēmunɔgu-i hiere nii dii baa u yaa-i.

⁴ Mi sa taara nudɔdɔltie naa taal-na, ku'i ciε mi ta mi wan mafamma-i. ⁵ Min fiε'a mii si dii na caan-nu, mi huɔnga dii. Aa da mi da nan ceɲ na wεima-i fafamma duma, baa nan bilaa Kirsa maama-i kpelle duma, ku sa gbuu suɔ aa dɔlnu-miε.

Kirsai yaa wεima-i hiere

⁶ Nan hūyā Itienɔ-i Yesu-Kirsai maama-i duma, taa na wuɔ na saanu baa-ma dumεi. ⁷ Nan kaasinni u horre-na aa na yan na wεimambaa-ba-i hiere na hā u yaa-i. Nyaaraan-yuɔ nna man wan baa-na duma aa na gbu na ta na ce Diilonɔ-i kasi saa da-yo.

⁸ Baa na yan molo ji kar u huɔyasaɲga cure-nei biεna-nei. Ban wan man baa-na, ba bincuan-maama. Ma hilaa nelbilien ānjɔɔma-na hiema-na bande, *Kirsai maama si.

* **1:24** Diilonɔ-dun-baamba: Ma nyegān girekimma-na wuɔ: «Kirsan mulɛn mulɛma man u borre maama-na...» Ba gbε Diilonɔ-dun-baamba yaa dumaanɔ-na. Niεn Kol. 2:19.

⁹ Bige-i cie mi wan̄-ma dumaan̄o-na? Ku yun̄gu yaa daaku wuɔ: Sinni man̄ dii Diilon̄o-na hiere, ni yaa bi dii Kirsa-i-na. ¹⁰ Aa u yaa cie namaa na da Diilon̄-bĩmbĩnni-i hiere ni kũngu-na. U yaa fõngõtesĩnni-i hiere baa yuntesĩnni-i hiere ni yun̄gu-na. ¹¹ Fuɔ maama yaa nuɔ-i namaa na *jã, aa *jãmma famma-i nelbilien̄-maama s̄i, Kirsa maama. Ku yaa hielaan̄ añjõgõbabalamma-i i hõmmu-na. ¹² Nan̄ daa *batẽmu-i kuu dii ñaa ba fuuriyye-ñei baa Kirsa-i aa na sire baa-yo. Diilon̄o himma man̄ siire-yuɔ hiel-o kuomba hõlma-na, nan̄ haa na nan̄ga-i mẽi ku'i cie na sire baa-yo.

¹³ D̄ielũɔ-i-na, na ãmbabalma-i baa nan̄ ña na'a na saa jã, kuu naa ce-na ñaa bikuon̄ namaa Diilon̄o yaan̄ga-na. Nga fiẽfiẽ-i-na, u siire-ñei baa Kirsa-i. U hurii i ãmbabalma-i hiere. ¹⁴ I cãlmuɔ ña naa nyegẽñ sebe man̄ nuɔ-i, Kirsa kuliĩngu cie u taalnu-yuɔ. ¹⁵ U Biẽño kuliĩngu bi cie u yar u bigãarãamba-i aa hũu fõngõtesĩnni-i baa yuntesĩnni-i ba wulaa, aa bel-ba vaa-ba hel baa-ba nuɔmba-i hiere ba da ba suɔ wuɔ u yaraa-ba.

¹⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, nuɔmban̄ cãl-nan̄ dumaa na niiwuon̄iñ-kũngu-na baa na ni-inyõnniñ-kũngu-na, baa na ta na kãñ-ku. Ban̄ bi cãl-nan̄ dumaa ponsanni kũngu-na, baa ceifelen̄o kũngu-na a naara *yit̄ien̄an̄gu kũngu-na, baa na bi ta na kãñ kufan̄gu-i. ¹⁷ Ban̄ nyaarãa man̄ nuɔ-i daama-i hiere, ma waa ñaa nelma man̄ juɔñ ma foguon̄gu, a ne da Kirsa yaa ma belle-i. ¹⁸ Baman̄ wuɔ bafamba sa ce bombolma aa ta ba buol *dõrpõpuõrbiemba-i, baa na yan̄ ba tãal-na hiel-na hõntõbilon̄o. Ban̄ wan̄ man̄ hiere, ba ciẽra wuɔ Diilon̄o'i caraaya-bei baa-ma. Bafamba ferẽñ añjõguɔma ce ba ta ba hõgõrra. ¹⁹ Ba saa bel Kirsa maama-i nammu hãi, a ne da u yaa i yun̄gu-i aa miẽ i waa u borre-i. Fuɔ yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama-i temma-i tiẽ kãyã i-naa aa kun̄angu ta ku suur-yiẽ ku naara ñaa Diilon̄ un̄ taaran̄-kuɔ dumaa.

²⁰ Nan̄ kuu baa Kirsa-i, nelbiliemba nunni siẽ tiraa gbãa bel-na. Ma daa niẽ na ta na nu ba nunni-i ñaa naa dii baa-ba? Da ba ce ba'a: ²¹ «Daaku saa saaya ñ yiyeya-kuɔ, daaku saa saaya ñ wuo-ku, daaku saa saaya ñ biẽ-ku.» ²² Niman̄ nifanni-i daani-i hiere ni cor ni kã baa ni yaan̄ga. Ancemma famma-i daama-i nelbiliemba'i juɔ baa-ma. ²³ Da ñ ta ñ ne-ma, ma biyaa ñaa ma faa; ma guor-ni ñ cãrã Diilon̄o-i, aa ce ñ hiire ñ ferẽ, aa tiraa ce ñ ce ñ kũɔma-i kpãncõlgũɔ. Nga yun̄gu si dii-mẽi, ma sa ce nelien̄ nuɔ ñ suɔ ñ ferẽñ belma kelkel.

3

¹ Nan̄ siire baa *Kirsa-i kuliĩngu-na, vaan̄ na ferẽ baa dõr-niini taaramma yaa-i. Kirsa dii kusuõñ-nu'i tiẽna Diilon̄o caan̄gu-na. ² Yaan̄ h̄iẽman̄-niini-i aa na vaa na ferẽ baa dõr-niini yaa-i. ³ Na saa da, naa dii ñaa na kuu aa na yaleiña kã ka c̄iñ baa Kirsa-i Diilon̄o-na. ⁴ Na yaleiña tien̄o yaa Kirsa-i. Duɔ jo yiĩngu man̄ nuɔ-i, na ka bi waa baa-yo ta na ce na bãan̄gu-i.

Ancõlomma baa ãnfelomma

⁵ Terien̄gu fan̄gu-na, hielaan̄ añjõgõbabalamma-i na hõmmu-na; ma yaa diyaan̄-nan̄ biñwosĩnni-na, baa tilãsiñni-na hiere, baa figiĩñ-hãlmaan̄gu-na, baa cãncaaya-i-na. Na saa da, da ñ ta ñ ce cãncaaya-i, kuu dii ñaa ñ yaan̄ Diilon̄o-i aa ta ñ kuye ñ yufien̄-niini. ⁶ Mafamma temma yaa juɔñ baa Diilon̄-berru-i. ⁷ Namaa nan̄ ña na'a na saa hi suɔ *Kirsa-i, na taa na ce ku yaa-i. ⁸ Nga fiẽfiẽ-i-na, hõdulle-i, baa hõguõla-i, baa hõbabalan̄ga-i, baa tuosĩnni-i, baa tilãsiñniñ-ãndenni-i, niẽñ-niñ hiere aa na yan̄-ni. ⁹⁻¹⁰ Nan̄ naana na ãncõlomma-i aa suur ãnfelomma-na, hielaan̄ na nan̄ga coima-na. Yinni man̄ jon̄ Diilon̄o ce-na nelfelaan̄ namaa na da na waa fuɔ temma a ta na suɔ-yo fafamma. ¹¹ Terien̄gu fan̄gu-na, *Yuifuyiẽñ nuɔ o! Yuifuyiẽñ nuɔ s̄i o! N̄ *jãa o! N̄ saa jã o! N̄ suɔ sebe o! N̄ sa suɔ sebe o! Pẽrruntiyiẽñ nuɔ o! Kõriẽñ nuɔ o! Nebiñ nuɔ o! Na cie hiere kuuduõngu, unaa saa buɔ unan̄-na. Nga kuman̄ yun̄gu, ku yaa Kirsa-i. U yaa wẽima-i hiere na hieron̄o-i hiere na wulaa.

¹² Diilonjo yufellen hilaa-nei u ce-na u baarj namaa aa tuɔ dɔl-na, namaa na bi saaya na waa hujantaarj namaa, aa na ta na káyǎ na-naa. Na saaya na waa híehíe, aa na ta na hiire na fere. Baa na bi yarj na hɔmmu ta mu huol. ¹³ Umanj duɔ ce umanj kuujangu, kutienjo tiil-ku nammarj-temma. Aa weinj da ma waa bamarj hɔlma nuɔ-i, ba yarj ma tí ŋaa Itienj unj yaarj namaa maama tí dumaa u huɔŋga-na. ¹⁴ Ŋga kumarj yungu hiere, ku yaa ŋaa nelnyulmu-i. Nelnyul da mu waa-nei, ku yaa na ka gbǎa bel na-naa fafamma. ¹⁵ Kirsarj juɔ baa yaafelle marj, Diilo yarj na ta na kuye di maama. Na saa da, Diilonjo jɔguɔŋ difande maama yaa-i baa-na na da na gbǎa ce baaduɔŋ namaa. Taa na gbu na ce-yo kasi saa da-yo. ¹⁶ Yaarj Kirsa nelma da muntienafafammu na hɔmmu-na. Taa na hǎalǎ na-naa baa-ma aa na ta na dii nelma na-naa túnninj. Na ta na ce-ma bincɔmma. Taa na jaal Diilonjo-i baa *Diilonj-Yallerj dii nei ni marj na nunni-na. Taa na hǎl-ni na tuɔlnu-yuɔ aa hǎl-ni gbɛliɛŋ-yo baa na hɔmmu-i hiere. ¹⁷ Narj warj mamarj hiere, baa narj ceŋ mamarj hiere, taa na ce-ma ŋaa Kirsarj taaraŋ-kuɔ dumaa. Aa fuɔ barguɔ-i-na, taa na ce i To-i Diilonjo-i kasi saa da-yo.

Diilonj-dūŋ-baambarj saaya ba waa dumaa ba dūnninj-hɔmmu-na

¹⁸ Caarj namaa, taa na siɛ na bɔlbaa-ba wulaa ŋaa Itienj unj taaraŋ-kuɔ dumaa. ¹⁹ Bɔlaarj namaa, yaarj na caamba maama ta ma dɔlnu-nei; baa na ta na vǎa na yammu-i baa-ba.

²⁰ Bisǎlŋ namaa, da ku fiɛ ce niɛ niɛ, taa na nu na bincuɔmba nunni-i, ku yaa dɔlaanunj Itienjo-i. ²¹ Bientobaa namaa, baa na ta na ce kuujangu na bisǎlmba-na, ku gbǎa seŋ ba kúɔma-i.

²² Kɔraarj namaa, da ku fiɛ ce niɛ niɛ, taa na nu na yuntaamba nunni-i. Baa na ta na ce ba yufellenj yonj ba da ba dɔl-na. Da ba hǎ-na maacemma-i, niɛŋ Itienjo-i aa na ce-ma baa huɔŋga diei. ²³ Ŋ maacemma da ma fiɛ waa hama-i temma-i, firnu ŋ huɔŋga-i ŋ ce-ma. Baa ta ŋ ne-ma wuɔ nelienj maama, ta ŋ ne-ma ŋaa Kirsa maama. ²⁴ Na saaya na suɔ wuɔ Itienjo ka pǎ-na. Unj jǐɛna ciilunju marj tuɔ cie u baamba-i, na ka da-ku. Itienjo yaa Kirsa-i aa na cǎa u yaa-i. ²⁵ Diilonjo sa ce ciɛluɔ; a ce dumaarj-na, umanj duɔ ce maacembabalamma-i ma ka wuo-yo.

4

¹ Yuntaarj namaa, bilaarj na kɔraamba-i fafamma barj bel nelienjo dumaa. Na saaya na suɔ wuɔ unarj dii dɔrɔ-i-na namaa bi yunju-na.

Amperiemá

² Vaarj na fere na ta na cǎrǎ Diilonjo-i hɔnni marj jonj. Taa na ce-yo kasi saa da-yo. ³ Aa na bi ta na cǎrǎ-yuɔ na hǎ miɛŋo-i; wuɔ u tigiinj terienju-i u hǎ-ye i gbǎŋ warj *Kirsarj maama-i baa nuɔmba-i. Díɛlúɔ-i-na maa na fuo, ŋga fiɛfiɛ-i-na Diilonjo pigǎarj-ye baa-ma. Mii dii kaso-i-na mafamma maama yaa nuɔ-i. ⁴ Minj saaya mi warj-ma kaala-meí dumaa nuɔmba suɔ-ma, cǎarǎŋ-yuɔ u hǎ-mi ku fɔŋgúɔ-i. ⁵ Taa na suɔ na fereŋ bel-ma bamarj saa hi hǔu Yesu maama-i ba hɔlma-na. Baa na gonya ánsɔsɔmma aa na yarj kuufafaarj cemma-i. ⁶ Na saaya na ta na suɔ nuonju baa nuɔmba-i aa na yarj belle waa na nelma-na, ku yaa umanj duɔ yuu-na baa nelma na ka suɔ u siema.

Jaaluperienju

⁷ Mamarj dii-miɛ bande-i-na, Tisike duɔ kǎ, u ka warj-ma baa-na. Mi kuye u maama-i. U yaa mi natobiŋo, u yaa mi wuɔratienjo, u ce pǎama baa-mi Itienjo maacemma-na. ⁸ Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i miɛ u ka warj ma yaarjga-i baa-na a fɛ na hɔmmu-i. ⁹ Ba ka ce hǔmelle-i kuuduɔŋgu baa na nellenj-wuonjo-i Onesimu-i. I natobiŋo narjo'i ufaŋo-i *Kirsarj horre-na, u wuɔ Kirsa hǔmelle-i fafamma. Mi bi kuye fuɔ maama-i. Da ba kǎ, mamarj dii bande-i hiere, ba ka warj-ma baa-na.

¹⁰ Aritarke marj dii baa-mi kaso-i-na, u jaalaa-na. Marke marj Barnabasi ba horonjo bi pǎa na jaalunju. Kumarj ŋaa Marke kúnju-i, mi waarj-ma baa-na tí; duɔ kǎ yiinju marj

nuɔ-i na terienɗu-na, na bel-o fafamma. ¹¹ Baɗ biɗ Yesu maɗ Yutusi-i u bi jaalaa-na. Na saa da, *Yuifubaa-ba maɗ hūyāa Kirsa maama-i, ba siei baɗ daaba yaa dii baa-mi i tie waɗ *Diilonɗ-bāaɗgu maama-i. Ba kāyā-miε bɔi.

¹² Epafirasi* bi pāa na jaaluɗgu. Uɗ yey Kirsa cāarāɗo, u vaa u fere tuɔ cārā Diilonɗo-i u hā-na hɔnni maɗ joɗ na da na bel Diilonɗ-hūmelle-i nammu hāi aa naɗ kaasinni die a gbāa ta na ce Diilonɗo huɗɗa-i weima-na hiere. ¹³ Mi ka gbɛlieɗ-yo u huɗɗ-nu: U vaa u fere na maama-na baa Lawodisetaamba maama-na ka hel baa Irapolisitaamba-i hiere. ¹⁴ I jienɗo-i Like-i daatɔryienɗo-i a naara Demasi-i ba bi pāa-na jaaluɗgu.

¹⁵ Jaalaɗ i natobimba maɗ dii Lawodise-i-na, baa Ninfra-i baa Diilonɗ-dūɗ-baamba maɗ tigiɗ ba cārā Diilonɗo-i u dumelle-na. ¹⁶ Da na kalaɗ seɓe daayo-i tɪ, na saɗ-yo na hā Diilonɗ-dūɗ-baamba maɗ dii Lawodise-i-na bafamba bi ka kalaɗ-yo. Mi nyegāaɗ unɗo bi hā bafamba-i, da ba kalaɗ-yo ba ka saɗ-yo bi hā namaa na kalaɗ. ¹⁷ Waɗ baa Arsipe-i wuɔ mei ciɛra Itienɗ uɗ hāa-yo maacemma maɗ, u gbāɗ u ce-ma fafamma.

¹⁸ Mi pāa-na jaaluɗgu bɔi. Muɔ Pol, muɔmei nyegāaɗ terienɗ daaku-i baa mi fereɗ naɗga. Yaɗ ma ta ma tɛnu-nei wuɔ mii dii kaso.

Diilo kāyā-nei.

---

* **4:12** Ma nyegāaɗ girekimma-na wuɔ: Na nellen-wuɗo-i Epafirasi bi pāa na jaaluɗgu. Saa-ku baa 1.7.

Polñ nyegáañ sebedieláño mañ há Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Polñ hilaa háalñ-helma-i tuó wuóra u wañ Diilon-nelma-i, u hii Tesalonike nelle-i ku yaa nuó-i. Uñ hii wañ-ma, nuómba namba hūu-ma. Nga *Yuifubaa-ba mañ waa terienḡu-na, banamba saa hūu-ma baa-yo, a ce u saa da huonḡu, wuó ta kā Bere (Pɔpuər. 17.1-10). Ku huonḡu-na, u wuóratienḡo-i Timote wuó ji nyaanu-yuó ka da-yo dii Korēnti.

Uñ birii u huonḡu-i aa kumañ ce Tesalonike-i-na, Timote wuó suur ku yaanḡa-na a tūnu-yuó. Kuó gbuu silaa dólnu-yuó. Wuó nyegēñ sebe daayo-i a saañ-yo há Tesalonike-taamba-i.

U duonḡ baa Diilojaale; wuó u nuó wuó ba nyaarāa Yesu maama-na aa ba maama tiraa ta ma dólnu ma-naa (sap. 1). Ku huonḡu-na, u dii u nunḡu-i uñ cie maacemma-i dumaa ba hólma-na Tesalonike-i-na (sap. 2-3). U diyaa sireña beí wuó ba ta ba ce kumañ dólnaanḡ Diilonḡo-i. Kumañ saa bi kaalaa ba wulaa kuomba siremmañ-kūḡu-na, baa *Kirsa jommañ-kūḡu-na, u kaalaa-yo wuó Itienḡo ka jo, aa bamañ hūyāa u maama-i ba ka waa baa-yo (sap. 4-5).

Jaaluḡu

¹ Muó Pol, muó baa Silvē* a naara Timote, miemei nyegáañ sebe daayo-i a die há Diilon-dūñ-baan namaa namañ cuu Itienḡo-i Yesu-Kirsa huonḡ-nu dii Tesalonike-i-na. Diilonḡo kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Tesaloniketaambañ wuó Diilon-hūmelle-i dumaa

² Yinni mañ jonḡ i jaal Diilonḡo-i na maama-na hiere, aa die tie cārā-yuó huonḡu huonḡu, na maama sa karaanu-yiē. ³ Ninsie ninsie, nañ haa na nañga-i Itienḡo-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa nelnyulmuñ yēñ kpelle dumaa na hōmmu-na, a naara nañ gbu na niya u jomma-i dumaa, die tie jaal i To-i Diilonḡo-i, mafamma sie gbāa karaanu-yiē. ⁴ Tobin namaa, i suyaa wuó Diilonḡo dólaa-na aa fiēl-na ce-na u baañ namaa. ⁵ Inḡ waañ *Neldóólma mañ baa-na, ma saa waa nelgbāḡgbālamma yonḡ, *Diilon-Yalle himma waa-mei aa ninson-kerre yaa-i. I suyaa i fereñ belma na hólma-na die kāyā namei na da na fa. ⁶ Na cie ḡaa mie baa Itienḡo-i inḡ cie dumaa: a hūu Diilon-nelma-i ba ta ba gbu ba mulien-na ma maama-na. Nga, bañ fiē ba mulien-na, Diilon-Yalle fiē na hōmmu-i. ⁷ Nañ cie mafamma-i, bamañ hūyāa Diilon-nelma-i Maseduoni-i-na, baa Akayi-i-na hiere, na pigāañ-ba hūmefafalle yaa-i. ⁸ Itienḡo maama hilaa na terienḡu-na a bure ka hi Maseduoni-i baa Akayi-i hiere; aa ba'i sí yonḡ, nañ haa na nañga-i Diilonḡo-na dumaa, nuómba nuó-ma terni-na hiere ka saa. A ce ii si dii die mulien i fere wañ manamma mei. ⁹ Inḡ kāa na terienḡu-na aa na ka bel-e fafamma dumaa, ba wañ-ma terni-na hiere, aa tiraa ta ba wañ wuó na naana na cufienḡa-i aa cu ninson-Diilonḡo huonḡ-nu ta na cāa-yo. U yaa Cicēlmantienḡo-i. ¹⁰ De-i-na, na cie u Biēḡo-i Yesu jomma yaa-i a hel dōrō-i-na. U piēñ u yaa-i sire-yuó kuomba hólma-na. U yaa ka kor Diilonḡo-i há-ye.

2

Polñ cie maacemma mañ Tesalonike-i-na

¹ Tobin namaa, namaa fere-i na suyaa wuó i saa kā na nelle-na gbāḡgbāñ. ² Bañ tuoraaya-yiē dumaa aa ce-ye kpāncólḡū-i Filipu-i-na aa i suó die kā na terienḡu-na, na saa yañ-ku suóma. Aa inḡ kāa, i bigāarāamba fiē ka cira ba sie yañ-ye, Diilonḡo háa-ye holle i

* 1:1 Silvē yerre nande yaa wuó Silasi.

gbɔŋ waŋ *Neldɔdɔlma-i baa-na. ³ In waŋ mamaŋ baa-na, ninsoŋ-kerre yaa-i, i sa jɔguɔŋ-na baa kuubabalaŋgu, i sa bi taara i tɔal moloŋo. ⁴ Diiloŋo niɛ da i hɔmmu faa, ku'i ciɛ u hɔ-ye baa Neldɔdɔlma-i wuɔ i waŋ-ma baa nuɔmba-i. Uŋ ciɛra i waŋ mamaŋ, i waŋ ma yaa-i. Ku saa ce ŋaa i piiye nuɔmba da ba dɔl-e, ŋga i piiye Diiloŋo'i duɔ dɔl-e. U yaa suyaan i hɔmmu-i hiere. ⁵ Na suyaan kerre wuɔ i saa tiɛ piiye dawɔruɔ, i saa bi tiɛ piiye na da na hɔ-ye bɪŋkɔŋgu; Diiloŋo yaa i siɛra. ⁶ I saa taara yerre na terienŋu-na, ka feŋ ji bɪ terni nanni-na. ⁷ A ne da in yeŋ Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbien miɛ, ii naa gbɔa haa i fɔŋgɔ-i nei. Ŋga mafamma saa ce; i yaan aa bel-na da hɛhɛ ŋaa ban bel bisɔlɛnɔ dumaa. ⁸ Na maama dɔlnu-yiɛ ma cor, a ce in ŋa naa kɔ diɛ ka waŋ Neldɔdɔlma-i baa-na, kuɔ kuliŋgu na fiɛ jo, ii naa hɔu-ma ku na maama-na. Coima saa fa, na maama dii kpelle i hɔmmu-na cor.

⁹ Tobin namaa, in ciɛ mulɛma maŋ na hɔlma-na, ma maama tiyɔanu-nei kɛ? I ciɛ maacemma-i bɔanŋu-i baa isuŋgu-i a taara i nuŋ-juuru-i i fɛrɛ. I waa mafamma-na aa bi tiɛ waŋ Neldɔdɔlma-i baa-na. ¹⁰ In ciɛ kumaŋ na daa-ku, Diilo fuɔ fɛrɛ bi daa-ku. I ciluɔ naa fa aa vii baa-na na hɔlma-na. I saa cɔl moloŋo. ¹¹ Na suyaan kerre wuɔ ii naa bel Diiloŋ-dɔŋ-baan namaanɔ-i hiere ŋaa i bisɔlɛnɔ namaa ¹² a dii nelma-i na tɔnni-na, aa dii sirɛiŋa nei, aa waŋ-ma kuola-mɛi baa-na wuɔ na ta na ce Diiloŋo huɔŋga. U yaa bɛŋ-nan wuɔ na ka ce na bɔanŋu-i baa-yo u nelle-na.

¹³ In waan Diiloŋ-nelma-i baa-na, na suɔ-ma wuɔ Diiloŋ-nelma, kɛrɛ nelien-nelma sɪ, aa hɔu-ma; i bi jaal Diiloŋo-i yinni maŋ joŋ mafamma-na. Ninsie ninsie, Diiloŋ-nelma. Ma kɔyɔ ma hɔutaan namaanɔ-i na hɔmmu-na.

¹⁴ Tobin namaa, Diiloŋ-dɔŋ-baamba maŋ dii *Yude-i-na, *Yuifubaa-ban haa yaahuolo maŋ bɛi, namaa nellen-baamba bi haa yaahuolo faŋo temma yaa nei. Mamaŋ daa bafamba-i, ma'i bi daa namaanɔ-i. ¹⁵ Yuifuduŋ daaba'i kuɔ Itienɔ-i Yesu-i baa *Diiloŋpɔpuɔrbiembra-i, aa tiraa haa yaahuolo-i miɛnɔ-na. Ba bigaan nuɔmba-i hiere; ba maacemma sa dɔlnu Diiloŋo-i. ¹⁶ Ba sa taara i piiye pigaan *niɛraamba suɔ ban ka kor dumaa. A ce dumaanɔ-na, ba migaan ba naara kunaanŋu ba ambabalma-na. Ma saa ji fa Diiloŋo juɔ yagar gɔŋ baa-ba.

Tesaloniketaamba kɔma bilaa Pol

¹⁷ Tobin namaa, in fiɛ ta hel na hɔlma-na, i hɔmmu dii kusuŋ-nu'i. In taa, ku saa da yinni na kɔma fɔnuŋ bel-e, a ce i gbuu vaa i fɛrɛ diɛ gbɔŋ bir kɔ ka ne-na. ¹⁸ In duŋ tiɛ waŋ-ma wuɔ i ka kɔ ka ne-na, ku yuu niele. Muɔ Pol, muɔ fuɔ mɛi suyaan mi maama-i. Ŋga hɔnni maŋ joŋ *Sitani tuɔ boruona i hɔmelle-i. ¹⁹ Haba-i ciɛŋ i tiɛ hɔŋ Diiloŋ-papamunŋu taalunŋu-i? Haba-i fiɛŋ i hɔmmu? Namei sɪ wei? Itienɔ-i Yesu duɔ ji jo, namei ka ce i ce bɔi. ²⁰ Coima saa fa, namei ka ce i ce bɔi, namei ka fɛ i hɔmmu-i.

3

¹ Ku'i ciɛ na da in buɔra i-naa nuɔ aa i sa tiraa nunu-nei, ma saa ji fa, i naa i tɛna i kula Aten-i-na ² aa puɔr i natobinɔ-i Timote-i na wulaa. Timote ce Diiloŋ-maacemma; u wuɔra u waŋ *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. I puɔraa u duɔ ka dii sirɛiŋa nei na Diiloŋ-hɔmellen-kɔŋgu-na ³ kumaŋ ka ce yaahuolo maŋ haan-yiɛ daayo-i u baa ji ce unan nuɔ ŋ nanna hɔmelle-i. Namaa fɛrɛ-i na suyaan wuɔ miɛ maŋ hɔyɔa Kirsa-maama-i kuu dii ŋaa i bi hɔyɔa-ma diɛ mulɛŋ yaa-i. ⁴ In waa na hɔlma-na, ii naa gbuu-nei wuɔ miɛ maŋ hɔyɔa Diiloŋ-maama-i, ba ka ce-ye kpɔncɔlgɔ. Ninsie ninsie, ma bi ciɛ; na saa yan-ma damma. ⁵ Ku'i ciɛ na da miŋ'a mi sa nunu-nei, mi da mi siɛ gbɔa tɛna da mi ciɛ, mi naa mi puɔr Timote-i u duɔ ka ne Diiloŋ-maamaŋ yeŋ dumaa na hɔmmu-na aa ji tɔnu-miɛ. Mi holle naa ta di tiɛ wuɔ sɪ *Sitani daa munsuurmu na hɔlma-na a ce i maacemma ce maacɛŋgbɔŋgbɔlɛmma. ⁶ Ŋga Timoten kɔa aa jo, u juɔ baa nelfamma ji tɔnu-yiɛ. U ciɛra wuɔ Diiloŋ-maama dii kpelle na hɔmmu-na yogo, aa na dɔl na-naa. Aa tiraa cira na gbu na kuye i maama; wuɔ na kɔman bilaa miɛnɔ-i dumaa, miɛ maama bi bilaa

namaaño-i dumei. ⁷ Tobin namaa, in fiε i ye yaahuolo-na baa muliema-na, in juo nu wuo Diilonj-maama dii kpelle na hommu-na, sireiña daa-ye. ⁸ Nan nyaarãa Itienjo maama-na, i kũoma firiinu fiεfiε-i-na. ⁹ Nan fεj i hommu-i dumaa Diilonj-hũmelle-na, i siε gbuu gbãa jaal Diilonjo-i! ¹⁰ Bãangu-i baa isuonju-i, i gbu i cãrã-yuo wuo u kãyã-yiε i bir kã na wulaa ka da-na baa i yufelle, aa nelma man saa kaala na wulaa Diilonj-hũmelle-na, i kaala-mei baa-na.

¹¹ I To-i Diilonj fuo fεε-i, baa Itienjo-i Yesu-i, ba hã-ye hũmelle-i i gbãñ bir kã na wulaa. ¹² Aa nan døl na-naa dumaa, aa bi ta na døl nuomba-i hiere, Itienjo tuo dii kunangu u naara-kuo, a ce na ta na døl na-naa ñaa miε in døl-nan dumaa. ¹³ U migãan na hommu-i a ce-na nelfafaan namaa a ce Itienjo-i Yesu duo ji jo baa u baamba-i, i To-i Diilonjo baa da cãlmuo nei.

4

Wuosaangu man dolaanuj Diilonjo-i

¹ Tobin namaa, maman tiyãa i diε wanj-ma baa-na, ma yaa daama: Nan saaya na ta na wuo wuosaangu man ku ta ku døl nu Diilonjo-i, i pigãan-na baa-ku. Ninsie ninsie, na bi wuo wuosaangu fangu yaa-i. Nga fiεfiε-i-na, i gbu i cãrã-nei, niεj Itienjo-i Yesu-i aa na dii kunangu na naara-kuo. ² Itienjo-i Yesuñ'a i tiε wuo wuosaangu man, na saa bi yanj-ku suoma; i waanj-ku baa-na cor. ³ Diilonj unj taaranj kumanj, u taara na ciluo fa; u sa taara na ta na ce biñwosinni. ⁴ U taara na hieronjo-i na vii baa na caamba-i fafamma, na baa yanj nelbiliemba da na yireiña mumbienammu, ⁵ na baa yanj cakũngu ta yaanga nei ñaa bamanj sa kãalãayãñ Diilonjo-i kunj taa yaanga bei dumaa. ⁶ Cakũñ daaku-i, molo baa ce gbomma famma-i u nanolj-na. I waanj-ma baa-na ti kuola-mei wuo, bamanj ciεj gbomma famma temma-i, Diilonjo ka suu ma solaangu-i hiere bei. ⁷ Na saa da, Diilonjo saa cira i tiε wuora i ce pãpãrsinni, nga wuo i yanj i ciluo fa. ⁸ Terienju fangu-na, umanj duo ciina nel daama-i, u baa da niε si u ciinaana nelbilien-nelma, nga Diilonjo man hãa-na u *Yalle-i, kutienjo ciinaana u yaa-i.

⁹ Tobin namaa, nan saaya na ta na døl na-naa dumaa, Diilo fuo fεε pigãan-na baa-ku ti. A ce dumaanjo-na, molo siε tiraa mulienj u fεε wuo u nyεgẽñ-ku hã-na. ¹⁰ Diilonj unj taaranj na ta na døl na natobimba-i dumaa, ninsie ninsie na bi døl na-naa dumei Maseduoni-i-na hiere. Nga tobin namaa, jande, i cãrã-nei, diyaanj kunangu na naara-kuo. ¹¹ Taa na kuye yaafellen-kũngu-i na muntienammu-na, baa na ta na dii na nunni-i nelma manj saa hi-na, taa na bi taara na nunj-juuru-i na fεε ñaa inj waanj-ma baa-na dumaa. ¹² Mafanj da ma ce, puonj-nuomba ka ta ba kãñ-na, aa na ka gbãa ta na fa na yunninj-maama-i na fεε.

Itienjo jommanj-kũngu-i

¹³ Tobin namaa, i taara na suo ninsonjo-i bamanj suurii hĩema-na ti ba kũngu-na, ku yaa ku siε ta ku janj-na ñaa bamanj sa hĩεñ taalunju Yesu jomma-na kunj janj-banj dumaa. ¹⁴ Inj hũyãa-ma wuo Yesu kuu aa sire, kuu dii ñaa i bi hũyãa-ma wuo bamanj hũyãa u maama-i aa ku, yiingju dii baa yiingju, Diilonjo ka sire-bei ba ka waa baa Yesu-i.

¹⁵ I gbãa wanj mamanj baa-na a saa baa Itienjo nunj-ãndaangu-i ma yaa daama: wuo duo ji tuo jo yiingju manj nuo-i, miε manj kaa waa cicelma-i, i siε ta yaanga bamanj suurii hĩema-na. ¹⁶ Yiingju fangu-na, Diilonjo ka ce ku donj. I ka nu *dãrpãpuãrbiemba yuntienjo piie da gbagaga, aa Diilonj-yerre bu. Diε i ne, i da Itienjo hiire u jo. Bamanj hũyãa u maama-i aa ku, ba yaa ka sire igẽna. ¹⁷ Bafanj da ba sire, miε manj kaa waa cicelma-i huonju fangu-na, u gbonu-yiε baa-ba a tetεñ-ye kã baa-ye dii nyaasinni-na i ka jãrã Itienjo-i dii dõrõ-i-na aa pãñ tiε baa-yo gbula. ¹⁸ Tobin namaa, taa na wanj nel daama-i na dii sireiña na-naa nuo.

5

¹ Tobin namaa, Itienjo jommanj-belle-i baa u jommanj-yiingju-i ku kaalaaya na wulaa. ² Namaa fεε-i na suyaa wuo u jommanj-yiingju ka tugol nuomba-i ñaa cuoyuo unj tugol

dumaa isuon̄gu-na. ³ Huon̄gu man̄ nuo-i nuomba da ba ji ta ba cira: «Fiefiε-i-na, terien̄gu fiε, i huleiņa sa tie baa weima»; kufan̄gu huon̄gu'i nuo-i yaahuolbabalaņo ka tugol-ba ņaa cakusüntien̄ u kusūņguņ tugol-o dumaa. Molo cεraa u kor yaahuolo daayo-na. ⁴ ņga namaaņo-i, mi natobiņ namaa, naa si dii kukulma-na yiin̄ daaku da ku gbāa tugol-na ņaa cuoyuo uņ tugol dumaa. ⁵ Na hieroņo-na hiere, cecerman̄-bisāl̄ņ namaa, na ce na weima-i gbagbaama-na. Kukulman̄-nuon̄ miε sī, isuotaan̄ miε sī. ⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, baa na yan̄ i gonya duofūmmu banamba temma-i, ku saaya i tīε i yufien̄-na, aa i suo i fεreņ belma. ⁷ Nuomba hinu ba duofūņ isuon̄gu'i nuo-i, aa ba bi hinu ba nyon̄ ba kure isuon̄gu'i nuo-i. ⁸ ņga miε in̄ yen̄ cecerman̄-bisāl̄ņ miε, ku saaya i suo i fεreņ belma. In̄ hūyāa Yesu maama-i baa huon̄ga man̄, i ce huon̄ga fan̄ga-i baa i nelnyulmu-i i tie cinnu i fεre *Bigāarāņo heiņa baa ji hi ye. Aa in̄ hīņ kon̄koro taalun̄gu-i, kuu dii ņaa i diyaa kollun̄-cucūnni-i tīεna. ⁹ Diilon̄o saa fiε-e duo ji gāņ baa-ye, u fiεlaa-ye Itien̄o-i Yesu-Kirsa duo kor-e. ¹⁰ U kuu miε maama yaa nuo-i, wuo duo ji bir jo, i kuu tī wa, ii dii cicēlma yogo wa, i waa baa-yo. ¹¹ Terien̄gu fan̄gu-na, na saaya na cor ta na dii sireiņa na-naa nuo aa ta na kāyā na-naa Diilon̄-hūmelle-na.

Pol diyaa nelma Tsaloniketaamba tūnni-na

¹² Tobin̄ namaa, baman̄ cieņ Diilon̄-maacemma-i na hōlma-na, Itien̄ uņ haa baman̄ na yun̄gu-na ba da ba ta ba pigāaņ-na hūmelle-i, jande, i cārā-nei, taa na kāņ-ba. ¹³ Taa na kāņ-ba fafamma, aa na ta na dōl-ba ba maacemma maama-na. Taa na nunu na-naa fafamma.

¹⁴ Tobin̄ namaa, baman̄ yagaraa maacemma-i, jande, i cārā-nei, diyaan̄ nelma ba tūnni-na aa na ta na dii holle kortaamba-na. Taa na kāyā baman̄ saa naņ kaasinni Diilon̄-hūmelle-na yogo. Baa na yan̄ na hōmmu ta mu huol baa moloņo. ¹⁵ Bilaan̄ na fεre unan̄ nuo ņ baa ji ce ņ nanolņo kuubabalaan̄gu wuo ņ suu sōlaan̄gu. Yaan̄ aa na ta na kuye kuufafaan̄gu maama yaa-i bāan̄gu-i baa isuon̄gu-i, namaaņo-i na-naa nuo a ka cor baa niεraamba-i hiere.

¹⁶ Yaan̄ na hōmmu ta mu fē yinni man̄ joņ. ¹⁷ Taa na cārā Diilon̄o-i hōnni man̄ joņ. ¹⁸ Taa na jaal Diilon̄o-i weima-na hiere. Naņ hūyāa-ma cu Yesu-Kirsa huon̄-nu, Diilon̄o taara na ta na ce ku yaa-i.

¹⁹ Baa na ta na cie *Diilon̄o Yalle-i di maacemma-na. ²⁰ Da ba wan̄ nelma man̄ baa-na aa cira Diilopōpuorun̄gu, baa na biε-ma nelsōsōmma. ²¹ ņga taa na ne nelma-i hiere torro; da na da maman̄ faa, na ce ma yaa-i. ²² Niεņ āmbabalma-i ma sinni-na hiere aa na yan̄-ma.

Jaaluperien̄gu

²³ Diilon̄o-i Hōfēllentien̄o bir-na fuo birma aa u tuo niya-nei fafamma. Ku yun̄gu yaa daaku: U tuo niya na yaleiņa-i baa na hōmmu-i baa na kūōma-i; cālmuo baa ji da-nei Itien̄o-i Yesu-Kirsa jomman̄-yiin̄gu-i. ²⁴ Diilon̄o man̄ biε-na, u pāa nun̄gu wuo u ka ce-ma, u ka bi ce-ma. U sa wan̄ weima aa ji bir baa huon̄-āndaan̄gu.

²⁵ Tobin̄ namaa, taa na bi cārā Diilon̄o-i na hā miεņo-i.

²⁶ Taa na jaal tobimba-i hiere fafamma ņaa cεduon̄-bien̄ namaa.

²⁷ Mi gbu mi cārā-nei, jande, niεņ Itien̄o-i aa na kalan̄ sebe daayo-i na pigāaņ Diilon̄-dūņ-baamba-i hiere.

²⁸ Itien̄o-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegáan sebeháallŋo maŋ há Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Tesaloniketaamba saa naa da tuolen-muntienammu baa Yesu-Kirsa jommaŋ-künŋu-i. Ba hálma-na, banamba naa cira wuó *Kirsa juó tí, banamba yagar maacencelle wuó miwaanjo tle tí aa nuómba namba'i bir yiera baa ba yuŋ-maama-i. Polŋ daa-ma dumaanjo-na, u nyegēŋ sebe daayo-i duó kaala nelma yaanŋa-i baa-ba. U jaalaa Diilonjo yaa igēna ba maama-na aa cārā-yuó wuó u káyā-bei ba ta ba wuó u hūmelle-i fafamma (sap. 1).

Ku huonŋu-na, u suó dii u nuŋŋu-i Yesu jommaŋ-künŋu-na, wuó «Nelbabalaŋo» yaa saaya u jo igēna. U ka jo ji ce u fere wuó u yaa Diilonjo-i, a táal nuómba bigāan Diilonjo-i.

Polŋ suyaa mafamma-i dumaanjo-na, u doŋ tuó dii nelma Diilon-dūŋ-baamba túnni-na, wuó mulien da ma fie'a ma ka ko-ba, ba nyaar Diilon-hūmelle-na (sap. 2). U bi taaraaya-kuó Tesaloniketaamba wulaa wuó ba ta ba cārā Diilonjo-i ba há fuó fere-i, aa yentaamba ta ba ce maacemma ba taara ba nuŋ-juuru-i yinni maŋ joŋ fuó temma-i, aa ba baa bi yan ánfafamma cemma-i (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muó Pol, muó baa Silvē* a naara Timote, miemei nyegáan sebe daayo-i die há Diilon-dūŋ-baan namaa namaŋ cuu Itienjo-i Yesu-Kirsa huon-nu dii Tesalonike-i-na. ² I To-i Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba káyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol dii sirēŋa Tesaloniketaamba-na

³ Tobin namaa, Diilon-hūmellen-künŋuŋ yuŋ na hōmmu-i ku ká dumaa, a naara naŋ dól na-naa na bi ká dumaa, i sie gbāa yan Diilonjo jaalma-i; aa ku yaanŋa yaa dumaanjo-na. ⁴ Naŋ ceŋ sūlma maŋ nuómba nammu-na, a naara naŋ mulien muliema maŋ, aa na yagar nyaar Yesu maama-na, ku sa gbuu fē i hōmmu-i puona. A ce dumaanjo-na die ká terienŋu terienŋu, i bie na künŋu-i a piye pigāan Diilon-dūŋ-baamba maŋ dii terienŋu-na.

⁵ Tobin namaa, naŋ mulien *Diilon-nelle maŋ maa-na-i, kumaŋ haan-nei daaku-i, ku'i ka ce di saaya-nei. Ku yaa pigāan wuó Diilonjo suó pamma. Nelien nuó niŋ saaya baa kumaŋ, Diilonjo bi pā-ni baa ku yaa-i. ⁶ Na saa da, bamaŋ cien-naŋ sūlma-i, Diilonjo daa ku saaya u bi ce kutaamba-i sūlma a suu ku solaanŋu-i. ⁷ Aa baŋ ceŋ namaa namaŋ sūlma-i, u ka hiel-na sūlma-na baa miēŋo-i hiere Itienjo jommaŋ-yiŋŋu-i. I ka da u jo dōrō-i-na baa u *dōrpōpuərbiemba-i; ba hii hiere. ⁸ Dāncaamu ka dii-yo huonŋa u tuó jo. Duó jo, bamaŋ cīnaana Diilonjo-i aa bi cīna Itienjo *Neldōdōlma-i, u ka gbo kakalle-i ba yunni-na. ⁹ Kumaŋ ka haa-bei ku yaa daaku: Diilonjo ka kōsuon-ba gbula, ba sie da pie Itienjo-i, ba sie da uŋ ceŋ u bāanŋu-i dumaa. ¹⁰ Nŋa bamaŋ hūyāa u maama-i, yiŋ daaku-na, ba ka ta ba tuólnu-yuó aa gbuu ta ba ne-yo ŋaa ba ka wuo-yo. In waan u maama-i baa-na na hūu-ma, namaa na kaa bi waa ba hálma-na.

¹¹ Ku'i cie na da i cārā Diilonjo-i yinni maŋ joŋ i há-na, wuó uŋ bīe-na mamaŋ nuó-i, u há-na ku fōŋgūo-i na gbāa ce-ma. Aa ánfafamma maŋ yuu na hōmmu-i, u há-na ma cemman-fōŋgūo-i, aa ce na yu nyólma baa Diilon-hūmellen-künŋu-i. ¹² Da ma ce dumaanjo-na, na ka ce Itienjo-i Yesu ce bōi aa fuó ka bi ce na ce bōi. Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i baŋ yeŋ hujantaamba, ba yaa wuó ma ce dumaanjo-na.

2

Itienjo jommaŋ-künŋu-i

* 1:1 Silvē yerre nande yaa wuó Silasi.

¹ Tobin̄ namaa, kuman̄ ŋaa Itien̄o jomman̄-kũngu-i baa i tigiima-i u caangu-na ku kũngu-i, ² jande, i cārā-nei, da na nu ba'a Itien̄o juo, baa na yan̄ na hõmmu cu donduo dumaa, baa na bi yan̄ na huleiŋa caar. Uman̄ duo cira Itien̄o jomma hii, baa na hũu-ma. Halle da ba fiε cira wuo Diilopõpuorungu, baa na hũu-ma. Ba gbãa bi cira miemei waan̄-ma sisõ miemei nyegãan̄-ma, ba tãal-na. ³ Baa na yan̄ molo da nelma tãal-na. Halle da ba fiε hel baa ku nelma-i hie, baa na hũu-ma. Na saa da, aa Itien̄o jomman̄-yiingu suo da ku hi, nuõmba ka ciina Diilon̄o-i aa Nelbabaŋo man̄ kãan̄ dãamu-na u ka carra ba da-yo. ⁴ Nuõmban̄ buol niman̄ hiere, ka hel baa Diilo fuo ferε-i, u ka sire wuo fuo sa taara-niε, kerε fuo maaraa-ni hiere. Aa u ka bel diilon̄o-i kã ka suur tĩena *Diilodubuõ-i-na wuo fuo yaa Diilon̄o-i. ⁵ Ma si ma tiyãanu-nei wuo min̄ waa na terien̄gu-na, mi taa mi wan̄-ma baa-na ke? ⁶ Fiεfiε-i-na, na suyaa kuman̄ bilaaya-yuo ta ku cie u yiingu da ku hi u duo jo. ⁷ Na saa da, Nelbabaŋo duon̄ u maacemma-i ti dii cicaara, ku tiyãa uman̄ bilaaya-yuo u halan̄ u yaanga-na. ⁸ Duo halan̄ u yaanga-na, i ka da-yo. Kufangu huõngu yaa nuõ-i Itien̄o ka bãl-o baa u nufafalmu, aa un̄ juo baa bibesinni man̄, ku ka kõsuõnyo. ⁹ Nelbabaŋo daa u ka jo baa *Sitãni himma a ji ce gberε-weima-i ma sinni-na hiere duo gbãa duo tãal nuõmba-i cure-bei. ¹⁰ U ka jo ji ce kuubabalaangu-i ku sinni-na hiere a cure baman̄ kãan̄ dãamu-na. Ninson̄o man̄ naa waa u gbãa kor-ba, u saa dõlnu-bei ba ciina-yuo. ¹¹ Ku cie dumei Diilon̄o hã-ba piramman̄-hõmmu a ce ba ta ba hũu coima-i wuo ninson̄o. ¹² Terien̄gu fan̄gu-na, baman̄ saa hũu ninson̄o-i aa kuubabalaangu cemma ta ma dõlnu-bei, Diilon̄o ka pigãan̄-ba u jãyãmma-i.

Diilon̄o fiela-na duo kor-na

¹³ Tobin̄ namaa, na maama dii kpelle Itien̄o huõnga-na. Diilon̄o fiela namei dii ku domma-na* duo kor-na u *Yalle man̄ ciεn̄-nan̄ nelfafaan̄ namaa di barguo-i-na, baa ninson̄o man̄ nan̄ siyaa-yo u bi barguo-i-na. A ce dumaan̄o-na, miε i siε gbãa yan̄ u jaalungu-i na maama-na. ¹⁴ In̄ waan̄ *Neldõdõlma man̄ baa-na, u biε-na baa ma yaa-i duo kor-na na da na ta na ce na bãangu-i baa Itien̄o-i Yesu-Kirsa-i.

¹⁵ Tobin̄ namaa, terien̄gu fan̄gu-na, bilaan̄ Diilon̄o-maama-i kpelle, aa in̄ waan̄ maman̄ baa-na i nunni-na, baa in̄ nyegãan̄ maman̄ hã-na hiere, baa na yan̄ ma karaanu-nei. ¹⁶ Itien̄o-i Yesu-Kirsa fuo ferε-i, baa i To-i Diilon̄o man̄ dõlaa-ye aa ce hujarre yiε tuo dii sireiŋa yiε, aa ce i haa i nan̄ga-i bin̄kũfafaan̄-nu, ¹⁷ ba hã-na holle aa ta ba dii sireiŋa nei, a ce na maacemma-i baa na ãndenni ta ni fa hiere.

3

Taa na cārã Diilon̄o-i na hã-ye

¹ Tobin̄ namaa, maman̄ tiyãa ma yaa daama: Taa na cārã Diilon̄o-i na hã-ye; wuo u yan̄ Itien̄o nelma gbuo terni-i hiere donduo donduo, aa ma da fõngũõ ŋaa man̄ daa fõngũõ dumaa namaa terien̄gu-na. ² Nuõmba hiero saa hũu-ma, a ce dumaan̄o-na, taa na bi cārã Diilon̄o-i wuo u hũu-ye nelbabaŋaamba nyisenni-na. ³ Itien̄o sa bir baa huon̄-ãndaangu; u ka dii holle nei aa bi tuo niya-nei na baa ji suur *Bigãarãn̄o nammu-na. ⁴ Itien̄o cie i suo wuo die wan̄ maman̄ baa-na na ce-ma aa na ka cor ta na ce-ma.

⁵ Itien̄o-i Yesu-Kirsa ce na ta na dõl Diilon̄o-i aa ce na ta na hirã muliema-i fuo temma-i.

Na saaya na suur miε nallu yaa nuõ-i

⁶ Tobin̄ namaa, na hõlma-na, baman̄ bilaa yelma-i tĩena aa ba sa ce in̄ waan̄ maman̄ baa-na, niεn̄ Itien̄o-i Yesu-Kirsa-i aa na kar-bei hiere.

⁷ Namaa ferε-i na suyaa nan̄ saaya na ta na ce kuman̄ a biε miε maama-i. In̄ kãa na terien̄gu-na, na daa i cie i ferε yentaan̄ miε wei? ⁸ I saa hũu molon̄ kuuwuõngu dede wuo-ku gbãngbãŋ. I cie maacemma-i bãangu-i baa isuõngu-i ŋaa i ka ko i ferε tie da i nuŋ-juuru-i

* 2:13 Girekimma-na terien̄ daaku gbãa bi nu nun̄ daama-i: «U fiela namei igẽna...»

i fεε ⁹ a ne da namei naa saaya na yiera baa i yuŋ-maama-i. Nga i ciε mafamma-i die pigáaŋ-na nelma. ¹⁰ In waa na terienŋu-na, i saa fuo-ma nei; i taa i waŋ-ma baa-na yie: «Umaŋ duo u sa taara u ce maacemma-i u bi ne niwuoni-i aa u yaŋ-ni.» ¹¹ Da na da i waŋ mafamma-i, i nuo wuo na hɔlma-na banamba bilaa diilonŋo-i yaŋ ba maacemma-i aa ta ba wuora ba dii ba nunni-i mamaŋ saa hi-ba. ¹² In taaraŋ kumaŋ kutaamba wulaa ku yaa daaku: Ba ne Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa ba belnu maacemma-i ba ta ba ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa a yiera baa ba yuŋ-maama-i ba fεε.

¹³ Tobinŋ namaa, namaa fuo, baa na yaŋ kuufafaŋgu cemma-i. ¹⁴ In waanŋ mamaŋ sebe daayo-na, umaŋ duo saa ce-ma, na ne kutienŋo-i aa na yaŋ-yo; baa na tiraa na gbonu na ce weima baa-yo, ku yaa senserre ka da-yo. ¹⁵ Mi saa cira na pãŋ bigáaŋ kutienŋo-i, nga na dii nelma u tũŋ-nu; namaa wuonŋo'i.

¹⁶ Hofellentienŋ fuo fεε u tuo fẽ na hɔmmu-i weima-na hiere baa hɔnni-na hiere. Itienŋo waa baa-na hiere.

¹⁷ Muo Pol, mi pãa-na jaaluŋgu. Muomei nyegáaŋ jaaluŋ-terienŋ daaku-i baa mi fεεŋ naŋga. Mi haa mi niele-i dumei koko mi sebebbaa-ba-na. ¹⁸ Itienŋo-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere.

Polņ nyegāaņ sebēdielāņo maņ hā Timote-i Nelmuoyamma

Timote to waa Girekiyiēņo, aa u nyu-i Yuifuciēņo. Nyuņo naa hūu Yesu maama-i. Timote-i baa Pol ba kaan da ba-naa Lisire (Pəpuər. 16.1-3). Ku huonģu yaa nuo-i Timoteņ juo ce Pol namaacenceronjo tuo wuora baa-yo nilēiņa-na. Huonģu nanģu juo hi, Pol wuo kar-o jina Efesi u duo kāyā Diilon-đūņ-baamba-i ba suo tigiima (1.3). U nyegāaņ sebēbaa-ba hāi hā-yo a dii sirēiņa yuo ku maacemma-na.

Đielā-wuonjo yaa daayo-i. U gbuoya-yuo wuo nuomba namba dii ta ba guol Diilon-đūņ-baamba gbeini-i wuo miwaan daayo bimbinni saa fa, wuo cadiile saa bi fa, aa niwuoni nanni saa bi tiraa fa wuoma-i. Pol yan aa tagaaya pigāaņ Timote-i wuo Diilon uņ hielaa niman hiere ni faa (sap. 1 baa 4).

U bi tagaaya pigāaņ-yo Diilon-đūņ-baambaņ gbīe ba ta ba cārā Diilonjo-i dumaa, aa yaataamba-i baa ba huon-baambaņ gbīe ba waa dumaa (sap. 2-3).

Timoteņ saaya u bel nuomba-i dumaa Diilon-đūņģu-na a saanu baa ba sīnni-i, Pol waan ku yaa-i perien aa dii nelma u tūnni-na (sap. 5-6).

Jaaluņģu

¹ Muo Pol, muomei nyegāaņ sebē daayo-i. Yesu-Kirsa *pəpuərbiļon muo ņaa i koņkortienjo-i Diilon uņ'a ma ce dumaa baa iņ haa i nanģa-i Yesu-Kirsa maņ nuo-i. ² Mi nyegāaņ-yo da mi hā Timote nuonei. Diilon-hūmelle-na, nii dii mei fereņ biēņ nuo. I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba ce hujarre niē aa kāyā-niē aa fē ņ huonģa-i.

Nelpirataamba kūņģu-i

³ Mi tamma-na da mi kā Maseduoni-i-na, mii naa hi dii sirēiņa niē wuo ņ tēna Efesi-i-na ņ yiera bamaņ waan Diilon-nelma-i baa coima-i. ⁴ Waņ baa-ba wuo ba hiel ba nanģa bincuoņ-nelsosomma-na baa huoluņ-maama-i, ma jo baa ijiesosanni. Ma sa kāyā nelie suo Diilon-huonģa-i. Da ņ haa ņ nanģa-i Diilonjo-na, ku yaa ņ ta ņ suo u huonģa-i. ⁵ Kumaņ cie mie ņ ce-ma dumaanjo-na, mi taara Diilon-đūņ-baamba-i hiere ba ta ba dol nuomba-i baa huonģa diei, ba waa nelfafaamba, aa ba haa ba nanģa Diilonjo-na ku haama. ⁶ Banamba yaan daama-i hiere aa biē nelsosomma ta ba waņ. Ba haaraa hūmelle-na. ⁷ Ba cie ba fere *āņjīnamma pigāataamba, a ne da baņ nyaarāa mamaņ nuo-i ta ba waņ-ma, bafamba fere-i ba sa suo ma yuņģu-i.

Anjīnamma ānfaanjo-i

⁸ I suyaa wuo da ņ wuo *āņjīnamma-i maņ saaya ma wuo dumaa, ma faa. ⁹ Aa i saaya i suo wuo Diilonjo saa jina āņjīnamma-i nelviin maa-na, u jēna-mei nelbalaan maa-na. Ba yaa haba-i? Ba yaa bubōlaamba-i, baa yaagbārāamba-i, baa āmbabalmanciraamba-i, baa bamaņ sa kāaņ Diilonjo-i, baa bamaņ biēnaanaņ u yerre-i, baa bamaņ kuon ba tobaa-ba-i sisō ba nyubaa-ba-i, baa nelkuraamba namba-i, ¹⁰ baa bamaņ cien biņwosīnni-i, baa bēmba maņ cien ba-naa, baa bamaņ suoraan pərtōbaa-ba-i, baa coikartaamba-i, baa bamaņ hielaan ba niēņa-i Diilonjo-na coima-na. Bamaņ sa wuoyaan ba saanu baa ninsonjo-i hiere, āņjīnamma jēna bafamba maama yaa nuo-i. ¹¹ Baņ hāa-mi *Neldōdōlma maņ wuo mi waņ-ma, ninson daayo da ma yaa nuo-i. Neldōdōl daama piie Diilonjo yuntesīnniņ-maama baa u fafaan-maama.

Pol pā Kirsa-i jaaluņģu

¹² Mi jaal Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, u haa u nanģa mie aa hiel-mi kāyā-mie mi ta mi cāa-yo, ¹³ ņ sie suo wuo đielūo-i-na mi taa mi biēna u yerre-i aa ta mi ce karaanģu baa u baamba-i.

Mi huōņga taa ka donj ka cor. Ņga u yaan aa ce hujarre miε wuō miņ'a mi saa hūu Yesu maama-i, mi sa suō ku yunģu. ¹⁴ Itienjo Yesu-Kirsa ciε baa-mi cor. U ciε mi haa mi naņga yuō aa tiraa ce mi ta mi dōl-o. ¹⁵ Nel daama-i nuharunģu si dii-mei: Yesu-Kirsa juō hīema-na duō ji kor āmbabalmanciraamba. A ne da muōmei ba yuntienj muōņo-i. ¹⁶ Ņga u ciε hujarre āmbabalmanceronj muō mi temma-na duō pigāan u hōhinaņga-i. U ciε kufanģu-i duō dii sireiņa nuōmba-na ba da ba hūu u maama-i a da cicēlma maņ sa tīeņ dede-i. ¹⁷ Yaan i tie gbēlienj Diilonjo-i aa i tie tuōlnu-yuō. Uu dii gbula, u sa ji kā terienģu. Molonj yufelle siε gbāa haa-yuō. U yaa u diei-i Diilonjo-i. Ma ciε.

¹⁸⁻¹⁹ Mi biε, mi ka hā-ni maacemma a saa baa Diilonj unj ņa naa ce ba waņ mamanj ņ künģu-na cor. Baņ waanj mamanj, da ma tīenu-niε, ņ ka tīe Diilonj-hūmelle-na aa gbāa ce maacenfafamma baa huōņga diei. Banamba suyaa kumaņ sa dōlaanunj Diilonjo-i aa cor ta ba ce-ku. A ce dumaanjo-na ba Diilonj-hūmellenj-künģu kūōna. ²⁰ Imene nuņģu dii kutaamba-na baa Alesāndire-i hiere. Mi nyaa-ba hā *Sitāni baa-ba, ku yaa ba ka yaņ Diilonjo yerre biēnamma-i.

2

Diilocāralle faa

¹ Miņ taaranj kumaņ dielā-künģu-i Diilonj-dūņ-baanj miε i wulaa, mi taara i tie jaal Diilonjo-i aa tie cārā-yuō i hā nuōmba-i hiere. ² Na ta na cārā-yuō na hā fāņģōtaamba-i baa yuntaamba-i hiere, kumaņ ka ce i kūōma fē, i waa i fēreņ nuō tie cāa Diilonjo-i aa tie ce kuuviinģu. ³ Da na ta na jaal-o aa ta na cārā-yuō na hā nuōmba-i hiere, ku yaa faa aa tiraa ta ku dōlnu i koņkortienjo-i Diilonjo-i. ⁴ Diilonjo taara nelbiliemba-i hiere ba kor aa suō ninsoņo-i. ⁵ Na saa da! Diilonjo dii u diei yonj, aa koņkortienjo diei dii nelbiliemba hōlma-na baa-yo. Koņkortienjo faņo-i nelbilonjo. U yaa Yesu-Kirsa-i. ⁶ Diilonj unj ņa naa dii huōņģu maņ duō kor nelbiliemba-i ba āmbabalma-na kuņ juō hi, u yaa pāa u fēre a sāa ba yunni-i. U ciε ku yaa-i a pigāan wuō Diilonjo taara u kor nelbiliemba-i hiere. ⁷ Ku'i ciε na da Diilonjo ciε-mi u nelwaranj muō, aa bi ce-mi Yesu *pōpuōrbilonj muō, mi ta mi waņ Yesu maama-i *niēraamba hōlma-na, ba da ba nu ninsoņo-i aa hūu-yo. Mi sa kar mi huōyasana, mi waņ ninsoņo yaa-i.

⁸ Terienģu fanģu-na, mi taara bibemba ta ba cārā Diilonjo-i terni-na hiere. Aa da ba'a ba cārā-yuō, ba cārā-yuō baa hōfafanģa; ba baa cārā-yuō baa hōdulle, ba baa bi cārā-yuō baa berru ba hōmmu-na.

⁹ Mi bi taara caamba ta ba suō ba fēreņ diiyamma. Ba baa yaņ bisinni ta yaanģa bēi; ba yaņ ni gbē baa-ba. Ba baa ta ba dii gbeibuō ba yukuōsinni migāmma-na, baa niibilenni-na, baa kompammu-na. ¹⁰ Ba yaņ aa ba ta ba kuye ānfafamma cemma yaa-i. Ciεņo maņ wuō fuō kālā Diilonjo-i u saaya u tuō ce ku yaa-i. ¹¹ Aa da ba ta ba waņ Diilonj-nelma-i baa-ba, ba saaya ba finanj aa hiire ba fēre ta ba nu. ¹² Mi sa taara ciεņo sire yiera wuō u waņ Diilonj-nelma, u saa bi saaya u waa bibienjo yun-*nu*, u par finamma yonj. ¹³ Yunj haku-i nuō-i mi ta mi waņ mafamma-i? Mi niε da Diilonjo maa bibienjo yaa igēna aa suō ji ma ciεņo-i. ¹⁴ Aa *Sitāni saa gbāa tāal bibienjo-i, u tāalāa ciεņo yaa-i u cāl Diilonjo-i. ¹⁵ Ņga ciεņo maņ duō hūu Yesu maama-i, aa wuō Diilonj-hūmelle-i fafamma, aa nelnyulmu waa-yuō, u horre ka kor-o.

3

Yaatesinnij saaya ni da dumaa Diilonj-dūņģu-na

¹ Umanj duō tuō taara yaatesinni-i Diilonj-dūņģu-na, kutienjo taara maacenfafamma; nuharunģu si dii-mei. ² Diilonj-dūņ-baamba yaatienjo-i, cālmuō saa saaya u da-yuō, u saaya u waa ciεņo diei tienjo, u saaya u tuō suō u fēreņ belma, u saaya u waa nelnurāņo, u saaya u waa nelfefēiņo aa tuō siε u har niraamba-i. U saaya u gbāa tuō kalaņ nuōmba-i Diilonj-nelma-i. ³ U saa saaya u waa konyōrōņo, u saa saaya u waa hōdoronjo, u saa bi saaya

u waa berkartiēņo, ņga u saaya u waa hīēhīentienō, u saa saaya u yaņ gbein-maama ta yaanġa yuō. ⁴ U saaya u suō fuō fereņ dumellen-baamba nuolamma a ce u bisāimba ta ba nu u nunġu-i aa ta ba kāņ-yo wēima-na hiere. ⁵ Nēliēņo maņ siē gbāa nuola u dumellen-baamba-i fafamma u ce niē gbāa bel Diilon-dūņ-baamba-i fafamma? ⁶ Yaatienō saa saaya u waa nelfēlēņo Diilon-hūmelle-na. Duō waa nelfēlēņo, bombolma gbāa cōruōnu-yuō. A ce dumaanō-na, maman daa *Sitāni-i ma ka da-yo. ⁷ Ku bi saaya u yefafalle waa puon-nuōmba nunni-na, ku yaa ba siē ji dii ba yaanġa-i yuō a ce Sitāni da mumbelmu yuō.

Diilon-dūņgu maacenciraamba maama

⁸ Kuuduōņġu yaa baa Diilon-dūņgu maacenciraamba-i, ba ciluō saaya u vii aa ba baa waa huhurmantaamba. Ba saa saaya ba yaņ kolma ta yaanġa bēi, aa ba baa taara huhurman-gbein-a-i. ⁹ Diilon uņ pigāaņ-ye ninsoņo maņ u hūmelle-na, ba siē-yo aa ba bel-o baa huōņga diei. ¹⁰ Da na'a na hā u maņ Diilon-dūņgu maacemma-i, na saaya na ne kutienō ciluō-i iġēna. Da na da u faa, na suō na hā-yo baa-ma. ¹¹ Caamba* maņ ciēņ maacenduōma famma-i ba saaya ba bi vii, ba saa saaya ba waa yebienataamba. Ba saaya ba ta ba suō ba fereņ belma aa yaņ huhurma-i wēima-na hiere.

¹² Diilon-dūņgu maacenceroņo saaya u waa ciēņo diei tienō. U saaya u tuō suō u dumellen-baamba nuolamma. ¹³ Diilon-dūņgu maacenceroņo maņ ciēņ u maacemma-i fafamma, nuōmba bī u yefafalle aa u da holle u piiye uņ haa u nanġa-i Yesu-Kirsa-i-na maman nuō-i.

Diilon uņ puuriye nelma maņ pigāaņ-ye

¹⁴ Timote, Diilon duō siē, ku siē da huōņġu mi ka kā ka ne-ni. ņga mi nyegēņ sebe daayo-i da mi hā-ni, ¹⁵ wuō da ņ saa ji ta ņ da-mi, u kāyā-niē ņ suō ņ fereņ belma Diilon-dūņ-baamba hōlma-na, ņ suō ņ fereņ belma Cicēlmantienō baamba hōlma-na. Ba yaa ninsoņo tuole-i ¹⁶ Coima saa fa, Diilon uņ pigāaņ-ye nelma maņ Yesu-Kirsa kūņġu-na ma temma si dii. Wuō *Kirsa juō nelbilon temma i ji da-yo.

*Diilon-Yalle ciē i suō wuō nelviinō.

*Dōrpōpuōrbiemba daa-yo.

Ba waan u maama-i baa niēraamba-i nilēin-a-na hiere.

Ba hūyāa u maama-i terni-na hiere.

Aa Diilonō biyaa-yo ka jina u caaņ-nu.

4

Bilaan na fere coikartaamba-na

¹ *Diilon-Yalle waan-ma gbar-ma wuō miwaanō tīmmaņ-huōņġu-na, banamba ka ciina Yesu-i aa cu coikartaan huon-nu ta ba nu Sitāni-nelma. ² Ba ka yaņ huhurmantaamba famba tāal-ba pira-bēi. ³ Ba wuōra ba piiye wuō ānsorre saa saaya di ce, aa cira niiwuoni nanni dii ni saa saaya wuoma. ņga ņ saaya ņ suō wuō niiwuoni fanni-i Diilonō hielaa-ni hā baman hūyāa u maama-i aa ta ba suō ninsoņo-i wuō ba ta ba jaal-o aa ta ba wuo-ni. ⁴ Diilon uņ hielaa niman hiere ni faa. I saa saaya i ciina kuuwuonġu nanġu wuō ku saa fa. ņga da ņ'a ņ wuo kuman, ņ saaya ņ jaal Diilonō-i ku maama-na. ⁵ Ku yunġu yaa daaku: Diilon-nelma-i baa u cārāmma yaa migāaņ niiwuoni-i hiere.

⁶ Da ņ ta ņ piiye nel daama-i ņ pigāaņ tobimba-i, ņ ka ce maacembilofēfiņ nuō Yesu-Kirsa suonġu-na. Ku yaa ka pigāaņ wuō ņ flāa Diilon-hūmelle-na aa ņ kalaan hūmefafalle-i hi ņ fuonġu-i. ⁷ Nelma maņ sa kāaņ hūmeduōle baa miē Diilon-hūmelle-i, baa yaņ ma ta ma suur ņ tūnni-na. Ta ņ kuye Diilon-kūņġu yaa-i. ⁸ Da ņ ta ņ kuye ponsaanġu maņ firiinun ņ kūōma-i, ku faa, ņga ku sa fa wēima bōi. A ne da da ņ ta ņ kuye Diilon-kūņġu-i ku fa nyunġo ku maama-i aa tiraa fa bisin ku maama-i hā-ni. ⁹ Nel

* **3:11** Girekimma-na terien daaku gbāa bi nu nun daama-i: «Ba caamba ciluō saaya u vii...»

daama-i nuharunġu si dii-mēi, nuamba-i hiere ba saaya ba hūu-ma. ¹⁰ In haa i nanġa Cicēlmantiēņo-na, ku'i cie i tie ce maacemma-i aa vaa i fere vaan daama temma-i. U yaa nelbiliemba-i hiere ba konkortiēņo-i, ku huraa bamaņ hūyāa u maama-i. ¹¹ Niņ saaya ņ ta ņ waņ mamaņ baa-ba ma yaa mafamma-i.

¹² Baa yaņ molo dii u yaanġa-i niē wuō bisālāaņ nuō. Diilonġ-dūņ-baamba saaya ba ta ba ne nuōnei aa ta ba ce. A ce dumaanġo-na, ņ nuņ-āndaanġu saaya ku ta ku fa baa ņ ciluō-i hiere. ņ saaya ņ ta ņ dōl nuamba-i hiere aa ņ haa ņ nanġa-i Diilonġo-na ku haama. Cālmuo saa saaya u da-niē. ¹³ Vaa ņ fere ņ ta ņ kalaņ Diilonġ-nelma-i baa nuamba-i aa ņ ta ņ firnu-mēi ņ cie mi jomma-i. ¹⁴ Diilonġ uņ puōraa ba waņ mamaņ ņ kūņġu-na aa yaataamba haa ba nammu-i niē aa cārā Diilonġo hā-ni fōņġūō maņ, baa hūu-yo ņ nanna. ¹⁵ Miņ waan mamaņ baa-ni hiere, bel-ma nammu hai aa ņ ta ņ ce-ma maņ saaya ma ce dumaa, ku yaa nuamba ka suō wuō Diilonġ-maacemma wuō ņ wulaa. ¹⁶ Suō ņ fereņ belma, aa niņ waņ Diilonġ-nelma maņ, ņ ta ņ ne-ma torro. Vaa ņ fere baa ma cemma-i, ku yaa ņ ka kor ņ fere aa bi kor bamaņ ka nu-ma ņ wulaa.

5

Timoteņ saaya u bel Diilonġ-dūņ-baamba-i dumaa

¹ Bīncōiņo maņ duō cāl, piie baa-yo da yambaa ņaa ņ tohoiņo ņ dii-yo hūmelle-na. Da ku waa naacoloņo, piie baa-yo ņaa ceduōņ-bienġ namaa. ² Da ku waa cabīncōiņo, ņ piie baa-yo ņaa ņ nyu, aa da ku waa cabisālāaņo, ņ piie baa-yo ņaa ņ tūō; baa huōņġa diei.

Bikulcaambaņ saaya ba bel dumaa

³ Bikulcaamba maņ taamba sī-bei koikoi, bel-ba fafamma. ⁴ ņġa bisālġ da ba waa baa umaņ, sisō u hāyēlmba, ba yaa saaya ba yiera baa ba dūņ-maama-i a pigāaņ wuō ba kāalā Diilonġo-i ninsoņo. Da ba yiera baa-ma dumaanġo-na, ba bīncuōmbaņ cie kumaņ hā-ba, ba suu ku solaaņġu yaa dumaanġo-na. Diilonġo taara ku yaa-i.

⁵ Da ņ nu wuō bikulcieņo-i, u yaa umaņ tienġo sī-yuō. Fuō temma-i u haa u nanġa-i Diilonġo yaa nuō-i, u cārā u yaa-i bāaņġu-i baa isuōņġu-i wuō u kāyā-yuō. ⁶ A ne da bikulcieņo maņ cieņ u bāaņġu-i, u ne colcol ņġa u kuu, u Diilonġ-hūmellenġ-huōņġa kuu aa yaņ-yo. ⁷ ņ saaya ņ ta ņ titirre nel daama yaa baa-ba, ku yaa ba sie ji ce cāl.

⁸ Umaņ duō u sa ne u huraaamba-i fafamma, ku huraa fuō fereņ dūņ-baamba-na, kutienġo hilaa Diilonġ-hūmelle huōņ-nu. Bamaņ sa suyaanġ Diilonġo-i ba bōyaa-yuō.

⁹ Bikulcaamba maņ naa vii baa ba bōlbaa-ba-i aa ba bienġa yu bienġ komuōņa sa-a-siei, na saaya na bie bafamba yireiņa yaa-i ta na kāyā-bei. ¹⁰ Da na'a na kāyā umaņ, u yefafalle saaya di waa nuamba nunni-na, u saaya u suō u bisālmba nuolamma, u saaya u tuō ce niraamba nersīnni-i fafamma, u saaya u tuō saara Diilonġ-dūņ-baamba gbeini-i*, u saaya u tuō kāyā sūntaamba-i aa bi tuō ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere.

¹¹ Bikulcaamba maņ saa vāa yogo, baa dii ba nuņġu-i kāyāmma-na. Da ņ dii-ku, bekūņ da ku ji muonu ba yunni-i, ba ka ciel *Kirsa maama-i jīna kōtuōņġu aa ta ba taara ba soņ. ¹² A ce dumaanġo-na baņ pāa nudīelāņġu maņ baa Kirsa-i, ba ka ġuōla-kuō a taara weima hā ba fere. ¹³ A naara kufaņġu-i, da na bie-ba ta na kāyā-bei, ba ka ce yentaamba ta ba wuōra ba bīņ nuōņ-dumiēņ-na, ba nunni ka ta ni ko-ba, ba ka ta ba dii ba nunni-i nelma maņ saa hi-ba. ¹⁴ Terienġu faņġu-na, mei taara bikulcabisālmba bir soņ a hoņ bisālmba aa yiera terduōņ-nu ta ba ce ba dūņ-huōyā-maacemma-i, ku yaa i bigāarāamba sie da nuņġu yiē. ¹⁵ Kumaņ cie mi ta mi waņ mafamma-i, bikulcaamba namba naana hūmelle-i tī aa cu *Sitāni huōņ-nu.

¹⁶ Cieņo maņ duō hūu Yesu maama-i aa bikulcaamba waa u dūņ-baamba-na, u'i saaya u tuō kāyā-bei aa yaņ Diilonġ-dūņ-baamba ta ba kāyā bamaņ taamba sī-bei.

* 5:10 *Yuifubaa-ba jārā ba niraamba-i dumēi. Niēņ Like 7.44.

Diilon-dūņ-baamba yaataambaņ saaya ba bel dumaa

17-18 Diilon-nelma ciēra wuō: «*Niij duō tuō muo dīmma-i, η saa saaya η vaa u nuņgu-i*» aa tiraa cira: «Maacembiloņo saaya baa u maacemma sullu-i».† Terieņgu fanġu-na, Diilon-dūņ-baamba yaataamba maņ ciēņ ba maacemma-i fafamma, na saaya na ta na bi ne ba yaan-na fafamma; ku huraa bamaņ vaa ba fere baa Diilon-nelma wamma-i.

19 Da ba ta ba cāl yaatieno-i baa mamaņ, aa siertaamba saa yu ba hāi sisō ba siēi, baa hūu-ma. 20 Uman duō cāl, waņ baa-yo banamba yufelle-na, ku yaa bafamba ka kāalā.

21 Jande, ne Diilono-i baa Yesu-Kirsa-i baa *dōrpōpuōrbiemba-i aa η ce nel daama-i ņaa miņ waan-ma baa-ni dumaa. Baa ta η ce ciēluō. 22 Da η'a η sa suō umaņ ku kaala, baa tugol η haa η nammu-i u yuņgu-na η cārā Diilono-i η hā-yo wuō u tuō ce maacemma Diilon-dūņgu-na. Baa yaņ banamba ji celien-ni baa ba balaanġu-i. Baa yaņ cālmuo da-nie.

23 Ņ kusūņġuņ η'a ku sa dōl-ni, baa ta η nyōņ hūņkolņo-i yōņ, ta η nyōņ duvēņo-i tēntēņ.

24 Nuōmba naņ cālmuo dii u sa fuo; a ne da banamba dii ba tēna ba āndaanġu-na aa suō da ba cālmuo-i. 25 Anfafamma sa bi fuo dumei. Halle da ku fie vaaya nie nie, ma ji hel.

6*Kōraambaņ saaya ba waa dumaa baa ba yuntaamba-i*

1 Kōraamba saaya ba ta ba kāņ ba yuntaamba-i fafamma, ku yaa molo sie da biēna Diilono yerre-i aa bi biēna i hūmelle diele-i. 2 Kōraamba maņ ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i, ba baa yagar ba nunni-i wuō ba natobimba. Ba saaya ba suō wuō ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i aa ba maama bi dōlnu Diilono-i. Terieņgu fanġu-na, ba saaya ba firnu ba hōmmu-i ta ba ce maacemma-i fafamma ba hā-ba. Niņ saaya η ta η waņ mamaņ baa nuōmba-i ma yaa mafamma-i.

Pol diyaa nelma Timote tūnni-na

3 Uman duō yaņ Itieno-i Yesu-Kirsa nelmaņ-kerre-i aa tuō waņ u den maama baa nuōmba-i, umaņ duō haar Diilon-hūmelle-na, 4 kutieno ce bombolma. U sa suō kuyunġu, aa nuharunġu'i dōlaanun-yuo baa āndapirre aa tiraa tuō ce berru nelsōsōmma-na. Ku yaa juōņ baa nenemuņgu-i, baa cōcōġoluō-i, baa tuosinni-i, baa āņjōġōbabalamma-i, 5 baa āndapirre-i bamaņ sa jōgaan kā yaan-na ba hōlma-na. Ba ciinaana ninsoņo-i aa bir ta ba ne wuō si Diilon-hūmelle-i gbeitaara-hūmelle.

6 Coima saa fa, da η haa η naņga-i Diilono-na, weisinni nanni saa maar nifanni-i, ņga η saaya η waa nelien nuōni maņ sa nienuņ moloņ biņkūņgu. 7 Ņ saa da, i juō miwaanō-na baa i nienā ndii, i ka bi bir baa i nienā ndii. 8 Kumaņ gbāaņ, die tie da i nuņ-juuru-i baa kompammu-i i hi, nifanni ka saanu baa-ye.

9 Bamaņ kuuņ gbeiņa huon-nu, *Sitāni hi ba yaa-i u dii-ba u juōņo-na. U gbu-ba baa bafamba fereņ yufien-niini yaa-i u bel-ba. A ne da yuņgu si dii-nie, ni kōsuōņ-ba yōņ. 10 Ņ saa da, gbeiņ da a ta a dōlnu-nie a cor, ku yaa diyaan-niņ āmbabalma sinni-na hiere. Gbeiņ-maama taa yaanġa banamba-na a ce ba nanna Diilon-hūmelle-i, a ce dumaanō-na muliēma si dii bei dei. 11 Ņga nuō niņ yeņ Diilon-wuōņ nuō, baa dii η gboluonġu maacembabalaņ daama-na. Ta η kuye viisinniņ-kūņgu-i, baa nelnyulmuņ-kūņgu-i aa η haa η naņga-i Diilono-na. Ta η hīrā η kūōma-i aa η ta η ce nuōmba-i hiēhiē. 12 Vaa η fere Diilon-hūmelle-na. Baa yaņ Diilon-nelle korra-nie. Diilono jōġuōņ-ni baa difande maama yaa-i ku'i cie u bi-ni ce-ni u wuōņ-nuō. Ņ waan difande maama yaa-i fafamma nuōmba yufelle-na ku belle-na.

13 Fiefiē-i-na, mi ka piie baa-ni Diilono maņ hāaņ nelbiliemba-i baa bīmbaamba-i cicēlma-i u nu, aa Yesu-Kirsa maņ waan ninsoņo-i baa *Pōse-Pilati-i u bi nu. 14 Niņ nuō nelma maņ, ce-ma maņ saaya ma ce dumaa, baa yaņ cālmuo da-nie, baa yaņ ba da

† 5:17-18 Niēņ Anġinamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 25.4 baa Kor. diē. 9.9; Matie 10.10; Like 10.7.

āntāalāmma haa-nie a ji hi Itieno-i Yesu-Kirsa jomma-i. ¹⁵ Diilo fuo fere yaa diyaa yiingu fanġu-i.

U yaa u diei Itieno-i;

ānfafamma-i hiere ma tieno-i.

U yaa jāmatigibaa-ba-i hiere ba Jāmatigi-i,

aa bi waa yuntaamba-i hiere ba Yuntieno-i.

¹⁶ Fuo yaa sa kuun u diei yon.

Cecerma maņ dii u terienġu-na

molo sie gbāa pie ma caaņ-nu.

Molo saa da u yufelle dede

aa molo sie bi gbāa da u yufelle.

Yuntesinni-i baa fōņgōtesinni gbie baa u yaa-i kudēi.

Ma cie.

Bīņkūntaamba maama

¹⁷ Waņ baa bamaņ bīņkūntaamba-i wuo ba yaņ bombolma-i, aa ba baa haa ba naņga ba nagāņ-niini-na; ni gbāa biēna aa yaņ-ba. Ba yaņ aa ba haa ba naņga-i Diilon-na. Bīņkūņgu bīņkūņgu, u yaa firiinu u huōņga-i hā-ye baa-ku bāmbāale i tie ce i bāaņgu-i. ¹⁸ Waņ baa-ba wuo ba ta ba ce kuufafaanġu. Ba yaņ ba ānfafamma maara. Ba ta ba ce sāmna aa ba yaņ ba nammu ta mu fara fiēfiē. ¹⁹ Da ba ta ba ce mafamma-i, kuu dii ņaa ba tiera munterfafamu-na ba jina da ba gbāa ji da cicēlma maņ sa tēiņ dede-i.

Andaperienġu

²⁰ Timote, Diilon uņ hāa-ni nelma maņ, bel-ma nammu hāi. Andasōsōnni maņ sa kāaņ hūmeduole baa mie Diilon-hūmelle-i, hiel ņ naņga nie. Bamaņ karaaņ coima-i wuo bafamba suo yiēņgu, baņ fanuņ ba-naa nelma maņ nuō-i, baa dii ņ nuņgu-i mei. ²¹ Ba daa nie sī ba suo yiēņgu, a ce dumaaņo-na, ba naana Diilon-hūmelle-i.

Diilo kāyā-nei.

Polŋ nyegáan sebeháallŋo maŋ há Timote-i Nelmuoyamma

Pol waa kaso aa nyegēŋ sebe daayo-i a há Timote-i. Huoŋgu faŋgu-na, u taa u muliēŋ aa nuamba naa nanna-yuo. Uŋ juo suo wuo u yinni tie ti, mamaŋ waa u huoŋga-na, wuo nyegēŋ-ma duo há Timote-i baa-ma. Pol nyegáan sebe daayo yaa perien Diilon-nelma-na.

U duoŋ u sebe-i baa jaaluŋgu. U jaalaa Diilonŋo-i Timote maama-na aa suo gboya Timote-i wuo u tuo ce fuo temma; u vaa u fere baa Diilonŋo-maacemma-i kere bamaŋ cien-maŋ ba yammu huol baa ma cemma-i (sap. 1-2).

Wuo nuamba bir baa ba huoŋgu aa ta ba waŋ Diilonŋo-nelma-i baa coima, nga Timote u yaŋ aa u bel Diilonŋo-maama-i nammu hái, aa uŋ háláayá mamaŋ, u nyaar-meí fafamma (sap. 3).

Sebe periema-na, Pol kaalaa u súlma-i, nga wuo yinduŋgu u saa ji hel Diilonŋo huon-nu dede. Diilonŋo uŋ káyá-yuo dumaa, u nuŋgu bi tiraa hi mafamma-i (sap. 4).

Jaaluŋgu

¹ Muo Pol, muomeí nyegáan sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pəpuərbilon muo ŋaa Diilonŋo uŋ'a ma ce dumaa. Diilonŋo uŋ paa nuŋgu-i wuo umaŋ duo suur Yesu-Kirsa horre-na uŋ ka da cicēlma maŋ, wuo mi wuəra waŋ mafamma maama yaa-i.

² Timote, mi biēŋ nuo, mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi há nuənei. I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba ce hujarre nie aa káyá-nie aa fē ŋ huoŋga-i.

Pol dii sireiŋa Timote-i-na

³ Mi jaal Diilonŋo-i. Mi cāa u yaa-i baa huoŋga diei ŋaa mi bincuoŋban siire ce-ma dumaa. Da mi ta mi cārā-yuo huoŋgu huoŋgu, ŋ maama sa karaanu-mie. ⁴ Niŋ kaalaa kaaluŋgu maŋ*, ku maama saa karaanu-mie; a ce dumaano-na, ŋ kūoma gbuu bel-mi. Mi taara mi da ŋ yufelle ku yaa mi huoŋga ka fē. ⁵ Niŋ hūyāa Yesu maama-i baa huoŋga diei dumaa, mafamma saa bi karaanu-mie. Ku duoŋ baa ŋ nyubincōŋŋo-i Losi yaa igēna, ŋ nyu-i Enisi sire biē-ku, mi suyaa mie nuo ŋ bi siire biē kuuduŋgu faŋgu yaa-i.

⁶ Terienŋu faŋgu-na, mi ka tir nel daama-i baa-ni: Miŋ haa mi nammu-i nie aa cārā Diilonŋo-i u há-ni fōŋgūo maŋ, baa yaŋ u kusirre ŋ wulaa. ⁷ Baa tie holle; Diilonŋo uŋ hāa-ye u *Yalle maŋ, di sa ce-ye kortaan mie, di dii holle yie aa ta di ce i tie dəl i-naa aa tie suo i fereŋ belma.

⁸ Terienŋu faŋgu-na, baa ce senserre baa Itienŋo nelma wamma-i. Aa baŋ diyaa muoŋŋo-i kaso-i-na fuo maama-na, baa bi ce senserre aa ŋ hel mi huon-nu. Diilonŋo uŋ hāa-ye fōŋgūo maŋ, yaŋ i ce u yaa gboruoŋgu aa i hīrā muliēma-i *Neldədəlma maama-na. ⁹ Diilonŋo yaa kuraa-ye aa ce-ye u baŋ mie. U saa ne i fafaŋgu aa ce-ma! U taa u taara u cor baa Yesu-Kirsa-i ce-ye dei ku'i cie. Ma waa u huoŋga-na aa miwano suo duo jina. ¹⁰ Fieŋe yaa nuo-i i Konkortienŋo-i Yesu-Kirsa jomma cie i da cediŋ daayo-i. U yaa juo ji yiera kuliŋgu-i ku maacemma-na aa pigāan wuo die hūu Neldədəlma-i i ka da cicēlma maŋ sa tieŋ dede-i.

¹¹ Diilonŋo cie-mi Yesu *pəpuərbilon muo mi ta mi wuəra mi waŋ Neldədəl daama yaa-i mi pigāan nuamba-i baa-ma. ¹² Ku'i cie ŋ da mi ce súlŋ daama temma-i. Nga senserre sa da-mi baa-ma. Mi suo miŋ haa mi naŋga-i umaŋ nuo-i aa mi suyaa mie uŋ hāa-mi mamaŋ, ku fōŋgūo dii-yuo u duo gbāa ce mi bella-meí ji hi gēŋeryiŋgu-i.

* **1:4** Ku gbāa waa uŋ kaalaa kaaluŋgu maŋ Yesu pəpuərbiemba maacemma sebe-i-na 20.37.

¹³ Miñ waan ninsoñ-nelma mañ baa-ni, ta ñ wuɔ ma hūmelle-i. Nelnyulmu mañ dii-yiɛ baa Diiloñ-hūmelle huɔŋga mañ dii-yiɛ Yesu-Kirsa horre-na, bel-ni fafamma. ¹⁴ *Diiloñ-Yallen yeñ ñ huɔŋga-na, bel nel daama-i fafamma.

¹⁵ Ñ saa bi yañ-ma suɔma, Diiloñ-dūñ-baamba mañ *Asi-i-na ba naana-miɛ hiere, halle baa Fisel baa Ermoseni-i hiere ba naana-miɛ. ¹⁶ Nga Diilo kāyā Onesifor dumellen-baamba-i. Miñ fiɛ mi ye kaso-i-na, senserre sa da-yo baa nuɔmba-i; u juɔ u dii sireiña miɛ. ¹⁷ Uñ diyaa u gboluoŋgu-i *Ɔromu-i-na, u taaraaya-miɛ fuɔ ji da-mi. ¹⁸ Gēŋgeryiingū-na, Itieño kāyā-yuɔ a ce Diiloño ce hujarre yuɔ. Uñ ciɛ kumañ hā-mi Efesi-i-na, nañ fεɛ-i ñ suɔ-ku ñ yañ nuɔmba-i hiere.

2

Ñ saaya ñ hīrā ñ kūma-i Yesu-Kirsa maama-na

¹ Mi biɛ, nuɔ fuɔ, Yesu-Kirsañ ciɛ baa-ye cemma mañ, yañ ku ta ku dii sireiña niɛ. ² Miñ waan nelma mañ baa-ni nuɔmba bɔi yufelle-na, ne nuɔmba namba ñ dii-ma ba nammuna. Kutaamba saaya ba vii, aa ba saaya ba gbāa ta ba hāalā banamba baa-ma.

³ Ta ñ hīrā ñ kūma-i ñaa sorosiyieñ nuɔ Yesu-Kirsa huɔŋgu-na. ⁴ Sorosiyieño mañ duɔ tuɔ taara u ce u yuntieño huɔŋga-i, u sa dii u nannga-i wεima namma-na, u tuɔ yii baa sorosisinni yaa yoñ. ⁵ Aa da ba'a na finu gbaruñ-nu aa nañ sa gbar ban'a na gbar dumaa, nañ ka ce niɛ gbāa yar? ⁶ Suontieñ uñ mulāañ baa u suɔŋgu-i, fuɔ yufelle yaa saaya di hel igēna u ñimma-na. ⁷ Miñ wañ nelma mañ baa-ni, ne-ma torro aa Itieño ka ce ñ suɔ ma yaannga-i hiere.

⁸ Yañ Yesu-Kirsa maama ta ma tīenu-niɛ, *Davidi hāayēlño, u kuu aa sire ñaa mañ waan dumaa *Neldɔdɔlma-na. Mi wuɔra mi wañ Neldɔdɔlma famma yaa-i. ⁹ Mi muliɛñ nelma famma maama yaa nuɔ-i. Ba bilaa-mi vaa-mi ñaa nelbabalañ muɔ. Nga ban fiɛ vaa-mi, ba saa gbāa vaa Diiloñ-nelma-i. ¹⁰ Ku'i ciɛ ñ da mi niɛ Diiloño yufellen hilaa bamañ nuɔ-i aa hīerā muliɛñ daama-i hiere. Mi ciɛ mafamma-i Yesu-Kirsa duɔ bi kor bafamba-i ba da suur Diiloñ-nelle-na. ¹¹ Nel daama-i coima sī:

Da kuɔ i hūyāa-ma a ku baa Yesu-Kirsa-i,

i ka bi sire a waa baa-yo.

¹² Aa diɛ hīrā muliɛma-i fuɔ maama-na,

i ka ce i bāanngu-i baa-yo.

Diɛ cīina-yuɔ,

fuɔ ka bi cīina-yiɛ.

¹³ Da kuɔ huhurmantañ miɛ,

fuɔ-i huhurmantieño sī;

u siɛ gbāa yagar fuɔ fεɛñ nuñ-āndaanngu-i.

Timoteñ saaya u bel u fεɛ dumaa

¹⁴ Diiloño yufelle-na, ta ñ wañ nel daama ta ma tīenu nuɔmba-i, wuɔ ba baa gāñ baa moloño nelmañ-yuñ-nu. Ijieni fanni sa fa wεima. Uman duɔ waa nu-ni, ku biɛna u Diiloñ-hūmellen-kūngū-i. ¹⁵ Gbāñ waa nelfεɛiñ nuɔ Diiloño yufelle-na. Ñ maacemma saa saaya ma ta ma da-ni senserre. Wañ Diiloñ-nelma-i mañ saaya ma wañ dumaa. ¹⁶ Hiel ñ nannga āndasɔsɔnni-na baa āndɛnni mañ sa kāañ hūmeduɔle baa miɛ Diiloñ-hūmelle-i. Bamañ wañ nifanni temma-i, ba maa Diiloño-na ba kā. ¹⁷ Ba nelma dii ñaa pācɔrɔ ta ma guɔla nuɔmba yunni-i ma kā. Unanjo yaa Imene-i aa unanjo yaa Fileti-i. ¹⁸ Ba yañ ninsoño-i aa ta ba pira nuɔmba-i Diiloñ-hūmelle-na wuɔ kuomba siire cor tī. ¹⁹ Nga Diiloñ uñ jīena dūntuole mañ, dii dii di temma-i. Ma nyεgāañ dūntuole fande-na wuɔ: «Itieño suɔ u baamba-i.» Aa tiraa nyεgēñ wuɔ: «Uman duɔ cira fuɔ dii baa Itieño-i, kutieño saaya u hiel u nannga kuubabalaanngu-na.»

²⁰ Da η suur wein dūŋgu-na, ma sī η da jukalni-i ni sīnni-na hiere ke? Da ku waa yibuə, u hiel sukpekpelluŋ-niini yaa-i, aa da ku waa yigbāŋgbālāŋgu-i u hiel sudəđolluŋ-niini. ²¹ Kuu bi dii dumei baa miēŋo-i. Miŋ tagaaya āmbabalma sīnni maŋ pigāaŋ-ni daani-i, umaŋ duə bel u fere niε, kutieŋo ka waa ŋaa jukalni maŋ baŋ tieraaaya-niε jīna ta ba hiel-ni yibōmbōmbaa-ba-na. Ni ka waa ta ni fa ni tieŋo maama-i u tuə biε-ni u ce maacenfafamma-i ma sīnni-na hiere.

²² Timote, naaciemaŋ kuyen niibabalanni maŋ, ne-ni aa η yaŋ-ni. Ta η kuye viisīnni, baa Yesu maama, baa nelnyulmu. Taa na nunu na-naa fafamma baa bamaŋ cāarāŋ Itieŋo-i baa huəŋga diei. ²³ Baa dii η nuŋgu-i miminsīnniŋ-āndenni-na baa nelsəṣəmma-na, ni jo baa berru. ²⁴ A ne da Itieŋo cāarāŋo saa saaya u ce berru. U saaya u fa baa nuəmba-i hiere aa tuə suə ba hāalāmma baa Diilon-nelma-i, aa waa hōhinantieŋo. ²⁵ U saaya u tuə tagaaya Diilon-nelma-i da yambaa u pigāaŋ ānyagarmantaamba-i, ku niε sī Diilonjo ka kāyā-bei ba nanna ba ciləbabalaŋo-i aa siε ninsoŋo-i. ²⁶ *Sitāni bilaa-ba ce-ba u kəraamba; mafan da ma ce, ku yaa ba ka gbāa hūu ba fere u kərsīnni-na aa waa ba fereŋ nuə.

3

Balaŋgu maŋ ka waa miwaanjo tīmma-na

¹ Ŋ saaya η suə wuə miwaanjo tīmma-na yinni nanni ka huol. ² Nuəmba ka ta ba ce nahuəŋga, gbein-maama ka ta yaŋga bei, bombolma ka ce ba ta ba kaal ba fere. Ba ka ta ba tuora Diilonjo-i. Ba siε ji ta ba nu ba bīncuəmba nunni-i. Ba siε ji ta ba suə ānfafamma-i. Ba siε ji ta ba kāŋ Diilon-bīŋkūŋgu. ³ Ba ka waa həduraamba, yebiənataamba, kakarkuontaamba, bubolaamba, ba siε ji ta ba suə baŋ bīŋ kumaŋ ānfafamma-i. ⁴ Ba ka ta ba hel ba-naa honniŋ aa waa hōhuoltaamba. Bombolma ka cəruənu-bei. Ba yufieŋ-maama ka ta yaŋga bei a yaŋ Diilon-maama-i. ⁵ Ba ka ta ba cu nuəmba yammu-i wuə ba wuə Diilon-hūmelle, a ne da ba hōmmu-na ba cīinaana u fōŋgū-i. Baa ta η piε kufanŋu taamba-i. ⁶ Ba hōlma-na, banamba wuəra dumieŋa-na ba tāal cakarkuontaamba-i ba dii-ba ba kuəcuəŋgu-na. Caamba famba saa naŋ kaasīnni Diilon-hūmelle-na, ba yufieŋ-maama taa yaŋga bei. ⁷ Bāaŋgu-i baa isuəŋgu-i ba taara ba suə yieŋgu, ŋga ninsoŋo yaraa-ba suəma. ⁸ Sanesi-i baa Sāmbiresi-i* baŋ cīinaana *Moisi-i dumaa, daaba bi cīinaana ninsoŋo-i dumei. Baŋ jəguəŋ mamaŋ ma saa fa. Ba Diilon-kūŋgu saa jāal kaŋgu. ⁹ Ŋga ku siε vaaya nuəmba ka suə wuə daaba sa waŋ ninsoŋo ŋaa baŋ suyaa baa Sanesibaa-ba-i† dumaa.

¹⁰ Nuə fuə, η daa miŋ hāalāyā nuəmba-i kumaŋ. Ŋ daa mi ciluə-i. Ŋ suə miŋ donyaŋ kumaŋ. Ŋ suə mi Diilon-hūmellen-kūŋgu-i. Ŋ daa miŋ koŋ mi huəŋga-i dumaa. Ŋ suə mi nelnyulmuŋ-kūŋgu-i aa η suə miŋ nyaarāa Diilon-maama-na dumaa. ¹¹ Kumaŋ haamiε Antiyosi-i-na, baa Ikoniyəmu-i-na, a naara Lisire-i-na, η suə-ku. Miŋ ciε sūlma maŋ, η suə-ma. Mulieŋ hama-i mi saa ce-ma? Ŋga Itieŋo hielaa mi yunŋu-i mei hiere. ¹² Ku yaŋga yaa dumaŋo-na; bamaŋ da ba ta ba taara ba wuə Diilon-hūmelle-i diŋ saaya di wuə dumaa Yesu-Kirsa horre-na, ba ka mulieŋ. ¹³ Ŋga nelbabalaamba-i baa huhurmantaamba ka cor baa ba balaŋgu-i. Ba ka pira banamba-i aa bi pira ba fere.

¹⁴ Nuə fuə, niŋ hāalāyā kumaŋ aa siε-ku wuə ninsoŋo, bel-ku nammu hāi. Ŋ suyaa niŋ hāalāyā-kuə umaŋ wulaa-i. ¹⁵ Ŋ suyaa Diilon-nelma-i dii η bisānsīnniŋ. Da η haa η naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na, ma yaa gbāa ce-ni nelnurāŋ nuə η kor. ¹⁶ Mamaŋ nyegāaŋ Diilon-nelma-na hiere, ma hilaa Diilon nuŋ-nu. Ma kāyā nelie suə ninsoŋo-i, ma hiel coima molon nuŋ-nu, ma dii nelieŋo hūmefafallen aa ce-ni nelviin nuə. ¹⁷ Diilon-nelma tigiin Diilon-nolŋo-i fafamma u hi u fuəŋgu-i tuə gbā u ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere.

* **3:8** Sanesi-i baa Sāmbiresi-i: *Yuifu ba bīncuəmba taa ba bī Esipitaŋ hiriema-i dumei. Nieŋ ba maacemma-i Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 7.11-12. † **3:9** Sanesibaa: Ku birii a saanu baa cerma Girekimma-na ma nyegāaŋ wuə «Sanesi baa Sāmbiresi». Nieŋ 3.8.

4

Waŋ Diilonj-nelma-i

¹ Yesu-Kirsa jomma maama-na duo ji ger cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i, baa u *nellentesinni bi maama-na, mi ka waŋ nel daama-i kuola-mei baa-ni Diilonjo yufelle-na baa Yesu-Kirsa fuo fere bi yufelle-na: ² Ta ŋ waŋ Diilonj-nelma-i baa nuomba-i. Ku balaan o, ku faa o, ta ŋ waŋ-ma. Dii nuomba-i hūmefafalle-na. Umanj duo cāl, waŋ-ma baa-yo wuo u cālāa, aa ŋ ta ŋ bi dii sireiŋa bei. Mafamma-i daama-i hiere, ta ŋ ce-ma baa hōhinaŋga. ³ Ŋ saa da, yiingu dii baa yiingu, nuomba ka ta ba gbar ninsoŋo-na ba nyaanu ba yufienj-maama. Ba ka hiel ba yufellenj-nuomba da bāmbāale ba ta ba piye kumanj suuriinuj-bei. ⁴ Ba ka ciina ninsoŋo-i aa ta ba nu nelsosomma. ⁵ Ŋga nuonjo-i, ta ŋ suo ŋ fereŋ belma weima-na hiere, ta ŋ hīrā ŋ kūoma-i, ta ŋ kuye *Neldodolma wamma-i. Diilonj uŋ hāa-ni manj hiere, ce-ma manj saaya ma ce dumaa.

Pol yinni tē ti

⁶ Muo fuo, mi yinni tē ti. Mi ka ce ŋaa tammaŋ-kūŋgu hā Diilonjo-i. ⁷ Mi kūo ciefafaangu. Miŋ taa mi donya kumanj mi hii-ku. Mi saa nanna Diilonj-hūmelle-i. ⁸ Fiefiē-i-na, mi viisinniŋ-nyantuoluo dii tuo cie-mi. Itienj uŋ suo u ger, u ka hā-mi baa-yo gēŋgeryiingu-na. Aa muo sī mi diei yonj, u jommaŋ ka dolnu bamanj hiere, bamanj niyanj u jomma-i, u ka hā kutaamba-i baa ba bi baamba-i.

⁹ Gbāŋ ŋ jo donduo mi wulaa. ¹⁰ Demasi nanna-mie aa tuo yii baa miwaanj daayo huoya-niini. Dumandē-i-na, u taa kā Tesalonike. Kiresā fuo kā Galasi aa Tite kā Dalmasi. ¹¹ Like yaa tiyāa baa-mi u diei yonj. Ta ŋ jo baa Marke-i, u maacemma dii mi wulaa boi. ¹² Mi puōraa Tisike-i Efesi. ¹³ Da ŋ ta ŋ jo, ŋ bie mi waan-jonjgoruo-i Karpusi wulaa dii Torasi-i-na ŋ ji hā-mi, baa sebebbaa-ba-i. Cāaniŋ-sebebbaa-ba* kūŋgu yaa dii kpelle yanj.

¹⁴ Alesāndire manj fānaŋo-i, u cie karaangu baa-mi cor, Itienjo ka pā-yo ku sōlaangu. ¹⁵ Inj waan Diilonj-nelma manj, u ciinaana-mei hiere, a ce dumaaŋo-na bel ŋ fere yuo.

¹⁶ Baŋ'a ba ce mi āndaangu-i yidielāŋgu-na, molo saa cu mi huonj-nu, ba naana-mie hiere. Diilo baa yuu-ba ku cēmelle. ¹⁷ Baŋ fie nanna mie, Itienjo saa nanna-mie; u hāa-mi holle mi waŋ u maama-i manj saaya ma waŋ dumaa. *Nieraamba-i niliŋa-na hiere ba nuoma ka saa. Aa u tiraa hūu-mi kuliingu nammu-na†. ¹⁸ Itienjo ka cor tuo hiel mi yungu-i weima-na hiere; u ka kor-mi aa ce mi suur u nelle-na. Bōbōima gbīe baa u yaa-i hōnni manj jonj. Ma cie.

Jaaluperiengu

¹⁹ Jaal Pirsika-i‡ baa Akilasi-i a naara Onesifor dumellenj-baamba-i ŋ hā-mi. ²⁰ Erati tiyāa dii Korēnti. Turofimu saa da hinni mi yanj-yo dii Mileti. ²¹ Gbāŋ ŋ jo aa waangu suo da ku tā.

Ebulusi pāa ŋ jaalungu, baa Pudēnsi-i, baa Linusi-i, baa Kulodiya-i a naara Diilonj-dūŋj-baamba namba-i hiere.

²² Itienjo tē baa-ni. U kāyā-nei hiere.

* **4:13** Cāaniŋ-sebebbaa-ba: Bafamba taa ba ce cāani yaa ŋaa sebebbaa ba nyegēŋ. † **4:17** Kuliingu nammu-na: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāanj girekimma-na wuo: Aa tiraa hūu-mi jara nunju-na. ‡ **4:19** Pirsika yerre nande yaa Pirsili. Nieŋ Pōpuor. 18.2.

Polŋ nyegãan sɛbe maŋ hã Tite-i Nelmuoyamma

Tite waa Pol wuɔratienjo nano. Nga u saa waa *Yuifuyienjo; u waa *nieryienjo aa hũu Yesu maama-i (Gal. 2.1-3). U kãayã Pol bɔi u maacemma-na. Polŋ nyegãan sɛbe daayo-i hã-yo huɔngu maŋ nuɔ-i, u waa Kirɛti. Pol naa ce u tɛna terienju-na duɔ kãyã Diilonŋ-dũŋ-baamba-i ba suɔ ba maacemma belma Diilonŋ-dũŋgu-na.

Pol piiye Diilonŋ-dũŋ-baamba yaataambaŋ gbɛ ba waa dumaa, aa cira bamaŋ mielãan Diilonŋ-nelma-i ba pira nuɔmba-i, ba ta ba nuola-bei (sap. 1). U pigãan Tite-i unŋ saaya u waŋ mamaŋ baa Diilonŋ-dũŋ-baamba-i: Bĩncuɔmba-i, cicɔraamba-i, naaciamba-i baa kɔraamba-i, nelienjo nelienjo baa u nelma (sap. 2). Ku huɔngu-na, u dii u nuŋgu-i Diilonŋ-dũŋ-baambaŋ saaya ba ta ba wuɔ gboluonju maŋ, aa da na ta na nunu na-naa tɛnamma-na kuŋ faa dumaa (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyegãan sɛbe daayo-i. Mi cãa Diilonjo aa tiraa waa Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonŋ muɔ. Diilonjo yufellenŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i, u puɔraa-mi wuɔ mi kãyã-bei ba hũu u maama-i aa pigãan-ba ninsonjo-i ba da ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma.

² Mafamma da ma ce, Diilonjo-i Ninsontienŋ unŋ pãa cicɛlma maŋ nuŋgu-i aa suɔ duɔ jĩna miwaaŋo-i, ba ka ta ba hĩŋ ma taalunju. ³ Diilonjo-i i koŋkortienŋ unŋ ŋa naa dii huɔngu maŋ duɔ kor nelbiliamba-i, kuŋ juɔ hi, u puɔr-mi baa u nelma-i mi ta mi wuɔra mi waŋ-ma baa nuɔmba-i ba da ba suɔ-ma.

⁴ Tite, mi nyegãan sɛbe daayo-i da mi hã nuɔnei baa-yo. Mei ferɛŋ biɛŋo'i nuɔŋo-i i Diilonŋ-hũmelle-na. I To-i Diilonjo-i baa i Koŋkortienjo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nie aa fɛ ŋ huɔŋga-i.

Diilonŋ-dũŋ-baamba yaatienjo sinni-i

⁵ Tite, mi yaan-ni Kirɛti-i-na ŋ da ŋ perienŋ maacemma maŋ tɛyãa cemma terienju-na aa ŋ da ŋ wuɔra fiɛl yaataamba hã Diilonŋ-dũŋ-baamba-i nilienja-na hiere ŋaa miŋ waan-ma baa-ni dumaa. ⁶ Da ŋ'a ŋ fiɛl umaŋ, cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ aa u saaya u waa ciɛŋo diei tienjo. U bisãlmba saaya ba hũu Yesu maama-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba saaya ba ta ba nu ba bĩncuɔmba nunni-i. ⁷ Diilonŋ-dũŋ-baamba yaatienjo ce Diilonŋ-maacemma, a ce dumaanjo-na cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ. U saa saaya u waa bombolmantienjo, u huɔŋga saa saaya ka maar-o, u saa saaya u tuɔ ce koŋhiliinju, u saa saaya u waa berkartienjo, u saa bi saaya u tuɔ wuo huhurma-na. ⁸ Ku saaya u tuɔ suɔ niraamba belma aa waa ãnfafammanceronjo. Ku saaya u waa nelnurãŋo, aa waa nelviinjo, aa tiraa waa Diilonŋ-noljo. Ku saaya u tuɔ suɔ u ferɛŋ belma. ⁹ Kutienjo saaya u nyaar Diilonŋ-nelma-na a wuɔ ma hũmelle-i ŋaa unŋ hãalãayã-mei dumaa, ku yaa u ka gbãa waŋ-ma fafamma a dii sireiŋa nuɔmba-na aa da nuŋgu nuharuntaamba-na.

Bel ŋ ferɛ coikartaamba-na

¹⁰ Na saa da, yaagbãrãamba maaraaya; ba nunni sa suɔ aa dɔl. *Yuifubaa-ba maŋ suurii Yesu horre-na, ba yaa bɔi. Da ba ce ba ta ba piiye ba tãal banamba-i. ¹¹ Mamaŋ saa saaya wamma, ba waŋ ma yaa-i da ba da nallã ba nienja-i. Baa yanŋ ba cor baa-ku, ba guɔla dumienja bɔi dumaanjo-na. ¹² Ba nellenŋ-tobiŋo nano waa tuɔ suɔ yienju, u saa fuo-ma, u waan-ma wuɔ: «Kirɛtitaamba sa waŋ ninsonjo gbula. Ba balaanŋ ŋaa kɛlãamba aa tiraa waa yentaamba. Ba yii baa ba kusũnni yon.» ¹³ Unŋ waanŋ mamaŋ, u saa kar coima. Terienju fanju-na, fulnu-bei ŋ waŋ ninsonjo-i baa-ba ku yaa ba ka vii Diilonŋ-hũmelle-na. ¹⁴ Waŋ baa-ba wuɔ ba baa fer Yuifu ba yiinatimma-i, ninsonjo sɛ; aa nuɔmba maŋ ciinaana ninsonjo-i, ba baa cu ba nelma huon-nu. ¹⁵ Nelienŋ nuɔ ŋ huon da ka waa

welewele, η wεima-i hiere ma bi waa welewele dumɛi. Nga bamaη guɔlaaya ba fεɛ aa ciina Diilonɔ-i, fafaangu diei kuu si dii-bei. Ba balaan baa ba hɔmmu-i hiere. ¹⁶ Ba wuɔra ba piiye wuɔ bafamba suɔ Diilonɔ-i, a ne da ban ceη kumaη ku pigāan wuɔ ba sa suɔ-yo. Ba balaan cor, ba sa nu neliεη āndaangu, ānfafamma yaraa-ba cemma ma kūngu-na hiere.

2

Babincɔmbaη saaya ba waa dumaa

¹ Tite, Diilon-ħūmellen taaraη kumaη, nuɔ ta η hāalā nuɔmba-i ku yaa-i. ² Waη baa babincɔmba-i wuɔ ba ta ba suɔ ba fεɛη belma, ba waa bincɔfafaamba, ba waa nelnurāamba aa ba nyaar Diilon-maama-na, ba yaη nelnyulmu waa-bei, aa ba waa hɔhinantaamba.

³ Aa η bi waη baa cicɔraamba-i wuɔ ba ta ba ce Diilon-bisālη temma. Ba yaη sikuɔηa-i, ba baa bi yaη kolma ta yaanga bei. Ba ta ba dii nelfafamma nuɔmba tūnni-na. ⁴ Ku yaa cabisāimba ka ta ba suɔ ba dɔl ba bɔlbaa-ba-i baa ba bisāimba-i. ⁵ Ba ka ce nelnurāamba, baa cafafaamba. Ba ka yiεra terduɔη-nu aa vii aa ta ba siε ba bɔlbaa-ba wulaa. Mafaη da ma ce, molo siε da biεna Diilon-ħūmelle yerre-i.

Titeη saaya u ce kumaη hā naaciemba-i

⁶ Dii nelma naaciemba tūnni-na wuɔ ba yaη bisānsinni-i. ⁷ Naη fεɛ-i, η saaya η yaη η ciluɔ fa wεima-na hiere; ba ta ba ne u yaa-i aa ta ba ce. Ta η waη Diilon-nelma-i baa-ba maη yeη dumaa; baa ta η puona baa-ma. ⁸ Nη nelma saaya ma koη, huhurma saa saaya ma waa-mɛi, ku yaa η bigāarāamba siε da cāl-e. Mafaη da ma ce, ba yammu ka ture.

Kɔraambaη saaya ba waa dumaa

⁹ Kɔraamba saaya ba ta ba siε wεima-i hiere ba nebimba wulaa. Ba ta ba ce ba hɔmmu-i. Ba baa ta ba fanu baa-ba. ¹⁰ Ba baa bi ta ba cuo ba nagāη-niini-i. Ba yaη aa ba firnu ba hɔmmu-i baa-ba, ku yaa nuɔmba ka siε Diilon-nelma-i, u yaa i koηkortieηo-i.

Diilonɔ hujarre yaa kuraa-ye

¹¹ Na saa da, Diilonɔ pigāan-ye u hujarre-i a ce nelbiliemba-i hiere ba da ba gbāa kor. ¹² Diilon uη cie hujarre-i yiε, ku cie i hiel i naηga kuubabalaangu cemma-na, aa ce i sa gbar nyaanu i yufieη-niini-i banamba temma-i. U cie kufangu-i i die gbāa bel i fεɛ fafamma nyunɔ ku bāan daaku-na, aa vii aa tie ce Diilonɔ huɔηga-i ¹³ i cie yibuɔ maη iη hīη u taalunɔ-i. Yiingu fanɔ-na, i ka da Dombuɔ bɔbɔima-i, i ka da i koηkortieηo-i Yesu-Kirsa bɔbɔima-i. ¹⁴ U yaa hāa-ba u fεɛ ba ko-yo i sɔlaangu-i duɔ hiel i yunni-i āmbabalma-na aa migāan i hɔmmu-i da welewele ce-ye fuɔ baan miε i die gbāa tie kuye ānfafamma cemma-i.

¹⁵ Niη saaya η ta η waη mamaη ma yaa mafamma-i. Nuɔnei yaatieη nuɔηo-i, ta η dii sireiηa bei aa η bi ta η nuola-bei. Baa yaη molo ce yaadolle baa-ni.

3

Diilon uη taaraη wuɔsaangu maη

¹ Ta η titirre-mɛi baa Diilon-dūη-baamba-i wuɔ ba saaya ba ta ba siε fāamaambaa-ba wulaa baa yuntaamba bi wulaa. Ba ta ba nu ba nunni-i aa ta ba kuye kuufafaangu cemma-i. ² Ba baa waη āndaparaangu a hā moloηo, ba baa ce berru baa moloηo. Ba suɔ ba fεɛη belma aa ba bi bel nuɔmba-i hiere da hīhīε. ³ Na saa da, miε fεɛ-i i waa dumɛi, i saa tie suɔ kuyunɔ. I saa tie hūu āηhūuma. Ii naa pira, i taa i ce kumaη dɔlaanun-ye yon, aa i yufieη-maama naa ta yaanga yiε. I maacemma saa naa fa, nenemunɔ waa-yiε. I waa pɔpɔraan miε aa i taa i bigāan i-naa. ⁴ Nga Diilonɔ-i i koηkortieη uη juɔ'a u ka pigāan nuɔmba-i u fafaangu-i baa u nelnyulmu-i yiingu maη nuɔ-i kuη juɔ hi, ⁵ u kuraa-ye. Iη hii ce ānfafamma maη, u saa ne mafamma aa kor-e dε! Nga i hujarre'i kuɔ-yo u kor-e. U

hãa-ye u *Yalle yaa a kor-e. U Yalle caya-yiε hũmmaŋ temma a hur i ãmbabalma-i a ce-ye nelfelaan miε i don tiε ce ãnfelɛŋo. ⁶ U puɔraa i konkortienjo-i Yesu-Kirsa yaa jo baa-de sãmbaga yufelle ji hã-ye. ⁷ U ciε mafamma-i wuɔ un dɔlaa-ye aa ce-ye nelviin miε, in hĩŋ cicɛlma maŋ taalunɣu-i, i ce ma taan miε.

Bel η fεε terbiɛnataamba-na

⁸ Nel daama-i nuharunɣu si dii-mɛi, mi taara η waŋ-ma kuola-mɛi, ku yaa bamaŋ haa ba nanɣa Diilonjo-na ba ka ta ba kuye ãnfafamma cemma-i. Ku faa aa ku kãyã nuɔmba-i hiere. ⁹ Baa nyiesĩŋ nelma maŋ yunɣu si dii-mɛi, bĩncuɔŋ-yireiŋa-i, cɔcɔɔɔluɔ-i, ãndapirre-i *ãnjĩnamma-na, hiel η nanɣa niε. Mamaŋ mafamma-i daama-i hiere yunɣu si dii ma diei nuɔ, ma sa kãyã nelienjo. ¹⁰ Da kuɔ nelgboronjo dii na hɔlma-na, da η gboya-yuɔ ku yu i hãi aa u saa nanna, hiel-o na hɔlma-na. ¹¹ Nj suyaa kerre wuɔ fuɔ temma-i u naana Diilon-hũmelle-i. Aa un yagaraa cor tuɔ ce kuubabalaanɣu-i, u kɔsuɔŋ u fεε'i dumaanjo-na.

Andaperienɣu

¹² Artemasi-i baa Tisike-i mi ka saan unaa kã na wulaa. Duɔ kã, η gbãŋ η jã-mi Nikopolisi-i-na; mi taara mi ka ce waan-huɔŋgu-i kusuɔŋ-nu'i. ¹³ Senasi maŋ piiyen u kãyã nuɔmba-i gɛŋgerbaa-ba-na, gbãŋ η kãyã-yuɔ baa Apolɔsi-i, da ba biε hũmelle-i bĩnkũŋgu baa naa ba wulaa. ¹⁴ I natobimba saa saaya ba waa yon nelbiliemba; ba saaya ba hãalã ãnfafamma cemma-i ta ba gbã ba kãyã sũntaamba-i.

¹⁵ Bamaŋ dii baa-mi hiere bande-i-na ba pãa η jaalunɣu. In daa jɛnaamba maŋ Yesu horre-na, jaal-ba η hã-ye.

Diilo kãyã-nɛi hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebe maŋ hā Filemō-i Nelmuoyamma

Filemō waa nelbuō. U nuō Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. U waa tīena Kolōsi. Kōraamba waa baa-yo. U kōrieŋo naŋo-i ba taa ba bī-yo Onesimu. Onesimu ji gbar aa naa yaŋ-yo. Uŋ gbaraa dumaanŋo-na, yiŋgu naŋgu-na u kā ka da Pol dii kaso-i-na. Pol wuō piye Yesu maama-i baa-yo fuō wuō bi hūu-ma.

Huōŋgu naŋgu juō hi, Pol wuō saanŋ-yo hā u yuntienŋo-i baa-yo. Ku waa kōrieŋo maŋ duō gbar aa ba hi-yo bel-o, ba sa puona baa u kūōma huolma-i. Sebe daayo nyegēmmanŋ-yuŋgu yaa kufanŋu-i duō cārā Filemō-i wuō u ce jande aa u yaŋ Onesimu bir suur u dumelle-na, u baa gāŋ baa-yo, u yaŋ aa u bel-o fafamma kere ba cie baaduōmba *Kirsā horre-na.

Pol hiiriye u yalle-i baa u jienŋo-i u sebe-i-na. U sa guor-o, u sa kpakpaa-yo, u saa bi cie-yo wuō u baa ce kumaŋ saaya cemma Onesimu-i-na. Nga Kirsā nelnyulmuŋ migāaŋ tīenamma-i dumaa, u piye ma yaa da ma tīenu u jienŋo-i baa bamaŋ ka kalaŋ sebe daayo-i hiere.

Jaaluŋgu

¹ Muō Pol, ba bilaa-mi dii-mi kaso-i-na Yesu-Kirsā maama-na. Muō baa mi natobinŋo-i Timote-i, miemei nyegāaŋ sebe daayo-i die hā-ni Filemō. Nuōnei i jienŋ nuō, nuōnei i nabentienŋ nuō maacemmaŋ-hūmelle-na. ² I bi nyegāaŋ-yo die hā Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ tigiŋ ŋ dumelle-na baa i tūō-i Apiya-i a naara Arsipe-i fuō maŋ vaa u fere tuō ce Diilonŋ-maacemma-i baa-ye. ³ I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsā-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol nuō Filemō maama-i

⁴⁻⁵ Filemō, niŋ dōl Diilonŋ-dūŋ-baamba-i dumaa, baa niŋ haa ŋ naŋga-i Itienŋo-i Yesu-i-na dumaa, mi nuō-ma hiere. A ce dumaanŋo-na, da mi ta mi cārā Diilonŋo-i huōŋgu huōŋgu, mi ta mi jaal-o ŋ maama-na. ⁶ Mi cārā Diilonŋo-i wuō niŋ hūyāa u maama-i i waa horre maŋ nuō-i daade-i, u yaŋ di ta di kā baa di yaanŋa, ku yaa *Kirsāŋ cie ānfafamma maŋ yiē, nuōmba ka suō-ma. ⁷ Kpōr, niŋ dōl Diilonŋ-dūŋ-baamba-i dumaa, ku fie ba hōmmu-i, a ce dumaanŋo-na ku dōlaanu-mie cor aa tiraa dii sireiŋa mie.

Pol cārā Filemō-i a hā Onesimu

⁸ Filemō, *Kirsā yerre-na mi gbāa guor-ni ŋ ce kumaŋ saaya cemma. ⁹ Nga mi nie da ku bōyaa mi ne niŋ dōl nuōmba-i dumaa, aa cārā-nie ku yaa faa. Muō Pol, mi yaanŋa cāa, a naara kufanŋu-i ba diyaa-mi kaso Yesu-Kirsā maama-na. ¹⁰ Mi cārā-nie da mi hā Onesimu* yaa-i. U nuō Kirsā maama-i mi nuŋgu-na kaso-i-na bande-i-na aa hūu-ma, a ce dumaanŋo-na u cie mi bienŋo. ¹¹ Diēlūō-i-na, u saa tuō fa weima u hā-ni, ŋga fiefie-i-na, u ka fa a hā nuōŋo-i aa bi fa hā muōŋo-i.

¹² Mi saanŋ-yo da mi hā-ni, uu dii ŋaa mei fereŋ tāmmanŋ-wuōŋo ¹³ Miŋ yey kaso-i-na bande-i-na *Neldōdōlma maama-na, mi taa mi taara mi jīna-yuō mi caanŋ-nu u tuō ce mi maacemma-i naŋ fuonŋu-na. ¹⁴ Nga mi sa taara mi ce kumaŋ sa dōlaanunŋ-nie. Mi sa taara mi guor-ni ŋ ce ānfafamma hā-mi. Mi taara da ŋ'a ŋ ce kumaŋ hā-mi ku hel naŋ fereŋ huōŋ-na.

¹⁵ Ku gbāa ce Onesimu furaaya ŋ caanŋu-na da huōŋgu celle aa duō bir kā ka waa baa-ni gbula hai gbāa suō? ¹⁶ Gboluonŋ daaku-na, baa bel-o ŋaa kōriegbāŋgbālāŋo, bel-o ŋaa ŋ nelkpekpelŋo. U maama dii kpelle mi huōŋga-na; ŋga uŋ kāŋ na da na ka tīena baa na-naa, a naara naŋ tiraa na ye Itienŋo baanŋ namaa na hāi-i-na, u maama saaya ma waa

* **1:10** Onesimu yuŋgu yaa wuō «fa weima».

kpelle nan huŋga-na a yan muŋo-i. ¹⁷ Da η ta η kãη-mi η j̄ien muo, bel-o ηaa nin bilaa muŋo-i dumaa. ¹⁸ Da kuo u cãlãa-ni baa weima, sisō η cẽmelle dii-yuo, muom̄ei ka pã-de hã-ni. ¹⁹ Muo Pol, muom̄ei nyegãan nel daama-i baa mi ferēn nanga wuo mi ka suu u cẽmelle-i. Nga η saaya η suo wuo m̄ei bi cẽmelle dii nuŋo-na: N saaya η pã η ferē a hã-mi.†

²⁰ Mi natobin nuo, jande, ne Itieno-i aa η ce-ma ηaa min waaη-ma dumaa; ne Kirsa-i aa η fẽ mi huŋga-i.

²¹ Min yēn terien̄gu maη nuo-i, mi suyaa wuo min waaη mamaη baa-ni daama-i η ka ce-ma, aa tiraa suo wuo η ka ce cor kufangu-i.

²² Nan cãrãη Diilon̄o-i, mi suyaa miε mi ka da hũmelle-i kã na wulaa, terien̄gu fan̄gu-na, ta η tigiin̄ mi munc̄om̄mu-i η cie-mi.

Jaaluperien̄gu

²³ Epafirasi pãa η jaalun̄gu. Uu bi dii baa-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama'i nuo-i. ²⁴ Marke-i baa Aritarke-i baa Demasi-i a naara Like-i, bafamba dii baa-mi i tie ce Diilon̄-maacemma-i, ba bi pãa η jaalun̄gu. ²⁵ Itieno-i Yesu-Kirsa kãyã-nei.

† **1:19** Filemō hũyãa Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i ku'i cie Pol wuo u cẽmelle dii-yuo.

Sebɛ maŋ nyegãaŋ há Ebirebaa-ba-i Nelmuoyamma

Umaŋ nyegãaŋ Ebire ba sebɛ-i, kutienjo nyegãaŋ-yo a vii *Yuifubaa-ba maŋ hüyãa Yesu maama-i aa ba ta ba muliɛŋ-ba ma maama-na. U diyaa sireiŋa bei Yesu hümelle wuɔsaŋgu-na; wuɔ da ba fiɛ ta ba muliɛŋ-ba di maama-na, ba baa yaŋ ba kũɔma seŋ.

U tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ Yesu-i ponsaŋ-wuonjo sí: U yaa Diilonjo-Bieŋjo-i. Diilonjo cie u yaa-i *jigãntaamba yuntienjo-i. Yesu jigãntesinni deŋ baa Yuifu ba niini-i. Bafamba taa ba kor Diilonjo-i baa tãmmaŋ-niini, ŋga ba niikonni saa ta ni gbã ni pir nelieŋ ambabalma. A ne da Yesu yaa cie u fere tãmmaŋ-kũŋgu a pã u fere há Diilonjo-i. U cie ku yaa-i a pir i ambabalma-i a dii-ye i-naa nuɔ baa Diilonjo-i. Dumande-i-na, u taa yaŋga yiɛ ka tiena Diilonjo caaŋ-nu tuɔ cãrã-yuɔ u há-ye (sap. 1-9).

Sebɛtienjo diyaa sireiŋa bei Diilonjo-dũŋ-baamba-na. Sebɛ periema-na, u tiraa dii sireiŋa bei wuɔ ba baa bir baa ba huonjo Diilonjo-hümelle-na. Ba ne yiinataambaŋ wuɔyaa-de dumaa aa ba ta ba ce ba temma. Ba ta ba ne Yesu yaa u diei yonjo. Ba hírã muliɛma-i aa ba sieya ba kũɔma-i fuɔ ku bálma (sap. 10-13).

Diilonjo puɔraa u Bieŋjo-i baa u nuŋ-ãndaanjo-i

¹ Yiinaa-i-na, Diilonjo taa u ce u *pɔpuɔrbiemba yaa ta ba piiye baa i bĩncuɔmba-i. Baŋ piiye baa-ba ku yuu niele, aa ba piiye baa-ba sinni bei-na. ² Ŋga fiefie-i-na, yiperien daani-na, u cie u Bieŋjo yaa piiye baa-ye. Diilonjo curaa baa u yaa-i a hiel miwaanjo-i, aa bir bĩmbĩnni-i hiere dii u naŋ-na. ³ Diilonjo bɔbɔima da u yaa nuɔ-i, u fũnuŋ ko Tuonjo-i. U nuŋ-ãndaanjo dii baa fõŋgũ. U bilaaya bĩmbĩnni-i hiere baa ku yaa-i. U pirii nelbiliemba ambabalma-i aa nyugũŋ ka tiena Diilonjo-i Weimantienjo caaŋ-nu dii dɔrɔ-i-na. ⁴ Diilonjo-Bieŋjoŋ maaraa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i dumaa, u yerre bi maaraa ba yireiŋa-i dumɛi.

Diilonjo-Bieŋjo maaraa dɔrpɔpuɔrbiemba-i

⁵ Na daa Diilonjo gbiɛ *dɔrpɔpuɔrbilonjo hayo-i dede wuɔ:

«Mi Bieŋjo yaa nuɔŋjo-i.

Muɔmɛi huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.»*

Sisɔ u piiye dɔrpɔpuɔrbilonjo hayo-i maama-i dede wuɔ:

«Mi ka ce u To muɔ, u ka waa mi bieŋjo.»†

Na nuɔ-ma dede wei? ⁶ Ŋga uŋ'a u saanjo u Bepoldielãŋjo-i híema-na, u ciɛra wuɔ:

«Dɔrpɔpuɔrbiemba-i hiere ba ta ba dũuna ba jaal-o.»‡

⁷ Uŋ waanjo mamaŋ dɔrpɔpuɔrbiemba kũŋgu-na, u ciɛra wuɔ:

«Mi gbãa ce mi dɔrpɔpuɔrbiemba bir fafalmu,
mi gbãa ce mi maacembiemba bir dáamu.»§

⁸ Ŋga u Bieŋjo kũŋgu-na, u ciɛra:

«Nuɔŋjo-i Diilonjo nuɔ, ŋ yuntesinni dii gbula.

Ŋ sa ce ŋ fáamaansinni-i baa huhurma.

⁹ Kumano vii, ku yaa dɔlaanunjo-nie, ŋ bigãaŋ ambabalma fuɔ.

Diilo, ku'i cie ŋ Diilonjo hiel nuɔnei ŋ nabaamba hɔlma-na

a hure namma-i nie a ce-ni nelbuɔ nuɔ a fɛ ŋ huɔŋga-i.»*

¹⁰ U bi tiraa cira:

* **1:5** Gbeliemanjo-nalãanjo (Psaume) 2.7 † **1:5** Samiel sebɛháalĩŋjo (2 Samuel) 7.14 ‡ **1:6** Gbeliemanjo-nalãanjo (Psaume) 97.7 § **1:7** Gbeliemanjo-nalãanjo (Psaume) 104.4 * **1:9** Gbeliemanjo-nalãanjo (Psaume) 45.7-8

«Itie, nuɔnɛi hielaa hɛma-i dii ku domma-na,
nan fɛrɛn nammu yaa maa dɔrɔ-i.

¹¹ Nifanni-i daani-i hiere ni ka gbuo,
nga nuɔ fuɔ η sa ji gbuo dede.

Ni ka vaa hiere ηaa kompammu.

¹² N ka pumannu-niɛ ηaa ban pumannun jon goruo dumaa jina kɔtuɔngɔ.

N ka hor-ni ηaa ban hor niidiini dumaa.

Nga nuɔ nii dii η temma-i η sa ji ka terienɔngɔ.»†

¹³ Diilonɔ gbɛ dɔrpɔpuɔrbilon hayo-i dede wuɔ:

«Jo η ji tɛna mi caan-nu;

aa η yan mi mal η bigaarɔamba-i hɔ η ce η bɔanɔngɔ-i bɛi.»‡

¹⁴ Dɔrpɔpuɔrbiemba dii yon ta ba ce Diilonɔ maacemma; molo sa da ba yufelle. Diilonɔ puɔr-ba ba ta ba jo ba kɔyɔ un ka kor baman.

2

Bilaan Diilon-nelma-i nammu hɔi

¹ Man juɔ waa dumaanɔ-na, in nuɔ Diilon-nelma man, i saaya i gbuu bel-ma nammu hɔi, ku yaa i sie ji nanna hɔmelle-i. ² Na saa da, *dɔrpɔpuɔrbiemba man dɔrpɔpuɔrbiemba, ba nelma waa baa fɔngɔ. Uman duɔ yagar ba nunɔngɔ-i un taaran kuman u da-ku. ³ Nga konkoro daayo temma nelma-i, diɛ bel-ma baa i nanyuɔngɔ, i ka ce niɛ gbɔa kor yaahuolona? Itie fuɔ fɛrɛ yaa juɔ baa nel daama-i dɛlɔ, ku huonɔngɔ-na, baman nuɔ-ma Itienɔ nunɔngɔ-na, ba tiraa tir-ma wuɔ ninsonɔ. ⁴ Ma tirma-na, Diilonɔ taa u ce gbɛrɛ-weima bɔi, baa nelma bɔi, duɔ hiel coima-i ba nunni-na, aa bi tuɔ cal u *Yalle papamunɔngɔ-i a saa baa kun dɔlaanu fuɔ fɛrɛ-i dumaa.

Yesu juɔ baa konkoro

⁵ In wan miwaanfelɛnɔ man maama-i wuɔ u jo dii, Diilonɔ saa hɔ *dɔrpɔpuɔrbiemba baa u tesinni-i. ⁶ Ma nyɛgɔan Diilon-nelma-na terienɔngɔ nanɔngɔ-na wuɔ:

«Diilo, yun haku-i dii nelienɔ-na

aa η bel-o fafamma belɔ daama temma-i?

Yun haku-i dii nelbilonɔ-na

aa η vaa η fɛrɛ baa u kunɔngɔ-i vaan daama temma-i?

⁷ N birii-yo dɔrpɔpuɔrbiemba huon-nu cɛlle. N ciɛ u ce bɔi.

⁸ N haa-yo bimbinni-i hiere ni yun-nu.»*

Da kuɔ Diilonɔ haa nelienɔ-i bimbinni-i hiere ni yun-nu, ku yunɔngɔ yaa daaku wuɔ bɔnkunɔngɔ si dii kuman tiyɔa nelienɔ si dii ku yun-nu. A ne da i sa da nelienɔ yuntesinni-i bimbinni-na hiere fiɛfiɛ-i-na yogo. ⁹ Nga Diilon un birii Yesu man dɔrpɔpuɔrbiemba huonɔngɔ-na cɛlle, i daa u ciɛ u ce bɔi. Un kuu kuliɔngɔ man, Diilonɔ niɛ ku yaa-i aa ce u ce bɔi. Terienɔngɔ fanɔngɔ-na, Diilonɔ hujarre yaa ciɛ u nal kuliɔngɔ-i ne nelbiliemba-i hiere ba maama-na.

¹⁰ Diilonɔ man hielaa bimbinni-i hiere, aa bimbinni-i hiere ni tiyɔa fuɔ tɛma, u taa u taara nuɔmba bɔi suur u nelle-na ta ba ce ba bɔanɔngɔ-i baa-yo. A ce dumaanɔ-na uu naa saaya u yan Yesu mulɛn a perien u jomman-yunɔngɔ-i duɔ gbɔa duɔ puur hɔmelle-i hɔ-ba.

¹¹ Yesu yaa piriin nelbiliemba ambabalma-i. Fuɔ fɛrɛ-i baa un piriin baman ambabalma-i, Todun bisalmba. Ku'i ciɛ senserre sa da-yo u duɔ bi-ba u hamba. ¹² U ciera wuɔ:

«Diilo, mi ka wan η maama baa mi hamba-i,

mi ka gbɛlien-ni η baamba holma-na.»†

¹³ U tiraa cira wuɔ:

† 1:12 Gbelieman-nalɔanɔngɔ (Psaume) 102.26-28   ‡ 1:13 Gbelieman-nalɔanɔngɔ (Psaume) 110.1
Gbelieman-nalɔanɔngɔ (Psaume) 8.5-7   † 2:12 Gbelieman-nalɔanɔngɔ (Psaume) 22.23

* 2:8

«Muɔmi ka haa mi nanɔa-i Diilonɔ yaa nuɔ-i.»‡

Aa tiraa cira:

«Muɔmɛi daami baa Diilonɔ un haa-mi bisalm̄ba maŋ.»§

14 Un gbɛn̄ bisalm̄ba maŋ, baa dii tãmmaŋ-niɛmba hiere. Ku'i ciɛ fuɔ bi ce u fɛrɛ tãmmaŋ-nolɔ ba temma, a ku kɔsuɔŋ *Sitãni; u yaa diyaan̄ kuliingu-i nuɔŋ dumieŋa-na. 15 Yesu ciɛ ku yaa-i a kor kuliinguŋ taa ku dii korma bamaŋ nuɔ-i. Kuu naa ce-ba ŋaa kɔraamba.

16 Ku saa ce ŋaa u juɔ duɔ ji kãyã dɔrpɔpuɔrbiemba dɛ, u juɔ duɔ ji kãyã *Abiramu hãayɛlmba. 17 Ku'i ciɛ uu naa saaya u ce u fɛrɛ u hãmba nabieraŋo wɛima-na hiere a jo ji ce *Diilɔjigãntaamba yuntienɔ maŋ hujantienɔ aa vii baa Diilonɔ-jigãŋa-i duɔ pir nuɔmba ãmbabalma-i halan̄-ma ba yunni-na. 18 Fuɔ fɛrɛ un̄ mulãan̄ ban̄ taa ba taara ba guɔl u gbɛini-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u suyaa ku yaan̄ga-i, a ce dumaan̄o-na u gbãa kãyã bamaŋ gbɛini-i guɔlaan̄.

3

Yesu maaraa Moisi-i

1 Tobin̄ namaa, ku'i ciɛ Diilonɔ un̄ biɛ namaa namaŋ hiere ce-na u baan̄ namaa, na saaya na ta na ne Yesu yaa-i. Diilonɔ puɔraa u yaa-i. In̄ wan̄ Diilonɔ-hũmelle maŋ maama-i, u yaa di *jigãntaamba yuntienɔ-i. 2 Diilonɔ yaa hãa-yo baa maacemma famma-i. U ciɛ u maacemma-i Diilonɔ yaan̄ga-na maŋ saaya ma ce dumaa ŋaa *Moisin̄ ciɛ u maama-i Diilonɔ-dũŋgu-na dumaa. 3 Yesu maaraa Moisi-i. U maaraa-yo niɛ niɛ? Ba siɛ gbãa gbɛliɛŋ dũŋgu-i ji cor ku matienɔ-i. 4 Dũnni-i hiere nuɔmba'i maa-ni ninsonɔ, ŋga na saaya na suɔ wuɔ bimbinni-i hiere Diilonɔ'i maa-ni. 5 Moisi fuɔ waa maacembilonɔ yon̄. U ciɛ u maacemma-i maŋ saaya ma ce dumaa Diilonɔ-dũŋ-baamba hɔlma-na. Diilonɔ naa saaya u ji ce mamaŋ, Moisi naa wuɔya tuɔ suɔr ma yaa-i. 6 Ŋga *Kirsa fuɔ fɛrɛ yaa Bɛpolɔ-i. U bi ciɛ u maacemma-i maŋ saaya ma ce dumaa. U yaa Diilonɔ-dũŋ-baamba yun̄gu-na. In̄ haa i nan̄ga-i kumaŋ nuɔ-i aa tiɛ gbɛliɛŋ i fɛrɛ, ku maama da ma saa hel i hɔmmu-na, miɛmɛi u dũŋ-baan̄ miɛŋo-i.

Diilonɔ tigiin̄ fiisaan̄-terien̄gu tuɔ ciɛ u baamba-i

7 *Diilonɔ-Yalle daa ma yaa di cira wuɔ:

«Da na nu Diilonɔ nelma-i nyun̄go-i-na, 8 baa na ciina-mɛi ŋaa na b̄ncuɔmba nan̄ puu baa-yo dumaa yiingu maŋ ba nan̄ fiɛŋ-yo dii *h̄ɛkuraan̄gu-na.»

9 Diilonɔ ciɛra wuɔ:

«Na b̄ncuɔmba daa miŋ ciɛ kumaŋ biɛŋ komuɔŋa hãi hɔlma-na, ŋga ba bilaa diilonɔ-i a fɛŋ-mi da ba ce-mi ne

10 ku'i ciɛ mi cira:

«Ba sa gbãŋ haarma,
miŋ taaran̄ ba ce kumaŋ ba yaan̄-ku.»

Mi huɔŋga duu baa-ba cor:

11 Kan̄ duu baa-ba dumaan̄o-na mi waasa miɛ:

«Miŋ tigiin̄ fiisaan̄-terien̄gu maŋ, ba cɛraa ba da suur-kuɔ.»*

12 Tobin̄ namaa, terien̄gu fan̄gu-na, bilaan̄ na fɛrɛ, na hɔlma-na unaa baa ji ce ãnyagarmantienɔ a ji tuɔ ciina Cicɛlmantienɔ-i. 13 Nyun̄go ku bãan̄ daaku-na, Diilonɔ tiraa u taara u piye baa-ye. A ce dumaan̄o-na taa na dii sirein̄a na-naa nuɔ yinni maŋ jon̄; ku yaa b̄ŋkũŋgu siɛ gbãa tãal unan̄ nuɔ dii-ni ãmbabalma cemma-na a ce-ni ãnyagarmantien̄ nuɔ. 14 Ii dii *Kirsa kuoyataan̄ miɛ nyun̄go-i-na. Ŋga diɛ tiɛ taara i tɛ u kuoyataan̄ miɛ, in̄ haa i nan̄ga-i kumaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, i saaya i haa i nan̄ga kuɔ.

‡ 2:13 Samiɛl sebhãall̄n̄o (2 Samuel) 22.3 § 2:13 Isayi (Ésaie) 8.18 * 3:11 Gbɛliɛman̄-nalãan̄gu (Psaume) 95.7-11

15 Ma waan wuɔ: «*Da na nu Diilonjo nelma-i nyunjo-i, baa na cɛina-mɛi ŋaa na bɛncuɔmba nan puu baa-yo aa cɛina-mɛi dumaa.*»†

16 A ne da na bɛncuɔŋ haba-i nuɔ Diilonjo nelma-i aa pu baa-yo? *Moisinj hielaa baman hiere Esipi-i-na ba'i sɪ wei? 17 Aa Diilonjo huɔŋga duu baa haba-i bienj komuɔŋa hɛi hɔlma-na? Baaduɔŋ daaba'i sɪ wei? Ba yaa cɛlɛaa aa kɛ ka ku dii hɛkuraanngu-na. 18 Diilonjo waasaan wuɔ haba-i sie da suur u fiisaan-terienngu-na? Baaduɔŋ daaba'i sɪ wei? Ba yaa naa yagaraa wuɔ ba sie nu Diilonjo nunngu-i. 19 Terienngu fanngu-na, kumanj cie i bɛncuɔmba saa gbɛaa suur fiisaan-terienngu-na, ku yunngu yaa daaku: Ba yagaraa wuɔ ba sie haa ba nannga Diilonjo-na ku'i cie.

4

1 Diilonj unj pɛaa nunngu manj wuɔ i gbɛaa suur u fiisaan-terienngu-na, u saa bir-ku yogo. Terienngu fanngu-na, bilaan na fɛrɛ, na hɔlma-na unaa baa ji hel hɔntɔbilonjo. 2 Na saa da, mie inj nuɔ *Neldɔdɔlma-i dumaa, i bɛncuɔmba bi nuɔ-ma dumɛi. Ŋga banj nuɔ mamanan, ba saa hɛu-ma hinj, a ce dumaanjo-na ma saa gbɛaa fa weima hɛ-ba. 3 Mie manj haa i nannga Diilonj-ɛndaanngu-na, i ka suur fiisaan-terienj daaku-na. Minj gbɛnj fiisaan-terienngu manj, Diilonjo waan kufanngu maama yaa u nelma-na wuɔ:

«*Ku'i cie mi huɔŋganj duu baa-ba mi waasa mie:*

Minj tigiinj fiisaan-terienngu manj, ba cɛraa ba da suur-kuɔ.»*

Diilonjo yaa piiye dumaa, a ne da u bɛlɛaa u maacemma-i dii miwaanjo jɛnammanj-huɔŋnu. 4 Diilonj-nelma piiye *yitiɛnanngu maama terienngu nanngu-na wuɔ: «*Diilonj unj balaa u maacemma-i, wuɔ fiisa niehɛi yiinngu-na.*»†

5 Ma bi waan bande-i-na wuɔ:

«*Minj tigiinj fiisaan-terienngu manj ba cɛraa ba da suur-kuɔ.*»‡

6 Bamanj nuɔ Neldɔdɔlma-i dɛlɛɔ, ba yagaraa Diilonjo nunngu-i, a ce ba saa da suur fiisaan-terienngu-na, a ne da nuɔmba saaya ba suur-kuɔ. 7 Ku'i cie Diilonjo tiraa dii nyunjo ku yiinngu-i a hɛ-ye. Banj yagaraa Diilonjo nunngu-i, bienja bɔi ku huɔŋgu-na, u juɔ ce *Davidi wanj ku maama u gbɛliɛmanj-nɛini-na. Mi nunngu hii nelma famma-i cor tɪ wuɔ:

«*Da na nu Diilonjo nelma-i nyunjo-i-na, baa na cɛina-mɛi.*»§

8 Yosuwɛnj kɛaa baa *Isirahɛl-baamba-i kusuɔŋnu, kuɔ fiisaanngu waa, Diilonjo naa waa hie tuɔ piiye fiisaanngu nanj maama? 9 Terienngu fanngu-na, Diilonj unj cie u maacemma-i bɛl aa fiisa fiisaanngu manj niehɛi yiinngu-na, ku temma dii ta ku cie u baamba-i. 10 Umanj duɔ da fiisaan daaku-i, u ka fiisa ŋaa Diilonj unj cie u maacemma tɪ aa fiisa dumaa. 11 Terienngu fanngu-na, yaanj i gbɛnj i da fiisaanngu fanngu-i. Yaanj i vaa i fɛrɛ unaa baa ji yagar Diilonjo nunngu-i a ji hel hɔntɔbilonjo ŋaa i bɛncuɔmbanj cie dumaa. 12 Diilonj-nelma-i nelkulemma sɪ, maa dii baa fɔŋgɔ. Ma dɔl ma yanj nunni hɛi jigɛŋga-i. Da ŋ nu-ma, ma suur ŋ huɔŋga-na a fiɛlnu ŋ kusɔŋ-maama-i baa ŋ ɛnjɔguɔma-i. Ma hɔnu ŋ kusɔŋ-maama-i ŋaa banj hɔnnunj bɛŋwuɔŋjo dumaa baa jigɛdɔdɔŋga. 13 Diilonj unj hielaa bɛmbɛnni manj hiere, ku diei saa fuo-yuɔ, u yufelle dii-niɛ hiere, u da-ni hiere. U yaa kaa yuu-ye baa inj cie mamanan cor hiere.

Yesu yaa Diilojigantaamba yuntebuɔ-i

14 *Diilojigantienjo dii baa-ye. Diilojigantienjo fanjo yaa Diilojigantaamba yuntebuɔ-i. U yaa Yesu-i Diilonj-Bienjo-i. U yaa nyugaanj kɛ Diilonjo wulaa dii dɔrɔ-i-na. Terienngu fanngu-na, unj pigaanj-ye hɛmelle manj, yaanj i bel-de nammu hɛi. 15 Mie *Diilojigantaamba yuntienjo-i hujantienjo, da ku ta ku nuɔl-e, u tuɔ kaal u kɛyɛ-yiɛ. Ba cie weima-i hiere da ba guɔl u gbɛini-i ŋaa banj guɔl mie niini-i dumaa, ŋga yinduɔŋgu u saa ji cɛl Diilonjo-i.

† 3:15 Gbɛliɛmanj-nalaaŋgu (Psaume) 95.7-8

* 4:3 Gbɛliɛmanj-nalaaŋgu (Psaume) 95.11

† 4:4 Miwaanjo

jɛnammanj-sebe (Genɛse) 2.2 ‡ 4:5 Gbɛliɛmanj-nalaaŋgu (Psaume) 95.11 § 4:7 Gbɛliɛmanj-nalaaŋgu (Psaume) 95.7

¹⁶ Terienḡu faṅgu-na, baa na k̄aalā, yaan i piɛ Diilonḡo-i hujarrentienḡo-i. Diɛ piɛ-yo, u ka ce hujarre yiɛ aa firnu u huḡṅga-i baa-ye aa wein da ma da-ye u kāyā-yiɛ.

5

¹ *Diilojigāntaamba yuntienḡo maṅ duḡ hel nelbiliemba hɔlma-na, u maacemma yaa a t̄iena tuḡ fa ba maama-i Diilonḡ-hūmelle-na. U yaa buolaan Diilonḡo-i aa tuḡ p̄ā niipānni-i u hā-yo āmbabalma maama-na. ² Fuḡ fɛɛ-i ku bi nuḡl-o Diilonḡ-hūmelle-na, a ce dumaanḡo-na bamaṅ sa suyaan kuyunḡu aa ta ba pira, u suḡ ba belma. ³ Aa kuṅ nuḡl-oṅ dumaanḡo-na, u saaya u kor Diilonḡo-i baa t̄ammaṅ-kūṅgu a ce, aa bi kor-o hā banamba-i. ⁴ Molo siɛ gbāa bi sire u fɛɛṅ nuḡ dumaa wuḡ fuḡ Diilojigāntaamba yuntienḡo; Diilonḡo'i hāa-ninḡ kufanḡu munyierammu-i ṅaa un hāa *Aarō-i baa-mu dumaa. ⁵ Kuuduḡṅgu yaa baa *Kirsa-i, fuḡ fɛɛ saa j̄ina u fɛɛ munyierammu fammu-na, Diilonḡo'i j̄iena-yuḡ. U gb̄iɛ-yo wuḡ:

«Mi Biɛṅo yaa nuḡḡo-i,

muḡmɛi huḡṅ-ni nyunḡo-i-na.»*

⁶ Terienḡu nanḡu-na, u tiraa cira:

«ḡ ciɛ jigāntienḡ nuḡ a waa ku maacemma-na h̄anninḡ jon Melkisedeki temma.»†

⁷ Yesu naa suḡ wuḡ Diilonḡo gbāa hūu-yo kuliinḡu-na, a ce dumaanḡo-na, un waa h̄iɛma-na, u c̄aarā-yuḡ, gbuu c̄arā-yuḡ baa kaas̄inḡu baa nyinyḡlma. Un hiiriye u fɛɛ dumaanḡo-na Diilonḡo yaanḡa-na, Diilonḡo siɛ u c̄arāmma-i‡. ⁸ Un ṅa naa fiɛ waa Diilonḡ-Biɛṅo, u hūyāa-ma ce sūlma-i a nu Diilonḡo nunḡu-i. ⁹ Un ciɛ u maacemma-i ka hi u fuonḡu-i, ku'i ciɛ bamaṅ nuḡḡ u nunḡu-i hiere, u ciɛ ba Konḡkortienḡo a kor-ba gbula. ¹⁰ A ce dumaanḡo-na Diilonḡo ciɛ-yo jigāntaamba yuntienḡo Melkisedeki temma.

B̄incuḡṅ-niiwuoni

¹¹ Terienḡ daaku-na, nelma b̄ai dii i diɛ waṅ-ma, ṅga na t̄unni sa tiraa ni ye fiɛfiɛ, a ce dumaanḡo-na ma wamma dii kpelle. ¹² Na huḡṅgu cuḡ hūmel daade-na. Naa naa saaya na suḡ yiɛṅgu ta na h̄aalā banamba-i, ṅga namei daana yogo ba saaya ba tiraa h̄aalā-nei Diilonḡ-hūmelle-i ṅaa na suurii-diɛ fɛlemma. Na birii jo nyḡlma-na, a ne da naa naa saaya na ta na wuo b̄incuḡṅ-niiwuoni. ¹³ Umanḡ duḡ tuḡ m̄əsūṅ yogo, tonto; u sa suḡ kumanḡ vii baa kumanḡ saa vii. ¹⁴ A ne da niiwuoni yaa b̄incuḡṅ-niini-i. Ni wuoma miɛṅ-ba, a ce dumaanḡo-na ba suḡ kuufafaanḡu-i b̄o-ku kuubabalaanḡu-na.

6

¹ Terienḡu faṅgu-na, i ka cor Kirsa hūmelle dommanḡ-kalaṅo-i a tiɛ k̄a ku yunḡ-terienḡ-nu. Kuu dii ṅaa d̄unḡu tuole j̄iena t̄i, i saaya i haaya-kuḡ. I siɛ gbāa tiɛ titirre nelduḡṅ daama-i yinni maṅ jon wuḡ na nanna na cilḡbabalaṅo-i aa na haa na nanḡa-i Diilonḡo-na. Mafamma waanḡ cor t̄i baa-na. ² *Batemu ba kūṅgu-i baa a haa ṅ nanḡa-i nuḡm̄ba yunni-na aa c̄arā Diilonḡo-i, ku waanḡ t̄i baa-na. Kuomba siremmaṅ-kūṅgu-i baa Diilonḡ un ka ḡɛr nuḡm̄ba yunḡ-maama-i dumaa, ku bi waanḡ t̄i baa-na. ³ I ka yanḡ mafamma-i dumaa aa Diilonḡ duḡ siɛ i k̄a yamma.

⁴ Nuḡm̄ba maṅ daa Diilonḡo gbagbaama-i, bamaṅ nalāa D̄orwuonḡo pap̄amunḡu-i ne, bamaṅ daa *Diilonḡ-Yalle-i, ⁵ bamaṅ daa Diilonḡ-nelma fafaanḡu-i, bamaṅ nalāa b̄aanḡu maṅ juḡṅ ku f̄ṅḡūḡ-i ne ⁶ aa tiraa bir biɛ ba āncḡlomma-i cor baa-ma, molo c̄eraa u gbāa tiraa hiel-ba kuḡ bir dii-ba hūmefafalle-na. Baṅ yaanḡ Diilonḡo-i aa bir suur ba cilḡbabalaṅo-na, kuu dii ṅaa ba birii gbu Diilonḡ-Biɛṅo-i *daanḡu-na a hā nuḡm̄ba ta ba nyɛ-yo.

⁷ Na saa da, diilonḡ duḡ tuḡ d̄aa fafamma, suonḡu maṅ da ku ta ku ce d̄imma-i fafamma ku hā ku taamba-i, ṅ da Diilonḡo firiinu u huḡṅga-i baa suonḡu faṅgu-i. ⁸ ṅga da ku yanḡ aa

* 5:5 Gbeliemanḡ-nalāanḡu (Psaume) 2.7 † 5:6 Gbeliemanḡ-nalāanḡu (Psaume) 110.4 ‡ 5:7 Niɛṅ Like sebɛ-i-na 22.42-43.

ta ku pa huoni baa jukēlŋo u kula, ku pigāan wuɔ sofafaanŋu sɪ, ku siɛ vaaya Diilonŋo ka waasa-kuɔ aa dāamu'i ka caa-ku.

⁹ Mi jēnaan namaa, in feŋ i piye dumandɛ-i, i suyaa wuɔ namaanŋo-i na biyaa hūmefafalle yaa-i da na ka kor. ¹⁰ Diilonŋo saa balan. Nan ciɛ maacemma man hā-yo, ma siɛ gbāa karaanu-yuɔ. Nan kāyān u baamba-i dumaa, ku pigāan wuɔ u maama dɔlnu-nei. ¹¹ I taara na hieronŋo-i na vaa na fɛɛ dumɛi fuɔ ku bālma; ku yaa nan hɪŋ kuman taalunŋu-i, na ka da-ku ku temma-i. ¹² Terienŋu fanŋu-na, baa na dii yelma na fɛɛŋ nuɔ. Diilonŋ uŋ pāa nunŋu man, baman haa ba nanŋa yuɔ aa fɛ ba hɔmmu-i ta ba cie-ku, taa na ce ba temma.

Diilonŋ-nupälle

¹³ Diilonŋ u nanŋ pāa nunŋu-i baa *Abiramu-i wuɔ hielaa u niele u fɛɛŋ nuɔ wuɔ u ka ce-ma. Binŋkūŋu sɪ dii kuman maaraa Diilonŋo-i u duɔ hiel u niele-i kuɔ, ku'i ciɛ wuɔ hiel u niele-i u fɛɛŋ nuɔ ¹⁴ aa naa cira: «*Coima saa fa, mi ka silaa ce baa-ni aa hā-ni huonŋu bɔi.*»* ¹⁵ Abiramu wuɔ bi fɛ u huonŋa-i tɛna. Uŋ fɛ u huonŋa-i tɛna tuɔ cie dumaanŋo-na, Diilonŋ uŋ pāa nunŋu man baa-yo, wuɔ bi ce-ku hā-yo.

¹⁶ Molon duɔ wan nelma aa tuɔ taara na suɔ wuɔ ninsonŋo, ŋ da u hielaa u niele-i binŋkūŋu man maaraa fuɔ fɛɛ-i. ¹⁷ Diilonŋ uŋ pāa nunŋu-i baa baman, uŋ taaran ba suɔ wuɔ ninsonŋo, kɛɛ u siɛ ji bir baa huon-āndaanŋu, ku'i ciɛ u hiel u niele-i u fɛɛŋ nuɔ a haa nupälle-na. ¹⁸ Nelma hāi man daama-na, Diilonŋo siɛ gbāa bir baa huon-āndaanŋu. Uŋ pāa nunŋu-i aa hiel u niele-i u fɛɛŋ nuɔ, u siɛ gbāa ni u saa ce-ma. Terienŋu fanŋu-na, miɛ man gbaraa ji cɪŋ Diilonŋo-na, uŋ'a u ka hā-ye kuman, nel daama dii sireiŋa yiɛ bāmbāale i tiɛ hɪŋ ku taalunŋu-i. ¹⁹ In hɪŋ kuman taalunŋu-i, ku yaa miɛ kollunŋ-gboruonŋu-i. I bilaaya ku yaa yiera Diilonŋ-hūmelle-na. Ku yaa ciɛ i suɔ wuɔ i ka ciɛl kompanŋa-i suur Diilodubilonŋo-na†. ²⁰ Yesu taa yaanŋa yiɛ suur kusuonŋ-nu'i baa i yunniŋ-maama-i. U yaa ciɛ *Diilojigāntaamba yuntienŋo-i a waa ku maacemma-na hɔnniŋ jon Melkisedeki temma.

7

Melkisedeki sɪnni-i

¹ Melkisedeki* waa Salɛmu jāmatigi, aa tiraa waa Dɔrwuonŋo jigāntienŋo. *Abiramuŋ kāa ka ce berru-i baa jāmatigibaa-ba-i a yar-ba aa bir tuɔ jo, Melkisedeki wuɔ sire ka jā-rā-yuɔ a cārā Diilonŋo-i hā-yo. ² Abiramuŋ daa bimbinni man berru-na, wuɔ hā-yo cɪnciel calnumma da-ma-diei niɛ hiere. Melkisedeki yerre yunŋu yaa wuɔ: «*Jāmatigiviinŋo*». A naara kufanŋu-i u waa Salɛmu jāmatigi, ku yunŋu yaa wuɔ Yaafellen-jāmatigi. ³ Molo sa suɔ u to, molo sa suɔ u nyu, molo sa suɔ u bincɔiŋo nanŋo. U hommanŋ-maama saa wan terienŋu, u kuliinŋ-maama saa bi wan terienŋu. A ce dumaanŋo-na uu dii ŋaa niŋ daa Diilonŋ-Bienŋo-i dumaa: U ciɛ *jigāntienŋo a waa ku maacemma-na hɔnniŋ jon.

⁴ Nelbuɔ kelkel! Na saa da Abiramu fuɔ man i bincɔiŋo, uŋ kaa da niman hiere berru-na, u birii ni cɪnciel calnumma da-ma-diei hā-yo wei? ⁵ A ne da *Levi baamba man jigāntaamba, a saa baa *Moisi *ānjɪnamma-i, ba yaa saaya ba ta ba hūu *Isirahel-baamba nagān-niini cɪnciel calnumma da-ma-diei-i, ŋ siɛ suɔ wuɔ bafamba fɛɛ-i Abiramu hāyɛlmba namba'i. ⁶ Melkisedeki saa waa ba horre-na, ŋga Abiramu hāa-yo u bimbinni cɪnciel calnumma da-ma-diei-i aa u cārā Diilonŋo-i hā-yo; fuɔ man Diilonŋo naa pā nunŋu-i baa-yo. ⁷ A ne da i suyaa wuɔ uman maaraa u'i cārāŋ Diilonŋo-i hā uman cɛkūɔ. ⁸ Isirahel-baambaŋ pāŋ ba cɪnciel calnumma-i ba hā Levi baamba man, bafamba ku, a ne da Abiramuŋ pāa a hā uman, uu dii u saa ku ŋaa man waanŋ dumaa Diilonŋ-nelma-na. ⁹ Terienŋu fanŋu-na, i gbāa cira Isirahel-baambaŋ pāŋ ba cɪnciel calnumma-i ba hā Levi man, Abiramuŋ pāa u maama-i a hā Melkisedeki-i Levi fanŋo saa naa hi honŋ yogo

* **6:14** Miwaanŋo jɪnammanŋ-sebe (Genèse) 22.16-17 † **6:19** Niɛŋ Matie sebe-i-na 27.51 baa Ebire ba sebe-i-na 10.20.

* **7:1** Niɛŋ Miwaanŋo jɪnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 14.18-20.

nga u p̄aa. ¹⁰ U p̄aa niɛ niɛ? Tuonɔ-i baa Melkisedeki-i ban daa ba-naa huonɔ-gu-na, u waa h̄umellen tuɔ jo, a ce dumaanɔ-na tuonɔn p̄aa kuman, u nunɔgu dii-kuɔ.

Kirsa ciɛ jigāntienɔ Melkisedeki temma

¹¹ Diilonɔ un h̄aa *Isirahel-baamba-i *ānjɪnamma man, ma yunɔgu waa *Levi baamba jigāntesɪnni yaa nuɔ-i. Kuɔ ba jigāntesɪnni naa hi ni fuonɔgu-i, Diilonɔ naa waa hie yan bafamba-i aa hiel *jigāntienɔ nanɔ Melkisedeki temma? Bafamba man *Aarō baamba. ¹² A ne da jigāntesɪn da ni hor, fuɔ ānjɪnamma bi hor. ¹³ Inɔ wanɔ umanɔ maama-i, jigāntesɪn daani vii u yaa-i, u b̄incuonɔ-niini s̄i. U b̄incuonɔ nanɔ saa sire c̄aa jigānɔga-i dede. ¹⁴ I suyaa-ma hiere wuɔ Itienɔ tobaa-ba haayienɔ yaa *Yuda-i, *Moisi saa wanɔ ba jigāntesɪnnin-maama dede.

¹⁵ Ku migāan tiraa kaala dei, jigāntie daa Melkisedeki temma, uuduonɔ s̄i baa Levi baamba-i. ¹⁶ U saa ce jigāntienɔ a biɛ u b̄incuonɔ-maama n̄aa man ceɔ dumaa ānjɪnamma-na, n̄ga un yen u siɛ gb̄aa ku, ku yaa ciɛ-yo jigāntienɔ-i. ¹⁷ Diilonɔ-nelma gbaraa-ma wuɔ: «*ŋ ciɛ jigāntien nuɔ a waa ku maacemma-na h̄anninɔ jon Melkisedeki temma.*»†

¹⁸ Terienɔgu fanɔgu-na, Diilonɔ gbuyaanu nelma namma ānjɪnamma-na wuɔ yunɔgu si dii-mei; ma siɛ gb̄aa kāyā nelienɔ. ¹⁹ Na saa da, ānjɪnamma saa gb̄aa migāan w̄eima ma hi ma fuonɔgu-i Diilonɔ yufelle-na. N̄ga fiɛfiɛ-i-na, Diilonɔ diyaa-ye h̄umelle man faa yan. I haa i nanɔga-i di yaa nuɔ-i aa t̄ena. Di yaa ciɛ i gb̄aa piɛ Diilonɔ-i.

²⁰ A naara kufanɔgu-i, Diilonɔ p̄aa nunɔgu aa ce Yesu-i jigāntienɔ. Ma temma saa ce banamba jigāntesɪnni damma-na. ²¹ N̄ga ma ciɛ Yesu niini damma-na. Diilonɔ-nelma gbaraa-ma wuɔ:

«*Itienɔ hielaa u niele u f̄erɛn nuɔ aa u sa ji bir u nunɔgu-i dede.*

U ciɛra wuɔ: «N̄ ciɛ jigāntien nuɔ a waa ku maacemma-na h̄anninɔ jon.»

²² Terienɔgu fanɔgu-na, Diilonɔ un bilaa *tobisif̄elenni man baa nelbiliemba-i, Yesu yaa yiɛraaya baa ni maama-i. ²³ A naara kufanɔgu-i Levi bis̄almba huraa ba-naa b̄oi cor jigāntesɪnni-na; umanɔ duɔ nyugūn duɔ saa ji waa, unaa hor-o. Ku ciɛ dumei ba ciinu.

²⁴ N̄ga Yesu fuɔ dii gbula aa molo sa ji hor-o u jigāntesɪnni-na ²⁵ ku'i bi tiraa ce baman piyaan Diilonɔ-i fuɔ barguɔ-i-na, u gb̄aa tuɔ kor-ba fafamma. Un yen u siɛ gb̄aa ku, u c̄arā Diilonɔ-i u h̄a-ba. ²⁶ Terienɔgu fanɔgu-na, Yesu yaa *Diilojigāntaamba yuntienɔ man gb̄iɛ baa-ye. U huonɔga kuon, u saa c̄al, u saa ce āmbabalma. Diilonɔ biyaa-yo ka j̄ina u caan-nu a maa-yo āmbabalmanciraamba-na. ²⁷ Uu si dii n̄aa *Diilojigāntaamba yuntaamba namba-i: Bafamba kor Diilonɔ-i yinni man jon baa t̄amman-niini bafamba f̄erɛn āmbabalma maama-na aa tiraa sire kor-o ba nellen-baamba bi maama-na. A ne da fuɔ p̄aa fuɔ f̄erɛn kerre yaa-i a kor Diilonɔ-i i diei yon gbula. ²⁸ Anjɪnamman ciɛ baman Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ku nuɔl-ba Diilonɔ-h̄umelle-na. N̄ga Diilonɔ un hielaa u niele-i u f̄erɛn nuɔ aa ce umanɔ Diilojigāntaamba yuntienɔ-i ānjɪnamma huonɔgu-na, fuɔ f̄erɛn Biɛnɔ yaa-i. U jigāntesɪnni hii ni fuonɔgu-i aa mumb̄almu s̄i-niɛ.

8

Tobisif̄elennin-maama

¹ Inɔ wanɔ manan, manan yunɔgu mei, ma yaa daama: Inɔ waanɔ *Diilojigāntaamba yuntienɔ man maama-i baa-na, u yaa dii baa-ye. Uu dii t̄ena Diilonɔ-i Weimantienɔ caan-nu dii d̄arɔ-i-na ² tuɔ ce u maacemma-i Diilonɔ-d̄un-kerre-na. D̄unɔgu fanɔgu-i, Itie fuɔ f̄erɛ yaa maa-ku; nelbiliemba s̄i.

³ Diilojigāntaamba yuntienɔ maacemma yaa a tuɔ buol Diilonɔ-i aa tuɔ p̄a niip̄anni-i u h̄a-yo. Terienɔgu fanɔgu-na, fuɔ miɛ wuonɔ bi da kunanɔgu a h̄a Diilonɔ-i k̄e. ⁴ Kuɔ uu naa waa h̄iɛma-na, uu naa saa gb̄aa ce halle *jigāntienɔ. Hama-i nuɔ-i? Jigāntaamba dii t̄i ta ba p̄a niip̄anni-i ba h̄a Diilonɔ-i a saa baa *ānjɪnamma-i. ⁵ Baman dii h̄iɛma-na

† 7:17 Gbelieman-nalāanɔgu (Psaume) 110.4

bande-i-na, ban ceŋ ba maacemma-i dūngu maŋ nuɔ-i, ku kerre yaa dɔrɔ-i-na. Diilonɔ pigāaŋ *Moisi-i kufanɔu cemma yaa-i. U gbuɔya-yuɔ wuɔ: «*Ne, ce-ku fafamma ŋaa miŋ pigāaŋ-ni ku cemma-i dumaa tānūngu-na.*»* 6 Ŋga fiefiɛ-i-na, Diilonɔ uŋ pāa nufeliɛŋgu maŋ *tobisifɛlenni-na, ku bɔyaa diɛlā-kūngu-na. Yesu yaa dii i hɔlma-na baa Diilonɔ-i tobisinni fanni cemma-na. Terienɔu fanɔu-na, Diilonɔ hāa miɛ jigāntienɔ-i maacemma maŋ maaraa hiɛmaŋ-jigāntaamba maama-i titirre.

7 Kuɔ tobisidiɛlānni naa fa, Diilonɔ naa waa hie tuɔ bel ninanni? 8 Ŋga i daa Itienɔ taa u cāl u baamba-i uŋ piiye terienɔu maŋ nuɔ-i wuɔ:

«*Yiingu dii baa yiingu mi ka bel tobisifɛlenni baa *Isirahɛl-baamba-i a naara *Yuda-baamba-i.*

9 *Ni siɛ waa niiduɔni baa mi naŋ bilaa ba tobaa-ba nammu-i hiel-ba Esipi-i-na aa naa bel nimaŋ baa-ba.*

Ba biɛnaana tobisinni fanni-i ku'i ciɛ mɛi bi ne-ba aa yan-ba.

10 *Min ka bel tobisinni maŋ baa Isirahɛl-baamba-i biena maŋ juɔŋ, mi ka dii mi anjɛnamma-i ba kusūnni-na, mi ka nyɛgɛŋ-ma ba hɔmmu-na.*

Mi ka waa ba Diilonɔ muɔ aa ba waa mi baamba.

11 *Yungu si dii unaa duɔ ji cira u pigāaŋ unanɔ baa mi sɛnni-i.*

Ba ka suɔ-mi hiere ka saa; a don bisalmba-na ka hel baa bɛncuɔmba-i hiere ba ka suɔ-mi.

12 *Baŋ cālāa-mi baa mamaŋ, mi ka yan ma tɛ, mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huɔŋga-na.»†*

13 Diilonɔ uŋ biɛ tobisɛŋ daani-i niifɛlenni, kuu dii ŋaa u ciɛ diɛlā-niini-i niicɔlɔnni. A ne da biŋkūngu maŋ vāa, ku kã gbuoma-na.

9

Jigāntie buɔra jigāntien-na

1 Diɛlā-*tobisinni waa baa ni buolmaŋ-hūmienɔ baa ni buolmaŋ-terienɔu hiɛma-na bande-i-na. 2 Baa naa ce kompadūngu aa karnu ku huɔŋga-i sɔmma hāi. Niŋ suur gbuya kumaŋ, ba taa ba bi-ku Diilonɔ-dūngu. Fitimbaa-ba waa kusuɔŋ-nu'i baa Diilonɔ-buruɔŋ waa taabale maŋ nuɔ-i hiere. 3 Hāaliŋ-kūngu-i, ba taa ba bi-ku Diilodubilonɔ. 4 Wusūnaŋ-igāŋga nanɔa waa terienɔu-na, ka waa sɛne-kaŋga, a naara *tobisinniŋ-kporuo-i; baa naa tiŋ-yo baa sɛne. Kporuo huɔŋga-na, sɛne-birenɔa nanɔa waa baa *mani ka huɔŋga-na. *Aarɔ gboruɔŋgu maŋ naa puu pūlma-i* kuu naa bi waa a naara tobisinniŋ-nelmaŋ nyegāaŋ tāmpɛŋa maŋ nuɔ-i. 5 Ba taa ba kūnna tāmma-i kporuo daayo suuluo yaa nuɔ-i ba kor Diilonɔ-i āmbabalma maama-na. Baa naa kul Seribēbaa-ba† namba jina suuluo dɔrɔ-i-na ba ta ba pigāaŋ wuɔ Diilonɔ dii. Seribēbaa daaba naa paarnu ba buncemmu-i kporuo yudɔrɔ-i-na a cɛnnu-yuɔ. Mii si dii da mi biɛ biɛbiŋ daani-i ni yunniŋ da mi waŋ ni maama; ma wammaŋ-huɔŋgu sɛ fiefiɛ-i.

6 Kompadūngu waa waan daama temma yaa-i aa *Diilojigāntaamba ta ba suur dudɛlāŋgu-na yinni maŋ joŋ ba ce ba maacemma-i. 7 Hāaliŋ-kūngu-na, ba yuntienɔ yaa taa u suur u diei yon. Aa u taa u suur i diei belle-na. Fuɔ fɛrɛ-i, baa nuɔmba-i, ban cālāa Diilonɔ-i baa mamaŋ hiere, duɔ u suur, u suur baa biŋwuɔŋ-tāmma, ka kor-o.

8 Terienɔu fanɔu-na, *Diilonɔ-Yalle pigāaŋ-ye wuɔ mamaŋ taa ma ce kompadudɛlāŋgu-na, maŋ taa ma ce huɔŋgu-na, Diilodubilonɔ dumelle saa naa hi puure yogo. 9 Kompadūŋ daaku pigāaŋ-ye nelma nyunɔo ku bāaŋgu-na. Ku pigāaŋ-ye wuɔ ban pāŋ niipānni maŋ

* 8:5 Helmaŋ-sebe (Exode) 25.40 † 8:12 Seremi (Jérémie) 31.31-34 * 9:4 Niɛŋ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 17.16-25. † 9:5 Seribēbaa-ba: Ba bi *dɔrɔpɔuɔrbiemba namba'i dumaŋo-na.

ba hã Diilonjo-i a naara niikonni-i hiere a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ, ni sie gbãa fẽ ni pãtaamba hõmmu-i gbarnu. ¹⁰ Mamaŋ nyegãaŋ, ma pigãaŋ niwuoniŋ-kũngu yon baa niinyõnniŋ-kũngu a naara nelieŋ nuõ niŋ saaya ŋ migãaŋ ŋ kũõma-i dumaa Diilonjo yufelle-na. Nifanni-i daani-i hiere nelbilieŋ-ãncemma. Ba taa ba ce-ma ba cie Diilonjo duõ bibirre-meĩ.

¹¹ Fiefiẽ-i-na, *Kirsa juõ ji ce *Diilojigãntaamba yuntienjo, i die da bisiŋ ku fafaaŋgu-i. Uŋ ceŋ u jigãntesinni-i kompadũngu maŋ nuõ-i, ku maaraa hie maŋ-kũngu-i aa tiraa fa yaŋ-ku. Kompadũngu faŋgu-i nelbiliemba saa ce-ku, ku yuŋgu yaa wuõ hie maŋ-kũngu si.

¹² Kirsa suurii-kuõ i diei yon. U saa suur ka buol baa kaagbuon-tãmma, u saa bi suur ka buol baa balyuŋ-tãmma. Nga u suurii ka buol baa fuõ ferẽŋ tãmma a kor-e gbula.

¹³ Bamaŋ guõlaaya ba ferẽ, ba migãaŋ-ba baa kaagbuon-tãmma, sisõ balaan-tãmma, da ma'i bi si naanõnõŋ-cuonngu. ¹⁴ Bimbaan-tãmma da ma gbãa migãaŋ nelieŋo-i migãaŋ daama temma-i, mie iŋ cie guõyuõ maŋ, Yesu fuõ maŋ saa ce kuubabalaanngu da, aa pã u ferẽ hã Diilonjo-i Diilon-Yalle barguõ-i-na, fuõ tãmma ka hur i balaanngu-i ka hi hie a migãaŋ i hõmmu-i i tie cãa Diilonjo-i Cicẽlmantienjo-i?

¹⁵ Ku cie dumẽi u jo ji waa i hõlma-na baa Diilonjo-i tobisifelenni-na. Cãlmuõ maŋ cie tobisicolõnni-na, Yesu kuu a kor nuõmba-i cãlmuõ faŋo-na. A ce dumaanjo-na, Diilon uŋ bie bamaŋ duõ ji hã-ba u ciilunngu maŋ sa tieŋ dede, ba ka gbãa da-ku ŋaa uŋ pãa nuŋgu-i baa-ba dumaa.

¹⁶ Da ŋ nyegẽŋ sebe a pigãaŋ ŋ ciilunngu calnumma-i, da ŋ saa ku, ku sie gbãa cal.

¹⁷ Da ŋ waa cicẽlma yogo, sebe huõya-maama sie gbãa ce. Da ŋ ku, ku yaa ma suõ gbãa ce. ¹⁸ Kuuduõngu yaa-i baa Diilon-tobisinni-i. Halle ðielã-niini bilaa baa tãmmaŋ-kũngu.

¹⁹ Kuŋ cie dumaa ku yaa daaku: Diilon uŋ'a ba ta ba wuõ hũmienja maŋ, *Moisi kalaan-ya baa-ba hiere igẽna ŋaa aŋ nyegãaŋ dumaa *ãnjĩnamma-na. Uŋ cie mafamma-i, baa naa ko nambiemba namba baa kaagbolaamba namba, wuõ bie ba tãmma-i a guõl baa hũmma, aa ce kumitedãama a vaa *isopefielu a dii misĩrrã ãnjĩnammaŋ-sebe-i-na aa bi dii misĩrrã nuõmba-na hiere ²⁰ aa cira: «*Diilon uŋ bilaa tobisinni-i baa-na baa tãmmaŋ-niini maŋ, ni tãmma yaa-i.*»[‡] ²¹ Aa naa bi misĩrrã kompadũngu-na baa ku bimbinni-na hiere. ²² A saa baa ãnjĩnamma-i, ba migãaŋ bimbinni bõi baa tãmma-i. Aa ãmbabalma sie gbãa pir ni tãmmaŋ-kũngu saa ko.

²³ Hie maŋ-bimbinni migãaŋ migãaŋ daama temma yaa-i baa bimbaan-tãmma, ŋga dõr-niini yaa kirẽiŋa-i, nifanni migãaŋ baa tãmma maŋ bõyaa bimbaan-tãmma-na.

²⁴ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanjo-na? Ku yuŋgu yaa daaku, nelbiliemban maa Diilon-dũngu maŋ, Kirsa saa suur kufanngu-na, u suurii Diilon-dũŋ-kerre yaa nuõ-i dõrõ-i-na, ka waa u caan-nu tuõ waŋ i yuŋ-maama-i baa-yo. ²⁵ Aa tobisicolõnni-na, belle belle, Diilojigãntaamba yuntienjo suur Diilodubilonjo-na baa biŋwuon-tãmma ka kor Diilonjo-i. Nga Kirsa suurii a ka pã fuõ ferẽŋ kerre yaa-i i diei yon a hã Diilonjo-i. ²⁶ Die i ne miwaanõŋ duõŋ dii huõngu-na ji hi baa nyuŋgo, kuõ uu naa u pã u ferẽ ku yu niele, uu naa mulieŋ bõi de! Nga u juõ i diei yon gbula miwaanõ tĩmmaŋ-huõŋ daaku-na, a ji ce u ferẽ tãmmaŋ-kũngu duõ gbuonu ãmbabalma-i.

²⁷ Nelieŋ nuõ ŋ ku i diei yon a kã Diilonjo ka yuu-ni. ²⁸ Kuuduõngu yaa baa Kirsa-i, u cie u ferẽ tãmmaŋ-kũngu a hã Diilonjo-i i diei yon a pir nuõmba ãmbabalma-i. U ka bir jo. Duõ jo gboluõngu faŋgu-na, u sa ji pir ãmbabalma, u ji kor bamaŋ ciyaan u duõ ji kor-ba.

10

¹ *Anjĩnamma cie ta ma pigãaŋ bisiŋ ku fafaaŋgu yalle yaa yon; ŋga ma'i si fafaaŋgu faŋgu ferẽ-i. A ce dumaanjo-na, bamaŋ kuraan Diilonjo-i baa tãmmaŋ-niini-i bienaŋ jon, tãmmaŋ-niini fanni cãraa ni gbãa migãaŋ-ba ba hi ba fuõngu-i Diilonjo yufelle-na. ² Kuõ nii na'a ni ka gbãa, nii naa pir ba cãlmuõ-i bei i diei gbula aa ba sie tiraa nunu-yuõ. A ce

[‡] 9:20 Helmaŋ-sebe (Exode) 24.3-8

dumaanjo-na dii yiinaa baa naa hiel ba nanja buolma-na. ³ Na saa da, belle belle, buoln daama ce nuamba ambabalma maama ta ma tɛnu-bei. ⁴ Hama-i nuɔ-i? Baln-tamma-i baa kaagbolaan-tamma siε gbāa pir nelienjo ambabalma-i halan-ma u yungu-na. ⁵ Ku'i cie Kirsan taa u jo hɛma-na, u gbɛ Diilonjo-i wuɔ:

«ŋ ciεra ŋ sa taara tammaŋ-kūŋgu baa biŋkūpāŋgu.

Nga ŋ hāa-mi kūɔma mi da mi bir-ma hā-ni.

⁶ *Baŋ koŋ tammaŋ-niini maŋ aa kukul-ni, ni maama sa dɔlnu-niε, ambabalman-tammaŋ-kūŋgu-i maaduɔma.*

⁷ *Ku'i cie mi cira:*

Diilo, muɔmɛi daami!

Mi juɔ da mi ji ce niŋ taaran kuman,

ŋaa maŋ nyegāan duma mi kūŋgu-na Diilon-nelma-na.»*

⁸ Uŋ puurii u nuŋgu-i, neldɛlɛmma maŋ juɔ, ma yaa daama: *«ŋ ciεra ŋ sa taara tammaŋ-kūŋgu baa biŋkūpāŋgu, ŋ sa taara baŋ koŋ tammaŋ-niini maŋ aa kukul-ni, ŋ sa bi taara ambabalman-niini-i, kεε ni sa dɔlnu-niε.»* A ne da anjɛnamma yaa juɔ baa niipān daani-i hiere.

⁹ *Aa tiraa cira: «Muɔmɛi daami, mi juɔ da mi ji ce niŋ taaran kuman.»*

Ku pigāan wuɔ u huraa āncencɔmma-i baa maafɛmma. ¹⁰ Diilon uŋ taa u taara kuman, Yesu-Kirsa cie ku yaa-i. U pāa u fεε i diei yoŋ gbula tammaŋ-kūŋ temma, a pir i ambabalma-i.

¹¹ Yinni maŋ joŋ Diilojigāntaamba kā ba ce ba maacemma-i. Ba hinu ba kor Diilonjo-i korduɔŋ daama yaa-i baa tammaŋ-niini, a ne da tammaŋ-niini cεraa ni gbāa pir nelienjo ambabalma. ¹² Nga *Kirsa pāa u fεε i diei yoŋ a pir nuamba ambabalma-i aa kā ka tɛna Diilonjo caan-nu gbula ¹³ tuɔ cie Diilonjo duɔ mal u bigāarāamba-i hā u ce u bāanngu-i bei. ¹⁴ A ce dumaanjo-na, uŋ pirii bamaŋ ambabalma-i, u pāa u fεε-i diei yoŋ a migāan-ba ba hi ba fuonngu-i gbula. ¹⁵ *Diilon-Yalle bi waan ma yaa-i wuɔ:

¹⁶ *«Itienjo ciεra:*

Min ka bel *tobistɛni maŋ baa-ba biena maŋ juɔŋ,

mi ka dii mi anjɛnamma-i ba hɔmmu-na,

mi ka nyεgēŋ-ma ba kusɛnni-na.»

¹⁷ *Aa tiraa cira:*

«Mi ka hiel ba ambabalma-i mi huɔŋga-na

baa ba cɔlmuɔ-i hiere.»†

¹⁸ Da kuɔ Diilonjo hielaa i ambabalma-i u huɔŋga-na, yuŋ haku-i dii ŋ ka tiraa pā kuupāngu da ŋ hur-ma?

Yaan i piε Diilonjo-i baa huɔŋga diei

¹⁹ Terienngu fanngu-na, tobiŋ namaa, Yesu tamma cie i suɔ wuɔ i ka gbāa tie suur Diilodubilonjo-na. ²⁰ U pāa u fεε tammaŋ-kūŋ temma, a taalnu kompanga maŋ waa Diilodubilonjo dumelle yaannga-na a puure hūmefɛlende hā-ye. Hūmelle fande yaa cicɛlman-hūmelle-i. ²¹ A ce dumaanjo-na, *Diilojigāntaamba yuntienjo maŋ dii baa-ye Diilon-dūŋgu yungu-na, u temma si dii. ²² Terienngu fanngu-na, i ambabalma anjɔguoman hilaa i hɔmmu-na aa i cε koŋ, yaan i piε Diilonjo-i baa huɔŋga diei aa i gbu i haa i nanja yuɔ ku haama. ²³ U sa pā nuŋgu aa ji bir baa huon-āndaanngu, a ce dumaanjo-na, in faran i ne kuman aa tie wan ku maama, yaan i nyaar-kuɔ kpelle. ²⁴ Yaan i tie kāyā i-naa i dii sirɛiŋa i-naa nuɔ nelnyulmu cemma-na baa ānfafamma bi cemma-na. ²⁵ Baa na yan i tie bir i tigiimambaa-ba-na ŋaa banambaŋ miεŋ-kuɔ duma. Aa ji tiraa da nan daa Itienjo jomma piε ma jo dε-i-na, yaan aa i tie dii sirɛiŋa i-naa nuɔ.

²⁶ Na saa da, in suyaa ninsonjo-i, die suuye i yufienja-i aa cor tie ce kuubabalaanngu-i, tammaŋ-kūŋgu nanngu si dii kuman gbāa pir i ambabalma-i. ²⁷ Die suuye i yufienja-i,

* **10:7** Gbelieman-nalāanngu (Psaume) 40.7-9 † **10:17** Seremi (Jérémie) 31.33-34

kumaŋ t̄iyāa ku yaa daaku: I t̄iēna baa hotiele-i i t̄ie cie gēŋgeryiingu-i baa dāŋgboguŋgu maŋ ka wuo Diilonjo bigāarāamba-i.

²⁸ Uman duo cāl *Moisi *ānjīnamma-i, aa nuomba hāi sisō ba siei da-yo aa waŋ-ma, hujarre si dii-kuo; ba ko kutienjo-i. ²⁹ Terienju fanju-na, uman duo saa dii Diilonjo-Bienjo nuŋgu-i, uman duo saa kāŋ *tobisinnin-tāmma maŋ pirii u āmbabalma-i, uman duo tuo biēna *Diilonjo-Yalle yerre-i, ŋ sie suō wuo di yaa pigāaŋ-yeŋ Diilonjo hujarre-i, fuō kūŋgu ka waa niē? Ku sie balan yaŋ uman cālāa ānjīnamma-i wei? ³⁰ Uman ciera:

«Muōmēi ka suu sōlaaŋgu-i;

muōmēi ka pā neliēŋo neliēŋo baa uŋ cie kumaŋ.»

Ma s̄i i suō kutienjo-i kē? U yaa Diilonjo-i. U tiraa cira wuo:

«Itienjo ka ce u baamba āndaanjo-i.»‡

³¹ Diilonjo-i Cicēlmantienjo-i, u nel da ma bel-ni, hotiele dii-kuo dē!

³² Yaan aa na ne kumaŋ curaa: Nan hilaa kukulma-na, ku domma-na muliēŋ hama-i saa haa-nei? Nga ma saa gbāa jinya-nei. ³³ Na hōlma-na, ba taa ba tuora banamba aa ce-ba kpāncōlgūo nuomba-na. Bamaŋ naa t̄ie, ba saa nanna ban ceŋ bamaŋ kpāncōlgūo-i; ba taa ba kāyā-bei. ³⁴ Na siyaa muliēŋ baa kasobiemba-i aa na bi siyaa ba hūu na nagāŋ-niini-i ni maama saa jaŋ-na, aa suō kerre wuo bimbifafanni nanni dii baa-na a yaŋ ban hūyāa nimaŋ aa ni sa ji kā terienju.

³⁵ Terienju fanju-na, nan daa holle maŋ dii ku domma-na, baa na yaŋ di korra-nei, ku yaa Diilonjo ka pā-na bōi. ³⁶ Vaan na fere na ta na ce Diilonjo uŋ taaraŋ kumaŋ a gbāa da na da uŋ pāa nuŋgu maŋ. ³⁷ Na saa da, ma nyegāaŋ Diilonjo-nelma-na wuo:

«Ku saa maa, ku t̄iyāa celle

aa uman saaya u jo, u jo.

U sie vaaya.

³⁸ Uman vii mi hūmelle-na, uŋ haa u nanja-i miē, u ka kor,

ŋga duo nanna hūmelle-i, ku sie dōlnu-miē baa-yo.»§

³⁹ Bamaŋ naana hūmelle-i aa ta ba kā da ba ka balla, miē ii si dii baa-ba. Nga bamaŋ hūyāa-ma da ba ka kor, ii dii baa ba yaa-i.

11

Nagahaalen-maama

¹ A haa ŋ nanja-i Diilonjo-na ku yungu yaa wuo nin h̄in kumaŋ taalungu-i, ŋ suyaa wuo ŋ ka da-ku, ku bi pigāaŋ wuo nin'a ŋ sa da kumaŋ baa ŋ yufelle, ŋ suyaa wuo kuu dii.

² Yiinataamba naa haa ba nanja Diilonjo-na ku'i cie Diilonjo gbeliēŋ-ba.

³ I haa i nanja Diilonjo-na ku'i cie i suō wuo Diilonjo hielaa miwaanjo-i baa u nuŋ-āndaanjo yon, a ce dumaanjo-na in dan nimaŋ hiere baa i yufienja-i ni hilaa in'a i sa da kumaŋ baa i yufienja yaa nuō-i.

⁴ Abel naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie u pā b̄in̄kūfafaanjo hā Diilonjo-i a yaŋ Kayine-i*. Uŋ ŋa naa haa u nanja Diilonjo-na, ku'i cie Diilonjo gbeliēŋ-yo wuo u vii aa cira u niipānni dōlaanu-yuo. Abelŋ haa u nanja-i Diilonjo-na, uŋ fiē ku, u nelma dii-ye hūmefafalle-na yogo.

⁵ Enōki naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie Diilonjo biē-yo ka jina u caaŋ-nu u saa yaŋ u ku†. Ba juō'a ba ne naa-yo; molon yufelle saa ji tiraa haa-yuo. Aa u suō duō ta, Diilonjo naa waŋ-ma wuo u kūŋgu dōlaanu-yuo. ⁶ Da ŋ saa haa ŋ nanja-i Diilonjo-na, ku sie gbāa dōlnu-yuo baa-ni. Uman piyaan Diilonjo-i, u saaya u hūu-ma wuo Diilonjo dii, aa u pā bamaŋ taaraayan-yuo.

‡ 10:30 Anjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 32.35-36 § 10:38 Abakuke (Habaquq) 2.3,4 * 11:4 Niēŋ Miwaanjo jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 4.3-10. † 11:5 Niēŋ Miwaanjo jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 5.21-24.

⁷*Nowe naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ Diilonɔ unɔ gbuɔya-yuɔ baa mamanɔ, u hũu-ma a ne da ma saa naa hi ce yogo. U nuɔ Diilonɔ nuɔngu-i aa ce begubuɔ-i a suur baa u dumellen-baamba-i hiere hũmma saa da wuo-ba. Unɔ ciɛ mafamma-i u pigãanɔ wuɔ mamanɔ daa banamba-i ba'i taaraaya-meɪ. Aa unɔ haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u ce nelviinɔ Diilonɔ wulaa.‡

⁸*Abiramu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u nu u nuɔngu-i aa hũu-ma hel ba nelle-na ta tuɔ kã Diilonɔ unɔ pãa nuɔngu-i baa-yo wuɔ u ka hã-yo nelle manɔ; a ne da u saa tuɔ suɔ di saanɔu. ⁹Uu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ unɔ pãa nuɔngu-i wuɔ u ka hã-yo nelle manɔ u kã ka tɛna-diɛ nãa nerienɔ tuɔ cɔ kompadũn-nu. *Isaki-i baa *Yakɔbu-i, ba bi waa kompadũnni yaa nuɔ-i aa nuduɔngu yaa bi pãa baa bafamba-i. ¹⁰Diilonɔ unɔ fuu nelle manɔ aa ma-de u fɛɛ, dũnni yieraaya dɛi, Abiramu yufelle waa di yaa nuɔ-i.

¹¹Sara waa cɛnyɛinɔ, nɔa uu naa bi haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u gbãa duɔ da bilonɔ; nɔ siɛ suɔ wuɔ uu naa cor bilodalle-i gbuu maa. Uu naa suɔ wuɔ umanɔ pãa nuɔngu-i baa-yo wuɔ u ka da bilonɔ u siɛ gbãa tãal-o, ku'i ciɛ ma bi dɔl-o. ¹²Ku ciɛ dumɛi bibienɔ diei honɔ a dii hɛma yu a ne da uu naa tuɔ yii baa u yunɔu. U huonɔu ciinu nãa ninɔ daa mɛnã-i dumaa dɔrɔ-i-na; molo siɛ gbãa kãn-ku.§

¹³Bamanɔ bafamba-i daaba-i hiere, ba haa ba nanɔa Diilonɔ-na ji ku. Diilonɔ unɔ pãa nuɔngu manɔ, ba saa hi-ku; nɔa ba faara da-ku yaa-i a ce ba hɔmmu gbuu fɛ baa-ku. Bafamba fɛɛ waanɔ-ma wuɔ bafamba-i hũncortaamba, bafamba muntɛnammu sɪ hɛma-i. ¹⁴Bamanɔ piyenɔ dumaanɔ-na, ku pigãanɔ wuɔ ba taara ba nelle. ¹⁵Banɔ hilaa dimanɔ nuɔ-i, kuɔ di kũma naa bel-ba, baa naa gbãa bir kã-diɛ. ¹⁶Nɔa ba taa ba taara dimanɔ faa yanɔ difande-i. Ba taa ba taara dɔrnelle. Ku'i ciɛ Diilonɔ siɛ ba ta ba bi-yo ba Diilonɔ. Na saa da, u migãanɔ terienɔu hã-ba u nelle-na.

¹⁷Abiramu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ Diilonɔ unɔ fiɛ ce-yo ne wuɔ u pã Isaki-i hã-yo, u saa yagar. U siyaa duɔ pã u bɛduɔla-i hã Diilonɔ-i. ¹⁸A ne da Diilonɔ naa pã nuɔngu baa-yo wuɔ: «*Isaki yaa ka hã-ni huonɔu.*»* ¹⁹Abiramu naa suɔ wuɔ Isaki duɔ fiɛ ku, Diilonɔ ka gbãa sire-yuɔ, ku'i ciɛ Diilonɔ bir u bienɔ-i hã-yo. Nel daama ciɛ antigãama.

²⁰Isaki naa bi haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u cãrã-yuɔ hã Yakɔbu-i baa Esawu-i ba bisinuɔ maama-na.† ²¹Yakɔbu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ unɔ juɔ tuɔ yii duɔ ku u cãrã-yuɔ hã Yosɛfu bɛpuɔmba-i ba yunniɔ aa yiiye u bũɔle-i a dũuna jaal Diilonɔ-i.‡

²²Yosɛfu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ unɔ juɔ piɛ kuliinɔu huonɔu manɔ nuɔ-i, u wanɔ-ma wuɔ *Isirahɛl-baamba ka hel Esipi-i-na aa pigãanɔ banɔ saaya ba ce kumanɔ baa u kogonni-i.§

²³*Moisi bĩncuɔmba naa haa ba nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ banɔ huonɔ-yo ba fuo-yo u ce caamba siɛi. Baa naa da u faa cor a ce ba saa kãnɔ jãmatigi ãndaanɔu-i.*

²⁴Moisi naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u yaanɔanɔ juɔ cã u yagar wuɔ ba baa bi-yo jãmatigi hãayɛlnɔ. ²⁵U niɛ fiisaanɔu-i aa yanɔ-ku; wuɔ fiisaanɔu manɔ banɔ cɛn-kunɔ ãmbabalma hɔlma-na ku sa cɔ; aa hĩrã u kũma-i ka mulɛnɔ baa Diilonɔ-baamba-i. ²⁶Uu naa ne da da nɔ hĩrã tuosinni-i *Konɔkortienɔ manɔ ka jo u temma-i, kuu dii baa yunɔu a yanɔ weisinni-i hiere Esipi-i-na. U taa u fara u ne Diilonɔ unɔ ka pã-yo baa kumanɔ.

²⁷Moisi naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u hel Esipi-i-na u saa kãnɔ jãmatigi hɔdulle-i. U nyaarã nãa u da Diilonɔ-i baa u yufelle. ²⁸Uu naa haa u nanɔa Diilonɔ-na ku'i ciɛ u

‡ **11:7** Niɛn Miwaanɔ jĩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 6-9. § **11:12** Niɛn Miwaanɔ jĩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 22.17. * **11:18** Miwaanɔ jĩnamman-sebe (Genɛse) 21.12 † **11:20** Niɛn Miwaanɔ jĩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 27.28-29,39-40. ‡ **11:21** Niɛn Miwaanɔ jĩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 48.1-20; 47.31. § **11:22** Niɛn Miwaanɔ jĩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 50.24-25 baa Helman-sebe-i-na (Exode) 13.19. * **11:23** Ba gbɛ Esipi jãmatigi manɔ naa ciɛra ba ko bisãlmba-i. Niɛn Helman-sebe-i-na (Exode) 1.8-22.

ce *korsinni timman-ponsaanju-i. U cie Isirahel-baamba hure tamma ba dumien-yammu-na wuɔ *dɔrɔpɔwɔrbilonɔ man kuɔn nuɔmba-i duɔ ji tuɔ cor, u baa ko Isirahel-baamba bepuɔmba-i.†

²⁹ Isirahel-baamba naa haa ba nanga Diilonɔ-na ku'i cie hūmma taal sɔmma hāi dāmma-nuoradāama-i-na‡ aa ba wuɔ cor terkuraan-nu. Esipitaan ba'a ba niya-bei ce ba temma-i hūmma wuo-ba.

³⁰ Isirahel-baamba naa haa ba nanga Diilonɔ-na ku'i cie ba nu u nunju-i aa wuɔ cīlā Yeriko-i yinni niediei. Niehāi yiingu-na nelle-koko wuɔ cii.

³¹ Araabu man waa saasorcienɔ-i uu naa haa u nanga Diilonɔ-na ku'i cie u har Isirahel-baamba man naa juɔ da ba ji cuo ne nelle-i, a ce dumaanɔ-na ba saa ko-yo baa baman saa ta ba nu Diilonɔ nunju-i.§

³² Mi tiraa wan wuɔ nie? Mi sie da mi fere a piye Sedeɔ maama-i, baa Baraku maama-i, baa Samusɔ maama-i, baa Yefite maama-i, baa *Davidi maama-i, baa *Samiel maama-i a naara *Diilopɔwɔrbiemba bi maama-i.* ³³ Ban haa ba nanga Diilonɔ-na, ba cie berru-i a hū jāmālābaa bɔi. Ba wuɔyaa hūmelle aa Diilonɔ un pāa nunju man baa-ba, ba daa-ku. Ba suuye jarbaa-ba nunni-i. ³⁴ Ba diyaa-ba dāamu-na nga bīnkūngu saa ce-ba. Ba kuraa jigānga-na. Fōngūɔ saa waa-bei, nga Diilonɔ diyaa fōngūɔ bei. Ba cie nan̄karbabaa berru-na. Ba duɔnya nileiɔa bɔi sorosibaa ba gbar. ³⁵ Caamba namba naa haa ba nanga Diilonɔ-na ku'i cie u sire ba kuomba-i hā-ba.

Ba muyaa nuɔmba namba ko-ba wuɔ ba cie nie ta ba wuɔ Diilonɔ-hūmelle-i. Kuɔ baa naa cīna-die baa naa gbāa yan-ba, nga ba yagaraa kufangu-i wuɔ da ba ku, Diilonɔ ka sire-bei ba ta ba ce ba bāangu-i baa-yo. ³⁶ Ba bi nyie banamba sūlma aa muo-ba aa vaa banamba dii-ba kaso. ³⁷ Ba naan̄ banamba baa tāmpīeɔa ko-ba. Ba karaanu banamba sɔmma hāi, aa fō banamba baa jigāmmu ko-ba. Muncɔmmu saa waa baa banamba. Kutaamba taa ba wuɔra ba bīn. Ba taa ba hī cāani. Bīnkūngu saa waa baa-ba. Nuɔmba mulāan-ba aa ce-ba sūlma. ³⁸ Miwaanɔ saa naa saaya baa-ba. Ba taa ba wuɔra ba bīn hīeɔ-nu, tānni-na aa ta ba cɔ fonniɔ.

³⁹ Baman bafamba-i daaba-i hiere, Diilonɔ gbelaan-ba wuɔ ba haa ba nanga yuɔ, a ne da un pāa nunju man, ba saa da-ku. ⁴⁰ Bige-i cie ba saa da-ku? Diilonɔ nie da mie die hi i fuonju-i baa bafamba-i hiere kuuduonju aa da-ku, ku yaa bɔyaa. U saa tuɔ taara bafamba da-ku mie i yaan-na ku'i cie.

12

Yaan i hira i kuma-i

¹ Teriingu fangu-na, nelpungu man siire wuɔ Diilonɔ-hūmelle-i daaku-i, ku taa i yaan-na ta ku pigāan-ye hūmelle-i. A ce dumaanɔ-na, kuman̄ bilaayan-yie i sa gbā i kā yamma Diilonɔ-hūmelle-na, yaan i hiel i nanga kuɔ. Ambabalma man sɔgɔlaanun̄ i gbeini-na fēu, yaan i yan-ma aa i vaa i fere baa gbarungu man dii i gbeini-na. ² Yaan i tie ne Yesu yaa-i. U yaa cie i haa i nanga-i yuɔ aa u yaa ka ce i haa-ka hi i fuonju-i. U hīerā kuliingu-i *daangu-na, u saa ne ku senserre-i. Hofēlle man taa di cie-yo, u taa u fara u ne di yaa-i. Fiefie-i-na, uu dii tiena Diilonɔ caan-nu.

³ Nieɔ un̄ hīerā nelbabalaamba bigāaru-i dumaa, ku yaa kūkaralle sie ta di muliēn-na. ⁴ Nan̄ yeɔ malungu man nuɔ-i baa āmbabalma-i, unaa saa tie-man̄ yogo do! ⁵ Aa Diilonɔ un̄ dii sireiɔa man̄ nei wuɔ u bisālɔ namaa, sireiɔa faɔa maama karaanu-nei wei? Ma nyegāan wuɔ:

† 11:28 Nieɔ Helman-sebe-i-na (Exode) 12.1-30. ‡ 11:29 Nieɔ Helman-sebe-i-na (Exode) 14.21-31 baa Pɔpɔwɔ. 7.36.

§ 11:31 Nieɔ Yosuwe sebe-i-na (Josué) 2. * 11:32 Sedeɔ: Nieɔ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 6-8. Baraku: Nieɔ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 4.6-16. Samusɔ: Nieɔ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 14-16. Yefite: Nieɔ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 11. *Davidi: Nieɔ u kūngu-i Samiel sebedielānɔ-na (1 Samuel) 17.23-51. *Samiel: Nieɔ u kūngu-i Samiel sebedielānɔ-na (1 Samuel) 7.9-11.

«Mi biε, Itien duo kaya η yunḡu-i maman nuo-i, baa biε-ma ansasomma.
Duo nuola-niε, baa yan η kũma kara.

⁶ Uman maama-i dolaanu Itieno-i, u dii u yaa-i hũmefafalle-na.

Uη bĩn aman u biεno, u muo u yaa-i.»*

⁷ Taa na hirā muliema-i, Diilonjo dii-na hũmefafalle-na baa ma yaa-i. U ce dumεi baa u bisāimba-i. Namaa daa bisālāan hayo-i dii aa u to sa nuola-yuo? ⁸ Diilonjo nuola u bisāimba-i hiere. Duo yan namaano-i u sa nuola-nei, na saaya na suo wuo u bisālñ-kirein namaa sĩ; na to dii u deñ.

⁹ Tonaamba dii baa-ye hĩema-na bande-i-na ta ba nuola-yiε aa i tiε kãñ-ba. Ku ce niε i siε nu i To man doro-i-na u nunḡu-i aa da cicēlma man sa tĩεn dede-i? ¹⁰ I tobaa-ba nuolaaya-yiε a saanu baa kuñ dolaanu bafamba dumaa, aa ba nuolamma bālāa hĩema-na bande yon. A ne da Diilonjo ne miε fafaanḡu'i aa tuo nuola-yiε i diε bir fuo birma.

¹¹ Da ba ta ba nuola-niε, ban nuolan-niε huonḡu man nuo-i ku sa dōlno-niε, ku bir yan aa ta ku jan-ni. Nga da η siε ba nuola-niε, ku huonḡu jo baa viisĩnni baa yaafelle.

¹² Terienḡu fanḡu-na, baa na yan na kũma kara. ¹³ Biyaan hũmefafalle ku yaa baman gbeini-i nuyaanu ku ka ta ku buo-bei ku kã, ku siε hor-bei.†

Anḡbuyamma

¹⁴ Gbãan kpelle na ta na dōl nuomba-i hiere aa na yan Diilonjo bir-na u birma. Uman duo saa yan Diilonjo bir-o, u siε gbãa da Itieno yufelle. ¹⁵ Bilaan na fεε unan nuo η baa ji ciina Diilonjo hujarre-i. Baa na yan cein-purru da unan-na na hōlma-na a ji tuo celien banamba-i baa u balaanḡu-i. ¹⁶ Molo baa ji dii u nanḡa bĩnwoĩnni-na, molo baa bi bel Diilon-bĩnkũḡu nanḡu baa u nanyuonḡu Esawu temma-i: Esawu huraa u bepolĩnni-i baa jukalaanḡu. ¹⁷ Na suyaa wuo ku huonḡu-na u juo tuo taara tuonjo cārã Diilonjo-i hã-yo bepuomba namba temma, nga tuonjo saa hũu-ma. Uη fiε kaal cārã-yuo ma saa dōl-o.‡

¹⁸ Namaano-i nan piyaa Diilonjo-i dumaa, kuuduonḡu sĩ baa *Isirahel-baamba-i. Bafamba kãa tãnuñ-nu. Ba daa dãamu-i, baa fafalmu-i a naara kukulberre nan temma tãnuñḡu-na. ¹⁹ Ba nuo yerre buu, aa bi nu molo piye da gbagaga. Ba cārã kutieno-i wuo u baa tiraa u piye baa-ba. ²⁰ Uη waan maman, ma saa ta ma du dei ba tũnni-na ku'i ciε. U gbĩε-ba wuo: «Uman duo yiεya tãnuñ daaku-i, halle da ku fiε waa bĩnwoonjo, na nan kutieno-i baa tãmpĩεna na ko-yo.»§ ²¹ Nelma man ciε tãnuñḡu-na*, maa naa silaa ta ma nyen kũma ma cor, a ce *Moisi fuo fεε u cira: «Korma ciε mi kũma gbuu ta ma nyen!»†

²² Nga kuuduonḡu sĩ baa namaano-i. Namaa na kãa *Sinyo-tãnuñ-nu, na kãa Cicēlmantieno nelle yaa nuo-i; *Yerusalemu man doro-i-na, na kãa u yaa nuo-i. *Dorpoɔrbiemba dii u yufelle ta ba ce ba bãanḡu-i. ²³ Namaano-i, na suurii Diilonjo-bepuomba-na. Ba yireina nyegãan doro-i-na. Na piyaa Diilonjo-i, u yaa nelbiliemba-i hiere ba gẽḡertieno-i. Na suurii nelviimba-na. Ba yaa hii ba fuonḡu-i Diilonjo-terienḡu-na. ²⁴ Namaano-i, na piyaa Yesu man *tobisifelenni yaanḡa-na. U yaa kuu kũna u tãmma-i. U tãmma kãayã-yiε a yan Abel maama-i.‡ ²⁵ Terienḡu fanḡu-na, bilaan na fεε! Baa na yagar wuo na siε nu uman piyen baa-na u nelma-i. Uman taa u piye baa Isirahel-baamba-i hĩema-na bande-i-na, baman naa yagar wuo ba siε nu u nelma-i, ba saa gbãa kor yaahuolo-na. Uman piyen baa miεno-i, uñ yen doro, diε saa nu u nunḡu-i, i ka ce niε gbãa kor-yuo? ²⁶ U piye dede fuo hĩema sagalla§; nga fiεfiε-i-na, u pãa nunḡu baa-ye wuo: «Mi ka tiraa sagalla hĩema-i i diei baa doro-i naara.»* ²⁷ Uη waan mafamma-i, ku pigãan

* **12:6** Bĩncuon-nelman-sebe (Proverbs) 3.11-12   † **12:13** Isayi (Ésaie) 35.3   ‡ **12:17** Niεñ Miwaanjo jĩnamman-sebe-i-na (Genèse) 25.29-34; 27.30-40.   § **12:20** Helman-sebe (Exode) 19.12-13   * **12:21** Niεñ Helman-sebe-i-na (Exode) 19–20 baa Anjĩnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 4–5.   † **12:21** Niεñ Anjĩnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 9.19.   ‡ **12:24** Yesu kuliḡu ciε i suo hujarre-i a ne da Abel kũḡu taa ku taara salaḡu.   § **12:26** Niεñ Helman-sebe-i-na (Exode) 19.18.   * **12:26** Ase (Aggée) 2.6

wuɔ ku yiingu-na, uŋ hielaa bimbinni maŋ hiera, ni ka biɛna halan aa yan niman sie gbãa biɛna.

²⁸ In ka ce i bãangu-i nelle maŋ nuɔ-i, di sie gbãa biɛna. Terienŋu fanŋu-na, yaan i tie ce Diilonŋo-i kasi saa da-yo. I tie cãa-yo aa i tie jaal-o kuŋ dɔlaanu-yuɔ dumaa. I tie dii u nuŋgu-i aa i tie kãalã-yuɔ. ²⁹ Ni ma'i sɪ u ce ŋaa dãamu.†

13

Kuman dɔlaanuŋ Diilonŋo-i

¹ Namaanŋo-i, yaan na maama cor ta ma dɔlnu ma-naa ŋaa cɛduɔŋ-bienŋ namaa. ² Baa na yagar niraamba harma na dumienŋa-na. Na saa da, banamba tiyãa niraamba harma-na, a ji har *dɔrɔpɔuɔrbiemba aa ba saa suɔ. ³ Yaan baman dii kaso-i-na ba maama ta ma tɛnu-nei; ku waa ŋaa naa dii baa-ba kaso-i-na. Aa nan yen tãmmaŋ-nuɔŋ namaa, baa na yan ban cen baman sũlma-i ba maama karaanu-nei.

⁴ Neliɛŋo neliɛŋo, u saaya u tuɔ kãŋ ãnsorre-i aa baman dii ãnsorre-na ba vii baa baa-na, ni ma'i sɪ, baman cien saasorsinni-i baa *fuocesinni-i Diilonŋo ka gãŋ baa-ba.

⁵ Gbein-nyulmu saa saaya mu ta yaanŋa nei. Yaan na nagãŋ-niini ta ni ye-na. Na saa da, Diilo fuɔ fere ciera wuɔ:

«Mi sie yan-ni ŋ diei,

Mi sie nanna-nie gbula.»*

⁶ Terienŋu fanŋu-na, neliɛŋo neliɛŋo, u gbãa da holle cira:

«Itienŋo yaa kãayãŋ muɔ;

mi sie kãalã biŋkũŋgu

Nelbilo fuɔ gbãa ce bige-i mi?»†

⁷ Na yaataamba maŋ siire wan Diilonŋ-nelma-i baa-na, baa na yan ba maama karaanu-nei. Nienŋ ban siire haa ba nanŋa-i Diilonŋo-na dumaa ji ta ba ku, aa na ce ba temma.

⁸ Yesu-Kirsan waa dumaa cicuɔŋgu-na, uu dii dumai nyunŋo-i-na, aa u ka bi tie dumai yinni maŋ jon. ⁹ Baa na yan ba hel baa nelma yanŋa nanŋa a ji pira-nei mie hũmelle-na. Baa na yan ba cu na yammu-i baa niwuoninŋ-maama. Na saa da, ku saaya Diilonŋ-hujarre yaa ce neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋga tɛna terduɔŋ-nu, niwuoninŋ-maama sɪ. Baman firaa niwuoninŋ-maama-i, ma saa kãyã-bei dede gbula.

¹⁰ Yesu cie u fere tãmmaŋ-kũŋgu a pir i ãmbabalma-i. *Diilojigãntaamba maŋ curaa baa bincuɔŋ-jigãŋga-i kompadũŋgu-na, ba nuŋgu si dii baa-ye. ¹¹ Da ba ko bimbaamba-i dumandɛ-i-na, *Diilojigãntaamba yuntienŋo suur baa tãmma yaa Diilodubilonŋo-na ka kor Diilonŋo-i ãmbabalma maama-na, aa bimbaamba famba fere-i ba hel baa-ba gbor-sanninŋ ka caa-ba. ¹² Ku'i cie na bi da Yesu kuu gborsanninŋ duɔ pir nuɔmba ãmbabalma-i baa fuɔ ferenŋ tãmma-i.

¹³ Terienŋu fanŋu-na, yaan i hɪrã tuosinni-i fuɔ temma-i aa i hel i nyaanu-yuɔ dii gborsanni-na. ¹⁴ Na saa da, ninsonŋ-nelle si dii baa-ye hɪɛma-na bande-i-na diman cuɔŋ, i taara bisinŋ ku diele yaa-i. ¹⁵ Yaan i tie pã jaaluŋgu-i hɔnni maŋ jon i hã Diilonŋo-i Yesu maama-na. Mie tãmmaŋ-kũŋgu yaa kufanŋu-i. I tie ce-yo boi baa i nuŋ-ãndenni-i. ¹⁶ Baa na yan ãnfafamma cemma maama karaanu-nei, aa na bi ta na kãyã na-naa ŋaa cɛduɔŋ-bienŋ namaa, kufanŋu temma saa baa tãmmaŋ-kũŋgu maŋ dɔlaanuŋ Diilonŋo-i.

¹⁷ Taa na nu na yaataamba nunni-i, taa na sie ba wulaa. Ba yaa kãayãŋ-nei Diilonŋ-hũmelle-na. Ba suyaa wuɔ yiingu dii baa yiingu, Diilonŋo ka yuu-ba ban cie kuman na hɔlma-na. Gbãanŋ ba ta ba ce ba maacemma-i baa hɔfɛlle. Da na du ba hɔmmu-i ku sie fa weima hã-na.

† 12:29 Anjɪnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 4.24 * 13:5 Anjɪnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 31.6,8; Yosuwe (Josué) 1.5 † 13:6 Gbeliemannalãanŋu (Psaume) 118.6,7

¹⁸Taa na cārā Diilonjo-i na hã-ye. I suyaa wuɔ i hɔmmu kuɔŋ; i taara i tiε ce kumaŋ faa hɔnni-na hiere. ¹⁹Jande mi gbu mi cārā-nei: Cārāŋ Diilonjo-i u yaŋ mi bir donduo kã na wulaa.

Jaalupeienju

²⁰⁻²¹Diilonjo yaa hɔfɛlle tienjo-i, u siire Itienjo-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na. U kãyã- nei na ta na gbã na ce ānfafamma-i ma sɪnni-na hiere a gbãa ta na ce u huɔŋga-i. U ce Yesu-Kirsa bir-e uŋ taaraŋ i waa dumaa. Yesu-Kirsa yaa i ninsoŋ-tayaana-i‡. U yaa ciε u fεε tãmmaŋ-kũŋgu a bel Diilonjo *tobisinni-i baa-ye. Tobisinni fanni sa ji boruona dede. Jaaluŋgu gbɛ baa u yaa-i hɔnni maŋ jon! Ma ciε!

²²Tobiŋ namaa, mi diyaa nelma'i na tũnni-na. Mi saa nyegẽŋ-ma bɔi. Jande fiεŋ na hɔmmu-i baa ma numma-i. ²³Yaŋ mi tũnu-nei, ba naana i natobiŋjo-i Timote-i. Duɔ jo donduo, mi ka kã baa-yo i ka ne-na.

²⁴Mi jaalaa yaataamba-i baa Diilonjo-dũŋ-baaŋ namaaŋjo-i hiere. *Italitaamba pãa-na jaaluŋgu.

²⁵Diilo kãyã- nei hiere.

---

‡ **13:20-21** Girɛkimma-na ba bɛ Yesu-i «āncɪnaŋo» bande-i-na. Ba taara ba pigãaŋ wuɔ u yaa i yaanŋa-na Diilonjo-hũmelle-na tuɔ kãyã-yiε. Fuɔ fεε yaa bɛ u fεε dumaaŋo-na. Niεŋ Nsãa sebe-i-na 10.11.

Saken nyegãan sebɛ man Nelmuoyamma

Sake man nyegãan sebɛ daayo-i u waa yaatienjo Diilonj-dũngu-na *Yerusalemu-i-na (Gal. 2.9). U nyegãan-yo a hã Diilonj-dũn-baamba man dii hienngu-na hiere, a duo pigãan-ba ban saaya ba ta ba hel ba ce dumaa yinni man jon.

Sake nungu hii nelma boi: U waan gbeintesinni maama, baa nawalsinni maama. Aa wein da ma da-ni nin saaya η nyaar dumaa Diilonj-hümelle-na u waan-ku (sap. 1). Wuɔ cieluo saa fa tɛnamma-na aa bi tiraa cira Diilonj-nelma sa hũu yon nun-nu, da η hũu-ma, ma saaya ma ta ma da η ciluo-i-na, ni ma'i sɪ η ce gbãngbãη (sap. 2). Wuɔ i bel i fɛrɛ i nunni-na, aa tagaaya pigãan Diilonj un bɪn kumanj nelnulle-i (sap. 3). Wuɔ Diilonj-dũn-baamba yan berru-i baa ba-naa cãlma aa ba hiel ba nanja bombolma-na (sap. 4).

Sebɛ periema-na, u gbuɔya waamba-i aa dii sireiηa Diilonj-dũn-baamba-na wuɔ ba fɛ ba hõmmu-i ba ta ba cie Itienjo jomma-i aa ba ta ba cãrã Diilonjo-i weima-na hiere (sap. 5).

Jaaluŋgu

¹ Diilonj-dũn-baan* namaa namanj dii hienngu-na hiere, mi jaalaa-na! Muɔ Sake, mi cãa Diilonjo baa Itienjo-i Yesu-Kirsa, muɔmɛi nyegãan sebɛ daayo-i da mi hã-na.

Taa na nye baa na sũlma-i

² Tobin namaa, weima weima da ma da-ni, ta η gbu η nye baa-ma. ³ Na saa da, wein da ma da-ni aa η nyaar Diilonjo-na, ku yaa cien η nanj kaasinni fafamma Diilonj-hümelle-na. ⁴ Nga na saaya na gbãη, na kaasinni suur kã yaan-na, ku yaa na ka da fõngũ yiera fafamma aa bɪnkũngu sie naa-nei.

⁵ Nelnulle da di yor umanj nuɔ-i, u cãrã-die Diilonjo wulaa, u ka hã-yo baa-de. Diilonjo friinu u huɔnga-i baa nuɔmba-i hiere. ⁶ Nga ma diei dii, da η'a η cãrã bɪnkũngu bɪnkũngu Diilonjo wulaa, baa ce η hõmmu-i mu hãi, haa η nanja-i yuɔ wuɔ u ka hã-ni nin cãrãη kumanj. Umanj cien u hõmmu-i mu hãi, uu dii ηaa hũmma, fafalmu ta mu wuɔra mu pira-mɛi. ⁷⁻⁸ Fuɔ temma-i un' a u sa kã yaduɔnga u weima-na hiere dumaanjo-na, u baa tuo hin taalunju wuɔ sɪ u ka da bɪnkũngu Itienjo nammu-na.

⁹ Diilonj-dũn-baamba manj nawalaamba-i, ba ta ba nye; Diilonjo ka ce-ba nelbõmbõmbaa u hümelle-na. ¹⁰ Aa waamba ta ba bi nye; Diilonjo ka hiire-bei. Baa dii ηaa pũlma; ba sa cɔ. ¹¹ Da ma ce ma pu ta ma ne da fafamma, bãan da ku huol, ma pɔtɔr hũl diire hiere, η sa tiraa da ma fafaanju-i. Waamba dii dumɛi, da ba ce ba tɛ ba maacemma-na ji kanu aa yan-ma.

¹² Wein da ma da umanj aa u nyaar Diilonjo-na, kutienjo yunju dɔlaa. Unj nyaarãa Diilonjo-na, Diilonjo ka pã-yo baa cicɛlma manj sa tɛη dede. U maamanj dɔlnunj bamanj, u pãa cicɛlma famma nunju yaa baa-ba.

¹³ Anjɔgɔbabalamma da ma waa umanj huɔn-na'i, u baa cira Diilonjo'i diyaa-ma u huɔnga-na. Molo sie gbãa tãal Diilonjo-i dii-yo kuubabalaanju cemma-na, aa fuɔ fɛrɛ sa bi tãal nelienjo dii-yo kuubabalaanju cemma-na. ¹⁴ Nelienj nuɔ η kusũη-maama yaa kãan baa-ni ka tãal-ni dii-ni kuubabalaanju cemma-na. ¹⁵ Da η sie η kusũη-maama-i, ku'i juɔη baa ãmbabalma-i. A ne da ãmbabalj da ma gbuu vãa, ma jo baa kuliinju.

¹⁶ Terienju fanju-na, mi jẽnaan namaa, baa na tãal na fɛrɛ! ¹⁷ Anfafamma-i hiere, baa bɪmbɪfafanni-i hiere ni hel dɔrɔ; Diilonjo yaa hãan-yeη baa-ni. Bãanju-i baa ceinjo-i

* **1:1** Ma nyegãan girekimma-na wuɔ: «*Isirahel dũnni cɪncieluo baa ni hãi baamba.» Ba bɛ Diilonj-baamba yaa dumaanjo-na.

a naara mɔɛŋa-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni. U hielaa-ni ni ta ni pa aa ta ni suur cuobaa-baŋ kaal dumaa, ŋga fuɔ fɛrɛ-i u sa tɪ bāaŋ temma aa yaŋ-ye kukulma-na. ¹⁸ U waan ninsoŋ-nelma-i baa-ye a ce i hoŋ diɛ gbāa waa yaaŋga bɪmbɪnni maŋ uŋ hielaa-ni hiere. Ku dɔlaanu u yaa-i u ce-ma dumaanjo-na.

A nu nelma-i aa ce-ma

¹⁹ Mi jɛnaaŋ namaa, baa na yaŋ nel daama karaanu-nei: Yaan na tūnni waa fiɛfiɛ. Baa na yaŋ na nunni ta ni dɔl. Baa na bi yaŋ na hɔmmu ta mu du fiɛfiɛ. ²⁰ Na saa da, nelien nuɔ ŋ huɔŋ da ka du, ŋ sa ce ānviima Diilonjo yufelle-na. ²¹ Terienŋu faŋgu-na, nelma maŋ balaan hiere, hielaan na gboluonŋu mei; aa na bi ne hɔbabalaŋga-i aa na yaŋ-ka. Yaan bombolma-i aa Diilonj uŋ diyaa nelma maŋ na hɔmmu-na, na bel-ma nammu hāi; ma yaa ka gbāa kor-na.

²² Baa na gonya Diilonj-nelma numma yon aa na sa ce-ma. Umanj duɔ dii mafamma-i u huɔŋga-na u taal u fɛrɛ. ²³ Na saa da, umanj nuɔŋ Diilonj-nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umanj niɛ u fɛrɛ duɔlen-na ²⁴ aa hel ta. U saa maa u maama karaanu u fɛrɛ. ²⁵ Ŋga ānjinafaamma maŋ ciɛ i waa i fɛrɛŋ nuɔ, umanj duɔ tuɔ ne-ma torro, aa bel-ma nammu hāi, umanj duɔ yaŋ ma tɛnu-yuɔ, aa tuɔ wuɔ ma hūmelle-i, fuɔ temma-i duɔ dii u nanŋa-i mamanj nuɔ-i ma fa u wulaa.

²⁶ Umanj duɔ cira wuɔ fuɔ wuɔ Diilonj-hūmelle-i, aa u nunŋu ta yaaŋga yuɔ, kutienjo taal u fɛrɛ; yunŋu si dii u Diilonj-hūmelle wuɔsaŋgu-na. ²⁷ Diilonj uŋ biŋ kumanj Diilohūmefafalle-i, ku yaa daaku: A ta ŋ kāyā yombimba-i baa bikulcaamba-i aa ŋ baa yaŋ nelbiliemba celien-ni baa ba balaanŋu-i. Diilonjo taara ku yaa-i.

2

Baa na ta na ce ciɛluɔ

¹ Tobin namaa, Itienjo-i Yesu-Kirsan yɛŋ nelbuɔ aa na haa na nanŋa-i yuɔ, baa na ta na ce ciɛluɔ. ² Ŋaa nuɔmba hāi da ba jo ji suur na hɔlma-na, unanjo-i weiŋo, unanjo-i nawalŋo. Weiŋo gbuu diiya u fɛrɛ da fafamma aa dii sɛnɛ-naafonterre, aa nawalŋo dii nyarkpātānni kā ka hel. ³ Na sire jaal weiŋo-i aa gbɛ-yo wuɔ: «Jo ŋ ji tɛna yaan-na bande.» Aa bir gbɛ nawalŋo-i dumaa wuɔ: «Hai daayo-i, yiera dii terienŋu-na! Siso jo ŋ ji tɛna hɛma-na bande!» ⁴ Da na ta na ce kufanŋu-i, ba sa bɪ ku yaa-i ciɛluɔ-i wei? Anjɔgbabalamma'i saa dii-na mafamma-na wei?

⁵ Mi jɛnaaŋ namaa, na saa da! Nelbiliembaŋ neŋ bamanj wuɔ nawalaamba, Diilonjo yufelle hilaa ba yaa-i nuɔ-i u ce-ba waamba u hūmelle-na aa ba da ba suur u *nelle-na ŋaa uŋ pāa ma nunŋu-i dumaa baa u maamanj dɔlnu bamanj. ⁶ A ne da namaa birii yaŋ nawalŋo-i aa ta na kāŋ weiŋo yaa-i! Ma sɪ waamba yaa ciɛŋ-naŋ sūlma-i aa ta ba bɪ-na fāamaan ba terni-na kɛ? ⁷ Baŋ haa yefafalle maŋ nei, ba yaa sa bɪnaanaanj-die wei?

⁸ Nelma maŋ maaraa *ānjinaamma-na hiere, da na wuɔ-ma ŋaa maŋ nyegāanj dumaa Diilonj-nelma-na, ku faa. Ma nyegāanj wuɔ: «*ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.*»* ⁹ Ŋga namaa da na ta na ce ciɛluɔ, kuu dii ŋaa na cālāa ānjinaamma-i, na ciɛ āmbabalma'i dumaanjo-na. Anjinaamma ka bel-na. ¹⁰ Da ŋ ta ŋ wuɔ ānjinaamma-i hiere aa ma diei yar-ni wuɔsaŋgu, kuu dii ŋaa ŋ cālāa-ma hiere ma kūŋgu-na. ¹¹ Hama-i nuɔ-i? Umanj ciera: «*Baa ce *fuocesinni*»†, uuduonjo faŋo yaa bi ciera: «*Baa ko nelienjo.*»‡ Da ŋ fie'a ŋ saa ce fuocesinni-i aa sire kā ka ko moloŋo, ŋ saa cāl ānjinaamma-i wei?

¹² Terienŋu faŋgu-na, nanj suyaa wuɔ Diilonjo kaa yuu-na a saa baa ānjinaamma maŋ ciɛŋ i waa i fɛrɛŋ nuɔ, taa na piye aa na ta na ce na weiima-i na saa baa ma yaa-i. ¹³ Na saa da, umanj duɔ u sa ce hujarre, gɛŋgeryiŋgu-na, Diilonjo sie bi ji ce hujarre kutienjo-na. Ŋga hujarrentienjo baa tie holle baa yiŋgu faŋgu maama-i.

* 2:8 Buolmanj-sebɛ (Lévitique) 19.18 † 2:11 Helmanj-sebɛ (Exode) 20.14 ‡ 2:11 Helmanj-sebɛ (Exode) 20.13

Ba suɔ Yesu nolŋo-i u āncemma'i nuɔ-i

¹⁴ Tobinŋ namaa, u maŋ duɔ tuɔ piiye wuɔ fuɔ haa u naŋga Diilonŋo-na, aa ba sa da-ku u ciluɔ-i-na, yuŋ haku-i dii-kuɔ? Uŋ haa u naŋga-i dumaa Diilonŋo-na, ku gbāa ce u ka da Diilonŋo-i wei?

¹⁵ Naa na hɔlma-na, niidiini si dii baa unanŋo, niuwuoni bi sɪ baa-yo u tuɔ wuo. ¹⁶ Nan'a na bɔrɔ, na bir gbɛ-yo wuɔ: «I ka waa! Baa yanŋ waanŋu ko-ni, baa bi yanŋ nyulmu ko-ni.» Kumaŋ maama-i dii-yuɔ da na saa hā-yo baa-ku, yuŋ haku-i dii na nelma famma-na? ¹⁷ A haa ŋ naŋga-i Diilonŋo-na kuu dii dumɛi, da kuɔ ku sa da ŋ ciluɔ-i-na, yuŋgu si dii-kuɔ.

¹⁸ Unaa bi gbāa cira: «Banamba haa ba naŋga Diilonŋo-na, aa banamba ta ba ce ānfafamma.» Mi ka gbɛ kutienŋo-i miɛ: «Nuɔ da ŋ saa ce bɪŋkūŋgu, nanŋ ka pigāanŋ-mi niɛ mi suɔ wuɔ nanŋ haa ŋ naŋga-i Diilonŋo-na? Muɔ fuɔ, mɛi ka pigāanŋ-ni mi nahaale-i mi āncemma-na.» ¹⁹ Ma sɪ ŋ hūyāa-ma wuɔ Diilonŋo dii u diei yonŋ kɛ? Ku faa. Nŋa ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ *jɪnabaa-ba bi hūyāa-ma nanŋ temma-i wuɔ Diilonŋo dii u diei aa ba kūɔma nyɛŋ baa-yo yɛɛ. ²⁰ N sa gbuu jɔguɔŋ kā yaanŋ-na! N taara mi pigāanŋ-ni wuɔ da ŋ haa ŋ naŋga-i Diilonŋo-na aa ku sa da ŋ ciluɔ-i-na ŋ ce gbāŋgbāŋ wei? ²¹ Bige-i naa ciɛ Diilonŋ wuɔ tuɔ kāŋ i bɪncɔiŋo-i *Abiramu-i nelviinŋo? U ciluɔ'i sɪ wei? Uŋ ciɛ u bɛpolŋo-i *Isaki-i tāmmanŋ-kūŋgu duɔ pā-yo hā Diilonŋo-i, ku'i ciɛ Diilonŋo tuɔ kāŋ-yo nelviinŋo. ²² N saa da, uŋ haa u naŋga-i Diilonŋo-na dumaa, ku kā baa u ciluɔ-i. U āncemma pigāanŋ wuɔ u haa u naŋga-i Diilonŋo-na ninsonŋ-haama. ²³ Mamanŋ nyɛgāanŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «Abiramu haa u naŋga Diilonŋo-na, Diilonŋo ne u nahaale-i aa cira nelviinŋo»*, nelma famma'i saa ce daama-i wei? Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, Diilonŋo tuɔ bɪ-yo u jienŋo. ²⁴ Terienŋu fanŋu-na, na saa da, Diilonŋo ne nelienŋo āncemma yaa-i aa dii-yo baa nelviimba-i, u sa ne uŋ haa u naŋga-i fuɔ-na dumaa yonŋ.

²⁵ Kuuduɔŋgu yaa baa Araabu maŋ waa saasorcienŋo-i. U ciluɔ yaa naa ciɛ Diilonŋ wuɔ tuɔ kāŋ-yo nelviinŋo. U haraa *Isirahel-baamba pɔpuɔrbiimba-i. Banŋ juɔ'a ba ta, u pigāanŋ-ba banŋ saaya ba biɛ hūmelle maŋ ka suur hinni. ²⁶ Na saa da, nelienŋ nuɔ ŋ yal da die hel aa yanŋ-ni, ba gbāa tiraa bɪ-ni nelienŋ nuɔ wei? Kuuduɔŋgu yaa baa daaku-i: Anfafaŋ da ma'a maa si dii ŋ Diilonŋ-hūmelle wuɔsaanŋu-na, ŋ ce gbāŋgbāŋ.

3

Taa na suɔ nuonŋu

¹ Tobinŋ namaa, na suyaa wuɔ Diilonŋ uŋ ka ɣɛr u nelpigāataanŋ miɛŋo-i dumaa ku ka kuola yanŋ banamba kūŋgu-i. Terienŋu fanŋu-na, namaa namanŋ taaraayanŋ na ce Diilonŋelpigāataanŋ namaa, baa na ciinu. ² I hieronŋo-na hiere i cāl. U maŋ sa cālāanŋ u piiyuo-i-na, fuɔ fuɔ u faa. Mi gbāa cira, u faa hi u fuonŋu-i. U gbāa bel u fɛɛ u āncemma-na hiere. ³ Ba dii iyonŋo-i sūŋo nuŋgu-na wuɔ u tuɔ ce niŋ taaranŋ u ce kumaŋ: Da ŋ bir-o dɛ, u bir, da ŋ bi bir-o dɛ, u bir. ⁴ Kunanŋu yaa baatonŋo-i. Baatonŋo-i baa u bɔbɔima-i hiere, fafal da muɔ fiɛ maara niɛ niɛ, u gbartienŋo miɛl-o baa yilɛŋga yonŋ.

⁵ Kuuduɔŋgu yaa-i baa nelienŋ nuɔ ŋ jumelle-i: Di yuraanu, ŋga di ce nelkāŋkarɛiŋa aa ta di kaal di fɛɛ.

Na saa da, dāncɔiŋo diei gbāa caa nelle-i hiere! ⁶ Jumelle dii ŋaa dāamu. Bɪŋkūbabalaanŋu nanŋu-i i kūɔma-na dumaanŋo-na. Di celiɛŋ nelienŋ nuɔŋo-i baa di balaanŋu-i. Di balaanŋu hilaa *Sitāni wulaa. Di kɔsuɔŋ-ni baa balaanŋ daaku-i fuɔ ŋ kuliŋgu.

⁷ Nelbilonŋo gbāa nuola bɪmbaamba-i hiere ba bir fuɔ birma a ta ba nu u nuŋgu-i: Huriimba-i baa niibūulni-i a naara titiraamba-i, u birii banamba u birma. ⁸ Nŋa jumelle-i, molo siɛ gbāa nuola-die. Di balaanŋ cor aa di sa bi tiraa yiera terduɔŋ-nu. Di yuu baa tɪmma. ⁹ I tuɔlnu i To-i Diilonŋo-i baa di yaa-i, aa bi tie waasa nuɔmba-i baa di yaa-i.

A ne da Diilonɔ'i hielaa-ba aa ce-ba fuɔ nabieraamba. ¹⁰ Nunɔgu maɗ tuɔlaanun Diilonɔ-i, ku'i bi waasaan nuɔmba-i. Tobin namaa, yaan i hiel i nanɔa kufanɔgu-na. ¹¹ Namaa daa hūnfafamma-i baa hūmbabalamma gbāa ta ma hel hūnfoeduɔle-na wɛi? ¹² Tobin namaa, *yensāanɔgu gbāa maɗ musienɔa wɛi? Sisɔ hālāanɔgu gbāa maɗ *yensābienɔa wɛi? Terienɔgu fanɔgu-na, hūnfafamma sie gbāa da hūnfoebabalande-na.

Diilonɔ uɗ bɪn kumaɗ nelnulle-i

¹³ Na hɔlma-na, umaɗ duɔ fuɔ nu nelma aa tuɔ cɛ, kutienɔ pigāan-kɔ u ciluɔ-i-na i ne. Die da u āncemma faa aa u sa ce bombolma, i ka suɔ suɔ wuɔ u nu nelma-i aa tiraa tuɔ cɛ. ¹⁴ Nɔga da na ta na ce nenemunɔgu-i baa yelma-i, baa na ta na kaal na fɛɛ wuɔ namaa nu nelma. Na kar coima. ¹⁵ Nelnulle fande temma sa hel dɔrɔ; di hel hɛma-na, nelbilien-diele; *Sitāni'i juɔ baa-de. ¹⁶ Ku yunɔgu yaa daaku: Nenemunɔgu-i baa yelman yen kusuɔn-nu, berru-i baa āmbabalma-i ma sɪnni-na hiere nii dii kusuɔn-nu'i. ¹⁷ Nɔga umaɗ u nelnulle hilaa dɔrɔ, kutienɔ huɔnɔga dii welewele igēna, ijieni sa dɔlnu-yuɔ, uu dii hɛhɛ, u kūnɔgu si dii kpelle, u ce hujarre aa u āncemma-i hiere ma faa, u sa ce cieluɔ aa huhurmantienɔ sɪ. ¹⁸ Berrun'a du sa dɔlnu bamaɗ, ba fɛ ba muntɛnammu-i. Ba maacemma sullu yaa viisɪnni.

4

Baa na yan na yufien-niini ta yaanɔga-nei

¹ Bige-i juɔn baa ijieni-i na hɔlma-na? Bige-i juɔn baa berru-i? Na kusūniɗ-maama'i si wɛi? ² Bɪnkūn-maama dii-nie, da nɔ saa da ku bɪnkūnɔgu-i, nɔ sire ta nɔ taara nɔ ko moloɗo mafamma-na. Nɔ yufelle hilaa bɪnkūn-nu aa nɔ saa gbāa da nɔ da ku bɪnkūnɔgu-i, nɔ sire ta nɔ kar berru. Nan taaran niman, na sa cārā-nie Diilonɔ wulaa ku'i cie na sa da-ni. ³ Aa na ānjɔguɔma balaan ku'i cie da na fie cārā kumaɗ Diilonɔ sa hā-na baa-ku. Na cārā na yufien-niini yon, da na ta na ce na bāanɔgu. ⁴ Naa dii nɔaa saasorbaa namaa. Na saa suɔ wuɔ umaɗ gbaraan u nyaanu miwaan daayo bɪmbɪnni-i kutienɔ bigāan Diilonɔ-i wɛi? Umaɗ duɔ tuɔ kuye miwaan daayo bɪmbɪnni-i, ku pigāan wuɔ u bigāan Diilonɔ-i. ⁵ Mamaɗ nyegāan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔ uɗ diyaa u *Yalle maɗ i hɔmmu-na, u sa gbuu sieyadie; u ce yelma di maama-na*»; na yuu ba'a nelsɔsɔmma wɛi? ⁶ Nɔga Diilonɔ ce baa-ye u cor, nɔaa maɗ nyegāan duma Diilon-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔ sa gbo baa bombolmantaamba-i, nɔga u faa baa bamaɗ hiiriyeɗ ba fɛɛ.*»* ⁷ Terienɔgu fanɔgu-na, taa na nu Diilonɔ nunɔgu-i, aa na baa hūu-ma baa *Sitāni-i, ku yaa u ka yan na da fiisa. ⁸ Piyaan Diilonɔ-i, na ka bi da u piyaa-na. Ambabalmanciraan namaa daana, hielaan na nanɔa āmbabalma-na. Hɔmmu hā-mu-hāi taan namaa temma-i daana-i, hielaan ānjɔgababalamma-i na hɔmmu-na. ⁹ Na saaya na suɔ wuɔ na maacemma saa fa. Haan na nammu-i na yun-nin na ta na kaal kuliɗ-kaalunɔgu. Yaan nyembɪnni-i aa na ta na kaal. Yaan ponsaanɔgu-i aa na haa na nammu-i na yun-nin. ¹⁰ Hiiriyeɗ na fɛɛ na hā Itienɔ-i ku yaa u ka tetɛn-na dɔrɔ.

Yaan na-naa cālma

¹¹ Tobin namaa, baa na ta na biɛna na-naa yireiɗa. Umaɗ duɔ tuɔ biɛna u nabentaamba yireiɗa-i, sisɔ duɔ tuɔ cāl-ba, kuu dii nɔaa u biɛna Diilon-ānjɪnamma yerre yaa dumaanɔ-na aa tuɔ bi cāl-ma. A ne da uu naa saaya u tuɔ wuɔ ma hūmelle'i, u bir yan aa tuɔ cāl-ma. ¹² Diilonɔ yaa *ānjɪnamma tienɔ-i, u yaa gɛnɔgertienɔ-i u diei yon. U yaa gbāa kor nelbiliemba-i, u yaa gbāa kɔsuɔn-ba. Terienɔgu fanɔgu-na, nan hilaa hie aa da manamma ta nɔ cāl banamba-i?

Yaan bombolma-i

¹³ Niɛn, da na ce na ta na piiye wuɔ: «*Bisɪnuɔ mi ka kā nel daade-na ka ce torɔnɔnɔgu belle diei a taara gbeiɗa.*» ¹⁴ Namaa namaɗ piiyeɗ dumaanɔ-na, na suɔ Diilonɔ kusunɔgu-i

* 4:6 Bɪncuɔn-nelmaɗ-sebɛ (Proverbs) 3.34

wɛi? Na suɔ cuo un ka kaal baa mamaŋ wɛi? Yun haku-i dii namaaŋo-na? Ma sɪ naa dii ŋaa finfirunɔ. Cuo duɔ kaal, da ŋ da-ku, cɛllɛ da ŋ'a ŋ ne, ŋ naa-ku. ¹⁵ Da na'a na piiye, na gbɛ na cira: «Diilonɔ duɔ sɛ, i ka ce daama baa daama baa daama.» ¹⁶ Ŋga na sa ce mafamma-i; na yii baa bombolmaŋ-ãndɛnni yaa yon. Bombolma famma temma saa fa. ¹⁷ Terienɔ fanɔgu-na, umaŋ duɔ suɔ ãnfafamma-i aa yagar ma cemma, kutienɔ ciɛ ãmbabalma'i dumaŋo-na.

5

Waamba cilɔbabalaŋo-i

¹ Fiɛfiɛ-i-na, waan namaa niɛŋ, sɪlma maŋ ka har-nei, duon na ta na kaal higohigo!
² Na nagãŋ-niini hɔraa, nyɛi wuyaa na bɪmbɪnni-i hiere. ³ Gbɛllɔ bilaa na sɛnɛ-i baa na gbeɪŋa-i hiere. Gbɛllɔ daayo yaa ka pigãŋ-na na balaŋgu-i. U ka kɔsuon-na ŋaa dãamuŋ kɔsuon daanɔgu dumaa. Miwaaŋo tɛ tɪ, aa namaa migãŋ ta na kɔl gbeɪŋa-i na jina kɔtuonɔ. ⁴ Maacenciraamba maŋ ciɛ maacemma-i na sonni-na aa na yagar na saa pã-ba, ba kaal baa na yirɛŋa-i. Baŋ kaal baa-ya Dombuɔ nuɔ. ⁵ Hiɛma-na bande-i-na, na ciɛ na bãanɔgu-i. Kumaŋ dɔlaanu-nei, na ciɛ ku yaa-i. Na wuyaa niidɔdɔlɔni-i cel da kpɛŋkpɛniɛ ŋaa bɪmbaan namaa ta na ciɛ na kuliŋ-yiŋgu-i. ⁶ Na karaa coima-i haa nuɔmba-na aa bel-ba ko-ba, a ne da ba saa ce wɛima. Kutaamba saa gbãa hɔu ba fɛɛ na nyisɛnni-na.

Fɛŋ na hɔmmu-i

⁷ Tobin namaa, fiɛŋ na hɔmmu-i na ta na ciɛ Itienɔ jommaŋ-yiŋgu-i. Na saa da kɔrãamba-i wɛi? Da ba duu dimma-i ifelle domma-na, ba fɛ ba hɔmmu-i ta ba ciɛ di timma aa da ba suɔ kar-ma. ⁸ Namaa na bi saaya na fɛ na hɔmmu-i dumɛi aa na dii sirɛŋa na fɛɛŋ nuɔ; Itienɔ jomma piyaa.

⁹ Tobin namaa, da na ta na waana baa na-naa, Diilonɔ ka yuu-na. Umaŋ ji geraan nuɔmba yun-maama-i u jomma piyaa. ¹⁰ *Diilopɔpuɔrbiembraŋ hiɛrã muliɛma-i hirãmma maŋ, ma sɪ ma tiyãanu-nei kɛ? Hiɛrãŋ muliɛma-i bafamba temma-i. ¹¹ Na saa da, bamaŋ nyaarãa tɛ Diilonɔ-hɔmelle-na, i ciɛra wuɔ ba yunni dɔlaa. Yɔbuŋ hiɛrã muliɛma-i hirãmma maŋ, ma sɪ na nuɔ ma maama kɛ? Aa ma sɪ na daa Itienon juɔ pã-yo baa kumaŋ kɛ? Coima saa fa, Itienɔ faa baa nelbiliembra-i aa tiraa waa hujantienɔ.

¹² Tobin namaa, mamaŋ gbãan, nuɔni maŋ da ŋ'a ŋ sa taara Diilonɔ ka yuu-ni, da ŋ'a ŋ piiye, ŋ baa cira «muɔ baa Diilonɔ», ŋ baa bi cira «muɔ baa hiɛma», ŋ baa gbun bi bɪŋkɔŋ yerre. Mamaŋ da ma ce, ŋ cira ma ciɛ, mamaŋ da ma saa ce, ŋ cira ma saa ce; gere.

Fɔŋgɔ dii Diilocãrãlle-na

¹³ Na hɔlma-na umaŋ duɔ tuɔ muliɛŋ, u tuɔ cãrã Diilonɔ-i. Umaŋ huonɔga-i da ka fɛ, u tuɔ hãl nɛini u tuɔlɔnu Diilonɔ-i. ¹⁴ Umaŋ duɔ tuɔ jaŋ, u bi Diilonɔ-dɔŋ-baamba yaataamba-i ba ji hure namma u yaanɔga-na Itienɔ yerre-na aa cãrã Diilonɔ-i hã-yo. ¹⁵ Da ba haa ba nanɔga Itienɔ-na aa cãrã-yuɔ cãrãmma famma temma-i, jeinɔ ka sire. Itienɔ ka sire-yuɔ aa da kuɔ u ciɛ ãmbabalma, u ka bi hur-ma. ¹⁶ Terienɔ fanɔgu-na, da na ce ãmbabalma maŋ, na tɔnu na-naa baa-ma aa na cãrã Diilonɔ-i na hã na-naa ku yaa na ka sire na jarma-na. Fɔŋgɔ maŋ dii nelviinɔ Diilocãrãlle-na ponsaan-wuonɔ sɪ. ¹⁷ Na saa da, *Eli waa nelbilonɔ miɛ temma yaa-i; ŋga u cãrã Diilonɔ-i, cãrã-yuɔ, cãrã-yuɔ wuɔ u baa dãa; Diilonɔ ce biena sisi baa caamba niediei u saa dãa. ¹⁸ Ku huonɔgu-na, u tiraa cãrã-yuɔ, u don tuɔ dãa gonɔgorre gbãa da di ta di ce.*

¹⁹ Tobin namaa, na hɔlma-na, umaŋ duɔ pira Diilonɔ-hɔmelle-na, umaŋ duɔ maaya ninonɔ-i aa unan nuɔ ŋ dii-yo hɔmelle-na, ŋ ciɛ maacenfafamma. ²⁰ Na saaya na suɔ

* 5:18 Niɛŋ Jãmatigi ba sebɛdɛlãŋo-na (1 Rois) 17-18.

wuɔ molon duɔ pira aa ɲ gbãɲ baa-yo dii-yo hũmefafalle-na, ɲ kuraa-yo kuliingu-na aa uɲ ciɛ ãmbabalma maɲ cor hierɛ, Diilonjo ka hur-ma.

Pierñ nyegãan sebedieläno man Nelmuoyamma

Pier nyegãan sebe daayo-i a hã Diilonj-dünj-baamba man dii *Asi huõnga-na. Ban yej Yesu horre-na, nuõmba sa dõl-ba. Pierñ daa-ku dumaano-na, u nyegẽñ sebe daayo-i duõ dii sireiña bei. U tagaaya pigãañ-ba Diilonj-dünj-wuõõõ saaya u waa dumaa bamanj ciinaana Diilonj-i ba hõlma-na. U tirii-ma baa-ba wuõ Yesu fuõ ferẽ bi mulãañ fuõ ku ji ta ku ce kuliinggu. Nga Diilonj siire-yuõ aa ce u ce bõi. Aa u pãa nuõgu wuõ umañ duõ hũu Yesu maama-i u ka ce kutienj-i Yesu temma-i. Wuõ nupãlle fande yaa diyaan sireiña-i Diilonj-dünj-baamba-na, halle da ba fie ta ba ce-ba sũlma-i, ba kũõma sa senj. U diyaa nelma ba tũnni-na; wuõ bamanj dii Yesu horre-na, ba biẽ Yesu maama-i.

Jaaluõgu

¹ Muõ Pier, Yesu-Kirsa *põpuõrbilonj muõ. Muõmei nyegãan sebe daayo-i da mi hã Diilonj yufellenj hilaa namaa namanj nuõ-i aa na waa hiẽnggu-na. Banamba dii Põ, banamba Galasi, banamba Kapadõsi, banamba *Asi aa banamba Bitini. ² I To-i Diilonj yufelle hilaa-nei ñaa manj waa u huõnga-na dumaa u ce u *Yalle bõ-na na denj a ce-na fuõ baan namaa na da na ta na nu Yesu-Kirsa nuõgu-i aa u tãmma da ma misirrã-nei a migãañ-na hã-yo.

Diilonj firnu u huõnga-i u tuõ kãyã-nei aa u tuõ fẽ na hõmmu-i.

Nahaale pã nelienj

³ Yaanj i tie tuõlnu Diilonj-i, Itienj-i Yesu-Kirsa To-i. U cie hujarre yie aa ce-ye nelfelaan mie Yesu-Kirsa siremma barguõ-i-na a ce i migãañ haa i nanjga-i yuõ. ⁴ Aa unj jiena ciilunju manj duõ hã u baamba-i, i bi hiñ ku taalunju. Ciilunju fanju sa kusirre, ku sa bĩena, ku sa bi pitelle. Diilonj jiena-kuõ tuõ cie-na dõrõ-i-na. ⁵ Nanj haa na nanjga-i yuõ, u niya-nei fafamma duõ ji kor-na miwaaõõ timmanj-yiinggu-i. Nuõmba-i hiere ba ka da unj kuraa-na dumaa. ⁶ Terienju fanju-na, taa na nyẽ. Mi suyaa mie na yammu huolaa fiefie-i-na, nga ku sie kã yaan-na. Taa na nyẽ. ⁷ Sẽne manj sãnẽ, yiinggu dii baa yiinggu u ka gbuo; nga ba dii-yo dãamu-na a ne da kuõ u faa. Namaa nahaale saa buõ sãnẽ-i-na wei? Ba ce nie ba sie ne-de si di faa? Ba ne nahaale-i baa yaahuolo yaa-i. Yaahuolo duõ saa gbãa kara na kũõma-i Diilonj-hũmelle-na, Yesu-Kirsa duõ ji bir jo yiinggu manj nuõ-i, Diilonj ka tuõlnu-nei aa gbeliẽñ-na aa ce na ce bõi. ⁸ Na yufelle saa haa Yesu-Kirsa-i-na dede, nga u maama dõlaanu-nei. Na saa hi da-yo yogo, nga na haa na nanjga-i yuõ aa na hõmmu gbuu fẽ da yogogo. Na hõmmunj fie dumaa, ma sie gbãa wanj. ⁹ Diilonjõõ duõõ tuõ kor-na, kufanjgu hõfẽlle yaa dumaano-na. Nanj haa na nanjga-i Diilonjõ-na da na da konjoro manj, na duõõ ta na da-yo.

¹⁰ *Diilopõpuõrbiemba siire taara konjoro daayo yaannga-i aa tũnu-nei Diilonj unj ka firnu u huõnga-i baa-na dumaa. ¹¹ *Kirsa *Yalle waa ba hõmmu-na; dii naa tũnu-bei wuõ Kirsa ka muliẽñ, aa ku huõnggu-na u ka ce bõi. A ce dumaano-na ba gbuu vaa ba ferẽ da ba suõ ma cemmanj-huõnggu-i baa manj ka ce dumaa. ¹² Diilonjõ yanj aa wanj baa-ba wuõ unj puõraa-ba baa nelma manj, ma sie ce bafamba bãañ-nu, kerẽ ma ka ce namaa bãañ-nu. Nelma famma yaa banj wanj-manj baa-na nyunõgo-i-na. Bamanj waan *Neldõdõlma-i ba yaa waan-manj baa-na. Diilonjõ yaa saanj u Yalle-i di ji dii-ma ba nunnina. *Dõrpõpuõrbiemba famba ferẽ-i ba taara ba suõ ma yaannga-i.

Viistnni yaa dõlaanunj Diilonjõ-i

¹³ Terienģu fanģu-na, tigiin na fεε, baa na dii na yunni-i. Haan na nanģa-i Diilonģo-na ku haama wuō u ka ce hujarre nei Yesu-Kirsa jommanģ-yiinģu-na. ¹⁴ Taa na nu Diilonģo nunģu-i ņaa bisānfεfēiņ unģ nuņ u to nunģu dumaa. Nanģ ņa na'a na saa ta na suō kuyunģu huōģu-na, kumanģ taa ku dōlnu-nei cemma, baa na bir na suur-kuō. ¹⁵ Yaanģ na wεima-i hiere ma fa ņaa Diilonģo maamanģ faa dumaa. U yaa buō-na na denģ a ce-na u baanģ namaa. ¹⁶ Na saa da, ma nyεģāanģ Diilonģ-nelma-na wuō: «*Muōminģ yēģ nelfεfēiņ muō dumaa, na saaya na waa nelfafaanģ namaa dumēi.*»*

¹⁷ Da na ta na cārā Diilonģo-i na ta na bi-yo «Baba», na ninsoģo. U yaa pāanģ nuōmba-i a saanu baa banģ ciε kumanģ; u sa ce cieluō. Terienģu fanģu-na, yinni manģ tīyāa na wulaa hiεma-na, gbāanģ na ciluō tuō pigāanģ wuō na kāalā-yuō. ¹⁸ Nanģ siire biε ānsōsōmma manģ na bīncuōmba wulaa, na suyaa banģ sāa na yunni-i baa kumanģ a hiel-ni mēi. Ba saa sāa-ni baa gbeinģa, ba saa bi sāa-ni baa sēne, nifanni sa gbānģ ciima. ¹⁹ Nģa ba sāa na yunni-i baa tāmma. Aa tāģ hama-i? *Kirsa tāmma. Ba ciε-yo ņaa *tūmbilonģ manģ faa buolma; jarma si-yuō, pādorre si-yuō. A ko-yo sāa na yunni-i. ²⁰ Diilonģo naa par ma yaa hā-yo aa miwaanģo suō duō doģ. U ciε ma yaa daama hōperienģ daaku-na duō kor-na. ²¹ Fuō yaa ciε na haa na nanģa Diilonģo-na. Diilonģo siire-yuō hiel-o kuomba hōlma-na aa ce u ce bōi ku'i ciε na haa na nanģa Diilonģo-na aa ta na hil na ne-yo.

²² Nanģ siyaa ninsoģo-i, kuu dii ņaa na migāanģ na hōmmu-i da na gbāa ta na dōl na-naa fafamma ņaa ceduōģ-bienģ namaa. Terienģu fanģu-na, yaanģ na maama gbuu ta ma dōlnu ma-naa. ²³ Na saa da, na ciε nelfelaanģ namaa, na huōģ fεlemma. Gboluonģ daaku-na nelbilo saa hoģ-na, Diilonģo'i huōģ-na. Nelbilonģo ku, nģa Diilonģo sa ku. U huōģ-na baa u nuģ-āndaanģu yaa-i. Ku sa ji gbuo dede. ²⁴ Na saa da, ma nyεģāanģ Diilonģ-nelma-na wuō: «*Nelbiliemba-i hiere baa dii ņaa hiεģu.*

Ba fafaanģu dii ņaa pūlma.

Hiεģ da ku kuol, ku pūlma hūl.

²⁵ *Nģa Itienģo nelma dii gbula, ma sa ji gbuo dede.*»†

Itienģo nelma yaa hama-i? Ma yaa *Neldōdōlma manģ banģ wanģ-manģ baa-na.

2

Piyaanģ Cicēlmantienģo-i

¹ Nanģ ciε nelfelaanģ namaa, hielaanģ na nanģa balaanģu-i ku sinni-na hiere, baa nuōmba tāalma-na, baa huhurma-na, baa nenemunģu-na, baa yebiεnande-na. ² Tonto mōsūģ nyōlma yaa a vāa. Nyōlmanģ dōlnuģ-yuō dumaa, yaanģ Diilonģ-nelma ta ma dōlnu namaanģo-i dumēi, ku yaa na ka nanģ kaasinni a kor. ³ *Na daa Itienģ unģ faa dumaa ke*?*

⁴ Piyaanģ-yonģ, u yaa cicēlmantienģo-i, uu dii ņaa tāmpēlle manģ nuōmbanģ ciinaana-diε nģa di yaa hilaa Diilonģo yufelle-na u hiel-de. ⁵ Namaa fεε-i naa dii cicēlma aa naa bi dii ņaa tāmpēlēiģa. Da na piε-yo, Diilonģo ka ce-na ma u *Yalle dūģu-i baa-na. Na ka waa jigāntaanģ namaa ta na pā niipānni-i na hā Diilonģo-i a saa baa u Yallenģ taaranģ-kuō dumaa. Yesu maama-na, u ka tuō siε na niipānni-i fafamma. ⁶ Diilonģ-nelma waanģ-ma wuō:

*«Niεģ, mi hielaa tāmpēfafalle,
mi ka jīna-diε dūģu tuole-na *Sinyō-i-na.*

Umanģ duō haa u nanģa diε, u yaanģa siε ture.»†

⁷ Namaa namanģ haa na nanģa-i tāmpēl daade-na, Diilonģo ciε na ce bōi. Nģa bamanģ saa haa ba nanģa diε, ma nyεģāanģ ba kūģu-na wuō:

*«Dūmarāambanģ ciinaana tāmpēlle manģ,
di yaa juō bella dūģu-i.»‡*

⁸ Ma tiraa nyεģēģ terienģu nanģu-na wuō:

* **1:16** Buolmanģ-sebe (Lévitique) 19.2 † **1:25** Isayi (Ésaïe) 40.6-8 * **2:3** Gbeliεmanģ-nalāanģu (Psaume) 34.9 † **2:6** Isayi (Ésaïe) 28.16 ‡ **2:7** Gbeliεmanģ-nalāanģu (Psaume) 118.22

«Nuomba tistņ ba fεε tāmpēl daade-na.

Di mal nuomba-i.»§

Baņ'a ba saa nu Diilonjo nuņgu-i ku'i cie ba ta ba tistņ ba fεε die. Ma yaa naa saaya ma da-ba. ⁹ A ne da Diilonjo yufellen-*nuomba* yaa namaaņo-i. Namei Itienjo jigāntaņ namaaņo-i. Namei Diilonjo baan namaaņo-i. Namei Diilonjo napōrren-*nuoņ* namaaņo-i. U bīε-na hiel-na kukulma-na a jo baa-na u gbagbaama-na na da na ji ta na waņ u maacenfafamma maama-i baa *nuomba-i*.* ¹⁰ Dielūo-i-na, na saa naa waa Diilon-*baaņ* namaa; fiεfiε-i-na, na cie Diilon-*baaņ* namaa. Dielūo-i-na, u saa tuo ce hujarre nei; ņga fiεfiε-i-na, u ce hujarre nei.†

Taa na kāņ na yuntaamba-i

¹¹ Mi jēnaaņ namaa, naa dii hūncortaaņ namaa hiεma-na bande-i-na. Terienģu faņģu-na, mi cārā-nei, naņ kuyen āmbabalma maņ, hielaaņ na naņga mei; ma kōsuoņ nelieņo. ¹² Naņ yey *niεraamba hōlma-na, yaaņ na ciluo vii ku yaa da ba fiε ta ba bīεna na yirēiņa-i wuo nelbabalaaņ namaa, ba ka da na maacenfafamma-i aa ba ka gbēlieņ Diilonjo-i u jommaņ-yiņģu-i.

¹³ Niεņ Itienjo-i aa na ta na sie fōņģōtaamba wulaa. Na ta na sie *jāmatigi wulaa, u yaa *nuomba-i* hiere ba yuņģu-na. ¹⁴ Na ta na sie fāmaambaa-ba wulaa; jāmatigi jīεna ba yaa-i nileiņa-na ba ta ba nuola āmbabalmanciraamba-i aa ta ba gbēlieņ ānfafammanciraamba-i. ¹⁵ Na saa da, Diilonjo taara na ta na ce ānfafamma ku yaa mimiεlmba maņ sa suyaaņ kuyuņģu aa ta ba bīεna na yirēiņa-i ba nunni ka suuye. ¹⁶ Naa dii na fεεņ nuō ninsoņo, ņga baa na pāņ na ce kufaņģu-i gboruoņģu na ta na ce kuubabalaaņģu-i. Na saaya na waa ņaa Diilon-*cāraaņ* namaa. ¹⁷ Taa na dii *nuomba-i* hiere ba nuņģu-i. Naņ yey baa bamaņ Yesu horre-na, yaaņ ba maama ta ma dōlnu-nei. Taa na kālā Diilonjo-i. Taa na dii jāmatigi nuņģu-i.

Biyaaņ Kirsa maama

¹⁸ Maacembieņ namaa, taa na sie na yuntaamba wulaa aa na ta na kāņ-ba fafamma. U balaaņ baa-ni wa, u faa baa-ni wa, ta ņ sie u wulaa. ¹⁹ Na saa da, muliεma maņ naņ maama sī, da ba haa-ma hā-ni aa ņ sie-ma Diilonjo maama-na, ku faa. ²⁰ Da ņ cāl aa sie muoru-i, yer hade-i dii-kuo? ņga da ba ta ba huol ņ yaaņģa-i ņ ānfafamma maama-na aa ņ sie yaahuolo faņo-i, yerre dii ku yaa nuo-i aa ku faa Diilonjo wulaa. ²¹ Diilonjo taara ku yaa na wulaa. *Kirsa fuo fεε mulāaņ namaa maama-na. U pigāaņ-na nelma'i dumaaņo-na na da na ta na ce u temma-i. ²² «Fuo maņ saa cāl, aa huhurma diei saa hel u nuņģu-na dede»‡ ²³ ba tuoraaya-yuo, u saa ji sie moloņo. Ba cie-yo sūlma-i, u saa ji wur moloņo. U yaaņ aa yaņ-ma hā Diilonjo wuo u yaa suyaaņ u pā. ²⁴ U biyaa i āmbabalma-i tūu-ma fuo fεεņ yuņģu-na a kā baa-ma *daaņģu-na. U cie ku yaa-i a ce i hiel i naņģa āmbabalma cemma-na a ce-ye nelviinģ mie i tie ce kumaņ dōlaanuņ Diilonjo-i. Fuo muliεma yaa cie na waa na fεεņ nuō dumandε-i-na. ²⁵ Naa naa waa ta na wuōra na yuņ-nu ņaa tūlmba maņ baala; ņga fiεfiε-i-na na birii jo na tienjo wulaa, u yaa nieyaņ-nei.

3

Ansorren-tiεnamma

¹ Kuuduōņģu yaa baa caaņ namaaņo-i; taa na sie na bōlbaa-ba wulaa, ku yaa bamaņ saa hūu Diilon-*maama-i* ba hōlma-na, na ciluo ka ce ba hūu-ma. Ku sie hi na puur na nunni-i wuo na piiye baa-ba. ² Da ba da na ciluo faa, aa ne da na kāņ-ba, ba ka hūu Diilon-*maama-i*. ³ Baa na ta na kuye bombormaņ-fafaāņģu-i: Baa na gonya yumigāale, baa sēne ba diima, baa kompafafammaņ-vaama. ⁴ Yaaņ aa na ta na taara huōya-fafaāņģu: Na ta na

§ 2:8 Isayi (Ésaie) 8.14 * 2:9 Niεņ Helmaņ-sebe-i-na (Exode) 19.5-6; Anģinamma tiyemmaņ-sebe-i-na (Deutéronome) 4.20, 7.6; Isayi sebe-i-na (Ésaie) 9.1; 43.20-21. † 2:10 Niεņ Ose sebe-i-na (Osée) 1.6,9; 2.1,23,25. ‡ 2:22 Isayi (Ésaie) 53.9

taara hōfafammu baa hōhinammu; nifanni sa vāa dede. Aa ni yaa dii baa yunġu Diilonġo wulaa. ⁵ Yiinaticamba maņ naa hūyāa Diilonġo-maama-i aa haa ba naņġa-i yuō, ba taa ba diyaa ba fere baa ni yaa-i ba sie ba bōlbaa-ba wulaa. ⁶ Unaņo yaa Sara-i. Sara taa u nu *Abiramu nuņġu-i, a ce dumaņo-na u taa u bi-yo «Baba». Da na da holle ta na ce ānfafamma-i, namēi Sara bienġ namaaņo-i kelkel.

⁷ Kuuduōņġu yaa baa bōlaaņ namaaņo-i; bilaaņ na caamba-i fafamma na tīenammana, aa na saaya na suō wuō na fōņġōbaa-ba sa saa. Diilonġo uņ cie baa-na aa cira u ka hā-na cicēlma maņ, ba nuņġu bi dii-mēi. Terieņġu faņġu-na, taa na kāņ-ba ku yaa na cacārāņġu sie gbāa soņ yaņġa naņġa.

Hirā muliema-i ņ ānfafamma cemma-na

⁸ Miņ ka perieņ baa mamaņ ma yaa daama: Yaaņ nelduōma yaa yu na hōmmu-i hiere. Bilaaņ na-naa kpelle. Taa na dōl baa na-naa ņaa ceduōņ-bieņ namaa. Bilaaņ na-naa hīehīe, baa na ta na teteņ na fere. ⁹ Baa na ta na suu āmbabalma sōlaaņġu-i baa āmbabalma. Baa na bi ta na suu tuosīnni sōlaaņġu-i baa tuosīnni. Yaaņ aa na ta na haa na nufafaāņġu kutaamba-na. Diilonġo taara ku yaa na wulaa. Da na haa na nufafaāņġu bei, Diilonġo ka bi haa u nufafaāņġu namaaņo-na. ¹⁰ Na saa da, ma nyegāaņ Diilonġo-nelma-na wuō:

«Umaņ duō tuō taara u ce u bāaņġu-i,

umaņ duō tuō taara u huōņġa fē,

kutieņo saaya u hiel u naņġa noparaaņ-āndenni-na baa coima-na.

¹¹ *U saaya u nanna kuubabalaāņġu-i aa tuō ce kuufafaāņġu.*

U vaa u fere weiima baa ji suur u hōlma-na baa moloņo.

¹² *Na saa da, Itieņo saa nanna nelviimba-i.*

U tūņġu dii ba cacārāņġu-na.

ņġa u sa gbo baa bamaņ cieņ kuubabalaāņġu-i.»*

¹³ Da na vaa na fere baa ānfafamma cemma-i hai ka ce kuubabalaāņġu nei? ¹⁴ Halle da ba fie ce-na sūlma na ānfafamma maama-na, na yunni dōlaa. Baa na ta na kāalā nuōmba-i, baa na bi yaņ na hōmmu ta mu cu baa-ba. ¹⁵ Na saaya na suō wuō *Kirsa yaa u diei Itieņo-i. Taa na dii u nuņġu-i fafamma. Tigiin na ta na cie, umaņ duō yuu-na wuō bige-i cie na haa na naņġa Kirsa-i-na, na waņ ma yaaņġa-i baa-yo. ¹⁶ Na fē na hōmmu-i baa ma wamma-i aa na baa bi tīel moloņo. Naņ suyaa kumaņ faa, taa na ce ku yaa-i. Ku yaa bamaņ biēnaanaņ na yireiņġa-i Kirsa huōņġu-na ba yammu ka ture. ¹⁷ Diilonġo duō cira ņ mulieņ, da ņ mulieņ ānfafamma cemma-na, ku bōyaa ņ mulieņ āmbabalma cemma-na.

¹⁸ Na saa da, Kirsa fuō fere bi mulāaņ aa ku nelbiliemba āmbabalma maama-na. U cie-ma i diei gbula. Fuō maņ waa nelviinġo, u siyaa ku nelbabalaamba sōlaaņġu-na, duō dii-na na-naa nuō baa Diilonġo-i. Ba kuō-yo, ņġa *Diilonġo-Yalle siire-yuō. ¹⁹ Diilonġo-Yalle yaa bi cie u kā ka piie Diilonġo-nelma-i baa bamaņ dii kuliinġu nyisēnni-na. ²⁰ *Nowe bāaņġu-na, ba yaa naa puu bubuōsīnni baa Diilonġo-i. Baņ puu bubuōsīnni baa-yo dumaaņo-na, Diilonġo wuō fē u huōņġa-i aa yaņ Nowe ce beņo-i. Nuōmba bōi saa suur beņo faņo-na; nuōmba niisiei suurii yōņ a kor hūmma-na. ²¹ I gbāa saa hūmma famma-i baa *batemu hūmma. Nuōmba bi kor dumēi nyuņġo-i-na batemu hūmma-na. Batemu hūmma-i maacemma sī ņ kūōma-na, ņġa ma yunġu yaa wuō ņ hā Diilonġo-i ņ fere baa huōņġa diei. Yesu-Kirsa siremma yaa cie batemu tuō kor-e. ²² U siire nyugūņ kā dōrō-i-na ka tīena Diilonġo caaņ-nu, a waa *dōrōpuōrbiemba yuņ-nu baa fōņġōtaamba-i hiere.

4

Taa na ce kumaņ dōlaaņuņ Diilonġo-i

* 3:12 Gbeliemaņ-nalāaņġu (Psaume) 34.13-17

¹ *Kirsāņ mulāņ u kūōma-na dumaa, namaa fεε-i na saaya na tīēna baa-ma wuō na ka muliēņ fuō bi temma-i. Na saa da, umāņ duō muliēņ u kūōma-na, ņ da u hielaa u naņga āmbabalma cemma-na. ² U ce mafamma-i duō gbāa nanna nelbiliemba kuucēņgu-i aa tuō ce Diilon-ĥuōņga u yinni boluōņgu maņ tīyāa ĥiēma-na. ³ Na ciē na bāaņgu-i dēi baa *nieraamba-i ba kuucēņgu-na: Na ciē na bāaņgu-i tīlāsīnni-na, baa bīņwosīnni-na, baa koņhiliīņgu-na, baa wuolalle-na, baa nyōlle-na. Aa na duu Diilon-ĥuōņga-i baa na tīnni-i. ⁴ Fiēfiē-i-na, nieraambaņ daa na sa tiraa na ce kakarkuōņo faņo-i baa-ba, ku bir yaņ aa cu ba ĥōmmu-i ba bigāaņ-na. ⁵ ņga baņ ceņ kumaņ ĥiere, Diilon-ka gāņ baa-ba. U tigiīņ tī duō yuu cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i ĥiere. ⁶ Ku'i ciē na da *Neldōdōlma bi waaņ halle baa kuomba-i. A ce dumaaņo-na, baņ waa ĥiēma-na aa mamaņ fiē da-ba a saanu baa ba āncemma-i, fiēfiē-i-na *Diilon-Yalle ka gbāa ce ba sire waa baa Diilon-ka.

Taa na suō Diilon-caluō belma

⁷ Weīma-i ĥiere ma piyaa tīmma. Teriēņgu faņgu-na, baa na dii na yunni-i, aa na saaya na suō na fεēņ belma ta na gbā na cārā Diilon-ka-i. ⁸ Kumaņ gbāaņ, yaaņ na maama ta ma gbu ma dōlnu ma-naa. Na saa da, *nelnyulmu sa kaņ āmbabalma bōi**. ⁹ Taa na ce niraamba nersīnni-i fafamma, baa na ta na waana baa-ba. ¹⁰ Diilon-ĥāa-na na da-na-deņ fōņgōbaa ĥiere. Nelīēņo nelīēņo u saaya u suō u wuōņo belma a gbāa duō tuō kāyā banamba-i baa-yo. ¹¹ Diilon-ka duō ĥā umāņ jumēfafalle-i, kutiēņo saaya u ce-de tuō waņ Diilon-nelma baa-de. Duō ĥā umāņ kakāyāmmaņ-fōņgūō-i, u tuō kāyā nuōmba-i baa u yaa-i. Yesu-Kirsa maama-na, ku saaya na āncemma-i ĥiere ma ta ma ce nuōmba ta ba bī Diilon-ka yefafalle. Yefafalle-i baa fōņgūō-i ni vii u yaa-i ĥōnni maņ joņ. Ma ciē.

Taa na ĥīrā muliēma-i Yesu-Kirsa maama-na

¹² Mi jēnaaņ namaa, yaahuolo maņ ĥaaņ-nei daayo-i, baa na yaņ na ĥōmmu cu baa-yo; u sagalla-nei duō ne. Baa na da niē sī ba fiēņ-na baa-yo. ¹³ Yaaņ aa ku ta ku dōlnu-nei wuō na nalāa *Kirsa muliēma temma ne. Teriēņgu faņgu-na, duō ji jo u fōņgōtesīnniņ-jomma-i, na ĥōmmu ka fē gbarnu. ¹⁴ Da ba tuora-nei Kirsa maama-na, na yunni dōlaa. *Diilon-Yalle dii baa-na aa Diilon-ka bōbōima da di yaa nuō-i. ¹⁵ Molo baa yaņ ba ji bel-o ta ba huol u yaaņga-i wuō u kuō nelīēņo, sisō u cuyaa, sisō u ciē kuubabalaāņgu naņ temma, da ma'i bi sī u diyaa u nuņgu-i nelma maņ saa ĥi-yo. ¹⁶ ņga da ba ta ba huol ņ yaaņga-i wuō Kirsa wuōņ nuō, baa yaņ senserre da-ni. Niņ yeņ Kirsa horre-na, yaņ aa ņ ta ņ jaal Diilon-ka-i mafamma-na. ¹⁷ Gēņgeryiīņgu ĥii. Diilon-ka duōņ tuō gāņ baa u dūņ-baaņ miēmēi igēna. A ne da duō dōņ tuō gāņ baa miēņo-i, gēņgerō periema ka waa niē baa bamaņ cīnaana Diilon-ka *Neldōdōlma-i? ¹⁸ A saa baa Diilon-nelmaņ waaņ-ma dumaa:

«Da kuō nelviīņo korma dii kpelle,
āmbabalmanciraamba kūņgu ka waa niē?»†

¹⁹ Teriēņgu faņgu-na, Diilon-ka duō nuōni maņ muliēņ, baa yaņ ņ kūōma kara; cor ņ ta ce ānfafamma-i aa ņ dii ņ fεē Weīmantien-ka-na. U yaa maa-ni. U sa waņ weīma aa ji bir baa ĥuōņ-āndaāņgu.

5

Bilaaņ Diilon-dūņ-baamba-i dēi

¹ Fiēfiē-i-na, mi ka fulnu Diilon-dūņ-baamba yaataamba yaa-i. Mēi fεē-i yaatiēņ muō; mi daa *Kirsa muliēma-i nuō baa mi yufelle. Duō ji bir jo duō ji ce u yuntesīnni-i, mi ka ce mi bāaņgu-i baa-yo. Miņ ka waņ mamaņ baa yaataaņ namaaņo-i ma yaa daama: ² Diilon-ka ņ ĥāa-na nuōmba maņ, bilaaņ-baņ dēi ņaa āncīnaaņ ņ bel u muōru-i dumaa. Baa na bel-ba ņaa ba guoraa-na, bilaaņ-baņ baa ĥōfafaaņga ņaa Diilon-ka taaraņ-kuō dumaa. Baa na bi ce-ku gbēitaara-ĥūmelle; yaaņ aa na ta na ce-ku baa pāama. ³ Diilon-ka ņ diyaa bamaņ na

* 4:8 Niēņ Bīncuōņ-nelmaņ-sebe-i-na (Proverbes) 10.12. † 4:18 Bīncuōņ-nelmaņ-sebe (Proverbes) 11.31

nammu-na, baa na ta na haa na fōņgũ-i bei; yaan̄ ba ta ba da namaa cilofafaņo yaa aa ta ba ce. ⁴ Ku yaa āncīnaamba yuntien̄* duō ji jo, na ka da nyantuoluo maņ sa cuoraayan̄ dede.

⁵ Kuuduon̄gu yaa baa naacien̄ namaaņo-i, taa na sie yaataamba wulaa. Aa na hieroņo-i na saaya na nanna bombolma-i. Na saa da, Diilon̄-nelma ciera wuo:

*«Diilon̄o sa gbo baa bombolmantaamba-i,
ņga u firinu u huon̄ga-i baa bamaņ hiiriien̄ ba fεε.»†*

⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, taa na hiire na fεε Weimantien̄o yaan̄ga-na ku yaa na tetemmaņ-yiin̄ da ku hi, u ka tetēņ-na. ⁷ U yaa yieraaya baa na yunniņ-maama-i, haraan̄-maņ hiere na hā-yo.

⁸ Baa na dii na yunni-i! Siiren̄ na yiera! Na bigāarāņo-i *Sitāni dii tuō wuora u bīņ aa tuō bure ņaa nyulmu bilaa jara. U taara moloņo duō wuo. ⁹ Bilaan̄ Diilon̄-maama-i nammu hāi na bigāarāņo baa ji yar-na. Na saaya na suō wuo terni-na hiere yaahuolo faņo temma yaa daan̄ Diilon̄-dūņ-baamba-i. ¹⁰ Na ka mulien̄ cellε yogo, ņga Diilo fuō maņ ānfafamma-i hiere ma tien̄o-i, u ka bir dii-na na fonni-na. U ka dii sireiņa nei aa ce na yiera doņ u hūmelle-na. U yaa bīε-na na da na ta na ce na bāan̄gu-i baa-yo Kirsa horre-na hōnni maņ joņ. ¹¹ Fōņgũ-i dii baa u yaa-i hōnni maņ joņ! Ma cie.

Jaaluperien̄gu

¹² Mi nyegāan̄ sebeyel daade-i da mi dii sireiņa nei aa waņ baa-na wuo naņ vaa na fεε baa Diilon̄o maņ maama-i, u yaa ninsoņ-Diilon̄o-i. Mi waan̄ fuō hujarre maama yaa baa-na. U hujarre temma si dii. Silasi yaa kāayā-mie mi nyegēņ sebeyel daade-i. U nyaarāa Yesu huon̄gu-na.

¹³ Diilon̄-dūņ-baamba maņ *Babilōni-i-na bande-i-na, Diilon̄o yufellen̄ hilaa bamaņ nuō-i namaa bi temma-i, ba pāa-na jaalun̄gu. Mi bien̄o-i‡ Marke bi jaalaa-na.

¹⁴ Taa na jaal na-naa fafamma ņaa ceduon̄-bien̄ namaa.

Namaa namaņ dii *Kirsa horre-na Diilo kāyā-nei.

* 5:4 Ancīnaamba yuntien̄o-i: Ba gbē Yesu fuō fεε yaa. Niēņ Nsāa sebe-i-na 10.11. † 5:5 Bīncuoņ-nelmaņ-sebe (Proverbs) 3.34 ‡ 5:13 Niēņ Tim. dē. 1.2; Tite sebe-i-na 1.4.

Pierŋ nyegáaŋ sebeháallŋo maŋ Nelmuoyamma

Pierŋ taa u nyegēŋ sebe daayo-i huŋgu maŋ nuŋ-i, uu naa suŋ wuŋ u yinni saa tiraa tŋe bŋi. U taa u taara halle duŋ fi'a u saa ji waa, uŋ waan mamaŋ baa Diilon-điŋ-baamba-i Yesu kŋngu-na, ma baa hel ba hŋmmu-na.

U duŋ piiye pigáaŋ-ba wuŋ ba saaya ba waa ŋaa Diilon uŋ taaraŋ ba waa dumaa, aa Yesu *pŋpuŋbiembaŋ pigáaŋ-ba ninsoŋo maŋ, ba nyaar-yuŋ nammu hŋi, ba baa yaŋ u ji korra-bei (sap. 1).

U gbuŋya-bei wuŋ ba bel ba fere coikartaamba maŋ wuŋ bafamba hŋalŋ nuŋmba-i baa Diilon-nelma aa cakŋngu cer muonu ba yunni-i (sap. 2). Sapitiri daayo nyaanu u-naa baa Yuda sebe-i.

U piraan u sebe-i baa Yesu jommaŋ-maama. Banamba ciara wuŋ Yesu sa tiraa u ye dii jomma-na. Pier wuŋ kutaamba kar coima. Wuŋ da ŋ da Yesu hii yiŋ daani-i u sa jo u jo, kuu dii ŋaa u fiu u huŋga-i baa nuŋmba-i ba da ba suŋ-yo hiere aa bir ba hŋmmu-i (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muŋ Simŋ-Pier, Yesu-Kirsa cŋaraŋ muŋ aa tiraa waa u *pŋpuŋbilon muŋ. Muŋmei nyegáaŋ sebe daayo-i da mi hŋ Yesu-Kirsa fafaanŋuŋ ciu namaa namaŋ haa na naŋga-i yuŋ miu temma-i. U yaa i Diilonŋo, u yaa i Koŋkortieŋo. ² Naŋ suyaa Diilonŋo-i baa Itieŋo-i Yesu-i, Diilonŋo firnu u huŋga-i u tuŋ kŋyŋ-nei aa tuŋ fŋ na hŋmmu-i.

Kertŋsinni fafaanŋu-i

³ Na saa da, Diilonŋo himma pigáaŋ-ye kumaŋ gbŋa fa i maama-i hiere i die gbŋa tŋe wuŋ Diilon-hŋmelle-i diŋ saaya di wuŋ dumaa. In suŋ-yo, ku'i ciu u ce kufanŋu-i hŋ-ye. U yaa biu-ye duŋ ji pigáaŋ-ye u bŋbŋima-i baa u fafaanŋu-i. ⁴ Ku ciu dumei uŋ ŋa naa pŋ nufafaanŋu maŋ baa-ye, uŋ ŋa naa pŋ nubŋmbŋale maŋ baa-ye, u ce-ku hŋ-ye. U ciu-ku hŋ-ye i die gbŋa hiel i naŋga nelbiliemba kusŋŋ-maama-na, ma kŋsuŋ nelieŋo; aa biu fuŋ kusŋŋ-maama. ⁵ Terieŋgu fanŋu-na, gbŋaŋ kpelle na naara ŋnfafamma-i na ŋŋhŋuma-na, aa na taara Diilonŋo huŋga-i na suŋ-ka na naara na ŋnfafamma-i. ⁶ Na ta na suŋ na fereŋ belma a naara Diilonŋo huŋga suŋma-i. Na naara pŋama-i na bel-ŋ-fereŋsinni-na, aa na naara Diilonŋo-hŋmelle wuŋsafafaanŋu-i na pŋama-na. ⁷ Na ta na ce horre-i a naara na Diilonŋo-hŋmelle wuŋsafafaanŋu-i, aa na naara nelnyulmu-i na horre cemma-na. ⁸ Mamaŋ daama-i hiere, da ma waa-nei aa na firnu na hŋmmu-i baa ma cemma-i, ku yaa pigáaŋ wuŋ na suŋ Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i aa yuŋgu dii u suŋma-na. ⁹ ŋga da ma'a maa si dii umaŋ nuŋ-i, kutieŋo dii ŋaa yiroŋo; u sa da dei. Kuu dii ŋaa u yaan ma karaanu-yuŋ wuŋ Diilonŋo hurii u ŋmbabalma-i cor.

¹⁰ Terieŋgu fanŋu-na, tobiŋ namaa, Diilon u yufellen hilaa-nei u bi-na, gbŋaŋ kpelle na baa ji bir u babŋmuŋ-i-na. Da na siu u babŋmuŋ-i, na sa ji gbŋa cii u hŋmelle-na gbula. ¹¹ Mafaŋ da ma ce, Yesu-Kirsa nellieŋ-hŋmelle ka puure da gbŋa a hŋ-na. U yaa Itieŋo-i, u yaa i koŋkortieŋo-i aa u nelle sa ji muonu dede.

Bilaan ninsoŋo-i nammu hŋi

¹² Naŋ feŋ na suŋ nel daama-i, mi siu budii mi nuŋgu-na. Mi suyaa miu na nyaarŋa ninsoŋ-belle-na, ŋga mi ka cor ta mi titirre-me i baa-na ma ta ma tŋenu-nei. ¹³ Da mi waa yogo mi saa ku, me i wulaa ku saaya mi ta mi hŋl-ma nalŋanŋu baa-na, ku yaa ma siu

karaanu-nei. ¹⁴ Mi suyaa miε ku sie da huŋgu Diilon-babĩmuo ka hi-mi. Itienjo-i Yesu-Kirsa gbuoya-miε ti baa-ma. ¹⁵ Terienju fanju-na, mi ka gbāŋ kpelle, da mi saa ji waa, nel daama baa karaanu-nei.

¹⁶ Na saa da, in waan Itienjo-i Yesu-Kirsa jommaŋ-maama-i baa u fŋgũo maama man baa-na, ku saa ce ŋaa i karaa i huoyasanga de! I saa kar i huoyasanga, miε fεε-i i daa u bɔbɔima-i nuo baa i yufelle. ¹⁷ I To-i Diilonjo yaa haa-yo bɔbɔima famma-i. U tiyaa dii u yuntasinni-na dɔrɔ-i-na aa fara cira: «Mi Biεŋo yaa daayo-i, u maama sa suo aa dɔlnu-miε. U yaa fiεŋ mi huŋga-i.*»

¹⁸ Uŋ taa u piye mafamma-i, miε fεε-i i waa u tãnuŋgu-na baa Yesu-i a nu uŋ piyen.

¹⁹ Ku'i cie i fũnuŋ haa i nanŋa-i *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-na. Maa dii ŋaa fitnuo ta ma ce cecerma kukulman yen terni man nuo-i. Ma ce kufanŋu-i ta ma cie cicānjāale-i. Huŋgu fanju yaa nuo-i cuomæle† ka hel a kaala weima-i hiere na hõmmu-na. Terienju fanju-na, taa na ne-ma torro. ²⁰ Maman yunŋu, na saaya na suo wuo nelien nuŋo-i ŋ yundaanŋu-i, ŋ sie gbāa hielnu Diilopɔpuɔrbiemban nyegāan man Diilon-nelma-na.‡

²¹ Na saa da, Diilopɔpuɔrunŋu nanŋu saa jo nelbilon-jomma-i dede, *Diilon-Yalle'i diyaa-kun ba nunni-na.

2

Sulma haraa baman cie ba fεε Diilopɔpuɔrbiemba (Yuda 4-13)

¹ Nuomba nan cie ba fεε *Diilopɔpuɔrbiemba dumaa *Isirahel-baamba hõlma-na, ma temma ka bi ce namaa hõlma-na. Ba ka jo baa coima nan temma ji ta ba tãal-na. Kutaamba ka cina Itienjo-i, ŋ sie suo wuo u yaa sãa ba yunni-i. A ce dumaanjo-na ba sie gbāŋ aa kɔsuŋ ba fεε. ² Nuomba bɔi ka cu ba huŋ-nu ba bĩŋwosinni-na. Ba ka ce ninsoŋ-hũmelle yerre bĩena. ³ Gbein-nyulmu ka ce coikartaan daaba kar ba huoyasammu baa-na a hũu na nagāŋ-niini-i. Ŋga kuman ka haa-bei, ku suyaa ti jina; ba kɔsuoman-yinni saa maa.

⁴ Na saa da, halle *dɔrɔpuɔrbiemba man naa cālãa ku huŋgu-na, Diilonjo saa yan-ba; u vaa-ba dii-ba fobabalaanŋu-na dii kukulma-na a jina tuo cie gēŋgeryiŋgu-i. ⁵ U saa bi yan yinantaamba-i, baa naa silaa balan baa-yo cor. U dãa hũmma wuo-ba hiere aa ji yan *Nowe yaa yon baa nuomba niehãi baa-yo*. Nowe taa u hel u wan viisinniŋ-maama-i baa-ba, ŋga molo saa ji hũu-ma. ⁶ Diilonjo bi pãa Sodɔmutaamba-i baa Gomortaamba-i ba āmbabalma sullu-i; u kukulii nilien daaya-i a pigāan bubɔlaamba-i man ka da-ba.† ⁷ Ŋga u kuraa Loti-i. Fuo waa nelfeŋjo ba hõlma-na. Baa naa silaa mulien-yo baa ba bĩŋwosinniŋ-maacemma-i.‡ ⁸ Uŋ waa nelfeŋjo dumaanjo-na aa waa ba hõlma-na tuo da ba ciluo-i aa tuo nu ba piyuo-i yinni man jon, ku taa ku jan-yo ku cor.

⁹ Na saa da, Itienjo suo uŋ ka hiel nelviimba-i dumaa muliema-na aa fẽ nelbalaamba-i jina tuo cie gēŋgeryiŋgu duo ji pigāan-ba u jãyamma-i. ¹⁰ Kakarkuŋ-maacemman dɔlnun baman ba ta ba ce-ma aa ba sa kãŋ Itienjo-i, u ka gbo kakalle-i bafamba yunni-na.

Coikartaamba man wuo bafamba hãalã nuomba-i Diilon-nelma, bombolma sa suo aa dɔlnu-bei, aa ba yammu sa suo aa gbāŋ; ba tuora dɔrniemba-i halle ba sa kãalã. ¹¹ A ne da dɔrɔpuɔrbiemba man dɔrɔpuɔrbiemba, ba fŋgũo jienya coikartaan daaba wuŋo-i, aa ba tiraa hi yan-ba; ŋga ba sa wan dɔrniemba yebabalalle baa Diilonjo-i. ¹² Ŋga coikartaan daaba sa cẽ, ba ce ba weima-i ba yun-nu ŋaa bĩmbaamba. Ban'a ba sa suo

* **1:17** Nien Matie sebe-i-na 17.1-5; Marke sebe-i-na 9.2-7; Like sebe-i-na 9.28-35. † **1:19** Cuomæle-i: Ba gbẽ Yesu yaa-i. Nien Amp. 22.16. ‡ **1:20** Girɛkimma-na terien daaku gbãa bi nu nun daama-i: «Diilopɔpuɔrbiemban nyegāan man hiere, nelien huoyasanga sl.» * **2:5** Nowe: Nien u kũŋgu-i Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 6.1-7.24. † **2:6** Nien Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 19.24. ‡ **2:7** Nien Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 19.1-16.

maman, ba diyaa lunġu ma yaa nuo-i. Ba ka ko-ba ŋaa ban koŋ bŋmbaamba dumaa. Na suyaa wuo bŋmbaamba gbŋe baa komma yaa yoŋ. ¹³ Ban cie āmbabalma maŋ, ma solaanġu ka suu-bei. Tilāsinnŋ-maacemma sa suo aa dōlnu-bei, halle bāhulaanġu-na ba ce-ma. Da ba waa baa-na na ponsanni-na, coikarre dōlnu-bei ŋaa bige-i! A ce dumaanġo-na ku bŋena na yerre-i aa ta ku ce-na senserre. ¹⁴ Ba sa da cieno baa ba yufelle aa cor-o, aa ba sa ye āmbabalma cemma-na. Baman saa nan kaasinni Diilonġ-hūmelle-na ba hi ba yaa-i ba tāal-ba. Gbein-maama yuu ba hōmmu-i cor. Diilonġo waasaan-ba. ¹⁵ Ba naana hūmefafalle-i aa cu Bosor bienġo-i Balamu huon-nu. Balamu naa ce u fere Diilopopuorbilono. Huhurman-gbeinā damma taa ma dōlnu-yuo ŋaa bige-i! ¹⁶ Ŋga un'a naa yagar Diilonġo nuŋgu-i aa tuo taara kuman, u daa-ku: Kakūmuo'i piiye baa-yo pāŋ ce u nanna u miminsinni-i. §

¹⁷ Coikartaan daaba dii ŋaa hūnfonni maŋ kuolaa; baa dii ŋaa diilonġo maŋ biilii aa cor baa fafalmu. Diilonġo tigiin kukulberre nande'i tuo cie-ba ba da ba ka tŋena. ¹⁸ Bombolman-āndenni sa suo aa dōlnu-bei, a ne da yunġu bi si dii ba nelma-na. Ba ce ma yaa-i ba tāal baman naana hūmebabalalle-i felemma-i wuo ba ta ba ce bŋwosinni bafamba temma-i. ¹⁹ Ba waan-ma kuola-mei baa-ba wuo da ba sie ba nuŋgu-i ba ka waa ba feren nuo; a ne da bafamba fere-i baa si dii ba feren nuo. Ba kusūŋ-maama cie-ba ŋaa kōraamba. Ma ka wuo-ba. Na saa da, nelieno nelieno, duo yan bŋnkūŋ-maama ta yaanġa yuo, ku bŋnkūŋgu ce-yo ŋaa ku kōrieno! ²⁰ Baman suyaa Itienġo-i Yesu-Kirsa-i, baman suyaa koŋkortienġo-i a kor nelbiliemba āmbabalma cemma-na, da ba ji tiraa yan ma ta yaanġa bei, ku migāan balan-bei a yan dŋelā-kūŋgu-i. ²¹ Ku ba saa naa suo hūmefafalle-i, kuu naa buo-bei yan ban suyaa-de aa yagar Diilonġo nuŋ-āndaanġu-i. ²² Bincuomba ciēra wuo: «Juoro sa ta yan u wuosaanġu», aa «Perien duo tuo hel hūncelle-na u tuo suur kpōkpōtuonġu-na.» Ku yaa ŋaa bafamba kūŋgu-i.

3

Itienġo ka bir jo

¹ Mi jēnaan namaa, mi nyegāan sebe nanġo hā-na cor tŋi, hāalŋ-wuonġo yaa daayo-i. Ba hāi-i-na hiere, mi tirii nelma bōi baa-na da mi kāyā-nei na ta na jōġuon ānjōġofafamma. ² *Diilopopuorbilomban waan saman cor yiinaa-i-na, yaan ma ta ma tŋenu-nei a naara Itienġo nuŋ-āndaanġu-i. U yaa koŋkortienġo-i. U *pōpuorbilomba yaa hii-na baa u nuŋ-āndaanġu-i. ³ Kuman yunġu, na saaya na suo wuo yiperieni-na, nuomba namba ka sire ta ba ce ba kuudōlnunġu yoŋ. Ba ka ta ba nye-na ⁴ aa ta ba piiye wuo: «Na Yesu pāa nuŋgu wuo u ka bir jo, u cie bige-i aa duo jo? I bŋncuomban kuu ji hi baa nyunġo, wēima dii ma temma-i ŋaa maŋ waa dumaa dii ku domma-na; ma saa bibirre.» ⁵ Baman piyen dumaanġo-na, ba yaan ma karaanu-bei wuo Diilonġo cie u nuŋ-āndaanġu yoŋ a hiel dōro-i baa hŋema-i. Ba yaan ma karaanu-bei wuo u hielaa hŋema-i hūmma yaa nuo-i aa tigiin-ma terduon-nu hūmma huonġa-na*. ⁶ U bi cie hūnduon daama yaa-i a kōsuon yiinataamba-i *Nowe bāanġu-na†. ⁷ Aa in dan hŋema maŋ daama-i baa dōro maŋ daayo-i, Diilonġo nuŋ-āndaduon daaku yaa bilaaya-niē jŋna ta ku cie dāamu-i gēŋgeryiŋgu-na. Yiŋgu fanġu-na, baman sa kāalāayāŋ Diilonġo-i, u ka kōsuon-ba.

⁸ Ŋga mi jēnaan namaa, nelma diei dii na saa saaya na yan ma karaanu-nei: Na saaya na suo wuo Itienġo wulaa, yiŋgu diei dii ŋaa bien nuosiba ndii, aa bien nuosiba ndii dii ŋaa yiŋgu diei‡. ⁹ Itienġo sa fērē baa u nupālle cemma-i ŋaa banamban jōġuon-ma dumaa. Ŋga namaa maama yaa cie u kūnna u huonġa-i; u sa taara molo ji kōsuon u fere; u taara nelieno nelieno u ne u cilōbabaŋo-i aa yan-yo.

§ 2:16 Niēŋ Kāmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 22.4-35. * 3:5 Niēŋ Miwaanġo jŋnamman-sebe-i-na (Genèse) 1.6-9. † 3:6 Niēŋ Miwaanġo jŋnamman-sebe-i-na (Genèse) 7.11. ‡ 3:8 Niēŋ Gbelieman-nalāanġu-na (Psaume) 90.4.

¹⁰ Na saa da, Itienŋo jomman-yiingŋu ka tugol nuɔmba-i ŋaa cuoyuo uŋ tugol dumaa. Yiingŋu fanŋ da ku ji hi, ijiebabalanni nanŋ temma ka ce aa dɔrɔ pãŋ balla. Dãamu ka hãl ceinŋo-i baa bãanŋu-i baa mɔɛŋa-i hiere, aa hĩɛma-i baa bĩmbĩnni manŋ dii ma dɔrɔ-i-na hiere, ni ka caa. ¹¹ Nimanŋ daani-i hiere niŋ yenŋ da ni caa, namaa ciluɔ saaya u waa niɛ? U saaya u fa ŋaa Diilonŋ uŋ taaranŋ u fa dumaa aa na vaa na fɛɛ baa Diilonŋ-maama-i ¹² na ta na cie Diilonŋ uŋ diyaa yiingŋu manŋ, aa na gbãŋ ku hi donduo. Yiingŋu fanŋu-na, dɔrɔ ka bel dãamu caa, aa ceinŋo ka hãl baa bãanŋu-i baa mɔɛŋa-i hiere! ¹³ Ŋga miɛŋo-i, Diilonŋ uŋ pãa nunŋu-i baa-ye wuɔ u ka hiel dɔrfɛɛŋo baa hĩɛfɛɛmma hã-ye; i cie ni yaa-i. Balaanŋu siɛ waa terienŋu-na.

¹⁴ Terienŋu fanŋu-na, mi jẽnaanŋ namaa, inŋ yenŋ tie cie yiingŋu fanŋu-i, gbãanŋ kpelle Diilonŋo baa ji da balaanŋu nei, u baa ji da cãlmuɔ nei, ku yaa na huleinŋa siɛ ta a tie baa-yo.

¹⁵ Na saaya na suɔ wuɔ Itienŋo vaayamma kor nuɔmba ŋaa i jĩɛŋo-i Polŋ bi nyegãanŋ-ma dumaa hã-na. Diilonŋo yaa diyaa-ma u nunŋu-na. ¹⁶ Pol waanŋ nel daama-i u sebebãa-ba-na hiere. Nelma namma dii u sebebãa-ba-na ma suɔma dii kpelle. A ce dumaanŋo-na, bamanŋ sa suyaanŋ Diilonŋ-nelma-i kã yaanŋ-na aa ba saa tiraa nanŋ kaasĩnni u hũmelle-na, ba miɛl-ma. Kutaamba bi miɛl Diilonŋ-nelma-i hiere ma kũŋu-na dumɛi. Ba kɔsuɔŋ ba fɛɛ'i dumaanŋo-na.

¹⁷ Mi jẽnaanŋ namaa, namaa fuɔ mi gbuɔya-nei ti baa nel daama-i. Bilaanŋ na fɛɛ nelbabalaanŋ daaba baa ji pira-nei a ce nanŋ daa munyierafafammu manŋ, mu korra-nei.

¹⁸ Itienŋo-i Yesu-Kirsa cie hujarre yiɛ, yaanŋ aa na ta na nanŋ kaasĩnni u huonŋu-na, aa na ta na bi hãalã na suɔ-yo na kã. U yaa konŋkortienŋo-i, jaalunŋu gbĩɛ baa u yaa-i fiɛfiɛ-i-na baa hɔnni-na hiere. Ma cie.

Nsáan nyegáan sebedieláño man Nelmuoyamma

Nuamba namba naa ji sire ta ba guɔl Diilonɔ-dũn-baamba gbeini-i wuɔ Diilonɔ-Bienɔ sie gbãa jo ji hon nelbilonɔ temma; aa tiraa cira Diilonɔ un pãa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Kɔnkortienɔ man, u'i sɪ Yesu-i, aa cor ta ba ce kuubabalaanɔgu-i ba kã. Nsáan daa-ma dumaanɔ-na, u nyegɛn sebe daayo-i hã Diilonɔ-dũn-baamba-i wuɔ ba bel ba fere kutaamba-na. U waan-ma kaala-mei u sebe-i-na wuɔ Yesu yaa Diilonɔ-Bienɔ-i aa u juɔ ji hon nelbilonɔ temma. U waan-ma baa-ye wuɔ: Nelnyulmu tienɔ yaa Diilonɔ-i. Aa cira Diilonɔ dii nãa gbagbaama hiere; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. A ce dumaanɔ-na in yen Diilonɔ-bisãlɔ miɛ, ku saaya i hiel i nanɔga ambabalma-na aa ku saaya i tie dɔl banamba-i a pigãan wuɔ i dɔl Diilonɔ-i.

Cicɛlman-nelma

¹ Uman* waa dii ku domma-na, i daa-yo baa i yufienɔ-i aa ne-yo aa nu u nelma-i baa i tũnni-i aa yiɛya-yuɔ baa i nammu-i. Kufanɔgu tienɔ yaa cicɛlman-nelma-i. I wanɔ fuɔ maama yaa baa-na. ² Cicɛlmantienɔ caraaya i da-yo aa tie wanɔ u maama. U waa baa Diilonɔ, fiɛfiɛ-i-na u caraaya i da-yo. I ciɛ cicɛlma man sa tɛn dede-i ma wataan miɛ a tie wanɔ-ma baa-na. ³ In daa manan aa nu manan, i bi wanɔ-ma baa namaanɔ-i i die gbãa ce baaduɔn miɛ i To-i Diilonɔ horre-na. In yen horre man nuɔ-i baa Diilonɔ-i, ii dii di yaa nuɔ-i baa u Bienɔ-i Yesu-Kirsa-i. ⁴ Da na da i nyegɛn nel daama-i die hã-na, i taara i hieronɔ-i i hõmmu fɛ gbarnu.

Diilonɔ yaa gbagbaama-i

⁵ In nuɔ manan Yesu-Kirsa nunɔgu-na aa tie wanɔ-ma baa-na, ma yaa daama: Diilonɔ dii nãa gbagbaama; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. ⁶ Die cira ii dii u horre-na, aa tie ce kukulman-maacemma-i, i ciɛ coikartaan miɛ, i saa cu ninsonɔ huon-nu. ⁷ Nga die tie ce i weima-i hiere gbagbaama-na nãa Diilo fuɔ fere un kuonɔ duma, i ka waa horre-na baa i-naa aa u Bienɔ-i Yesu tãmma ka ta ma pir i ambabalma-i hiere ma halan-ma yiɛ.

⁸ Die cira ambabalmanciraan miɛ sɪ, i tãal i fere; aa i naana ninsonɔ hũmelle-i. ⁹ Nga die sie i cãlmuɔ-i Diilonɔ yaanɔga-na u ka ce jande yiɛ aa pir i ambabalma-i hiere halan-ma yiɛ. U faa, u sa wanɔ nelma aa ji bir baa huon-ãndaanɔgu. ¹⁰ Diilonɔ wuɔ nuamba-i hiere ba cãlãa; die cira i saa cãl, kuu dii nãa i ciɛ Diilonɔ-i coikartienɔ, ku pigãan wuɔ u nelma si dii i hõmmu-na.

2

¹ Mi bisãlɔ namaa, mi sa taara na ta na ce kuubabalaanɔgu-i ku'i ciɛ na da mi nyegɛn nel daama-i da mi hã-na. Nga umanɔ duɔ pira ce kuubabalaanɔgu-i, kakãyãtienɔ dii baa-ye i To caanɔgu-na; u yaa Yesu-Kirsa-i, u yaa Nelviinɔ-i, u saa cãl dede. ² U yaa pãa u fere tãman-kũnɔ temma a pir i ambabalma-i halan-ma i yunni-na. Aa miɛ sɪ yon; u pãa u fere duɔ bi pir nelbiliemba-i hiere ba ambabalma-i.

³ Die tie nu Diilonɔ nun-ãndaanɔgu-i, ku yaa i gbãa cira i suɔ-yo. ⁴ Umanɔ duɔ puur u nunɔgu-i cira: «Mi suɔ Diilonɔ-i» aa kutienɔ sa nu u nun-ãndaanɔgu-i, u kar coima, u sa suɔ Diilonɔ-i aa u naana ninsonɔ hũmelle-i. ⁵ Nga umanɔ nuonɔ Diilonɔ nunɔgu-i, Diilonɔ-nelnyulmu hii mu fuonɔgu-i fuɔ huonɔga yaa nuɔ-i kelkel. Die tie nu Diilonɔ nunɔgu-i, ku yaa i gbãa cira ii dii u horre-na. ⁶ Umanɔ duɔ cira fuɔ dii Diilonɔ horre-na, kutienɔ saaya u bie Yesu maama-i.

* **1:1** U gbɛ Yesu-Kirsa yaa-i.

Dòdóluj-maama

⁷ Mi jěnaañ namaa, miñ nyegěñ nelma mañ da mi hã-na daama-i, maafelenna sí; maacólomma. Na nuò-ma dii ku domma-na. Nel daama-i na nuò-ma cor tí wuò na saaya na ta na dól na-naa.* ⁸ Mi gbáa bi cira maafelenna. Ma da *Kirsá wuòsaañgu-na aa bi da namaa wuòsaañgu-na. Na saa da! Kukulma duòñ ta ma ta aa terienju ta ku kaala baa gbagbaamañ-kerre-i.

⁹ Umanj duò cira fuò dii gbagbaama-na aa tuò bigáañ u natobiño-i, kutienjo dii kukulma-na yogo. ¹⁰ Umanj u natobiño maama dólnu-yuò, u yaa dii gbagbaama-na. Uñ yey gbagbaama-na dumaaño-na, u sie gbáa pira. ¹¹ Njga umanj duò bigáañ u natobiño-i, uu dii kukulma-na. Kukulma yirii-yo a ce u tuò wuò u sa suò uñ kãñ kusuòñ-nu.

¹² Mi bisálñ namaa, Yesu-Kirsá maama-na na ámbabalma hurii halañ, ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na. ¹³ Bincuoñ namaa, nañ suyaa umanj waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacienj namaa, nañ yaraa *Bigáarãño-i, ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na. ¹⁴ Bisálñ namaa, nañ suyaa i To-i, ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na. Bincuoñ namaa, nañ suyaa umanj waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacienj namaa, na gbãñ, ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na. Diilonj-nelma dii na hõmmu-na aa na yaraa Bigáarãño-i.

¹⁵ Terienju fanju-na, baa na fer miwaanjo-i baa u balaanju-i. Da na fer-o, i To maama sie gbáa ta ma dólnu-nei. ¹⁶ Na saa da, kumanj balaan miwaan daayo-na: Nuòmba gbar ba nyaanu ba kusũñ-maama, ba ce cãncaya aa tiraa ta ba ce bombolma baa ba nagãñ-niini-i. Mafamma-i daama-i hiere Diilonj-maama sí, nelbilien-huòya-maama. ¹⁷ Miwaanjo tí u kã baa u balaanju-i hiere, njga umanj cienj Diilonjo huònga-i, kutienjo dii gbula; u sa ji kã terienju.

Kirsá bigáarãmba maama

¹⁸ Mi bisálñ namaa, miwaanjo tímmanj-huòngu hii tí. Ma sí ma waan baa-na wuò *Kirsá bigáarãño ka jo ke? Ku yaa daaku fiefie-i-na nuòmba bõi bigáañ Kirsá-i i hólma-na. Ku pigáañ wuò miwaanjo tímmanj-huòngu hii tí. ¹⁹ Kutaamba waa baa miemei aa ji bir i huòñ-nu. Kuò baa naa waa mié baamba kelkel, baa naa saa bir. Njga mafamma cie i die suò wuò ba hieronjo-na, molo saa waa mié wuonjo.

²⁰ Kirsá hãa namaaño-i *Diilonj-Yalle-i, a ce dumaanjo-na na hieronjo-i, na suò ninsonjo-i. ²¹ Ku saa ce njaa na sa suò ninsonjo-i ku'i cie mi ta mi nyegěñ sebe daayo-i da mi hã-na de! Na suò-yo ku'i cie mi ta mi nyegěñ-yo; aa na bi suyaa wuò coima-i baa ninsonjo-i ni sa gbo.

²² Umanj duò cira: «Diilonj uñ pãa nunju-i wuò u ka saañ *Konkortienjo mañ u'i sí Yesu-i» ba bí kufanju tienjo yaa coikartienjo-i. U yaa Kirsá bigáarãño-i. U ciinaana i To-i Diilonjo-i baa u Biẽño-i Yesu-i hiere. ²³ Umanj duò ciina Bepoljo-i, kuu dii njaa u ciinaana Tuonjo yaa-i; aa umanj duò sie Bepoljo-i, kuu dii njaa u bi siyaa Tuonjo yaa-i.

²⁴ Terienju fanju-na, banj waanj mananj baa-na dii ku domma-na, yaan ma tĩe na hõmmu-na. Nanj nuò mananj ku domma-na, da na yanj ma tĩe na hõmmu-na, na ka tĩe i To horre-na baa u Biẽño-i hiere. ²⁵ Uñ pãa nunju mañ baa-ye, ku yaa daaku: Wuò u ka hã-ye cicelma mañ sa tĩen dede-i.

²⁶ Bamanj taaraayanj ba pira-nei, ba yaa cie mi ji ta mi nyegěñ nel daama-i da mi hã-na. ²⁷ Namaa fuò, Kirsá hãa-na Diilonj-Yalle-i, dii dii na hõmmu-na. Di pigáañ-na weima-i hiere. Aa diñ pigáañ-na mananj coima sí; ninsonjo yaa-i. Terienju fanju-na, na taara pigáatienjo nanjo da na ce bige-i baa-yo? Nyaarãañ Kirsá-i-na njaa Diilonj-Yallenj waan-ma baa-na dumaa.

* 2:7 Niẽñ Nsáa sebe-i-na 13.34.

²⁸ Mi bisálh namaa, nyaarãañ Kirsa-i-na, ku yaa duò ji tuò jo yiinggu man nuò-i korma sie da-ye baa-yo, aa i yammu sie bi ture u yaanga-na. ²⁹ Na suyaa wuò Kirsa-i nelviinjo. Terienngu fangu-na, na saaya na bi suò wuò umañ duò tuò ce ãnviima-i Diilonj-bilonjo.

3

Ba suò Diilonj-bisálmba-i niε?

¹ Niεñ i To-i Diilonj un dɔlaa-ye dumaa! Ku ciε u tuò bi-ye u bisálh miε! Ninsie ninsie, u bisálh miε. Nga nelbiliemban'a ba saa suò Diilonjo-i, ba saa suò wuò u bisálmba'i miεño-i. ² Mi jënaañ namaa, nyunjo-i-na, ii dii Diilonj-bisálh miε, nga in ka waa dumaa jebi bisínuò-i-na, i saa suò ku yaa yogo. In suyaa ma diei maama man, ma yaa daama: *Kirsa duò ji jo, un yen dumaa, i ka bi da-yo dumεi; aa un yen dumaa, i ka bi waa dumεi. ³ Baman haa ba nanja-i Kirsa-i-na aa tiena kufangu tïenamma-i, ba hielaa ba nanja ãmbabalma-na da ba gbãñ ce nelfafaamba Kirsa temma-i.

⁴ Ambabalma yaa a maar Diilonjo nunju-i. Terienngu fangu-na, umañ duò tuò ce ãmbabalma-i, kutienjo maar Diilonjo nunju yaa dumaanjo-na. ⁵ Na suyaa wuò Yesu-Kirsa juò hïema-na duò ji pir ãmbabalma. Fuò-i ãmbabalman-huonja si dii-yuò. ⁶ A ce dumaanjo-na, umañ duò nyaar-yuò, η da kutienjo yaan ãmbabalma-i. Nga umañ duò cor tuò ce ãmbabalma-i, η suò kerre kutienjo sa suò-yo aa u saa da-yo dede.

⁷ Mi bisálh namaa, baa na yan ba pira-nεi baa viisinnin-künju-i. Uman ciεñ kuu-viinju-i u yaa nelviinjo-i a biε Yesu-Kirsa maama-i. ⁸ Nga umañ duò tuò ce ãmbabalma-i, kutienjo dii baa *Sitãni. Na saa da, Sitãni duon baa ãmbabalma cemma-i dii ku domma-na. Diilonj-Biεño jomman-yunju-i hïema-na, u juò duò ji biεna Sitãni maacemma.

⁹ Uman duò ce Diilonj-bilonjo, Diilonjo tãmma'i dii-yuò, a ce dumaanjo-na η da u yaan ãmbabalma cemma-i. Un ciε Diilonj-bilonjo, u ce niε gbãa cor tuò ce ãmbabalma-i? ¹⁰ Ban suò Diilonj-bisálmba-i dumaa ba bɔ-ba Sitãni-baamba-na ku yaa daaku: Uman sa ciεñ kuuviinju-i baa umañ sa dɔlaañ u natobimba-i, ba hãi-i-na hiere Diilonj-bisálmba sí, Sitãni-baamba.

Nin saaya η dɔl η natobiño-i dumaa

¹¹ Ma waan baa-na dii ku domma-na wuò: «I saaya i tiε dɔl i-naa.»* ¹² Molo baa suur Kayine gboluonju-na; fuò waa *Sitãni-noljo ku'i ciε u ko u hãanjo-i. Kayine maacemma naa balan aa u hãanjo maama cεr fa, ku'i ciε u bigãañ-yo aa ko-yo.†

¹³ Tobin namaa, terienngu fangu-na, nelbilien da ba bigãañ-na, baa na yan ku ce-na gberε. ¹⁴ Miε i suyaa wuò i hilaa kuliin-hümelle-na a biε cicëlman-hümelle. I natobimba maaman dɔlnun-yiε, ku'i ciε i suò mafamma-i. Uman sa taaraayan u da u natobiño-i baa u yufelle, kutienjo dii kuliin-hümelle-na yogo. ¹⁵ Uman duò bigãañ u natobiño-i, kutienjo saa baa nelkoronjo. Aa ma sí na suyaa wuò nelkoronjo-i baa cicëlma man sa tïen dede-i ba maaya ba-naa kε? ¹⁶ Yesu-Kirsa juò ji ku i maama-na ku yaa ciε i suò nelien nuò nin saaya η dɔl η natobiño-i dumaa. Miε fεrε-i i bi saaya i hü-ma ku i natobimba maama-na. ¹⁷ Da ku waa baa nuò aa η da η natobiño-i mulïema-na aa yagar wuò η sie kãyã-yuò, nan ka bel-ma niε cira Diilonj-nelnyulmu temma dii nuò-na? ¹⁸ Mi bisálh namaa, baa na yan i tiε dɔl i-naa i nunnin yon; yaan ku ta ku da i ciluò-i-na wuò i dɔl i-naa kelkel.

¹⁹ Diε tiε dɔl i natobimba-i, ku yaa pigãañ wuò i cuu ninsonjo huon-nu aa i huleina sie ta a tie baa Diilonjo-i. ²⁰ Diilonjo suò weima-i hiere; halle i hon da mu fiε'a mu sa hü-ma, baa na yan ku ce-ye binjünju. Diilonj un suò manan, ma maaraa miε hõmmu-i. ²¹ Aa mi jënaañ namaa, da kuò i hõmmu hüyãa-ma, terienngu fangu-na i gbãa da holle yiεra Diilonjo yaanga-na a cãrã aa u hã-ye. ²² In nun u nun-ãndaanju-i aa tiε ce u huonja-i, ku'i ciε die

* 3:11 Niεñ Nsáa sebe-i-na 13.34. † 3:12 Kayine: Niεñ u künju-i Miwaanjo jñamman-sebe-i-na (Genèse) 4.1-8.

cārã kumañ u hã-ye baa-ku. ²³ U nuñ-ãndaanġu yaa daaku: Wuɔ i hũu u Biɛño-i Yesu-Kirsa maama-i aa i tie dɔl i-naa ŋaa Kirsañ taarañ-kuɔ dumaa i wulaa.‡ ²⁴ Umanġ nuɔñ Diilonġo nuñ-ãndaanġu-i, kutienġo dii baa Diilonġo-i aa Diilonġo bi waa baa kutienġo-i. Diilonġ uñ hãa-ye u *Yalle mañ, di yaa pigãañ wuɔ uu dii baa-ye.

4

Ba suɔ Diilonġ-Yalle maacemma-i nie?

¹ Mi jënaañ namaa, bilaañ na fεε. Na saa da, bamañ karaañ coima-i wuɔ bafamba *Diilonġo-puɔrbiemba, ba gbuyaa terni-i hiere. A ce dumaanġo-na umañ duɔ cira fuɔ ce u weima-i baa *Diilonġ-Yalle fɔñġũɔ, baa na pãñ na cu kutienġo huonġ-nu. Ciɛñ-yonġ na ne igëna, da kuɔ Diilonġ-Yalle yaa kelkel, na ka suɔ. ² Na gbãa suɔ Diilonġ-Yallentienġo-i dumaa ku yaa daaku: Umanġ duɔ tuɔ piiye wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji honġ nelbilonġ temma, kufanġu tienġo yaa Diilonġ-Yalle dii-yuɔ. ³ Ŋga umañ duɔ yagar mafamma-i, kutienġo-i Diilonġ-wuonġo sɪ, *Kirsa bigãarãñ. Na nuɔ fuɔ maama yaa wuɔ u ka jo, u juɔ tɪ.

⁴ Ŋga mi bisãlġ namaa, namaanġo-i Diilonġ-baanġ namaa. Diilonġ uñ hãa namaanġo-i fɔñġũɔ mañ, u maaraa *Sitãniñ hãa nelbiliemba-i fɔñġũɔ mañ, a ce dumaanġo-na, na maama yaraa coikartaañ daaba-i. ⁵ Bafamba-i bande ku taamba; ba piiye bande ku tɪmma. Aa bande ku taamba'i nuɔñ ba nelma-i. ⁶ A ne da miɛño-i Diilonġ-baanġ miɛ. Umanġ duɔ tuɔ suɔ Diilonġo-i ŋ da u nu i nelma-i. Ŋga umañ duɔ Diilonġ-wuonġo sɪ, ŋ da kutienġo sa nu i nelma-i. I suɔ ninsontienġo-i dumɛi a bɔ-yo coikartienġo-na.

Nelnyulmu tienġo yaa Diilonġo-i

⁷ Mi jënaañ namaa, nelnyulmu hel Diilonġ-na, a ce dumaanġo-na yaanġ i tie dɔl i-naa. Umanġ duɔ tuɔ dɔl banamba-i, kutienġo-i Diilonġ-bilonġo; ku yunġu yaa wuɔ u suɔ Diilonġo-i. ⁸ Nelnyulmu tienġo yaa Diilonġo-i. Umanġ duɔ u sa dɔl u nabaamba-i, kutienġo sa suɔ Diilonġo-i. ⁹ Diilonġ uñ pigãañ-ye u nelnyulmu-i dumaa ku yaa daaku: U saañ u Bɛduɔla jo hɛma-na a ji hã-ye baa ninsonġ-cicɛlma-i. ¹⁰ Nelnyul daamu-i, ku saa ce ŋaa miɛmɛi dɔlaa Diilonġo-i dɛ! Ŋga u yaa dɔlaa-ye aa saañ u Biɛño jo ji ce u fεε tãmmañ-kũñġu a pir i ãmbabalma-i halañ-ma i yunni-na.

¹¹ Mi jënaañ namaa, da kuɔ Diilonġo dɔlaa-ye dɔl daama temma-i, miɛ fεε-i i bi saaya i dɔl i-naa. ¹² Molonġ yufelle saa haa Diilonġo-na dede, ŋga diɛ tie dɔl i-naa, u ka waa baa-ye aa u nelnyulmu ka hi mu fuonġu-i i hɔmmu-na.

¹³ Diilonġo hãa-ye u *Yalle-i ku'i ciɛ i suɔ wuɔ uu dii baa-ye aa i bi waa baa-yo. ¹⁴ A naara kufanġu-i uñ saañ u Biɛño jo hɛma-na duɔ ji kor nelbiliemba-i, miɛ i daa-yo nuɔ baa i yufelle, ku'i ciɛ i tie wañ-ma. ¹⁵ Umanġ duɔ tuɔ piiye wuɔ Yesu-i Diilonġ-Biɛño; kutienġo dii Diilonġo horre-na aa Diilonġo bi waa baa kutienġo-i. ¹⁶ Aa Diilonġ uñ dɔlaa-ye dumaa, i daa-ku aa i haa i nanġa yuɔ. Nelnyulmu tienġo yaa Diilonġo-i. Nelnyul da mu waa umañ nuɔ-i, Diilonġo dii baa kutienġo-i aa kutienġo bi waa Diilonġo horre-na. ¹⁷ Nelnyul da mu hi mu fuonġu-i i hɔmmu-na, i huleiñja siɛ ta a tie baa ġɛñġeryiingġu maama-i. Inġ biyaa Yesu maama-i hɛma-na bande-i-na, ku'i ciɛ i huleiñja sa tie baa-ma. ¹⁸ Nelnyul da mu waa-niɛ, ŋ holle sa tie baa weima. Nelnyul da mu hi mu fuonġu-i niɛ, korma ta hiere. Diilonġ-berru yaa juonġ baa korma-i. Umanġ duɔ suɔ wuɔ Diilonġo kaa ġãñ baa-yo, ŋ da kutienġo holle tie. Umanġ duɔ tuɔ kãalã, ŋ suɔ kerre Diilonġ-nelnyulmu saa hi mu fuonġu-i u huonġa-na. ¹⁹ Miɛño-i, da ŋ da i dɔl nuɔmba-i baa Diilonġo-i hiere, kuu dii ŋaa Diilonġo dɔlaa-ye dɛlũɔ ku'i ciɛ. ²⁰ Umanġ duɔ tuɔ bigãañ u natobiñġo-i aa cira fuɔ dɔl Diilonġo-i, kutienġo kar coima. Niñ danġ umañ baa ŋ yufelle, da ŋ saa gbãa dɔl ufañġo-i, ŋ ce niɛ gbãa dɔl Diilonġo mañ ŋ sa da-yo? ²¹ *Kirsañ hãa-ye mamañ, ma yaa daama: Umanġ duɔ tuɔ dɔl Diilonġo-i u saaya u bi tuɔ dɔl u natobiñġo-i.

‡ 3:23 Niɛñ Nsáa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

5

Ba dól Diilonjo-i nié?

¹ Umanj duw hũu-ma wuw Diilonj unj saanj *Konjortienjo manj u yaa Yesu-i, kutienjo-i Diilonj-bilonjo. Aa da nj ta nj dól Tuonjo-i nj sie gbãa ni nj sa dól u bisálmba-i. ² Die tie dól Diilonjo-i aa tie nu u nunj-ãndaangu-i, ku yaa pigãanj wuw i dól u bisálmba-i. ³ A dól Diilonjo-i, ku yaa haku-i? Ku yaa a tie ce u nunj-ãndaangu-i. A ne da u nunj-ãndaangu saa kuola. ⁴ Ku saa kuola nié nié? Umanj duw ce Diilonj-bilonjo, nj da u maama yaraa nelbiliemba-i. Unj haa u nanja Yesu-i-na, u hielaa u nanja nelbiliemba balaangu-na. Ku'i cie u maama yar-ba. ⁵ Da ma hel bamanj hũyãa-ma wuw Yesu-i Diilonj-Bienjo, hai molojjo-i gbãa hiel u nanja nelbiliemba balaangu-na?

⁶ Yesu-Kirsa yaa juw hĩema-na ji *batsenj hũmma-na aa ce u ferε tãmmañ-kũngu. Ku saa ce njaa u juw ji batsenj yonj de! U juw ji batsenj aa tiraa ce u ferε tãmmañ-kũngu. *Diilonj-Yalle yaa ninsojjo tienjo-i; di yaa pigãanj Yesu-Kirsa sinni-i. ⁷ Bimbĩnni siei pigãanj-yenj u sinni-i. Bimbĩnni siei niinj daani yaa daani: ⁸ Diilonj-Yalle, baa hũmma, a naara tãmma. Aa ni siei-i-na hiere ni pigãanj ãnduoma.

⁹ Ma sĩ nelbilienj da ba da mamanj aa wanj-ma baa-ye, i hũu-ma wuw ninsojjo ke? A ne da Diilonj-nelma dii baa yungu yanj nelbiliemba maama-i. Diilonj-nelma yaa hama-i? Ma yaa unj waanj mamanj a vii u Bienjo-i. ¹⁰ Terienju fanju-na, umanj duw hũu Diilonj-Bienjo maama-i, Diilonj unj waanj mamanj u Bienjo kũngu-na, ma ka tie kutienjo huonja-na. Nja umanj duw saa hũu-ma, kutienjo cie Diilonjo-i coikartienjo. U cie-yo coikartienjo nié nié? Diilonj unj waanj mamanj u ferεnj Bienjo kũngu-na, kutienjo bilaa diilonjo-i ciina-mei. ¹¹ Diilonjo waanj wuw nié u Bienjo kũngu-na? Wuw u hãa-ye cicelma manj, ma da u Bienjo yaa nuw-i. Cicelma famma sa tí dede. ¹² Umanj duw sie Bepoljo-i, cicelj daama dii baa kutienjo-i; nja umanj duw saa sie Bepoljo-i, u sie gbãa da cicelj daama-i.

Diilonjo sa yagar u baamba wulaa

¹³ Namaa namanj hũyãa Diilonj-Bienjo maama-i, mi nyegẽnj nel daama-i da mi hã namei, na da na suw wuw na daa cicelma manj sa tĩenj dede-i tí. ¹⁴ Die tie cãrã Diilonjo-i i huleinja sa tie baa-yo. I suyaa wuw die cãrã kumanj dolaanunj-yuw, u sie yagar. ¹⁵ A ce dumaanjo-na, inj suyaa wuw u sa yagar i wulaa, i bi suyaa wuw die cãrã kumanj u ka hã-ye baa-ku.

¹⁶ Da nj da nj natobinjo ce ãmbabalma, da kuw ãmbabalma famma gbãa hur a hiel-o dãamunj-hũmelle-na, cãrã Diilonjo-i nj hã-yo; Diilonjo ka kor-o. Kufangu vii bamanj ba ãmbabalma gbãa hur halañ-bei. Nja ãmbabalma diei dii, ma sie gbãa hur aa ma kã baa ma cetienjo-i dãamu-na*, mi saa cira na cãrã Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Mamanj saa vii hiere, ãmbabalma. Nja ãmbabalma-i hiere ma sa kã baa ma cetienjo-i dãamu-na; manamma gbãa hur.

¹⁸ I suyaa wuw Diilonj-bilonjo sa ce ãmbabalma, Diilonj-Bienjo dii tuw neya-yuw, a ce dumaanjo-na *Bigãarãño yufelle yuw. ¹⁹ I bi suyaa wuw miẽnjjo-i Diilonj-baanj miẽ, a ne da banamba-i hiere baa dii Bigãarãño nanj-na. ²⁰ I bi tiraa suw wuw Diilonj-Bienjo juw, u yaa Yesu-Kirsa-i. U juw ji ce i tie suw ninsojjo-Diilonjo-i. Ii dii baa-yo ninsojjo-Diilonjo horre-na. U yaa ninsojjo-Diilonjo-i. U yaa cicelma manj sa tĩenj dede-i ma tienjo-i.

²¹ Mi bisálj namaa, bilaanj na ferε cufienja-na.

* **5:16** Umanj duw tuora *Diilonj-Yalle-i, jande ceraa u ce-yuw hĩema-na bande-i-na baa doro-i-na hiere. Niẽnj Matie sebẽ-i-na 12.31.

Nsáan nyegáan sebháalíño man Nelmuoyamma

Nsáa nyegáan sebe daayo-i há Diilon-*dün*-baamba namba. U bíe ba yaa wuó ciéño nanó baa u bisálmba.

Nsáa kuye dádolun-maama'i baa-ba; wuó ba ta ba dól ba-naa; aa ba ta ba wuó ba saanu baa Diilon-nelma-i. U gbuóya-bei wuó baman *ciinaana* Yesu-Kirsa-i, ba bel ba fere kutaamba-na.

Jaalungu

¹ Ciéñ nuó, Diilonó yufellen hilaa nuóni man nuó-i, na yaatienó nyegēñ sebe daayo-i duó há nuóni baa ñ bisálmba-i. Coima saa fa, na maama sa suó aa dólnu-miε. Aa na maama sa dólnu muó mi diei yon; baman siyaa ninsonó-i hiere, na maama bi dólnu-bei. ² Ninsonó man dii i hómumu-na, u yaa cié na maama ta ma dólnu-yiε. Ninsonó daayo dii i hómumu-na u sa ji ká terienngu. ³ I To-i Diilonó-i baa u Biéño-i Yesu-Kirsa-i, ba ka káyā-yiε aa ce hujarre yiε aa fē i hómumu-i i die gbāa tīe ninsonó hümelle-na aa tīe dól i-naa.

A dól ñ nanolño-i ku yaa yungu

⁴ Mi nuó wuó ñ bisálmba namba wuó ninsonó hümelle-i ñaa i Ton taaraaya-kuó dumaa i wulaa. Nel daama gbuu silaa fē mi huónge-i cor. ⁵ Ciéñ nuó, min taaran kuman ñ wulaa fiéfié-i-na, ku yaa daaku: Yaan i tīe dól i-naa. Ku saa ce ñaa mi nyegēñ nelfelemma'i da mi há-ni; nelfelemma sí. In nuó man cor dii ku domma-na, ma yaa-i. ⁶ Dié tīe dól i-naa, kuu dii ñaa i ce Diilonó nun-ándaangu yaa-i. Aa Diilonó nun-ándaangu yaa haku-i? Ku yaa nan nuó nelma man dii ku domma-na wuó na saaya na ta na dól na-naa.*

Bilaan na fere Kirsa bigaaráamba-na

⁷ Na saa da, coikartaamba bói wuóra terni-na hiere ba táal nuómba-i. Kutaamba yagaraa-ma wuó Yesu-Kirsa juó ji hon nelbilon temma. Ba bí ba yaa-i táalnuómbaa-ba-i. Ba yaa *Kirsa bigaaráamba-i. ⁸ Terienngu fangu-na, bilaan na fere i maacemma baa ji ce maacengbāngbālamma na hólma-na. Gbāan na da ma sullu-i du kūngu-na hiere.

⁹ Uman duó yan Kirsa maama-i aa tuó ce u den-maama, kutienó nunngu si dii baa Diilonó-i. Nga uman duó bel-ma nammu hái, u nunngu dii baa Diilonó-i baa u Biéño-i hiere. ¹⁰ Baman yaan Kirsa maama-i aa ta ba wuóra ba wan ba den-maama, uman duó ká na wulaa, baa na há-yo muntienammu. Halle baa na jaal-o ku jaalungu. ¹¹ Uman duó jaal-o, kutienó nunngu dii baa-yo u maacembabalamma-na.

Nelperiema

¹² Nelma bói dii mi da mi wan-ma baa-na, nga mi sa taara mi nyegēñ-ma sebe nuó há-na. Diilonó duó sié, mi ka ká na wulaa. Da mi ká, mei ferenó nunngu yaa ka wan-ma baa-na, ku yaa i hómumu ka fē gbarnu.

¹³ Ciéñ nuó, Diilonó yufellen hilaa ñ móló man nuó-i, u bisálmba páa-ni jaalungu.

---

* 1:6 Niéñ Nsáa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

Nsáan nyegãan sebesielingo man Nelmuoyamma

Nsáa nyegãan sebe daayo-i hã Diilon-dũn-baamba yaatieno nanõ-i baa-yo; ba taa ba bĩ-yo Gawusi. Gawusi taa u kãyã Diilon-dũn-baamba-i ku'i cie Nsáa nyegẽn sebe daayo-i duõ jaal-o aa duõ gbuya-yuõ wuõ u bel u fere Diyotirefu-i-na kere yaatesinni dõlnu-yuõ a ne da u maacemma saa fa.

Nsáa gbelaan Gawusi-i bõ wuõ u vii baa Diilonõ-i aa tiraa firnu u huõnga-i baa Diilon-dũn-baamba-i. U bi kaalaa Diilon-dũn-wuõõõ nanõ-i, ba taa ba bĩ-yo Demetursi. Nuõmba taa ba bĩ u yefafalle-i terni-na hiere.

Nsáa pigãan-ye u sebe daayo-na wuõ i baa cu nelbabalaamba huõn-nu, i yan aa i tie ce añfamma-i bãanõ-i baa isuõngu-i, ku yaa pigãan Diilon-dũn-wuõõõ sinni-i.

Gawusi wuõsaõngu-i

¹ Gawusi, yaatieno nyegẽn sebe daayo-i duõ hã nuõnei. Kpõr, coima saa fa, ñ maama sa suõ aa dõlnu-mie. ² Mi cãrã Diilonõ-i da ñ dii ñ nanõga-i mamanan nuõ-i ma fa ñ wulaa, aa ñ kũõma waa ma fereñ nuõ ñaa niñ yen ñ fereñ nuõ dumaa Diilon-hũmelle-na.

³ Tobimba namba juõ a hel na terienõ-na a jo ji tũnu-mie wuõ ñ bilaa ninõõõ-i nammu hãi aa ñ wuõ u hũmelle-i. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huõnga-i cor. ⁴ Da mi gbuu nu wuõ mi bisãlmba wuõ ninõõõõ hũmelle-i diñ saaya di wuõ dumaa, ku yaa fiñ mi huõnga-i ku yan weima-i hiere.

⁵ Kpõr, niñ kãyãñ tobimba-i dumaa, ku yaa pigãan wuõ ñ wuõ Diilon-hũmelle-i famma. Halle niñ fie'a ñ sa suõ baman, ñ kãyã-bei. ⁶ Tobimba namba juõ bande-i-na aa wan-ma baa Diilon-dũn-baamba-i wuõ ñ bilaa-ba famma. Ta ñ kãyã-bei dumei ñaa Diilon uñ taaran-kuõ dumaa, ba ta ba cor baa ba hũmelle-i. ⁷ Ba hilaa ba niliõna-na Itienõ maacemma maama'i nuõ-i, ba sa hũu bĩnkũngu baman si dii Yesu horre-na ba wulaa. ⁸ Tobimba famba temma-i, i saaya i dii i nanõga baa-ba a kãyã-bei ninõõõõ wamma-na.

Diyotirefu maama baa Demetursi

⁹ Mi nyegãan sebeyõngu nanõõõ a hã-na Diilon-dũngu-na. Nga yaatesinnin dõlnuñ Diyotirefu-i, die wan mamanan u sa ce-ma. ¹⁰ Da mi kã, uñ ceñ kuman, mi ka wan-ku tũnu-nei: U wuõra u bĩena i yireiõna-i. Aa u saa bãl mafamma-na, tobimba man da ba kã da ba ka har-yuõ, u yagar. Molon duõ hũu-ma ba da ba har-yuõ wuõ hĩi; aa donya kutienõ-i Diilon-dũngu-na.

¹¹ Kpõr, baa dii ñ gboluõngu-i nelbabalaamba maacemma-na, yan aa ñ cu nelfafaamba. Uman cien añfamma-i, Diilon-wuõõõ. Nga uman cien kuubabalaõngu-i, u sa suõ Diilonõ-i.

¹² Kuman ñaa Demetursi kũngu-i, nuõmba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Uñ wuõ ninõõõõ hũmelle-i dumaa, ku pigãan wuõ nelfefiõ. Mie fere-i i bi bĩ u yefafalle. Aa ñ suyaa wuõ in wan mamanan u kũngu-na, ninõõõõ yaa-i.

¹³ Nelma bõ dii mi da mi wan-ma baa-ni, nga mi sa taara mi nyegẽn-ma sebe nuõ hã-ni. ¹⁴ Diilon duõ sie, ku sie vaaya, i ka da i-naa; die da i-naa, i ka saa-ma.

¹⁵ Diilo kãyã-nie. N jẽnaamba pãa-ni jaaluõngu. Jaal i jẽnaamba man dii terienõ-na hiere ba da-ba-diei ñ hã-mi.

Yudaŋ nyegãaŋ sebe maŋ Nelmuoyamma

Sebe daayo-i Yuda'i nyegãaŋ-yo. U nyaanu u-naa baa Pier sebehãaliŋo-i (Pier hãa. 2). Yuda-i baa Pier ba sa gbo baa bamaŋ waŋ Diilonŋ-nelma-i baa coima-i aa ba sie bi tiraa hiel ba naŋga biŋwosinni-na.

Yuda piye duɔ tūnu Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuɔ baŋ nuɔ Diilonŋ-nelma-i dumaa Yesu *pɔpɔɔrbiemba wulaa, ba bel-ma dumei aa ba ta ba kãyã ba-naa Diilonŋ-hūmelle-na.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Yuda, Sake hãaŋ muɔ, mi cãa Yesu-Kirsa. Muɔmei nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã i To-i Diilonŋ uŋ dɔlaa bamaŋ aa fiɛl-ba jina tuɔ cie Yesu-Kirsa-i.

² Diilonŋo firnu u huɔŋga-i u tuɔ ce hujarre-nei aa u fɛ na hɔmmu-i aa yu-mu baa nelnyulmu.

Nelbabalaamba ka da-ma (Pier hãa. 2.1-17)

³ Mi jënaaŋ namaa, Diilonŋ uŋ kuraa-ye hiere dumaa, mi gbuu ta mi taara mi nyegëŋ ku yaa-i hã-na, ŋga sebe daayo kũŋgu cie mi naa mi yaŋ mafamma-i aa da mi nyegëŋ u yaa-i da mi dii sireiŋa nei, wuɔ na vaa na fere baa Diilonŋ-maama-i uŋ hãa u baamba-i baa mamaŋ i diei gbula. ⁴ Na saa da, nelbabalaamba namba yagalaa suur na hɔlma-na; kutaamba sa kãalã Diilonŋo-i. Ba siire ta ba tãal-na wuɔ Diilonŋ uŋ faa, da ŋ fiɛ ta ŋ ce biŋwosinni-i u sie gãŋ baa-ni. Ba cinaana Yesu-Kirsa-i, a ne da u yaa i Yuntienŋo-i u diei yonŋ aa tiraa waa Itienŋo. Mamaŋ ka da-ba, ma waŋ Diilonŋ-nelma-na ku bãaŋgu cuɔ.

⁵ Yaŋ mi tir nel daama-i baa-na: Ma si Itienŋ uŋ kuraa *Isirahel-baamba-i dumaa Esipi-i-na ma tiyãanu-nei ke? Aa ku huɔŋgu-na uŋ kuɔ bamaŋ saa haa ba naŋga-i yuɔ dumaa, ma diei saa fuo-nei. ⁶ Aa *dɔrpɔpɔɔrbiemba maŋ cinaana ba munyierammu-i aa ta halaŋ ba muntermu-na, Diilonŋo bilaa-ba suuye-bei kukulma-na jina tuɔ cie gëŋgeryiŋgu-i duɔ yuu-ba. Yaŋ mafamma ta ma bi fienu-nei. ⁷ Kuuduŋgu yaa baa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i a naara niliŋa maŋ a kɔtɔnni-na, ba taa ba galla baa ba-naa ba yuŋ-nu aa ba saa bãl-ku nelbiliemba-na yonŋ.* Ku'i cie Diilonŋo dii bafamba-i dãamu-na ba ta ba ce sũlma-i. Dãamu fammu sa diŋ da. U diyaa-ba duɔ pigãaŋ nuamba-i nelma.

⁸ Mafammaŋ fiɛ ce, nelbabalaŋ daaba siire ta ba ce maaduɔma yaa-i. Ba pepienŋu cie ba ta ba guɔla ba fere, ku cie ba sa kãŋ yuntienŋo, aa tiraa ce ba ta ba tuora dɔrpɔpɔɔrbiemba-i. ⁹ Ma si na suɔ Misel maŋ dɔrpɔpɔɔrbiemba yuntienŋo-i ke? Baŋ taa ba ce ba-naa baa *Sitãni-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i *Moisi fuuremmaŋ-kũŋgu-na, Misel saa sie piye babalaa hã-yo. Uŋ waŋ mamaŋ ma diei maama-i, u ciɛra: «Itienŋo baa yaŋ-ni.»

¹⁰ Ŋga nelbabalaŋ daaba-i, baŋ'a ba sa suɔ mamaŋ, ba diyaa luŋgu ma yaa nuɔ-i. Ba ce ba wɛima-i ba yuŋ-nu ŋaa biŋbaamba. Ma ka wuo-ba. ¹¹ Sũlma haraa-bei! Ba suurii Kayine† nallu-na, aa gbeŋ-maama cie ba nanna hūmelle-i Balamu‡ temma-i. Ba ãnyagarma ka kɔsuŋ-ba ŋaa Kore\$ maamaŋ kɔsaŋ-yo dumaa. ¹² Da na tigiŋ na-naa da na wuo niwuoni-i, ba yaa biënaanaŋ na niwuoni wuoma-i. Senserre sa da-ba baa ba gbuolaŋgu-i. Ba yii baa ba kusũnni yonŋ. Baa dii ŋaa diilonŋo maŋ biilii aa cor baa fafalmu. Baa dii ŋaa tibiŋgu maŋ sa maŋ bienja; da ba jũŋ kufaŋgu temma-i kuu dii

* **1:7** Nieŋ Miwaŋŋo jinaŋmaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.1-29. † **1:11** Kayine: Nieŋ u kũŋgu-i Miwaŋŋo jinaŋmaŋ-sebe-i-na (Genèse) 4.3-8. ‡ **1:11** Balamu: Nieŋ u kũŋgu-i Kãmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 31.16. § **1:11** Kore: Nieŋ u kũŋgu-i Kãmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 16.1-35.

ɲaa ku kuu hiŋ. ¹³ Ba hel baa ba senserren-*maacemma-i* bomborma-na ɲaa dāmma-*nuoraanɲu* hiel ku sãmpugaaru-i ku nanna bomborma-na dumaa. Baa dii ɲaa mœɲa maŋ wuɔraayan a biŋ. Diilonɔ tigiin kukulberre* nande'i tuɔ cie-ba ba da ba ka tɛ terienɲu-na gbula.

¹⁴ Enaki maŋ Adāma hāyētילו† waan bafamba maama yaa cor. U ciɛra wuɔ: «Niɛɲ, Itienɔ ka jo baa u dɔɔpɔuɔrbiemba-i nellen-yufelle ¹⁵ a ji gɛr nelbiliemba-i hiere ba āndaanɲu-i. U ka cāl āmbabalmanciraamba-i ba āmbabalma-na hiere. Baŋ'a ba sa kãɲ-yo, aa ba sa bi nu u nuŋgu-i, ba siɛ bi tiraa waŋ āndafafaanɲu hã-yo, u ka cāl-ba babalaa.»

¹⁶ Nelbabalaan daaba-i ba hõmmu sa fẽ da, ba hel ba waana yaa yinni maŋ jɔŋ; kumaŋ dɔlaa-baŋ ba gbar ba nyaanu ku yaa-i. Bombolmaŋ-āndenni sa suɔ aa dɔlnu-bei aa ta ba puur nuɔmba ta ba kãyã-bei.

Anɲbuyamma

¹⁷ Nɲa mi jēnaan namaa, namaanɔ-i, Itienɔ-i Yesu-Kirsa *pɔpɔuɔrbiembaŋ waan ma-maŋ, yaan ma ta ma tɛnu-nei. ¹⁸ Ba waan-ma baa-na wuɔ: «Miwaanɔ tɛmmaŋ-huɔŋgu-na, nuɔmba namba kaa ta ba nyɛ Diilonɔ-i aa ta ba ce kumaŋ dɔlaanɲu-bei.» ¹⁹ Bamaŋ buɔraŋ nuɔmba-i ba-naa nuɔ, ba yaa bafamba-i. Ba ce ba wɛima-i ba yuŋ-nu; *Diilonɔ-Yalle sɪ ba hõmmu-na. ²⁰ Nɲa mi jēnaan namaa, namaanɔ-i, taa na ce na wɛima-i na saanu baa na Diilonɔ-hūmellen-kūŋgu yaa-i. Di maama saa fa baa fafaanɲu-i; aa na ta na cārã Diilonɔ-i baa Diilonɔ-Yalle-i yaa na hõmmu-na. ²¹ Baa na yaŋ Diilonɔ nelnyulmu maama karaanu-nei. Taa na ce-mu na cie Itienɔ-i Yesu-Kirsa duɔ ce hujarre nei aa hã-na cicɛlma maŋ sa tɛɲ dede-i. ²² Taa na ce hujarre bamaŋ ciɛɲ ba hõmmu-i mu hã-mu-hãi. ²³ Kuraan-baŋ dāamu-na. Banamba dii na saaya na ta na ce hujarre-bei, ɲga na saaya na bel na fɛɛ ba baa ji celien-na baa ba kakarkuon-maacemma-i. Halle ba niidiini gbãa celien-na.

Diilonɔ-jaalunɲu

²⁴ Taa na jaal Diilonɔ-i, u yaa gbãa ce na siɛ cii u hūmelle-na aa ce-na welewele na yiɛra u yaanɲa-na baa hɔfɛlle. ²⁵ Yaan i tɛ jaal-o, u yaa u diei Diilonɔ-i. U cie Itienɔ-i Yesu-Kirsa jo ji kor-e. Bɔbɔima-i baa yuntesinni-i, baa fõŋgõtesinni-i baa nellentesinni-i, nii dii baa u yaa dii ku domma-na ji hi baa fiɛfiɛ aa ni sa ji tɛ dede! Ma cie.

* **1:13** Kukulma pigãan wuɔ ba sa ka da suur Diilonɔ-nelle-na; saa-ku baa Matie 22.13. † **1:14** Hāyētילו: Ku birii a saanu baa cerma. Ku kaalaaya girekimma-na wuɔ Enaki naa waa Adāma hāyēlɲo hāyēlɲo hāyēlɲo. Adāma hāyēlmbaŋ cuu ba-naa dumaa, niɛɲ-kun Miwaanɔ jɛnmaŋ-sebe-i-na (Genèse) 5.1-24.

Ampigáaman-σεβε Nelmuoyamma

Σεβε daayo huɔya-maama-i Yesu-Kirsa yaa caraaya Nsãa-i baa-ma aa ce u nyegɛn-ma hã Diilon-dünj-baamba-i ba da ba suɔ-ma.

Huɔngu fanju-na, *Oromε ba *jamatigi taa u ce Diilon-dünj-baamba-i kpāncōlgūɔ wuɔ ba ciε nie yan ufaŋo-i aa ce Yesu-Kirsa yaa ba Yuntieno-i ta ba jaal-o. Σεβε daayo dii sireiŋa Diilon-dünj-baamba-na Diilon-hūmelle wuɔsaanngu-na. Uu dii ŋaa gbānalāanngu, bimbamba-i baa nelbiliemba-i baa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i ba ce weima-i baa ba-naa. U gbuyaa baa āntigāama: Bimbipiɛlni dii, dadāa-niini dii, jūŋo dii, *Tūmbilonjo dii baa u dɔrŋo, saasorcienjo dii; ba haa u yerre-i *Babiloni-i. Babiloni-i nelle nan yerre-i dumaanjo-na, ŋga di maacemma saa naa fa ku'i ciε σεβε daayo-na ba haa di yerre-i saasorcienjo-na. Bimbipiɛlni pigāan fafaanngu, dadāa-niini pigāan yaahuolo. Jūŋo pigāan *Sitāni-i. Tūmbilonjo-i baa u dɔrŋo-i, Yesu yaa baa Diilon-dünj-baamba-i. Bimbinni bɔi dii, nii dii niehã-niehã. Niehã pigāan Diilonjo beyufienja yaa-i.

Σεβε domma-na, Yesuŋ caraaya Nsãa-i a wanj manj baa-yo *Asi Diilon-dünj-baamba maama-na, ma yaa dii (sap. 1-3). Asi fanjo yaa, banj bñj-yonj Turki-i nyunjo-i-na.

Ku huɔngu-na, *Diilon-Yallen kãa baa-yo dɔrɔ-i-na u ka da manj, u waan ma yaa-i (sap. 4-22). Wuɔ yiingu dii baa yiingu, Diilonjo ka kor bamanj haa ba nanja yuɔ hiere aa nyaar-yuɔ, aa kɔsuɔŋ Sitāni-i baa u huon-baamba-i hiere. U ka hiel hiεfεlemma baa dɔrfelenjo a tiena baa u baamba-i.

Domma

¹ Nelma manj naa fuo aa Diilonjo hã Yesu-Kirsa-i baa-ma u duɔ puure-mei pigāan u cāarāamba-i, ma yaa dii σεβε daayo-na. Nelma famma ka donj ta ma ce yibienj daayana. Yesu-Kirsa puɔraa u *dɔrpɔpuɔrbilonjo-i baa nelma famma-i u ka tūnu u cāarāŋo-i Nsãa-i baa-ma. ² Nsãa unj daa manj, Yesu-Kirsanj puɔraa ba ji tūnu-yuɔ baa Diilon-nelma manj, u waan ma yaa-i σεβε daayo-na. ³ Nelma famma cemmanj-huɔngu hii tɪ, a ce dumaanjo-na, umanj duɔ kalanj σεβε daayo-i, kutienjo yunngu dɔlaa. Bamanj da ba bi nu u huɔya-maama-i aa bel-ma nammu hã, kutaamba yunni bi dɔlaa.

Nsãa jaalunngu-i

⁴ Muɔ Nsãa, muɔmei nyegāan σεβε daayo-i da mi hã Diilon-dünni niehã manj dii *Asi-i-na. Diilonjo manj dii, u yaa waa, u yaa ka waa; fuɔ baa yaleiŋa niehã* manj u caanngu-na ba kāyã-nei aa fε na hɔmmu-i. ⁵ Yesu-Kirsa fuɔ manj sa ciεŋ huhurma baa Diilon-nelma-i, u bi kāyã-nei aa fε na hɔmmu-i. U yaa siire igēna kuomba hɔlma-na, aa u yaa yuntaamba-i hiere hiεma-na ba yuntienjo-i.

I maama dɔlnu *Kirsa-i. U siyaa ce u fεre tāmmanj-kūngu a hūu-ye i āmbabalma nyisēnni-na. ⁶ U ciε-ye u nelle taan miε aa tiraa ce-ye jigāntaan miε i die tiε cãa u To-i Diilonjo-i. Bɔbɔima-i baa fōŋgōtesinni gbɛ baa u yaa-i hɔnni-na hiere. Ma ciε!

⁷ Nieŋ u yaa juonj daayo duherru-na.†

Nuɔmba-i hiere ba yufelle ka haa-yuɔ.

Halle bamanj fūɔ-yo baa puɔlunngu-i ba ka da-yo.‡

Nuɔmba-i nilieŋa-na hiere ba ka haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal u maama-na.

Ninsoŋ! Ma ka ce.

⁸ Itienjo-i Diilonjo-i Weimantienjo manj dii, u yaa waa, u yaa ka waa; u ciεra wuɔ: «Muɔmei yaannga-i, muɔmei huɔngu-i.»

* **1:4** Yaleiŋ daaya pigāan *Diilon-Yalle yaa-i. † **1:7** Nieŋ Daniel σεβε-i-na (Daniel) 7.13 baa Marke σεβε-i-na 14.62.

‡ **1:7** Sakari (Zacharie) 12.10, Nsãa 19.37

Yesu pigáan Nsáa-i baa u ferε

⁹ Muo Nsáa, muomei dii baa-na Yesu-Kirsa horre-na. Mulieduoma yaa haan-yie, Diilon-nellen-baan miemei hiere, aa i nyaarāa Yesu-i-na nyaarduoma yaa hiere. Ba bilaa-mi kā baa-mi Patimasi, dii dāmmañ-nuoraangu holle-na, wuo mi cie nie ta mi wan Diilon-nelma-i baa nuomba-i mi pigāan-ba Yesu-Kirsañ juo baa ninsoño mañ. ¹⁰ Bañ naana yiingu mañ ta ba jaal Itienjo-i kuñ juo hi, *Diilon-Yal die sire-mie. Mie mi ne da molo piiye mi huon-yanğa-na da gbagaga ŋaa ba bu yerre. ¹¹ Kutienjo taa u piiye wuo: «Niñ dañ mamañ, nyegēñ-ma sebe nuo ŋ saañ-ma ŋ hā nileiña niehāi waañ daaya Diilon-dūñ-baamba-i: Efesi, Simine, Pergamu, Tiyatire, Sardesi, Filadelfi a naara Lawodise.»

¹² Mi mielāa ku yaa da mi ne umañ piiyen baa-mi, a da sēne-fitimbaa niehāi. ¹³ Fitimbaa daaba hólma-na, molonjo naño waa yiera ŋaa Molon-Bienjo, uu naa dii jonjorbuo aa pēyē-yuo u pāmpinaŋga-na baa sēne-kpāñkpaangu. ¹⁴ U yungu naa gbuu pu da cagaa aa u yufienja ta a caa ŋaa dāamu. ¹⁵ U gbeini taa ni caa ŋaa da ba kul kōvėllun-biñkūngu-i aa hu-ku kuñ caa dumaa, aa u yalle waa ŋaa hūñjulammañ duñ dumaa. ¹⁶ Mōeña niehāi waa u nadienğa-na aa jigāpōruoŋgu naŋgu waa u nuŋgu-na, ku waa yammu hāi aa ku maama saa naa fa baa dōdōlma-i. U yaanğa taa ka carra ŋaa bāañ da ku hi yuhuŋga-i kuñ carrañ dumaa. ¹⁷ Miñ daa-yo, mi pāñ cii nanyir u caangu-na. U haa u nadienğa-i mie aa cira: «Baa yañ ŋ holle tie. Muomei dielūo-i, muomei tuogbuole-i, ¹⁸ muomei Cicēlmantienjo-i. Mii naa ku, ŋga fiεfiε-i-na mi siire waa cicēlma, mi ka tle gbula. Kuliingu-i baa kuon-nelle-i hiere nii dii mei nañ-na. ¹⁹ Terienğu fanğu-na, nyegēñ niñ daa mamañ: Mamañ cien fiεfiε-i-na baa mamañ ka jo hiere, nyegēñ-ma. ²⁰ Aa niñ daa mōeña niehāi mañ mi nadienğa-na daaya-i, baa sēne-fitimbaa niehāi-bañ daaba-i, yañ mi wan ni yungu-i pigāan-ni: Mōeña niehāi-wañ daaya yaa *dōrpōpuorbiemba mañ nieyañ Diilon-dūñ-baamba mañ nileiña niehāi-wañ daaya-na§, aa fitimbaa niehāi-bañ daaba yaa Diilon-dūñ-baamba mañ nileiña niehāi-wañ daaya-na.»

2

Yalle mañ kāa Efesi Diilon-dūñ-baamba wulaa

¹ «Nyegēñ sebe ŋ wañ baa *dōrpōpuorbilonjo mañ nieyañ Efesi Diilon-dūñ-baamba-i wuo: «Mōeña niehāiñ yen umañ nadien-na-i, aa u tuo wuora sēne-fitimbaa niehāi-baamba hólma-na, u nuñ-āndaangu yaa daaku: ² Mi suo na maacemma-i baa na muliema-i baa na pāama-i hiere. Mi suyaa mie na sa gbāa ko na hōmmu-i baa nelbabalaamba-i. Bamañ karaañ coima-i wuo mei *pōpuorbiemba, na firiiye-bei. ³ Na hinu pāama, na mulāañ mei maama-na aa na kūoma saa ji sen yinduŋgu. ⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlnu-mie baa-na: Mi maamañ taa ma dōlnu-nei dumaa dielūo-i-na, ma sa tiraa dōlnu-nei dumaa fiεfiε-i-na. ⁵ Jōgaañ na ne kuñ ŋa naa waa dumaa yiinaa-i-na baa fiεfiε-i, ku saa pie ku-naa! Yaañ aa na ta na ce nañ taa na ce dumaa dielūo-i-na. Da na yagar, mi ka jo ji bie na fitnuo-i halañ-yo u terienğu-na. ⁶ Kumañ dōlaañ-miñ baa-na ku yaa daaku: Nikola-baamba maacemmañ balannuñ muoño-i dumaa, ma bi balannu namaño-i dumei.»

⁷ «*Diilon-Yallen wañ mamañ baa Diilon-dūñ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umañ duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umañ, cicēlmañ-tibiingu mañ dii Diilon-suonğu-na*, mi ka hā kutienjo-i kufangu bienja yaa u wuo.»

Yalle mañ kāa Simine Diilon-dūñ-baamba wulaa

⁸ «Nyegēñ sebe ŋ wañ baa *dōrpōpuorbilonjo mañ nieyañ Simine Diilon-dūñ-baamba-i wuo: «Umañ dielūo-i baa tuogbule-i, umañ naa ku aa sire, u ciera: ⁹ Mi suo na muliema-i baa na nawalsinni-i. Ŋga coima saa fa, nawalañ namaa si, wañ namaa. Bañ bienan

§ 1:20 Nileiña fanja yaa verse 11-na. * 2:7 Cicēlmañ-tibiingu: Niñ ku kūngu-i Miwaanjo jnammañ-sebe-i-na 2.8-9 baa Ampigāamañ-sebe-i-na 22.2.

na yireiŋa-i bíenamman maŋ, mi suyaa-ku. Bamaŋ cieŋ kufanġu-i ba ciera bafamba *Yuifubaa, a ne da Yuifukireiŋa sí; ba hieroŋo-i hiere Sitānitaamba! ¹⁰ Baŋ ka haa muŋema maŋ nei, baa na yaŋ ma tie na huleiŋa-i. Na saa da, *Sitāni ka ce ba dii banamba na hólma-na kaso a sagalla-nei ne. Ba ka ce-na súlma-i yinni cíncieluo. Da ba fi'e'a ba ka ko-na, baa na cíina Diiloŋo húmelle-i. Mafaŋ da ma ce, mi ka pá-na baa cicēlma maŋ sa tíeŋ dede.»

¹¹ «*Diiloŋ-Yallen waŋ mamaŋ baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaŋ, háalŋ-kuliŋgu yufelle-yuo.»

Yalle maŋ kaa Pergamu Diiloŋ-dūŋ-baamba wulaa

¹² «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *darpəpuərbiloŋo maŋ nieyaŋ Pergamu Diiloŋ-dūŋ-baamba-i wuo: Jigəpəruəŋgu yeŋ baa umaŋ, u piye baa-na. U jigəŋga dii baa yammu hái aa ku maama saa fa baa dədolma-i. U ciera wuo: ¹³ «Mi suo na nelle-i. Mi suyaa miε *Sitāni yaa di tieŋo-i. Nga na bilaa mi maama-i kpelle cor, a ce halle baŋ fiε ko Antipasi-i yibieŋa maŋ nuo-i na Sitāni-nelle-na, na saa cíina-miε. Antipasi saa tuo kar u huoyasaŋga baa Diiloŋ-nelma-i. ¹⁴ Nga nelma diei dii ma sa dólnu-miε baa-na: Na hólma-na, nuomba namba cuu Balamu ándaanġu huon-nu. A ne da u yaa pigəaŋ Balaki-i u táal *Isirahel-baamba-i dii-ba cufieŋ-kúoma wuoma-na baa bíŋwosínni cemma-na.† ¹⁵ A naara kufanġu-i, nuomba namba bi cuu Nikola-baamba huon-nu na hólma-na. ¹⁶ Terieŋgu fanġu-na, da na saa bir na ciluo-i, ku siε vaaya, mi ka ká kutaamba huon-nu baa jigəpəruəŋgu maŋ mi nuŋgu-na.»

¹⁷ «*Diiloŋ-Yallen waŋ mamaŋ baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaŋ, mi ka há-yo *mani maŋ fuyaa u tuo wuo aa bi há-yo támpəpilande. Yefelēlle nyegāaŋ támpēlle fande-na. Da ma hel fuo-i-na, molo sa suo yerre maŋ nyegāaŋ-die.»

Yalle maŋ kaa Tiyatire Diiloŋ-dūŋ-baamba wulaa

¹⁸ «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *darpəpuərbiloŋo maŋ nieyaŋ Tiyatire Diiloŋ-dūŋ-baamba-i wuo: «Diiloŋ-Bieŋo-i, umaŋ u yufieŋa caa ŋaa dāamu aa u gbeini ta ni caa ŋaa kəvėllu, u ciera wuo: ¹⁹ Mi suo na maacemma-i, aa suo na nelnyulmu-i, aa suo wuo na haa na naŋga miε, aa tiraa suo na páama-i. Mi daa naŋ kəyāŋ banamba-i dumaa. Mi suyaa miε na vaa na ferε fiεfiε-i a yaŋ díelūo-i-na. ²⁰ Nga nelma diei dii ma sa dólnu-miε baa-na: Na tiera cieŋ daayo nuonġu-i na cor. Mi gbē Sesabel yaa-i. Mi daa-yo so wuo Diiloŋo'i puəraa-yo. U kar coima. U táal mi cáarāamba-i u dii-ba bíŋwosínni cemma-na baa cufieŋ-kúoma wuoma-na. ²¹ Mi háa-yo huonġu wuo sí u ka nanna, ŋga u sa taara u nanna u bíŋwosínni-i. ²² Mi ka ce u galla yaahuol-gallamma. Bamaŋ cieŋ bíŋwosínni-i baa-yo hiere, mi ka bi haa yaahuolo bei, mi saa yagar-ma da ba hiel ba gboluonġu cieŋ daayo bíŋwosínni-na. ²³ Mi ka ko u huon-baamba-i ku yaa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i nileiŋa-na hiere ba ka suo wuo muəmei suyaŋ nelbiliemba kusúnni-i baa ba həmmu-i. Mi ka pá-na hiere a saa baa naŋ ciε kumaŋ na da-na-diei-na hiere.‡

²⁴ ««Aa yaŋ namaa namaŋ saa cu cieŋ daayo huon-nu Tiyatire-i-na, baŋ bíŋ kumaŋ wuo «Sitāni-kusūŋgu» na saa taara na suo-ku, a ce dumaŋo-na mi siε yuu-na baa weima. ²⁵ Nga ma diei dii: Naŋ nuo mi nuŋgu-i dumaa aa húu-ku, bilaŋ-kun kpelle dumei fuo mi jomma.

²⁶ ««Da ku saa yar bamaŋ, bamaŋ da ba gbāa ce mi huonġa-i ji hi mi jommaŋ-yiŋgu-i, mi ka haa kutaamba-i nileiŋa yuŋ-nu.

²⁷ Ba ka ta ba ce ba fəŋġətesínni-i baa kəlluŋ-bəeŋa;

umaŋ duo ce ba muonu-yuo ŋaa ba muyaanu bituonġu.Š

† 2:14 Balamu-i baa Balaki-i: Nieŋ ba kūŋgu-i Kámman-sebe-i-na (Nombres) 25.1-2; 31.16. ‡ 2:23 Nieŋ Gbelieman-nalāanġu-na (Psaume) 62.13 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. Š 2:27 Gbelieman-nalāanġu 2.8-9.

²⁸ «Fõṅgũo faṅo-i muṁmi daa-yo mi To yaa wulaa-i; mi ka hã kutaamba-i baa-yo. Mi ka bi hã-ba cuomæele.»

²⁹ «*Diilonḡ-Yallenḡ waṅ mamanḡ baa Diilonḡ-dũṅ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanḡ duṁ u ka nu, u nu!»

3

Yalle manḡ kãa Sardesi Diilonḡ-dũṅ-baamba wulaa

¹ «Nyegẽṅ sebe ḡ waṅ baa *dãrpõpuãrbilonḡo manḡ niëyanḡ Sardesi Diilonḡ-dũṅ-baamba-i wuṁ: «Diilonḡ-Yaleiṅa niehãï* yenḡ baa umanḡ, baa mœṅa niehãï-i; u ciëra wuṁ: Mi suṁ na maacemma-i. Nuṁba daa nië sï naa dii cicëlma, a ne da na kuu. ² Bige-i cië mi waṅ-ma dumaanḡo-na? Mi nië da na weïma sa hel Diilonḡ-yufellenḡ. Terienḡu faṅgu-na, siirenḡ! Aa kuufafaanḡu manḡ tiyãa celled-kũṅgu-i na wulaa, na ne-ku dei ku baa ji kusirre gbuo!

³ Nanḡ nuṁ Diilonḡ-nelma-i dumaa aa hũu-ma, yaanḡ ma maama ta ma tĩenu-nei na wuṁ ma hũmelle-i dei aa na nanna na cilobabalaṅo-i. Da na saa sire yiera na gbeiniṅ, mi ka jo ji tugol-na ḡaa cuoyuo muṁ. Aa ma maaraa-na na suṁ miṅ ka jo huṁḡu manḡ nuṁ-i.†

⁴ Ḳga banamba dii na hõlma-na Sardesi-i-na, ba saa guṁla ba fere. Kufanḡu taamba yaa gbãa pië-mi. Ba ka dii jonḡorpielm̃ba i tie wuṁra.

⁵ « «Terienḡu faṅgu-na, da ku saa yar umanḡ, kutienḡo ka bi dii jonḡorpilaṅo bafamba temma-i, aa mi sa ji hur u yerre-i gbula cicëlmanḡ-sebe-i-na‡. Mi ka bi sië-ma mi To yaanḡa-na baa u dãrpõpuãrbiemba bi yaanḡa-na wuṁ kutienḡo-i m̃i wuṁḡo.»§

⁶ «*Diilonḡ-Yallenḡ waṅ mamanḡ baa Diilonḡ-dũṅ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanḡ duṁ u ka nu, u nu!»

Yalle manḡ kãa Filadelfi Diilonḡ-dũṅ-baamba wulaa

⁷ «Nyegẽṅ sebe ḡ waṅ baa *dãrpõpuãrbilonḡo manḡ niëyanḡ Filadelfi Diilonḡ-dũṅ-baamba-i wuṁ: «Diilonḡ-nolḡo manḡ cãlmuṁ sï yuṁ, Ninsontienḡo-i, *Davidi dielenḡ yenḡ baa umanḡ, umanḡ duṁ hĩl dũṅgu-i molo sië gbãa bĩṅ-ku, aa duṁ bĩṅ-ku molo sië gbãa hĩl-ku, u ciëra wuṁ: ⁸ Mi suṁ na maacemma-i. Mi suyaa mië fõṅgũo si dii-nei, ḡga na nuṁ mi nuṅgu-i aa na saa ciina-mië. Terienḡu faṅgu-na, mi puuriĩ dumelle hã-na, molo sië gbãa suu dumelle fande-i. ⁹ Niëṅ, Sitãnitaamba manḡ karaanḡ coïma-i wuṁ bafamba *Yuifubaa, miṅ ka ce kumanḡ bei ku yaa daaku: Mi ka guor-ba ba ta ba dũuna ba jaal-na. Ba ka suṁ ku yaa nuṁ-i wuṁ na maama dõlnu-mië.* ¹⁰ Nanḡ nuṁ mi nuṅgu-i aa vaa na fere, yaahuolo manḡ ka jo ji sagalla nuṁba-i hiere miwaanḡo-na, muṁ mi ka bi kãyã namaanḡo-i yaahuolo daayo-na. ¹¹ Mi jomma saa maa; a ce dumaanḡo-na nanḡ hii fuonḡu manḡ, gbãanḡ molo baa ji bir baa u huonḡu a ce unaa hũu u maacemma sullu-i.

¹² « «Da ku saa yar umanḡ, mi ka ce-yo tibibuṁ Diilonḡo dubuṁ-i-na, u waa kusuṁḡ-nu'i kudei. Mi ka nyegẽṅ Diilonḡo yerre-i baa mi yefelëlle-i yuṁ. Aa bi nyegẽṅ Diilonḡo nelle yerre-i yuṁ.† Diilonḡo nelle yaa Yerusalemufelenḡo manḡ uṅ saanḡ-yo u hel dõrõ-i-na tuṁ hiire u jo.»

¹³ «*Diilonḡ-Yallenḡ waṅ mamanḡ baa Diilonḡ-dũṅ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanḡ duṁ u ka nu, u nu!»

Yalle manḡ kãa Lawodise Diilonḡ-dũṅ-baamba wulaa

¹⁴ «Nyegẽṅ sebe ḡ waṅ baa *dãrpõpuãrbilonḡo manḡ niëyanḡ Lawodise Diilonḡ-dũṅ-baamba-i wuṁ: «Banḡ bĩṅ umanḡ «Ninsoṅo-i», umanḡ sa ciëṅ huhurma baa Diilonḡ-nelma-i, Diilonḡ uṅ cië umanḡ hiel bĩmbĩnni-i hiere, u ciëra wuṁ: ¹⁵ Mi suṁ na maacemma-i. Na

* **3:1** Diilonḡ-Yaleiṅa niehãï: Da ba cira Diilonḡ-Yaleiṅa niehãï, ku saa ce ḡaa Yaleiṅa niehãï dii baa Diilonḡo-i, ḡga ba taara ba pigãanḡ wuṁ u *Yalle dii terni-na hiere aa di suṁ weïma-i hiere. † **3:3** Niëṅ Matie sebe-i-na 24.43-44; Like sebe-i-na 12.39-40; Tes. ðië. 5.2; Pier hãa. 3.10. ‡ **3:5** Cicëlmanḡ-sebe: Diilonḡ-dũṅ-baamba yireiṅanḡ nyegãanḡ sebe manḡ nuṁ-i ba gbẽ u yaa-i. Ba yaa daa cicëlma manḡ sa tĩenḡ dede-i. Niëṅ Filip. 4.3. § **3:5** Niëṅ Matie sebe-i-na 10.32 baa Like sebe-i-na 12.8. * **3:9** Niëṅ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 49.23; 60.14. † **3:12** Niëṅ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 62.2.

saa huol, na saa bi fě. Naa naa gbě na par ma diei! ¹⁶ Nan yen hólma-na, na saa huol, na saa bi fě, mi ka ture-nei taalun temma. ¹⁷ Da na ce na ta na piye wuó namaa waan namaa, wuó bimbinni-i hiere nii dii baa namaa. A ne da na saa suó wuó namei sūntaan namaan-o-i, namei kuon hujarre, namei nawalaan namaan-o-i, namei yirii, namei tãmporni. ¹⁸ Terienngu fanngu-na, mi ka dii nelma na tūnni-na: Da na ta na taara na ce waan namaa kelkel, juon na ji sãa sēne kerre-i mi wulaa, baa bimbipiēni, na ta na dii na cinnu na kūma-i, ku yaa senserre sie ta di da-na, aa na sãa yufien-tiingu na ta na dii na yufien-na a ka buó na ta na da baa-ya. ¹⁹ Muó minj dól baman hiere, uman duó cāl, mi nuola-yuó, mi dii-yo hūmelle-na.† Terienngu fanngu-na, gbāan kpelle na nanna na cilobalaan-o-i. ²⁰ Na saa da, muómei yieraaya daami dumelle yaanga-na ta mi bí, uman duó nu aa sie mi suur, i ka wuo niwuoni-i baa i-naa.

²¹ «Kun'a ku saa yar muon-o-i aa mi kã ka tēna baa mi To-i u fōngūo-i-na dumaa, da ku saa yar uman, mi ka ce kutienjo jo ji tēna baa muon-o-i dumai mi fōngūo-i-na.»

²² «*Diilon-Yallen wan manan baa Diilon-dūn-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman duó u ka nu, u nu!»

4

Ban tuolnu Diilon-o-i dumaa doro-i-na

¹ Kufangu huonngu-na, miε mi tiraa ne a da dumelle nande puurii doro-i-na. Minj na naa nu molojo man piye baa-mi, uman yalle-i waa naa ba bu yerre, wuó gbě-mi wuó: «Nyugūn η jo bande mi ji pigāan-ni manan juon bisinuó-i-na.»

² Terduonngu fanngu-na, *Diilon-Yalle sire-miε. Miε mi ne da mi fere doro. Aa da fōngōtaan-teterre nande-i baa molojo di doro. ³ Kutienjo taa u caa naa jape-tãmpelle, u caa naa sarduoni-tãmpelle. Diilon-poruonngu naa cilã teter daade-i. Ku taa ku caa naa emerodi-tãmpelle*.

⁴ Titien† komorre baa a naa waa cilã fōngōtaan-teter daade-i. Bincuamba komorre baa ba naa-i waa tēna-yei aa dii bimbipiēni baa sēne-nyantuolbaa ba yunni-na. ⁵ Teterre man waa hólma-na, di taa di nyiesin aa ta di naar naa diilonjo, di taa di bi ce ijieni. Fitimbaa niehã naa celien jina di yaanga-na. Fitimbaa daaba yaa Diilon-Yaleina niehã-waana-i. ⁶ Fōngōtaan-teterre yaanga-na, ku waa naa hūmma, da kilekile. Da η yiera, η ta η da η yalle-i. Bimuamba namba naa dii-de huonga. Ba waa ba naa. Yufien-a-i naa gbuo ba yammu-i baa ba honni-i hiere. ⁷ Dielã-wuonjo waa naa jara, hãalin-wuonjo waa naa balyungu, sielin-wuonjo yaanga waa naa nelbilon-yaanga aa Naalin-wuonjo waa naa kuocuro duó tuó yuul un yen dumaa.‡ ⁸ Bimuon daaba waa baa buncemmu niede-niediei. Ba kūma naa gbuo hiere baa yufien ka hel baa ba buncemmu cicaara-i hiere. Bãangu-i baa isuonngu-i ba bi hãl neini yaa-i. Ba taa ba hãl wuó:

«U faa, u faa, u faa,
Itien-o-i Diilon-o-i Weimantienjo
man naa waa, u yaa dii, u yaa ka waa;
u faa kelkel.»§

⁹ Da ba ta ba hãl ba tuolnu fōngōsinnin-teterre Tienjo-i, uman dii gbula u sa ji kã terienngu-i, da ba ta ba hãl ba tuolnu-yuó, ba ta ba gbēlien-yo aa ta ba jaal-o. ¹⁰ Da ba ta ba ce kufangu-i, bincuamba komorre baa ba naa-baan daaba sire dūna jaal uman dii gbula aa u sa ji kã terienngu-i. Da ba'a ba ce mafamma-i, ba hiel ba nyantuolbaa-ba-i jina u yaanga-na aa cira:

¹¹ «Diilon nuó, Itien nuó,
tuolnumma saaya-niε,

‡ **3:19** Bincuon-nelma-sebe (Proverbs) 3.12; Ebire 12.6. * **4:3** Tãmpelle nande-i ban bin-den dumaanjo-na, ba ce niibilenni baa-de. † **4:4** Titien daaya bi waa fōngōtaan-titien; ku kaalaaya girekimma-na. ‡ **4:7** Nien Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 1.5-10,22; 10.14. § **4:8** Nien Isayi sebe-i-na (Ésaie) 6.2-3.

gbeliema saaya-nie,
 jaaluŋgu saaya-nie,
 himma saaya-nie
 wuɔ nuɔnei hielaa bimbinni maŋ dii hiere.
 Bimbinni maŋ dii hiere
 ni hilaa naŋ helma
 aa t̄ie naŋ t̄iema.»

5

Hai ka gbãa puur sebe-i?

¹ Mie mi ne da uman̄ t̄ienaana f̄ɔŋḡɔtaan̄-teterre-na u bilaaya sebe naŋo u nadien̄ga-na. Sebe faŋo-i baa naa nyeḡɛŋ u yaan̄ga-na baa u huon̄gu-na hiere aa piŋ-yo ŋaa fiḡiŋgu aa nyaar-o s̄omma nieh̄ai aa d̄anya-m̄ei. ² Aa da *d̄ɔrp̄ɔpūɔrbilon̄o* naŋo piiye da gbagaga wuɔ: «Hai moloŋo-i ka gbãa yer d̄anȳɔbaa daaba-i halan̄-ba aa puur sebe-i?» ³ Molo saa da! Molo saa da d̄ɔrɔ-i-na, molo saa da h̄iema-na, molo saa bi da kuon̄-nelle-na duɔ puur sebe-i a ne u huɔya-maama-i. ⁴ Moloŋ un̄'a u saa da dumaan̄o-na, mie p̄an̄ ta mi kaal higohigo! ⁵ B̄incuon̄ daaba-i, un̄aŋo gb̄e-mi wuɔ: «Budii; baa kaal! Ne, jara maŋ hilaa *Yuda-baamba-na†, u yaraa u biḡaar̄amba-i. *Davidi h̄aȳel̄ŋo yaraa. U ka gbãa yer d̄anȳɔbaa daaba-i aa puur sebe-i.»

⁶ Mie mi ne da *T̄umbilon̄o naŋo yieraaya f̄ɔŋḡɔtaan̄-teterre caan̄gu-na bimuɔmba naa-baan̄ daaba h̄olma-na, b̄incuɔmba yaan̄ga-na. U taa u ne ŋaa ba c̄aa u nuon̄-nu. U waa baa yien̄a nieh̄ai baa yufien̄a nieh̄ai. Yufien̄ daaya yaa Diilon̄-Yaleiŋa nieh̄ai-waan̄a-i‡. U saan̄ a yaa-i terni-na hiere h̄iema-na.

⁷ T̄umbilon̄ wuɔ piɛ uman̄ t̄ienaana f̄ɔŋḡɔtaan̄-teterre-na a h̄uu sebe-i u nadien̄ga-na. ⁸ Bimuɔmba naa-baan̄ daaba-i baa b̄incuɔmba komorre baa ba naa-baan̄ daa baa p̄an̄ sire d̄uuna T̄umbilon̄o yaan̄ga-na. Ba waa baa koncoyien̄a ba yunnin̄ hiere baa s̄ene-birem̄mu. Biren̄ daamu naa yu baa wus̄unaŋo. Wus̄unaŋ daayo yaa piḡaan̄ Diilon̄-baamba cac̄ar̄an̄gu-i. ⁹ Ba taa ba h̄al nal̄afeliɛŋgu wuɔ:

«Baŋ kuɔ-ni,
 ŋ ciɛ ŋ t̄amma-i a s̄aa nuɔmba yunni-i terni-na hiere,
 baa d̄unni-na hiere,
 baa nelmambaa-ba-na hiere,
 baa nil̄eiŋa-na hiere
 a h̄a Diilon̄o-i.
 Nuɔnei gbãa biɛ sebe-i a yer d̄anȳɔbaa-ba-i aa puur-o.

¹⁰ Niŋ s̄aa baman̄,
 ŋ ciɛ-ba Diilon̄-nellen̄-baamba
 aa ce-ba jiḡantaamba
 ba ta ba c̄aa Diilon̄o.
 Ba ka waa h̄iema yun̄-nu.»

¹¹ Mie mi tiraa ne, a da d̄ɔrp̄ɔpūɔrbiemba-i ŋaa siamba! Ba waa ŋaa nyeiŋo; molo sie gbãa k̄an̄-ba. Ba waa kalla bimuɔŋ daaba-i baa b̄incuon̄ daaba-i baa f̄ɔŋḡɔtaan̄-teter daade-i hiere. § ¹² Ba taa ba h̄al kabakaba wuɔ:
 «Baŋ c̄aa T̄umbilon̄o maŋ nuon̄-nu'i,
 himma saaya-yuɔ, weis̄inni saaya-yuɔ,
 nelnulle saaya-yuɔ, f̄ɔŋḡuɔ saaya-yuɔ,
 b̄ɔb̄ɔima saaya-yuɔ, gbeliema saaya-yuɔ,

* 5:2 Girekimma-na ba piḡaan̄ *d̄ɔrp̄ɔpūɔrbilon̄ daayo sinni-i wuɔ u waa baa f̄ɔŋḡuɔ ŋaa maŋ waan̄ dumaa 10.1.

† 5:5 Jara maŋ hilaa Yuda-baamba-na: Nieŋ Miwaan̄o j̄namman̄-sebe-i-na (Gen̄ese) 49.9. ‡ 5:6 Diilon̄-Yaleiŋa nieh̄ai: Nieŋ 3.1 baa naaruɔ-i cicaara-i-na. § 5:11 Nieŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.10.

tuɔlnumma saaya-yuɔ!»

¹³ Diilonɔŋ uŋ hielaa bimbinni maŋ hiere, nimaŋ dɔrɔ-i-na, baa nimaŋ hiema-na, baa nimaŋ kuon-nelle-na a naara nimaŋ hümma-na, bimbinni-i hiere miwaanɔ-na, miɛ nu ni hál wuɔ:

«Umaŋ tɛnaana fɔŋgɔtaan-teterre-na,

fuɔ baa Tumbilonɔŋ-i,

tuɔlnumma saaya ba yaa-i,

bɔbɔima saaya ba yaa-i, gbeliema saaya ba yaa-i,

fɔŋgũɔ saaya ba yaa-i hɔnni maŋ jon!»

¹⁴ Bimuɔmba naa-baanɔ daa baa siɛ wuɔ: «Ma ciɛ.» Aa bɛncuɔŋ daa baa dũuna jaal-ba.

6

Dãnyɔbaa-ba yerma-i

¹ Ku huonɔŋu-na, mi da *Tumbilonɔŋ yiraa dãnyɔdɛlãŋo-i. Bimuɔmba naa-baanɔ daaba-i miɛ nu unanɔ pɛiye da gbagaga ŋaa diilonɔŋ-i naaraa wuɔ: «Jo bande!» ² Miɛ mi ne da sũmpilaŋo nanɔ hilaa. Umaŋ waa u dɔrɔ-i-na tãanɔŋu waa u nanɔŋa-na. Uŋ juɔ, baa hã-yo nyantuoluo wuɔ u yaraa cor; wuɔ ta duɔ ka tiraa yar u bigãarãamba-i.

³ Tumbilonɔŋ uŋ juɔ yer hãaliŋ-dãnyuɔ-i, miɛ nu hãaliŋ-bimolonɔŋ ciɛra wuɔ: «Jo bande!»

⁴ Sũŋo nanɔ tiraa hel, fuɔ waa dãa ŋaa tãmma. Uŋ juɔ, umaŋ waa u dɔrɔ-i-na, baa hã-yo ku fɔŋgũɔ-i u duɔ tuɔ dii berru terni-na hiere hiema-na, a ce nuɔmba ta ba hel ba ko ba-naa. Ba hãa ufaŋo-i jigãpɔruonɔŋu.

⁵ Tumbilonɔŋ uŋ juɔ yer sieliŋ-dãnyuɔ-i, miɛ nu sieliŋ-bimolonɔŋ ciɛra wuɔ: «Jo bande!» Miɛ mi ne da sũŋo nanɔ hilaa da kirkirkir. Umaŋ waa u dɔrɔ-i-na, kilo waa u nanɔŋa-na.* ⁶ Miɛ nu ŋaa molo pɛiye bimuɔmba naa-baanɔ daaba hɔlma-na wuɔ: «Yuure ðimma sully-i. N ce yinduɔŋ-maacemaŋ-sully gbãa sãa mahibienã-i kilo diei yon aa da kuɔ jijaanã-i, kilobaa-ba siɛi. Namma-i baa duvẽŋo-i baa yuure nifanni sully-i.»

⁷ Tumbilonɔŋ uŋ juɔ yer naaliŋ-dãnyuɔ-i, miɛ nu naaliŋ-bimolonɔŋ ciɛra wuɔ: «Jo bande!»

⁸ Miɛ mi ne da sũŋo nanɔ hilaa, u waa puguu. Umaŋ waa u dɔrɔ-i-na, ba taa ba bɛ-yo Kuliŋgu, aa u saatienɔ-i ba taa ba bɛ-yo «Kuon-nelle». Baŋ juɔ, baa hã-ba fɔŋgũɔ-i wuɔ ba ko nelbiliemba namba. Da ba calnu nelbiliemba-i sɔmma naa-i, ba hãa-ba fɔŋgũɔ-i sɔmma diei nuɔ wuɔ ba ce berru ko banamba, aa ce nyulmu ko banamba, aa ce jarma ko banamba, aa ce bimbabalmba ko banamba.

⁹ Tumbilonɔŋ uŋ juɔ yer diilonɔŋ-dãnyuɔ-i, baŋ kuɔ bamaŋ Diilonɔŋ-nelma maama-na, miɛ da ba yaleiŋa-i mumbuolmun-terienɔŋu cicaara-i-na ¹⁰ a pɛiye da gbagaga wuɔ: «Yuntienɔ nuɔ, nuɔni maŋ faa aa tiraa ta ŋ waŋ ninsonɔ-i; bamaŋ kuɔ miɛŋo-i, ŋ cie bige-i aa da ŋ yuu-ba? N cie bige-i aa da ŋ suu ku sɔlaanɔŋu-i nelbiliemba-na?» ¹¹ Baa hã-ba jonɔgorpiɛlmba hiere ba yunniŋ, ba dii. Aa naa waŋ baa-ba wuɔ ba fẽ ba hɔmmu-i cɛllɛ, kɛrɛ baŋ taaranɔŋu maŋ ku saa yu yogo. Baŋ taa aa yaŋ ba natobimba maŋ, baŋ taa aa yaŋ ba namaacembiemba maŋ Diilonɔŋ-suonɔŋu-na, ba ka bi ko-ba bafamba temma-i. Ba'i ka jo ji yuliiye-bɛi.

¹² Ku huonɔŋu-na, mi da Tumbilonɔŋ yiraa dãnyuɔ maŋ niediei-wuonɔŋo-i. Uŋ yiraa-yo terienɔŋu maŋ nuɔ-i, hiema gbuu sagalla da dɛi! Bãanɔ-yufel die bir kau ŋaa kompabilenɔŋa, cɛiŋo bir ŋaa tãmma da dãa! ¹³ Mɔɛŋa par diire hiere hiema-na ŋaa fafalmunɔ hũl kpaani dumaa nanna. ¹⁴ Dɔrɔ wuɔ pɛiŋ halanɔŋ ŋaa ba pɛiŋ figiŋgu. Tãnni-i baa dãmmanɔnuoraanɔŋuŋ cɛilãayã nilɛiŋa maŋ hiere niɛ halanɔŋ ni terni-na hiere.† ¹⁵ Nuɔmba-i hiere baa gbar ka fuo tãnniŋ: Yuntaamba-i, nelbɔmbɔmbaa-ba-i, sorosi ba yuntaamba-i, waamba-i, fɔŋgɔtaamba-i, baa nuɔmba namba-i hiere, kɔraamba-i baa nebimba-i hiere,

* **6:5** Niɛŋ Sakari sebe-i-na (Zacharie) 1.8; 6.1-8. † **6:14** Niɛŋ Isayi (Ésaïe) 13.10-13; 34.4; Esekiel (Ézéchiel) 32.7-8; Amosi (Amos) 8.9 baa Yowel (Joël) 2.10; 3.3-4.

baa gbar ka fuo tãnfonniŋ! ¹⁶ Aa naa ta ba waŋ baa tãnni-i wuɔ: «Ciŋ na haa-yiɛ na fuo-ye, umaŋ t̄iɛnaana f̄ŋgõtaŋ-teterre-na u baa da i yufelle aa Tũmbiloŋo baa bi da-ye gãŋ baa-ye.‡ ¹⁷ Baŋ ka pigãaŋ ba jáyãmma-i yiŋgu maŋ nuɔ-i ku hii. Hai ka gbãa kor?»§

7

Dɔrpɔpuɔrbiloŋo haa dányuɔ Diiloŋ-cãarãamba-na

¹ Kufaŋgu huonŋu-na, miɛ da *dɔrpɔpuɔrbiemba naa calaanu yiɛra hiɛma-na a suu fafalmu-i terni-na hiere wuɔ mu baa jo hiɛma-na, mu baa sagalla hũmma-i, mu baa bi sagalla tibiŋgu diei. ² Diiloŋo hãa ba yaa-i f̄ŋgũɔ-i ba da ba guɔla hiɛma-i baa hũmma-i. Miɛ mi ne tiraa da dɔrpɔpuɔrbiloŋo naŋo hilaa bãpagũŋgu-na tuɔ jo. Cicɛlmantiɛŋ uŋ haa u dányuɔ-i baa kumaŋ, ku waa u naŋga-na. Uŋ juɔ hi, wuɔ piiye da gbagaga baa ba naa-baaŋ daaba-i wuɔ: ³ «Baa na hi na guɔla hiɛma-i, baa hũmma-i, baa tibinni-i! Yaŋ i haa dányuɔbaa Diiloŋ-cãarãamba yammu-na igɛna.»* ⁴ Baŋ juɔ haa-bei t̄i, baa bi ba nuŋgu-i baa-mi: Ba waa nuɔmba neifiɛŋ-komuɔŋa siei baa c̄inciɛluo neifiɛŋa hãi *Isirahɛl-dũnni c̄inciɛluo baa ni hãi baamba-na hiere.

⁵ Ba hɔlma-na, *Yuda baamba waa neifiɛŋ-niediei,

Urubɛ baamba-i neifiɛŋ-niediei,

Gadi baamba-i neifiɛŋ-niediei,

⁶ Aɛr baamba-i neifiɛŋ-niediei,

Nefutali baamba-i neifiɛŋ-niediei,

Manase baamba-i neifiɛŋ-niediei,

⁷ Siminyɔ baamba-i neifiɛŋ-niediei,

*Levi baamba-i neifiɛŋ-niediei,

Isakaar baamba-i neifiɛŋ-niediei,

⁸ Sabulɔ baamba-i neifiɛŋ-niediei,

Yosɛfu baamba-i neifiɛŋ-niediei,

*Bensaamiɛ baamba-i neifiɛŋ-niediei.

Nelpũŋgu maŋ kuraa

⁹ Kufaŋgu huonŋu-na, miɛ mi tiraa ne, a da nelpũŋgu naŋ temma molo sie gbãa kãŋ-ba. Baa naa hel terni-na hiere, dũnni-na hiere, nilɛiŋa-na hiere baa nelmambaa-ba-na hiere a jo ji yiɛra f̄ŋgõtaŋ-teterre yaŋga-na *Tũmbiloŋo yaŋga-na. Ba waa hiere baa joŋgorpiɛlmba baa nampurni† ba nammu-na. ¹⁰ Ba taa ba piiye da gbagaga wuɔ:

«Umaŋ t̄iɛnaana f̄ŋgõtaŋ-teterre-na, Diiloŋo yaa-i.

Fuɔ baa Tũmbiloŋo-i ba'i kuraa-ye.»

¹¹ *Dɔrpɔpuɔrbiemba-i hiere baa dii f̄ŋgõtaŋ-teterre-i huonŋa baa biŋcuɔmba-i a naara bimucɔmba naa-baaŋ daaba-i. Baŋ diyaa-ba huonŋa dumaŋo-na, baa dũuna hiere teterre yaŋga-na a jaal Diiloŋo-i. ¹² Ba taa ba piiye wuɔ:

«Ninsoŋo!

Tuɔlnumma saaya Diiloŋo-i, gbɛliɛma saaya-yuɔ,

nelnulle saaya-yuɔ, jaaluŋgu saaya-yuɔ, bɔbɔima saaya-yuɔ,

himma saaya-yuɔ, f̄ŋgũɔ bi saaya-yuɔ hɔnni maŋ joŋ!

Ma ciɛ.»

¹³ Biŋcuɔŋ daaba-na, unãŋo yuu-mi wuɔ: «Bamaŋ diyaa joŋgorpiɛlmba-i daaba-i, ŋ suyaa-ba wei? N suyaa baŋ hilaa kusuɔŋ-nu wei?»

¹⁴ Mi gbɛ-yo miɛ: «Yuntie, mi daa-ba hie ta mi suɔ-ba? Jande ŋ sa pigãaŋ-mi ba s̄inni-i wei?»

‡ **6:16** Niɛŋ Ose sebɛ-i-na (Osée) 10.8 baa Like sebɛ-i-na 23.30. § **6:17** Niɛŋ Yowel sebɛ-i-na (Joël) 2.11 baa Sofoni sebɛ-i-na (Sophonie) 2.2-3. * **7:3** Niɛŋ Esekɛl sebɛ-i-na (Ézéchiel) 9.4-6. † **7:9** Ba taa ba jãrã yuntaamba-i baa nampurni yaa ba nammu-na. Niɛŋ Nsãa sebɛ-i-na 12.13.

Wuɔ cira: «Bamaŋ hilaa yaahuolbabalaŋo-na, ba yaa-i. Ba saaraa ba joŋgorbaa-ba-i Tũmbiloŋo tãmma-na ba pusũŋ. ¹⁵ Ku'i cie ŋ da ba yiɛraaya Diiloŋ-teterre yaanŋa-na aa ta ba jaal-o bãanŋu-i baa isuonŋu-i u dubuɔ-i-na. Umanŋ tĩenaana teterre-na u ka tuɔ neya-bei. ¹⁶⁻¹⁷ Aa Tũmbiloŋo-i fõŋgõtaanŋ-teterre-na, u'i ka waa ba añciinaŋo-i. U ka ceŋ-ba kã baa-ba cicẽlmanŋ-hũnfoeŋa-na.

Nyulmu sa ji tiraa bel-ba,
hũŋkuɔsĩnni sa ji tiraa ko-ba,
bãanŋu sa ji tiraa ye-ba,
babãanŋu sa ji tiraa mulĩeŋ ba kũɔma-i.

Aa Diilo fuɔ fɛɛ yaa ka hur ba nyinyɔlma-i hiere.»‡

8

Dãnyuɔ maŋ niehã-i-wuonŋo yerma-i

¹ *Tũmbiloŋ uŋ juɔ yer dãnyuɔ maŋ niehã-i-wuonŋo-i, kuɔ ce da sensensenŋ dɔrɔ-i-na lɛr boluonŋ temma. ² *Dɔrɔpɔuɔrbiemba namba dii niehã Diiloŋo caanŋu-na u tuɔ puɔr. Miɛ mi ne da ba hãa-ba yiɛŋa niehã ba yunnĩŋ.

³ Dɔrɔpɔuɔrbiloŋo naŋo jo ji yiɛra mumbuolmunŋ-terienŋu caanŋu-na baa sɛnɛ-bitiele u nanŋa-na. Bitiel daade-i ba cie-de ta ba dii wusũnaŋo die. Uŋ juɔ ji yiɛra dumaanŋo-na, baa hã-yo wusũnaŋo-i da bãmbãale wuɔ u pã-yo mumbuolmunŋ-terienŋu-na a hã Diiloŋo-i baa Diiloŋ-baamba cacãrãŋu-i fõŋgõtaanŋ-teterre yaanŋa-na. Mumbuolmunŋ-terienŋ daaku waa sɛnɛ-kũŋgu. ⁴ Baŋ hãa-yo wusũnaŋo-i, wuɔ dii-yo bitiele-na, wuɔ wur kã Diiloŋo-na baa Diiloŋ-baamba cacãrãŋu-i.

⁵ Ku huonŋu-na, dɔrɔpɔuɔrbiloŋ wuɔ gbãl dãamu mumbuolmunŋ-terienŋu-na a yu bitiele-i aa fara nanna-die hĩema-na. Diiloŋ wuɔ pãŋ donŋ tuɔ nyiesĩŋ aa tuɔ naar, terni-i hiere ijieni aa hĩema sagalla.

Yiɛŋa hii bumma

⁶ Hĩemaŋ sagalaaya dumaanŋo-na, *dɔrɔpɔuɔrbiemba niehã maŋ baŋ hãa-ba yiɛŋa-i, baa tigiĩŋ da ba bu-ya.

⁷ Dielã-wuonŋo bu u yerre-i. Uŋ buu-de terienŋu maŋ nuɔ-i, diiloŋ-tãlẽiŋa naŋ aa kũnna hĩema-na, aa guɔlaa baa dãamu baa tãmma. Hĩema yiɛŋgu diei kuɔ caa baa ku tibinni-i ka hel baa hĩebĩnaanŋu-i hiere. Yiɛŋgu maŋ caa, da ba calnu hĩema-i sɔmma siei, kuu dii ŋaa sɔmma diei caa.

⁸ Hãalĩŋ-wuonŋo bu u diele-i. Baa naŋ kulãŋgu naŋgu dii-ku dãmmanŋ-nuoraanŋu-na. Ku waa ŋaa tãnunŋu ta ku caa. Nuoraanŋu yiɛŋgu diei bir tãmma hiere. Da ba calnu-kuɔ sɔmma siei, kuu dii ŋaa sɔmma diei birii tãmma-i. ⁹ Ku bĩmbaanŋ baa ku hiere aa baatombaa-ba maŋ waa hɔlma famma-na baa bi bĩena hiere.

¹⁰ Sielĩŋ-wuonŋo bu u yerre-i. Mɔɛkãŋkarre nande hel dɔrɔ-i-na ta di caa dãamu di jo; jo ji suur nuoranni-na baa hũnfonni-na. Da ba calnu-nie sɔmma siei, kuu dii ŋaa di suurii sɔmma diei nuɔ. ¹¹ Ba taa ba bĩ mɔɛle falle-i «Gbagagama». Diŋ suurii hũmma maŋ nuɔ-i, maa bir hiere da gbagaga. Maŋ cie gbagaga dumaanŋo-na, nuɔmba maŋ nyuɔŋ-ma ba fõŋgũɔ baa ku.

¹² Naalĩŋ-wuonŋo bu u diele-i. Bãanŋ-yufelle yiɛŋgu diei kuɔ pãŋ ku, ceĩŋo-i maaduɔma, mɔɛŋa naŋ aa balla, a ce cecerma parra. Da ba calnu bãanyufelle-i baa ceĩŋo-i sɔmma siei, kuu dii ŋaa sɔmma da-ma-diei naa kuu-nie. Aa calnu mɔɛŋa-i sɔmma bi siei, sɔmma diei naa baala-yei. A ce dumaanŋo-na bãanŋu saa ta ku ye dumaa aa ceĩŋo saa tuɔ muora dumaa.

‡ 7:16-17 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 49.10 baa Esekial sebe-i-na (Ézéchiel) 34.23.

¹³ Miε mi tiraa ne a da kuɔcurɔ naŋo biŋ dii fɛnfɛlle-na aa tuɔ kaasɪŋ wuɔ: «Gbɛɛ o gbɛɛ! Gbɛɛ o gbɛɛ! Dɔrpɔpuɔrbiemba maŋ tiyāa ba siei-baamba-i, da ba bu ba yiɛŋa-i sɪlma haraa nelbiliemba-na!»

9

¹*Dɔrpɔpuɔrbilonɔ maŋ diilonɔ-wuonɔ bu u yerre-i. Miε da mɔele nande diiriye hiεma-na. Diŋ diiriye dumaanɔ-na, baa hā-de fobabalaanɔ diele-i. ²Diε puur fobabalaanɔ-i. Nyaasɪbabalanni naŋ temma ta ni hel da kirkirkir, a ce terienɔ pāŋ bir ce da kullu hiere. ³Dūŋgbɛrmba naŋ temma hel nyaasɪŋ daani-na a gbuo hiεma-i hiere. Baa naa ce ba ta ba ce ŋaa namɛlmba. ⁴Baa gbɛ-ba wuɔ ba baa yiɛya hiɛŋgu-i, baa dimma-i, baa tibinni-i, ŋga Diilonɔ-dānyuɔ uŋ'a u sɪ bamaŋ yammun, kɛɛ ba ta ba yii baa ba yaa-i yon. ⁵Ba saa cira ba ko-ba, ba'a ba huol ba yammu-i caamba ndii. Namienɔ duɔ don-ni kuŋ jaŋ-niŋ dumaa, bafamba ka haa jamma famma temma yaa kutaamba-na. ⁶Caamba ndii daayo-na, nuamba ka ta ba taara kuliŋgu-i ŋga ba sie da-ku. Ba ka mul dāamu taara-kuɔ, ŋga molon yufelle sie gbāa haa-kuɔ.

⁷Dūŋgbɛrŋ daaba taa ba niya berru domma-i ŋaa bercesūnaamba. Ninanni nanni waa ba yunni-na ŋaa sɛnɛ-nyantuolbaa, aa ba yammu waa ŋaa nelbilien-yammu. ⁸Ba yukuɔsɪnni waa pɔmpɔr ŋaa caaŋ-niini aa ba nyieni-i ŋaa jar-nyieni. ⁹Ba pāmpɪnammu waa ŋaa ba diyaa kallonɔ-ŋonɔgorbaa-ba'i muɔ, aa da ba ta ba yuul, ba buncɛmmu ta mu du ŋaa sūŋ-wotorbaa-baŋ duŋ dumaa berrun-hūmelle-na.* ¹⁰Pelni waa baa-ba baa turɛiŋa ŋaa namɛlmba. Ba ka ce nuamba-i sɪlma baa turɛiŋa faŋa yaa-i caamba ndii daayo hɔlma-na. ¹¹Fobabalaanɔ dielen yɛŋ baa dɔrpɔpuɔrbilonɔ† maŋ, u yaa dii ba yunɔgu-na. Ba bi-yo ebiremma-na «Abadɔ», girekimma-na «Apolinyɔ» ku yunɔgu yaa wuɔ Guɔyɔtienɔ.

¹²Yaahuol-diɛlāŋo curaa. Ba hāi tiyāa.

¹³Dɔrpɔpuɔrbilonɔ maŋ niediei-wuonɔ wuɔ bu u yerre-i. Miε nu molo piiye sɛnɛ-mumbuolmun-terienɔ kɔtɔnni naa-i-na, Diilonɔ yaanɔga-na. ¹⁴Kutienɔ taa u piiye baa dɔrpɔpuɔrbilonɔ maŋ niediei-wuonɔ yaa wuɔ: «Ba vaa dɔrpɔpuɔrbiemba‡ namba jina Efurata§ caanɔgu-na, baa dii ba naa. Fir-ba ŋ nanna.» ¹⁵Wuɔ fir-ba nanna. Diilonɔ naa dii bel daade yaa-i, baa ceŋ daayo yaa-i, baa yiŋ daaku yaa-i, baa huon daaku yaa-i, a hā dɔrpɔpuɔrbien daaba-i ba da ba ko nelbiliemba-i parra-bei. Da ba calnu-bei sɔmma siei, baŋ ka ko bamaŋ, ba ka waa sɔmma diei. ¹⁶Bercetaamba waa baa dɔrpɔpuɔrbien daaba-i. Ba waa baa sūnaamba. Baa bi ba nuŋgu-i baa-mi. Ba waa nuamba milnyombaa nuɔsūɔ. ¹⁷Minɔ daa sūnaamba-i damma maŋ baa ba gbartaamba-i ku yaa daaku: Ba kallonɔ-ŋonɔgorbaa-ba waa dādāa ŋaa dāamu, banamba kakau ŋaa bula-hūmma, banamba bɔjūmmu. Sūnaamba yunni waa ŋaa jar ba yunni. Dāamu taa mu hel ba nunni-na, baa nyaasɪnni, baa naarjūmmu. ¹⁸Dāamu maŋ taa mu hel ba nunni-na baa nyaasɪnni-i a naara naarjūmmu-i, guɔyɔ-bimbinni. Nelbiliembaŋ calaanu sɔmma siei-i, nie ko sɔmma diei bei. ¹⁹Sūnaaŋ daaba himma waa ba nunniŋ, baa ba pelniŋ. Na saa da! Ba pelni waa ŋaa jēnaamba. Yunni waa-nie, aa ba taa ba kɔsuon nelbiliemba-i baa ni yaa-i.

²⁰Guɔyɔ-bimbinni siei niŋ daaniŋ'a ni saa ko bamaŋ, ba saa nanna ba cilɔbabalaŋo-i; ba saa yaŋ ba cufiɛŋa buolma-i. Ba buol *jinabaa-ba-i dii, ba buol tinni-i dii, a ne da ba yaa cie-ni ba fɛɛ. Ba cie ninanni baa sɛnɛ, ninanni baa wargbɛ, ninanni baa kɔvɛllu, ninanni baa tāmpɪŋa, ninanni baa daanɔgu. Ni sa da, ni sa nu, ni sa bi wuɔ. ²¹Ba saa nanna ba nelkolle-i, baa ba isɔmma-i, baa ba biŋwosɪnni-i, baa ba cuoyunɔgu-i.

10

Nsāa wuyaa sebɛyelle-i

* **9:9** Niɛŋ Yowɛl sebɛ-i-na (Joël) 1.6; 2.4-5. † **9:11** Dɔrpɔpuɔrbilonɔ daayo-i, ba yaa cɪnaana ba munyierammu-i. Niɛŋ Yuda sebɛ-i-na 6. ‡ **9:14** Dɔrpɔpuɔrbiemba daaba-i, ba yaa cɪnaana ba munyierammu-i. Niɛŋ Yuda sebɛ-i-na 6. § **9:14** Efurata-i nuorabuɔ naŋ yerre-i dumaanɔ-na, ku kaalaaya girekimma-na.

¹ Ku huonḡu-na, mi tiraa da *d̄arp̄apūrbilonḡo nanḡo hilaa d̄ar̄o-i-na tūo hiire u jo. U waa baa f̄onḡũ. Duherru naa dii-yo huonḡa aa diilonḡ-p̄aruonḡu waa u yud̄ar̄o-i-na. U yaanḡa taa ka caa ḡaa b̄aanḡu, aa u gbeini-i ḡaa d̄aamu. ² Sebeyelle nande waa u nanḡa-na, sebeyel daade naa puur. Uḡ jūo hi, wūo dii u nadięgboluonḡu-i d̄ammanḡ-nuoraanḡu-na aa ḡina u nanyūo-k̄unḡu-i bomborma-na. ³ Aa naa kaas̄inḡ da gbagaga ḡaa jara buure. Uḡ kaas̄anḡ, diilonḡ wūo naar da nieh̄ai a się-yo. ⁴ Uḡ siyaa-yo baa mamanḡ mię mi nyęḡęḡ-ma ḡina, mię mi ne da molo nię piiye baa-mi d̄ar̄o-i-na wūo: «Diilonḡ uḡ naaraa wanḡ mamanḡ, baa yanḡ molo nu-ma; baa nyęḡęḡ-ma.»

⁵ D̄arp̄apūrbilonḡ daa wūo sire u nadięnanḡa-i d̄ar̄o-i-na ⁶⁻⁷ aa naa cira: «Ku hii! D̄arp̄apūrbilonḡo manḡ t̄iȳaa nieh̄ai-wuonḡo-i, dūo donḡ tūo bu u yerre-i Diilonḡ uḡ ḡa naa wanḡ u kus̄unḡu manḡ baa u c̄aar̄aamba-i, uḡ ḡa naa wanḡ u kus̄unḡu manḡ baa u *p̄apūrbiemba-i, u ka ce-ku. Diilonḡo yaa mi sięra. U yaa hielaa d̄ar̄o-i baa h̄iema-i, aa hiel d̄ammanḡ-nuoraanḡu-i baa b̄imb̄inni-i hiere, uu dii gbula, u sa ḡi k̄a terienḡu.»

⁸ Umanḡ naa piiye baa-mi d̄ar̄o-i-na u tiraa gb̄ę-mi wūo: «K̄a d̄arp̄apūrbilonḡo manḡ yięraaya a dii u gboluonḡu diei d̄ammanḡ-nuoraanḡu-na, aa ḡina ku diei bomborma-na u wulaa, ḡ ka h̄ūu sebeyelle manḡ puurii u nanḡa-na.» ⁹ Mi piyaa k̄a ku yaa-i ka gb̄ę d̄arp̄apūrbilonḡo-i mię u h̄a-mi sebę-i. U gb̄ę-mi wūo mi h̄ūu-yo mi wuo-yo. Da mi wuo-yo, u ka waa kp̄ęnnę mi nunḡu-na ḡaa s̄ollu, ḡa u ka waa gbegege mi kus̄unḡu-na. ¹⁰ Mię h̄ūu sebę-i u wulaa a wuo-yo. U waa ḡaa s̄ollu mi nunḡu-na da kp̄ęnnę, ḡa minḡ jūo h̄inḡ-yo, u bir da gbegege mi kus̄unḡu-na.*

¹¹ Ku huonḡu-na, baa gb̄ę-mi wūo: «Diilonḡo taara u pūr-ni baa nūomba b̄oi maama, baa nilęinḡa b̄oi maama, baa f̄onḡõtaamba b̄oi maama, ḡ gb̄ię ḡ ka tiraa wanḡ-ma.»

11

Diilop̄apūrbiemba h̄ai maama

¹ Ku huonḡu-na, baa h̄a-mi gboruonḡu nanḡu, ba fi baa-ku; aa gb̄ę-mi wūo: «Sire ḡ ka fi *Diilodubūo-i baa mumbuolmunḡ-terienḡu-i, aa ḡ k̄anḡ bamanḡ dii ta ba jaal Diilonḡo-i Diilodubūo-i-na. ² Baa ḡi cira ḡ fi ḡõḡũonḡ-huonḡa-i, ba yaanḡ-ka h̄a *nięraamba baa-ka. Ba ka sere Diilonḡo nelle-i* caamba komuonḡa h̄ai baa ba h̄ai. ³ Kuu dii ḡaa yinni nūosiba niediei komuonḡa sięi. Mi ka pūr mi nūomba h̄ai baa mi nelma-i ba ka ta ba wanḡ-ma yinni fanni-na hiere. Kutaamba ka dii balaanḡ-ḡonḡorbaa.»

⁴ Nūomba h̄ai baanḡ daaba dii h̄iema Tienḡo† caanḡ-nu. Baa dii ḡaa *Olivi-tibinni, baa dii ḡaa fit̄imbaa.‡ ⁵ Umanḡ dūo tūo taara u ce-ba kuuḡanḡu, d̄aamu nammu hel ba nunni-na a k̄osuonḡ kutienḡo-i. Ba biḡaar̄aamba ka ku kuliinḡu fanḡu temma yaa-i. ⁶ Banḡ ka ta ba wanḡ Diilonḡ-nelma-i bienḡa manḡ nūo-i hiere, ba gb̄aa bella diilonḡo-i u się d̄aa bienḡa fanḡa-na. Ba gb̄aa bi ce h̄umma bir t̄amma hiere. Aa āmbabalma manḡ da ma d̄olnu-bęi, ba gb̄aa dii-ma miwaanḡo-na huonḡu manḡ d̄olaanu-bęi.

⁷ ḡa da ba ḡi wanḡ Diilonḡ-nelma-i t̄i, b̄inḡwobalḡo manḡ dii fobabalaanḡu-na, u ka hel kar berru-bęi aa ko-ba. ⁸⁻⁹ Dūo ko-ba, ba się yanḡ ba fuure-bęi; ba ka nanna-bęi nellenḡ-huonḡa-na ponsanatigerre-na. Ba ka t̄ię terienḡu-na a ce yinni sięi baa boluonḡu nūomba ta ba jo ba ne-ba. Nūomba ka hel terni-na hiere, baa nilęinḡa-na hiere, baa d̄unni-na hiere, baa nelmambaa-ba-na hiere a ḡi ne-ba. Manḡ ka ce nelle manḡ nūo-i, nelle fande-i nebūo; ba gbuu Itienḡo-i kusuonḡ-nu'i ko-yo. Ba gb̄aa b̄i nelle falle-i Sod̄omu§; ba gb̄aa bi b̄i-de Esipi di balaanḡu maama-na. ¹⁰ *Diilop̄apūrbiemba h̄ai-baanḡ daaba kuliinḡu ka silaa d̄olnu nelbiliemba-i ḡi cor. Ba mul̄aanḡ nūomba-i cor baa ba nelma-i; a ce dumaanḡo-na, ba ka ce ponsaanḡu ma yerrenḡ aa h̄a ba-naa b̄imb̄inni ponsaanḡ daaku-na.

* **10:10** Nięḡ Esek̄iel sebę-i-na (Ézéchiel) 2.8, 3.1-3. * **11:2** Diilonḡo nelle-i bande-i, ba gb̄ę *Yerusalemu yaa-i. † **11:4** H̄iema Tienḡo yaa Diilonḡo-i. ‡ **11:4** Nięḡ Sakari sebę-i-na (Zacharie) 4.3,11-14. § **11:8-9** Sod̄omu: Nięḡ u k̄unḡu-i Miwaanḡo ḡinammanḡ-sebę-i-na (Genèse) 18-19.

¹¹ Nga yinni siei baa boluon daakun juo cor, Diilonjo hul fafalmu dii ba memmu-na, ba sire. Baman taa ba ne-ba, korma funun bel-ba. ¹² Diilopɔpuɔrbien daaba nu molo piye baa-ba da gbagaga dɔrɔ-i-na wuɔ: «Nyugāan na jo bande!» Ba ta ta ba nyugun ku yaa nuɔ-i baa duherru, ba bigāarāamba ta ba ne ba ta ba kā. ¹³ Huonju fangu-na, hɛma gbuu sagalla. Man sagalaaya dumaanjo-na, nelle muonu yienju diei. Da ba calnu-die sɔmma cɪncieluo-i, sɔmma diei-i muyaanu. Nuamba neifienja siei nuosiba ndii tɛ-man. Baman tɛyāa ba saa ku, ba kōma ta ma nyen. Ba ta ba piye wuɔ: «Diilonjo-i bibienjo».

¹⁴ Hāalɪn-yaahuolo curaa, nga ma saa ti; sielin-wuonjo jo dii.

Yerperiele buu

¹⁵ Ku huonju-na, *dɔrɔpuɔrbilonjo man niehāi-wuonjo bu u yerre-i. Nuamba namba ta ba piye dɔrɔ-i-na da gbagaga wuɔ:

«Miwaanjo yuntesinni-i fiɛfiɛ-i-na ni cie Itienjo da-u-diei niini, fuo baa un saan *Konkortienjo man.

Yuntesin daani ka tɛ baa ba yaa-i ni sa ji ti dede.»

¹⁶ Nuon daaban piye dumaanjo-na, bɪncuamba komorre baa ba naa man tɛnaana Diilonjo caanju-na, ba sire dūuna hiere a jaal Diilonjo-i ¹⁷ aa cira:

«Itien nuɔ, Diilon nuɔ, Weimantien nuɔ,
nii naa waa, aa nii dii.

Nin hūyāa nelle-i a pigāan η fɔngɔtesinni-i
i ce-ni kasi saa da-ni.

¹⁸ *Nieraamba taa ba gān baa-ni.

Nga fiɛfiɛ-i-na nuɔnei ka gān baa-ba.

N ka pigāan-ba η jāyamma-i.

Bikuomba germa hii.

N cāarāamba man waan η nelma-i, ba pāmmañ-huonju hii,

ka hel baa η baamba man kāan-nin hiere,

nelbōmbōmbaa-ba-i baa nyuonyuɔ-baamba-i hiere ba pāmmañ-huonju hii.

Baman bi guɔlaayan hɛma-i, ba kɔsuoman-huonju yaa hii daaku-i.»

¹⁹ Ban juo piye ti, *Diilodubuɔ man dɔrɔ-i-na wuɔ puur, *tobisinnin-kporuo wuɔ carra dii u huonja-na, diilon wuɔ don tuɔ nyiesin aa tuɔ naar. Terni-i hiere ijieni. Hɛma sagalla, diilonjo wuɔ tuɔ gbu u dāa baa tāmpɛlɛinja.

12

Gberɛ

¹ Ku huonju-na, miɛ mi ne da gberɛ nan temma dɔrɔ-i-na: cienjo nanjo. Uu naa dii bāanyufelle-i jongor temma, aa haa u gbeini-i ceinjo-na aa dii nyantuoluo baa mɔɛnja cɪncieluo baa a hāi yuɔ. ² Kusunju waa-yuɔ a hi homma. Kun bilaa-yo ta ku jan-yo, wuɔ tuɔ kaasɪn.

³ Miɛ mi ne tiraa da gberɛ nanjo dɔrɔ-i-na: Jūno nanjo da dāa baa yunni niehāi baa yienja cɪncieluo! Nyantuolbaa-ba waa u yunni-na hiere. ⁴ U pelienju pir mɔɛnja-i yienju diei nanna hɛma-na. Da ba calnu mɔɛnja-i sɔmma siei, u pirii sɔmma diei nanna. Wuɔ jo ji yiera cien daayo caanju-na wuɔ duɔ bɔrɔ u hin bilonjo-i. ⁵ Cien wuɔ bɔrɔ naacombilonjo. Un bi buɔra, baa bie bilonjo-i kā baa-yo ka jina-yuɔ Diilonjo caanju-na. U waa tɛna u fɔngɔtaan-teterre-na. Naacombilonjo daayo yaa saaya u sire waa nilɛinja-i hiere a yunju-na. U ka sire ce u fɔngūɔ-i baa kɔllun-būɔle. ⁶ Ban biyaa bilonjo-i ta baa-yo, nyun wuɔ gbar suur hɛn-nu. Diilonjo naa tigiin terienju nanju dii hɛnju-na duɔ ka fiɛ-yo yinni nuosiba niediei komuonja siei.

⁷ Huoŋgu fanġu-na, berru nandu sire dərɔ-i-na. Misel-i* baa u napɔpuɔrbiemba yaa kãa ka suuye jũŋ daayo-i baa u baamba-i. ⁸ Baŋ daa ba-naa dumaanjo-na, baa yar jũŋo-i baa u baamba-i, a ce dumaanjo-na ba saa gbãa da ba t̄ena dərɔ-i-na. ⁹ Ba sie-yo nanna h̄ema-na. U yaa j̄eb̄inc̄oŋo-i. U yerre yaa *Sit̄ani, dinande yaa *Biḡaar̄aŋo. U yaa t̄aal̄aaŋ nuɔmba-i h̄ema-na hiere. Ba sie-yo nanna baa u pɔpuɔrbiemba-i hiere h̄ema-na.†

¹⁰ Miε mi ne da molo piiye dərɔ-i-na da gbagaga wuɔ:

«Fiefie fuɔ, i kuraa.

I Diilonjo pigãaŋ u f̄oŋḡotes̄inni-i baa u nellentes̄inni-i.

Diilonj unj saan̄ *Kon̄kortienjo man̄,

f̄oŋḡotes̄inni dii u nan̄-na.

Umaŋ taa u c̄al i baamba-i b̄aaŋgu-i baa isuɔŋgu-i Diilonjo yaan̄ga-na,

ba duɔnya-yuɔ dərɔ-i-na.

¹¹ T̄umbilonjo t̄amma-i

baa Diilonj-nelma man̄ hilaa i baamba nunni-na,

ma yaa cie ba yar-o.

Ba h̄ier̄ã kuliŋgu-i ŋaa ku sa jan̄-ba.

¹² Terien̄gu fanġu-na, namaa naman̄ dii dərɔ-i-na hiere, taa na nyε.

Ŋga namaa naman̄ dii h̄ema-na, baa h̄umma-na, s̄ulma haraa-ŋei!

Sit̄ani hiiriye kã na wulaa baa h̄odulle,

u suyaa wuɔ u yinni saa t̄ie b̄oi.»

¹³ Jũŋoŋ juɔ'a u ne da u fεε h̄ema-na, wuɔ sire cu c̄ehuonacien̄ daayo huon̄-nu. ¹⁴ Baa h̄ã cienjo-i kuɔcurɔ b̄unc̄emmu h̄ãi, u yuul ka diire dii *h̄ien̄gu-na baŋ tigiŋ terien̄gu man̄ h̄ã-yo u duɔ ka t̄ena ce bien̄a siei baa boluoŋgu j̄ienjo baa da u yufelle. ¹⁵ Unj yuulii ka diire dumaanjo-na, j̄ienjo wuosa h̄umma, kuɔ p̄aŋ ce nuoraan̄gu ta ku b̄uŋ da ku ka wuo cienjo-i. ¹⁶ H̄ema yan̄-yo aa naa yiernu h̄uŋ daama yaan̄ga-na, maa b̄uŋ jo ji suur hiere. H̄ema bir suuye. ¹⁷ Jũŋo huon̄ga f̄un̄uŋ du baa cienjo-i. Bis̄almba namba waa baa cienjo-i. Jũŋo ḡũunu ka tuɔ ḡaŋ baa ba yaa-i. Bis̄alŋ daaba yaa baman̄ nuɔŋ Diilonjo nuŋgu-i aa bel Yesu nelma-i nammu h̄ãi. ¹⁸ Ku huon̄gu-na, jũŋo jo ji yiera d̄amman̄-nuoraan̄gu nuŋgu-na tuɔ ne.

13

B̄iŋwobal̄jo nan̄jo hilaa h̄umma-na

¹ Ku huon̄gu-na, miε mi ne da b̄iŋwobal̄jo nan̄jo hilaa d̄amman̄-nuoraan̄gu-na. U waa baa yunni nieh̄ãi baa yiεŋa c̄incieluo. Nyantuolbaa-ba waa yiεŋ daaya-na hiere. Aa Diilonjo tuos̄innin̄-yireiŋa naa nyεḡeŋ u yunni-na hiere. ² B̄iŋwobal̄j daayo waa ŋaa k̄el̄jo, u gbeini waa ŋaa d̄aŋkilaan̄-gbeini aa u nuŋgu waa ŋaa jara nuŋgu.* Jũŋ wuɔ h̄ã-yo himma-i baa yuntes̄inni aa bi h̄ã-yo f̄oŋḡob̄amb̄ãale. ³ Baa naa posol b̄iŋwuon̄ daa u yuŋgu nan̄gu-i babalaa, da ŋ ta ŋ ne-yo ŋaa u ka ku, ŋga p̄aaŋ daaku jo ji f̄ε. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gbεε, baa ta ba nyaanu-yuɔ ba ne-yo. ⁴ Jũŋ unj h̄ãa b̄iŋwuon̄ daayo-i f̄oŋḡũ-i, nuɔŋ baa doŋ ta ba d̄ũuna ba jaal jũŋo-i. Ba taa ba bi d̄ũuna ba jaal b̄iŋwuon̄o-i aa ta ba piiye wuɔ: «Hai gbãa saa u fεε baa b̄iŋwuon̄ daayo-i? Hai gbãa yii baa-yo?»

⁵ Baa h̄ã b̄iŋwuon̄o-i h̄umelle-i wuɔ u kaal u fεε aa u tuora Diilonjo-i. Ba h̄ãa-yo h̄umelle-i wuɔ u ce u b̄aaŋgu-i caamba komuɔŋa h̄ãi baa ba h̄ãi. ⁶ Wuɔ doŋ tuɔ tuora Diilonjo-i, u biεna u yerre-i baa u d̄ũŋgu yerre-i ka cor baa baman̄ dii u nelle-na hiere ba yireiŋa-i. ⁷ Baa bi h̄ãa-yo h̄umelle-i wuɔ u ce berru baa Diilonj-baamba-i. Kεε duɔ ce berru-i baa-ba, u ka yar-ba. Ba haa-yo d̄ũnni-i hiere ni yuŋ-nu, baa terni-i hiere ni yuŋ-nu, baa nelma-i hiere ma yuŋ-nu, baa nil̄eiŋa-i hiere a yuŋ-nu.† ⁸ Da ma hel baman̄

* **12:7** Misel yaa *d̄ərpɔpuɔrbiemba yuntienjo-i. Niεŋ Yuda seβε-i-na 9. † **12:9** Niεŋ Miwaanjo j̄lnamman̄-seβε-i-na (Gen̄ε) 3.1 baa Like seβε-i-na 10.18. * **13:2** Niεŋ Daniel seβε-i-na (Daniel) 7.3-6. † **13:7** Niεŋ Daniel seβε-i-na (Daniel) 7.8,21,25.

yireiṅa-i nyegāan cicēlman-sebe-i-na dii miwaanjo jīnamma-na, nelbiliemba-i hiere ba ka ta ba dūuna ba jaal-o. Cicēlman-sebe daayo-i, ban kuɔ *Tūmbilonjo man, fuɔ wuonjo-i.

⁹ Uman duɔ u ka nu, u nu! ¹⁰ Diilonjo duɔ cira ba bel uman, ba ka bel-o; duɔ cira ba cāa uman nuon-nu-i, ba ka bi cāa-ku. Terienḡu fanḡu-na, Diilonjo-baamba saaya ba hīrā ba kūma-i aa haa ba nanḡa-i Diilonjo-na.

Bīḡwobalḡo nanjo hilaa hīema-na

¹¹ Miε mi ne tiraa da bīḡwobalḡo nanjo hel hīema-na u jo. Yiεḡa hāi waa u yunḡu-na. A waa ḡaa terbeyun-waanḡa. U taa u piiee ḡaa jūḡ daa un piieyḡ duma. ¹² Bīḡwobalḡo man hilaa hūmma-na uu naa hā-yo fōḡḡū-i u duɔ tuɔ ce himma-i aa fuɔ tīena tuɔ ne u tuɔ ce. A ce dumaanjo-na, un hilaa, u guor nelbiliemba ta ba dūuna ba jaal bīḡwobalḡo man hilaa hūmma-na. Fuɔ yunḡu yaa naa posol babalaa aa fē. ¹³ Uman hilaa hīema-na, u taa u ce himma bāi. Halle u taa u ce dāamu ta mu hel dōrɔ-i-na mu diire hīema-na nuamba-i hiere ba yufelle-na. ¹⁴ Un daa fōḡḡū man tuɔ gbā u ce himma-i uman hilaa hūmma-na u yufelle-na, u taa u pira nelbiliemba-i. Uu naa wanḡ baa nuamba-i wuɔ ban posolaa bīḡwobalḡo man baa jigāpōruonḡu-i aa u saa ku, ba ce daanḡu ba sisīḡ-yo ba jīna ba ta ba dūuna ba jaal-o. ¹⁵ Baa naa hā bīḡwobalḡo man hilaa hīema-na ku fōḡḡū-i u ce ban sisāanḡ uman jīna u tuɔ fiisa aa gbāa tuɔ piiee aa tuɔ bi ko bamanḡ sa dūunaananḡ ba jaal-o hiere. ¹⁶ Mafamanḡ ciε, bīḡwuonḡ daa wuɔ guor nuamba-i hiere, nelbōmbōmbaa-ba-i baa nyuonyuɔ-baamba-i, waamba-i baa nawalaamba-i, kōraamba-i baa nehimba-i wuɔ ba dānya ba fεε ba nademmu-na sisɔ ba yaadāmma-na. ¹⁷ Dānyuɔ duɔ uu si dii nuoni man nuɔ-i, ḡ siε gbāa sāa bīḡkūḡu, ḡ siε bi gbāa suor bīḡkūḡu. Bīḡwobalḡo yerre yaa waa dānyuɔ fanjo-i sisɔ niele man saa baa u yerre-i.

¹⁸ Terienḡ daaku-i nelnurāanḡ-terienḡu. Niel daade yaa nuosiba siεi komuonḡa siεi baa niediei (666). Di pigāan molonjo nanḡ sīnni-i dumaanjo-na. Uman duɔ tuɔ cē u jōḡuonḡ u ne.

14

Bamanḡ kuraa ba maama-i

¹ Miε mi tiraa ne da *Tūmbilonjo yiεraaya *Sinyo-tānunḡu-na baa nelpūḡu nanḡ temma. Ba waa nuamba neifienḡ-komuonḡa siεi baa cīncieluo nuamba neifienḡa hāi. Tūmbilonjo yerre-i baa u To diele naa nyegēḡ ba yaadāmma-na. ² Miε ta mi nu ba yaleiḡa-i dōrɔ-i-na. A taa a du ḡaa hūnjulamma, a taa a du ḡaa diilonjo'i naaraa. A taa a du ḡaa ba mar konconni. ³ Ba waa ta ba hāl nalāfeliεḡu fōḡḡōtaanḡ-teterre yaanḡa-na, bimuuamba naa-baanḡ daaba yaanḡa-na, bīncuamba bi yaanḡa-na. Da ma hel bafamba-na, molo siε gbāa suɔ nalāanḡ daaku-i hāl-ku. Diilonjo sāa bafamba yunni yaa hīema-na. Baa dii nuamba neifienḡ-komuonḡa siεi baa cīncieluo neifienḡa hāi. ⁴ Baa dii welewele, ba saa guola ba fεε baa caamba. Ba yaanḡ aa ta ba cu *Tūmbilonjo huonḡ-nu un kāḡ terni manḡ nuɔ-i hiere. Diilonjo yufelle hilaa ba yaa-i nuɔ-i igēna nelbiliemba hōlma-na u sāa ba yunni-i ba da ba ce fuɔ baa Tūmbilonjo-i ba baamba. ⁵ Ba nunni saa puur baa coima-i dede. Cālmuo si dii-bei.

Dōrpōpuorbilamba siεi maama

⁶ Miε mi ne da *dōrpōpuorbilonjo nanjo yuul dii fēnfēlle-na u jo baa neldōdōlma namma. Nelma famma sa ji saara dede. U jo baa-ma duɔ ji wanḡ-ma baa nelbiliemba-i terni-na hiere, dūnni-na hiere, nelmambaa-ba-na hiere baa nilēiḡa-na hiere. ⁷ U taa u piiee da gbagaga wuɔ: «Diilonḡ unḡ ka ḡer nuamba āndaanḡu-i huonḡu manḡ nuɔ-i ku hii tī, a ce dumaanjo-na, taa na kāḡ-yo aa na ta na gbeliεḡ-yo. Taa na dūuna na jaal umanḡ hiela dōrɔ-i baa hīema-i. Taa na jaal umanḡ hiela nuoranni-i baa hūnfonni-i!»

⁸ Dōrpōpuorbilonjo nanjo tiraa cu dīelā-wuonjo-i tuɔ piiee wuɔ: «U muyaanu! *Babilōni muyaanu! Nebuɔ manḡ cilaanḡ nilēiḡa-i hiere baa u saasorsīnni-i, u muyaanu!»

⁹ Unaa tiraa cu hãalñ-wuonjo-i tuo piye da gbagaga wuo: «Uman duo tuo dũuna bñwobalño yaanga-na, sisõ u karkuuyo* yaanga-na, aa dãnya u nadienga-na, sisõ u yaadãmma-na, ¹⁰ kutienjo sie kor Diilonj-berru-na. Diilonjo ka pigãan-yo u jãyãmma-i. U ka waa ñaa ba guoraa moloño hã-yo kombabalamma u nyonj. Kufangu taamba ka mulienj dãnjbõguonju-na, dõrpõpuõrbiemba yaanga-na, baa Tũmbilonjo yaanga-na. ¹¹ Dãamu manj mulãan-ban, mu sa ji dñj dede. Mu nyaasinni sa ji yanj wurma-i dede. Bamanj dũunaananj bñwobalño yaanga-na, sisõ u karkuuyo yaanga-na, bamanj dãnya ba ferẽ baa u yerre-i, ba cõraa ba da fiisaanju gbula.»

¹² Ku'i cie Diilonj-baamba-i, bamanj nuonj u nunju-i aa haa ba nanja-i Yesu-i-na, ba saaya ba hĩrã ba kũõma-i.

¹³ Ku huonju-na, mi nu molo piye baa-mi dõrõ-i-na wuo: «Nyegẽnj nel daama-i: «A donj fiẽfiẽ-i-na, bamanj kuunj baa Itienjo maama-i ba hõmmu-na, ba yunni dõlaa. *Diilonj-Yalle waan-ma wuo ninsonjo, kerẽ ba ka fiisa, ba silaa ce weima; ba ka da ba muliẽma sulu-i.»»

Dimma hii karma

¹⁴ Miẽ mi tiraa ne a da nyaasipilanni nanni dõrõ-i-na, moloño nanjo waa tiẽna ni dõrõ-i-na, ñaa Moloñ-Bienjo. Sẽne-nyantuoluo waa u yunju-na baa jukõrdõdõlõngu u nanja-na. ¹⁵ *Dõrpõpuõrbilonjo nanjo hel *Diilodubuõ-i-na a piye da gbagaga baa umanj waa tiẽna nyaasinni-na wuo: «Dimma vãa hi karma hiẽma-na, biẽ ñ jukõruonju-i ñ donj!» ¹⁶ Umanj waa tiẽna nyaasinni-na wuo biẽ u jukõruonju-i a kar dimma-i hiere hiẽma-na.

¹⁷ Dõrpõpuõrbilonjo nanjo tiraa hel Diilodubuõ-i-na dii dõrõ-i-na; jukõrdõdõlõngu bi waa baa fuõ-i.

¹⁸ Dõrpõpuõrbilonjo nanjo tiraa hel mumbuolmunj-terienju-na, u yaa waa dãamu tienjo-i. Wuõ piye da gbagaga baa jukõruontienjo-i wuo: «Ne! *Eresẽ biẽ hiẽma-na, kã baa ñ jukõruonju-i ñ ka kar-o.» ¹⁹⁻²⁰ Wuõ ce u jukõruonju-i a kar eresẽ-i hiere hiẽma-na aa kũõl-o kã baa-yo banj kãmal-onj kusonju-nu. Ku waa gborsannij. Baa jãmallã eresẽ daayo-i kãmal-o, tãmma bir yanj aa ta ma hel-yuõ, gbuu ta ma bũñ ñaa nuoraanju. Ma bũñ kilobaa nuõsũõ komuõña ndii temma.† Ma pupurma waa sũñ duo suur, u bãl u nuonju-nu. Daaku-i hiere ku pigãan Diilonjo jãyãmma yaa-i.

15

Dõrpõpuõrbiemba juõ baa ambalma niehãi

¹ Miẽ mi ne a tiraa da gberẽ nanj temma dõrõ-i-na: *dõrpõpuõrbiemba niehãi baa ambalma niehãi ba nammu-na. Ambalperiema yaa-i. Diilonjo ka pigãan u jãyãmma-i baa ma yaa-i a perienj.

² Aa da kulangu nanju ñaa nuoraanju, ku caa ñaa duõlenjo, baa dãamu ku huõnga-na. Bamanj yaraa bñwobalño-i, bamanj saa hũu-ma ta ba dũuna u karkuuyo* yaanga-na, bamanj saa sie ba haa u dãnyuõ-i bei, ba waa yiera nuoraan daaku-na. Diilonjo naa hã-ba konconni ³ ba ta ba hãl *Tũmbilonjo nalãanju-i. Diilonj-cãarãnj-i *Moisi hãlãa-ku cor.

Ba taa ba hãl wuo:
«Itienj nuõ, Diilonj nuõ, Weimantienj nuõ.
Ñ maacemma temma si dii fafaanju-na.
Nileinã-i hiere a Itienj nuõ.
Ñ ancemma faa aa tiraa vii.

⁴ Itienj nuõ, nuõnei Diilonj nuõnj-i ñ diei yonj.
Hai moloño-i ka sie cira u sie kãalã-nie?
Hai moloño-i ka sie cira u sie bñ ñ yefafalle?

* **14:9** Karkuuyo: Banj gbẽnj karkuuyo manj bande-i-na, da ba sisñj daanj-bñjkũngju, ba bñ-ku yaa karkuuyo-i. Ku gbãa waa nelienjo, ku gbãa bi waa bñwuonjo'i banj sisãan. † **14:19-20** Ma nyegãanj girekimma-na wuo: «Ma bũñ sitadibaa nuõsiba niisiei.» A saanu baa miẽ niifinni-i, i gbãa saa-ba baa kilobaa nuõsũõ komuõña ndii temma. * **15:2** Karkuuyo: Nienj 14.9 baa naaruõ-i-na cicaara-i-na.

Nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba daa niŋ pãŋ fafamma dumaa baa ba yufelle.
Ba ka jo ji dũuna jaal-ni hiere.»

⁵ Ku huonŋu-na, miɛ mi ne da *Diilodubuɔ-i dɔrɔ-i-na u puurii, aa da *Tobisinniŋ-dũŋgu-i dii huonŋa-na. ⁶ Uŋ puurii dumaanŋo-na, dɔrpɔpuɔrbiemba niehãi maŋ naa bella ãmbalma-i, baa hel. Baa naa dii jonŋorpielmba aa pɛyɛ-bei baa sɛnɛ-kpãŋkpanni. Ba jonŋorbaa-ba taa ba carra. ⁷ Bimuɔmba naa-baanŋ daaba-na, unanŋo hã *dɔrpɔpuɔrbienŋ niehãi-baanŋ daaba-i sɛnɛ-cimmu niehãi. Muu naa yu hiere baa Diilonŋ-berru, fuɔ maŋ dii gbula. ⁸ Diilonŋo bɔbɔima-i baa u himma ce Diilodubuɔ wuɔ pãŋ yu baa nyaasinni a ce molo saa naa waa u gbãa suur-yuɔ, fuɔ dɔrpɔpuɔrbiembanŋ juɔ baa ãmbalma niehãi maŋ ma cor igɛna.

16

¹ Ku huonŋu-na, miɛ nu molo piiye da gbagaga Diilodubuɔ-i-na baa dɔrpɔpuɔrbiemba niehãi-baanŋ daaba-i wuɔ: «Diilonŋ-berru maŋ cimmu niehãi-muunŋ daamu-na, kãanŋ na ka kũnna-duɔ hĩɛma-na.»

² Dɔrpɔpuɔrbilo-dĩɛlãŋo ta kã ka jier u kaanŋa-i hĩɛkuole-na. Pãbabalanni naŋ temma donŋ ta ni kar bĩŋwobalŋo dãnyuonŋ waa bamanŋ nuɔ-i aa ba ta ba dũuna u karkuuyo* yaanŋa-na. Pãŋ daani maama saa naa fa baa jamma-i.

³ Hãaliŋ-wuonŋo kã ka jul u kaanŋa-i dãmmanŋ-nuoraanŋu-na. Hũmma bir hiere ŋaa bikulonŋ-tãmma, a ce dumaanŋo-na bĩmbaamba maŋ waa hiere hũmma-na baa ku.

⁴ Siɛliŋ-wuonŋo kã ka jier u kaanŋa-i nuoranni-na baa hũnfonni-na, hũmma bir hiere tãmma. ⁵ Miɛ nu dɔrpɔpuɔrbilonŋo maŋ hũmma tienŋo-i u ciɛra wuɔ:

«Diilo, nuɔni maŋ dii, nuɔni maŋ waa;
nuɔni maŋ Diilonŋ nuɔ, ŋ fafaanŋu temma si dii.

Niŋ ciɛ nel daama-i dumaa, ma yaanŋa yaa dumaanŋo-na.

⁶ Baŋ kuɔ ŋ baamba-i baa ŋ *pɔpuɔrbiemba-i,
ku'i ciɛ ŋ hã-ba tãmma wuɔ ba nyonŋ.

Baŋ taa ba taara kumanŋ ba daa-ku.»

⁷ Ku huonŋu-na, mi nu molo piiye mumbuolmunŋ-terienŋu-na wuɔ: «Ninsonŋo! Itienŋ nuɔ, Diilonŋ nuɔ, Weimantienŋ nuɔ, ŋ maacemma-i hiere ma faa. Da ŋ pã umanŋ baa kumanŋ, ku'i saaya baa-yo.»

⁸ Naaliŋ-wuonŋo kã ka jier u kaanŋa-i bãanyufelle-na. Diɛ pãŋ bir ŋaa dãamu gbuu ta ku ye nuɔmba-i. ⁹ Bãanŋunŋ fiɛ ku ye-ba, ba saa nanna ba cilɔbabalaŋo-i a fɛ Diilonŋo huonŋa-i, ba bir yanŋ aa ta ba tuora-yuɔ, ŋ siɛ suɔ wuɔ mamanŋ daanŋ-banŋ daama-i ma tienŋo yaa ufanŋo-i.

¹⁰⁻¹¹ Diilonŋ-wuonŋo kã ka jier u ciinŋa-i bĩŋwobalŋo fõŋgõtaanŋ-tetterre-na, u nilɛiŋa-i hiere aa pãŋ bir da kullu. Pãnniŋ karaa nuɔmba-na ta ni muliɛŋ-ba, baa gbuu ta ba wuo ba nyiɛni-i, ba saa nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ba bir yanŋ aa ta ba tuora Dɔrwuonŋo-i.

¹² Niediei-wuonŋo kã ka jul u kaanŋa-i nuorabuɔ nanŋo-na, ba bĩ-yo Efurata. Nuoraanŋ daa kuɔ pãŋ kuol a ce jãmatigibaa-ba maŋ hilaanŋ bãpagũŋgu-na ba da ba da muncormu.

¹³ Ku huonŋu-na, mi da *jĩnabaa-ba siei. Unanŋo taa u hel jũŋo nunŋu-na, unanŋo-i bĩŋwobalŋo nunŋu-na, unanŋo-i u pɔpuɔrbilonŋo nunŋu-na.† Jĩnabaa daaba waa ŋaa mamaalmba. ¹⁴ Ba yaa *Sitãni cãarãamba-i ta ba ce himma-i. Ba ka wuɔra gbura jãmatigibaa-ba-i hiere hĩɛma-na wuɔ ba ji gãŋ baa Diilonŋo-i Weimantienŋo-i unŋ ka pigãanŋ u jãyãmma-i yiinŋu maŋ nuɔ-i.

¹⁵ Itienŋo waanŋ-ma wuɔ: «Niɛŋ, mi ka jo ŋaa cuoyuo muɔ. Umanŋ duɔ saa gonya duɔfũmmu aa tigiinŋ tiɛna baa u jonŋorbaa-ba-i u nuonŋu-na, u yunŋu dɔlaa. U siɛ hel bebelle, a ce dumaanŋo-na senserre siɛ da-yo baa banamba-i.»

* **16:2** Karkuuyo: Niɛŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na. † **16:13** Bĩŋwobalŋo yaa bĩŋwuonŋo maŋ hilaa hũmma-na aa u pɔpuɔrbilonŋo yaa umanŋ hilaa hĩɛma-na. Niɛŋ sapitiri-i-na 13.

¹⁶ J̄inabaa baa tigiin j̄amatigibaa-ba-i terien̄gu nan̄gu-na, ba b̄i-ku ebiremma-na «Ar-magedō».

¹⁷ D̄arp̄apūrbilon̄o man̄ nieh̄ai-wuon̄o fara jier u ciin̄ga-i a guola fafalmu-i. Miε nu molo piiye da gbagaga f̄n̄gōtaan̄-teterre-na Diilodubūo-i-na wūo: «Ma t̄ie!» ¹⁸ Huon̄gu fan̄gu-na, diilon̄ wūo don̄ tūo nyies̄in̄ aa tūo naar, terni-i hiere ijieni. H̄iema gbuu sagalla baa f̄n̄gū̄o. Diilon̄ un̄ hielaa nelbiliemba-i ma temma saa sagalla dede! ¹⁹ Man̄ sagalaaya dumaan̄o-na, nebūo man̄ ban̄ b̄in̄-yon̄ *Babil̄oni-i wūo taalnu s̄omma siei. U maacembabalamma saa karaanu Diilon̄o-i, wūo pigāan̄-yo u j̄ayāmma-i. U ciε-yo ŋaa ba h̄aa moloŋo kombabalamma u nyon̄. Aa nil̄ein̄a nan̄a-i j̄amalābaa-ba-na hiere aa muonu. ²⁰ T̄anni gbuo hiere baa d̄amman̄-nuoraan̄gun̄ diyaa h̄iema man̄ huon̄ga-i, molo saa sūo nin̄ curaa kusuon̄-nu. ²¹ Diilon̄ wūo tūo d̄aa baa t̄amp̄ēk̄an̄kar̄ein̄a u nan̄ nūomba-i. T̄alle diei gb̄aa yu kilobaa komuon̄a h̄ai. Kun̄ gbuu silaa balan̄ cor dumaan̄o-na, nūomba ta ba tuora Diilon̄o-i.

17

Babil̄oni dii ŋaa saasorcien̄o

¹ Ku huon̄gu-na, *d̄arp̄apūrbiemba nieh̄ai man̄ waa baa cimmu nieh̄ai, unan̄o jo ji gb̄ē-mi wūo: «Jo mi ji pigāan̄-ni kuman̄ ka haa saasorcien̄o man̄ t̄ienaana kanni h̄olma-na. ² J̄amatigibaa-ba-i h̄iema-na hiere ba gaala baa-yo, u guolaaya nūomba yunni-i cor baa u saasors̄inni-i nil̄ein̄a-na hiere.»

³ Un̄ waan̄ mafamma-i, *Diilon̄-Yal die sire-miε. Mi da d̄arp̄apūrbilon̄ daa u k̄aa baa-mi h̄ien̄-nu. Miε mi ne da ciεn̄o nan̄o t̄ienaana b̄in̄wodāama nan̄o-na, Diilon̄o tuos̄inn̄in̄-yirein̄a'i nyegāan̄ gbuo b̄in̄wuon̄ daayo-i hiere. U waa baa yunni nieh̄ai baa yien̄a c̄incieluo. ⁴ Ciεn̄ daayo naa gbuu diyaa u f̄erε baa kompafafan̄ga nan̄ga, ka waa d̄aa kaan̄ga. S̄ēnε saa waa dei u nuon̄gu-na baa u nien̄a-na a naara u niibilenni-i. S̄ēnε-ciin̄ga waa u nan̄ga-na, kaa naa yu baa kakarkuon̄-b̄imb̄inni, baa saasor-b̄imb̄inni. ⁵ Yerre nande naa nyeḡēn̄ u yaadamma-na. Di yun̄gu naa fuo. Ku yaa daaku wūo: «Babil̄onibuo yaa-i, saasorbaa-ba nyu yaa-i, kakarkuon̄o man̄ ciεn̄ hiere miwaan̄o-na u nyu yaa-i.»

⁶ Mi ne da ciεn̄ daayo nyuon̄ Diilon̄-baamba t̄amma-i a ye cor kolman̄ temma. Ban̄ kūo baman̄ Yesu maama-na, u nyuon̄ ba t̄amma-i ye. Min̄ daa ciεn̄ daayo-i dan̄ damma-i, kūo ce-mi gb̄erε. ⁷ D̄arp̄apūrbilon̄ wūo gb̄ē-mi wūo: «Baa yan̄ ku ce-ni gb̄erε! Ciεn̄ daayo-i baa b̄in̄wuon̄o man̄ t̄uyāa-yo, mi ka firre-b̄ei pigāan̄-ni. ⁸ Nin̄ daa b̄in̄wuon̄o man̄ daayo-i baa yunni nieh̄ai baa yien̄a c̄incieluo-i, uu naa waa yiinaa-i-na, ŋga fiefie-i-na uu si dii, u kuu. Ŋga u ka sire hel fobabalaan̄gu-na. Dūo hel, u ka k̄a baa u yaan̄ga ka k̄osuon̄ u f̄erε. Nelbiliemba man̄ ba yirein̄a si dii cic̄elman̄-seb̄e-i-na dii miwaan̄o j̄inamma-na, da ba ji da-yo, ku ka ce-ba gb̄erε. Uu naa waa, fiefie-i-na, uu si dii, ŋga u ka bir jo.

⁹ «Terien̄ daaku-na fuo ŋ waa c̄ēc̄ēmuntien̄ nūo baa nelnur̄an̄ nūo. B̄in̄wuon̄o yunni nieh̄ai pigāan̄ t̄anni nieh̄ai ciεn̄ daayon̄ t̄ienaana niman̄ nūo-i. Ni bi pigāan̄ j̄amatigibaa nieh̄ai. ¹⁰ J̄amatigibaa nieh̄ai-baan̄ daaba-na, ba ndii ciε ba b̄aan̄gu-i cor t̄i, aa u diei dii tūo ce u k̄un̄gu-i; nieh̄ai-wuon̄o saa hi nyugūn̄ yogo. Dūo ji nyugūn̄, u sie c̄o. ¹¹ B̄in̄wuon̄o man̄ naa waa aa u saa ji waa, u nun̄gu dii j̄amatigibaa nieh̄ai-baan̄ daaba-na. U ka tiraa bir jo ji ce j̄amatigi, ba ce j̄amatigibaa niisie. U ka k̄a baa u yaan̄ga ka k̄osuon̄ u f̄erε.

¹² «Yien̄a c̄incieluo man̄ nin̄ daa-ya b̄in̄wuon̄o-na daaya-i, j̄amatigibaa-ba'i dumaan̄o-na, ŋga ba saa don̄ ba b̄aan̄gu-i yogo. Ba ka h̄a-ba h̄ūmelle-i ba ce ba b̄aan̄gu-i baa b̄in̄wuon̄o-i l̄er diei yon̄. ¹³ Nelma diei dii j̄amatigibaa daaba h̄ommu-na hiere; ma yaa daama: a ce ba f̄n̄gū̄o-i ta ba c̄aa b̄in̄wuon̄o-i baa-yo. ¹⁴ Ba ka sire ka kar b̄erru *T̄ūmbilon̄o-na, ŋga T̄ūmbilon̄ un̄ yen̄ yuntaamba-i hiere ba Yuntien̄o, aa tiraa waa j̄amatigibaa-ba-i hiere ba J̄amatigi, u ka yar-ba. U baamba-i, un̄ b̄iε baman̄, u yufellen̄ hilaa baman̄ nūo-i, baman̄ haa ba nan̄ga-i yūo ba ka bi yar j̄amatigibaa daaba-i.»

¹⁵ Dərpəpuərbilonjo tiraa gbē-mi wuo: «Nin daa kanni maŋ saasorcienj unj tienaana kusuəŋ-nu, ni pigāaŋ nuəmba'i dumaanjo-na, ni pigāaŋ nilēiŋa'i dumaanjo-na, ni pigāaŋ nelmambaa-ba'i dumaanjo-na. ¹⁶ Nin daa yiēŋa cinciēluo maŋ daaya-i, mi waanma baa-ni miē jāmatigibaa-ba'i dumaanjo-na; bafamba-i baa biŋwuonjo-i ba ka bigāaŋ saasorcienjo-i. Ba ka hūu u nagāŋ-niini-i aa firre-yuo yaŋ-yo bebelle. Ba ka wuo-yo aa caa u boini-i baa dāamu. ¹⁷ Diilonjo yaa diyaa-ma ba hōmmu-na wuo ba ce-ma dumaanjo-na, kere u taara-mēi dumēi. Ba ka ce kuuduəŋgu a ce ba fōŋgū-i ta ba cāa biŋwuonjo-i baa-yo. Ba ka ta ba ce dumēi ba cie Diilonjo unj waan mamaŋ hiere maŋ ka perienj ce yiinju maŋ nuə-i.

¹⁸ «Aa nin daa cienjo maŋ daayo-i, u yaa *Babilōni-i, u yaa nebuə-i, u yaa jāmatigibaa-ba-i hēma-na hiere ba yuŋgu-na.»

18

Babilōni muonumma hii

¹ Ku huonju-na, mi da *dərpəpuərbilonjo naŋo hilaa dərə-i-na tuə hiere u jo. U waa nelbuə, u taa u caa ŋaa duəlenjo, a ce hēma-i hiere da cerre. ² U piye da gbagaga wuo: «U muyaanu! Babilōnibuə muyaanu hiere.

Terienju cie *jina ba terienju fiēfiē-i-na, ku cie jina ba muncəmmu.

Huribabalaamba maŋ molo sa taara u da ba yufelle, ba kāa ka tiē kusuəŋ-nu'i.*

³ Nuəmba-i nilēiŋa-na hiere ba diyaa ba gboluonju u saasorsibabalanni-na.

Jāmatigibaa-ba-i hēma-na hiere ba gaala baa-yo aa u bisinnin- hālmaanju cie torgociraamba ce waamba hēma-na hiere.»

⁴ Ku huonju-na, mi tiraa nu molo piye dərə-i-na wuo: «Mēi baan namaa, siirenj na hel *Babilōni huəŋga-na, ni ma'i sī, na nunni ka waa u āmbabalma-na, aa kumaŋ ka haa-yuo, da na tiena, ku ka bi haa-nēi. ⁵ U āmbabalma haaya ma-naa fuə ka ta ma yiēya diilonjo-i. Ma diei-maama saa karaanu Diilonjo-i. ⁶ Unj haa kumaŋ banamba-na, suun ku sōlaanju-i yuo. Unj cie karaanju maŋ baa nuəmba-i, cienj ku temma yuo na tir. Unj hāa nuəmba-i kongbaanjo maŋ temma-i ba nyəŋ, diyaan mamaŋ biē yaŋ mafamma-i tir na hā-yo. ⁷ Unj taaraaya yerre-i dumaa, aa ce u bāanju-i dumaa baa gbeiŋa-i, haan muliēma-i yuo dumēi baa yaahuolo-i. Duə ce u tuə piye u huəŋ-na wuo: «Mii dii ta mi ce mi bāanju-i ŋaa jāmatigi muə. Bikulciēŋ muə sī, aa balaanju ceraa ku da-mi.» ⁸ Yinduəŋgu yonj āmbabalma-i hiere ma ka cure-yuo: Jarma ka har-yuo, balaanju ka har-yuo, nyulmu ka bi har-yuo. Fuə fere-i dāamu ka caa-yo. Ku pigāaŋ wuo Diilon-berru-i ponsaan-duulu sī.»†

⁹ Jāmatigibaa-ba-i hēma-na hiere ban gaala baa-yo aa ce ba bāanju-i baa-yo, da ba ji da nyaasinni-i tugugu u yudərə-i-na, ba ka pāŋ haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal.

¹⁰ Korma ka da-ba ba yiēra da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba piye wuo:

«Gbere hayo-i temma-i daayo-i!

Babilōni naŋ sūŋ daama!

Nuə baa ŋ fōŋgū-i baa ŋ bəbəima-i hiere ŋ guəlamma saa gbuu bonj bāanju.»‡

¹¹ Torgociraamba-i hiere hēma-na ba ka bi waa kuliŋ-kaaluŋ-nu wuo molo siē da sāa ba niisuorni-i. ¹² Sēne dii baa-ba, baa wargbe, baa niibilefafanni-i ni sinni-na hiere, baa kompafafammu-i mu sinni-na hiere, baa denni maŋ hūəŋ vāmmu, baa gbēlŋ-nyienin- bimbinni-i ni sinni-na hiere, baa daafafannin- bimbinni-i ni sinni-na hiere, baa kəvəllun- bimbinni-i ni sinni-na hiere, baa kollun-nobimba-i ba sinni-na hiere, baa tālēfēiŋa-i a sinni-na hiere. ¹³ Banj ceŋ nantiilma-i baa fiēlu maŋ, duu dii du sinni-na hiere, baa natikolobaa-ba-i, baa *miir baa wusūnambaa-ba-i. Duvēŋo dii, namma dii, jūmmu dii, diŋma dii, niimba dii, tūlmba dii, sūnaamba dii, wotorobaa-ba dii, kəraamba bi dii. §

* 18:2 Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.19-22. † 18:8 Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 48.8-9. ‡ 18:10 Nienj Esekial sebe-i-na (Ézéchiel) 26.16-17. § 18:13 Nienj Esekial sebe-i-na (Ézéchiel) 27.12-13,22.

14 Ba ka ta ba piiye wuɔ: «Babilɔni, niŋ taa ŋ kuye nimaŋ hiere ni taa nyaasinniŋ, ŋ bimɓifafanni taa aa yaŋ-ni; ŋ cɛraa ŋ tiraa da-ni.»

15 Torgociraamba maŋ ciɛ biŋkúntaamba Babilɔni-i-na, korma ka da-ba ba yiɛra da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba kaal kuliŋ-kaaluŋgu* 16 aa ta ba piiye wuɔ: «Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ maŋ taa u diyaa u fɛɛ baa kompaɓafammu-i mu sinni-na hiere, baa niibile-fafanni-i ni sinni-na hiere, baa sɛnɛ-bimɓinni-i ni sinni-na hiere.

17 Bimɓifafaŋ daani biɛnamma saa gbuu boŋ bāaŋgu.»

Bamaŋ taaraayaŋ ba nuŋ-juuru-i dāmmaŋ-nuoraanŋu-na: Baatoŋ-gbartaamba-i, hūncortaamba-i, baa bamaŋ ciɛŋ maacemma baatombaa-ba-na, da ba ji da nyaasinni-i tugugu nelle yudɔɔ-i-na, ba ka yiɛra da yargaa 18 ta ba fara ba ne aa ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Nel daade bɔbɔima temma saa waa!» 19 Ba ka kūl hiɛma kúnna ba yunni-na aa haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal aa ta ba piiye wuɔ:

«Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ maŋ ciɛ baatontaamba ce waamba hiere baa u bisinniŋ-hálmaanŋu-i, u biɛnamma saa gbuu boŋ bāaŋgu.»†

20 Dɔɔtaan namaa, taa na nye! Diiloŋ-baan namaa, taa na nye! Yesu *pɔpuɔɔrbien namaa, taa na nye! *Diilopɔpuɔɔrbien namaa, taa na bi nye! Nebuɔ daa uŋ ciɛ karaanŋu maŋ baa-na, Diiloŋo pāa-yo baa kufanŋu sullu yaa-i.

21 Ku huonŋu-na, mi da *dɔɔpɔpuɔɔrbiloŋo naŋo-i, fɔŋgūɔ waa-yuɔ. U biyaa tāmpɛbuɔ naŋo-i, uu dii ŋaa namelle, a fara naŋ-yo dii-yo dāmmaŋ-nuoraanŋu-na aa cira: «Babilɔni, nuɔ baa ŋ bɔbɔima-i hiere, ba ka fara nanna-niɛ dumande'i nuɔ-i, molo siɛ tiraa da ŋ yufelle. 22 Fānaa siɛ ji waa ŋ huonŋa-na, koncomaraamba siɛ ji waa, tulahultaamba siɛ ji waa, gbamaraamba siɛ ji waa, nagāŋ-maacenciraamba siɛ ji waa. Molo cɛraa u tiraa nu buoŋ dumma ŋ huonŋa-na. 23 Fitin-ccerema ka gbuo gbula. Molo sa ji tiraa waŋ cɛjällen-maama ŋ huonŋa-na. Kumaŋ ciɛ ku gbuo-niɛ dumaanŋo-na, ŋ torgociraamba ciɛ ba fɛɛ ba temma si dii hiɛma-na hiere, aa ŋ piɛra nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere baa ŋ isomma-i. 24 A naara kufanŋu-i, ba kuɔ Diilopɔpuɔɔrbiamba-i baa Diiloŋ-baamba-i naŋ huonŋa yaa nuɔ-i. Baŋ kuɔ bamaŋ hiere hiɛma-na, ŋ nunŋu dii ba kuliŋgu-na.»

19

1 Ku huonŋu-na, mi nu ŋaa nelpūŋgu'i piiyenŋ da gbagaga dɔɔɔ-i-na wuɔ:

«Yaanŋ i tiɛ jaal Diiloŋo-i!

Koŋkoro dii baa u yaa-i, bɔbɔima gbɛ baa u yaa-i, himma dii baa u yaa-i.

2 U maacemma faa aa ma yaanŋa yaa dumaanŋo-na.

U gāanŋ baa saasorcɛnampānto maŋ taa u celienŋ nuɔmba-i hiɛma-na hiere baa u kakarkuoŋo-i.

Uŋ kuɔ Diiloŋ-cāarāamba maŋ,

Diiloŋo suu ku sɔlaanŋu-i yuɔ.

3 Nebuɔ daayo dāamu sa ji diŋ dede, u nyaasinni sa ji yaŋ wurma-i dede.»

Aa naa tiraa cira:

«Yaanŋ i tiɛ jaal Diiloŋo-i!»

4 Bincuɔmba komorre baa ba naa-baanŋ daaba-i, a naara bimuɔmba naa-baanŋ daaba-i*, ba sire dūuna jaal Diiloŋo-i fɔŋgōtaanŋ-tetterre-na aa ta ba piiye wuɔ:

«Ninsoŋo! Yaanŋ i tiɛ jaal Diiloŋo-i!»

Tūmbiloŋo dɔɔŋo ponsaanŋu-i

* 18:15 Niɛŋ Esekɛl sɛbɛ-i-na (Ézéchiel) 27.31,36. † 18:19 Niɛŋ Esekɛl sɛbɛ-i-na (Ézéchiel) 27.29-34. * 19:4 Bincuoŋ daaba-i baa bimuɔŋ daaba-i, niɛŋ 4.4,6.

⁵ Mafammanj ciε, molo niε piiye fǽngǽtaanj-teterre yanja-na wuɔ:
«Yaanj i tiε jaal Diilonj-o-i!

Namaa namanj cǽanj-yonj, namaa namanj kǽanj-yonj,
nelbǽmbǽmbaa namaanj-o-i, baa nyuɔnyuɔ-baanj namaanj-o-i hiere,
taa na jaal Diilonj-o-i.»

⁶ Ku huonju-na, mi da nǽa nelpǽngu'i piiyenj. Ba piiyuo taa u du nǽa hǽnjulamma. Ku
waa nǽa diilonj-naarma. Ba taa ba piiye wuɔ:

«Yaanj i tiε jaal Diilonj-o-i!

Itienj-o-i Diilonj-o-i Weimantienj-o yaa weima-i hiere ma yun-^{nu} fiεfiε-i.

⁷ Yaanj i yanj i hǽmmu fǽ i tiε nyε

aa tiε gbeliεnj Diilonj-o-i!

*Tǽmbilonj dǽrnj-o ponsaanju hii tǽ,
u dǽrnj-o tigiinj u fεε tǽ.

⁸ Ba hǽa dǽrcienj-o-i jonjorfelejn-o u dii.

Banj nyiε-yo baa kompanja manj, ka caa da muimui!»

Kompanj daaka pigǽanj Diilonj-baamba maacenfafamma yaa-i.

⁹ *Dǽrpǽpuɔrbilonj-o gbǽ-mi wuɔ: «Nyεgǽnj nel daama-i wuɔ: «Banj biε bamanj
*Tǽmbilonj-o kǽlle-na, ba yunni dǽlaa.» Aa tiraa cira: «Nel daama-i hiere ma hilaa Diilo
fuɔ fεεnj nun-^{nu}, huhurma sǽ mεi.»

¹⁰ Mi dǽuna u yaanja-na miε mi jaal-o, u gbǽ-mi wuɔ: «Baa ce dumaa! Muɔ baa
nuɔnj-o-i baa bamanj wuɔyaanj Yesunj juɔ baa ninsonj-o manj u hǽmelle-i, ii dii kuuduonju
yaa-i. Diilonj-cǽarǽanj miε hiere, unaa saa maar unanj-o. Diilonj-o'i gbǽ baa jaalunj daaku
temma-i.»

Yesunj juɔ baa ninsonj-o manj, *Diilopǽpuɔrbiembanj waanj mamanj hiere, ma hilaa u yaa
nuɔ-i.

Berru wuyaa bǽnjwobaljn-o-i

¹¹ Ku huonju-na, mi da dǽrɔ puurii. Unj puurii dumaanj-o-na, mi da naacoljn-o nanj-o
nyugǽanj sǽmpilanj-na. Ba bǽ naacoljn-o-i Nelviinj-o, u yerre nande yaa Ninsontienj-o. U suɔ
germa aa u ce berru-i u ninsonj-na. ¹² U yufienja taa a caa nǽa dǽamu, aa nyantuolbaa-
ba waa bǽi u yunju-na. Yerre nande naa nyεgǽnj yuɔ, da ma hel fuɔ-i-na molo sa suɔ di
yunju-i. ¹³ Jonjoruo manj waa u nuonju-na, uu naa gbuo baa tǽmma hiere. U yerre nande
yaa waa wuɔ: Diilonj-nelma. ¹⁴ Dǽrsorosibaa-ba cu u huonju-na baa sǽmpielmba aa naa dii
bǽmbǽpiεlni, dugaanj-gu saa waa ku diei nuɔ. ¹⁵ Jigǽpǽruonju waa u nunju-na, ku maama
saa naa fa baa dǽdǽlma-i. U ka ce ku yaa-i a muo nuɔmba-i nilεinj-a-na hiere. U yaa ka waa
ba yun-^{nu} baa kǽllunj-bǽle. U yaa ka bi kǽmal-ba nǽa banj kǽmal *εresε dumaa a hiel u
hǽmma-i, ku yaa ba ka suɔ Itienj-o-i Diilonj-o jǽyǽmma-i. ¹⁶ U sinni nyεgǽanj u jonjoruo-i-na
baa u corre-na wuɔ: «Jǽmatigi ba Jǽmatigi, yuntaamba Yuntienj-o.»

¹⁷ Ku huonju-na, mi da *dǽrpǽpuɔrbilonj-o nanj-o yieraaya bǽanyufelle-na. Wuɔ piiye
da gbagaga baa dǽnaamba-i baa kpaalbaa-ba-i dii fǽnfǽlle-na wuɔ: «Diilonj-o ciε kǽlle,
juonj na ji wuo niiwuoni-i. ¹⁸ Juonj na ji wuo jǽmatigi ba kǽma-i baa sorosi ba
maama-i, baa ba yuntaamba bi maama-i. Juonj na ji wuo sǽnaamba-i baa ba taamba
kǽma-i. Nelbiliemba-i hiere ba kǽma dii: Kǽraamba-i baa nebimba-i, ba kǽma dii;
nelbǽmbǽmbaa-ba-i baa nyuɔnyuɔ-baamba maama bi dii, juonj na ji wuo.»

¹⁹ Ku huonju-na, mi da bǽnjwobaljn-o-i baa jǽmatigibaa-ba-i hǽma-na hiere ba tigiinj
baa ba sorosibaa-ba-i da ba ce berru baa sǽmpilantienj-o-i baa u bi sorosibaa-ba-i.

²⁰ Sǽmpilantienj wuɔ bel bǽnjwobaljn-o-i baa u pǽpuɔrbilonj-o-i†. Pǽpuɔrbilonj-o fanj-o yaa taa
u ce gbεε-weima-i u cu nuɔmba yammu-i ba ta ba cu bǽnjwobaljn-o huonju-na. Bamanj
naa haa bǽnjwobaljn-o dǽnyuɔ-i ba fεεnj nuɔ aa ta ba dǽuna u karkuuyo‡ yaanja-na, u

† 19:20 Bǽnjwobaljn-o yaa bǽnjwuonj-o manj hilaa hǽmma-na aa u pǽpuɔrbilonj-o yaa umanj hilaa hǽma-na. Niεnj sapitiri
13 baa 16.13. ‡ 19:20 Karkuuyo: Niεnj 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

cie gberε-wεima famma yaa a pira-bei. Sūmpilantien un bilaa-ba, wuɔ dii-ba cicēlma dāngbɔguɔngu nan temma-na, ku maama saa fa baa hūlāngu-i. ²¹ Aa naa ko ba sorosibaa-ba-i hiere nanna baa jigāpɔruɔngu man waa u nunngu-na. Dūnaamba-i hiere baa kpaalbaa-ba-i baa jo ji ta ba ce ba bāngu-i.

20

Bien nuɔsiba ndii yuntesinni-i

¹ Ku huɔngu-na, miε mi ne da *dɔrpɔpɔrbilonɔ nanɔ hiire u jo. Fobabalaangu diele waa u nanɔa-na baa jɔlgɔbuɔ nanɔ. ² Un juɔ ji hi, u bel jīɛbīncɔinɔ-i. U yerre yaa *Sitāni, dinande yaa *Bigāarānɔ. U bilaa-yo vaa-yo baa jɔlgɔ-i u duɔ ce bien nuɔsiba ndii. ³ Un vaa-yo dumaanɔ-na, u sε-yo dii-yo fobabalaangu-na aa gbonu-kuɔ baa diele-i aa tiɛlaa-kuɔ wuɔ u baa gbāa hel ka pira molonɔ bien daaya hɔlma-na. Bien daaya da a cor, ba ka suɔ hiel-o nanna u da yinni cellε.

⁴ Kufangu huɔngu-na, mi da fɔngɔtaan-titiɛna. Baman waa tīɛna-yɛi ba hāa-ba fɔngūɔ-i ba ta ba gεr. Aa ban kuɔ baman wuɔ ba cuu Yesu ninonɔ huon-nu, ban kuɔ baman Diilon-nelma maama-na, miε bi da bafamba yalɛina-i. Kufangu taamba saa ta ba dūna bīnwobalɔ yaanga-na baa u karkuuyo* bi yaanga-na. Ba saa naa bi haa u dānyuɔ-i ba fεrɛn nuɔ. Kun cie dumaanɔ-na, baa sire kuon-nelle-na a jo ji tīɛna fɔngūɔ-i-na baa *Kirsa-i da ba ce bien nuɔsiba ndii. ⁵ Kuomba sirediɛlamma yaa-i mafamma-i. Banamba ka cie bien daaya ka tī aa ba suɔ sire. ⁶ Baman ka sire sirediɛlamma-na, ba yunni dɔlaa! Ban yen Diilon-baamba, hāalīn-kuliingu yufelle bei. Ba ka ce *Diilojigāntaamba baa *Kirsa jigāntaamba aa ba ka tīɛna fɔngūɔ-i-na baa Kirsa-i bien nuɔsiba ndii daayo-na.

Ba yaraa Sitāni-i

⁷ Bien nuɔsiba ndii-waan daaya da a cor, ba ka hiel *Sitāni-i u kaso-i-na. ⁸ Duɔ hel, u ka wuɔra bīn nilɛina-na hiere a taal Gɔgi-i baa Magɔgi-i†. Ba bī nelbiliemba yaa dumaanɔ-na. U ka wuɔra gbura-bei wuɔ ba ji ce berru baa Diilonɔ-i. Ba ka hel ŋaa nyɛinɔ. ⁹ Ba hilaa terni-na hiere a jo ji dii Diilon-baamba teriengu-i huɔnga, Diilon un kuyen nelle man maama-i, ba juɔ ji dii-de huɔnga. Ŋga dāamu hilaa dɔrɔ-i-na a jo ji kukul-ba hiere. ¹⁰ Sitāni man taa u taal-ba, ba bilaa ufanɔ-i dii-yo dāngbɔguɔngu-na u kā ka yuɔ bīnwobalɔ-i baa u pɔpɔrbilonɔ-i‡. Ba ka ce sūlma-i teriengu-na bāngu-i baa isuɔngu-i ba sa ji hel-mɛi dede.

Diilon un ka gεr dumaa

¹¹ Ku huɔngu-na, mi da fɔngɔtaan-tetembuɔ nanɔ-i, u waa uupilaɔ; baa u Tienɔ-i u dɔrɔ. Dɔrɔ-i baa hīɛma-i ni gbar halan kutienɔ caangu-na, molo saa ji tiraa da-ni. ¹² Ku huɔngu-na, mi da nelbōmbōmbaa-ba man kuu baa nyuɔnyuɔ-baamba-i hiere, ba yieraaya fɔngɔtaan-tetterre yaanga-na, aa da sebebbaa-ba namba puurii, aa bi da cicēlman-wuonɔ puurii. Baa gεr kuon daaba-i hiere ba āndaangu-i a saanu baa ban cie kuman hīɛma-na, a saanu baa man nyegāan sebebbaa daaba-na. ¹³ Hūmman wuyaa nuɔmba man hiere, maa jo baa-ba. Kuliingu-i baa kuon-nellen wuyaa baman hiere, niε jo baa-ba. Baa gεr ba āndaangu-i hiere a saanu baa ba maacemma-i. ¹⁴ Ban juɔ gεr-ba tī, baa sε kuliingu-i baa kuon-nelle-i dii-ni dāngbɔguɔngu-na. Hāalīn-kuliingu yaa dāngbɔguɔn daaku-i. ¹⁵ Baman yirɛina-i saa waa cicēlman-sebe-i-na hiere baa bi sε bafamba-i dii-ba dāngbɔguɔngu-na.

21

Dɔrfɛlɛnɔ baa hīɛfɛmma

* **20:4** Karkuuyo: Niɛn 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na. † **20:8** Gɔgi-i baa Magɔgi-i: Ba bī Diilon-bigāarāmba yaa dumaanɔ-na bande-i-na. Niɛn Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 38.2; 39.1. ‡ **20:10** Bīnwobalɔ-i baa u pɔpɔrbilonɔ-i, ne-ku 19.20 baa naaruɔ-i cicaara-i-na.

1 Ku huonḡu-na, mi da dərfeleḡo baa híefelemma*. Nimanḡ waa díelũo-i-na ni gbuyaa. Dāmmanḡ-nuoraanḡu saa waa. 2 Aa da Diilonḡo nelle hilaa dərɔ-i-na ta di híire di jo. Yerusalemufeleḡo yaa juonḡ dumaanḡo-na. U maama saa fa baa fafaanḡu-i. U gbuu migāanḡ u fere ḡaa sínjārānḡ uḡ diiyanḡ u fere dumaa duɔ ka puona baa u dərḡo-i. 3 Miε nu molo piiye da gbagaga fōḡḡōtaanḡ-teterre-na wuɔ: «Diilonḡ-muntienammu dii nelbiliemba hálma-na fiεfiε-i-na! U ka tiεna baa-ba, ba ka ce u baamba. Fuɔ fere yaa ka waa baa-ba, u'i ka waa ba Diilonḡo-i.† 4 U ka hur ba nyinyɔlma-i hiere. Kuliḡḡu siε tiraa waa, balaanḡu siε tiraa waa, kaalunḡu siε tiraa waa, muliεma siε tiraa waa. Ancɔlomma gbuyaa hiere.‡»

5 Kufanḡu huonḡu-na, umanḡ tiεnaana fōḡḡōtaanḡ-teterre-na u cira: «Fiεfiε-i-na, mi bir bímbinni-i hiere niifelenni.» Aa gbē-mi wuɔ: «Nel daama-i hiere ninsonḡo, nyegēḡ-ma ḡ jina. Huhurma si dii-mei.»

6 Aa tiraa cira: «Fiεfiε-i-na, mi ciε mi maacemma-i tí! Muɔmei yaanḡa-i, muɔmei huonḡu-i; muɔmei mundommu-i, muɔmei mumbálmú-i. § Hūḡkuɔsīḡ da ni bel umanḡ, mi ka há-yo cicēlmanḡ-hūnfoelenḡ-hūmma-i gbāḡgbāḡ u nyonḡ.* 7 Da ku saa yar umanḡ, mi ka pā-yo pāḡ daama yaa-i. Mi ka waa u Diilonḡ muɔ aa u waa mi bepolḡo. 8 Aa kortaamba-i baa bamanḡ naana mi hūmelle-i, baa pɔpɔraamba-i, baa nelkuraamba-i, baa bamanḡ ciεḡ bíḡwosīnni-i, baa isuɔtaamba-i, baa cufēbuoltaamba-i ka hel baa coikartaamba-i ba ka dii bafamba-i dāḡgbɔḡuonḡu nanḡ temma-na, ku maama saa fa baa hūlāanḡu-i. Hāalīḡ-kuliḡḡu yaa ka waa kufanḡu-i.»

Yerusalemufeleḡo

9 *Dərpɔpuərbiemba niehāi-baamba manḡ naa bella cimmu niehāi-muumu-i baa āmbalperiema-i mu hōmmu-na, unanḡo jo ji gbē-mi wuɔ: «Jo mi ji pigāanḡ-ni sínjārānḡo-i, jo ḡ ji da *Tūmbilonḡo dərḡo-i.»

10 *Diilonḡ-Yal die sire-miε. Mi da dərɔpuərbielonḡo kāa baa-mi tānujaataama nanḡo dərɔ-i-na ka pigāanḡ-mi Diilonḡo nelle-i, ka pigāanḡ-mi Yerusalemu manḡ hilaa dərɔ-i-na tuɔ híire u jo. 11 Diilonḡo naa ce u tuɔ caa da kpoikpoi ḡaa fuɔ uḡ caa dumaa. U taa u caa ḡaa jape-tāmpēlle, da muimui ḡaa kamoeyilanni. 12 Kokojaataama nanḡo naa dii-yo huonḡa, baa dumieḡa cīncieluo a hāi, baa dərɔpuərbiemba cīncieluo ba bi hāi ba ta ba niya dumieḡ daaya-i. Baa naa nyegēḡ *Isirahel dūnni cīncieluo ni hāi niini yireiḡa-i dumieḡa yammu-na, dūḡḡu dūḡḡu baa ku dumelle. 13 Dumieḡa sa-a-siei waa koko yammu naa-i-na hiere: a siei bāpagūḡḡu-na, a siei bāsuurunḡu-na, a siei dərɔyanḡa-na, a bi siei cicaaryanḡa-na.† 14 Baa naa jina koko daayo tuole-i baa tāmpīeḡ cīncieluo a hāi. Baa naa bi nyegēḡ Tūmbilonḡo *pɔpuərbiēḡ cīncieluo ba hāi baamba yireiḡa-i tāmpīeḡ daaya-na.

15 Kuufinḡu waa baa dərɔpuərbielonḡo manḡ taa u piiye baa-mi. Ku waa sēne-gboruonḡu. Uu naa saaya u fi nelle-i baa di dumieḡ-yammu-i baa koko fuɔ fere-i hiere. 16 Nelle naa waa pɔḡonni naa, di pɔpɔrma taa ma saa baa di kpokpomumma-i. Dərɔpuərbielonḡ wuɔ fi-de hiere baa u gboruonḡu-i a da yiεḡḡu diei yuu sitadibaa‡ neifienḡ-niediei; ku saa baa kilobaa neifelle nuɔsūɔ. Di pɔpɔrma-i baa di kpokpomumma waa kuuduonḡu, halle baa di jajaatamma-i hiere. 17 Wuɔ fi koko jajaatamma-i a da u yuu nelbilienḡ miε nakərni§ komuonḡ-niehāi baa ni naa; ku saa baa metiribaa komuonḡa siei baa ba ndii temma. 18 Koko daayo naa ma baa jape-tāmpēlle, aa nelle fande fere-i di ma baa sēne kerre. Sēne daayo taa u ne u tānu ḡaa kamoεle. 19 Tāmpēfefeḡa-i a sinni-na hiere a yaa naa ce tuɔlnu koko tuole-i:

Díelā-diele-i jape-tāmpēlle,

* 21:1 Dərfeleḡo baa híefelemma: Niεḡ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 65.17. † 21:3 Niεḡ Esekíel sebe-i-na (Ézéchiel) 37.27.

‡ 21:4 Niεḡ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 35.10; 65.19. § 21:6 Niεḡ 1.8. * 21:6 Niεḡ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 55.1. † 21:13 Niεḡ Esekíel sebe-i-na (Ézéchiel) 48.30-35. ‡ 21:16 Sitadibaa: Gireki ba niifinni-i. Sitadi diei yuu metiribaa nuɔsūɔ. Terieḡḡu fanḡu-na, sitadibaa neifienḡ-niediei yuu kilobaa neifelle nuɔsūɔ temma. § 21:17 Nakərni: Yiinataamba taa ba fi baa ba nakərni-i, a ce dumaanḡo-na ba kuufinḡu-i ba bí-ku nakərɔonḡu. Nakərɔonḡu diei saa baa metiri boluonḡ temma.

hãaliŋ-diele-i safir-tãmpêlle,
 sieliŋ-diele-i agate-tãmpêlle,
 naaliŋ-diele-i emerodi-tãmpêlle,
²⁰ diiluŋ-diele-i onike-tãmpêlle,
 niediei-diele-i sarduoni-tãmpêlle,
 niehãi-diele-i kirsoliti-tãmpêlle,
 niisiei-diele-i beril-tãmpêlle,
 nennaa-diele-i topasi-tãmpêlle,
 c̄nciel-diele-i kirsopasi-tãmpêlle,
 c̄ncieluo baa dielã-diele-i turkuosi-tãmpêlle
 aa c̄ncieluo baa hãaliŋ-diele-i ametisi-tãmpêlle.

²¹ Baa naa sisin̄ dumien̄a c̄ncieluo baa a hãi-waan̄ daaya d̄unfenni-i baa niibilenniŋ-tãmp̄ien̄a. D̄unfiengu diei tãmp̄efifille diei. Baa naa ce s̄en̄-kerre a haa ponsanatigerrena hiere. U taa u ne u tãnu ŋaa kamoele.*

²² Diilon̄-d̄un̄gu saa waa nel daade-na. Itien̄o-i Diilon̄o-i Weimantien̄o-i, baa *T̄umbilon̄o-i, baŋ yeŋ ba f̄er̄e, yun̄gu si dii Diilon̄-d̄un̄gu waama-na. ²³ Diilon̄ un̄ cie di ta di caa kpoikpoi dumaan̄o-na, b̄aan̄-maama saa waa bei, cein̄-maama saa bi waa bei. T̄umbilon̄o yaa waa ba fit̄nuo-i. ²⁴ Nuomba-i nilien̄a-na hiere, ba ka ta ba ce ba b̄aan̄gu-i nel daade cecerma-na. J̄amatigibaa-ba-i h̄iema-na hiere, ba ka jo baa ba naḡan̄-niini-i kusuoŋ-nu'i. ²⁵ Ba sa suo isuon̄gu nel daade-na, a ce dumaan̄o-na di dumien̄a yammu sa bin̄ da. ²⁶ Ba ka jo baa nilien̄a-i hiere a b̄imb̄ifafanni-i baa a daluo-i kusuoŋ-nu'i. ²⁷ Ŋga bin̄k̄ubabalaan̄gu sie gb̄aa suur-die, p̄op̄oraamba sie gb̄aa suur, coikartaamba sie bi gb̄aa suur. Baŋ nyeḡaan̄ baman̄ yirein̄a-i T̄umbilon̄o cic̄lman̄-sebe-i-na, ba yaa ka suur yon̄.†

22

¹ *D̄or̄p̄op̄uorbilon̄ wuo piḡaan̄-mi cic̄lman̄-nuoraan̄gu-i. Ku gbuu ta ku ne da kilekilekile. Ku taa ku b̄un̄ ku hel Diilon̄o-i baa T̄umbilon̄o-i ba tetterre yaa nuo-i* ² ku suur nellen̄-huon̄ga-na. Cic̄lman̄-tibiin̄gu waa nuoraan̄ daaku k̄ot̄on̄ni hãi-i-na hiere. Ku taa ku man̄ c̄ncieluo i hãi benduōle-na; cein̄o cein̄o ku man̄. Ba taa ba ce p̄erru baa ku fielu-i nilien̄a-na hiere. ³ Diilon̄ un̄ haa u nubabalaan̄gu-i kuman̄ nuo-i, ku sie gb̄aa da nel daade-na.

Diilon̄o-i baa T̄umbilon̄o-i ba tetterre ka waa nellen̄-huon̄ga-na. Diilon̄o c̄aar̄amba ka ta ba jo ba jaal-o die. ⁴ Ba ka ta ba da u yufelle, u yerre ka nyeḡen̄ ba yaad̄amma-na. ⁵ Itien̄o-i Diilon̄o ka ce terien̄gu-i cerre hã-ba. A ce dumaan̄o-na ba sie tiraa ta ba suo isuon̄gu nel daade-na; fit̄in̄-maama sie tiraa waa-bei, b̄aan̄-maama sie bi tiraa waa-bei. Ba ka t̄ie f̄on̄ḡuo-i-na gbula, ba sa ji kã terien̄gu.

Yesu jomma piyaa

⁶ Ku huon̄gu-na, *d̄or̄p̄op̄uorbilon̄o gb̄e-mi wuo: «Nel daama-i hiere ninson̄o, huhurma si dii-mei. Itien̄o-i Diilon̄o man̄ diyaaŋ nelma-i u *p̄op̄uorbiemba nunni-na, u puora u d̄or̄p̄op̄uorbilon̄o duo ji t̄unu u c̄aar̄amba-i maman̄ ka ce yibien̄ daaya-na.»

⁷ Yesu waan̄-ma wuo: «Nien̄, mi ka jo yibien̄ daaya-na! Baman̄ bilaa nelma man̄ nyeḡaan̄ sebe daayo-na nammu hãi, kutaamba yunni dolaa.»

⁸ Nel daama-i hiere, muo Nsãa mi daa-ma nuo, aa tiraa nu-ma baa mi t̄unni-i. Min̄ daa-ma dumaan̄o-na, d̄or̄p̄op̄uorbilon̄o man̄ piḡaan̄-mi baa-ma, mi d̄uuna u yaan̄ga-na da mi jaal-o. ⁹ U gb̄e-mi wuo: «Baa ce dumaa! Muo baa nuon̄o-i hiere Diilon̄o-c̄aar̄aan̄ mie. Ii dii kuuduon̄gu yaa baa ŋ natobimba-i *Diilop̄op̄uorbiemba-i, baa baman̄ bilaa sebe daayo nelma-i nammu hãi hiere; unaa saa maar unan̄o. Diilon̄o'i gb̄ie baa jaaluŋ daaku temma-i!»

* **21:21** Nien̄ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 54.11-12. † **21:27** Nien̄ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 60.3-5,11,19-20; 52.1 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 44.9. * **22:1** Cic̄lman̄-nuoraan̄gu: Nien̄ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 47.1 baa Sakari sebe-i-na (Zacharie) 14.8.

¹⁰ Aa naa cira: «Nel daama cemman-huon̄gu hii tí, a ce dumaan̄o-na baa fuo maman nyegáan̄ sebe daayo-na. ¹¹ Baman̄ cien̄ kuubabalaan̄gu-i, ba cor baa ba kuubabalaan̄gu cemma-i. Baman̄ guolaaya ba ferε, ba cor ba ta ba guola ba ferε ba kā. Baman̄ cien̄ añfamma-i, ba faya ba ferε baa ma cemma-i. Baman̄ biyaa Diilon̄-maama-i, ba cor ba ta ba ce Diilon̄o huon̄ga-i.»

¹² Yesu waan̄-ma wuɔ: «*Nien̄, mi ka jo yibien̄ daaya-na! Aa da miε mi jo, mi ka bel b̄iḱk̄uḱgu mi nan̄-na ji p̄ā nelien̄o nelien̄o baa u maacemma sullu-i.*†

¹³ Muɔmei yaan̄ga-i muɔmei huon̄gu-i, muɔmei d̄ielũɔ muɔmei tuogbuole-i, muɔmei mundommu-i muɔmei mumbálm̄u-i.‡ ¹⁴ Baman̄ saaraan̄ ba jon̄gorbaa-ba-i ba yunni d̄ɔlaa. Ba ka da wuo cic̄lman̄-tibiin̄gu bien̄a-i aa da munsuurmu Yerusalemufelen̄o-na.

¹⁵ Nga p̄ɔp̄ɔraamba-i, baa isuɔtaamba-i, baa kakarkuontaamba-i, baa nelkuraamba-i, baa cuf̄ebuoltaamba-i, baa coiman̄ muyaanu baman̄ yunni-i hiere ba sie da munsuurmu.

¹⁶ «Muɔ Yesu, muɔmei puɔraa mi d̄ɔrp̄ɔpuɔrbilon̄o-i baa nel daama-i u duɔ ji wan̄-ma pigáan̄ Diilon̄-d̄uḱ-baan̄ namaan̄o-i hiere. Muɔmei *Davidi h̄āaȳl̄n̄ muon̄o-i. Muɔmei cuom̄ɔle-i§.»

¹⁷ *Diilon̄-Yalle-i baa T̄umbilon̄o d̄ɔr̄n̄o-i* ba cira: «Jo!»

Uman̄ duɔ bi nu-ma, u gb̄iε u cira: «Jo!»

H̄uḱkuɔs̄in̄ da ni bel uman̄, kutien̄o jo. Uman̄ duɔ tuɔ taara cic̄lman̄-h̄ũmma-i, u jo u ka da-ma gb̄ān̄gb̄ān̄.

Andaperien̄gu

¹⁸ Muɔ Ns̄āa, mi ka gboya-nei baa nel daama-i: Nelma man̄ waan̄ sebe daayo-na, nuɔni man̄ da ḱ nu-ma aa dii kunan̄gu mei naara, āmbalma man̄ maama-i waan̄ sebe huon̄ga-na, Diilon̄o ka naara-mei ḱ muliεma-na. ¹⁹ Uman̄ duɔ bi hiel kunan̄gu nel daama-na, Diilon̄o ka hiel kutien̄o nun̄gu-i b̄imb̄ifafanni man̄ maama-i waan̄ sebe daayo-na: U sie da wuo cic̄lman̄-tibiin̄gu bien̄a-i, u sie bi da suur Diilon̄o nelle-na.

²⁰ Ninsowaran̄o yaa waan̄ daama-i baa-mi hiere, u gbaraa-ma wuɔ: «Mi ka jo yibien̄ daaya-na ninson̄o.»

Yesu, Itien̄ nuɔ, jo! Mi taara ku yaa-i.

²¹ Itien̄o-i Yesu u kāȳā-nei hiere.

† 22:12 Nien̄ Gbelieman̄-nalāan̄gu-na (Psaume) 28.4 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. ‡ 22:13 Nien̄ 1.8. § 22:16 Nien̄ 2.28; 5.5. * 22:17 *T̄umbilon̄o d̄ɔr̄n̄o yaa Diilon̄-d̄uḱ-baamba-i. Nien̄ 19.5-10.